

משנה תורה - ספר אהבה (מ)

והוא ספר שני - מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי
רבנו משה בן מימון זצ"ל

[הלכות קריאת שמע](#) • [הלכות תפילה וברכת כהנים](#) • [הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה](#) • [הלכות ציצית](#) • [הלכות ברכות](#) • [הלכות מילה](#) • [סדר תפילות כל השנה](#)

[הלכות קריאת שמע](#)

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#)

[הלכות תפילה וברכת כהנים](#)

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#) [פרק חמישי](#) [פרק ששי](#) [פרק שביעי](#) [פרק שמיני](#) [פרק תשיעי](#) [פרק עשירי](#) [פרק אחד עשר](#) [פרק שנים עשר](#) [פרק שלשה עשר](#) [פרק ארבעה עשר](#) [פרק חמשה עשר](#)

[הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה](#)

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#) [פרק חמישי](#) [פרק ששי](#) [פרק שביעי](#) [פרק שמיני](#) [פרק תשיעי](#) [פרק עשירי](#)

[הלכות ציצית](#)

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#)

[הלכות ברכות](#)

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#) [פרק חמישי](#) [פרק ששי](#) [פרק שביעי](#) [פרק שמיני](#) [פרק תשיעי](#) [פרק עשירי](#) [פרק אחד עשר](#)

[הלכות מילה](#)

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#)

[סדר תפילות כל השנה](#)

הלכות קריאת שמע

מְצוֹת עֲשֵׂה אַחַת וְהִיא לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פְּעָמִים בְּיוֹם.
וּבְאֹר מְצוּה זוּ בְּפָרְקִים אֱלוֹ:

הלכות קריאת שמע - פרק ראשון

א פְּעָמִים בְּכָל יוֹם קוֹרְאִין קְרִיאַת שְׁמַע, בְּעָרֵב וּבְבֹקֶר. שְׁנֵאָמַר
(דברים ו-ז) 'וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ' בְּשָׁעָה שְׁדָרְךָ בְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִין וְזֶה
הוּא לַיְלָה. וּבְשָׁעָה שְׁדָרְךָ בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין וְזֶה הוּא יוֹם:

כסף משנה פעמים בכל וכו'. מפורש פרק קמא דברכות (דף י"א.) דבין לבית
שמאי בין לבית הלל פעמים ביום קוראים את שמע אלא שנחלקו היאך
קוראין אותה וז"ל ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו
שנאמר בשכבך ובקומך ובי"ה אומרים כל אדם קורין כדרך שנאמר ובלכתך
בדרך אי"כ למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבים ובשעה
שבני אדם עומדים. ורבינו נקט לישנא דבי"ה והקדים ק"ש של לילה כלישנא
דקרא של לילה ברישא וטעמא דקרא משום דתחלת היום מן הלילה הוא
כדכתיב ויהי ערב וכו':

לחם משנה פעמים בכל יום וכו'. משנה פרק קמא דברכות (דף י"א): ב"ש אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא וכו' ובי"ה אומרים כל אדם וכו' והלכה כב"ה:

ב ומה הוא קורא, שְׁלֶשֶׁה פְּרָשִׁיּוֹת. אֵלוֹ הֵן (דברים ו-ד) 'שְׁמַע' (דברים יא-ג) 'וְהָיָה אִם שָׁמַעַי' (במדבר טו-לו) 'וַיֹּאמְרוּ'. וּמִקְדִּימִין לְקִרְוֹת פְּרָשֶׁת שְׁמַע מִפְּנֵי שֵׁשׁ בָּהּ יַחּוּד הַשֵּׁם וְאַהֲבָתוֹ וְתִלְמוּדוֹ שֶׁהוּא הֶעָקֵר הַגְּדוֹל שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ. וְאַחֲרֶיהָ וְהָיָה אִם שָׁמַעַי שֵׁשׁ בָּהּ צְוּוּי עַל (זְכִירַת) שְׁאָר כָּל הַמְצוֹת. וְאַחַר כֵּן פְּרָשֶׁת (במדבר טו-לח) 'צִיצִית' שֶׁגַּם הִיא יֵשׁ בָּהּ צְוּוּי זְכִירַת כָּל הַמְצוֹת:

כסף משנה ומה הוא קורא וכו'. כך מתבאר מתוך המשנה שאכתוב בסמוך: ומקדימין לקרות וכו'. פ"ב דברכות (דף י"ג). אמר ריב"ק למה קדמה פרשת שמע לוהיה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום כלומר דמשתעי בציצית שאינה נוהגת אלא ביום. ודע שגירסת רבינו הנכונה ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על שאר המצות וכך מצאתי בספר מדויק ולא כמו שכתוב בספרינו שיש בה צווי על זכירת כל המצות דהא ליתא שעל המעשה צוה בוהיה אם שמוע לא על הזכירה בלבד וזה טעם רבינו בקדימת והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע יש בה צווי על המעשה ויאמר אין בה צווי על מעשה כל המצות אלא על זכירתן וראוי להקדים הצווי על המעשה לצווי על הזכירה ופירוש המשנה לדעת רבינו כך היא למה קדמה והיה אם שמוע לויאמר לפי שמעשה המצות שנוכר בוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה וזכירת המצות שעל ידי ציצית שנוכר בויאמר אינו נוהג אלא ביום רצוני המזכיר שהוא הציצית אינו אלא ביום וא"כ ראוי להקדים והיה אם שמוע לויאמר ורבינו רצה לתת לנו טעם למה אנו קוראים פרשת ציצית ואגב גררא נתן לנו טעם למה נתאחרה. וא"ת למה לי טעם שיש בה צווי זכירת המצות תיפוק ליה משום שיש בה זכירת יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה י"ל שאילו לא היינו קורין אותה אלא מטעם יציאת מצרים לא היינו מצרפים אותה עם שמע והיה אם שמוע שאינה מענינם אבל לפי שיש בה צווי זכירת כל המצות נצטרפה עם פרשיות אלו וכיון שנצטרפה להם בקריאת היום אע"פ שמצות ציצית אינה נוהגת אלא ביום לא ראו חכמים לחלק בין יום ולילה:

לחם משנה ומה הוא קורא וכו'. ריש פרק ב' דברכות (דף י"ג:) היה קורא בתורה וכו' אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה וכו' (ועיין בכסף משנה) ובגמרא (דף י"ד ע"ב) בברייתא נתנו טעם אחר לקדימת והיה אם שמוע לויאמר שזה יש בו ללמוד ולעשות ויאמר אין בו אלא לעשות ע"כ. ורבינו לא כתב א' מאלו הטעמים וא"כ יש לתמוה עליו כיון שכוונתו לתת טעם לקדימתן זה לזה כמו שנראה מתחילת לשונו שכתב ומקדימין לקרות וכו' משמע שבא לתת טעם לקדימתה וא"כ היה לו לתת טעם לקדימת והיה אם שמוע לויאמר א' מן הטעמים האמורים בגמרא וקשה עוד מזה שהטעם שנותן הוא אינו טעם כלל שהרי כתב ואח"כ פ' ציצית שגם היא יש בה צווי וכו' ואין זה טעם לאיחורה לוהיה אם שמוע שוהיה אם שמוע נמי אין בה אלא צווי זכירת כל המצות כמ"ש ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי וכו'. ונראה לתרץ שלא רצה רבינו לתת טעם לקדימת והיה אם שמוע לויאמר שזו אינה קושיא כלל שהרי בתורה כתובה פרשת והיה אם שמוע אחר פרשת שמע ושמוע אחר ויאמר וא"כ אם נקדים ויאמר לוהיה אם שמוע אין כאן שום סדר מהכתוב בתורה אבל עתה יש קצת סדר שהרי והיה אם שמוע היא אחר שמע ככתוב בתורה בלי שום הפסק ויאמר ביניהם. אבל הקושיא שהיה ראוי להקדים ויאמר לשמע מפני שכך כתובה בתורה וכדכתבו התוספות. לזה תירץ שטעם קדימת שמע מפני שיש בה יחוד ה'. וכיון שנתן טעם לקדימתה אין צורך לתת טעם לאיחור פרשת ויאמר שבדין נתאחרה כדי לשמור קצת סדר הכתוב בתורה שהוא והיה אם שמוע ולא נפסיק ביניהם כלל וכדכתבנא. ומ"ש ואח"כ פרשת ציצית שגם היא וכו' הכוונה לתת טעם למה אנו קוראים זאת הפרשה אם מפני שיש בה יציאת מצרים הרי יש פרשה אחרת בתורה שהוזכר בה יציאת מצרים בפירוש שהרי לא הוזכר כאן יציאת מצרים אלא אגב גררא לזה אמר שאין זה הטעם לבד מספיק אלא הטעם הוא מפני שיש בה זכירת כל המצות:

א אף על פי שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנתאמר (דברים טז-ג) 'למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך'. וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע:

כסף משנה אף ע"פ שאין מצות ציצית וכו'. כלומר כיון שזכירת המצות הכתוב בוואמר תלאו הכתוב בציצית והציצית אינו נוהג אלא ביום דין הוא שלא נקרא אותה בלילה אלא מפני שיש בה זכירת יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה דאע"ג דעיקר גאולה ביום היתה מ"מ כי

אתחלא גאולה בלילה אתחלא כדכתיב ויקרא פרעה למשה ואהרן לילה. והדין משנה סוף פרק קמא דברכות (דף י"ב ע"ב) מזכירין יציאת מצרים בלילות שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייד ימי חייד הימים כל ימי חייד הלילות :

לחם משנה **אע"פ שאין מצות ציצית וכו'.** וא"ת מה בכך מ"מ ראוי לאומרה בלילה מפני שיש בה ציווי זכירת כל המצות וי"ל כיון שאין הזכירה באה אלא ע"י ציצית כמשי"ה וראיתם אותו וזכרתם וציצית אינו נוהג בלילה לא היה ראוי להזכירה אלא מפני שיש בה יציאת מצרים שמזכירין אותה אפילו בלילות לכך מזכירין אותה בלילות שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייד כדאיתא סוף פ"ק (דף י"ב:) בבן זומא דאמר למען תזכור [את יום צאתך מארץ מצרים] כל ימי חייד ימי חייד הימים כל ימי חייד הלילות :

ד הקורא קריאת שמע כשהוא גומר פסוק ראשון אומר [א] בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחוזר וקורא בדרךכו (דברים ו-ה) 'ואהבת את יי' אלהיך' עד סופה. ולמה קורין כן. מסרת היא בדינו שבשעה שקבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו צום וזרזם על יחוד השם ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו ושאל אותם ואמר להם בני שמא יש בכם פסלות מי שאינו עומד עמי ביחוד השם כענין שאמר לנו משה רבנו (דברים כט-יז) 'פן יש בכם איש או אשה וגו'. ענו כלם ואמרו (דברים ו-ד) 'שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד'. כלומר שמע ממנו אבינו ישראל יי' אלהינו יי' אחד. פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח ששבח בו ישראל הזקן אחר פסוק זה :

כסף משנה **הקורא קריאת שמע כשהוא גומר וכו'.** בפסחים (דף נ"ו.) פרק מקום שנהגו אמר רשב"ל ויקרא יעקב לבניו בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבבנו אלא אחד באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד נימריה לא אמריה משה רבינו לא נימריה הא אמריה יעקב התקיננו שיהיו

אומרים אותו בחשאי. ורבינו לא נתן טעם למה אומרים אותו בלחש דברור הוא הטעם כדי להבדיל בינו למה שכתוב בתורה ולא בא אלא לתת טעם למה אומרים אותו ואין לדקדק מכאן שקורין ק"ש בקול רם כיון שהוצרכו לומר שקורין אותו בחשאי דאפשר לומר שהוצרכו לומר כן כדי להבדילו מפסוק שמע ישראל שאומרים אותו בקול רם אבל שאר ק"ש לעולם אימא לך שקורין בלחש א"נ דבק"ש ליכא קפידא אם קורא אותה בלחש או בקול רם אבל בשכמל"ו קפידא איכא שלא לקרותו אלא בחשאי. ומכל מקום יש לדקדק בלשון רבינו שכתב שבשעה שקבץ יעקב וכו' ציוס וזרזם על יחוד השם וכו' וזה לא מצינו שהוזכר בגמרא אלא שביקש לגלות קץ הימין. וי"ל שרבינו לא רצה לכתוב שביקש לגלות את הקץ לבניו ונסתלקה ממנו שכינה לפי שאינו מענינו והוא ז"ל סובר שכשהזכירו בגמרא אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול היינו שהזהירם על יחוד השם מכאן ואילך דאילו לשעבר יודע הוא שבניו כולם צדיקים במעשיהם אבל היה חושב שמא בלב אחד מהם יש איזה שורש פורה ראש ולענה וז"ש רבינו כענין שאמר משה שמשה רבינו ע"ה לא חשדם עכשיו במעשיהם אלא שיש בלבם טינא וזהו בעצמו ענין יעקב כנ"ל ליישב דברי רבינו. ומצאתי בספרי על פסוק שמע ישראל כשנפטר יעקב אבינו מן העולם קרא לבניו והוכיחם כל אחד בפני עצמו וחזר וקרא כולם כאחד אמר להם שמא בלבבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם אמרו לו שמענו כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמר והיה העולם:

לחם משנה ולמה קורין וכו'. בפסחים פרק מקום שנהגו (דף נ"ו) ושם אמרו שהטעם שאנו אומרים אותו בלחש מפני שלא אמרו משה:

ה הקורא קריאת שְׁמַע מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. בַּיּוֹם מְבָרֵךְ שְׁתֵּים לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ. וּבַלַּיְלָה מְבָרֵךְ שְׁתֵּים לְפָנֶיהָ וּשְׁתֵּים לְאַחֲרֶיהָ:

לחם משנה הקורא קריאת שמע. משנה בפרק קמא דברכות (דף י"א) בשחר מברך שתיים וכו':

ו בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שְׁלֹפְנֵיהָ בַּיּוֹם יוֹצֵר אוֹר וּבּוֹרֵא חֹשֶׁךְ וְכוּי וּבְרָכָה שְׁנִיָּה ^[ב] אֶהְבֶּת עוֹלָם אֶהְבֶּתְנוּ. וְשָׁל אַחֲרֶיהָ אֶמֶת וְיִצִיב. וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה שְׁלֹפְנֵיהָ בַּלַּיְלָה מְעַרֵּב עַרְבִים וְכוּי שְׁנִיָּה לָהּ

אֶהְבֵּת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ אֶהְבֵּת כּוֹי. וּבִרְכָה רֵאשׁוֹנָה שֶׁל
אַחֲרֶיהָ אָמֶת וְאַמוּנָה. שְׁנִיָּה לָהּ הַשְּׂכִיבֵנוּ:

כסף משנה (ה-ו) הקורא קריאת שמע מברך וכו'. משנה פ"ק דברכות (דף י"א.) בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה ובערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה ותניא אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבנן וזה דעת רבינו:

לחם משנה וברכה שנייה אהבת עולם וכו'. שם (דף י"א ע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן וכו' ורבנן אמרי אהבת עולם וכן הוא אומר וכו' תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם ע"כ כך היא גירסת הרי"ף ז"ל בהלכות ונראה שזו ג"כ גירסת רבינו ז"ל ואתי שפיר דפסק כרבנן אבל גרסתנו בגמרא היא תניא נמי הכי אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה עד כאן ואתי סייעתא לדאמר רב יהודה אמר שמואל ולפי זה היה ראוי לפסוק כשמואל:

**בְּרָכָה רֵאשׁוֹנָה שֶׁלְפָנֶיהָ בֵּין בְּיּוֹם בֵּין בְּלַיְלָהּ פּוֹתֵחַ בָּהּ בְּבִרוּךְ
וְחוֹתֵם בָּהּ בְּבִרוּךְ. וְשָׁאֵר בְּרִכּוֹתֶיהָ חוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּבִרוּךְ
וְאִין לָהֶם פְּתִיחָה בְּבִרוּךְ. בְּרִכּוֹת אֱלוֹי עִם שְׁאֵר כָּל הַבְּרִכּוֹת
הָעֲרוּכּוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל עֲזָרָא הַסּוֹפֵר וּבֵית דִּינּוֹ תַקְנּוּם וְאִין
אָדָם רִשְׁאֵי לְפָתַח מֵהֶם וְלֹא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם. מְקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ
לְחַתּוֹם בְּבִרוּךְ אִינוּ רִשְׁאֵי שְׁלֹא לְחַתּוֹם. וּמְקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שְׁלֹא
לְחַתּוֹם אִינוּ רִשְׁאֵי לְחַתּוֹם. מְקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שְׁלֹא לְפָתַח בְּבִרוּךְ
אִינוּ רִשְׁאֵי לְפָתַח. מְקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לְפָתַח אִינוּ רִשְׁאֵי שְׁלֹא
לְפָתַח. כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר כָּל הַמְשָׁנָה מִמְטַבֵּעַ שֶׁטַּבְּעוּ חֲכָמִים
בְּבִרְכּוֹת הַרִי זֶה טוֹעָה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ כַּמְטַבֵּעַ. [ג] וְכָל שְׂאִינוּ
אוֹמֵר אָמֶת וְיִצִּיב בְּשַׁחֲרִית וְאַמֶּת וְאַמוּנָה בְּעֶרְבִית לֹא יֵצֵא יְדֵי
חוֹבְתוֹ:**

כסף משנה ברכות אלו וכו'. בפ' אין עומדין (ברכות ל"ג.): **מקום שהתקינו לחתום וכו'.** משנה סוף פ"ק דברכות (דף י"א.) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום ובירושלמי א"ר יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו

חותם בברוך מטבע ארוך פותח וחותם בברוך ובתוספתא דברכות פ"ק מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לפתוח בברוך אינו רשאי לפתוח שלא לפתוח שלא לפתוח אינו רשאי לפתוח וכך הוא לשון רבינו. וכתב רבינו בפירוש המשנה שנקראת ברכת יוצר ארוכה ואהבת עולם קצרה לפי שכל ברכה שיש בתחלתה ברוך ובסופה ברוך נקראת ארוכה ושאינו כן נקראת קצרה וא"כ פירוש המשנה לדעת רבינו מקום שאמרו להאריך כלומר להתחיל ולחתום בה בברוך אינו רשאי לקצר כלומר שלא להתחיל או שלא לחתום מקום שאמרו לקצר כלומר שלא להתחיל בברוך או שלא לחתום אינו רשאי להאריך כלומר להתחיל בברוך או לחתום: **כתב** הרמ"ך כל המשנה ממטבע וכו' וחוזר ומברך. ולא נהירא מההוא עובדא דההוא (תנא) דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא וגם מההוא דאמר דיהבך לן ולא יהבך לעפרא ופטרו אותו מלהודות אע"פ ששינה ממטבע בברכת הגומל ומנימין שינה ממטבע ברכת הזן ואעפ"כ יצא עכ"ל: **וכל שאינו אומר אמת ויציב וכו'.** שם [י"ב]. מימרא דרבה בר חנינא סבא משמיה דרב ופירש"י דבשחרית אומר אמת ויציב על החסד שעשה עם אבותינו שהוציאם ממצרים ובקע להם הים וברכת אמת ואמונה מדבר על הגאולה העתידה שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ועריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו עכ"ל. ואע"פ שכבר הזכרנו יציאת מצרים בפרשת ציצית חוזרים ואומרים אמת ויציב לומר שכשם שהקב"ה האמית הבטחתו במצרים כן יאמית לעתיד לבא וא"כ אמת ויציב נקשר עם אמת ואמונה ואף ע"פ שאמת ואמונה נתקן על גאולה העתידה אנו אומרים בסוף הברכה גאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל: **וכתבו** ההגהות בשם הרמ"ך דלא יצא י"ח היינו שלא יצא ידי חובת ברכה זו אבל ידי חובת ק"ש יצא אפילו לא אמר הברכות כלל כדלקמן בפ"ב עכ"ל. ואני אומר שא"כ פשיטא הוא שמי שלא אמר אותה ברכה לא יצא י"ח אותה ברכה לכך י"ל דכיון דברכות אלו שאנו מאמינים שכשם שעשה בגאולת מצרים כן יעשה בגאולה העתידה מעין ק"ש הם ואם לא אמרם נהי דידי ק"ש יצא ידי ק"ש כראוי לא יצא. אי"נ ה"ק אפילו אמר הברכות האלו אלא שלא התחיל אמת ויציב אמת ואמונה לא יצא י"ח קריאת ברכות אלו כראוי לפי שעיקרם נתקנו לומר שהקב"ה האמית הבטחתו במצרים ועתיד לאמתה לנו לעתיד לבא. וכתב ה"ר מנוח אית דפרשי שהפך הדבר שאומר אמת ואמונה בשחרית ואמת ויציב בערבית ונמצא משנה מטבע של חכמים ומשום הכי לא יצא ידי חובתו. ועוד שהוא צריך להזכיר אמונה בערב שאנו מפקידים רוחנו לידו של הקב"ה ובחסדו מחזירה לנו והיינו דכתיב להגיד בבקר חסדך וכו'. וכתב ה"ר אשר דכי אמרינן לא יצא דוקא כי אמר אני ה' אלהיכם אבל לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת

כדאמרין בגמרא [דף י"ד] לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת עכ"ל
ה"ר מנוח :

לחם משנה **מקום שהתקינו לחתום וכו'.** שם משנה: **וכל שאינו אומר אמת ויצויב וכו'.** סוף פ"ק (דף י"ב.) אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב כל מי שלא אמר וכו' :

ח הקדים בְּרָכָה שְׁנֵיָה לְבָרְכָה רִאשׁוֹנָה בֵּין בֵּיוֹם בֵּין בְּלִילָה בֵּין לְפָנֶיהָ בֵּין לְאַחֲרֶיהָ יָצָא לְפִי שְׁאִין סֵדֶר בְּבָרְכוֹת. בְּשַׁחֲרִית פְּתַח יוֹצֵר אֹר וְסִיִּים מְעַרֵּיב עֲרָבִים לֹא יָצָא. פְּתַח בְּמַעְרֵיב עֲרָבִים וְסִיִּים בְּיוֹצֵר אֹר יָצָא. וּבְעֶרְבַת פְּתַח בְּמַעְרֵיב עֲרָבִים וְסִיִּים בְּיוֹצֵר אֹר לֹא יָצָא. פְּתַח בְּיוֹצֵר אֹר וְסִיִּים בְּמַעְרֵיב עֲרָבִים יָצָא. שְׁפָל הַבָּרְכוֹת הוֹלְכוֹת אַחַר חֲתִימָתָן :

כסף משנה **הקדים ברכה שנייה וכו'.** שם [י"א:] תנן התם א"ל הממונה ברכו ברכה אחת מאי היא א"ר זריקא א"ר אמי אר"ל יוצר אור ואמרו שם דהא דרבי זריקא לאו בפ"י איתמר אלא מכללא איתמר דאמר רבי זריקא א"ר אמי אר"ל זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו כלומר אא"ב יוצר אור הו אמרי היינו דאין מעכבות זו את זו דלא הו אמרי אהבה רבה א"א אהבה רבה הו אמרי דילמא הא דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמניה הו אמרי ליה ואי מכללא מאי כלומר מאי גריעותיה מאילו איתמר בפירוש ומהדר דאי מכללא לעולם אהבה רבה הו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו סדר ברכות. משמע מהכא דכיון דקיי"ל דברכות אין מעכבות זו את זו מכ"ש שאין סדר לברכות ומ"מ יש לתמוה דכיון דקיי"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וברכה הסמוכה לחבירתה אין בפתיחתה הזכרת השם ובכולה ליכא מלכות כשקורא אותה בלא סמוכה לחבירתה היאך יצא וצריך לומר דכיון שהיא סמוכה לחבירתה שיש בה שם ומלכות כשקורא אותה בפני עצמה נמי חשיבא כאילו יש בה שם ומלכות: **בשחרית פתח יוצר אור וכו' עד אחר חתימתן.** בסוף פרק קמא דברכות (שם י"ב.) גרסינן פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשיכרא ומסיים אדעתא דחמרא יצא דאי נמי סיים בדשיכרא יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח ובריק אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן ת"ש שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא

יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות. הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר עכ"ל הגמרא. **ורבינו** כתב בפ"ח מהלכות ברכות לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח על מנת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין והואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו עכ"ל. **וכתבו** תלמידי ה"ר יונה שרבינו מפרש פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא ר"ל שגמר כל הברכה כמו אם היה שכר ואח"כ סיים ואמר בפה"ג קודם שישתה כגון שאמר בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו ובורא פרי הגפן יצא כיון שסיים כראוי ואפילו סיים בדשיכרא כלומר ששתה מיד אחר שאמר שהנ"ב ונמצא שהיה הסיום כמו בשכר יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא וקסבר דחמרא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא כגון שאמר בא"י אמ"ה בפה"ג ושהנ"ב מאי בתר פתיחה אזלינן כלומר אחר מה שאמר בתחלה בורא פרי הגפן ולא יצא או אחר מה שאמר בסוף שהנ"ב ויצא ולא איפשטא ולקולא ואידך ברייתא בשחרית פתח ביוצר אור מפרש אותה שהתחיל בא"י יוצר אור ובשעת החתימה במקום בא"י יוצר המאורות חתם בא"י המעריב ערבים וכן כולה על זה הדרך. ויש קושיא לדרך הזה דבגמרא חזינן דמדמי הני ברייתות אהדדי ולזה הפירוש אינן דומות דחיתום האמור כאן הו"ל חיתום מדבר אחד בלבד או מיוצר המאורות או ממעריב ערבים ודחיתום האמור למעלה הוא שבסוף אמר מענין אחר ובאותה חתימה עצמה אמר מתחילה מענין אחר ונמצא שבין בא"י ובין החתימה עצמה מפסיק עכ"ל. וכיוצא בזה פי' ה"ר מנחם שכתב וז"ל פתח ביוצר אור כגון שאמר בא"י יוצר אור אשר בדברו מעריב ערבים וכו' עד שחתם המעריב ערבים לא יצא שהרי החיתום היה שלא כראוי פתח במעריב ערבים כגון שאמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור ובורא חשך וכו' עד בא"י יוצר המאורות יצא שהרי חתם כהלכתו וכן בערבית וכו' מתפרש על זה הדרך שכל הברכות הולכות אחר חתימתן וכיון שחתם כהוגן אע"פ שפתח שלא כהוגן יצא עכ"ל. **ותמהני** איך עלה בדעתו לפרש כן בדברי רבינו שהרי דבר מבואר הוא שלשון רבינו אינו סובל פירוש זה בשום פנים שרבינו תלה הדבר שבשעה שזכר שם ומלכות לא נתכוון אלא לברכה הראויה. ולפי דעתם

כיון שסיים בברכה הראויה אע"פ שפתח בברכה שאינה ראויה יצא אף ע"פ שמסתמא בשעת הזכרת שם ומלכות היתה כוונתו לברכה שאינה ראויה כמו שפתח וזה היפך דברי רבינו. ולי נראה שרבינו מפרש פתח ומברך אדעתא דשיכרא כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דשיכרא ואח"כ נזכר שהוא יין וסיים בפה"ג פשיטא דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואמר שהכל יצא אלא כי קא מיבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דחמרא ואחר כך נזכר שהוא שכר ובירך שהכל נהיה בדברו מאי בתר עיקר ברכה דהיינו שם ומלכות אזלינן והוי כאילו סיים ביין ואין ברכת היין פוטרת את השכר או דילמא בתר חתימה אזלינן ויצא ת"ש שחרית פתח ביוצר אור כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דליברך יוצר אור ואח"כ שכח ובמקום יוצר אור אמר אשר בדברו מעריב ערבים לא יצא פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא למימר מעריב ערבים ואח"כ נזכר וסיים יוצר אור יצא ערבית פתח אשר בדברו אדעתא למימר מעריב ערבים ואח"כ שכח וסיים יוצר אור לא יצא פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא למימר יוצר אור ואח"כ נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים יצא הא קמן דלא אזלינן בתר עיקר ברכה אלא בתר סיומא והא מיפשטא בעיין דבתר סיומא אזלינן ויצא. ודחי לעולם אימא לך דלא יצא דבתר עיקר ברכה אזלינן ותדע מ"ט כי פתח שחרית בעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דמעריב ערבים ואח"כ נזכר וסיים יוצר אור יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט ואזיל וחתם יוצר המאורות והו"ל לר"י אליבא דרבה בר עולא פותח וחותם ביוצר וכן כי אמרינן ערבית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דמעריב ערבים ואח"כ שכח וסיים יוצר אור לא יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם יוצר המאורות וה"ה נמי דכי קאמר שחרית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דיוצר אור ואחר כך שכח וסיים אשר בדברו מעריב ערבים היינו טעמא דלא יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם בא"י המעריב ערבים. וכן כי קאמר ערבית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דיוצר אור ואח"כ נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים היינו טעמא דיצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם בא"י המעריב ערבים. וה"מ למימר שאני התם דקאמר בא"י המעריב ערבים אלא נקט בבא קמייתא דקתני בה יצא דהיינו שחרית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ותדע למה יצא לאו משום דבתר סיומא אזלינן דלעולם בתר עיקר ברכה אזלינן אלא היינו טעמא לפי שחתם יוצר המאורות אבל גבי בעיין דליכא תו חתימה ודאי בתר עיקר ברכה אזלינן דטעמא דמסתבר הוא החילוק הזה שאמרו שאני התם דאמר יוצר המאורות ומשום הכי יצא ולפיכך העתיק כאן לשון הברייתא. ומ"ש שכל הברכות הולכות אחר חתימתן ה"ק שכל ברכות שהן כגון אלו שיש חתימה בסופן ואע"פ שאין בסופן מלכות כיון שהפתיחה

מעין החתימה כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר אבל שאר ברכות שאין בהם שני תנאים אלו בתר עיקר ברכה אזלינן ואמרין בגמרא דהאי שכל הברכות הולכות אחר החיתום אתא לאתויי אכל תמרי וקסבר נהמא אכל דאע"ג דפתח בעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דנהמא וסיים בתמרי יצא מ"ט תמרי נמי מיזן זייני. ורבינו בפ"ח מהלכות ברכות כתב שאם לקח כוס של שכר בידו ונתכוון בשם ומלכות לברך שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן יצא וממילא נפיק מאי דאיבעיא לן בגמרא כי נקיט כסא דשיכרא ופתח בדחמרא וסיים בדשיכרא שכיון שטעה בעיקר הברכה שלא יצא. ולכן כתב רבינו חלוקה זו ולא כתב חלוקה הנזכרת בגמרא זה נ"ל דרך נכון לדעת רבינו. **וכבר** עלה בדעתי לפרש דלרבינו ברייתא דפתח ביוצר אור וכו' היינו שהתחיל ממש יוצר אור וחתם בא"י המעריב ערבים ומייתי דאפילו הזכיר הטעות בפיו בתר חתימה אזלינן כל שכן גבי בעיין שלא הזכיר הטעות בפיו אלא בכוונה דלא אזלינן בתר עיקר ברכה ודחי דשאני התם שחותם בסוף יוצר המאורות או מעריב ערבים ומשום הכי יצא ולא אזלינן בתר עיקר ברכה כיון דאיכא חתימה בברכה כראוי אבל גבי בעיין דליכא חתימה בסוף לעולם בתר עיקר ברכה אזלינן ודחיתיו מלשון הברייתא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ואם איתא וסיים ביוצר המאורות מיבעי ליה ומ"מ דרך אפשר הוא ונימא דיוצר אור לאו דוקא. ומדקדוק דברי רבינו נראה שכך היה גורס פשיטא נקט כסא דחמרא בידיה פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא יצא דא"נ פתח בדשיכרא יצא אלא נקיט כסא דשיכרא בידיה פתח ובריך אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא מאי ואע"פ שאין זה מעלה ומוריד לענין הבנת דברי רבינו כתבתיו לשלמות המלאכה: **ודע** שעל מה שכתב רבינו פרק ח' מהלכות ברכות כתב הראב"ד ז"ל כל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכים אלא על הפירוש שהוציא בפיו עכ"ל. דעתו ז"ל שאין הברכה תלויה בכוונה אלא הכל תלוי במה שמוציא מפיו וכמבואר בפסקי הרא"ש ז"ל והסוגיא יפרשנה כשיטת הר"ף ז"ל דהיינו אי אזלינן בתר מה שהוציא תחילה בפיו או אחר מה שהוציא בסוף אבל אם נלך אחר כוונת לבו או אחר מה שהוציא בפיו בהא לא אסתפק להו דפשיטא דדברים שבלב אינן דברים ולשון ההשגה הכי דייק שכתב שאין הולכים אלא על הפירוש שהוציא בפיו. ובעל מ"ע שרצה להכריע סברת רבינו מדמקשה תלמודא בפשיטות הניחא למ"ד וכו' אינו הכרע דלפום דדחי ליה שאני התם דקאמר יוצר המאורות א"ל תינח האי דיחויא לרב אלא לר"י מאי איכא למימר אבל טעם רבינו למפסק דבתר עיקר ברכה אזלינן אפילו לקולא כבר כתבתי דהיינו משום דמסתבר טעמא דההוא שינויא דאמרו שאני התם דקאמר יוצר המאורות: **וראיתי** שאלה אחת ששאלו חכמי לונ"ל לרבינו על זה הלשון והיא בעיני קשה עד מאד וז"ל השאלה. יורנו רבינו ואם שכר שעורים איך יצא ומרנא ורבנא אלפס

ז"ל הולך על זה הדרך וחתרנו להוציא להיבשה ולא יכלנו שהרי פירות השכר אינן יוצאים מהגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא הראנו אתה רבינו את האור כי טוב: **תשובה** יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בשכר היוצא מן הגפן כמו בנזיר מיין ושכר יזיר ובאותו שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין ושיבא אדם לטעות ויפתח ע"מ שהוא שכר ויסיים בפה"ג אבל בשכר של שעורים וכיוצא בו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח תמרא ופתח על דעת לברך ב"פ העץ וסיים המוציא לחם מן הארץ יצא אטו בשופטני עסקינן ומה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן הן הדברים אמורים עכ"ל. וקשה שאיך אמרו שהרי"ף הולך על זה הדרך שאם נתכוונו על שפירש שכר זה היינו שכר של שעורים זאת לא ראינו ולא שמענו מדבריו ואם נתכוונו על שהרי"ף פסק לקולא ואין מחזירין אותו ובחלוקה זו שכתב רבינו יצא הושוו. דבה"ג שכתב רבינו מי הגיד להם שהרי"ף סובר כמותו דילמא לעולם אימא לך שלא יצא לדעת הרי"ף דדברים שבלב אינם דברים. ועוד קשה שאמרו שהרי פירות השכר אינן יוצאים מן הגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא דלא דמו דשאני התם דקאמר יוצר המאורות. ועוד שנראה מדבריהם דדוקא בשכר היוצא מן הגפן הדברים אמורים משום דכשאומר בפה"ג קושטא קאמר וא"כ אמאי לא איפשיטא בעיין כי היכי דפשיטא לן היכא דנקט כסא דחמרא וכו' משום דעל כולם אם אמר שהכל יצא הא נמי פשיטא משום דאפילו אמר בפה"ג יצא. גם תשובת רבינו אליהם אינה מתיישבת כלל שאם נתכוון להשיב דדוקא בשכר היוצא מן הגפן עסקינן משום דכי אמר נמי בורא פרי הגפן יצא אבל אם היה שכר שעורים לא יצא. וכן נראה מלשון רבינו ירוחם ז"ל שזהו פ"י תשובה זו ואם הדבר כן קשה הקושיות שהקשיתי ועוד קשה למה נדחק לומר דלא איירי בשכר שעורים הרי כתב שאם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה על מנת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר בורא פרי העץ אין מחזירין אותו ואם לקח שכר שעורים והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל נהיה בדברו וטעה ואמר בורא פרי הגפן הא ודאי שאין מחזירין אותו דמאי שנא הא מהא. ואם כוונת רבינו בתשובתו נתכוון לתת מציאות איך אפשר שיטעה בין שהכל נהיה בדברו לבורא פרי הגפן וכמו שכתב אטו בשופטני עסקינן ולפי שהם שאלוהו ואם שכר שעורים היאך יצא השיבם דאין הדברים אמורים אלא בשכר גפנים אבל בשכר שעורים אין מקום לטעות אבל אם היה אפשר לטעות אה"נ דה"ה ודומה לפירות הארץ שכתב בסמוך. מ"מ יקשה שמה שטענוהו לא הודה להם ומה שהודה להם לא טענוהו שזה דבר עקרי בשאלתם ועל עיקרה הו"ל להשיב ולומר לא כמו שאתם סוברים שאני מפרש ההלכה כדעת הרי"ף כי שטה אחרת יש לי ולבאר להם מאי זה טעם פסק דבתר עיקר ברכה אזלינן גם לומר להם דלא דמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא ולהניח המקרה

ההוא אי עביד איניש דטעי או לא דאטו בין יום ללילה עביד איניש דטעי וכדתניא פתח ביוצר וכו' בין שכר שעורים לין לא כ"ש ועוד שכמה יינות יש שהם לבנים או צהובים כשכר שעורים וא"כ אין מקום לתשובה זו: **מצאתי** להרמ"ך שכתב בדוחק גדול אתי פירוש ההלכה לפסק שלו מ"מ מה שהשיב הוא על זה ומוקי ההלכה בשכר של ענבים אינו כלום עכ"ל: **והר"ש** ך' וירגה נר"ו כתב וז"ל כדי להבין תשובה זו צ"ל שגירסת הרמב"ם בהלכה היא פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וידע דחמרא הוא ופתח אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא יצא דתנן על הכל אם אמר שהני"ב יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וידע דשיכרא הוא ופתח בדשיכרא וסיים בדחמרא מאי בתר ברכה אזלינן או בתר חיתום ועל זה שאלו חכמי לונ"ל להרמב"ם יען היתה זאת גירסתם בספרים שאלו ממנו אם השכר הוא של שעורים איך יעלה על הדעת שיצא בברכת בורא פרי הגפן ועל זה אמרו שחתרו למצוא דרך ליישב דברים אלו של הר"י ולא מצאו שהרי זה דומה לפתח בערבית במעריב ערבים וסיים ביוצר אור שלא יצא וה"נ איך יצא בבורא פה"ג על שכר שעורים. וע"ז השיב הרמב"ם שהשכר הוא של גפן כי אם הוא של שעורים לא יעלה על הדעת וכו'. ולפי גירסא זו שאנו אומרים שהיא גירסת הרמב"ם נמצאת החלוקה שהביא הרמב"ם היא החלוקה שעליה נתייסדה בעיית הגמרא עכ"ל. ודבר קשה הוא לומר שהיה לרבינו גירסא שלא נמצאת בספרים וגם יקשה עליו קושיות שהקשיתי לעיל ולכן אני אומר כי השאלה הזו גם תשובתה דבריהם סתומים וחתומים מ"מ לענין דברי רבינו בחיבור נ"ל שמה שכתבתי הוא דבר נכון. וכתבתי כל הדברים האלה במקום הזה לפי שהגמרא הביאה שני הענינים יחד הא דפתח ביוצר אור וכו' והא דפתח בדשיכרא גם אני בעניי ראיתי לכתבם יחד כדי שיתברר הדבר יותר. ובמה שכתב רבינו כאן דשחרית פתח ביוצר אור וכו' למדנו מה פירושו על פי הדרכים שכתבתי למעלה:

לחם משנה הקדים ברכה וכו'. שם (דף י"א:) אמר רבי שמעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אינן מעכבות וכו' וכי מטא זמן וכו' ומאי ברכות אינם מעכבות [זו את זו] סדר ברכות [אינם מעכבות] וכן פסק רבינו ז"ל: **בשחרית פתח וכו'.** ברייתא שם (דף י"ב.) והכי פירושה שאמר בשחר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור וסיים בסוף במקום יוצר המאורות ברוך אתה ה' המעריב ערבים. ורש"י ז"ל אינו מפרש כן והוא נמשך לפירוש שפירש במה שאמר לעיל מיניה פשיטא היכא דנקט כסא וכו' אבל רבינו פירשה בענין אחר לקמן בהלכו' ברכות ולפירושו פירוש הברייתא הזאת כמו שכתבתי:

ט איזזה הוא [ד] זמן קריאת שמע בלילה. מצותה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה. ואם עבר ואחר וקרא עד שלא [ה] עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה:

כסף משנה איזהו זמן קריאת שמע בלילה. משנה שם (ברכות ב'). מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ומפרש בגמרא דהיינו משעת צאת הכוכבים ונחלקו שם באותה משנה עד אימתי סוף זמנה ופסק כחכמים שאמרו עד חצות ואמרו בגמרא [שם ז] דחכמים ס"ל דזמנה עד שיעלה עמוד השחר אלא שאמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה שלא יאמר אוכל ואשתה ואחר כך אקרא קריאת שמע וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. וז"ש רבינו כדי להרחיק את האדם מן הפשיעה דפשיעה היא לאכול ולשתות קודם קריאת שמע ואחר חצות נהי דיצא י"ח קריאת שמע בזמנה מ"מ הרי עבר על דברי חכמים וכדי שלא לעבור על דבריהם יהיה זהיר לקרותה מיד אחר יציאת הכוכבים קודם שיאכל וישתה:

לחם משנה איזהו זמן קריאת שמע וכו'. ריש פ"ק דברכות א"כ למה אמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה:

י הקורא קריאת שמע של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר קדם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה [ו] אנוס כגון שכור או חולה וכיוצא בזה. ואנוס שקרא בעת זה אינו אומר [ז] השכיבנו:

כסף משנה הקורא קריאת שמע של ערבית וכו'. שם (ח'): ברייתא דרשב"י פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום וא' של לילה ושם (ט'). אמר רבי אחא בר חנינא אמר ריב"ל הלכה כרשב"י א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי אחא בר חנינא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק. וסובר רבינו דרשב"י לא פליג אדרבנן שאמרו דזמנה עד שיעלה עמוד השחר אלא דכי אמרו זמנה עד שיעלה עמוד השחר היינו אפילו עבר במזיד ואיחר מלקרוא קריאת שמע כל הלילה אם רצה לקרות קודם שיעלה עמוד השחר קורא ויוצא י"ח אבל

אחר שעלה עמוד השחר כיון שעבר ולא קרא במזיד אפילו אם קרא אחר כך לא יצא ידי חובתו והיינו דרבנן דאמרי שאין זמנה אלא עד שיעלה עמוד השחר אבל מי שלא הזיד אלא היה אנוס קורא אפילו אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה ויוצא ידי חובתו והיינו דרשב"י וכדרב יצחק בר יוסף דאמר דהא דפסק ריב"ל כוותיה היינו בשעת הדחק וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל. ונ"ל טעמן של דברים שהתורה אמרה בשכבך בשעה שדרך בני אדם שוכבין מסרה הדבר לחכמים שיפרשו עד אימתי הוי זמן שכיבה והם פירשו דעיקר זמן שכיבה הוי עד שיעלה עמוד השחר ולפיכך זמן קריאה בזמן הזה שוה לכל אדם אפילו למזידין ולפי שאחר שעלה עמוד השחר קודם שתנץ החמה איכא אינשי דגנו בההיא שעתא אמרו דאכתי הוי זמן שכיבה לגבי אנוסין אבל למזידין אמרו דכיון דרוב בני אדם קמו באותה שעה לא מיקרי תו זמן שכיבה. ומפרש רבינו שמה שאמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו לא קאי אלא אהא דרשב"י כפירש"י ולא אאידיך ברייתא דרשב"י דקאי נמי קודם שיעלה עמוד השחר שאכתוב לקמן והיא שנויה אצל זו. ומה שלא אמר שלא יאמר מעריב ערבים משום דמזכירים מדת לילה ביום: **וכתב** ה"ר מנוח שיכול לומר הברכה רק שיחסר הפתיחה שלא יתחיל השכיבנו כן כתב הריא"ג. ואני אומר שיאמר השכיבנו במקום השכיבנו ומיהו מלשון הגמרא משמע שלא יאמר הברכה כלל עכ"ל וכן כתב הרא"ש:

לחם משנה **הקורא קריאת שמע של ערבית.** פרק קמא (דף ח:): רבי שמעון בן יוחאי אומר וכו' פעמים שאדם קורא וכו'. ואמרו שם ההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא וכו' אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק: **ואנוס שקרא בעת הזה וכו'.** שם (דף ט.). אמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו ומפרש רבינו דקאי אמאי דקאמר רבי שמעון קודם הנץ החמה וכן פירשו התוס' ורש"י ז"ל פירש בענין אחר:

יא וְאִי זֶה הוּא זְמַנָּה בַּיּוֹם. מְצֻנָּתָה שְׂיִתְחִיל לְקִרְוֹת קֶדֶם [ח] הַנֶּץ הַחֲמָה כְּדִי שְׂיִגְמֹר לְקִרְוֹת וּלְבָרֵךְ בְּרִכָּה אַחֲרוֹנָה עִם הַנֶּץ הַחֲמָה. וְשְׁעוֹר זֶה כְּמוֹ [עשור] שְׁעָה קֶדֶם שְׂתַעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ. וְאִם אַחֲרֵי וְקָרָא קְרִיאַת שְׁמַע אַחֲרֵי שְׂתַעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ שְׁעוֹנָתָה עַד סוּף [ט] שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם לְמִי שְׁעָבַר וְאַחֲרֵי:

כסף משנה **ואי זה הוא זמנה ביום וכו'.** (שם ט'): אמר אביי לקריאת שמע כותיקים דא"ר יוחנן ותיקים היו גומרין עם הנץ החמה תניא נמי הכי ותיקים היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל

ביום. ודעת רבינו שתפלה מצותה מיד אחר הנץ וכדאמר התם רבי זירא מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ החמה שנאמר ייראוך עם שמש. וזהו שכתב רבינו כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה כלומר כדי שתיכף שתנץ החמה יתפלל ומה שאמרו ותיקים היו גומרין אותה היינו שגומרים אותה וברכותיה. ומ"ש רבינו ושיעור זה כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש יש לתמוה היאך כתב רבינו שזמן זה הוא שיעור שעה אחת שנראה שהוא זמן מועט משיעור שעה. ורבינו מהר"י אבוהב ז"ל כתב דלא קשיא שהנה עליית השמש דהרמב"ם ר"ל לאחר שיעלה גוף השמש כולו והנץ החמה הוא מיד כשיתחיל גוף השמש לעלות עכ"ל. ובנוסחא אחרת מצאתי במקום שיעור שעה אחת עישור שעה אחת והיא נוסחא אמיתית: **ואם איחר וקרא**. כלומר אפילו במזיד דהא זמן קימה הוא עד סוף ג' שעות וכרבי יהושע דאמר במתניתין (שם ט': י'). דזמנה עד ג' שעות ואפסיקא בגמרא הלכתא כוותיה ומוכח בירושלמי דהיינו עד סוף ג' שעות ואף על גב דברישי פרק קמא דברכות (דף ג'): אמרינן רבי נתן ס"ל כרבי יהושע וכו' שית דליליא ותרתו דיממא תרי משמרות הויין הכי קאמר תרתו שלמות שדרך כל מלכים לישן דאילו בשעה שלישית קצתם קמים אחר חציה וקצתם סמוך לסופה וקצתם בסופה ממש:

לחם משנה **ואיזה הוא זמנה וכו'.** שם (דף ט' ע"ב) אמר אביי לתפלה כאחרים לק"ש כותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. ופירש רבינו לשון גמר שגומרין הברכות עם הנץ החמה ואתי לשון גמר כפשטיה אבל ר"ח פירש גומרין קורין שר"ל שקורין אותה מהנץ החמה עד שלש שעות כמו שהוזכר בפסקי הרא"ש ז"ל:

ב **מי שהקדים וקרא קריאת של שחרית אחר שיעלה עמוד השחר אף על פי שהשלים קדם שתנץ החמה יצא ידי חובתו** [1]. **ובשעת הדחק כגון שהיה משכים לצאת לדרכו קורא לכתחלה משעלה עמוד השחר:**

כסף משנה **מי שהקדים וקרא וכו'.** (שם ח'): תניא רשב"י אומר פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, וכתב הרי"ף דהיינו דוקא בדיעבד אי"נ בשעת הדחק כגון מי שהיה משכים לדרכו כלומר ואם יהיה בדרך בשעת קריאת שמע יודע שלא יוכל לכוין לבו או לא ירצו להמתין לו לעמוד בפסוק ראשון ולכן רוצה לקרות עתה אבל

אם אינה שעת הדחק לא יקרא לכתחלה וכך הם דברי רבינו: **וכתב** ה"ר מנוח הא דאמרינן פ' א"ל הממונה [ל"ז]: הקורא עם אנשי משמר לא יצא י"ח פי' דה"ק לא יצא י"ח ק"ש בעונתה אבל אינו צריך לחזור ולקרות א"נ התם במי שרגיל לקרות עמהם שלא במקום אונס וקנסוהו שלא יצא כדי שלא יהא רגיל בכך ואנשי משמר שאני שהיו טרודים בקרבנות והוי כשעת הדחק וכתב דכגון שהיה הולך לדרך הרשות חשיב שעת הדחק ועדיף לקרות כן משעלה עמוד השחר בכוונה מלקרות אחר כך בלא כוונה ואם יש בעיר קבורת מת או מילה וכן יום ערבה דמפשי ברחמי יכולים לקרות תיכף משעלה עמוד השחר עכ"ל:

יג הקורא אחר שלש שעות ביום אפלו ה"ה אנוס לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתו. אלא הרי הוא כקורא בתורה. ומברך לפניה ולאחריה כל היום אפלו אחר וקרא אחר שלש שעות:

כסף משנה הקורא אחר שלש שעות וכו'. משנה (שם ט'): הקורא מכאן ואילך כלומר מגי שעות ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ובגמרא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות וכיון שלא חילקו שם בין אנוס למזיד משמע דדוקא גבי לילה דשכיח שינה הוא דגזרו, גם רבינו לא ראה לחלק ביניהם וזהו שכתב לענין שאחר שלש שעות לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתה אפילו היה אנוס ולענין שמברך לפניה ולאחריה אחר ג' שעות כתב אפילו איחר כלומר אפילו איחר במזיד וכתב הרא"ש ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל דדוקא עד סוף שעה רביעית הוא דמברך לפניה ולאחריה שהוא זמן תפלה לרבי יהודה אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות ואם בירך עובר על לא תשא. וה"ר מנוח כתב הקורא אחר שלש שעות וכו' פי' כל שאר היום עד הערב ודעת ר"ח דדוקא עד שעה רביעית אבל מרביעית ואילך הפסיד ואין כן דעת כל המפרשים ולישנא דמתנ"י הכי מוכחא הקורא מכאן ואילך ולא יהיב שיעורא משמע דכולי יומא קאמר עכ"ל. יש שואלים מ"ט בשכבך דרשינן כל זמן שבני אדם שוכבים על מטתם וכדאמרינן בהא דרשב"י פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא י"ח אחת של יום ואחת של לילה ומסיק התם דקרי ליה ליליא משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא וע"כ אין פי' שבאותה שעה עולים על מטתם לשכב דאין דרך בני אדם לשכב באותה שעה אלא פי' שעדיין שוכבים על מטתם ואם כן בשכבך פי' בעודם שוכבים והיינו לרוב בני אדם עד שיעלה עמוד השחר ולמה לא דרשו כן ובקומך כל זמן שבני אדם קמים דהיינו כל היום. וי"ל דאה"נ דהכי דרשינן ליה ומ"ה אמרי' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות

ואילו לא היה זמן קריאת שמע כלל היו ברכותיו לבטלה אלא משום דקי"ל דצריך לסמוך גאולה לתפלה ותפלות כנגד התמידין תקנום והתמיד היה קרב עד ד' שעות ואם כן קודם צריך לקרות קריאת שמע ולכך הקדימו זמנה עד סוף שלש שעות ואסמכוה אקרא ובקומך בשעה שדרך בני אדם קמים ותדע דאסמכתא היא ולא עיקר פירושא דקרא דתלי טעמא עד סוף ג' שעות דשכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות ואטו בני מלכים מי הוו רובא דעלמא אלא ודאי כדאמרן כנ"ל:

לחם משנה **הקורא אחר שלש שעות וכו'.** משנה שם פרק קמא רבי יהושע אומר עד שלש שעות וכו' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' ואמרו בגמרא (דף י" ע"ב) מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות:

הלכות קריאת שמע - פרק שני

א **הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא** (דברים ו-ד) **ישמע ישראל' לא יצא ידי חובתו** [א] **והשאר אם לא כיון לבו יצא.** [ב] **אפילו היה קורא בתורה כדרך או מגיה את הפסוקים האלו בעונת קריאה יצא והוא שכוון לבו בפסוק ראשון:**

כסף משנה **הקורא את שמע וכו'.** פ"ב דברכות (דף י"ד): ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריך כוונת הלב דר"מ אמר רבא הלכה כר"מ ואף ע"ג דאיכא התם אמוראי אחריני דפסקי כתנאי אחריני רבא הוי בתרא מכלהו והלכתא כוותיה וכן פסק הרי"ף ז"ל. ושם (דף י"ג.) בראש הפרק היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ובגמ' ש"מ מצות צריכות כוונה מאי אם כיון לבו לקרות לקרות והא קרי בקורא להגיה את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה לא מכויין. וסובר רבינו דהאי אוקימתא היא לפום מאי דמתמה ש"מ מצות צריכות כוונה וקאמר דא"צ כוונה ומאי אם כיון לבו אם כיון לקרות אבל לדין דקי"ל שצריך לכיון בפסוק ראשון פירושא דמתנאי היינו היה קורא בתורה אפילו להגיה אם כיון לבו בפסוק ראשון יצא ואם לא כיון לבו בפסוק ראשון אפילו היה קורא שלא

להגיה לא יצא ואין להקשות הא אפילו למאי דהוה ס"ד למ"ד א"צ כוונה כלל קורא להגיה לא יצא וכל שכן לדידן דמצריכינן כוונה דהיא הנותנת דלמאי דהוה ס"ד כיון שאין שם כוונה אפילו בפסוק ראשון בעינן מיהא כוונה לקרות אבל לדידן דאיכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר פרשיות אפילו קראן להגיה לית לן בה :

לחם משנה **הקורא את שמע.** משנה פרק היה קורא (דף י"ג) היה קורא וכו' אם כיון לבו יצא. ובגמרא (שם ע"ב) תנו רבנן שמע ישראל ע"כ צריכה כוונת הלב [דברי ר' מאיר] אמר רבא הלכה כרבי מאיר ע"כ ופסק [רבינו] כן דרבא הוא בתרא :

ב כָּל אָדָם קוֹרֵי קְדָרְכָן בֵּין [ג] עוֹמְדִין בֵּין מְהַלְכִין בֵּין שׁוֹכְבִין בֵּין רוֹכְבִין עַל גְּבֵי בְּהֵמָה. * [ד] וְאָסוּר לְקָרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וְהוּא מְטַל וּפְנִיּוֹ טוּחוֹת בְּקִרְקַע אוֹ מְשַׁלֵּךְ [ד] עַל גְּבוֹ וּפְנִיּוֹ לְמַעְלָה. אָבֵל קוֹרָא הוּא וְהוּא שׁוֹכֵב עַל צְדוֹ. וְאִם הָיָה בְּעַל בְּשָׂר הַרְבֵּה וְאִינוּ יָכוֹל לְהִתְהַפֵּךְ עַל צְדוֹ אוֹ שְׁהָיָה חוֹלָה נוֹטָה מְעַט לְצְדוֹ וְקוֹרָא :

ההראב"ד **ואסור לקרות קריאת שמע עד וקורא.** כתב הראב"ד ז"ל יותר טוב אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל עכ"ל :

כסף משנה **כל אדם קורא כדרכו וכו'.** משנה פ"ק דברכות (דף י'). ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה שדרך בני"א עומדין וידוע דהלכה כב"ה. ובברייתא (שם י"א). ב"ה אומרים עומדים וקורין יושבין וקורין ומטין וקוראין הולכין בדרך וקורין. ומ"ש בין רוכבין על גבי בהמה וכו'. [פשוט בקידושין (ל"ג): רכוב כמהלך דמי] : **ואסור לקרות קריאת שמע וכו'.** ר"פ היה קורא (שם י"ג): אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא קריאת שמע ופירש בגמרא דהיינו אף ע"ג דמצלי כלומר אף ע"פ שהוא מוטה על צדו מעט אבל מוטה לגמרי על צדו מותר ופריך והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני ר"י דבעל בשר היה וכיון דבעל בשר היה כי מצלי שרי מפני שהוא מצטער לשכב על צדו ממילא משמע דה"ה לחולה. ופירש רבינו פרקדן בין שהוא מוטל ופניו טוחות בקרקע בין שהוא מושלך על גבו ופניו למעלה. וכתב ה"ר מנוח דמי שאינו בעל בשר או חולה אסור לקרות אלא מיושב כאדם העומד באימה וביראה : **כתב** הראב"ד ויותר טוב הוא אם ישכב

וצריך לעשות כן אם יוכל עכ"ל. זאת הנוסחא הכתובה בספרי הדפוס טעות סופר היא וא"א ליישבה וצריך להגיה ישב במקום ישכב וכן מצאתי בספר כתיבת יד ואין בזה השגה לרבינו דאיהו ז"ל לא מיירי ביכול לישב:

לחם משנה **כל אדם קורין כדרכן וכו'.** כבית הלל דקאמרי הכי (דף י'): ודלא כב"ש דאמרי בערב יטה ויקרא וכו': **ואסור לקרות ק"ש והוא מוטל וכו'.** שם (דף י"ג ע"ב) אמר רב [יוסף] פרקדן לא יקרא ק"ש והקשו מקרא הוא דלא קרי הא מיגנא שפיר דמי והא ר' יהושע בן לוי לייט אמאן דגני אפרקיד אמרי מיגנא כי מצלי שפיר דמי מקרא אע"ג דמצלי נמי אסור והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה ע"כ. ובפרק מי שמתו (דף כ"ד.) גבי הא דתניא ב' שהיו ישנים בטלית אחד זה מחזיר פניו לכאן וקורא וזה מחזיר וכו' הקשה ה"ר יונה בפירוש ההלכות דהיאך יכול לקרות קריאת שמע והוא שוכב מוטה על צדו דהא אמרינן מקרא אע"ג דמצלי אסור ומאי דאמר מטין וקורין זהו במיושב אבל בהטיה בשכיבה לא אמרו והיכי אמרינן הכא דשרי ואיכא דאמרי דאי אמרינן מקרא אע"ג דמצלי אסור זהו בהטיה כמו פרקדן בשוכב על קדקדו ומוטה מעט אבל זה שמוטה על צדו לגמרי מותר. והנכון יותר לתרץ דכיון דחזינן דהיכא דאיכא טירחא שרי כדאמרינן דרבי יוחנן מצלי וקרי משום דהוה בעל בשר והוה ליה טירחא הכי נמי התירו לו בהטיה משום דהוה ליה טירחא כיון שפשט את בגדיו לחזור (ללבשן) ע"כ. ומבוארים דברי רבינו ז"ל כתירוץ הראשון של רבינו יונה וקושיא זו הכריחו לרבינו לחלק בין נוטה מעט לצדו לנוטה על צדו לגמרי. ובהשגות א"א ויותר טוב הוא אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל ע"כ. לכאורה נראה דכוונתו להשיג על רבינו במה שפירש דפרקדן פירוש האחד מוטל ופניו טוחות בקרקע הב' מושלך על גבו ופניו למעלה והשיג עליו דפניו טוחות בקרקע הוא יותר טוב מעל צדו בשלמא מושלך על גבו ופניו למעלה אסור משום דרך גאווה אבל בפניו טוחות אדרבה נראה דרך הכנעה וזהו שאמר ויותר טוב ר"ל שכיבה ופניו למטה אבל אין זה מספיק לפי ההשגה שלא היה לו לומר יותר טוב הוא אם ישכב דלשון שכיבה מיקרי נמי כשפניו למעלה והכי הו"ל למימר ויותר טוב שיהיו פניו למטה ולמה הזכיר לשון שכיבה דאין מורה כוונתו כלל. והיותר נכון בעיני שיש ט"ס בהשגה וצ"ל ויותר טוב הוא אם ישב וסובר הראב"ד ז"ל כתירוץ אחרון שתירץ רבינו יונה ז"ל דעיקר הקריאה הוא בישיבה אבל בשעת הדחק יהיה מוטה על צדו כמו התם שהוא ערום וכן רבי יוחנן דהוה בעל בשר ולזה השיג על רבינו דאיך כתב אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו שזהו בשעת הדחק אבל הנכון יותר והיותר טוב שישב וכתירוץ אחרון דרבינו יונה ז"ל וזה מורה כוונתו ז"ל מפני שתפס במה שאמר רבינו אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו וכפי מה שהובאה בספרים. וכפי פי' הראשון היה לו לתפוס על רבינו במה שאמר ופניו טוחות בקרקע וכו':

ג מי שְׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו עוֹמֵד בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן [ה] וְהִשְׁאָר קוֹרָא וְהוּא מְהַלֵּךְ. הָיָה יֵשֵׁן מְצַעְרִין אוֹתוֹ וּמְעִירִין אוֹתוֹ עַד שִׁיקְרָא פְּסוּק רֵאשׁוֹן וּמְכָאן וְאֵילֵךְ אִם אֶנְסִיתוּ שְׁנָה אִין מְצַעְרִין אוֹתוֹ :

כסף משנה **מי שהיה מהלך וכו'.** פ' היה קורא (שם י"ג): אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה וכתב הרי"ף ז"ל ומפורש בירושלמי רב הונא ורב אידי בר יוסף בשם שמואל אמרו צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד לא שאם היה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד ולית הלכתא לא כרב נתן ולא כר"י דקי"ל כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כר"מ דלא צריך כוונה אלא לפסוק ראשון בלבד הילכך אין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון בלבד עכ"ל הרי"ף וכן כתב הרא"ש ז"ל: **היה ישן וכו'.** (שם י"ג): אמר רב אילא בריה דרב [יצחק בר] שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמ"י ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא א"ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן מכאן ואילך לא תצערן א"ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך היכי הוה עביד א"ל בפסוקא קמא מצער נפשיה מכאן ואילך לא מצער נפשיה וכתב הרא"ש ז"ל הא דקאמר נאנס בשינה יצא ר"ל שהוא מדומדם ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך מיהו היה קורא את כולה וכן הא דא"ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן כלומר הקיצני משנתי עד שאוכל לכויך טפי לא תצערן אבל אם אקרא בלא כוונה לא תצערן להקיצני דמילתא דפשיטא היא שצריך לקרוא את כולה וכן כתב ה"ר יונה וכתב שגם רבינו האי כתב כן וכן כתב ה"ר מנוח וגם רש"י לזה נתכוון שכתב בפסוק קמא צערן אם ראיתני מנמנס צערני עד שאנער יפה בפסוק ראשון עד כאן לשונו משמע שאין חילוק בין פסוק ראשון לשאר אלא שבפסוק ראשון היה קורא בניעור יפה והשאר היה קורא מתנמנס. ורבינו כתב לשון הגמרא כמנהגו אבל עכ"פ הפ"י הוא כמו שכתבתי ולקמן בבבא דהיה מתנמנס גילה דעתו שכתב ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון משמע שכשכתב כאן שאם היה ישן מעירין אותו ומצערין אותו עד שיקרא פסוק ראשון עניינו עד שיקרא פסוק ראשון בכוונה והשאר קורא והוא מתנמנס. וכתב ה"ר מנוח ואיכא דאמרי דלאו דוקא אם נאנס אונס שינה דה"ה לאונס אחר:

לחם משנה **מי שהיה מהלך על רגליו וכו'.** שם (דף י"ג ע"ב) ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא רבי יוחנן לטעמיה דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי אחא שאמר משום רבי יהודה כלומר דאמר כיון שכוון בפרק ראשון שוב אינו צריך מכלל דלדין דאית לן כרבא בכוונה בפסוק

ראשון גם בעמידה די בפסוק ראשון דטעם העמידה משום כוונה: **היה ישן מצערין וכו'.** שם (דף י"ג ע"ב) אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן. וכבר פירש הרב"י דצריך ודאי שיקרא אלא מאי דקאמר דיצא ר"ל שאע"פ שקרא מכאן ואילך מתנמנם יצא:

ד מי שְהָיָה עוֹסֵק בְּמִלְאכָה מִפְּסִיק עַד שְׁיִקְרָא פְּרָשָׁה [ו] ראשונה פְּלָה. וְכֹן הָאֲמִינִין בְּטִלִין מִמִּלְאכְתָּן בְּפְרָשָׁה ראשונה כְּדִי שְׁלֵא תִהְיֶה קְרִיאָתָן עֲרָא, וְהַשְׁאָר קוֹרָא הוּא כְּדָרְכוֹ וְעוֹסֵק בְּמִלְאכְתּוֹ. אֶפְלוּ הָיָה עוֹמֵד בְּרֵאשִׁי הָאֵילָן אוּ בְּרֵאשִׁי הַכֶּתֶל קוֹרָא בְּמִקוּמוֹ וּמְבַרֵךְ לְפָנָיָהּ וּלְאַחֲרָיָהּ:

כסף משנה מי שהיה עוסק במלאכה וכו'. משנה שם (שם י"ו). האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ובגמ' אמר רב ששת והוא שבטלין ממלאכתן וקורין והתניא ב"ה אומרים עוסקין במלאכתם וקורין לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני וכתבו הר"ף והרא"ש ז"ל דלא משום דבעינן כוונה בכוליה פרק ראשון הוא דאמרינן דבטלי ממלאכה דהא קי"ל כרבא דאמר הלכה כר"מ דבפסוק ראשון בעי כוונה אלא היינו טעמא משום דלא לישוי ליה עראי כי הא דגרסינן בפרק קמא דיומא (דף י"ט): אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הקורא את שמע לא יקרוץ בשפתיו ולא ירמוז בעיניו ולא יראה באצבעותיו והעושה כן אמרינן התם דעליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב ואוקימנא בפרק ראשון ומפרשי לה רבנן משום דקא משוי לה עראי הי"נ אי לא בטיל ליה ממלאכה משוי לה עראי ולזה נתכוון רבינו ז"ל. ומה שכתב וכן האומנין בטלין וכו' כלומר אפילו האומנים שהקלו בהם בענין תפלה כמבואר בפ"ה מהלכות תפלה אפילו הכי בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה. ומ"ש והשאר קורא כדרכו וכו' קאי למי שהיה עוסק במלאכה וכו' וכ"ש לאומנין והיינו דקתני והשאר קורא כדרכו ועוסק במלאכתו ולא קתני קוראין: **וכתב** ה"ר מנוח וכן האומנים אע"פ שעוסקים במלאכת אחרים צריכין להפסיק בפרשה ראשונה ואע"פ שבראש האילן והכותל אדם מתפחד בעודו עליהם אפילו הכי קורא במקומו ואין מטריחין אותו לירד למטה אבל בע"ה שאינו עוסק במלאכה אלא עומד על פועליו לזרזם יורד למטה וקורא:

לחם משנה מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה כולה וכו'. וכן האומנין בטלין ממלאכתן וכו' פרק היה קורא (דף ט"ז). וקשה דשם אמרו הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין וכו' ואין מברכין לפניו אבל מברכין לאחריה וכו' בד"א כשעושין בשכרן אבל עושין בסעודתן

וכו' או שהיה וכו' מברכין כתיקונה. ורבינו ודאי נראה מדלא חילק כאן בין עושין בשכרן לעושין בסעודתן כמו שחילק בהלכות תפלה משמע דסתם אומנין עושין בשכרן מיירי וא"כ אמאי מברכין ברכות קריאת שמע שהם מדרבנן היה ראוי שלא יברכו כמו שאין מברכין ברכת המוציא מפני שהיא מדרבנן וי"ל דשאני הכא דעיקר ק"ש היא מדאורייתא שאע"פ שהברכות מדרבנן ראוי לעשות המצוה שהיא מדאורייתא כתיקונה ולקרות ברכת שמע עם ברכותיה אבל ברכת המוציא אינה באה על מצוה מן התורה שאין האכילה מן התורה דאין המצוה אלא מי שיאכל שיברך באחרונה אבל אין האכילה מצוה ולהכי אינו מברך בתחילה ובהכי מתיישב שפיר מ"ש רבינו ז"ל ספק קרא ק"ש לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה ואמאי מברך כיון שיש לו ספק בברכות שהם מדרבנן לא היה לו לברך אלא יש לתרץ בכה"ג דיש לו ספק בקריאת שמע שהיא מן התורה אם כן ראוי לו לברך ברכות ולקרות קריאת שמע שהיא מן התורה כתיקונה:

ה הָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע פּוֹסֵק וְקוֹרֵא וּמְבַרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֶיהָ. הָיָה עוֹסֵק בְּצַרְכֵי רַבִּים לֹא יִפְסֵק אֶלָּא יִגְמַר עֲסָקֶיהֶן וְיִקְרָא אִם נִשְׁאַר עֵת לְקִרְוֹת:

כסף משנה היה עוסק בתלמוד תורה וכו'. משנה פרק קמא דשבת (דף ט'.) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקימנא לה בגמרא בד"ת כדתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקים לק"ש ואין מפסיקים לתפלה וסובר רבינו דהיינו לומר שאם הגיע זמן ק"ש מפסיקים לק"ש ואין מפסיקים לתפלה. ומ"ש ומברך לפניו ולאחריה. פשוט הוא שכיון שקורא ק"ש שצריך לברך לפניו ולאחריה: **וכתב** ה"ר מנוח דאע"ג דרבי יהודה הנשיא לא היה מפסיק כדאמרינן שמע ישראל זהו ק"ש של רבי יהודה הנשיא שאני רבי יהודה הנשיא שתורתו אומנותו אי נמי רבי יהודה הנשיא שהיה מלמד תורה לרבים אינו פוסק: **היה עוסק בצרכי רבים**. נ"ל שלמד כן מדמקשינן בגמרא אהא דתנן (שם) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש ומשני כי תניא ההוא בעיבור החדש וסובר רבינו דטעמא הוה לפי שהם עוסקים בצרכי רבים ובירושלמי פרק אין עומדין א"ר ירמיה כל העוסק בצרכי ציבור כאילו עוסק בדברי תורה וכתבו רבינו בפרק ו' מהלכות תפלה. ומאחר שפסק רבינו בסמוך שמפסיקים מת"ת לקריאת שמע הל"ל דמפסיקים מצרכי רבים לק"ש אם היה סובר דירושלמי מיירי לענין להפסיק לק"ש אלא ע"כ צריך לומר שסובר רבינו דירושלמי לא מיירי אלא לענין תפלה בלבד והיינו דמייתי לה בפרק אין עומדין דמיירי בדיני

תפלה. ומ"ש רבינו דהיה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק, משמע מדקדוק לשונו דאפילו אם יעבור זמן ק"ש בעודו עוסק בצרכי רבים לא יפסיק: **וכתב** ה"ר מנחם ודוקא בדורות הראשונים שהיו עוסקים עם הציבור לש"ש מיהו ליכא ספיקא דהשתא נמי אם עוסקים עם הציבור אפילו להצלת ממונם ואין מי שישתדל בדבריהם אלא הוא שאינו פוסק שהעוסק במצוה פטור מן המצוה עכ"ל. ומ"ש ודוקא בדורות הראשונים אין לו טעם:

לחם משנה **היה עוסק בתלמוד תורה וכו'.** משנה בפרק קמא דשבת (דף ט'): מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה ואוקמוה בגמרא (דף י"א). בדברי תורה כלומר שמי שקורא בתורה פוסק לק"ש ואינו פוסק לתפלה וכל זה במי שתורתו אומנותו אבל מי שאין תורתו אומנותו אפילו לתפלה פוסק ולהכי סתם רבינו כאן בק"ש ולא חילק בין תורתו אומנותו לאין תורתו אומנותו ולא חילק כמו שחילק בתפלה משום דכאן בכל גווני פוסק: **היה עוסק בצרכי רבים וכו'.** כתב הרב"י בסי' ע' דזה יצא לו לרבינו ממאי דאמרינן בירושלמי דפרק אין עומדין העוסק בצרכי רבים כאילו עוסק בדברי תורה כלומר שרבינו מפרש כמו שכתב הטור בסימן צ"ג שיש מפרש הירושלמי לענין שא"צ לפסוק כדי להתפלל כמו שא"צ לפסוק מתלמוד תורה להתפלל מי שתורתו אומנותו ע"כ. ולא הבינותי דברי הרב"י דודאי נודה לו שמה שכתב רבינו ז"ל בפרק ששי מהלכות תפלה אבל העוסק בצרכי ציבור כעוסק בדברי תורה כלומר כעוסק בדברי תורה שתורתו אומנותו שכתב קודם שאינו מפסיק שיצא לו זה מהירושלמי הנזכר אבל מ"ש כאן בהלכות ק"ש א"א שיצא לו משם דכאן צרכי רבים עדיף מדברי תורה בתורתו אומנותו שהרי כאן בק"ש אפילו מי שתורתו אומנותו פוסק וצרכי רבים אינו פוסק ומהירושלמי ההוא לא למדנו אלא שזה אצל כן שאין ת"ת מועיל לגביה מאין למד רבינו דצרכי רבים עדיף מיניה. על כן היה נ"ל לומר שלמד כן רבינו ז"ל ממה שאמרו פ"א דשבת [שם] שבעיבור השנה לא היו מפסיקין לתפלה ולא לק"ש סובר רבינו ז"ל דהטעם מפני שהוא צרכי רבים אבל אין זה מספיק כלל דדילמא שאני התם דהוא צורך רבים שלא יתקלקלו המועדות וכמו שכתבו התוס' אבל שאר צרכי רבים מנין. ונראה דודאי למד כן מפני שראינו שכל עוסק במצוה פטור מק"ש כדאמרו בגמרא בפ"ק דברכות (דף י"א) ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמיחייבת אבל דמצוה פטירת ולכן קוברים את המת פטורים מק"ש וא"כ ס"ל לרבינו ז"ל דלא גריעי צרכי רבים משאר מצות ולכך כתב דאין מפסיקין לק"ש ואפילו בדליכא שהות וזהו שכתב ויקרא אם נשאר עת כלומר דאם לא נשאר עת לא איכפת לן ולא מידי:

וְהָיָה עוֹסֵק בְּאֲכִילָה אוֹ שְׁהִיָּה בְּמִרְחָץ אוֹ שְׁהִיָּה עוֹסֵק בְּתַסְפֻּרַת אוֹ שְׁהִיָּה מְהַפֵּךְ בְּעוֹרוֹת אוֹ שְׁהִיָּה עוֹסֵק בְּדִין גּוֹמֵר וְאַחַר כֵּן קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע. וְאִם הָיָה מְתַיָּרָא שְׁמָא יַעֲבֹר זְמַן קְרִיאָה וּפְסֵק וְקָרָא הָרִי זֶה מְשֻׁבָּח :

ההראב"ד **היה עוסק באכילה.** כתב הראב"ד ז"ל לא כי אלא מפסיק וקורא ואע"פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ואיתא להא מילתא במסכת סוכה פרק לולב הגזול ורמיזא נמי במסכת ברכות :

כסף משנה **היה עוסק באכילה וכו' :** כתב הראב"ד היה עוסק באכילה וכו'. א"א לא כי אלא מפסיק וקורא וכו' ורמיזא נמי במסכת ברכות עכ"ל. זה משנה פ"ק דשבת (דף י') : לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובפרק לולב הגזול (דף ל"ח.) תנן מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטלנו על שלחנו כלומר אם שכח ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק בסעודה וליטול לולב ובגמרא אמרי' נוטלו על שלחנו למימרא דמפסיק ורמינהי אם התחילו אין מפסיקין א"ר ספרא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום אמר רבא מאי קושיא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן אלא אמר רבא אי קשיא הא קשיא לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו אלמא דמפסיק והדר תני לא נטל בשחרית יטול בין הערבים אלמא לא מפסיק א"ר ספרא לא קשיא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום א"ר זירא מאי קושיא דילמא מצוה לאפסוקי ואי לא מפסיק יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב אלא א"ר זירא כדקאמרת מעיקרא ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הכא ביום טוב שני דרבנן עסקינן ודיקא נמי דקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב ואי ס"ד ביום טוב ראשון מי שרי ופירש"י אלא אי קשיא דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה היא גופא קשיא אלא אמר רבי זירא לעולם כי איצטריך רב ספרא לשנויי משום קושיא קמייתא איצטריך : **והראב"ד** ז"ל סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן קי"ל דהא אסיק רבי זירא דהכא ביו"ט שני דרבנן ומשום הכי אוקמה רב ספרא בדליכא שהות ביום אבל אי איכא שהות אינו מפסיק הא בדאורייתא אע"ג דאיכא שהות מפסיק ולפיכך כתב לא כי אלא מפסיק וקורא וכו' ודעת רבינו דכיון דלמסקנא בדרבנן שאני לן בין יש שהות לאין שהות הוא הדין בדאורייתא ומאי דאוקמה רבי זירא ביו"ט שני לאו משום דס"ל הכי אלא ה"ק ואי הוה קשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הות מצית לתרוצי דהכא ביו"ט שני ומ"ש דיקא נמי אינו

המסקנא אלא רבי זירא הוא דקאמר לרבא הוה לך למידק דמתני' ביו"ט שני מדקתני מי שבא בדרך אבל רבי זירא ס"ל דאפילו בדאורייתא אי איכא שהות אין מפסיקין ומתניתין בין ביו"ט שני בין ביום טוב ראשון ומאי דקתני מי שבא בדרך היינו על ידי עירוב או על ידי בורגנין או שלא היה בגירסתו של רבינו דיקא נמי. אי נמי שרבינו סובר כדברי הר"ן שהעלה דכל שהתחיל קודם זמן חיובו אפילו בדאורייתא אינו מפסיק אי איכא שהות. ובודאי שלשון רבינו כך מוכיח דבהתחיל קודם זמן חיובו עסקינן שכתב היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן ק"ש וכו' היה עוסק באכילה וכן מאי דאמר רבי זירא מצוה לאפסוקי אע"ג דבלשון דילמא אמריה הלכתא הוא דמכח אותה קושיא הדר מדרבא ואמר לעולם כדקאמרת מעיקרא ולכך פסק גבי קריאת שמע דכיון שיש שהות גומר ואחר כך קורא וכן מצוה לאפסוקי כדי שלא ישכח ויעבור זמן הקריאה וזהו שכתב ואם היה מתיירא וכו' ופסק הרי זה משובח. ומה שהכריחו לרבינו לפרש כן משום דקשיא ליה דאם איתא שסובר הגמרא כן קשיא היא גופא כדמקשינן לעיל דממאי דאמרינן נוטלו על שלחנו משמע דמפסיק וממאי דאמרינן בסיפא שכל היום כשר ללולב משמע שאינו מפסיק כדאקשינן לעיל ואנן שנינן דרישא למצוה וסיפא הוא אי לא בעי למעבד מצוה ואי מתניתין בדליכא שהות היכי אמרינן דלמצוה בלחוד הוא דמפסיק והלא חובה הוא שיפסיק כדי שלא יבטל המצוה כיון דליכא שהות אלא ודאי מתניתין בדאיכא שהות היא ולהכי ליכא בהפסקה אלא מצוה לבד וזהו שאמר רבינו שאם רצה להפסיק הרי זה משובח ועל כן השמיט הרי"ף סוגיא זו כי סובר שהחילוק בין משנה זו לההיא דשבת הוא החילוק שיש במשנה גופה דהיינו למצוה ואי קשיא דההיא דשבת דאין מפסיקין לתפלה בדאיכא שהות קתני בהדה דמפסיקין לק"ש אף ע"ג דאיכא שהות סובר רבינו כי היא דוקא לד"ת כמו שהעמיד שם הגמרא אתאן לד"ת וסובר רבינו דחמירא אכילה מד"ת דבד"ת פוסק ובאכילה ובאינך אינו פוסק וכ"כ שם בפירוש המשנה וכן מורה סדר לשונו כאן כי לעיל כתב שאם היה עוסק בדברי תורה פוסק לק"ש וכאן כתב שאם היה עוסק באכילה אינו פוסק. וטעמו משום דכשעוסק בדברי תורה כשפוסק מהם לק"ש אין זה הפסק שגם קרית שמע דברי תורה הם משא"כ להפסיק מאכילה לקריאת שמע:

לחם משנה היה עוסק באכילה וכו'. פרק קמא דשבת (דף ט"ו ע"ב) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' ואם התחילו אין מפסיקין. וסובר רבינו ז"ל שהוא אפילו לקריאת שמע ומה שכתוב אחר כך ומפסיקין לק"ש וכו' מילתא באנפי נפשה היא דאיירי בדברי תורה וכמו שביארתי אבל כל הני דלעיל אפילו לק"ש אין מפסיקין וכל זה איירי בדאיכא שהות כדאוקמוה בסוכה פרק לולב הגזול (דף ל"ח) וסיפא דקאמר ומפסיקין לק"ש דאיירי בדברי תורה דמפסיקין כתב הרי"א ז"ל דאיירי בדליכא שהות דאי איכא

שהות וכי גרע תלמוד תורה מכל הני שהזכיר קודם דאין מפסיקין ואין נראה כן דעת רבינו ז"ל אלא דסיפא דמפסיקין לתלמוד תורה דומיא דרישא איירי בדאיכא שהות וכי תימא וכי גרע מכל הני מרחץ ותספורת וכי יש לומר דפוסק דת"ת לא מיקרי פוסק מעניינו דק"ש נמי קריאת התורה היא ומאי שנא האי קריאה מהאי קריאה אבל הכא פוסק מעניינו לגמרי ולכן אין מפסיקין כיון שהתחיל. ובעל קרית ספר כתב דשאני תלמוד תורה דיכול לחזור אח"כ ללימודו מיד אחר שקרא אבל הכא בסעודתו שהתחיל או מלאכתו צריך שיגמרנה ואולי לא ימצא לגומרה ולכך אמרו שגומרה תחלה. ואין זה תירוץ שגם בסעודתו ומלאכתו אטו מי לא עסקינן דיכול לגומרה אח"כ אלא ודאי העיקר כדפרישית. אי"נ י"ל דהקריאה בתורה מושך טפי ואפשר שישכח ולא יקרא מה שא"כ במלאכתו וסעודתו וכל הני דמתניתין. ובהשגות כתב אי"א לא כי אלא מפסיק וקורא ואע"פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ואיתא להא מילתא וכי. והרב בית יוסף בסי"ע פירש טעמו של הראב"ד ז"ל ופשוט הוא דהוא סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן קי"ל דהא גם רבי זירא מוקי מתניתין ביו"ט שני דרבנן. וז"ש דדוקא ביו"ט שני דרבנן קאמר מתניתין בדליכא שהות מפסיק הא בדאורייתא אע"ג דאיכא שהות מפסיק. ונראה לתרץ דעתו של רבינו ז"ל דלפי המסקנא דאוקמה ביום טוב שני דרבנן הוא הדין בדאורייתא ומאי דנקט מתניתין דרבנן להודיענו דאפילו בדרבנן היכא דליכא שהות מפסיקין וכל שכן בדאורייתא אבל בדאיכא שהות בין מדאורייתא בין מדרבנן לא מפסיקין ומשום הכי נקט מתניתין י"ט דרבנן. והרב"י דחק עצמו לתרץ דעת רבינו ז"ל דמתני' בכל גווני איירי ונדחק במה שאמרו בגמרא דיקא נמי דקתני וכי. ועוד תירץ תירוץ אחר דרבינו סובר כדברי הר"ן והוא מחלק בין מטא זמן חיובא ללא מטא זמן חיובא דהיכא דהתחיל קודם דמטא זמן חיובא אפילו בדאורייתא לא מפסיק אבל היכא שהתחיל אחר דמטא זמן חיובא בדאורייתא מפסיקין ובדרבנן לא מפסיקין ואיירי קודם דמטא זמן חיובא ולהכי כתב דאפילו בדאורייתא לא מפסיקין. ומ"ש ואם הפסיק הרי זה משובח יצא לו ממה שאמר ר' זירא מצוה לאפסוקי. וקשה לי עליו טובא חדא דאם דעתו של רבינו כך למה לא ביאר דהיכא שהתחיל בתר דמטא זמן חיובא דבדאורייתא מפסיקין ובדרבנן לא ולמה סתם דבריו. ועוד איך כתב דיצא לו מדברי ר' זירא הא ר' זירא מאי דקאמר מצוה לאפסוקי הוא על מתני' דלולב ומתני' דלולב אחר דמטא זמן חיובא איירי כדכתב הר"ן ז"ל דמצפרא מטא זמן חיובא וא"כ מאין לו לרבינו דהיכא דהתחיל קודם דמטא זמן חיובא דמצוה לאפסוקי. לכן נראה ודאי דרבנן אינו מחלק בכך ודעתו דלמסקנא לא שני לן בין דאורייתא לדרבנן כדפרישית. ומ"מ קשה מאין לו מ"ש ואם היה מתירא וכי הרי זה משובח

לכך נראה לתרוץ הכל ולומר דרבינו ודאי דסייל כהראבי"ד ז"ל דלמסקנא קי"ל כתירוצא דרבא דהא דאורייתא הא דרבנן ובדאורייתא אפילו בדאיכא שהות מפסיקין ומי"מ הוקשה לו על תירוץ רבא הקושיא שהקשו התוספות ז"ל שהרי קידוש היום דהוי דאורייתא ואיפסיקא הלכתא כרבי יוסי דאין מפסיקין לכך מתרוץ הוא ז"ל דמאי דקאמר רבא הא מדאורייתא ר"ל מתניתין דקאמר נוטל וכו' הוי בלולב דהוי דאורייתא ואיירי למצוה כלומר מצוה לנוטלו על שלחנו אע"ג דמן הדין אין מפסיקין כר' יוסי מי"מ מצוה להפסיק אפילו בדאיכא שהות ומתניי דלפי האמת אוקמה ר' זירא בדרבנן ה"ק דוקא בדבר דרבנן בדליכא שהות מפסיקין הא בדאיכא שהות אין מפסיקין כלומר אפילו מצוה להפסיק לא הוי הא בדאורייתא אפילו דאיכא שהות מצוה להפסיק אבל מן הדין ודאי דאין מפסיקין מדרבי יוסי ומכאן יצא לו לרבינו מה שכתב הרי זה משובח וזה נראה לי נכון וברור בדעתו של רבינו ז"ל:

ז מי שירד לטבל אם יכול לעלות ולהתפסות קדם שתנין החמה יעלה ויתכסה ויקרא. ואם הנה מתירא שמה תנין החמה קדם שיקרא יתכסה במים שהוא עומד בהן ויקרא. ולא יתכסה לא במים הרעים שריחן רע ולא במי המשרה ולא במים צלולין מפני שערותו [1] נראית בהן. אבל מתכסה הוא במים עכורין שאין ריחן רע וקורא במקומו:

כסף משנה מי שירד לטבול וכו'. משנה סוף מי שמתו (דף כ"ב) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה ובגמרא (שם כ"ה): יתכסה במים ויקרא והרי לבו רואה את הערוה אמר ר' אלעזר ואי תימא ר' אחא בר אבא משום רבינו במים עכורים שנו. ומי משרה פירש רש"י ששורין שם הפשתן וקנבוס והם מסריחין. וכתב בא"ח בשם הרשב"א מסתברא דחוזר ואומר ברכות בפני עצמן ואף על פי שאינו קורא קריאת שמע שהברכות לא נתקנו על קריאת שמע שהרי אין אומרים אשר קדשנו במצותיו וצונו על קריאת שמע:

לחם משנה מי שירד לטבול וכו'. במשנה פרק מי שמתו (דף כ"ב ע"ב) אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה ואוקמוה בגמרא (דף כ"ה ע"ב) כותיקין שגומרין אותה עם הנץ החמה ולפיכך רבינו ז"ל שפירש גומרין גמר ממש צ"ל דמאי דקאמר כאן ולקרות רוצה לומר ולגמור אותה בברכותיה

אבל לפי של רבינו חננאל ז"ל שפיי שגומרין אותה ר"ל אומר אותה עם הנץ החמה קשה האי מתניי דלמה צריך לקרות קודם שתנץ החמה די שיקרא אותה עם הנץ החמה דהא כותיקין אוקמוה בגמרא ופירוש גומרין דותיקין ר"ל אומרים: **ולא יתכסה לא במים וכו'.** שם במשנה: **אבל מתכסה הוא וכו'.** שם אמרינן בגמרא שלא יהא לבו רואה את ערותו:

ח הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו כדי שלא תהיה קריאתו עראי. ואם עשה כן אף על פי שיצא ידי חובתו הרי זה מגנה. וצריך להשמיע לאזנו כשהוא קורא ואם לא השמיע [ח] לאזנו יצא. וצריך לדקדק באותיותיו ואם [ט] לא דקדק יצא:

כסף משנה הקורא ק"ש וכו'. מימרא דרב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב וברייתא דר' אלעזר (בן) חסמא פ"ק דיומא (דף י"ט): כתבתיה לעיל ופשיטא דלא אמר אלא לכתחלה אבל י"ח מיהא יצא. וכתב ה"ר מנוח בפ"ק דיומא מפלגי בין פרק ראשון לפרק שני משמע דבפרק שני מותר לרמוז ואפשר שלא רצה הרב לגלות כדי שלא יזלזלו בקריאתה א"נ בפרק שני מגונה הוא דלא הוי אבל איסורא איכא: **וצריך להשמיע לאזנו וכו'.** משנה פרק שני דברכות (דף טו.). הקורא שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא רבי יהודה אומר לא יצא ובגמרא [שם:] א"ר טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל כלומר שאם לא השמיע לאזנו יצא ואם לא דקדק באותיותיה יצא וכתב הרי"ף ז"ל ודוקא דיעבד אבל לכתחלה לא והם הם דברי רבינו. וכתב ה"ר מנוח להשמיע לאזנו שיחתוך קריאתו בשפתיו לא שיקרא בלבו עכ"ל:

לחם משנה הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו וכו'. בפ"ק דיומא (י"ט): הקשו לרב דהוה מחוי בק"ש דהיכי עביד הכי האמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו' ותירצו לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני ע"כ. וקשה על רבינו למה לא חלק כאן דדוקא בפרק ראשון לא יקרץ אבל בפרק שני לית לן בה כמ"ש בגמרא. ונראה דלא הוצרך להזכירו מפני שרבינו מפרש ההיא דאומנין דלעיל דאוקמוה בגמרא (ברכות ט"ז.) בפרק היה קורא בפרק ראשון דוקא דבטלין ממלאכתן דלא הוי טעמא משום דבעינן כוונה בפרק ראשון כמ"ש התוספות דלפי זה לדין דק"ל דפסוק ראשון דוקא בעי כוונה לא בעי ביטול מלאכה אלא בפסוק ראשון אלא טעמא משום דלא תהא קריאתו עראי וכדכתב הרי"ף ז"ל ולהכי בפרק ראשון

אע"ג דהפסוק ראשון לבדו הוא מן התורה מ"מ בעינן כל הפרק הראשון משום דלא תהא קריאתו עראי אבל בשאר הפרקים אפילו בקריאת עראי סגי וכן בהך דלא יקרוץ בשפתיו דאוקמוה בגמרא בפרק ראשון סובר רבינו דמהך טעמא הוא ודלא כפירוש התוספות דהך נמי משום כוונה הוא ולדידן דק"ל בעי כוונה בפסוק ראשון לחוד לא יקרוץ ולא ירמוז מהאי טעמא משום דלא תהא קריאתו עראי וכמ"ש להכי לא הוצרך כאן לפרש דאיירי בפרק ראשון דכיון דכבר ביאר לנו למעלה דלא קפדינן אקריאת עראי אלא בפרק ראשון לבד ממילא משתמע דהכא דטעמא הוי משום קריאת עראי לא הוי אלא בפרק ראשון דוקא דבשאר הפרקים לא קפדינן בהכי כמו שכתב גבי אומנין: **וצריך להשמיע לאזניו וכו'.** שם בפרק היה קורא (דף ט"ו.) וכן מה **שאמר צריך לדקדק באותיותיה** ותרווייהו מחלוקת ר' יוסי ורבי יהודה במשנה והלכה כתרווייהו להקל:

ט * כיצד ידקדק. ישמר שלא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה ולא יניח הנד ולא יניד הנח. לפיכך צריך ליתן רוח בין הדבקים בין כל שתי אותיות הדומות שאחת מהן סוף תבה והאחרת תחלת תבה הסמוכה לה. כגון [א] בכל לבבך קורא בכל ושוהה וחוזר וקורא לבבך. וכן ואבדתם מהרה. הכנף [ב] פתיל. וצריך לבאר ז"ן של תזכרו. * וצריך להאריך בדל"ת של אחד כדי שימליכהו בשמים ובארץ ובארבע רוחות. וצריך שלא יחטף בחי"ת כדי שלא יהא כאומר אי חד:

ההראב"ד כיצד ידקדק יזהר כו' עד ולא יניד הנח ולא יניח הנד' לפיכך צריך ליתן ריוח כו' עד הכנף פתיל. כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי נוד הנח מה הפסד יש בו אם יאמר לבבך בנוד הבי"ת השנית כדי להטעימה שלא תראה וא"ו וכן אם יטעים יו"ד של ישראל שלא תראה אל"ף וכן כל כיוצא באלה יניד הנחים ותבא עליו ברכה, וכן נשבע צריך להפרידה כדי שלא תבלע האי בע': **וצריך להאריך בדל"ת כו' עד וצריך שלא יחטוף בחי"ת כו'.** כתב הראב"ד ז"ל ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד:

כסף משנה כיצד ידקדק וכו'. שם תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למוודך תם שיתן ריוח בין הדבקים עני רבא בתריה כגון על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ: **וכתב הראב"ד** ז"ל לא ידעתי וכו' עד כדי שלא תבלע האי בעי"ן עכ"ל. ואני

אומר שלא נתכוון רבינו לכך אלא למייד בכל נחה ואם יסמוך למייד בכל לבבך נמצא אומר בכ לבבך והרי הוא מניע למייד בכל שמשפטה להיות נחה ואם יסמוך בענין שיראה כאומר בכל בבך הרי הוא מניח למייד לבבך שמשפטה להיות נעה. וז"ש רבינו לפיכך כלומר כיון שאמר שלא יניח הנד ולא יניד הנח צריך ליתן ריוח בין הדבקים: **וכתב** ה"ר מנוח לא ירפה החזק אות שהיא דגושה לא יקראנה ברפה ושהיא רפויה לא יקראנה בדגש ולא יניד הנח שיש אותיות נקראות בהבלעה כבי"ת דואהבת ובי"ת שניה דלבבך לא ינידס ולא יניח הנד כגון וי"ו דמצוך לא יבלענה: **וצריך לבאר זיי"ן של תזכרו**. ירושלמי שם. והטעם לומר שלא יהא נראה כאומר למען תשכרו והוי כעובדים את ה' על מנת לקבל פרס. וכתב ה"ר מנוח או שלא יהא נראה מלשון סכירה כמו ויסכרו מעינות תהום רבה. וה"ה לזיי"ן של וזכרתם: **וצריך להאריך בדלי"ת וכו'**. פ"ב דברכות (דף י"ג): תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חייא בר אבא חזייה דהוה מאריך טובא א"ל כיון דאמלכתיה למעלה ולמטה ובארבע רוחות העולם תו לא צריכת ופירש"י שלא יחטוף בחי"ת בשביל אריכות הדלי"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום עכ"ל. ואחרים מפרשים כשיחטוף בחי"ת ומאריך באל"ף כמנהג יראה כאילו אומר אי חד כלומר אין חד והוא הפך המכוון: **וכתב** ה"ר מנוח ואמרינן בירושלמי והוא שלא יאריך באל"ף שלא יהא נראה כאומר אי חד והוא שכתב הרב שלא יחטוף בחי"ת שכשחוטף החי"ת מאריך האל"ף שאל"כ אלא שיחטוף האל"ף והחי"ת לא יהא נראה כאומר שום תיבה ומלה בעולם עכ"ל: **וכתב** הראב"ד ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד עכ"ל. ואני אומר שזה בכלל מה שאמרו שלא יחטוף בחי"ת לפירוש אחרים מפרשים. וכתבו תלמידי ה"ר יונה ז"ל בשם רבני צרפת שצריך להאריך מעט בחי"ת כשיעור שימליכהו בשמים ובארץ ולהאריך בדלי"ת כשיעור שימליכהו בד' רוחות העולם וכתבו עוד שיש אומרים שבשעה שמאריך ימליך אותו במחשבה ודיו. וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם ולזה נוטה דעת הרב רבינו יונה ז"ל:

לחם משנה **כיצד ידקדק וכו'**. כבר ביאר מוהר"ק ז"ל טעמו של רבינו ז"ל ונסתלק השגתו של הראב"ד ז"ל ועוד הוסיף הראב"ד ז"ל שצריך לשהות בין נשבע ה' מפני שלא תבלע האל"ף בעי"ן כלומר כשיאמר העי"ן יבלע בתוכה האל"ף של תחילת השם שקורא אותו בלשון אדנות ויש אל"ף בתחילת קריאתו והיא נבלעת עם העי"ן. וכל מ"ש רבינו ז"ל הוא בפרק היה קורא (ט"ו.): **וצריך להאריך וכו'**. בריש פרק היה קורא (דף י"ג ע"ב): **וצריך שלא יחטוף וכו'**. שם אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת ופירש"י ז"ל בשביל

אריכות הדל"ית לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פת"ח ואין זה כלום ע"כ. ורבינו נראה שמפרש כן אם זה חטף החי"ית עם הדל"ית כיון שזה שהה בקריאת האל"ף יותר מהחי"ית נראה שהם ב' דברים נפרדים שאם האל"ף והחי"ית היתה אחת למה לא קרא האל"ף במהירות כמו שקרא החי"ית אלא נראה ח"ו שהאל"ף היא תיבה אחרת ולכך קוראה בהמתנה והוי כאומר אי חד. זה נראה פי' דבריו :

קוֹרָא אָדָם אֶת שְׁמַע בְּכָל לְשׁוֹן שְׂיִהְיֶה מְבִינָה. וְהַקּוֹרָא בְּכָל לְשׁוֹן צָרִיךְ לְהִזְהֵר מְדַבְּרֵי שְׁבוּשׁ שְׁבָאוֹתוֹ הַלְשׁוֹן וּמְדַקְדָּק בְּאוֹתוֹ הַלְשׁוֹן כְּמוֹ שְׁמְדַקְדָּק בְּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ :

ההראב"ד קורא אדם את שמע בכל לשון כו' עד ומדקדק באותו הלשון כמו שהוא מדקדק אם קראה בלשון הקדש. כתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו :

כסף משנה קורא אדם את שמע וכו'. ברייתא שם [דף י"ג]. פלוגתא דרבי ורבנן ופסקו כרבנן חדא משום דאין הלכה כרבי מחביריו ועוד דסתם לן תנא דמתני' כוותייהו בסוטה פרק ואלו נאמרין (דף ל"ב): דמני קרית שמע בהדי הנאמרים בכל לשון: ומה שכתב שצריך ליזהר מדברי שבוש שבאותו הלשון. פשוט הוא דכיון דאמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע והדר קאמר ולמדתם שתהא קריאה תמה דבכל לשון שיקראנה בעינן קריאה תמה: וכתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו עכ"ל. וי"ל שכוונת רבינו שכשיאמר ביאור המלה יאמר הביאור היותר אמיתי ומסכים לאותה מלה בלשון ההוא ולא יאמר ביאור משובש שדרך קצת בעלי אותו הלשון לאומרו כיון שאין הבקיאין אומרים אותו לפי שאינו משמעות המלה או לפי שיש ביאור יפה ממנו וזה נ"ל דבר פשוט :

לחם משנה קורא אדם שמע וכו'. שם בפרק היה קורא. שמע בכל לשון שאתה שומע:

יא הקורא למפרע לא יצא. בפה דברים אמורים בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לפרשה אף על פי שאינו רשאי אני אומר שיצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה. קרא

פְּסוּק וְחֹזֵר וּקְרָאוּ פְּעַם שְׁנֵי הַרִי זֶה מְגִנָּה. קְרָא מֶלֶךְ אַחַת
וּכְפָלָה כְּגוֹן שֶׁקְרָא שְׁמַע שְׁמַע מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ:

כסף משנה הקורא למפרע וכו'. משנה פ"ב דברכות (דף ט"ו). מפרש רבינו
דהיינו בסדר הפסוקים אבל בסדר הפרשיות יצא בדיעבד דלכתחלה צריך
להקדים שמע לוהיה אם שמוע והיה אם שמוע לויאמר כמו שנתבאר בתחלת
הלכות אלו ואף ע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא
הפרשיות כסדר: **קרא פסוק וכו'**. פרק אין עומדין (שם ל"ג): תנן האומר
מודים מודים משתקים אותו ובגמ' א"ר זירא כל האומר שמע שמע כאומר
מודים מודים דמי מיתבי הקורא שמע וכופלה ה"ז מגונה מגונה הוא דהוי
שתוקי לא משתקינן ליה ל"ק הא דאמר מילתא מילתא ותני לה הא דאמר
פסוקא פסוקא ותני ליה. ופירש"י דכי אמר מילתא ותני לה לא משתקינן ליה
דאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ. אמר פסוק ותני ליה
משתקינן ליה דמיחזי כשתי רשויות: **והרי"ף** ז"ל כתב דהא דמשתקינן אותו
היינו כדקאמר מילתא ותנייה אבל הקורא פסוק מק"ש וכופלו ה"ז מגונה
אבל שתוקי לא משתקינן ליה וכ"כ ה"ג ור"ח. וכתבו התוספות דאותם
האומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביה"כ לרש"י משתקים אותן ולפי ר"ח
מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש אלא כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו
עול מלכות שמים. ומ"מ טוב שלא לומר אך מה שאומרים יי' הוא האלהים
ז' פעמים ביה"כ משבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' רקיעים ומנהג כשר
הוא וגם מצינו בקרא שני פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו: **וה"ר יונה** ז"ל
כתב שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם לומר פסוק שמע ישראל בסליחות
ולכופלו ואומרים אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאינן עושין לכוונת שתי
רשויות ולא חיישינן להכי: **וכתב** ה"ר מנחם וה"ה שאם כפל כל הפרשה
שמשתקינן אותו. וכתב הר"א דאע"ג דמגונה טפי עדיף לכווני לביה ולקיים
מצות ק"ש כתקנה ויכפול אותה ולא איכפת לן אי הוי מגונה ואמרינן
בירושלמי הדא דתימא בציבור כלומר דהוי מגונה אבל ביחיד תחנונים הם לו
עכ"ל: **וכתב** מרן ההגהות שאם קרא כל הפרשה וחזר וקראה מזה לא דבר
כלום ובירושלמי יש ר' זירא קרא וחזר וקרא ושמא דוקא על מטתו שרי:

לחם משנה אבל אם הקדים פרשה וכו'. עיין בפירוש רבינו [יונה] ז"ל בהלכות
שיישב מה שקשה לכאורה על רבינו ז"ל: **קרא פסוק וכו'**. בפרק אין עומדין
(דף ל"ג ע"ב) במשנה אמרו כל האומר מודים מודים משתקינן אותו וכו' (עיין
בכ"מ) ותני לה ופירש"י ז"ל מילתא וכו' כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה
הוי שתוקי לא משתקינן ליה ע"כ. ורבינו ז"ל פי' בהיפך ולפירוש רש"י ז"ל
אתי שפיר לשון הגמרא במאי דקאמר ל"ק וכו' דהראשון הוא בברייתא

שהקשה ממנה והבי' הוא במימרא דרב יהודה וכן דרך הגמרא שבתחילה מיישב הברייתא שהקשה ולפירוש רבינו ז"ל אי"ש טפי לשון שמע שמע דמשמע תיבה אחת:

יב קְרָאָה [מ] סְרוּגִין יָצָא. אֶפְלוּ שָׁהָה בֵּין סְרוּג לְסְרוּג כְּדִי [מ] לְגַמֵּר אֶת כְּלָהּ יָצָא. וְהוּא שְׂיִקְרָא עַל הַסְּדֵר. קְרָאָה מִתְנַמְנֵם וְהוּא מִי שְׂאִינוּ עֵר וְלֹא נִרְדָּם בְּשָׁנָה יָצָא. וּבִלְבָד שְׂיִהִיָּה עֵר בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן:

כסף משנה קראה סירוגין. בפרק מי שמתו (ברכות כ"ב:) ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתים על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק (שם כ"ג.) אמר רב אשי דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובדלא שהה קא מפלגי: **וכתב** הרי"ף בשם רבינו האי דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובתר הכי אהא דתניא לא יהלך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק: **כתב** הרי"ף וכשהוא חוזר חוזר למקום שפסק ואף ע"פ ששהה כדי לגמור את כולה והכין מסקנא בסוף ר"ה וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה אבל בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש עכ"ל: **ומ"ש קראה מתנמנם וכו'.** הוא שיהיה ער בפסוק ראשון. נתבאר למעלה בבבא דהיה ישן מצערין אותו וכו':

לחם משנה קראה מתנמנם וכו'. כבר נתבאר למעלה:

יג סָפֵק קָרָא קְרִיאָת שְׁמַע סָפֵק לֹא קָרָא חוּזֵר וְקוּרָא [מ] וּמְבַרְךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁקָּרָא וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בָּרַךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אוֹ לֹא בָרַךְ אֵינוֹ חוּזֵר וּמְבַרְךְ. [ס] קָרָא וְטָעָה יַחֲזֵר לְמָקוֹם שֶׁטָּעָה. נֶעְלַם מִמֶּנּוּ בֵּין פְּרֻשָׁה לְפְרֻשָׁה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִי זֶה פְּרֻשָׁה הַשְּׁלִים וְאִי זֶה צְרִיךְ לְהִתְחִיל חוּזֵר לְפְרֻשָׁה רֵאשׁוֹנָה שֶׁהוּא (דברים ו-ה) 'וְאֶתְהַבֵּת אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגו':

כסף משנה ספק קרא ק"ש וכו'. בפרק מי שמתו (שם כ"א.) אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן ורבי אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא. וכתבו הרי"ף

והרא"ש ולית הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דק"ל ק"ש דאורייתא: ונ"ל דנפקא ליה מדאשכחן כמה ברייתות דדייני דיני ק"ש מקראי ומשמע דראיות גמורות נינהו ולשמואל נצטרך לומר דאסמכתות הם. וכתב הרא"ש ז"ל דמדאמר שמואל אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן פסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן א"צ לחזור וז"ש רבינו שאם נסתפק לו אם בירך אינו חוזר ומברך. ומ"ש חוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה כ"כ ה"ר יונה שם שכל ספק שהוא של תורה מברכין עליו והביא ראיה לדבר: ובתשובת הרשב"א סימן ש"כ כתב שעדיין קשה על דברי רבינו שהוא ז"ל כתב מפורש שכל הברכות דרבנן וכל שנסתפק אם עשה המצוה אע"פ שעיקר עשיית המצוה דאורייתא או שהוא מסופק אם הוא חייב בה כמילת מי שנולד מהול או בשמיני דסוכה שהוא ספק שביעי לא מברכין כלל וכן השיב לחכמי לונ"ל. ואני אומר באולי לדעת הרב שהוא סובר דמעיקרא כך היתה תקנה דכל שהוא חייב לקרות קורא לכתחלה עם ברכותיה אלא אם יגרום לו סבה כענין קריאת מקדש שאינו מברך אלא ברכה אחת א"נ משום עסק תורה כדרכי שהיה מעביר ידיו על עיניו ומקבל מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון הא במקום אחר כשהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחלה בברכותיה וכמו שאמרו במאחר לקרות לאחר זמנו מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ופירשו מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות. ואולי למדה עוד הרב ממה שאמר ר' אלעזר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומדקאמר סתם חוזר וקורא משמע דכל פרשיותיה הוא קורא אע"פ שאין דאורייתא אלא פסוק ראשון ולא אמרו שיחזור ויקרא פסוק ראשון והשאר דהוי דרבנן לא וטעמא דכל שהוא חייב לקרות קורא הוא כעיקר תקנתו, וכמדומה אני שטעם זה שמעתי מפי מורי הרב החסיד ז"ל בחוזר וקורא כל פרשיותיה ולא סגי לן בחוזר וקורא פסוק ראשון ואולי מהסכמה זו כתב הרב כן אפילו בברכות עכ"ל: קרא וטעה וכו'. משנה פ"ב דברכות דף ט"ו. וכתב ה"ר מנוח כלומר אם טעה בתיבות או באותיות שדילג אחת או שתים ואין צריך לומר אם טעה בדילוג פסוקים שחוזר למקום שטעה וקורא על הסדר שאל"כ הו"ל קורא למפרע: נעלם ממנו וכו'. שם י"ו תני תנא קמיה דר"י טעה בין פרק לפרק יחזור לפ"א באמצע הפרק חוזר לתחלת הפרק בין כתיבה לכתובה חוזר לכתובה ראשונה א"ל ר"י ל"ש אלא שלא אמר למען ירבו ימיכם אבל אמר למען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואזיל. ומפרש רבינו בין פרק לפרק היינו שיודע שהתחיל לקרות שמע ומוצא עצמו במקום הפסק א' ואינו יודע מה השלים ומה צריך להתחיל חוזר למקום הפסק ראשון וכיון שמפסיקים בין שמע לואהבת חוזר לואהבת. ודייק רבינו לכתוב פרשה לרמוז על פי' פרק שעניינו הפסק. וכתבו המפרשים ז"ל דהא דאמרינן טעה באמצע הפרק ואינו יודע להיכן פסק חוזר לראש הפרק היינו דוקא שאינו יודע באיזה מקום טעה וגם

אינו יודע אם קרא כלום מהפרק אבל אם ברי לו שקרא פסוק ראשון או שנים ואח"כ דילג פסוק אחד או תיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא במקום שטעה או שדילג בלבד. וכתב הרא"ש ז"ל דהכי תניא בתוספתא:

לחם משנה ספק קרא וכו'. שם (דף כ"א) בפי מי שמתו כרבי אלעזר דק"ש דאורייתא וא"ת התינח פסוק ראשון שהוא דאורייתא חוזר וקורא אבל השאר מדרבנן למה יחזור ויקרא דהא ודאי כיון דלא בעינן כוונה מדרבנן הוי וכמ"ש הרב"י בסימן ס"ג ואפי"י ה"ר יונה לא קאמר אלא דפסוק א' הוי מדאורייתא. וי"ל כיון דחוזר וקורא מקצת אטרחוהו רבנן דיגמור אותה כתקנה. ובעל קרית ספר תירץ דבקריאת ג' פרשיות קיים מצוה דאורייתא ואע"ג דבפסוק ראשון נפטר מ"מ מידי דהוה אקריאת התורה דנפטר בקביעת איזו שעה ביום ובלילה שנאמר והגית בו וגו' ור"י אמר אפילו לא קרא אלא ק"ש וכו' ומ"מ אם לומד כל היום וכל הלילה מקיים מצות ת"ת מדאורייתא: **אבל אם יודע שקרא ונסתפק וכו'.** כן מוכח שם: **קרא וטעה וכו'.** בפרק היה קורא (דף ט"ז.) x (קרא וטעה באמצע הפרק יחזור לתחילת הפרק) בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה א"ל רבי יוחנן לא שנו וכו'. ופירש"י ז"ל יחזור לפרק א' להפסק ראשון והיה אם שמוע עד כאן. ובודאי שהדעת מוכחת כן דכיון שידע שהשלים פרשה אחת עכ"פ כבר קרא פרשה ראשונה וא"כ ודאי שאין לחזור אלא לזה היה אם שמוע אבל הלשון קשה טובא על רש"י ז"ל דפרק ראשון לא מיקרי אלא פרשת שמע דשם באותה סוגיא גבי אומנין שתירצו כאן בפרק א' כאן בפרק ב' פירש"י ז"ל עצמו דפ"א היינו שמע וכן בריש פרק היה קורא שאמרו דכיון שכיון לבו בפרק א' יצא פירש"י ז"ל דהוי פ' שמע ובכ"מ שהוזכר פרק א' פ"י כן וכאן נשתנה הפ"י לדעת רש"י ז"ל מכל המקומות וכבר הרגיש רש"י ז"ל שכתב להפסק ראשון כלומר אין לשון פרק האמור כאן ככל המקומות שפירש הפרשה הראשונה אלא כאן ר"ל פרק הפסק וזה דוחק גדול בלשון. ורבינו ז"ל רצה להשמר מקושיא זו וכתב יחזור לפרשה ראשונה שהיא ואהבת וכו'. ומה מאד יש לתמוה על דבריו חדא דכיון דהוא יודע דהשלים פרשה ראשונה מה לו לחזור לשמע לא היה לו לחזור אלא לזה היה אם שמוע כדפרישית. ועוד קשה אפילו נודה דיחזור לפרשה ראשונה למה לו לחזור לואהבת היה לו לחזור לתחילת הפרשה. והרב"י ז"ל תירץ לשון זה ועיין עליו. ואצלי נ"ל לומר דכוונת רבינו ז"ל דכיון דפרשה א' בעינן דלא תהא קריאתו עראי אע"פ דלא בעינן כוונה מ"מ קצת כוונה בעינן שלא תהא המצוה קלה בעיניו וכמ"ש הרשב"א ז"ל והובא בבית יוסף וא"כ כיון שזה האיש השלים הפרשה ולא ידע מה זאת הפרשה שהשלים ודאי שקריאתו בלא כוונה כלל היה וא"כ כיון דקרא פרשה א' בלא כוונה כלל יחזור ויקרא אותה וכ"ת כשהגיע לוכתבתם למה אמרינן דיחזור לוכתבתם קמא נימא דיחזור לתחלת הפרשה כיון דקראה בלא כוונה

י"ל דהתם ודאי בכוונה קראה ומה שהטעה אותו מפני שיש מקום לטעות שהפסוקים דומים וכיון דיש מקום לטעות ודאי דלא אמרינן דלא היה לו כוונה כלל אבל הכא דאין מקום לטעות דסיוס פרשת שמע לא הוי כסיוס פרשת והיה אם שמוע ומ"מ אינו יודע הפרשה שהשלים ודאי דלא היה לו כוונה כלל ולכך יחזור. ומה שאינו חוזר לשמע הוא מפני שסובר רבינו ז"ל דמה שאמרו האומר שמע שמע ה"ז מגונה לא נאמר אלא לפסוק ראשון כמ"ש הכלבו וכמ"ש סמ"ק הביאו ב"י ז"ל. ואע"פ שכתב הטור שכשכופל כל הפרשה אין בזה חשש כבר כתב הרב הגדול ר"י אבוהב ז"ל שיש לחוש מפני שאפשר לו שמ"ש בירושלמי ר"פ קרי ותני קרי ר"ל הפרשה זולת הפסוק הראשון אבל הפסוק הראשון אין לכופלו. ולהכי כתב רבינו ז"ל דחוזר לואהבת זה נראה לי ברור בדעת רמז"ל:

ד טעה באמצע הפרק ואינו יודע להיכן פסק חוזר לראש הפרק. ה"ה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בכתבתם של שמע או בכתבתם שבזה"ה אם שמוע חוזר לכתבתם של שמע. ואם נסתפק לו אחר שקרא למען ירבו ימיכם אינו חוזר שעל הרגל לשונו הוא הולך:

לחם משנה **היה קורא וכתבתם.** שם (דף ט"ז) בין כתיבה לכתיבה וכו': **ואם נסתפק וכו'.** שם לא שנו אלא שלא פתח בלמען וכו':

ט ה"ה קורא ופגע באחרים או פגעו בו אחרים. אם ה"ה בין פרק לפרק פוסק ומתחיל ושואל שלום מי שהוא תיב בכבודו כגון שפגע באביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה. ומשיב שלום לכל אדם שנתן לו ^[ע] שלום:

כסף משנה **היה קורא ופגע באחרים וכו'.** משנה שם (יג) בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וידוע דהלכה כר' יהודה לגבי דר"מ ופירש"י מפני היראה אדם שירא מפניו שלא יהרגנו. וכתב הרא"ש ז"ל דפשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים עכ"ל. ולפי דעתו מפני הכבוד היינו מפני אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. אבל דעת רבינו דמפני הכבוד היינו

דוקא מי שהוא מחוייב בכבודו אבל איש נכבד שראוי להקדים לו שלום לא ומפני היראה היינו אנס ולא שמתירא שיהרגנו דאי הכי פשיטא אלא שמתירא שיצערנו: **וכתב** הרא"ש ז"ל דאמרינן בירושלמי שאין חילוק בין באמצע הפסוק לבין פסוק לפסוק: **וכתב** ה"ר מנוח והאי אמצע הפרק דאמרינן דפוסק מפרש בירושלמי אפי' באמצע פסוק. וא"ד דכי פוסק באמצע פסוק היינו היכא דסליק עניינא אבל באמצע ענין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק: **וכתב** הרמ"ך אבל באמצע פסוק ראשון לא יפסיק כמו בתפלה וכן מפורש בירושלמי עכ"ל: **ולענין** להפסיק לקדיש לקדושה ולברכו כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל שיי"א שאינו מפסיק ורוב הפוסקים הסכימו שמפסיק אפילו באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ורבינו יונה כתב דלמודים נמי מפסיק ומיהו ודאי כשישחה לבד די שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית ה"ל הפסקה גדולה עכ"ל. ומספקא לי אם כוונתו שישחה ולא יאמר דבר וקרי הפסקה לשחייה או אם יאמר מודים ולא עוד ולזה דעתי נוטה יותר. ולענין להניח ציצית ותפילין אם הביאום לו באותה שעה ולברך עליהם כתבו התוס' וההגהות מחלוקת בדבר והיותר נ"ל הוא שיניחם בלא ברכה ואחר שיסיים תפלתו ממשמש בהם ומברך עלייהו:

לחם משנה **היה קורא ופגע וכו'.** מבואר במשנה בריש פרק היה קורא (דף י"ג) ופסק כר"י לגבי דר"מ:

טז הָיָה קוֹרֵא בְּאֲמֵצֵעַ הַפְּרָשָׁה אֵינוֹ פּוֹסֵק וּמִתְחִיל לְשָׂאֵל אֶלָּא בְּשָׁלוֹם מִי שֶׁהוּא ^[פ] מִתְּיָרָא מִמֶּנּוּ כְּגוֹן מֶלֶךְ אוֹ אָנָס וְכִיּוֹצֵא בָהֶן. אֲבָל מִי שֶׁהוּא חָיָב בְּכַבּוּדוֹ כְּגוֹן אָבִיו אוֹ רַבּוֹ אִם נָתַן לוֹ שָׁלוֹם תְּחִלָּה פּוֹסֵק וּמִשִּׁיב לוֹ שָׁלוֹם:

יז וְאֵלוֹ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים. בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה לְשֵׁנִיָּה. בֵּין שֵׁנִיָּה לְשִׁמְעָה. בֵּין שִׁמְעָה לְוְהָיָה אִם שָׁמַע. בֵּין וְהָיָה אִם שָׁמַע לְוַיֵּאמֶר. בֵּין הַפְּרָקִים הָאֵלוֹ שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד וּמִשִּׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם. אֲבָל בֵּין וַיֵּאמֶר לְאֵמֶת וְיִצְיֵב הָרִי זֶה כְּאֲמֵצֵעַ הַפְּרָק וְלֹא יִפְסִיק אֶלָּא לְשָׂאֵל מִפְּנֵי הַיְרָאָה וּלְהַשִּׁיב מִפְּנֵי הַכְּבוֹד:

כסף משנה **ואלו הן בין הפרקים וכו'.** משנה שם אהא דקתני בין ויאמר לאמת ויצבי שהוא כבין הפרקים ור' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויצבי לא יפסיק

ובגמ' (שם יד) א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה דכתיב וה' אלהי'ים אמת כלומר דבעי למסמך ה' אלהיכם לאמת. ונחלקו המפרשים רבינו יונה כתב בשם רבני צרפת שאינו מפסיק כלל אלא תיכף לה' אלהיכם יאמר אמת ואח"כ אם יצטרך לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע שאר הפרקים ולזה נוטה דעת הרא"ש ז"ל. אבל דעת רבינו שאין לחלק בין ת"ק ור"י כולי האי דלת"ק פוסק כמו בין פרק לפרק ולר"י אפי' באמצע הפרק לא יפסיק אלא היינו פלוגתייהו דלת"ק חשיב כמו בין פרק לפרק ולר"י חשיב כאמצע הפרק. וכתב ה"ר יונה ואע"ג דאין מפסיקים בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו הכא כיון דלא מברכין לקריאת שמע לא קפדינן כולי האי. וכתב עוד דבין אמת ויציב לתפלה מסתברא דכאמצע הפרק הוא. וכתב עוד ודבר פשוט הוא דשאלת שלום והשבתו דאמרינן הכא מותר אפי' בלעז וכ"כ רש"י ז"ל עכ"ל:

הלכות קריאת שמע - פרק שלישי

א הקורא את שמע רוחץ ידיו במים קדם שיקרא. הגיע זמן קריאתה ולא מצא מים קדם שיקרא לא יאחר קריאתה וילך לבקש מים [א] אלא מקנח ידיו בעפר או בצרור או בקורה [ב] וכיוצא בהן וקורא:

כסף משנה הקורא את שמע וכו'. פרק היה קורא (ברכות טו) א"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה נוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל א"ל ההוא מרבנן לרבא חזי מר ההוא צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים ליטול יקנח ידיו בצרור או בעפר ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כתיב במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי לייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לענין קריאת שמע אבל לתפלה בעי לאהדורי ויתבאר פרק רביעי מהלכות תפלה בס"ד. וטעמא דמילתא משום דכיון דקריאת שמע דאורייתא החמירו בה שמא יעבור הזמן: **וכתב** ה"ר מנחם דטעמא משום דק"ש זמנה קצר ואולי יעבור אבל תפלה זמנה ארוך יותר ולא חיישינן כולי האי שמא תעבור בבקשו מים. וכתב

דלנטילת ידים לקריאת שמע ותפלה דעת הר"ם והראב"ד לברך על נט"י ורבינו יעקב כתב דלא מברך אלא בעידן מיכלא ובצפרא דלא מצי פטר נפשיה בלא מים אבל בקריאת שמע ותפלה דמצי פטר נפשיה בכל מידי דמנקי אינו מברך ואם הוא בספינה מקנח ידיו בדופני הספינה או בבגדים קשים וכן אתה דן בשבת שאינו רשאי בטלטול צרור או עפר עכ"ל:

לחם משנה הקורא את שמע וכו'. פרק היה קורא (דף ט"ו) כל הנפנה ונוטל ידיו וכו': אלא מקנח ידיו וכו'. שם ההוא צורבא מדרבנן דאתא וכו':

ב אין קורין לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא אף על פי שאין בו צואה ולא בבית הקברות ולא בצד המית עצמו ואם הרחיק ארבע אמות מן הקבר או מן המית מתר לקרות. * וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא:

ההראב"ד וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא. כתב הראב"ד ז"ל אי"א אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ"ל:

כסף משנה אין קורין לא בבית המרחץ וכו'. פ"ק דשבת (דף י) וסוף פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו) א"ר יוסי בר חנינא מרחץ שאמרו כלומר שאין קורין בו ק"ש ואין מתפללין בו אע"פ שאין בו אדם בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה: ולא בבית הקברות ולא בצד המת וכו'. סוטה פרק משוח מלחמה (דף מ"ג) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע ובריש מי שמתו (יח) משוה בית הקברות למת עצמו. וסובר רבינו שכל מי שקורא במקום שאין קורין בו לא עלתה לו קריאה: כתב הראב"ד אי"א אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ"ל. וטעמו משום דכיון דלא הוי אלא משום לועג לרש אינו בדין שיחזור ויקרא וכ"כ הרמ"ך. ואפשר לומר שאף רבינו לא אמרה אלא אינך ולא אמת. אי"נ דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפי"א אם היה שוגג כדי שיזהר פעם אחרת:

לחם משנה אין קורין לא בבית המרחץ וכו'. סוף פרק מי שמתו (דף כ"ו) מימרא דרב יוסף בר חנינא בית הכסא שאמרו וכו': וכל מי שקרא וכו'. נראה מדברי רבינו מדסתם ואמר כל מי שקרא במקום שאין קוראין וכו' דאפילו קרא בצד המת שחוזר וקורא. והראב"ד ז"ל בהשגות אינו סובר כן וטעמא מפני שאמר בברייתא ריש פרק מי שמתו (דף י"ח). לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו ואם עושה כן עובר משום לועג לרש וכו' וא"כ כיון דאין בה האיסור מחמת המקום שהמקום ראוי הוא

לקרות בו אלא מפני שלועג מן המת אי"כ משום הכי לא מיחייב למיהדר. אבל רבינו סובר דאפילו הכי כיון דאין קורין באותו מקום לא יצא באותה קריאה: **בית הכסא החדש וכו'.** סוף פרק מי שמתו (דף כ"ו.) אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל וכו' איני והאמר רב יוסף וכו' אלא הכא במי"ע בחדתי והא איבעיא ליה לרבינא הזמינו וכו' כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליוהי לצלויי בגויה אבל כנגדו לא ע"כ:

ג **בית הכסא החדש שהוכן ועדין לא נשתמש בו מתר לקרות** קריאת שמע לנגדו אבל לא בתוכו. מרחץ החדש מתר לקרות בתוכו. היו שני בתים זמן אחד מהם לבית הכסא ואמר על השני וזה. הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לא. לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא יצא. אמר גם זה הרי שניהם מזמנין ואין קוראין בהן. חצר המרחץ והוא המקום שפני אדם עומדין בו לבושין מתר לקרות בו קריאת שמע:

ההראב"ד **בית הכסא חדש שהוכן ועדין לא נשתמש בו מותר לקרות ק"ש כנגדו אבל לא בתוכו.** כתב הראב"ד ז"ל אי"א הרב כתב והזמנה בבית הכסא לצלויי בגויה בעיא ולא אפשרטא ולא כתב לחומרא כדכתב לענין צואה דבוקה בסנדלו ואיכא למימר בהא דלקולא דהא קיימ"ל דהזמנה לאו מילתא היא ומשום גזירה או משום בזיון הוא דאיבעיא לן הילכך ספיקא לקולא עכ"ל:

כסף משנה **בית הכסא החדש וכו'.** בסוף מי שמתו (דף כ"ו) תנן כמה ירחיק מן הצואה ארבע אמות ובגמרא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה איני והא אמר רפרס אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הבי"ע בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר ר' יוסי בה"כ שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הבי"ע בחדתי והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא: **וכתב** הראב"ד הרב כתב וכו' הילכך ספיקא לקולא עכ"ל. ורבינו פוסק בהאי בעיא לחומרא מדקאמר רפרס בר פפא אמר רב חסדא מתפלל אדם כנגד בית הכסא דלית ביה צואה ומוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור וכן כתב הרא"ש ז"ל. ועוד דיש הפרש בדיני הזמנות בית הכסא שכתב רבינו בסמוך ואם איתא דנקטינן בהאי בעיא לקולא וכדברי הראב"ד ז"ל אי"כ בטלו להו דיני הזמנות הללו: **מרחץ החדש וכו'.** פירקא קמא דשבת (דף י) אמר ר' אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקמוה דוקא בחדתי שלא

רחץ בו אדם מעולם ותפלה וק"ש ברוב דינים אלו שוין הם : **היו שני בתים וכו' עד ואין קורין בהם**. פ"ק דנדריים (דף ז): **חצר המרחץ וכו'**. פ"ק דשבת (שם) תניא הנכנס לבית המרחץ מקום שב"א עומדים לבושים יש שם קריאת שמע ותפלה מקום שב"א עומדים ערומים ולבושים יש שם שאלת שלום ואין שם קרית שמע ותפלה: **וכתב** ה"ר מנוח וא"ד דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים ה"ה להני מקואות שטובלות בהם הנשים אסור לברך או לקרות בתוכו ולא מסתבר דעיקר איסור המרחץ אינו אלא משום איסור זוהמא והבלא דאית ביה על ידי שתשמישו בחמין אבל הני מקואות שהמים שלהן צוננין ליכא זוהמא ומותר וצ"ע דהא לענין מזוזה בית הטבילה כבית המרחץ עכ"ל:

לחם משנה **מרחץ החדש וכו'**. בפ"ק דשבת (דף י'). אמרו אמר רב אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקמה בחדתי והקשו והא מיבעיא בעי וכו' ותירצו שאני בית הכסא דמאיס: **היו שני בתים וכו'**. בפ"ק דנדריים (דף ז'). בעי רבינא יש יד לבה"כ או לאו ופירשו שם כגון דאמר והדין ולא אמר נמי מאי והדין דאמר והדין נמי לבה"כ או דילמא מאי והדין לתשמישא בעלמא קאמר והקשו מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לבה"כ והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו וכו' ותירצו חדא מגו חדא קא מיבעיא ליה זימון מועיל או אין זימון מועיל ואם ת"ל יש זימון יש יד או אין יד וכו' ונתבארו דברי רבינו ז"ל. ויש להקשות דלמה בבעיא דיש זימון דהיינו להתפלל בתוכו פסק בודאי לחומרא ובבעיא דהדין פסק דהוא ספק ולפיכך אין קוראין וכו' ואם קרא יצא מיהו לזה י"ל דשאני בעיא דזימון דבנדריים אמרו את"ל יש זימון וכבר ידוע שיטתו של רבינו ז"ל דכל את"ל פשיטות הוא והיא שיטת הגאונים. אבל מ"מ קשה דמ"ש הכא גבי והדין פסק דהוא ספק וגבי צואה דבוקה בסנדלו דהיא בעיא בפרק מי שמתו (דף כ"ה ע"ב) ולא איפשיטא ופסק לחומרא בודאי שכתב שם והוא שלא יהיה סנדלו נוגע בו דמשמע דאם סנדלו נוגע דלא יצא היה לו לומר דאם סנדלו נוגע הרי זה ספק ואין קוראין אבל אם קרא יצא כדאמר הכא. וי"ל דשם פסק לחומרא כדין כל תיקו דאיסורא אבל הכא דהך בעיא דהדין אתי מכלל בעיא אחרת א"כ הרי דבר זה דומה קצת לספק ספיקא אע"ג דבעיא דזימון כבר אסיק באם תמצא לומר והוי פשיטותא מ"מ י"ל דאי האת"ל הוה א"ל הבעיין שהוא רבינא הוה א"ש דהוי פשיטותא אבל כיון דרבינא בעי תרי הבעיות סתם אע"פ שהגמרא קאמר דבאת"ל קמיבעיא ליה כיון דהוא עצמו לא אמרו די שנפסוק בעיא דזימון כפשיטות אבל לא הוי פשיטות גמורה כל כך כדי שנפסוק דבעיא דהדין הבאה מכללה לחומרא אלא דיינינן בעיא דזימון ספק קצת כדי לפסוק הבעיא דהדין ספק כיון שבאת מכללה דהדבר דומה לספק ספיקא ומיהו לא פסק לקולא בעיא דהדין משום דלא הוי ספק ספיקא גמורה אלא פסק דהוי ספק והוה כעין

פשרה זה נ"ל לתת טעם לדברי רבינו ז"ל. ועי"ל לדעת רבינו ז"ל דבשלמא גבי צואה דבוקה הוי ספק במידי דאורייתא דמקום הצואה הוא מן התורה אסור אבל בית הכסא ספק הוי מדרבנן כדכתב ה"ר יונה ז"ל, ולכך דוקא גבי זימון דאיפשיטא באת"ל כתב רבינו לחומרא אבל גבי והדין דלא איפשיטא והוה מידי דרבנן לקולא ומ"מ אע"ג דהוי מידי דרבנן לכתחילה מיהא חיישינן ולא כתב רבינו ספק. וזה עיקר. ובהשגות כתוב על דין בית הכסא שכתב מותר לקרות וכו' אבל לא בתוכו. אמר אברהם והזמנה לבית הכסא כו' ספיקא לקולא ע"כ. ובודאי דיש כאן חסרון לשון וצ"ל הרב ז"ל כתב והזמנה וכוונתו על הרי"ף ז"ל שכתב גבי הך בעיא דהזמנה והזמנה לבית הכסא לצלויי בגויה בעיא ולא איפשיטא וגבי בעיא דדבוקה בסנדלו כתב תיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא ומדלא כתב גבי בעיא דהזמנה לחומרא כמו שכתב גבי צואה דבוקה בסנדלו י"ל שכוונתו דהכא פסקינן לקולא מהך טעמא שכתב הראב"ד ז"ל וא"כ דעתו להשיג על רבינו ז"ל דאיך פסק בשתיהן לחומרא שלא כדעת הרי"ף ז"ל זה נראה ודאי כוונתו. ורבינו יונה בפ"י הלכות כתב ג"כ דמדלא כתב הרי"ף בהזמנה דהוי לחומרא דדעתו לפסוק לקולא וכדפי' הראב"ד ז"ל אבל רבינו נראה דדעתו לפסוק בהו לחומרא ואדרבא יותר נראה לפסוק בהיא דהזמנה לחומרא מפני דסלקא באת"ל כדכתיבנא. ועם זה יש תימה על הראב"ד ז"ל ורבינו יונה ז"ל איך פי' בהרי"ף כך כיון דסלקא הך באת"ל בנדרים א"כ ודאי דיש לפסוק בה לחומרא שהרי דרכו של הרי"ף ז"ל ג"כ הוא דכל את"ל פשיטותא הוא ואולי י"ל לדעתו ז"ל דשאני הך את"ל דלא אמרו הבעיין עצמו וכדכתיבנא לעיל לתת טעם לרבינו ז"ל. ומ"מ דעת רבינו ז"ל נראה עיקר: **חצר המרחץ וכו'.** בפ"ק דשבת אמרו בברייתא (דף י.) הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדים לבושין יש שם מקרא ק"ש ותפלה ואצ"ל שאלת שלום ומניח תפילין ואצ"ל שאינו חולץ מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים יש שם שאלת שלום ואין שם מקרא ק"ש ותפלה ואינו חולץ תפילין ואינו מניח לכתחילה מקום שבני אדם עומדים ערומים אין שם שאלת שלום ואצ"ל מקרא ק"ש ותפלה וחולץ תפילין ואצ"ל שאינו מניחן. ויש נוסחאות בדברי רבינו ז"ל שלא הוזכר בדבריו אלא החלוקה הראשונה הוא חצר המרחץ והוא במקום שעומדים בני אדם לבושים מותר לקרות ק"ש ולא הוצרך להזכיר הבי' חלוקות מהשני הבתים האחרים דאסור לקרות ק"ש ולקרוא בתורה דמאחר שהוא אמר שבבית החיצון מותר אתה למד שבשנים האחרים אסור ובשנים האחרים אין הפרש בין אחד לאחר אלא לענין תפילין בלבד וכבר כתבו רבינו ז"ל בפ"ה מהל' תפילין אבל יש נוסחא אחרת בדברי רבינו ז"ל שהזכיר השתי חלוקות והאמצעית לא הזכיר והכי איתא חצר המרחץ וכו' אבל מקום שבני אדם עומדים ערומים אסור לקרות קריאת שמע ולא ק"ש בלבד וכו'. וכפי נוסחא זאת אתי שפיר טפי מה שאמר אח"כ ולא

ק"ש בלבד וכו' שיש לו קשר עם מה שאמר אבל מקום וכו' דלפי הנוסחא דידן לא קאי למאי דסליק מיניה. אבל קשה אמאי לא הזכיר החלוקה האמצעית שהוא מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים שאסור לקרות ק"ש. ואולי י"ל דנלמד זה מן החלוקה הראשונה שכיון שלא הותר אלא המקום שעומדים לבושים אתה למד שבשני הבתים האחרים אסור ומה שהוצרך להזכיר דין הבית השלישי מפני שהוא סובר דהרהור מותר בבית החיצון כדכתב הר"ן בפרק כל הצלמים והוא רצה לומר אחר כך דין ההרהור שאסור וזה אינו אלא בבית הג' לכך הזכיר בית השלישי אבל מ"מ הנוסחא הא' עיקר. ומכל מקום יש לתמוה על רבינו ז"ל למה לא הזכיר דין שאלת שלום דאמרו שם בברייתא דאסור בבית השלישי אבל בראשון ושני מותר ופירשו בגמרא [שם:] הטעם משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום. וקשה עוד מזה שכתב למטה אבל השמות המיוחדים והן השמות שאינן נמחקים וכו' משמע דשלום דלא הוי משמות שאינם נמחקים דמותר לאומרו בבית המרחץ וצ"ע:

ד וְלֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלִבְד אֶלָּא כָּל עֲנָן שֶׁהוּא מְדַבְּרִי הַקֹּדֶשׁ אֲסוּר לְאָמְרוּ בְּבֵית הַמֶּרְחָץ וּבְבֵית הַכֶּסֶּא וְאֶפְלוּ אָמְרוּ בְּלִשׁוֹן חַל. וְלֹא לְאָמְרוּ בְּלִבְד אֶלָּא אֶפְלוּ לְהִרְהַר בְּלִבּוֹ בְּדַבְּרֵי תוֹרָה [ג] בְּבֵית הַכֶּסֶּא וּבְבֵית הַמֶּרְחָץ וּבְמִקְוֵם הַטְּנֻפֹת וְהוּא הַמִּקְוֵם שֶׁיֵּשׁ בוֹ צוּאָה וַיְמִי רַגְלִים אֲסוּר:

ה דְּבָרִים שֶׁל חַל מִתֵּר לְאָמְרוֹ בְּלִשׁוֹן קֹדֶשׁ בְּבֵית הַכֶּסֶּא. וְכֵן הַכְּנוּיִים כְּגוֹן רְחוּם וְחֲנוּן וְנֶאֱמָן וְכִיּוּצָא בְּהֵן מִתֵּר לְאָמְרוֹ בְּבֵית הַכֶּסֶּא. אָבֵל הַשְּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים וְהֵן הַשְּׁמוֹת שֶׁאֵינָן נִמְחָקִין אֲסוּר לְהִזְכִּירָן בְּבֵית הַכֶּסֶּא וּבְבֵית הַמֶּרְחָץ יָשׁוּן. וְאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ לְהַפְרִישׁ מִן דְּבַר הָאֲסוּר בְּבֵית הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּבֵית הַכֶּסֶּא מִפְּרִישׁ וְאֶפְלוּ בְּלִשׁוֹן קֹדֶשׁ וּבְעֲנִינֵי קֹדֶשׁ:

ההראב"ד דברים של חול וכו' עד וכן הכנויין כגון רחום חנון ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרו בבית הכסא. כתב הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאמרו בבית הכסא עכ"ל:

כסף משנה (ד-ה) ולא ק"ש בלבד כו'. כלומר הא דאין קורין לא בבית המרחץ ובית הכסא לא ק"ש בלבד וכו' דאמרינן סוף מי שמתו (דף כד:) ובפרק

כירה (דף מ) ובפרק כל הצלמים (דף מד) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר בד"ת חוץ מבית הכסא ובית המרחץ ומדנקט סתם בית המרחץ ובית הכסא משמע שאע"פ שאין בבית הכסא צואה ולא במרחץ אדם ואפי' חדש אסור להרהר בו דומיא דק"ש ותפלה ובירושלמי ואסור דאמר לך אסור וכו' ושם אמרו דה"ה למבואות המטונפות ופשוט הוא. **ומ"ש ואפי' אמרו בלשון חול וכן מ"ש דברים של חול וכו' ואם נזדמן לו להפריש מן האיסור וכו'.** בפרק כירה (שבת דף מ:): **וכתב** ה"ר מנוח דאמרינן בירושלמי דמותר להרהר בד"ת בבית הכסא וכתב הראב"ד ז"ל דלא פליג אגמרא דילן דכי אמרי' אסור להרהר בד"ת ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשוב בד"ת אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל. מבואר הוא בגמרא דידן דגרסינן פרק טבול יום זבחים (דף ק"ב:): אמר רבא האי דינא מר' אלעזר בר"ש גמירנא דאמר בבה"כ כו' והיכי עביד הכי והא א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובה"כ לאונסו שאני. ופירש"י לאונסו שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו: **אבל השמות המיוחדים וכו'.** תמיהא לי מילתא דרבינו טובא שלא הזכיר שאסור לומר שלום בבית המרחץ ובהדיא אמרינן בפ"ק דשבת (דף י ע"ב) אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ שנאמר ויקרא לו ה' שלום אלא מעתה הימנותא נמי אסור דכתיב האל הנאמן והא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב שרי למימר הימנותא בבית הכסא התם שם גופיה לא איקרי הכי דמתרגמינן אלהא מהימנא הכא שם גופיה אקרי שלום ולמה כתב רבינו שמות המיוחדים ותו לא ולא אשכחן התם מאן דפליג עליה אדרבא ברייתא מסייעא ליה: **כתב** הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאומרו בב"ה עכ"ל: **וה"ר** יונה ז"ל כתב דאשכחן רחום וצדיק דכתיב [תהילים קיב] זרח בחושך אור לישרים חנון ורחום וצדיק דלעיל מהאי קרא מיירי בצדיק והצלחתו ואמר [שם] הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד כי כשהצדיק יש לו הצלחה מעושר וכבוד ועושה צדק יזרח במעלתו והצלחתו והצדקות שעושה אור לישרים שמתפארים בהצלחתו מפני שהוא חנון ורחום וצדיק. **ומ"ש רבינו ישן** לא קאי אלא אבית המרחץ אבל בית הכסא אפי' חדש נמי וכדלעיל בסמוך: **ואם נזדמן לו וכו'.** פרק כירה שבת (דף מ:): אמר ר"י בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ וא"ל טול בכלי שני ותן ש"מ תלת וכו' והיכי עביד הכי והא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא וכ"ת בלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של חול מותר לאומרם בלה"ק דברים של קודש אסור לאומרם בלשון חול אפרושי מאיסורא שאני תדע דא"ר יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידו של ר' מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח לו קרקע א"ל אין מדיחין לסוך אין סכין אלמא אפרושי מאיסורא

שאני. ופירש"י והיכי עביד הכי להורות הוראה שהיא דבר תורה בבית המרחץ. דברים של קדש ד"ת עכ"ל. הרי מעשה דר"מ עדיף מדרבי דרבי אמר ליטול בכלי שני ולא אמר ליה שאסור לעשות באופן אחר ור"מ א"ל בפ"י אין סכין וכבר היה אפשר לומר לו אל תסוך או איני רוצה שתסוך אלא משמע דשרי בכל ענין. וז"ש רבינו ואפ"י בלשון קודש ובעניני הקדש כלומר שיאמר הדין כמו שעשה ר"מ:

לחם משנה **דברים של חול וכו'.** פרק כירה (דף מ' ע"ב) אמר רב יצחק בר אבדימי פעם א' נכנסתי אחר רבי וכו' ואמר לי רבי טול בכלי שני וכו' והקשו היכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה בכ"מ מותר להרהר וכו' וכי תימא בלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של קדש וכו' ותירצו אפרושי מאיסורא שאני ע"כ. ונתבארו דברי רבינו ז"ל והוא סבור דכשתירצו בגמרא אפרושי מאיסורא שאני לא מפיק מימרא דר' יצחק מפשטה דבלשון הקדש קאמר ליה דהכי נראה פשט המימרא ולכך כתב מפריש ואפ"י בלשון הקדש:

ו **צואת האדם** [ד] **וצואת כלבים וחזירין בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות קריאת ש"מ כנגדן. וכן כנגד מי רגלים של אדם. אבל מי רגלים של בהמה קורין כנגדן. קטן שאינו יכול לאכל כזית דגן בכדי שיאכל הגדול כשלתשה ביצי דגן אין מרחיקין לא מצואתו ולא ממי רגליו:**

ההראב"ד **צואת האדם וצואת כלבים כו' עד קורין כנגדן.** כתב הראב"ד ז"ל זה הרב דרכו להיות סומך על הירושלמי וכאן לא סמך כי שם אמר מי רגלים של חמור שבא מן הדרך אסור לקרות כנגדן וכן צואת התרנגולים האדומה עכ"ל:

כסף משנה **צואת האדם וכו'.** ברייתא פרק מי שמתו ברכות (כ"ה.) ודע שמה שכתב שבזמן שיש בהן עורות לא קאי אלא אצואת כלבים וחזירים שדרך לעבד עורות בצואתם אבל צואת האדם בכל ענין יש לה ריח רע. **וכתב רבינו וכל צואה שריחה רע כגון אלו.** ממה שאמרו בירושלמי שמרחיקים מצואה אדומה של תרנגולין ומגלללי חמור הבא מן הדרך. **ומ"ש וכן כנגד מי רגלי אדם.** פשוט הוא שם בגמרא. **וכתב אבל מי רגלי בהמה קורין כנגדן** טעמא לפי שלא מצינו שאסרו בשום מקום. ואף על פי שכתב הראב"ד ז"ל זה הרב וכו' וכן צואת התרנגולין האדומה עכ"ל. מ"ש שכתוב בירושלמי שצריך להרחיק

ממי רגלי חמור הבא מן הדרך נראה שלא היה כן בנסחת רבינו אלא מגללי חמור וכן מצאתי שכתבו המפרשים וא"כ שום איסור מי רגלים של בהמה לא הוזכר ואיסור גללי החמור נכלל במה שכתב רבינו וכל צואה שריחה רע כגון אלו. ולא הבנתי דעת ה"ר יונה והרא"ש ז"ל בדברי רבינו שכתבו שאינו מתיר אלא כנגד מי רגלי בהמה כלומר ואוסר בצואתם ועל כן תמהו עליו. ואני בעניי נראה לי דלא אסר רבינו צואת כל הבהמות אלא דוקא אותן שריחן רע כגון אלו והניח הדבר לאומד הדעת אם דרך ב"א להצטער בריחם הרע או לא וזה לפי שהוא סובר שמה שאמרו בירושלמי מצואה אדומה של תרנגולים וצואת חמור הבא מן הדרך לאו דוקא הני אלא ה"ה כל צואה שריחה רע וגם ה"ר יונה ז"ל אוסר בצואת חתולים משום דריחם רע מאד אע"פ שלא הוזכרה בשום מקום: **קטן שאינו יכול וכו'.** ברייתא ס"פ לולב הגזול (סוכה מ"ב) ונתבאר שם שגזול אע"פ שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת שלש ביצים מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ורבינו לא כתב אלא קטן וממילא משמע:

לחם משנה **צואת האדם וכו'.** פרק מי שמתו (דף כ"ה.) אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא בכל הני שמעתתא אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד וכו'. והראב"ד ז"ל כתב בהשגות דרכו להיות סומך וכו' וכן צואת התרנגולים האדומה ע"כ. וא"ת למה לא השיגו הראב"ד ז"ל דהו"ל למיתני צואת תרנגולים דאיתיה בגמרא דידן בברייתא דלעיל תניא כוותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם וכו' ולא כנגד צואת תרנגולים וכי תימא הא אדחיא לה מההיא דאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא הא ליתא שהרי הראב"ד ז"ל כתב בהשגה האחרת לקמן בפרק זה דלא אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא אלא אצואת כלבים וחזירים דבעינן נתינת עורות אבל בכל השאר קיימא מתניתא קמייתא. וי"ל דמ"מ אין זו השגה כל כך דיכול להיות דרבינו מפרש דכשאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא הוא דחי לגמרי ברייתא קמייתא ולכך השיגו מהירושלמי שהוא פשוט ואין להכחישו אבל לקמן שהשיגו גבי מקום שפסק הריח אין כונתו שם להקשות לו אלא לגלות דעתו שאין האמת כדברי רבינו ז"ל אבל כאן רצה להקשות לו ולא הוי קושיא אלא מהירושלמי כדפרישית. ונראה דרבינו בכלל כל צואה שריחה רע כ"ל להא דתרנגולין האדומה וכן מי רגלים של חמור לא הוצרך להזכיר דכיון דיש ריח פשיטא דלא יקרא כנגדן: **קטן שאינו יכול וכו'.** סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב):

הִיְתָה צוֹאָה יְבֵשָׁה כְּחֶרֶשׁ אָסוּר לְקֵרוֹת כְּנֶגְדָּהּ. וְאִם הִיְתָה יְבֵשָׁה יוֹתֵר מִחֶרֶשׁ עַד שְׁאֵם זָרְקָה תִּתְפָּרֵךְ הָרִי הִיא כְּעֶפֶר וּמִתָּר

וּמִתֵּר לְקִרְוֹת כְּנֶגְדָּהּ. מִי רְגָלִים שֶׁנִּבְלְעוּ בַּקֶּרֶקַע אִם הָיוּ
מְרִטִיבִין הֵיךְ אָסוּר לְקִרְוֹת כְּנֶגְדָּן וְאִם לֹא מִתֵּר :

כסף משנה היתה צואה יבשה וכו'. סוף פרק מי שמתו (ברכות כה) אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין ולעיל מהא אמרינן הי"ד צואה כחרס א"ר בר בר חנה כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואמרי לה כ"ז שגוללה ואינה נפרכת. פירשיי דלישנא בתרא הוי חומרא אבל הי"ר יונה ז"ל כתב דלישנא בתרא הוא קולא ורבינו פסק כלישנא קמא לחומרא משום דהוי איסורא דאורייתא כלומר מוהיה מחניך קדוש והכי דייק לשון רבינו שכתב עד שאם זרקה וכו' כלומר אע"פ שנפרכת בגלילה לא יצאת מתורת חרס עד שאם זרקה מתפרך : וכתב הי"ר מנוח פי' אם זרקה תתפרך דוקא פירוכין אבל אם לא תעשה פירוכין אלא שתשבר לחציה אסור לקרות כנגדה ועוד כתב דהא דשרי במתפרך דוקא בשאין לה ריח רע שאם לא כן אע"ג דעפרא בעלמא הוא ריח רע שיש לו עיקר הוא : מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדן ואם לאו מותר. כבר כתבתי בסמוך דאסיק רבא הלכתא (שם) מי רגלים כל זמן שמטפיחין וכתב הרא"ש בשם גאון כל זמן שמטפיחין היינו טופח על מנת להטפוח כתי"ק דר"י עכ"ל : ביאור הדברים דבגמרא אמרינן לימא כתנאי נבלעו מותרים לא נבלעו אסורים ר' יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו אילימא נבלעו דאין מטפיחין וכו' ר' יוסי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רישומן ניכר לא נבלעו דרישומן ניכר ואתא ר' יוסי למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי והכא בטופח ע"מ להטפוח איכא בינייהו ופירשיי ת"ק בעי ע"מ להטפוח ורבי יוסי מחמיר ומשמע ליה לגאון דאית לן לאוקומי מסקנא דרבא כתי"ק וטעמא משום דאי תימא דאתי כר' יוסי אמאי דחי לא דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור וכו' הא כי הוה מוקמינן נבלעו דאין רישומן ניכר וכו' הוה אתי כר' יוסי אלא ודאי היינו טעמא דדחי כי היכי דליתי כתי"ק. אבל מדברי רבינו משמע דכל שטופחין אע"פ שאין בהם כדי להטפוח אסור וכדמשמע פשטא דלישנא דרבא והא דאמרינן בטופח ע"מ להטפוח א"ב הי"פ דת"ק לא בעי ע"מ להטפוח וה"ק נבלעו דאין מטפיחין מותר ר' יוסי אומר כ"ז שמטפיחין מותר עד שיהא בהם ע"מ להטפוח והשתא א"ש רבא כתי"ק דר"י ואע"ג דלישנא דרבא כלישנא דר"י כיון דר"י קאי את"ק אית לן לפרושי דע"מ להטפוח קאמר. ועי"ל דהא דקאמר לימא כתנאי לא ארבא קאי אלא אמוראי דאפליגו לעיל דמר אמר כ"ז שמטפיחין ומר אמר כ"ז שרישומן ניכר ודחי לא דכולי עלמא רישומן ניכר שרי ומטפיחין אסור ובטופח ע"מ להטפוח הוא דפליגי דת"ק לא בעי ע"מ להטפוח ור' יוסי בעי ומ"ד כ"ז שמטפיחין כתי"ק ואע"ג דהשתא נמי לא אתי ככ"ע דהאי דקאמר דרישומן ניכר שרי מיהא אתי

ככ"ע ומ"ד רישומן ניכר אסור על כרחיה מוקי לה כתנאי ואתי כת"ק. ומ"מ לרבא ליכא לאקשוויי לימא כתנאי דאיהו מסקנא דהלכתא קאמר דהויא כל זמן שמטפחין ובין נימא דאתי כר' יוסי בין נימא דאתי כת"ק לא קשיא דאתא לאשמועינן דהלכה כההוא תנא הילכך אין לנו לפרש מטפחין דאמר רבא אלא כפשוטו דהיינו שמרטיבין היד ואפי' אין בו ע"מ להטפח ואי אתי כר' יוסי כפירושא דרש"י וא"נ למאי דבעי הגמרא דאתא ר"י למימר שכ"ז שמטפחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי אשמועינן דהלכתא כוותיה אע"ג דיחידאה הוא ואי אתי כת"ק וכפי הפי' שפירש אשמועינן דאע"ג דר' יוסי נמוקו עמו לית הלכתא כוותיה בהא: **ודע** שבקצת ספרי רבינו כתוב במקום כ"ז שמטפחים כ"ז שרישומן ניכר וט"ס הוא שהוא היפך מסקנא דרבא וכ"כ ה"ר מנוח:

לחם משנה היתה צואה יבשה וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"ה.). צואה כחרס אסורה ופירשו (שם) והיכי דמי צואה כחרס וכו' כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואיכא דאמרי כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. ודעת רבינו לפרש כפירוש ה"ר יונה ז"ל שאעפ"י שאם גוללה נפרכת אפשר שזורקה ואינה נפרכת ולישנא בתרא לקולא ולכך פסק לחומרא באיסורא דאורייתא: **מי רגלים וכו'.** הגירסא הנכונה בדברי רבינו ז"ל היא אם היו מרטיבים היד ופסק רבינו כרבא דאמר הכין בפרק מי שמתו (שם) וכפי הפירוש שפירש מהררי"ק ז"ל באורח חיים סימן פ"ב וכבר ביאר שם כל הצורך:

ח כְּמָה יִרְחִיק אָדָם מִצּוֹאָה וּמִמֵּי רִגְלִים וְאַחַר כֵּן יִקְרָא, אַרְבַּע אַמּוֹת. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּזִמְן שֶׁהֵם מְלַאָּחוּרִיו אוּ מְצַדִּיו אֲבָל אִם הָיוּ כְּנֶגֶד פְּנֵיו מִרְחִיק מֵהֶן עַד שְׁלֹא יִרְאֶה אוֹתָן וְאַחַר כֵּן יִקְרָא:

כסף משנה כמה ירחיק אדם וכו'. משנה שם [כב:]: וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות פי' מהן ממי רגלים ובגמרא [כו.]. אמר רבא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וסובר רבינו דצדדין הרי הן כלאחריו. וה"ר מנוח כתב דלכאורה משמע דכלפניו דמי כדאמרינן גבי לולב עקום. ואפשר לומר דמ"ש הרב מיירי בשאינו יכול לסלקה לאחריו דאמר בגמ' [כב:]: דהיכא דלא אפשר יסלקנה (לאחריו) [לצדדין] ארבע אמות א"כ היכא דאפשר כלפניו דמי והיכא דלא אפשר כלאחריו דמי עכ"ל:

לחם משנה **כמה ירחיק וכו'.** משנה בסוף פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ה):
במה דברים אמורים וכו'. בגמרא שם (דף כ"ו). אמר רבא וכו' לא שנו אלא
לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו:

ט **במה דברים אמורים כשהיה עמהן** [ה] **בבית במקום שזה**
אבל אם היה שם מקום גבוה מהן עשרה טפחים או נמוך מהם
עשרה טפחים יושב בצד המקום וקורא שהרי נפסק ביניהם.
והוא שלא יגיע לו ריח רע. וכן אם כפה כלי על הצואה או על
מימי רגלים אף על פי שהן עמו בבית הרי אלו כקבורין ומתן
לקרות כנגדן:

כסף משנה **במה דברים אמורים כשהיה עמהן וכו'.** ברייתא שם אם היה שם
מקום שגבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה יושב בצדו וקורא. וסובר רבינו
דהני מילי כשאין מגיע לו ריח רע. וכתב הרא"ש דאפי' רואה אותה מותר
והרשב"א אוסר ברואה אותה. **ומ"ש רבינו והוא שלא יגיע לו ריח רע,** ה"ר
יונה והרא"ש כתבו ש"א דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה ה"נ מועלת
לריח והטור סתם דבריו כדעת רבינו ולפ"ז צריך ליזהר כשמתפלל בביתו
ומריח ריח רע ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח: **וכן אם כפה**
וכו'. [פשוט מהא דברכות כ"ה. צואה בכיסוי תליא מילתא]:

לחם משנה **במה דברים אמורים כשהיה עמהן בבית וכו'.** מ"ש דכשהם בבית
בהרחקת ארבע אמות סגי פסק כרבנן שאינם מחלקים בין לפני המטה בין
לאחר המטה בארבע אמות סגי: **אבל אם היה שם מקום גבוה מהן וכו' או**
נמוך וכו'. שם ברייתא דתניא כוותיה דרב חסדא דאם היה מקום גבוה עשרה
וכו': **וכן אם כפה כלי וכו'.** זה הוציא רבינו ממה שאמרו שם (דף כ"ה): או
יניחם תחת המטה וליכא מאן דפליג דבהא סגי ומה שלא הביא הבעיא
דארבעה חמשה ששה וכו' כבר ביאר הרב בית יוסף סימן פ"ז הטעם הנכון:

ז **היה בינו ובין הצואה מחצה** [ז] **של זכוכית אף על פי שהוא**
רואה אותה מאחרי הזכוכית מתן לקרות בצדה. נתן רביעית
מים לתוך מי רגלים [ז] **של פעם אחת מתן לקרות עמהן בתוך**
ארבע אמות:

כסף משנה היתה בינו ובין הצואה וכו'. פרק מי שמתו (שם כה): אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מכסיא כלומר שהרי מחניך קדוש קרינן ביה ערוה לא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קא מתחזיא: **נתן רביעית וכו'.** שם ת"ר כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא רבי זכאי אומר רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעית דמיא כרבי זכאי וכן הלכה. ופסקו הרי"ף והרא"ש והרשב"א שאפילו קדמו מים למי רגלים לא אמרינן קמא קמא בטיל ובפחות מרביעית סגי אלא לעולם בעינן רביעית וכרב יוסף דאמר הכי בגמרא וכן דעת רבינו שכתב ולא חילק. וכתב הרא"ש ז"ל רבינו משה כתב רביעית למי רגלים של פעם אחת ואם יותר צריך להוסיף לפי השיעור עכ"ל. והכי דייק לשון רבינו וטעמא דמסתבר הוא דאטו מי נימא דלמי רגלים דעשר פעמים ליסגי ברביעית אלא למי רגלים של פעם אחת אמרו ואע"פ שיש מקום לבעל דין לחלוק דהא לת"ק סגי בכל שהוא אלמא שכיון שנתערב בהם מים בטל מהם תורת מי רגלים ונהי דרבי זכאי בעי רביעית היינו משום דבבציר מהכי לא חשיב שיעור וכן כתב הרשב"א בפירוש דברי רבי זכאי מכל מקום כיון שהרא"ש פירש דברי רבינו ולא נחלק עליו משמע דהכי סבירא ליה: **וכתב** ה"ר מנוח צ"ע מ"ש הרב של פעם אחת שהרי אין כל הפעמים שוים עכ"ל. ולי נראה דחכמים שיערו דברביעית סגי אפילו לגדולה ופחות מרביעית אפילו לקטנה לא סגי:

לחם משנה היה בינו ובין הצואה. שם (דף כ"ה): צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה: **נתן רביעית וכו'.** שם ופסק כרב יוסף דאמר אפילו לכתחלה קאמר רבי זכאי רביעית אבל לבסוף כולי עלמא מודו ולזה לא חילק רבינו ז"ל בין תחלה לבסוף דפסק כדאמר רב יוסף לשמעיה. **ומ"ש רבינו ז"ל של פעם אחת** כתב כן מפני שסובר שטעם ר' זכאי הוא מפני הביטול ולכך ברביעית יש לבטל למי רגלים של פעם אחת:

יא היתה צואה בגומא עומד בסנדלו על הגומא וקורא. והוא שלא יהיה [ח] סנדלו נוגע בה. * היתה כנגדו צואה מעוטה ביותר כמו טפה רוקק עליה רק עבה עד שתתכסה וקורא. היתה נטישת צואה על בשרו או ידיו מטנפות מבית הכסא ולא היה להן ריח רע ככל מפני קטן או יבשותן [ט] מתר לקרות לפי שאין להן ריח רע. אבל אם היתה במקומה אף על פי שאינה נראית כשהוא עומד הואיל ונראית כשהוא יושב אסור לקרות

עַד שֵׁיקֶנֶחַ יָפָה יָפָה מִפְּנֵי שֶׁהַצּוֹאָה לָחָה הִיא וַיֵּשׁ לָהּ רִיחַ רַע.
וְכַמָּה גְאוּנִים הִזְרוּ שֶׁאֶסוּר לוֹ לְקָרוֹת אִם הָיוּ יָדָיו מְטֻנְפוֹת וְכַךְ
רְאוּי לַעֲשׂוֹת :

ההראב"ד **היתה צואה בגומא כו' עד נוגע בה.** כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא מפרש דוקא בסנדלו שבגומא נוגעת ואינו מחוור כי יש הפרש בין דבוקה לנוגעת ומשמע שבגומא אפילו נוגעת מותר אבל אם דרס על גוף הצואה ועלתה בסנדלו היתה הבעיא ועלתה בתיקו ולחומרא עכ"ל: **היתה כנגדו כו' עד רוק עבה עד שתתכסה וקורא.** כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי דוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלית עכ"ל:

כסף משנה **היתה צואה בגומא וכו'.** שם אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעי מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו וכתב הרי"ף והרא"ש ז"ל ולחומרא. ומפרש רבינו דאמאי דקאמר רבא קא מהדר הניח סנדלו על הגומא והיתה צואה נוגעת בסנדלו מהו וכן פירש הרא"ש ז"ל: **וה"ר** מנוח כתב דדייק מדנקט רבא צואה בגומא אלמא דדוקא באין סנדלו נוגע בה הוא דשרי שאם לא כן גומא דנקט למה לי: **וכתב** הראב"ד היתה צואה בגומא וכו' דומה שהוא מפרש וכו' ועלתה בתיקו ולחומרא עכ"ל. ואין דבריו מוכרחים ודברי רבינו נכוחים: **היתה כנגדו וכו'.** שם אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה: **כתב** הראב"ד בירושלמי דוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלית עכ"ל. ואני אומר שדבר פשוט הוא שאם נימוק הרוק שאינו רוק עבה דאסור ולכן לא הוצרך לכתוב מה שאמר בירושלמי דדוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו: **היתה טיפת צואה וכו'.** נ"א נטישת צואה וזו עיקר והדין שם איתמר צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא כך היא גירסת הרי"ף ז"ל רב הונא אמר מותר לקרות קריאת שמע רב חסדא אמר אסור לקרות קריאת שמע ואפ"י שתהיה יבשה שאין ריח רע יוצא ממנה ולכן כתב רבינו נטישת צואה כלומר שאין בה ממשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות ומתוך קטנותו ויבשותו נדון אותו כאילו אין שם צואה כלל. ופסק הרי"ף כרב הונא דהוה רביה דרב חסדא ועוד מדמקשינן מיניה בפרק אמר להם הממונה [יומא דף לז.]. אלמא הלכתא היא והרא"ש וה"ר יונה ז"ל גורסים גירסא אחרת דאילו בכה"ג לכ"ע אינו קורא: **וה"ר** מנוח כתב שהם מונחות במקום טינוף דאילו היו ידיו מטונפות נטילה בעי אי נמי מטונפות מבית הכסא שהכניסם שם וקבלו לכלוך מזוהמתו והבלו של בית הכסא ואין להם ריח רע שאילו היה להם ריח רע יש לו עיקר הוא. וכתב עוד נטישת הוא לשון לכלוך וטשטוש: **אבל אם היתה במקומה וכו'.** יומא פרק אמר להם הממונה

(דף ל'). מימרא דרב פפא. ואמרו שם ומ"ש מצואה על בשרו דאמר רב הונא מותר לקרוא קריאת שמע במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא. ומפרש רבינו דטעמא דנפיש זוהמא במקומה מפני שהיא לחה ועכ"פ יש לה ריח רע: **וכמה גאוניס הורו וכו'.** כתב ה"ר יונה ז"ל שהם רבינו האי ומפרשים אחרים ז"ל. וכתב רבינו שאע"פ שכפי הדין אינו עולה הוראת הגאוניס ז"ל מכל מקום כך ראוי לעשות דדבר מגונה הוא לקרות קריאת שמע וידיו מטונפות:

לחם משנה **היתה צואה בגומא וכו'.** שם צואה בגומא מניח סנדלו וכו': **והוא שלא יהיה וכו'.** שם צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו ע"כ. והראב"ד ז"ל בהשגות מפרש שדבוקה ר"ל שדרס על גוף הצואה ועלתה בסנדלו אבל היתה בגומא אפילו נוגעת על סנדלו מותר ודייק לשון דבוקה והעיקר להחמיר כדעת רבינו ז"ל: **היתה כנגדו צואה מעוטה וכו'.** שם צואה כל שהוא מבטל ברוק אמר רבא וברוק עבה עד כאן. וכתב בהשגות דוקא [כשקורא] לאלתר שהרוק עומד בעוביו אבל לאחר שעה הרוק נימוק והצואה נגלית. ורבינו ודאי יודה לזה שכן כתב בלשונו עד שתתכסה: **היתה נטישת צואה וכו'.** בפרק מי שמתו שם איתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא וכו' רב הונא אמר מותר לקרות קריאת שמע ורב חסדא אמר אסור ורבינו ז"ל גורס במקום או ידו מונחת וכו' או ידיו מטונפות בבית הכסא ופסק כרב הונא דהוא רבו של רב חסדא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב: **אבל אם היתה במקומה וכו'.** בפרק אמר להם הממונה (יומא דף ל.) צואה במקומה אסור לקרות קריאת שמע היכי דמי אי דנראית פשיטא אי דלא נראית לא נתנה התורה למלאכי השרת לא צריכה [אלא] דיושב ונראית עומד ואינה נראית ומאי שנא מצואה על בשרו דאיתמר וכו' במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא עד כאן. ולכאורה קשה על רבינו ז"ל דהוא אמר דצואה על בשרו מותרת מפני שאין לה ריח רע וההיא יש לה ריח רע ובגמרא נראה דלא חילקו כן אלא אמרו מפני שהיא במקומה. ונראה דרבינו מפרש הכי מאחר דזו הצואה היא במקומה יש לה באותו מקום לחות קצת ויש לה ריח רע מה שאין כן בצואה על בשרו וזהו שאמר שהצואה לחה היא כלומר באותו מקום היא לחה ויש לה ריח רע. ויש להקשות דהמקשה שהקשה נראית פשיטא פליג דידיה אדידיה דמעיקרא פריך פשיטא דמותר אלמא דשאני ליה בין הך לההיא דצואה על בשרו דאלי"כ איך קאמר פשיטא הא בצואה על בשרו אמרינן דמותר וא"כ היכי פריך בתר הכי מאי שנא מצואה על בשרו. והרב רבינו יונה תירץ דמעיקרא ודאי דהוה שאני ליה בין הך לההיא דצואה מפני דהתם מיירי שהיא בין אצילי ידיו והיא נכסית מאליה בלא מלבושים ולכך שרי אבל השתא דקאמר דהך דהכא נראית כשהוא יושב אבל אינה נראית כשהוא עומד א"כ מאי שנא מצואה. אבל רבינו ז"ל דלא חילק בין שתהיה הצואה בין אצילי ידיו או במקום אחר דבכל גווני

מותר קשה. ונראה לומר דודאי שאני ליה בין הך דהכא לצואה על בשרו משום דאסיק אדעתיה דצואה במקומה נפיש זוהמא ולכך אסורה אבל השתא דקאמר דהך דהכא נראית כשיושב ולא כשעומד קשה ליה דלא סגי הך טעמא דצואה במקומה לומר דאע"פ שהיתה מתכסית אסורה ולא סגיא הך טעמא אלא לומר דנגלית אסורה אעפ"י דצואה על בשרו מותרת שאני הכא שהיא במקומה אבל דאפילו דהיא מתכסית אסורה אין סברא לאסור מהאי טעמא. ותירץ המתרץ דהך טעמא אהני לן להכי דאע"פ שהיא מתכסית אסורה:

יב * ריח רע שיש לו עקר מרחיק ד' אמות וקורא [ג] אם פסק הריח. ואם לא פסק הריח מרחיק עד מקום שפסק הריח. ושאין לו עקר כגון מי שיצא ממנו ריח מלמטה מרחיק עד מקום שתכלה הריח וקורא. גרף של רעי ועביט של מימי רגלים אסור לקרות קריאת שמע כנגדו ואף על פי שאין בהן כלום ואין להם ריח רע מפני שהם כבית הכסא:

ההראב"ד ריח רע שיש לו עיקר וכו' עד מרחיק עד מקום שפסק הריח וקורא. כתב הראב"ד ז"ל אינו כן אלא מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח וקורא דהא תניא כוותיה דרב חסדא דס"ל הכי והא דאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא לאו אהא אמרה אלא אצואת כלבים וחזירים דבעיא נתינת עורות והכי כתב רב האי גאון ז"ל בעיקר עכ"ל:

כסף משנה ריח רע שיש לו עיקר וכו'. [ברכות כ"ה]. פלוגתא דרב הונא ורב חסדא ופסק כרב הונא דרביה הוא. והראב"ד כתב עד מקום שפסק הריח וקורא. א"א אינו כן וכו' והכי כתב רב האי גאון בעיקר עכ"ל. ורבינו סובר דאע"ג דתניא כוותיה דרב חסדא הא אמר רבא לית הלכתא ככל הני שמעתתא ודחי קצת ממאי דאיתני בההיא ברייתא וכיון דמשבשתא היא במקצת לא מהני סיועא דידה לרב חסדא למדחי כללא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכן כתב ה"ר מנוח והרב בעל מ"ע ז"ל כתב דרבינו פוסק כסייעתא דברייתא אלא שגורס בדרב חסדא עד מקום שיכלה הריח ופ"י הריח רע שיש לו עיקר היינו שהצואה מונחת שם ומסרחת וסובר רבינו דדוקא לשיש לו עיקר הוא שאמר מרחיק ארבע אמות אבל לשאין לו עיקר מרחיק עד מקום שיכלה הריח. וכתב ה"ר מנוח מיירי במכוסה שהיא לאחריו או לצדדין שאם היא לפניו לא סגי בהרחקת ד' אמות עד שירחיק כמלא עיניו: גרף של רעי וכו'. ברייתא שם וכתב הרא"ש ז"ל דמסתברא דבשל זכוכית מותר:

לחם משנה ריח רע שיש לו עיקר וכו'. פסק כרב הונא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב ואע"ג דתניא כוותיה דרב חסדא [ברכות כ"ה]. סובר רבינו ז"ל דכיון דאמר רבא דלית הלכתא כהך מתניי אין להביא ראיה ממנה כלל אבל בההיא דאם היה מקום גבוה וכו' פסק כההיא ברייתא משום דלא מצינו חולק עליה בזה והראב"ד ז"ל בהשגות חולק על רבינו :

יג צוֹאָה עוֹבֶרֶת כְּגוֹן שֶׁהִיְתָה שְׁטָה [כ] עַל פְּנֵי הַמַּיִם אָסוּר לְקָרוֹת כְּנִגְדָּהּ. [כ] וּפִי חֲזִיר כְּצוֹאָה עוֹבֶרֶת דָּמִי וְאָסוּר לְקָרוֹת כְּנִגְדּוֹ עַד שֶׁיַּעֲבְרוּ מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת :

כסף משנה צוואה עוברת וכו'. שם פלוגתא דאביי ורבא ופסק כרבא ונראה מדקדוק דברי רבינו שאע"פ שהן עוברין לפניו כיון שהרחיקו ממנו ארבע אמות שרי ולא דמו לצוואה העומדת במקום אחד שצריך להרחיק ממנה מלפניו כמלא עיניו דהני כיון שעוברין והולכין להם בהרחקת ארבע אמות סגי וכ"כ רבינו הגדול מהר"י אבוהב בביאורו לטור א"ח. אבל קשה לי שלא מצאתי גלוי לזה בגמרא לכך נ"ל דבלאחריו מיירי ומ"ה סגי בשיעברו ממנו ארבע אמות אבל מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו ולא חשש רבינו לפרש דבלאחריו מיירי שסמך על מה שכתב בדיני שיעור ההרחקה : ופי חזיר וכו'. שם מימרא דרב פפא ואמרו שם דאף על גב דסליק מנהרא לפי שכיון דדרכו ללכלך פיו תמיד דיינינן ליה כגרף של רעי. ורבינו כתב סתם פי חזיר בלא שום חילוק וממילא משמע דמהי תיתי לן לפלוגי :

לחם משנה צוואה עוברת. פסק כרבא לגבי אביי דאסורה : ופי חזיר כצוואה עוברת דמי. שם והקשו פשיטא לא צריכא אע"ג דסליק מנהרא. ורבינו לא הוצרך לפרש דמדריך הסתם יובן בכל אופן שיהיה אע"ג דסליק מנהרא :

יד הָיָה קוֹרָא וְהִגִּיעַ לְמָקוֹם הַטְּנֵפֶת לֹא יִנִּיחַ יָדוֹ [מ] עַל פְּיוֹ וְיִקְרָא אֶלָּא יִפְסִיק עַד שֶׁיַּעֲבֹר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם. וְכֵן הַקּוֹרָא שֶׁיִּצְתָּה מִמֶּנּוּ רוּחַ מְלִמְטָה יִפְסִיק עַד שֶׁתִּכְלֶה בְּאִשָּׁה וְחוֹזֵר לְקַרְיָאָתוֹ. וְכֵן בְּדַבְרֵי תוֹרָה. יִצְתָּה רוּחַ מִחֲבֵרוֹ אֵף עַל פִּי שְׂמִפְסִיק לְקַרְיָאָת שְׂמַע אֵינּוּ פּוֹסֵק לְדַבְרֵי תוֹרָה :

כסף משנה היה קורא וכו'. שם [כ"ד:] פלוגתא דרב הונא משמיה דר"י אמר מניח ידו ע"פ וקורא ק"ש רב חסדא אמר פוסק ותניא כוותיה דרב הונא

וכוותיה דרב חסדא ופסק רבינו כרב חסדא משום דאמוראי טובא קיימי כוותיה: **וכן הקורא וכו' עד אינו פוסק לד"ת.** שם [כ"ה]. בעו מיניה מרב ששת ופשיט כמ"ש רבינו. וכתב ה"ר מנחם דאית דגרסי עד שיכלה הרוח כלומר עד שיפסוק קול העיטוש. אבל גירסת ספרנו עיקר שהיא שתכלה באשה כלומר ריחה הרע:

לחם משנה **היה קורא והגיע וכו'.** שם (דף כ"ד ע"ב) מחלוקת רב הונא ורב חסדא ופסק כרב חסדא אע"ג דאין הלכה כתלמיד במקום הרב שאני הכא דכולהו אמוראי בתראי קיימי כרב חסדא דאמרו שם לא פסק מאי אמר רב מיאשה וכו' ורב אסי אמר וכו' ורב אדא בר אהבה אמר כו' והיינו כרב חסדא: **וכן הקורא וכו'.** שם בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו אמר להו אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי והני מילי בד"ת אבל בק"ש לא ודברי תורה נמי לא אמרן אלא דחבריה אבל דידיה לא:

טו **הָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּבֵית וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ [ג] שָׁם צוֹאָה אוּ מִימֵי רְגָלִים אוּ אִין שָׁם הָרִי זֶה מִתָּר לְקָרוֹת. הָיָה קוֹרֵא בְּאַשְׁפָּה וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוּ אִין שָׁם לֹא יִקְרָא עַד שְׁיִבְדֹּק שְׁחִזְקַת הָאַשְׁפָּה שֶׁהִיא מְקוֹם הַטְּנָפֶת. אָבֵל סִפֵּק מִי רְגָלִים אָפְלוּ בְּאַשְׁפָּה מִתָּר לְקָרוֹת:**

כסף משנה **היה קורא.** כלומר היה רוצה לקרות והדין מימרא דרב יהודה שם ובגמ' איכא תרי לישני בדרב יהודה ופסק רבינו כלישנא בתרא וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל. וכתב ה"ר מנחם ודוקא באשפה שאין ריחה רע דאי לא תימא הכי תיפוק ליה משום אשפה. ואמרינן בגמרא [שם] דהיינו טעמא דספק מי רגלים אפי' באשפה מותרים כדרב המנונא דאמר רב המנונא לא אסרה תורה במי רגלים אלא כנגד העמוד בלבד כלומר כנגד הקלוח וכדר' יהונתן דר' יהונתן רמי כתיב ויד תהיה לך וגוי כלומר ולא הצריך כסוי וכתיב ויתד תהיה לך וגוי וכסית הא כיצד כאן בגדולים כאן בקטנים אלמא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד הא נפול לארעא שרי ורבנן גזרו בהו וכי גזרו בודאן בספיקן לא גזרו:

לחם משנה **היה קורא וכו'.** שם איכא דאמרי א"ר יהודה ספק צואה כו' וטעמא דלא אסרה תורה במי רגלים אלא כנגד עמוד בלבד וכי נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזור בהו ולא גזרו רבנן אלא בודאן:

טז כָּשֶׁם שְׁאָסוּר לְקָרוֹת כְּנֶגֶד צוֹאָה וּמִי רַגְלִים עַד שְׁיַרְחִיק
כַּךְ אָסוּר לְקָרוֹת כְּנֶגֶד הָעֶרְוָה עַד שְׁיַחְזִיר פָּנָיו. אֲפִלוּ כוֹתֵי אוֹ
קָטָן לֹא יִקְרָא כְּנֶגֶד עֶרְוַת אֲפִלוּ מְחַצֵּה שֶׁל זְכוּכִית מִפְּסֻקַת
הוֹאִיל וְהוּא רוֹאֵה אוֹתָהּ אָסוּר לְקָרוֹת עַד שְׁיַחְזִיר פָּנָיו. וְכָל
גּוֹף הָאִשָּׁה עֶרְוָה לְפִיכָךְ לֹא יִסְתַּכֵּל בְּגוֹף הָאִשָּׁה כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא
וְאֲפִלוּ אִשְׁתּוֹ. וְאִם הָיָה ^[ס] מְגַלֵּה טַפַּח מְגוּפָה לֹא יִקְרָא כְּנֶגְדָּה :

כסף משנה **כשם שאסור לקרות וכו'.** שם אמר רב יהודה כותי ערום אסור
לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי כותי איצטריכא ליה
מהו דתימא הואיל וכתוב בהו אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא
הוא קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו. ולמד משם
רבינו לקטן דערוה היא דלא גרע מכותי וכיון שאין הטעם אלא מפני ראייה
בחזרת פנים בעלמא סגי ליה. ומ"ש אפי' מחיצה של זכוכית וכו' כבר נתבאר
בפרק זה. וממ"ש רבינו עד שיחזיר פניו נראה בהדיא דבחזרת פנים סגי אע"פ
שהיא סמוכה לו דהא לא תלה רחמנא ערוה אלא בראייה: **וכל גוף האשה**
וכו'. שם א"ר יצחק טפח באשה ערוה ואוקמוה באשתו ולק"ש. ומ"ש **ואם**
היה מגולה טפח מגופה היינו דוקא ממקום מכוסה שבה ולישנא דמגולה
דייק הכי. ואמרו שם בסמוך קול ושער באשה ערוה וסובר רבינו שלא לענין
ק"ש נאמר אלא לענין שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה ולכן לא
הזכירם פה:

לחם משנה **כך אסור לקרות כנגד וכו'.** שם ערוה בעששית אסור וכו'. עוד שם
כותי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי [ישראל
פשיטא ליה דאסור] כותי איצטריכא ליה: **וכל גוף האשה ערוה וכו'.** שם (דף כ"ד.)
טפח באשה ערוה למאי אילימא לאסתכולי בה והא אמר רב ששת וכו' לומר
לך שכל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף
ותירצו אלא באשתו ולק"ש ע"כ. מדהוצרכו בגמרא לאוקמי באשתו משמע
דוקא באשתו בעינן טפח לקריאת שמע אבל באחרת אפילו באצבע קטנה
אסור אע"פ שהוא דבר מועט אסור לקרות ק"ש כנגדה דאין סברא לומר הוא
הדין באחרת אע"פ דלהסתכל באצבע קטנה אסור מ"מ לפיסול ק"ש בעינן
דא"כ לוקמה אפילו באחרת ולמה אמרו באשתו. ודוחק לומר דאשתו רוצה
לומר אפילו באשתו בטפח סגי אלא ודאי כדאמרינן ולפי זה מ"ש רבינו טפח
הוא דוקא באשתו וכ"כ בה"ג ז"ל:

ז וכשם שהוא אסור כנגד ערות אחרים כך הוא אסור לקרות כנגד ערותו ולא יקרא כשהוא ערם עד [ע] שיכסה ערותו. היתה חגורה של בגד או עור או שק על מתניו אף על פי ששאר גופו ערם מותר לו לקרות קריאת שמע והוא שלא יהיה עקבו נוגע בערותו. היה ישן בטליתו והיה ערם חוצץ בטליתו מתחת לבו וקורא. אבל לא יחץ צוארו ויקרא מפני שלבו רואה את הערוה ונמצא כמי שקורא בלא חגורה:

כסף משנה וכשם שהוא אסור וכו'. זה פשוט ומתבאר מהמשנה (שם כ"ב): שכתבתי בפ"ב יתכסה במים עכורים ויקרא וממ"ש בסמוך: היתה חגורה וכו'. שם (כ"ד): מימרא דרב הונא ותניא כותיה. ופי' על מתניו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש וכן פירש"י ומוכרח הוא. ומ"ש ובלבד שלא יהא עקבו וכו' שם (כ"ה). מסקנא בגמרא והלכתא עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אסור. וכתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל דה"ה לכל איברים נוגעים בערוה שאסורים והא דנקט עקבו משום דקאמר רואה את הערוה אע"פ שהוא כנגדו ורואה מותר: היה ישן וכו'. ברייתא שם (כ"ד): היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש וי"א על לבו ות"ק הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר. ופסקו רבינו ור"ח והרי"ף והרא"ש ור"ת ז"ל כ"י"א מדפריך סתמא דתלמודא והרי לבו רואה את הערוה ועוד דמשמע התם בגמ' (כ"ה): דאביי ורבא דבתראי אינון סבירא להו הכי:

לחם משנה היתה חגורה וכו'. שם אמר ר"ה היתה טליתו חגורה וכו': והוא שלא יהיה עקבו נוגע בערותו וכו'. מחלוקת אביי ורבא ואיפסיקא שם (דף כ"ה) הלכתא נוגע אסור רואה מותר: היה ישן בטליתו וכו'. שם (דף כ"ד ע"ב) ת"ר היה ישן בטליתו וכו' חוצץ בטליתו עד צוארו וכו'. ויש אומרים על לבו דקסבר לבו רואה את הערוה אסור וכן פסק רבינו וכן פסק ר"י. והטעם כדפירש ר"י שם בתוספות:

ח שנים שהיו ישנים בטלית אחת כל אחד מהן אסור לקרות אף על פי שיכסה מתחת לבו עד שתהא טלית מפסקת ביניהן עד שלא יגע בשר זה בשר זה ממתניו ולמטה. ואם היה ישן עם אשתו או בן או ובני ביתו הקטנים הרי גופן כגופו ואינו

מְרַגֵּשׁ מֶהוּ. לְפִיכֶךָ אֵף עַל פִּי שֶׁבָּשְׂרוֹ נוֹגַע בָּהֶם מִחֲזִיר פָּנִיו
וְחוֹצֵץ מִתַּחַת לְבוֹ וְקוֹרֵא :

כסף משנה שנים שהיו ישנים וכו' עד וחוצץ מתחת לבו וקורא. שם (כ"ד).
בעא רב יוסף בריה דרב נחמיה מרב יהודה שנים שהיו ישנים בטלית אחת
מהו שיחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש ויחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש אי"ל
הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף ולא מיבעיא אחר
אדרבא אשתו כגופו אחר לאו כגופו מיתיבי שנים שהיו ישנים בטלית אחת
זה מחזיר פניו וקורא ק"ש וזה מחזיר פניו וקורא ק"ש ותניא אידך היה ישן
במטה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא ק"ש אי"ל היתה טלית מפסקת ביניהם
ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר בשלמא לרב יוסף ל"ק הא באשתו הא
באחר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל ולרב יוסף מי ניחא והא תניא היה
ישן במטה ואשתו היתה ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אלא אם כן היתה
טלית מפסקת ביניהם אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא
לדידי נמי אחר תנאי היא ופסק הרי"ף כרב יוסף דאשתו כגופו ומותר להחזיר
פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא ואסור וכן פסק רבינו. וכתב רבינו שאין
צריך הפסק טלית אלא ממתניו ולמטה וכן בדין דממתניו ולמעלה אע"פ שנוגע
בשר זה בבשר זה לא אתי לידי הרהור: **וכתב** ה"ר מנוח מ"ש אשתו כגופו
כלומר דכיון דגס בה לא מהרהר ומכל מקום מחזיר פניו דאם פנים בפנים או
פנים באחור אי"ל דליכא הרהור. ורבני צרפת והרא"ש חולקים ופוסקים דלא
כרב יוסף אלא כברייתא דסברה אפילו באשתו בעינן טלית מפסקת:

לחם משנה שנים שהיו ישנים וכו'. שם (כ"ד). ופסק כרב יוסף דאמר דוקא
אשתו אבל אחר צריך הפסקת טלית ואחרים פסקו כשמואל ומבואר שם
בבית יוסף ז"ל:

יט עד אימתי הם קטנים לענין זה עד שיהא הזכר בן שתים
עשרה שנה ויום אחד והנקבה בת אחת עשרה שנה ויום אחד
והוא שיהא תבניתם כתבנית גדולים [\(יחזקאל טז-ז\)](#) 'שדים נכוננו
ושערך צמח'. ואחר כך לא יקרא עד שתפסיק טלית ביניהן.
אבל אם עדין לא היו שדים נכוננו ושערך צמח קורא עמהן
בקרוב בשר ואינו צריך הפסק עד שיהיה הזכר בן י"ג שנה
ויום אחד והנקבה בת שתים עשרה שנה ויום אחד:

כסף משנה עד אימתי הם קטנים וכו'. שם אמאי דתניא אם היו בניו ובני ביתו קטנים אין צריך הפסקת טלית ועד כמה אמר רב חסדא תינוקת בת ג' שנים ויום אחד ותינוק בן ט' שנים ויום אחד איכא דאמרי תינוקת בת י"א ויום אחד ותינוק בן י"ב ויום אחד אידי ואידי עד שיהיו שדים נכוננו ושערך צמח. ופסקו רבינו והרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא ומפרש רבינו דהא דבעינן שדים נכוננו ושערך צמח היינו לתינוקת פחותה מיי"ב ותינוק פחות מיי"ג אבל כיון דהגיעו לשנים הללו גדולים הוו ובניו הקטנים תניא והני גדולים נינהו וכן הסכימו ה"ר יונה והרא"ש ואם הביאו סימנים אלו קודם י"א לתינוקת וי"ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר:

לחם משנה עד אימתי הם קטנים וכו'. שם מבואר עד סוף הפרק:

הלכות קריאת שמע - פרק רביעי

א נָשִׁים וְעֶבְדִּים וְקֹטְנִים פְּטוּרִים מִקְרִיאַת שְׁמַע. וּמִלְמַדִּין אֶת הַקֹּטְנִים לְקִרְוֹתָהּ בְּעֹנֶתָהּ וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ ^[א] כְּדִי לְחַנְּכָן בְּמִצְוֹת. מִי שֶׁהָיָה לְבוֹ טָרוּד וְנִחְפָּז לְדַבֵּר מִצְוָה פְּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת וּמִקְרִיאַת שְׁמַע. לְפִיכָךְ חָתָן שֶׁנֶּשֶׂא בְּתוּלָה ^[ב] פְּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע עַד שֶׁיָּבֹוא עָלֶיהָ. לְפִי שֶׁאֵין דְּעֵתוֹ פְּנוּיָה שְׁמָא לֹא יִמָּצֵא לָהּ בְּתוּלִים. וְאִם שָׁהָה עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת וְלֹא בָּעַל חַיֵּב לְקִרְוֹת מִמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְאֵילָף שֶׁהָרִי נִתְקַרְרָה דְּעֵתוֹ וְלְבוֹ גַּם בָּהּ אָף עַל פִּי שְׁלֹא בָּעַל:

כסף משנה נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (דף כ'). ומ"ש ומלמדים את הקטנים, הוא מדין תינוק שחייב אביו לחנכו במצות כדאיתא סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב.). ומ"ש מברכין וכו'. בסוף פרק אלו דברים (ברכות דף נ"ג): אמרינן דעונין אמן אחר תינוקות בעידן מפטרייהו: מי שהיה לבו וכו'. משנה פרק היה קורא (דף י"ו.). חתן פטור מק"ש לילה הראשון ועד מו"ש אם לא עשה מעשה ובגמרא תניא הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב

משום דלא טריד וטבעה ספינתו חייב אף ע"ג דטריד משום דבעינן טירדא דמצוה וליכא. וסובר רבינו דה"ה שפטור מכל המצות דעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכתב ה"ר מנחם בשם הראב"ד דוקא בלילות שמתיחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום ליחוד חייב. וכתב עוד דמדברי רבינו משמע שפטור בין מק"ש דלילות בין מק"ש דיום והא דתנן פטור לילה הראשון היינו לאפוקי יום ראשון דחייב דקודם שיקדש יתפלל ואפשר דדוקא בלילות פטור אבל בימים חייב דישראל קדושים הם ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא והכי מסתבר עכ"ל:

לחם משנה נשים ועבדים. ר"פ מי שמתו (דף י"ז ע"ב) אמרו נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש. וסובר רבינו ז"ל דאע"פ שהם פטורים מן הדין בין מדאורייתא בין מדרבנן מ"מ מחנכין את הקטנים: **מי שהיה לבו וכו'.** בפ"ק דברכות (דף י"א.) אמרו ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב: **ואם שהה עד מוצאי שבת וכו'.** בפ"ב דברכות במשנה (דף ט"ז):

ב אָבֵל הַנוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה אֶף עַל פִּי שְׁעוֹסֵק בְּמִצְוַת חֵיב לְקָרוֹת הַזֵּאִיל וְאִין לוֹ דְּבָר שְׁמַבְלֵבֵל דְּעֵתוֹ. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזָה:

ג מִי שְׁמַת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חֵיב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו פְּטוֹר מִקְרִיאַת שְׁמַע עַד שֶׁיִּקְבְּרֵנוּ מִפְּנֵי שְׁאִין דְּעֵתוֹ פְּנוּיָה לְקָרוֹת. וְאִם הָיָה מְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת אֶף עַל פִּי שְׁאִינוֹ מֵתוֹ פְּטוֹר מִקְרִיאַת שְׁמַע. וְאִם הָיוּ הַשּׁוֹמְרִים שְׁנַיִם הָאֶחָד מְשַׁמֵּר וְהַשֵּׁנִי נִשְׁמָט לְמָקוֹם אַחַר וְקוֹרָא וְחוֹזֵר וּמְשַׁמֵּר וְנִשְׁמָט הָאַחַר וְקוֹרָא. וְכֵן הַחוֹפֵר קֶבֶר לְמֵת פְּטוֹר מִקְרִיאַת שְׁמַע:

כסף משנה מי שמת לו מת וכו'. משנה רפ"ג דברכות (שם י"ז): מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע והקשו בגמרא מוטל אין שאינו מוטל לא והתניא שאעפ"י שאינו מוטל לפניו פטור ותירץ רב אשי כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי ולכך כתב רבינו מי שמת לו מת וכו' וכתב רבינו הטעם מפני שאין דעתו פנויה לומר שאין הטעם כדי שיהיה פנוי להשתדל בצורכי המת שאפילו יש לו מי שישתדל פטור כדמשמע בגמרא וגם בירושלמי אמרו כן בפירוש וכן כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל: **ואם היה משמר וכו' עד ונשמט האחר וקורא.** ברייתא שם: **וכן החופר קבר וכו'.** ברייתא פרק היה

קורא (שם י"ד): ושם נתבאר שאם היו שנים אחד חופר ואחד קורא כמו במשמר את המת ולא הוצרך רבינו להזכירו מכיון שכיון לומר כן, משמע שדינו שוה למשמר:

לחם משנה מי שמת לו מת. משנה ריש פרק מי שמתו (דף י"ט):

ד אין מוציאין את המת לקברו סמוך לזמן קריאת שְׁמַע אֱלֹהִים כִּן הָיָה אָדָם גָּדוֹל. וְאִם הִתְחִילוּ וְהוֹצִיאוּ וְהִגִּיעַ זְמַן הַקְּרִיאָה וְהוּן מְלוּיָן אֶת הַמֵּת. כָּל שֵׁישׁ לַמָּטָה צָרָךְ בְּהוֹן כְּגוֹן נוֹשְׂאֵי הַמָּטָה וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן בֵּין שְׁהִיּוּ לְפָנֵי הַמָּטָה בֵּין שְׁהִיּוּ לְאַחַר הַמָּטָה פְּטוּרִין. וְשָׂאֵר הַמְּלוּיָן שְׂאִין לַמָּטָה צָרָךְ בְּהוֹן חִיבִין:

כסף משנה אין מוציאין וכו'. פרק מי שמתו (שם י"ט). ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש אדם חשוב שאני: ואם התחילו והוציאו וכו'. משנה [שם י"ז]: נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורים ואת שאין המטה צריכה להם חייבים. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דה"ק נושאי המטה וחילופיהן וכו' בין אותם שהן לאחריה מאחר שלמטה צורך בהם פטורים ומאי דקתני סיפא ואת שאין למטה צורך בהם חייבים ה"ק ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים:

לחם משנה אין מוציאין וכו'. שם (דף י"ט). ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש [ואם התחילו אין מפסיקין] איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש. ותירצו אדם חשוב שאני ע"כ: כל שיש למטה וכו'. ריש פרק מי שמתו (דף י"ז ע"ב) נושאי המטה וחילופיהן ויש במשנה פירושים שונים ופיי רבינו מבואר ונתבאר הכל בבית יוסף ז"ל:

ה היו עסוקים בהספד והגיע זמן קריאת שְׁמַע בְּזְמַן שְׁהַמֵּת מִנַּח לְפָנֵיהֶן נִשְׁמָטִים אֶחָד אֶחָד וְקוֹרְאִין וְחוֹזְרִין לְהַסְפֵּד. אִין הַמֵּת מְטַל לְפָנֵיהֶם כָּל הָעַם קוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע וְהָאֵבֶל יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם לְפִי שְׂאִינוּ חִיב לְקָרוֹת עַד שְׂיִקְבֵּר אֶת מֵתוֹ:

כסף משנה **היו עסוקין בהספד וכו' עד יושב ודומם.** ברייתא [שם י"ט.] כלשון רבינו: **ומ"ש לפי שאינו חייב לקרות וכו'.** זה כפי מה שנתבאר שטעם הפטור אינו לפי שצריך להשתדל בצרכי המת אלא מפני שאין דעתו פנויה שהרי כאן יושב ודומם ואפ"ה אינו חייב לקרות:

לחם משנה **היו עסוקים.** שם (דף י"ט) ברייתא העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל וכו':

קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין וכל העם הולכים אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים בו האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין. אם יכולין העם להתחיל ולגמר אפלו פסוק אחד קדם שיגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו אלא ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהן יתחילו לקרות. בני אדם העומדין בשורה, הפנימיים שהן רואין פני האבלים פטורין מקריאת שמע והחיצונים הואיל ואינן רואין את האבלים חייבין בקריאת שמע במקומן:

ההראב"ד **קברו את המת וחזרו וכו'.** כתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכים לראות פני האבל שהם קרויים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל:

כסף משנה **קברו את המת וכו'.** משנה [שם י"ז:] קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. וידוע שאינם פטורים אלא בעודם מנחמים אבל אח"כ קורין את שמע והיינו בפנימיים אבל החיצונים קורין במקומם כמו שביאר רבינו בבבא הסמוכה לזו. וכתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכין לראות פני האבל שהם קרויים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל. **וכתב** בעל מ"ע ואני אומר תמה אני אם יצא דבר זה מפה קדוש הראב"ד וכי נשמטה ממנו סיפא דמתניתין וכו'. ולי נראה שכוונת הראב"ד ז"ל היתה לרמוז למה שכתבתי שמ"ש רבינו ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות אינו אלא בפנימיים לבד, או שחוזר למ"ש ואם לאו לא יתחילו דוקא באותן הצריכין וכו' אבל החיצונים יתחילו וזהו דעת ה"ר יונה ז"ל משום דס"ל דכי היכי דמפלגי בעומדים בשורה בין פנימיים לחיצונים ה"ה נמי בחזרתם מן הקבר דמ"ש. ודעת הראב"ד נראה שהיא דרבי יהודה לפרושי אתא האי רואים פני האבל דקאמר ת"ק לאו דוקא רואים אלא ה"פ הצריכים להיות רואים דהיינו קרוביו ובני משפחתו ואין כן דעת רבינו כמו שיתבאר בסמוך. **וממ"ש רבינו ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם**

יתחילו משמע דביש שהות ביום לקרות אחר שינחמו האבלים עסקינן הא לאו הכי בכל גווני יתחילו: **בני אדם העומדים בשורה וכו'.** גם זה משנה שם העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים ובגמרא [י"ט:]: ת"ר שורה הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים מחמת עצמם חייבים ופסק כת"ק שמפרש פנימיים דמתני' רואין פני האבל וחיצונים שאינן רואים:

לחם משנה קברו את המת וכו'. שם במשנה (דף י"ז): **בני אדם העומדין בשורה הפנימיים וכו'.** שם במשנה העומדים בשורה הפנימיים פטורים החיצונים חייבים ומפרש רבינו פנימיים שהם רואים פני האבלים. והראב"ד ז"ל מפרש פנימיים הם הקרובים ונקראים פנימיים מפני שכיון שהם קרובים לאבל ראויים להיות בשורה פנימית אבל הרחוקים לאבל אע"פ שהם בשורה הפנימית חיצונים מקרו וכן הקרובים אעפ"י שהם בשורה החיצונה פנימיים מקרו כך דעתו ז"ל בהשגות ואין כן דעת רבינו ז"ל:

ז **כָּל מִי שֶׁהוּא פְּטוּר מִלְקָרוֹת קָרִיאת שְׁמַע אִם רָצָה לְהַחֲמִיר**
עַל עֲצָמוֹ לְקָרוֹת [ג] **קוֹרֵא. וְהוּא שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ פְּנוּיָה עָלָיו. אֲבָל**
אִם הָיָה זֶה הַפְּטוּר מִלְקָרוֹת מְבַהֵל אֵינּוֹ רִשְׁאֵי לְקָרוֹת [ד] **עַד**
שֶׁתִּיִּשֵׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו:

ההראב"ד עד שתתישב דעתו עליו. כתב הראב"ד ז"ל ומה בכך יקרא ויהא כקורא בתורה ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו ואין זה דומה לתפלה ואין חוששין עתה ליוהרא שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא מצות אנשים מלומדה גם בחכמי הגמרא היו אומרים כן מחזיקנא טיבותא לרישאי כי מטינא למודים כרע מנפשיה ואידך אמר דהוה מני דיומסין בגו צלותא ואידך אמר דחשיב מאן ממטי אסא לבי מלכא עכ"ל:

כסף משנה כל מי שהוא פטור וכו'. משנה סוף פרק היה קורא (דף י"ו): חתן אם רצה לקרות ק"ש בלילה הראשון קורא רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ופסק כת"ק וכ"פ הרי"ף והרא"ש פסק כרשב"ג. **ומ"ש שתהא דעתו פנויה וכו'.** הוא דבר פשוט בעצמו ועוד בגמרא רמו דרשב"ג אדרשב"ג דהכא אמר דחיישינן ליוהרא ובדוכתא אחריתא אמר דלא חיישינן ותירצו הכא בכוונה תליא מילתא ואנן סהדי דלא מצי לכווני וא"כ כשחלק ת"ק עליו הוא לומר לאו אנן סהדי דלא מצי לכווני שכבר אפשר שיכוין אבל אם היינו יודעים ודאי דלא מצי לכווני הוא מודה: **וכתב** הראב"ד ומה בכך וכו' ואידך אמר דחשיב מאן ממטי אסא לבי מלכא עכ"ל. **וכתב** בעל מ"ע ואני וכו' ומה

שהקשה על הראב"ד והלא הוא עצמו וכו' אין כאן קושיא דהראב"ד הי"ק אפילו כפי הדין שאמרו לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול להתפלל בכוונה יתפלל ואם לאו לא יתפלל הי"מ בתפלה שאם אין לו כוונה הוא כמזכיר ש"ש לבטלה אבל בק"ש יהא כקורא בתורה וא"ת היינו טעמא דק"ש משום יוהרא הלא עתה בזמנים הללו לא חיישינן ליוהרא שאפילו בתפלה אין לו כוונה ולא בזמן הזה בלבד אלא אפילו בימי חכמי הגמרא א"כ השתא ליכא למיחש ליוהרא וא"כ כולם קורין. ומ"מ יש ליישב דעת רבינו שכבר נודע מנהגו שהוא כותב הדין היוצא מן הגמרא וכבר כתבתי דלפום דינא דגמ' אינו רשאי לקרות עד שתתיישב דעתו וא"ת יקרא ולא יהא כפורק ש"ש מעליו הא אמרינן התם בגמרא בהדיא דחיישינן ליוהרא ובעלי התוס' הם שחדשו שבזמן הזה אדרבא אם לא יקרא איכא למיחש ליוהרא כלומר בכל פעם אני מכויין ואין חילוק אצלם בין חתן לאינך דפטירי. וזה שלא כדברי בעל מ"ע שכתב לגבי חתן בלבד הוא וכו' שהרי סתם כתבו אבל אנו שאין אנו מכוונים וכו' דמ"ש חתן משאר הפטורים שהרי אין לך פטור אלא מאן דאית ליה טירדת מצוה ומה שחזק הראב"ד ז"ל השגתו בשחכמי הגמרא היו אומרים מחזיקנא טיבותא וכו' ז"ל דמשם ראייה דכיון דחזינן דאינהו לא הוו מכווני כמונו ואפ"ה אמרו דחתן פטור משום דחיישי' ליוהרא א"כ ליכא לאיפלוגי בין דורות שלנו לדורות שלהם דלעולם פטור משום דחיישינן ליוהרא. ומ"ש בעל מ"ע דרבינו לא אמר אלא לקרות בברכות וכו' אני אומר דכיון דטעמא הוא משום יוהרא לא שנא לקוראה בברכותיה לא שנא שלא בברכות אינו רשאי. וגם הראב"ד ז"ל כשאמר ומה בכך יקרא ויהא כקורא בתורה כוונתו יקרא בברכות ולא הפסיד הברכות כעין אותה ששנינו הקורא משלש שעות ביום ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ואוקימנא דמאי לא הפסיד לא הפסיד שכר ברכות :

לחם משנה כל מי שהוא פטור וכו'. שם (דף י"ו ע"ב) מחלוקתם במשנה. ורשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול והקשו שם (דף י"ז ע"ב) למימרא דרשב"ג חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי ליוהרא והא איפכא שמעינן להו דתנן [פסחים נ"ד:] מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלין רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דרשב"ג אדרשב"ג [שם נ"ה.] א"ר יוחנן מוחלפת השיטה כלומר דרשב"ג סובר דאם רוצה לקרות קורא ויש שם תירוץ אחר שאמר לעולם לא תחליף ורבינו פסק כתירוץ קמא משום דהוי כר' יוחנן ולהכי רשב"ג סובר דאם רוצה לקרות קורא. וכבר קי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראייה אחרונה. וא"ת בהלכות תשעה באב אמאי לא פסק כרשב"ג דאמר לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם דהא פסק כאן דלא אמרינן מיחזי כיוהרא ולמה פסק שם דחיישינן ליוהרא דמדלא כתב שם

בפ"ה מהל' תענית אלא ובכל מקום ת"ח בטלים ולא הזכיר שם לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח כסברת רשב"ג משמע דלא סבירא ליה כרשב"ג. ועוד קשה דבדין הוא דנפסוק כרשב"ג דהלכה כוותיה בכל מקום ששנה במשנתנו כדפרישית. וי"ל דהתם ג"כ פוסק כרשב"ג ומה שלא הזכיר כל אדם יעשה עצמו ת"ח לפי שסמך על מה שאמר וכל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה בה סימן ברכה דמסתמא בכ"מ קאמר אפילו במקום שנהגו לעשות הרי מוכח מהתם דראוי לכל אדם [שלא] לעשות מלאכה ביום ההוא: **וכתב רבינו ז"ל והוא שתהא דעתו פנויה וכו' מבוהל אינו רשאי וכו'.** והראב"ד ז"ל חולק על זה בהשגות ואמר מה בכך כלומר אע"פ שלא תהיה דעתו פנויה יקרא ויהיה כקורא בתורה ואין זה דומה לתפלה דבתפלה ודאי דבעינן כוונה אבל כאן לא. ואפילו נאמר שיהיה דומה לתפלה אין הפסד אע"פ שיקרא בלא כוונה דמאי חיישת ליוהרא אין זה דומה ליוהרא שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא מצות אנשים מלומדה כלומר שאין אומרים אותה המכוונים בלבד אלא בין בכוונה בין שלא בכוונה אומרים. והרי חכמי הגמרא ג"כ היו אומרים אותה בלא כוונת תפלה שהיתה דעתם בעיונם וא"כ אין כאן יוהרא. זו היא כוונתו בדברי ההשגות:

ח כָּל הַטְּמֵאִין חִיבִין בְּקִרְיַאת שְׁמַע וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ וְהוּן בְּטְמֵאָתוֹן. אִף עַל פִּי שְׁאִפְשֹׁר לָהֶן לַעֲלוֹת מִטְּמֵאָתוֹן בּוֹ בַּיּוֹם כְּגוֹן הַנוֹגְעִין בְּשַׁרְץ אוֹ בְּנִדָּה וְזָבָה וּמִשְׁכָּבָה וְכִיּוֹצֵא בָהֶן. וְעִזְרָא וּבִית דִּינּוֹ תִקְנוּ שְׁלֵא יִקְרָא בְּדַבְרֵי תוֹרָה בְּעַל קָרִי לְבַדּוֹ וְהוֹצִיאוּהוּ מִכָּלל שְׁאֵר הַטְּמֵאִין עַד שְׂיִטְבֵּל. וְלֹא פְּשִׁטָּה תִקְנָה זוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיָה כַח בְּרַב הַצְּבוּר לַעֲמֹד בָּהּ לְפִיכָךְ בְּטָלָה. וְכָבֵר נִהְגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְקִרְוֹת בְּתוֹרָה וְלְקִרְוֹת קִרְיַאת שְׁמַע וְהוּן בְּעֵלֵי קְרִיּוֹן לְפִי שְׁאִין דְּבַרֵּי תוֹרָה מְקַבְּלִין טְמֵאָה אֶלָּא עוֹמְדִין בְּטְהָרָתוֹן לְעוֹלָם שְׁנֵאמַר [\(ירמיה כג-כט\)](#) 'הֲלוֹא כֹה דְבַרֵּי כָּאֵשׁ נֹאֵם יְיָ מָה אֵשׁ אֵינָה מְקַבְּלַת טְמֵאָה אִף דְּבַרֵּי תוֹרָה אֵינָם מְקַבְּלִין טְמֵאָה:

כסף משנה כל הטמאים וכו'. בסוף פרק מי שמתו (ברכות כ"ו). תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע וכו' וכתב הר"י מהא מתניי שמעינן דזבין וזבות ונדות ויולדות כולהו חייבין בתפילה ובפרק מי שמתו [דף כ"ב]. תניא ר"י בן בתירא אומר אין ד"ת מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש מה אש

אינו מקבל טומאה אף ד"ת אינן מקבלין טומאה וא"ת א"כ לא יהא צריך להרחיק ממקום הטנופת וי"ל דלא דמי דהתם הדבר הנמאס אנו רואים אותו בעין או אנו מרגישים ריחו ונראה כאילו מבזה ד"ת האומר אותם שם אבל טומאת הטמאים אינו דבר מורגש אלא דבר שכלי ולכך אין ד"ת מקבלין טומאה. ועוד י"ל דכיון דאשכחן דכתיב הלא כה דברי כאש אנו אומרים שאין ד"ת מקבלין טומאה וכן לא היה צריך להרחיק ממקום הטנופת אלא דהא כתיב גבי מקום הטנופת והיה מחניך קדוש : **ועזרא ובית דינו וכו'.** פרק מרובה (ב"ק פ"ב.) עשר תקנות תיקן עזרא ואחת מהן תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה : **ולא פשטה תקנה זו וכו'.** בפרק מי שמתו (דף כ"ב.) כי אתא זעירי אמר בטלוח לטבילותא כר"י בן בתירא ואמרינן התם נמי נהוג עלמא כר"י בן בתירא דאמר אין דברי תורה מקבלין טומאה ולפי שקשה והאיך היו יכולים לבטל תקנת עזרא שהרי לא קם אחריו בית דין כמוהו בחכמה ובמנין ר"ל שהוא ז"ל מפרש שמה שאמרו בטלוח אינו שב"ד עמדו ובטלוח שא"כ הו"ל לפרש מי הוא המבטל ועוד דהיכי אמרינן נהוג עלמא כר"י בן בתירא לימא ב"ד עמדו ובטלוח ועוד דאשכחן אמוראי בתראי שהיו טובלים לקריין וקא מפלגי בחולה אי צריך טבילה או לא ואם איתא דב"ד עמדו ובטלוח למה להו האי טבילה הא בטלוח לתקנת עזרא ואין עיקר לטבילה זו אלא בטלוח פירוש לא כפו את העם ללכת בה ונתבטלה מעצמה וז"ש רבינו ולא פשטה תקנה זו וכו' ולא היה כח וכו' כלומר לא פשטה תקנה זו בכל ישראל והטעם היה מפני שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה ולפיכך בטלה מעצמה שאם הטעם שלא פשטה לא היה מטעם שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה נהי דב"ד אחר אע"פ שאינו גדול כראשון יכול לבטלה ביטול מיהא בעיא אלא ודאי לפי שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה לא כפו את העם לטבול ובטלה מאליה וזהו שדייק רבינו שכתב ולפיכך בטלה דמשמע מעצמה ולא כתב ולפיכך בטלוח דלישתמע אחרים בטלוח וכיון שלא היה שם בית דין שביטלוח היו נוהגים חכמי הגמרא לטבול משום תקנת עזרא שלא בטלוח שום בית דין שאע"פ שלא היו רשאים לכוף את העם לטבול הא כיון שהיה בהם כח היו רוצים לטבול כיון ששום בית דין לא בטלו התקנה והא דשאני לן בין כשהטעם שלא פשטה התקנה הוא מפני שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה או שהוא מפני טעם אחר כתב רבינו בפ"ב מהל' ממרים וז"ל הרי שגזרו ב"ד גזירה ודימו וכו' עד בחכמה ובמנין : **וכבר נהגו וכו'.** כתבתיו בסמוך דנהוג עלמא בטבילה כרבי יהודה בן בתירא וכיון דתקנת עזרא היתה שיטבול בין לק"ש ותפלה בין לד"ת וכמו שאמרו תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה כשאמרו שבטלה או שנהגו כרבי יהודה בן בתירא לית לן לאפלוגי בין דברי תורה לקריאת שמע ותפלה ובכולהו אינו צריך לטבול : **סליקו להו הלכות קריאת**

שמע בס"ד

לחם משנה **כל הטמאים וכו'.** שם בפרק מי שמתו אמרו דעזרא ובית דינו תיקן טבילה לבעלי קריין ובטלוה לטבילותא (שם דף כ"ב.). והרב ב"י ביאר הענין בארוכה בא"ח סימן פ"ח ע"ש: **סליק הלכות קריאת שמע**

סליק הלכות קריאת שמע

הלכות תפילה וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה: אחת לעבד את ה' בכל יום בתפלה.
שנייה לברך כהנים את ישראל בכל יום:

ובאור שתי מצות אלו בפרקים אלו:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק ראשון

א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר (שמות כג-כה) 'ועבדתם את ה' אלהיכם'. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר (דברים יא-יג) 'ולעבדו בכל לבבכם' אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה:

כסף משנה מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם וכו'. כלומר תדע מנ"ל דהאי ועבדתם היינו תפלה מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם אלמא סתם עבודה בלב היא דהיינו תפלה: וכתב הרב בסה"מ אשר לו המצוה הה' שצונו לעבדו וכו'. ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה וא"ת למה לא כתב רבינו פה שנצטונו מצוה זו מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם שמפורש בו צווי התפלה וי"ל משום דלעבדו לאו מצוה היא אלא סיפור דברים אם שמוע תשמעו לאהבה את ה' ולעבדו ונתתני מטר ארצכם וא"ת דאתיא מצוה זו מדכתיב אותו תעבוד שהרי מנה במצוה ששית ובו תדבק וי"ל דאה"נ אלא דחדא מינייהו נקט וכמ"ש ז"ל בסה"מ וכבר נכפל זה הצווי פעמים א"נ דאינך קראי דולעבדו ודאותו תעבוד אתו לאזהורי בין לתפלה בין לתלמוד וכמבואר בספרי ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי והאי קרא דועבדתם לא מצינו שדרשוהו לתלמוד ולא לשום דבר אחר אית לן לאוקמי שהיא מצוה מיוחדת לתפלה. ומ"ש אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. הכי אמרינן בריש תענית (דף ב' ע"א): ודע שהרמב"ן ז"ל השיג על רבינו במ"ש שהתפלה היא מצוה מן התורה שכבר ביארו חכמים בגמרא תפלה מדרבנן כמו שאמרו בפ"ג דברכות (דף כ"א ע"א) לענין בעל קרי שקורא ק"ש ומברך על המזון ואינו מתפלל והעלו הטעם ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן ובגמרא סוכה [ל"ה]. אמרי גבי תפלה דתנא ואם התחילו אין מפסיקין והקשו מלולב דתנן נוטלו על שלחנו אלמא מפסיק והשיבו בדרך תימה מאי קושיא הא דאורייתא הא מדרבנן וכבר ראינו לו ז"ל שכתב שחייב אדם מן התורה וכך כתב בזה המאמר במצוה עשירית שזמני התפלה אינם מן התורה אבל חובת התפלה עצמה היא מן התורה. וגם זה אינו נכון בעיני שבעל קרי מברך על המזון לאחריו מפני שהוא מן התורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקרי ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסתפק אם התפלל לפי דבריו של הרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם פסקו לעולם בכל ספק בתפלה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן ואם אינה מצוה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מן התורה שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה ומה שדרשו בספרי ולעבדו זו תפלה אסמכתא היא. ודעת רבינו שמצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום ממ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו צריכה שתהיה בכל יום שאם אינה בכל יום אולי נבא לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו וזה ממה שלא יסבלהו הדעת וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום אבל אין מנין התפלות מן התורה אלא בפעם אחת ביום סגי: ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. כלומר מטבע התפלה הזאת והוא מלשון ושננתם אלא באי זה נוסח שיזדמן לאדם בו. ומעתה מה שאמרו בבעל קרי שאינו מתפלל היינו שאינו מתפלל תפלה זו בנוסח זה שלש פעמים ביום אבל אומר הוא לעצמו תפלה קצרה פעם אחת ביום. א"נ יש כח

ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כדאיתא בפרק האשה רבה (יבמות דף פ"ט.) ומ"ש בסוכה דלתפלה דרבנן מפסיקין היינו לפי שכבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא או נשאר לו שהות להתפלל אותה או יאמר תפלה קצרה ביותר שהוא חייב מן התורה. ומ"ש ועוד שמי שנאנס וכו' אפשר לומר דלא אמרו ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל היינו דוקא כשלא נסתפק לו בכל תפלות היום ההוא אבל אם נסתפק לו כן חוזר ומתפלל ואפילו אם נאמר דבנסתפק בכל תפלות היום נמי פטור י"ל דמתפלל תפלה קצרה וכן רב יהודה לא הוה מצלי תפלה גמורה ג"פ ביום אבל בכל יום היה מתפלל תפלה קצרה ע"פ הדרך שכתבתי ולא הוצרכו להזכיר תפלה קצרה זו בגמרא להיות הדבר פשוט שלא תיעקר מצוה דאורייתא ממקומה. כנ"ל ליישב דעת רבינו: **ואין מנין התפלות וכו'.** בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים קבע לתפלה ומפרש רבינו כשם שנתנה תורה כו' קבע לתפלות היום אלמא שאין מנין התפלות מן התורה ולא משנה התפלה וכו' וי"ג ולא מטבע התפלה וכו' והכל אחד דמשנה הוא מלשון ושנתם או כמו שכתב ה"ר מנוח שהוא מלשון משנה תורה שתרגומו פתשגן אורייתא: **ואין לתפלה זמן קבוע וכו'.** כלומר אין לתפלה זמן קבוע לומר ביום זה נצטוינו להתפלל וביום זה לא נצטוינו וכן אין לה שעה קבועה ביום לומר בשעה פלונית נצטוינו להתפלל ואם עברה שעה זו עבר זמן התפלה אלא כל השעות כשרות לתפלה וגם זה בכלל מה ששנו בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לקריאת שמע כך נתנו חכמים קבע לתפלה:

לחם משנה מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר וכו'. י"ל למה לא התחיל בהל' ק"ש מ"ע לקרות ק"ש כמו שהתחיל כאן בהלכות תפלה וי"ל כדתיירץ ספר חרדים דמצות יחוד חייב אדם לייחד בכל רגע ולכך לא חשבה לאחת ממ"ע שבתורה לבד. ועוד קשה דמנין לו מכאן דהוי בכל יום. ובעל קרית ספר כתב לתרץ משום דכתיב ועבדתם את ה' ואין עבודה אלא תפלה ובסיפא דקרא אומר וברך את לחמך ואת מימך ולחם ומים צריך בכל יום אם כן התפלה ג"כ היא בכל יום למה שאתה שואל צרכיך בה:

ב וּלְפִיכֶם נָשִׁים וְעֶבְדִים חִיְבִין בְּתַפִּלָּה לְפִי שֶׁהִיא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלֹא הַזְמַן גֶּרַמָּא אֶלָּא חִיּוּב מִצְוָה זֶה כֶּן הוּא שֶׁיְהִי אָדָם מִתְחַנֵּן וּמִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם וּמַגִּיד שְׁבָחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאַחַר כֵּן שׂוֹאֵל צָרְכָיו שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם בְּבִקְשָׁה וּבְתַחֲנָה וְאַחַר כֵּן נוֹתֵן שְׁבַח וְהוֹדָיָה לַה' עַל הַטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפִיעַ לוֹ כֹּל אֶחָד לְפִי כֹחוֹ:

כסף משנה ולפיכך נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (דף כ'): נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה: אלא חיוב מצוה זו כד וכו'. כלומר כיון שאין מטבע תפלה זו מן התורה א"כ מה נתחייבנו להתפלל או עד כמה ליצלי וליזיל לכך אמר שיהא אדם מתחנן ומתפלל וכו'. ולמד רבינו כן מדאמרינן בפרק אין עומדין (דף ל"ב). דרש רב שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ ישאל צרכיו שכן מצינו במשה וכו' דכתיב ה' אלהים אתה החילות וכתוב בתריה אעברה נא ואראה וכיון דממרע"ה למדנו כן אלמא מדאורייתא הכי הוא הרי ישוב למ"ש שאין מטבע תפלה זו מה"ת, וכנגד מ"ש שאין מנין התפלות מן התורה אמר יש מתפלל וכו' :

לחם משנה ולפיכך נשים ועבדים וכו'. משנה ריש פרק מי שמתו (דף כ'): : שיהא אדם וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ב) דרש ר' שמלאי לעולם יסדר וכו'. מנא לן ממשה: ואח"כ נותן שבח. [יש לשאול] מנין לו לרבינו שזה מן התורה. ובעל קרית ספר כתב לא אתפרש לי היכא וגם בעיני יפלא :

א אם הָיָה רָגִיל מְרַבֵּה בְּתַחֲנֹנָה וּבִקְשָׁה וְאִם הָיָה עֹרֵל שְׁפָתָיִם מְדַבֵּר כְּפִי יְכָלְתּוֹ וּבְכָל עֵת שְׁיִרְצָה. וְכֵן מְנַן הַתְּפִלוֹת כָּל אֶחָד כְּפִי יְכָלְתּוֹ. יֵשׁ מְתַפְּלֵל פֶּעַם אַחַת בַּיּוֹם. וְיֵשׁ מְתַפְּלֵלִין פְּעָמִים הַרְבֵּה. וְהַכֹּל יִהְיוּ מְתַפְּלֵלִין נֶכַח הַמִּקְדָּשׁ בְּכָל מָקוֹם שְׁיִהְיֶה. וְכֵן הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד מִמִּשָּׁה רַבְּנוּ וְעַד עַזְרָא :

כסף משנה והכל יהיו מתפללים נכח המקדש וכו'. נ"ל שלמד כן מדאמרינן במשנתו של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו כלומר להתפלל נכחו וכ"כ רבינו בסה"מ אשר לו ומ"מ במ"ש בכל מקום שיהיה אפשר לפרש בו שני פירושים או שחוזר למתפללים בין שיהיו בארץ בין שיהיו בחוצה לארץ יתפללו נכח המקדש או שחוזר למקדש בכל מקום שיהא המקדש בין כשיהיה במדבר בין כשיהיה בגלגל או בשילה ובנוב ובגבעון בין כשנבנה בית עולמים לעולם מתפלל נכח המקדש אשר עובדים בו להשי"ת בכל מקום שיהיה המקדש ההוא נכחו מתפללים :

ד כִּיּוֹן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל בְּיַמֵּי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע נִתְעַרְבוּ בְּפָרֶס וַיּוֹן וּשְׂאֵר הָאָמוֹת וְנוֹלְדוּ לָהֶם בְּנִים בְּאֶרְצוֹת הַגּוֹיִם וְאוֹתָן הַבְּנִים נִתְבַּלְּבוּ שְׁפָתָם וְהִיתָה שְׁפַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעַרְבֵת מְלִשׁוֹנוֹת

הַרְבֵּה וְכִיּוֹן שֶׁהָיָה מְדַבֵּר אֵינּוּ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ בְּלִשׁוֹן אַחַת
אֶלָּא בְּשִׁבוּשׁ שְׁנָאֵמֶר (נחמיה יג-כד) 'וּבְנִיחָם חֲצֵי מְדַבֵּר אֲשֶׁדוּדִית'
וְגו' (נחמיה יג-כד) 'וְאֵינֶם מְכִירִים לְדַבֵּר יְהוּדִית וְכִלְשׁוֹן עִם וְעִם'.
וּמִפְּנֵי זֶה כְּשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן מְתַפְּלֵל תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ לְשֶׁאֵל חֲפָצוֹ
אוֹ לְהַגִּיד שֶׁבַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּלִשׁוֹן הַקָּדָשׁ עַד שֶׁיַּעֲרְבוּ
עִמָּה לְשׁוֹנוֹת אַחֲרוֹת. וְכִיּוֹן שֶׁרָאָה עֲזָרָא וּבֵית דִּינּוֹ כִּדְ עָמְדוּ
וְתִקְנוּ לָהֶם שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת [א] עַל הַסֵּדֶר. שְׁלֹשׁ רֵאשׁוֹנוֹת
שֶׁבַח לַה' וְשְׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת הַזְּדִיחָה. וְאֶמְצָעִיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן שְׁאֵלַת כָּל
הַדְּבָרִים שֶׁהֵן כְּמוֹ אָבוֹת לְכָל חֲפָצֵי אִישׁ וְאִישׁ וּלְצָרְכֵי הַצָּבוּר
כָּלּוּ, כִּדִּי שֶׁיְהִיוּ עָרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל וְיִלְמְדוּ אוֹתָן וְתִהְיֶה תְּפִלַּת
אֵלוֹ הָעֲלֵגִים תְּפִלָּה שְׁלֵמָה כְּתִפְלַת בְּעֲלֵי הַלִּשׁוֹן הַצָּחָה. וּמִפְּנֵי
עֲנִין זֶה תִּקְנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלוֹת מְסֻדָּרוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל
כִּדִּי שֶׁיְהִי עֲנִין כָּל בְּרָכָה עָרוּךְ בְּפִי הָעֵלֶג:

כסף משנה **וכיון שראה עזרא ובית דינו וכו'.** בפ"ב דמגילה (דף י"ז ע"ב) תנא
ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר. ובפרק אין עומדין
(ברכות דף ל"ג.) אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות תפלות
וקדושות והבדלות:

ה וְכִן תִּקְנוּ שֶׁיְהִי מִנֵּן הַתְּפִלוֹת כְּמִנֵּן הַקְּרִבָּנוֹת. שְׁתֵּי תְּפִלוֹת
בְּכָל יוֹם כְּנֶגֶד שְׁנֵי תְּמִידִין. וְכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ קְרִבָּן מוֹסֵף תִּקְנוּ בּוֹ
תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית [ב] כְּנֶגֶד קְרִבָּן מוֹסֵף. וְתְּפִלָּה שֶׁהִיא כְּנֶגֶד תְּמִיד
שֶׁל בֶּקֶר הִיא הַנְּקִרְאָת תְּפִלַּת הַשַּׁחַר. וְתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תְּמִיד שֶׁל
בֵּין הָעֲרִבִים הִיא הַנְּקִרְאָת תְּפִלַּת מְנַחָה וְתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד
הַמוֹסָפִין הִיא נְקִירְאָת תְּפִלַּת הַמוֹסָפִין:

כסף משנה **וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'.** פרק תפלת השחר (שם כ"ו
ע"ב) תפלות כנגד מי תקנום ר"י בר חנינא אמר כנגד אבות תקנום ריב"ל אמר
כנגד תמידין תקנום ותניא כוותיה דר"י ב"ח ותניא כוותיה דריב"ל וכתב
רבינו סברת ריב"ל משום דכי אמרינן דתניא כוותיה אמרינן נימא תיהוי
תיובתיה דר"י ב"ח ואע"ג דשני מ"מ משמע דאתיא האי ברייתא כר"י ב"ל
טפי ממאי דאתיא אידך ברייתא דמסייע לר"י ב"ח כריב"ח. ותניא בברייתא

דמסייע לריב"ל ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו מוספין כל היום שהרי קרבן מוסף קרב כל היום ר' יהודה אומר עד ז' שעות שהרי קרבן מוסף קרב עד שבע שעות ויבא משפטו בפרק ג' :

לחם משנה **וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'.** פרק תפלת השחר (דף כ"ו ע"ב) איתמר רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום ותניא כוותיה דר' יוסי בר חנינא ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי ושם יישבו בגמ' הברייתא דמסייעא לרבי יהושע בן לוי אליבא דרבי יוסי בר חנינא אבל הברייתא דמסייעא לרבי יוסי בר חנינא לא יישבו אליבא דריב"ל ואם כן נראה ודאי דיש לפסוק כרבי יוסי בר חנינא ואעפ"י שכתב רבינו כנגד תמידין תקנום לא הוי דלא כרבי יוסי בר חנינא דכבר פירשו בגמרא לדעתו דרבי יוסי בר חנינא דאסמכינהו רבנן אקרבתות ואם כן אפילו דנאמר דאבות תקנום מכל מקום שפיר קאמר רבינו דכנגד תמידין תקנום :

וְכֹן הִתְקִינוּ שְׂיָהָא אָדָם מִתְּפִיל תְּפִלָּה אַחַת בְּלַיְלָה שְׁהָרִי אֵיבָרֵי תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים מִתְּעַכְלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה שְׁנֵאמַר (ויקרא ו-ב) 'היא העלה' וגו', כְּעֵנֶן שְׁנֵאמַר (תהילים נה-יח) 'עֶרֶב וּבֹקֵר וְצִהָרִים אֲשִׁיחָה וְאֶהְמָה וְיִשְׁמַע קוֹלִי'. וְאִין תְּפִלַּת עֶרְבִית [ג] חוֹבָה כְּתִפְלַת שְׁחָרִית וּמְנַחָה. וְאָף עַל פִּי כֹן נִהְגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל עֶרְבִית וְקַבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם כְּתִפְלַת [ד] חוֹבָה :

כסף משנה **כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים וכו' :** ואין תפלת ערבית חובה וכו'. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ז ע"ב) איפליגו תנאי ואמוראי אי תפלת ערבית רשות או חובה וכתב הרי"ף אביי אמר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא לן הלכה כרבא וה"מ היכא דלא צלי כלל אבל היכא דצלי לתפלת ערבית כבר שויה עליה חובה ואי טעי הדר לרישיה וכתב עוד והאידינא נהגו עלמא לשוויה כחובה :

לחם משנה **וכן התקינו.** שם בברייתא ומפני מה אמרו תפלת ערבית אין לה קבע דהרי איברים ופדרים שנתעכלו מבערב קרבין והולכין כל הלילה : **ואין תפלת ערבית חובה.** שם בפרק תפלת השחר (דף כ"ז ע"ב) אמרו על מתניי דאין

לה קבע וכו' דהוי כמ"ד רשות ופליגי רב ושמואל דרב סבר כמאן דאמר רשות
והלכתא כרב באיסורי:

ז וכן תקנו תפלה אחר תפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה
ביום התענית בלבד כדי להוסיף תחנה ובקשה מפני התענית
וזו היא התפלה הנקראת תפלת נעילה כלומר ננעלו שערי
שמים בעד השמש ונסתרה, לפי שאין מתפללין אותה אלא
סמוך לשקיעת החמה:

כסף משנה וכן תקנו תפלה אחר תפלת המנחה וכו'. בפרק בתרא דתעניות (דף
כ"ו:) אמרינן ובתעניות ומעמדות ויה"כ איכא תפלת נעילה. ובירושלמי פרק
בתרא דתעניות ופרק תפלת השחר מאי נעילה רב אמר נעילת שערי שמים
ושמואל אמר נעילת שערי היכל כך היא גירסת הר"ן ואמרינן התם בירושלמי
דרב היה מתחיל להתפלל בעוד השמש בראש האילנות דהיינו זמן נעילת שערי
היכל ואמר רב מתנא ע"י דרב מאריך בצלותיה סגי היה מגיע לנעילת שערי
שמים. ומפרש רבינו נעילת שערי שמים סמוך לשקיעת החמה כלומר תיכף
שיסיים תשקע החמה ונעילת שערי היכל היינו לומר שאחר שיסיים הוא יום
עדיין ופסק כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל. ועוד אמרינן בפרק
בתרא דתעניות בתפלת נעילה מצל לה סמוך לשקיעת החמה:

ח נמצאו התפלות בכל יום שלש. ערבית ושמירת ומנחה.
ובשבתות ובמועדים ובראשי חודשים ארבע. שלש של כל יום
ותפלת המוספין. וביום הכפורים חמש. ארבע אלו ותפלת
נעילה:

ט * תפלות אלו אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם. אם
רצה אדם להתפלל כל היום בלעדי הרשות בגידו. וכל אותן
התפלות שיוסיף כמו מקריב נדבות. לפיכך צריך שיחדש דבר
בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכות. ואם חדש
אפלו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה.
ושלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם [ה] אין מוסיפין בהן ולא
פוחתין מהן ואין משנין בהן דבר:

ההראב"ד תפלות אלו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא יחדש עכ"ל:

כסף משנה תפלות אלו וכו' לפיכך צריך שיחדש. בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"א.) אמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו: כתב הראב"ד אע"פ שלא יחדש עכ"ל. וה"ר יונה והרא"ש ז"ל כתבו בשם רבינו האי דהיינו דוקא על ידי חידוש וכדברי רבינו. ובביאור אורח חיים סימן ק"ז כתבתי שזהו גם כן דעת הר"י אף ע"פ שה"ר יונה חלוק בזה: ושלא ראשונות וכו'. בפרק אין עומדין שם (דף ל"ג.) ויתבאר בספ"ב:

לחם משנה תפלות אלו וכו'. ענין זה בפי מי שמתו (דף כ"א.) והרב ב"י ז"ל ביאר ז"ל כל הסברות בפירושו בסי' ק"ז בטור א"ח ושם נתבאר דעת רבינו ז"ל:

אין הצבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הצבור מביאין קרבן נדבה. ולא יתפלל אפלו יחיד מוסף שתיים אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף. ויש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבין בהן נדבה אלא חובת היום בלבד:

ההראב"ד אין הצבור מתפללין. וכתב הראב"ד ז"ל מצינו קרבן נדבה בצבור והיא עולה הבאה מן המותר שהיא קיץ למזבח אלא שלא היתה מצויה ומה שאמרו שלא יתפלל יחיד תפלת המוספים נדבה וכן מה שאמר הגאון שאסור להתפלל נדבה בשבתות ויו"ט לפי שאין מקריבין בהן נדבות אלא חובת היום בלבד אני דעת אחרת יש עמי בכל אלה דרבי יוחנן לא אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום אלא י"ח שהיא תפלת רחמים ובקשה ושוהה ביניהן כדי שתתחולל דעתו עליו ויתכוין דעתו לבקש רחמים אבל תפלת שבת ויו"ט שאינו אלא הודאות לא אמר ר' יוחנן ואם יודה ויחזור ויודה ברכה לבטלה היא וכן ברכות יוצר וברכות דערבית וברכת המצות וברכת הפירות והדומה להן עכ"ל:

כסף משנה אין הצבור מתפלל וכו' עד לפי שאין מתנדבים קרבן מוסף. כן כתב הר"י פרק מי שמתו. כתב הראב"ד מצינו קרבן נדבה בציבור וכו' והדומה להן עכ"ל. וכתב ה"ר מנוח ואע"ג דתניא בספרי תקריבו מלמד שהצבור מביאין עולת נדבה תרגמה אמותר לשכה אבל לכתחלה אין מביאין

שקלים שתהא כוונתם לעולת נדבה. וכתב עוד ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שמים שאם נסתפק אם התפלל מוסף אינו חוזר ומתפלל ואפילו בנדבה:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק שני

א בימי רבן גמליאל רבו האפיקורוסין בישראל והיו מצרים לישראל ומסיתין אותן לשוב מאחרי השם. וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני השם לאבד האפיקורוסין וקבע אותה בתפלה כדי שתהיה ערוכה בפי הכל. נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות:

כסף משנה בימי רבן גמליאל רבו האפיקורוסין וכו'. ברייתא פ' תפלת השחר (ברכות כ"ח:) אמר ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת האפיקורוסים עמד שמואל הקטן ותקנה ואין ספק שמה שהוצרך ר"ג לתקנה היה לפי שבימיו רבו האפיקורוסין: **וכתב** ה"ר מנוח וא"ת א"כ דמפני האפיקורוסים תקנו היה להם להתחיל לאפיקורוסים אל תהי תקוה ויש לומר דאגב אורחיהו אשמועינן דמומר סתמיה אפיקורוס הוא כדאיתא בהוריות [י"א]. אי נמי כדי שימנעו העם להטות אחריהם להמיר ולצאת מכלל הדת תקנו להודיע שאין למומרים תקוה עכ"ל:

לחם משנה בימי ר"ג וכו'. פרק תפלת השחר (דף כ"ח ע"ב) אמרו עמד שמואל הקטן ותקנה בפני רבן גמליאל ולכך אמר רבינו הוא ובית דינו:

ב בכל תפלה שבכל יום מתפלל אדם תשע עשרה ברכות אלו על הסדר. במה דברים אפורים כשמצא דעתו מכוונת ולשונו תמהר לקרות. אבל אם היה טרוד ודחוק או שקצרה לשונו

מִהַתְפַּלֵּל יִתְפַּלֵּל שְׁלֹשׁ רֵאשׁוֹנוֹת וּבִרְכָה אַחַת מֵעֵין כָּל
הָאֲמָצְעִיּוֹת וְשְׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת וַיֵּצֵא יְדֵי חוּבְתוֹ :

כסף משנה בד"א בשמצא דעתו וכו'. משנה [ברכות כ"ח:] ר"ג אומר בכל יום
יתפלל אדם י"ח ר' יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו
מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח. ובגמרא [שם כ"ט:] מאי מעין י"ח רב אמר מעין
כל ברכה וברכה כלומר אומר מעין כל ברכה בקוצר ושמואל אמר הביננו ה'
אלהינו לדעת דרכיך וכו' ומשמע דהלכה כשמואל דבכל דוכתא מדכרינן
הביננו וידוע דהלכה כר"ע מחבירו וכיון דרבן גמליאל ור"י אינן בסברא אחת
הו"ל הלכה כר"ע. ופירש"י הביננו כנגד אתה חונן ומול לבבנו כנגד השיבנו
לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם. בנאות ארצך
לשון נוה כמו בנאות דשא והוא כנגד ברכת השנים והתועים בדעתך העוברים
על דבריך ישפטו כנגד צדקה ומשפט. ל"א והתועים במשפט על דעתך ישפטו
השיבם ללמד לשפוט כדברך וכן עיקר נ"ל וכן בה"ג ע"כ לשון רש"י. וה"ר יונה
כתב התועים הם ישראל המטיחים דברים בזה הגלות הארוך שעזב הקב"ה
אותם יהי רצון שישפטו בדעתך כלומר בידיעתך שהוא החמלה והחנינה כמו
וידע אלהים וכן נזכר בברכת השיבה שיסיר ממנו היגון ואנחה שיש לנו בגלות
וימלוך עלינו לבדו ברחמים בצדק ובמשפט והם דרכיו הטובים שאנו טועים
עתה מהם. וכתב ה"ר מנוח ואע"ג דלייט אביי אמאן דמצלי הביננו במתא מאי
מתא כעין מתא דמסתמא אינו טרוד כ"כ אבל אם היה טרוד מותר וכן הסכים
גאון וכן כתבו הר"י והרא"ש וה"ר יונה. וכתב עוד ה"ר מנוח לסלוח היה לנו
פ"י תהיה נמצא לסלוח לנו ובזה נהיה גאולים :

לחם משנה במה דברים אמורים. שם במשנה רבן גמליאל אומר כל יום ויום
מתפלל אדם שמונה עשרה רבי יהושע אומר מעין י"ח רבי עקיבא אומר אם
שגורה תפלתו בפיו מתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה ופסק
כרבי עקיבא דהלכתא כוותיה מחבירו :

ג וזוהי הברכה שתקנו מעין כל האמצעיות. [א] הביננו י"י
אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבנו ליראתך לסולח ה"ה
לנו להיות גאולים רחמנו ממכאוב ודשננו ושכננו בנאות ארצך
ונפוצים מארבע תקבץ והתועים בדעתך ישפטו ועל הרשעים
תניף ידך וישמחו צדיקים בבגין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת
קרו לך עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה

תַּעֲנֶה כַּדָּבָר שֶׁנֶאֱמַר (ישעיה סה-כד) 'וְהָיָה טָרֶם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֶשְׁמָע' כִּי אַתָּה הוּא עוֹנֶה בְּכָל עֵת פּוֹדֶה וּמַצִּיל מִכָּל צוּקָה בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תַּפִּלָּה :

לחם משנה | זוהי הברכה וכו'. מבוארת שם :

ד בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּיָמוֹת הַחֲמָה. אֲבָל בְּיָמוֹת הַגִּשְׁמִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל הַבֵּינְנוּ מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שְׂאֵלָה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים. וְכֵן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל הַבֵּינְנוּ מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר הַבְּדָלָה בְּחוּגֵן הַדַּעַת :

כסף משנה | במה דברים אמורים בימות החמה וכו'. שם מימרא דרב ביבי בר אביי [אידי בר אבין] וכתב ה"ר מנוח דבגמרא פריך בין אימות הגשמים בין אמו"ש וי"ט ונכלליה מכלל ומשני דילמא אתי לאיטרודי משמע שאם מובטח דלא אתי לאיטרודי רשאי כדאמרינן גבי נשיאות כפים עכ"ל. ובקשתי לו חבר ולא מצאתי : **וכן במוצאי שבתות**. שם מימרא דרב נחמן אמר שמואל :

לחם משנה | במה דברים אמורים בימות החמה וכו'. שם (דף כ"ט) מימרא דרב ביבי בר אביי ומתקיף עליה מר זוטרא ונכלליה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר אתי לאיטרודי ע"כ. וכתב הרב"י בסיי קי"י בטור א"ח וז"ל ונראה לי דהא דחיישינן דיטעה יותר בתפלת הבינו מבתפלת י"ח הוא מפני שאדם עשוי לטעות ביותר בדברים קצרים שבקל אדם יכול לדלג שתיים או שלש תיבות עד כאן. ונראה שהוצרך לומר כן למנהג אשכנז שכתב הטור וז"ל בסיי קי"י שבין בימות החמה בין בימות הגשמים אומרים ברך עלינו אלא שבימות הגשמים אומרים ותן טל ומטר לברכה ולכך הוצרך לתרץ תירוץ זה. וקשה לי על תירוץ דאם כן כשתירצו בגמרא על קושיא אחריתא דמר זוטרא דאיתא התם ונכלליה מכלל ודשננו וכו' ואמרו אתי לאיטרודי הקשו שם אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי וכו' ומאי הקשו הא יש לחלק בין ברכה דהבינו לברכה דאתה חונן שהיא ברכה די"ח כמו שחלק הוא ז"ל ולמה הוצרכו בגמרא לתרץ ולחלק בין תחלת צלותא לאמצע צלותא יותר טוב היה לו לחלק זה החילוק אף על גב דהוי בתחלת צלותא כיון שהברכה היא קצרה. לכך נראה לי לתרץ למנהג אשכנזים דמכל מקום תחלת צלותא מיקרי כיון שהוא קרוב הרבה לתחלת הברכה אבל ודשננו בנאות ארצך הוא רחוק יותר מתחלת הברכה : **וכן במוצאי שבתות וכו'**. שם מימרא דרב נחמן ואף ע"ג דהקשה עליה

מר זוטרא ואסיקנא בקשיא עם כל זה לא אסיקנא בתיובתא וכן פסקו
הפוסקים :

ה וּבְשַׁבְּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים מִתְּפִיל שְׁבַע בְּרָכוֹת בְּכָל תְּפִלָּה
וּתְפִלָּה מֵאַרְבַּע תְּפִלוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם. שְׁלֹשׁ רֵאשׁוֹנוֹת וְשֹׁלֵשׁ
אַחֲרוֹנוֹת וּבְרָכָה אֶמְצָעִית מֵעֵין אוֹתוֹ הַיּוֹם. בְּשַׁבְּתוֹת חוֹתְמִין
בְּבְרָכָה אֶמְצָעִית מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. וּבְרִגְלִים חוֹתֵם בָּהּ מְקַדֵּשׁ
יִשְׂרָאֵל וְהַזְמָנִים. וְאִם הָיָה שַׁבָּת וַיּוֹם טוֹב חוֹתְמִים בָּהּ מְקַדֵּשׁ
הַשַּׁבָּת וַיִּשְׂרָאֵל וְהַזְמָנִים. בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה חוֹתְמִין בָּהּ מְלַדֵּךְ עַל כָּל
הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַזְכָּרוֹן. וְאִם הָיָה שַׁבָּת חוֹתֵם בָּהּ
מְלַדֵּךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וַיִּשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַזְכָּרוֹן :

כסף משנה **ובשבתות ובימים טובים וכו'.** פרק שני דיום טוב [ביצה] (דף י"ו).
תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת בש"א בשחר מתפלל שמונה של שבת בפני
עצמה ושל יום טוב בפני עצמה ובה"א מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים
בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותם בה מקדש השבת
וישראל והזמנים תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת והזמנים אי"ל
אטו שבת ישראל מקדשי ליה שבת מיקדשא וקיימא אלא אימא מקדש השבת
וישראל והזמנים אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא ופירש"י אטו
שבת ישראל מקדשי ליה שהקדמת קדושת ישראל לשל שבת בשלמא זמנים
צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם
ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעים חדשים וקוראים מועדים בבית דין
אלא שבת מיקדשא וקיימא מששת ימי בראשית ואינה תלויה בקביעות בית
דין עכ"ל. ומכיון דאשכחן דלב"ה דקיימא לן כוותייהו אפילו ביום טוב שחל
להיות בשבת אינו מתפלל אלא שבע כל שכן בשבת דלאו יום טוב דאפי" ב"ש
מודו דאינו מתפלל אלא שבע שלא אמרו ביום טוב שחל להיות בשבת מתפלל
ח' אלא להזכיר שבת ויום טוב: **בראש השנה חותמין בה מלך וכו' :**

לחם משנה **ובשבתות ובימים טובים וכו'.** ואם היו שבת ויו"ט וכו'. פרק יו"ט
שחל (ביצה י"ז) מבואר שם דחותם מקדש השבת וישראל והזמנים :

ב בְּמָה דְּבָרִים אֶמּוֹרִים בְּתְפִלַּת עֲרֵבִית וְשַׁחֲרִית וּמְנַחָה. אָבֵל
תְּפִלַּת הַמוֹסָפִין שֶׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה מִתְּפִיל תִּשְׁעַ בְּרָכוֹת שְׁלֹשׁ

ראשונות וְשֵׁלֶשׁ אַחֲרוֹנוֹת שֶׁל כָּל יוֹם וְשֵׁלֶשׁ אֲמֻצָּעִיּוֹת. ראשונה מן האֲמֻצָּעִיּוֹת עֲנִינָה מְלֻכִּיּוֹת. שְׁנִיָּה זְכוּרוֹנוֹת. שְׁלִישִׁית שׁוֹפְרוֹת. וְחוֹתֶם בְּכָל אַחַת מֵהֶן מֵעֲנִינָה :

כסף משנה אבל תפלת המוספין של ראש השנה. בפרק בתרא דראש השנה (דף ל"ב.) ומה שכתב וחותם בכל אחת מהן מעניינה :

ז ביום הכפורים מתפלל בכל תפלה מחמש תפלות שבע ברכות. שלש ראשונות וְשֵׁלֶשׁ אַחֲרוֹנוֹת וְאֲמֻצָּעִיּוֹת מֵעֵין הַיּוֹם. וְחוֹתֶם בְּכָל אַחַת מֵהֶן מְלֻדָּה עַל כָּל הָאָרֶץ מְקֻדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכְּפוּרִים. וְאִם חָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת ^[ב] חוֹתֶם בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן מְלֻדָּה עַל כָּל הָאָרֶץ מְקֻדָּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכְּפוּרִים :

כסף משנה ביוה"כ מתפלל בכל תפלה וכו'. ברייתא פרקא קמא דנדה (דף ח'.) ומה שכתב וחותם בכל אחת מהן וכו' : ואם חל להיות בשבת וכו'. למד כן מדין י"ט שחל להיות בשבת שכתבתי בסמוך :

ח בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּיוֹם צוּם שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה אֲבָל בְּיוֹם צוּם שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִתְפַּלֵּל ^[ג] תְּפִלַּת הַמוֹסָפִים תִּשְׁעַ בְּרֻכּוֹת כְּמוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל בְּמוֹסָף רֵאשׁ הַשָּׁנָה וְהֵם אוֹתָן הַבְּרֻכּוֹת עֲצָמוֹן לֹא פְחוֹת וְלֹא יוֹתֵר וְאִין מִתְפַּלְלִין אוֹתָן אֶלָּא בְּזִמְן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג :

כסף משנה בד"א ביום צום של כל השנה וכו'. כתב ה"ר מנוח כדאמרין (ר"ה כ"ו.) שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות :

ט בְּכָל תְּפִלָּה מִהִתְפַּלּוֹת פּוֹתֵחַ קֹדֶם לְבִרְכָה רֵאשׁוֹנָה ^[ד] (תהילים נא-ז) 'יְיָ שִׁפְתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתֶךָ'. וְכִשְׁהוּא חוֹתֶם בְּסוֹף הִתְפַּלָּה אוֹמֵר (תהילים יט-טו) 'יְהִיו לְרָצוֹן אֲמָרֵי פִי וְגוֹ' וְאַחַר כָּךְ צוֹעֵד לְאַחוֹרָיו :

כסף משנה בכל תפלה וכו'. מימרא דר"י פ"ק דברכות (דף ד'.) :

לחם משנה **בכל תפלה מהתפלות וכו'.** פרק קמא דברכות (דף ד':) [כ"י יוחנן]
דאמר אפילו תימא בכולהו וכיון דתקנו רבנן כתפלה אריכתא דמיא:

ז בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים ^[ה] וּבְחֻלוֹ שֶׁל מוֹעֵד מִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית שְׁחֲרִית
וּמְנַחָה תִּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרֻכּוֹת כְּשֶׁאָר הַיָּמִים וְאוֹמֵר בְּעִבּוּדָה
אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וַיָּבֹא. בְּמוֹסָף בְּחֻלוֹ שֶׁל מוֹעֵד
מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמוֹסָף כְּמוֹ שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיוֹם טוֹב. וּבְרֵאשֵׁי
חֲדָשִׁים מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרֻכּוֹת שֶׁלֹּשׁ רֵאשׁוֹנוֹת וְשֶׁלֹּשׁ אַחֲרוֹנוֹת
וְאִמְצָעִית מֵעֵין קָרְבָן רֵאשׁ חֹדֶשׁ וְחוֹתֵם בָּהּ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל
וְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים:

כסף משנה **בראשי חדשים וכו'.** ברייתא פרק במה מדליקין שבת (דף כ"ד).
ר"ח וחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע
בעבודה. ופירש"י מעין המאורע היינו יעלה ויבא: **במוסף בחולו של מועד וכו'.**
עד מקדש ישראל וראשי חדשים למדה מהדין שאכתוב בסמוך:

יא שֶׁבֶת שְׁחָלָה בְּחֻלוֹ שֶׁל מוֹעֵד וְכֵן רֵאשׁ חֹדֶשׁ שְׁחָל לְהִיּוֹת
בְּשֶׁבֶת מִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית וְשְׁחֲרִית וּמְנַחָה שֶׁבַע בְּרֻכּוֹת כְּשֶׁאָר
הַשְּׁבֵתוֹת וְאוֹמֵר יַעֲלֶה וַיָּבֹא בְּעִבּוּדָה. בְּמוֹסָף מִתְחִיל בְּבִרְכָה
אִמְצָעִית בְּעֵנִין שֶׁבֶת וּמִשְׁלִים בְּעֵנִין שֶׁבֶת וְאוֹמֵר קִדְשֵׁת הַיּוֹם
בְּאִמְצָע בְּרֻכָה וְחוֹתֵם בָּהּ בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבֵת
וְיִשְׂרָאֵל וְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים. וּבְחֻלוֹ שֶׁל מוֹעֵד חוֹתֵם בָּהּ כְּמוֹ שֶׁהוּא
חוֹתֵם בְּיוֹם טוֹב שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשֶׁבֶת:

כסף משנה **שבת שחלה להיות בחולו של מועד וכו'.** ברייתא בפ"ב דביצה (דף
יז.). ופי' בכל מערבין (עירובין מ':) שבת שחלה להיות בר"ח או בחולו של מועד
במוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע.
ואע"פ שבברייתא זו אמרו שמסיים בשל שבת כלומר חותם בשל שבת לחוד
כתב הר"ן דלית הילכתא כהאי תנא בהא מדאשכחן בפ' שלשה שאכלו ברכות
(מ"ט.) אמר רבי אין חותמים בשתים אותביה לוי לרבי מקדש השבת וישראל
ור"ח ומשמע דר"ח וחש"מ בחתימת המוספין שוים הם לחתימת המוסף דיום
טוב דאסיקנא כרבי דאמר מקדש השבת וישראל והזמנים הי"נ חותם מקדש

השבת וישראל וראשי חדשים ומינה דבחש"מ חותם נמי כמו ב"יט שחל להיות בשבת דהא ר"ח וחולו של מועד שוים הם לכל ענינים ואם כן היה מפרש רבינו לא הו"ל לכתוב ומשלים בשל שבת ולפיכך נראה שרבינו היה מפרש ומסיים בשל שבת לא לענין חתימה קאמר אלא שאומר איזה ענין של שבת כמו ישמחו במלכותך וכו' וכדומה והאי ברייתא לא דברה בענין החתימה אלא מדאותביה לוי לרבי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים אלמא הכי בעי מחתם וה"ה לחולו של מועד כמ"ש :

לחם משנה **שבת שחל וכו'.** ברייתא פרק יום טוב שחל (ביצה דף י"ז):

יב ויום טוב שחל להיות באחד בשבת מתפלל בברכה רביעית בליקלה ותודיענו משפטי צדקה ותלמדנו לעשות חקי רצונך ותתן לנו יי' אלהינו קדשת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל בין קדשת שבת לקדשת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הקדשת (והבדלת והקדשת את עמך ישראל בקדשתך) ותתן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון וכו'. ובמוצאי שבת ובמוצאי יום טוב של כל השנה מבדיל באתה חונן אף על פי שהוא מבדיל על הכוס :

כסף משנה **וי"ט שחל להיות באחד בשבת וכו'.** בפי' אין עומדין ברכות (ל"ג): אמרו כמה סברות היכן יזכירו הבדלה ב"יט שחל להיות אחר השבת ובסוף אמר ר' יוסף לא האי ידענא ולא האי ידענא אלא מדרב ושמואל דתקיננו לן מרגניתא בבבל ותודיענו משפטי צדקה כו' וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל דהכי קי"ל: **ובמ"ש ובמוצאי י"ט וכו'.** שם (ל"ג). איבעיא להו המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפלה ואסיקנא דצריך להבדיל בתפלה :

לחם משנה **וי"ט שחל וכו'.** פרק אין עומדין (דף ל"ג): **אנא לא הא ידענא ולא הא ידענא אלא מדרב ושמואל ידענא :**

יג בהנקה ובפורים ^[1] מוסיפין בהודאה על הנסים. שבת שחלה להיות בהנקה מזכיר על הנסים במוסף כמו שמזכיר ^[2] בשאר תפלות :

כסף משנה בחנוכה ובפורים. [בפרק במה מדליקין כ"ד.]: **שבת שחלה להיות בחנוכה וכו'.** פרק במה מדליקין שבת (דף כ"ד.) איפליגו אמוראי דרב הונא ורב יהודה אמרי אינו מזכיר כיון דחנוכה לית בה מוסף ורב נחמן ורבי יוחנן אמרי מזכיר ואסיקנא התם דהלכתא כוותייהו דיום הוא שנתחייב בד' תפלות:

ד בימי התענית אפלו יחיד שהתענה מוסיף בשומע תפלה עננו וכו'. ושליח צבור אומר ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא וחותם בה העונה בעת צרה (ומושיע). ונמצא מתפלל עשרים ברכות. בתשעה באב מוסיפין בבונה ירושלים נחם יי אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל העיר האבלה כו' :

כסף משנה בימי התענית וכו'. פ"ק דתענית (דף י"ג): אדבריה רב יהודה לרב יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית מתפלל תפלת תענית והיכן אומרה בין גואל לרופא מתקיף לה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא אמר רב יצחק בשומע תפלה ואסיקנא והלכתא בשומע תפלה. וממה שאמר וכי יחיד קובע ברכה לעצמו משמע דש"צ קובע ברכה לעצמו ואומרה בין גואל לרופא. ובפרק במה מדליקין (שבת כ"ד.) תניא דבימי התענית אומר מעין המאורע בשומע תפלה ופירש"י מעין המאורע היינו עננו: ומ"ש וחותם בה העונה בעת צרה: בתשעה באב וכו'. בסוף תענית כתב הר"י ירושלמי רבי אחא אומר יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע ומאי ניהו נחם ה' אלהינו עלינו וכו'. והיכן אומרה א"ר ירמיה כל דבר שהוא להבא אומרה בעבודה וכל שהוא לשעבר אומרה בהודאה כדתנן [ברכות נ"ד.] נותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבא ונהוג עלמא למימרה בבונה ירושלים וסמכי [אהא] דאמר ר' יהודה בריה דשמואל בר שילת משמיה דרב אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר ע"כ:

טו כל ימות הגשמים אומר בברכה שנה [ח] מוריד הגשם ובימות החמה מוריד הטל. מאימתי אומר מוריד הגשם [ט] מתפלת המוספין של יום טוב האחרון של חג עד תפלת שחרית של יום טוב הראשון של פסח. ומתפלת המוספין של יום טוב הראשון של פסח אומר מוריד הטל:

כסף משנה **כל ימות הגשמים.** משנה פרק אין עומדין (שם ל"ג.) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים דהיינו ברכת אתה גבור ופ"ק דתענית (דף ב'). תנן רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר ואיפסקא הלכתא בגמרא [שם ג'] כוותיה. וכתב הרי"ף פי' האחרון המתפלל תפלת מוסף הוא מזכיר גבורות גשמים ובשחרית אינו מזכיר וביום טוב הראשון של פסח בשחרית מזכיר גבורות גשמים ובמוסף אינו מזכיר. ירושלמי מ"ט דר' יהודה כדי שיצאו כל המועדות בטל מפני שהוא סימן יפה לעולם: **וכתב** הרי"ן שאמרו עוד בירושלמי שכיון שמפני שיצאו כל המועדות בטל הפסיקו ההזכרה ביום טוב הראשון של פסח אף על פי שהוא זמן גשמים עדיין אם כן יזכיר מבערב ומשני לית כל עמא תמן כלומר ונמצא זה מזכיר טל וזה מזכיר גשם לפי שיש שאינו בקי בשעת ההזכרה עד שישמע מפי ש"צ והקשו עוד ויזכיר בשחרית ומשני יהיה סבור שהזכירו מבערב ולשנה אחרת יזכיר מבערב ונמצאו האחרים מזכירים גשם והוא טל ומשנה מטבע תפלתו ממטבע תפלת צבור:

לחם משנה **מאימתי אומר מוריד הגשם וכו'.** פ"ק דתענית [דף ב'] אמרו במשנה ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון [של חג, האחרון] מזכיר הראשון אינו מזכיר וכו'. ואמרו שם (דף ד' ע"ב) בגמרא הלכה כרבי יהודה והקשו שם והא אמר רבי אלעזר הלכה כר"ג ומבואר שם בגמרא דדינו של ר"ג בשבעה במרחשון ליתיה אלא בזמן שבית המקדש קיים דאיכא עולי רגלים אבל בזמן הזה שאין בי"ה קיים שואלין בי"ט האחרון וכן משמע שם דאפילו בח"ל דאיכא פירי דדברא שואלין בשבעה במרחשון ורבינו לא פסק כלל מזה. וכבר תמה הרי"ן ז"ל עליו בריש מסכת תענית. ונראה לי לתרץ דכיון דמי שאמר שם (דף ו'). ובגולה עד ששים בתקופה חולק על כל מה שתירצו בריש פירקין דהיכי קאמר דבגולה עד ששים הא לעיל אמרו אע"ג דאיכא פירי וכו' אינו אלא בז' במרחשון ולא נראה לרבינו לחלק ולומר דהא דבגולה איירי בבבל שהוא מקום מצולה כדכתב הרי"ן ז"ל ולכך קאמר עד ס' דמדקאמר בגולה משמע דבכל ח"ל מיירי דהכל קרי ליה גולה וכיון דפסקו שם דהלכתא כר' חנינא אדחיה ליה כל מאי דאמרי לעיל ואין לנו אלא ב' זמנים אחר ששים יום בגולה וז' במרחשון בארץ ישראל. ומ"מ פסקינן הלכתא כר' יהודה יום טוב האחרון וכו' דיש חילוק בין שאלה להזכרה כדאמרינן התם. זה נראה לי ליישב דברי רבינו ז"ל:

טז **מְשַׁבְּעָה יָמִים בְּמֶרְחָשׁוֹן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּבִרְכַּת שָׁנִים כָּל זְמַן שֶׁמִּזְכִּיר הַגְּשָׁם. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּאַרְץ**

יִשְׂרָאֵל. אָבֵל בְּשֹׁנֶעַר וּבְסוּרֵיָא וּבְמִצְרַיִם וּבְמִקְוֹמוֹת הַסְּמוּכוֹת
לְאֵלוֹ וְהַדּוֹמִין לָהֶן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים [1] בְּיוֹם שְׁשִׁים אַחַר
תְּקוּפַת תְּשִׁירִי :

כסף משנה משבעה ימים במרחשון וכו'. משנה פרק אין עומדין ברכות (ל"ג).
מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים ובפרק קמא
דתענית (דף י'). תנן בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים רשב"ג אומר
בשבעה בו ובגמרא א"ר אלעזר הלכה כרשב"ג תניא חנניא אומר בגולה עד
ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניא ואיבעיא
לן אי יום ס' כלאחר ס' או כלפני ס' ואסיקנא דיום ס' כלאחר ס' וז"ש רבינו
שואלין את הגשמים ביום ס' אחר תקופת תשרי ומפרש רבינו בגולה היינו
שנער וסוריא ומקומות הסמוכים לאלו :

לחם משנה שואלים את הגשמים ביום ששים וכו'. כתב רבינו ביום ששים
משום דאסיקו שם בגמי' תענית (י'). דיום ששים כלאחר ששים דמיא :

יז מקומות שהן צריכין לגשמים בימות החמה כגון א"י הים
הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן בשומע
תפלה. ומקומות שהן עושין יום טוב שני ימים אומר מוריד
הגשם בתפלת מוסף של יום ראשון של שמיני עצרת ומתפלל
והולך כל ימות הגשמים :

כסף משנה מקומות שהם צריכים וכו'. פרק קמא דתענית (דף י"ד): שלחו
ליה בני נינוה לרבי כגון אנו דצריכין למיטרא בתקופת תמוז כיחידים דמינן
ובשומע תפלה או כצבור דמינן ובברכת השנים שלח להו כיחידים דמיתו
ובשומע תפלה : וכתב הר"ן אע"ג דאמרין בפ"ק דע"ז (דף ח'). שאם היה צריך
לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני מטר שהוא מזיק לרוב העולם בתקופת
תמוז כדכתיב הלא קציר חטים היום וכו' וכן כתב ה"ר מנוח בשם בעל
ההשלמה : וכתב רבינו בפירוש המשנה שכל הזמנים שנשנו לגשמים אינו אלא
בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאויר ארץ ישראל אבל בשאר ארצות צריכה
להיות השאלה בזמן שהם צריכין לגשמים באותה הארץ ויעשו אותו זמן
כאילו הוא שבעה במרחשון ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון ימות החמה
ואינם טובים להם הגשמים אבל הם מאבדים וממיתים והיאך ישאלו אנשי
הארץ במרחשון הגשמים הלא זה שקר גמור וכל זה סברא נכונה ונראית לעין
עכ"ל : וכתב הרא"ש בתשובותיו כלל ד' שאלה עשירית דלפום ריהטא משמע

שפירוש המשנה סותר מ"ש בחיבורו כי בפירוש המשנה כתב ובשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשם באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא ז' במרחשון אלמא ששואלים בברכת השנים ובחבורו כתב שאיי הים שואלים הגשמים בשומע תפלה. והמדקדק בדבריו ימצאם מכוונים כי בפירוש המשנה כתב ארצות לפי שיש חילוק בין ארץ ישראל לבבל לענין שאלה והזכרה מזה נלמוד שאין נקראים רבים אלא ארץ ואותם הם שאומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים אבל בחיבורו כתב מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה כגון איי הים ואינם נקראים ארץ בפני עצמם הילכך כיחידים דמו ובשומע תפלה עכ"ל: ואני בעניי לא נראה לי פירוש חילוק זה שביאר רבינו דאיי הים למה לא יקרא ארץ אבל כוונת רבינו בפירוש המשנה שהזמנים שנשנו במשנה לשאלת גשמים אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאוירה אבל שאר ארצות שאינם צריכים גשמים אז אלא בזמנים אחרים אין שואלים את הגשמים אז אלא בזמן הצריך להם ויעשו אותו הזמן כאילו הוא ז' במרחשון בארץ ישראל לענין ששואלים גשם בזמן צריך להם לא בזמן שאינו צריך להם אדרבא הם ממיתים ומאבדים ומיהו לא נחית שם כדי לפרש באיזו מקום מהתפלה ישאלו ופה בחיבור ביאר שבשומע תפלה ישאלו וכההיא דאנשי נינוה. ומה שכתב רבינו כגון איי הים הרחוקים לא בא לומר שאינם נקראים ארץ אלא לפי שהוא דבר תימה לומר שיש מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה לזה אמר שזה ימצא באיי הים הרחוקים. ואל תשיבני ממה שאמרו ובגולה עד ס' בתקופה והם שואלים בברכת השנים דשאני התם שהוא זמן שאלת גשמים גם בא"י: ומקומות שהם עושים י"ט שני ימים וכו'. שם (תענית דף ד'): אמאי דתנן ר' יהודה אומר האחרון מזכיר אמרינן בגמרא ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה ערבית ושחרית וחוזר ומתחיל במוספין. כלומר פוסק במנחה דשמא שביעי הוא ופוסק נמי בערבית ושחרית של ט' ספק ח' כדינו אם הוא שמיני ואסיקנא והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. ויש לדקדק למה איחר רבינו מלומר זה עד כה דלעיל כשכתב מאימתי אומר מוריד הגשם וכו' מיד הו"ל לסמוך דין זה ולמה הפסיק ביניהם כדיני שאלה בברכת השנים. ויש לומר שרצה לפרש תחלה כל דיני הגשמים הנוגעים לארץ ישראל בין בהזכרה בין בשאלה ואח"כ פירש דין שאר מקומות וביאר תחילה דינם לענין שאלה דסליק מינה וחוזר והשלים דינם לענין הזכרה:

יח כָּל הַשָּׁנָה כָּלָה חוֹתֵם בְּבִרְכָּה שְׁלִישִׁית הָאֵל הַקָּדוֹשׁ
וּבְבִרְכַת עֲשֵׂתִי עֲשֶׂרָה מְלֻדָּ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשַׁפֵּט וּבְעֲשָׂרֶת

הַיָּמִים שֶׁמֶרְאֵשׁ הַשָּׁנָה עַד מוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים חוֹתֵם
בְּשִׁלְיֹשִׁית הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ וּבְעֶשְׂרֵתִי עֶשְׂרֵה הַמֶּלֶךְ הַמְּשֻׁפָּט :

כסף משנה כל השנה כולה וכו'. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב): מימרא דרבה בר
חנניא סבא משמיה דרב: **וכתב** ה"ר מנוח דמלך אוהב צדקה ומשפט משמע
שיתנהגו ברואיו בצדק ובמשפט אבל המלך המשפט ר"ל שהוא יתברך שופט
העולם אי נמי משמע שהוא עצמו המשפט כמו שאנו אומרים הוא היודע הוא
החכמה שאין לומר עליו יתברך חכם ומבין שנראה שהוא קונה החכמה
והבינה מאחר. ודע שבמקצת ספרי רבינו כתוב ובברכת י"ב והוא ט"ס וצריך
להגיה ובברכת י"א:

לחם משנה כל השנה כולה וכו'. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב ע"ב). ומ"ש בברכת
שתים עשרה הוא טעות וצריך לומר בברכת אחת עשרה וכבר כתב כן הריב"ש
ז"ל בסימן תפ"ה וכתב שאי אפשר לטעות בכל ספרי רבינו ז"ל שבכמה
מקומות כתב כן אלא שהיא כשגגה היוצאה מלפני השליט:

יט יש מקומות שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו בברכה
ראשונה [כ] זכרנו לחיים כו' ובשניה מי כמוך אב הרחמים וכו'
ובהודאה זכר רחמיך וכו' ומוסיפין בברכה אחרונה בספר
חיים וכו'. וכן יש מקומות שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו
בברכה שלישית ובין תן פחדך ובין וכו' אבל בראש השנה
וביום הכפורים מנהג פשוט הוא להוסיף בשלישית ובין תן
פחדך וכו':

כסף משנה יש מקומות שנהגו וכו'. כתב הר"ן בריש פרק בתרא דר"ה בשם
ר"י בן גיאת ז"ל דאע"ג דאמרינן לא ישאול אדם צרכיו בגי' ראשונות ולא בגי'
אחרונות נהגו לומר כן לפי שצרכי רבים הם. וכתב עוד שהרמב"ן ז"ל מצא
סמך לדבר במסכתא סופרים שכתוב בה בלשון הזה וכשם שחתימתן של ר"ה
ושל י"ה משונה משאר הימים כך תפלתם משונה וא"א זכרנו בגי' ראשונות
ובגי' אחרונות אלא בשני י"ט של ר"ה וי"ה ואף אלו בקושי התירו:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק שלישי

א תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה [א] וזמנה עד סוף שעה רביעית שהיא שלישית היום. ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפלה. אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה. שכשם שתפלה מצוה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים:

כסף משנה תפלת השחר מצותה שיתחיל וכו'. פרקא קמא דברכות (דף ט'): אמר אביי לק"ש כותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תנן התם ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום אמר רבי זירא מאי קרא ייראוך עם שמש ופירש"י מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ החמה וכן דעת ה"ר יונה והרי"ף והרא"ש ז"ל: **וזמנה עד סוף שעה רביעית וכו'.** ריש פ"ד דברכות (דף כ"ו) תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות ואסיקנא התם (שם כ"ו) הלכה כרבי יהודה וכתב רבינו שהוא שלישית היום לרמוז אל מ"ש בפירוש המשנה פ"ק דברכות אצל מה ששנינו גבי ק"ש גומרה עד ג' שעות דע כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה הם השעות הזמניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ומ"ש עד ג' שעות כאילו אמר עד כלות רביע היום בין שיהיה היום יום תקופת תמוז או תקופת טבת. וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה. ונ"ל הטעם דכיון דק"ל טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים ויוצא י"ח שחרית כ"ש עד חצות דאכתי לא מטא זמן תפלת מנחה אבל אם נזכר אחר שהגיע זמן המנחה מתפלל תחילה תפלת המנחה ואח"כ מתפלל תפלת שחרית. ומ"מ יש מדקדק שהו"ל להרי"ף ורבינו לכתוב עד חצות וחצי שעה יותר דהא אכתי לא מטא זמן תפלת מנחה ונ"ל דאה"נ אלא דלא דק בין חצות לחצי שעה יותר וכיון דאשכחו רבנן דאמרי עד חצות אסמכוה למילתייהו ואמרו עד חצות אבל ה"ה עד שיגיע זמן המנחה כנ"ל אלא שמדברי הרשב"א נראה דעד חצות דוקא אמרו וכמ"ש בס' ב"י לא"ח סימן פ"ט:

ב כָּבֵר אָמְרָנוּ שֶׁתְּפִלַּת הַמְּנַחָה כְּנֶגֶד תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים תִּקְנוּ זְמַנָּה. וּלְפִי שְׁהִיָּה הַתְּמִיד קָרֵב בְּכָל יוֹם בְּתִשְׁעַ שְׁעוֹת וּמְחֻצָּה תִּקְנוּ זְמַנָּה מִתִּשְׁעַ שְׁעוֹת וּמְחֻצָּה וְהִיא הַנִּקְרָאת מְנַחָה קִטְנָה. וּלְפִי שֶׁבְּעֶרֶב הַפֶּסַח שָׁחַל לְהִיּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבַּת הָיוּ שׁוֹחֲטִין אֶת הַתְּמִיד בְּשֵׁשׁ שְׁעוֹת וּמְחֻצָּה, אָמְרוּ שֶׁהַמְּתַפְּלֵל מֵאַחַר שֵׁשׁ שְׁעוֹת וּמְחֻצָּה יֵצֵא. וּמִשְׁהִגִּיעַ זְמַן זֶה הִגִּיעַ זְמַן חִיּוּבָהּ וְזוֹ הִיא הַנִּקְרָאת מְנַחָה גְּדוּלָּה :

כסף משנה **כבר אמרנו וכו'.** ברייתא פרק תפלת השחר (כ"ו:) איזו היא מנחה גדולה מו' שעות ומחצה ולמעלה ואי זו היא מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה, ומפרש רבינו דהיינו טעמא כדתנן פ"ה דפסחים תמיד נשחט בח' ומחצה וקרב בט' ומחצה בערב פסח נשחט בז' ומחצה וקרב בט' ומחצה חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה והפסח אחריו :

לחם משנה **(א-ב) תפלת השחר מצותה כו'.** בריש פרק תפלת השחר (דף כ"ו.) משנה תפלת השחר עד חצות ר"י אומר עד ד' שעות ואיפסיק הלכתא בגמרא [כ"ז:] כר' יהודה ותנן בבחירתא כותיה והקשו בגמרא על מתניתא ורמינהי מצותה עם הנץ החמה וכו' ותירצו כי תניא ההיא לותיקין וכו' והקשו עד חצות ותו לא והאמר רב מרי בריה דרבי ירמיה וכו' טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים שחרית מתפלל מנחה שתיים ותירצו כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבו ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה ע"כ. למדנו מזאת הסוגיא דלר' יהודה מד' שעות ואילך שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה דמד' שעות ואילך לר' יהודה כמחצות ואילך לת"ק וא"כ יש תימה על רבינו ז"ל שכתב שעד חצות לבד שכר תפלה יהבו ליה וכבר תמה עליו הרב"י והעלה בתירוץ האחרון אשר סמך עליו דנפקא ליה לרבינו ז"ל הא משום דלא ניפוש במחלוקת ר' יהודה ורבנן כל כך דלרבי יהודה עד חצות אפילו שכר תפלה לא יהבו ליה ולרבנן שכר תפלה בזמנה יהבו ליה לכך אמר רבינו ז"ל דשכר תפלה מיהא יהבו ליה עד חצות. אבל מדין טעה ולא התפלל וכו' אין ללמוד כלל דהתם אע"ג דשכר תפלה יהבו ליה התם שאני דשעת תפלה הוא. וקשה לי עליו דכיון דטעמא דרבנן דקאמרי עד ו' שעות לא נפקא להו אלא מפני שתמיד של שחר קרב עד ו' שעות אי"כ אן דקיימא לן דתמיד של שחר אינו קרב אלא עד ד' שעות מניין לו לתת זמן עד חצות לרבי יהודה כלל. עוד קשה בין למה שמפרש הוא ז"ל וכן הרשב"א ז"ל דשאני שעת תפלה אבל שלא בשעת תפלה

אפילו שכר תפלה לא יהבו ליה וכשתירצו בגמרא מכאן ואילך שכר תפלה וכו' ר"ל בשעת תפלה א"כ למה תירצו מכאן ואילך שכר תפלה וכו' לישיני גמרא דמאי דקאמר עד חצות מהני הוא לומר דעד חצות יוכל להתפלל כל זמן שירצה אבל מחצות ואילך אי זמן תפלה כגון משש שעות ולמעלה מתפלל אבל אי לאו זמן תפלה כגון אותה חצי שעה שלאחר חצות אינו מתפלל: **מיהו** לזה יש לומר דאי הוה הכי לא אהני מיעוטא דמתניתין דעד חצות אלא לחצי שעה לבד וזה דוחק לכך משני דעד חצות דמתניתין מיעוט גמור דדוקא עד חצות אין אבל מחצות ואילך לא:

ג נְהָגוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְהִתְפַּלֵּל גְּדוּלָה וְקִטְנָה וְהָאֲחַת רְשׁוּת. וְהוֹרוּ מִקְצַת הַגְּאוּנִים שְׂאִין רְאוּי לְהִתְפַּלֵּל רְשׁוּת אֶלָּא הַגְּדוּלָה. וְכֵן הִדִּין נוֹתֵן מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּנֶגֶד דְּבַר שְׂאִינוֹ תְּדִיר בְּכָל יוֹם. וְאִם הִתְפַּלֵּל הַגְּדוּלָה חוֹבָה לֹא יִתְפַּלֵּל קִטְנָה אֶלָּא רְשׁוּת:

ד הָא לְמִדְתָּ שְׂזָמַן מִנְחָה גְּדוּלָה מְשֵׁשׁ שְׁעוֹת וּמְחֻצָּה עַד תְּשַׁע שְׁעוֹת וּמְחֻצָּה. וְזָמַן מִנְחָה קִטְנָה מִתְּשַׁע שְׁעוֹת וּמְחֻצָּה עַד שְׁשִׁשָּׁר מִן הַיּוֹם ^[ב] שְׁעָה וְרַבִּיעַ. וְיֵשׁ לוֹ לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ ^[ג] עַד שְׁתִּשְׁקַע הַחֲמָה:

כסף משנה **וזמן מנחה קטנה וכו'.** משנה פ' תפלת השחר (דף כ"ו.) תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה ואיבעי לן בגמי' (כ"ז.) אי הלכה כר' יהודה בתפלת המנחה כי היכי דהלכתא כוותיה בתפלת השחר ואסיקנא דמאן דעבד כמר עבד ומאן דעבד כמר עבד וז"ש רבינו **עד שישאר מן היום שעה ורביע** דהיינו עד הערב כת"ק. ויש לדקדק בלשון רבינו שהו"ל לכתוב וזמן המנחה קטנה מט' שעות ומחצה עד שתשקע החמה אבל נראה שכיון למה שכתב הרא"ש בשם הגאון דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כר"י דאם איתא לדרבי יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא לדרבנן ליתא לדר' יהודה וכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דאי איפשר לו לעשות פעם כרבנן ופעם כר"י וגם ה"ר יונה ז"ל כתב כן. ונראה לי שהוא מוכרח בלשון שאמרו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואין ספק שפירושו התופס שיטתו לעשות כמר עבד והתופס שיטתו לעשות כמר עבד ולכן כתב רבינו זמנה עד שישאר מן היום שעה ורביע ומשם ואילך הוא זמן תפלת הערב היינו כרבי

יהודה: **ויש לו וכו'.** כלומר גם אם ירצה לתפוס שיטת תנא קמא יתפלל אותה עד שתשקע החמה:

ה תְּפִלַּת הַמוֹסְפִין זְמַנָּה אַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד שֶׁבַע שָׁעוֹת בַּיּוֹם. וְהַמְתַּפְּלֵל אוֹתָהּ אַחַר שֶׁבַע שָׁעוֹת אֶף עַל פִּי [ד] שֶׁפָּשַׁע יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּה כָּל הַיּוֹם:

כסף משנה **תפלת המוספין וכו'.** משנה (שם כ"ז) ושל מוספין כל היום ר"י אומר עד שבע שעות ובגמרא ושל מוספין כל היום אר"י ונקרא פושע והא דתנן בפרק שני דמגילה (דף כ' ע"ב) כל היום כשר למוספין היינו לומר שיצא אבל מכל מקום נקרא פושע. כתב הרמ"ך לא ידעתי למה הוא פושע ומנהגנו להתפלל ביום הכפורים אחר ז' עכ"ל ויש לתמוה עליו מאחר שדברי רבינו הם דברי הגמרא למה תמה עליו ואפשר שלא היה כן בנוסחת הרמ"ך בגמרא:

לחם משנה **תפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר עד שבע שעות ביום וכו'.** משנה שם (דף כ"ז) ופסק כחכמים דזמנה כל היום וגמ' (דף כ"ח) אמרי' דנקרא פושע:

ו תְּפִלַּת הָעֶרֶב אֶף עַל פִּי שְׂאִינָהּ חוֹבָה הַמְתַּפְּלֵל אוֹתָהּ זְמַנָּה מִתְחִלַּת הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עֲמוּד הַשַּׁחַר. וְתְּפִלַּת נְעִילָה זְמַנָּה כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלִים אוֹתָהּ [ה] סָמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַחֲמָה:

כסף משנה **תפלת הערב וכו'.** משנה (שם דף כ"ו) תפלת הערב אין לה קבע ובגמרא מאי אין לה קבע אי לימא דאי בעי מצלי כולה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות. ופי' ה"ר יונה דה"ק אם איתא דאין בו משמעות אחר אלא שזמנה כל הלילה ליתני תפלת הערב כל הלילה ומדלא תני הכי שמעינן דאיכא נמי משמעות אחר דאתא לאשמועינן שהיא רשות וא"כ אין לה קבע ר"ל ב' דברים שהיא רשות ושזמנה כל הלילה: **ותפלת נעילה וכו'.** נתבאר טעם רבינו בפ"א:

ז הַמְתַּפְּלֵל תְּפִלָּה קִדְּם זְמַנָּה לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ וְחוֹזֵר וּמְתַפְּלֵל אוֹתָהּ בְּזְמַנָּה. וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּשַׁעַת הַדְּחָק אַחַר שֶׁעָלָה [ו] עֲמוּד הַשַּׁחַר יֵצֵא. * וְיֵשׁ לוֹ לְהַתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עֶרְבִית שֶׁל

לְיָלֵי שַׁבָּת [ח] בְּעֶרְבַּ שַׁבָּת קָדָם שְׁתִּשְׁקַע הַחֲמָה. וְכֵן יִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת בְּשַׁבָּת לְפִי שְׁתַּפְּלֵת עֲרֵבִית רְשׁוֹת אֵין מְדַקְדָּקִין בְּזַמְנָהּ. וּבְלֵבֵד שְׂיִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע [ח] בְּזַמְנָהּ אַחַר צְאֵת הַכּוֹכָבִים :

ההראב"ד **ויש לו להתפלל וכו'.** כתב הראב"ד ז"ל אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה :

כסף משנה **המתפלל תפלה קודם זמנה.** זה פשוט אך מ"ש ואם התפלל תפלת שחרית וכו' נלמד ממאי דאמר בסוף תפלת השחר (דף ל'). אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו מקדמי למיזל לאורחא הוו מקדמי ומצלי. ומפרש רבינו מקדימים לעיקר מצותה שהוא עם הנץ החמה והיו הם מקדימים מעלות השחר וכ"כ התוספות בשם ר"ח: **ויש לו להתפלל תפלת ערבית וכו'.** כלומר כבר אפשר לו לעשות כן והיינו אם לא יתפלל מנחה מפלג המנחה ולמעלה וכמו שכתבתי לעיל בפרק זה, ולא דוקא של שבת בערב שבת או של מוצאי שבת בשבת דה"ה בכל יום אלא שרבינו העתיק לשון הגמרא דגרסינן בתפלת השחר (דף כ"ז ע"ב) אמר ר"ח בר אבין רב צלי של שבת בע"ש ורבי יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת: **וכתב** ה"ר מנחם ודוקא מפני הדחק או צורך שעה והיינו שסמכה הרב להיא דלעיל דמיירי בשעת הדחק עכ"ל. וסובר רבינו שהטעם שאף ע"פ שהוא יום מתפלל תפלת ערבית לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה. ומ"ש הראב"ד ז"ל אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה עכ"ל. אין כאן השגה שרבינו בהאי פירקא לא נחית אלא לפרושי באיזה זמן מתפלל אדם תפלת הערב ויוצא בה ולא נחית לפרושי דיני סמיכת גאולה לתפלה :

לחם משנה **המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וכו'.** ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק וכו'. שם (דף ל'). אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק באורחא הוו מקדמי ומצלי וסובר רבינו דהיינו אחר שעלה עמוד השחר ודלא כרש"י ז"ל והיינו בשעת הדחק: **ויש לו להתפלל וכו'.** שם (דף כז) רב צלי של שבת בערב שבת: **וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות וכו'.** (שם) ומה שהוצרך רבינו ז"ל לתת טעם לפי שתפלת ערבית רשות אע"ג דבגמ' [שם כ"ז]: לא משמע דהוי טעמא אלא משום דקיימא לן כר' יהודה דעד פלג המנחה הוי זמן תפלת המנחה ומשם ואילך הוי זמן תפלת ערבית שכן אמרו שם אמר רב חסדא ניחזי אנן וכו' שמע מינה הלכה כרבי יהודה וכו' מ"מ הוקשה לו לרבינו ז"ל דאע"ג דקיי"ל כר' יהודה דאמר דזמן תפלת המנחה הוי עד פלג המנחה מ"מ היה להם לקבוע זמן

בערבית מעת צאת הכוכבים כמו שאמרו בתפלת שחרית לכך אמר הטעם מפני שתפלת ערבית רשות. וא"ת הא שמואל אית ליה שם דתפלת ערבית חובה דכן אמרו שם אלא מאי אין לה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות האמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית ר"ג אומר חובה ואפ"ה ס"ל דמותר להתפלל של מוצאי שבת בשבת שכן אמרו שם ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת. וי"ל דרבינו גריס לגירסת הר"י ז"ל דגריס אביי אמר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות ואינו מחלוקת רב ושמואל כגירסת התוס' אלא מחלוקת אביי ורבא ופסק כרבא. ומה שהביאו שם למימרא דרב יהודה אמר שמואל הוא שהזכיר מחלוקת ר"ג ור' יהושע. וא"ת אי טעמא הוי משום דתפלת ערבית רשות איך אמרו שם אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלי עד אורתא ש"מ אין הלכה כר' יהודה ומנא ליה דילמא אע"ג דס"ל כר' יהודה מ"מ לא הוו מצלו עד אורתא משום דס"ל דתפלת ערבית חובה. ועוד קשה כשאמר שם רב איקלע לבי גניבא וצלי וכו' ש"מ תלת וכו' לימא ש"מ ארבע והוא תפלת ערבית רשות דהא טעמא דצלי דשבת בע"ש נמי משום הכי. וי"ל דרבינו לא צריך להאי דתפלת ערבית רשות לומר דאמאי צלי של שבת בע"ש דהא ודאי היא מצוה משום קבלת שבת ואפ"י דס"ל דתפלת ערבית חובה שפיר מצלי ליה אי אית ליה כר' יהודה אלא מה שהוצרך לטעם זה הוא למ"ד דמצלי של מוצאי שבת בשבת דזה ודאי נראה כעושה מקודש חול ולא הוה לן למעבד הכי לכך אמר לפי שתפלת ערבית רשות וכו' :

ח כָּל מִי שֶׁעָבַר עָלָיו זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הִתְפַּלֵּל בְּמִזִּיד אֵין לוֹ תִקְנָה וְאִינוּ מְשַׁלְּמִים. [ט] בְּשׁוֹגֵג אוֹ שֶׁהָיָה אָנוּס אוֹ טָרוּד מְשַׁלְּמִים אוֹתָהּ תְּפִלָּה בְּזְמַן תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָּהּ. וּמִקְדִּים תְּפִלָּה שְׁבִזְמַנָּה וְאַחֲרֶיהָ מִתְפַּלֵּל אֶת הַתְּשֻׁלוּמִין :

כסף משנה כל מי שעבר עליו וכו'. ברייתא בפרק תפלת השחר (דף כ"ו). מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל תפלת ערבית או תפלת שחרית וסובר רבינו דהיינו דוקא כשביטל במזיד :

לחם משנה כל מי שעבר עליו וכו'. ר"פ תפלת השחר (דף כ"ו) ברייתא מעוות לא יוכל לתקון ואוקמה בשביטל במזיד :

ט כִּיצַד. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל שְׁחָרִית וְעָבַר חֲצֵי הַיּוֹם וְתִפְלֵל מִנְחָה שְׁתִּים. רֵאשׁוֹנָה תְּפִלַּת מִנְחָה וְהַשְּׁנֵי תְּשֻׁלוּמֵי שְׁחָרִית.

[א] טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה הַחֲמָה יִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית שְׁתֵּי יָמִים. רֵאשׁוֹנָה עֲרֵבִית וְשֵׁנִיָּה תִשְׁלֹמִי מִנְחָה. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית עַד שֶׁעָלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר מִתְפַּלֵּל שְׁחֲרִית שְׁתֵּי יָמִים. רֵאשׁוֹנָה שְׁחֲרִית וְהֵשֵׁנִיָּה תִשְׁלֹמִי עֲרֵבִית :

כסף משנה כיצד טעה ולא התפלל שחרית וכו'. שם מימרא דרבי יצחק אמר רבי יוחנן. ומה שכתב ועבר חצי היום לאו דוקא דה"ק ועבר חצי היום וחצי שעה יותר דכבר הגיע זמן המנחה דאילו בחצי היום כיון דעדיין לא הגיע זמן המנחה היכי קאמר ראשונה תפלת המנחה אלא ודאי כדאמרן: טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה וכו'. שם בעיא דאיפשטא: טעה ולא התפלל ערבית וכו'. שם מימרא דר' יצחק א"ר יוחנן:

לחם משנה טעה ולא התפלל וכו'. גם זה שם: טעה ולא התפלל לא תפלה זו וכו'. כן דעת רבינו ז"ל וכן דעת התוספות ז"ל דאין תשלומין אלא בתפלה הסמוכה לה. והא דכתב רבינו ז"ל טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה ולא נקט טעה ולא התפלל תפלה זו והתפלל הסמוכה לה ובשלישית נזכר י"ל דנקט הכי לאשמועינן רבותא דאע"ג דטעה בשתייהן וא"כ לא הוה לן למידייניה כטעה אלא כמזיד ולא יתפלל אפילו סמוכה לה קמ"ל דסמוכה לה מיהא ישלם:

טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל לֹא תִפְּלָה זֹו וְלֹא תִפְּלָה הַסְּמוּכָה לָהּ אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא אַחֲרוֹנָה בְּלִבְדּוֹ. כִּיצַד. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל לֹא שְׁחֲרִית וְלֹא מִנְחָה מִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית שְׁתֵּי יָמִים רֵאשׁוֹנָה עֲרֵבִית וְהָאַחֲרוֹנָה תִשְׁלֹמִי מִנְחָה. אֲבָל שְׁחֲרִית אֵין לָהּ תִשְׁלֹמִין שְׁכָבֵר עֲבַר זְמַנָּה. [ב] וְכֵן בְּשָׂאֵר תְּפִלוֹת :

ההראב"ד טעה ולא התפלל לא תפלה זו וכו'. כתב הראב"ד ראיתי בדעתו שאינו משלם טעות אלא בסמוך לו ולפיכך אמר שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה ודעת יחידית היא זו מפני שראה הענין בסמוכין משחרית למנחה וממנחה לערבית ומערבית לשחרית ואני אין לי להורות בה לא איסור ולא היתר ואם רצה להשלים ישלים, אבל אני אומר אם נזכר בסמוכה לה ולא השלים טעותו ורצה להשלים במופלגות אינו משלים מפני שהוא ביטול במזיד. עוד נ"ל שכל אלו התשלומים שאמרו אינם אלא עם התפלה האחרת שבאה בזמנה הואיל ושעת תפלה היא:

כסף משנה טעה ולא התפלל תפלה זו וכו': וכתב הראב"ד ראיתי בדעתו וכו' הואיל ושעת תפלה היא עכ"ל. וה"ר יונה ז"ל כתב שדעת חכמי פרובינצא כדעת רבינו והוא נכון בעיניו. וכתב עוד ה"ר יונה שי"מ כדברי הראב"ד ז"ל שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לכולם יש תשלומין ואין דעתו ז"ל נוחה בזה אלא הנכון כדברי רבינו מיהו אם ירצה להתפלל אותם בתורת נדבה ושיחדש בהם דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן:

יא הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי תְּפִלוֹת שֶׁל מְנַחָה וְשֶׁל מוֹסָפִין מִתְּפִלַּל שֶׁל מְנַחָה וְאַחַר כֶּן מִתְּפִלַּל שֶׁל מוֹסָפִין. [ט] וַיֵּשׁ מִי שְׁמוֹרָה שְׂאִין עוֹשִׂין בְּצַבּוֹר כֵּן [מ] כִּדֵּי שֶׁלֹּא יִטְעוּ:

כסף משנה היו לפניו שתי תפלות כו'. ברייתא פרק תפלת השחר (דף כ"ז.). פלוגתא דת"ק ורבי יהודה ופסק רבי יוחנן כת"ק, והכריח ה"ר יונה דמנחה הנזכרת כאן היינו מנחה גדולה וכבר הוקשה לפוסקים ז"ל מה שהיו נוהגים ביה"כ שאחר שהגיע זמן המנחה היו מתפללים מוסף קודם. וכתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל דהא דהיו לפניו שתי תפלות היינו דוקא שרוצה להתפלל מיד שתיהן כגון שרוצה ליכנס לסעודה גדולה וא"א לו ליכנס עד שיתפלל הילכך תפלת המנחה שהיא תדירה וגם עיקר זמנה אז קודמת אבל אם אינו צריך עתה להתפלל תפלת המנחה יכול להקדים תפלת המוספים. ומ"ש רבינו ויש מי שמורה וכו' הוא להנצל מקושיא זו של יה"כ דכיון דבצבור הוא אין עושין כן כדי שלא יטעו ויבא איזה יחיד מהם ביום אחר קודם שתגיע זמן המנחה להתפלל תפלת המנחה ואח"כ תפלת המוספין. והנכון לקצר בפיוטים בתפילת השחר ולכוין להתחיל להתפלל תפלת המוספין קודם שיגיע זמן מנחה גדולה וכן אנו נוהגים:

לחם משנה היו לפניו שתי תפלות וכו'. שם (דף כז): ויש מי שמורה שאין עושין וכו'. הטעם דיאמרו דכיון דזמן מוסף עד שבע שעות ועדיין לא עבר הזמן אמאי אנו מתפללים מנחה קודם אלא ודאי שיש להתפלל מנחה קודם מוסף וא"כ יטעו בשאר הימים להתפלל מנחה קודם מוסף אפילו קודם שש שעות ומחצה:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק רביעי

א חֲמֹשֶׁה דְּבָרִים מְעַכְבִּין אֶת הַתְּפִלָּה אֶף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ. טְהָרַת יָדַיִם. וְכִסּוּי הָעֶרְוָה. וְטְהָרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה. וְדְבָרִים הַחוּפְזִים אוֹתוֹ. וְכֹונֶת הַלֵּב:

לחם משנה חמשה דברים מעכבים את התפלה אע"פ שהגיע זמנה כו'. פרק היה קורא (דף ט"ו). והני מילי לקריאת שמע אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה והני מילי לקמיה אבל לאחריו אפילו מיל וכו' ונראה מיל חוזר יותר ממיל אינו חוזר:

ב טְהָרַת יָדַיִם כִּיצַד. רוּחָץ יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפָּרָק וְאַחַר כֶּף יְתַפְּלֵל. הָיָה מְהַלֵּךְ בְּדָרְךְ וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הָיָה לוֹ מַיִם. אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם אַרְבָּעָה מֵילִין שֶׁהֵם שְׂמוֹנֶת אֶלְפִים אַמָּה הוֹלֵךְ עַד מְקוֹם הַמַּיִם ^[א] וְרוּחָץ וְאַחַר כֶּף יְתַפְּלֵל. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם יוֹתֵר עַל כֵּן מְקַנֵּחַ יָדָיו בְּצִרּוֹר ^[ב] אוֹ בְּעַפְרָא אוֹ בְּקוֹרָה וּמִתְפַּלֵּל:

כסף משנה טהרת הידים כיצד וכו'. פרק היה קורא (ברכות דף ט"ו). אי"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ מקנח ידיו בעפר או בצרור ובקסמית אי"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא לייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לקריאת שמע אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה וה"מ לקמיה אבל לאחריו אפילו מיל אינו חוזר מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר כך היא גירסת רבינו ז"ש אין מחייבין אותו לחזור לאחריו אלא עד מיל כלומר עד ולא עד בכלל. אבל אם עבר מן המים יותר. כלומר יותר מפחות ממיל אינו חייב לחזור: ומה שכתב שרוחץ עד הפרק. [עי' במשנה פ"ב דידים]. וכתב רבינו פרק שביעי מהלכות ברכות שמברך ענט"י וכתב ה"ר מנוח וכן לקריאת שמע ונראה מדברי רבינו שבכל התפלות צריך ליטול ידיו אעפ"י שאינו יודע להם שום לכוך כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכול פת ודלא כהר"ן פ' ע"פ:

ג בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים לְפָנָיו אָבֵל אִם הָיָה מְקוֹם הַמַּיִם לְאַחֲרָיו אִין מְחִיבִין אוֹתוֹ לְחַזֵּר לְאַחֲרָיו אֶלָּא עַד מִיל. אָבֵל אִם עָבַר מִן הַמַּיִם יוֹתֵר אִינוּ חַיֵּב לְחַזֵּר אֶלָּא מְקַנְחֵי יָדָיו וּמְתַפְּלִיל. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שְׂאִינוּ מְטַהֵר לְתַפְּלָה אֶלָּא יָדָיו בְּלָבָד, בְּשֶׁאֵר תַּפְּלוֹת חוּץ מִתַּפְּלַת שְׁחָרִית. * אָבֵל שְׁחָרִית רוּחָץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל. וְאִם הָיָה רְחוּק מִן הַמַּיִם מְקַנְחֵי יָדָיו בְּלָבָד וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל:

ההראב"ד אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי רגליו למה עכ"ל:

כסף משנה במה דברים אמורים שאינו מטהר וכו'. אבל שחרית וכו': כתב הראב"ד לא ידעתי רגליו למה עכ"ל. ונראה מדברי מ"ע דאשתמיטתיה למרן הראב"ד הא דתניא בפרק במה טומנין במסכת שבת (דף נ" ע"ב) רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום שנאמר כל פעל ה' למענהו דהיינו לתפלת שחרית. ולי נראה דלא אישתמיטתיה האי ברייתא להראב"ד ז"ל אלא שהוא ז"ל מפרש דלא לענין תפלה איתניא האי ברייתא אלא לענין אם מותר לרוחץ פניו ורגליו כדי ליפות את עצמו וכדפירש"י:

ד [ג] כָּל הַטְּמֵאִין רוּחָצִין יְדֵיהֶן בְּלָבָד כְּטַהוּרִין וּמְתַפְּלִילִים. אָף עַל פִּי שְׂאֵפְשֵׁר לָהֶם לְטָבֵל וְלַעֲלוֹת מִטְּמֵאָתָן אִין הַטְּבִילָה מְעַכְּבַת. וְכִבֵּר בְּאַרְנוֹ שְׂעִזָּרָא תַקֵּן שְׁלֵא יִקְרָא בְּעַל קָרִי [ד] בְּלָבָד בְּדַבְּרֵי תוֹרָה עַד שְׂיִטְבֵּל. וּבֵית דִּין שְׂעַמְדוֹ אַחַר כֵּן הִתְקִינוּ אָף לְתַפְּלָה שְׁלֵא יִתְפַּלֵּל בְּעַל קָרִי בְּלָבָד עַד שְׂיִטְבֵּל. וְלֹא מִפְּנֵי טְמֵאָה וְטַהֲרָה נִגְעוּ בָּהּ אֶלָּא כִּדִּי שְׁלֵא יִהְיוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים מְצוּיִים אֶצְל נְשׁוּתֵיהֶן כְּתַרְנַגּוּלִים. וּמִפְּנֵי זֶה תַקֵּנוּ טְבִילָה לְבַעַל קָרִי לְבָדוֹ וְהוֹצִיאוּהוּ מִכָּלֵל הַטְּמֵאִין:

לחם משנה כל הטמאים וכו'. מבואר בסוגיא פרק מי שמתו (דף כ"ב): ונתבארו הדברים יפה בב"י בטור א"ח:

ה לְפִיכֹךְ הָיוּ אוֹמְרִין בְּזַמַּן תִּקְנָה זוֹ שֶׁאֶפְלוּ זָב שֶׁרָאָה קָרִי וְנָדָה שֶׁפְּלָטָה שֶׁכָּבַת זָרַע וּמְשַׁמֶּשֶׁת שֶׁרָאָתָה דָם נָדָה צְרִיכִין טְבִילָה לְקָרִיאת שְׁמַע וְכֵן לְתַפְלָה מִפְּנֵי הַקָּרִי אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם טְמֵאִין. וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן שֶׁאִין טְבִילָה זוֹ מִפְּנֵי טְהָרָה אֶלָּא מִפְּנֵי הַגְּזֵרָה שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְצוּיִין אֶצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן תָּמִיד. ^[ה] וְכָבֵר בְּטָלָה גַם תִּקְנָה זוֹ שֶׁל תִּפְלָה לְפִי שֶׁלֹּא פְּשָׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיָה כָּח בְּצַבּוֹר לְעַמֵּד בָּהּ :

כסף משנה (ד-ה) כל הטמאין וכו'. כבר נתבאר זה בסוף הלכות ק"ש : **ובית דין שעמדו אח"כ וכו'.** תמיה לי מילתא כיון דעזרא גזר לד"ת אף תפלה בכלל ומה צורך לב"ד שאחריו לגזור לתפלה ועוד היכא איתא גזירה זו דב"ד שאחריהם. ואפשר דה"ק בית דין שאחריהם בטלו תקנת עזרא לד"ת והעמידוה לתפלה בלבד וכן כתב הרי"ף בסברא אחת בפרק מי שמתו. אבל אין לשון רבינו נוחה לזה שכתב וב"ד שעמדו אח"כ התקינו אף לתפלה. ואפשר דעזרא לא גזר אלא לד"ת אבל לא לתפלה משום דרחמי היא ואולי לא ימצא מים ונמצא נמנע מלהתפלל. אלא שאיני יודע היכן מצינו גזירה זו דבית דין שאחריהם : **ולא מפני טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהיו ת"ח מצויים אצל נשותיהן כתרנגולים וכו' לפיכך היו אומרים בזמן תקנה זו שאפילו זב שראה קרי וכו'.** משנה בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו.). **וכבר בטלה גם תקנה זו וכו'.** שם (דף כ"ב) כי אתא זעירי אמר בטלוח לטבילותא ועל פי מה שכתבתי בסוף הלכות ק"ש :

ו מִנְהַג פְּשׁוּט בְּשִׁנְעָר וּבְסַפְרֵד שֶׁאִין בְּעַל קָרִי מְתַפְּלֵל עַד שְׁרוּחָץ כָּל בְּשָׂרוֹ בְּמִים מְשׁוּם [\(עמוס ד-ב\)](#) 'הַכּוֹן לְקָרִאת אֶלְהֵיךְ יִשְׂרָאֵל'. בְּמָה דְבָרִים אָמוּרִים בְּבְרִיא אוֹ בְּחוּלָה שֶׁבְּעַל. אֲבָל חוּלָה שֶׁרָאָה קָרִי לְאֹנְסוֹ פְּטוּר מִן הֶרְחִיצָה וְאִין בְּזָה מְנַהֵג. וְכֵן זָב שֶׁרָאָה קָרִי וְנָדָה שֶׁפְּלָטָה שֶׁכָּבַת זָרַע אִין בָּהוּן מְנַהֵג אֶלָּא מִקְּנָחִין עֲצָמוֹ וְרוּחְצִין יְדִיהוֹן וּמְתַפְּלִין :

כסף משנה מנהג פשוט הוא בד"א בבריא או בחולה שבעל וכו'. מה שחילק בין בריא לחולה נראה שסמכו בזה על מאי דאסיקנא בפרק מי שמתו (כ"ב ע"ב) אמר רבא הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו תשעה קבין אבל חולה לאונסו פטור מכלום. ופירש"י דמרגיל היינו שממשיך

הקרי עליו כלומר שמשמש מטתו ע"כ. וכיון דקיי"ל בטלוח לטבילותא וסי"ל לבני שנער וספרד דלא בטלוח אלא לד"ת אבל לתפלה נהי דבטלוח לטבילה רחיצה בטי' קבין מיהא בעי כמ"ש הר"י בפרק מי שמתו בשם רבינו האי אם כן בריא בין מרגיל בין בשאינו מרגיל וחולה המרגיל צריכין רחיצה בטי' קבין אחר התקנה כטבילה קודם התקנה וחולה לאונסו פטור מכלום שבזמן התקנה נמי היה פטור: **וכן זב שראה קרי וכו'.** וכ"כ רבינו בפירוש המשנה שלא נהגו לטבול עליו:

לחם משנה **וכן זב שראה קרי וכו'.** משמשת וראתה דם לא הזכיר כאן רבינו ז"ל וקצת קשה דהוה ליה לאשמועין טפי במשמשת וראתה דם דמעיקרא בת טבילה היא כדאמרו בגמרא וכל שכן בשאר ואי אית ביה מנהג היה לו להזכירה למעלה בד"א בבריא או משמשת וראתה דם נדה. ונ"ל דכיון דהם שויים לרבנן זב שראה דם ונדה שפלטה וכו' נקט תרתי מינייהו וה"ה לאחריתי דאין בה מנהג: **וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע אין בהן מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין וכו'.** נראה דהאי דקאמר אין בהם מנהג וכו' ר"ל שלא נהגו בכך אבל ודאי אי נהגו לא הוי מנהג בטל דהא מן הדין לרבנן דקיי"ל כוותייהו מעיקרא הוה צריך וכיון דאחמור אחר התקנה לא הוי מנהג בטל: **אבל בחולה שראה קרי וכו'.** שנראה דאפי' נהגו לרחוץ הוי מנהג בטל ומפני כך כתב רבינו ז"ל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג וכו' שהיה די לומר אבל חולה שראה קרי לאונסו אין בזה מנהג כמ"ש גבי זב ונדה וכו' אין בזה מנהג אלא קאמר פטור מן הרחיצה להודיע לנו שכיון שהוא פטור מן הדין אפי' קודם התקנה אין בזה מנהג ואע"פ שנהגו הוא מנהג בטל:

כ פְּסוּי הָעֶרְוָה כִּיצַד. אֶף עַל פִּי שְׂכֶסֶה עֶרְוָתוֹ כְּדָרְךָ שְׂמִכְסוֹ לְקִרְיַת שְׁמַע לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שְׂיִכְסֶה אֶת לְבוֹ. וְאִם לֹא כֶּסֶה לְבוֹ אוֹ שֶׁנֶּאֱנַס וְאִין לוֹ בְּמָה יִכְסֶה הוּאִיל וְכֶסֶה עֶרְוָתוֹ וְהִתְפַּלֵּל יֵצֵא. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה:

כסף משנה **כיסוי הערוה וכו'.** ברייתא פרק מי שמתו (דף כ"ד. כ"ה): היתה טלית של בגד ושל שק חגורה לו על מתניו קורא ק"ש ולתפלה עד שיכסה את לבו וסובר רבינו דהיינו לכתחלה אבל בדיעבד יצא:

לחם משנה **כיסוי הערוה כיצד וכו'.** פרק מי שמתו (דף כ"ד: כ"ה). איתא היתה טלית של בגד של עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות קריאת שמע אבל לתפלה עד שיכסה את לבו וכו' ומשמע ליה לרבינו דה"ק אבל

לתפלה אינו מותר לכתחלה כמו בק"ש עד שיכסה את לבו אבל בדיעבד יצא
דלא מחמרינן כולי האי בתפלה:

ח טְהַרְתָּ מְקוֹם הַתְּפִלָּה כִּיצַד. לֹא יִתְפַּלֵּל בְּמְקוֹם הַטְּנֵפֶת וְלֹא
בְּמַרְחָץ וְלֹא בְּבֵית הַכֶּסֶא וְלֹא בְּאַשְׁפָּה וְלֹא בְּמְקוֹם שְׂאִינו
בְּחִזְקַת טְהָרָה עַד שְׂיִבְדְּקֵנוּ. כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר כָּל מְקוֹם שְׂאִין
קוֹרִין בוֹ קְרִיאַת שְׁמַע אֵין מִתְפַּלְלִין בוֹ. וְכַשֵּׁם שֶׁמַּרְחִיקִין
מִצוּאָה וּמַמִּי רַגְלִים וְרִיחַ רַע וּמִן הַמֵּת וּמִרְאֵית הָעֶרְוָה
לְקְרִיאַת שְׁמַע כֶּךָ מַרְחִיקִין לְתִפְלָה:

כסף משנה **טהרת מקום התפלה כיצד לא יתפלל וכו'.** כבר נתבאר בהלכות
ק"ש איסור ק"ש בכל המקומות הללו וה"ה לתפלה:

לחם משנה **טהרת מקום התפלה וכו'.** הוציא זה רבינו ז"ל ממה שאמרו פרק
מי שמתו (דף כ"ו.) על ענין הרחקה מן הצואה א"ר הונא לא שנו וכו' שם וכן
לתפלה:

ט הַמִּתְפַּלֵּל וּמָצָא צוּאָה בְּמְקוֹמוֹ הוֹאִיל וְחָטָא מִפְּנֵי שְׂלֵא
בְּדַק עַד שְׂלֵא הַתְּפִלָּל חוּזֵר וּמִתְפַּלֵּל ^[נ] בְּמְקוֹם טְהוֹר. הָיָה עוֹמֵד
בְּתִפְלָה וּמָצָא צוּאָה כְּנִגְדּוֹ אִם יָכוֹל לְהִלָּךְ לִפְנָיו כְּדִי שְׂיִזְרְקֶנָּה
לְאַחֲרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת יְהִלָּךְ וְאִם לֹא יִסְלְקֶנָּה לְצַדְדִין. וְאִם אֵינוֹ
יָכוֹל יִפְסִיק. גְּדוּלֵי הַחֲכָמִים לֹא הָיוּ מִתְפַּלְלִים בְּבֵית שְׂיֵשׁ בוֹ
שֶׁכֶר ^[נ] וְלֹא בְּבֵית שְׂיֵשׁ בוֹ מוֹרְקִיס בְּעֵת עֲפוּשׁוֹ מִפְּנֵי שְׂרִיחוֹ רַע
אֶף עַל פִּי שֶׁהַמְּקוֹם טְהוֹר:

כסף משנה **המתפלל ומצא צואה וכו'.** מימרא דרבא פרק מי שמתו (דף כ"ב):
וכתבו התוס' בשם ר"י דדוקא במקום שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם
צואה וכן כתב ה"ר יונה והרא"ש ז"ל: **היה עומד בתפלה ומצא וכו'.** ברייתא
שם היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו
ארבע אמות והתניא לצדדין לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. ופירש ה"ר
יונה הא דאפשר פ"י אם מתפלל כנגד המזרח וראה צואה כנגדו ויכול ללכת
כנגד המזרח מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחוריו אבל אם א"א לו ללכת כנגד
המזרח כגון שמתירא שיפסיקוהו עוברי דרכים או שמא יראה צואה אחרת

וכנגד המערב אינו רוצה לחזור פניו ילך כנגד הצדדין עד שיתרחק ממנה די אמות. ופירש"י והתניא לצדדין אין צריך להלך עד שתהא לאחוריו. דאפשר לילך לפניו ילך לפניו עד שתהא לאחוריו לא אפשר כגון שיש נהר לפניו מסלק לצדדין: **גדולי החכמים וכו'.** עירובין פרק הדר (דף ס"ה.) שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שיכרא ר"פ לא מצלי בביתא דאית ביה הרסנא:

לחם משנה המתפלל ומצא צואה וכו'. שם פרק מי שמתו (דף כ"ב:) היה מתפלל ומצא צואה במקומו וכו' אמר רבא וכו' ואמרו שם אלא אמר רבא הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה. וכתבו התוס' (שם ד"ה והא) פרי"י ודוקא במקום שה"י יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה ע"כ וכן דעת רבינו ז"ל שכתב הואיל וחטא מפני שלא בדק וכו': **גדולי החכמים וכו'.** פרק הדר (עירובין דף ס"ה):

דְּבָרִים הַחוֹפְזִים אוֹתוֹ כִּיצַד. אִם הָיָה צָרִיךְ לְנִקְבֵּיו לֹא יִתְפַּלֵּל. וְכָל הַצָּרִיךְ לְנִקְבֵּיו וְהַתְּפִלָּה תִּפְלָתוֹ [ח] תּוֹעֵבָה וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אַחֵר שְׂעֵשָׂה צָרְכּוֹ. וְאִם יָכוֹל לְהַעֲמִיד עֲצָמוֹ כְּדֵי פְרָסָה תִּפְלָתוֹ תִּפְלָה. וְאִף עַל פִּי כֵן לְכַתְחֵלָה לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שְׂבִיבָדָק עֲצָמוֹ יָפָה יָפָה וְיִבְדָּק נִקְבֵּיו וְיִסִּיר כִּיחוֹ וְנִיעֵו וְכָל הַדְּבָר הַטּוֹרְדוֹ וְאַחֵר כֶּךָ יִתְפַּלֵּל:

כסף משנה דברים החופזים אותו וכו'. פרק מי שמתו ברכות [כ"ג.] ת"ר היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד ואי תימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות עצמו אבל אם יכול לשהות עצמו תפלתו תפלה זו היא גירסת רבינו ודלא כהרי"ף דגריס מותר ועד כמה אמר רב ששת עד פרסה ומדתניא בסיפא תפלתו תפלה לומר שיצא י"ח ממילא דכי תני תפלתו תועבה היינו שצריך לחזור ולהתפלל: **ואף על פי כן לכתחלה לא יתפלל וכו'.** שם תניא אידך הנצרך לנקביו אל יתפלל משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכתוב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים: **וכתב ה"ר מנוח** כיחו הוא רוק עב שאין יכול לצאת אלא ע"י כח. ניעו הוא רוק המוכן לצאת שכבר נע ממקומו. וכן כתבו התוספות בריש ב"ק (דף ג'): ד"ה כיחו וניעו:

לחם משנה דברים החופזים אותו וכו'. בפרק מי שמתו (דף כ"ג) ברייתא הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה ואמרו שם לא שנו אלא

כשאין יכול לשהות בעצמו אבל אם יכול לשהות בעצמו תפלתו תפלה, ומשמע ליה לרבינו ז"ל מדקאמר תפלתו תפלה משמע לכתחילה אין מתפלל:

יא מי שגהק ופיהק [ט] ונתעטש בתפלתו אם לרצונו הרי זה מגנה. ואם בדק גופו קדם שיתפלל ובא לאנסו אין בכך כלום. נזדמן לו רק בתפלתו מבליעו בטליתו או בבגדו. ואם היה מצטער בכך זורקו בידו לאחוריו כדי שלא יצטער בתפלה ונמצא טרוד. יצא ממנו רוח מלמטה כשהוא עומד בתפלה שלא לדעתו שוהה עד שתכלה הרוח וחוזר לתפלתו:

לחם משנה מי שגיהק ופיהק ונתעטש בתפלתו אם לרצונו הרי זה מגונה וכו'. האי עיטוש שכתב רבינו ז"ל נראה שהוא עיטוש מלמעלה דלהאי קרי עיטוש מדכתב בתר הכי יצא ממנו רוח מלמטה משמע דלא קרי עיטוש מלמטה ונראה ודאי דלא גריס רבינו בגמרא בפרק מי שמתו (דף כד:): מגהק ומפהק לא קשיא כאן לאונסו וכו' מתעטש אמתעטש נמי לא קשיא כאן מלמעלה כאן מלמטה כגירסת רש"י ז"ל שכתב ה"ג אלא עיטוש אעיטוש וכו' משום דמשמע ליה דעיטוש לעולם לא הוי אלא לאונסו אבל גירסת רבינו ז"ל היא בשלמא מגהק ומפהק ומתעטש לא קשיא כאן לאונסו כאן לרצונו אלא רק ארק קשיא ולפי זה אידי ואידי בעיטוש מלמעלה ולהכי חילק בעיטוש בין לאונסו בין לרצונו דאם היה גורס כג"י רש"י ז"ל אין חילוק במתעטש בין אונסו לרצונו וכו' וכי תימא כל עיטוש הוי לאונסו מ"מ קרי לרצונו כיון שלא בדק עצמו קודם ולזה כתב רבינו ז"ל ואם בדק גופו קודם שיתפלל וכו' אבל רש"י ז"ל לא קרי לרצונו מפני שלא בדק ולאונסו מפני הבדיקה דמשמע ליה דבגיהוק ופיהוק ועיטוש לא שייך בדיקה קודם אלא קרי לרצונו מפני שיוכל באותה העת לסובלו ושלא לעשותו ולאונסו שאינו יכול לסובלו. ולכל הפירושים קשה מאי דאמרו בגמ' אלא רק ארק קשיא דלפירוש רש"י ז"ל גם ברק איכא לחלק בין לרצונו ולאונסו שכשיכול לסבול הרקיקה מקרי לרצונו ואם אינו יכול לסבול מקרי לאונסו כמו שכתב הטור ז"ל בא"ח בסי' פ"ז ואסור לו לרוק אם אפשר ואם אי אפשר לו שלא לרוק וכו' משמע דיש לחלק ברקיקה בין אפשר דהיינו לרצונו ללא אפשר דהיינו לאונסו וגם לפי רבינו ז"ל קשה דגם ברקיקה יש לחלק בין לאונסו ולרצונו שהיה לו לבדוק עצמו קודם ולהסיר כל דבר הטורדו שהוא הרקיקה בפיו והיה לו לרוק. מיהו לפי רבינו ז"ל דברקיקה אינו מועיל בדיקה ודאי דאפילו אם יסיר קודם תפלה מיד הוא בא לו רקיקה אחרת אע"פ שמ"מ יש לחלק לענין הרוק שהיתה בפיו קודם שהתחיל להתפלל דאז נקרא לרצונו מאחר שלא הסירו ולענין הרוק שבא לו אח"כ

נקרא לאונסו מ"מ כיון דאינו מועיל בדיקה לענין הרוק הבא כמו בגיהוק ופיהוק ועיטוש להכי לא שני ליה הגמי' כדשני ליה התם אבל לפי רש"י ז"ל למ"ש הטור קשה וצ"ע. וענין ממשמש בבגדו שהזכירו שם לא הזכיר רבינו ולא ידעתיו: **יצא ממנו רוח**. שם ר' אבא משתמיט מיניה דרב יהודה וכו' אמר איזיל ואשמע אשכחיה לתנא וכו' איכא דאמרי היה עומד וכו':

יב בְּקֶשׁ לְהוֹצִיא רוּחַ מִלְמָטָה וְנִצְטָעַר הַרְבֵּה וְאֵינוּ יָכוֹל לְהַעֲמִיד עֲצָמוֹ מִהֲלֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת וּמִמֶּתִין עַד שְׁתַּכְּלָה הָרוּחַ. וְאוֹמֵר רַבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים יִצְרָתָנוּ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ חֲרַפְתָּנוּ וְכִלְמַתָּנוּ חֲרַפָּה וְכִלְמָה בְּחַיֵּינוּ תוֹלְעָה וְרָמָה בְּמִיתָתָנוּ וְחוֹזֵר לְמְקוֹמוֹ וּמִתְפַּלֵּל:

כסף משנה (יא-יב) מי שגיהק ופיהק וכו'. פרק מי שמתו (כ"ד). א"ר חנניא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק ונתעטש מיתבי המגהק ומפהק בתפלתו הרי זה מגסי הרוח ל"ק כאן לאונסו כאן לרצונו: **וכתב** ה"ר מנוח גיהק גו הקים כלומר שהקים ופשט גופו למעלה פיהק פה הקים שפותח פיו הרבה. ורש"י פי' פיהוק הוא הרוח היוצא דרך הפה בקול כמנהג הזוללים: **נזדמן לו רוק וכו'.** שם ע"ב אמר רב יהודה היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואמרינן בתר הכי דרבינא נזדמן לו רוק ופתקיה לאחוריה משום דאנינא דעתיה: **וכתב** ה"ר מנוח דרבינו מפרש פתקיה זריקה ביד כמו פתקיה ת' פרסי אבל לא בפיו משום קלות ראש. ומשמע בירושלמי דדוקא מחמת האונס הוא דמותר ומשמע בירושלמי אם טיילו בו אסור פירוש דמטייל מדעתו שלא באונס: **יצא ממנו רוח וכו' עד ורמה במיתתנו.** שם וסובר רבינו דמסתמא חוזר למקומו הראשון ולא ישאר במקומו האחרון ואפשר שזאת היתה כוונת בה"ג שכתב חוזר לתפלתו ומתפלל:

יג הָיָה עוֹמֵד בְּתַפְלָה וְנִטְפוּ מֵי רִגְלָיו עַל בְּרַכְיוֹ מִמֶּתִין עַד שְׂיָכְלוּ הַמַּיִם וְחוֹזֵר לְמְקוֹם שְׂפָסֶק. [נ] וְאִם שָׁהָה כְּדִי לְגַמֵּר אֶת הַתַּפְלָה חוֹזֵר לְרֹאשׁ:

כסף משנה היה עומד בתפלה וכו' עד שיכלו המים. ברייתא (שם כ"ב): ואפליגו התם אמוראי להיכן חוזר וכתב הר"ף ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש:

לחם משנה **היה עומד בתפלה וכו'.** בברייתא שם (דף כ"ב ב') והטעם שפסק כאן בתפלה שהה כדי לגמור את כולה חוזר ובק"ש פסק אינו חוזר הלך אחר שיטת רבו הרי"ף ז"ל ועיין בב"י סי' ס"ה :

יד וכן המשתיין מים שוהה כְּדִי הַלּוֹךְ ד' אַמּוֹת וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל. וּמִשֶּׁהִתְפַּלֵּל שוהה אַחַר תְּפִלָּתוֹ כְּדִי הַלּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וְאַחַר כָּךְ מִשְׁתֵּיין כְּדִי שְׂיִפְסֹק דְּבָרֵי הַתְּפִלָּה מִפְּיּוֹ :

כסף משנה **וכן המשתין וכו'.** תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק במגילה פרק בני העיר (כ"ו:). ומ"ש רבינו כדי שיפסוק דברי התפלה מפיו הוא פירוש מה שאמרו שם כל ד' אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה :

לחם משנה **וכן המשתין וכו'.** במגילה פ' בני העיר (דף כ"ו:):

טו כּוֹנֵת הַלֵּב כִּיצַד. כָּל תְּפִלָּה שְׂאִינָה בְּכּוֹנָה [כ] אֵינָה תְּפִלָּה. וְאִם הִתְפַּלֵּל בְּלֹא כּוֹנָה חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּכּוֹנָה. מְצֵא דַעְתּוֹ מְשֻׁבָּשֶׁת וְלִבּוֹ טְרוּד אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּיָּשֵׁב דַּעְתּוֹ. לְפִיכֵן הֵבֵא מִן הַדֶּרֶךְ וְהוּא עֵיף אִם מֵצֵר אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּיָּשֵׁב דַּעְתּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים יִשְׁהָה שְׁלֹשָׁה יָמִים עַד שֶׁיִּגְנוּחַ וְתִתְקַרֵּר דַּעְתּוֹ וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל :

כסף משנה **כוונת הלב כיצד וכו'.** ואם התפלל כו'. סוף פרק תפלת השחר (דף ל':) א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי כלומר ולמה לי שתי תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ולאפוקי ממ"ד התם אין תפלת המוספין אלא בצבור א"ל ר' ירמיה לרבי זירא ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה והשתא כוין דעתיה ומדאמר ליה הכי למד רבינו שאם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה וכ"כ הרא"ש ז"ל: **לפיכך הבא מן הדרך וכו'.** עירובין פ' הדר (דף ס"ה.) א"ר אלעזר הבא בדרך אל יתפלל ג' ימים ומפרש רבינו דהיינו בא מן הדרך ואפשר שכך היתה גירסתו בגמרא וגם בדבריו ז"ל נכלל שהבא בדרך לא יתפלל מדנקט או מיצר וס"ל דטעמא מפני שהוא עיף או מיצר אבל אם דעתו מכוונת יתפלל ולמדנו כן מדאמרינן התם אבוה דשמואל כי אתי באורחא לא מצלי תלתא יומי ואם איתא דכל אדם אסורים מאי רבותא דאבוה דשמואל אלא ודאי דאבוה דשמואל היה מזיק לו הדרך ולהכי לא מצלי עד תלתא יומי אבל אם לא היה מצטער היה צריך להתפלל

מיד : מצא דעתו וכו'. פרק הדר (שם) אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל :

לחם משנה **כוונת הלב כיצד**. בס"פ תפלת השחר (דף ל'): משמע הכי דאמר שם ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה ולבסוף כוין דעתיה כלומר ומש"ה חזר והתפלל. וענין הכוונה משמע בסוף פ' אין עומדין (דף ל"ד): דלעיכובא לא בעי שכן אמרו שם ואם יכול לכוין וכו' יכוין באחת מהם ולא ידעתי למה לא הזכירו רבינו ז"ל: **מצא דעתו וכו' לפיכך הבא מן הדרך וכו'**. כל זה נתבאר בעירובין פרק הדר (דף ס"ה):

טז כיצד היא הכוונה. שפינה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישוב מעט קדם התפלה כדי לכוון את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישוב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קדם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה :

כסף משנה **לפיכך צריך לישוב מעט וכו'**. כלומר אף על גב דא"א לשהות שעה אחת כחסידים הראשונים מ"מ צריך לישוב מעט: **ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים וכו'**. משנה פרק תפלת השחר (כ"ח): רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ובגמרא (דף כ"ט): מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. ורבינו כתב דתרווייהו בעי שתהיה בנחת ובתחנונים ושלא תראה עליו כמשאוי דע"כ לא פליגי ר' הושעיא ורבנן אלא בפירוש עושה תפלתו קבע דאר"א אבל כולהו מודו דלכתחלה תרווייהו בעינן: **חסידים הראשונים וכו'**. ברייתא פרק אין עומדין (דף ל"ב):

לחם משנה **לפיכך צריך לישוב מעט וכו'**. שם בפי תפלת השחר משנה (דף כ"ח): ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים כו' ופירשו בגמי' (דף כ"ט): מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אושעיא כל שדומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים ופסק רבינו ז"ל כתרווייהו וזהו שאומר ואח"כ יתפלל בנחת ובתחנונים דהיינו כרבנן ולא יעשה תפלתו כמשוי דהיינו כר' אושעיא. ועוד אמרו שם רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו כל שאינו יכול לחדש וכו' ולא פסק רבינו הכי משום דאמרו שם א"ר

זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דילמא מטרידנא : **חסידיים הראשונים וכו'.** ריש פי אין עומדין (דף ל"ב :) ולדין צריך לשהות מעט כמ"ש רבינו ז"ל דכיון שהם היו שוהים שעה אחת די לנו שנלמוד מהם לזמן מועט :

יז שְׂכּוּר אֵל יִתְפַּלֵּל מִפְּנֵי שְׂאִין לוֹ כְּוָנָה. וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּתוֹ תוֹעֵבָה. לְפִיכָךְ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל כְּשִׁיתְרוֹקוֹן מִשְׁכָּרוֹתוֹ. שְׂתוּי אֵל יִתְפַּלֵּל וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּתוֹ תִּפְלָה. אִי זֶה שְׂכּוּר זֶה שְׂאִינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ. שְׂתוּי יָכוֹל לְדַבֵּר בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְאִינוֹ מִשְׁתַּבֵּשׁ. אֲף עַל פִּי כֵן הוֹאִיל וְשִׁתָּה רְבִיעִית יֵין לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שְׂיִסֵּיר יֵינוֹ מֵעָלָיו

כסף משנה שְׂכּוּר אֵל יִתְפַּלֵּל וכו'. פרק הדר מימרא דרבה בר הונא (עירובין ס"ד.): **איזהו שְׂכּוּר וכו'.** מימרא [שם ס"ד]. ומ"ש דברביעית מיקרי שתוי הכי משמע התם [ע"ב] בההוא פירקא :

לחם משנה שְׂכּוּר אֵל יִתְפַּלֵּל וכו'. זה מבואר בעירובין פרק הדר (דף ס"ד.) ומ"ש **אע"פ כן הואיל ושתה רביעית יין וכו'.** שם אמר רב יהודה אמר שמואל שתה רביעית יין אל יורה והוזכרה בתוספתא גירסא אחרת שהיא אל יתפלל ונראה שזו גירסתו של רבינו ז"ל :

יח וְכֵן אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ שְׁחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קִלּוֹת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ שִׁיחָה וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה וְלֹא מִתּוֹךְ כְּעַס אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבָרֵי תוֹרָה. וְלֹא מִתּוֹךְ דִּין וְהִלְכָה אֲף עַל פִּי שְׁהִם דְּבָרֵי תוֹרָה כְּדִי שְׁלֹא יְהֵא לְבוֹ טְרוּד בְּהִלְכָה. אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבָרֵי תוֹרָה שְׂאִין בְּה עֵיוֹן כְּגוֹן הִלְכוֹת פְּסוּקוֹת :

כסף משנה וכן אין עומדין וכו' עד הלכות פסוקות. ברייתות ריש פרק אין עומדין (דף ל"א.):

לחם משנה וכן אין עומדין וכו'. משנה ר"פ אין עומדין ושם ברייתא (ל"א.): אין עומדין לא מתוך דין ולא מתוך הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה :

יט תַּפְלוֹת הַפְּרָקִים כְּגוֹן תַּפְלוֹת מוֹסָף רֵאשׁ חֲדָשׁ וּתְפִלַּת מוֹעֲדוֹת צְרִיךְ לְהַסְדִּיר תַּפְלוֹתוֹ וְאַחַר כֵּן עוֹמֵד וּמְתַפְּלֵל כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְשַׁל בָּהּ. הִיא מְהֵלֶךְ בְּמָקוֹם סְכָנָה כְּגוֹן מְקוֹם גְּדוּדֵי חַיּוֹת וְלִסְטִים וְהִגִּיעַ זְמַן תַּפְלָה מְתַפְּלֵל בְּרַכָּה אַחַת. וְזוֹ הִיא. צְרִיכֵי עִמָּךְ [ט] יִשְׂרָאֵל מְרַבִּים וְדַעְתָּם קְצָרָה. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדִי פְּרַנְסָתוֹ וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵי מַחְסוּרָה וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה בְרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תַּפְלָה. וּמְתַפְּלֵל אוֹתָהּ בְּדֶרֶךְ כְּשֶׁהוּא מְהֵלֶךְ, וְאִם יָכוֹל לְעַמֵּד עוֹמֵד. וְכִשְׁהוּא מִגִּיעַ לְיָשׁוּב וְתִתְקַרֵּר דַּעְתּוֹ חוּזֵר וּמְתַפְּלֵל תַּפְלָה כְּתַקְנָתָה תִּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרַכּוֹת :

כסף משנה **תפלות הפרקים וכו'.** בסוף ר"ה (דף ל"ה). א"ר אלעזר לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל ומפרש התם הגמרא דהיינו דוקא תפלה שהיא משלשים יום לשלשים יום וסובר רבינו דהיינו ביום שלשים ליום שהתפלל בו : **כתב** הטור אחר שהביא דברי רבינו וא"א ז"ל כתב של פרקים הוא משלשים יום ואילך ולפי זה ר"ח אין צריך. ולי נראה שמ"ש שהרא"ש חולק עם רבינו אינו מוכרח דהא איכא לפרושי דמשלשים יום ואילך דקאמר היינו כשחוזר להתפלל ביום תשלום שלשים וזהו מר"ח לר"ח : **וכתב** ה"ר מנוח ודוקא כשקורא ע"פ אבל בשכתובה לפניו לא וצ"ע עכ"ל. ונראה דאפילו בשכתובה לפניו צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות : **היה מהלך במקום סכנה וכו'.** פרק תפלת השחר (כ"ט) : ת"ר המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואפליגו התם תנאי אי זו היא תפלה קצרה ואמר רב הונא הלכה כאחרים שאומרים שהיא צרכי עמך מרובים ודעתם קצרה כלומר ואינם יודעים לפרש צורכיהם. והטוב בעיניך עשה פי"ה ה"ר מנוח לא תתן לנו הטוב בעינינו שאולי לא יהיה תכליתו טוב אלא הטוב בעיניך שהוא הטוב הגמור : **ומתפלל אותה בדרך וכו'.** שם (דף ל"ה) מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה הביננו בעי לצלויי תלת קמייתא ותלת בתרייתא וכי מטי לביתיה לא בעי למיהדר לצלויי. תפלה קצרה לא בעי לצלויי לא תלת קמייתא ולא תלת בתרייתא וכי מטי לביתיה בעי למיהדר לצלויי. והלכתא הביננו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך. וכתב רבינו ואם יכול לעמוד עומד מדאמרינן התם רב חסדא ורב ששת הוּו אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי וקם נמי רב ששת ואמר מהיות טוב אל תקרא רע והאי צלותא תפלה קצרה היא דאילו הביננו לאו מהיות טוב נפקא דמדינא צריך לעמוד :

לחם משנה תפלות הפרקים כגון תפלת מוסף ראש חדש וכו'. מ"ש רבינו שצריך להסדיר תפלתו יצא לו ממ"ש בראש השנה בסוף מכילתין (דף ל"ה): שאני רב יהודה כיון דמתלתין יומין לתלתין יומין מצלי כפרקים דמי. ועיין בב"י ט"ח סימן ק"י: **היה מהלך במקום סכנה וכו'.** בפ' תפלת השחר (דף כ"ט): תנו רבנן המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה וכו': **ומתפלל אותה וכו'.** שם (דף ל') מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק חמישי

א שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן. ואם ה"ה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין. ואלו הן. עמידה. ונכח המקדש. ונתקון הגוף. ונתקון המלבושים. ונתקון המקום. והשונות הקול. והכריעה. והשתחויה:

לחם משנה שמנה דברים וכו' ואם היה רחוק וכו'. לכאורה משמע דכל הני דלמעלה הוו לעיכובא והשתא בא למנות שמנה דהוו לכתחלה וקשה דהרי גיהוק ופיהוק ועיטוש שהזכיר למעלה לא הוו לעיכובא אלא הרי זה מגונה קאמר וא"כ לא היה לו למנותם למעלה אלא בכלל שמנה אלו. וי"ל דגיהוק ופיהוק משום בדיקת הגוף הוא ובדיקת הגוף עיקרו לעיכובא וכגון אם היה צריך לנקביו דתפלתו תועבה לכך מנה גיהוק ופיהוק גבי הני דשאר בדיקת הגוף אף על גב דאינו לעיכובא:

ב עמידה פיצד. אין מתפלל אלא מעמד. [א] ה"ה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמד יעמד. ואם לאו יושב במקומו ויתפלל. חולה מתפלל אפלו שוכב על צדו והוא שיכול לכון [ב] את דעתו. וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכלת לכון את דעתו ויתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה. ה"ה רוכב

עַל הַבְּהֵמָה אֶף עַל פִּי שְׂיֵשׁ לוֹ מִי שְׂיֵאָחֵז ^[ג] בְּהֶמְתּוֹ לֹא יֵרֵד אֶלָּא יֵשֵׁב בְּמִקּוֹמוֹ וַיִּתְּפֹלֵל כְּדִי שְׂתֵּהָא דְעֵתוֹ מִיִּשְׁבֵּת עָלָיו :

כסף משנה **היה יושב בספינה וכו'.** (עיין בלחם משנה): **חולה מתפלל וכו'.** כתב ה"ר מנוח והוא שיכול לכוין שאם לא כן טוב שלא יתפלל וכ"כ הריא"ג. והוסיף עוד דזקן שאינו יכול לעמוד יושב במקומו ומתפלל ושמעתי מרבותינו שאם יכול לעמוד במקום הכריעות שיהיה כורע מעומד יעמוד עכ"ל: **היה רוכב על הבהמה וכו'.** ברייתא פרק תפלת השחר [שם כ"ח] פלוגתא דרבי ות"ק ואמר רבה בב"ח ואי תימא ריב"ל הלכה כרבי דאמר בין יש לו מי שיאחוז חמורו בין אין לו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו:

לחם משנה **היה יושב בספינה וכו'.** מסוגיא דפי' תפלת השחר (דף ל'): דהשכים לישוב בקרון ובספינה דאמר שם מר סבר תפלה מעומד עדיף משמע כדברי רבינו ז"ל דאין צריך לישוב: **היה רוכב על החמור וכו'.** במשנה שם (דף כ"ח): היה רוכב ע"ג בהמה ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים ע"כ. ושם בברייתא (דף ל'). תנו רבנן היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה וכו' רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל עד כאן:

א נִכַח הַמְּקַדָּשׁ כִּיצַד. הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לְאַרְץ מִחֲזִיר פָּנָיו לִכְח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִתְּפִלֵּל. הָיָה עוֹמֵד בְּאַרְץ מְכוּן אֶת פָּנָיו כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם. הָיָה עוֹמֵד בְּיְרוּשָׁלַיִם מְכוּן פָּנָיו כְּנֶגֶד הַמְּקַדָּשׁ. הָיָה עוֹמֵד בְּמְקַדָּשׁ מְכוּן פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים. סוּמָא וּמִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לָכוּן אֶת הָרוּחוֹת וְהַמְהַלֵּךְ בְּסָפִינָה יָכוֹן אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד הַשְּׂכִינָה וַיִּתְּפִלֵּל:

כסף משנה **היה עומד בחוצה לארץ וכו' עד ויתפלל.** ברייתא שם אלא שבגירסאות שלנו כתוב היה עומד בח"ל יכוין לבו כנגד ארץ ישראל ומפרש רבינו דיכוין לבו היינו פניו דאי לא היינו דין הסומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות. ובפסקי הרא"ש ז"ל אין כתוב לבו אלא יכוין כנגד א"י והיא הגירסא הנכונה: **ודע** שה"ר יונה ז"ל מפרש דכי תני יכוין כנגד א"י לא כנגד א"י בלבד אלא כנגד א"י וירושלים וכנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים וכשהוא בירושלים א"צ לכוין כנגד ירושלים שהרי עומד בתוכה אלא כנגד בהמ"ק וכנגד בית קדשי הקדשים:

לחם משנה היה עומד וכו'. שם בברייתא ועוד שם בברייתא היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד הפרוכת ולא הוזכר זה בדברי רבינו ז"ל ולא ידעתי למה ואולי לא היה בגירסתו ז"ל בגמ': **סומא ומי שאינו יכול וכו'.** שם בברייתא: **והמהלך בספינה.** במשנה שהזכרתי (כ"ח:) ואע"פ שבמשנה אמרו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים כתב רבינו כנגד השכינה משום דהוא ז"ל מפרש בפירוש המשנה שמה שאמר כנגד בית קדשי הקדשים רוצה לומר שהיה לו כוונה בתפלתו ויראה לו כאילו עומד לפני בית קדש הקדשים. ואם כן היינו מה שאמר יכוין את לבו כנגד השכינה:

ד תקון הגוף כיצד. כשהוא עומד בתפלה צריך לכוון את רגליו זו [ד] בצד זו ונותן עיניו למטה כאלו הוא מביט [ה] לארץ. ויהיה לבו פנוי למעלה כאלו הוא עומד בשמים ומניח ידיו על לבו כפותין הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה [ו] ביראה ופחד. ולא יניח ידיו [ז] על חלציו:

כסף משנה תיקון הגוף כיצד וכו' צריך לכוין את רגליו וכו'. פ"ק דברכות (דף י"א:) א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ופירש"י ורגליהם רגל ישרה נראין כרגל אחת וכיון שהאדם עומד לפני קונו צריך שיכוין רגליו ויסמכם בענין שידמו אחת כמו מלאכי השרת: **ונותן עיניו למטה וכו'.** ביבמות פרק מצות חליצה (דף ק"ה:) א"ר ישמעאל ברבי יוסי בשם אביו המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה: **ומניח ידיו כפותין וכו'.** פ"ק דשבת (דף י"א) רבא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מאריה אמר רב אשי חזינא לרב כהנא כי איתא צערא בעלמא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מאריה וכי איכא שלמא בעלמא לביש ומתכסי ומתעטף אמר הכון לקראת אלהיך ישראל. ופכר ידיה היינו שחובק ידיו ומסתמא היא הימנית על השמאלית ולא היה מפליג רב כהנא בין צערא לשלמא אלא ללביש ומכסי אבל לעולם פכר ידיה. ומ"ש ולא יניח ידיו על סנטרו כך היא גירסת הרי"ף ופי' הערוך סנטרו צדו:

לחם משנה תקון הגוף וכו' צריך לכוון רגליו זו בצד זו. בפ"ק דברכות (דף י"א):

ה תקון המלבושים כיצד. מתקן מלבושיו [ח] תחלה ומצין עצמו ומתהדר שנתחוו לה' בהדרת קדש. ולא יעמד

בְּתַפְלָה בְּאֶפְוֹנְדָתוֹ, וְלֹא בְּרֹאשׁ מְגָלָה, וְלֹא בְּרִגְלֵי מְגָלוֹת אִם
דָּרָךְ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁלֹּא יַעֲמְדוּ בְּפָנֵי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא [ט] בְּבֵתֵי
הַרְגְלִים. וּבְכָל מְקוֹם לֹא יֵאָחֵז תְּפִלִּין בִּידוֹ וְסִפָּר תּוֹרָה בְּזֵרוּעוֹ
וְיִתְפַּל מִפְּנֵי שֶׁלְבוֹ טְרוּד בְּהֵן. וְלֹא יֵאָחֵז כְּלִים וּמַעוֹת בִּידוֹ.
אָבֵל מִתְפַּלֵּל הוּא וְלוֹלֵב בִּידוֹ בְּיָמוֹת הַחֵג מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצוּת
הַיּוֹם. הִזָּה מְשׁוּי עַל רֹאשׁוֹ וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה אִם הִזָּה פְּחוֹת
מֵאַרְבָּעָה קַבִּין מִפְּשִׁילוֹ לְאַחֲזוֹרָיו וּמִתְפַּלֵּל בּוֹ. הִזָּה אֲרַבְּעָה קַבִּין
מִנִּיחוֹ עַל גְּבֵי קַרְקַע וְאַחַר כֵּךְ יִתְפַּלֵּל. דָּרָךְ כָּל הַחֲכָמִים
וְתַלְמִידֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְפַּלְלוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִים :

כסוף משנה תקון המלבושים. נלמד ממאי דהוה עביד רב כהנא כמו שכתבתי
בסמוך. ואמרינן נמי התם רבה בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי כלומר היה
נותן אנפלאות חשובים ברגליו אמר הכון לקראת אלהיך ישראל ומדרמי
פוזמקי אלמא שאין להתפלל ברגלים מגולות. וכתב רבינו אם אין דרך אנשי
המקום וכו' כלומר לאפוקי כל בני הערב שעומדים לפני הגדולים ברגלים
מגולות שאותם יכולים להתפלל בין ברגלים מגולות בין במכוסות וה"ה
למקומות שרוב העולם מכסים רגליהם ואין מקפידים בשעומדין לפני
הגדולים אם עומדין ברגלים מגולות או מכוסות דלענין תפלה נמי אין קפידא.
ולשון רבינו מוכיח שאין קפידא לתפלה אלא במקום שמקפידים שלא לעמוד
לפני גדולים ברגלים מגולות וכתבו בהגהות דאמרינן בחגיגה (דף י"ג:) לאו
אורח ארעא לגלויי כרעיה קמי מאריה: **ומ"ש ולא יעמוד בתפלה באפונדתו**
ולא בראש מגולה: ובכל מקום לא יאחוז וכו'. פרק מי שמתו ברכות (דף כ"ג):
ת"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וסי"ת בזרועו ויתפלל אמר שמואל סכין
ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ובסוף לולב הגזול (סוכה מ"א:) א"ל
מר בר אמימר לרב אשי אבא מצלי ולולב בידו ואותביה מהא דתניא לא יאחוז
אדם תפילין וכו' ושני התם לאו מצוה הוא וטריד הכא מצוה הוא ולא טריד
כלומר אינו עושה מצוה בתפיסתם בידו ולא טריד וזהו דעת רש"י ז"ל ונראה
שהוא ג"כ דעת הר"ן ז"ל דדוקא בהני אסרינן משום דטריד שמא יפול הסכין
ויזיק ושמא תפול הקערה ותשבר או יפסדו האוכלין שבתוכה והככר שמא
יפול ויטנף והמעות שמא יתפזרו אבל דברים שאין בהם הפסד מותר לתופסן
בידו ולולב נמי אי לאו חביבותא דמצוה איכא למימר דטריד דילמא יפול
ויפסל: **וכתב ה"ר יונה ז"ל דיי"מ דשום דבר אין לו לתפוס בידו והני דנקט לאו**
דוקא אלא לאורחא דמילתא בעלמא נקטינהו: היה משוי על ראשו וכו'.

ברייתא במציעא פרק המקבל (דף ק"ה:) בלשון הזה: **דרך כל החכמים וכו'.**
הכי משמע פ"ק דשבת (דף י'):

לחם משנה **תקון המלבושים וכו'.** בפרק יציאות השבת (דף י') אמרו רבא שרי גלימיה ופכר ידיה אמר כעבדא קמי מריה אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי וכו' כי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי ע"כ. ולכך פסק רבינו ז"ל בדאיכא שלמא דיתקן מלבושיו. וגם פסק שחובק את ידיו משום דמה שאמר כי איכא שלמא לביש וכו' ר"ל וגם פכר ידיה כלומר שחובק את ידיו. ואף על פי שבגמ' לא הזכירו גבי שלמא סובר רבינו דודאי הוי הכי משום מורא שמים: **ומציין עצמו ומהדר משום שנאמר השתחוה לה' בהדרת קדש וכו'.** אע"ג דבפ"ק דשבת (דף י'): לא הביאו אלא קרא דהכון לקראת אלהיך ישראל רבינו הביא פסוק דהשתחוה ליי' בהדרת קדש משום דבברכות ר"פ אין עומדין (דף ל' ע"ב) אמרו על מתני' מנא הני מילי וא"ר יהושע בן לוי מהכא השתחוה ליי' בהדרת קדש אל תקרי הדרת אלא חרדת וכו' והקשו ממאי דילמא לעולם הדר ממש כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא אמר רב נחמן וכו' ומשום דאמרינן הכי בגמרא הביא רבינו ז"ל דרשה זו שהיא פשוטה בפסוק x: **ובכל מקום לא יאחוז תפלין בידו וס"ת בזרועו וכו'.** בפרק מי שמתו (דף כ"כ ע"ב) אמרו ת"ר לא יאחוז אדם תפלין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם מים ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ע"כ. ופירש"י ז"ל הרי אלו כיוצא בהן לענין תפלה שדואג עליהם שלא תפול הסכין ותזיקנו והקערה תשפך והמעות יאבדו והככר תטנף ע"כ. ובפרק לולב הגזול (דף מ"א ע"ב) הקשו על רב אשי שהיה מתפלל בלולב מהאי ברייתא מהא דאמר שמואל ותירצו התם לאו מצוה נינהו וטריד והיא מצוה היא ולא טריד עד כאן. ומשמע מדברי רש"י ז"ל דדוקא נקט סכין וכו' משום דבהני ד' איכא טירדא כדכתב הוא ז"ל אבל שאר הכלים לא ומה שהקשו בגמרא על ההיא דלולב הוא משום דבלולב נמי איכא טירדא שמא יפול מידו וישבר תיומתו. ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב סתם ולא יאחוז כלים וכו' משמע דבכל מין כלים איירי ולדבריו קשה למה נקט שמואל הני ד' לימא כל הכלים סתם ואולי דדעת רבינו דבכל הכלים שחס עליהם שלא ישברו הן דומיא דמעות שירא שמא יאבדו ולכך כתב כלים ומעות כלומר כלים דומיא דמעות ומ"מ היה לו לבאר: **היה משוי על ראשו וכו'.** במציעא פ' המקבל (דף ק"ה ע"ב) אמרי דבי רבי ינאי לתפלה ולתפילין ד' קבין וכו':

1 **תקון המקום פיצד. יַעֲמֵד בְּמָקוֹם נְמוּדָ וַיִּחְזֵיר פָּנָיו לַכְּתָל. וְצָרִיךְ לַפְתַּח חֲלוֹנוֹת אוּ פְתָחִים כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם כְּדִי לְהַתְּפַלֵּל**

כְּנִגְדּוֹן שְׁנֵאמַר (דניאל ו-יא) 'וְכֹוִין פְּתִיחֹן לֵה בְּעֵלִיתְהָ' וְגו'. [א] וְקוֹבַעַ
מְקוֹם לְתַפְלָתוֹ תְּמִיד. וְאִין מְתַפְלֵל בְּחֶרְבָּה [ב] וְלֹא אַחֲרֵי בֵּית
הַכְּנֶסֶת אֶלָּא אִם כֹּן הֶחָזִיר פָּנָיו לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְאֶסוּר לֵישֵׁב
בְּצַד הָעוֹמֵד בְּתַפְלָה [ג] אוּ לְעֵבֵר לְפָנָיו עַד שְׂיַרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע
אַמּוֹת :

כסף משנה יעמוד במקום נמוך. פ"ק דברכות (דף י"ע"ב) א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך שנאמר ממעמקים קראתיך ה': **ויחזיר פניו לכותל**. דאמרינן בפ"ק דברכות (שם) מנין שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר: **וצריך לפתוח חלונות וכו'**. מימרא דר' חייא בר אבא פרק אין עומדין (דף ל"א.): **וכתב** ה"ר מנוח בגמרא לא אשכחן אלא בבית שיש בו חלונות אבל כיון דמייתי ליה מכוין פתיחן ליה משמע שצריך להיות כנגד ירושלים: **וכתב** רבינו בתשובה שבתי כנסיות ומקומות המיוחדים לתפלת הצבור אין להצריך בהם חלונות ומ"ש אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות היינו ביחיד המתפלל בביתו כמו שהיה עושה דניאל: **וקובע מקום לתפלתו תמיד**. פ"ק דברכות (דף ו'): א"ר חלבו אמר רב הונא הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו: **וכתב** הרא"ש ז"ל דלא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בבה"כ אחת אבל אם מתפלל באחד משני מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי פ' תפלת השחר צריך לייחד לו מקום בבה"כ וכ"כ בהגהות. וה"ר יונה ז"ל כתב דלא איתמר הכי במקומות בה"כ דכיון דכולה מקום תפלה אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזוית זו אלא ר"ל שקובע מקום לתפלתו בביתו שלפעמים אינו יכול ללכת לבה"כ ומתפלל בביתו מייחד מקום לכך וכתב דהכי משמע בירושלמי: **ואין מתפלל בחורבה**. נראה דהיינו מדאמרינן בריש ברכות (דף ג'). דא"ל אליהו לר"י שנכנס לחורבה להתפלל היה לך להתפלל בדרך ואמרינן דש"מ אין נכנסין לחורבה ואע"ג דמשמע התם דאין נכנסין לחורבה אפילו שלא בשעת תפלה מ"מ כיון דלגבי תפלה אמרה אליהו כתבה רבינו לענין תפלה: **ולא אחורי בית הכנסת וכו'**. שם (ו' ע"ב) אמר רב הונא כל המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבה"כ אבל מהדר אפיי לבה"כ לית לן בה ופירש"י כל פתחי בה"כ היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגלה מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי בה"כ ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו, כלומר ואחורי בית הכנסת קורא הצד שאין שם פתחים והתוס' פירשו בהיפך שאחורי ב"ה היינו הצד שהפתחים פתוחים בו וה"ר יונה כתב ליישב מה שקשה לכל אחד

מהפירושים: **ואסור לישב וכו'.** בפרק אין עומדין (דף ל"א:): אמר ריב"ל אסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. וכתב ה"ר יונה בשם הגאונים דה"מ כשאנו קורא ק"ש או פסוקים אחרים אבל אם קורא שום דבר אין צריך כלום וכ"כ בהגהות: **או לעבור וכו'.** בפרק תפלת השחר (דף כ"ז.). אריב"ל אסור לעבור כנגד המתפללים. וכתב ה"ר יונה ודוקא כנגד פניהם אבל בצדס לא חיישינן להעברה בעלמא והוא דעת רבינו. ואמרינן תו התם איני והא ר' אמי ורבי אסי חלוף ומשני חוץ לד' אמות הוא דחלפי:

לחם משנה **תקון המקום כיצד וכו'.** פ"ק דברכות (דף י" ע"ב) אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך וכו'. תניא נמי הכי לא יעמוד אדם לא על גבי כסא וכו' ועוד אמרו שם (דף ה' ע"ב) א"ר יהושע בן לוי מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו וכו'. וכתבו התוספות אבל מלתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק עד כאן. ולא נתבאר דין זה בדברי רבינו ז"ל ואולי רמז לזה באומרו יחזיר פניו לכותל כלומר שלא יהא דבר חוצץ בינו לכותל: **וצריך לפתוח חלונות וכו'.** ר"פ אין עומדין (דף ל"א:): אמרו לעולם אל יתפלל אדם אלא בבית שיש לו חלונות וכו': **ואין מתפלל בחורבה.** ריש פ"ק (דף ג'): אמרו כן ושם נראה מן הברייתא דאפילו כניסה בחורבה אסור מפני שלשה דברים וא"כ קשה בדברי רבינו ז"ל למה כתב תפלה דמשמע תפלה דוקא ונראה לומר דלרבנותא נקטיה דאע"פ שהוא בדרך וירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים כההיא עובדא דר' יוסי והוי אמינא דיכנס בחורבה קמ"ל דלא יכנס: **ואסור לישב וכו'.** בפי' אין עומדין (דף ל"א ע"ב) אני האשה הנצבת עמכה בזה מכאן שאסור לישב בד' אמות של תפלה וכתב רבינו ז"ל שהוא בין מלפניו בין לאחוריו x בין מן הצדדים וכן כתבו התוספות:

לא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם גְּבוּהָ שֶׁלְשָׁה טְפָחִים או יוֹתֵר וַיִּתְפַּלֵּל. וְלֹא עַל גְּבִי מְטָה וְלֹא עַל גְּבִי סִפְסָל וְלֹא עַל גְּבִי פֶסֶא. [מ] הָיָה בְּנֵין גְּבוּהָ אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁהוּא שְׁעוֹר הַבַּיִת הָרִי הוּא פְּעֻלָּהּ וּמִתֵּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה מְקוֹף מְחֻצוֹת מְכַל רוּחוֹתָיו אָף עַל פִּי שְׁאִין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת מִתֵּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ מִפְּנֵי שְׁאִין גְּבָהוּ נֶכֶר שֶׁהָרִי חָלַק רְשׁוֹת לְעֶצְמוֹ:

ההראב"ד לא יעמוד במקום גבוה כו' עד שהרי חלק רשות לעצמו. כתב הראב"ד ז"ל, א"א ובכלל זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל:

כסף משנה לא יעמוד במקום גבוה וכו'. ברייתא פ"ק דברכות (דף י'): המתפלל לא יעמוד ע"ג כסא או על גבי ספסל ולא ע"ג מקום גבוה שאין גבהות לפני המקום. ומ"ש דהיינו בגבוה ג' טפחים הטעם משום דכל פחות משלשה כארעא סמיכתא היא. ומ"ש היה בנין גבוה וכן אם היה מוקף מחיצות וכו' מילתא דסברא היא. והראב"ד כתב א"א ובכלל זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל עכ"ל. נראה מדבריו שגם הוא ז"ל סובר שאין זה בכלל מקום גבוה וא"כ אפילו יכול לירד אינו צריך לירד:

לחם משנה לא יעמוד במקום גבוה וכו'. כבר נתבאר:

ח האמנין שהיו עושין מלאכה בראש האילן או בראש הנדבך או בראש הכתל והגיע זמן תפלה יורדין למטה ומתפללין וחוזרין למלאכתן. ואם היו בראש הזית או בראש התאנה מתפללין במקומן מפני שטרחן מרבה. ומה הן מתפללין. אם היו עושין בסעדתן בלבד מתפללין שלש תפלות של תשעה עשר ברכות. היו עושין בשכרן מתפללין הבנינו. ובין כן ובין כן אין יורדין לפני התבה ואין נושאים את כפיהן:

כסף משנה האומנין שהיו עושים מלאכה וכו'. פי' היה קורא (דף י"ו). ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין. וכתב הרי"ף ז"ל ירושלמי למה לי בראש הזית ובראש התאנה רבי אבא ורבי סימון תרויהון אמרין מפני שטרחתן מרובה. ופירש ה"ר יונה ז"ל שענפיהם מרובין יותר משאר אילנות ויש טורח בעלייתן וירידתן יותר מבשאר אילנות ויתבטלו ממלאכת בעה"ב: ומה הן מתפללין וכו'. שם ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומברכין לפנייה ולאחריה ומתפללין י"ח אבל אין יורדין לפני התבה ואין נושאים כפיהם והתניא מעין י"ח ל"ק כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן:

לחם משנה האומנין וכו'. מבואר בברייתא בברכות פי' היה קורא (דף י"ו):

ט השונית הקול כיצד. לא יגביה קולו בתפלתו ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו [ג] בלחש. ולא ישמיע קולו אלא אם כן הנה חולה או שאינו יכול לכון את לבו עד שישמיע קולו, הרי זה מתר. ובלבד שלא יהא בצבור כדי שלא תטרף דעתן מקולו:

כסף משנה **השויות הקול כיצד וכו'.** פרק אין עומדין (דף ל"א.) אמר רב המנונא כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו. ובפרק ואלו נאמרין סוטה (ל"ב:) מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש עוברי עבירה כלומר שמתודים בתפלתן על עבירות שבידם. ובסוף מי שמתו ברכות (כ"ד:) תניא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכון לבו בלחש אבל אם אינו יכול לכון לבו בלחש מותר וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא. וזהו שאמר א"כ היה חולה וכו':

לחם משנה **השויות הקול וכו'.** בפרק אין עומדין (דף ל"א) אמרו וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו וכו': **אלא א"כ היה חולה וכו'.** בפי' מי שמתו (ד' כ"ד ע"ב) השמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכון את לבו וכו':

ז כריעה כיצד. המתפלל כורע חמש כריעות בכל תפלה ותפלה. בברכה ראשונה בתחלה ובסוף. ובהודיה בתחלה ובסוף. וכשגומר התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו. וכשהוא כורע נותן שלום משמאל [ס] עצמו ואחר כך מימין עצמו ואחר כך מגביה ראשו מן הכריעה. וכשהוא כורע בארבע הכריעות כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם. במה דברים אמורים [ט] בהדיוט. אבל כהן גדול כורע בתחלת כל ברכה ובסוף כל ברכה. והמלך כיון ששחה בראשונה אינו מגביה ראשו עד שגומר כל תפלתו:

כסף משנה **כריעה כיצד וכו'.** פרק אין עומדין (דף ל"ד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף. ומ"ש וכשגומר

כורע וכו', נראה שלמד כן מדאמרינן בפרק הוציאו לו יומא (דף נ"ג): אמר ר' חייא בריה דרב הונא חזינא לאביי ורבא דפסעי גי' פסיעות בכריעה אחת משמע שצריך לכרוע בסוף התפלה: **ומה שכתב ונותן שלום וכו'**. גם זה שם ומשום שכינה אמרו שנותן שלום לימין ואחר כך לשמאל ועוד יתבאר זה בסמוך: **וכשהוא כורע וכו'**. מימרא דרבה בר חיננא משמיה דרב (דרבא) סוף פרק קמא דברכות (דף י"ב). **ופירש"י** כשהוא כורע באבות ובהודאה: **בד"א בהדיוט וכו'**. פרק אין עומדין (דף ל"ד). אמר רבי שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו כלומר בברייתא שכתבתי בסמוך. כהן גדול בסוף כל ברכה וברכה והמלך תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. אר"י בר נחמני לדידי מיפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כ"ג תחלת כל ברכה וברכה והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף ופסק רבינו כר"י בר נחמני משום דאמר לדידי מיפרשא לי אלמא דק טפי בשמעתיה. ונראה שהיה בגירסת רבינו בכ"ג תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה או בתחילת כל ברכה וברכה דאמר ר"י בר נחמני אסוף כל ברכה וברכה דקאמר ר' שמעון בן פזי סמיך דלאוסופי עליה אתא ובעינן דליכרע בתחלת כל ברכה וברכה ובסוף כל ברכה וברכה:

לחם משנה **כריעה כיצד וכו'**. שם פרק אין עומדין (דף ל"ד). תנו רבנן אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחילה וסוף וכו' אמר רבי יצחק בר נחמני לדידי מיפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כהן גדול תחלת כל ברכה וברכה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף ואם כן קשה על רבינו ז"ל איך כתב דבכהן גדול תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה הא לא קאמרי בגמרא אלא תחלת כל ברכה וברכה. ואולי שהוא מפרש דמאי דקאמר תחלת כל ברכה וברכה מוסיף על הראשון דאמר שכהן גדול כורע בסוף כל ברכה ובא זה להוסיף אף תחלת כל ברכה דאין סברא לאפושי מחלוקת כולי האי ולומר דהאי קאמר סוף ולא תחלה והאי תחלה ולא סוף:

יא **וְלָמָּה נֹתֵן שְׁלוֹם לְשִׁמְאֵלוֹ תְּחִלָּה. מִפְּנֵי שֶׁשִּׁמְאֵלוֹ הוּא יָמִין שֶׁכָּנָגְד פָּנָיו. כְּלוּמַר כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ נֹתֵן שְׁלוֹם לְיָמִין הַמֶּלֶךְ וְאַחַר כֵּן לְשִׁמְאֵל הַמֶּלֶךְ. וְקָבְעוּ שֶׁיִּפְטֹר מִן הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שֶׁנִּפְטְרוּ מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ:**

כסף משנה **ולמה נותן שלום וכו'**. פרק הוציאו לו (יומא דף נ"ג): רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימינא ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לשמאל דידך קא אמינא דהוי ימינו של הקדוש ברוך הוא:

לחם משנה ולמה נותן שלום וכו'. יומא פי הוציאו לו (דף נ"ג ע"ב):

יב כָּל הַכְרִיעוֹת הָאֵלוּ צָרִיךְ שְׂיִכְרַע בָּהֶן עַד שְׂיִתְפַּקְּקוּ כָּל חֲלִיּוֹת ^[9] שֶׁבִשְׂדֵרָה וַיַּעֲשֶׂה עֲצָמוֹ כְּקֶשֶׁת. וְאִם שָׁחָה מְעֻט וְצָעַר עֲצָמוֹ ^[צ] וְנִרְאָה כְּכוֹרֵעַ בְּכָל כָּחוֹ אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ:

כסף משנה כל הכריעות האלו וכו'. בפרק תפלת השחר ברכות (כ"ח:) א"ר תנחום אמר ריב"ל המתפלל צריך שיכרע עד שיתפסקו כל חוליות שבשדרה ר' חנינא אומר כיון שנענע בראשו שוב אינו צריך אמר רבא והוא דמצער נפשיה:

יג הַשְּׂתַחֲוִיָּה כִּיצַד. אַחַר שֶׁמִּגְבִּיָּה רִאשׁוֹ מִכְרִיעָה חֲמִישִׁית יֵשֵׁב לְאַרְצָה וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו אֲרָצָה וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתְּחִנוּנִים שְׂיִרְצָה. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מְקוֹם עַל בְּרַכִּים. קִידָה עַל אַפִּים. הַשְּׂתַחֲוִיָּה זֶה פְּשוּט יְדִים וְרַגְלִים עַד שֶׁנִּמְצָא מְטַל עַל פָּנָיו אֲרָצָה:

כסף משנה השתחויה כיצד וכו': כריעה האמורה בכל מקום וכו' עד על פניו ארצה. ברייתא פרק אין עומדין (דף ל"ד):

לחם משנה השתחויה כיצד וכו'. מגילה פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"ב ע"ב) נתבאר:

יד כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נִפְיֵלַת פָּנִים אַחַר תְּפִלָּה יֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִידָה וַיֵּשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הַשְּׂתַחֲוִיָּה. וְאִסּוּר לַעֲשׂוֹת הַשְּׂתַחֲוִיָּה עַל הָאֲבָנִים אֶלָּא בַּמְקָדָשׁ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. ^[10] וְאִין אָדָם חָשׁוּב רִשָּׁאֵי לִפְלַעַל עַל פָּנָיו אֶלָּא אִם כֵּן הוּא יוֹדֵעַ בְּעֲצָמוֹ שֶׁהוּא צָדִיק כִּי הוֹשֵׁעַ. אָבֵל מְטָה פָּנָיו ^[11] מְעֻט וְאֵינוֹ כּוֹבֵשׁ אוֹתוֹ בְּקִרְקַע. וּמִתָּר לְאָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּמְקוֹם זֶה וּלְפַל עַל פָּנָיו בְּמְקוֹם אַחֵר:

ההראב"ד ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן יודע בעצמו שהוא צדיק כיהושע. א"א בירושלמי ובלבד יחיד על הציבור ואית דגרסי ובלבד יחיד בציבור עכ"ל:

כסף משנה ואסור לעשות השתחוויה וכו'. כבר ביארתינו בפרק ששי מהלכות עבודת כוכבים: **ואין אדם חשוב וכו'.** מימרא דרבי אלעזר פרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ב:) וסוף פ"ק דתענית (דף י"ד): **כתב** הראב"ד א"א בירושלמי ובלבד יחיד על הצבור ואית דגרסי ובלבד יחיד בצבור עכ"ל. והטעם דכשמרבה תחנה על הצבור בצבור ואין נענה הויה ליה כיסופא. ומכיון שכתב רבינו א"א נענה כיהושע ממילא משמע דהיינו על הצבור ובעיבור. **ומ"ש אבל מטה פניו וכו',** הוא מדאמרינן התם (מגילה כב) א"ר חייא ברי דר"ה חזינא לאביי ורבא דכי נפלי אנפיייהו מצלי אצלווי כלומר מטין על צדיהן שלא יראו כנופלים ע"פ לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכן פירש"י וכן נראה מדברי הרי"ף. ואע"פ שבהל' עבודת כוכבים פ"ו כתבתי דרבינו מפרש דהא דאביי ורבא מצלי אצלווי היה כדי שלא ישתחוו על הרצפה י"ל שהוא ז"ל סובר דכיון דמייתי בגמרא להא דאביי ורבא מצלי אצלווי בתר הא דאמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ובתר הא דתניא השתחוויה זו פשוט ידים ורגלים אית לן למימר דאתרווייהו קאי וה"ק אביי ורבא כי הוו מצלי על הצבור ובצבור לא היו נופלים על פניהם לפי שאנשים חשובים היו וכדר' אלעזר אלא הוו מצלי אצלווי וכי הוה רצפה קמייהו אע"פ שלא היו מתפללין על הצבור נמי הוו מצלי אצלווי כי היכי דלא ישתחוו על הרצפה א"נ אף ע"ג דהא דאביי ורבא אצלו אצלווי כדי שלא ישתחוו על הרצפה היו עושין כן מכל מקום משמע דכל כה"ג לא הוי בכלל מה שאמרו אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו:

לחם משנה **אבל מטה פניו וכו'.** שם דאביי ורבא מצלי אצלווי ושם בהלכות עבודת כוכבים ביארתי פירוש רבינו האי וכוונת רבינו ז"ל: **ומותר לאדם להתפלל וכו'.** הוציא זה רבינו ז"ל ממה שאמרו שם בגמ' דרצפה הוה קמיה דרב והקשו שם וליזיל לגבי צבורא וכו' וליפול על אפיו משמע דיכול אדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר שהרי התפלל רב במקום שבה הרצפה והיה יכול ללכת במקום אחר וליפול על פניו:

טו מְנַהֵג פְּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל שְׂאִין נְפִילַת אַפִּים בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים וְלֹא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְלֹא [ש] בְּרֹאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחִנְכָּה וּבְפוּרִים וְלֹא בְּמִנְחָה שֶׁל עֶרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְלֹא

בְּעֶרְבֵית שְׁבָכָל יוֹם. וַיֵּשׁ יַחֲדָיִם שְׁנוּפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּעֶרְבֵית.
וּבְיוֹם הַכְּפוּרִים [ת] בְּלֶבֶד נּוּפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּכָל תְּפִלָּה וְתַפְלָה
מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם תְּחִנָּה וּבִקְשָׁה וְתַעֲנִית:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק ששי

א אָסוּר לוֹ לְאָדָם לְעֵבֵר אַחוּרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁעַה שֶׁהֲצַבּוּר
מִתְּפַלְּלִין אֵלָּא אִם כֵּן הָיָה נוֹשֵׂא מִשְׁאוּי, אוֹ שֶׁהָיָה לְבֵית
הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְתָחִים בְּשְׁנֵי רוּחוֹת, שֶׁהָרוּאָה אוֹמֵר שְׁמָא יִלְךְ
וַיִּכְנַס מִפְתַּח הָאֲחֵר. וְכֵן אִם הָיָה בְּעִיר שְׁנֵי בְּתֵי כְּנִסְיוֹת יֹאמֵר
הָרוּאָה שְׁמָא יִלְךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת הָרְגִיל בּוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ תְּפִלִּין
בְּרֵאשׁוֹ מִתֵּר לוֹ לְעֵבֵר וְאִף עַל פִּי שְׁאִין שָׁם אֶחָד מִכָּל אֱלוֹ
שֶׁהִתְּפַלֵּין מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר מְצוֹת וְאִינוּ מִמְּבֹטְלֵי
תְּפִלָּה:

כסף משנה אסור לו לאדם וכו'. פ"ק דברכות (ח':) אמר ריב"ל אסור לו לאדם
שיעבור אחורי בה"כ בשעה שהצבור מתפללים אמר אביי לא אמרן אלא
דליכא פיתחא אחרינא אבל איכא פיתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא
דליכא בי כנישתא אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא
אמרן אלא דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה. זו היא גירסת הרי"ף
ז"ל והיא גירסת רבינו:

לחם משנה אסור לו לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור
מתפללין וכו'. פרק הרואה (דף ס"א) אמרו אחורי עבודת כוכבים ולא אחורי
בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלא דרי מידי וכו' ולא
אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא וכו' ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא וכו'.
ונראה דבגירסת רבינו ז"ל לא היה ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא וכו' ולכך
לא הזכירו ובפ"ק דברכות (דף ח' ע"ב) הביאו זה ואמרו לא אמרן אלא דלא
דרי טונא ולא רהיט וכו' ורבינו ז"ל לא היה לו בגרסתו גם כן לא רהיט וכו'
ולכך לא הזכירו:

ב הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצְּבוּר לֹא יֶאֱרִיךְ אֶת תְּפִלָּתוֹ יוֹתֵר מִדְּאֵי אֲבָל
בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ הַרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְאִם בָּא לֹמֵר אַחַר תְּפִלָּתוֹ אֲפֹלוּ
[א] כְּסֹדֵר וְדוּי יוֹם הַכְּפוּרִים אוֹמֵר. וְכֵן אִם רָצָה לְהוֹסִיף בְּכָל
בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֲמֻצָּעִיּוֹת מֵעֵין הַבְּרָכָה מוֹסִיף :

לחם משנה **המתפלל עם הצבור לא יאריך בתפלתו וכו'.** פ' אין עומדין (דף
ל"א) כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל וכו': **ואם בא לומר אחר וכו'.**
שם איתמר נמי אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו וכו' יכול לומר
וכו': **וכן אם רצה להוסיף וכו'.** פרקא קמא דע"ז (דף ח')

ג כִּיצַד. הָיָה לוֹ חוֹלָה מִבִּקְשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת חוֹלִים כְּפִי
צְחוּת לְשׁוֹנוֹ. הָיָה צָרִיךְ לִפְרַנְסָה מוֹסִיף תַּחֲנִנָּה וּבִקְשָׁה בְּבִרְכַּת
הַשְּׁנָיִם. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּכָל אַחַת מֵהֶן. וְאִם רָצָה לְשָׂאֵל כָּל צָרָתוֹ
[ב] בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה שׁוֹאֵל. אֲבָל לֹא יִשְׂאֵל לֹא בְּשֵׁלֶשׁ רֵאשׁוֹנוֹת [ג]
וְלֹא בְּשֵׁלֶשׁ אַחֲרוֹנוֹת :

כסף משנה **(ב-ג) המתפלל עם הצבור וכו'.** למד כן מדתניא פרק אין עומדין
(דף ל"א.) כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור מקצר
ועולה מפני טורח צבור. **ומ"ש ואם בא לומר אחר תפלתו וכו',** מפורש שם
בברייתא אחר התפלה אפילו כסדר וידוי של יה"כ אומר איתמר נמי אמר רב
חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא
לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יה"כ אומר וכן אריב"ל בפ"ק דע"ז (דף ח'). :
וכן אם רצה להוסיף וכו'. פ"ק דע"ז (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל שואל
אדם צרכיו בש"ת אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם
צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך
לפרנסה אומר בברכת השנים. **ומ"ש אבל לא ישאול וכו',** מימרא דרב יהודה
בפ' אין עומדין (ברכות ל"ד.). :

ד אֲסוּר לוֹ לְאָדָם שְׂיִטְעֵם [ד] כְּלוּם אוֹ שְׂיַעֲשֶׂה מְלֶאכָה מֵאַחַר
שְׂיַעֲלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר עַד שְׂיִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְכֵן לֹא יִשְׁכֹּם
לְפֶתַח חֲבֵרוֹ לְשָׂאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ קֹדֶם שְׂיִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת [ה] שַׁחֲרִית.

וְלֹא יֵצֵא בְּדֶרֶךְ קֹדֶם שְׂתִפְלֵל. אֲבָל טוֹעַם וְעוֹשֶׂה מְלֹאכָה קֹדֶם שְׂתִפְלֵל מוֹסֵף וְקֹדֶם מְנַחָה. אֲבָל אֵינוֹ סוֹעֵד [n] סָמוּךְ לְמְנַחָה :

ה כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מְנַחָה גְדוּלָה לֹא יִכְנַס לְמַרְחָץ אֶפְלוֹ לְהִזְיַע עַד שְׂתִפְלֵל שְׁמָא יִתְעַלֵּף וְיִבְטֵל מִן הַתְּפִלָּה. [n] וְלֹא לְאָכַל אֶפְלוֹ אֲכִילַת עֲרָאֵי שְׁמָא יִמְשֵׁךְ בְּאֲכִילָה. וְלֹא לְדוֹן אֶפְלוֹ בְּגִמְרַ דִּין שְׁמָא יִסְתַּר הַדִּין וְיִמְשֵׁךְ וְיִבְטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְכֵן לֹא יֵשֵׁב לְפָנֵי הַסֵּפֶר לְסִפְרֵי אֶפְלוֹ תְּסַפְרַת הַדִּיוּט עַד שְׂתִפְלֵל שְׁמָא יִשְׁבֵּר הַזּוּג. וְלֹא יִכְנַס לְבִרְסֵקֵי סָמוּךְ לְמְנַחָה עַד שְׂתִפְלֵל שְׁמָא יִרְאֶה הַפְּסֵד בְּמִלְאכְתּוֹ וְיִתְעַסֵּק בָּהּ וְיִתְעַכֵּב מִן הַתְּפִלָּה. וְאַם הַתְּחִיל בְּאַחַת מֵאֵלוֹ לֹא יִפְסִיק [n] אֶלָּא גּוֹמֵר וְאַחַר כֵּן מִתְּפִלֵּל תְּפִלַּת מְנַחָה :

כסוף משנה (ד-ה) ואסור לו לאדם שיטעום כלום וכו'. פ"ק דברכות (דף י'): א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם א"ר יצחק אמר ר' יוחנן משום ראב"י כל האוכל ושותה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תיקרי גויך אלא גאיך לאחר שאכל ושתה זה ונתגאה קיבל עליו עול מלכות שמים. וכתב הרא"ש בשם אבי העזרי דבמים לית בהו גאוה ומותר לשתותן בבקר קודם תפלה: **או שיעשה מלאכה.** בפרק היה קורא (דף י"ד). אסור לעשות חפציו קודם שיתפלל גם זה שם (דף ה'): תניא אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על שני דברים על תפילתי שתהא סמוכה למטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. ומפרש רבינו על תפילתי שתהא סמוכה לקומי מהמטה כלומר שלא אעשה מלאכה בינתים ודלא כרש"י דאפילו לקרות לא היה רוצה אחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל: **וכן לא ישכים וכו'.** פרק היה קורא (דף י"ד). אמר רב הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה. מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו כלומר הא דאסר רב במשכים לפתחו דוקא: **ולא יצא לדרך וכו'.** שם מימרא דרב אידי בר אבין: **וכתב** ה"ר מנוח ומ"ה הרוצה לצאת לדרך בשחרית טוב להתפלל בביתו ואע"פ שעדיין לא הגיע זמן תפלה כדי שיתפלל בכוונה ובעמידה משיתפלל בדרך במרוצה והוא שעלה עמוד השחר ולא דוקא שחרית אלא אפילו אי זו תפלה שתהיה כיון שהגיע זמנה אין לו לצאת עד שיתפלל אותה עכ"ל: **אבל טועם וכו'.** בפרק תפלת השחר (דף כ"ח ע"ב) אסיקנא דלית הלכתא כרב הונא דאמר אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספים ולא כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לאדם שיטעום

כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה. ונראה שדעת רבינו דדוקא טעימה הוא דשרינן אבל סעודה אפילו של עראי אסורה כמו שכתב בסמוך. ונ"ל דאכילת פירות כביצה הוי טעימה אבל יותר מכביצה או כזית מפת אכילת עראי מיקרי ואסור: **אבל אינו סועד וכו'.** משנה פ"ק דשבת (דף ט'): לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובגמרא איכא תרי לישני בפירושא דמתניתין ודעת רבינו כדעת הרי"ף ז"ל שפוסק כלישנא בתרא דהאי לא ישב אפילו להסתפר בתספורת דידן ולא תימא דוקא בתספורת בן אלעשא שהיה מספר כתספורת של כ"ג שהיא קשה וכדאמרינן התם בלישנא קמא. ואמאי לא ישב להסתפר תספורת דידן גזירה שמא ישבר הזוג של מספרים ויהא צריך לחזר אחר זוג אחר. ולא למרחץ אפילו להזיע בעלמא לכתחלה אמאי לא שמא יתעלף. ולא לבורסקי לעיוני בעלמא לכתחלה אמאי לא דילמא חזי פסידא ומטריד פירש"י שמא יראה שנתקלקלו העורות ויצטער ויהא טרוד בצערו ולא יתפלל. ומדברי רבינו נראה שהטעם שמא יראה שנתקלקלו העורות ויתעסק בתיקונם. ולא לאכול בסעודה קטנה לכתחלה אמאי לא דילמא אתי לאמשוכי. ולא לדין בגמר דין לכתחלה אמאי לא דילמא חזי טעמא וסתר דינא ואסיקנא התם בגמרא דהאי סמוך למנחה היינו סמוך למנחה גדולה: **ויש** לדקדק בדברי רבינו שכתב כיון שהגיע זמן מנחה גדולה דמשמע שאינו אסור עד שיגיע זמן המנחה וקודם לכן בסמוך כתב אינו סועד סמוך למנחה. וצ"ל דלסמוך למנחה קרי כיון שהגיע זמן המנחה: **ואם התחיל וכו'.** היינו דוקא כשיש שהות ביום אבל אם אין שהות ביום יפסיק ולשון רבינו דייק הכי שכתב ואחר כך מתפלל תפלת המנחה משמע דוקא כשאח"כ יתפלל דהיינו בדאיכא שהות אבל אי ליכא שהות יפסיק וכן נתבאר בפרק לולב הגזול דאפילו במצוה דרבנן אי ליכא שהות ביום מפסיק וכמו שכתבתי בפ"ב מה' ק"ש:

לחם משנה (ד-ה) אסור לו לאדם שיטעום כלום או שיעשה מלאכה מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל וכו'. כל זה מבואר בפ"ק דברכות (דף י'): **אבל אינו סועד סמוך למנחה וכו'.** בפ"ק דשבת (דף ט' ע"ב) על מתניי דלא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' ואוקמוה בגמרא סמוך למנחה גדולה ופסק רבינו כרב אחא בר יעקב ואע"ג דהך סוגיא איתמרא אליבא דריב"ל ולית הלכתא כותיה במ"ש כיון שהגיע זמן וכו' כבר כתבו התוספות כיון דמסיק סתם גמרא הכי משמע דבהך דאם התחיל וכו' קיימא לן כותיה ודוקא בהא דאמר אסור לטעום לא קי"ל כותיה וא"כ ודאי דסמוך למנחה קטנה אפילו אם התחילו מפסיקין וכן דעתו של רבינו ז"ל אע"פ שלא נתבאר יפה בדבריו:

ו מאימתי התחלת תספורת משניניח מעפרת של ספרין על ברקיו. ומאימתי התחלת מרחץ משפוט הבגד הסמוך לבשרו. ומאימתי התחלת הברסקי משיקשר בגד בין כתפיו כמו שהאמנין עושין. ומאימתי התחלת אכילה, לבני ארץ ישראל משפוט ידיו ולבני בבל משיתיר חגורו. ומאימתי התחלת הדין משיתעטפו הדיינים וישבו. ואם היו יושבין משיתחילו בעלי דינין לטעון:

כסף משנה מאימתי התחלת תספורת וכו'. עד משיתיר חגורו. לשון הגמרא שם כלשון הזה. ופירוש מעפורת סודר: ומאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ז שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין ול"פ הא דעסיקי ואתו בדינא והא דלא עסיקי ואתו בדינא:

ז אף על פי שתפלת ערבית רשות לא יבוא אדם^[ט] ממלאכתו ויאמר אכל מעט ואישן קמעא ואחר כך אתפלל, שמה תאנס אותו שנה ונמצא ישן כל הלילה, אלא מתפלל ערבית ואחר כך אוכל ושותה או ישן. ומתיר להסתפר ולכנס למרחץ סמוך לשחרית מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרב העם נכנסין שם ביום. אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו:

כסף משנה אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא בריש ברכות (דף ד').: ומותר להסתפר וכו'. מילתא דסברא היא והכי משמע מדלא נקט במתניתין לא ישב לפני הספר אלא בסמוך למנחה:

ח מי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן התפלה פוסק ומתפלל. ואם היתה תורתו אמנותו ואינו עושה מלאכה כלל והיה עוסק בתורה בשעת תפלתו אינו פוסק, שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפלה. וכך העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה:

לחם משנה מי שהיה עוסק וכו'. פירקא קמא דשבת (דף י"א) מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה ופירשו בגמרא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו: **וכל העוסק וכו'.** כבר נתבאר למעלה בהלכות קריאת שמע פ"ב:

ט אין המתפלל מפסיק ותפלתו אלא מפני סכנת נפשות בלבד. ואפלו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. אבל פוסק הוא למלך עובד כוכבים שפא יהרגנו. היה עומד בתפלה וראה מלך עובדי כוכבים או אנס בא כנגדו יקצר ואם אינו יכול יפסיק. וכן אם ראה נחשים ועקרבים באים כנגדו אם הגיעו אליו והיה דרכו באותן המקומות שהן ממיתין פוסק^נ ובורח. ואם לא היה דרכו להמית אינו פוסק:

כסף משנה (ח-ט) מי שהיה עוסק בת"ת וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט':) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק בתורה (שם י"א). אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא ההיא בעיבור השנה. וסבר רבינו דטעם עיבור השנה הוא לפי שהוא צרכי רבים. **ומה שכתב רבינו וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בתורה** פירושו הרי זה כמו שתורתו אומנותו ועוסק בתורה שהרי כתב בפ"ב מהלכות ק"ש היה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עת לקרות וק"ש חמירא מתפלה לענין הפסקה וכיון דלענין ק"ש אינו מפסיק כ"ש שאינו מפסיק לתפלה. וכבר כתבתי שם שהוא ירושלמי בר"פ אין עומדין: **אין המתפלל וכו'.** משנה פרק אין עומדין ברכות (דף כ"ט): אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ובגמרא שם (ל"ב): אמר רב יוסף ל"ש אלא מלכי ישראל אבל מלכי עכו"ם פוסק מיתבי ראה אנס בא כנגדו ראה קרון בא כנגדו לא יפסיק אלא מקצר ועולה ל"ק הא דאפשר לקצר הא דלא אפשר כלומר שאם רואה שיכול למהר ולסיים תפלתו קודם שיגיעו אליו יקצר דהיינו שיאמר פתיחת הברכות וחתימתן ואם לאו פוסק: **וכתבו** ההגהות שאם פסק אינו צריך לחזור לראש אלא חוזר לתחלת הברכה שטעה בה ואם היה בג' ראשונות חוזר לראש בג' אחרונות חוזר לעבודה. וכתב ה"ר יונה שאם יכול להתרחק לצד ויתנצל בזה מלדבר יעשה כן: **וכן אם ראה נחשים וכו'.** משנה שם (כ"ט): אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ובגמרא (דף ל"ג). אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק. ירושלמי מ"ט דמחייא בתר דמחייא ולכך חילק רבינו בין מקומות שדרכן להמית למקומות שאין דרכן

להמית. ומ"ש אם הגיעו אליו, דלא תימא כיון שראה אותם אפילו מרחוק פוסק לכך כתב שאינו פוסק אא"כ הגיעו אליו כלומר קרוב לו:

לחם משנה **היה עומד בתפלה וכו'.** משנה ריש פרק אין עומדין (דף כ"ט ע"ב) אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ובגמרא שם (ל"ב:) אמר רב יוסף לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי עכו"ם פוסק וכו': **וכן אם ראה וכו'.** שם במשנה אפילו נחש כרוך על עקבו ובגמרא x ראה אותם מרתייעין ובאים כנגדו פוסק. ורבינו כתב וה"י דרכן באותן המקומות ופשוט הוא:

נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה. וכל איש שפטור מקריאת שמוע פטור מן התפלה. וכל המלוין את המת אף על פי שאין למטה צרף בהן פטורין מן התפלה:

כסף משנה **נשים ועבדים וכו'.** משנה פרק מי שמתו (דף כ.'): **וכל איש שפטור וכו'.** רוב הפטורים מק"ש נאמר בהם שפטורים גם מן התפלה ואף באותן שלא נתפרש פטורים מק"ו דק"ש דאורייתא פטורים תפלה דרבנן לא כ"ש: **וכל המלויים את המת וכו'.** משנה ר"פ מי שמתו (י"ז): תנן נושאי המטה וחילופיהן וכו' ואלו ואלו פטורים מן התפלה ופירש רבינו שם ואם לא יהיה מן המזומנים לשאת המטה ולא מן העוזרים אבל בא ללוות בלבד הוא חייב בק"ש והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדות הלב עכ"ל:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק שביעי

א כשתקנו חכמים דברי תפלות אלו תקנו ברכות אחרות לברך אותן בכל יום, אלו הן. כשיכנס אדם למטתו לישן בלילה מברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המפיל חבלי שנה על עיני והמשקיע שינת תרדמה והמאיר לאישון בת עין. יהי רצון מלפניך יי אלהי שתצילני מיצר רע ומפגע רע ואל יבהלוגי חלומות רעים ולא הרהורים רעים ותהא מטתי שלמה

לְפָנַיִךְ וְתַעֲמִידֵנִי מִמֶּנֶּה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וְהֶאֱיָרָה עֵינַי פֶּן אֵישָׁן
הַמּוֹת. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּאֲוִיר לְעוֹלָם כָּלֹּ בְכָבוֹדוֹ:

לחם משנה **כשתקנו וכו'.** בפרק הרואה (דף ס'): אמרו הנכנס לישן על מטתו
אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר ברוך המפיל וכו':

ב וְקוֹרָא פְּרָשָׁה [א] רֵאשׁוֹנָה מִקְרִיאַת שְׁמַע [ב] וַיִּישָׁן. וְאַפְלוּ
אֶשְׁתּוֹ יִשְׁנָה עִמּוֹ (קוֹרָא פְּסוּק רֵאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים וְאַחַר
כֶּךָ יִישָׁן). וְאִם אֲנִסְתּוֹ [ג] שְׁנָה קוֹרָא אֲפֵלוּ פְּסוּק רֵאשׁוֹן אוֹ
פְּסוּקֵי רַחֲמִים [ד] וְאַחַר כֶּךָ יִישָׁן:

כסף משנה **(א-ב) כשיכנס אדם למטתו וכו'.** פרק הרואה ברכות (דף ס'):
הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר ברוך
המפיל חבלי שינה על עיני וכו'. ופירש"י ותהא מטתי שלימה שלא יהא פיסול
ורשע בזרעי. **ומה שכתב ואפילו אשתו ישנה עמו** נתבאר בסוף פרק ג' מהלכות
קריאת שמע. והגירסא הנכונה בדברי רבינו סמוך לואפילו אשתו ישנה עמו
ואם אנסתו שינה קורא פסוק ראשון או פסוקי רחמים. ובמקצת ספרים יש
תוספת דברים וטעות סופרים הם. **ומ"ש פסוקי דרחמים** הוא מדאמרינן
בפ"ק (דף ד': ה'). אמר רב נחמן בר יצחק אם ת"ח הוא אינו צריך אביי אמר
אף ת"ח בעי למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וכו'. וגרסינן
בפ"ב דשבועות (דף ט"ו): דריב"ל מסדר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה'
מחסי וה' מה רבו צרי עד לה' הישועה וגני:

לחם משנה **וקורא פרשה ראשונה מק"ש וישן ואפילו אשתו עמו ואם אנסתו**
שינה קורא פסוק ראשון או אפילו פסוקי רחמים ואחר כך ישן. כך היא
הגירסא הנכונה בספרי רבינו ז"ל. ויצא לו מ"ש שקורא פסוקי רחמים ממ"ש
בפ"ב דשבועות (דף ט"ו) ריב"ל אמר להו להני קראי וגני וסובר רבינו ז"ל
שרצה לומר שכשלא היה יכול לומר קריאת שמע שאנסתו שינה היה אומר
להני קראי:

ג בְּשַׁעָה שְׁיִיקֶץ בְּסוּף שְׁנָתוֹ מְבָרַךְ וְהוּא עַל מְטָתוֹ כֶּךָ. אֱלֹהֵי
נְשָׁמָה שְׁנַתָּת בִּי טְהוֹרָה אַתָּה בְּרֵאֲתָה וְאַתָּה יִצְרָתָה וְאַתָּה
נִפְחָתָה בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְרָה בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עֲתִיד לְטָלָה מִמֶּנִּי
וְאַתָּה עֲתִיד לְהַחְזִירָה בִּי לְעֲתִיד לְבוֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה תִּלְוֶיָה

בְּקִרְבֵי מוֹדָה אֲנִי לִפְנֵיךָ יְיָ אֱלֹהֵי רַבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים בְּרוּךְ אַתָּה
יְיָ הַמַּחְזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָּרִים מֵתִים :

כסף משנה בשעה שייקץ בסוף שנתו. כלומר דאף על גב דאמרינן בגמרא (ברכות דף ס' :) כי מתער לימא אלהי נשמה וכו' אין הכוונה כל זמן שייקץ באי זו שעה שתהיה אלא דוקא בסוף שנתו. ומה שכתב רבינו מכאן עד המכין מצעדי גבר כך הם מסודרות בפרק הרואה (שם) בלשון הזה: **וכתב** ה"ר יונה ז"ל שנראה מלשון רבינו שמברך אותם על מטתו כסדר שהם כתובים בגמרא וזה תימה שמאחר שאין ידיו נקיות היאך יברך ומה שסידרו אותם בגמרא כך מפני שהם היו קדושים ורוחצים ידיהם בענין שהיו יכולים לומר הברכות בנקיות אבל אנו שאין יכולים לזוהר ולשבת בנקיון כ"כ אין נכון לאומרם עד לאחר נטילה. והא דאמרינן כל הברכות מברך אותם עובר לעשייתן היינו ברכת המצות שאומר בהם וצונו צריך לברך תחלה להקב"ה על מה שצונו וקרבתו לעבודתו אבל ברכות של הודאה ושל שבח כגון אלו יכול לברך אחר כך. ובברכת אשר יצר כיון שאין צריך ליטול אלא אם כן שפשוף אך ר"י היה רגיל לברך אשר יצר אף לקטנים וכן נהגו:

לחם משנה בשעה שיקץ וכו'. כל אלו הברכות האמורות בספר רבינו ז"ל הן מבוארות בפרק הרואה (דף ס' :) ולא חש רבינו ז"ל להביאם על הסדר האמור בגמרא מפני שהוא סובר שכל ברכה צריך לאומרה בשעה שעושה אותה וכמו שכתב לקמן מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו. ומי שנוהג לאומרם בבית הכנסת צריך לאומרם על הסדר האמור בגמרא:

ד כְּשֹׁמֵעַ קוֹל הַתְּרַנְגוּלִים מִבְּרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ
הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לְשִׁכּוֹי בִּינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה. כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ
בְּגָדָיו מִבְּרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם מְלַבֵּישׁ
עְרוּמִים. כְּשֶׁמְנִיחַ סְדִינּוֹ עַל רֵאשׁוֹ מִבְּרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
מְלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה. כְּשֶׁמַּעְבִּיר יָדָיו עַל עֵינָיו
מִבְּרַךְ פּוֹקֵחַ עֵינָיו. כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ מִבְּרַךְ מֵתִיר אֲסוּרִים.
כְּשֶׁמוֹרִיד רִגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמְנִיחָם עַל גְּבִי קַרְקַע מִבְּרַךְ רוֹקַע
הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם. כְּשֶׁעוֹמֵד מִבְּרַךְ זוֹקֵף כְּפוּפִים. כְּשֶׁנוֹטֵל יָדָיו
מִבְּרַךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצָנְנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם. כְּשֶׁרוֹחֵץ

פָּנִיו מְבָרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר חֲבִלֵי
שָׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעָפִי, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי
אֲבוֹתַי שֶׁתְּרַגְּלֵנִי לְדַבֵּר מִצְוָה וְאֵל תְּרַגְּלֵנִי לְדַבֵּר עֲבָרָה וְעוֹן
וְתִשְׁלַט בִּי יֵצֵר טוֹב וְאֵל יִשְׁלַט בִּי יֵצֵר רָע וְתַחֲזִקֵנִי בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְתוֹן חֲלָקֶי בְּתוֹרָתֶךָ וְתַתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינַי
כָּל רוּאֵי וְתִגְמְלֵנִי חֲסָדִים טוֹבִים, בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים
טוֹבִים:

ה וְכָל זְמַן שֶׁיִּכְנַס לְבֵית הַכֶּסֶּא אוֹמֵר קִדְּם שֶׁיִּכְנַס הַתְּכַבְּדוּ
מִכְּבָדִים קְדוֹשִׁים מְשֻׁרְתֵי עֲלִיוֹן עֲזֻרוֹנֵי עֲזֻרוֹנֵי שְׁמֵרוֹנֵי שְׁמֵרוֹנֵי
הַמְּתִינּוּ לִי עַד שֶׁאֲכַנֵּס וְאֵצֵא שְׁזָה דֶרֶכְךָ שֶׁל בְּנֵי אָדָם. וְאַחֵר
שֶׁיִּצְא מְבָרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר ^[ה] יֵצֵר אֶת
הָאָדָם בְּחֻמָּה וּבְרָא בּוֹ נְקֻבִים נְקֻבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גְּלוּי
וְיָדוּעַ לְפָנֶי כֶּסֶא כְּבוֹדֶךָ שְׂאֵם יִסְתֵּם אֶחָד מֵהֶם אוֹ אִם יִפְתַּח
אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשֶׁר לְהִתְקַיֵּם אֶפְלוּ שְׁעָה אַחַת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ
רוֹפֵא כָּל בֶּשֶׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

ו כְּשֶׁחֻגְר חֲגוּרוֹ מְבָרַךְ אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוֹרָה. כְּשֶׁלּוּבֵשׁ נִעְלִיו
מְבָרַךְ שֶׁעֲשִׂיתָ לִּי כָּל צָרָכִי. כְּשֶׁמְהַלֵּךְ לְצֵאת לְדַרְךָ מְבָרַךְ הַמְּכִין
מִצְעָדֵי גֶבֶר. וּמְבָרַךְ אָדָם בְּכָל יוֹם בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ
הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשִׂנִי גוֹי. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא
עָשִׂנִי אִשָּׁה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשִׂנִי ^[ו]
עֶבֶד:

כסף משנה ומברך אדם בכל יום וכו'. כתב הרי"ף ז"ל בסוף ברכות גרסינן
בפרק התכלת (מנחות דף מ"ג): תניא חייב אדם לברך בכל יום ג' ברכות שלא
עשני גוי ובור ואשה. רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקא בריך שלא עשני
בור אי"ל כולי האי אלא היכי איבריך שלא עשני עבד היינו אשה היינו עבד עבד
זיל טפי:

לחם משנה ומברך אדם בכל יום וכו'. מנחות פי התכלת (דף מ"ג): תניא היה ר' מאיר אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום ואלו הן שלא עשאני גוי שלא עשאני אשה שלא עשאני בור ואסיקו התם אלא מאי מברך שלא עשאני עבד היינו אשה [היינו עבד] ותירצו זיל טפי ופירש"י (שם מ"ד). זיל מזולזל העבד יותר מן האשה. ל"א זיל טפי כלומר הוסיף וברך כדי להשלים ע"כ. ורבינו כתב הסדר בראשונה שלא עשאני גוי ואחר כך אשה ואח"כ כך עבד והרי משמע בגמרא שבמקום שלא עשאני בור אמר שלא עשאני עבד ושלא עשאני בור הוי בברייתא אחר אשה. אבל ראיתי בב"י שכתב שבתחלה מברך עבד ואחר כך אשה מפני שהעבד מזולזל יותר כדאמרו בגמרא וא"כ מתחילין מן היותר פחות קודם ותחלה קאמר עכו"ם שהוא פחות מכולם ואח"כ עבד שהוא מזולזל טפי ואח"כ אשה וכן בדין שמתחלה יברך שלא עשאני עכו"ם ואח"כ יברך עבד שאפילו עבד שהוא טוב ממנו לא עשאו. ורבינו ז"ל נראה שלא הקפיד בזה ואולי שהוא מפרש כפירוש אחר של רש"י ז"ל ואם כן כיון דעבד ואשה שוים נקט אשה תחלה כמו שאמרו בברייתא:

ז שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלוּ אֵין לָהֶם סֵדֶר אֶלָּא מְבָרֵךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל דָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה בְּשִׁבְלֹו בְּשַׁעֲתֹו. כִּי צַד. הֵרִי שְׁחָגֵר חֲגוּרוֹ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ מְבָרֵךְ אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוֹרָה. [מ] שְׁמַע קוֹל הַתְּרַנְגוֹל מְבָרֵךְ הַנוֹתֵן לְשִׁכּוּי בִּינָה. וְכָל בְּרָכָה מֵהֶן שְׁלֵא נִתְחַיֵּב בָּהּ אֵינוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ:

כסף משנה וכל ברכה מהם שלא נתחייב בה וכו'. התוס' [בברכות דף ס':] ד"ה כי שמע כתבו דאפילו לא שמע קול תרנגולא מברך הנותן לשכוי דאין ברכה זו אלא על הבחנת האור שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה אבל בשאר ברכות אינו מברך אלא א"כ נהנה כגון אם שכב על מטתו לא יברך מלביש ערומים וכן כל כיוצא בזה וכ"כ הרא"ש דכל ברכות שהם להנאתו כגון מלביש ערומים עוטר ישראל ושעשה לי כל צרכי אם אין נהנה מהם כגון ששכב על מטתו בלתי ערום אינו מברך אותם. וההגהות כתבו בשם התוס' שאם הוא במדבר שאין שם תרנגול לא לו ולא לאחרים או אם הוא חרש לא יברך הנותן לשכוי ואם הוא סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו:

ח כִּי צַד. לֵן בְּכִסּוּתוֹ אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹמֵד מִלְּבִישׁ עְרוּמִים. הֵלֵךְ יַחַף אֵינוֹ מְבָרֵךְ שֶׁעָשִׂיתָ לִּי כָּל צָרְכִי. בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים וּבִתְשׁוּעָה בָּאֵב שְׁאֵין שָׁם רְחִיצָה [מ] אֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יְדָיִם וְלֹא

הַמַּעֲבִיר חֲבִלֵי שָׁנָה. אִם לֹא נִכְנַס לְבַיִת הַכֹּסֵא אֵינוּ מְבָרָךְ אֲשֶׁר
יֵצֵר אֶת הָאָדָם. וְכֵן שְׁאֵר בְּרָכוֹת אֱלוֹ:

כסף משנה **בי"ה ובתשעה באב שאין כו':** כתב הראב"ד ומי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות או מפני השיבתא ואם יש כלים טפוחים מקנח בהם פניו ועיניו ואם יש לפלוף בעיניו רוחצם כדרכו במים ומברך כדרכו כשאר הימים עכ"ל. ואני אומר רואה אני שאין הראב"ד משיג בכח כמנהגו אלא כמסתפק לפי שאין דבריו מוכרחים במה שכתב מי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות שכבר כתב הרא"ש דבסתם ידים יכול לברך. ומ"ש או מפני השיבתא אין לו טעם דשיבתא פירש"י שהוא רוח רעה השורה על הפת שנלקח בידיים שלא נטל שחרית ואם לא יגע בפת אינו צריך ליטול. ושמא ר"ל על רוח רעה השורה על הידיים שמחמתה הוא סכנה ליגע בפת ובחוטם ובעינים. ומ"ש ואם יש לו כלים טפוחים מקנח בהם ידיו ורגליו ועיניו איני יודע מאי נפקא ליה מהא וכי על כלים טפוחים יברך הא ודאי אינו מברך על כך. ומכאן קשה גם למה שכתב ומי הוא שלא ירחץ וכו' שאם מפני הנקיות יעשה כלים טפוחים ויקנח בהם ידיו ורגליו ולא יצטרך לרחוץ. גם מ"ש ואם יש לו לפלוף בעיניו אבל למי שאין לו לפלוף בעיניו מאי איכא למימר. ולכן נראה שלא בא הראב"ד להשיג על רבינו אלא על מה שכתב ביה"כ ובתשעה באב שאין שם רחיצה והלא יש בהם רחיצה אם מפני הנקיות או מפני השיבתא או בכלים טפוחים או אם יש לפלוף בעיניו. וטעם רבינו לומר שאין בהם לרוב בני אדם רחיצה שתהא טעונה ברכה: והר"ן כתב בפרק בתרא דיומא שאין נראה לו דברי רבינו אלא בין בתשעה באב בין ביה"כ נוטל כדרכו ידיו דכל רחיצה דמצוה מותרת ונטילת ידים דתפלה מצוה היא וכיון דלהקביל פני רבו עובר במים כ"ש להקביל פני שכינה ומה שהיו עושין מטפחת נגובה לא לנקות הידיים אלא להעבירה על פניו ולהצטנן ולהעביר מעיניו לפלוף וחבלי שינה. ורבינו סובר דאינו רוחץ וכמבואר בדבריו פ"ג דהלכות שביתת עשור וההיא דהולך להקביל פני רבו לא מכרעת דשאני התם דא"א להקביל פניו אם לא יעבור במים כיון שהוא מעבר הנהר אבל הכא אפשר להקביל פני שכינה בשיקנח ידיו בכל מידי דמנקי:

ט נְהַגוּ הָעַם בְּרַב עֲרִינוּ לְבָרָךְ בְּרָכוֹת אֱלוֹ זֹ אַחַר זֹ בְּבֵית
הַכֹּנֶסֶת בֵּין נְתַחֲיָבוּ בְּהֶן בֵּין לֹא נְתַחֲיָבוּ בְּהֶן. וְטָעוּת הוּא וְאֵין
רְאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן וְלֹא יְבָרָךְ בְּרָכָה אֶלָּא אִם כֵּן נְתַחֲיָב בָּהּ:

כסף משנה **נהגו העם וכו' אין ראוי לעשות כן וכו'.** כלומר שתי טעויות עושין אחד שמברכין אותם אחר זמן עשייתם ועוד שמברכין אותם בין נתחייבו בין

לא נתחייבו ואין ראוי לעשות כן לברך אותם אחר זמן עשייתן וכן אין לברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה :

י **הַמְשָׁכִים** [ט] לְקָרָא בַּתּוֹרָה קִדָּם שְׂיִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע בֵּין קָרָא בַּתּוֹרָה [ט] שֶׁבְּכַתָּב בֵּין קָרָא בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נוֹטֵל יָדָיו תַּחֲלָה וּמְבַרֵךְ שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת וְאַחַר כֵּן קוֹרֵא. [כ] וְאֵלוֹ הֵן. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה. [ט] וְהֶעֱרַב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דְּבָרֵי תּוֹרַתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפְיוֹת עַמְּךָ כָּל בַּיִת יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצִאֲצָאֵינוּ וְצִאֲצָאֵי עַמְּךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְעוֹסְקֵי תּוֹרַתְךָ לְשִׁמָּה בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלַךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרַתוֹ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ [מ] נוֹתֵן הַתּוֹרָה :

לחם משנה **המשכים לקרוא בתורה וכו'.** הערב נא ה' אלהינו וכו'. אשר בחר בנו מכל העמים וכו'. רבינו אומר הערב בלא וי"ו x והם שלש ברכות ודלא כר"ת שכתב שהכל ברכה אחת וגרסיי והערב בו"ו והם ב' ברכות. ורבינו לא היה גורס בגמרא ומסיים וכו' אלא גורס הכי ור"י אמר הכי ובגירסת ההלכות הוה מסיים משמע דהכל ברכה אחת :

יא בְּכָל יוֹם חַיֵּב אָדָם לְבָרֵךְ שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלוֹ וְאַחַר כֵּן קוֹרֵא מְעַט מִדְּבָרֵי תּוֹרָה. וְנִהְיֶה הָעָם לְקָרָא [\(במדבר כב-כז\)](#) 'בְּרַכַּת כְּהֻנִּים'. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שְׁקוֹרִין [\(במדבר כח-ב\)](#) 'צוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שְׁקוֹרִין שְׁתִּיָּהוּ. וְקוֹרִין פְּרָקִים אוֹ הַלְכוֹת מִן הַמְּשָׁנָה וּמִן הַבְּרִיתוֹת :

כסף משנה (י-יא) המשכים לקרות בתורה וכו'. בסוף פ"ק דברכות (דף י"א :) איפליגו אמוראי אם צריך ברכה למשנה ולגמרא ולמדרש וכתב הרי"ף בשם רבינו האי דהלכתא כרב דאמר אפילו למדרש נמי צריך לברך : **ומברך ג' ברכות ואלו הן וכו'.** שם נחלקו מה מברך ומסקנא אמר רב פפא נימרינהו לכולהו והם שלש ברכות אלו שכתב רבינו. **ומ"ש ואח"כ קורא מעט מד"ת** הוא כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו :

יב וְשִׁבְחוּ חֲכָמִים לְמִי שֶׁקוֹרָא ^[ט] זְמִירוֹת מְסַפֵּר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם וַיּוֹם מְ(תְהִלִּים קַמָּה-א) 'תְּהִלָּה לְדָוִד' עַד סוּף ^[ס] הַסֵּפֶר. וּכְבָר נִהְגוּ לְקִרְוֹת פְּסוּקִים לְפָנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם וְתִקְנוּ בְּרָכָה לְפָנֵי הַזְּמִירוֹת וְהִיא בְּרוּךְ שֶׁאָמַר וּבְרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם ^[ע] וְהִיא יִשְׁתַּבַּח. וְאַחַר כֵּן מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת שְׁמַע וְקוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע:

כסף משנה ושבחו חכמים וכו'. שבת פרק כל כתבי (דף קי"ח:): א"ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ופריש בגמרא דהיינו פסוקי דזמרה ומפרש רבינו דהיינו מתהלה לדוד עד סוף הספר: ותקנו ברכה וכו'. כתב הר"י ז"ל פרק אין עומדין ותקנו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח הילכך מיבעי לי לאיניש דלא לאשתעוויי מכי מתחיל בברוך שאמר עד דמסיים י"ח עכ"ל:

יג יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְגוּ בָהֶן לְקִרְוֹת בְּכָל יוֹם אַחַר שֶׁמְבָרְכִין יִשְׁתַּבַּח ^(שְׁמוֹת טו א-יט) 'שִׁירַת הַיָּם' וְאַחַר כֵּן מְבָרְכִין עַל שְׁמַע. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקוֹרִין ^(דְּבָרִים ל ב א-מג) 'שִׁירַת הָאֲזִינוּ'. וַיֵּשׁ יְחִידִים שֶׁקוֹרִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת הַכֹּל לְפִי הַמְּנַהֵג:

יד חֲזֵיב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה. וַיְמַה הוּא מֵאָה בְּרָכוֹת אֵלוֹ. כִּיִּג בְּרָכוֹת שֶׁמְנִינּוּ בְּפֶרֶק זֶה. וְשִׁבַּע בְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֵרִית וְעֶרְבִית לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. וּכְשֶׁמִּתְעַטֵּף בְּצִיצִית מְבָרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית. וּכְשֶׁלּוּבֵשׁ תְּפִלִּין מְבָרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין. וְשִׁלֵּשׁ תְּפִלוֹת שֶׁבְּכָל תְּפִלָּה מֵהוּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת הֵרִי שְׁמוֹנִים וְשִׁשׁ בְּרָכוֹת. וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל שְׁתֵּי סְעֻדוֹת שֶׁל יוֹם וְהַלַּיְלָה מְבָרֵךְ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת. שִׁבַּע בְּכָל סְעֻדָּה. אַחַת כְּשֶׁיִּטֵּל יָדָיו תְּחִלָּה. וְעַל הַמְּזוֹן אַחַת בְּתַחֲלָה וְשִׁלֵּשׁ בְּסוּף וְעַל הַיַּיִן לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו הֵרִי שִׁבַּע בְּרָכוֹת הֵרִי מֵאָה בְּרָכוֹת בֵּין הַכֹּל:

כסף משנה **חייב אדם לברך וכו'.** כתב הרי"ף בסוף ברכות גרסינן בפרק התכלת מנחות (דף מ"ג:) תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום א"ר חייא בר איויא בשבתות וי"ט דלא נפישי ברכות ממלו להו באספרמקי ומגדי פירוש במיני בשמים ומגדים. ובירושלמי סוף ברכות תני בשם ר"מ אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום קורא שמע ומברך לפניו ולאחריה אוכל פתו ומברך לפניו ולאחריה ומתפלל ג"פ י"ח וחוזר ועושה שאר מצות ומברך עליהם:

לחם משנה **חייב אדם לברך מאה ברכות וכו'.** בפי התכלת (מנחות דף מ"ג ע"א) תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך וכו':

טו **בזמן הזה שתקנו ברכת האפיקורוסין בתפלה והוסיפו הטוב והמיטיב בברכת המזון נמצאו חמש ברכות יתרות. בשבתות וימים טובים שהתפלה שבע ברכות, וכן אם לא נתחייב בשאר הימים בכל הברכות האלו כגון שלא ישן כל הלילה ולא התיר חגורו ולא נכנס לבית הכסא וכיוצא באלו, צריך להשלים [פ] מאה ברכות מן הפרות:**

טז **כיצד.** אוכל מעט ירק ומברך לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך לפניו ולאחריו ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה בכל יום:

לחם משנה **(טו-טז) בזמן הזה שתקנו ברכת האפיקורוסין בתפלה והוסיפו הטוב והמיטיב בברכת המזון וכו'.** ומה שלא כתב רבינו ז"ל שש ברכות שהרי יש ברכת יראו עינינו הטעם הוא שאין הכל אומרים אותה אלא מקצת העם וכמו שכתב הוא בסדר התפלה: **צריך להשלים מאה ברכות מן הפירות וכו'.** (שם) בשבתא וביומא טבא טרח וממלי להו באספרמקי ומגדי. **ומ"ש רבינו כיצד אוכל מעט ירק מברך לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה וכו' קצת קשה דמשמע דה"ק שיאכל תחלה מעט מן הפרי ויברך ברכה אחרונה ואח"כ מאותו הפרי עצמו יאכל מעט וזה נראה דאסור משום דאסור לגרום בברכות, אלא נראה דרבינו ודאי לא קאמר אלא שאם אכל ירק ולא היה בדעתו לאכול יותר בעת ההיא כשיעבור אותו העת צריך שיחזור ויאכל מאותו פרי כדי להשלים והשתא לא הוי גורם בברכות שכשאכל בתחלה ויברך לבסוף לא היה בדעתו לאכול יותר:**

יז סֹדֵר תְּפִלוֹת כֶּךָ הוּא. בְּשַׁחַר מְשָׁכִים אָדָם וּמְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֱלוֹ. וְקוֹרָא הַזְמִירוֹת וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם. וְקוֹרָא אַחַר כֶּךָ שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. וּמְדַלֵּג קְדֻשָּׁה [צ] מִן הַבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ שְׁאִין הַיְחִיד אוֹמֵר קְדֻשָּׁה. וְכִשְׁהוּא חוֹתֵם גָּאֵל יִשְׂרָאֵל מִיַּד יַעֲמֵד כְּדִי שְׁיִסְמֹךְ גָּאֵלָה לְתַפְלָה וּמְתַפְּלָל מְעַמְּד כָּמוֹ שְׁאַמְרָנוּ. וְכִשְׁיִשְׁלִים יוֹשֵׁב וְיַפֵּל עַל פָּנָיו וּמְתַחֲנֵן וּמְגַבֵּיהָ רִאשׁוֹ וּמְתַחֲנֵן מְעַט וְהוּא יוֹשֵׁב בְּדַבְּרֵי תַחֲנוּנִים. וְאַחַר כֶּךָ יִקְרָא (תהילים קמה-א) 'תְּהִלָּה לְדָוִד' (מִיִּשְׁב) וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כָחוֹ וְיַפְטֵר לְמַעֲשָׂיו :

כסף משנה ומדלג קדושה מן הברכה הראשונה. כ' מורינו ה"ר יצחק אבוהב ז"ל שבנו של רבינו העיד על אביו ז"ל שכתב בכתב ידו בתשובה שהיחיד יכול לאומרה אלמא הדר ביה ממ"ש כאן וכ"כ בא"ח וכ"כ רבינו ירוחם וכ"כ הרשב"א בתשובה שרבינו חזר בו וכתב שיחיד יכול לאומרה: **וכתבו** הפוסקים ז"ל דאע"ג דאין דבר שבקדושה פחות מ"י היינו דוקא כגון קדושה שבתפלה שאנו אומרים נקדישך כמו המלאכים אבל בקדושת יוצר אין אנו מקדישין אלא אנו מספרים איך מקדישין המלאכים :

יח וּבְתַפְּלוֹת הַמְּנַחָה מְתַחֵיל לְקִרְאָ [ק] (תהילים קמה-א) 'תְּהִלָּה לְדָוִד' מִיִּשְׁב וְאַחַר כֶּךָ עוֹמֵד וּמְתַפְּלָל תְּפִלוֹת הַמְּנַחָה וְכִשְׁמְשָׁלִים נוֹפֵל עַל פָּנָיו וּמְתַחֲנֵן וּמְגַבֵּיהָ רִאשׁוֹ וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כָחוֹ וְיַפְטֵר לְמַעֲשָׂיו. וּבְתַפְּלוֹת הָעֶרֶב קוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ וְסוֹמֵךְ גָּאֵלָה [ה] לְתַפְּלָה וּמְתַפְּלָל מְעַמְּד וְכִשְׁיִשְׁלִים יוֹשֵׁב מְעַט וְיַפְטֵר. וְהַמְתַּחֲנֵן אַחַר תְּפִלוֹת עֶרְבִית הָרִי זֶה מְשַׁבַּח. וְאַף עַל פִּי שְׁמְבָרֵךְ הַשְּׁכִיבֵנו אַחַר גָּאֵל יִשְׂרָאֵל אֵינָה הַפְּסֵק בֵּין גָּאֵלָה לְתַפְּלָה וְהָרִי [ש] שְׁתִּיחֵן כְּבָרְכָה אַחַת אֲרַכָּה :

כסף משנה ובתפלת הערב וכו' וסומך גאולה לתפלה. בריש ברכות (דף ד':) אמרו דברייתא אחת מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית כלומר אפילו בתפלת ערבית נמי בעי למסמך גאולה לתפלה ואמרינן התם הא בעי למימר השכיבנו ומשני כיון דתקיננו לומר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא :

לחם משנה **ובתפלת הערב וכו'.** פסק כרבי יוחנן דאמר בברכות (דף ד' ע"ב) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית ע"כ. וא"כ מה שהשיגו למעלה הראב"ד ז"ל בפ"ג גבי מ"ש ויש לו לאדם להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת וכו' שאין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה מפני שצריך סמיכות גאולה לתפלה. אי אפשר לתרץ כמו שתירצתי למעלה דרבינו סובר דלא בעינן סמיכות גאולה לתפלה בערבית דהא בהדיא קאמר לה הכא. אלא ר"ל שמתפלל ערבית וק"ש עם ברכותיה קודם שתשקע החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ואח"כ יקרא ק"ש בלא ברכות אחר צאת הכוכבים דברכות אינם מעכבות. וכי תימא אי קורא ברכות של ק"ש ביום שעדיין לא הוי זמן ק"ש אם כן הוו הני ברכות לבטלה. וי"ל דאין אנו מברכים על ק"ש ואם כן הברכות הוו מילתא באנפי נפשייהו וכדכתב הרשב"א ז"ל והובא בב"י בדיני תפלת ערבית. ואם כן ודאי שיכול לקרות ק"ש עם ברכותיה מבעוד יום:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק שמיני

א תפלת הצבור נשמעת תמיד ואפלו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים. לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הצבור. ולא יתפלל ^[א] בַּיחיד כֹּל זְמַן שְׂיִכּוּל לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר. וְלַעוֹלָם יִשְׁפָּקִים אָדָם וַיַּעֲרִיב לְבַיִת הַכְּנֶסֶת שְׂאִין תְּפִלָּתוֹ נְשַׁמַּעַת בְּכָל יֵת אֶלָּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. וְכָל מִי שֵׁישׁ לוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאִינוֹ מִתְפַּלֵּל בּוֹ עִם הַצִּבּוּר נִקְרָא שֶׂכֶן רַע:

כסף משנה **תפלת הצבור נשמעת וכו'.** פ"ק דברכות (דף ז' : ח'). אמרינן שרב נחמן לא היה יכול לבא לבית הכנסת להתפלל וא"ל ר' יצחק דלימא לשליח צבור בעידנא דמצלי צבור ליתי ולודעיה למר א"ל מאי כולי האי א"ל דאר"י משום רשב"י מאי דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים ואמוראי טובא סוברים כן ומייתו לה מקראי אחרינני. ותניא [שם ח']. ר' נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר

הן אל כביר לא ימאס. ומכאן למדנו שאפילו שאין האדם הולך לבית הכנסת יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל וזהו שאמר רבינו ולא יתפלל יחיד וכו' x. **ומה שכתב לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הצבור.** בפרק תפלת השחר (דף ל'). לעולם לשתתף איניש בהדי ציבורא ואף ע"ג דהתם לענין שיאמר תפלת הדרך בלשון רבים איתמר הא נמי איכא למשמע מינה: **ולעולם ישכים אדם וכו'.** בריש ברכות (דף ו'). אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבה"כ כלומר שאפילו כשאין הצבור מתפללין יתפלל בבית הכנסת לפי שהוא מיוחד לתפלת צבור. **וכתב רבינו אין תפלתו נשמעת בכל עת,** כלומר שכבר אפשר שתשמע תפלתו חוץ לבה"כ אבל בכל עת אינה נשמעת אלא בבה"כ: **וכל מי שיש לו בה"כ וכו'.** שם (דף ח') מימרא דר"ל:

לחם משנה **תפלת הצבור נשמעת תמיד וכו'.** בפ"ק דברכות (דף ח') מניין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס: **שאין תפלתו נשמעת וכו'.** שם (דף ו'). אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה. וסובר רבינו שאע"פ שמתפלל ביחיד צריך שיכנס בבית הכנסת. והוסיף רבינו בכל עת משום דאין סברא שאם האדם מתפלל בביתו בכונה שלא תהיה נשמעת תפלתו לכך אמר בכל עת כלומר אע"פ שתהיה נשמעת בעת רצון כלומר בשעה שהצבור מתפללין מכל מקום כשיתפלל ביחיד בלא צבור לא ישמע תפלתו אלא כשיהיה בבית הכנסת: **וכל מי שיש לו בית הכנסת וכו'.** שם (דף ח') אמר ריש לקיש כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע:

ב ומצוה לרוץ [ב] לבית הכנסת שְׁנֵאמַר (הושע ו-א) 'וְנִדְעָה נְרִדְפָה לְדַעַת אֶת יְיָ'. וְכִשְׂיֵצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת אֶל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גְּסָה אֶלָּא יֵלֵךְ מְעֵט מְעֵט. וְכִשְׂיִכְנֹס בְּבֵית הַכְּנֶסֶת יִכְנֹס שְׁעוֹר שְׁנֵי פְתָחִים [ג] וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל לְקִיָּם מֵה שְׁנֵאמַר (משלי ח-לד) 'לְשֹׁמֵר מְזוֹזֹת פְּתָחָי':

כסף משנה **ומצוה לרוץ לבה"כ וכו'.** שם (דף ו'): א"ר חלבו א"ר הונא היוצא מבה"כ אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי ולא אמרן אלא בדנפיק אבל בדעייל מצוה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה': **וכשיכנס בבה"כ וכו'.** שם (דף ח') מימרא דרב חסדא ופירש"י שיעור של שני פתחים רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עכוב בה"כ ויהא מזומן סמוך לפתח לצאת: **וכתב** ה"ר יונה ז"ל דאם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום

שהדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קביעות. וי"מ שישה שיעור שני פתחים:

לחם משנה ומצוה לרוץ לבהכ"נ וכו'. שם (דף ו' ע"ב) אמר רבי חלבו א"ר הונא היוצא מבהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה':

א בית המדרש גדול מבית הכנסת. וחכמים גדולים אף על פי שהיו להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין שם [נד] בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הצבור:

כסף משנה בית המדרש גדול וכו'. מפורש שם ואמרינן נמי התם רבי אמי ורבי אסי אע"ג דהו להו י"ג בי כנישתא בטבריא לא הו מצלו אלא ביני עמודי היכא דגרסי. ורבני צרפת מפרשים דטפי עדיף להתפלל בבית המדרש ביחיד מבבה"כ בעשרה וכתב הרמ"ך שכ"כ רבינו וכתב שנראים דבריו מההיא דפרק תפלת השחר [ל: דמייתי ההיא דר' אמי ורבי אסי לסיוע שתפלת המוספין ישנה בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר ואין כן דעת רבינו. וא"ת א"כ מאי רבותא דבה"כ כתב ה"ר יונה ז"ל דהיינו רבותא דאע"ג דבה"כ איכא אינשי טובא וברוב עם הדרת מלך מ"מ עדיף טפי להתפלל בבית המדרש בעשרה. ולי נראה דהיינו רבותא דכי היכי דבה"כ קודם להתפלל בו בעשרה לשאר מקומות בית המדרש נמי קודם להתפלל בו בעשרה לבה"כ: וכתב ה"ר יונה ז"ל דאפילו לדעת רבינו דבעי עשרה בבית המדרש ה"מ למי שדרכו ללכת מביתו ללמוד במקום אחר שכיון שדרכו להתבטל מלמודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בעשרה אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנותו אין לו ללכת לבה"כ אם לא ימצא עשרה לפי שמתבטל מלימודו בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל יחידי משיתבטל כלל. אבל הרא"ש כתב טוב להתפלל עם הציבור כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו כ"כ אומנותנו ובהרבה שעות ביום אנו מתבטלים נבטל תורתנו בשעת תפלה ונשלים אותה בשעות אחרות ונצא י"ח בתורה ובתפלה וגם אם אין ת"ח מתפלל עם הציבור ילמדו אחרים ק"ו ממנו ולא יחושו על התפלה כלל ונמצאו בתי כנסיות בטלות כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בשביל לימודו עכ"ל:

לחם משנה בית המדרש גדול וכו'. שם (דף ח'). רבי אמי ורבי אסי אע"פ דהו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא [הו] מצלו אלא ביני עמודי היכא דהו

גרסי ע"כ. ומפרש רבינו ז"ל שהיה תפלת הצבור. ויש מפרשים שפירשו דאפילו ביחיד נמי הוה מצלו:

ד וְכִיצַד הִיא תְּפִלַּת הַצִּבּוּר. יְהִיָּה אֶחָד מִתְּפִלֵּל בְּקוֹל רָם וְהַכֹּל שׁוֹמְעִים. וְאִין עוֹשִׂין כֵּן בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרָה גְּדוֹלִים ^[ה] וּבְנֵי חוּרִין. וְשְׁלִיחַ צִבּוּר אֶחָד מֵהֶם. וְאֶפְלוּ הָיוּ מִקְצָתוֹ שֶׁכָּבַר הַתְּפִלָּלוֹ וַיֵּצְאוּ יָדַי חוּבְתָן מִשְׁלִימִין לָהֶם לַעֲשֶׂרָה. וְהוּא שְׂיֵהִיו רַב ^[ו] הָעֶשְׂרָה שֶׁלֹּא הַתְּפִלָּלוֹ. וְכֵן אִין אוֹמְרִים קְדָשָׁה וְלֹא קוֹרְאִין בְּתוֹרָה וּמְבַרְכִין לְפָנֶיהָ וְלֹא חֲתָרֶיהָ וְלֹא מְפַטִּירִין בְּנִבְיָאִים אֶלָּא בְּעֶשְׂרָה:

כסף משנה וכיצד היא תפלת הציבור. זה פירוש אין עוברין לפני התיבה בפחות מעשרה השנוי בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כ"ג:). ומ"ש שצריך שיהיו גדולים משום דסובר רבינו דכי איפסקא הלכתא כרב נחמן דאמר קטן היודע למי מברכים מזמנין עליו דדוקא בברכת זימון הוא ודלא כאומרים שמשלימים עשרה עם קטן אחד. ומ"ש ובני חורין מדאמרינן בפרק השולח [ל"ה:]: שר"א (שר"ג) נכנס לבה"כ ולא מצא עשרה ושיחרר עבדו להשלים לעשרה. ומ"ש ואפילו ש"צ אחד מהם: ואפילו היו מקצתם וכו'. הר"ן ז"ל כתב בפרק הקורא את המגילה עומד דגרסינן כן במסכת סופרים וא"א קדיש וברכו בפחות מעשרה רבותינו שבמערב אומרים אותו בשבעה ונותנין טעם לדבריהם בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' כמנין התיבות וי"א בששה שברכו ששי הוא ע"כ. ומפרש רבינו בדברי תנא בתרא דהני שבעה וששה היינו שלא שמעו קדיש וברכו ולת"ק בעינן כולהו עשרה שלא שמעו דאילו שבעה בין כולם יחלוק עם משנתנו ופסק רבינו כ"א משום דבכל דוכתא אשכחן דרובו ככולו: וכן א"א קדושה וכו'. [מגילה כ"ג:]:

לחם משנה וכיצד היא תפלת הציבור וכו'. פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (כ"ג:): משנה אין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו': בפחות מעשרה וכו' ואפי' היו מקצתן שכבר התפללו וכו'. במס' סופרים רבותינו שבמערב אמרו בשבעה ונותנין טעם וכו' וי"א אפי' בששה ופסק רבינו כ"א: ולא קוראין בתורה וכו'. פרק הקורא את המגילה עומד שם:

ה * וכן לא יְהִיָּה אֶחָד מְבַרְךְ בְּרִפְת שְׁמַע וְהַכֹּל שׁוֹמְעִים וְעוֹנִין אַחֲרָיו אֶמֶן אֶלָּא בְּעֶשְׂרָה. וְזֶה הוּא הַנְּקָרָא פוֹרְס ^[ז] עַל שְׁמַע.

וְאִין אֹמְרִים קָדִישׁ אֱלֹהִים בְּעֶשְׂרָה. וְאִין הַכְהֲנִים נוֹשְׂאִים יְדֵיהֶם
אֱלֹהִים בְּעֶשְׂרָה וְהַכְהֲנִים מִן הַמְּנִין. שְׁכָל עֶשְׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל הֵם
הַנִּקְרָאִים עֵדָה שְׁנַאֲמָר [\(במדבר יד-כו\)](#) 'עַד מְתֵי לְעֵדָה הָרַעָה הַזֹּאת'
וְגו' וְהָיוּ עֶשְׂרָה שְׁהָרִי יִצְאוּ יְהוֹשִׁעַ וְכָלֵב :

ההראב"ד **וכן לא יהיה אחד מברך ברכת כו'.** כתב הראב"ד ז"ל אינו אומר
אלא יוצר בשביל קדושה שבה וזהו פורס כמו בפרוס הפסח מאי פרוס פלגא
פלגא דהלכות הפסח וכן פורס על שמע והיא אחת מהשתים שלפניה עכ"ל :

כסף משנה **וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע וכו'.** [מגילה שם] : **כתב** הראב"ד
אינו אומר אלא יוצר וכו' והיא אחת מהשתים שלפניה עכ"ל. נראה שהראב"ד
היה מפרש דברי רבינו שעל שתי ברכות של קריאת שמע קאמר והוא ז"ל
מפרש שעל ברכת יוצר לבדה אמרו פורס על שמע. ואני אומר שגם רבינו כך
מפרש ודיקא נמי שכתב ברכת שמע לשון יחיד. ודין זה משנה פרק הקורא את
המגילה עומד (מגילה כ"ג:) אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין
נושאים את כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה
ופירש"י אין פורסין על שמע כגון שהיו כאן עשרה בני אדם שהתפללו כל אחד
בפני עצמו ביחיד הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר
ולפי זה לשון פורסין הוא מלשון התחלה או מלשון הצעה והטעם דאין פורסין
על שמע בפחות מעשרה משום דבר שבקדושה שבהם. ולפי מ"ש בפרק זה
שחזר בו רבינו ממ"ש דקדושה דיוצר בעי עשרה נאמר שדעת רבינו לפרש
שאין הטעם מפני הקדושה אלא מפני שהם צריכין לומר קדיש וברכו וכיון
שהשליח ציבור אומר ברכו על כל פנים צריך לברך שום ברכה שאם לא כן היו
נראין ככופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם חפצים ולכן אומרים ברכות של
ק"ש. אי נמי שהטעם מפני שאותם שלא שמעו ברכות ק"ש ואין יודעים
לאומרם כדי שיפטרו בעניית אמן היו חוזרין אותם אח"כ ולפיכך אמרו
שצריך עשרה שאין עניית אמן מועיל לפטור לשומעים אלא כשאומרים
הברכה בעשרה ופורסין רוצה לומר מברכין מלשון כי הוא יברך הזבח ת"י
ארי הוא יפרוס על נכסתא ופירוש זה כתבו ה"ר יונה ז"ל בשם רבינו מאיר
ז"ל. אבל קשה לן על פירוש זה מאי טעמא כי ליכא עשרה לא אמרינן סופר
מברך ובור יוצא כי היכי דאמרינן בברכת המזון וצריך לומר דשאני ברכת
הנהנין. ומ"ש **והכהנים מן המנין** דהא אמרינן דעיר שכולה כהנים פורשים
כפיהם ומברכין לאחיהם שבשדות אלמא הם לבדם מנין כ"ש שהם מן המנין.
ומ"ש **שכל עשרה מישראל הם נקראים עדה עד בתוך בני ישראל** אמרו
בגמרא (ברכות דף כ"א:) אהא מתניי מה"מ א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן
דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות

מעשרה מאי משמע דתני רבי חייא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם הבדלו מתוך העדה ואתיא עדה עדה כתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה. ובפ"ק דסנהדרין (דף ב'.) תנן דעדה היינו עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב: **וכתב הר"ן ז"ל** דהאי טעמא סגי לאין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה משום קדושה דאית בהו ואין נושאים כפיהן מדכתיב כה תברכו את בני ישראל ובני ישראל עשרה משמע מונקדשתי בתוך בני ישראל ומיהו הני מילי כולהו אסמכתא נינהו דסדר תפלה דרבנן ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בצבור. **וכתב רבינו ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה** דאילו בלא ברכה פשיטא דמותר לקרות ואין מפטירין בנביא נמי היינו בברכה:

לחם משנה **וכן לא יהא אחד מברך וכו'.** משנה שם אין פורסין על שמע וכו' ומפרש רבינו ז"ל דפורסין לשון פריסה והצעה ור"ל הברכות שהן מסדרין לפני ק"ש וקאמר שלא יהא א' מברך והשאר עונין אמן בפחות מעשרה אף על פי שבשאר ברכות אין הדין כן כבר נתן הר"ן ז"ל טעם לדבר. והראב"ד בהשגות ז"ל מפרש מלשון פרוסה כלומר הברכה אחת מברכות ק"ש מפני שיש בה קדושת האופנים וכו' אבל שאר הברכות ודאי שיכול לברך אחד והשאר יענו אמן והוא פירוש רש"י ז"ל: **ואין אומרים קדיש וכו'.** שם אמרו כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה: **ואין הכהנים וכו'.** שם במשנה:

וְכָל דְּבַר קְדֻשָּׁה לֹא יִהְיֶה אֶלָּא בְּתוֹךְ הָעֵדָה מִיִּשְׂרָאֵל שְׁנֵאמַר (ויקרא כב-לב) **'וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'. וְכָל אֱלוֹ הַדְּבָרִים אִם הִתְחִילוּ בָּהֶם בְּעֶשְׂרָה וְהִלְכוּ מִקְצָתָם אִף עַל פִּי שְׂאִין רְשָׁאִין [ח] יִגְמְרוּ הַשְּׂאָר:**

כסף משנה **וכל אלו הדברים וכו'.** ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שמע וכו' בפחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וז"ש רבינו אע"פ שאינן רשאים. ומספקא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מברכין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ובירך אף על פי שלא נשאר עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו כחד גברא דמו אבל לדידן דכל אחד מברך תחלה וסוף נימא דדוקא אותו הקורא כיון שבירך תחלה ישלים לקרות ויברך בסוף ולא יעלה עוד אחר לקרות או נימא כל שלא עלו כל העולים

לא נגמרה המצוה וכיון שהתחיל אחד לעלות וברך אף על פי שלא נשאר עשרה צריכין כולם לעלות ולזה האחרון דעתי נוטה:

לחם משנה **וכל דבר שבקדושה וכו'.** שם אתיא תוך תוך וכו' (עיין בכ"מ): **וכל אלו הדברים וכו'.** ירושלמי דמגילה פרק עומד ויושב:

ז וְצָרִיךְ לְהִיּוֹת כָּל־מְקוֹם אֶחָד [ט] וְשְׁלִיחַ צְבוּר עִמָּהֶם בְּמְקוֹם אֶחָד. חָצַר קֶטְנָה שְׁנַפְרָצָה בְּמְלוּאָה לְחָצֵר גְּדוּלָה וְהָיוּ תְּשֻׁעָה בְּגְדוּלָה וְיַחֲדִיד בְּקֶטְנָה מְצֻרְפִּין. תְּשֻׁעָה בְּקֶטְנָה וְיַחֲדִיד בְּגְדוּלָה אֵין מְצֻרְפִּין. צְבוּר בְּגְדוּלָה וְשְׁלִיחַ צְבוּר בְּקֶטְנָה יוֹצֵאִין יְדֵי חוּבְתָן. צְבוּר בְּקֶטְנָה וְשְׁלִיחַ צְבוּר בְּגְדוּלָה אֵין יוֹצֵאִין יְדֵי חוּבְתָן שֶׁהָרִי הוּא מְפָלֵג מֵהֶם וְאֵינוֹ עִמָּהֶם בְּמְקוֹם אֶחָד מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּגְדוּלָה פְּסִין מְכָאן וּמְכָאן הָרִי הִיא כְּמוֹ מִפְּלֶגֶת מִן הַקֶּטְנָה וְאֵין הַקֶּטְנָה מִפְּלֶגֶת מִן הַגְּדוּלָה אֶלָּא הָרִי הִיא כְּקֶרֶן זָוִית שְׂלָה:

לחם משנה **חצר קטנה וכו'.** כל זה נתבאר בעירובין פרק כל הגגות (דף צ"ג):

ח וְכֵן אִם הִיְתָה צוּאָה בְּגְדוּלָה אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּקֶטְנָה. הִיְתָה צוּאָה בְּקֶטְנָה מִתֵּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּגְדוּלָה אִם לֹא הָיָה שָׁם רֵיחַ רַע מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִפְּלֶגֶת מִמְּנָה:

כסף משנה (ז-ח) חצר קטנה שנפרצה וכו'. כל דינין אלו עד מותר לקרות ק"ש בגדולה מימרא דרבי ורבי זירא ורבה בר חנין בעירובין (דף ל"ג): פרק כל גגות וטעמן של דברים דשליח ציבור או יחיד בתר ציבור גרירי וכיון שהם בקטנה והקטנה נמשכת אחר הגדולה הרי אלו מצטרפין אבל כששליח ציבור או היחיד בגדולה אין לומר דצבור דיתבי בקטנה ליגריר בתרייהו דרובא בתר חד לא משתדו: **וכתבו** התוספות דה"ה לה' בגדולה וה' בקטנה דאין מצטרפין אלא דאידי דנקט רישא ט' בגדולה נקט נמי סיפא ט' בקטנה מ"מ למדנו דלא אמרינן דקטנה מיגררא בתר גדולה אלא כשהרוב בגדולה הא לאו הכי לא וטעמא לפי שהקטנה לגבי דידה הרי נפרצה במילואה לגדולה והיא והגדולה חשובות כבית אחד ולגבי הגדולה לא נפרצה במילואה לפי שיש בגדולה פסים

מכאן ומכאן כלומר שמה שהגדולה עודפת על הקטנה מצד זה ומצד זה קרוי פסים ולכן הרי היא כמופלגת מן הקטנה וכי איכא רוב בגדולה מהני לשנאמר כיון דקטנה נפרצה במילואה לגדולה הרי שתיהן כבית אחד. ולענן צואה כיון שהקטנה נפרצה במילואה ולגבי דידה הרי היא והגדולה כבית אחד אם צואה בגדולה אנו רואים אותה כאילו היא בקטנה וכיון דבגדולה איכא פסים ולגבי דידה לא חשיבא נפרצה במילואה אם צואה בקטנה לא חשבינן לה כאילו היא בגדולה. ומכל מקום יש לדקדק אם צואה בקטנה היאך מותר לקרות קריאת שמע בגדולה דע"כ כשאינה מכוסה עסקינן וכשהוא לפניו או כשאינו מרוחק ממנה ארבע אמות אם הוא לאחריו דאם לא כן מאי איריא שהוא בגדולה וצואה בקטנה תיפוק ליה דאפילו צואה עמו בבית ואם כן בשלמא כשהיא לאחריו בתוך ארבע אמותיו ניחא אלא כשהיא לפניו היכי שרי ולא מפליג הגמרא בין אם היא לפניו או לאחריו ומכאן משמע כדברי הרא"ש ז"ל שכתב בפרק מי שמתו דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה אפילו בתוך ארבע אמות אם אין הריח מגיע אליו דרשות אחרת היא והו"ל כצואה בעששית דשרי. ומ"ש אם לא היה שם ריח רע אזדא לטעמיה שכתב פ"ג מהלכות ק"ש :

ט שְׁלִיחַ צִיבּוּר מוֹצִיא אֶת הַרְבֵּים יְדֵי חוֹבְתָן. פִּיצֵד. בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְתַפְּלֵל וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה הָרִי הֵן כְּמִתְפַּלְּלִין. בְּפֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁאִינוּ יוֹדְעִים לְהִתְפַּלֵּל אֲבָל הַיּוֹדְעֵי אִינוּ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ אֶלָּא בְּתַפְּלַת עֲצָמוֹ :

כסף משנה שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח. משנה סוף ר"ה (דף לד. לה. :)
כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח ותניא בגמרא אמר להם רבן גמליאל לחכמים לדבריהם למה שליח ציבור יורד א"ל כדי להוציא את שאינו בקי ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהוא שומע ועונה אמן אחר כל ברכה א"ר יוחנן הלכה כרבן גמליאל בברכות של ר"ה ויוה"כ מ"ט משום דאוושי בהו ברכות ופירש רש"י שהרי הן תשע ברכות ארוכות ומטעות ואין הכל בקי אין בהם עכ"ל. ולא משכחת תשע ברכות ביה"כ אלא ביוה"כ של יובל: ודע דאסיקנא בגמרא דלא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי במלאכה. וכתב הרי"ף ועם שבשדות דאניסי ולא מצי למיתי לבי כנישתא בראש השנה ויום הכפורים שליח ציבור נמי מוציאן ידי חובתן אבל דעיר אין שליח ציבור מוציאן ידי חובתן עד דאתו לבי כנישתא ושמעי משליח ציבור מתחלה ועד סוף. ויש לתמוה על רבינו למה השמיט חילוק זה. ונראה לי שרבינו מפרש דהא דאמרינן דלא פטר ר"ג אלא

עם שבשדות לאו אתפלות דראש השנה ויום הכפורים איתמר אלא אתפלות שאר השנה הוא דאיתמר דיקא נמי דקתני דאניסי במלאכה ומאחר דבתפלות שאר השנה לא קיימא לן כוותיה אלא כחכמים דלא מפלגי בין עם שבשדות לעם שבעיר כדין עשה שלא חילק בכך :

לחם משנה שליח צבור המוציא את הרבים ידי חובתן וכו'. סוף ראש השנה (דף ל"ד ע"ב) מחלוקת ר"ג ורבנן דר"ג סבר כשם שמוציא את הבקי כך מוציא את שאינו בקי ורבנן סברי דאינו מוציא אלא את שאינו בקי ואיפסקא שם בגמרא הלכתא כרבן גמליאל בראש השנה וביום הכפורים משום דאוושי ברכות וכרבנן בשאר ימות השנה. עוד אמרו שם (דף ל"ה.) אמר רב אחא בר עורא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה ר"ג אפי' עם שבשדות ולא מיבעיא הני דקיימי הכא והקשו אדרבא הני אניסי והני לא אניסי ותירצו אלא כי אתא רבין אמר לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות מאי טעמא משום דאניסי במלאכה אבל בעיר לא. משמע מדברי התוספות (שם ל"ד:) דלפירוש רש"י פוטר עם שבשדות אעפ"י שאינם בבית הכנסת אבל בעיר אי איתנהו בבית הכנסת פוטרן אעפ"י שהם בקיאיין ואם לאו אינו פוטרן והם מפרשים דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי ואינם יכולים להסדיר תפלתם אבל בעיר אפי' שהם בבה"כ לא פוטרן ר"ג מפני שהם יכולים להסדיר תפלתם והשתא אי רבינו מפרש כפירוש התוספות קשה דאיך כתב סתם דפוטר שליח צבור בראש השנה ויום הכפורים הא לא פטר אלא עם שבשדות דוקא אבל עם שבעיר לא. ואי מפרש כפירוש רש"י ז"ל קשה גם כן היה לו לפרש דעם שבשדות הם פטורים אפילו שאינם בבית הכנסת ואיך לא הזכיר כלל מזה, וצ"ע:

ב בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים בְּשָׂאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה חוּץ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל. אֲבָל בְּשָׁנֵי יָמִים אֱלוֹ שְׁלִיחַ צְבוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ כְּשֵׁם שְׁמוֹצִיא מִי שְׁאִינוֹ יוֹדֵעַ מִפְּנֵי שֶׁהֵם בְּרִכּוֹת ^[ט] אֲרֻכּוֹת וְאִין רַב הַיּוֹדֵעִים אוֹתָן יְכוּלִין לְכוּן דַּעְתָּן כְּשֶׁלִּיחַ צְבוּר. לְפִיכֵךְ אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ לְסַמֵּךְ בְּשָׁנֵי יָמִים אֱלוֹ עַל תְּפִלַּת שִׁיץ לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ הַרְשׁוּת בְּיָדוֹ :

א אִין מִמֵּינֵן שְׁלִיחַ צְבוּר אֶלָּא גְדוֹל שֶׁבְּצְבוּר בְּחֻכְמָתוֹ ^[ט] וּבְמַעֲשָׂיו. וְאִם הָיָה זָקֵן הָרִי זֶה מְשַׁבַּח בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לְהִיּוֹת שְׁלִיחַ צְבוּר אָדָם שֶׁקוּלוֹ עָרַב וְרָגִיל לְקָרוֹת. וּמִי שֶׁלֹּא

נְתַמְלֵא זְקֵנוּ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָכָם גְּדוֹל לֹא יִהְיֶה שִׁיץ מִפְּנֵי כְבוֹד
צְבוּר. אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע מְשִׁיבֵי אֶת שְׁעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה שָׁנִים :

כסף משנה אין ממנין ש"צ אלא גדול שבציבור. [עיי'ן בלחם משנה]: ומשתדלין
להיות ש"צ וכו'. הכי תניא בפ"ב דתענית (דף ט"ז.) לגבי תענית ציבור ולמד
משם רבינו לכל יום: וכל מי שלא נתמלא זקנו וכו'. הכי תניא בספ"ק דחולין
(דף כ"ד:) נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח ציבור לירד לפני התיבה: וכתב
הר"ן ז"ל דדוקא שליח ציבור קבוע הוא דבעינן נתמלא זקנו אבל דרך עראי
כשאין שם אלא הוא כל שהוא גדול יורד כדתנן בפרק הקורא את המגילה
עומד (מגילה דף כ"ד.) וכך השיב רב נטרונאי ז"ל וכ"כ הרא"ש. ומדברי רבינו
נראה שמיישב ההיא דמגילה לפרוס על שמע דקטן דוקא לא יפרוס וכיון שבא
לכלל מצוה פורס ומיהו אינו נעשה שליח ציבור לירד לפני התיבה עד שיתמלא
זקנו. ויותר נראה לומר דבכלל פורס על שמע הוי נמי עובר לפני התיבה אבל
לא יהיה שליח ציבור קבוע עד שיתמלא זקנו וכדברי המפרשים ז"ל: אבל
פורס הוא על שמע וכו'. משנה בפרק הקורא את המגילה עומד [שם כ"ד:] קטן
קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה.
ופשיטא שכל שלא הביא שתי שערות אחר שלש עשרה עדיין קטן הוא. וכתב
רבינו פורס על שמע וה"ה דעובר לפני התיבה:

לחם משנה אין ממנין שליח צבור וכו'. במשנה פרק עומד ויושב (דף כ"ד.)
ואם היה קטן אביו או רבו עוברין וכו' קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו
פורס על שמע והקשו התוס' על מה שאמרו קטן אינו עובר לפני התיבה מאי
איריא קטן אפי' גדול נמי אינו עובר אלא אם כן נתמלא זקנו כדתניא בספ"ק
דחולין [דף כ"ב:] ותירצו דהתם מיירי להיות שליח צבור קבוע אבל באקראי
בעלמא יכול להיות משיביא ב' שערות. ונראה שהיא דעתו של רבינו ז"ל שכתב
אין ממנין וכו' ואם היה זקן וכו' ומי שלא נתמלא וכו' כלומר להיות שליח
צבור קבוע אבל דרך עראי יכול להיות ושפיר דמי משהביא שתי שערות דהכי
משמע דדוקא קטן שלא הביא אבל קטן שהביא עובר לפני התיבה. ואם תאמר
מאי האי שכתב רבינו אבל פורס הוא על שמע וכו' דמאי קאמר פורס הא אפי'
יורד לפני התיבה נמי יכול בדרך אקראי. וי"ל דאין הכי נמי ומאי דקאמר אבל
פורס וכו' אפילו בדרך קבע קאמר דלא בעינן נתמלא זקנו להיות שליח צבור
קבוע אלא להיות יורד לפני התיבה אבל להיות פורס על שמע ודאי דמשהביא
שתי שערות יכול לפרוס אפילו בדרך קבע דדיוקא דמתניתין דקאמר קטן אינו
פורס הכי משמע הא גדול פורס משהביא שתי שערות:

יב וְכֵן הָעֵלֶג כְּגוֹן מִי שֶׁקוֹרָא לְאֵלֶיךָ עֵינַי אֹלְתֵיךָ וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתוֹת כְּתִקּוֹנָן אֵין מְמַנֵּן אוֹתוֹ שְׁלִיחַ צְבוֹר. וְהָרַב מְמַנֶּה אֶחָד מִתְלַמִּידָיו לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּצְבוֹר. הַסּוּמָא ^[ט] פּוֹרֵס ^[מ] עַל שְׁמַע וְנַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ צְבוֹר. אָבֵל מִי שֶׁכָּתְפוֹ ^[נ] מְגֻלוֹת אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע אֵינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ צְבוֹר לְתַפְּלָה עַד שֶׁיִּהְיֶה עָטוּף :

כסף משנה **וכן העלג וכו'.** ברייתא פרק הקורא את המגילה עומד (שם כ"ד): אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן מפני שקורין לאלפייך עינייך ולעינייך אלפייך ולמד מכאן רבינו שה"ה לכל מי שאינו יכול להוציא האותיות כתיקונן: **והרב ממנה וכו'.** כן כתב בארחות חיים בשם רב שרירא וטעמו שאע"פ שכתב למעלה שאין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו ובמעשיו מ"מ הרב ממנה אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור אע"פ שאין בו כל התנאים האמורים: **הסומא פורס על שמע וכו'.** משנה פרק הקורא את המגילה עומד (שם כ"ד). פוחח פורס על שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה סומא פורס את שמע ומתרגם. ופירש הר"ף דפוחח היינו כתיפיו מגולות. **ומ"ש אף על פי שהוא פורס על שמע אינו נעשה שליח ציבור להתפלל עד שיהיה עטוף.** בפרק י"ג ממסכת סופרים:

לחם משנה **וכן העלג וכו'.** שם אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה: **והרב ממנה אחד מתלמידיו כו'.** כן יש לדקדק מן המשנה (מגילה כ"ד): שאמרה היה קטן אביו או רבו פורסין על ידו משמע הא אם היה גדול הוא עובר לפני התיבה אף על פי שרבו ואביו עוברין לפניו: **הסומא וכו'.** שם במשנה: **אבל מי שכתפיו מגולות אעפ"י שהוא פורס על שמע וכו'.** זהו פירוש

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק תשיעי

א סֵדֶר תְּפִלוֹת הַצְּבוּר כָּךְ הוּא. בְּשַׁחַר כָּל הַעֵם יוֹשְׁבִים ^[א] וְשְׁלִיחַ צְבוּר יוֹרֵד לְפָנָי הַתְּבָה וְעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָעַם וּמִתְחִיל וְאוֹמֵר קִדְיֵשׁ וְכָל הָעַם עוֹנִים אָמֵן יְהִי שְׁמִיהָ רַבָּא מְבָרַךְ לְעַלְמֵי וְלְעַלְמֵי עַלְמַיָּא בְּכָל כַּחַן. וְעוֹנִין אָמֵן בְּסוּף קִדְיֵשׁ. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר בְּרָכוּ אֶת יְיָ הַמְּבָרַךְ וְהֵם עוֹנִים בְּרוּךְ יְיָ הַמְּבָרַךְ לְעוֹלָם וָעֶד. וּמִתְחִיל וּפּוֹרֵס עַל שְׁמַע בְּקוֹל רָם וְהֵם עוֹנִים ^[ב] אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. וְהַיּוֹדֵעַ לְבָרַךְ וְלִקְרוֹת עִמּוֹ קוֹרָא עַד שְׁמְבָרַךְ גְּאֵל יִשְׂרָאֵל:

כסף משנה סדר תפלת הציבור כך הוא וכו' עד שמברך גאל ישראל אמן כך כתוב בקצת ספרים וט"ס הוא וכמו שכתבתי בפרק א' מהלכות ברכות:

לחם משנה סדר תפלת הציבור וכו'. ועונין אמן בסוף קדיש. לקמן כי רבינו ז"ל בסדר הקדיש דעונים בקדיש ה' פעמים אמן א' ביתברך וא' בברך הוא וכו' ואם כן קשה למה כתב כאן ועונים בסוף הקדיש ולא הזכיר שאר העניות. והטור ז"ל כתב וז"ל כתוב בסידור רב עמרם ז"ל ואומר יתברך אמן ישתבח ויתפאר וכו' ולא נהגו כן עתה לומר אמן אחר יתברך ולא אחר שמיה דקודשא ב"ה וזה מסכים עם מ"ש כאן כאן רבינו ז"ל וכל העם עונים אמן בסוף הקדיש ולא הזכיר ענייה אחר ישתבח ואחר קודשא ב"ה אלא מ"ש בסדר התפלות הוא הפך מזה ואולי סמך כאן על מ"ש שם ולכך לא ביאר כ"כ, וצ"ע: (עד שמברך גאל ישראל אמן וכו'. הרב ב"י כתב דהך אמן הוא טעות ע"ש במקומו):

ב וְהַכֹּל עוֹמְדִין מִיָּד וּמִתְפַּלְלִים בְּלַחֲשׁ. וּמִי שְׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְהִתְפַּלֵּל עוֹמְדִין וְשׁוֹתְקִים עַד שְׁיִתְפַּלֵּל שְׁלִיחַ צְבוּר בְּלַחֲשׁ עִם שְׁאֵר הָעַם. וְכָל מִי שְׁיִגְמֹר תְּפִלָּתוֹ עִם הַצְּבוּר יִפְסִיעַ שְׁלֵשׁ פְּסִיעוֹת לְאַחֲרָיו וְיַעֲמֵד בְּמָקוֹם שְׁהִגִּיעַ אֵלָיו בְּעֵת שְׁיִפְסִיעַ:

כסף משנה ויעמוד במקום שהגיע אליו וכו'. יומא פ' הוציאו לו (דף נ"ג): אמר רבי אלכסנדר אריב"ל המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום. ויש נוסחאות שכתוב בהם אמר ליה רב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעי ליה למיקם. והרי"ף ז"ל כתב בסוף פרק אין

עומדין ומשמיה דרב מרדכי איתמר כיון שפסע שלש פסיעות התם איבעי ליה למיקם:

ג ואחר שיפסיע שליח צבור שלש פסיעות לאחוריו ויעמד מתחיל ומתפלל בקול רם מתחלת הברכות להוציא את מי שלא התפלל. והכל עומדים ושומעים ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה. בין אלו שלא יצאו ידי חובתן בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן:

כסף משנה ואחר שיפסיע שליח צבור וכו'. נראה מלשונו שבמקום שכלו השלש פסיעות שם עומד ומתחיל ולא נהגו כן:

ד ואומר קדשה בברכה שלישית. וכיון שהגיע שליח צבור לקדשה יש רשות לכל אחד ואחד לחזור במקום שעמד בו בתפלה. וכשיגיע שליח צבור למודים וכורע כל העם שוחין ^{נא} מעט ולא ישחו יותר מדאי. ואומרים מודים אגחנו לך יי אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייטנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו ותאסף גליותינו לחצרות קדשך לשמר חקידך ולעבדך באמת ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך. וכל האומר מודים מודים משתקין אותו:

כסף משנה וכיון שהגיע שליח צבור לקדושה וכו'. סוף פרק אין עומדין כתב הרי"ף דמיבעי ליה למיקם התם עד דפתח שליח צבור וכד פתח שליח צבור הדר לדוכתיה ואיכא מ"ד עד דמטי שליח צבור לקדושה וזה דעת רבינו. והענין הוא שעד אותה שעה אין לו לחזור למקום שהתפלל לפי שהרי נפטר ואם חוזר מיד נראה כאילו לא נפטר וכשמגיע שליח צבור לקדושה רצה חוזר רצה עומד במקומו: **כל העם שוחין**. ירושלמי כתבו הרי"ף ריש פרק אין עומדין הכל שוחין עם שליח צבור בהודאה: **ולא ישחו יותר מדאי**. כתב הטור על דברי רבינו ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן משמע דקאי דוקא אשליח צבור דלא שייך העברה אלא בשליח צבור עכ"ל. ואין משם ראיה לבטל דברי רבינו דאיכא

למימר דבין ציבור בין שליח ציבור קאמר דלא לשחו ולישנא דנקט לא ישחו לשון רבים הכי משמע ומעשה שאירע בשליח ציבור והעבירו ר"י אבל אה"נ שאם היה רואה אחד מהציבור שהיה שוחה יותר מדאי שהיה גוער בו. ורבינו נמי כשכתב ולא ישחו יותר מדאי בין לשליח ציבור בין לשאר הציבור קאמר. ולא כתב רבינו שאם היה שליח ציבור מעבירין אותו משום דאיתא התם על הא דהעבירו ר"י אמר רבי חייא בר אבא לא הוה מעביר אלא גער ולא הוצרך רבינו לכתוב שגוערין בו דממילא משמע. וטעמא דלא ישחו יותר מדאי נראה שהוא מפני שכבר התפללו ואינם שוחחין אלא כדי שלא יראו ככופרים ולזה די שישחו ראשם מעט ומי ששוחה יותר מדאי מיחזי כיוהרא: **ואומרים מודים אנחנו לך וכו'.** נוסח זה בגמרא דסוטה פרק אלו נאמרים (דף מ'.): ופירושו מודים אנחנו לך על שהחיתנו וכו'. ומודים אנו לך על שאנו מודים לך כלומר על שזכיתנו להודות לך: **וכל האומר מודים מודים וכו'.** משנה פרק אין עומדין (ברכות ל"ג.): ופרק הקורא את המגילה עומד [מגילה כ"ה]: וטעמא דמילתא משום דמיחזי כשתי רשויות:

לחם משנה ואומרים מודים וכו'. בפרק אלו נאמרין (סוטה דף מ') בזמן ששליח צבור אומר מודים מה הם אומרים אמר רב מודים וכו':

ה ואחר שישללים כל התפלה יושב ויפל על פניו ויטה מעט הוא וכל הצבור ויתחנן והוא נופל. וישב ויגביה ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מישוב. ואחר כך יעמד שליח צבור לבדו ואומר קדיש פעם שניה והם עונים כדרך שעונים בתפלה. ואומר (תהילים עח-לח) 'והוא רחום' וכו' (תהילים קמה-א) 'תהלה' וכו'. הוא עומד והם יושבים והם קוראים עמו. ואחר כך אומר (ישעיה נט-כ) 'ובא לציון גואל' וכו' (ישעיה נט-כא) 'ואני זאת' וכו' (תהילים כב-ד) 'ואתה קדוש' (ישעיה ו-ג) 'וקרא זה אל זה ואמר קדוש' וגומר הקדשה והם עונים (ישעיה ו-ג) 'קדוש קדוש' שלש פעמים. וחוזר וקורא הקדשה תרגום ואומר (יחזקאל ג-יב) 'ותשאני רוח' וכו' וקורא אותו תרגום ואומר (שמות טו-יח) 'יי' ימלוך לעולם ועד' וקוראהו תרגום כדי להבין העם:

וַאֲלוֹ הַפְּסוּקִים שֶׁלפְּנֵי הַקְּדוּשָׁה וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ עִם תַּרְגוּמוֹן הֵם הַנִּקְרָאִין סֵדֶר קְדוּשָׁה. וְאַחַר כֵּן מִתְחַלְּלִין בְּדַבְּרֵי תַחֲנוּנִים וּבְפְסוּקֵי רַחֲמִים וְאוֹמֵר קְדִישׁ וְכָל הָעַם עוֹנִין כְּדַרְכּוֹ וְנִפְטָרִין :

מִי שֶׁאָמַר בְּתַחֲנוּנִים מִי שֶׁרַחַס עַל קוֹן צְפוּר שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים אוֹ שֶׁלֹּא לְשַׁחֵט אוֹתוֹ וְאֵת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד יְרַחֵם עָלֵינוּ וְכִיּוֹצֵא בְּעַנְיָן זֶה מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ. מִפְּנֵי שֶׁמִּצּוֹת אֱלוֹי גְזֵרַת הַפְּתוּב הֵן וְאֵינָן רַחֲמִים. שֶׁאֲלוֹ הָיוּ מִפְּנֵי רַחֲמִים לֹא הָיָה מִתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל עֶקֶר. וְכֵן לֹא יִרְבֶּה בְּכַנּוּיִים שֶׁל שֵׁם וְיֹאמֵר [\(דְּבָרִים](#) [2-1\)](#) 'הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא וְהַחֲזָק וְהָאֲמִיץ וְהָעִזּוֹז. שֶׁאֵין כַּח בְּאֶדָם לְהַגִּיעַ בְּסוֹף שְׁבָחָיו. אֲלֵא אוֹמֵר מֶה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם :

כֶּסֶף מִשְׁנֵה מִי שֶׁאָמַר בְּתַחֲנוּנִים וְכוּ'. משנה פרק הקורא עומד [כ"ה]. ופרק אין עומדין [ל"ג]: האומר על קו ציפור יגיעו רחמין משתקין אותו ובגמרא (ברכות ל"ג): בשם רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזירות ההוא דנחית קמיה דרבה אמר אתה חסת על קו צפור רחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי מרבנן לרצויי למאריה אמר ליה אביי והא משתקין אותו תנן ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי: **וכן לא ירבה בכנויים וכו'.** ג"ז שם ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ אמר ליה סיימתיהו [לכולהו] שבחי דמרך השתא הני תלתא אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו אנן לא אמרינן להו ואת אמרת כולי האי. והני תלתא היינו הגדול הגבור והנורא. וזהו שאמר רבינו אלא אומר מה שאמר משה רבינו ע"ה:

לחם משנה מִי שֶׁאָמַר בְּתַחֲנוּנִים וְכוּ'. בפי הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"ה). ובפי אין עומדין (דף ל"ג): האומר על קו צפור יגיעו רחמין וכו' (עיין בכסף משנה) וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות. ופסק רבינו כותיה דמסתבר טפי: **וכן לא ירבה וכו'.** שם ההוא דנחית קמיה דר' חנינא:

ח בְּמִנְחָה אוֹמֵר שְׁלִיחַ צְבוּר [\(תהילים פד-ה\)](#) 'אֲשֶׁר יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ וְכוּי' [\(תהילים קמה-א\)](#) 'תִּתְּנָה לְדָוִד וְכוּי קוֹרָא הוּא וְהָעַם מֵיֹשֵׁב וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ צְבוּר וְאוֹמֵר קִדִּישׁ וְהֵם עוֹמְדִים אַחֲרָיו וְעוֹנִין כְּדַרְכּוֹ וּמִתְפַּלְלִין כָּלָם בְּלַחֲשׁ. וְאַחַר כֵּן חוֹזֵר שְׁלִיחַ צְבוּר וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם כְּדָרְךָ שְׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית עַד שְׁיִשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה. וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם וּמִתְחַנְּנִין וּמִגְבִּיֵה רֵאשׁוֹ הוּא וְהֵם. וּמִתְחַנְּנִין מֵעַט מֵיֹשֵׁב כְּדָרְךָ שְׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית וְעוֹמֵד וְאוֹמֵר קִדִּישׁ וְכָל הָעַם עוֹנִין כְּדַרְכּוֹ וְנִפְטְרִין לְמַעֲשֵׂיהֶם :

ט בְּעָרֵב כָּל הָעַם יוֹשְׁבִין וְהוּא עוֹמֵד וְאוֹמֵר [\(תהילים עח-לח\)](#) 'וְהוּא רַחוּם כּוּי בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְּבָרֵךְ וְכוּי וְהֵם עוֹנִין בְּרוּךְ יְיָ הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד. וּמִתְחִיל לְפָרֵס עַל שְׁמַע וְאוֹמֵר קִדִּישׁ וְאַחַר כֵּן הַכֹּל עוֹמְדִים וּמִתְפַּלְלִין בְּלַחֲשׁ. וּכְשֶׁמְשַׁלְּימִין אוֹמֵר קִדִּישׁ וְהֵם נִפְטְרִין. וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם עַרְבִית לְפִי שְׂאִין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה לְפִיכָךְ לֹא יִבְרַךְ בְּרָכוֹת לְבִטְלָה שְׂאִין כָּאִן אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶם כְּדִי לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ :

י בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת ^[ד] חוֹזֵר שִׁיץ אַחַר שְׁמִתְפַּלֵּל בְּלַחֲשׁ עִם הַצְּבוּר וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם. אָבֵל אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל שְׁבַע אֲלָא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁבַע. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא אֵל עֲלִיּוֹן קוֹנֵה בְּרַחֲמָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ. מִגֵּן אֲבוֹת בְּדַבְּרוֹ מְחִיָּה מֵתִים בְּמֵאֲמָרוֹ הָאֵל הַקְּדוֹשׁ שְׂאִין כְּמוֹהוֹ הַמְּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּשַׁבָּת קְדֻשׁוֹ כִּי בָּם רָצָה לְהַנִּיחַ לָהֶם לְפָנָיו נֶעֱבַד בִּירָאָה וּפְחַד וְנוֹדָה לְשִׁמּוֹ בְּכָל יוֹם תְּמִיד מֵעַין הַבְּרָכוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ הַשְּׁבִיעִי וּמְנִיחַ בְּקִדְשָׁה לְעַם מְדֻשָּׁנִי עֲנֵג זָכָר לְמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רָצָה נָא בְּמִנוּחָתֵנוּ וְכוּי בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. וְאוֹמֵר קִדִּישׁ וְנִפְטְרִין כָּל הָעַם :

כסף משנה בלילי שבתות וכו' עד לפי שלא נתחייב היום בתפלה זו. פרק במה מדליקין (שבת כ"ד:) אמרינן דהלכה כריב"ל דאמר יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת בשבת קשיא הלכתא אהלכתא דהא קיימא לן כרבא דאמר יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב שאלמלא שבת אין שליח ציבור יורד ביום טוב הכי השתא התם בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך ורבנן הוא דתקון משום סכנה אבל הכא יום הוא שנתחייב בארבע תפלות. ופירש"י משום סכנת מזיקים שלא היו בתי כנסיות שלהם בישוב וכל שאר לילי החול היו עוסקין במלאכתן ובגמר מלאכתו מתפלל ערבית בביתו ולא היו באים בבה"כ אבל לילי שבת באים בבית הכנסת וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהים לאחר תפלה לכך האריכו תפלת הצבור:

יא וְלָמָּה תִּקְנוּ חֻמְּוֹת זֶה. מִפְּנֵי שֶׁרַב הָעָם בָּאִין לְהִתְפַּלֵּל עֶרְבִית בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת וַיְהִיָּה שֶׁמִּי שֶׁנִּתְאַחַר לְבֹא וְלֹא הִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ וַיִּשְׁאַר לְבַדּוֹ ^[ה] בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וַיִּבֹא לַיַּדִּי סִכָּנָה. לְפִיכָךְ חֹזֵר שְׁלִיחַ צְבוּר וּמִתְפַּלֵּל כְּיָדֵי שְׂיִתְעַכְּבוּ כָּל הָעָם עַד שֶׁיִּשְׁלִים הַמִּתְאַחַר וַיֵּצֵא עִמָּהֶם:

לחם משנה ולמה תקנו וכו'. בפרק במה מדליקין (דף כ"ד:) אמרו דטעמא משום סכנת מזיקין x ומפרש רבינו ז"ל מפני שרוב העם הם באים להתפלל ערבית וכו' ומשמע דאפי' ליושבים בעיר קאמר. אבל ראיתי למפרשים אחרים שפירשו דטעמא משום עם שבשדות שהם מאחרים לבא בבית הכנסת בלילי שבתות. ולדידהו נראה לכאורה דבשבת אחר יום טוב אין אומרים אותה דליכא עם שבשדות אלא שהריב"ש כתב בתשובה שאף לפי דבריהם אומר אותה:

יב לְפִיכָךְ יוֹם טוֹב שֶׁחָל לְהִיּוֹת בְּשַׁבָּת ^[ו] או יום הכפורים או ראש חודש אין שליח צבור היורד ערבית לפני התבה מזכיר ענין היום בברכה זו אבל חותם בה מקדש השבת בלבד לפי שלא נתחייב היום בברכה זו:

לחם משנה לפיכך יום טוב וכו' לפי שלא נתחייב היום. ואע"ג דהלכה כרבי יהושע בן לוי דאמר [שם] יום הוא שנתחייב בדי' תפלות ומזכירין חנוכה במוספין ור"ח בנביא מכל מקום שאני הכא דבדין הוא דבשבת נמי לא צריך

אלא דרבנן הוא דתקון כדתירצו בגמרא [שם]. ואם תאמר איך כתב רבינו לפי שלא נתחייב וכו' הא לא הוי טעמא אלא משום דבדין הוא דשבת נמי לא צריך. וי"ל דהא והא איתא דאם היה מחוייב היום בתפלה זו אע"פ דהוי משום סכנה היו מזכירין ואם היה מן הדין שהיו אומרים זאת הברכה ולא מטעם סכנה אפילו שלא נתחייב היום בה היו מזכירין אותה אלא שרבינו ז"ל קיצר ולא כתב אלא הצד הראשון:

יג בְּשַׁבָּתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים כְּשֶׁגֹּמֵר שְׁלִיחַ צְבוּר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּקוֹל רֶם אוֹמֵר קִדִּישׁ וְאַחַר כֶּךָ [\(תהילים קמה-א\)](#) 'תְּהַלֵּה לְדָוִד וְכוּי' וְאוֹמֵר קִדִּישׁ. וּמִתְפַּלְלִין מוֹסֵף בְּלַחֲשׁ וְאַחַר כֶּךָ מִתְפַּלֵּל מוֹסֵף בְּקוֹל רֶם כְּדָרְךָ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית. וְאוֹמֵר קִדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת מוֹסֵף וְהָעֵס נִפְטָרִין. וְאִין אוֹמְרִין קִדְּשָׁה וְתַחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית כְּשֶׁאֵר הַיָּמִים אֶלָּא אוֹמֵר אוֹתָהּ קִדְּשׁ תְּפִלַּת הַמְּנַחָה. כִּיצַד. קוֹרָא תְּהַלֵּה לְדָוִד וְאוֹמֵר סֵדֵר הַיּוֹם וְדַבְּרֵי תַחֲנוּנִים וְאוֹמֵר קִדִּישׁ וּמִתְפַּלְלִין מְנַחָה וְחוֹזֵר וּמְשַׁמֵּיעַ תְּפִלַּת מְנַחָה בְּקוֹל רֶם וְאוֹמֵר קִדִּישׁ:

יד בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחָלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹמֵר סֵדֵר קִדְּשָׁה קִדְּשׁ תְּפִלַּת מוֹסֵף. בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹמֵר סֵדֵר הַיּוֹם גַּם אַחַר תְּפִלַּת הָעֶרֶב וְאוֹמְרִים קִדִּישׁ וְאַחַר כֶּךָ מְבַדִּיל:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק עשירי

א מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא כָּוֵן אֶת לְבוֹ יַחֲזֹר וַיִּתְפַּלֵּל בְּכֹנֶה. [א] וְאִם כָּוֵן אֶת לְבוֹ בְּבִרְכָה רֵאשׁוֹנָה שׁוֹב אֵינּוּ צָרִיךְ. מִי שֶׁטָּעָה בְּאַחַת מִשְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת חוֹזֵר לְרֵאשׁ. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִשְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אַחֲרוֹנוֹת יַחֲזֹר לְעִבּוּדָה. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן

הַאֲמָצְעִיּוֹת ^[ב] חוֹזֵר לְתַחֲלֵת בְּרָכָה שְׁטָעָה בָּהּ וּמִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ
עַל הַסֵּדֶר. וְכֵן שְׁלִיחַ צְבוּר שְׁטָעָה כְּשֶׁהוּא מְתַפְּלֵל בְּקוֹל רָם עַל
דָּרָךְ זֶה הוּא חוֹזֵר :

כסף משנה מי שהתפלל ולא כיון את לבו וכו'. כבר כתבתי בפ"ב דילפינן הכי
מדאמרין בס"פ תפלת השחר (ברכות ל'): דרבי ינאי צלי והדר צלי ואמרו
דילמא מעיקרא לא כוין דעתיה והשתא כוין דעתיה : ומ"ש ואם כיון את לבו
בברכה ראשונה וכו'. ברייתא ס"פ אין עומדין (דף ל"ד): המתפלל צריך
שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת אמר רב
ספרא באבות: מי שטעה וכו'. שם (דף ל"ד). אמר רב הונא טעה בשלש
ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה
ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר. הרי שניהם מודים דג' ראשונות כיון
דענין אחד הם שהוא מסדר שבחו של מקום קודם תפלה כברכה אחת הן וכן
ג' אחרונות הם ענין אחד שהם כמי שמקבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו
כברכה אחת הן ופסקו כל הפוסקים הלכה כרב אסי דפשטא דמתני' מסייעא
ליה דתנן מהיכן מתחיל מתחילת הברכה שטעה בה. ובפירוש אין להם סדר
י"מ דהיינו שאם שכח ברכה אחת או טעה בה ונזכר אחר שעבר מקומה
אומרה במקום שזוכרה ודיו. ודעת רבינו כדעת הרי"ף ז"ל שכתב דאין להם
סדר היינו דלא דמו לג' ראשונות וג' אחרונות שאם טעה באחת מן האמצעיות
אינו חוזר לאתה חונן אלא לברכה שטעה בה וגומר משם ואילך וכן דעת
הרא"ש ז"ל. וכתב עוד הרא"ש שאם שכח ש"ץ עננו בין גואל לרופא שוב אינו
אומרה שאם היה אומרה היה צריך לומר אח"כ כל הברכות כסדר והוא
ברכה לבטלה: וכן שליח ציבור שטעה וכו'. ברכות (ל'): תניא טעה ולא הזכיר
ר"ח שחרית אין מחזירין אותו מפני שיש תפלת המוספים לפניו א"ר יוחנן
ובצבור שנו ופירש בה"ג וכן הרי"ף ז"ל דהיינו בש"ץ ומשום טירחא דציבורא
אבל יחיד הדר, משמע דדוקא בהא הוא דאין מחזירין אותו הא אם טעה בכל
שאר מקומות מחזירין אותו כיחיד ועוד יתבאר דין זה בפ"ז בע"ה :

לחם משנה ואם כיון את לבו בברכה ראשונה. פרק אין עומדין (דף ל"ב):
המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו
באחת ופירשו [בברכת] אבות: ואם טעה באחת וכו'. שם (ברכות דף ל"ד). אמר
רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן
באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר ע"כ. ופירשו
התוספות אין להם סדר היינו שיתחיל במקום שדלג הברכה ומשם ואילך
יאמר הכל על הסדר וכן הוא דעת רבינו ז"ל ופסק כרב אסי :

ב אָבֵל אִם טָעָה שְׁלִיחַ צְבוּר ^[ג] כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּלַחֵשׁ אָנִי
אוֹמֵר שְׂאִינִי חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל פַּעַם שְׁנֵיָה מִפְּנֵי טֶרַח צְבוּר אֶלֶּא
סוּמְךָ עַל הַתְּפִלָּה שְׂמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם. וְהוּא שְׂלֵא טָעָה בְּשֵׁלֶשׁ
רֵאשׁוֹנוֹת שְׂאִם טָעָה בָּהֶם לְעוֹלָם חוֹזֵר כְּמוֹ שֶׁהִיחִיד חוֹזֵר :

כסף משנה אבל אם טעה ש"צ כשהוא מתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר
ומתפלל וכו' והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר. כך
היא נוסחת ספרים דידן. והטור גורס בדברי רבינו אלא סומך על התפלה
שמתפלל בקול רם ואם טעה באותה שיתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו
היחיד. וכך נוסחת כתיבת יד של ספרי רבינו ואין באותה נוסחא חילוק בין ג'
ראשונות לשאר ברכות:

לחם משנה והוא שלא טעה בשלש ראשונות וכו'. איני יודע מאין לו זה דאם
כוונתו לחלק בין ראשונות לשאר התפלה גם באחרונות היה לו לחלק ולומר
דבג' ראשונות ואחרונות אם טעה חוזר ואם נפשך לומר משום דבראשונות
איכא ברכת אבות לא היה לו לומר בשלש ראשונות אלא בברכה ראשונה לבד
שהיא יותר מעולה שהרי הצריכו בה כוונה:

ג שְׁלִיחַ צְבוּר שְׂטָעָה וְנִבְהַל וְלֹא יָדַע מֵהֵיכָן יִתְחִיל וְשָׁהָה שְׂעָה
יַעֲמַד אַחַר תְּחִתָּיו. וְאִם טָעָה בְּבִרְכַת הָאֶפְקוֹרְסִין אִין מִמְתִּינִין
לוֹ אֶלֶּא מִיָּד יַעֲמַד אַחַר תְּחִתָּיו שְׂמָא אֶפְיִקוֹרְסוֹת נִזְרְקָה בּוֹ.
וְהוּא שְׂלֵא הִתְחִיל בָּהּ אָבֵל אִם הִתְחִיל בָּהּ מִמְתִּינִין לוֹ שְׂעָה.
וְלֹא יְהֵא הַשְּׁנֵי סֶרְבָן בְּאוֹתָהּ שְׂעָה :

לחם משנה שליח צבור שטעה ונבהל וכו'. בפרק תפלת השחר (דף כ"ח:) תנו
רבנן שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות וכו' עמד שמואל הקטן
ותקנה לשנה האחרת שכחה והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו
והקשו בגמרא אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות
אין מעלין אותו בברכת המינין מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא ואמרו
במסקנא שאני שמואל הקטן שהתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא
וכו'. וקשה על דברי רבינו ז"ל מנין למד דבשאר ברכות כשזה שהה שעה יעמוד
אחר תחתיו ובברכת המינין מיד וכשהתחיל ממתנין לו שעה אחת הא איתא
בגמרא דבברכת המינין שהתחיל בה המתנינו לו שלש שעות וכדאמרו שם
השקיף בה שלש שעות ואפילו בשאר ברכות דילמא דמתנין לו שלש שעות

כמו שהמתינו לשמואל בברכת המינין דכל כך הוי שאר ברכות כשלא התחיל כמו ברכת המינין כשהתחיל בה. וי"ל דמשמע ליה לרבינו דלעולם אין המתנה אלא שעה אחת משום שאמרו במתניתין בפרק אין עומדין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מדקאמר באותה שעה משמע דשיעורו אינו אלא שעה אחת והא דהמתינו לשמואל שלש שעות משום דהוא תקן הברכה וראוי לחלוק לו כבוד זה להמתין לו כל כך :

ד ומהיכן הוא מתחיל, מתחלת ברכה שטעה בה ראשון אם טעה באחת מן האמצעיות. אבל אם טעה באחת מן השלש ראשונות מתחיל השני מן הראש. ואם טעה באחת מן האחרונות יתחיל השני מן העבודה :

כסף משנה (ג-ד) שליח ציבור שטעה וכו'. משנה שם (דף ל"ד). העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה. מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ובפרק תפלת השחר (דף כ"ח: כ"ט). דשמואל הקטן שכח ברכת האפיקורוסים והשקיף בה שתיים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת האפיקורוסים מעלין אותו שמא אפיקורוס הוא כלומר ואינו רוצה לקלל את עצמו שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דא"ר יהודה אמר רב ואי תימא ריב"ל לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה וכיון דאסיקנא דמשום דאתחיל בה הניחוהו להשקיף בה שתיים ושלש שעות הוא הדין נמי לטעה בשאר ברכות אף ע"ג דלא התחיל דהא בשאר ברכות ל"ש לן בין התחיל ללא התחיל וסובר רבינו דשתיים ושלש שעות לאו דוקא דבשעה אחת סגי ומתניתין דיעבור אחר תחתיו היינו אחר שהשקיף ולא ידע מהיכן יתחיל ודרב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות אין מעלין אותו כלומר עד שישקיף שעה אבל אם השקיף ולא נזכר פשיטא שיעלוהו כדתנן יעמוד אחר תחתיו. ומ"ש אבל אם טעה בא' מג' ראשונות וכו'. כבר כתבתי בו בסמוך :

לחם משנה ומהיכן הוא מתחיל וכו'. שם במשנה פרק אין עומדין (דף ל"ד):

ה האומר איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועים אף בלבנים לא יעבר באותה תפלה. אמר איני עובר מפני שיש ברגלי סנדל אף יחף לא יעבר :

ההראב"ד אף בלבנים לא יעבור. א"א אנו אומרים מפני חשש מינות ולא באותה תפלה ולא בתפלה אחרת:

כסף משנה האומר איני יורד לפני התיבה וכו'. משנה פ' הקורא עומד (מגילה כ"ד:): האומר איני עובר לפני התיבה בצבועים אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמרא חיישינן שמא אפיקורסות נזרקה בו ופירש רש"י האפיקורסים עובדי כוכבים ומזלות מקפידין בכך. וסובר רבינו לא יעבור היינו באותה תפלה דוקא: **וכתב** הריב"ש בתשובה סימן רכ"ד הענין הוא כי היה דרך האפיקורסים בימים ההם להקפיד שלא יתפלל בבגדים צבועים אלא בלבנים וכן שלא לנעול סנדל בשעת התפלה ולכן חוששין לזה המקפיד באחד מאלה שמא הוא מהם ולזה אף אנו לא נניחהו לעבור לפני התיבה כמה שהוא רוצה או אפשר שאף אם לא היה דרך האפיקורסין להקפיד מ"מ כיון שזה מקפיד במה שאין ישראל מקפידין חוששין שמא איזה רוח אפיקורסות נזרקה בו ובעבורו מקפיד במה שאינו ראוי להקפיד. ומכל מקום אחרי שאין זה אלא חששא בעלמא דעת הרב ז"ל דאין חוששין לו לעולם ודי לו לחוש לו לשעתו אבל לא שנחזיקהו באפיקורוס לעולם ובתפלה אחרת שלא ראוינהו שהקפיד עכ"ל. והראב"ד כתב א"א אנו אומרים מפני חשש אפיקורסות ולא באותה תפלה ולא בתפלה אחרת עכ"ל. ואין דבריו מוכרחין:

לחם משנה האומר איני יורד וכו'. פרק הקורא עומד (דף כ"ד:): משנה האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמרא מאי טעמא חיישינן שמא מינות נזרקה בו ע"כ. ופירש"י ז"ל עובדי כוכבים מקפידין בכך. ודעת רבינו שאינו יורד דוקא באותה תפלה אבל בשאר תפלות עובר והטעם כמ"ש הריב"ש ז"ל בסי' רכ"ד דמאחר דאין זה אלא חששא בעלמא די לנו לחוש לו לשעתו באותה תפלה דוקא והוי כמקדש רשע ע"מ שהוא צדיק דמקודשת שמא נתחרט:

1 מי שנסתפק לו אם התפלל אם לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אלא אם כן מתפלל תפלה זו על דעת שהיא נדבה. [ד] שאם רצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל. * מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שקבר התפלל פוסק ואפלו באמצע ברכה. ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחלה אלא על דעת שאינה חובה:

ההראב"ד **מי שהיה עומד בתפלה וכו'.** כתב הראב"ד ז"ל אין כאן נחת רוח עכ"ל:

כסף משנה **מי שנסתפק לו וכו'.** פ' מי שמתו (ברכות כ"א.) א"ר אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ור' יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכתב הר"ף דהלכה כר"י ודוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור והיינו דאמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק דר"י ושמואל לא פליגי דלא אמר שמואל אלא בצלי אדעתא דחובה שאם בא לגומרה נמצא כמו שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום לא תוסיף ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה: **ומ"ש רבינו ואם היתה תפלת ערבית וכו'.** כתב הראב"ד אין כאן נחת רוח עכ"ל נראה שטעמו שאף על פי שתפלת ערבית היתה רשות עכשיו כבר קבעה חובה כדאמרינן בפ"א. ואין זה דבר מוכרח ויש מקום לדברי רבינו מאחר שמתחלתה היתה רשות:

לחם משנה **מי שנסתפק לו אם התפלל וכו'.** פרק מי שמתו (דף כ"א.) ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפי' באמצע ברכה. עוד שם התפלל ונכנס בבית הכנסת ומצא צבור מתפללים אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל וצריכא דאי אשמועינן קמייתא [ה"א] הני מילי יחיד ויחיד או ציבור וציבור אבל יחיד לגבי ציבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל ואי אשמועינן הכא [ה"א הני מילין] משום דלא אתחיל אבל התם דאתחיל בה אימא לא צריכא. ורבו ז"ל שהם מפרשים דהא דנקט שמואל צבור היינו דוקא צבור משום שהוא בצבור צריך חידוש לפי שהוא מתפלל עמהם ונראה שהוא חובה לכך צריך חידוש אבל יחיד אין צריך חידוש ולפי זה ודאי לא פליגי ר' יוחנן ושמואל כלל דמאי דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל הוא ביחיד ולכך א"צ חידוש ומאי דקאמר שמואל פוסק באמצע ברכה היינו משום דהתפלל אדעתא דחובה ומאי דאמר דצריך חידוש היינו בצבור דוקא כך נראים הדברים לכאורה וא"כ אני תמיה על רבינו יונה ז"ל שכתב שם והר"ף ז"ל ס"ל נמי שנחלקו ר' יוחנן ושמואל ומפרש מילתיה דר' יוחנן בלי חידוש דאיך כתב שנחלקו הא לפי פירושו שכתב למטה דהר"ף סובר דמאי דנקט צבור הוי דוקא צבור לא פליגי כלל כדפרישית וצ"ע. והרב"י ז"ל הקשה בסי' ק"ז על פירוש רבינו יונה ז"ל בדברי הר"ף ז"ל ופ"י הוא דבריו באופן שהם מסכימים לדעת רבינו ז"ל דמאי דקאמר הלואי שיתפלל וכו' איירי בחידוש אבל בלא חידוש בין יחיד בין צבור לא יתפלל ומאי דנקט שמואל צבור לרבותא דאפי' יחיד לגבי צבור לא אמרינן

כמאן דלא צלי דמי. והשתא דברי רבינו ז"ל והרי"ף ז"ל הם מוסכמים וכן הסכים לענין הדין עמהם ר"י דמימרא דרב יהודה הוא משום שהתחיל אדעתא דחובה ואפי' בחידוש לא מהני כיון שהתחיל אדעתא דחובה אבל כשהתחיל אדעתא דנדבה בחידוש סגי כמימרא דרב יהודה דמצא צבור וכו' אלא שר"י הוסיף דספק התפלל ספק לא התפלל אפילו בלא חידוש סגי וזה לא הוזכר בדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל ורבינו האי ז"ל נמי לפי זה מפרש ממש כדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל והוא גם כן לא הזכיר בדבריו דין זה דספק התפלל ספק לא התפלל דסגי בלא חידוש דמאי דכתב רבינו יונה ז"ל ודוקא כשיודע וכו' לא כתב שרבינו האי מפרש כן אלא סברא דרבו שכן כתב אומר מורי הרב וכו' וכן הרא"ש ז"ל שכתב דין זה שדוקא כשיודע ודאי שהתפלל אבל ספק לא בעי חידוש מסברא דנפשיה קאמר ליה אבל בדברי רבינו האי לא הוזכר כלל ולכך כתב הטור ז"ל שדברי ר"י ורבינו האי הם שני פירושים מפני שהם חולקים בענין ספק התפלל וכו' ולכך כתב ג"כ ולרבינו האי ז"ל אין להתפלל נדבה בלא חידוש כלומר דלדבריו בשום אופן אין להתפלל נדבה בלא חידוש מה שאין כן לשאר הדעות דאפילו לדעת ר"י יכול להתפלל בלא חידוש בספק התפלל. ומ"ש הטור ז"ל וכ"כ הרב רבינו יונה ז"ל שאין לו להתפלל אלא ע"י חידוש או בספק אם התפלל וכו' כלומר שהוא מסכים עם פי' רבינו האי ז"ל במה שרבינו יונה מפרש כן הא דרבי יוחנן בשחידוש ודלא כהרי"ף ז"ל אבל במ"ש או בספק התפלל או לא בהא לא הסכים עמו רבינו האי דהוא לא הזכיר כלל בדבריו ספק התפלל ספק לא התפלל ועם זה נתבאר דברי הטור ז"ל. נמצא לפי העולה מדברי כולם מר"י ורבינו האי והרי"ף ז"ל לפי מה שפירש הרב"י ז"ל דבריו דג' דינים בדבר. הא' תפלת נדבה ובהא ודאי בין יחיד בין צבור בחידוש יכול להתפלל. הב' כשהתחיל להתפלל אדעתא דחובה דבהא אפי' בחידוש לא מהני משום דהתחיל אדעתא דחובה. ור"י ז"ל הוסיף דין שלישי שבספק התפלל אפילו בלא חידוש מהני. ואם תאמר לדברי כולם כיון דהא דשמואל דפוסק באמצע הברכה הוא אפילו שיחדש בה דבר משום שהתחיל אדעתא דחובה למה הוצרכו בגמרא לתת צריכותא בין הני תרי מימרי דשמואל הא תרי דיני הוון, האחד בשהתחיל להתפלל אדעתא דחובה אפילו בחידוש לא מהני וזהו פירוש המימרא הא'. והב' דבחידוש סגי בתפלת נדבה וא"כ למה לי צריכותא וי"ל דהוצרך לתת הצריכותא משום דהוה ליה לשמואל למימר הנהו תרי מימרי ביחיד ולאשמעין בחדא מימרא דבשהתחיל אדעתא דחובה לא מהני בחידוש ובמימרא שנית דבחידוש סגי כשהתחיל אדעתא דנדבה אבל אמאי נקט חד ביחיד וחד ביחיד לגבי צבור לכך הוצרך בגמרא לומר דס"ד דיחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ולא תיבעי חידוש ולהכי נקט יחיד לגבי צבור. ומ"מ קשה מאי דאמר ואי אשמועינן הא משום דלא התחיל אבל התם שהתחיל דלמה ליה למימר הא לימא אבל התם סגי

בחינוך קמ"ל דאפילו בחידוש לא מהני. עוד כתב שם רבינו יונה ז"ל דהא דאינו חוזר ומתפלל בספק התפלל וכו' אינו רוצה לומר שאסור לחזור ולהתפלל דמה טעם יש שאם ירצה אדם להתפלל דרך רשות שלא יתפלל אלא רוצה לומר אינו חובה עליו לחזור ולהתפלל דיקא נמי מדא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ובודאי דברי ר' יוחנן לא נאמרו לחובה שלא אמר שיתפלל אדם כל היום כולו ולחובה אלא לרשות ומדחזינן דרבי יוחנן מיירי ברשות שמעינן דר' אלעזר נמי ברשות מיירי ע"כ. ויש לדקדק דאדרבא לכאורה נראה בהיפך דמאי דקאמר אינו חוזר ר"ל שאסור לחזור ולהתפלל מדקאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו דמשמע דהיינו רשות ואי ר' אלעזר דאמר אינו חוזר רוצה לומר רשות א"כ מאי בינייהו א"כ ממקום שבא להוכיח יש להוכיח היפך אלא שי"ל דאיכא בינייהו דלר' אלעזר לא חייבוהו חכמים להתפלל כלל אלא ברשותו הוא אבל לרבי יוחנן חייבוהו שיתפלל דרך נדבה אם כבר התפלל והכי קאמר הלואי שיתפלל וכו' וא"כ כיון שיכול להתפלל דרך רשות לכך אמרו לו חכמים שיחזור ויתפלל ויהיה דרך נדבה וא"כ רבי אלעזר נמי מאי דקאמר אינו חוזר רוצה לומר לא הצריכו לו חכמים לחזור ולהתפלל דרך נדבה אלא הרשות בידו כן נראה לפרש דברי רבינו יונה :

ז מִי שֶׁטָעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁל חַל בְּשַׁבָּת לֹא יֵצֵא. וְאִם נִזְכָּר וְהוּא בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה גּוֹמֵר בְּרֻכָּה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. בְּמָה דִּבְרָרִים אֲמוּרָיִם בְּעֶרְבֵית אוּ בְּשַׁחֲרִית אוּ בְּמִנְחָה. אֲבָל בְּמוֹסָף פּוֹסֵק אֲפֵלוּ בְּאֲמֻצֵּעַ הַבְּרֻכָּה. וְכֵן אִם הִשְׁלִים תְּפִלָּה שֶׁל חַל עַל דַּעַת שֶׁהוּא מוֹסָף חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוֹסָף. אֶחָד שַׁבָּת וְאֶחָד יוֹם טוֹב וְאֶחָד רֵאשׁ חֹדֶשׁ :

כסף משנה **מי שטעה והתפלל של חול וכו'.** פרק מי שמתו [שם] אמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוב איבעיא לן הני בני רב דטעו ומתחלו בתפלת חול בשבת מהו שיגמרו א"ל גומר כל אותה ברכה ומפרש התם טעמא דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ומשום כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן וסובר רבינו דכיון דבמוסף לא היה בדין לצלויי י"ח דהא בר"ת וחולו של מועד לא מצלינן י"ח פוסק ואפילו באמצע ברכה: **ודע** שבנוסחאות שלנו כתוב מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא וי"א שאי אפשר לגרוס כן שאם כן למה כתב רבינו וכן אם השלים תפלה של חול ע"ד שהוא מוסף וכו' דמילתא דפשיטא היא דהא אפילו בערבית שחרית ומנחה חוזר אלא הגירסא הנכונה היא כמו שנמצא בקצת נוסחאות מי שטעה והתפלל של חול בשבת יצא וטעמא מדאמרינן בדין

הוא דבעי לצלויי י"ח אלא משום כבוד שבת לא אטרחוהו היכא דעבר וצלי יצא. ושיבוש הוא בידם דהא אמרינן (שבת דף כ"ד.) ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחש"מ ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ומי גרע שבת מר"ח וחש"מ אלא ודאי לא יצא אא"כ הזכיר של שבת. **ומ"ש וכן אם השלים תפלה של חול על דעת שהוא מוסף וכו'** משום י"ט ור"ח קתני לה דאפילו ביי"ט ור"ח אם לא הזכירה במוסף חוזר. ומיהו אפשר לקיים גירסת יצא אם הזכיר של שבת ורבותא אשמועינן [שאעפ"י] שלא אמר תפלה הסדורה לשבת יצא :

לחם משנה **מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא וכו'.** פרק מי שמתו (שם) הקשו על הא דר' יהודה שאמר פוסק באמצע ברכה איני והאמר רב נחמן כי הוינן בי רב בר אבון בען מיניה הני בני רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו ואמר לן גומרינן כל אותה ברכה. ותירצו התם גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת אבל הכא הא צלי ליה. ומכאן למד רבינו ז"ל דבמוסף דליכא האי טעמא דודאי חובה לומר מוסף ודאי שפוסק באמצע הברכה וכבר חלקו על רבינו ז"ל בטור א"ח במקומו סימן ק"ז :

ח **מִי שֶׁטָעָה בְּיָמוֹת הַגִּשְׁמִים וְלֹא אָמַר מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם וְלֹא מוֹרִיד הַטֶּל חוֹזֵר לְרֵאשׁ. [ה] וְאִם הִזְכִּיר הַטֶּל [ו] אֵינּו חוֹזֵר. וְאִם טָעָה בְּיָמוֹת הַחֶמְהָ וְאָמַר מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם חוֹזֵר לְרֵאשׁ. וְאִם לֹא הִזְכִּיר טֶל אֵין מְחַזְרִין אוֹתוֹ, שְׂאִין הַטֶּל נֶעְצָר [ז] וְאֵין צָרִיךְ בְּקִשָּׁה :**

לחם משנה **מי שטעה בימות הגשמים וכו'.** בפ"ק דתענית (ד' ג') אמר ר' חנינא הילכך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אמר מוריד הגשם מחזירין אותו בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. ובירושלמי כתבו התוספות שאמרו שם שאם הזכיר בימות הגשמים טל במקום גשם אין מחזירין אותו. ונתבארו דברי רבינו ז"ל. ויש לדקדק למה לא הזכיר שמישיב הרוח צריך לאומרו לכתחילה ואם לא אמרו אין מחזירין אותו דהכי משמע בגמרא דקאמר לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו משמע דלכתחלה צריך לאומרו וי"ל דכיון שהזכיר משיב הרוח בסדר התפלות אין צורך לומר כאן דצריך לאומרו לכתחלה וגם דאם לא אמר אין מחזירין אותו דממילא הוא דאין מחזירין דחזרה ודאי היה לו לבאר. ומה שהזכיר שאם לא אמר מוריד הטל שאין

מחזירין מפני שלעיל כתב שאם לא הזכיר לא טל ולא גשם מחזירין אותו לכך
הזכיר כאן דכשלא הזכיר טל בימות החמה דאין מחזירין אותו :

ט מי ששכח שאלה בברכת השנים אם נזכר קדם שומע תפלה
שואל את הגשמים בשומע תפלה. ואם [ח] אחר שברך שומע
תפלה חוזר לברכת השנים. [ט] ואם לא נזכר עד שהשלים כל
תפלתו חוזר לראש ומתפלל שניה :

כסף משנה (ח-ט) מי שטעה בימות הגשמים וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף
ז"ל פ"ק דתענית [ג]: רבי בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין
מחזירין. בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, והתניא אם לא שאל בברכת
השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין ההוא דלא
אידכר לא טל ולא מטר. ואבטל והזכיר של גשם אמרינן התם דהיינו טעמא
דמחזירין אותו משום דמצלי ומקל כלומר מקלל שהגשמים בימות החמה
סימן קללה הם וכתב הרי"ף ז"ל שקרוב הדבר שבימות החמה כל שהזכיר גשם
אף על פי שהזכיר ג"כ טל מחזירין אותו. ובגמרא דידן (שם דף ג'). תנא בטל
וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט א"ר חנינא
לפי שאין נעצרים וכתב רש"י והא דאומר בתפלה משיב הרוח לאו משום חיוב
אלא חק גשם הוא מזכיר דטל ורוחות מועילות לארץ עכ"ל. וא"ת כיון דטל
לא מיעצר מ"ט בימות הגשמים כשהזכיר טל ולא מטר אין מחזירין אותו
הו"ל כאילו לא הזכיר לא גשם ולא טל ויחזור. וי"ל דכיון דבימות הגשמים
צריכה הארץ למים וזה הזכיר טל הרי הזכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא
שמשיע מים לארץ ואף על פי שאותם מים אינם נעצרים מכל מקום גבורה
היא אבל כשלא הזכיר לא טל ולא מטר מאחר שהעולם צריך למים וזה שלא
הזכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא כלל מהדרינן ליה. ואפשר לומר עוד
דאמרינן בגמרא דטל דברכה נעצר ואם כן כי מדכר טל בימות הגשמים כיון
דבכלל טל הוי טל של ברכה אמרינן דהרי הוא כאילו הזכיר גשם אבל כשלא
הזכיר טל בימות החמה כיון דרוב טל אינו אותו של ברכה ואותו הרוב אינו
נעצר לא מהדרינן ליה : **מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו'.** (ברכות כ"ט.)
א"ר תנחום א"ר אסי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו
מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מיתבי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת
השנים מחזירין אותו לא קשיא הא דאידכר מקמי שומע תפלה הא דאידכר
בתר שומע תפלה. וכתב הרי"ף ז"ל פ"ק דתענית דכי אידכר בתר שומע תפלה
חוזר לראש כלומר לברכת השנים וכן כתבו בה"ג והראב"ד ז"ל וזה דעת רבינו
ולזה הסכים הרא"ש ז"ל. אבל רבינו האי גאון כתב דחוזר לשומע תפלה והכי

אמרין בירושלמי. ודעת רבינו דירושלמי פליג אגמרא דידן דאמרין בפרק אין עומדין (דף ל"ג.) שאם טעה ולא הבדיל בתפלה מבדיל על הכוס ואם טעה על הכוס חוזר ומתפלל ולא סגי כשיזכיר ויבדיל על הכוס הי"נ כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה יש לו לחזור לראש. ומ"ש לא נזכר עד שהשלים וכו'. פשוט הוא מדאמרין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה משמע דאי לא הוה אפשר לאומרה בשומע תפלה הוה צריך לחזור אפילו אם סיים תפלתו: **כתב** הרמ"ך חוזר ומתפלל שנית דוקא ביחיד אבל בציבור אינו חוזר שהרי שומעה משליח ציבור וכן נראה מההלכה דקאמר אידי ואידי ביחיד ולא מוקי ליה בשום פנים בציבור וכן פירשו רבוותא עכ"ל. ואין לתמוה על רבינו שלא כתבו שאין דרכו לכתוב אלא דרכי הגמרא:

לחם משנה מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו' טעה ולא הזכיר וכו'. כל זה בפרק תפלת השחר (ד' כ"ט): דאיכא דאמרי דתרתני בעינן לא עקר ורגיל אבל אם אינו רגיל אע"פ שלא עקר חוזר לראש. וק"ק דלמה לא כתב דין זה גבי שאלת השנים דאם לא עקר ורגיל דאינו חוזר לראש. וי"ל דהוא הדין הוא דכיון שאמרו גבי ר"ח ודאי דה"ה גבי שאלת השנים והכי דייק לישניה שכתב גבי שאלת השנים שהשלים כל תפלתו ואמר כל כלומר דאם רגיל לומר תחנונים והשלים אפילו התחנונים אבל אם לא השלים בתחנונים אינו חוזר לראש:

טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר יַעֲלֶה וְיָבֹוא אִם נִזְכָּר קִדְם שְׁיִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ חוֹזֵר לְעִבּוּדָה וּמִזְכִּיר. וְאִם נִזְכָּר אַחַר שְׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ חוֹזֵר לְרֵאשׁ. [א] וְאִם הָיָה רָגִיל לִזְמַר תְּחִנוּנִים אַחַר תְּפִלָּתוֹ וְנִזְכָּר אַחַר שְׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ קִדְם שְׁיַעֲקֹר [ב] רָגְלָיו חוֹזֵר לְעִבּוּדָה:

כסף משנה טעה ולא הזכיר יעלה ויבא כו'. שם (דף כ"ט): א"ר תנחום א"ר אסי אמר ריב"ל טעה ולא הזכיר ר"ח בעבודה ונזכר בהודאה חוזר לעבודה בשם שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אבא הא דאמרת אם סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרין עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא בשאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה א"ד א"ר נחמן בר יצחק הא דאמרי אם לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש ופירש"י תחנונים כגון אלהי נצור לשוני מרע. אבל אינו רגיל הויא סיום תפלתו כעקירה

אפילו לא עקר. ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא דתרתני בעינן לא עקר רגליו וגם רגיל לומר תחנונים הא לאו הכי חוזר וזה דעת רבינו :

יא בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּחֻלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹ בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה שֶׁל רֵאשִׁי חֲדָשִׁים. אָבֵל עֲרֵבִית שֶׁל רֵאשׁ חֲדָשׁ אִם לֹא הַזְכִּיר אֵינּוּ חוֹזֵר :

כסף משנה במה דברים אמורים בחולו של מועד וכו'. בס"פ תפלת השחר (דף ל':) אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה. ומפרש שם בגמרא דל"ש לן בין חדש מלא לחסר דלעולם אין מחזירין בערבית :

לחם משנה אבל ערבית של ר"ח אם לא הזכיר אינו חוזר. (שם ל':) טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש [בלילה] אלא ביום אמר (רב) אמימר מסתברא מילתיה דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר מה לי מלא ע"כ. וכתבו התוס' שיש מפרשים דוקא בלילה הראשונה כלומר שמ"ש בגמרא לא שנא מלא ור"ח שני ימים או חסר ור"ח יום אחד היינו בלילה הראשונה לבד שבלילה הראשונה של ר"ח אפי' כשראש חדש יום אחד אין מחזירין אותו אבל בלילה שנייה כשר"ח שני ימים כבר החדש מקודש ומחזירין אותו. וזו היא הסברא שהביא הבי"י ז"ל במקומו ותמה עליו שהוא היפך מפשט דברי הגמרא ואפשר דפשט הגמרא מיושב כדפירשנו :

יב כָּל מְקוֹם שֶׁהֵיחִיד חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שִׁיץ ^[ל] חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אִם טָעָה כְּמוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. חוּץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁל רֵאשׁ חֲדָשׁ שְׂאֵם שְׂכַח שִׁיץ וְלֹא הַזְכִּיר יַעֲלֶה וַיָּבֹא עַד שֶׁהִשְׁלִים ^[מ] תְּפִלָּתוֹ אֵין מְחַזְרִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי טֶרַח צְבוּר. שֶׁהָרִי תְּפִלַּת הַמוֹסְפִין לְפָנָיו שֶׁהוּא מְזַכֵּר בָּהּ רֵאשׁ חֲדָשׁ :

כסף משנה כל מקום שהיחיד חוזר וכו'. (שם) תניא טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפילת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו כלומר בש"צ משום טירחא דציבורא אבל יחיד הדר. גירסא זו היא של הרי"ף ושל הרא"ש והיא גירסת רבינו ודלא כגירסת גמרות שבידינו שהיא מוטעת ומפרש רבינו דהיינו דוקא היכא דהשלים תפלתו וצריך לחזור לראש

דאיכא טירחא דציבורא אבל כשנוכר קודם שהשלים תפלתו דאינו צריך לחזור אלא לעבודה ליכא טורח ציבור בחזרת האי פורתא: **וכתב** הרא"ש ז"ל דדוקא בשחרית ומוסף שרגילין להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת מוסף לתפלת המנחה ומדאשכחן שיחדו תפלת ר"ח שחרית שאינו חוזר ש"צ משמע דבשאר תפלות דינו כמו היחיד:

לחם משנה כל מקום וכו'. **חוץ משחרית של ראש חדש**. (שם) טעה ולא הזכיר בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין ע"כ זו היא גירסת רבינו ז"ל. ובגירסת הגמרא כתוב ג"כ בערבית אין מחזירין במוספין אין מחזירין אותו וכו' ורבינו אינו גורס אלא כמ"ש:

יג * עֶשְׂרֵה יָמִים שְׁמֵרָאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכְּפוּרִים טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בְּבִרְכָה שְׁלִישִׁית הָאֵל הַקְּדוֹשׁ חוֹזֵר לְרֵאשׁ. טָעָה וְחָתַם בְּעֶשְׂתֵּי עֶשְׂרֵה מְלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשַׁפֵּט חוֹזֵר לְתַחֲלַת הַבְּרָכָה וְחוֹתֵם בָּהּ הַמְּלֶךְ הַמְּשַׁפֵּט וּמְתַפְּלֵל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר. וְאִם לֹא נִזְכַּר אֶלָּא עַד שְׁהַשְּׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ ^[ג] חוֹזֵר לְרֵאשׁ. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ צָבוּר:

ההראב"ד **עשרה ימים וכו'**. כתב הראב"ד ז"ל יש מי שאומר שאינו חוזר לראש ומ"ש בגמרא לא יצא לומר שלא יצא ידי חובת ברכה כתקנה ומצאנו בענין ק"ש שאמרו הקורא עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר מקדימין והדבר ידוע שהיו קורין אחר עמוד השחר ובשעת הדחק אדם יוצא בה ומאי לא יצא דקאמרינן אלא שלא יצא כתקנה וגם זה כמו זה עכ"ל:

כסף משנה **עשרה ימים וכו'**. סוף פירקא קמא דברכות (דף י"ב): אמר רבי חנינא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרת ימים שבין ר"ה ויה"כ שמתפלל המלך הקדוש המלך המשפט ור' אלעזר אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא מאי הוי עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט ורבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה. ופירש רש"י ז"ל המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית כמו ארון הברית. וכתב הר"י ומדאסיקנא הכי ש"מ ליתא לדרי אלעזר דאמר יצא אלא לא יצא וכיון שלא יצא צריך לחזור וכ"כ הרא"ש ז"ל: **כתב** הראב"ד יש מי שאומר שאינו חוזר לראש וכו'

וגם זה כמו זה עכ"ל. ואני אומר שאין לנו לדחוק להוציא לשון לא יצא מפשרו ולחלוק על הר"י ורבינו הרא"ש:

לחם משנה **עשרה ימים וכו'.** ספ"ק דברכות (דף י"ב): כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש וכו'. חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ור"א אומר אפילו אמר האל הקדוש יצא ודקדק רבינו ז"ל דלרב לא יצא אפי' בדיעבד. אבל הראב"ד ז"ל בהשגות סובר דאפילו לרב יצא בדיעבד ומ"ש ר"א יצא י"ח ברכה כתקנה מכלל דלרב לא יצא ידי חובת ברכה כתקנה:

יד טעה ולא הזכיר הבדלה [ט] בחונן הדעת משלים תפלתו ואינו צריך לחזור. וכן מי שלא הזכיר על הנסים [ט] בתנכה ובפורים ועננו בתפלת תענית אינו חוזר ומתפלל. אַחַד יחיד וְאַחַד שְׁלִיחַ צָבוּר. וְאִם נִזְכַּר קִדְּם שְׁיַעֲקֹר אֶת רַגְלָיו אֹמֵר [ט] עֲנֵנו כִּי אֲתָה שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה פּוֹדָה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה (תהילים יט-טו) 'יִהְיוּ לְרָצוֹן אֲמָרֵי פִי וְגו':

כסף משנה **טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו וא"צ לחזור.** כך היא הנוסחא האמיתית וכן מצאתי בספר מדויק. וספרים שבידינו כתוב בהם יש מי שמורה שאם נזכר קודם שומע תפלה מבדיל בשומע תפלה ואם נזכר אחר שומע תפלה משלים תפלתו וא"צ לחזור וכך היה גורס הטור בדברי רבינו. וט"ס הוא דהכי איתא (ברכות דף כ"ט): א"ר תנחום א"ר אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים כו' והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס וכן תניא נמי התם וכתב בה"ג ז"ל וכיון שהדבר תלוי בכוס היכא דאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל וה"ר יונה היה אומר אף אם לא הי"ל כוס מזומן בלילה אם יודע שימצא כוס למחר אין צריך לחזור ולהתפלל: **וכן מי שלא הזכיר על הנסים וכו'.** (שבת כ"ד). תני רב אושעיא ימים שאין בהם קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות אומר מעין המאורע בש"ת ואם לא אמר אין מחזירין אותו. וכתב הר"י מהא שמעינן דמי שטעה ולא אמר עננו בתפלת תענית שאין מחזירין אותו ותו שמעינן דמי שטעה ולא הזכיר על הנסים בתפלה בתנוכה ופורים שאין מחזירין אותו שאין מחזירין אלא לימים שיש בהם קרבן מוסף. ותניא בתוספתא בהדיא כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות וחנוכה ופורים ערבית ומנחה מתפלל ואומר מעין המאורע ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ומדברי רבינו שכתב אינו חוזר ומתפלל משמע דדוקא בשנזכר אחר סיום תפלתו הוא דאינו

חוזר להתפלל אבל אם נזכר קודם שסיים תפלתו חוזר לאותה ברכה שהיה לו להזכיר בה כדעת ר"ת ושלא כדברי ה"ר יונה והרא"ש שכתבו בפרק תפלת השחר דכיון שסיים אותה ברכה אף ע"פ שלא התחיל ברכה שאחריה אינו חוזר ואם חוזר הויא ברכה לבטלה: **ומ"ש ואם נזכר קודם שיעקור את רגליו וכו'.** כ"כ הרי"ף בפ"ק דתענית:

לחם משנה **טעה ולא הזכיר וכו'.** בפי תפלת השחר (דף כ"ט): ברייתא הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס. ומשמע לי שמי שהורה דיכול לאומרה בשומע תפלה [מפרש] דמה שכתב בברייתא מפני שיכול לאומרה על הכוס ולא קאמר שיכול לאומרה בשומע תפלה היינו טעמא לומר דאפילו שלא אמרו בשומע תפלה אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס: **ואם נזכר קודם שעקר רגליו וכו' אומר עננו וכו'.** פי' בלא חתימה כמו שכתבו ההגהות דאם היה אומרו בחתימה היה לו לאומרה כסדר ש"צ קודם רפאנו ויחיד קודם רצה:

טו שְׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעָרֵב שֶׁבֶת יִתְפַּלֵּל עֶרְבִית שְׁתִּים שֶׁל שֶׁבֶת. וְכֵן בַּיּוֹם טוֹב. שְׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה [צ] בְּשֶׁבֶת אוּ בַּיּוֹם טוֹב מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן עֶרְבִית שְׁתִּים שֶׁל חֹל. מִבְּדִיל בְּרֵאשׁוֹנָה וְאִינוּ מִבְּדִיל בְּשִׁנְיָה. וְאִם הִבְדִּיל בְּשִׁתִּיהֶן אוּ לֹא הִבְדִּיל בְּאַחַת מֵהֶן יָצָא. אָבֵל אִם לֹא הִבְדִּיל בְּרֵאשׁוֹנָה וְהִבְדִּיל בְּשִׁנְיָה חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית מִפְּנֵי שֶׁהָרֵאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָה לְתַפְלַת עֶרְבִית. וְכָל הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי תְּפִלוֹת אֶפְלוּ שְׁחָרִית וּמוֹסָף לֹא יִתְפַּלֵּל זֶה אַחַר זֶה אֶלָּא יִשְׁקֶה בֵּין תְּפִלָּה לְתְּפִלָּה כְּדִי שֶׁתִּתְחַוֶּנֶן [ק] דַּעְתּוֹ עָלָיו:

כסף משנה **שכח ולא התפלל מנחה וכו' עד ואינו מבדיל בשנייה.** ברייתא (ברכות כ"ו) כלשון רבינו. ומ"ש ואם הבדיל בשתייהן או לא הבדיל באחת מהן יצא. הוא לשון הרי"ף שם. ומ"ש אבל אם לא הבדיל וכו'. הוא סיום הברייתא הנזכרת: **וכל המתפלל כו'.** שם (דף ל'). כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו. ופירש"י שתתחונן שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה. שתתחולל לשון חילוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי. ולפי שהיה עסוק רבינו בדין טעה ולא התפלל הוה ס"ד דהא דבעי שהייה דוקא לטעה

ולא התפלל אבל לתפלת שחרית ותפלת המוספין לא ליבעי שהייה דתרווייהו
כחדא תפלה דמו לכך כתב אפילו שחרית ומוסף :

לחם משנה **שכח ולא התפלל מנחה וכו'.** בפרק תפלת השחר (דף כ"ו:) ת"ר
טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל שבת שתיים וכו' ורמינהו טעה
ולא הזכיר גבורות כו' הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותנו מפני שיכול
לאומרה על הכוס ואף על גב דאסיקנא בקשיא פסק רבינו ז"ל כן מפני דלא
אסיקנא בתיובתא וכן פסקו הפוסקים ז"ל: **וכל המתפלל שתי תפלות אפי' שחרית ומוסף.** (שם דף ל'): כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא
חד אמר כדי שתתחונן וכו' וחד אמר כדי שתתחולל וכו' וכתב רבינו ז"ל אפילו
שחרית ומוסף כלומר לא מיבעיא כשטעה ולא התפלל שחרית וצריך לומר
מנחה שתיים דצריך לשהות בין זו לזו אלא אפילו שחרית ומוסף דהוה אמינא
כיון דכולה ענין תפלה דשחרית היא לא בעינן שהייה קמ"ל דצריך שהייה כדי
שתתחולל דעתו עליו וכו' :

טז אסור לו למתפלל בצבור שיקדים תפלתו לתפלת הצבור.
הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין בלחש אם יכול
להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדשה [ח] יתפלל.
ואם לאו ימתין עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם
ויתפלל עמו בלחש מלה במלה עד שיגיע שליח צבור לקדשה
ועונה קדשה עם הצבור ומתפלל שאר תפלה לעצמו. ואם
התחיל להתפלל קדם [ש] שליח צבור והגיע שליח צבור לקדשה
לא יפסיק [ח] ולא יענה קדשה עמהו. וכן לא יענה אמן יהא
שמיה רבא מברך והוא באמצע התפלה ואין צריך לומר בשאר
הברכות :

כסף משנה **אסור לו למתפלל וכו'.** שם (דף כ"ח:) א"ר יוחנן אסור לו לאדם
שיקדים תפלתו לתפלת הציבור א"ר אבא בציבור שנו : **הנכנס לבית הכנסת**
וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"א:) אמר רב הונא הנכנס לבה"כ ומצא ציבור
שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים יתפלל ואם
לאו לא יתפלל וריב"ל אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ
לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל במאי קא מיפלגי רב הונא סבר יחיד אומר
קדושה כלומר ולפיכך אינו חושש אם יגיע ש"צ לקדושה בעודו מתפלל וריב"ל
סבר אין יחיד אומר קדושה וכן אמר רב אדא בר אהבה ודכ"ע מיהא מיפסק

לא פסיק איבעיא להו מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך. כי אתא רב דימי ורב יהודה ור' שמעון תלמידי ר' יוחנן אמרו לכל אין מפסיקין חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך ולית הלכתא כוותיה ע"כ בגמרא. ואין ספק דהלכה כריב"ל דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה וכמ"ש בפ"ח. ונחלקו הפוסקים אם היה עומד בתפלה ושמע קדיש או קדושה אם שותק ויכוין לבו די"א דשרי למיעבד ולא הוי הפסק וי"א דכיון דשומע כעונה הוי הפסק וכתב ה"ר יונה שאין לו כח להכריע ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ובלבד שיכוין לבו לשמים. והתוספות כתבו דנהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג עכ"ל: **ומ"ש ואם לאו ימתין וכו'.** כ"כ שם הר"י"ף בשם רבינו האי גאון ז"ל: **וכתב** ה"ר יונה ז"ל ועני קדושתא בהדי צבורא לא תימא דוקא לענות מותר אלא כל התיבות של קדושה יאמר עם החזן תיבה בתיבה וכ"כ התוס' וכשיגיע ש"צ לקדושה יאמר עמו נקדש וכל הקדושה משלם יכול לענות עם הציבור דאין זה קרוי יחיד: **וכתוב** במרדכי ופסק ר"י ולא יתחיל להתפלל אלא אי"כ שיודע שיכול לגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדיש דלא גרע מקדושה דלקדושה לכ"ע לא מפסיק ולקדיש איכא מ"ד דמפסיק. ומ"ש רבינו וכן לא יענה אמן יהא שמיה רבא וכו'. כבר נתבאר, אך **מ"ש ואין צ"ל בשאר ברכות** הכוונה בו אצ"ל בשלש ראשונות ושלש אחרונות דלא יפסיק דכברכה אחת חשיבי. ועוד יש לפרש דכיון דבאמצע תפלה אפילו בין ברכה לברכה באמצעיות לא יפסיק כ"ש דלא יפסיק באמצע שום ברכה משאר ברכות מברכת הנהנין או ברכת המצות:

לחם משנה הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור וכו'. פ' מי שמתו (דף כ"א:): וס"ל דריב"ל דאמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שיגיע וכו' פליג ארב הונא דלא קפיד שישלים קודם שיגיע שליח צבור למודים ולכך לא הזכיר דין שצריך להשלים קודם הגעת שליח צבור למודים: **ואין צריך לומר בשאר הברכות וכו'.** כלומר שלא יפסיק לעניית אמן לשאר ברכה מן הברכות:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק אחד

עשר

א כָּל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶשְׂרֵה ^[א] מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיד לְהִכִּין לוֹ בַּיִת שֶׁיִּכְנָסוּ בוֹ לְתַפְלָה בְּכָל עֵת תַּפְלָה וּמְקוֹם זֶה נִקְרָא בַּיִת הַכְּנֻסֹת. וְכוּפִין בְּנֵי הָעִיר ^[ב] זֶה אֶת זֶה לְבָנוֹת לָהֶם בַּיִת הַכְּנֻסֹת וְלִקְנוֹת לָהֶם סֵפֶר תּוֹרָה נְבִיאִים וְכַתוּבִים :

כסף משנה **וכופין בני העיר וכו'.** תוספתא כתבה הרי"ף פ"ק דבתרא :

לחם משנה **כל מקום שיש עשרה וכו'.** תוספתא כתובה בהלכות פרקא קמא דבבא בתרא :

ב כְּשֶׁבוֹנִין בַּיִת הַכְּנֻסֹת אֵין בּוֹנִין אוֹתָהּ אֶלָּא ^[ג] בְּגִבְהָה שֶׁל עִיר שֶׁנֶּאֱמַר **(משלי א-כא)** 'בְּרֹאשׁ הַמִּיּוֹת תִּקְרָא'. וּמִגְבִּיהֵין אוֹתָהּ עַד שֶׁתְּהֵא גְבוּהָה מְכַל חֲצֵרוֹת הָעִיר שֶׁנֶּאֱמַר **(עזרא ט-ט)** 'וּלְרוֹמֵם אֶת בַּיִת אֱלֹהֵינוּ'. וְאֵין פּוֹתַחִין פְּתַחֵי בַּיִת הַכְּנֻסֹת אֶלָּא ^[ד] בְּמִזְרַח שֶׁנֶּאֱמַר **(במדבר ג-לח)** 'וְהַחֲנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קִדְמָה'. וּבוֹנִין בּוֹ הַיֵּכָל שֶׁמִּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה. וּבוֹנִין הַיֵּכָל זֶה בְּרוּחַ שְׁמַתְפַּלְלִין כְּנֶגְדּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר. כִּדֵּי שֶׁיְהִיוּ פְּנִיָּהֶם אֶל מוּל הַהַיֵּכָל כְּשֶׁיַּעֲמְדוּ לְתַפְלָה :

כסף משנה **כשבונים בית הכנסת וכו'.** [תוספתא מגילה פ"ג] : **ומגביהין בית הכנסת וכו'.** פ"ק דשבת (דף י"א). מימרא דרבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב : **ואין פותחין פתחי הכנסת וכו'.** תוספתא כתבה הרי"ף פרק הקורא עומד : **ובונים בו היכל וכו'.** בתוספתא דמגילה פרק ג' :

לחם משנה **כשבונים וכו'.** בתוספתא דמגילה פרק ג' : **ומגביהין אותה.** בפרק קמא דשבת (דף י"א) : **ואין פותחין וכו'.** תוספתא הובאה בהלכות פרק קמא דמגילה ואמרו שם שכן מצינו בהיכל שפתחו למזרח שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה :

ג וּמַעֲמִידִין בֵּימָה בְּאֶמְצַע הַבַּיִת כִּדֵּי שֶׁיַּעֲלֶה עָלֶיהָ הַקּוֹרָא בְּתוֹרָה אוֹ מִי אֲשֶׁר אוֹמֵר לָעַם דְּבַרֵּי כְּבוֹשִׁין כִּדֵּי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כָּלָם.

וְכַשְׁמַעְמִידִין הַתְּבָה שְׁיֵשׁ בָּהּ סֵפֶר תּוֹרָה מְעַמִּידִין אוֹתָהּ
בְּאֲמָצֵעַ וְאַחֲרֵי הַתְּבָה כָּלְפֵי הַהֵיכָל וּפְנֵיָהּ כָּלְפֵי הָעֵם :

לחם משנה ומעמידין בימה וכו'. עיין בב"י ז"ל בא"ח סי' ק"ג ותראה מ"ש
כאן הר"י ח"ב:

ד כִּיצַד הָעֵם יוֹשְׁבֵין בְּבֵיתִי כְּנִסְיוֹת. הַזְּקֵנִים יוֹשְׁבֵין וּפְנֵיָהּ
כָּלְפֵי הָעֵם וְאַחֲרֵיהֶם כָּלְפֵי הַהֵיכָל. וְכָל הָעֵם יוֹשְׁבֵין שׁוֹרָה לְפָנֵי
שׁוֹרָה וּפְנֵי הַשׁוֹרָה לְאַחֲרֵי הַשׁוֹרָה שְׁלֹפְנֵיהָ עַד שְׁיָהוּ פְּנֵי כָּל
הָעֵם כָּלְפֵי הַקֹּדֶשׁ וּכְלָפֵי הַזְּקֵנִים וּכְלָפֵי הַתְּבָה. וּבֵעֵת שְׁשֻׁלִיחַ
צְבוֹר עוֹמֵד לְתַפְלָה עוֹמֵד בְּאַרְץ לְפָנֵי הַתְּבָה וּפְנֵיו לְפָנֵי הַקֹּדֶשׁ
כְּשֶׁאָר הָעֵם :

כסף משנה (ג-ד) ומעמידין בימה וכו' וכשמעמידין התיבה וכו' עד וכלפי
התיבה. תוספתא כתבה הר"י פרק הקורא עומד כיצד זקנים יושבים פניהם
כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש וכשמניחין התיבה פניה כלפי העם
ואחוריה כלפי הקודש. ודברי רבינו במקום הזה צריכין יישוב שהוא מזכיר
כאן שני מיני תיבות האחת קראה בימה והיא שעולה עליה הקורא או הדורש,
ועוד תיבה שנית שיש בה ס"ת ומשמע מלשונו ששתיהן מעמידין באמצע הבית
ויש לחקור היאך מעמידין זו כנגד זו או באי זה אופן. ועוד שהתיבה השניה
שיש בה ס"ת אם כוונתו לומר שהוא הארון שבו הספרים לעולם א"א שהוא
כתב בסמוך שבהיכל הם וההיכל בנוי בכותל הבית כמבואר בלשונו והתיבה
השניה הזאת כתב שמעמידין אותה באמצע הבית. ואם הכונה בתיבה השניה
התיבה שמעמידין עליה הס"ת בשעת קריאת התורה הרי בבימה היו קורין
בתורה כמו שכתב כדי שיעלה עליה הקורא בתורה וקשה שמנהג כל ישראל
להיות פני הקורא כלפי הקדש והרי תוספתא זו צווחת וחולקת עליה דליהו
אחוריהם אל הקודש ופניהם אל העם והר"ן ז"ל היה גורס וכשמעמידין
התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש ואזקנים דמדכר לעיל קאי
וה"ק כשמוציאין את התיבה ומניחין אותה ברחוב פניהם של זקנים שהיו
יושבים שם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש ואין כן גירסת רבינו ולא פירושו
כמבואר בדבריו. ולכך נ"ל שתיבה הוא בימת עץ קטנה שעליה מעמידין הס"ת
בעת קריאת התורה וקאמר שמניחין אותה באמצע הבימה ודייק נמי דגבי
בימה כתב רבינו ומעמידין בימה באמצע הבית וגבי תיבה כתב מעמידין אותה
באמצע כלומר באמצע הבימה ופני התיבה לא לגבי הקורא קאמר אלא פני

התיבה קרוי הצד שבו קורין בתורה שהכתב מיושר ואחורי התיבה קורא הצד שכנגדו שהכתב מהופך והשתא הוי מנהג כל ישראל בקריאת התורה על הדין ועל האמת פניה של תיבה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש ואל תשיבני מהבימות שבונים בימים האלו בקצת מקומות בסוף בה"כ ולא באמצע וכן התיבות שעליהם מניחים התורה שהם בסוף הבימות לא באמצע כי העמדה באמצע אינו מהחיוב אך הכל לפי המקום והזמן שבאותם הזמנים שהיו בתי כנסיות גדולים עד מאד היו צריכים להעמיד הבימה באמצע כדי להשמיע לכל העם אבל בזמנים הללו שבעונותינו בתי כנסיות שלנו הם קטנים וכל העם שומעים יותר נוי הוא להיות לצד אחד מלהיות באמצע ואף ע"פ שעכשיו אין מעמידין הס"ת באמצע הבימה אפשר שנהגו כן לכבוד הזקנים וכבר כתבתי שלא הקפידה הברייתא על כך אלא הכל כפי המקומות, אך כשהתיבה אחוריה כלפי הקודש ופניה כלפי העם הביא הפסוק לראיה מותקהל העדה אל פתח אהל מועד כלומר ומשם היה משה מדבר עמהם ומסתכל כנגדם ונמצא פניו כלפי העם ואחוריו כלפי הקודש אלמא צריך לחלוק כבוד לעם וכבוד העם הוא שיהא פני התיבה כלפי העם כנ"ל. ומ"ש **עד שיהיו פני כל העם וכו'**, למדה ממה שאמרו בתוספתא שכתבתי שהזקנים פניהם כלפי העם וא"כ אין ראוי שיהיו אחורי העם לזקנים כיון שהזקנים הופכים פניהם לעם מפני כבודם :

ה בְּתֵי כְּנִסְיֹת וּבְתֵי מִדְרָשׁוֹת נוֹהֲגִין בְּהֵן כְּבוֹד וּמְכַבְּדִים אוֹתָן וּמְרַבִּיצִין אוֹתָן. וְנוֹהֲגִין כָּל יִשְׂרָאֵל בְּסִפְרָד וּבַמְעָרָב בְּשִׁנְעָר וּבְאַרְץ הַצְּבִי לְהַדְלִיק עֲשָׂשׂוֹת בְּבֵתֵי כְּנִסְיֹת וּלְהַצִּיעַ בְּקִרְקָעוֹן מִחֻצְלָאוֹת כְּדִי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם. וּבְעָרֵי אֲדוּם יוֹשְׁבֵין בָּהּ עַל הַכְּסָאוֹת :

כסף משנה בתי כנסיות וכו' ומכבדין אותם ומרביצין אותן. ברייתא פרק בני העיר (מגילה כ"ח) :

לחם משנה בתי כנסיות וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף כ"ח) :

ו בְּתֵי כְּנִסְיֹת וּבְתֵי מִדְרָשׁוֹת אֵין נוֹהֲגִין בְּהֵן קְלוֹת רֵאשׁ כְּגוֹן שְׁחוֹק וְהַתּוֹל וְשִׂיחָה בְּטִלָּה. ^[ה] וְאֵין אוֹכְלִין בְּהֵן וְאֵין שׁוֹתִין בְּהֵן וְאֵין נְאֻתִין בְּהֵן וְאֵין מְטִילִין בְּהֵן וְאֵין נְכַנְסִין בְּהֵן בְּחִמָּה

מִפְּנֵי הַחֲמָה וּבִגְשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וְחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם
מִתְרִין ^[נ] לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּהֶן מִדְּחַק :

כסף משנה **בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו' עד מפני הגשמים.** ברייתא שם
כלשון הזה. ואין נאותין פירש"י אין מתקשטין בתוכו ואין מטיילין שאם היה
לאדם קוצר רוח לא ילך לבית הכנסת להרחיב לבו ולטייל שאין נכנסים שם
אלא או להתפלל או לקרות בתורה : **וחכמים ותלמידיהם וכו'.** שם אמאי דתני
ואין נאותין בהן אמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרים דאמר ריב"ל מאי בי
רבנן ביתא דרבנן כלומר בית המדרש היו קוראין בי רבנן וכיון דבבית המדרש
שרי כל שכן בבית הכנסת. ובתר הכי אמרינן דרבינא ורב אדא בר מתנא הוו
קיימי ושיילי שאלתא מרבא אתא זילחא דמיטרא עיילו לבי כנישתא אמרי
האי דעיילין לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעי
צילותא ופירש"י לאו משום מיטרא שיגן עלינו מפני הגשמים שאם לא היינו
עוסקים בשמעתא שצריכה דעת צלולה ומיושבת לא היינו נכנסין והרי רבא
הוא דקאמר חכמים ותלמידיהם מותרין והיכי קאמר הכא דאי לאו משום
דשמעתא בעיא צלותא לא הוו עיילי אלא ודאי כי קאמר דמותרים היינו
בשעת הדחק ואז מותרים אפילו לאכול ולשתות בהם אבל שלא בשעת הדחק
אפילו חכמים ותלמידיהם אסורים וכעובדא דזילחא דמיטרא דאי לאו
שמעתא לא הוו עיילי שלא היה שם דוחק שילכו עד ביתם בגשמים שהרבה
בני אדם הולכים בשוק בעת הגשמים אבל אם היה מקום דחוק לתלמידים
ואין להם מקום לאכול ולשתות ולישן מותר, כן נראה לי :

לחם משנה **וחכמים ותלמידיהם וכו'.** עיין בב"י בס"י ק"ג בא"ח : **היה לבית
הכנסת וכו'.** משנה פרק בני העיר (דף כ"ה) :

ו **ואין מחשבין בְּהֶן חֲשֻׁבוֹנוֹת אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ חֲשֻׁבוֹנוֹת שֶׁל
מִצְוָה כְּגוֹן קֶפֶה שֶׁל צְדָקָה וּפְדִיּוֹן שְׁבוּיִים וְכִיּוֹצֵא בְּהֶן. וְאִין
מִסְפִּידִין בְּהֶן אֶלָּא הֶסְפִּיד שֶׁל רַבִּים כְּגוֹן שְׂיֵהִיָּה שֶׁם הֶסְפִּיד
גְּדוּלֵי חֲכָמֵי אוֹתָהּ הָעִיר שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בְּגִלְלוֹן :**

כסף משנה **ואין מחשבין בהם חשבונות וכו'.** שם אמר רב אסי כנסיות
של בבל על תנאי עשויים כלומר על מנת שישתמשו בהם ואף ע"פ כן אין
נוהגים בהם קלות ראש ומאי ניהו חשבונות, ומפרש רבינו דהיינו דוקא חשבון
של רשות ודבר פשוט הוא : **ואין מספידין בהם וכו'.** ברייתא שם :

ח הָיָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְתָחִין לֹא יַעֲשֶׂנוּ קַפְנִדְרִיא כְּדֵי שְׂיִכְנֹס בְּפִתַח זֶה וַיֵּצֵא בְּפִתַח שְׂכַנְגָדוֹ לְקָרֵב הַדְרָךְ. שְׂאָסוֹר לְכְנֶס בְּהֵן אֶלָּא לְדַבֵּר מְצוּהָ :

כסף משנה **היה לבית הכנסת או לבית המדרש וכו'.** משנה שם (דף כ"ח.) ואין עושין אותו קפנדריא ובגמרא מאי קפנדריא כשמה כמאן דאמר אדמקיפנא אדרי איעול בהא. ופירש"י בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. ואמרינן תו התם (דף כ"ט.) אמר ר' אבהו אם היה שביל מעיקרו מותר אמר רנב"י הנכנס לבית הכנסת שלא על מנת לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא ולא ידעתי למה השמיט רבינו כל זה דהא התם ליכא מאן דפליג עלייהו. ואפשר שאף על פי שמותר אין ראוי לעשות כן מדאמר רבי אלעזר בן שמוע מגילה (דף כ"ז:) מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ומשמע דהיינו בהני גווני דשרי דאי לאו הכי מאי רבותיה וכ"כ בפסקי התוספות, ואף ע"פ כן כתב רבינו דין מי שנכנס להתפלל וכו' משום דהתם מייתנין לה בגמרא מקרא דהכי הוּו עבדי בבית המקדש דכתיב ובבא העם וכו' וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף דגריס מותר לעשותו קפנדריא ולא גרסינן מצוה :

ט מִי שְׂצָרִיךְ לְכְנֶס לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְקָרוֹת תִּינּוֹק אוֹ חֲבִירוֹ יִכְנֹס וַיִּקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמֶר שְׂמוּעָה וְאַחַר כֵּן יִקְרָא חֲבִירוֹ כְּדֵי שְׂלֹא יִכְנֹס בְּשִׁבִיל חֲפָצִיו בְּלִבָּד. וְאִם אֵינּוּ יוֹדְעֵ יֹאמֶר לְתִינּוֹק מִן הַתִּינּוֹקוֹת קָרָא לִי הַפְּסוֹק שְׂאִתָּה קוֹרָא בּוֹ. אוֹ יִשְׁהָה מְעַט בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאַחַר כֵּן יֵצֵא. שְׂהִישִׁיבָה שָׁם מְעַסְקֵי הַמְּצוּת הִיא שְׂנֵאָמֶר [\(תהילים פד-ה\)](#) 'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ וְגוֹ' :

לחם משנה **מי שצריך ליכנס לבית הכנסת לקרוא תינוק או חבירו יכנס ויקרא מעט וכו'.** בפי בני העיר (דף כ"ח:) אמרו אי איצטריך ליה לאינש למיקרי גברא מבי כנשתא מאי ומשני אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא וכו'. וסובר רבינו ז"ל שבתחילה יקרא הפסוק או השמועה ואח"כ יקרא חבירו, והטעם שאם יקרא חבירו קודם ואח"כ יקרא הפסוק נראה דעיקר הכניסה היה לקרות חבירו והקריאה של פסוק היה טפל לכך כתב דקריאת הפסוק קודם וטעם נכון הוא :

ז מי שֶׁנִּכְנַס לְהִתְפַּלֵּל אוּ לְקִרְוֹת מִתֵּר לוֹ לְצֵאת בַּפֶּתַח שֶׁכָּנְגְדוּ כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַדָּרֶךְ. וּמִתֵּר לְאָדָם לְכַנֵּס לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּמַקְלוֹ בְּמִנְעָלוֹ וּבְאַפְנֵדוֹתוֹ וּבְאַבָּק שֶׁעַל רִגְלָיו. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֶק יָרַק בְּבֵית הַכְּנֶסֶת :

כסף משנה מי שנכנס להתפלל וכו'. שם (דף כ"ט). מימרא דרבי חלבו אמר רב הונא, וצ"ע למה איחר רבינו דין זה ולא כתבו אצל היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחים וכו': ומותר לאדם ליכנס וכו'. (ברכות ס"ג.) אמר רבה בה"כ כביתו מה ביתו קפנדריא קפדי אינשי מנעל ורקיקה לא קפדי אינשי אף בה"כ קפנדריא אסור מנעל ורקיקה שרי. ורקיקה חמורה מכל הני שכתב רבינו דהא תנן לא יכנס אדם להר הבית במקלו ולא במנעלו ולא באפונדתו ולא באבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו וכיון דרקיקה שרי בבה"כ כ"ש כל הני: כתב ה"ר מנוח ההיא דירושלמי דאסור לרוק בבה"כ לא פליג אגמרא דידן דהתם בשעת תפלה דוקא:

יא בְּתֵי כְּנִסְיוֹת וּבְתֵי מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ בְּקִדְשָׁתָן הֵן עוֹמְדוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו-לא) 'וְהִשְׁמוֹתַי אֶת מְקוֹדְשֵׁיכֶם' אֵף עַל פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמְמִין בְּקִדְשָׁתָן הֵן עוֹמְדִין. וְכַשֵּׁם שֶׁנוֹהֲגִין בָּהֶן כְּבוֹד בְּיִשׁוּבָן כֶּד נֹוהֲגִין בָּהֶן בְּחִרְבָנָם חוּץ מְכַבֵּד וְרְבוּץ שְׂאִין מְכַבְּדִין אוֹתָן וְאִין מְרַבִּיצִין אוֹתָן. עַלֹּו בָּהֶן עֲשָׂבִים תּוֹלְשִׁין אוֹתָם וּמְנִיחִין אוֹתָן בְּמְקוֹמָן כְּדֵי שְׂיִרְאוּ אוֹתָן הָעָם וְתַעֲזֹר רוּחָם וְיִבְנוּם :

כסף משנה בתי כנסיות וכו'. לשון המשנה בפרק בני העיר (מגילה כ"ח): ומ"ש חוץ מכיבוד וריבוץ. ברייתא שם ומכבדין אותן ומרביצין אותן אמר רבי יהודה אימתי בישובן אבל בחורבנן מניחים אותם ועולים בהם עשבים מפני עגמת נפש: עלו בהם עשבים וכו'. משנה שם עלו בהם עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש ובגמרא (דף כ"ט) והתניא אינו תולש ואוכל אבל תולש ומניח כי תנן מתניתין נמי תולש ומאכיל תנן ומפרש רבינו מפני עגמת נפש כדי שיהיה להם עגמת נפש ותעזר רוחם ויבנום:

לחם משנה בתי כנסיות וכו'. וכשם שנוהגים בהם כבוד וכו'. שם פ' בני העיר (דף כ"ח) מבואר כל זה בברייתא דתנו רבנן אין נוהגים וכו':

יב אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחר במקומו או במקום אחר. אבל בונין אחר ואחר כך סותרין זה. שמה יארע להם אנס ולא יבנו. אפלו כתל אחד ממנו בונה החדש בצד הישן ואחר כך סותר הישן:

יג במה דברים אמורים שלא חרבו יסודותיו או שלא נטו כתליו לפל. אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו לפל סותרין אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה שמה תדחק השעה וישאר חרב:

כסף משנה (יב-יג) אין סותרים בה"כ וכו'. שם (דף כ"ו) אמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי ואיתא נמי בריש בתרא (דף ג'). ואמרינן עלה התם אמר רבי משום פשיעותא כלומר דילמא מתרמי אונס ופשעו ולא בנו אחריתי איכא דאמרי משום צלויי כלומר שאין להם בית להתפלל בו כל זמן הבנין מאי בינייהו איכא בינייהו דאיכא בי כנישתא אחריתי. ופוסק רבינו דטעמא משום פשיעותא וכן כתב הר"ף ז"ל וטעמם ז"ל מדאמרינן התם בסמוך א"ל רבינא לרב אשי גבי זוזי ומחתי מאי א"ל דילמא מתרמי להו פדיון שבויים ויהבי להו ואפילו קנויים הלבנים איכא למיחש דילמא מתרמי להו פדיון שבויים זבני יהבי להו והאי בעיא בטעמא דפשיעותא שייכא, וכן במגילה (דף כ"ו) גרסינן רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא הוה ההיא בי כנישתא עתיקא הוה בעי למיסתרה ולאיתויי לבני וכשורי מינה ועיולי להתם יתיב וקא מיבעיא ליה הא דאמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי התם משום פשיעותא כה"ג מאי אתא לקמיה דרב פפא ואסר ליה לקמיה דרב הונא ואסר ליה והא דדאי מוכח דהו"ל בי כנישתא אחריתי לצלויי דאי לאו הכי ליחוש לא"ד משום צלויי ואיהו לא הוה מיבעיא ליה אלא משום פשיעותא ואפילו הכי אסרו ליה אלמא ס"ל דטעמא הוי משום פשיעותא. והא דאמרינן בריש בתרא (דף ג') מרימר ומר זוטרא סתרי ובנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא אינהו ס"ל כמאן דאמר משום צלויי ולא קיי"ל כוותייהו כיון דכל הני רבנן בתראי סברי דטעמא משום פשיעותא. ואמרינן בריש בתרא אמרימא דרב חסדא ולא אמרן אלא דלא חזא ביה תיוהא כלומר שנוטה לנפול אבל חזא ביה תיוהא סתר ובני כי הא דרב אשי חזא ביה תיוהא בבי כנישתא דמתא מחסיא סתריה ועייליה לפורייה התם ולא אפקה עד דתקין ליה שפכי כלומר שהכניס שם מטתו כדי שלא יתעצל בבניינו שהחמה והגשמים מצערים אותו ולא הוציאה

משם עד שהשלים כל בניינו אפילו תיקון המרזבים, וזהו שכתב ומתחילין לבנות מהרה ביום ובלילה. ומה שכתב אפילו כותל אחד ממנו בונה החדש וכו':

לחם משנה (יב-יג) אין סותרין וכו'. בפי בני העיר (כ"ו) ובר"פ השותפין (ג':):

יד מותר לעשות בית הכנסת בית המדרש. אבל בית המדרש אסור לעשותו בית הכנסת. שקדשת בית המדרש יתרה על קדשת בית הכנסת ומעלין בקדש ולא מורידין. וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת יש להן לקח בדמיו תבה. מכרו תבה יש להן לקח בדמיה מטפחות או תיק לספר תורה. מכרו מטפחות או תיק לוקחים בדמיו חמשים. מכרו חמשים לוקחין בדמיו ספר תורה. אבל אם מכרו ספר תורה אין לוקחין בדמיו אלא ספר תורה אחר שאין שם קדשה למעלה מקדשת ספר תורה. וכן במותריה:

כסף משנה מותר לעשות בית הכנסת בית המדרש וכו'. מגילה (כ"ו כ"ז) מימרא דרב פפא משמיה דרבא: וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת וכו'. שם (ר"פ דף כ"ה כ"ו) בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית הכנסת בה"כ לוקחים תיבה תיבה לוקחים מטפחות מטפחות לוקחים ספרים ספרים לוקחים תורה אבל אם מכרו ספר תורה לא יקחו ספרים לא יקחו מטפחות מטפחות לא יקחו תיבה תיבה לא יקחו בית הכנסת בית הכנסת לא יקחו את הרחוב וכן במותריהן. ובגמרא אמרו דהא דתנן דרחובה של עיר יש בה קדושה מפני שכשמתענין על הגשמים מוציאים התיבה לרחובה של עיר להתפלל יחידאה היא אבל חכמים אומרים כיון דעראי הוא אין בה קדושה וכמבואר בסוף פרק זה וסובר דרישא דמתניתין דוקא דכל מידי דאפשר לעלויה מעלינן ואין לוקחין בדמיו דבר השוה לו אבל אם עברו ומכרו תורה כיון דא"א לעלויה יקחו בדמיו ספר תורה אחר אבל לא יורידוהו לקנות בו ספרים ואידי דנקט אם מכרו תורה לא יקחו ספרים בגרוע נקט הכי בכולהו ואין הכי נמי דבשוין נמי אסור וכדמשמע רישא דמתניתין:

לחם משנה מותר לעשות כו'. בפי בני העיר (דף כ"ז): [וכן בני העיר וכו'. משנה ר"פ בני העיר (דף כ"ו)]: וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת וכו'. הקשה הרב מוהרי"ק

ז"ל בסימן קנ"ג דבפרק א' מהל' מתני'ע כתב רבינו ז"ל אנשי העיר שגבו מעות לבנין בהכ"נ לא ימכרום לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים דהא משמע כאן דמוכרין בהכ"נ לקנות תיבה. ונראה לי לתרץ דהתם איירי כשאין להם בהכ"נ אחר אז ודאי אין מוכרים אלא לפדיון שבויים אבל הכא איירי כשיש להם בהכ"נ אחר:

טו וכן אם גבו העם מעות לבנות בית המדרש או לבית הכנסת או לקנות תבה או מטפחות ותיק או ספר תורה ורצו לשנות כל מה שגבו. אין משנין אותן אלא מקדשה קלה לקדשה חמורה ממנה. אבל אם עשו מה שגבו לעשות והותירו משנין המותר לכל מה שירצו. וכל כלי בית הכנסת כבית הכנסת. פרכת שעל הארון שפניחים בו הספרים כמטפחות הספרים. ואם התנו עליהם הרי הן כפי התנאי:

כסף משנה וכן אם גבו העם מעות. גם זה שם (כ"ז). אפסיקא דוכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר. ופירש"י אבל גבו מעות מן הציבור לצורך ספר תורה וקנאוהו ונותר בידם מן הדמים מותר להורידן שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה חמורה: **כתב** הרמ"ך תימה אמאי אין משנין הדמים הא הוה כטווי לאריג דליכא למאן דאסר ואפילו בלבנים אמרינן בתחילת הפרק דלית בהו שום קדושה כל שכן שגבו מעות וההיא דגבו והותירו יש לנו לפרש בע"א או שנאמר דלאו הילכתא היא וצ"ע עכ"ל: **וכל כלי בה"כ וכו'.** בירושלמי דמגילה אמרינן הבימה שעומד עליה האוחז ספר תורה והלוחין שכותבים עליהם להתלמד אין בהם משום קדושת ארון אבל יש להם קדושת בית הכנסת. ובירושלמי כתבו הר"ן פרק בני העיר כל כלי בה"כ כבה"כ: **פרוכת שעל הארון וכו'.** פרק בני העיר (דף כ"ו): אמר רבא מריש הוה אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ספר תורה עלויה אי נמי פרסי ליה אסיפרא אמינא תשמיש קדושה הוא. ופירש הר"ן ז"ל דהיינו יריעה שפורסין על התיבה דאמרינן בסוטה (דף ל"ט): אסור להפשיט התיבה בציבור וגרסינן בירושלמי כליא דעל ארונא כארונא עכ"ל ורבינו אפשר שהוא מפרש כן וקורא ארון לתיבה שמניחין עליה ס"ת בשעת קריאה וטעה רבא שהיה סובר שהוא תשמיש שהיו מניחין על הפרוכת הזאת מטפחת הספר תורה ועל המטפחת מניחין הספר תורה ובתר הכי חזא שהרבה פעמים מניחין ספר תורה על הפרוכת הזה בלא פריסת מטפחת. אי נמי שרבינו מפרש דהיינו פרוכת שלפני ההיכל וקורא להיכל ארון

שבו מניחין הספרים כלומר בתוכו והוה סבר רבא שההיכל תשמיש הספר תורה והפרוכת תשמיש ההיכל וכיון דחזא דעייפי ליה ומנחי ספר תורה עליה כלומר הרבה פעמים בקביעות אמר תשמיש ממש הוא: **ואם התנו וכו'.** ירושלמי כתבו הר"ן פרק בני העיר רבי ירמיה אזל לגולבא חמתון יהבין מקושא גו ארונא אתא שאיל לר"מ אמר ליה אני אומר לכך התנו עליו מתחלה:

לחם משנה פרוכת שעל הארון וכו'. בפרק בני העיר (דף כ"ו): אמרו אמר רבא מריש הוי אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ספרא וכו' ונראה שרבינו מפרש כפירוש התוספות ז"ל שפורסים אותה סביב הארון וצ"ל דכורסיא לאו היינו תיבה שאמרו פרק בני העיר [כ"ה]. וכן מה שהזכיר רבינו ז"ל יש להם ליקח בדמיהן דהא כורסיא אמרו שם כיון דחזינא דמותבי עלויה ספר תורה הוי תשמיש ובהא דפרוכת נמי אמרו שם דהוא תשמיש כיון דחזו דעייפי ומנחי עליה ספר תורה ואם כן למה כתב רבינו ז"ל שהוא כמטפחות הספרים דמשמע דמוכרין תיבה ליקח מטפחות והא שוין הם כדמשמע בגמרא אלא יש לפרש דכורסיא היינו כסא שמניחים בו הס"ת ולא היינו תיבה דתיבה קילא מיניה ואותו הכסא כיון שמניחין בו הס"ת הוי כפרוכת לפני הארון וכן פירש ביורה דעה הלכות ספר תורה על מה שאמר רבינו ז"ל לקמן:

טז בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שְׁמֹתָר לְמִכָּר בֵּית הַכְּנֶסֶת, בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים שְׁלָא עָשׂוּ אוֹתוֹ אֶלָּא עַל דַּעַת בְּנֵי הַכְּפָר לְבָדָם שְׁיִהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ שְׁאֵם רְצוּ כָּלָם לְמִכְרוּ מִתְרִין. אֲבָל בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרָכִין הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אֲנָשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשֶׂה שְׁיִבּוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה נַעֲשֶׂה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם:

כסף משנה במה דברים אמורים שמותר למכור בית הכנסת. (מגילה כ"ו). אמתניתין דבני העיר שמכרו בה"כ אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בה"כ של כפרים אבל של כרכים כיון דמעלמא אתו לה לא מצו מזבני ליה דהו"ל דרבים כלומר אין בני העיר לבדם בעלים אלא כל ישראל בעלים שלו ואין רשות לבני העיר למכור שלא מדעת בעלים. ודעת רבינו כדעת הרא"ש ז"ל שאפילו בידוע שבני הכרך בנו אותו ולא סייע להם אדם מחוץ לעיר בהוצאת בניינו אפילו הכי כיון דמעלמא אתו לה בני העיר הקדישוהו

לדעת כל העולם, ואף ע"פ שהתוספות והר"ן הזכירו ג"כ פירוש אחר פירוש
זה נראה לרבינו עיקר:

יז בְּנֵי הַכֹּפֵר שָׁרְצוּ לְמַכֵּר בֵּית הַכְּנֶסֶת שְׁלֶהָן אוּ לְבָנוֹת בְּדָמָיו
בֵּית הַכְּנֶסֶת אַחַר אוּ לְקָנוֹת בְּדָמָיו תְּבָה אוּ סִפֵּר תּוֹרָה צָרִיכִין
לְהַתְנֹת עַל הַלּוֹקֵחַ שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ לֹא מְרַחֵץ וְלֹא בְּרִסְקִי.
וְהוּא הַמָּקוֹם שְׁמַעְבָּדִין בּוֹ אֶת הָעוֹרוֹת. וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה וְלֹא
בֵּית הַמַּיִם. וְאִם הִתְנוּ שְׁבַעָה טוֹבֵי הָעִיר בְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר
בְּשַׁעַת מְכִירָה שְׁיִהְיֶה הַלּוֹקֵחַ מִתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֱלוֹ מִתָּר:

כסף משנה בני הכפר וכו'. משנה שם (דף כ"ז): ופסק כחכמים. ובית המים
היינו בית הכביסה, וטעמא דבכל הני איכא זלזול לבית הכנסת: **ואם התנו
שבעה טובי העיר וכו'.** שם (דף כ"ז). אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה
טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר
אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי ש"ד, כך היא גירסת רבינו ולפי
גירסא זו טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולין לתת רשות ללוקח להשתמש
בבית הכנסת בדברים שלא היה רשאי לעשות מן הסתם וממילא דה"ה
שיכולים להתנות לעשות מרחץ ובורסקי וטבילה ובית המים: **וכתב הראב"ד**
אין זה מחוור שיוכלו להתנות על ד' דברים אלו ואם אמרו שיכולים להתנות
עליה לזרעה והוא תל חרב לא אמרי לחלל הבית שהיה לתפלה להיות בורסקי
וכיוצא בו עכ"ל. נראה שהוא ז"ל אינו גורס ולמשטח ביה פירי אלא ולמשתי
ביה שיכרא ש"ד ומפרש ז"ל דהיינו לשתות בדמיו שיכרא ש"ד אבל לענין
לאשתמש בבית לא איירי הכא כלל. ומ"ש והוא היה תל וכו' הוא לפי שסבור
שרבינו לא למד דין זה אלא מדאמרינן התם [כ"ו]: רבינא הוה ליה ההוא תלא
דבי כנישתא בארעיה אתא לקמיה דרב אשי א"ל זבנה משבעה טובי העיר
במעמד אנשי העיר וזבנה וזרעה ולכך כתב דשאני התם שהיה תל חרב אבל
לא אמרו לחלל הבית וכו'. וכבר כתבתי גירסת רבינו והאיך למד משם דין זה
ועוד אוכיח ואכריע דעתו בסמוך. ודע שמ"ש רבינו לעיל ואם התנו עליהם הרי
הן כפי התנאי אינו דומה לתנאי הנזכר כאן שהתנאי ההוא אינו להוציאו
לחולין אלא להשתמש בו תשמיש גרוע מתשמיש המיוחד לו וכמבואר
בירושלמי שכתבתי שם:

יח וְכֵן אִם הִתְנוּ שְׁבַעָה טוֹבֵי הָעִיר בְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר עַל
מוֹתֵר הַדָּמִים שְׁיִהְיוּ חֲלִין הָרִי הוּ חֲלִין. וְכִשְׁלוֹקְחִין הַדָּמִים

וּבּוֹנִין מִהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת אַחַר אוֹ שְׂיָקְנוּ מֵהֶם תְּבָה אוֹ מְטַפְּחוֹת
וְתִיק אוֹ חֲמֻשִּׁין אוֹ סֶפֶר תּוֹרָה הַשָּׂאָר יִהְיֶה חֲלִין כָּמוֹ שֶׁהִתְנוּ
וַיַּעֲשׂוּ בָּהֶן מֵה שְׂיָרְצוּ:

כסף משנה וכן אם התנו שבעה טובי העיר וכו'. שם (דף כ"ז.). אהא דתנן בני העיר שמכרו רחובה של עיר וכו' לא יקחו בדמיו בה"כ וכו' וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר איתיביה במה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפי' לדכסוסיא מותר פירוש דכסוסיא פרשא דמתא ה"ד אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו והותירו וה"ק בד"א שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדכסוסיא מותר. וכתב רבינו וכן כלומר לא תימא תנאי מהני לחלל הבית לפי שחל קדושת הבית על הדמים אבל הדמים לא יצאו לחולין אפילו פרוטה מהם דעל כל פרוטה ופרוטה חלה קדושת הבית הכנסת קמ"ל דהוא הדין אם התנו על מותר הדמים וכו' ומשמע דדוקא למותר מהני תנאי אבל לכל הדמים לא דאם כן על מה נתחללה קדושת הבית. ורש"י והרא"ש חולקים וסוברים דלכל הדמים נמי מהני תנאי וכן דעת התוספות. ומכאן הכרע למ"ש רבינו לעיל בסמוך שהרי רבא הוא האומר אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שכרא ש"ד ואם כדברי הראב"ד דהיינו להוציא דמים לחולין היכי הדר קאמר דלמכרו והותירו מהני תנאי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר דמשמע דוקא למותר הוא דמהני אבל לא לכל הדמים. ועוד מה שכתב דכי אמר רבא ההיא דלמשתי ביה שיכרא ש"ד ליכא מאן דפליג עליה וכי קאמר דמהני תנאי למותריהן אותביה אביי. ועוד שלדברי הראב"ד אין ענין לההיא דרבינא הו"ל תלא דבי כנישתא בההוא מימרא דרבא אבל לדברי רבינו שייכין אהדדי:

יט וְכֵן אִם קִבְּלוּ עָלֶיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר אוֹ רַבִּם אָדָם אֶחָד. כָּל
מֵה שֶׁעָשָׂה עָשׂוּי וְהוּא מוֹכֵר וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ כְּפִי מֵה שְׂיָרְאָה וַיִּתְּנָה
כְּפִי מֵה שְׂיָרְאָה:

כסף משנה וכן אם קבלו עליהם וכו'. שם (דף כ"ו.). גבי הא דמפלגינן בין בה"כ של כרכים לשל כפרים אמר רב אשי והאי בה"כ דמתא מחסיא אף ע"ג דמעלמא קאתו לה כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מצינא לזבונה כלומר אף ע"פ שכל ישראל בעלי הבה"כ הזה כיון שהבונים אותו כשהקדישוהו לכל העולם אדעתא דידי הקדישוהו גם הנהו דאתו מעלמא בדעתא דידי תלו.

ונראה מדברי רבינו שמפרש מצינא לזבונה אפילו בלא הסכמת בני העיר אבל הרי"ן פירש דמצינא לזבונה בהדי ציבורא קאמר ולאפוקי מדפרשינן דציבורא לא מצו מזבני לה: ויש לדקדק בלשון רבינו שהיה לו לכתוב דין זה לעיל גבי בה"כ של כרכים וממה שכתבו כאן נראה דבבית הכנסת של כפרים מיירי. וכתב כן מדאמרינן בירושלמי שלשה מבה"כ כבה"כ במה אנן קיימין אי בשקבלו אפילו אחד. וההיא דאמר רב אשי לא חש רבינו לכותבה מפני שהוא נלמד מדין זה:

ב כָּשֶׁם שְׁמֵתָר לָהֶם לְמֹכַר בֵּית הַכְּנֶסֶת כֶּךָ נוֹתְנִין אוֹתוֹ בְּמִתְנָה. שְׁאֵלוּ לֹא הָיָה לָהֶם לְצַבּוֹר הַנְּיָה בְּמִתְנָה זֶה לֹא נִתְּנוּהוּ. אֲבָל לֹא מִשְׁכִּירִין אוֹתוֹ וְלֹא מִמְשַׁכְּנִין אוֹתוֹ. וְכֵן כְּשִׁסּוֹתְרִין בְּתֵי כְּנִסְיֹת לְבָנוֹתָן מִתְרִין לְמֹכַר וּלְהַחְלִיף וּלְתַת בְּמִתְנָה הַלְּבָנִים וְהַעֲצִים וְהַעֲפָר שְׁלָהוּ. אֲבָל לְהַלוֹתָן אָסוּר שְׁאִין הַקְּדָשָׁה עוֹלָה מִהוּן אֶלָּא בְּדָמִים אוֹ בְּהִנְיָה שְׁהִיא כְּדָמִים:

כא רְחוּבָה שֶׁל עִיר אֶף עַל פִּי שְׁהָעַם מִתְּפַלְּלִין בּוֹ בְּתַעֲנִיּוֹת וּבְמַעֲמָדוֹת מְפָנִי שְׁהַקְּבוּץ רַב וְאִין בְּתֵי כְּנִסְיֹת מְכִילִין אוֹתָן אִין בּוֹ קְדָשָׁה מְפָנִי שְׁהוּא עֲרָאִי וְלֹא נִקְבַּע לְתַפְּלָה. וְכֵן בְּתֵים וְחֲצֵרוֹת שְׁהָעַם מִתְּקַבְּצִין בָּהֶם לְתַפְּלָה אִין בָּהֶם קְדָשָׁה מְפָנִי שְׁלֹא קָבַעוּ אוֹתָם לְתַפְּלָה בְּלִבָּד אֶלָּא עֲרָאִי מִתְּפַלְּלִים בְּהוּן כְּאָדָם שְׁמִתְּפַלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ:

כסף משנה (כ-כא) כשם שמותר וכו'. שם (דף כ"ו:) פלוגתא דרב אחא ורבינא והא קי"ל דהלכתא כמאן דמיקל וכן פסק הרי"ף ז"ל: **אבל לא** משכירין אותו וכו' עד או בהנייה שהיא כדמים. הכל מימרא דרבא שם. רחובה של עיר וכו'. כבר נתבאר בפרק זה:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק שנים

עשר

א מִשֶׁה רָבֵנוּ תִקַּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיְהוּ קוֹרִין בְּתוֹרָה בְּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשָׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׂמִיעַת תּוֹרָה. וְעִזָּרָא תִקַּן שֶׁיְהוּ קוֹרִין כֵּן בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קָרְנוֹת. וְגַם הוּא תִקַּן שֶׁיְהוּ קוֹרִין בְּשָׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם וְלֹא יִקְרְאוּ פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים :

כסף משנה **משה רבינו ע"ה תקן להם לישראל וכו'.** בב"ק פ' מרובה (דף פ"ב) עשרה תקנות שתיקן עזרא שקורין בשבת וקורין בשני ובחמישי ופריך בגמרא שקורין (במנחה בשבתא) עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים אין מים אלא תורה כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין ג' וד' וקורין בה' ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ישהו ג' ימים בלא תורה ומשני מעיקרא חד גברא תלתא פסוקי א"נ תלתא גברי תלתא פסוקי אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקים וכלפי מה שאמרו עמדו נביאים ותקנו כ' רבינו מרע"ה שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הוא ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו וא"כ אליו ראוי ליחס הענין. ועוד דגרסינן בירושלמי וכתב הרי"ף פרק הקורא עומד ויושב משה תיקן לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות ובי"ט ובראש חודש ובחש"מ. ומה שכתוב בקצת ספרי רבינו בשחרית אשבת נמי קאי כלומר בשבת בשחרית דוקא תיקן משה אבל לא במנחה דתקנת עזרא היא. **ומה שכתב רבינו דקריאת שבת במנחה היא משום יושבי קרנות** כך אמרו שם בגמרא ופרש"י יושבי קרנות יושבי חנויות כל ימות החול עוסקים בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי תקון בגינייהו קריאה יתירה :

ב וְאֵלוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקוֹרִין בָּהֶם בְּתוֹרָה בְּצַבּוּר. בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים וּבְרָאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְתַעֲנִיּוֹת וּבְחִנּוּכָה וּבְפִּוּרִים וּבְשָׁנִי וְחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ. וְאִין מִפְּטוּרֵין בְּנְבִיאִים אֲלֵא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְתַשְׁעָה בָּאָב בְּלֵבָד :

כסף משנה ואלו הן הימים וכו'. (מגילה ל' ל"א.) תנן מה קורא בכל יום מאלו: ואין מפטירין בנביאים וכו'. מפורש במשנה שם (דף כ"א.) דאין מפטירין אלא בשבת וי"ט ויום הכפורים ולא חשש רבינו לכתוב יום הכפורים דבכלל יום טוב הוא. ומה שכתב שמפטירין בתשעה באב. מפורש (שם ל"א:) בט"ב מפטירין אסוף אסיפם:

ג אין קורין בתורה בצבור בפחות מעשרה אנשים גדולים בני חורין. ואין קורין פחות מעשרה פסוקים. וידבר עולה מן המנגן. ולא יהיו הקורין פחות משלשה אנשים. ואין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים. ואין משירין בפרשה פחות משלשה פסוקים. ולא יקרא הקורא פחות משלשה פסוקים:

כסף משנה אין קורין בתורה וכו'. משנה שם (כ"ג:) אין פורסין על שמע ואין קורין בתורה בפחות מעשרה. ומ"ש גדולים ובני חורין כבר נתבאר בפרק ח' דלכל דבר שבקדושה אין בכלל העשרה עבדים וקטנים והוא הדין לקריאת התורה כיון שצריך עשרה כמו דבר שבקדושה: ואין קורין פחות וכו'. שם (כ"א:) תני רב שימי. ומ"ש ולא יהיו הקורין וכו'. שם במשנה ובפי מרובה ב"ק (דף פ"ב) דבשני וחמישי ובשבת במנחה אין קורין פחות מג' אנשים ובשאר הימים שקורין בהם בתורה קורין יותר משלשה כמו שיתבאר: ואין מתחילין וכו'. ואין משיירין וכו'. (מגילה דף כ"ב.) מימרא דר' תנחום אריב"ל: ולא יקרא הקורא וכו'. משנה שם (כ"ג: כ"ד.) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים:

ד שלשה שקראו עשרה פסוקים שנים קוראין שלשה שלשה ואחד ארבעה. ובין שהיה הקורא ארבעה ראשון או אחרון או אמצעי הרי זה משבח:

כסף משנה שלשה שקראו וכו' עד הרי זה משבח. מימרא דרבא (שם כ"א:): והכוונה לומר דלכ"א מהקורין שקרא ארבעה איכא למימר דשפיר עבד:

ה כל אחד ואחד מן הקורין פותח [א] ספר תורה ומביט למקום שהוא קורא בו. ואחר כך אומר ברכו [ב] את יי' המברך [ג] וכל העם עונין ברוך ה' המברך לעולם ועד [ד]. וחוזר ומברך

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה. וְכָל הָעַם עוֹנִין אָמוֹן. וְאַחַר כֵּן קוֹרָא עַד שְׁיִשְׁלִים לְקָרוֹת וְגוֹלֵל הַסֶּפֶר וּמְבַרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרָתוֹ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה :

כסף משנה כל אחד ואחד מן הקורין וכו'. שם (ד' ל"ב). ת"ר פותח ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא דברי ר"מ רבי יהודה אומר פותח ורואה ומברך וקורא. פי' שפותח ורואה אותו פסוק שיש לו להתחיל ולקרות וגולל ס"ת ומברך ברכת התורה לפני קריאתה וחוזר ופותח וקורא דר"מ. ואמרינן בגמרא דטעמא דר"מ כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה ואיפסיקא בגמרא הלכה כר' יהודה ואף על פי כן כתב רבינו שבסוף גולל ואחר כך מברך משום דס"ל ז"ל דע"כ לא פליג רבי יהודה אלא בתחלה דצריך למטרח לגלול והדר לפתוח ולקרות אבל בסוף דאין שם טורח יותר גולל ואחר כך מברך דמהיות טוב אל תקרי רע כנ"ל. אחר כך מצאתי שבמסכת סופרים פי"ג כתוב כדברי רבינו והוא מהטעם שכתבתי :

1 אין הקורא בתורה רשאי לקרות בתורה עד שיקלה אמן מפי הצבור. קרא וטעה אפלו בדקדוק [ד] אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק. ולא יקראו שנים בתורה אלא האחד לבדו. קרא ונשתתק יעמד אחר תחתיו ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף :

כסף משנה אין הקורא בתורה כו'. מימרא דרב חסדא בסוטה פרק אלו נאמרים (דף ל' :) : קרא וטעה בדקדוק וכו'. כתבו הגהות בשם הרמ"ך דילפינן הכי מדאמרינן בירושלמי מנין לתרגום דכתיב ויקרא בספר תורת האלהים וגוי' מפורש זה תרגום וא"ר יונה אף על גב דאתמר אין התרגום מעכב טעה מחזירין אותו וכל שכן לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא עכ"ל. ול"נ ראייה מדאמרינן בירושלמי דמגילה אין מדקדקין בטעותיה כגון בין יהודים ליהודיים משמע דבספר תורה מדקדקין : וה"ר מנוח כתב מדאמר פרק חלק (סנהדרין דף צ"ט) כל האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק אחד הרי זה בכלל כי דבר ה' בזה דכיון שבדקדוק אחד יש לו שרש גדול צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה עכ"ל. ובירושלמי פרק הקורא עומד טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפילו טעה בין אם לואם :

ולא יקראו שנים בתורה וכו'. משנה ריש פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (מגילה דף כ"א.) קראה אחד קראוה שנים יצאו ובגמרא תנא משא"כ בתורה כלומר שאין קורין שנים. וכתבו הרא"ש והר"ן ואף על גב דהאידינא קרו תרי דלעולם קרי ש"צ בהדי ההוא דקרי איכא למימר דתקון הכי שלא לבייש את מי שאינו בקי בדקדוק הקריאה. ובס' הזוהר כתוב דאסיר למקרי בר נש חד בלחודוי ולכן נראה שהעולה לא יקרא עם הש"ץ אלא בנחת שלא ישמיע לאזניו: **קרא ונשתתק וכו'.** ירושלמי פ' אין עומדין כתבו הרי"ף פרק בני העיר היה קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון וא"ת ממקום שפסק הראשון הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם ואחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם וכתוב תורת ה' תמימה שתהא כולה תמימה ומפרש רבינו זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ולא יברך לפניו שא"ת יתחיל ממקום שפסק ולא יברך לפניו א"כ נראה שקריאתו של ראשון לעצמה וקריאה זו לעצמה ונמצא שהראשונים נתברכו וכו' ואפילו אם נאמר שיתחיל זה האחרון ממקום שפסק הראשון ויברך לפניו ולאחריו מכל מקום הרי הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם אבל השתא שזה מתחיל ממקום שהתחיל הראשון הרי אנו מצרפים קריאתם כאלו היא אחת וברכתו של ראשון תעלה לכל הפסוקים וכן ברכת האחרון שמברך בסוף תעלה לכולם כנ"ל לדעת רבינו:

אין הקורא רשאי לקרות עד שיאמר לו גדול שבצבור לקרות. וְאֶפְלוּ חֲזַן הַכְּנֶסֶת או ראש הכנסת אינו קורא מעצמו עד שיאמרו לו הצבור או גדול שבהם לקרות. וְצָרִיךְ אֶחָד לְעֹמֵד עִמּוֹ בְּשַׁעַת קְרִיאָה כְּדָרְךְ חֲזַן הָעוֹמֵד עִם [ה] הַקּוֹרְאִין:

כסף משנה אין הקורא רשאי וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף פרק עומד ויושב ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבז לו. ומפרש רבינו דה"ק אפילו אלו לא יקראו עד שיאמרו להם שיקראו שלא יראו כנוטלים חלק לעצמם בשביל גדולתם דשאר בני אדם אין קורין עד שיקראו אותם ואלו קורין בלי שיאמרו להם קראו: **וצריך אחד לעמוד עמו וכו'.** ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד רבי שמואל בר יצחק עאל לבי כנישתא חזא חזנא קאים ומתרגם ולא קאי בר נש תחותיה א"ל כשם שנתנה תורה ע"י סרסור כדכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' וגו':

ח הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון [\(ויקרא טז-א\)](#) 'אחרי מות' [\(ויקרא כג-כז\)](#) 'אך בעשור' שבפרשת [\(ויקרא כא-א\)](#) 'אמר אל הכהנים'. והוא שלא יקרא על פה שאסור לקרות שלא מן הכתב אפלו תבה אחת. ולא ישהה בדלוג אלא כדי שישלים התרגמן תרגום הפסוק:

כסף משנה הקורא יש לו לדלג וכו'. (מגילה כ"ד). תנן מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן כלומר שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגלול הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן המקרא שדילג זה משום שאין כבוד ציבור לעמוד בשתיקה ורמינהו קורא אחרי מות ואך בעשור והא קא מדלג אמר אביי לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני ענינים כלומר כששתי הפרשיות מענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור דתרווייהו מיירי בענין יום הכפורים מדלגין בכדי שלא יפסוק התורגמן ומתניתין דקתני אין מדלגין בתורה דמשמע כלל לא ידלג בתורה אפילו בכדי שלא יפסוק התורגמן מיירי שמדלג מענין לענין כגון מפרשת נגעים לפי זבים: ומ"ש והוא שלא יקרא על פה. בגיטין פרק הניזקין (דף ס') אמרינן דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. ואי קשיא לך הא דתנן ביומא (דף ס"ט) פרק בא לו כ"ג לקרות ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה כבר אמרו שם בגמרא דא"א בלא קריאה על פה דלגוללו א"א מפני כבוד ציבור ולקרות באחר א"א משום פגמו של ראשון דכי קרי חד בתרי ספרי איכא פגמו של ראשון:

ט כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה ^[1] אסור לספר אפלו בדבר הלכה אלא הכל שומעין ושותקין ומשימין לבם למה שהוא קורא שפאמר [\(נחמיה ח-ג\)](#) 'ואזני כל העם אל ספר התורה'. ואסור לצאת מן הכנסת בשעה שהקורא קורא. ומתן לצאת בין איש לאיש. ומי שהוא עוסק בתורה תמיד ותורתו אמנותו מתן לו לעסק ^[2] בתלמוד תורה בשעה שהקורא קורא בתורה:

כסף משנה כיון שהתחיל הקורא וכו'. בסוטה פ' ואלו נאמרים (דף ל"ט) אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר עמדו לא ענו עוד. רבי זירא אמר רב חסדא מהכא ואזני כל העם אל ספר התורה. וכתב רבינו קרא

דרבי זירא דאידיך קרא לא מוכח כולי האי דאיכא לפרושי כשפתחוהו להראותו בציבור עמדו על רגליהם: **ואסור לצאת מבית הכנסת וכו'.** פרק קמא דברכות (דף ח') אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא: **ומותר לצאת בין איש לאיש.** שם ר' אבהו נפיק בין גברא לגברא: **כתב ה"ר יונה ז"ל** דלספר אפילו בין גברא לגברא ואף על פי שסוגרין הספר בינתים אסור כדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אסור לספר: **מי שהוא עוסק בתורה וכו'.** שם רב ששת מהדר אפיה וגריס וכתב הרי"ף ז"ל ואמור רבנן דוקא רב ששת שתורתו אומנתו. ונראה לי דהאי תורתו אומנתו לא בעי למימר כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו דהא לא אשכחן דליהוי רב ששת תורתו אומנתו טפי משאר אמוראי וכולהו אמוראי לא היתה תורתם אומנתם כרבי שמעון בן יוחאי וחביריו דהא בפרק קמא דשבת (דף י"א) א"ר יוחנן ל"ש דאין מפסיקין מתלמוד תורה לתפלה אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתם אומנותם אבל כגון אנו מפסיקין:

ב מימות עזרא נהגו שיהא שם תרגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה כדי שיבינו ענין הדברים. והקורא קורא פסוק אחד בלבד ושותק עד שייתרגם אותו [ח] התרגמן וחוזר וקורא פסוק שני. ואין הקורא רשאי לקרות למתרגמן יותר מפסוק אחד:

כסף משנה מימות עזרא נהגו וכו'. בפרק קמא דמגילה (דף ג') ובירושלמי מנין לתרגום שנאמר ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום והאי קרא בעזרא איתיה: **ואין הקורא רשאי וכו'.** משנה (שם כ"ב:) לא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד:

יא אין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם. והמתרגם לא יגביה קולו יותר מן הקורא. ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא. ואין הקורא רשאי לקרות פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי התרגמן. ואין התרגמן נשען [ט] לא לעמוד ולא לקורה אלא עומד באימה וביראה. ולא יתרגם מתוך הכתב אלא על פה. ואין הקורא רשאי לסייע לתרגמן שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה. והקטן

מְתַרְגֵּם עַל יְדֵי גְדוּל וְאִין כְּבוֹד לְגְדוּל שְׁיִתְרַגֵּם עַל יְדֵי קֶטָן. וְלֹא יִהְיוּ הַמְתַרְגְּמִין שְׁנַיִם כְּאַחַד אֶלָּא אַחַד קוֹרֵא וְאַחַד מְתַרְגֵּם :

כסף משנה אין הקורא רשאי להגביה וכו'. (ברכות מ"ה) א" שמעון בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקול בקולו של משה ומהתם ליכא ראייה אלא שהקורא לא יגביה קולו יותר מן המתרגם אלא דמשמע ליה לגמרא דקורא ומתרגם שוים הם וכי היכי דאשכחן דקורא לא יגביה קולו מן המתרגם ה"ה נמי דמתרגם לא יגביה קולו מן הקורא: ואין המתרגם רשאי וכו' עד מפי התורגמן. מימרא דרב חסדא בסוטה פרק ואלו נאמרים: ואין התורגמן נשען וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן פרק עומד ויושב. וכתבו ההגהות בשם הרמ"ך דכ"ש שהקורא אסור לישען בשעת קריאת התורה: ולא יתרגם מתוך הכתב וכו'. גם זה ירושלמי כתבו הר"ף ז"ל פרק הקורא עומד: ואין הקורא רשאי לסייע וכו'. ירושלמי כתבו הר"ף שם אמר עולא מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע לתורגמן כדי שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה: והקטן מתרגם וכו'. תוספתא כתבה הר"ף שם ופי' הר"ן ז"ל דהאי אינו כבוד אצבור קאי שאינו כבוד להם שהקטן יקרא והגדול יתרגם ופשט הלשון לא משמע הכי אלא אגדול קאי שאינו כבוד לו לתרגם על ידי קטן: ולא יהיו המתרגמין וכו'. ר"פ עומד ויושב (מגילה כ"א): ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין:

יב וְלֹא כָּל הַמְקַרְאוֹת מְתַרְגְּמִין בְּצַבּוֹר. (בראשית לה-כב) 'מַעֲשֵׂה רְאוּבוֹן' וְ(במדבר ו כב-כז) 'בְּרַכַּת כְּהֻנִּים' וּמַעֲשֵׂה הָעֶגְלָה מִן (שמות לב-כא) 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן' עַד (שמות לב-כה) 'וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת הָעַם' וְגוֹי וְעוֹד פְּסוּק אַחַד (שמות לב-לה) 'וַיִּגַּף ה' אֶת הָעַם' כֻּלָּם נִקְרְאוּ וְלֹא מְתַרְגְּמִין. וּבְמַעֲשֵׂה אֲמָנוֹן בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב יג-א) 'אֲמָנוֹן בֶּן דָּוִד' נִקְרָא וְלֹא מְתַרְגֵּם :

כסף משנה ולא כל המקראות וכו'. משנה שם (כ"ה) מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם מעשה תמר נקרא ומתרגם מעשה העגל הראשון נקרא ומתרגם האחרון נקרא ולא מתרגם ברכת כהנים ומעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין ופירש"י מעשה דוד ואמנון נקראין בהפטרות עכ"ל. ונראה שלא היה להם באותו זמן הפטרות קבועות כמונו היום אלא כל אחד היה מפטיר ענין שנראה לו שהוא מתייחס לפרשה וגם בזמננו זה יש חילוק מנהגים בהפטרות.

ובגמרא מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם ומעשה ברבי חנינא בן גמליאל שהלך לבבל והיה קורא חזן הכנסת ויהי בשכן ישראל וא"ל למתורגמן הפסק אל תתרגם אלא אחרון ושבוהו חכמים. ופירש"י אל תתרגם אלא אחרון ויהיו בני יעקב שנים עשר והפסוק הזה נפסק בהפסק פרשה לכך קורוהו אחרון כאילו הוא פסוק לעצמו. ותו בגמרא מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם איזהו עגל השני מן ויאמר משה עד ויבא משה, ובהרי"ף והרא"ש כתוב ועוד פסוק אחד ויגוף ה' את העם. ונ"ל שהוא תוספת הרי"ף שפירש דטעמא דלא מתרגם משום כבודו של אהרן וא"כ בפסוק ויגוף שכתוב על העגל אשר עשה אהרן ה"ה דלא מתרגם והגמרא לא חשש אלא לכתוב הפרשה וה"ה בהאי קרא כיון דטעמא משום כבודו של אהרן. ותו בגמרא ברכת כהנים נקרא ולא מתרגם משום ישא ופירש"י שלא יאמרו שהקדוש ברוך הוא נושא פנים. מעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין והא אמרת מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם לא קשיא הא דכתיב אמנון בן דוד הא דכתיב אמנון סתמא כך היא גירסת רבינו. ומ"מ ק"ל דמעשה דוד ואמנון דתנן במתניתין משמע דמעשה דוד היינו מעשה בת שבע ואיך לא הזכירו רבינו. ואפשר שהוא מפרש מעשה דוד ואמנון מעשה אמנון שנזכר בו דוד נקרא ולא מתרגם אבל מעשה דוד בבת שבע לא נזכר כאן:

לחם משנה ועוד פסוק אחד. כבר כתב בזה מוהרי"ק ז"ל:

יג המפטיר בנביא צריך לקרות בתורה ותחלה אפלו שלשה פסוקים. חוזר וקורא מה שקרא לפניו. ולא יפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה. ולא יפחת מעשרים ואחד פסוקים. ואם שלם הענין בפחות מאלו אינו צריך להוסיף. ואם קרא ^נ עשרה פסוקים ותרגמן המתרגם דיו ואפלו לא שלם הענין. ובנביא אחד קורא ואפלו שנים מתרגמין. ומדלג מענין לענין אחר. ואינו מדלג מנביא לנביא אלא בנביאים של שנים עשר בלבד. ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו. וכל המדלג לא ישהה בדלוג אלא כדי שישלם המתרגם תרגומו:

כסף משנה המפטיר בנביא וכו'. שם (דף כ"ג.) אמר עולא מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה מפני כבוד התורה: ומה שאמר חוזר וקורא וכו'. כתב הטור נוהגים בשבת וביום טוב וביום הכפורים שיכולים להוסיף שבשבת השמיני מפטיר וביום טוב הששי וביום הכפורים השביעי ואתי שפיר בין למאן

דאמר עולה ובין למאן דאמר אינו עולה שאם עולה והוסיפו עליהם אין לחוש שהרי יכולים להוסיף ואם אינו עולה הרי כבר קרא ז' לפניו: **ולא יפטיר בנביא וכו'.** סוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט): אמר רבי תנחום אריב"ל המפטיר אינו מפטיר עד שיגלל ספר תורה. וכתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד: **ולא יפחות וכו'.** ברייתא (מגילה כ"ג.): **ומ"ש ואם הפסיק הענין וכו'.** שם מתקיף לה רבא והא עולותיכם ספו דלא הויין עשרים וחד שאני התם דסליק עניינא והיכא דלא סליק עניינא לא והא אמר שמואל בר אבא זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן וכי הוה קרי עשרה פסוקים אמר לן איפסקו מקום שיש תורגמן שאני. ופי' הרי"ן ז"ל משום דבהדי תורגמן היו עשרים ופסוק אחרון שחוזר וכופל עברית הרי כ"א: **ובנביא אחד קורא וכו'.** שם (כ"א): ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמין ובלבד שלא יהו שנים קוראין ושנים מתרגמין ומכאן שצריך למחות באנשים המסייעין המפטיר אלא כולם צריך שישמעו מה שהמפטיר קורא: **ומדלג מענין לענין.** משנה (שם כ"ד.) מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן. ופירש"י שלא יפסוק התורגמן שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגלול את הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן תרגום המקרא שדילג זה משום שאין כבוד לציבור לעמוד בשתיקה. ובגמרא תניא אין מדלגין מנביא לנביא ובנביאים של שנים עשר מדלג ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו. ואיתא להאי ברייתא נמי ביומא פרק בא לו (דף ס"ט) וכתבו שם התוס' אין לפרש מסוף שנים עשר לתחלתו דאם כן אפילו מתחלתו לסופו נמי לא דהיינו בכדי שיפסוק התורגמן אלא מסוף הספר לצד תחלתו כלל לא. והמדקדק בלשון רש"י ימצא שכיון לזה. וי"ל דהיינו דוקא בנביא של י"ב לנביא של י"ב אבל בנביא עצמו אפילו מסוף הנביא לתחלתו נמי דלא גרע משאר נביאים. על מה שכתב רבינו וכל המדלג לא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים המתרגם תרגומו. כתב הראב"ד א"א אין זה מלשון הגמרא שלזה הענין צריך היה לומר עד כמה הוא מדלג עד כדי שיפסוק התורגמן והמשנה אמרה עד שלא יפסוק התורגמן עד כאן לשונו. ולרבינו י"ל דדא ודא אחת היא שהכוונה לומר שלא ישהה בדילוג עד אחר שהפסיק התורגמן:

יד הקורא בנביא יש לו לקרות לתרגמן שלשה פסוקים והמתרגם שלשתן זה אחר זה. ואם היו שלשה הפסוקים שלש פרשיות לא יקרא לתרגמן אלא אחד אחד בלבד:

כסף משנה הקורא בנביא וכו'. משנה שם מגילה (כ"ג: כ"ד). הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים ולא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד ובנביא שלשה אם היו שלשתן ג' פרשיות קורא אחד אחד ובגמרא אם היו שלשתן שלש פרשיות כגון כי כה אמר ה' חנם נמכרתם. כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה. ועתה מה לי פה. וכתב הר"ן ז"ל דלאו דוקא ג' פרשיות דהוא הדין לשלשה ענינים חלוקים:

טו * המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת. ברוך אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנַבִּיאִים וְכוּ'. וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בְּרָכוֹת. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה חוֹתֵם בָּהּ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו. שְׁנִיָּה חוֹתֵם בָּהּ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. שְׁלִישִׁית חוֹתֵם בָּהּ מְגַן דָּוִד. רְבִיעִית חוֹתֵם בָּהּ עֲנִין קֹדֶשֶׁת הַיּוֹם כְּמוֹ שְׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה. [כ] וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ לְהַיּוֹת בְּשַׁבַּת הַמִּפְטִיר בְּנַבִּיאַ מְזָכִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ [כ] בְּבִרְכָה זוֹ כְּמוֹ שְׁמִזְכִּיר בַּתְּפִלָּה:

ההראב"ד המפטיר בנביא כו' עד שנייה חותם בונה ירושלים כו' עד בתפלה. כתב הראב"ד ז"ל אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל:

כסף משנה המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת. במס' סופרים ובפסחים (ק"ד:) גבי כל הברכות פותח בהם בברוך כתבו גם התוספות דלפני ההפטרות ברכה אחת. וק"ל על מנהגנו שאנו מברכים שתיים וכן כתבם רבינו ז"ל בנוסח התפלות ואם אמרנו ששתיהן כחדא חשיבי צריך טעם למה נשתנית ברכה זו מכל הברכות שבעולם ואפילו אם נאמר שהם שתי ברכות מ"ט אין בשניה מלכות וא"ת מפני שהיא סמוכה לחבירתה א"כ לא הוה ליה לפתוח בברוך. וי"ל דכולה חדא ברכה היא שבתחלה מברך אשר בחר בנביאים טובים כלומר לאפוקי נביאי השקר ומשום דאיכא מילי טובא בנביאים טובים דהוו סיפור דברים ומיחזי דלית בהו קדושה משום הכי קאמר ורצה בדבריהם הנאמרים באמת כלומר כל דבריהם מרצון ודעת גבוה נכתבו והם דברי אמת לא כשאר דברי הימים של מלכים שיש בהם שינויים הרבה. ואח"כ ראו לחלוק כבוד לתורה ולמשה רבן של נביאים והזכירום הבוחר בתורה ובמשה עבדו, ולפי שלא יראה שמזכירין אותם אחר הנביאים פתחו בה בברוך לא לומר שהיא ברכה בפני עצמה שא"כ היו חותמין בה בברוך ולא פותחים כיון שהיא סמוכה לחבירתה ומפני שהזכיר התורה ומשה חזר להזכיר נביאי האמת והצדק להזכיר מלמעלה למטה. א"נ דברי שא פתח בשבח דברי הנביאים בחלק הספוריי מהם לומר שאפילו באותו חלק יש לנו לשבח לאשר בחר בהם וכשבא

להזכיר החלק הנבואיי הקדים התורה ומשה שמשם נובע החלק הזה ודקדק לומר בחלק הזה נביאי האמת והצדק והאמת לאפוקי נביאי השקר והצדק לומר שדברי הנבואה שמתנבאים הם דברים מצודקים ומזוקקים שבעתים. א"נ לנביאים שהם בעלי צדק ואינם מתגאים בנבואתם לעות אדם בריבו והוא דוגמת מאי דפתח בנביאים טובים ומכל מקום אינה אלא ברכה אחת כדפירש"י. ולענין החלק הספוריי נקט אשר בחר לשון עבר אבל בתורה וחלק הנבואיי נקט הבוחר לשון הוה כאילו בכל יום ויום הוא בוחר בהם ונותן לישראל וכמו שאחז"ל על פסוק אשר אנכי מצוך היום בכל יום יהיו בעיניך כחדשים: **שניה חותם בה בונה ירושלים וכו'**: כתב הראב"ד אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל. במסכת סופרים כתוב כדברי הראב"ד וכן אנו נוהגים: **וכן אם חל ר"ח וכו'**. בפי' במה מדליקין שבת (דף כ"ד:). אמר רב גידל אמר רב ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא אינו צריך להזכיר של ר"ח שאלמלא שבת אין נביא בר"ח ואסיקנא דלית הלכתא ככל הנך שמעתתא דאתמר התם מדאריב"ל יה"כ שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בחמש תפלות, כלומר וסובר רבינו דהא דרב גידל בכלל דכי היכי דאמרינן יום הוא שנתחייב בחמש תפלות הכא נמי יום הוא שנתחייב בהפטרה וכן דעת רש"י והרי"ף. וכתבו הר"ן והרא"ש ז"ל שנהגו שלא להזכיר של ר"ח בהפטרה וכ"כ הר"ן בשם ה"ר יונה דאפילו לדעת רש"י והרי"ף אינו חותם בראש חדש כלל אלא אומר מעין המאורע וחותם בשל שבת דלא יפה כח ר"ח בהפטרה דליתא אלא בשביל שבת יותר משלש תפלות הקבועות בראש חדש וכך הם דברי רבינו שכתב מזכיר ראש חדש בברכה זו כמו שמזכיר בתפלה דמשמע דוקא הזכרה כמו בתפלה דהיינו הזכרה בלא חתימה:

טז כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין. בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית [מ] קוֹרְאִין שֶׁבָּעָה. וּבְיוֹם הַכְּפוּרִים שְׁשָׁה. וּבְיָמִים טוֹבִים חֲמֵשָׁה. אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. בְּרֵאשֵׁי חֻדְשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבָּעָה. בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם הַכְּפוּרִים בְּמִנְחָה וּבְשַׁנֵּי וּבְחֲמִישֵׁי שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה וּבְחֲנֻכָּה וּבְכּוֹפֵרִים בְּשַׁחֲרִית וּבְיָמֵי הַתְּעֵנִית בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה קוֹרִין שְׁלֹשָׁה. אֵין פּוֹחֲתִין מִמֶּנּוּ זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין [ס] עֲלֵיהֶן:

כסף משנה כמה הם הקוראין וכו'. משנה (מגילה דף כ"א.) ביום טוב ה' ביום הכפורים ו' בשבת ז' אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהן: **וכתב** הר"ן ז"ל

שיש מפרשים דנהי דאין פוחתין קאי אכולהו אבל מוסיפין עליהן לא קאי אלא אשבת בלחוד אבל לא אשאר אלא להשוותן לשבת. אבל מדברי רש"י נראה דאכולהו הנך יומי קאי דכיון שאסורים במלאכה מוסיפין עליהן וליכא למיחש משום ביטול מלאכה. וזה דעת רבינו דאפכינהו וכתב שבת והדר כל הני ואכולהו כתב דמוסיפין עליהן: **בראשי חדשים ובחולו של מועד וכו'.** גם זה משנה שם בשני וחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. ודאי דלא עדיף מנחת יום הכפורים ממנחת שבת. ותנן תו התם בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא זה הכלל כל שיש בו מוסף והוא אינו י"ט קורין ארבעה וממילא נפקא כל הני ימים שאין בהם מוסף שאין קורין אלא שלשה. **ומה שכתב שקורין בתעניות בשחרית ובמנחה.** בפרק קמא דתענית (דף י"ב:) משמע דלא קרינן אלא במנחה וצ"ע:

וי [ס] **אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור.** [ט] קטן היודע לקרות ויודע למי מברכין עולה ממנן הקוראים. וכן מפטיר [פ] עולה מהמנן שהרי הוא קורא בתורה. ואם הפסיק שליח צבור [צ] בקדיש בין משלים ובין המפטיר אינו עולה מן המנן. צבור שלא היה בהם יודע לקרות אלא אחד עולה וקורא ויורד וחוזר וקורא שניה ושלישית עד שיגמר מנן הקוראים של אותו היום:

כסף משנה **אשה לא תקרא וכו'.** (מגילה כ"ב) תנו רבנן הכל עולין למנן שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור. וכתב רבינו שקטן צריך שידע לקרות דאם לא כן אין קורין אותו לקרות בתורה וכדברי הרא"ש ז"ל וכתב גם כן שצריך שידע למי מברכין וכתבו ההגהות דהכי איתא בירושלמי: **וכן מפטיר עולה וכו'.** שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הרי"ף והר"ן כמאן דאמר עולה. **ומ"ש ואם הפסיק וכו'.** תשובת רב נטרונאי כתבה הרי"ף ז"ל שם: **ציבור שלא היה בהם וכו'.** תוספתא כתבה הרי"ף שם בני בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב אפילו שבע פעמים. וכתב הרי"ף ז"ל פי שאין שם יודע לקרות אלא הוא ומיהו יש שם עשרה דאי לא אין קורין בתורה פחות מעשרה והא דקאמר בכל זימנא ויושב היינו לדידהו שלא היו מברכין בתורה אלא ראשון לפניו ואחרון לאחריה הילכך אם לא היה חוזר ויושב במקומו בכל פעם לא יהא ניכר שיהא אלא כקורא אחד אבל בתר דתקון

שיהא כל אחד מברך לפנייה ולאחריה א"צ לישב דהא איכא היכרא. וקשיא לי דכיון שרבינו לא הזכיר המנהג הראשון למה לו לכתוב דין זה לכך אני אומר שאפילו לאחר התקנה סובר רבינו שצריך לישב ולעמוד כדי לעשות היכרא כאלו הם ז' עולים שכך דרכם לקום ממקומם לעלות:

יח בְּכֹל קְרִיאָה וְקְרִיאָה מֵאֵלוּ פֶהוּ קוֹרֵא רֵאשׁוֹן וְאַחֲרָיו לְוִי וְאַחֲרָיו מִיִּשְׂרָאֵל. וּמְנַהֵג פְּשוֹט הוּא הַיּוֹם שֶׁאֶפְלוּ כֹהֵן עִם הָאֶרֶץ קוֹדֵם לְקָרוֹת לְפָנָי חֶכֶם גָּדוֹל יִשְׂרָאֵל. וְכֹל מִי [ק] שֶׁהוּא גָדוֹל מִחֲבָרוֹ בְּחֻמְקָה קֹדֵם לְקָרוֹת. וְהָאֲחֵרוֹן שֶׁגוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה נוֹטֵל שֶׁכֶר כְּנֶגֶד הַכֹּל. לְפִיכֶן עוֹלָה וּמְשָׁלִים אֶפְלוּ גָדוֹל שֶׁבַצְבוֹר:

כסף משנה בכל קריאה וכו'. משנה בגיטין פרק הניזקין (דף נ"ט.). וכל מי שהוא גדול. שם (דף ס'). שיילוה לר"י נפחא אחר כהן ולוי מי קורא א"ל ת"ח הממונים פרנסים על הציבור ואחריהם ת"ח הראויים למנותם פרנסים על הציבור ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור ואחריהם ראשי עם וכל אדם: והאחרון שגולל ספר תורה וכו'. מימרא דריב"ל סוף פרק בני העיר מגילה (דף ל"ב.). ומה שכתב לפיכך עולה ומשלים וכו'. כלומר אף על גב דבבבא שקודם זו אמר שגדול בחכמה קודם, להיות משלים עולה אפילו גדול שבציבור:

יט אֵין שָׁם כֹהֵן עוֹלָה יִשְׂרָאֵל. וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו [ר] לְוִי כָּלֵל. אֵין שָׁם לְוִי כֹהֵן שֶׁקָּרָא רֵאשׁוֹן חוּזֵר וְקוֹרֵא הוּא עֲצָמוֹ פְּעַם שְׁנִיָּה בְּמָקוֹם לְוִי. אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹהֵן אַחַר שֶׁמָּא יֵאמְרוּ הָרֵאשׁוֹן פָּסוּל וּלְפִיכֶן עוֹלָה כֹהֵן אַחַר. וְכֵן לֹא יִקְרָא לְוִי [ש] אַחַר לְוִי שֶׁמָּא יֵאמְרוּ אֶחָד מִשְׁנִיָּהֶם פָּסוּל:

כסף משנה אין שם כהן וכו'. בפרק הניזקין גיטין (נ"ט.). אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה החבילה. ומפרש רבינו כפי הראשון של רש"י דהיינו נפסק הקשר ואיבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת ואינו קורא כלל: אין שם לוי וכו' עד אחד משניהם פסול. שם אמר אביי נקטינן אם אין שם לוי כהן קורא ופירש"י במקום לוי. איני והאמר ר' יוחנן כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם כלומר דלא ידעי אינשי פגמא בהי מינייהו ואמרי ראשון אינו לוי לפיכך חזר וקרא אי נמי שני אינו לוי אלא ישראל ומשני כי קאמרינן באותו כהן כלומר אותו

כהן עצמו יחזור ויקרא במקום לוי. והדר שקיל וטרי תלמודא מה שכתב לוי אחר לוי דאיכא פגם שניהם דאמרי חד מינייהו לאו כהן אחר כהן נמי אמרי חד מינייהו לאו כהן הוא כגון דמוחזק לן באבוה דהאי שני דכהן הוא כלומר וליכא למימר לוי הוא הילכך לראשון הוא דאיכא פגמא ופרכינן דכוותא גבי לוי דמוחזק לן באבוה דהאי שני דלוי הוא ומאי פגמא איכא אלא ע"כ היינו פגמא דאמרינן אבוה ממזרת או נתניה נסיב ופסליה לזרעיה מקדושת לוייה ובמקום ישראל קרא הכא נמי כהן שני אתי למימר גרושה או חלוצה נסיב ואחליה לזרעיה ומשני הואיל ובלוי קרא ליכא פגמא דאי סלקא דעתך חלל הוא סוף סוף לוי מי קא הוי שיקרא במקום לוי הלכך ע"כ כיון דאבוה כהן אין זה חלל ואין כאן פגם אלא לראשון. ואמרינן נמי התם דהך חששא ליתא אלא משום נכנסין ויוצאים שאין רואים אם שלימו למנין הקוראין וכן אין רואים אם קרא זה במקום שקרא זה:

ב כִּיצַד סֵדֶר הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה. אַחַר הַתְּפִלָּה כָּל יוֹם שְׁיֵשׁ בּוֹ תְּפִלַּת מוֹסֵף אַחַר שְׁיִגְמַר שְׁלִיחַ צְבוּר תְּפִלַּת שְׁחֲרִית אוֹמֵר קְדִישׁ וּמוֹצֵיא סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרֵא לְאַחַד אֶחָד מִן הַצְּבוּר וְעוֹלִין וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה. וְכַשְּׁגוֹמְרִין מִחֲזִיר סֵפֶר תּוֹרָה לְמִקוּמָה וְאוֹמֵר קְדִישׁ וּמִתְּפַלְּלִין תְּפִלַּת מוֹסֵף. וְיָמִים שְׁיֵשׁ בָּהֶן מִפְּטִיר וּמוֹסֵף נִהְגוּ לוֹמַר קְדִישׁ קִדְּם שְׁיַעֲלֶה הַמִּפְּטִיר. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׁנִיָּהּ לֹמַר קְדִישׁ אַחַר הַמִּפְּטִיר:

כא וּבְמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם [ת] הַכְּפוּרִים אַחַר שְׁיִגְמַר שְׁלִיחַ צְבוּר [\(תהילים קמה-א\)](#) 'תְּהַלֵּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם אוֹמֵר קְדִישׁ וּמוֹצֵיא סֵפֶר תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בּוֹ וּמִחֲזִירוּ וְאוֹמֵר קְדִישׁ וּמִתְּפַלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה וְאַחַר כֵּן אוֹמֵר קְדִישׁ וּמִתְּפַלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אָבֵל בְּיוֹם טוֹב לֹא נִהְגוּ לְקַרֹּת בְּמִנְחָה:

כב וְיוֹם שְׁאִין בּוֹ מוֹסֵף כְּשֶׁגוֹמֵר תְּפִלַּת שְׁחֲרִית אוֹמֵר קְדִישׁ וּמוֹצֵיא סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרְאִין בּוֹ וּמִחֲזִירוּ וְאוֹמֵר קְדִישׁ וְאַחַר כֵּן

אוֹמֵר (תהילים קמה-א) 'תִּהְיֶה לְדָוִד וְסֵדֶר הַיּוֹם כְּדָרְךָ שְׂאוֹמְרִים
בְּכָל יוֹם וְאוֹמֵר קִדְיֵשׁ וְכָל הָעַם נִפְטָרִין :

כג [א] אֵין קוֹרְאִין בְּחֻמְשֵׁין בְּבִתֵּי כְּנִסְיוֹת מְשׁוּם כְּבוֹד צְבוּר.
וְאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצְבוּר מִפְּנֵי טַרַח הַצְּבוּר שֶׁלֹּא יִטְרִיחַ
עֲלֵיהֶם לְהִיוֹתוֹ עוֹמְדִין עַד שְׂיִגְלַל סֵפֶר תּוֹרָה. לְפִיכָךְ אִם
יִצְטָרְכוּ לְקִרְוֹת שְׁנֵי עֲנִינִים מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה. וְלֹא
יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עֲנִין אֶחָד בְּשֵׁתֵי תּוֹרֹת שְׂמָא יֵאמְרוּ סֵפֶר
רֵאשׁוֹן פְּגוּם הָיָה וּלְפִיכָךְ קוֹרְא בְּשְׁנֵי :

כסוף משנה (כ-כג) כיצד סדר הקריאה וכו' אין קורין בחומשין וכו'. פרק
הניזקין גיטין (דף ס'). רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין קורין בחומשין
בבית הכנסת מפני כבוד הציבור. וכתב הר"ן ז"ל שכותבין להם חמשה חומשין
כל אחד לעצמו וכל ספריהם היו כמגילה כספר תורה שלנו ודוקא מפני כבוד
הציבור הא מדינא קורין בהם ואע"ג דאמרינן התם ספר תורה שחסר יריעה
אחת אין קורין בו הא פריקו לה התם בגמרא דלא דמי דהתם מיחסר
במילתיה. ומיהו בחומשין שלנו מדינא אין קוראין בהם שהרי אינן עשויין
כתיקון חכמים שאינן נגללים ולא נתפרין בגידין: **ואין גוללין ספר תורה
בצבור וכו'.** ביומא פרק בא לו (דף ע'). מימרא דרב ששת: **לפיכך אם יצטרכו
וכו'.** שם אמר רבי יצחק נפחא ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מוציאין
שלשה ספרי תורות וקוראין באחד בענינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד
בשל חנוכה: **ולא יקרא איש אחד בשתי תורות וכו'.** גם זה שם אהא דתנן
דכהן גדול קורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ספר תורה ומניחו בחיקו ובעשור
שבחומש הפקודים קורא ע"פ מקשה בגמרא ניתי ספר תורה אחרינא ונקרי
אמר רב הונא בר יהודה משום פגמו של ראשון ומי חיישינן לפגמא והאמר
רבי יצחק נפחא ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מביאין ג' תורות וקורין
באחד בענינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד בשל חנוכה תלתא גברא
בתלתא ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא. ויש מדקדקין
מלשון רבינו שכתב לא יקרא איש אחד ענין אחד בשתי תורות דשני ענינים
מותר לקרות איש אחד בבי' תורות וטעות הוא בידם שאם כדבריהם הי"ל
לשנויי שאני התם דתלתא עניני נינהו ומדלא שני הכי אלא שני חד גברא איכא
פגמא משמע בהדיא דחד גברא בתרי ספרי אף על גב דהווי תרי עניני דומיא
דהיא דר"ח טבת איכא פגמא, **ומה שכתב רבינו ענין אחד** היינו משום דבשני
ענינים אין קורין בתורה בספר אחד וכמו שכתב בתחלת הפרק הקורא יש לו

לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור והשתא קאמר דאפילו בענין אחד דבספר אחד שרי לקרות חד גברא בתרי ספרי לא יקרא משום פגמו של ראשון :

לחם משנה ולא יקרא איש אחד. כבר כתב מוהרי"ק ז"ל בענין אחד, ר"ל דאפילו ענין אחד שבספר אחד קוראין ומותר לדלג אבל בבי ספרים לא :

כד כָּל הַגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה גּוֹלְלוּ מִבְּחוּץ וּכְשֶׁהוּא מְהַדְקוּ מְהַדְקוּ מִבְּפָנִים. וְצָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתִּפְרָךְ כְּדִי שְׁלֵא יִקְרַע. מְקוֹם שְׂמוּצֵי אֵין סֵפֶר תּוֹרָה אַחַר שְׂקוּרָאִין בּוֹ וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית אַחַר לְהַצְנִיעוֹ אֵין הַצְבִּיר רְשָׁאִין לְצֵאת עַד שְׂיֵצֵא סֵפֶר תּוֹרָה [ב] וְיִלְווּ אוֹתוֹ וְהֵם אַחֲרָיו עַד הַמְּקוֹם שְׂמִצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ :

כסף משנה הגולל ס"ת וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף ל"ב) מימרא דר' שפטיה א"ר יוחנן. ופירש"י הגולל ס"ת מענין לענין והוא יחיד וס"ת מונח לו בין ברכיו גולל מבחוץ העמוד שהוא חוצה לו גוללו ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגול לצד החוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ וכשהוא מהדקו כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתיבה בזרועותיו שמצוה להראות את העם כשמהדקים : **והתוספות** כתבו בשם ר"ח דקאי אקשר דמטפחות דכשקושר המטפחת סביב הס"ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב שאם יהיו מאחוריו כשיפתח הס"ת יהיה צריך להפכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד. והר"ן כתב גוללו מבחוץ למי שאוחז אותו קאמר שתהא הכתיבה כלפי הגולל ולא כלפי מי שאוחז ספר תורה וכשהוא מהדקו שמי שאוחז ספר תורה מהדק אותו אחר שיגלול כדי שיעמוד הכרך מהודק צריך שתהא הכתיבה כלפי המהדק ולא כלפי הגולל כללו של דבר הכתיבה ראוי שתעמוד כלפי אותו שעוסק בספר תורה מפני כבוד התורה. ואחרים פירשו שהיו נוהגים שהיה ספר תורה נתון בתיק ומ"ה קאמר שאם רצה לגוללו מצד זה לצד זה שגוללו מבחוץ כלומר שמוציאו מן התיק ואין גוללו מבפנים שמא יקרע וכשהוא מהדקו כלומר שמהדק הכרך אחר שנגלל נתון הספר בתיק ואחר כך מהדקו שם ואינו רשאי להדקו מבחוץ שאין זה כבודו : **וצריך להעמידו על התפר וכו'.** גם זה מימרא דרבי שפטיה אמר רבי יוחנן ופירש"י מפני שמתהדק יפה כשהתפירה בין שני העמודים. והר"ף כתב דטעמא שאם יקרע יקרע על התפר : **מקום שמוציאין ספר תורה וכו'.** בסוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט) : מימרא דר' תנחום אריב"ל :

לחם משנה אחר שקוראין בו ומוליכין וכו'. קשה דבפרק ואלו נאמרין סוטה (דף ל"ט ע"ב) אמרו שם א"ר תנחום אריב"ל אין הציבור רשאים לצאת עד שינטל ס"ת ויניח במקומו ושמואל אמר עד שיצא ול"פ הא דאיכא פתחא אחרינא הא דליכא פתחא אחרינא אמר רבא בר אהינא אסברה לי אחרי ה' אלהיכם תלכו וכו' וכיון דלא פליגי היה לו לרבינו לפרש דהיכא דאיכא פתחא אחרינא אע"ג דלא יצא הספר תורה כיון שיכול לצאת שפיר דמי לצאת בפתח האחר, וע"ק שכתב וילוו אותנו והם אחרינו מאין לו זה דלא אמרו בגמרא אלא עד שיצא לבד, ונראה דהוקשה לרבינו ז"ל דלדברי בר אהינא משמע דצריך ללוותו איך סגי שימתין עד שיצא לבד הא מכל מקום צריך ללוותו עכ"פ לכך פירש דבר אהינא פליג אהנהו דלעיל דהוא סבר דצריך ללוותו וא"כ עכ"פ צריך להמתין ללוותו ולא שאני לן בין איכא פתחא אחרינא בין דליכא דבתר לוייה תלוי הדבר. והשתא פסק רבינו ז"ל כרבא דאמר משום בר אהינא דהוא בתראה :

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק שלשה

עשר

א המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת. מתחילין בשבת שאחר חג הסוכות וקורין בסדר [\(בראשית א-א\)](#) 'בראשית'. בשניה [\(בראשית ו-ט\)](#) 'אלה תולדות'. בשלישית [\(בראשית יב-א\)](#) 'ויאמר יי' אל אברם'. וקוראין והולכין על הסדר הזה עד שגומרין את התורה בחג הסוכות. ויש מי שמשלים את התורה בשלש שנים ואינו מנהג פשוט :

כסף משנה עניני ההפטרות כתב רבינו בסוף ספר זה אצל נוסח התפלות והברכות :

ב עֲזָרָא תִּיקֹן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שְׁיֵהוּ קוֹרִין קְלָלוֹת שְׁבִסְפֹר וַיִּקְרָא קֹדֶם עֲצָרֶת וְשִׁבְמִשְׁנֵה תוֹרָה קֹדֶם רֵאשׁ הַשָּׁנָה. [א] וְהַמְנַהֵג הַפְּשׁוּט שְׁיֵהוּ קוֹרְאִין [\(במדבר א-א\)](#) 'בְּמִדְבַר סִינַי קֹדֶם עֲצָרֶת. [\(דברים ג-ג\)](#) 'וְאֶתְחַנֵּן אַחַר תִּשְׁעָה בָּאָב. [\(דברים כט-ט\)](#) 'אַתֶּם נֹצְבִים קֹדֶם רֵאשׁ הַשָּׁנָה. [\(ויקרא ו-ב\)](#) 'צוֹ אֶת אֶהְרֹן קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה. לְפִיכֶךָ יֵשׁ שְׁבִתוֹת שְׁקוֹרִין שְׁחֲרִית שְׁנֵי סְדָרִין כְּגוֹן [\(ויקרא יב-ב\)](#) 'אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ' וְ[\(ויקרא יד-ב\)](#) 'זֹאת תִּהְיֶה תוֹרַת הַמְּצַרְעִי. [\(ויקרא כו-ג\)](#) 'אִם בְּחֻקְתִּי עִם [\(ויקרא כה-א\)](#) 'בְּהַר סִינַי וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן כְּדִי שְׁיִשְׁלִימוּ בְּשָׁנָה וַיִּקְרָאוּ אוֹתָן הַסְּדָרִים בְּעוֹנָתָן :

כסף משנה עזרא תיקן להם לישראל וכו' עד קודם ר"ה. ברייתא פרק בני העיר (מגילה דף ל"ב :) : ויש מי שמשלים התורה וכו'. בפרק בני העיר [כ"ט:] אמרינן דבני מערבא מסקי לאורייתא בתלת שנין :

ג מְקוֹם שְׁמִפְסִיקִין בְּשִׁבְתַּת בְּשְׁחֲרִית שָׁם קוֹרְאִין בְּמִנְחָה וּבְשָׁנֵי וּבְחֻמֵּי שֵׁי וּלְשִׁבְתַּת הַבָּאָה. כִּיצַד. שְׁבִתַּת רֵאשׁוֹנָה קוֹרִין בְּשְׁחֲרִית בְּסִדָּר [\(בראשית א-א\)](#) 'בְּרֵאשִׁית'. בְּמִנְחָה קוֹרִין [\(בראשית ו-ט\)](#) 'אֵלֶּה תוֹלְדֹת נָח' עֲשָׂרָה פְּסוּקִים אוֹ יוֹתֵר. וְכֵן בְּשָׁנֵי וּבְחֻמֵּי שֵׁי. וְכֵן לְשִׁבְתַּת הַבָּאָה בְּשְׁחֲרִית מִתְחִילִין מֵאֵלֶּה תוֹלְדֹת נָח וְקוֹרָא עַד סוֹף הַסְּדָר. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה קוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמִפְּטִירִין בְּכָל שְׁבִתַּת וּשְׁבִתַּת בְּנִבְיָא מַעִין שְׁקָרָא בְּתוֹרָה :

כסף משנה מקום שמפסיקין וכו'. גם זה שם (דף ל"א :) בברייתא פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה ופסק כרבי יהודה :

ד וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים. הָרֵאשׁוֹן קוֹרָא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִפְּרִשְׁתַּת [\(במדבר כח-ב\)](#) 'צו'. וְהַשְּׁנִי חוּזֵר וְקוֹרָא פְּסוּק ג' שְׁקָרָא הָרֵאשׁוֹן וְשָׁנֵי פְּסוּקִים שְׁאֲחֲרִיו כְּדִי שְׁיִשְׁיֵר בְּפִרְשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים. וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרָא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים שְׁשִׁיר הַשְּׁנִי עִם [\(במדבר כח-ט\)](#) 'וּבְיֹסֵם הַשְּׁבִתַּת'. וְהַרְבִּיעִי קוֹרָא [\(במדבר כח-יא\)](#) 'וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁיכֶם'.

וְאִם חָל ראש חֹדֶשׁ לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת מוֹצֵי־אֵיִן שְׁנֵי סִפְרִים
בְּשַׁחֲרִית. בְּאַחַד קוֹרֵין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבַּת וּבְשְׁנֵי קוֹרֵא בּוֹ
הַמְּשָׁלִים וּבְרֵאשֵׁי חֹדְשֵׁיכֶם. וְהַמְּפָטִיר קוֹרֵא עֲנִין ראש חֹדֶשׁ.
וּמְפָטִירֵין [\(ישעיה סו-כג\)](#) 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ'. וְרֵאשׁ חֹדֶשׁ אָב
שָׁחַל לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת מְפָטִירֵין [\[ב\] \(ישעיה א-ד\)](#) 'חֹדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם
שְׁנֵאָה נִפְשֵׁי'. וְרֵאשׁ חֹדֶשׁ שָׁחַל לְהִיּוֹת בְּאַחַד בְּשַׁבַּת מְפָטִירֵין
בְּשַׁבַּת שְׁלֹפְנָיו [\(שמואל א כ-יח\)](#) 'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ':

כסף משנה ובראשי חדשים הראשון הוא קורא וכו'. בפרק הקורא עומד (דף
כ"א : כ"ב). בעי צו את בני ישראל דהויא שמונה פסוקים היכי עביד ליקרו
תלתא תלתא פשו להו תרי ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ליקרו
ארבעה ארבעה וביום השבת דהוי תרי ובראשי חדשיכם חמשה היכי עביד
ליקרו תרי מהא וחד מהא אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים ליקרו תרי
מהא ותלתא מהך אין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקין ופשטינן רב אמר
דולג ושמואל אמר פוסק שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף הלכתא מאי
שלח ליה דולג ואמצעי דולג. וכתב הר"י פירוש דולג חוזר השני וקורא פסוק
השלישי שקרא הראשון ומוסיף שנים אחרים נמצא שקרא שלשה ונשאר
שלשה קורא אותן השלישי. והקשה הרמב"ן ז"ל דסוף סוף איכא למיחש
לנכנסין שהרואה אותו מתחיל בפסוק שלישי של פרשה יאמר הראשון לא
קרא אלא שני פסוקים ואי לא חיישינן לנכנסין בדלא אפשר למה דולג יקראו
השנים בפרשת צו והג' יקרא וביום השבת ופסוק אחד מובראשי חדשיכם
דמאי איכא דאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים והא ההיא אינה
אלא משום הנכנסין והא אמרת דהיכא דלא אפשר לא חיישינן לנכנסין. ותירץ
הרשב"א ז"ל דכשאמצעי דולג ליכא למיחש אלא לחד נכנסין דהיינו אותם
שיכנסו בתחילת קריאת השני ואילו היו קורין בלא דילוג איכא למיחש לתרי
גווני נכנסין חד לנכנסין בשעה שהוא מתחיל לקרות ובראשי חדשיכם שהוא
סבור שמשם התחיל לקרות ואיכא למיחש נמי לנכנסין בתחלת קריאת הד'
דכי חזו ליה מתחיל בפסוק שני סברי דקמא לא קרא אלא פסוק אחד הילכך
דולג עדיף. והר"ן האריך ביישוב קושיא זו ואין כאן מקום להאריך : **ואם חל**
ר"ח להיות בשבת וכו'. מגילה (כ"ט) : אמר ר' יצחק נפחא ר"ח טבת שחל
להיות בשבת מוציאין שלש תורות אחד קורין בו ענינו של יום ואחד בשל ר"ח
ואחד בשל חנוכה. ממילא משמע דכי הוה ר"ח דעלמא שחל להיות בשבת
מוציאין שני ס"ת אחד קורין בו ענינו של יום ואחד של ר"ח. ומ"ש ומפטיירין
והיה מדי חדש בחדשו עד מחר חדש כך אמרו שם ל"א : וממ"ש רבינו ובשני
קורא בו המשלים ובראשי חדשיכם ומפטייר קורא ענין ר"ח נראה שסובר

רבינו שבספר ראשון קורין ששה ובשני קורא המשלים והמפטיר וקשה על זה ממ"ש רבינו להלן בפרק זה ועל דרך זו בכל יום ויום מימים טובים וכן ביום הכפורים ובשבעת ימי הפסח מוציאין שני ספרים בשחרית הראשון קורין בו אלו העניינות שאמרנו והשני קורא בו קרבן אותו היום האמור בחומש הפקודים והקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא שנראה שאין קורא בשני כי אם המפטיר בלבד. וי"ל שלא בא רבינו שם אלא לומר שהקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא ולא הקורא בספר ראשון אבל אם קורא המשלים בשני זה לא ביאר שם וכאן למדנו שאם רצו לקרות בספר שני קצת מהעולים הרשות בידם. ומכל מקום קשה שכתב כאן שהמשלים הוא זולת המפטיר אלמא אין המפטיר עולה מן המנין ובפרק שקודם זה כתב שעולה מן המנין וצריך לומר דהכא מיירי בשהפסיק בקדיש בין המשלים והמפטיר :

ה כָּל הָעוֹלָה לְקָרוֹת בְּתוֹרָה פּוֹתַח בְּדָבָר טוֹב וּמְסִים בְּדָבָר טוֹב. אֲבָל פָּרִשֶׁת (דברים לב-א) 'הֲאִזְיִנוּ קוֹרָא הָרִאשׁוֹן עַד (דברים לב-ז) 'זָכַר יְמוֹת עוֹלָם'. וְהִשְׁנִי מִתְחִיל מְזָכֵר יְמוֹת עוֹלָם עַד (דברים לב-א) 'יִרְכְּבֵהוּ'. וְהִשְׁלִישִׁי מִיִּרְכְּבֵהוּ עַד וַיִּרְא ה' וַיִּנְאָץ. וְהָרְבִיעִי מִן וַיִּרְא ה' וַיִּנְאָץ עַד (דברים לב-כט) 'לוֹ חֲכָמוֹ'. וְהַחֲמִישִׁי מִן לוֹ חֲכָמוֹ עַד (דברים לב-מ) 'כִּי אֲשָׂא אֶל שָׁמַיִם יָדַי'. וְהַשְּׁשִׁי מִכִּי אֲשָׂא אֶל שָׁמַיִם יָדַי עַד סוֹף הַשִּׁירָה. וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעֵנְיָנוֹת אֵלּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹכְחָה כְּדִי שְׂיִחְזְרוּ הָעַם בְּתִשׁוּבָה :

כסף משנה אבל פרשת האזינו וכו'. פרקא בתרא דראש השנה (דף ל"א). וכתבו הר"י פרק הקורא עומד. ומ"ש ולמה פוסקים הוא לשון רבינו ונכון הוא :

1* שְׁמוֹנָה פְּסוּקִים שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה מִתָּר לְקָרוֹת אוֹתָם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרָה. אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה ^[ד] הִיא וּמִשָּׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֶמְרָם הוֹאִיל וּמִשְׁמָעוֹן שָׁהִם אַחַר מִיתַת מִשָּׁה הָרִי נִשְׁתַּנּוּ וּלְפִיכֶךָ מִתָּר לְיַחִיד לְקָרוֹת אוֹתָן :

ההראב"ד שמנה פסוקים שבסוף התורה כו' עד מותר ליחיד לקרותו. כתב הראב"ד ז"ל לא שמענו דבר זה מעולם ומה שאמרו יחיד קורא אותן לומר שאינו מפסיק בהן והכי איתא בירושלמי במגלה, ובמקומות הללו נהגו

שהעולים לקרות בתורה הוא לבדו קורא ואין החזן קורא עמו, ומה שכתב הוא ענין זרות הוא מאד והצבור היכן הלכו עכ"ל:

כסף משנה שמונה פסוקים וכו'. (מנחות ל'). אמר רבי יהושע בר אבא אי"ר גידל אמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת. ופירש"י אדם אחד קוראם ואין מפסיק בינתים כדי לעמוד אחר ולקרות. ורבינו מפרש דהיינו אפילו אין שם עשרה קורא אותם כדין קורא בצבור בברכה תחלה וסוף: וכתב הראב"ד לא שמענו דבר זה מעולם וכו' והצבור היכן הלכו עכ"ל. מ"ש לא שמענו וכו' אינו קושיא. ומ"ש ובמקומות הללו נהגו וכו' כלומר שבקריאת התורה נהגו שהחזן קורא ולא העולה ובשמונה פסוקים הללו נהגו שהעולה קורא לבדו. ונראה שטעמו מפני שהם מפרשים דהיינו דאמר רב גידל יחיד קורא אותם בבית הכנסת כלומר לבדו וגם זה הפירוש יתכן. ומ"ש שהוא ענין זרות י"ל דמשכחת לה שהיו עשרה בבית הכנסת ויצא אחד מהם או שלא היו בבית הכנסת אלא ט':

ז קְלָלוֹת שֶׁבַת־וֹרֵת כֹּהֲנִים אֵין מִפְּסִיקִין בְּהֵן אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן מִתְחִיל בַּפְּסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶם וּמְסִיִּים בַּפְּסוּק שֶׁל אַחֲרֵיהֶם. וּקְלָלוֹת שֶׁבַּמְשָׁנָה תוֹרָה אִם רָצָה לְפָסֵק בְּהֵן פּוֹסֵק וּכְבָר נִהְגוּ הָעָם שֶׁלֹּא לְפָסֵק בְּהֵן אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן:

כסף משנה קללות שבתורת כהנים וכו'. משנה מגילה (דף ל"א) אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן בגמרא תנא כשהוא מתחיל מתחיל מפסוק שלפניהם וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהם אמר אביי לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק מאי טעמא הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן. וכתב ה"ר מנוח לאו דוקא פסוק אחד לפנייהם דהא אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים. וכתב עוד דבירושלמי סוף פרק בני העיר גרסינן כמנהגנו לקרות הקללות בגמגום אבל של משנה תורה אין צריך לגמגום:

ח מִפְּסִיקִין לְמוֹעֲדוֹת וּלְיוֹם הַכַּפּוּרִים וְקוֹרְאִין בְּעֵינֵן הַמוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר שַׁבָּת. וּמִשָּׁה תִּקְוֶן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שְׂיֵהוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד עֵינָיו. וְשׂוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעֵינָיו שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד. וּמָה הֵן קוֹרִין. בְּפֶסֶח בְּפָרְשֵׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבַת־וֹרֵת כֹּהֲנִים. וּכְבָר

נְהַגוּ הָעָם לְקָרוֹת בְּיוֹם רֵאשׁוֹן [ה] [\(שמות יב-כא\)](#) 'מִשְׁכּוֹ וּקְחוּ לָכֶם' וּמִפְטִירֵיךָ [\(גמרא מגילה לא-א\)](#) 'פֶּסַח גִּלְגָּל'. וּבְיוֹם טוֹב שְׁנֵי [\(ויקרא כב-כו\)](#) 'שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׁב' וּמִפְטִירֵיךָ בְּפֶסַח יֵאָשְׁיָהוּ. בְּשִׁלְיֵשִׁי [\(שמות יג-ב\)](#) 'קִדְשׁ לִי כָּל בְּכוֹרִי'. בְּרַבִּיעִי [\(שמות כב-כד\)](#) 'אִם כָּסֶף תִּלְוֶה'. בְּחֲמִישִׁי [\(שמות לד-א\)](#) 'פֶּסַח לְדִי'. בְּשִׁשִּׁי [\(במדבר ט-ב\)](#) 'וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ'. בְּיוֹם טוֹב אַחֲרוֹן [\(שמות יג-ז\)](#) 'וַיְהִי בְשִׁלְחֵי עַד סוֹף הַשְּׁנִיָּה עַד [\(שמות טו-כו\)](#) 'כִּי אָנֹכִי הִי רִפְאָה' וּמִפְטִירֵיךָ [\(שמואל ב כב-א\)](#) 'וַיִּדְבֵר דָּוִד'. וּבְשִׁמִּינִי [ו] [\(דברים טו-יט\)](#) 'כָּל הַבְּכוֹרִי וּמִפְטִירֵיךָ [\(ישעיה י-לב\)](#) 'עוֹד הַיּוֹם':

כסף משנה מפסיקין למועדות וכו'. משנה שם (דף כ"ט). לכל מפסיקין לראש חדש לחנוכה ולפורים ולתעניות וליה"כ: ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראים בכל מועד עניינו. ג"ז שם (ל' ל"א). דתנן מה קורא בכל מועד והדר קאמר שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותו שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו והא ודאי אסמכתא היא דקריאת התורה גופא תקנתא היא כמו שנתבאר בפי"ב. ומ"ש ושואלין ודורשין וכו'. ברייתא פרק קמא דמגילה [דף ד'] : בפסח קורין וכו'. משנה פרק בני העיר [דף ל'] : בפסח קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים ופירש"י דהיינו שור או כשב. ובגמרא [לא] ת"ר בפסח קורין בפרשת מועדות ומפטירין בפסח גלגל. והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא בפסח גלגל ולמחר בפסח יאשיהו. יום טוב האחרון של פסח קורין ויהי בשלח ומפטירין וידבר דוד ולמחר כל הבכור ומפטירין עוד היום. אמר אביי והאידנא נהוג עלמא למיקרי משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא :

ט בעצרת קורין [\(דברים טו-ט\)](#) 'שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת'. וּמְנַהֵג פְּשוֹט שְׁקוֹרִים בְּיוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן [\(שמות יט-א\)](#) 'בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי וּמִפְטִירֵיךָ בְּמֶרְכָּבָה. וּבְשֵׁנֵי קוֹרִין בְּפָרְשַׁת מוֹעֲדוֹת [\(דברים טו-יט\)](#) 'כָּל הַבְּכוֹרִי וּמִפְטִירֵיךָ בְּחֶבְקוֹק':

כסף משנה בעצרת שבעה שבועות וכו'. באותה ברייתא (שם ל"א). בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק אחרים אומרים בחודש השלישי ומפטירין במרכבה והאידנא דאיכא תרי יומא עבדינן כתרואייהו ואיפכא כלומר דביומא קמא בחדש השלישי ומפטירין במרכבה ולמחר שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק :

ז בראש השנה קורין [\(במדבר כט-א\)](#) 'בחדש השביעי באחד לחדש'.
ומנהג פשוט שקורין ביום ראשון [\(בראשית כא-א\)](#) 'ויי' פקד את
שרה' ומפטירין [\(שמואל א א-א\)](#) 'ויהי איש אחד מן הרמתיים'. ובשני
קורין [\(בראשית כב-א\)](#) 'והאלהים נסה את אברהם' ומפטירין [\(ירמיה
לא-ט\)](#) 'הבן יקיר לי אפרים':

כסף משנה בראש השנה קורין וכו'. גם זה שם בראש השנה בחדש השביעי
ומפטירין הבן יקיר לי אפרים וי"א וה' פקד את שרה ומפטירין בחנה והאידנא
דאיכא תרי יומי יומא קמא כי"א למחר והאלהים נסה ומפטירין הבן יקיר
לי:

יא ביום הכפורים בשחרית קורין [\(ויקרא טז-א\)](#) 'אחרי מות'
ומפטירין [\(ישעיה נז-טו\)](#) 'כה אמר רם ונשא'. במנחה קורין בעריות
שבאחרי מות כדי שיזכר ויכלם כל מי שנכשל באחת מהן
ויחזר בתשובה. והשלישי קורא בתורה ומפטיר ביונה:

כסף משנה ביוה"כ בשחרית וכו' עד ומפטיר ביונה. שם באותה ברייתא:

יב בסוכות בשני ימים טובים הראשונים קורין בפרשת
המועדות שהיא [\(ויקרא כב-כז\)](#) 'שור או כשב או עז' וגו' ומפטירין
ביום ראשון [\(זכריה יד-א\)](#) 'הנה יום בא לי'. וביום שני [\(מלכים א ח-ב\)](#)
'ויקהלו אל המלך שלמה'. וביום טוב אחרון קורין [\(דברים טו-
יט\)](#) 'כל הבכור' ומפטירין [\(מלכים א ח-נד\)](#) 'ויהי ככלות שלמה'. ולמחר
קורין [\(דברים לג-א\)](#) 'וזאת הברכה' ומפטירין [\(מלכים א ח-כב\)](#) 'ויעמד
שלמה'. ויש מי שמפטירין [\(יהושע א-א\)](#) 'ויהי אחרי מות משה'.
ובשאר ימות החג קורין בקרבנות החג:

כסף משנה בסוכות בשני ימים טובים וכו'. ג"ז שם יום טוב הראשון של חג
קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים ומפטירין הנה יום בא לה' והאידנא
דאיכא תרי יומי למחר מיקרא הכי נמי קרינא אפטורי מאי מפטירין ויקהלו
אל המלך שלמה. ויום טוב האחרון קורין כל הבכור ומפטירין ויהי ככלות
שלמה למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה נויש אומרים ויהי אחרי

מות משה]. וכתב הרא"ש ז"ל והכי איתא בירושלי' והכי נהגינן עכ"ל: **ובשאר ימות החג וכו'.** בפרק בתרא דסוכה (דף נ"ה) אתקין אממר בנהרדעא דמדלגי דלוגי ופיי רבינו בזה כתבו הר"ף בשם גאון פרק בני העיר. ויש בקצת נוסחאות רבינו שיבוש והנוסחא הנכונה כך היא קורא הכהן ביום השני ולוי קורא וביום השלישי וישראל קורא וביום השלישי והרביעי חוזר וקורא ביום השני וביום השלישי. וכתב הר"ן ומיהו בי"ט אע"ג דספק ראשון ספק שני הוא כיון שעושין אותו י"ט לא מזלזלינן ביה לספוקי ומשום הכי לא קרינן אלא קרבן יום ראשון בלבד דהיינו [ובחמשה עשר יום]:

יג **כיצד.** בְּכֹל יוֹם וְיוֹם מִחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא שְׁתֵּי פְּרָשִׁיּוֹת. **(במדבר כט-כ)** **ביום השלישי** שֶׁהוּא חָלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא הַלֵּהוּ **(במדבר כט-יז)** **וביום השני.** וְלֹוֹ קוֹרֵא וּבְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי. וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי. וְהַרְבִּיעִי ^[ט] חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּיוֹם הַשְּׁנִי וּבְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי. וְכֵן בְּיוֹם הַרְבִּיעִי שֶׁהוּא שְׁנֵי שָׁל חָלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵן וּבְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי **(במדבר כט-כג)** **וביום הרביעי.** וְעַל דֶּרֶךְ זֶה ^[י] בְּכֹל יוֹם וְיוֹם:

יד **בְּכֹל יוֹם וְיוֹם מִיָּמִים טוֹבִים וְכֵן בְּיוֹם הַכְּפוּרִים וּבְשַׁבַּעַת יָמֵי הַפֶּסַח מוֹצֵיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית.** הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא בּוֹ אֵלוֹ הָעֲנִינּוֹת שְׁאֲמַרְנוּ. וְהַשְּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ קִרְבָּן ^[כ] אוֹתוֹ הַיּוֹם הָאֶמּוֹר בְּחַפְזֵי הַפְּקָדִים בְּתוֹרָה. וְהַקּוֹרֵא עֲנִין הַקִּרְבָּן הוּא מִפְטִיר בְּנִבְיָא:

כסף משנה **וכן ביום הכפורים וכו'.** לפי שלמעלה לא הזכיר שיקראו בקרבנות ביוה"כ ובימי הפסח אמר דלאו דוקא בחול המועד דפסח הוא דקרינן בקרבן היום אלא ה"ה לשאר ימים טובים ונקט יוה"כ ופסח לדוגמא בעלמא. ושבעת ימי הפסח היינו בא"י אבל בח"ל תמניא הוו: **ומ"ש שמוציאין שני ספרים.** כבר כתבתי דנפקא ליה מדא"ר יצחק נפחא (מגילה דף כ"ט): ר"ח טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרי תורות אחד קורין בו ענינו של יום ואחד קורין בו של ר"ח ואחד של חנוכה אלמא בכל יום שיש בו קרבן קורין בקרבן היום מוסף על סדר היום. **אבל מ"ש והקורא ענין הקרבן הוא המפטיר בנביא** הוא לפי שענינו של יום קודם כדמפורש במימרא דר"י נפחא והא ודאי

המפטיר קורא בספר אחרון דאין לומר שיחזרו להביא ספר ראשון לקרות בו המפטיר. ובמדכא כתב דאמרי' בירושלמי ומפטיר קורא במוספין :

טו ובכל יום שמוציאין שני ספרים או שלשה אם הוציאו זה אחר זה כשמתזיר את הראשון אומר קדיש ומוציא השני. וכשמתזיר את האחרון אומר קדיש. וכבר אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר שקורא המשלים לעולם ואחר כך מפטירין בנביא :

כסף משנה ובכל יום שמוציאין וכו'. כוונת רבינו נראה שאם הוציאם בבת אחת כמנהגנו היום אין צריך קדיש אלא אחר אחרון ואם הוציאם זה אחר זה צריך לומר קדיש אחר הראשון ואחר האחרון אבל לא אחר האמצעי. אבל כבר אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר המשלים לעולם ואח"כ עולה המפטיר בנביא וקורא בתורה אפילו ביום שאין מוציאין אלא ספר אחד וכ"ש ביום שמוציאין שני ספרי תורות ושלמו לקרוא בספר ראשון ואין המפטיר עתיד לקרות בו שאומר קדיש כפי המנהג אפי' הוציא השני ספרי תורות בבת אחת זהו פירוש דברי רבינו. ואנו נוהגים ביום שמוציאין שלשה ספרי תורות שאין אומרים קדיש עד אחר הספר השני וכן אחר ספר השלישי וכמו שכתב ה"ר דוד אבודרהם :

טז שבת שקלה להיות בחלו של מועד בין בפסח בין בסוכות קורין באותה שבת (שמות לג-יב) 'ראה אתה אמר אלי' ומפטירין בפסח (יחזקאל לז-ד) 'העצמות היבשות'. ואם חלה בתוך החג (יחזקאל לח-יח) 'ביום בוא גוג' :

כסף משנה שבת שחל להיות בחולו של מועד וכו' עד ביום בא גוג. מימרא דרב הונא אמר רב בפרק בני העיר (דף ל"א.):

יז בתנכה ביום ראשון קורין מ' (במדבר ו-כב) 'ברכת כהנים' עד סוף קרבן (במדבר ז-יב) 'המקריב ביום [ט] הראשון'. וביום שני קורין קרבן נשיא שהקריב בשני. וכן עד יום השמיני. [מ] ביום שמיני קורין עד סוף הקרבנות עד סוף [נ] הסדר. ומפטירין

בְּשַׁבַּת שֶׁל חֲנֻכָּה [ס] בְּנֵרוֹת זְכָרְיָה. וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת בְּחֲנֻכָּה מִפְּטִירִין בְּשַׁבַּת רֵאשׁוֹנָה בְּנֵרוֹת זְכָרְיָה. וּבְשַׁנְיָה בְּנֵרוֹת שְׁלֹמֹה. וְהַקּוֹרָא בְּעֵנִין חֲנֻכָּה הוּא שֶׁמִּפְּטִיר בְּנִבְיָא. בְּפוּרִים קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית (שְׁמוֹת יז-ח) 'וַיָּבֵא עֲמֶלֶק':

כסף משנה בחנוכה ביום ראשון וכו'. משנה שם (דף ל'). בחנוכה בנשיאים ומפרש רבינו סדר קריאתם מה קורין בכל יום ופשוט הוא: ומפטירין בשבת כו' עד שלמה. כלשון הברייתא והגמרא שם (דף ל"א): והקורא בענין חנוכה וכו'. מדאמרינן התם [כ:]: במימרא דר"י נפחא שכתבתי בפרק זה דבספר אחרון קורין של חנוכה ומשמע לרבינו שהקורא אחרון בספר הוא מפטיר וכמו שכתבתי לעיל בסמוך: בפורים ויבא עמלק. משנה שם (דף ל'): :

יח בַּתְּשַׁעָה בָּאָב קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית (דְּבָרִים ד-כח) 'כִּי תוֹלִיד בְּנִים' וּמִפְּטִירִין (יִרְמִיָּה ח-יג) 'אֶסֶף אֲסִיפִים נְאֻם יְיָ'. וּבְמִנְחָה קוֹרִין (שְׁמוֹת לב-יא) 'וַיַּחַל מֹשֶׁה כְּשָׂאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת. וּבְשָׂאָר הַתַּעֲנִיּוֹת שָׂאָנוּ מִתַּעֲנִין עַל מֵה שְׂאָרַע לְאַבְרָהָם קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית וּמִנְחָה. הָרֵאשׁוֹן קוֹרָא [ט] וַיַּחַל מֹשֶׁה אֲרַבַּע פְּסוּקִים. וְקוֹרָא הַשְּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מ(שְׁמוֹת לד-א) 'פָּסַל לָדֹד' עַד (שְׁמוֹת לד-ז) 'אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה עִמָּד'. וּבַתַּעֲנִיּוֹת שְׂגוּזָרִין אוֹתָן הַצְּבוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת כְּגוֹן בַּצָּרֶת וְדָבָר וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן קוֹרִין בְּרֻכּוֹת וְקַלְלוֹת כְּדִי שְׂיִשׁוּבוּ הָעָם וַיִּכְנַע לְבָבָם כְּשִׂישְׁמְעוּ אוֹתָם':

כסף משנה בתשעה באב קורין כו'. (שם ל"א): אמר אביי האידינא נהוג עלמא למיקרי כי תוליד בנים ומפטירין אסף אסיפם. ומ"ש ובמנחה קורין וכו' בשאר ימי התעניות וכו' קורא ויחל משה. במ"ס פט"ו: ובתעניות שגוזרין וכו'. משנה פרק בני העיר (דף ל'. ל"א) בתעניות ברכות וקללות:

יט נְהָגוּ הָעָם לְהִיּוֹת מִפְּטִירִין קֹדֶם תְּשַׁעָה בָּאָב בְּשֵׁלֶשׁ שַׁבָּתוֹת בְּדַבְּרֵי תוֹכָחוֹת. שַׁבַּת רֵאשׁוֹנָה מִפְּטִירִין [פ] בְּ(יִרְמִיָּה א-א) 'דַּבְּרֵי יְרֵמְיָהוּ. שְׁנֵיָה (יִשְׁעִיָּה א-א) 'חֲזוֹן יִשְׁעִיָּהוּ. שְׁלִישִׁית (יִשְׁעִיָּה א-כא) 'אֵיכָה הִיָּתָה לְזוֹנָה'. וְכֵן שַׁבַּת שְׂאַחַר תְּשַׁעָה בָּאָב מִפְּטִירִין (יִשְׁעִיָּה

מ-א) ['נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי. וּמְנַהֵג פְּשׁוּט בְּעִירָנוּ לְהִיּוֹת מִפְּטִירִין בְּנַחֲמוֹת יִשְׁעֵיהוּ מֵאַחַר תְּשֻׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְשַׁבַּת שְׁבִין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכְּפוּרִים מִפְּטִירִין \(הוֹשַׁע יד-ב\) 'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל':](#)

כסף משנה [נהגו העם וכו'.](#) כתוב במרדכי פרק בני העיר שנהגו ע"פ פסיקתא לאפטורי תלתא דפורענותא ושבע דנחמתא ותרתי דתיובתא והם נו"ע אר"ק שד"ש ע"כ והיינו כשיש שתי שבתות בין ר"ה (לי"ה) [לסוכות] אבל ברוב השנים שאין שם אלא שבת אחת מפטיר שובה. ורבינו סתם דבריו ע"פ רוב השנים שאין שם אלא שבת אחת:

ב [ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת \(שמות ל יא-טז\) 'שְׁקִלִים' וּמִפְּטִירִין בְּ\(מלכים ב יב-ג\) 'יהוידע הכהן'. וכן אם חל ראש חדש אדר להיות בתוך השבת ואפלו בערב שבת מקדימין וקורין בשבת שלפניו בפרשת שקלים. בשניה קורין \(דברים כה-יז\) 'זכור' ומפטירין \(שמואל א טו-ב\) 'פקדתי את אשר עשה עמלק'. אי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפלו בערב שבת. בשלישית קורין \(במדבר יט-א\) 'פרה אדמה' ומפטירין \(יחזקאל לו-כה\) 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם'. ואי זו היא שבת שלישית הסמוכה לרביעית. ברביעית קורין \(שמות יב-ב\) 'החדש הזה' ומפטירין \(יחזקאל מה-יח\) 'בראשון באחד לחדש'. ואי זו היא רביעית כל שחל ראש חדש ניסן להיות בתוכה ואפלו בערב שבת:](#)

כסף משנה [ראש חדש אדר וכו'.](#) משנה פרק בני העיר (שם דף כ"ט). ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת האחרת כלומר מקדימין לקרות פרשת שקלים בשבת שקודם ר"ח ומפסיקין מלקרות פרשה נוספת בשבת שאחר זו בשניה זכור בשלישית פרה אדומה ברביעית החדש הזה לכם. וכתב הר"ן דהאי בשניה זכור קאי בין אחל ראש חדש אדר להיות בשבת ובין אחל להיות בתוך השבת, ומיהו האי כגווניה והאי כגווניה דכשחל להיות בשבת האי שניה היינו שניה ממש ואי חל להיות בתוך השבת האי שניה שניה להפסקה שהשבת הבאה אחר הפסקה קורין בה זכור. ובגמרא (דף ל'). איתמר ר"ח אדר שחל להיות ערב שבת רב אמר מקדימין וקורין בשבת שעברה ושמואל אמר מאחרין וכתב הרי"ף וקיימא לן כרב. תנו רבנן ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא

ומפטירין ביהוידע ואי זו היא שבת ראשונה כל שחל ר"ח אדר להיות בתוכה ואפילו בערב שבת. בשניה זכור ומפטירין פקדתי ואי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפילו בע"ש. בשלישית פרה אדומה ומפטיר וזרקתי ואי זו היא שבת שלישית כל הסמוכה לפורים מאחריה. וכתב הרי"ף משכחת לה כשחל ר"ח ניסן להיות באמצע השבת. אבל אם חל ר"ח ניסן להיות בשבת הו"א שלישית הסמוכה לר"ח ניסן ולכך סתם רבינו וכתב ואי זו היא שבת שלישית כל שסמוכה לרביעית. ומסיים בברייתא ברביעית החדש הזה וכו' וכמ"ש רבינו:

כא נִמְצְאָתָּ אֹמֵר שְׁפַעְמִים תִּהְיֶה הַפְּסָקָה בֵּין שַׁבַּת רֵאשׁוֹנָה וּשְׁנֵינָה אוֹ בֵּין שְׁנֵינָה וּשְׁלִישִׁית. וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת ^[א] בֵּין רֵאשׁוֹנָה לְשְׁנֵינָה וּבֵין שְׁנֵינָה וּשְׁלִישִׁית. אָבֵל בֵּין שְׁלִישִׁית לְרַבִּיעִית אֵין מִפְּסִיקִין:

כסף משנה אבל בין שלישית וכו'. ירושלמי מימרא דרבי לוי כתבו הרי"ף פי בני העיר:

כב כָּל פְּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת הָאֵלוּ אֶחָד קוֹרָא אוֹתָהּ בְּסִפְרָ שְׁנֵי אַחַר שְׁקוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבַּת בְּסִפְרָ שֶׁהוֹצִיאוּ רֵאשׁוֹן. חָל רֵאשׁ חֲדָשׁ אֶדְר לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבַּת בְּ ^(שמות כז-) ^[ב] 'וְאֵתָה תִצְוֶה' ^[ק] קוֹרִין שֶׁשָׁה מִן־אֵתָה תִצְוֶה עַד ^(שמות ל-יח) 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת' וְהִשְׁבִּיעִי חוּזֵר וְקוֹרָא מְכִי תִשָּׂא עַד וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר. וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבַּת כִּי תִשָּׂא עֲצָמוֹ קוֹרִין שֶׁשָׁה מְכִי תִשָּׂא עַד ^(שמות לה-א) 'וַיִּקְהַל' וְהִשְׁבִּיעִי חוּזֵר וְקוֹרָא בְּסִפְרָ שְׁנֵי מְכִי תִשָּׂא עַד וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת:

כסף משנה כל פרשה וכו'. בפרק בני העיר (דף כ"ט). וסוף משנה שכתבתי בסמוך תנן בחמישית חוזרין לכסדרן ובגמרא (שם ל'): לסדר מאי רבי אמי אמר לסדר פרשיות כלומר שבאותן ארבע שבתות אין קורין בסדר היום כלל ובחמישית חוזרין לקרות סדר היום ורבי ירמיה אמר לסדר הפטרות כלומר דבאותן ארבע שבתות גופייהו קרי סדר היום אלא שקורין ארבע פרשיות אלו עמהם אבל הפטרות ודאי מענין אותן פרשיות הן ולא מענין סדר היום ובחמישית חוזרין להפטיר מענין היום וכתב הרי"ף וקיימא לן כר' ירמיה: חל

ר"ח אדר וכו' עד חוזר וקורא בספר שני וכו' עד ועשית כיוור נחושת. הכל מימרא דאביי שם (דף ל'). ובבא ראשונה אע"ג דאיכא מאן דפליג עליה כתב הר"ף דקיימא לן כאביי ובבבא שניה תניא כוותיה בגמרא וטעם דינן אלו שכדי שידעו שמצות היום בפרשת שקלים כופלין אותה. וכתב הר"ן ז"ל ולדידן השתא לא מתרמי בואתה תצוה ולא בכי תשא אבל לדידהו הוה מתרמי:

בג ראש חֲדָשׁ אֲדָר שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת מוֹצְיָאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים. הָרֵאשׁוֹן קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם. וְהַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ עֲנִין רֵאשׁ חֲדָשׁ. וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵין בּוֹ (שמות ל-ב) 'כִּי תִשָּׂא'. וְכֵן רֵאשׁ חֲדָשׁ נִסָּן שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת מוֹצְיָאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים. קוֹרֵין סֵדֶר הַיּוֹם בְּרֵאשׁוֹן. וְעֲנִין רֵאשׁ חֲדָשׁ בְּשֵׁנִי. (שמות יב-ב) 'הַחֲדָשׁ הַזֶּה' בְּשִׁלְשִׁי:

כסף משנה ראש חדש אדר שחל וכו' עד והרביעי קורא בענין חנוכה. הכל מימרות דר"י נפחא פרק בני העיר (דף כ"ט:). אך מ"ש וכן ר"ח ניסן נלמד ממאי דאמר ר' יצחק נפחא בראש חדש טבת שחל להיות בשבת:

כד ראש חֲדָשׁ טִבֵּת שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת מוֹצְיָאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים. הָרֵאשׁוֹן קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם. וְהַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ עֲנִין רֵאשׁ חֲדָשׁ. וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא בּוֹ עֲנִין חֲנֻכָּה. חָל לְהִיּוֹת (ו) בְּאַמְצַע הַשַּׁבָּת שְׁלֹשָׁה קוֹרֵין בְּעֲנִין רֵאשׁ חֲדָשׁ וְהַרְבִּיעִי קוֹרֵא בְּעֲנִין חֲנֻכָּה:

כה אף על פי שאדם שומע כל התורה כלה בכל שבת בצבור ח"ב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת [ש] שנים מקרא ואחד תרגום. ופסוק שאין בו תרגום קוראהו שלש פעמים עד שישלים פרשיותיו עם הצבור:

כסף משנה אף על פי שאדם שומע וכו'. פירקא קמא דברכות (דף ח'). אמר רב הונא בריה דרב יהודה אמר רבי אמי אמר רבי מנחם לעולם ישלים אדם פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון. ומפרש רבינו דהכי

קאמר אפילו עטרות ודיבון שאין בו תרגום קורא שלש פעמים וכן פירש"י. ואמרינן בגמרא שלא יקדים ושלא יאחר ולכן כתב רבינו בכל שבוע ושבוע. ומלשון רבינו נראה דכל השבוע מיקרי עם הציבור אע"ג דלא מיקרי קמי שבתא אלא מרביעי ואילך. וכתב הרא"ש במדרש יש שצוה רבי לבניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו את כל הפרשה ומיהו אם לא השלים קודם משלים לאחר אכילה. ומ"ש רבינו עד שישלים פרשיותיו וכו'. אראש דבריו קאי וה"ק באופן שנמצא משלים פרשיותיו עם הציבור:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק ארבעה

עשר

א בַּשְּׁחֵרִית בְּמוֹסָף וּבִנְעִילָה הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם. אָבֵל ^[א] בְּמִנְחָה אֵין נִשְׂיָאת כַּפִּים. מִפְּנֵי שֶׁבְּמִנְחָה כָּבֵר סָעְדוּ כָּל הָעָם וְשָׂמָא שְׁתוּ הַכֹּהֲנִים יַיִן וְשִׁכּוֹר אָסוּר בְּנִשְׂיָאת כַּפִּים. וְאֶפְלוּ בַּיּוֹם תַּעֲנִית אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה גְזָרָה מִנְחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם:

ב בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּתַעֲנִיּוֹת שְׂמֵת פִּלְלִין בּוּ מִנְחָה וּנְעִילָה כְּגוֹן ^[ב] צוֹם כְּפוּר וְתַעֲנִית צְבוּר. אָבֵל תַּעֲנִית שְׂאֵין בּוּ נְעִילָה כְּגוֹן תַּשְׁעָה בָּאָב וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הוֹאִיל וְתַפְּלַת מִנְחָה שְׁלָהֶם סָמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַחֲמָה הָרִי נִרְאִית כְּנְעִילָה וְאֵינָה מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם. וּלְפִיכָךְ יֵשׁ בָּהּ נִשְׂיָאת כַּפִּים. וְלָהֶן שֶׁעֶבֶר וְעָלָה לְדוּכָן בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם הַכְּפוּרִים הוֹאִיל וְהַדָּבָר יְדוּעַ שְׂאֵין שָׁם שְׁכָרוֹת הָרִי זֶה נוֹשֵׂא כַּפָּיו וְאֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי הַחֲשָׁד שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ פָּסוּל הָיָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ:

כסף משנה (א-ב) בשחרית וכו' עד ולפיכך יש בה נשיאת כפים. פרק בתרא דתענית (דף כ"ו): אפליגו תנאי באיזו תפלות שיש בהם נשיאת כפים ואמר רב נחמן הלכה כרבי יוסי דאמר שחרית מוסף ונעילה יש בהם נשיאת כפים מנחה אין בה נשיאת כפים ומפרש התם טעמא דלא פרסי כהני ידיהו כל יומא במנחה משום שכרות וגזרינן תעניות אטו שאר ימים אבל נעילה דליתא בכל יומא לא גזרו בה רבנן. ואמרינן תו התם והאידינא מ"ט פרסי כהני ידיהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לתפלת נעילה קא פרסי כתפלת נעילה דמיא: **וכהן שעבר לדוכן וכו':**

א כיצד היא נשיאת כפים בגבולין. בעת שנגיע שליח צבור לעבודה כשיאמר רצה כל הכהנים העומדים בבית הכנסת נקקרו ממוקדו והולכו ועולין לדוכן ועומדים שם פניהם להיכל ואחריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופות לתוך כפיהם עד שישלים שליח צבור ההודאה ומחזירין פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהן ומגביהן ^[ג] ידיהם כנגד כתפיהם ומתחילין (במדבר ו-כד) 'יברכד'. ושליח צבור מקרא אותם מלה מלה והם עונין שנגמר (במדבר ו-כג) 'אמור להם' עד שיאמר. כשמשלימין פסוק ראשון כל העם עונין אמן. וחוזר שליח צבור ומקרא אותן פסוק שני מלה מלה והם עונים עד שמשלימין פסוק שני וכל העם עונין אמן. וכן בפסוק שלישי:

כסף משנה כשיאמר רצה וכו'. סוטה (דף ל"ח): אריב"ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה והא רבי אמי ור' אסי סלקי מיעקר הו עקרי כרעייהו מימטא לא מטו להתם. ופירש"י מיעקר הו עקרי רגלייהו ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמר ברכת העבודה. ומ"ש פניהם להיכל וכו' וכן מ"ש אצבעותיהם כפופות: ומחזירין פניהם וכו'. ברייתא שם (דף ל"ח). שצריכין לברך פנים כנגד פנים: ומגביהן ידיהם וכו'. משנה שם: ומתחילין יברכך. לא ידעתי מניין לרבינו שהם מתחילין יברכך. ואפשר שלמד כן ממה שאמרו ^[שם ל"ט]. אין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור וכמו שאבאר בסמוך:

ד כְּשֵׁי־שְׁלִימוֹ הַכֹּהֲנִים שְׁלָשָׁה פְּסוּקִים מִתְחִיל שְׁלִיחַ צְבוּר
בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה שֶׁהִיא שֵׁם שְׁלוֹם וְהַכֹּהֲנִים מְחִזְרִין
פְּנִיָּהֶם כָּל־פִּי הַקֹּדֶשׁ וְקוֹפְצִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן וְעוֹמְדִין שָׁם בְּדוֹכָן עַד
שֶׁיִּגְמַר הַבְּרָכָה וְחוֹזְרִין לְמְקוֹמָן :

ה אֵין הַמְּקַרָּא רִשְׁאֵי (לְהַקְרוֹת לַכֹּהֲנִים) עַד שֶׁיִּכְלָה אָמֵן מִפִּי
הַצְּבוּר. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רִשְׁאֵין לְהִתְחִיל בַּבְּרָכָה עַד שֶׁיִּכְלָה
הַדְּבוּר מִפִּי הַמְּקַרָּא. וְאֵין הַצְּבוּר עוֹנִין אָמֵן עַד שֶׁתְּכַלֶּה הַבְּרָכָה
מִפִּי הַכֹּהֲנִים. וְאֵין הַכֹּהֲנִים מִתְחִילִין בַּבְּרָכָה אַחֲרַת עַד שֶׁיִּכְלָה
אָמֵן מִפִּי הַצְּבוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ צְבוּר רִשְׁאֵי לְעֲנוֹת אָמֵן אַחַר
הַכֹּהֲנִים כְּשֶׁאֵר הָעַם שָׁמָּא תִּטְרַף דְּעֵתוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה
מְקַרָּא אוֹתָן, אִם פְּסוּק שְׁנֵי אוֹ פְּסוּק שְׁלִישֵׁי :

כסף משנה אֵין הַמְּקַרָּא רִשְׁאֵי לְהַקְרוֹת לַכֹּהֲנִים וְכוּ'. כְּפִי גִירְסָא זוֹ שֶׁלִּפְנֵי הָאֵין
אֵין הַמְּקַרָּא רִשְׁאֵי לְהַקְרוֹת הֵינּוּ בְּרֵאשׁ פְּסוּק שְׁנֵי אוֹ שְׁלִישֵׁי וְאִיא לְפִרְשׁ אֵין
הַמְּקַרָּא רִשְׁאֵי לְהַקְרוֹת יִבְרַכְךָ עַד שִׁיכְלָה אָמֵן מִפִּי הַצְּבוּר שְׁעוֹנִין אָמֵן אַחַר
הַבְּרָכָה שֶׁמְבַרְכִין הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר קִדְשָׁנוּ בְּקִדּוּשְׁתּוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְכוּ' שֶׁהִרִי לְדַעַת
רְבִינּוּ אֵינוּ מְקַרָּא אֵלֶּא כֹהֲנִים אוֹמְרִים אוֹתוֹ מַעֲצָמָם וְאִם כֵּן אֵין דְּבָרִים אֵלוֹ
עַל הַסֹּדֵר דֵּהָא אֵין הַמְּקַרָּא רִשְׁאֵי וְכוּ' הֵינּוּ בְּרֵאשׁ פְּסוּק רֵאשׁוֹן שֶׁהֵם מִתְחִילִין
יִבְרַכְךָ דֵּאֵילוֹ בְּשֶׁאֵר תִּיבּוֹת שֶׁבְּבִרְכַת כֹהֲנִים לֹא שִׁיךְ לְמִימַר הִכִּי שֶׁהִרִי אֵינֶם
קוֹרִין עַד שֶׁשִּׁי'צ מְקַרָּא אוֹתָם. וְלִכְךָ יוֹתֵר יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי לְגִרוּס אֵין הַמְּקַרָּא רִשְׁאֵי
לְקָרוֹת כֹהֲנִים וְכֵךְ הִיא הַגִּירְסָא בְּפִרְקָא וְאֵלוֹ נֹאמְרִים (דף ל"ט): אִמַר רְבִי זִירָא
אִמַר רַב חֲסֵדָא אֵין הַקּוֹרָא רִשְׁאֵי לְקָרוֹת כֹהֲנִים וְכוּ' עַד וְאֵין הַכֹהֲנִים מִתְחִילִין
בְּבִרְכָה אַחֲרַת עַד שִׁיכְלָה אָמֵן מִפִּי הַצְּבוּר. וְבִיאוֹר עֵנִין זֶה לְדַעַת רְבִינּוּ אֵין
הַקּוֹרָא כְּלוּמַר שִׁי'צ שְׁקוֹרָא כֹהֲנִים כְּדִי שִׁיחֲזִירוּ פְּנִיָּהֶם לְבִרְךָ אֵינוּ רִשְׁאֵי
לְקָרוֹתָם כֹהֲנִים עַד שִׁיכְלָה אָמֵן שֶׁל בְּרִכַת הוֹדָאָה מִפִּי הַצְּבוּר וְאֵין הַכֹהֲנִים
רִשְׁאֵין לְהִתְחִיל בְּבִרְכַת אַק"ב שֶׁל אַהֲרֹן וְכוּ' עַד שִׁיכְלָה דְבוּר כֹהֲנִים מִפִּי
הַמְּקַרָּא וְאֵין הַצְּבוּר עוֹנִין אָמֵן אַחַר בְּרִכַת אַק"ב שֶׁל אַהֲרֹן וְכוּ' עַד שֶׁתְּכַלֶּה
בְּרָכָה מִפִּי הַכֹהֲנִים וְאֵין הַכֹהֲנִים מִתְחִילִין בְּבִרְכָה אַחֲרַת דֵּהֵינּוּ יִבְרַכְךָ עַד
שִׁיכְלָה מִפִּי הַצְּבוּר אָמֵן אַחַר אַק"ב שֶׁל אַהֲרֹן וְכוּ'. מִשְׁנָה
בְּבִרְכוֹת (דף ל"ד). וְכַתֵּב רְבִינּוּ דֵּלֹא יֵדַע אֵי זוֹ בְּרָכָה מְקַרָּא אוֹתָם אִם פְּסוּק
שְׁנֵי אוֹ שְׁלִישֵׁי כְּלוּמַר דְּבִפְסוּק רֵאשׁוֹן לִיכָא לְסַפּוּקֵי שֶׁהִרִי אֵינוּ מְקַרָּא יִבְרַכְךָ

אלא הכהנים אומרים אותו מעצמם. ויש לספק אם לפירוש זה רשאי לענות
אמן אחר אק"ב של אהרן או נימא דלא פלוג רבנן:

לחם משנה **אין המקרא רשאי להקרות לכהנים וכו'.** עיין בשאלות מהר"ר
אליה מזרחי ז"ל שאלה כ':

1 אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל
שליח צבור שים שלום. ואין הכהנים רשאים לעקר ממקומן
עד שיגמר שליח צבור שים שלום. ואין רשאים לכף קשרי
אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם מן הצבור. ומתקנות עזרא
שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהן אלא עומדין [ד] יחפין:

כסף משנה **אין הכהנים רשאים כו' עד שיגמור ש"צ שים שלום.** מימרא
דרבי זירא אמר רב חסדא בפי' אלו נאמרים (סוטה ל"ט): **ואינן רשאים לכוף**
וכו'. שם מימרא דרב חסדא: **ומתקנות עזרא שלא יעלו הכהנים וכו'.** ברייתא
(שם דף מ'.) ופרק בתרא דר"ה (דף ל"א.). ומ"מ ט"ס יש בדברי רבינו דהא
אמרינן בהני דוכתי דתקנת ריב"ז היא וגם במרובה (ב"ק פ"ב.) בעשר תקנות
שהתקין עזרא ליתא להא אלא כך צריך לגרוס ומתקנת רבי יוחנן בן זכאי
שלא יעלו הכהנים וכו':

2 כשיהיו הכהנים מברכין את העם לא יביטו בעם ולא יסיחו
דעתן אלא יהיו עיניהם כנגד הארץ כעומד בתפלה. ואין אדם
רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין את העם כדי
[ה] שלא יסיחו דעתם. אלא כל העם מתכונן לשמע הברכה
ומכונים פניהם כנגד פני הכהנים ואינם מביטים בפניהם:

כסף משנה **כשהיו הכהנים מברכים את העם וכו'.** בפרק ב' דחגיגה (דף י"ו)
דרש רבי יהודה בר נחמני המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים כשהיו
עומדין על דוכן ומברכין את ישראל בשם המפורש עיניו כהות וכתבו
התוספות דאפילו בגבולין מיתסר משום היסח הדעת והכי איתא בירושלמי
בפרק ג' דמגילה אמר רבי יוסי הדא אמרה שאסור להסתכל בכהנים בשעה
שהם מברכין את העם אמר רבי חגי כלום אמרו אלא משום היסח הדעת אנא
מסתכל ולא מסחנא דעתאי עכ"ל. וכיון דמשום היסח הדעת הוא אם כן גם
הכהנים המברכים צריך שלא יסיחו דעתם וכל שכן הוא:

ח אם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְּבָרֵךְ אֶחָד מִתְחִיל לְבָרֵךְ מֵעֲצָמוֹ. וְשָׁלַיִח צָבוּר מִקְרָא אוֹתוֹ מְלָה מְלָה כְּמוֹ שְׁאֲמַרְנוּ. הָיוּ ^[נ] שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר אֵינָן מִתְחִילִין לְבָרֵךְ עַד שְׂיִקְרָא לָהֶם שְׁלִיחַ צָבוּר וְאוֹמֵר לָהֶם ^[נ] כִּהְנִיִּים וְהֵם עוֹנִין וְאוֹמְרִים (במדבר ו-כד) 'יְבָרְכֶךָ'. וְהוּא מִקְרָא אוֹתָן מְלָה מְלָה עַל הַסֹּדֵר שְׁאֲמַרְנוּ:

כסף משנה **היה הכהן וכו'.** עד ואומר להם כהנים. מימרא דאביי פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ח):

ט כִּיצַד בְּרַפְתָּ כִּהְנִיִּים בַּמִּקְדָּשׁ. הַכֹּהֲנִים עוֹלִין לְדוּכָן אַחֵר שְׂיִשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים עֲבוֹדַת תְּמִיד שֶׁל שַׁחַר. וּמִגְבִּיֵּהִין יְדֵיהֶם לְמַעַלָּה עַל גְּבִי רִאשִׁיָּהוּן וְאַצְבָּעוֹתֵיהֶן פְּשׁוּטוֹת. חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל שְׂאִין מִגְבִּיָּה יְדָיו לְמַעַלָּה מִן הַצִּיץ. וְאַחַד מִקְרָא אוֹתָן מְלָה מְלָה כְּדָרְךָ שְׁעוֹשִׁין בְּגִבּוּלֵין עַד שְׂיִשְׁלִימוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים. וְאִין הָעַם עוֹנִין אַחֵר כָּל פְּסוּק אֶלָּא עוֹשִׁין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּרַכָּה אַחַת. וְכִשְׂיִשְׁלִימוּ כָּל הָעַם עוֹנִים בְּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם:

כסף משנה **ומגביהין ידיהם למעלה וכו' עד מן הציץ.** משנה שם: ואין העם עונים וכו'. משנה (שם דף ל"ז) במדינה אומר אותם שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת ומפרש בגמרא (דף מ'): דהיינו לפי שאין עונים אמן במקדש ואין צריך כאן שום הפסק ובפרק סדר תעניות כיצד (תענית ט"ז): תניא אין עונים אמן במקדש ואלא מהו אומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם:

י וְאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כְּכֹתְבוֹ וְהוּא הַשֵּׁם הַנִּהְיָה מִיּוֹ"ד הִ"א נָא"ו הִ"א. וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְּפָרֵשׁ הָאֲמוּר בְּכָל מְקוֹם. וּבַמִּדְיָנָה אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּכַנּוּיּוֹ וְהוּא בְּאֶלְ"ף דָּל"ת. שְׂאִין מְזַכִּירִין אֶת הַשֵּׁם כְּכֹתְבוֹ אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בְּלִבָּד. וּמִשְׁמַת שְׁמַעוֹן הַצַּדִּיק פְּסָקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְּפָרֵשׁ אֶפְלוּ בַּמִּקְדָּשׁ כְּדִי שְׁלֹא יִלְמַד אוֹתוֹ אָדָם שְׂאִינוֹ חָשׁוּב וְשְׂאִינוֹ הַגּוֹן. וְלֹא הָיוּ חֲכָמִים

הָרֵאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין שֵׁם זֶה לְתַלְמִידֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים אֶלָּא
פַּעַם אַחַת לְשִׁבְעַ שָׁנִים. כָּל זֶה גִּדְּלָה לְשִׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא :

כסף משנה ואומר את השם ככתבו וכו'. פרק ואלו נאמרים (סוטה ל"ז ל"ח)
במקדש אומר השם ככתבו ובמדינה בכנויו : ומשמת שמעון הצדיק וכו' : ולא
היו חכמים וכו'. ברייתא פרק בתרא דקידושין (דף ע"א) :

יא אין ברכת כהנים נאמרת בכל מקום אלא בלשון הקדש
שנאמר [\(במדבר ו-כג\)](#) 'כה תברכו את בני ישראל'. כך למדו מפי
השמועה ממשנה רבנו עליו השלום כה תברכו בעמידה. כה
תברכו בנשיאת כפים. כה תברכו בלשון הקדש. כה תברכו
פנים כנגד פנים. כה תברכו בקול רם. כה תברכו בשם המפורש.
והוא שיהיה במקדש כמו שאמרנו :

כסף משנה אין ברכת כהנים וכו' עד כמו שאמרנו. משנה וברייתות פרק ואלו
נאמרים (סוטה דף ל"ח) דיליף כל הני דרשות מכה תברכו בגי' דקראי
אחריני :

לחם משנה אין ברכת כהנים נאמרת וכו' כך למדו מפי השמועה וכו'. אף על
גב דברייתא מפיק לכל הני דרשות מקראי אחריני אסמכינהו רבינו ז"ל אקרא
דכה תברכו משום דכל הני הוו ציווי לכהנים איך יעשו בענין הברכה ודייקי
שפיר מקרא דכה תברכו אבל ודאי שהם מקראי אחריני נפקי ולהכי כתב
רבינו ז"ל מפי השמועה וכו' :

יב אין הכהנים רשאין בכל מקום להוסיף ברכה על שלשת
הפסוקים כגון [\(דברים א-יא\)](#) 'י'י אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם
אלף פעמים וכיוצא בה לא בקול רם ולא בלחש שנאמר [\(דברים](#)
[ד-ב\)](#) 'לא תוסיפו על הדבר'. בשעה שכל כהן עולה לדוכן כשהוא
^[ח] עוקר רגליו לעלות אומר יהי רצון מלפניך י'י אלהינו
שתהיה ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה
ואל יהי בה מכשול ועון מעתה ועד עולם. וקדם שיחזיר פניו
לברך את העם מברך ברוך אתה י'י אלהינו מלך העולם אשר

קִדְשָׁנוּ בְּקִדְשָׁתוֹ שֶׁל אֱהָרֹן וְצִוְנוֹ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה. וְאַחַר כֵּן מִחֲזִיר פָּנָיו לְצַבּוֹר וּמִתְחִיל לְבָרְכָם. וְכִשְׁמִחֲזִיר פָּנָיו מִן הַצַּבּוֹר אַחַר שְׂמֵשָׁלִים [ט] אָמַר עֲשִׂינוּ מָה שֶׁגִּזְרַתְ עָלֵינוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ מָה שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ (דְּבָרִים כו-טו) 'הִשְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל':

כסף משנה אין הכהנים רשאים וכו' עד לא תוסיפו על הדבר. ברייתא בראש השנה פרק ראווהו בית דין (דף כ"ח): בשעה שכל כהן עולה וכו'. פרק ואלו נאמרים (סוטה ל"ט) א"ר אלעזר בן שמוע מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה מאי מברך א"ר זירא אמר רב חסדא אשר קדשנו במצותו של אהרן וכו' כי עקר כרעיה מאי אמר ר' ירמיה וכו' וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש רבשי"ע עשינו מה שגזרת עלינו וכו':

יג כְּשִׁמְחִזִּירֵינוּ הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם לְצַבּוֹר לְבָרְכָם וְכִשְׁמִחֲזִירֵינוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצַּבּוֹר אַחַר שֶׁמְבָרְכִין לֹא יִחֲזִירוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין בְּכָל מְקוֹם. וְכֵן כָּל פְּנוֹת שְׂיִהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה לֹא יִהְיוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין:

כסף משנה כשמחזירין הכהנים וכו'. נלמד ממה שיבא בסמוך: וכן כל פינות וכו'. הכי אמרינן בפ"ב דסוטה (דף ט"ז): ופרק קמא דיומא ובזבחים (דף ס"ב): במקדש מברכין ברכת כהנים וכו'. במסכת תמיד פרק ז' תנן שאחר הקרבת תמיד של שחר היו עומדין על מעלות האולם ומברכין ברכת כהנים ולא נזכר שם שהיו מברכין אלא פעם זו:

יד בַּמִּקְדָּשׁ מְבָרְכִין בְּרֶכֶת כֹּהֲנִים פְּעַם אַחַת בַּיּוֹם אַחַר תְּמִיד שֶׁל שַׁחַר. בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל מַעְלוֹת הָאוּלָם וּמְבָרְכִין כְּדֶרֶךְ שְׂאֲמָרְנוּ. אֲבָל בַּמִּדִּינָה מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה חוּץ מִמְּנַחָה כְּמוֹ שְׂאֲמָרְנוּ. בְּכָל מְקוֹם מִשְׁתַּדְּלִין שְׂיִהְיֶה הַמִּקְרָא אוֹתוֹ [י] יִשְׂרָאֵל שְׂנֵאֶמֶר (במדבר ו-כג) 'אָמור לָהֶם' מִכָּל שְׂאִין הַמִּקְרָא מֵהֶם:

כסף משנה בכל מקום משתדלין וכו'. ירושלמי פרק אין עומדין כתבוהו התוס' פרק אי"נ (סוטה דף ל"ח.) אמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל והיינו להשתדל אחריו אבל לא לעיכובא דהא תנן (ברכות ל"ד) ואם אין שם כהן אלא החזן לא ישא כפיו אלמא יכול להיות החזן כהן:

הלכות תפילה וברכת כהנים - פרק חמשה

עשר

א ששה דברים מונעין נשיאת כפים. הלשון. והמומין. והעברה. והשנים. והיין. וטמאת הידים. הלשון כיצד. העלגים שאין מוציאים את האותיות כתקונן כגון שקורין לאלפי"ן עיני"ן ולעיני"ן או לשבט סבלת וכיוצא בהן אין נושאים את כפיהן. וכן כבדי פה וכבדי לשון שאין דבריהם נפרים לכל אין נושאים את כפיהן:

כסף משנה הלשון כיצד וכו'. (מגילה דף כ"ד:) אמר רב חיפני ובישני כלומר אנשי חיפא ובית שאן שקורין לעיני"ן אלפי"ן ולא לפי"ן עיני"ן לא ישא את כפיו. וסובר רבינו שה"ה לכבדי פה וכבדי לשון וקורין לשבולת סבולת:

ב המומין כיצד. כהן שיש מומין בפניו או בידיו או ברגליו כגון שהיו אצבעותיו עקמות או עקשות או שהיו ידיו בוקניות לא ישא את כפיו לפי שהעם מסתכלין בו. מי שהיה ריר יורד על זקנו בשעה שהוא מדבר וכן הסומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו והכל היו רגילים בזה הסומא באחת מעיניו או בזה שרירו זב מתר לפי שאין מסתכלין בו. וכן מי

שְׁהִיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אֶסְטִיס וּפּוּאָה לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. וְאִם רֹב
אֲנָשֵׁי הָעִיר מְלֹאכְתָן בְּכָךְ מִתֵּר לְפִי שְׂאִין מִסֵּת־כָּלִין בּוֹ :

כסף משנה המומין כיצד וכו'. משנה שם כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו ובגמרא תנא מומין שאמרנו בפניו ידיו ורגליו אריב"ל ידיו בהקניות לא ישא את כפיו תנא ידיו בהקניות לא ישא את כפיו עקומות לא ישא את כפיו. ופירש"י בהקניות לינטי"ש בלעז. עקומות כפופות. עקומות לצדיהן. ומספקא לי מילתא בזמן הזה שנוהגים לכסות פניהם וידיהם בטלית בעת נשיאת כפים כיון דליכא למיחש להעם המסתכלים בו אם נאמר דמומין שבפניו וידיו לא מעכבי או נימא דלא פלוג רבנן בין מגולים למכוסים דבכל גווני מעכבי: **מי שהיה רירו וכו'.** שם אמר רב הונא זבלגן לא ישא את כפיו ופרש רבינו דהיינו רירו יורד על זקנו: **וכן הסומא וכו'.** מימרא דרבי יוחנן וברייתא שם: **ואם היה דש בעירו וכו'.** ברייתות שם: **וכן מי שהיו וכו'.** משנה שם כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו רבי יהודה אומר אף מי שהיו ידיו צבועות איסטיס ופואה לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו. ובגמרא תנא אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר ומשמע דת"ק לא פליג ארבי יהודה אלא דת"ק אמר מומין ור"י אמר ידיו צבועות ועוד דבגמרא אמרו על סברתו תנא אם רוב אנשי העיר וכו' אלמא כוותיה קיימא לן:

לחם משנה מי שהיה רירו יורד על זקנו בשעה שהוא מדבר וכו' ואם היה דש בעירו והכל היו רגילים וכו'. מדכתב רבינו ז"ל בזה הסומא באחת מעיניו או בזה שרירו זב משמע דלא מהני הך דדש בעירו אלא בהני אבל לא באצבעותיו עקומות ועקושות וכו' וטעמו שלא הוזכר בגמ' גבי הך דסומא מאחת מעיניו ומי שהיה רירו זב וטעמא משם דהך דידיה בהקניות הוי שינוי טפי ואע"ג דדש בעירו מסתכלין בו:

א הָעֵבֶרָה כִּיצַד. כֹּהֵן ^[א] שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ אֶף עַל פִּי שְׁעֵשָׂה תְּשׁוּבָה לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו שֶׁנֶּאֱמַר [\(ישעיה א-טו\)](#) 'יְדִיכֶם דָּמִים מְלֹאוּ וְכִתִּיב [\(ישעיה א-טו\)](#) 'וּבְפָרְשֵׁיכֶם כִּפִּיכֶם וְגו'. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד כּוֹכָבִים בֵּין בְּאֵנֶס בֵּין בְּשִׁגְגָה אֶף עַל פִּי שְׁעֵשָׂה תְּשׁוּבָה אֵינּוּ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר [\(מלכים ב כג-ט\)](#) 'אֲדָּ לֹא יַעֲלוּ כֹהֲנֵי הַבָּמֹת וְגו'. וּבִרְכָה כְּעִבּוּדָה הִיא שֶׁנֶּאֱמַר ^[ב] [\(דברים יח\)](#) 'לְשָׂרְתוֹ וּלְבָרָךְ בְּשֵׁמוֹ'. וְכֹן כֹּהֵן שֶׁהִמִּיר לְעִבּוּיִם ^[ג] אֶף עַל פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ אֵינּוּ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם. וּשְׂאָר הָעֵבֶרֹת אֵין מוֹנְעִין :

כסף משנה **כהן שהרג את הנפש וכו'.** פרק אין עומדין (ברכות ל"ב): **וכהן שעבד עכו"ם וכו'.** בסוף מנחות (דף ק"ט) תנן הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש ואין צריך לומר דבר אחר שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות על מזבח ה' בירושלים. ופירש רש"י ואין צריך לומר דבר אחר אם שמשו לעכו"ם לא ישמשו עוד בירושלים. וכתבו התוספות שבספר הזהיר הביא ראיה מכאן שכהן שהמיר לא ישא את כפיו וזהו דעת רבינו וכיון שכן אפילו שב בתשובה לא מהני דקרא דאך לא יעלו כהני הבמות וגו' כששבו בתשובה נמי מיירי וכן מתני' דכהנים ששמשו בבית חוניו אפילו שבו בתשובה משמע. ויש חולקים ואומרים שאם שב בתשובה נושא את כפיו. **ומ"ש בין באונס, צ"ע מני"ל הא דכהני הבמות וכהנים ששמשו בבית חוניו לא משמע שהיו אנוסים. ומ"ש וכן כהן שהמיר לעכו"ם,** כלומר ולא עבדה דאי עבדה מאי איריא המיר אפילו לא המיר נמי ולישניה דייק הכי דגבי עבד עכו"ם שהיה מעשה כתב אע"פ שעשה תשובה וגבי המרה כתב אף ע"פ שחזר בו, ומכל מקום צ"ע מני"ל:

לחם משנה **כהן שעבד עכו"ם בין באונס בין בשגגה וכו'.** בסוף מנחות (דף ק"ט) אמרו שגג בזריקה ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח ורב ששת אמר אין קרבנו ריח ניחוח. עוד שם הזיד בשחיטה ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח ורב ששת אמר אין קרבנו ריח ניחוח. עוד השתחוה לעכו"ם ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח וכו' רב ששת וכו' הודה לעכו"ם ר"נ אמר וכו' רב ששת אמר וכו' וצריכא דאי אשמועינן הך קמייתא וכו' ומשמע מדברי רבינו ז"ל דסתם כהן שעבד עכו"ם אפי' בשגגה משמע דבהודה והשתחוה הוי אפי' שגג בהן ועל דא קאמר רב ששת אין קרבנו ריח ניחוח ולהכי כתב דכשעבד עכו"ם בשוגג דלא ישא את כפיו וכן כתב בפירוש בהלכות ביאת מקדש פ"ט. ותימה כיון דבשחיטה דוקא הזיד ולא שגג ובכל השאר הוי אפילו שוגג א"כ למה ליה בגמרא למעבד צריכותא ולומר ואי אשמועינן שחיטה משום דעבד עבודה אחת אבל השתחוה וכו' לימא דשחיטה דוקא הזיד אבל בהשתחויה אשמועינן רב ששת דאפי' בשוגג אין קרבנו ריח ניחוח. ועוד דכיון דבגמרא הוה משמע לן דהוה אסרינן טפי בשחיטה מבהשתחוואה א"כ היכי קאמר הרב דלפי האמת השתחוואה חמירא משחיטה מסתייה דלימא דלפי האמת הם שוין ולא נאמר סברות הפוכות. ועייק כיון דבשחיטה בשוגג לא נאסר למה סתם כך רבינו ז"ל כאן שעבד עכו"ם דמשמע אפי' בשחיטה דהא שחיטה אחת מהעבודות היא והיה לו לפרש דבשחיטה בשוגג לא נאסר. מיהו לזה י"ל דכיון דכתב רבינו ז"ל דאיתקש ברכה לעבודה סמך על מ"ש שם בהלכות עבודה מיהו לקושיא קמאי צ"ע. ואי"ת אפי' לפירוש רש"י ז"ל למה הוצרכו בגמרא לעשות צריכותא מזריקה להשתחויה הא איצריכו למפלג בהשתחוה לאשמועינן ר"נ דאפילו הזיד אינו אוסר דלא שמעינן מקמייתא דקמייתא לא קאמר אלא שוגג בזריקה אבל הזיד אסור. וי"ל דאין הי"נ דהוה מצי לשנויי הכי אלא דבעי

לאשכח צריכותא אליבא דרב ששת אבל מה שהקשיתי לדעת רבינו ז"ל צ"ע
דאליבא דרב ששת ג"כ הוי צריכותא : **וכן כהן שהמיר וכו'**. משמע אע"פ שלא
עבד דהיינו כהודה לעבודת כוכבים דאסור כדכתיבנא :

ד השנים כיצד. כהן נער לא ישא את כפיו עד ^[ד] שיתמלא זקנו.
והיין כיצד. מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את
כפיו עד שיסיר את יינו מעליו לפי שהקשה ברכה לעבודה.
שתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מתר.
ואם שתה יותר מרביעית אף על פי שהיה מזוג אף על פי
ששתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו עד שיסיר את יינו
מעליו. וכמה היא רביעית אצבעים על אצבעים ברום אצבעים
וחצי אצבע וחמש אצבע כגודל. וזה האצבע שמושחין בו בכל
התורה פלה הוא הגודל והוא הנקרא בהן יד :

כסף משנה **כהן נער וכו'**. סוף פרק קמא דחולין (דף כ"ד): תנו רבנן נתמלא
זקנו ראוי לישא את כפיו. וכתבו התוספות דאע"ג דאמרינן בפרק לולב הגזול
(סוכה דף מ"ב) דקטן היודע לפרוש כפיו מחלקין לו תרומה בבית הגרנות התם
היינו שהוא פורש עם הגדולים כדי לבסס הקול אבל בפני עצמו כל שלא
נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו : **והיין כיצד**. ריש פרק בתרא דתענית (דף
כ"ו): אמרינן דלכולי עלמא שיכור אסור בנשיאת כפים. **ומ"ש דברביעית
לחוד אסור לישא את כפיו**. כבר ביאר שהטעם משום דאיתקש ברכה לעבודה
דכתיב לשרתו ולברך בשמו מה עבודה ברביעית אף נשיאות כפים ברביעית.
ומ"ש שתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. הוא
מדאסיקנא בפ"ג דכריתות (דף פ"ה) [ני"ג:] דהלכה כרבי אליעזר דאמר אם
הפסיק בו או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור אם נכנס למקדש וכיון דבביאת
מקדש פטור בנשיאת כפים מותר דהא דאיתקש ברכה לעבודה אסמכתא
בעלמא היא ודיינו שנאסור לישא את כפיו היכא שאם נכנס למקדש חייב :
**ומ"ש ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואע"פ ששתאו בכמה
פעמים לא ישא את כפיו**. הוא מדאסיקנא התם דהא דאם נתן לתוכו מים כל
שהוא פטור דוקא ברביעית אבל אם שתה יותר מרביעית אע"פ שנתן לתוכו
מים חייב ומשמע לרבינו דה"ה למאי דאמרינן אם הפסיק בו דדוקא ברביעית
אבל ביותר מרביעית חייב : **וכמה היא רביעית וכו'**. בפרק ע"פ (פסחים ק"ט) :

לחם משנה השנים כיצד כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו. נראה

דהוציא זה רבינו ז"ל ממה שאמרו בפרקא קמא דחולין (דף כ"ד ע"ב) נתמלא זקנו וכו' ראוי לישא את כפיו ובתו' הקשו מההיא דקטן היודע לישא את כפיו ותירצו דיש חילוק בין כשהוא עם גדולים להיכא שהוא לבדו דכשהוא לבדו צריך מילוי זקן ובדברי רבינו ז"ל לא הוזכר חילוק זה. ונראה דרבינו לא מתרץ הכי אלא שלעולם צריך מילוי זקן ומ"ש קטן היודע לישא את כפיו ר"ל שכיון שהגיע לכלל דעת שיוודע לעשות כך חולקין לו תרומה אבל לא דישא את כפיו קודם מילוי זקן, וא"ת מכל מקום תיקשי ממתניתין דפרק הקורא עומד ויושב דאמר שם דקטן אינו נושא את כפיו דמשמע דאם הביא שתי שערות נושא דהכי קא דייק רבינו ז"ל גבי פריסת קריאת שמע בפרק שמיני אבל פורס הוא על שמע משיביא ב' שערות ונראה ודאי דדייק ליה מהא מתני', וי"ל דגבי פריסת קריאת שמע דלא אשכח רבינו ז"ל גילוי במקום אחר בהיפך דייק הכי אבל גבי נשיאות כפים דמשכחת במקום אחר דבעינן נתמלא זקנו כדאמר פירקא קמא דחולין לא דייקינן הכי ומאי דנקט קטן משום אחרינא נקטיה אבל גבי נשיאת כפים אפילו גדול אינו נושא את כפיו כל זמן שלא נתמלא הזקן. והשתא יש לומר דגבי שליח צבור אפילו שלא יהיה בדרך קבע בעינן מילוי זקן ולא כמו שחילקו התוספות דכיון דאשכחן גבי שליח צבור דצריך מילוי זקן לא דייקינן ממתני' להכי ומה שכתב משהביא שתי שערות הוא לענין פריסת קריאת שמע לבדה: **והיין כיצד מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו וכו'.** בפרק ג' דכריתות (דף פ"ה) [י"ג]:) תנו רבנן יין ושכר אל תשת יכול אפילו כל שהוא אפילו מגתו ת"ל ושכר אין אסור אלא כדי לשכר וכמה כדי לשכר כדי רביעית יין בן ארבעים יום אי"כ מה ת"ל יין לומר לך מה יין מוזהרין עליו כל שהוא ומוזהרין עליו מגתו רבי יהודה אומר יין אין לי אלא יין שאר משכרין מנין תלמוד לומר ושכר אם כן מה ת"ל יין על היין במיתה ועל שאר משקין באזהרה רבי אליעזר אומר יין אל תשת ושכר [אל תשת] אל תשתהו (אלא) כדרך שכרותו הא אם הפסיק או נתן לתוכו מים כל שהוא פטור וכו' ע"כ ואמרו שם דהלכה כרבי אליעזר ולכך פסק רבינו הכי כאן גבי נשיאת כפים דאיתקש ברכה לעבודה. עוד שם כמאן אזלא הא דתניא אכל דבילה קעילית ושתה דבש או חלב ונכנס למקדש ושימש לוקה כמאן כרבי יהודה. ומכאן תימה על דברי רבינו ז"ל דהוא פסק כאן כרבי אליעזר ובפרק ראשון מהלכות ביאת מקדש פסק כרבי יהודה דאמר ואם נכנס ועבד והוא שיכור משאר משקין המשכרין אפילו מן החלב או מן הדבילה הרי זה לוקה ועבודתו כשרה והיינו כרבי יהודה דהכי אוקמה בגמרא כדכתיבנא. ועוד קשה דשם פסק כרבי אליעזר עצמו שכתב או שתה רביעית והפסיק בה או מזגה במים או שתה יין מגיתו תוך ארבעים יום וכו' וע"ק דפסק גם כן כרבנן דאמר יין בן ארבעים יום. ונראה לפרש דהוא סבר דרבי

אליעזר מוסיף אכל הני דלעיל וטעמא דבגמרא אמרו ורבי אליעזר סבר כל מידי דמשכר ואם כן רבי אליעזר מוסיף אתנא קמא ורבי יהודה ומה שאמרו בגמרא כמאן כרבי יהודה לאו למימרא דלא אתיא כרבי אליעזר אלא כלומר דלא כרבנן ומה שהזכיר רבי יהודה הוא משום דרבי יהודה אמר בפירוש זאת הסברא והוא הדין דרבי אליעזר מודה בה כדכתיבנא: **שהוקשה ברכה לעבודה**. ואם תאמר הא בפרק בשלשה פרקים (דף כ"ו:) לא אמרו אלא למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר לומר לך מה נזיר וכו' ונראה דמסמיכות הפרשיות מפקי לה, וי"ל דסובר רבינו ז"ל כדמשני שם דבגמרא אמר קרא לשרתו ולברך בשמו כולה דרשה מפקינן מיניה וסמיכות הפרשה לא אתי אלא לבעל מום כדאמר שם וא"ת כיון דמקשינן לנזיר לענין דבעל מום משום דהוי לקולא כדאמרו שם דכיון דהוי דבר דרבנן מקשינן לקולא א"כ כהן מומר נמי אקיש לנזיר לקולא ואמאי אקיש לעבודה אדרבה אית לך לאקושי לנזיר ולומר מה נזיר אפילו שהמיר וחזר אף כהן נמי. וי"ל דסברא הוי לאקושי ליה למשרת להא מילתא משום דלא גרע מכהן שהרג את הנפש שאמרו שלא ישא את כפיו אעפ"י שעשה תשובה כדנפקיה מקרא דובפרשכס כפיכס וא"כ נראה דה"נ דלא גרע הא: **סליקו להו הלכות תפלה בס"ד**

ה טַמְאֵת הַיָּדִים כִּיצַד. כִּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל אֶת יָדָיו לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו אֶלָּא נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד הַפָּרֶק כְּדָרְךָ שֶׁמִּקְדָּשִׁין לְעִבּוּדָה וְאַחַר כֵּן מְבָרֵךְ שֶׁנֶּאֱמַר [\(תהילים קלד-ב\)](#) 'שָׂאוּ יְדֵכֶם קִדְשׁ וּבְרַכּוּ אֶת יְיָ'. וְהִחָלֵל אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכֹהֲנוֹ:

כסף משנה **טומאת הידים כיצד כהן שלא נטל ידיו וכו'.** מימרא דריב"ל פרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ט) ופירש"י שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן כלומר ואע"פ שנטל שחרית וכן הסכימו התוספות. ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב טומאת הידים ואי כשנטל ידיו שחרית עסיק טהרת הידים מיבעי ליה שהרי אינם טמאות אלא שצריך להוסיף טהרה על טהרתן ועוד דאם איתא הו"ל לכתוב אעפ"י שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם שום טומאה לא ישא עד שיטול כמו שכתב בפ"י מהלכות ברכות גבי נטילת ידים לאכילה וכ"כ בא"ח וז"ל כתב ה"ר אברהם בן הרמב"ם הלכה למעשה לפני אבא מארי ז"ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים וסומך על נט"י לק"ש ולתפלה עכ"ל: **והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו.** פשוט בטעמו:

ו כֹּהֵן שֶׁלֹא הָיָה לוֹ דָבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הַמוֹנְעִין נְשִׂיאת כַּפִּים אֶף עַל פִּי שְׂאִינוֹ חֶכֶם וְאִינוֹ מְדַקְדָּק ^[ה] בְּמִצּוֹת אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנִים אַחֲרָיו אוֹ שֶׁלֹא הָיָה מְשָׂאוֹ וּמִתְּנוֹ בְּצַדֵּק הָרִי זֶה נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְאִין מוֹנְעִין אוֹתוֹ לְפִי שֶׁזֶּוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרְאוּי לְנְשִׂיאת כַּפִּים וְאִין אוֹמְרִים לְאָדָם רְשָׁע הוֹסֵף רְשָׁע וְהִמְנַע מִן הַמִּצְוֹת :

כסף משנה כהן שלא היה לו וכו'. דאמרינן בירושלמי דהניזקין שמא תאמר איש פלוני כהן מגלה עריות ושופך דמים הוא ת"ל ואני אברכם ומפרש רבינו דהיינו שאינו מדקדק במצות או שהעם מרננים אחריו אבל לא נודע דאילו הרג בודאי הא אמר ר' יוחנן כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו :

ז וְאֵל תִּתְּמָה וְתֹאמַר וּמָה תוֹעִיל בְּרַכַּת הַדְּיוֹט זֶה. שְׂאִין קָבוּל הַבְּרָכָה תְּלוּי בַּכֹּהֲנִים אֶלָּא בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר [\(במדבר ו-ב\)](#) 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם'. הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂים מִצְוֹתָן שֶׁנֶּצְטוּוּ בָּהּ וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו מְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּחֻפְצוֹ :

ח עִם שֶׁהֵם אַחֲרֵי הַכֹּהֲנִים אֵינָם בְּכֹלל הַבְּרָכָה. וְהַעוֹמְדִים מִצְדִּיהֶן הָרִי הֵם בְּכֹלל הַבְּרָכָה. וְאִם הִיְתָה מְחַצָּה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִים אֶפְלוּ הִיא חוֹמָה שֶׁל בְּרִזָּל הוֹאִיל וּפְנִיָהּ מוּל פְּנֵי הַכֹּהֲנִים הָרִי הֵם בְּכֹלל הַבְּרָכָה :

כסף משנה עם שהם אחורי הכהנים. פרק אלו נאמרים (סוטה ל"ח): תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה: והעומדים מצדיהן וכו'. שם (ל"ח ל"ט) איבעיא להו צדדים מאי ת"ש להזות לפניו והזה לאחוריו לאחוריו והזה לפניו הזאתו פסולה כלומר דכוונה בעינן, לפניו והזה על הצדדים שבפניו הזאתו כשרה כלומר צדדים שיש ממנו ולהלן ולא צדדים שיש ממנו ולאחור וה"נ שלאחר הכהנים אע"פ שאינו אחריהם ממש כלאחוריו דמי כלומר העם שאחורי הכהנים ואין מכוונין כנגד אחוריהם אלא משוכין לצדדים אינן בכלל ברכה. ורבינו סתם ולא חילק משום דמשמע ליה דכל כה"ג פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים נינהו ולא איצטריך

למעטינהו: **ואם היתה מחיצה וכו'.** מימרא דריב"ל פרק אלו נאמרים (שם ל"ח). **ומ"ש הואיל ופניהם מול פני הכהנים** לא למעט עם שכנגד צדדים שלפניהם דהנהו כלפניהם דמו אלא לומר דלא תימא הואיל ומחיצה אינה מפסקת עם שאחורי כהנים שאין ביניהם מחיצה הו"ל למיהוי בכלל ברכה לכך כתב ופניהם מול פני הכהנים:

ט נְשִׂאֵת כַּפִּים בַּעֲשֶׂרָה וְכֹהֲנִים מִן הַמְּנִיָּן. בֵּית הַכֹּהֲנֹת שְׂכָלוֹן כֹּהֲנִים כָּלֵם נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם. וְלָמִי הֵם מְבָרְכִים לְאַחֵיהֶם שְׂבַצְפוֹן וְלְאַחֵיהֶם שְׂבַדְרוֹם. וְכִי עוֹנָה אַחֲרֵיהֶם אָמֵן הַנְּשִׂים וְהַטָּף. וְאִם נִשְׂאָרוּ שָׁם עֲשֶׂרָה כֹּהֲנִים יוֹתֵר עַל אֱלוֹ שְׂעָלוּ לְדוֹכוֹן הָעֲשֶׂרָה עוֹנִין אָמֵן וְהַשָּׂאֵר מְבָרְכִין:

כסף משנה נשיאת כפים בעשרה. משנה פרק הקורא עומד (מגילה כ"ג): אין נושאים כפיהם בפחות מעשרה: **ומ"ש וכהנים מן המנין: בה"כ שכולה כהנים וכו'.** פרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ח): אמר רב אידי אמר רבי שמלאי בה"כ שכולה כהנים כולן עולים לדוכן למי מברכין אמר רבי זירא לאחיהם שבשדות והתני רב שימי בה"כ שכולה כהנים מקצתן עולין לדוכן ומקצתן עונין אמן ל"ק הא דאשתיוור בי עשרה הא דלא אשתיוור בי עשרה. ופירש"י אשתיוור בי עשרה מקצתן עולין לדוכן ועשרה הנשארין עונין אמן לא אשתיוור בי עשרה לא חשיב ברכה לחודייהו והילכך כולם עולים ומברכין לאחיהם שבשדות. ולפיכך צ"ל שמ"ש **רבינו ואם נשאר שם עשרה כהנים וכו' דה"ה אם יש שם יותר מעשרה כהנים עשרה מהם אינן עולין לדוכן והשאר עולין ואלו העשרה עונין אחריהם אמן ואף ע"ג דברכת כהנים בעשרה וכהנים מן המנין שאני התם דישראל הם העונים אמן אבל הכא דכולם הם כהנים ואין ביניהם ישראל לא חשיבי לברכת כהנים לענות אמן אלא אם כן העונים הם עשרה. ומה שהחליף רבינו וכתב **שבצפון ושבדרום ומי עונה אחריהם הנשים והטף.** ירושלמי פ' אין עומדין:**

ז צְבוּר שְׂלֵא הָיָה בָּהֶן כֹּהֵן אֶלָּא שְׂלִיחַ צְבוּר לְבַדּוֹ לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. וְאִם הָיְתָה הַבְּטָחָתוֹ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לְתַפְלָתוֹ ^[נ] רִשָּׁאי. וְאִם אֵין לָהֶם כֹּהֵן כָּלֵל כְּשִׁינִיעַ שְׂלִיחַ צְבוּר לְשִׂים שְׁלוֹם אוֹמֵר אֱלֹהֵינוּ ^[נ] וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּרַכְנוּ בְּבִרְכָה הַמְּשַׁלְּשֵׁת בְּתוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אֱהָרֹן וּבָנָיו

כְּהֲנִים עִם קְדוֹשֶׁת כְּאֹמֹר (במדבר ו-כד) 'יִבְרַךְ יְיָ וַיִּשְׁמְרֵהוּ' (במדבר ו-כה) 'יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְדֵּךְ' (במדבר ו-כו) 'יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם' (במדבר ו-כז) 'וְשָׁמוּ' [ח] אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם. וְאִין הָעַם עוֹנִין אָמֵן. וּמִתְחִיל וְאֹמֵר שְׁמֵי שְׁלוֹם :

כסף משנה צבור שלא היה בהם כהן וכו' עד רשאי. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל"ד): ואם אין להם כהן וכו' עד שים שלום: ומ"ש ואין העם עונים אמר כלומר אחר כל פסוק ופסוק שאין עונים אמר אלא כשהכהנים מברכים כנ"ל וכן כתב בכלבו, וי"מ דה"פ ואין עונים אמר אחר ושמך את שמי ולא נהירא:

יא כֹּהֵן שֶׁנִּשְׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְהִלָּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמָצָא צָבוּר שֶׁמֶת־פְּלִין וְלֹא הִגִּיעוּ לְבִרְכַת כְּהֲנִים נוֹשֵׂא יָדָיו לָהֶן וּמְבָרְכֵן. וְאֶפְלוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. כֹּהֵן שֶׁלֹּא עָקַר רִגְלָיו מִמְּקוֹמוֹ לְעֵלוֹת לְדוֹכֵן בְּשַׁעַת שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ צָבוּר רָצָה שׁוּב אֵינּוּ עוֹלָה בְּאוֹתָהּ תִּפְלָה. אָבֵל אִם עָקַר רִגְלָיו לְעֵלוֹת אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְדוֹכֵן אֶלָּא אַחֵר עֲבוּדָה הֲרִי זֶה עוֹלָה וּמְבָרְךְ :

כסף משנה כהן שנשא כפיו וכו'. כך פשוט בר"ה פרק ראוהו בית דין (דף כ"ח): כהן שלא עקר רגליו וכו'. פרק אלו נאמרים מימרא דריב"ל (סוטה ל"ח): אבל אם עקר רגליו וכו'. שם תני רבי אושעיא:

יב כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינּוּ עוֹלָה לְדוֹכֵן [ט] אֵף עַל פִּי שֶׁבִטַּל מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת הֲרִי זֶה כְּעוֹבֵר עַל שְׁלֹשׁ עֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו-כג) 'כֹּה תְּבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (במדבר ו-כג) 'אָמֹר לָהֶם' (במדבר ו-כז) 'וְשָׁמוּ אֶת שְׁמֵי'. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינּוּ מְבָרְךְ אֵינּוּ מִתְבָּרְךְ וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרְךְ מִתְבָּרְךְ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב-ג) 'וְאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ':

כסף משנה כל כהן שאינו עולה לדוכן וכו'. שם אריב"ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלש עשה וסובר רבינו דלאו דוקא עובר אלא הרי זה כעובר משום דליכא לשון צווי אלא כה תברכו: כל כהן שאין מברך וכו' וכל כהן המברך וכו'. שם מימרא דריב"ל: סליק הלכות תפלה

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

יש בכללן חמש מצוות עשה. וזהו פָּרֶטָן : א) להיות תפילין על הראש. ב) לקשרם על היד. ג) לקבוע מזוזה בפתחי השערים. ד) לכתב כל איש ספר תורה לעצמו. ה) לכתב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני ספרי תורה :

ובאור כל מצוות אלו בפרקים אלו :

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק ראשון

א ארבע פרשיות אלו. שהן [\(שמות יג-א\)](#) 'קדש לי'. [\(שמות יג-א\)](#) 'והיה כי יביאך יי' שבספר ואלה שמות. ו**(דברים ו-ד)** 'שמע'. [\(דברים יא-ג\)](#) 'והיה אם שמוע'. הן שנקתבות בפני עצמן ומחפין אותן בעור ונקראין תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד. ואפלו קוצו של אות אחת מארבע פרשיות אלו מעכב את כלן מן התורה עד שיהיו נכתבות שלמות כתקונן :

כסף משנה ארבע פרשיות אלו וכו'. במכילתא ובהקומץ רבה (מנחות דף ל"ד:). ומ"ש והיה כי יביאך שבספר ואלה שמות איצטריך למכתב הכי משום דאיכא והיה כי יביאך במשנה תורה פרשה ואתחנן: **ואפילו קוצו של אות אחת וכו'**. במנחות פרק הקומץ בתרא (דף כ"ח) תנן שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן. ארבע פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן. ובגמרא (דף ל"ד) מעכבות זו את זו פשיטא אמר רב יהודה לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד: **וכתב** הרא"ש ז"ל בהלכות ס"ת קוצו של יו"ד פירש"י זהו רגל ימין כפוף למטה וק"ל דפשיטא דמעכבא דזהו עיקר גוף האות ופירש ר"ת שהוא לצד שמאל שכפוף למטה כדאמרינן התם (דף כ"ט) מפני מה ראשה של יו"ד כפוף למטה דלצד ימין קרוי רגלו ואמרינן נמי בפסיקתא דיו"ד יש לו נקודה אחת למטה ונקודה אחת למעלה וגם אמרו שם מפני מה יו"ד כפוף ולפי זה יש ליו"ד תג למעלה וגם כפוף למטה, ואפשר דקוצו של יו"ד היינו תג למעלה ויו"ד כפוף היינו רגל ימיני:

ב וְכֹן שְׁתֵּי פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁבְּמִזוּזָה שֶׁהֵן (דברים ו-ד) 'שְׁמַע' (דברים יא-ג) יוֹהֵיָה אִם שְׁמוֹעִי אֶפְלוּ אוֹת אַחַת מִשְׁתֵּי הַפְּרָשִׁיּוֹת אִם חִסֵּר קוּצוֹ מְעַכֵּב מִן הַתּוֹרָה עַד שֶׁיְהִיּוּ שְׁתֵּי הֵן נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֹן סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁחִסֵּר אֶפְלוּ אוֹת אַחַת פְּסוּל:

כסף משנה וכן ספר תורה שחיסר אפילו אות אחת וכו'. דעת רבינו דכיון דבתפילין ומזוזה אות אחת מעכב וכמו שנתבאר בסמוך ה"ה לספר תורה דהא תנן בפרק קמא דמגילה (דף ח'): אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבים אלא אשורית ועוד דאמרינן בהקומץ רבה (מנחות דף כ"ט): ספר תורה שיש שלש טעיות בכל דף יתקן ד' יגנו ומדקאמר יתקן אלמא דקודם שתיקן אפילו בטעות אחד מיפסל כתפילין ומזוזות. והר"ן דחה ראיות אלו בפרק שני דמגילה ומ"מ זה דעת רבינו כמבואר בדבריו פרק עשירי מהלכות אלו. עוד ראיה לדברי רבינו מדאמרינן פרק קמא דב"ב אפשר ספר תורה חסר אות אחת וכתוב לקוח את ספר תורה הזה אלמא דכי חסר אות אחת אינו נקרא ספר התורה ועוד דאמרינן דאפילו אות אחת אסור לכתוב שלא מן הכתב כלומר שמא יחסר אות או ייתר אות אלמא אפילו חסרון אות אחת פוסל. והא דגרסינן בהניזקין (גיטין דף ס') אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו דמשמע הא חסר פסוק אחד קורין בו י"ל דל"ק דאפשר לומר דר' יונתן בא ללמדנו שאין דין ספר תורה כדין המגילה שאם השמיט בה הסופר אפילו כמה יריעות וקראן הקורא ע"פ יצא אבל בספר

תורה אפילו חסר יריעה אין קורין בו ומדאגמרן דחסרון פוסל בס"ת לענין קריאתו לא שנא לן בין חסרון מעט למרובה וממילא דאפילו חסר אות פסול כנ"ל לדעת רבינו :

ג עֲשֶׂה דְבָרִים יֵשׁ בְּתַפְלִין כָּלֵן הֶלְכָה לְמֹשֶׁה מְסִינֵי וְכָלֵן מְעַכְבִּין. לְפִיכָד אִם שָׁנָה בְּאַחַת מֵהוּ הָרִי הַתַּפְלִין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם הֵן בְּכַתִּיבָתָן וְשְׁמוֹנָה בְּחִפּוּיָן וְקִשְׁיֵרֵת רְצוּעוֹתֶיהֶן. וְאֵלוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבְּכַתִּיבָתָן. שְׁכוֹתָבִין אוֹתָן [א] בְּדִיו וְשִׁיְהִיו נִכְתָּבִין עַל הַקֶּלֶף :

כסף משנה עשרה דברים וכו'. מתבארות והולכות בסמוך : שכותבין אותן בדיו וכו'. ברייתא בשבת פרק הבונה (דף ק"ג) כתב שלא בדיו יגנוז. ומ"ש שהוא הלי"מ. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות ס"ת :

ד כִּיצַד מַעֲשֵׂה הַדִּיו. [ב] מְקַבְּצִין הָעֵשׂוֹן שֶׁל שְׁמַנִּים אוֹ שֶׁל זָפֶת וְשֶׁל שַׁעֲוָה וְכִיּוּצָא בָּהֶן וְגוּבְלִין אוֹתָן בְּשֶׁרֶף הָאֵילָן וּבְמַעַט דְּבִשׁ וְלוֹתֶתִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה וְדַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה רְקִיקִין וּמִיבָשִׁין אוֹתוֹ וּמְצַנִּיעִין אוֹתוֹ. וּבְשַׁעַת כְּתִיבָה שׁוֹרְהוּ בְּמִי עֶפְצִים וְכִיּוּצָא בּוֹ וְכוֹתֵב בּוֹ. שְׂאֵם תִּמְחַקְנוּ יִהְיֶה נִמְחָק. וְזֶהוּ הַדִּיו שֶׁמְצַוָּה מִן הַמְּבַחֵר לְכֹתֵב בּוֹ סְפָרִים תַּפְלִין וּמְזוּזוֹת. וְאִם כָּתֵב שְׁלֹשָׁתָן בְּמִי [ג] עֶפְצָא וְקִנְקֻנְתוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד וְאִינוּ נִמְחָק כְּשֶׁרִים :

כסף משנה ומיבשין אותו וכו'. הכי משמע בפ"ב דנדה (דף כ') דדיו שלהם יבש היה מדאמרין התם רבי אמי פלי קורטא דדיותא ובדיק בה ופירש רש"י ז"ל מבקע חתיכת דיו יבש ובודק בו מראית דם שחור : וזהו הדיו שמצוה וכו' : ואם כתב שלשתן וכו'. כ"כ הרא"ש דאע"ג דבפרק שני דגיטין (דף י"ט) משמע דמי עפצא לאו היינו דיו כשמערבין בו קומוס שקורין גומ"א בלעז נקרא דיו :

ה אִם כֵּן מָה מַעֲטָה הַהֶלְכָה שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה מְסִינֵי שִׁיְהִיו כְּתוּבִים בְּדִיו. לְמַעַט שְׂאֵר מִינֵי צְבָעוֹנִין כְּגוֹן הָאָדָם וְהַיָּרֹק :

וְכִי־צִא בָּהֶן. שְׂאֵם כָּתַב בְּסִפְרִים אוֹ בַתְּפִלִּין אוֹ בַמְּזוּזוֹת אֶפְלוֹ
אוֹת אַחַת בְּשָׂאָר מִיַּי צְבָעוֹנִין אוֹ בְּזָהָב הָרִי אֵלּוֹ פְּסוּלִין :

כסף משנה אם כן מה מיעטה ההלכה וכו' עד פסולים. קשה דתניא בהבונה (שבת ק"ג) כתב האזכרות בזהב יגנזו משמע דוקא האזכרות אבל כתב אותיות אחרות בזהב כשר. וי"ל דה"ה לאותיות אחרות שכתבן בזהב פסול שהרי לא כתבן בדיו ואזכרות דנקט משום דסד"א שלרוב מעלתן ראויות ליכתב בזהב קמ"ל והכי משמע מדתניא במסכת סופרים פ"ק אין כותבין בזהב :

1 שְׁלֹשׁ עוֹרוֹת הֵן. גְּוִיל וְקֶלֶף וְדוּכָסוּסְטוּס. פִּיצֵד. לוֹקְחִין עוֹר
בְּהֶמָּה אוֹ חֲזִיה וּמַעֲבִירִין הַשְּׂעָר מִמֶּנּוּ תַּחֲלָה. וְאַחַר כֵּן מוֹלְחִין
אוֹתוֹ בְּמַלַּח. וְאַחַר כֵּן מַעֲבִדִין אוֹתוֹ בְּקִמַּח. וְאַחַר כֵּן בְּעַפְצָא
וְכִי־צִא בּוֹ מְדַבְּרִים שְׂמִכּוֹצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ. וְזֶה
הוּא הַנְּקָרָא גְּוִיל :

כסף משנה שלש עורות הן וכו'. יש גירסאות מחולפות בלשון רבינו יש גורסין
זה החלק שממול השיער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס
ופירוש זה כתב בעל הערוך בשם רבינו האי ז"ל ויש גורסין בלשון רבינו בהפך
זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס וזה שממול הבשר נקרא קלף.
וכתב הר"ן ז"ל בשבת פרק המוציא שזה דעת רבינו והוא גם כן דעת הרמב"ן
ז"ל וזו היא נוסחת רבינו מאין ספק כמבואר בתשובתו לחכמי לונל שאכתוב
בפ"ג בע"ה וכך היא גירסת ה"ר מנוח, ואפשר שאח"כ חזר בו וכתב כמו
שכתוב בספרים שלנו שהוא כדעת רוב הפוסקים. ודע שדעת רבינו דאע"ג
דמשמע בגמרא דכל דלא עפיץ עור מיקרי ולא גויל ולא קלף ואינו כשר לספר
תורה ולא לתפילין ומזוזות לאו דוקא עפיץ דעיבוד סיד שלנו כעיבוד עפצים
וכמ"ש התוס' בשם ר"ת וז"ש ואח"כ בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצים
את העור ומחזקים אותו :

2 וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ וְחָלְקוּ אוֹתוֹ בְּעֵבִיו
לְשָׁנִים כְּמוֹ שֶׁהֶעֱבְדִין עוֹשִׂין עַד שֶׁיְהִיוּ שְׁנֵי עוֹרוֹת. אֶחָד דָּק
הוּא שְׂמִמּוֹל הַשְּׂעָר וְאֶחָד עֶבֶה וְהוּא שְׂמִמּוֹל הַבָּשָׂר וְעֵבְדוּ אוֹתוֹ
בְּמַלַּח וְאַחַר כֵּן בְּקִמַּח וְאַחַר כֵּן בְּעַפְצָא וְכִי־צִא בּוֹ. זֶה הַחֲלָק

שְׁמֹמֹל הַשָּׁעַר נִקְרָא קֶלֶף וְזֶה שְׁמֹמֹל הַבָּשָׂר נִקְרָא
דּוֹכְסוֹסְטוֹס :

ח הַלְכָה לְמֹשֶׁה מְסִינֵי שְׂיֵהִיו כּוֹתְבֵין סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַגּוֹיִל
וְכוֹתְבֵין בְּמָקוֹם הַשָּׁעַר. וְשְׂיֵהִיו כּוֹתְבֵין הַתְּפִלִּין עַל הַקֶּלֶף
וְכוֹתְבֵין בְּמָקוֹם הַבָּשָׂר. וְשְׂיֵהִיו כּוֹתְבֵין הַמְּזוּזָה עַל
דּוֹכְסוֹסְטוֹס וְכוֹתְבֵין בְּמָקוֹם הַשָּׁעַר. וְכָל הַפּוֹתֵב עַל הַקֶּלֶף
בְּמָקוֹם שָׁעַר אֹ שְׁפָתֵב בְּגוֹיִל וּבְדוֹכְסוֹסְטוֹס בְּמָקוֹם בָּשָׂר
פְּסוּל :

כסף משנה הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין וכו'. ברייתא בשבת פרק
המוציא יין (דף ע"ט:) ובפרק הקומץ (מנחות ל"ב) הלכה למשה מסיני תפילין
על הקלף מזוזה על הדוכסוסטוס קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שיער
ועוד התם תנא דבי מנשה כתבה על הנייר ועל המטלית פסולה על הקלף ועל
הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס"ת ועוד תניא שינה בזה ובזה
פסולה ופירשו בגמרא לחדא אוקימתא שינה בזה ובזה היינו שכתב על הקלף
במקום שיער על הדוכסוסטוס במקום בשר. והרא"ש בהלכות ס"ת פסקה
להיא דתנא דבי מנשה. וכתב הר"ן ז"ל בפרק המוציא יין דמצוה מן המובחר
ספר תורה בגויל מדאמרינן בגיטין (דף נ"ד:) גוילים שבו לא עבדתים לשמן
והיינו נמי דאמרינן בפ"ק דב"ב (דף י"ד:) גבי ס"ת שעשה משה דאקשינן בתרי
פושכי היכי יתיב משום דמשמע לן דשל גויל היה דאי של קלף מאי קשיא ליה
הרי יכול לגררן ולהעמידן על גלדן אלא ודאי מצוה מן המובחר בגויל וכן כתב
ר"ח. ומ"מ בדיעבד כשר אף על הקלף ועל הדוכסוסטוס אלא שהרמב"ם כתב
דעל הדוכסוסטוס פסול ולא נהירא עכ"ל. ומ"ש דגויל במקום שיער דוקא.
פ"ק דמ"ס וירושלמי פ"ק דמגילה צריך לכתוב על הגויל במקום שיער ואם
שינה פסול :

ט אִף עַל פִּי שְׁכָף הִיא הַלְכָה לְמֹשֶׁה מְסִינֵי אִם כָּתַב סֵפֶר תּוֹרָה
עַל הַקֶּלֶף כָּשֶׁר. וְלֹא נֶאֱמַר גּוֹיִל [ד] אֶלָּא לְמַעַט דּוֹכְסוֹסְטוֹס שְׂאֵם
כָּתַב עָלָיו הַסֵּפֶר פְּסוּל. וְכֵן אִם כָּתַב אֶת הַמְּזוּזָה עַל הַקֶּלֶף אֹ
עַל הַגּוֹיִל כָּשֶׁר. לֹא אָמְרוּ עַל דּוֹכְסוֹסְטוֹס אֶלָּא לְמַצָּוָה :

כסף משנה אף על פי שכך הוא הלכה למ"מ וכו'. בפ"ק דבי"ב (דף י"ד) שאלו את רבי ס"ת בכמה אמר בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע ומדלא מדכר דוכסוסטוס אלמא דוכסוסטוס כלל לא ואע"ג דפרק המוציא (שבת ע"ט) תנא דבי מנשה כתבה על הקלף ועל הגויל ועל דוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס"ת רבי לא ס"ל הכי וכוותיה קיימא לן דהוא עדיף מתנא דבי מנשה ועוד דבירושלמי פ"ק דמגילה ובמ"ס פ"ק קתני גבי ספר התורה כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ומדלא מדכרי דוכסוסטוס אלמא כרבי ס"ל: **וכן אם כתב את המזוזה על הקלף וכו'.** ברייתא פרק המוציא יין כתב מזוזה על הקלף פסולה אמר רשב"א רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת וסובר רבינו דכרבי מאיר קיימא לן וכן פסקו הפוסקים וטעמא משום דעבד בה עובדא ועוד דהא רשב"א קאי כוותיה ועוד דבגמרא מיייתנין לה לסיועי לסתם תלמודא דאמרה דמזוזה נכתבת על הקלף אלמא הכי הלכתא ועוד דרב נמי אמר התם הכי וליכא מאן דפליג עליה. וקשה דאם כן כי תניא הלמ"מ מזוזה על הדוכסוסטוס ניתני על הדוכסוסטוס ועל הקלף אלא ודאי משמע דלמצוה דוכסוסטוס בעינן וכן כתב הר"ף בהלכות מזוזה. וכתב הר"ן בפרק המוציא יין אע"ג דלישנא דהיה כותבה לכתחלה משמע י"ל דה"ק היה כותבה על הקלף כשלא היה מזדמן לו דוכסוסטוס אי"נ שבמקום הצריך שימור כגון שעומדת במקום התורפה וכו' היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עכ"ל. **ומ"ש רבינו או על הגויל וכו' דכיון דהא דאמרינן מזוזה על הדוכסוסטוס היינו למצוה אם איתא דעל הגויל פסולה ניתני מזוזה על הדוכסוסטוס ועל הקלף למעוטי גויל דטפי עדיף לאשמועינן עיכובא מלאשמועינן מצוה אי"ו על הגויל כשר ולא נאמר דוכסוסטוס אלא למצוה כנ"ל.** והר"ן כתב בפרק המוציא ראיה אחרת:

אין כותבין ספרים תפלין ומזוזות על גבי עור [ה] בהמה
טמאה ועוף וחייה הטמאים. אבל כותבין על גבי עור בהמה
וחייה ועוף טהורים ואפלו נבלות וטרפות שלהן. ואין כותבין
על גבי עור הדג הטהור מפני הזהמה. שאין הזהמה פוסקת
בעבודה:

כסף משנה אין כותבין ספרים וכו' עד שלהן. ברייתא בשבת פרק שמונה שרצים (דף ק"ח): **ומ"ש שנכתבין ע"ג עור של עוף טהור.** מימרא דר"ה שם, וכל הני אע"ג דגבי תפילין מיתנו חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך דהא תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' ואית לן לקיומי האי כללא כל היכא דלא אשכחן שחילקו חז"ל ביניהם שבאותו דבר שחילקו נחלק ביניהם לא בדבר

אחר: **ואין כותבין ע"ג עור הדג וכו'.** (שם) בעא מר בריה דרבינא מר"נ ב"י מהו לכתוב תפילין ע"ג עור של דג טהור א"ל אם יבא אליהו ויאמר אי פסיק זוהמא מיניה אי לא פסקא:

יא גויל של ספר תורה וקלף של תפילין או של ספר תורה צריך לעבד אותן לשמן. ואם עבדן שלא לשמן ^[1] פסולין. לפיכך אם עבדן הכותי פסולין אף על פי שאמרנו לו לכותי לעבד עור זה לשם הספר או לשם התפילין פסולין. שהכותי על דעת עצמו הוא עושה לא על דעת השוכר אותו. לפיכך כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הכותי פסול. ^[2] ומזוזה אינה צריכה העבדה לשמה:

כסף משנה גויל של ספר תורה וכו'. בגיטין פי הניזקין (נ"ד): אמרינן דההוא דאמר ספר תורה שכתבתי גוילין שבו לא עבדתים לשמן נאמן ואמרינן התם דמפסלי בהכי: ומ"ש כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הכותי פסול. הוא מדאמרינן בפ"ב דגיטין (דף כ"ג) דכותי אדעתא דנפשיה קא עביד: ומזוזה אינה צריכה וכו'. כבר נשאל רבינו על זה מחכמי לונ"ל והשיב וז"ל ילמדנו רבינו מפני מה עור של מזוזה אינו צריך עיבוד לשמה אע"פ שבספר תורה ותפילין צריך עיבוד לשמן ונפסלין אם לא נעבד לשמן ואי משום דקרי ליה למזוזה קדושה קלה הא ג"כ קורא לתפילין קדושה קלה: תשובה לא מפני זה אלא מפני שלא נשמע במזוזה עיבוד לשמה והיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר. וא"ת מ"ט ס"ת ותפילין צריכין עיבוד לשמן לפי שעצמו של ספר תורה ועצמן של תפילין הם המצוה לפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבות יתירה והוצרכו לעבדן לשמן לפי שיזהר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני שהבית חייב ואם אין בית אין מזוזה אבל ספר תורה ותפילין חובת הגוף התדירה עכ"ל. ומ"ש מפני שלא נשמע וכו' על מ"ש בסוף ועצמה של מזוזה אינה המצוה הוא סומך דאילו מפני שלא נשמע לחוד לא מכרע מידי דהא תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו', וגם הטענה שטען שעצמה של מזוזה אינה המצוה היא תמוה בעיני דמנין לנו לומר כן כל זמן שלא מצינו בדברי רז"ל חילוק ביניהם:

יב הלכה למשה מסיני שאין כותבין ספר תורה ולא מזוזה אלא ^[3] בשרטוט. אבל תפילין אינן צריכין ^[4] שרטוט לפי שהן

מִחֲפִיּוֹן. וּמִתֵּר לְכֹתֵב תְּפִלִּין וּמְזוּזָה שֶׁלֹּא מִן הַכֶּתֵב שֶׁהַכֹּל
גֹּרֵסִין פְּרָשִׁיּוֹת אֵלָיו. אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לְכֹתֵב אֶפְלוּ אוֹת
אֶחָת שֶׁלֹּא מִן הַכֶּתֵב:

כסף משנה הלכה למ"מ שאין כותבין וכו'. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו
הרי"ף סוף הלכות ס"ת הלכה למ"מ שיהיו כותבין בעורות בדיו מסורגל
פירוש משורטט. ואסיקנא בפ"ב דמגילה והלכתא מזוזה צריכה שרטוט
תפילין אין צריכין שרטוט, וכיון דסתמא אמרינן בירושלמי כותבין מסורגל
אכולהו הוה לן למימר דקאי אלא דמיעטו בגמרא דידן תפילין בהדיא אבל
ס"ת דלא אימעוט בעי שרטוט ופירש רבינו למה אין התפילין צריכין שרטוט
לפי שהם מחופין אבל המזוזה אינה מחופה כל כך שבנקל יכול להסירה
ממקומה. והר"ן כתב בפ"ב דמגילה דטעמא משום דמזוזה נבדקת אחת
בשבוע וכו': **ומותר לכתוב תפילין ומזוזות וכו'.** ברייתא פ"ב דמגילה: **אבל**
ס"ת. שם מימרא דרבה בר בר חנה א"ר יוחנן והטעם שמא יטעה בחסרות
ויתרות: **וכתב** ה"ר מנוח ודוקא לכתחלה אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב
לא פסל. וצ"ע אם אותם פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב
כיון דגריסין עכ"ל:

יג סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁכָּתְבוּ אֶפִיקוּרוֹס יִשְׂרָפּוּ. כְּתָבוּ
כוֹתֵי אוֹ יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר אוֹ מוֹסֵר בֵּיד אָנֶס אוֹ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ
קָטָן הָרִי אֵלּוּ פְּסוּלִין וְיִגְנְזוּ שְׁנֵאמַר [\(דברים ו-ח\)](#) 'וּקְשָׁרְתֶם' [\(דברים ו-ו\)](#)
ט 'וּכְתַבְתֶּם' כָּל שְׂמִינְהָר עַל הַקְּשִׁירָה וּמֵאֲמִין בָּהּ הוּא שְׁכוֹתֵב.
נִמְצְאוּ בְּיַד אֶפִיקוּרוֹס וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי כְּתָבוּ יִגְנְזוּ. נִמְצְאוּ בְּיַד
כוֹתֵי כְּשָׁרִים. וְאֵין לוֹקַחִין סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַכוֹתֵי
ו] **ביותר על דמיהם שלא להרגיל אותן לגנבן ולגזלן:**

כסף משנה ספר תורה תפילין ומזוזות וכו'. בגיטין פרק השולח (דף מ"ה)
אר"נ נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורוס ישרף כתבו כותי יגנו ואמרינן בתר הכי
ס"ת שכתבו כותי תני חדא ישרף ותני חדא יגנו ותניא אידך קורין בו
ואוקימנא להא דתני יגנו כי האי תנא דתנא רב המנונא בריה דרבא מפשרונא
ס"ת שכתבו אפיקורוס ומוסר ביד אנס כותי ועבד אשה וקטן וישראל מומר
פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו
בקשירה אינו בכתיבה וכיון דר"נ סבר כתבו כותי יגנו כהאי ברייתא קי"ל,
ואף על גב דתני אפיקורוס בהדייהו ובכתבו אפיקורוס אר"נ דישרף איכא

למימר דאע"ג דלא קי"ל כברייתא באפיקורוס באידך קי"ל כוותה, אי"נ דברייתא נמי סברה דכתבו אפיקורוס ישרף אלא משום דבאינך לא מצו למנקט ישרף לא נקט נמי באפיקורוס. ופירש"י אפיקורוס אדוק בעבודת כוכבים כגון כהניהם ישרף דודאי לשם עכו"ם כתבו כו' עבד ואשה אינן בקשירה דמ"ע שהזמן גרמא היא כותים גירי אריות הם כלומר ולא ברצון נפשם מומר ומוסר ביד אנס הרי פרקו מעליהם עול עכ"ל. ונראה דישראל מומר היינו מומר לכל התורה דאילו מומר לדבר אחד מאי איריא מוסר ביד אנס אפילו מומר לעבירה שאינה חמורה כ"כ פסול אי"ו כדאמרן: **נמצאו ביד אפיקורוס**. (שם) מימרא דר"נ: **נמצאו ביד כותי וכו'**. (שם דף מ"ה) במשנה אין לוקחים ספרים תפילין ומזוזות מן הכותים יותר על דמיהם מפני תיקון העולם כלומר שלא להרגילן לגונבם ולגוזלן למכור ביוקר. ובגמרא א"ל רב בודיא לרב אשי יתר על דמיהן הוא דאין לוקחים הא בכדי דמיהם לוקחים ש"מ ס"ת שנמצא ביד כותי קורין בו דילמא לגנוז כלומר הא דדייקין מתניי הא בכדי דמיהם לוקחים לגנוז קאמר ואין מניחין אותו בידו שמא כשר הוא וגונזין אותו מספיקא. ובתר הכי אמרינן נמצא ביד כותי אמרי לה יגנוז ואמרי לה קורין בו ופסק רבינו דקורין בו כלישנא בתרא ועוד דפשטא דדיוקא דמתניתין הכי מוכחא דלקרות בו פודין אותו ואף על גב דדחי רב אשי אדיחוויא לא סמכינן אלא כשרים הם:

ד סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁכָּתְבוּ עַל גְּבֵי עוֹר בְּהֶמָּה חֵיָּה וְעוֹף הַטְּמֵאִין אוֹ עַל גְּבֵי עוֹרוֹת [כ] שְׂאִינָם מְעַבְּדִין אוֹ שֶׁכָּתְבוּ סֵפֶר תּוֹרָה וְתְּפִלִּין עַל עוֹר שֶׁלֹּא עֵבֶדוֹן לְשֵׁמוֹ הָרִי אֱלוֹ פְּסוּלִין:

כסף משנה ספר תורה תפילין ומזוזות וכו' עד הרי אלו פסולין. כבר נתבאר למעלה:

טו הַכּוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין אוֹ מְזוּזָה וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה לֹא הִיָּתֵה לוֹ פְּוִנָה וְכָתַב אֶזְכָּרָה [כ] מִן הָאֶזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן שֶׁלֹּא לְשֵׁמוֹ פְּסוּלִין. לְפִיכָךְ הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם אֶפְלוּ מְלֶכֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ לֹא יִשְׁיבְנוּ. הָיָה כּוֹתֵב שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה שְׁמוֹת הָרִי זֶה מִפְּסִיק בְּיַנְיָהֶם וּמְשִׁיב:

כסף משנה הכותב ס"ת וכו'. בהניזקין (גיטין נ"ד:) אמרינן דההוא דאמר ס"ת שכתבתי אזכרות שבו לא כתבתים לשמן ופסל רבי אמי הס"ת ומוכח

התם דאפילו באזכרה אחת שכתבה שלא לשמה מיפסל: **לפיכך הכותב וכו'.** במ"ס ובירושלמי פרק אין עומדין, וטעם תיבת לפיכך כיון שאם כתב אזכרה אחת שלא לשמה נפסלו אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו כדי שלא יסיח דעתו מהכוונה ויפסל ס"ת. וכתב רבינו אפילו מלך ישראל לומר שאם הוא מלך עכו"ם ישיבנו כדי שלא יהרגנו. **ומ"ש הכותב את השם וכו' עד מאות שלפניו.** בתוספתא ובמ"ס וכתבו הר"ף בהלכות ס"ת והטעם שצריך להתחיל מאות שלפניו היינו משום שמא יהא רוב דיו על הקולמוס ויפול כשיכתוב השם ויצטרך למוחקו או שמא נדבק שער בראש הקולמוס ויפסיד הכתב:

טז **הטובל את הקלמוס לכתב את השם לא יתחיל מאות השם אבל מתחיל הוא מאות שלפניו.** ש"כ לכתב את השם כלו תולה אותו בין השטות. ^[מ] אבל מקצת השם בשטה ומקצתו תלוי פסול. ובשאר התבות אם ש"כ כותב מקצת התבה בשטה ומקצתה למעלה. ב"מ דבריים א"מורים בספר תורה אבל במזוזה ותפילין ^[נ] אין תולין בהן אפלו אות אחת. אלא אם ש"כ אפלו אות אחת ג"ז מה שכתב וכותב אחרת. ומתיר לכתב את השם על מקום ^[ס] הגרד ועל מקום המחק ב"כ:

כסף משנה **ש"כ לכתוב השם וכו'.** בהקומץ (מנחות ל') פלוגתא דתנאי וקאמר ר"ש שזורי כל השם תולין מקצתו אין תולין אמר רבין בר חיננא אמר עולא א"ר חנינא הלכה כר"ש שזורי וממילא משמע דדוקא בשם הוא דאין תולין הא בשאר תיבות תולין: **בד"א בס"ת אבל בתפילין וכו'.** בירושלמי פ"ק דמגילה והטעם משום דהוי שלא כסדרן. ואמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו ואין מחלק בין פרשיות בין תיבות לאותיות: **מותיר לכתוב וכו'.** בפרק הקומץ הטועה בשם גורר את מה שכתב ותולה מה שגרר וכותב השם על מקום הגרר דברי ר' יהודה כלומר אם לא כתב שם בן ד' שהיה לו לכתוב גורר בתער שיהיה יפה מקום הגרר אבל לא ימחקנו בעוד שהכתב לח שלא יהיה נאה ר' יצחק אומר אף מוחק וכותב רבה בר בר חנה א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא הלכה מוחק וכותב וכיון דאסיקנא דמותר לכתוב השם על המחק מכ"ש שכותבין אותו על הגרד ואפילו בתפילין ומזוזות ובלבד שיהיו כתובים כסדרן:

יז כֹּתְבֵי סְפָרִים תִּפְלִין וּמְזוּזוֹת אָסוּר לָהֶם לְהַפִּיךְ הִירֵיעָה עַל פְּנֵיהָ אֶלָּא פּוֹרֵשׁ עָלֶיהָ בְּגָד אוֹ כּוֹפֵלָה :

כסף משנה **כותבי ספרים וכו' עד בגד.** ברייתא פרק בתרא דעירובין (דף צ"ה) ופי' הקומץ רבה בלשון הזה, ופי' הענין שהוא רוצה להגן שלא יפול אבק על האותיות ואמרו שלא יהפוך היריעה על פניה שנמצא הכתב תחתון לפי שהוא מנהג בזיון אלא פורס עליה בגד ואז לא יפול אבק על האותיות, וכתב רבינו תיקון אחר שיכפלנה :

יח סֵפֶר תּוֹרָה תִּפְלִין וּמְזוּזָה שְׁאֵמַר הַסּוֹפֵר אַחַר שִׁיָּצְאוּ מִתַּחַת יָדוֹ לֹא כְּתַבְתִּי הָאֲזְכָּרוֹת שְׁבָהוּ לְשִׁמּוֹ אֵינּוּ נֶאֱמָן לְפָסְלוֹ אֲבָל נֶאֱמָן הוּא לְהַפְסִיד כָּל שְׂכָרוֹ. וְלָמָּה אֵינּוּ נֶאֱמָן לְפָסְלוֹ שְׁמָא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַפְסִיד עַל הַלּוֹקַח אוֹ עַל זֶה שֶׁשָּׂכְרוֹ וְדוֹמָה שְׁאֵינּוּ מִפְּסִיד בְּאִמְרָה זוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָאֲזְכָּרוֹת. לְפִיכָּךְ אִם אָמַר סֵפֶר תּוֹרָה זֶה אוֹ תִּפְלִין אֵלוֹ עוֹרוֹת שְׁלָהוּ אֵינָם מְעַבְדוֹת לְשִׁמּוֹ מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלוֹ. שְׁהָרִי הַכֹּל יוֹדְעִים שְׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת מְעַבְדִּים לְשִׁמּוֹ אֵין שְׂכַר לוֹ כָּלֵל :

כסף משנה **ספר תורה תפילין ומזוזות וכו' עד אין שכר לו כלל.** בגיטין פרק הניזקין (דף נ"ד :) ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שבו לא כתבתים לשמן אמר ליה ספר תורה ביד מי אמר ליה ביד לוקח אמר ליה נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה אמר ליה רבי ירמיה נהי דאפסיד שכר אזכרות שכר דס"ת כוליה מי הפסיד אמר ליה אין שכל ספר תורה שאין אזכרות שבו כתובות לשמן אינו שוה כלום. ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גוילין שבו לא עיבדתים לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ספר תורה ומאי שנא מדרבי אמי התם איכא למימר טעי בדברי ירמיה הכא כיון דמפסיד כולא אגריה ואתא ואמר אימור קושטא קאמר. ופרש"י התם איכא למימר דמשקר ונתכוון להקניט וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה אבל הכא גבי קלפים דידע הוא שיפסיד כל שכרו ואמר אימור קושטא קאמר :

יט אין כותבין תפלין ומזוזה אלא בכתב אשורית. והתירו בספרים לכתב אף ביוני בלבד. וכבר נשקע יוני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין היום ^[ט] שלשתן אלא אשורית. וצריך להזהר בכתיבתן כדי שלא תדבק אות באות שכל אות שאין העור מקיף לה מארבע רוחותיה ^[פ] פסול. וכל אות שאין התינוק שאינו לא חכם ולא סכל יכול לקרותה פסול. לפיכך צריך להזהר ^[צ] בצורת האותיות שלא תדמה היו"ד ^[ק] לנא"ו ולא נא"ו ליו"ד ולא כ"ף לבי"ת ולא בי"ת לכ"ף ולא דל"ת לרי"ש ולא רי"ש לדל"ת וכן כל פיוצא בזה עד שירוצו כל הקורא בהן:

כסף משנה אין כותבין תפילין וכו'. משנה סוף פ"ק דמגילה (דף ח'): אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית רשבי"ג אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. ובגמרא (דף ט'): א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כרשבי"ג. ומ"ש רבינו **וכבר נשתקע יונית וכו'** כלומר אותו לשון יוני שהיו מדברים בו בימי חכמי משנה כבר נשתקע וכו': **שכל אות שאין העור וכו'**. בפרק הקומץ (מנחות כ"ט) א"ר יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מקיפה מד' רוחותיה פסולה ושינה רבינו לשון גויל לעור כדי שיכלול דין זה גם לתפילין ומזוזה: **וכל אות שאין התינוק וכו'**. בהקומץ רבה שם (כ"ט): רמי בר דיקולי דהוא חמוה דרמי בר תמרי איפסיק ליה כרעא דוי"ו דויהרג אתא לקמיה דר' זירא א"ל זיל אייתי ינוקא לא חכים ולא טיפש אי קרי ליה ויהרג כשר ואי לאו פסול: **ומה שכתב לפיכך צריך ליזהר וכו'**. נלמד מעובדא זו ועוד דבשבת פרק הבונה (דף ק"ג): נמי תנא שלא יעשה יודיין ווי"ן יודיין כפי"ן כפי"ן ביתיין ביתיין:

כ עור שהיה נקוב לא יכתב על גבי הנקב. וכל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב ומתור לכתב עליו. לפיכך מתור לכתב על גבי עור העורף שנתעבד. נקב העור אחר שנכתב אם נקב ^[ה] בתוך האות כגון תוך ה"א או תוך מ"ם וכן בשאר אותיות כשר. נקב בדרך של אות עד שנפסקה. אם נשתיר ממנה מלא אות קטנה כשר והוא שלא תדמה לאות אחרת. ואם לא נשתיר ממנה מלא אות קטנה פסולה:

כסף משנה עור שהיה נקוב וכו'. בשבת פרק שמונה שרצים (דף ק"ח) אמרי במערבא כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב וממילא שאם אינה עוברת נקב הוי ואסור לכתוב על גבי הנקב: **לפיכך מותר לכתוב וכו'**. שם מימרא דרב הונא: **ניקב העור וכו'**. בפרק הקומץ (מנחות דף כ"ט) אמר אשיאן בר נדבך משמיה דרב ניקב תוך הה"א כשר ירכו פסול ופירשו לה התם דניקב ירכו נשתייר בו מלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול. **ומה שכתב והוא שלא תדמה לאות אחרת נלמד מעובדא דרמי בר תמרי שכתבתי בסמוך:**

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק

שני

א כִּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ. [א] כּוֹתְבִין אַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת עַל אַרְבַּע קְלָפִין וְגוֹלְלִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ וּמְנִיחִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע בָּתִּים שֶׁהֵן מְחַבְּרִין בְּעוֹר [ב] אֶחָד. וְשֶׁל יָד כּוֹתְבִין אוֹתָן הָאֲרַבַּע פְּרָשִׁיּוֹת בְּאַרְבַּע דָּפִין עַל קְלָף אֶחָד וְגוֹלְלוּ כָּמִין סֵפֶר תּוֹרָה מְסוּפּוֹ לְתַחֲלָתוֹ וּמְנִיחוֹ בְּבֵית אֶחָד:

כסף משנה כיצד כותבין וכו' עד על קלף אחד. ברייתות בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ד ע"ב) ובמכילתא וכתבם הרי"ף בהלכות תפילין. **ומה שכתב וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחלתו.** כן כתבו הרא"ש והמרדכי וספר התרומה. וכתבו דטעמא משום דילפינן ממזוזה דאמרינן בהקומץ שם (דף ל"א ע"ב) כורכה מאחד כלפי שמע:

ב וְצָרִיךְ לְהִזְהֵר בְּפְרָשִׁיּוֹת שְׂאֵם עֲשֵׂה הַסְּתוּמָּה פְּתוּחָה אוּ הַפְּתוּחָה סְתוּמָּה פְּסוּלָה. וְשֶׁלֶשֶׁת הַפְּרָשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כְּלָן פְּתוּחוֹת וּפְרָשָׁה אַחֲרוֹנָה שְׁהִיא (דברים יא-ג) 'וְהָיָה אִם שָׁמַע' סְתוּמָּה:

כסף משנה וצריך ליזהר בפרשיות. כן כתב המרדכי ואורחות חיים וכ"כ הרא"ש ז"ל בסדר תיקון תפילין:

ג וצריך להזהר במלא וחסר עד שיהיו ארבעתן כתובות כמו שהן כתובות בספר תורה הבדויק. שאם כתב החסר מלא פסול עד שימחק היתר. ואם כתב המלא חסר פסול ואין לו תקנה. ואלו הן החסרות והמלאות שיש בארבע פרשיות אלו:

כסף משנה וצריך ליזהר במלא וחסר וכו'. עד אין לו תקנה. במכילתא סוף פרשת בא אל פרעה:

ד פרשה ראשונה (שמות יג-ב) 'קדש לי כל בכור מלא. זכור מלא. בחזק חסר. [הוציא מלא. יצאים חסר וא"ו]. יביא מלא. והאמרי חסר. והיבوسی מלא. לאבתיך חסר וא"ו. העבדה חסר. מצת חסר. השביעי מלא. מצות מלא. שאר חסר. גבלך חסר. בעבור מלא. לאות מלא. ולזכרון מלא. עיניך מלא. תורת מלא. הוצאך חסר יו"ד. החקה חסר. למועדה מלא:

ה פרשה שנייה (שמות יג-ה) 'והיה כי יבאך חסר יו"ד. ולאבתיך חסר וא"ו. חמר חסר. בכור מלא. בחזק חסר. הוציאנו מלא. ויהרג חסר. בכור מלא. מבכר חסר. ועד בכור מלא. זבח חסר וא"ו. וכל בכור מלא. לאות מלא. ידכה כתוב בה"א. ולטוטפת חסר וא"ו תנינא. עיניך מלא. בחזק חסר. הוציאנו מלא:

ו פרשה שלישית (דברים ו-ד) 'שמעי עיין של שמע גדולה. דלית של אחד גדולה. מאדך חסר. לבניך מלא. בביתך בלא יו"ד שניה. ובקומך מלא. לאות מלא. ידך חסר. לטטפת חסר שני ואויין. עיניך מלא. מזזות חסר וא"ו ראשונה. ביתך בלא יו"ד שניה. ובשעריך מלא:

ז פְּרָשָׁה רְבִיעִית [\(דברים יא-יג\)](#) 'וְהָיָה אִם שָׁמַעַי חָסֵר. מִצּוֹתַי בְּנֹאֲיוֹ אַחַת. יוֹרָה מְלֵא. וּמִלְקוֹשׁ מְלֵא. וְתִירְשֶׁף חָסֵר וְנֹאֲיוֹ. וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מְלֵא. יְבוּלָה מְלֵא. הַטְּבָה חָסֵר. לִתֵּן חָסֵר. אַתֶּם חָסֵר. לְאוֹת מְלֵא. לְטוֹטְפַת חָסֵר וְנֹאֲיוֹ שְׁנֵיָה. עֵינֵיכֶם מְלֵא. אַתֶּם חָסֵר. בְּבִיתְךָ בְּלֵא יוֹיִד שְׁנֵיָה. וּבְקוֹמְךָ מְלֵא. מְזוּזוֹת מְלֵא. בֵּיתְךָ בְּלֵא יוֹיִד שְׁנֵיָה. וּבְשַׁעְרֶיךָ מְלֵא. לְאַבְתֵּיכֶם חָסֵר וְנֹאֲיוֹ:

ח וְצָרִיךְ לְהִזְהָר בְּתִגְיִן שֶׁל אוֹתִיּוֹת וְהוּן כְּמוֹ זִיגְיִן זְקוּפוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן תָּג כְּמוֹ שֶׁהוּן כְּתוּבִין בְּסֵפֶר תוֹרָה. וְאֵלוּ הֵן ^[ג] הָאוֹתִיּוֹת הַמְתִּיגוֹת שֶׁבְּאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת אֵלוּ:

כסף משנה [וצריך ליזהר בתגין וכו'](#):

ט פְּרָשָׁה רֵאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ אוֹת אַחַת בְּלֶבֶד וְהִיא מִיִּם סְתוּמָה שֶׁל [\(שמות יג-יז\)](#) 'מִמֵּימִים עָלֶיךָ שְׁלֹשׁ זִיגְיִין. פְּרָשָׁה שְׁנֵיָה יֵשׁ לָהּ חֲמִשׁ אוֹתִיּוֹת וְכָל אַחַת מֵהֶן הִיא וְעַל כָּל הִיא מְחַמְשֶׁתּוֹן אַרְבַּע זִיגְיִין. וְהוּן הִיא שֶׁל [\(שמות יג-יא\)](#) 'וּנְתַנָּה'. וְהִיא רֵאשׁוֹנָה וְהִיא אַחֲרוֹנָה שֶׁל [\(שמות יג-טו\)](#) 'הַקְּשָׁה'. וְהִיא שֶׁל [\(שמות יג-טו\)](#) 'וַיִּהְרָג'. וְהִיא שֶׁל [\(שמות יג-טו\)](#) 'יִדְכָה'. פְּרָשָׁה שְׁלִישִׁית יֵשׁ בָּהּ חֲמִשׁ אוֹתִיּוֹת וְאֵלוּ הֵן קוּיִף שֶׁל [\(דברים ו-ז\)](#) 'וּבְקוֹמְךָ יֵשׁ עָלֶיךָ שְׁלֹשׁ זִיגְיִין. וְקוּיִף שֶׁל [\(דברים ו-ח\)](#) 'וּקְשָׁרְתְּסִי יֵשׁ עָלֶיךָ שְׁלֹשׁ זִיגְיִין. וְטִיִּית טִיִּית פִּיִּיא שֶׁל [\(דברים ו-ח\)](#) 'לְטוֹטְפַתִּי עַל כָּל אוֹת מְשַׁלְשֶׁתּוֹן אַרְבַּע זִיגְיִין. פְּרָשָׁה רְבִיעִית יֵשׁ בָּהּ חֲמִשׁ אוֹתִיּוֹת. פִּיִּיא שֶׁל [\(דברים יא-יד\)](#) 'וְאַסְפָּתִי יֵשׁ עָלֶיךָ שְׁלֹשׁ זִיגְיִין. וְתִיִּיו שֶׁל וְאַסְפָּתִי יֵשׁ עָלֶיךָ זִיגְיִין אַחַת. וְטִיִּית טִיִּית פִּיִּיא שֶׁל [\(דברים יא-יח\)](#) 'לְטוֹטְפַתִּי עַל כָּל אַחַת מְשַׁלְשֶׁתּוֹן אַרְבַּע זִיגְיִין. כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַמְתִּיגוֹת שֶׁשׁ עֲשָׂרָה. וְאִם לֹא עָשָׂה הַתִּגְיִן אוֹ הוֹסִיף וְגָרַע בָּהֶן לֹא פָּסֵל:

ב הלוקח תפילין ממי [ד] שאינו ממוחה צריך לבדוקו. לקח ממנו מאה קציצות בודק מהן שלש קציצות. או שתים של ראש ואחת של יד או שתים של יד ואחת של ראש. אם מצאם כשרים החזק זה האיש והרי כלן כשרים ואין השאר צריך בדיקה. ואם לקחם צבתים צבתים כלן צריכות בדיקה שחזקת הצבתים מאנשים הרבה לקוחים:

כסף משנה הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה וכו'. פרק בתרא דעירובין (דף צ"ז) אמר רב חסדא אמר רב הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה בודק שתים של יד ואחד של ראש או ב' של ראש ואחד של יד ואמרו שם בגמרא דחזקה דמחד גברא זבין ובעינן דיתמחי בשל יד ובשל ראש ואסיקנא התם דה"מ בכריכות אבל בצבתים בודק אפילו ארבע וחמש נמי. ופירש"י בצבתים דרך הלוקח ליקח צבת מאיש אחד וצבת מאיש אחר ולפיכך אף על פי שבדק צבת אחד צריך לבדוק גם שאר צבתים. וישב דברי רבינו כך הם הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך לבדוקו והא כיצד אם לקח ממנו מאה קציצות כלומר והם בכרך אחד או בצבת אחד בודק מהם ג' וכו' ואם לקח צבתים צבתים כלומר שהם כרוכין אגודות אגודות צריך לבדוק בכל צבת שתים של ראש ואחד של יד או שתים של יד ואחד של ראש:

יא הכותב תפילין בכתב ידו או שלקחן מן הממוחה או משאר אדם ובודקו והחזירו לעורו לעולם אינו צריך לבדוקם פעם אחרת ואפלו לאחר כמה שנים. כל זמן שחפזין שלם הרי הן בחזקתו. ואין חוששין להן שמה נמחקה אות מתוכן או שנקבה. הלל הזקן היה אומר אלו משל אבי אימא:

כסף משנה הכותב תפילין וכו' עד סוף הפרק. בירושלי' פ' בתרא דעירובין:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק שלישי

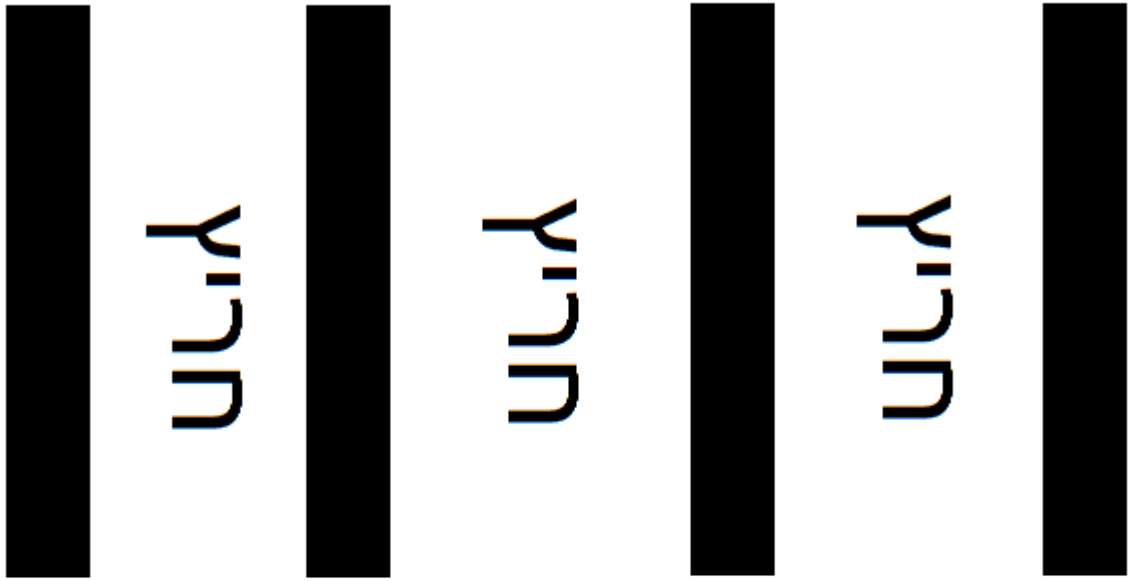
א שְׁמוֹנֵה הֶלְכוֹת יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלִּין כִּלְפֵי הַלְכָה לְמֹשֶׁה מְסִינֵי. וּלְפִיכֹךְ כִּלְפֵי מַעֲבֹבוֹת וְאִם שָׁנָה בְּאַחַת מֵהֶן פָּסֵל. וְאֵלּוּ הֵם. שְׂיֵהִיו מְרַבְּעוֹת. וְכֵן תְּפִירָתוֹ בְּרַבּוּעַ. וְאַלְכֶסוֹן בְּרַבּוּעַ עַד שְׂיֵהִיהָ לָהֶן אַרְבַּע זְוִיּוֹת שְׁוֹת. וְשְׂיֵהִיהָ בְּעוֹר שֶׁל רֹאשׁ צוּרַת שִׁיין מִיָּמִין וּמִשְׂמָאל. וְשְׂיֵכְרוֹךְ הַפְּרָשִׁיּוֹת בְּמַטְלִית. וְשְׂיֵכְרוֹךְ אוֹתָן בְּשַׁעַר מַעַל הַמַּטְלִית. וְאַחַר כֵּךְ מְכַנְיֶסוֹן בְּבִתְיָהּ. וְשְׂיֵהִיו תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּגִידֵין. וְשְׂעוֹשִׁין לָהֶן מַעֲבָרַת מַעוֹר הַחֲפוּי שֶׁתְּכַנֵּס בָּהּ הַרְצוּעָה עַד שֶׁתֵּהָא עוֹבְרַת וְהוֹלְכַת בְּתוֹךְ תּוֹבֵר שְׁלָה. וְשְׂיֵהִיו הַרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת. וְשְׂיֵהִיהָ הַקָּשֶׁר שְׁלָהּ קָשֶׁר יְדוּעַ כְּצוּרַת דָּלִיית :

כסף משנה **שיהיו מרובעות וכו'.** בפרק הקומץ (מנחות ל"ה) ובפרק הקורא עומד (מגילה כ"ד): תנא תפילין מרובעות הלמ"מ אמר רב פפא בתופרין ובאלכסוֹן כלומר שלא יפסידו בתפירתם את ריבועם במשיכת חוט התפירה ובאלכסוֹן נמי שיהא ריבוען מכוון אורכן כרוחבן כדי שיהא להם אותו אלכסוֹן שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסוֹנא: **ושיהיה בעור של ראש וכו'.** פרק במה מדליקין (שבת כ"ח): אמר אביי שיין של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש רבינו דהיינו שיין מימין ושיין משמאל ובשימושא רבה צורה דשיין דימינא תלת רישי ודשמאלא ארבעה רישי ואי אפיך לית לן בה: **ושיכרוך הפרשיות במטלית.** ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הריי"ף סוף הלכות ס"ת הלכה למשה מסיני שטולין במטלית ומפרש רבינו דהיינו שיכרוך הפרשיות במטלית: **ושיכרוך אותה בשיער.** שם בירושלמי ובבבלי פ' שמונה שרצים (שבת דף ק"ח) הל"מ שהתפילין נכרכות בשיער ונתפרות בגידין: **ושעושים להם מעבורת וכו'.** בהקומץ רבה (מנחות ל"ה) אמר אביי האי מעברתא דתפילין הל"מ וכתב הערוך פירוש מעברתא דתפילין הוא תיתורא וכן גשרים נקראים מעברתא ונקראים תיתורא ובתפילין הוא מקום שמכניסין בו הרצועה ונקרא מעברתא דתפילי עד כאן לשונו. וכתב הרא"ש ז"ל ולא בעי למימר דתרווייהו חדא מילתא היא דהא בגמרא חשיבי כב' כלומר דגרסינן הכי אמר רב חננאל אמר רב האי תיתורא דתפילי הל"מ אמר

אביי האי מעברתא דתפילי ושייין של תפילין הלי"מ אלא משום דמחברי אהדדי חשיב להו כחדא ודעת רבינו דתרווייהו חדא כפשט לשון בעל הערוך ואף עייג דכבר אייר חננאל דהלי"מ הוא איידי דבעי אביי למימר דשייין של תפילין הלי"מ אמר נמי דהאי מעברתא הלי"מ לומר כי היכי דההיא מעברתא הלי"מ כדאייר חננאל אייר הי"נ שייין הלי"מ היא ואיצטריך למימר הכי דלא תימא רב חננאל ואביי פליגי דלרב חננאל שמיע ליה דתיתורא דוקא הלי"מ ולא שייין ואביי שמיע ליה דשייין דוקא הלכה למי"מ ולא תיתורא להכי הדר אביי ואדכר מעברתא לומר דלא פליג אדרב חננאל. ומלשון רבינו נראה שהבתים והתיתורא של עור אחד הם וכ"כ הרא"ש ז"ל דמשמע כן מפירש"י והעולם לא נהגו כן לפי שעור הבתים דק ועור התיתורא צריך שיהיה עב וחזק מפני שהרצועה שם תמיד ולכן כופלים עור לשנים ועושין נקב מרובע בכפל העליון ומכניסין בו הבתים והכפל התחתון מכסה פי הבתים ונמצאת מעברתא מהעור העב החזק: ושיהיו הרצועות שחורות. בפרק הקומץ (שם) אמר רב יצחק רצועות שחורות הלי"מ ואמר בגמרא דהיינו מבחוץ אבל מבפנים מאי זה גוון שירצה ובלבד שלא יהיו אדומות: ושיהיה הקשר וכו'. (שם) אמר רב יהודה בר רב שמואל משמיה דרב קשר של תפילין הלי"מ. ומפרש רבינו דהיינו שיעשה קשר כעין דלי"ת:

ב כִּיצַד עוֹשִׂים תְּפִלִּין שֶׁל רֵאשׁ. לֹקְחִין עֵץ מְרַבֵּעַ אֲרָכּוֹ כְּרֻחְבוֹ וְכִגְבָהּ. וְאִם הָיָה גְבָהּ יוֹתֵר עַל רֻחְבוֹ אוֹ פְּחוֹת מִמֶּנּוּ אֵין בְּכֹךְ כָּלוּם. וְאֵין מְקַפִּידִין אֶלָּא עַל אֲרָכּוֹ שְׂיֵהָא כְּרֻחְבוֹ. וְחוֹפְרִין בּוֹ שְׁלֹשָׁה חֲרִיצִין כְּדִי שְׂיַעֲשֶׂה לוֹ אֲרַבַּע רֵאשִׁים כְּגוֹן זֶה:

ראש ראש ראש ראש

וזהו הדפוס של תפילין

ולוקחין עור ומרטיבין אותו במים ומשימין בו את העץ ומכניסין את העור בין כל חריץ וחרויץ ומכמשים אותו והוא רטב מכאן ומכאן עד שעושין בו דמות שייין שיש לה שלשה ראשין מימין [א] המניח תפלין ודמות שייין שיש לה ארבעה ראשים משמאל המניח:

ג ומניחין את העור על העץ עד שייבש. ואחר כך חולץ העור מעל גבי האמום של עץ ונמצא העור שיש בו ארבעה בתיים פנויים. ומכניסין פרשה בכל בית ובית. ומחזירין מקצת העור מלמטה ותופרין אותו מארבע פנותיו. ומניחין מן העור שלמטה מקום שתכנס בו הרצועה כמו ^[ב] תובר והוא הנקרא מעברת:

ד וכיצד עושין תפלין של יד. לוקחין עץ מרבע ארכו כרחבו ויהיה גבהו כאצבע או יתר על זה מעט או פחות מעט ומחפין אותו בעור רטב ומניחין את העור על האמום עד שייבש וחולץ את העור ומניח את ארבע הפרשיות במקום העץ ומחזיר מקצת העור מלמטה ותופרו מארבע פנותיו. ומניחין מן העור תובר מקום הרצועות:

כסף משנה (ב-ד) כיצד עושין וכו' עד מקום הרצועות. פשוט הוא וקצתו בשימוש רבה ופירוש מלת תובר כתב בעל הערוך שתוברות הם לולאות כגון בית כניסת המיין שעושים למכנסיים:

ה ^[*] כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש. מכניס פרשה אחרונה שהיא (דברים יא-יג) 'והיה אם שמעי' ^[ג] בבית ראשון שהוא על ימין המניח. ו (דברים ו-ד) 'שמעי סמוכה לה. (שמות יג-יא) 'והיה כי יביאד' בבית שלישי סמוכה לשמע. ו (שמות יג-ב) 'קדש לי בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפלין כדי שיהא הקורא שלפניו כנגד פני המניח קורא על הסדר הזה כגון זה:

והיה אם שמע
זאת ישראל
שמע ישראל
והיה כי יביאך
ידוש לי כל בכור

מקום הרצועות

ואם החליף סדור זה פסולות:

ההראב"ד כיצד סדור הפרשיות כו' עד אם החליף סדור זה פסולות. כתב הראב"ד ז"ל רבינו האי ז"ל אינו אומר כן אלא הויות באמצע קדש מימין המניח והיה כי יבאך סמוך לה שמע משמאלו והיה אם שמע סמוך לה באמצע והוא בהיפך לקורא שכנגדו והקורא קורא כסדרן על שמע והיה אם שמע נאמר שהוא כסדר הקורא בתורה מימין לשמאל והמחבר הזה שם הברייתא השנויה בגמרא מימין הקורא והברייתא שהביאו בקושיא ואמרו והא תניא איפכא שם אותה לימין המניח והוא תימה שהגמרא הניחה סדר המניח שעושה המצוה ופירשה סדר הקורא שאין לנו צורך בקריאתו ועוד כי שמע

והיה אם שמע לפי פשוטה מן הראש הוא מתחיל ולא מן האמצע ולדברי זה המחבר לעולם שמע מן האמצע ולפיכך תפס הגאון ז"ל דרך פשיטות הגמרא ושם הויות באמצע עכ"ל:

כסף משנה **כיצד סידור הפרשיות וכו'.** פרק הקומץ רבה (מנחות ל"ד:). ת"ר כיצד סדרן קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי ל"ק כאן לימין הקורא וכאן לימין המניח כ"כ הרי"ף בהלכות תפילין. וגירסת רבינו והקורא קורא כסדרן וכתב הרא"ש ז"ל שהיא גירסת ר"ת ומפרש רבינו והקורא קורא כסדרן כלומר כסדר שכתובין בתורה מוקדם מוקדם מאוחר מאוחר הלכך הא דקתני קדש והיה כי יביאך [מימין] שמע והיה אם שמוע [משמאל היינו ימין ושמאל הקורא] וכן דעת רש"י ז"ל. וכתב הרא"ש ז"ל דהכי משמע במכילתא בפי' והיה כי יביאך דתני בדי' מקומות הזכיר הכתוב פרשת תפילין קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע מכאן אמרו מצות תפילין ד' פרשיות והדר תני כותבן כסדרן ואם כתבן שלא כסדרן יגנזו ומשמע כסדר ששנאן ברישא אך ר"ת ור"ח ורבינו האי ורב שרירא ז"ל חולקים על רבינו ומפרשים הסוגיא בענין אחר: **וכתב** הראב"ד על דברי רבינו א"א רבינו האי אינו אומר כן וכו'. ולפיכך תפס הגאון דרך פשיטות הגמי' ושם ההויות באמצע עכ"ל: **וכבר** נשאל רבינו על זה מחכמי לוניל וזה לשון השאלה: **יורנו** רבינו מה שכתב בפ"ג כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע בבית ראשון שהוא על ימין המניח וכו' ונחנו תלמידך קבלנו מרבותינו שקבלו מהגאונים ורבינו האי בראשם דבעינן הויות באמצע וכן פירשו בסנהדרין הא דאמר רב יהודה אמר רב כל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול כגון קדש ושמע. וגם כן קבלנו מהם כי הקלף נקרא אותו צד שהשיער דבוק בו בעודו חי ודוכסוסטוס אותו צד שהיה דבוק בבשר וכמדומה לנו שנמצא בספרו הפך זה על כן משכנו ידינו מהם עד שיבא דברך יורנו כדת מה לעשות: **תשובה** זה שעלה בדעתכם בסדור הפרשיות וקלף שהוא החלק שהשיער דבוק בו כך היה דעתי מקודם ככם ותפילין שהיו לי במערב כך היו וכך כתב אותו שכתב חיבור בתפילין שמו רבי משה בר מיימון מקורטובא ואותו חיבור הוא שהטעני והטעה כל אנשי מערב מלפני וגם ה"ר יצחק זכרנו לברכה כוותיה ס"ל בתשובה וגם חכם אחד יש שמו רבי יעקב קלעי ככה עשה והרבה גאונים חלקו על דבר זה וכל אנשי מזרח וכל אנשי ארץ הצבי הקדמונים חולקים על דבר זה ואמרו כי החכמים הנאמנים פתחו התפילין של רבינו האי והיא כתובה על הסדר שכתבתי בחבורי ורבי משה דרעי כשבא מן המערב לארץ ישראל היתה תפלה שלו כמו אנשי מקומכם וכשהראוהו דברי הגאונים הקדמונים והראיות שלהם השליך תפלו ועשה על הסדר. והראיה ברורה בדבר זה מה שאמרו בהקומץ רבה והקורא קורא כסדרן כלומר כדי שיהא הקורא קורא קריאת הפרשיו' כסדר

התור' ונוסח זה לא היה בספרים שלנו אבל הנה מצאתי הנוסחאות הישנות וכך היה כתוב בהם בכלן ומעשה רב שבני ארץ ישראל כולם זהירים במצוה זו וכסדר התורה כתבו איש מפי איש ולדברי הכל תפלה של יד סדר פרשיותיה על סדר התורה ודין הוא שתהא כתיבת שתיהן שוה שהרי לדברי רבי יוסי טולה עור על של ראש ומניחה על ידו ש"מ סדר אחד לשתייהן. וכן לענין קלף ודוכסוסטוס טעות גדולה כל האומר כמו שעלה על דעתכם שהדבר ידוע שאנו מצריכין להיות הכתיבה תמה נאה ביותר ובפירוש אמרו חכמים שהכותב על דוכסוסטוס יכתוב במקום שיער והכתיבה שעל הקלף תהיה במקום בשר ואם תאמרו כמו שאמרו מקצת הגאונים שהקלף הוא אותו חלק העבה מן העור שעל הבשר שקורין אותו הערביים ר"ק ועושים אותו בסיד ולו שני פנים האחד חלק ביותר שהוא הנאה לכתוב עליו ואחד שבו אדמומית מעוטה ואינו חלק והכתיבה בו אינו נאה אלא מפוזרת ומדובללת והוא מקום השיער והדוכסוסטוס הוא החלק הדק מן העור שקורין אותו בלשון ערבי קשט ויש לו שני פנים האחד נאה לכתובה והוא מקום השיער והפנים האחרים דבוקים בחלק העבה אינם ראויים לכתובה כלל אלא הדיו נבלע בהם וכל האותיות יהיו מטושטשות, נמצא לדבריכם ולדברי אותם שאמרו ככה תהיה הכתיבה בקלף ובדוכסוסטוס במקום ריעות ופחיתות שאין הכתיבה מעולה בהם. והראיה השנית שהכרעתי בה דברי האומר כדברי שכתבתי בחבורי זו היא כי הדבר ידוע שספר תורה מקודש יותר מן התפילין והתפילין מקודשים יותר מן המזוזה וכך היא ההלי'מ שיהא עור כל אחד מהם חזק ובריא כדי לעמוד ולהתקיים כפי קדושתו ס"ת הוא עור שלם ותפילין על הקלף שהוא חצי העור העבה ומזוזה על הדוכסוסטוס על החצי האחר הדק נמצא כל אחד מהם לפי מעלתו בקדושה מעלת עורו הקיימת וכתבת כל אחד במקום הנאה לכתובה כדי שתהיה כתיבתן תמה עכ"ל. ומ"ש בתשובתו וכן כתב אותנו שכתב חבור בתפילין שמו רמב"ם מקורטבא הוא חכם אחד בן עירו של רבינו ושמו כשמו וחיבר חבור בתפילין לבד שאילו רבינו לא בתפילין לבד חיבר או טעות הוא שנפל בתשובה זו מ"מ אנו למדים ממנה הצריך לנו לענין שיטת רבינו וכבר פשט המנהג בכל המקום אשר שמענו שמעם כדברי רבינו ורש"י ז"ל בסדר הפרשיות: **ואם החליף וכו'.** בהקומץ מימרא דרב חננאל אמר רב (ד' ל"ד ב:):

**1 תְּפִלָּה שֶׁל יָד כּוֹתְבִים בְּאַרְבָּעָה דָּפִין בְּעוֹר אֶחָד אַרְזֵי כְּסֵפֶר
תּוֹרָה עַל סְדוּרָן בְּתוֹרָה כְּגוֹן זֶה**

ש
יש

והיה
כי
יביאך

קדש
לי כל
בכור

אם כְּתָבוּ עַל אַרְבַּע עוֹרוֹת וְהִכְנִיֶסוּ בְּבַיִת אֶחָד יֵצֵא וַיֵּאֱמָרוּ צָרִיךְ לְדַבְּקֵם :

כסף משנה תפלה של יד וכו'. שם תייר כיצד כותבין תפלה של יד כותבה על עור אחד ומניחה בבית אחד בעור ואם כתבן על ד' עורות והניחן בבית אחד יצא וצריך לדבק דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אינו צריך ואסיקנא התם דהדר ביה ר"י :

? כִּשְׁהוּא גוּלֵל הַפְּרָשִׁיּוֹת בֵּין שֵׁל רֹאשׁ בֵּין שֵׁל יָד גוּלֵל אוֹתָן מְסוּפֵן לְתַחֲלָתָן עַד שֶׁתִּמְצָא ^{נד} כְּשֶׁתִּפְתַּח הַפְּרָשָׁה תִּקְרָא כָּל פְּרָשָׁה וּפְרָשָׁה מִתְחַלְתָּה עַד סוּפָה :

כסף משנה כשהוא גולל הפרשיות וכו'. כבר נתבאר :

ח וּכְשֶׁמִכְנִיסִין אֶת הַפְּרָשִׁיּוֹת בַּבְּתִּים שְׁלֵהֶם כּוֹרְכִין אוֹתָן בְּמִטְלִית וְעַל הַמִּטְלִית שְׁעָר וְאַחַר כֵּן מִכְנִיסִין אוֹתָן בַּבְּתִּיהֶן. וְשְׁעָר זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁעָר בְּהֶמָּה אוֹ שֶׁל חֲיָה טְהוֹרָה וְאַפְלוּ מִנְּבִלוֹת וּטְרָפוֹת שְׁלֵהֶן. וּכְבֵּר נְהַגוּ כָּל הָעָם (לְבָרְכוּן) [לְבָרְכוּן] בְּשְׁעָר זֶנֶב הָעֵגְלִים :

כסף משנה וכשמכניסין את הפרשיות וכו'. כבר נתבאר בראש הפרק. ועל מ"ש רבינו כורכין אותן במטלית ועל המטלית שיער כתב סמ"ג דבר זה להיפך בירוש' דמגילה הל"מ שיהו כותבין בעורות וכורכין בשיער וטולין במטלית וכן הוא בשימושא רבה. וי"ל לדעת רבינו דכיון דמוטב לכרוך השיער על המטלית מלכרוך השיער על הפרשה ואח"כ לטלות במטלית דאז לא יהיה המטלית מיושב כמו שהוא כשכרוך השיער מעל למטלית יש לנו לומר דירושלמי ושימושא רבה לא אתו למימר אלא שצריך שיהיה שם כריכת שיער וטליית מטלית אבל לא לענין שיהיה קפידא על הסדר וכ"כ סמ"ק וא"ח והגהות מיימון דאין קפידא על הסדר: ומ"ש ושיער זה צריך להיות וכו'. ברייתא פ"ח שרצים (שבת ק"ח): וכבר נהגו וכו' בשל עגל. כתוב בשימושא רבה כדי שיזכור עון העגל ולא יחטא. ומ"ש בשיער זנב לפי שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משיער שעל גופו:

ט כְּשֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין אֵין תּוֹפְרִין אֶלָּא בְּגִידֵין שֶׁל בְּהֶמָּה אוֹ שֶׁל חֲיָה טְהוֹרָה וְאַפְלוּ מִנְּבִלוֹת וּטְרָפוֹת שְׁלֵהֶן. לוֹקְחִין הַגִּידֵין שְׂיֵשׁ בַּעֲקֵב הַבְּהֶמָּה אוֹ הַחֲיָה טְהוֹרִים וְהֵם לְבָנִים. וְאִם הֵם קָשִׁים מְרַכְּכִין אוֹתָן בְּאַבְנִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶן עַד שְׂיַעֲשׂוּ כְּפִשְׁתָּן וְטוֹוִין אוֹתָן וְשׁוֹזְרִין אוֹתָן וּבָהֶן תּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין וִירִיעוֹת סִפָּר תּוֹרָה :

כסף משנה כשתופרים את התפילין וכו' עד שלהם. ברייתא פרק שמנה שרצים:

י כְּשֶׁתּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּרַבּוּעַ. וְהִלְכָה רוֹנוּחַת שְׂיֵהִיו בְּכָל צֵד שֶׁלֹּשׁ תְּפִירוֹת עַד שְׂיֵהִיו הַכֹּל שְׂתִים עֶשְׂרֵה [ה] תְּפִירוֹת בֵּין שֶׁל יָד בֵּין שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם עָשָׂה הַתְּפִירוֹת עֶשֶׂר אוֹ [ח] אַרְבַּע

עֲשֶׂה עוֹשָׂה. וְכָל הַתְּפִירוֹת יִהְיֶה הַחוּט שְׁלָהֶן סוּבֵב מִשְׁתֵּי רוּחוֹת:

כסף משנה כשתופרים התפילין וכו'. כבר נתבאר בראש הפרק. ומ"ש והלכה רווחת וכו' עד או י"ד עושה. בשימוש רבה: וכל התפירות וכו'. כ"כ גם הרא"ש ונראה שטעמם מפני שהם מפרשים כן מ"ש בשימוש רבה על מספר התפירות בר מדעייל ונפיק:

יא וְצָרִיךְ שְׁיִגִיעַ הַחֲרִיץ שֶׁל הַתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ עַד מְקוֹם [ח] הַתְּפִירָה. וְאִם הָיָה הַחֲרִיץ נָכַר כְּדִי שְׁיִהְיוּ אַרְבָּעָה רְאשֵׁין נִרְאִין לְכָל וְאִף עַל פִּי שְׂאִין הַחֲרִיץ מְגִיעַ לְמְקוֹם הַתְּפִירָה כְּשֵׁרוֹת. וְאִם אֵין חֲרִיץ נָכַר פְּסוּלוֹת. וְצָרִיךְ לְהַעֲבִיר בְּתוֹךְ כָּל חֲרִיץ וְחֲרִיץ עַל גְּבִי הָעוֹר חוּט אוֹ מְשִׁיחָה לְהַבְדִּיל בֵּין בֵּית לְבַיִת. וּמִנְהַג פְּשוֹט לְהַעֲבִיר גִּיד מְגִידֵי הַתְּפִירָה בְּכָל חֲרִיץ וְחֲרִיץ מְשֻׁלְשָׁתוֹ:

כסף משנה וצריך שיגיע החריץ וכו' ואם אין חריץ ניכר פסולות. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל"ד): וכתבה הרי"ף בהלכות תפילין ושון שנותן משיחה וחוט בין כל אחד ואחד ואם אין חריצן ניכר פסולות: ומ"ש שצריך שיגיע החריץ עד מקום התפר. (שם דף ל"ה) אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי אמר כיון דמינכר תו לא צריך. ופרש"י וצריך שיגיע חריץ שבין בית לבית עד מקום התפר למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתורא. והרא"ש כתב שיי"מ שחריץ של שיי"ן דהיינו חודה של שיי"ן למטה יגיע עד איחוי התפר וכפי זה נראה, ונהגו כשני הפירושים להגיע חריץ השי"ן וחריץ הבדלת הבתים עד התפירה לחומרא כאביי ודלא כרב דימי עכ"ל: ומ"ש רבינו שאם לא היה החריץ מגיע למקום התפר כשר והוא שיהיה ניכר החריץ. טעמו מדתנ"י בהקומץ (שם ל"ד) ואם אין חריצן ניכר פסולות משמע דכל שהוא ניכר כשר בכל גווני ואם כן כי אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר למצוה אמר כן ולא לעכב ואע"פ שהמרדכי נסתפק בזה רבינו פשיטא ליה:

יב וְכִיצַד עוֹשִׂין הַרְצוּעוֹת. לֹקְחִין רְצוּעָה שֶׁל עוֹר רְחֵבָה כְּאָרְךְ הַשְּׁעוּרָה. וְאִם הָיְתָה רְחֵבָה מִזֹּו הַשְּׁעוֹר כְּשֵׁרָה. וְאָרְךְ רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ כְּדִי שְׁתַּקִּיף אֶת הָרֹאשׁ וְיִקְשֶׁר מִמֶּנָּה הַקְּשֶׁר וְתִמְתַּח

שְׁתֵּי הַרְצוּעוֹת מְכָאן וּמְכָאן עַד [ח] שְׁיִגְיֵעוּ לְטַבּוֹר אוֹ לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ מְעַט. וְאַרְךְ רְצוּעָה שֶׁל יָד כְּדֵי שְׁתַּקִּיף אֶת הַזְרוּעַ וַיִּקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר וְתִמְתַּח רְצוּעָה אַחַת עַל אַצְבַּע אֲמֻצָּעִית וַיִּכְרְךְ מִמֶּנָּה עַל אַצְבָּעוֹ שֶׁלֹּשׁ כְּרִיכוֹת וַיִּקְשֹׁר. וְאִם הָיוּ הַרְצוּעוֹת אַרְכּוֹת יִתֵּר עַל שְׁעוּרִים הָאֵלוֹ כְּשֵׁרוֹת :

כסף משנה רחבה כאורך שעורה. כ"כ הרי"ף ז"ל: ואורך רצועה של ראש כדי שתקיף את הראש וכו'. בסוף פרק הקומץ (שם ל"ה:) וכמה שיעורייהו אמר ר"ל עד אצבע צרידא רב כהנא מחוי כפוף רב אשי מחוי פשוט רבה קטיר להו ופשיט שדי להו רב אחא בר יעקב קטר ליה ומתלית ליה. ונראה שרבינו מפרש אצבע צרידא אצבע אמצעי וברצועה של יד מיירי וקטר ליה ומתלית ליה היינו קשר באמצע צרידא ומתלית פירוש קושר סביב אצבעו ג"פ ורבה קטיר להו ופשיט שדי להו קאי ארצועה של ראש וקטר להו היינו שהיה מקיף הראש וקושר הקשר ושאר הרצועות פשיט שדי כלומר היה פושטן ומשליכן שיהיו תלויות לפניו. ומ"ש רבינו עד שיגיעו עד הטבור נראה שכך היתה קבלה בידו. והטור כתב שיגיעו של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה וי"א של צד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור :

יג ומכניס רצועה של ראש בתוך שְׁלָה. ומקיף במדת ראשו וקושר קשר מרבע כמין דל"ת. וקשר זה צריך כל תלמיד חכם ללמדו ואי אפשר להודיע צורתו בכתיב אלא בראית העין. וכן בשל יד קושר קשר כמין [ט] יו"ד. ותהיה הרצועה של יד עולה ויורדת בתוך הקשר כדי שירחיב ויקצר בעת שיִרְצָה לקשר על ידו :

כסף משנה וקשר זה צריך כל תלמיד חכם וכו'. פרקא קמא דחולין (דף ט') מימרא :

יד הרצועות של תפלין בין של ראש בין של יד פניהם החיצונים שחורים וזו הלכה למשה מסיני. אבל אחריו הרצועות הואיל ומבפנים הן אם היו ירקקות או לבנות כשורות. אדמות לא יעשה שמא תהפך הרצועה וגנאי הוא לו. ולא יהיה

אַחֲרֵי הַרְצוּעָה לְעוֹלָם אֶלָּא כְּעֵין הַקְּצִיצָה אִם יִרְקָה יִרְקִין
וְאִם לְבַנָּה לְבָנִים. [ט] וְנוֹי הוּא לְתַפְלִין שְׂיִהְיוּ כְּלָן שְׁחֹרֹת
הַקְּצִיצָה וְהַרְצוּעָה כְּלָה :

כסף משנה הרצועה של תפילין וכו'. בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ה) אמר רבי
יצחק רצועות שחורות הל"מ ואוקימנא לה מבחוץ אבל מבפנים מאיזה צבע
שירצה חוץ מאדום משום גנאי ודבר אחר מאי גנאי ודבר אחר מבפנים איכא
זימנין דמתהפכא. והא דאמרי' משום גנאי יש מפרשים שמא יאמרו שמיפה
עצמו למצוא חן בעיני הזונות ודבר אחר כהני עכו"ם שעושין סימנין מבגד
אדום. ורש"י ז"ל פירש גנאי שמא יאמרו מדם חטיטיו נצבעו ודבר אחר שמא
יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם. ורבינו כתב טעם דגנאי לבד ולא חשש
לכתוב עוד או שמא לא היה בגירסתו. ומ"ש ולא יהיה אחורי הרצועה וכו' :

טו העור שמתחפין בו התפילין ושעושין ממנו הרצועות הוא
עור של בהמה או חיה או עוף הטְהוֹרִים וְאֶפְלוּ בְּבֵלוֹת וְטֵרְפוֹת
שְׁלֵהוּ. וְאִם עָשָׂה מְעוֹר טְמֵאִים או שחפה תפילין בזהב פסולות.
ועור הרצועה צריך עבוד לשמה. אָבֵל בְּעוֹר [טז] שמתחפין בו אינו
צריך עבוד כָּלֵל אֶפְלוּ עָשָׂהוּ מִצָּה כָּשֵׁר. וּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה נִהְגוּ
לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ בְּעוֹר מִצָּה :

כסף משנה העור שמחפין בו וכו'. פרק נגמר הדין (סנהדרין מ"ח:) ת"ר ציפן
זהב או שטלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות
ואף על פי שלא עבדן לשמה רשבי"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד
שיעבדנו לשמה ופסק כת"ק. ומ"ש עור מצה. פי' דלא מליח ולא קמיח ולא
עפיץ: ומ"ש ועור הרצועה צריך עיבוד לשמה:

טז אין עושין התפילין אלא [טז] ישראל שעשיתן ככתבתן מפני
הש"יין שעושין בעור כמו שאמרנו. לפיכך אם חפן הכותי או
תפרן פסולות והוא הדין לכל הפסול לכתבן שלא יעשה אותן:

כסף משנה אין עושין התפילין אלא ישראל וכו' :

יז תַּפְּלָה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׁין אוֹתָהּ שֶׁל יָד וְשֶׁל יָד עוֹשִׁין אוֹתָהּ שֶׁל רֹאשׁ לְפִי שְׂאִין מוֹרִידִין מִקְדָּשָׁה חֲמוּרָה לְקִדְשָׁה קְלָה. וְכֵן רְצוּעָה שֶׁל תַּפְּלָה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׁין אוֹתָהּ לְתַפְּלָה שֶׁל יָד. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁלְּבָשׁוֹן. אָבֵל תַּפְּלִין שֶׁל רֹאשׁ שְׂלֵא לְבָשׁוֹן אָדָם מְעוֹלָם אִם רָצָה לְהַחֲזִירָן לְיָד מִתֵּר. וְכִיצַד עוֹשִׁין. טוֹלָה עָלֶיהָ עוֹר עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אַחַת וְקוֹשְׁרָה עַל יָדוֹ :

כסף משנה **תפלה של ראש וכו'.** בפרק הקומץ (מנחות ל"ד:) א"ר יוסי מודה לי רבי יהודה שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתים של ראש שטולה עור על אחד מהם כלומר דכשטולה עור אחד עליה נראה כבית אחת. והא שלח ר' חנינא משום ר' יוחנן תפלת ראש אין עושין אותה של יד ושל יד עושין אותה של ראש לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה לא קשיא הא בעתיקתא הא בחדתא בחדתא כלומר שלא הניחן אדם לעולם וצ"ל דשל יד שעשאה של ראש בשעשה לה ארבעה בתים והכניס כל פרשה בבית אחד דאי לאו הכי פסולה דהא אם אין חריצן ניכר פסולה. ומ"ש וכן רצועה של תפלה של ראש וכו'. נלמד מהדין הנזכר בסמוך :

יח תַּפְּלִין שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת שֶׁלָּהֶן אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַתְּפִירוֹת זֶו בְּצַד זֶו אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ שְׁלֹשׁ תְּפִירוֹת אֶפְלוּ זֶו שְׂלֵא כְּנֶגֶד זֶו הָרִי אֵלוּ פְּסוּלוֹת. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בִּישָׁנוֹת אָבֵל בְּחֻדְשׁוֹת כָּל זְמַן שְׁפָנִי טַבְּלָן קִימּוֹת כְּשִׁירוֹת. וְאֵלוּ הֵן הַחֻדְשׁוֹת כָּל שְׁאוּחֲזִין מִקְצַת הָעוֹר שֶׁנִּקְרַע תִּפְרוֹ וְתוֹלִין בּוֹ הַתְּפִלִּין וְהוּא חֲזָק וְאֵינוּ נִכְרַת הָרִי אֵלוּ חֻדְשׁוֹת. וְאִם אֵין רְאוּי לְתַלוֹת בּוֹ אֶלֶּא הוּא נִפְסָק הָרִי אֵלוּ יִשָּׁנוֹת :

כסף משנה **תפילין שנפסקו וכו'.** שם (דף ל"ה) אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימות כשרה ורב חסדא אמר נפסקו שתים כשרה שלש פסולה אמר רבא הא דאמר מר שתים כשרה לא אמרן אלא זו שלא כנגד זו אבל זו כנגד זו פסולה וזו כנגד זו נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה. א"ל אביי לרב יוסף ה"ד עתיקתא וה"ד חדתא א"ל כל היכא דכי מתלית בשלחא והדר חלים חדתא ואידך עתיקתא. ופירוש רבינו ברור הוא וי"מ בענין אחר וז"ל והר"י אסקנדר ז"ל בביאור א"ח יש מפרשים הא מימרא דרב הונא שכל זמן שטבלה קיימת פי' התיטורא תהא קיימת בתפירותיה כולם כשרה

ורב חסדא אמר אפילו נפסקו שתי תפירות עדיין כשרה שאין נפסלת אלא בפסיקת ג' תפירות אמר רבא הא דאמר רב חסדא דבפסיקת שתי תפירות לא מפסלא היינו דוקא כשנפסקו זה שלא כנגד זה שכל תפירה מיי"ד תפירות יש לה פנים ואחור שאם נפסקת התפירה שמצד פנים תהא התפירה שכנגדה מאחור קיימת וכן אם נפסקה מצד חוץ תהא אותה שכנגדה מצד פנים קיימת אבל אם נפסקה מבפנים ומאחור שנמצאות שנעשו שתיים זו כנגד זו מופסקות פסולה ולא אמרן בנפסקו שתיים זו כנגד זו שפסולה אלא בחדתא שעיי שהם חדשות ועדיין לא נתיישב העור העליון על התחתון אלא על ידי חיבור התפירה שלמעלה ומלמטה הילכך כשניתקו שתי התפירות זו כנגד זו אחד מלמעלה ואחד מלמטה שלא נשתייר לתיתורא במה שתתיישב פסולה ודוקא כשהיא חדשה אבל כשהיא ישנה ומתיישבת במקומה אחר חתיכת התפירות כשרה אפי' נפסקו שתי תפירות זו כנגד זו ונתן סימן לחדשות כל היכא דמתלי השלחא פירוש כל זמן שאוחזן בעור התיתורא ומתלי השלחא עורו מתפשט ונבדל מדביקותו העליון והתחתון וכשמניחו חוזר ומתיישב במקומו נקראים חדשים ופסולות אבל אם אוחז עור התיתורא ומושכו ואינו בא אחריו אלא עומד במקומו ואין נבדל העליון מהתחתון כשרות אפילו נפסקו שתיים זו כנגד זו שכגון זה נקראים עתיקתא. עוד יש סימן אחר כל היכא דמתלי במיתונא פירוש כשמושך ברצועה התלויה בה ואתיא עור התיתורא אבתרה כלומר שנבדל עור התחתון מהעליון עיי' משיכתו נקראים חדתא ופסולות זו כנגד זו ואם אין נפסק התיתורא העליון מן התחתון עיי' משיכה כזו אלא עומד ומתיישב במקומו ואינו כוץ נקראים ישנות. זהו פי' סוגיא זו על דעת הרמב"ם ז"ל אמנם רש"י והרא"ש מפרשים בעור חיפוי הבתים עכ"ל. ודבריו מיוסדים על גי' רש"י ז"ל שהיא וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתא אבל בעתיקתא לית לן בה אבל גירסת הר"י היא כמ"ש לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה והיא גירסת רבינו :

יט רְצוּעָה שְׁנַפְסָקָה ^[מ] אֵין קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ וְאֵין תּוֹפְרִין אוֹתָהּ אֶלָּא מוֹצִיָּאָהּ וְגוֹנְזָהּ וְעוֹשִׂין אַחֲרָתָּהּ. וְשִׁינֵי הַרְצוּעָה פְּסוּלִין עַד שְׂיָהָא אַרְכָּה וְרַחֲבָה כְּשִׁעוֹר אוֹ יֵתֵר עָלָיו. וְלְעוֹלָם יִזְהַר לְהִיּוֹת פְּנֵי הַרְצוּעָה לְמַעַלָּה בְּעֵת שְׁקוּשָׁר אוֹתָן עַל יָדוֹ וְעַל רֵאשׁוֹ :

כסף משנה רצועה שנפסקה וכו'. שם (ל"ה). אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף איפסיקא ליה רצועה דתפילין אמר ליה מהו למקטריה אמר ליה וקשרתם שתהא קשירה תמה אמר ליה רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למתפריה ועיולי תפירה לגו אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר. ופירש"י דפשט

ליה לאיסורא וכן דעת רבינו. וכתב הרא"ש ז"ל ומיירי ברצועה המקפת את הראש ואת הזרוע דהתם בעינן קשירה תמה: **ושיורי הרצועה וכו'.** (גי'ז שם) א"ר פפא גרדומי רצועה כשרים ולא היא כלומר ואינן כשרים עד דליהוי בהו שיעורא: **ולעולם יזהר וכו'.** שם אמר רב נחמן בר יצחק ונוייהן לבר ומוכח התם דקאי ארצועות שהן חלקות מצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהן:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק

רביעי

א היכן מניחין תפילין של ראש. מניחין אותן על הקדקד שהוא סוף השער שפנגד הפנים והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו. וצריך לכוון אותם באמצע כדי שיהיו בין העינים. ויהיה הקשר בגובה הערך [א] שהוא סוף הגלגלת:

כסף משנה היכן מניחין תפילין וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ז) בין עיניך זה קדקד היכא אמרי דבי רבי ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס. פי מכה: ומ"ש וצריך לכוין וכו' ויהי הקשר בגובה העורף וכו'. שם (דף ל"ה) א"ר יעקב אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ועוד שם צריך שיהא הקשר כלפי פנים ופי' רש"י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר. כלפי פנים ממול עורף ולא בצדי הראש, ומזה נלמוד שצריך לכוין אותה באמצע דכיון שהקשר הוא ממול עורף ממילא הקציצה היא בין העינים ובלאו הכי צריך לעשות כן כדי לקיים קרא דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך:

ב ושל יד קושר אותה על שמאלו על הקברת והוא הבשר התופח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע שנמצא כשהוא מדבק מרפקו לצלעיו תהיה תפלה פנגד לבו ונמצא מקיים (דברים ו-ו) 'והיו הדברים האלה' (דברים ו-ו) 'על לבבך':

כסף משנה ומה ומה שכתב ושל יד קושר אותה על שמאלו. שם (דף ל"ו ל"ז) ידך זו שמאל ומייתי לה מדכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ורי נתן יליף לה מקרא אחרינא: **ומה שכתב על הקיבורת.** ג"ז שם (דף ל"ז) על ידך זו קיבורת וכתבו התוספות והרא"ש קיבורת לשון קיבוץ בשר כמו קיבורא דאהיני. וכתבו התוס' והרא"ש ז"ל דהיינו גובה הבשר שבזרוע שהוא בין הכתף והקובד"ו וכן דעת רבינו וכן הסכימו כל הפוסקים וכן המנהג פשוט:

ג המניח תפלה של יד על פס ידו או של ראש על מצחו הרי זה דרך צדוקים. העושה תפלתו עגלה כפאגוז אין בה מצוה כלל. אטר מניח תפלין בימינו שהוא שמאל שלו. ואם היה שולט בשתי ידיו מניח אותה בשמאלו שהוא שמאל כל אדם. ומקום קשירת התפלין ומקום הנחתן מפי השמועה למדום:

כסף משנה המניח תפלה של יד וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה עומד (דף כ"ד): העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זה דרך הצדוקים. ובגמרא לימא תנינא להא דתנו רבנן תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני אמר רב פפא דעבידא כי אמגוזא. ואמתניתין פירש"י סכנה שלא תכנס בראשו. נתנה על מצחו של ראש ושל יד על פס ידו הרי זה דרך הצדוקים שמניחין מדרש חכמים והולכים אחר המשמע. ורבינו לא חשש לכתוב סכנה כיון דלענין דינא לא נפקא לן מידי דמאחר דאין מצוה כלל כי לא הוי בה סכנה לא ליעביד הכי: **איטר מניח וכו'.** בסוף פרק הקומץ (מנחות דף ל"ז) תנו רבנן איטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאל כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו:

ד תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצות זו לעצמה וזו לעצמה. וכיצד מברכין. על של ראש מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין. ועל של יד מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין:

כסף משנה תפלה של ראש וכו'. משנה פרק התכלת (מנחות דף ל"ח) ובגמרא (מ"ד) אמר רב חסדא לא שנו אלא שיש לו אבל אם אין לו מעכבת אמרו ליה

אמרת אמר להו לא אלא מאן דלית ליה תרי מצות חד מצוה נמי לא ליעביד. ודבר פשוט הוא דנקטינן הכי דבין יש לו בין אין לו אינה מעכבת ואע"פ שבפירוש המשנה לרבינו כתוב דבאין לו מעכבת טעות סופר הוא ובנוסחא הערבית ליתא: **וכיצד מברכין וכו'.** בס"פ הקומץ (שם ל"ו) אמר רבה בר חייא בר רב הונא אמר רב חסדא שח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך שח אין לא שח לא והא א"ר חייא משמיה דרבי יוחנן על תפלה של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא שח מברך אחת שח מברך שתיים ופירש"י לא שח מברך אחת על של יד שח מברך אחת על של יד וחוזר ומברך על של ראש על מצות והרי בירך שתיים וכן דעת הרי"ף וזה דעת רבינו. ויש חולקים ומפרשים לא שח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין שח מברך שתיים על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח ונהגו כדברי רבינו:

ה בַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים כְּשֶׁהֲנִיחַ אַחַת מֵהֶן אֶבֶל אִם הֲנִיחַ שְׁתֵּיהֶן מְבָרֵךְ בְּרָכָה ^[ב] אַחַת וְהִיא לְהֲנִיחַ תְּפִלִּין. וְקוֹשֵׁר שֶׁל יָד וְאַחַר כֵּן מְנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וְכִשְׁהוּא חוֹלֵץ חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַר כֵּן חוֹלֵץ שֶׁל יָד:

כסף משנה **וקושר של יד וכו'.** שם תנא כשמניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד בשלמא בהנחה של יד קודם דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר ולטוטפות בין עיניך אלא בחליצה מני"ל אמר רבא בר המנונא אסברא לי והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים:

ו מִי שֶׁבִּרְךָ לְהֲנִיחַ תְּפִלִּין וְקִשֵּׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר וְאַפְלוּ לְהִשְׁיב שְׁלוֹם לְרַבּוֹ עַד שֶׁיִּנְיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם שָׁח הָרִי זוֹ עֲבָרָה וְצָרִיד לְבָרֵךְ ^[ג] בְּרָכָה שְׁנֵייהָ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין וְאַחַר כֵּן מְנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ:

כסף משנה **מי שברך להניח וכו'.** בסוטה פ' משוח מלחמה (מ"ד:): שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ואע"ג דפליגי עליה היינו לענין החזרה אבל כ"ע מודה דעבירה היא בידו. וכתב הרא"ש דמפסיק לענות קדיש וקדושה. **ומ"ש רבינו צריך לברך וכו'.** כבר נתבאר בסמוך:

ז תְּפִלִּין כָּל זְמַן שְׁמִנְיָחוֹ מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן וְאַפְלוּ חוּלְצֵי וְלוּבֵשׁ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל הַמְצוֹת כֵּלָן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם קֹדֶם לַעֲשׂוֹתָן. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַתְּפִלָּה [ד] שֶׁל יָד אַחַר הַנְּחָה עַל הַקְּבִרָת [ה] קֹדֶם קְשִׁירָתָן. שְׁקִשִּׁירָתָן זֶה הִיא עֲשִׂיתָן :

כסף משנה תפילין כל זמן שמניחן וכו'. ברייתא פרק לולב וערבה (סוכה דף מ"ו) תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם דברי רבי וחכ"א אינו מברך אלא שחרית בלבד ואסיקנא דהלכתא כרבי ואמרי' בגמרא רבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי בהו מברכי וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בהלכות תפילין. ורבינו שהשמיטו נראה שהטעם מפני שהוא ז"ל מפרש כפירוש ר"י שכתב הרא"ש דלא מברך אלא כשנשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומם וזה לא היה צריך לכתוב דכיון שנשמטו ממקומם כשמחזירם למקומם הנחה גמורה היא ובכלל כל זמן שמניחם מברך עליהם הוא. ואם נפשך לומר שהוא מפרש כפירוש רש"י והתוספות דכל אימת דממשמשי בהו אפילו לא נשמטו מברכי עליהו צריך לומר שהוא ז"ל מפרש שהיו מברכים לשמור חוקיו כמו שכתבו התוספות ומאחר דקיי"ל דבשעת סילוק תפילין אין מברכין לשמור חוקיו גם כשממשמש אין מברכין ומפני כך השמיטו : **וכל המצות כולן וכו'.** פ"ק דפסחים (דף ז' :) מימרא דשמואל והביאה הרי"ף בהלכות תפילין : **ומ"ש לפיכך צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה וכו'.** בפרק הקומץ (מנחות ל"ה :) מאימתי מברך עליהם משעת הנחה עד שעת קשירה. ויש לדקדק בדברי רבינו היכי קאמר דמשום דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך אחר הנחה דאדרבא אם יברך קודם הנחה הוי טפי מברך קודם לעשייתן. וי"ל דבעינן שיברך קודם עשייתן בסמוך וכדמשמע לישנא דעובר וקשירתן זו היא עשייתן ואם יברך קודם הנחתן לא הוי עובר לעשייתן. ועי"ל שמ"ש לפיכך צריך לברך אקודם קשירתן קאי ולא אאחר הנחה ולא אתא לאשמועינן אלא דלא נימא הנחתן זו היא עשייתן וצריך לברך קודם הנחה דליתא אלא קשירתן זו היא עשייתן ולפיכך יכול לברך קודם קשירתן אע"פ שהוא אחר הנחתן. **ומ"ש צריך לברך ה"ק קודם קשירתן הוא דצריך לברך כדי שלא יהא אחר עשייתן אבל אם רצה לברך קודם הנחתן הרשות בידו דהא דת"ר מאימתי מברך עליהם משעת הנחתן לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אלא לומר שאף משעת הנחתן יברך דשפיר חשיב עובר לעשייתן, ואפשר שזה היה דעת רבינו ירוחם שכתב ומברך עליהם קודם הנחה דהיינו עובר לעשייתן, אבל מדברי הרא"ש והר"ן בפרק לולב הגזול נראה כמו שכתבתי בתחלה דאיהו מברך קודם הנחה :**

ח כְּשֹׁחֹלֵץ אָדָם תִּפְלֵיו לְהִצְנִיעַן בְּכָלֵי לֹא יִנִּיחַ שֶׁל יָד מִלְמָטָה וְשֶׁל רֹאשׁ מִלְמַעְלָה ^[ח] מִפְּנֵי שֶׁבִשְׂעָה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְלַבֵּשׁוֹ יִפְגַּע בְּשֶׁל רֹאשׁ תִּחְלָה וְנִמְצָא שֶׁפְּנִיחָה וּמוֹצִיא שֶׁל יָד לְפִי שֶׁאִין לוֹבִשִׁין שֶׁל רֹאשׁ קֹדֶם שֶׁל יָד. וְאֶסוּר לְאָדָם לְהִנִּיחַ מְצֹנָה וְלַעֲבֹר מִמֶּנָּה לְמְצֹנָה אַחֲרֵת אֲלֵא מְצֹנָה שֶׁתְּבוֹא לְיָדוֹ שֶׁל אָדָם בְּתִחְלָה בָּהּ הוּא מִתְעַסֵּק. לְפִיכֵךְ צָרִיךְ לְהִנִּיחַ שֶׁל יָד לְמַעְלָה כְּדִי שֶׁיִּפְגַּע בָּהּ תִּחְלָה וְיִלְבֹּשׁ עַל הַסֹּדֶר :

כסף משנה **כשחולץ אדם תפיליו וכו'.** פרק אמר להם הממונה (יומא ל"ג) אמר ר"ל אין מעבירין על המצות אמר רבה עבורי דרעא אטוטפתא אסור. ומפרש רבינו כמו שפיי התוספות בשם רבינו האי דאירי בשעה שחולץ תפילין ומניחן בתיק שלא יעביר אותם של יד ויתנם בכיס תחלה ואח"כ של ראש למעלה דא"כ כשיבא להניחן יפגע בשל ראש תחלה ויצטרך להעביר על המצות כי יצטרך להניח של יד קודם של ראש הילכך צריך להניח בתיק של ראש תחלה ועליהם של יד :

ט כָּלֵי שֶׁהֲכִינוּ לְהִנִּיחַ בּוֹ תִּפְלֵין וְהִנִּיחָם בּוֹ נִתְקַדְּשׁ וְאֶסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּדַבְרֵי חַל. הֲכִינוּ וְלֹא הִנִּיחַ בּוֹ אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ עָרְאִי וְלֹא הֲכִינוּ לֹא נִתְקַדְּשׁ וְהָרִי הוּא חַל כְּמוֹ שֶׁהָיָה. וְאֶסוּר לְתַלּוֹת אֶת הַתִּפְלֵין בֵּין בְּרִצּוּעָה בֵּין בְּתִפְלָה עֲצָמָה אֲבָל תּוֹלָה הוּא אֶת ^[ט] הַכִּיס שֶׁהַתִּפְלֵין מִנְחִין בּוֹ :

כסף משנה **כלי שהכינו וכו' עד כמו שהיה.** מימרא דרב חסדא פרק מי שמתו (ברכות כ"ג:) ופרק נגמר הדין (סנהדרין מ"ח): **ואסור לתלות וכו'.** פרק מי שמתו (ברכות כ"ד) א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו מיתבי התולה תפילין יתלו לו חייו ל"ק הא ברצועה הא בקציצה ואי בעית אימא ל"ש רצועה ל"ש קציצה אסור וכי תלה רבי בכיסתא תלה. ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא ולחומרא וכן דעת רבינו :

י זְמַן הַנְּחַת הַתִּפְלֵין בַּיּוֹם וְלֹא ^[יח] בְּלַיְלָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג-ז) מִיָּמִים יְמִימָה'. (שמות יג-ז) 'חֻקָּה' זֶה הֵיא מְצוֹת תִּפְלֵין. וְכֵן שֶׁבִתּוֹת ^[טז] וְיָמִים טוֹבִים אֵינָן זְמַן תִּפְלֵין שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג-ז) 'וְהָיָה

לְאוֹתַי וְשַׁבָּתוֹתַי וַיָּמִים טוֹבִים הֵן עֲצָמֶן [2] אוֹת. וּמַאֲיַמְתִּי זְמַן
הַנְּחָתָן מִשְׁיָרָאָה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וַיִּכְרְהוּ, עַד
שֶׁתִּשְׁקַע הַחֲמָה :

כסף משנה זמן הנחת תפילין וכו'. בעירובין פרק בתרא (דף צ"ה צ"ו) ובסוף
פרק הקומץ (מנחות ל"ז) עד מתי מניחן עד שתשקע החמה ר' יעקב אומר עד
שתכלה רגל מן השוק וחכ"א עד זמן שינה ומודים חכמים שאם חלצן ליכנס
לבית הכסא ושקעה חמה שוב אין מניחן. תניא ושמרת את החקה הזאת
למועדה מימים ימימה ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות
וימים טובים דברי ר"י הגלילי ר"ע אומר לא נאמר חוקה זאת אלא לענין פסח
בלבד דקא סבר לילה זמן תפילין אבל שבתות וי"ט לאו זמן תפילין ונפקא
ליה מוהיה לאות על ידך יצאו שבתות וי"ט שהן עצמן אות. וכיון דחזינא
דתנאי דברייתא קמייתא כולהו ס"ל לילה לאו זמן תפילין הכי קי"ל דאין
הלכה כר"ע מחביריו. מיהו פלוגתייהו בהנחה לכתחלה דלר' עקיבא מניחין
לכתחלה ולהנך רבנן אין מניחין לכתחלה כדתנאי בהדיא ומודים חכמים
שאם חלצן וכו' כלומר אפ"י לא חלצן אלא ליכנס לבית הכסא שהוא חולץ ע"מ
לחזור ולהניחן כיון ששקעה חמה אח"כ שוב אין מניחן, וז"ש רבינו זמן הנחת
תפילין כלומר זמן הנחתן בתחלה ביום ולא בלילה ודין אם הניחן ואחר כך
שקעה חמה אם זקוק לחלצן אם לא יתבאר בסמוך ומייתי רבינו לשבתות
וי"ט מוהיה לאות דהוא קרא דר"ע משום דאע"ג דפסקינן דלא כוותיה היינו
דוקא במאי דאמר לילה זמן תפילין הוא משום דכל הנך רבנן פליגי עליה אבל
בשבתות וי"ט כ"ע מודו ליה לענין דינא אלא דר"י הגלילי מייתי לה מחד קרא
ור"ע מייתי לה מחד קרא והלכה כר"ע מחביריו. ונחלקו הפוסקים בחולו של
מועד שיש מהם אומרים דבכלל י"ט הם ואין מניחין בהם תפילין וי"א
שמניחין וכן נראה מדברי רבינו שכתב בפרק י' משביתת י"ט כותב אדם
תפילין לעצמו. ומנהג העולם היה להניחן עד שבימי רבנן בתראי מצאו בספר
הזוהר לשיר השירים שמי שמניח תפילין בחול המועד כמי שקוצץ בנטיעות
ונמנעו מלהניחם עוד בחול המועד: **ומאימתי זמן הנחתן**. כלומר שיכול
להניחן משיראה את חבירו וכו'. דגרסינן בפרק קמא דברכות (דף ט':) גבי
הא דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית אחרים אומרים משיראה את
חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין
כלומר שאותו זמן שקבעו אחרים לק"ש הוא לתפילין שמאותו זמן ואילך הוא
זמן הנחתן. ורש"י גורס לתפלה כאחרים ועכ"ז מפרש כן שכך כתב לתפלה
להניח תפילין שמצות הנחתן קודם ק"ש עכ"ל. נראה שטעמו שאם תפלה זו
פירושו כמשמעו קשה היה לו להקדים ולומר לק"ש כותיקין לתפלה כאחרים.
ואהא דאמרינן משיראה את חבירו וכו' אמרו בירושלמי במה אגן קיימין אי

ברגיל אפיי ברחוק טפי חכים ליה ואי בשאינו רגיל אפילו קרוב לגביה לא חכים ביה תפתר ברגיל ואינו רגיל כהדין אכסניא דאתי לקיצינ :

יא מי שְׁהֵנִיחַ תְּפִלִּין קִדְּם שְׁתִּשְׁקַע הַחֲמָה וְחִשְׁכָּה עָלָיו אֶפְלוּ הוּ עָלָיו כָּל הַלְּיָלָה מִתֵּר. וְאִין מוֹרִין דְּדָבָר זֶה לְרַבִּים אֶלָּא מְלַמְדִין אֶת הַכָּל שְׁלֹא יְנִיחוּ תְּפִלִּין עָלֵיהוּ בַּלְּיָלָה אֶלָּא יַחְלְצוּ אוֹתוֹן מִשְׁתִּשְׁקַע הַחֲמָה. וְכָל הַמְּנִיחַ תְּפִלִּין לְכַתְּחֵלָה אַחַר שְׁתִּשְׁקַע הַחֲמָה עוֹבֵר בְּלֹא שְׁנֵאמַר [\(שמות יג-ז\)](#) 'וְשִׁמְרָתָ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת' וְגו' [\(שמות יג-ז\)](#) 'מִיָּמִים יִמְיָמָה' :

כסף משנה מי שהניח תפילין וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ו): אמר רבינא הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך ולא סליק תפילי אמרי ליה לשמרן קא בעי מר אי"ל אין וחזיתיה לדעתיה דלא לשמרן קא הוה בעי אלא קסבר הלכה ואין מורים כן ומאחר שרבינו פוסק כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא הוצרך לפרש דהיינו דוקא לענין שלא יניחם לכתחלה אבל אם כבר הם בראשו אינו חייב לחלצן כי היכי דלא תקשה הלכתא אעובדא דרב אשי. ומ"ש אלא מלמדין את הכל שלא יניחו עליהן תפיליהן בלילה אין הכוונה שלא יניחום בקום עשה שזה מן הדין הוא שאסור ולא מטעם אין מורים כן לבד אלא הכוונה שלא יניחום עליהם בשב ואל תעשה: וכל המניח תפילין וכו'. שם א"ר אלעזר המניח תפילין משתשקע החמה עובר בעשה קסבר השמר דעשה עשה השמר דלאו לאו ר' יוחנן אמר עובר בלאו השמר דעשה נמי לאו הוא ופסק כר' יוחנן:

יב הָיָה בָּא בַּדְּרָךְ וְתִפְלִין בְּרֵאשׁוֹ וְשִׁקְעָה עָלָיו הַחֲמָה וְקִדְּשׁ הַיּוֹם מְנִיחַ יָדוֹ עָלֵיהוּ עַד שֶׁהוּא מְגִיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ. הָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ וְתִפְלִין בְּרֵאשׁוֹ וְקִדְּשׁ עָלָיו הַיּוֹם מְנִיחַ יָדוֹ עָלֵיהוּ עַד שֶׁמְגִיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ. וְאִם יֵשׁ בֵּית סְמוּךְ לְחוּמָה שֶׁמְשַׁתְּמְרִין בּוֹ מְנִיחוֹ שָׁם. וְאִם לֹא חָלַץ תְּפִלִּין מִשְׁשִׁקְעָה הַחֲמָה מִפְּנֵי שְׁלֹא הָיָה לוֹ מְקוֹם לְשִׁמְרוֹ וְנִמְצְאוּ עָלָיו כְּדִי לְשִׁמְרוֹ מִתֵּר :

כסף משנה היה בא בדרך וכו'. ספ"ק דיו"ט (דף ט"ו) אמר אביי תפילין הואיל ואתו לידן נימא בהו מילתא היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו

וקדש עליו היום מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו. ופירש"י היה בא בדרך בע"ש מניח ידו עליהם שלא יראום וחכמים התיירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש דהויא העברה כלאחר יד משום בזיון. ובית המדרש בשדה היה ואינו משתמר. וכפי גירסת ספרים שלנו בדברי רבינו שהיא ושקעה עליו חמה וקדש היום אם כן הוא מפרש כדברי רש"י. וא"ת אמאי שני אביי בלישניה ונקט גבי בא בדרך ושקעה וגבי יושב בבה"מ וקדש היום וראיתי כתוב בשם הרמב"ן בספר המלחמות דאורחא דמילתא נקט שהבא בדרך מסתכל בשקיעה והיושב בבית המדרש לשקיעה ולקידוש היום. אבל ק"ל על דברי רבינו שאם כן ה"ל לסמוך דינין אלו למה שאמר וכן שבתות וימ"ט אינן זמן תפילין. ואם הגירסא בדברי רבינו ושקעה עליו חמה לבד בלא וקדש היום וכן היא בהר"ר מנוח אפשר לומר דבבא קמא מיירי בחול ולפי שכתב דלילה לאו זמן תפילין הוא להניחן בשב ואל תעשה אלא שיחלצו אותם סמך ענין לו היה בא בדרך ושקעה שיכול להניחן עליו בלי שיחלצם ולא הצריכוהו לסלקן ולאוחזן בידו דאפשר שמפני הדרך אינו מזדמן לו לחלצן או מפני טרדתו יפלו ממנו וכיון שכתב היה בא בדרך ושקעה עליו חמה סמך לו היה יושב בבית המדרש וקדש עליו היום. ומ"ש ואם יש בית סמוך לחומה וכו'. מפורש שם בברייתא: **ואם לא חלץ תפילין וכו'.** שם (מנחות ל"ו.) א"ר אלעזר אם לשומרן מותר. ומשמע לרבינו דלא שרי כדי לשומרן אלא שלא לחלצם אבל להניחם לכתחלה לא וכדמשמע מעובדא דרב אשי. ויש לתמוה על רבינו שכתב לעיל בסמוך מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר היאך כתב כאן ואם לא חלץ תפיליו מששקעה עליו מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר דמאי איריא לשמרן אפילו שלא לשמרן נמי. ואפשר דמשום דלעיל כתב דהא דשרי שלא לסלקן הוי הלכה ואין מורים כן כתב כאן דהיינו דוקא כשאינו מתכוין לשמרן אבל אם היה הוא מתכוין לשמרן מותר ומורים כן, וזהו שכתב גבי לשמרן מותר סתם ולא כתב שאין מורים כן וכן משמע פשטא דעובדא דרב אשי דאמר ליה רבינא לשמרן בעי מר וא"ל אין:

יג כָּל הַפְּטוּר מִקְרִיאת שְׁמַע פְּטוּר מִתְּפִלִּין. קָטָן שֶׁיּוֹדֵעַ לְשַׁמֵּר תְּפִלָּיו אָבִיו לֹוֹקֵחַ לוֹ תְּפִלִּין כְּדִי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת. חוֹלֵי מַעֲיִם וְכָל מִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לְשַׁמֵּר אֶת נִקְבֵי אֶלָּא בְּצַעַר פְּטוּר מִן הַתְּפִלִּין. וְכָל הַטְּמֵאִים כִּלְוֹן חִיבִין בְּתְּפִלִּין כְּטְהוֹרִים. מְצַטְעֵר וּמִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מִיִּשְׁשֶׁבֶת וְנִכְוֶנָה עָלָיו פְּטוּר מִן הַתְּפִלִּין שֶׁהַמְּנִיחַ תְּפִלִּין אֲסוּר לוֹ לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהוּ. כֹּהֲנִים בְּשַׁעַת הָעֲבוּדָה וְהַלְוִיִּם

בְּשֶׁעָה שְׂאוּמְרִים הַשִּׁיר עַל הַדּוּכּוֹן וַיִּשְׂרָאֵל בְּשֶׁעָה שְׂעוּמָדִים
בְּמִקְדָּשׁ פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין :

כסף משנה כל הפטור וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות י"ז): נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין. ושנינו עוד שם מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפילין ותניא נמי התם (שם י"ח) המשמר את המת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין. וחתן כבר כתב רבינו בפרק ד' מהלכות קריאת שמע שהוא פטור מכל המצות: **קטן שיודע לשמור תפיליו וכו'.** ברייתא סוף פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב): **חולי מעים וכו'.** פרק כל הבשר (חולין דף ק"י) אמר רב יהודה חולי מעים פטורים מן התפילין ומשם למד רבינו למי שאינו יכול לשמור נקביו אלא בצער: **וכל הטמאים וכו'.** בפי שני דסוכה (דף כ"ה) מתמהינן לימא קסבר ר' יוסי בעל קרי אסור להניח תפילין ואוקי אביי משום הכי הא דר' יוסי בגוונא אחרינא הרי בהדיא דטמאים חייבים בתפילין: **מצטער ומי שאין דעתו מיושבת וכו':** כתב ה"ר מנוח אע"ג דבשאר מצות אמרינן מצטער איבעי ליה ליתובי דעתיה הכא שאני משום היסח הדעת. וכתב עוד מדאמר"י במדרש שהיה חושש בראשו לא היה מניח תפילין של ראש משמע דמצטער פטור מהתפילין עכ"ל. ואע"פ שיש להשיב על ראיה זו דשאני התם שהצער היה בא לו מצד הנחת התפילין אילו היה מניח מ"מ קצת סמך הוא: **כהנים בשעת העבודה וכו'.** פרק שני דזבחים (דף י"ט) ופירש"י דטעמא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה:

יד חַיֵּב אָדָם לְמִשְׁמֵשׁ בְּתַפְלִיו כָּל זְמַן שֶׁהֵם עָלָיו שְׁלֹא יִסִּיחַ
דַּעְתּוֹ מֵהֶם אֶפְלוּ רָגַע אֶחָד. שֶׁקִּדְשֶׁתָּן גְּדוּלָּה מִקְדָּשֶׁת הַצִּיץ.
שֶׁהַצִּיץ אֵין בּוֹ אֶלָּא שֵׁם אֶחָד וְאֵלוּ יֵשׁ בָּהֶם אֶחָד וְעֶשְׂרִים שֵׁם
שֶׁל יוֹיָד הִיא בְּשֵׁל רֹאשׁ וּכְמוֹתָן בְּשֵׁל יָד :

כסף משנה חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה ק"ו מציץ ומה ציץ שאין כתוב בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמה אזכרות לא כ"ש:

טו תַּפְלִין צְרִיכִין גּוּף נָקִי שִׁיזְהַר שְׁלֹא תִצָּא מִמֶּנּוּ רוּחַ מְלִמְטָה
כָּל זְמַן שֶׁהֵם עָלָיו. לְפִיכֵן אֶסוּר לִישׁוֹן בָּהֶם לֹא שֵׁנֶת קָבַע וְלֹא
שֵׁנֶת עָרָאִי אֶלָּא אִם הִנִּיחַ עֲלֵיהֶן סוּדָר וְלֹא הִיָּתָה עִמּוֹ אִשָּׁה יִשׁוֹן

בְּהֵם שְׁנַת עֲרָאִי. וּפְיָצָד הוּא עוֹשָׂה. מִנִּיחַ רֵאשׁוּ בֵּין בְּרַכְּיוֹ וְהוּא יוֹשֵׁב וַיִּשָּׁן :

כסף משנה תפילין צריכין גוף נקי. פ' במה טומנין (שבת מ"ט) א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי מ"ט אביי אמר שלא יפיח בהם רבא אמר שלא יישן בהם כלומר דלאביי אע"פ שאין זהיר בשינה מניחן כיון דזהיר שלא יפיח דשינה גופה אינה אלא גזירה שמא יפיח. ויש לתמוה על רבינו למה כתב טעם אביי דהא קי"ל כרבא לגבי אביי ואפשר שטעמו משום דתניא דיין בהם כדבסמוך, ועוד משום דבפרק ר"א דמילה (שם ק"ל) גרסינן א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי מ"ט שלא יפיח בהן רבא אמר שלא יישן בהם. וכיון דסתם תלמודא נקט דשלא יפיח בהם הכי קי"ל ולא הוצרכו לשנותה בהדי יע"ל קג"ם משום דלא אפסיקא הלכתא בהדיא כאביי. ועוד דכיון דתניא כוותיה לא הוה דומיא דהנך : **לפיכך אסור לישן בהם וכו'.** בפ"ב דסוכה (דף מ"ב) תניא אין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה מ"ט אמר רב אשי גזירה שמא ירדם אלא הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפילין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירדם אלא אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן במניח ראשו בין ברכיו עסקינן רבא אמר אין קבע לשינה ופירש"י ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה שאין אדם קובע עצמו לשינה שפעמים שאינו אלא מנמנם מעט ודיו בכך הילכך זו היא שינתו וגבי תפילין דטעמא משום שלא יפיח בהם ולא משום איסור שינה בהאי פורתא לא אתי לידי הפחה. ובתר הכי אמרינן תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין קבע בין עראי ותניא אידך לא קבע ולא עראי ל"ק הא דנקט להו בידיה הא דמנחי ברישיה הא דפריס סודרא עלייהו ומפרש רבינו כי מנחי ברישיה לא קבע ולא עראי משום דחיישינן דילמא לא מדכר דתפילין עליה ואתי להפיח כי פריס סודרא עלייהו ודאי מדכר דתפילין עליה ולא אתי להפיח כי נקיט להו בידיה אפילו קבע נמי שרי כיון שאינם בראשו אפילו יפיח לית לן בה ולשמא יפלו מידו לא חיישינן שהרי כרוכין הם בידו ולא דמי להא דתניא לא יאחוז אדם תפילין בידו ויתפלל ולא יישן בהם שינת קבע ולא שינת עראי דההיא אחיזה בעלמא בלא כריכה : **ובהגהות מיימוניות** כתוב בשם הרמ"ך שלדעת רבינו הא דת"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי צריך לדחוק ולפרש דלא יישן לא קאי אלא יאחוז דרישא אלא מילתא באפי נפשה היא. ואין צורך לידחק בכך אלא ההיא ברייתא כשאינם כרוכים בידו היא אבל אם כרוכין בידו שרי וכדפרישית : **והראב"ד** השיג אינו כן אלא כל זמן שהם בידו לא יישן בהם כלל שמא יפלו מידו והכי איתא בגמרא בפירוש עכ"ל. ואני אומר דלשמא יפלו ליכא למיחש דמ"ה דייק רבינו שכתב היו תפיליו כרוכים בידו לומר דדוקא בכרוכין בידו הוא דשרי משום דליכא

למיחש שמא יפלו כיון שהם כרוכין אבל אם לא היו כרוכים אלא שהיה תופס אותם בידו בלא כריכה דאיכא למיחש שמא יפלו מידו פשיטא דאסור. ומ"ש הראב"ד והכי איתא בגמרא בפירוש כבר ישבתי הגמרא לדעת רבינו: **ומ"ש רבינו ולא היתה עמו אשה**. הוא מדתניי התם הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח בלילה חולץ ואינו מניח דברי ר' נתן ור' יוסי אומר הילדים לעולם חולצים ואינן מניחין מפני שרגילין בטומאה ואוקמה אביי בילדים ונשותיהן עמהן שמא יבאו לידי הרגל עבירה כלומר שמא יבאו לשמש. ופסק רבינו כרבי יוסי דנמוקו עמו ולכן לא חילק בדין השינה בין יום ללילה. וס"ל לרבינו דילדים לאו דוקא דכל היכא דאשתו עמו אסור אלא דאורחא דמילתא נקט דסתם בחורים נשותיהם עמהם. ודע דגבי הנך תלת מתנייתא שכתבתי אמרינן וכמה עראי תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך מאה ותניא כוותיה ואפ"ה לא הזכירו רבינו דס"ל ז"ל דלא פליג אר"י יוחנן אלא ה"ק עד כמה שיעור אדם ישן במניח ראשו בין ברכיו עד מאה אמה שכך שיערו חכמים שמניח ראשו בין ברכיו אינו יכול לישן יותר דמיד הוא ניעור ורבא נמי דאמר אין קבע לשינה לא לאפלוגי אדר"י יוחנן אתי אלא לפרושי טעמא דאין ישנין חוץ לסוכה אפילו שינת עראי וכדפרישית אבל אה"נ דמודה לר"י דבתפילין צריך להניח ראשו בין ברכיו ואפילו אי נימא דרמי בר יחזקאל פליג אדרבי יוחנן מ"מ כיון דמשמע דרבא ס"ל כרבי יוחנן הוה להו תרי לגבי חד ועוד דר' יוחנן ורמי בר יחזקאל כר"י נקטינן דלא עדיף רמי מרב ושמואל רבותיו דהלכתא כר"י לגביהו, ועוד דרבא בתראה הוא והא אוקמה דכר' יוחנן ס"ל והגהות מיימוניות כתבו שינת עראי בפרק הישן פירוש כמה שינת עראי כדי שיהלך אדם מאה אמה, ואין לומר כן לדעת רבינו דא"כ לא הוה שתיק מיניה אלא כמו שכתבתי עיקר:

טז היו [כ] תפלו כרוכין בידו מתר לישן בהם אפלו שנת קבע.
ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי. אבל אם נכנס לסעודת קבע
חולצן ומניחן על שלחנו עד שיטל ידיו ואחר כך יניחם ויברך
על מזונו והוא לבוש בהן :

כסף משנה ואינו אוכל בהם וכו'. בפרק מי שמתו (ברכות כ"ג) א"ר יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ונכנס ופליגא דרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא מניחן על שולחנו וכן הדור לו ועד אימת א"ר נחמן בר יצחק עד שעת ברכה ופסק רבינו כר' חייא בר אבא:

יז הָיָה לְבוּשׁ תְּפִלִּין וְהֶצְרֵךְ ^נ לְבֵית הַכֶּסֶּא לֹא יֵנִיחַ הַתְּפִלִּין
בְּחוּרֵין הַסְּמוּכִין לְרִשׁוֹת הָרַבִּים וְיִכְנֶס שְׂמָא יְטָלוּם עוֹבְרֵי
דְרָכִים. כִּי צַד יַעֲשֶׂה. אֶפְלוּ הֶצְרֵךְ לְהִשְׁתִּין מִים חוֹלֵץ תְּפִלִּין
בְּרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְגוֹלְלָן ^מ בְּבִגְדוֹ ^נ כְּמִין סֵפֶר תּוֹרָה וְאוֹחֲזֵן
בְּיָמֵינוּ כְּנֶגֶד לְבוֹ. וְיִזְהַר כְּדִי שְׁלֹא תִּהְיֶה רְצוּעָה יוֹצֵאת מִתַּחַת
יָדוֹ טַפַּח. וְנִכְנָס וְעוֹשֶׂה צָרְכָיו. וְכִשְׂיֵצֵא מִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת
מִבֵּית הַכֶּסֶּא וְלוֹבֵשׁוֹן :

כסף משנה **היה לבוש תפילין וכו'.** ברייתא פרק מי שמתו (דף כ"ג) ודע
דגרסינן בגמרא הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס אמר רב
ששת לא שנו אלא בה"כ קבוע אבל ב"ה עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא
מניחן מרחיק ד"א מפני שעשאו בה"כ קבוע והשמיטה רבינו וגם הרי"ף
והרא"ש השמיטוה וצריך טעם למה: **וכיצד יעשה וכו'.** שם א"ר מייאשא בר
בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר
מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח: **ומ"ש**
כשיצא וכו'. מפורש בברייתא שם ובדברי האמוראים:

יח בְּמָה דְּבָרִים אַמּוּרִים בְּבֵית הַכֶּסֶּא הַקְּבועֶ שְׂאִין נִיצוּצוֹת
נִתְזוֹת עָלָיו. אֲבָל בֵּית הַכֶּסֶּא עֲרָאִי לֹא יִכְנֶס בְּהֵן כְּשֶׁהֵם גְּלוּלִים
אֶלָּא חוֹלֵץ אוֹתָן וְנוֹתֵן לְחֻבְרוֹ לְשִׁמְרוֹ. וְאִין מִי רְגָלִים כָּלִין
אֶפְלוּ בְּבֵית הַכֶּסֶּא קְבוּעֶ אֶלָּא בִּישִׁיבָה. וְאִם הָיָה עֶפֶר תְּחוּם
אֶפְלוּ בְּעַמִּידָה. הָיָה בְּמִקּוֹם קִשָּׁה יַעֲמֵד בְּמִקּוֹם מְדָרוֹן כְּדִי
שְׁלֹא יִנְתְּזוּ נִיצוּצוֹת עָלָיו :

ההראב"ד **במה דברים אמורים בבית הכסא הקבוע כו'.** כתב הראב"ד ז"ל
נראה בגמרא דבית הכסא עראי משתין בהן ותפילין בראשו אבל לא יטלם
בידו משום קינוח הניצוצות והכי כתב רב אחא ז"ל עכ"ל:

כסף משנה **במה דברים אמורים בבה"כ וכו'.** ברייתא (שם כ"ג): דברים
שהתרתני לך כאן אסרתני לך כאן כלומר דברים שהתרתני לך בבה"כ קבוע
אסרתני לך בבית הכסא עראי ואסיקנא דה"ק בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות
שרי בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסור. ופירש רש"י דכיון דאיכא
ניצוצות וצריך לשפשפן בידו שלא יראה ככרות שפכה א"א לאחוז תפילין

בידו: **כתב** הראב"ד נראה בגמרא כו' והכי כתב רב אחא עכ"ל. כלומר ולאפוקי מרבינו דלא מפליג בין בה"כ קבוע לבה"כ עראי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו בין בזה ובין בזה אסור דמדמיבעיי להו מהו שיכנס אדם לבה"כ קבוע להשתין מים וכמו שאכתוב בסמוך משמע אבל בבה"כ עראי פשיטא דשרי. ועוד דבגמרא יהבי טעמא בה"כ קבוע דליכא ניצוצות שרי משמע דלא אסרינן בעראי אלא כשהם בידו אבל כשהם בראשו שרי אפילו בעראי דאע"ג דאית ביה ניצוצות וישפשפם בידו לא איכפת לן דלא חיישינן שמא יגע בהם ורבינו סבור בהפך שלא חלקו בגמרא בין בה"כ קבוע לבה"כ עראי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו בין בה"כ קבוע בין בה"כ עראי אסור. ותו דאיתא התם בגמרא (שם עמוד א') איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבה"כ קבוע להשתין מים רבינא שרי רב אדא בר מתנא אסר אתו שיילוה לרבא אסר דחיישינן שמא יפיח בהם ואע"ג דבעיא לא הוה אלא בבה"כ קבוע איכא למימר דללישנא בתרא דיהיב טעמא לאיסור משום שמא יפיח בהם אפילו בבית הכסא עראי איכא למיחש להכי: **ואין מי רגלים כלים וכו'.** פרק כיצד מברכין (שם דף מ') אמר רבה בר שמואל משום רבי חייא אין מי רגלים כלים אלא בישיבה אמר רב כהנא ובעפר תיחוח אפילו בעמידה ואי ליכא עפר תיחוח יעמוד במקום גבוה וישתין למקום מדרון:

ט הָיָה לְבוּשׁ בְּתַפְלִין וְהֶצְרַךְ לְבֵית הַכֶּסֶא לָעֵת עָרַב וְלֹא נִשְׂאָר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְלַבֵּשׁן אַחַר שְׂיִצְאָא לֹא יִכְנֹס בָּהֶם גְּלוּלִים בְּבִגְדוֹ וְאֶפְלוּ [ס] לְהִשְׁתִּין מִמֵּם בְּבֵית הַכֶּסֶא קְבוּעַ. אֶלָּא כִּיצַד יַעֲשֶׂה. חוֹלְצֵן וּמְנִיחֵן בְּכָלֵן אִם הָיָה בּוֹ טַפַּח אוֹ בְּכָלִי שְׂאִינוֹ כְּלֵן אֶף עַל פִּי שְׂאִין בּוֹ טַפַּח וְאוּחֹז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס. וְכֵן אִם הֶצְרַךְ בְּלִילָה מְנִיחֵן בְּכָלִי וְאוּחֹז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס:

כסף משנה **היה לבוש בתפילין כו'.** פרק מי שמתו א"ר יעקב בר אחא א"ר זירא לא שנו כלומר דאוחזן בידו ונכנס אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אין שהות ביום כדי ללובשן עושה להם כיס טפח ומניחן אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן ביום גוללן כמין ס"ת ומניחן בידו כנגד לבו ובלילה עושה להם כיס טפח ומניחן אמר אביי לא שנו אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל הניחן בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח: **ומ"ש ואפילו להשתין מים בבה"כ קבוע.** כלומר דאע"ג דשרינן ליכנס לבה"כ קבוע להשתין כשהן בידו דוקא כשיש שהות ביום. **ועל מ"ש רבינו אם הוצרך בלילה:** כתב הראב"ד לא ידעתי למה בלילה ואולי לשמירת עצמו כדא"ר יוחנן (שם כ"ג) ביום שראוי ללובשן הואיל ושרו רבנן לינטרן וחיי ראשי אין זה נכון שר' יוחנן ביום אמר שראוי ללובשן

אבל בלילה יכניס אותם לשמירה כבת רב חסדא דמנחא ידה ארישא דרבא כי היכי דלא בעית עכ"ל. ביאור דבריו שהוא תמה למה בלילה יכניסם עמו לבה"כ כיון שאינו עתיד להניחם כשיצא מבה"כ שאם תאמר לשמירת עצמו כההיא דרבי יוחנן לא דמי דהתם שאני שראוי ללובשן וצריך שיהיו מזומנים לו מיד כשיצא ואגב זה לינטרוהו אבל בלילה שאינו ראוי ללובשן נמצא שאינו מכניסן אלא לשמרו בלבד ואין זה נכון שישתמש מהתפילין כמו שהיה משתמש רבא מבת רב חסדא בלי שום תכלית אחר. וא"ת למה משיג על רבינו הא רבינו לא מפי עצמו אמרה דגמרא ערוכה היא כמו שכתבתי בסמוך. י"ל משום דאיכא לפרושי דלא לענין נכנס לבה"כ איתמרא אלא לענין אחר וכדפירש רש"י בלילה כשהוא חולצן בביתו ע"מ להצניען עד הבקר עושה להם כ"ס טפח דחללו טפח דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע עכ"ל. ורבינו שפירשה לענין נכנס לבה"כ קשיא עליה. וי"ל דרבינו משמע ליה לפרשה לענין נכנס לבה"כ דומיא דרישא דקאמר ביום גוללן כמין ס"ת דההיא לכ"ע לענין נכנס לבה"כ. ולא משום שמירה כדקא ס"ד דהראב"ד אלא כגון שאין לו מקום להצניען שם כגון שהוא בדרך ואפילו את"ל שנכנס עמהם לשמירת עצמו שמאחר שכשהם באותו כלי מותר ליכנס בהם לבה"כ אף ע"פ שאין זמן הנחת תפילין בלילה כי מתכוין שישמרוהו מאי הוי :

ב שְׁכַח וְנִכְנַס לְבֵית הַכֶּסֶא וְהוּא לְבוּשׁ תְּפִלִּין מְנִיחַ יָדוֹ עָלֶיהֶן עַד שֶׁיִּגְמַר עֲמוּד רְאֵשׁוֹן וְיוֹצֵא וְחוֹלֵץ. אַחַר כֵּן נִכְנָס וְעוֹשֶׂה צְרָקוֹ. שָׂאֵם יִפְסִיק בְּעֲמוּד רְאֵשׁוֹן בֵּין בְּגָדוּלִים בֵּין בְּקִטְנִים יְבוֹא לְיַדֵּי חֻלָּאִים שְׂיֵשׁ בְּהֶן סַפְנָה גְדוּלָה :

כסף משנה שְׁכַח וְנִכְנַס לְבַה"כ וכו'. שם (ברכות דף כ"ה) מימרא דרב הונא :

כא שְׁכַח וְשִׁמַּשׁ מְטָתוֹ בְּתַפְלִין הָרִי זֶה לֹא יֵאָחַז לֹא בְּרְצוּעָה וְלֹא בְּקִצְיָה עַד שֶׁיִּטַּל יָדָיו וְיִטַּל מִפְּנֵי שְׁהִידִים עֲסָקְנִיּוֹת :

כסף משנה שְׁכַח וְשִׁמַּשׁ מְטָתוֹ וכו'. ברייתא פרק הישן (סוכה דף כ"ו) כלשון רבינו. וכתב רש"י ז"ל שהידים עסקניות ושמה נגעו במקום הטנופת :

כב הַנִּכְנָס לְבֵית הַמְּרֻחָץ מְקוֹם שְׁבָנֵי אָדָם עוֹמְדִין לְבוּשִׁין מִתֵּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין. וּמְקוֹם שְׁבָנֵי אָדָם עוֹמְדִין שָׁם מְקַצְתּוֹ

עְרוּמִים וּמְקַצְתָּן לְבוֹשֵׁין אֵינּוּ חוֹלֵץ תְּפִלּוֹ וְאֵינּוּ מְנִיחַ שָׁם
תְּפִלִּין לְכַתְחֻלָּה. וּמְקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִים עְרוּמִים חוֹלֵץ
תְּפִלּוֹ וְאֵין צָרִיד לֹאמַר שֶׁאֵינּוּ מְנִיחַ :

כסף משנה הנכנס לבית המרחץ וכו'. ברייתא קרובה ללשון רבינו פ"ק דשבת
(י'). וענין המקומות הללו שמרחצאות שלהם היו שלשה חדרים פנימי להזיע
ולהשתטף אמצעי שיוצא לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו ויוצא לחיצון וגומר
לבישתו ונח שם מיגיעת המרחץ :

כג לֹא יִהְיֶה אָדָם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ. וְאֶפְלוּ בְּתוֹךְ
אֲרְבַּע אַמּוֹת שָׁל מֵת אוֹ בְּתוֹךְ אֲרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר צָרִיד לְחַלֵּץ
תְּפִלּוֹ עַד שְׂיִרְחִיק אֲרְבַּע אַמּוֹת. וְלֹא יִלְבֹּשׁ אָדָם תְּפִלִּין עַד
שְׂיִכְסֶה עֲרֹתוֹ וְיִלְבֹּשׁ בְּגָדָיו. הַנוֹשֵׂא מִשְׂאוֹי עַל רֹאשׁוֹ חוֹלֵץ
תְּפִלּוֹ שֶׁל רֹאשׁ עַד שְׂיִסִּיר הַמִּשְׂאוֹי מֵעַלְיוֹ וְאֶפְלוּ מְטַפַּחַת אֲסוּר
לְהַנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין. אָבֵל צוֹנֵף הוּא מְצַנְפֵתוֹ עַל
תְּפִלּוֹ :

כסף משנה ולא יהלך אדם וכו'. ברייתא ריש פ' מי שמתו (ברכות י"ח) לא
יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו ואמרינן התם דתוך ד' אמות אסור
חוץ לד' אמות שרי: **ולא ילבש אדם תפילין עד שיכסה וכו' :** הנושא משאו
וכו'. מציעא פרק המקבל (דף ק"ה): תניא הנושא משאו על ראשו ותפילין
בראשו אם תפילו רוצות אסור ואם לאו מותר באי זה משאו אמרו במשאו
של ד' קבין ובתר הכי תניא משום ר' שילא אמרו אפילו מטפחת שלהם כלומר
אפילו מטפחת שמניחין בה תפילין שהיא קלה אסור להניח על הראש שיש בה
תפילין וכמה אמר אביי רבעא דרבעא דפומבדיתא ופסק רבינו כר' שילא
דמפרש אביי למילתיה. וסובר רבינו דהא דאסור אפילו מטפחת היינו מידי
דהוי דרך משאו ואינו דרך מלבוש אבל דבר שדרכו ללבוש בראשו כל היום
כגון מצנפת וכובע וכיוצא בו מותר. והא דאמרינן בירושלמי דרבי יוחנן לא
הוה מניח תפילין אלא מפסחא לפסחא והוה הדיק רישיה מפסחא עד עצרתא
היינו לומר שאף על פי שהיה מכסה ראשו על התפילין עכ"ז היה מזיק לו
הקור לפי שגובה התפילין מפסיק בין הכובע והראש והרוח נכנס בינתים
ומזיק לו :

כד בֵּית שֵׁשׁ בּוֹ תַּפְּלִין ^{נע} אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה אֲסוּר לְשִׁמֵשׁ בּוֹ מִטָּתוֹ
עַד שְׂיוּצִיאֵם אוֹ יְנִיחֵם בְּכָלִי וַיְנַיֵחַ הַכָּלִי בְּכָלִי אַחֵר שְׂאִינוֹ כְּלָיִן.
אָבֵל אִם הָיָה הַכָּלִי הַשְּׂנִי מְזַמֵּן לָהֶם אֲפִלוֹ עֲשָׂרָה כְּלִים כְּכָלִי
אֶחָד הֵן חֲשׂוּבִין. וְאִם הִנִּיחוֹן כְּלִי בְּתוֹךְ כְּלִי מִתֵּר לְהִנִּיחוֹן תַּחַת
מְרֹאשְׁתּוֹ בֵּין כֶּרֶךְ לְכֶסֶת שְׁלֹא כִּנְגַד רֹאשׁוֹ כְּדִי לְשַׁמְרוֹן וְאֲפִלוֹ
אֲשֶׁתוֹ עִמּוֹ בַּמָּטָה :

כספ משנה **בית שיש בו תפילין וכו'.** ברייתא סוף פרק מי שמתו (ברכות
כ"ה:) בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד
שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין
אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמו. ופירש רש"י אפילו
עשרה מאני וכולן כליין כחד דמו: **ואם הניחון כלי בתוך כלי וכו'.** שם (דף כ"ג)
בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפילין
תחת מראשותיו א"ל הכי אמר שמואל מותר ואפילו אשתו עמו ואותביה התם
לשמואל ואסיקנא בתויבתא ובתר הכי אמר רבא אף על גב דאיתותב שמואל
הלכה כוותיה מאי טעמא כל לנטורינהו טפי עדיף והיכא מנח להו א"ר ירמיה
בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ואמרינן נמי התם אמר רב המנונא בריה דרב
יוסף זימנא חדא הוי קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין
ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דיום טבילה הוה
כלומר שטבלה אשתו דה"ל ליל תשמיש ולאגמורן הלכה למעשה הוא דבעי.
וסובר רבינו דהא דשרינן באשתו עמו דוקא כשהניחון כלי בתוך כלי ודבר
פשוט הוא דאטו הנחה בין כר לכסת נימא דעדיף מהנחת כלי בתוך כלי: **וכתב**
ה"ר יונה דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו כלי בתוך כלי ואפילו אין אשתו
עמו ושלא כנגד ראשו אם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי ואם אין אשתו עמו
אפילו בכלי אחד סגי. אבל הרמב"ם לא חילק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו
ובכל ענין אמר שצריך כלי בתוך כלי לחומרא עכ"ל. ולי"נ דאפשר דמשום
דבאשתו עמו עסיק רבינו משום הכי נקט אם הניחון כלי בתוך כלי אבל אה"נ
דלרבינו נמי כשאין אשתו עמו לא בעינן כלי בתוך כלי. וכתב ה"ר יונה דכלי
בתוך כלי היינו כלי אחד והכר כלי שני. ומדברי רבינו נראה שהכר אינו חשוב
כלי שהרי כתב ואם הניחון כלי בתוך כלי מותר להניחם תחת מראשותיו בין
כר לכסת הרי שהצריך כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת:

כה קִדְּשֵׁת תַּפְּלִין קִדְּשָׁתוֹ גְּדוּלָּה הִיא. שְׁכָל זְמַן שֶׁהַתַּפְּלִין
בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְעַל זְרוּעוֹ הוּא עָנּוּ וִירָא שְׂמִים וְאִינוֹ נִמְשָׁךְ

בְּשֹׁחוֹק וּבְשִׂיחָה בְּטֹלָה וְאֵינוֹ מְהַרְהֵר מְחַשְׁבוֹת רָעוֹת אֶלָּא מִפְּנֵה לְבוֹ בְּדַבְרֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק. לְפִיכֹךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל לְהִיֹּתוֹ עֲלִיו [9] כָּל הַיּוֹם שְׂמֻצּוֹתוֹ כִּי הִיא. אָמְרוּ עֲלָיו עַל רַב תְּלַמִּידוֹ שֶׁל רַבְּנֵנוּ הַקְּדוֹשׁ שֶׁכָּל יָמָיו לֹא רָאוּהוּ שֶׁהִלֵּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה אוֹ בְּלֹא צִיצִית אוֹ בְּלֹא תַפְלִין :

כסף משנה קדושת תפילין וכו': אמרו עליו על רב וכו'. [מגילה דף כ"ח. איתא רבי זירא]:

כו אף על פי שְׂמֻצּוֹתוֹ לְלַבְּשׁוֹ כָּל הַיּוֹם, בְּשַׁעַת תְּפִלָּה יוֹתֵר מִן הַכֹּל. אָמְרוּ חֲכָמִים כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תַפְלִין כְּאֵלוֹ מַעֲיֵד עֲדוֹת שֶׁקָּרַב בְּעַצְמוֹ. וְכָל שְׂאִינוֹ מְנִיחַ תַּפְלִין עוֹבֵר בְּשִׂמוּנָה עֲשֵׂה שְׁהָרִי בְּאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת צָנָה עַל תַּפְלִין שֶׁל רֹאשׁ וְעַל תַּפְלִין שֶׁל יָד. וְכָל הַרְגִּיל בְּתַפְלִין מֵאַרְיֵךְ יָמִים שְׁנַאֲמַר [\(ישעיהו לח-טז\)](#) 'ה' עֲלֵיהֶם יַחֲיוּ :

כסף משנה אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע וכו'. מימרא דעולא בפ"ב דברכות (דף י"ד): וכל שאינו מניח וכו' עד סוף הפרק. בפרק התכלת (דף מד) ופירש"י בשמונה עשה ארבע פרשיות יש בהם ואכל חדא קיימי תרי עשה וקשרתם לאות והיו לטוטפות: ה' עליהם. אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק חמישי

א כִּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַמְּזוּזָה. כּוֹתְבִין שְׁתֵּי פְּרָשִׁיּוֹת [\(דברים ו-ד\)](#) 'שְׁמַע' [\(דברים יא-ג\)](#) 'וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ עַל דָּף אֶחָד בִּירֵיעָה אַחַת

וְעוֹשָׂה לָהּ רוּחַ מְלִמְטָה וְרוּחַ מְלִמְעָלָה [א] כְּמוֹ חֲצֵי צַפְרָן. וְאִם
כְּתָבָה בְּשָׁנִים אוֹ בְּשִׁלְשָׁה דְּפִין כְּשֶׁרָה. וּבְלִבְד שְׁלֹא יַעֲשֶׂנָה כְּזָנָב
אוֹ כְּמוֹ עֵגוּל אוֹ כְּקוֹבָה וְאִם עָשָׂה כְּאַחַת מֵאַלֶּה פְּסוּלָה. כְּתָבָה
שְׁלֹא עַל הַסֵּדֶר כְּגוֹן שְׁהַקְדִּים פְּרָשָׁה לְפָרָשָׁה פְּסוּלָה. כְּתָבָה
בְּשָׁנֵי עוֹרוֹת אֶף עַל פִּי שְׁתַּפְּרוֹן פְּסוּלָה. סֵפֶר תּוֹרָה שְׁבָלָה וּתְפָלִין
שְׁבָלוֹ אֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְזוּזָה. וְלֹא מִן הַגְּלִיזוֹנִים שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה
אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו מְזוּזָה לְפִי שְׁאֵין מוֹרִידִין מִקְדָּשָׁה חֲמוּרָה
לְקָדְשָׁה קְלָה:

כסף משנה כיצד כותבין וכו'. ריש הקומץ (מנחות כ"ח) תנן שתי פרשיות
שבמזוזה מעכבות זו את זו, ופירש"י שתי פרשיות היינו שמע והיה אם שמוע:
ועושה לה ריוח וכו'. שם (ל"א ל"ב) ר"מ היה עושה לה ריוח מלמעלה וריוח
מלמטה וכמה הוא ריוח אמר רב מנשיא בר יעקב ואמרי לה אמר שמואל בר
יעקב כמלא אטבא דספרי כלומר עץ סדוק שיש לסופרים הנושך בפי
הקונדריסין שלא יכפלו בעודו כותב. וכתב הרא"ש שפירשו הגאונים דהיינו
כחצי צפורן: **ואם כתבה בשנים וכו'.** שם (ל"א): אמר רבה בר בר חנה א"ר
יוחנן מזוזה שעשאה שתים ושלש ואחת כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה
וכזנב. ומפרש דה"ק בין כשעשאה שתים ושלש דפין כשרה כאילו לא עשאה
אלא דף אחת, ובלבד שלא יעשנה כקובה שיכתוב בשיטה ראשונה והיה
ובשניה הדברים האלה ובשלישית אשר אנכי מצוך שהרי היא רחבה מלמטה
וקצרה מלמעלה כקובה. וכן לא יעשנה כזנב שיכתוב בשיטה עליונה שלש או
ארבע תיבות ובשניה שתים ובשלישית אחת שהרי היא מקצרת ויורדת כזנב.
ומ"ש או כעיגול נראה שכך היה גורס רבינו: כתבה שלא על הסדר וכו'. משום
דאמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו וכבר נתבאר בפ"א דאפילו אות
אחת שכתב שלא כסדר פסולה: **כתבה בשני עורות וכו'.** בהקומץ שם (דף ל"ג)
אמר רב יהודה אמר שמואל עשאה בשני דפין פסולה ומפרש רבינו דהיינו
בשני עורות ואפילו תפרן דאילו בעור אחד הא אמר רבי יוחנן כשרה וכמו
שנתבאר בסמוך. ודע דגרסינן שם בפרק הנזכר אמר רב יהודה אמר שמואל
כתבה על שני דפין פסולה מיתבי כתבה על שני דפין והניחה בשני סיפין
פסולה הא בסף אחד כשרה ראויה לשני דפין קאמר. ופירש"י ראויה לשני
דפין שהניח גויל חלק בין דף לדף וראויה לחלק חציה כאן וחציה כאן.
והתוספות פירשו דראויה לשני סיפין היינו שכתבה בשני עורות וכן דעת
רבינו: **ספר תורה שבלה וכו'.** ברייתא פרק הקומץ (שם ל"ב): **ומ"ש ולא מן
הגליונין וכו':**

ב וּמִצְוָה לַעֲשׂוֹת רוּחַ שְׁבִין פְּרָשֶׁת (דברים ו-ד) 'שְׁמַע' לְ (דברים יא-ג) 'וְהָיָה אִם שָׁמַע' פְּרָשָׁה סְתוּמָה. וְאִם עָשָׂה אוֹתָהּ פְּתוּחָה כְּשָׂרָה לְפִי שְׂאִינָה סְמוּכָה לָהּ מִן הַתּוֹרָה. וְצָרִיד לְהַזְהִיר בְּתַגִּין שְׂבָה. וְאֵלֹהֵי הָעוֹלָם הֵן [ב] הַתַּגִּין שְׁעוֹשִׁין בְּמִזְוָה :

כסף משנה ומצוה לעשות וכו'. בהקומץ שם (ל"א ל"ב) א"ר חלבו חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע ועושה פרשיותיה סתומות ואותבינן עליה מדאמר רשב"א ר"מ היה עושה פרשיותיה פתוחות אמרתי לו מה טעם אמר לי שאין סמוכה לה מן התורה ואמר רב נחמן בר יצחק מצוה למעבדינהו סתומות ואי עבדינהו פתוחות ש"ד ומאי פתוחות דקאמר רשב"א אפילו פתוחות: וצריך להזהר בתגין וכו'. שם (כ"ט): אמר רבה שבע אותיות צריכים ג' זיינין ואלו הן שעטניז ג"ץ. וסובר רבינו דלאו לעיכובא איתמר:

ג פְּרָשָׁה רֵאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ שְׁבַע אוֹתִיּוֹת עַל כָּל אוֹת מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זַיְנִיין. וְאֵלֹהֵי הָעוֹלָם. שְׁיִין עִיין שֶׁל (דברים ו-ד) 'שְׁמַע' וְנויין דְ (דברים ו-ה) 'נִפְשָׁד' וְתַרִי זַיְנִיין שֶׁל מְזוּזוֹת וְתַרִי טִיתִיין שֶׁל (דברים ו-ח) 'טֹטֹפֹת'. וּפְרָשָׁה שְׁנֵי יֵשׁ בָּהּ שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת עַל כָּל אוֹת מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זַיְנִיין. וְאֵלֹהֵי הָעוֹלָם. גִּמְמִיל שֶׁל (דברים יא-ד) 'דְּגָנָד' וְתַרִי זַיְנִיין שֶׁל (דברים ו-ט) 'מְזוּזוֹת' וְתַרִי טִיתִיין שֶׁל טֹטֹפֹת וְצַדִּיק שֶׁל (דברים יא-כא) 'הָאֲרָץ'. וְאִם לֹא עָשָׂה תַגִּין אוֹ שְׁהוֹסִיף בָּהֶן אוֹ גָרַע מֵהֶן לֹא פָסֵל. וְאִם כְּתָבָה שְׁלֹשׁ בְּשִׁרְטוּט אוֹ שְׁלֹשׁ דְּקָדָק בְּמֵלָא וְחָסַר אוֹ שְׁהוֹסִיף מִבְּפָנִים אֶפְלוֹ אוֹת אַחַת הָרִי זֶה פְּסוּלָה :

כסף משנה ואם כתבה שלא בשירטוט. שם (ל"ב): והלכתא מזוזה צריכה שירטוט: ומ"ש או שלא דקדק במלא וחסר. שם אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה אגרת פסולה, ופירש"י שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא: אך מה שאמר או שהוסיף מבפנים:

ד מְנַהֵג פְּשׁוּט שְׁכוֹתְבִים עַל הַמְּזוּזָה מִבְּחוּץ כְּנֶגֶד הָרוּחַ שְׁבִין פְּרָשָׁה [ג] לְפָרָשָׁה שְׁדִי וְאִין בְּזָה הַפְּסֵד לְפִי שְׁהוּא מִבְּחוּץ. אָבֵל אֵלֹהֵי שְׁכוֹתְבִין מִבְּפָנִים שְׁמוֹת הַמְּלָאכִים אוֹ שְׁמוֹת קְדוֹשִׁים אוֹ

פְּסוּק או חֹתְמוֹת הָרִי הוּ בְּכָל־ל מִי שֶׁאֵין לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. שֶׁאֵלוֹ הַטְּפָשִׁים לֹא דִי לָהֶם שֶׁבִטְלוּ הַמְצָנָה אֲלֵא שֶׁעָשׂוּ מְצָנָה גְדוֹלָה שֶׁהִיא יְחִוֵּד הַשֵּׁם שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֶהְבְּתוּ וְעִבְדֻתוֹ כְּאֵלוֹ הוּא [ד] קָמַע שֶׁל הַנִּיֵּת עֲצָמֹן כְּמוֹ שֶׁעָלָה עַל לְבָם הַסֶּכֶל שֶׁזָּהוּ דְבַר הַמְּהַנֶּה בְּהַבְּלִי הָעוֹלָם :

ה [ה] וּמְצָנָה לְכֹתֵב [\(דברים יא-כא\)](#) 'עַל הָאָרֶץ' בְּשִׁיטָה אַחֲרוֹנָה בֵּין בְּרֵאשׁ בֵּין (בְּאֶמְצַע) הַשִּׁיטָה. וְנִהְיֶה כָּל הַסּוּפְרִים לְכֹתֵב אוֹתָהּ בְּשִׁתִּים וְעֶשְׂרִים שִׁיטוֹת וְעַל הָאָרֶץ בְּרֵאשׁ שִׁיטָה אַחֲרוֹנָה. וְאֵלוֹ הֵן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּרֵאשׁ כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה עַל הַסֵּדֶר. שְׁמַע. ה'. הַדְּבָרִים. לְבָנִיד. וּבְשֶׁכְּבִיד. בֵּין. וְהִיָּה. מְצָנָה. בְּכָל. יוֹרָה. יַעֲשֶׂב. פֶּן. וְהַשְּׁתַחֲוִיתֶם. הַשָּׁמַיִם. וְאַבְדֶתֶם. וְשִׁמְתֶם. אֶתֶם. אֶתֶם. אֶתֶם. בְּדַרְךְ. וּבְשֶׁעָרִיד. אֲשֶׁר. עַל הָאָרֶץ :

ו כְּשֶׁכּוֹפְלִין אוֹתָהּ גּוֹלְלִין אוֹתָהּ מְסוּף הַשִּׁיטָה לְתַחֲלָתָהּ עַד שֶׁתִּמְצָא כְּשִׁיפְתַּח הַקּוֹרָא לְקֹרוֹת יִקְרָא מִרֵאשׁ הַשִּׁיטָה לְסוּפָהּ. וְאַחַר שֶׁגּוֹלְלָהּ מְנִיחָהּ בְּשִׁפּוּפְרָתָהּ שֶׁל קֶנֶה אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל כָּל דְּבַר וּמְחַבֵּר אוֹתָהּ אֶל מְזוּזַת הַפְּתַח בְּמַסְמֵר אוֹ חוֹפֵר בְּמְזוּזַת הַפְּתַח וּמְכַנֵּס בָּהּ הַמְּזוּזָה :

כסף משנה (ד-ו) מנהג פשוט שכותבין על המזוזה מבחוץ כנגד הרייח שבין פרשה לפרשה שדי וכו'. ובספר הזוהר פרשת ואתחנן שצריך לכתוב שדי מבחוץ כנגד תיבת והיה שבפנים : ועל מה שאמר רבינו אבל אלו שכותבים מבפנים שמות המלאכים וכו'. כתב הרמ"ך דבמסכת ע"ז משמע מהא דאמר אונקלוס לגונדא דרומאי כי הקדוש ברוך הוא עושה המזוזה לשמור ישראל מבחוץ. ויש לדחוק דאונקלוס הוא דאמר להו לאחשובינהו לישראל עכ"ל. ואין זו טענה דהא בפרק הקומץ (דף ל"ג:) גבי מזוזה צריך להניחה בטפח הסמוך לרי"ה אמר רב הונא מ"ט כי היכי דתנטריה לכך צ"ל דאין הכי נמי שהמזוזה שומרת הבית כשהיא כתובה כתקנה לא המלאכים הכתובים בה מבפנים וגם אין הכוונה בעשייתה לשמור הבית אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקדוש ברוך הוא וממילא נמשך שתשמור הבית : ומצוה לכתוב על הארץ וכו'. בפרק הקומץ (דף ל"א:) אמר רב חסדא ועל הארץ בשיטה אחרונה

א"ד בסוף שיטה וא"ד בתחלת שיטה. ומה שכתוב בספרי רבינו בין באמצע שיטה נראה שהוא ט"ס וצ"ל בין בסוף שיטה ואפשר שהיה רבינו גורס בגמרא באמצע שיטה במקום בסוף שיטה: **וכתב** הרי"ף ז"ל וכבר עבדו להו ספריא תקנתא ברישי שיטי כי היכי דתיהוי על הארץ בריש שיטה אחרונה ומאי נינהו שמע וכו' עד אשר על הארץ: **כשכופלים אותה וכו'**. שם אמר רבי חלבו חזינא לרב הונא דכריך ליה מאחד כלפי שמע: **ואחר שגוללה מניחה בשפופרת וכו'**:

ז וקדם שיקבענה במזוזות הפתח מברך ותחלה. ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבץ מזוזה. ואינו מברך בשעת כתיבתה שקביעתה זו היא המצוה:

כסף משנה ומברך תחלה וכו'. כן כתב הרי"ף ז"ל. ומ"ש ואינו מברך בשעת כתיבתה וכו' מדאמרינן בפרק התכלת (שם מ"ב) כל מצוה שאין עשייתה גמר מצוה אינו מברך אלא בשעת גמר מצוה:

ח תלאה במקל פסולה שאין זו קבועה. הניחה אחרי הדלת לא עשה כלום. חפר במזוזות הפתח והכניס המזוזה כמו נגר והיא ^נ כבריח הקרשים בטבעות פסולה. העמיק לה טפח פסולה. חתך קנה והכניס בו מזוזה ואחר כך חבר הקנה אל קנים אחרים והעמיד מן הכל מזוזות הפתח פסולה מפני שקדמה קביעת המזוזה לעשיית מזוזות הפתח:

כסף משנה תלאה במקל וכו'. בהקומץ (שם ל"ב) מימרא דרב יהודה אמר שמואל וברייתא: **הניחה אחורי הדלת וכו'**. ברייתא שם: **חפר במזוזות הפתח וכו'**. גם זה שם (ל"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל עשאה כמין נגר פסולה איני והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר מזוזתא דבי רבי כמין נגר עשויה לא קשיא הא דעבידא כסיכתא והא דעבידא כאיסתורא. ומפרש רבינו כרש"י דעבידא כסיכתא פסולה דהיינו כיתד שקובעין בחור: **העמיק לה וכו'**. גם זה שם (ל"ג) דרש רב יוסף בר אבא משמיה דרבא העמיק לה טפח פסולה כלומר והו"ל תעשה ולא מן העשוי: **חתך קנה וכו'**. גם זה שם ברייתא ומימרא דרב אחא בריה דרבא כלומר משום דהוה ליה תעשה ולא מן העשוי:

ט מזוזת היחיד נבדקת פעמים בשבוע. ומזוזת רבים פעמים ביובל. שָׁמָא נְקַרְעָה מִמְּנָה אוֹת אַחַת אוֹ נִמְחָקָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְבוּעָה בַּפְּתָלִים מִרְקָבָת:

כסף משנה **מזוזת היחיד וכו'.** ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א). ובשבוע פירש הרא"ש ז"ל בשמיטה. ופירש"י פעמים ביובל כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטריח יהא כל אחד אומר יעשו חבירי:

י הכל חייבין במזוזה אֶפְלוּ נָשִׁים וְעֶבְדִּים. ומחנכים את הקטנים לעשות מזוזה לבתיהם. השו"כר בית בחוזה לארץ והדר בפנדק בארץ ישראל פטור מן המזוזה שלשים יום. אבל השו"כר בית בארץ ישראל חייב במזוזה מיד:

כסף משנה **הכל חייבים וכו'.** משנה פרק מי שמתו (ברכות י"ז): נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבים בתפלה ובמזוזה כלומר מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות כדתנן פרק קמא דקידושין וע"כ בקטנים שהגיעו לחינוך עסקינן דהא קתני וחייבין במזוזה וחיובא לאו לקטנים רמי אלא על מי שמוטל עליו לחנכם וז"ש ומחנכין את הקטנים: **השו"כר בית בח"ל וכו' עד מיד.** ברייתא בפרק התכלת (מנחות מ"ד):

יא המשכיר בית לחברו על השו"כר להביא מזוזה ולקבוע אותה אֶפְלוּ הָיָה נוֹתֵן שְׂכָר עַל קְבִיעָתָהּ. מפני שהמזוזה חובת הדר היא ואינה חובת הבית. וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא. ואם היתה הבית ^[נ] של כותי הרי זה נוטלה כשיצא:

כסף משנה **המשכיר בית לחבירו וכו' עד סוף הפרק.** ברייתא במציעא פרק השואל (דף ק"ב.): ומ"ש ולקבוע אותה וכו'. (שם ק"א): בעא מיניה מרב ששת מקום מזוזה על מי כלומר חפירת מקום המזוזה על מי על השוכר או על המשכיר ופשט דעל השוכר:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק

ששי

א עֲשֶׂה * תְּנַאֵן יֵשׁ בְּבֵית וְאַחַר כֶּדֶן יִתְחַיֵּב הַדָּר בּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה. וְאִם חָסַר תְּנַאֵי אֶחָד מֵהֶן פְּטוּר מִן הַמְּזוּזָה. וְאֵלּוּ הֵן. שְׂיִהְיֶה בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יֵתֵר. וְשְׂיִתְהַיָּנֶה לוֹ שְׂתֵי מְזוּזוֹת. וְיִהְיֶה לוֹ [א] מִשְׁקוּף. וְתִהְיֶה לוֹ תִקְרָה. וְיִהְיוּ לוֹ דְלָתוֹת. וְיִהְיֶה הַשַּׁעַר גְּבוּהַ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר. וְיִהְיֶה הַבֵּית חָל. וְיִהְיֶה עֲשׂוֹי לְדִירַת אָדָם. וְעֲשׂוֹי לְדִירַת כְּבוֹד. וְעֲשׂוֹי לְדִירַת קָבַע:

ההראב"ד עשרה תנאים כו' עד ויהיו לו דלתות. כתב הראב"ד ז"ל שיהיו לו דלתות לא נאמר אלא משום היכר ציר ובשער שבין שני בתים שיש לשניהם יציאה מכאן ומכאן ואין ניכרת ביאתה לשער האמצעי אלא בהיכר ציר שבו ולפיכך אמר לו קבע דשי ברישא עכ"ל:

כסף משנה עשרה תנאים וכו'. מתבארים והולכים:

ב בֵּית שְׂאֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת פְּטוּר מִן הַמְּזוּזָה. וְאִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת בְּשָׁוֶה אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא עָגֹל אוֹ בְּעַל חֲמִשׁ זְנוֹיוֹת וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׂאֵם הָיָה אֶרְכּוֹ יֵתֵר עַל רְחִבּוֹ הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת חָיֵב בְּמְזוּזָה:

כסף משנה בית שאין בו ד' אמות וכו'. ברייתא בריש סוכה (דף ח') ומפרש רבינו דהיינו שאין בו כדי לרבע ארבע על ארבע אבל אם יש בו כדי לרבע חייב. והרא"ש חולק על זה וכתב בהלכות מזוזה דד' על ד' אמות מרובעות בעינן דבענין אחר לא חזי לדירה:

ג אַכְסָדְרָה וְהוּא הַמְּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כְּתָלִים וְתִקְרָה אָף עַל פִּי שְׁיֵשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּצִימִין בְּרוּחַ רְבִיעִית פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה. מִפְּנֵי שֶׁהַפְּצִימִין לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵם עֲשׂוּיִים וְלֹא מְשׁוּם מְזוּזוֹת נַעֲשׂוּ. וְכֵן הַתִּקְרָה שְׂאִין לָהּ כְּתָלִים אֲלָא עוֹמְדָת עַל עַמּוּדִים מְכָאן וּמְכָאן אָף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּתֻבָּנִית בֵּית פְּטוּרָה לְפִי שְׂאִין לָהּ מְזוּזוֹת. שְׂאֵלוֹ הָעַמּוּדִים לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵן עֲשׂוּיִין :

כסף משנה אכסדרה והוא המקום וכו'. בפ' הקומץ (מנחות ל"ג) אמר רבה בר רב שילא א"ר חסדא אכסדרה פטורה מן המזוזה ואע"פ שיש לה פצימין מ"ט לחזוקי תקרה עבידי כלומר ואפילו יש לה דלתות וכל שאר התנאים: **וכן התקרה וכו'.** נראה שטעמו מדאמרין בהקומץ אמר אביי חזינא להו לאיספלידא דבי מר דאית להו פצימין ולית להו מזוזה קסבר חיזוק לתקרה הוא דעבידי. ומפרש רבינו דאיספלידא היינו תקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן:

ד בֵּית שְׁיֵשׁ לוֹ מְזוּזָה מְכָאן וּמְכָאן וְכִפָּה כְּמִין קָשֶׁת עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת בְּמְשָׁקוֹף. אִם יֵשׁ בְּגִבֵּה הַמְּזוּזוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יֵתֵר חֲזָב בְּמְזוּזָה. וְאִם אֵין בָּהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים פְּטוּרִין מִפְּנֵי שְׂאִין לוֹ ^[ב] מְשָׁקוֹף :

כסף משנה בית שיש לו מזוזה וכו'. ברייתא פ"ק דעירובין (דף י"א): ואיתא נמי פ"ק דיומא (דף י"א) כיפה רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרים ושנים שאם יש ברגליה עשרה שהיא חייבת. ומ"ש רבינו מפני שאין לה משקוף צ"ע שאם הכיפה חשיב משקוף אפילו אין גובה המזוזות עשרה טפחים ליתכשר ואם אין הכיפה חשיב משקוף כי הוו המזוזות גבוהות עשרה טפחים מאי הוי אטו גובה המזוזות משווי לכיפה משקוף:

ה בֵּית שְׂאִין לוֹ תִקְרָה פְּטוּר מִן הַמְּזוּזָה. הָיָה מְקַצְתּוֹ מְקַרָּה וּמְקַצְתּוֹ אֵינוֹ מְקַרָּה יֵרָאָה לִי שֶׁאִם הָיָה הַקְּרוֹי כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁהוּא חֲזָב בְּמְזוּזָה וּמַעֲמִידִין הַדְּלָתוֹת וְאַחַר כֵּן קוֹבְעִין אֶת הַמְּזוּזָה :

כסף משנה **בית שאין לו תקרה וכו'.** בפרק הקומץ (מנחות ל"ג) אמר רבא פתחי שימאי פטורין מן המזוזה פליגי בה רב רחומאי ורב יוסף חד אמר דלית להו תקרה וחד אמר דלית להו שיקפי ומשמע לרבינו דלא פליגי אלא בפירושא דשימאי מאי ניהו אבל לענין דינא כ"ע מודו דבין לית להו תקרה בין לית להו שיקפי פטורים. ובפ"ק דיומא (דף י"א): תני רב שמואל בר יהודה קמיה דרבא ששה שערים פטורים מן המזוזה וחד מינייהו שער שאינו מקורה: **היה מקצתו מקורה וכו'.** מילתא דסברא הוא: **וכתב** ה"ר מנוח אם הקירוי אצל הפתח חייב נראה לי דיש במקורה ד' על ד' ופשוט הוא: **ומעמידן הדלתות וכו'.** שם (מנחות ל"ג) ריש גלותא בנה ביתא א"ל לרב נחמן קבע לי מזוזתא א"ל תלי דשי ברישא: **ועל** מ"ש רבינו בראש הפרק **ויהיו לו דלתות.** כתב הראב"ד ז"ל שיהיה לה דלתות לא נאמר וכו'. קבע דשי ברישא עכ"ל: **וחכמי** לוניל שאלו מרבינו והשיב להם וז"ל השאלה והתשובה. מסופק לנו במה שאמר ושיהיו לה דלתות לפי מה שקבלנו הא דאמרינן בפרק הקומץ בההוא דאמר ליה תלי דשי ברישא לא נאמר אלא משום היכר ציר ובשער שבין שני בתים שיש לשניהם יציאה מכאן ומכאן ואין ניכרת ביאתה לשער האמצעי אלא בהיכר ציר שבו: **תשובה** זה שאמרתם משום היכר ציר מי תלה הא בהא וכי דרשיתו סמוכים בגמרא הלא תדעו שעיקר המצוה לא תלה אותה אלא בשער שנאמר על מזוזות ביתך ובשעריך וכי בשני מקומות מניחין על המזוזה ועל השער אלא כך אמר על מזוזות ביתך ועל מזוזות כל שעריך וכך אמרו חז"ל אחד שערי בתים ואחד שערי מדינות ולא אמרו אחד פתחי בתים שכל פתח שאין לו דלתות פתח מיקרי שער לא מיקרי וכן מוכח בריש עירובין ולא נסתפק זה לשום חכם בעולם שאין החיוב תלוי אלא בשער כפשטיה דקרא וריש גלותא שאמר לרב נחמן לקבוע לו מזוזה על פתח שלא היה לו דלתות לאו למימרא שהיה סבור שחיוב המזוזה על הפתח בלבד אלא כיון שהעמיד המזוזה אמר לרב נחמן להעמיד המזוזה על הפתח ואחר כך יעמיד הדלתות ומדברי רב נחמן תלמוד ענין זה שהרי א"ל תלי דשי ברישא ולא א"ל תלי דשי כלומר אע"פ שהכתיבה על המזוזה היא מונחת אין מניחין אותה עד שתעמוד הדלת שאין החיוב אלא במזוזות השער כמו שביארנו ולא במזוזה בעלמא עכ"ל. ומ"ש וכי דרשיתו סמוכים וכו' הוא לפי שקודם האי עובדא דר"ג בסמוך אמר במזוזה הלך אחר היכר ציר:

1 **הר הבית הלשכות והעזרות ובתי כנסיות ובתי מדרשות**
שאין בהן בית דירה פטורין לפי שהן קדש. בית הכנסת של
כפרים שהאזרחין דרין בו חייב במזוזה. וכן בית הכנסת של
כרכין אם הנה בו בית דירה חייב. כל השערים שהיו במקדש

לא הָיָה לָהֶם מְזוּזוֹת חוּץ מִשַּׁעַר נִקְנוֹר וְשִׁלְפָנִים מִמֶּנּוּ. וְשָׁל לְשֵׁכֶת פְּרָה־דָרִין מִפְּנֵי שֶׁהַלְשָׁכָה הַזֹּאת הִיְתָה בֵּית דִּירָה לְכַהֵן גָּדוֹל בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַהִפְרָשָׁה :

כסוף משנה **הר הבית הלשכות והעזרות.** ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א י"ב) יכול שאני מרבה הר הבית הלשכות והעזרות ת"ל בית מה בית שהוא חול אף כל חול יצאו אלו שהן קדש: **ובתי כנסיות וכו'.** ברייתא שם בה"כ שיש בה בית דירה לחזן הכנסת חייב במזוזה ושאין בה בית דירה ר"מ מחייב וחכמים פוטרים. ודין בית המדרש שוה לדין בה"כ. **ומ"ש רבינו שבה"כ של כפרים סתמו יש בו בית דירה ושל כרכים סתמו אין בו בית דירה.** הרי"ף בהלכות מזוזה כתב כן: **כל השערים וכו'.** גם זה ברייתא שם אלא שבספרנו גירסא אחרת והיא כל השערים שהיו שם לא היו להם מזוזה חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פלהדרין. ואפילו לפי גירסת רבינו כיון שכל השערים האלו היו פתוחים ללשכת פלהדרין היו מחוייבים במזוזה. ונתבאר בגמרא דאינה חייבת במזוזה אלא שבעת ימי הפרשה שכי"ג דר שם אבל בשאר ימות השנה פטורה:

בית התבן בית הבקר בית העצים בית אוצרות פטורין מן המזוזה, שנאמר ביתך, ביתך המיוחד לך, פרט לאלו וכיוצא בהן. לפיכך רפת הבקר שהנשים יושבות בה ומתקשטות בה חייבות במזוזה שהרי יש בה יחוד לדירת אדם. בית שער אכסדרה ומרפסת והגנה והדיר פטורין מן המזוזה * מפני שאינם עשויין לדירה. אם היו בתים החיבין במזוזה פתוחין למקומות אלו חיבין במזוזה:

ההראב"ד מפני שאינן עשויין לדירה. כתב הראב"ד ז"ל תמיה אני על שער הגינה שפטר שאם יש בו בית הרי הוא חייב ואם אין שם בית הרי הוא פטור מה צורך לומר והלא אף בית שאינו מקורה אמר שהוא פטור, ואולי אע"פ שיש בה שומירה לגנה אמר שהיא פטורה לפי שאינה קבועה כדי שיתחייב לא בית שער שלה ולא שער הגינה עכ"ל:

כסוף משנה בית התבן וכו'. ברייתא שם ביתך המיוחד לך פרט לבית התבן ולבית הבקר ולבית העצים ולבית האוצרות שפטורים מן המזוזה ויש מחייבים ופסק כת"ק: **לפיכך רפת בקר וכו'.** גם זה שם תני רב כהנא קמיה

דרב יהודה בית התבן וכו' פטורים מן המזוזה מפני שהנשים נאותות בהם ומאי נאותות רוחצות א"ל רב יהודה טעמא דרוחצות הא סתמא חייבים והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה אלא מאי נאותות מתקשטות וה"ק אע"פ שהנשים מתקשטות פטורים א"ל רב כהנא ושנשים מתקשטות בהן פטורים והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה ושהנשים מתקשטות בה חייבת במזוזה אלא מאי אית לך למימר מתקשטות תנאי היא לדידי נמי סתמא תנאי היא ובעא רב יהודה לאוקמי דסתמא לכ"ע פטור ואיתותב מדתניא רפת חייב במזוזה ולא מפליג בין נשים מתקשטות לאין נשים מתקשטות אלא סתמא תנאי היא בענין שהנשים מתקשטות וכיון דלרב כהנא לכ"ע מיחייב ולרב יהודה נמי לחד תנא חייב הכי נקטינן ובסתמא נראה מהרי"ף שפסק שחייב שכתב ובית שהנשים רוחצות הא סתמא חייבין [וכ"כ הרא"ש וסיים בה] ולא כהרמב"ם שכתב דוקא שהנשים מתקשטות בהם עכ"ל. ודעת רבינו דכיון דפלוגתא דתנאי היא ולא נזכר שם החולקים לדעת הלכה כדברי מי ואשכחן דפליגי אמוראי במילתא כרב יהודה קיימא לן דכיון דרב כהנא תני קמיה משמע דתלמידו היה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ולהרי"ף והרא"ש איכא למימר דס"ל דלאו דתלמיד הוה דתלמיד דרב הוה וחכם גדול היה כדמוכח בסוף בבא קמא אלא דהכי הוה עובדא דתנא קמיה דרב יהודה: **בית שער וכו'.** ג"ז ברייתא (שם) יכול שאני מרבה אפילו בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה. ופירש"י בית שער בית קטן שעושין לפני פתחי עליות הרבה וכולן עולין דרך שם. אכסדרה פרוזדור שלפני בתים עכ"ל. וכתב כן מפני שאכסדרה מאי איריא משום דאינה עשויה לדירה תיפוק ליה משום דאין לה מזוזות כדאמרינן פרק הקומץ (מנחות ל"ג:) ונתבאר בפרק זה ולכך כתב דהיינו פרוזדור שלפני הבתים. וכתב הרי"ף בהלכות מזוזה ואי קשיא לך הא דתניא בית שער אכסדרה ומרפסת חייבות במזוזה התם כשבתים פתוחות לתוכן וזה דעת רבינו. וא"כ צריכים אנו לפרש לדעת רבינו דבית שער היינו בית שער דגינה או דבית העצים וכו' וכן מרפסת מקום מקורה ופתוחות לתוכו גנות או בתי תבן וכו' וכן אכסדרה זו פתוחים לתוכה גנות או בתי תבן וכו' כעין מרפסת אלא שהמרפסת זה עגול ואכסדרה כעין מרובע ואכסדרה זו היא כמו אכסדרה דבי רב כלומר שיש לה ארבע דפנות אלא שאין מגיעות לסכך או כאכסדרה רומיתא שיש לה ארבע דפנות אלא שהיא עשויה חלונות חלונות. וכתב הרי"ף בהלכות מזוזה ששתי אכסדראות הללו חייבות במזוזה והשתא טעמא דאכסדרה זו פטורה לפי שאין פתוחין לתוכה בתי דירה ואין דרין בה שאילו היו דרין בה או היו פתוחין לתוכה בתי דירה ואין דרין בה **והדיר: כתב** הראב"ד תמה אני על שער הגינה שפטר וכו'. לא בית שער שלה ולא שער הגינה עכ"ל. ואני אומר דתמיה מעיקרא ליתא דרבינו לא בא

להשמיענו שהגינה פטורה אלא משום סיפא נקטה שאם היה בית פתוח לה
חייב:

ח לפיכך אחד שערי חצרות ואחד שערי מבואות ואחד שערי
מדינות ועירות הכל חייבים במזוזה שהרי הבתים החייבין
במזוזה פתוחין לתוכן. אפלו עשרה בתים זה פתוח לזה וזה
פתוח לזה הואיל והפנימי חייב במזוזה כגון חייבין. ומפני זה
אמרו שער הפתוח מן הגנה לחצר חייב במזוזה:

כסף משנה לפיכך אחד וכו'. גם זה ברייתא שם (יומא דף י"א) אחד שערי
בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עירות חייבין
במזוזה ופירש"י שערי מדינות יש מדינה מוקפת הרים ויערים בכמה פרסאות
ואין יוצאין ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר עכ"ל. ופירש כן משום
דמדינה היינו הפרכיא כדמשמע בסוף כתובות: **ומ"ש אפילו עשרה בתים זה
פתוח לזה וכו'.** נלמד ממה שנתבאר בסמוך ובפרק הקומץ (מנחות ל"ג): אמר
רבה בי ארזיקי חייב במזוזה מאי בי ארזיקי בית שער הפתוח לחצר ובתים
הפתוחים לבית שער. ופירש"י בית שער הפתוח לחצר וכו' בעי שתי מזוזות
אחד בפתח שמבית שער לבתים ואחד בפתח שמן החצר לבית שער: **ומפני זה
אמרו וכו'.** בהקומץ (שם) ת"ר בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית כלומר לחדר
ר' יוסי אומר נידון כקיטונית וחכ"א נידון כבית שער רב ושמואל דאמרי
תרווייהו מגינה לבית כ"ע לא פליגי דחייב מ"ט ביאה דבית היא כי פליגי מבית
לגינה מ"ס קיטונית עיקר ומר סבר גינה עיקר רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו
מבית לגינה כ"ע לא פליגי דפטור מ"ט פתחא דגינה הוא כי פליגי מגינה לבית
מר סבר ביאה דבית הוא ומר סבר כולה אדעתא דגינה עבידא אביי ורבא עבדי
כרבה ורב יוסף ורב אשי עביד כרב ושמואל לחומרא והלכתא כרב ושמואל
לחומרא. ופירש"י נידון כקיטונית וצריך מזוזה. נידון כבית שער באויר ואין
צריך מזוזה. מגינה לבית באותו פתח שבין הגינה לבית שער לכ"ע חייב דביאת
בית שער הוא אותו שער שבו נכנסין מן הקיטונית שהבאים מהגינה דרך בית
שער נכנסין בו לקיטונית כ"ע לא פליגי דחייב. כי פליגי מבית לגינה פתח
החיצון שיוצא מבית לגינה שהיוצאין מן הבית דרך בית שער נכנסין בו לגינה.
מר סבר עיקר בית שער לשם כניסת קיטונית נעשה והוי כשאר בית שער
דעלמא שחייבין כל פתחיו במזוזה. ומר סבר עיקר בית שער לגינה נעשה
לצאת מקיטונית לגינה הילכך נידון כאויר ולא כבית שער. מר סבר הפתח
לשם קיטונית עבידא וחייב במזוזה ומר סבר לשם גינה עבידא ופטור. ל"א
ועיקר מגינה לבית אם כשהוא פותח פתח מגינה לבית דהיכר ציר הוי בבית

דכ"ע לא פליגי דחייב. קיטונית עיקר וחייב ואע"ג דציר סובב בגינה דכי אמרינן הלך אחר היכר הציר ה"מ בפתח דבין תרי בתי דתרווייהו עיקר וכו' ס"ל כרבי יוסי ואליבא דשמואל עכ"ל:

ט בית הכסא ובית המרחץ ובית הטבילה ובית הברסקי וכיוצא בהם פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת כבוד. [ג] ספת חג בחג ובית שבספינה פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת קבע. * שתי סכות של יוצרים זו לפנים מזו החיצונה פטורה מן המזוזה לפי שאינה קבועה. התניות שבשוקים פטורין מפני שאינן קבועים לדירה:

ההראב"ד שתי סכות של יוצרים כו' עד לפי שאין לה קבע. כתב הראב"ד ז"ל אף הפנימית אין לה קבע:

כסף משנה בית הכסא וכו'. ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א) ומסיים בה התם אף על פי שהנשים מתקשטות בהם פטורים משום דנפיש זוהמיה ולכן סתם רבינו ולא חילק ונתן טעם לפי שעיקרו אינו עשוי לדירה כבית והיינו דנפיש זוהמיה: **סוכת חג בחג**. ברייתא שם (דף י') פלוגתא דר' יהודה ורבנן ופסק כרבנן ומפרש בגמרא דבשאר כל ימות השנה כ"ע לא פליגי דפטורה כי פליגי בשבעת ימי החג וטעמא דרבנן משום דסוכה דירת עראי בעינן ולא מיחייב במזוזה כלומר דדומיא דבית בעינן וסוכה בשבעת ימים שהוא יושב בה הויא דירת עראי: **אך מה שכתב ובית שבספינה: שתי סכות וכו'**. פ"ק דסוכה (דף ח'): א"ר לוי שתי סכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה וחייבת במזוזה החיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה ואמאי תיהוי חיצונה כבית שער דפנימית ותתחייב במזוזה משום דלא קביעא. ופירש"י לא זו ולא זו דבר קבוע ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער. וזה דעת הראב"ד שכתב א"א אף הפנימית אין לה קבע כלומר ומלשון רבינו נראה דמשום דלא קבועה לא קאי אלא אחיצונה ומשיג עליו דאם החיצונה היה ראוי לחייבה מצד עצמה אלא משום דלא קביעא גם הפנימית לא קביעא ותפטר אבל כשאנו אומרים שהיה ראוי לחייבה משום בית שער דפנימית אלא לפי ששתיהן אינן קבועות לא שייך האי קושיא דנהי דמיעוט קביעותן מהני דלא ליהוי לה בית שער מ"מ לא מהני לפטור הפנימית שהוא דר בה בקביעות. וטעם רבינו דכיון דאמרו בגמרא משום דלא קבועה משמע ליה דלא קאי אלא אחיצונה וה"ק פנימית כיון דנעשית לשם דירת קבע חייבת אבל חיצונה שלא נעשית לשם דירת קבע

אין לחייבה אפילו מטעם בית שער דהו"ל כסוכה שהיא בית שער לבית דלא מיחייבא כנ"ל:

י בית שיש לו פתחים הרבה אף על פי שאינו רגיל לצאת ולבוא אלא באחת מהן חייב לעשות מזוזה [ח] בכל פתח ופתח. פתח קטן שבין בית לעלייה חייב במזוזה. חדר שבבית אפלו חדר בחדר חייב לעשות מזוזה על שער החדר הפנימי ועל שער החדר החיצון ועל שער הבית שכלן עשויין לדירה וקבועין:

כסף משנה בית שיש לו פתחים הרבה וכו'. מימרא דרב פפא בפי הקומץ (מנחות ל"ד): פתח קטן וכו'. שם איתמר לול הפתוח מן הבית לעלייה אמר רב הונא אם יש לו פתח אחד חייב במזוזה אחת אם יש לו שני פתחים חייב בשתי מזוזות. וביאור זה שדרך העולם כשעושין ארובה באמצע עלייה עולין לה מן הבית במעלות ועושין פתח אחד למטה כדי שלא ירדו מן העלייה לבית כי אם ברשות ועושין בעלייה ארבע מחיצות ועושים בו פתח כדי שלא יעלו מהבית לעלייה אלא ברשות ופעמים שאין עושין אלא אחד ואלו נועלין מכאן ואלו נועלין מכאן: חדר שבבית וכו'. כבר כתב דין זה לעיל. וא"י למה נשנה כאן:

יא פתח שבין בית המדרש או בין בית הכנסת וביתו אם רגיל לצאת ולבוא באותו הפתח חייב במזוזה. פתח שבין שני בתים הולכין אחר הציר של דלת, מקום שהציר נראה עמו שם קובעים את המזוזה:

כסף משנה פתח שבין בית המדרש וכו'. בפרק הקומץ (דף ל"ג) ההוא פתחא דנפיק ביה רבי לבי מדרשא לא הוה עביד ביה מזוזתא והא ההוא פתחא דהוה עייל ביה רב הונא לבי מדרשא ועביד ליה מזוזה התם רגיל הוה דאמר רב יהודה אמר רב במזוזה הלך אחר הרגיל כלומר להתחייב במזוזה בפתח שבין ביתו לבית המדרש הלך אחר הרגיל שאם הוא רגיל לצאת ולבא תמיד דרך אותו פתח חייב במזוזה ואם אינו רגיל לצאת ולבא בקביעות אלא פעם במקרה פטור, כנ"ל לדעת רבינו. ובנ"י פירוש דפתחא דרבי לא היה עשוי אלא לו לבדו והיינו שאינו רגיל ופתחא דרב הונא היה עשוי לכל הנכנסין לבה"כ או רובם והיינו רגיל וכן פירש"י ז"ל ולישנא משמע טפי כמו שפירשנו לדעת רבינו: פתח שבין שני בתים וכו'. שם אמר רב יהודה אמר שמואל הלך אחר

היכר ציר ה"ד היכר ציר כגון פתחא דבין תרי בתי בין גברי לנשי כלומר שחילק ביתו חציו לצורך האנשים הבאים אל הבית וחציו לצורך אשתו לצניעות ויש פתח ביניהם וכל פתח פתוח לרשות הרבים ובעינין מזוזה דרך ימין לביאה והכא לא ידעינן הי חשוב דרך ביאה אי מהאי גיסא אי מהאי גיסא וקאמר דהלך אחר היכר ציר כלומר אחר חור שהדלת סובב בו אותו צד שהחור בו חשוב בית ודרך ימין שנכנסין בו נותנין מזוזה :

יב וְהִיכָן קוֹבְעִים אֶת הַמְּזוּזָה. בְּתוֹךְ חָלַל שֶׁל פֶּתַח בְּטַפַּח הַסְּמוּךְ לַחוּץ בְּתַחֲלַת שְׁלִישׁ הָעֲלִיּוֹן שֶׁל גְּבֵה הַשַּׁעַר. וְאִם קִבְּעָה לְמַעַלָּה מְזָה כְּשָׂרָה. וְהוּא שְׁיַרְחִיקָנָה מִן הַמְּשַׁקּוֹף טַפַּח. וְצָרִיךְ לְקִבְּעָה עַל יְמִין הַנִּכְנָס לַבַּיִת וְאִם קִבְּעָה מִשְּׂמַאל פְּסוּלָה. וּבַיִת שֶׁל שְׁתַּפִּין חָיָב בְּמְזוּזָה :

כסף משנה (יב-יג) והיכן קובעין וכו'. (שם ל"ב:) אמר רב יהודה אמר שמואל מצוה להניחה בתוך חלל הפתח פירוש ולא מבחוץ: **ומ"ש בטפח הסמוך לחוץ.** ג"ז שם (ל"ג:) אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה מ"ט רבנן אמרי כי היכי דתפגע ביה מצוה תחלה ורב הונא מסורא אמר כי היכי דננטריה פירוש שאם יש בחלל הפתח שלשה או ארבעה טפחים קודם שיגיע לדלת מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה כי היכי דניפגע במצוה קודם שיכנס רגלו לחלל הפתח. כי היכי דננטריה שישמור הבית מן המזיקין ומ"ה כל מאי דיכלינן להוציא המזוזה לר"ה נוציא: **בתחלת שליש העליון וכו'.** (שם ל"ג) א"ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון. **ומ"ש ובלבד שלא ירחיקנה מן המשקוף טפח.** טעמו מדאמרינן על הא דר' זירא אמר שמואל ורב הונא אמר מגביה מן הקרקע ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה. מיתבי מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה בשלמא רב הונא הוא דאמר כרבי יהודה אלא שמואל דאמר כמאן לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי לעולם כרבי יוסי ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה. ומשמע לרבינו דלא פליגי רבי יוסי ורבי יהודה אלא בלמטה משליש העליון אבל למעלה ד"ה צריך להרחיקה מן הקורה טפח והכי משמע מדאמר רבי יוסי מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה וכי היכי דקשירה דהויא בגובה הזרוע אינו בסוף גובהו אלא מרוחק מסוף גובהו קצת ה"נ כתיבה דילפינן מינה דהויא בגובה אינה בסוף הגובה אלא מרוחקת ממנו מעט דהיינו טפח כנ"ל לדעת רבינו. והרא"ש חולק ואומר שיכול לתתו בגובהו של פתח עד המשקוף: **כתב**

הראב"ד הגע עצמך שהוא שער גבוה מניחה כנגד כתפיו ודיו עכ"ל. וזה שכתב הראב"ד הוא ירושלמי בסוף מגילה. ורבינו סובר דמכיון שלא הוזכר כן בגמרא דידן משמע דלא ס"ל הכי: **וצריך לקובעה מימין וכו'.** מימרא דרבא פ"ק דיומא (דף י"ב): **ובית של שותפין וכו'.** ברייתא (שם י"א) וק"ל למה איחר רבינו דין זה עד כאן דלעיל הו"ל לכותבו. ונ"ל דמשום דבגמרא בהדי הדדי איתמר דאמאי דתניא בית האשה ובית השותפין חייב פרכינן פשיטא מהו דתניא ביתך ולא ביתה ביתך ולא בתיהם קמ"ל ואלא ביתך למה לי כדרבא דאמר רבא דרך ביאתך וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא. והשמיט רבינו כאן דין בית האשה לפי שסמך על מ"ש בספ"ד דנשים חייבות במזוזה: **אמרו חכמים וכו'.** [מנחות דף מ"ג.]:

יג **חַיֵּב** ^[ה] אָדָם לְהַזְהֵר בְּמִזְוֵזָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבֶת הַכֹּל תָּמִיד. וְכֹל זָמַן שֶׁיִּכְנָס וַיֵּצֵא יִפְגַּע בְּיַחּוּד הַשֵּׁם שָׂמוּ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיִּזְכֹּר אֶהְבֶּתוֹ וַיַּעֲזֹר מִשְׁנֶתוֹ וְשִׁגְיוֹתָיו בְּהַבְּלֵי הַזָּמַן. וַיֵּדַע שֶׁאֵין דָּבָר הָעוֹמֵד לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים אֲלָא יְדִיעַת צוּר הָעוֹלָם. וּמִיָּד הוּא חוֹזֵר לְדַעְתּוֹ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מִישָׁרִים. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרֵאשׁוֹנִים כָּל מִי שֵׁישׁ לוֹ תִּפְלִין בְּרֵאשׁוֹ וּבְזָרוּעוֹ וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ וּמִזְוֵזָה בְּפִתְחוֹ מְחַזֵּק הוּא שֶׁלֹּא יִחָטָא שְׁהָרֵי יֵשׁ לוֹ מְזַכְרִין רַבִּים וְהֵן הֵם הַמְּלַאֲכִים שֶׁמְצִילִין אוֹתוֹ מִלְּחַטָּא שֶׁנֶּאֱמַר ^[תהילים לד-ח] 'חֲנָה מִלְּאֲדָי יְיָ סָבִיב לִירְאָיו וַיִּחַלְצֵם'.

בְּרִידִי רַחֲמָנָא דִּסְיָעוֹן:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק שביעי

א מְצוֹת עֲשֵׂה עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְכַתֵּב סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ^[דברים לא-ט] 'וְעָתָה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה'. כְּלוּמַר

כְּתַבּוּ לָכֶם תּוֹרָה שְׁיִשׁ בָּהּ שִׁירָה זֹה, לְפִי שְׂאִין כּוֹתְבִין אֶת
הַתּוֹרָה פְּרָשִׁיּוֹת פְּרָשִׁיּוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו סֵפֶר
תּוֹרָה מִצָּנָה לְכַתֵּב מִשְׁלוֹ. וְאִם כְּתַבּוּ בְּיָדוֹ הֲרִי הוּא כְּאֵלוֹ קִבְּלָהּ
מִהַר סִינִי. וְאִם אֵינּוּ יוֹדְעֵי לְכַתֵּב אַחֲרֵים כּוֹתְבִין לוֹ. [א] וְכָל
הַמְּגִיָּה סֵפֶר תּוֹרָה וְאֶפְלוּ אוֹת אַחַת הֲרִי הוּא כְּאֵלוֹ כְּתַבּוּ כְּלוֹ :

כסף משנה מצות עשה על כל איש וכו'. פרק שני דסנהדרין (דף כ"א:) אמר
רבא אע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת לאדם מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה
כתבו לכם את השירה: **ואם כתבו ביזו וכו' עד כולו**. מימרא דריב"ל בפרק
הקומץ (מנחות דף ל') וכתבה הרי"ף בהלכות ספר תורה:

ב וְהַמְּלֶךְ מִצָּנָה עָלָיו לְכַתֵּב סֵפֶר תּוֹרָה אֶחָד לְעַצְמוֹ לְשֵׁם הַמְּלֶךְ
יֵתֵר עַל סֵפֶר שְׂהִיָּה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט שְׁנֵאֲמַר [\(דברים יז-יח\)](#) 'וְהָיָה
כְּשִׁבְתוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ וְגו'. וּמְגִיָּהִין אוֹתוֹ מִסֵּפֶר
הַעֲזָרָה עַל פִּי בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. זֶה שְׂהִיָּה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט מִנִּיחוּ
בְּבֵית גְּנָזִיו. וְזֶה שֶׁכָּתַב אוֹ שֶׁנִּכְתַּב לוֹ אַחַר שֶׁמְלֶךְ יְהִיָּה עִמּוֹ
תְּמִיד. וְאִם יֵצֵא לְמַלְחָמָה סֵפֶר תּוֹרָה עִמּוֹ. נִכְנָס וְהוּא עִמּוֹ.
[\(דברים יז-יט\)](#) יוֹשֵׁב בְּדִין וְהוּא עִמּוֹ. מִסֵּב וְהוּא כְּנִגְדּוֹ שְׁנֵאֲמַר
'וְהִיָּתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו':

כסף משנה והמלך מצוה עליו וכו'. פ"ב דסנהדרין (דף כ"א:) משנה וכותב
ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והיא עמו יושב בדין והיא עמו מיסב והיא
כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ובגמרא תנא וכתב לו את
משנה התורה כותב לשמו שתי תורות כלומר אחת מדין הדיוט ואחת מדין
מלך. אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת בבית גנזיו אותה שיוצאה
ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו אינו נכנס בה לבית המרחץ
ולא לבית הכסא. ומשמע בגמרא שאפ"י הניחו לו אבותיו או היו לו מאה
ספרים בעת שישב על כסא המלכות מצוה לכתוב ס"ת יותר לשמו וכן נראה
מלשון רבינו כאן ובפ"ג מהלכות מלכים. ומ"מ צ"ע למה לא כתב רבינו
שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה בזרועו כדאיתא
בברייתא שכתבתי. גם מה שכתב ומגיהין אותו מספר העזרה צריך עיון מנא
ליה:

ג לא יהיה לו ספר תורה קדם שישמלך צריך לכתב לו אחר שמלך שני ספרי תורה. אחד מניחו בבית גנזיו. והשני יהיה עמו תמיד לא יסור מעמו אלא בלילה בלבד וכשיכנס לבית המרחץ או לבית הכסא או לישן על מטתו :

ד ספר תורה שכתבו בלא שרטוט או שכתבו מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול אלא או פלו על הגויל או פלו על הקלף. וכיצד פותבין ספר תורה. פותב כתיבה מתקנת נאה ביותר. וניח בין כל תבה ותבה כמלא אות קטנה ובין אות לאות כמלא חוט השערה ובין כל שיטה ושיטה כמלא שיטה. וארץ כל שיטה ושיטה שלשים אותיות כדי לכתב למשפחותיכם למשפחותיכם למשפחותיכם ^[ב] תלתא זמני. וזה הוא רחב כל דף ודף. ולא תהא שיטה קצרה מזה כדי שלא יהא הדף כאגרת. ולא ארפה יותר על זה כדי שלא יהו עיניו משוטטות בכתב :

ה לא ימעט הכתב מפני הרוח שבין פרשה לפרשה. נזדמנה לו תבה בת חמש אותיות לא יכתב שתים בתוך הדף ושלש חוץ לדף אלא כותב שלש בתוך הדף ושתים ^[ג] חוץ לדף. לא נשאר מן השיטה כדי לכתב שלש אותיות מניח המקום פנוי ומתחיל מתחלת השיטה :

ו נזדמנה לו תבה בת שתי אותיות לא יזרקנה בין הדפין אלא יחזיר לתחלת ^[ד] השיטה. נזדמנה לו בתוך השיטה תבה בת עשר אותיות או פחות או יותר ולא נשאר מן השיטה כדי לכתב את כלה בתוך הדף אם יכול לכתב חציה בתוך הדף וחציה חוץ לדף כותב ואם לאו מניח המקום פנוי ומתחיל מתחלת ^[ה] השיטה :

כסף משנה (ד-ו) ספר תורה שכתבו וכו'. בפ"ק דמגילה (דף י"ז): אמר רבי יוסי מגילה צריכה שירטוט כאמיתה של תורה. ופירש"י כס"ת עצמו, וכן בירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף בסוף הלכות ספר תורה הל"מ שיהיו כתובין בדיו מסורגל כלומר משורטט וכן במדרש: **ומ"ש או שכתבו וכו'.** בירושלמי פ"ק דמגילה לא יהא כותב חציו של קלף וחציו של עור: **וכיצד כותבין ס"ת וכו'.** בפר"א דמילה (שבת דף קל"ג) התנאה לפניו במצות ס"ת נאה בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן: **יניח בין כל תיבה ותיבה וכו'.** עד יחזור לתחלת השיטה. ברייתא בהקומץ (מנחות ל'): **ומ"ש לא נשאר מן השיטה כדי לכתוב ג' אותיות וכו' עד מתחלת שיטה.** הוא סברא. **ומ"ש לא ימעט מכתב מפני הריח שבין פרשה לפרשה.** עניינו שאם נזדמנה לו שיטה אחת שיש לו לסיים בה פרשה ראשונה ולהתחיל בה פרשה אחרת ויש ריח מועט בינתיים אם לא יכתוב כתיבה דקה אפ"ה לא יעשה כן אלא יזרו עצמו שלא יצטרך לבא לידי כך: **ומ"ש נזדמנה לו תיבה אחת בת שתי אותיות וכו'.** כלומר אף ע"פ שרשאי לכתוב ב' אותיות חוץ לדף מתיבה בת ה' אותיות אבל תיבה שלימה אינו רשאי: **נזדמנה לו בתוך השיטה וכו'.** זה כתב רבינו מסברא. והטור כתב שהרא"ש ז"ל חולק ואומר דדוקא בבת ה' אותיות שרי בשרובה בתוך הדף כיון שאין חוץ לדף אלא שתי אותיות אבל בת ז' או בת ט' אף על גב דרוב בתוך הדף כגון ד' מז' וה' מט' אין לכתוב ג' או ד' חוץ לדף:

ו **ימניח בין כל חמש וחמש ארבע שיטין פנויות בלא כתיבה** לא פחות ולא יתר. ונתחיל החמש מתחלת שיטה חמישית. וכשנגמר את התורה צריך שנגמר באמצע שיטה שבסוף הדף. ואם נשאר מן הדף שיטין הרבה מקצר ועולה ומתחיל מתחלת השיטה שבסוף הדף ולא נגמר את השיטה. ומתכוון עד שיהיה **(דברים לד-ב) 'לעיני כל ישראל באמצע שיטה שבסוף הדף':**

ח **ויזהר באותיות הגדולות ובאותיות הקטנות ובאותיות הנקדות ואותיות המשנות כגון הפא"ן הלפופות והאותיות העקמות כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש. ויזהר בתגין ובמנין. יש אות שיש עליה תג אחד ויש אות שיש עליה שבעה. וכך התגין בצורת זיג"ן הן דקין כחוט השערה:**

כסף משנה (ז-ח) ומניח בין כל חומש וכו'. ברייתא בפרק קמא דבתרא: **וכשיגמור את התורה וכו'.** הרי"ף בפרק הקומץ הכותב ס"ת לא יגמור באמצע הדף אלא מקצר ועולה עד סוף הדף איני והא ר"י בר אבא אמר רב גידל אמר רב לעיני כל ישראל באמצע שיטה איתמר. ואסיקנא והלכתא באמצע שיטה דוקא: **ויזהר באותיות הגדולות וכו'.**

ט כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלוּ לֹא נֶאֱמְרוּ אֶלָּא לְמַצּוֹה ^[נ] מִן הַמְּבַחֵר. וְאִם שָׁנָה בְּתַקוּן זֶה אוֹ שֶׁלֹּא דִקְדַק בְּתַגְיִן וְכָתַב כָּל הָאוֹתִיּוֹת כְּתַקוּנָן אוֹ שֶׁקָּרַב אֶת הַשֵּׁיטִין אוֹ הִרְחִיקוֹן ^[נ] אוֹ הֶאָרִיכוֹן אוֹ קֶצְרָן הוֹאִיל וְלֹא הִדְבִיקוֹן אוֹת בְּאוֹת וְלֹא חָסַר וְלֹא הוֹתִיר וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת אוֹת אַחַת וְלֹא שָׁנָה בְּפְתוּחוֹת וּסְתוּמוֹת הִרִי זֶה סֵפֶר כָּשֵׁר:

י יֵשׁ דְּבָרִים אַחֲרֵים שֶׁלֹּא נֶאֱמְרוּ בְּגִמְרָא וְנִהְגוּ בָהֶם הַסּוֹפְרִים וְקִבְּלָהּ הוּא בְּיָדָם אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְהוּן שְׂיִהִיו מְנַנֵּן הַשֵּׁיטִין שֶׁבְּכָל דָּף וְדָף לֹא פָחוֹת מִשְׁמוֹנָה ^[נ] וְאֶרְבָּעִים וְלֹא יֵתֵר עַל שְׁשִׁים. וְשְׂיִהִיָּה הֶרוּחַ שֶׁבִּין פְּרָשָׁה לְפְרָשָׁה כְּמוֹ תִשַּׁע אוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר אֲשֶׁר אֲשֶׁר. וְשְׂיִהִיָּה בְּרֵאשׁ הַשֵּׁיטִין לְמַעְלָה מִשִּׁירַת הַיָּם ^[ט] [\(שמות יד כח-לא\)](#) 'הַבָּאִים. בִּיבְשָׁה. הַשֵּׁם. מֵת. בְּמִצְרַיִם'. חֲמִשׁ שֵׁיטִין. וְלִמְטָה מִן הַשִּׁירָה חֲמִשׁ שֵׁיטִין וְתַחֲלַת כָּל שֵׁיטָה מִהוּן כָּד. [\(שמות טו כ-כג\)](#) 'וְתַקַּח. אַחֲרֶיהָ. סוּס. וַיִּצְאוּ. וַיָּבֹאוּ. וַיִּהְיֶה בְּרֵאשִׁי הַשֵּׁיטִין לְמַעְלָה מִשִּׁירַת הָאֲזִינוּ. [\(דברים לא כט-ל\)](#) 'וְאֶעֱיֶדָה. אַחֲרָי. הַדֶּרֶךְ. בְּאַחֲרִית. לְהַכְעִיסוֹ. קֹהֲלִי. שֵׁשׁ שֵׁיטִין. וְלִמְטָה מִמֶּנָּה חֲמִשׁ שֵׁיטִין [\(דברים לב מד-מו\)](#) 'וַיָּבֹא. לְדַבֵּר. אֲשֶׁר. הִזְאֵת. אֲשֶׁר':

יא וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלוּ לְמַצּוֹה מִן הַמְּבַחֵר וְאִם שָׁנָה לֹא פָּסַל. אֲבָל אִם כָּתַב הַמֵּלֵא חָסַר אוֹ הֶחֱסַר מְלֵא. אוֹ שֶׁכָּתַב מְלֵא שֶׁהִיא קָרִי וְכָתַב כְּקָרִי אֶתָּה כְּגוֹן שֶׁכָּתַב יִשְׁכַּבְנָה בְּמִקוֹם יִשְׁגְּלָנָה וּבִטְחָרִים בְּמִקוֹם וּבְעַפְלִים וְכִיּוּצָא בְּהוּן. אוֹ שֶׁכָּתַב פְּרָשָׁה פְּתוּחָה סְתוּמָה אוֹ סְתוּמָה פְּתוּחָה. אוֹ שֶׁכָּתַב הַשִּׁירָה

כְּשֶׁאָר הַכָּתֵב. אוֹ שֶׁכָּתַב פְּרָשָׁה אַחַת כְּשִׁירָה הָרִי זֶה פְּסוּל וְאִין
בוֹ קִדְשֵׁת סֵפֶר תּוֹרָה כָּלֵל אֶלָּא כְּחֻמֵּשׁ מִן הַחֻמְשִׁין שֶׁמִּלְמַדִּין
בָּהּ הַתִּינוּקוֹת :

כסף משנה אבל אם כתב המלא חסר וכו' פסול. מלא או חסר יתבאר בסמוך.
ומ"ש או שכתב מלה שהיא קרי וכו'. פשוט הוא : או שכתב פרשה פתוחה
וכו'. ברייתא פרק הבונה (שבת דף ק"ג:) פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה
לא יעשנה פתוחה. כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה הרי אלו
יגנוז :

יב סֵפֶר תּוֹרָה [נ] שְׂאִינוּ מְגִה אָסוּר לְשִׁהוֹתוֹ יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים
יוֹם אֶלָּא יִתְקַן אוֹ יִגְנוֹז. סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בוֹ שְׁלֹשׁ טְעִיּוֹת בְּכָל דָּף
וְדָף יִתְקַן וְאִם הָיוּ אַרְבַּע יִגְנוֹז. וְאִם הָיָה רֹב הַסֵּפֶר מְגִה וְהַשָּׂאָר
יֵשׁ בוֹ אַרְבַּע טְעִיּוֹת בְּכָל דָּף וְנִשְׂאָר אֶפְלוֹ דָּף אֶחָד מֵאוֹתוֹ הַשָּׂאָר
הַמְּשֻׁבֵּשׁ בְּלֹא אַרְבַּע טְעִיּוֹת הָרִי זֶה יִתְקַן :

כסף משנה ספר תורה שאינו מוגה וכו'. מימרא דר' אמי פ"ב דכתובות (י"ט) :
ספר תורה שיש בו ג' טעיות וכו'. בהקומץ (מנחות דף כ"ט:) תניא ס"ת שיש
בו ג' טעיות בכל דף ודף יתקן ד' יגנוז ואם יש בו דף שלימה מצלת על כל הספר
אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב והוא דכתוב רוב הספר שפיר
א"ל אביי לרב יוסף אי אית בההוא דף ג' טעיות מהו א"ל הואיל ואתייהב
לתקוני מתקנינן וה"מ בחסרות אבל ביתרות לית לן בה. והפליא רבינו לעשות
במ"ש ואם היה רוב הספר מוגה וכו' ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר
המשובש בלא ד' טעיות כלומר ואף על פי שיש בו ג' טעיות יתקן מאחר שאין
בו ד' טעיות וכדפשיט רב יוסף לאביי. ויש מקשין במאי עסקינן אם רוב הספר
כתוב שפיר הדף שלימה למה אם בלא אותו דף יש רוב דכתוב שפיר מה צורך
לדף ואם אין רוב בלא הדף הרי הוא בכלל מה שאמר והוא דכתוב רוב הספר
שפיר. וי"ל דה"ק דתרי תנאי בעינן חד דרוב הספר כלומר רוב אותיות הספר
כתוב שפיר ומשום דכבר אפשר שרוב אותיות הספר כתיבי שפיר ולא יחסר
שום דף שלא יהיו בה ד' טעיות או יותר לזה התנה תנאי שני שנשאר דף אחד
בלא טעיות וטעמא דמילתא דכיון דאית ביה דף אחד שאין בו טעיות
המעכבות מלתקן ואפי"ה היו כן בכל דף ודף וגם רובא דספר כתוב שפיר נראה
שיש כשרות לספר זה אף בערך הדפין שהרי יש בו דף אחד שאילו היה כן בכל
דפי הספר היה אפשר לתקנם אבל כי לית ליה אפילו דף אחד בלא ד' טעיות

אף על פי שרוב האותיות כתובות שפיר נראה שאין בו שום כשרות וכ"ש כשרוב אותיות הספר כתובות בטעיות דרובו ככולו ואף על פי שיש בו דף אחד בלא ארבע טעיות אינה מצלת :

יג בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שְׁכָתַב הַמֶּלֶא חָסֵר שְׁנַמְצָא תוֹלָה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁשָּׁכַח בֵּינֵי הַשִּׁיטוֹת. אָבֵל אִם כָּתַב הַחֲסֵר מִלֵּא אֶפְלוּ יֵשׁ בְּכָל דָּף וְדָף כַּמָּה טְעִיּוֹת הָרִי זֶה מִתְקַן מִפְּנֵי שֶׁהוּא גוֹרֵד וְאִינוּ תוֹלָה :

יד מִתֵּר לְכָתֵב הַתּוֹרָה כָּל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ בְּפָנֵי עֲצָמוּ וְאִין בָּהוּ קִדְשֵׁת סֵפֶר תּוֹרָה. אָבֵל לֹא יִכְתֹּב מְגִלָּה בְּפָנֵי עֲצָמָה שְׁיִהְיֶה בָּהּ פְּרָשִׁיּוֹת. וְאִין כּוֹתְבִין מְגִלָּה לְתִינוּק לְהַתְלַמֵּד בָּהּ. וְאִם דְּעֵתוֹ לְהַשְׁלִים עָלֶיהָ חֲמֵשׁ מִתֵּר. כָּתַב מְגִלָּה שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ תִּבּוֹת בְּשִׁיטָה אַחַת מִתֵּר :

כסף משנה **מותר לכתוב התורה וכו'.** בהניזקין (גיטין דף ס"י) רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור. ופירש"י יש שכותבין להם חמשה חומשים כל חומש שלם לעצמו ואם איתא דאסור לכתבו הל"ל דאסור לכותבו וכ"ש דאין קורין בו. ועוד דגרסינן התם בסמוך רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו האי ספר אפטרטא אסור למיקרי בשבתא מ"ט לא ניתן ליכתב כלומר שאין כותבין אלא ספר שלם לעצמו ואם איתא דחומשים אסור לכתוב הכי הל"ל אין קורין בחומשין מ"ט לא ניתן ליכתב ועוד דאדבעו אמוראי ואפליגו נמי תנאי אי כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ליבעו וליפלגו באין כותבין חומשין אלא ודאי דמותר : ומ"ש שאין בו קדושת ס"ת. הוא מדאמרינן דאין קורין בו בציבור : אבל לא יכתוב מגילה וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה ופירש"י מגילה פרשה לבדה של תורה או שתים א"ל אין כותבין ואסיקנא דפלוגתא דתנאי היא דתניא אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה אם דעתו להשלים עליה מותר. ר' יהודה אומר בבראשית עד דור המבול בת"כ עד ביו' השמיני כלומר שהוא גמר צווי הקרבנות וכיון דרבה כת"ק ס"ל הכי נקטינן. ועוד דבספ"ג דיומא (דף ל"ז) אהא דתנן היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה פריך ש"מ כותבין מגילה לתינוק ושני ריש לקיש דאין כותבין וההיא בסירוגין כתבו לה. ומ"ש הרי"ף ז"ל כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה וכן הלכה ע"כ היינו בשדעתו להשלים עליה דוקא וה"ק כבר אפשר לכתוב מגילה

לתינוק והיינו בשדעתו להשלים עליה: **כתב מגילה וכו'.** שם ובסוף פ"ג דיומא
הא דתנן דהילני המלכה עשתה טבלא של זהב שפי סוטה כתובה עליה
אוקימנא לה בסירוגין דהיינו שכותב שלש תיבות ומדלג וכותב שיטה השנייה
שלש תיבות וכ"כ בהדיא בתשובת רבינו שכתב רבינו ירוחם בנתיב שני:

טו מִתֵּר לְדַבֵּק [כ] תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּכַרְךָ אֶחָד. וּמִנִּיחַ
בְּכָל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ [כז] אַרְבַּע שִׁיטִין. וּבֵין כָּל נְבִיא וְנְבִיא שְׁלֹשׁ
שִׁיטִין. וּבֵין כָּל נְבִיא וְנְבִיא מְשֻׁנִים עֶשֶׂר שְׁלֹשׁ שִׁיטִין שְׁאֵם בָּא
לְחַתוּךְ חוֹתֶךָ. וְסִדּוּרָן שֶׁל נְבִיאִים כֶּךָ הוּא. יְהוֹשֻׁעַ. שׁוֹפְטִים.
שְׁמוּאֵל. מְלָכִים. יִרְמְיָהוּ. יְחִזְקֵאל. יִשְׁעְיָהוּ. תְּרִי עֶשֶׂר. וְסִדּוּר
הַכְּתוּבִים. רוֹת. וּתְהִלִּים. וְאִיּוֹב. וּמִשְׁלֵי. וְקִהְלֵת. וְשִׁיר
הַשִּׁירִים. וְקִינּוֹת. וְדָנִיֵּאל. וּמְגִלָּה. וְדַבְּרֵי הַיָּמִים:

כסף משנה מותר לדבק וכו'. פ"ק דבתרא (דף י"ג י"ד) ת"ר מדביק אדם תורה
נביאים וכתובים דר"מ ר' יהודה אומר תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן
כתובים בפני עצמן וחכ"א כל אחד ואחד בפני עצמו כלומר כל ספר של נביאים
צריך להיות כרך לעצמו ולא קי"ל כחכמים מדאמרין התם מעשה בביתוס בן
זונין שהיו לו ח' נביאים מדובקים כאחד ע"פ ראב"ע ומעשה רב ועוד דרבי
פליג עליהו כמו שאכתוב בסמוך. ועוד דסתם ברייתא דלקמן שאכתוב
בסמוך דלא כחכמים ופסק כר"מ משום דרבי קאי כוותיה דאמר מעשה
והביאו לפניו תנ"ך מדובקים כאחד והכשרנום ומעשה רב. ועוד דתניא סתמא
התם הרוצה לדבק תנ"ך כאחד מדבק. **ומ"ש ומניח וכו'** ברייתא שם בין
חומש לחומש של תורה ד' שיטין וכן בין כל נביא ונביא של י"ב ג' שיטין
וכן בגמרא שם ברייתא זו ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה שאם בא לחתוך
חותך: **וסידורן של נביאים וכו' עד ודברי הימים.** ברייתא שם בגמרא שאף
על פי שהושע קדים לכל נביאים אחרונים לא ראו חכמים לכותבו במקומו
משום דאידי דזוטר מירכס וכיון שכתבוהו בהדי נבואתיה דחגי זכריה
ומלאכי דהווי סוף נביאים חשיב ליה בהדיהו וכן ישעיה אע"פ שקדם
ליחזקאל כיון דמלכים סיפיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה
חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא
ונחמתא לנחמתא:

טז כָּל כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא בְּשִׁרְטוּט אֶפְלוּ
כְּתָבָן עַל הַנֶּיֶר. וּמִתֵּר לְכַתֵּב שְׁלֹשׁ תִּבּוֹת בְּלֹא ^[מ] שִׁרְטוּט. יוֹתֵר
עַל זֶה ^[נ] אֶסוּר. כְּרִדְּ זֶה שְׁיֵשׁ בּוֹ תוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים אֵין
קִדְשָׁתוֹ כְּקִדְשַׁת סֵפֶר תוֹרָה אֶלָּא כְּחֻמֶּשׁ מִן הַחֻמְשִׁים. דִּין
הַיֵּתֵר כְּדִין הַחֶסֶר:

כסף משנה כל כתבי הקודש וכו'. נלמד ממ"ש בסמוך ומותר לכתוב וכו'.
ואיתא בפ"ק דגיטין (דף ו' :) א"ר יצחק שתים כותבין בלא שירטוט שלש אין
כותבין במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין ופסק רבינו כדתנא
במתניתא ובתוספות כתבו שבה"ג פוסק כרב יצחק ואף על גב דפליג אמתנני
דיודע היה דאינה עיקר. ודע שרבינו כתב בפ"ד מהלכות יבום שאסור לכתוב
שלש תיבות בלא שירטוט ושאלו זה מהנגיד רבינו יהושע מבני בניו של רבינו
והשיב שכמו שכתב רבינו בהלכות תפילין נקטינן דדוכתא עדיפא. וכתבו
התוספות בשם הירושלמי דאפילו אגרת שלום אסור לכתוב בה פסוק בלא
שירטוט וסתם אגרת שלום בנייר הם כתובות וכן נראה שהוא דעת רבינו
שכתב אפילו כתבן על הנייר. וא"ת היכי אמרינן בתפילין לא בעו שירטוט
וכמ"ש רבינו פ"א מהלכות אלו והא מטעם דאסור לכתוב ד' תיבות בלא
שירטוט צריך לשרטט וי"ל דהתם ה"ק דמטעם קדושת תפילין אינו צריך
לשרטט ואילו רצה שלא לכתוב יותר מג' תיבות בכל שיטה רשאי הוא משא"כ
בס"ת אבל אה"נ שאם כותב יותר מג' תיבות בשיטה אחת צריך לשרטט דלא
גרע מאגרת שלום דבעי לשרטט כדמשמע בירושלמי. ור"ת תירץ בע"א. וכתב
הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל דכי אמרינן דצריך שירטוט היינו בכתיבה אשורית
אבל שאר כתיבות אין צריכות שירטוט ועל זה סמכו שלא לשרטט באגרות:
כרד זה שיש בו תורה וכו':

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק
שמיני

א פְּרָשָׁה פְּתוּחָה יֵשׁ לָהּ שְׁתֵּי צוּרוֹת. אִם גָּמַר בְּאֲמֻצֵּי הַשִּׁיטָה מִנִּיחַ שְׁאָר הַשִּׁיטָה פְּנוּי [א] וּמִתְחִיל הַפְּרָשָׁה שֶׁהִיא פְּתוּחָה מִתְחַלֵּת הַשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁנֶּשְׁאָר מִן הַשִּׁיטָה רוּחַ כְּשַׁעוֹר תִּשַׁע אוֹתִיּוֹת. אֲבָל אִם לֹא נֶשְׁאָר אֵלָּא מְעַט אוֹ אִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁיטָה מִנִּיחַ שִׁיטָה שְׁנִיָּה בְּלֹא כְּתָב וּמִתְחִיל הַפְּרָשָׁה הַפְּתוּחָה מִתְחַלֵּת שִׁיטָה הַשְּׁלִישִׁית :

ב פְּרָשָׁה סְתוּמָה יֵשׁ לָהּ שְׁלֹשׁ צוּרוֹת. אִם גָּמַר בְּאֲמֻצֵּי הַשִּׁיטָה מִנִּיחַ רוּחַ כְּשַׁעוֹר וּמִתְחִיל לְכַתֵּב בְּסוֹף הַשִּׁיטָה תְּבֵה אַחַת מִתְחַלֵּת הַפְּרָשָׁה שֶׁהִיא סְתוּמָה עַד שֶׁיִּמָּצֵא הָרוּחַ בְּאֲמֻצֵּי. וְאִם לֹא נֶשְׁאָר מִן הַשִּׁיטָה כְּדִי לְהַנִּיחַ הָרוּחַ כְּשַׁעוֹר וְלְכַתֵּב בְּסוֹף הַשִּׁיטָה תְּבֵה אַחַת יְנִיחַ הַכֹּל פְּנוּי וְיִנִּיחַ מְעַט רוּחַ מֵרֵאשׁ שִׁיטָה שְׁנִיָּה וְיִתְחִיל לְכַתֵּב הַפְּרָשָׁה הַסְתוּמָה מֵאֲמֻצֵּי שִׁיטָה שְׁנִיָּה. וְאִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁיטָה מִנִּיחַ מִתְחַלֵּת שִׁיטָה שְׁנִיָּה כְּשַׁעוֹר הָרוּחַ וּמִתְחִיל לְכַתֵּב הַסְתוּמָה מֵאֲמֻצֵּי הַשִּׁיטָה. נִמְצְאָתָּה אוֹמֵר שֶׁפְּרָשָׁה פְּתוּחָה תִּחְלָתָהּ בְּתַחֲלַת הַשִּׁיטָה לְעוֹלָם וּפְרָשָׁה סְתוּמָה תִּחְלָתָהּ מֵאֲמֻצֵּי הַשִּׁיטָה לְעוֹלָם :

כסף משנה (א-ב) פרשה פתוחה וכו' עד פרשה סתומה תחלתה מאמצע שיטה לעולם. בביאורי לטור יורה דעה כתבתי באורך מהיכן הוציא רבינו דברים אלו הרוצה לעמוד עליו יעיין שם :

ג סֵפֶר שְׂאִינוּ מְגִה בְּמֵלֵא וְחָסֵר אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ וּלְהַגְיָהוּ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. אֲבָל אִם טָעָה בְּרוּחַ הַפְּרָשִׁיּוֹת וְכָתַב פְּתוּחָה סְתוּמָה אוֹ סְתוּמָה פְּתוּחָה אוֹ שֶׁהִפְסִיק וְהִנִּיחַ פְּנוּי בְּמִקּוֹם שְׂאִין בּוֹ פְּרָשָׁה אוֹ שֶׁכָּתַב כְּדָרְכוֹ וְלֹא הִפְסִיק בְּרוּחַ בְּמִקּוֹם הַפְּרָשָׁה אוֹ שֶׁשָּׁנָה צוּרַת הַשִּׁירוֹת הָרִי זֶה פָּסוּל וְאִין לוֹ תַקְנָה אֵלָּא לְסַלֵּק אֶת כָּל הַדָּף שֶׁטָעָה בּוֹ :

כסף משנה ספר שאינו מוגה וכו' אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה וכו'. פרק הבונה ברייתא (ק"ג): פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה כתבה כשירה או שכתב השירה כיוצא בה הרי אלו יגנזו ומשמע דאף אפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה קאי וכן מפורש במסכת סופרים ומדקתני יגנז משמע דלית ליה תקנתא אי"נ משום דתיקונם רחוק כי היה צריך למחוק הרבה לפניו ולאחריו ושמא יזדמן לו שם וגם היה צריך למעט הכתב בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה מש"ה קאמר דאין לו תקנה וכן כתב הריב"ש בתשובה ליתן טעם לדברי רבינו וכתב שהרשב"א הקשה על דברי רבינו ותמה עליו למה לא יתקן דאע"ג דקתני יגנז אין הכוונה שאין לו תקנה אלא יגנז עד שיתקן. וכתב הריב"ש להעמיד דברי רבינו לפי שנראים נכונים בסוגיית הגמרא וכתב שאף לדעת רבינו אם עבר ותיקנו שהוא כשר:

ד ולפי שראיתי שבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו. וכן בעלי המסורת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות נחלקים בדברים אלו במחלקת הספרים שסומכין עליהם. ראיתי לכתב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות וצורת השירות כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם. וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלים מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכתו:

כסף משנה ספר בראשית יהי רקיע יקוו המים וכו' כולן פתוחות. מדשתק רבינו מלהזכיר פרשיות שבראשי חמשה ספרים שבתורה משמע שאותן הפרשיות אין לכללן לא בפתוחות ולא בסתומות לפי שהן תחלת ספר, וכן נמצא בספר קרית ספר לה"ר מנחם לבית מאיר: כתוב בספרי רבינו אחר הדברים. ושירי אשת אברהם. ויהי אברם. ויאמר אלהים אל אברהם ארבעתן סתומות וכתב על זה בהגהות מיימוניות ויאמר אלהים אל אברהם שנים יש. ובדקתי בספרי אספמיא המדוייקים ומצאתי פרשה זו בוואמר אלהים אל אברהם אבל שרה אשתך שהוא השני עכ"ל. ודברי ההגהות הנזכר הם טעות

דוק ותשכח כי בשני אין כתוב אל אברהם גם אינו פרשה כלל: **כתוב עוד בספרי רבינו. ויאמר אלהים וירא אלהים ויהיו בני יעקב ואלה תולדות עשו ארבעתן פתוחות.** וכתבו ההגהות מיימוניות על זה גם זה בדקתי בספר אספמיא אי זה ואלה תולדות עשו הוא ומצאתי שהוא הראשון ואלה תולדות עשו הוא אדום עכ"ל. ופשוט הוא כי ואלה תולדות עשו השני אינו פרשה כלל: **כתוב בספרי רבינו בספר ואלה שמות. ויאמר ה' אמר אל אהרן נטה את ידך. ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן נטה את מטך. ויאמר ה' אל משה השכם בבקר שלשתן סתומות.** ומצאתי בספר מוגה שהעבירו הקולמוס על ויאמר ה' אל משה נטה את ידך ובמקום שלשתן סתומות כתב שתיהן סתומות. ונ"ל שהגה"ה מוטעת היא ונוסחת ספרינו נכונה דוק ותשכח כי כן מצאתי בדפוס אישא"ר: **בספר ויקרא. כתוב בספרי רבינו וידבר דזה קרבן. וידבר אל אהרן. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח (וידבר דדבר אל בני ישראל) וידבר אל בני ישראל המקריב. וידבר דקח את אהרן כולן פתוחות והן שבע. והחמישית היא וידבר דכל חלב וכן נמצא בקצת ספרי רבינו בפירוש וכן נמצא בהגהות מיימוניות וטעות הוא כי וידבר דכל חלב אינו פרשה לכך צריך להעביר הקולמוס על וידבר דדבר אל בני ישראל. וכן להעביר הקולמוס על והן שבע ולכתוב במקומו והן שש. וכן מצאתי בספר רבינו מוגה: **בפרשת והיה כי תבא כתוב בספרי רבינו ויצו משה וזקני ישראל פתוחה וידבר משה** שאחריו מונה אותה בסתומות ובספר מוגה מצאתי שהיא פתוחה. **ארור שוכב עם אשת אביו כתוב בספרי רבינו שהיא פרשה סתומה ובדפוס פורטוגאל אין שם פרשה כלל וא"כ צריך להעביר עליה הקולמוס ובמקום מה שכתוב כי הן י"ד צריך לכתוב והן י"ג וכן מצאתי בספר רבינו מוגה: **צורת שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד כצורת הפרשה הסתומה.** כתב הריב"ש בתשובה נראה שגם על שיעור הריוח אמר כן אלא שבשירת היס בשיטה שיש בה שני אווירים מניח שיעור הריוח בין שניהם וכ"כ ז"ל בשירת היס. ושאר השיטות אחת מניחין באמצעה ריוח אחת ואחת מניחין הריוח בשני מקומות ומדקאמר מניחין הריוח משמע שיש שיעור לו אלא שבאותה שיטה חולק אותו לשני אווירים. וכתב אם ריוח השיר כשיעור פרשה למה אמרו שאם כתבה כשירה פסולה תיפוק לי משום שעשה פרשה במקום שאין בו פרשה דודאי נראה שפוסל דלא גרע מפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה. הא לא קשיא דה"א דאף ע"ג דבאור אחד כשיעור פרשה פוסל בצורת השירה עדיף טפי דאין זה פרשה אלא כסדר השירה נכתב ומשום הכי איצטריך למימר דעשאה כשירה פסולה עכ"ל. ומ"ש וכותבין אותה בעי"ן שיטות ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה ושיטה האזינו יערוף וכו' במ"ס פי"ב: **שירת היס כותבין אותה בשלשים שיטות.** (מ"ס פי"ב) ויש חילוף בראשי שיטין שכתב שם למה שכתב רבינו: **כל התורה וכו' ולא תדבק בה.******

בהקומץ (מנחות כ"ט ול"ד) אמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין הגויל מקיף לה מארבע רוחותיה פסולה ואע"ג דלענין תפילין ומזוזה איתמר כ"ש לס"ת שהוא חמור מהם וכבר האריך הרשב"א בתשובה בזה. ומ"ש ולא תרחק עד בין אות לאות כמלא חוט השערה נתבאר בפ"ז: ומ"ש ואם הרחיק וכו'. נלמד מדאמרינן בהקומץ שם (כ"ט): גבי וא"ו דויהרג אייתו תינוק דלא חכים ולא טיפש:

ספר בראשית - יהי רקיע. יקוו המים. יהי מארת. ישרצו המים. תוצא הארץ. ויכלו. אלה תולדות השמים. כלן פתוחות. והן שבע פרשיות. אל האשה אמר. ולאדם אמר. שתיהן סתומות. ויאמר יי' אלהים פתוחה. והאדם ידע. זה ספר. ויחי שת. ויחי אנוש. ויחי קינן. ויחי מהללאל. ויחי ירד. ויחי חנוך. ויחי מתושלח. ויחי למך. ויחי נח. אחת עשרה פרשיות אלו כלן סתומות. וירא יי'. אלה תולדות נח. שתיהן פתוחות. ויאמר אלהים לנח. וידבר אלהים אל נח. ויאמר אלהים אל נח. שלשתן סתומות. ויהיו בני נח. ואלה תולדות בני נח. שתיהן פתוחות. וכנען ילד. ולשם ילד. שתיהן סתומות. ויהי כל הארץ שפה אחת. אלה תולדות שם. שתיהן פתוחות. וארפכשד חי. ושלח חי. ויחי עבר. ויחי פלג. ויחי רעו. ויחי שרוג. ויחי נחור. ויחי תרח. כלן סתומות השמונה פרשיות. ויאמר יי' אל אברם. ויהי רעב. ויהי בימי אמרפל. שלשתן פתוחות. אחר הדברים. ושרי אשת אברם. ויהי אברם. ויאמר אלהים ^ב אל אברם. ארבעתן סתומות. וירא אליו פתוחה. ויסע משם. ויי' פקד את שרה. שתיהן סתומות. ויהי בעת ההוא. ויהי אחר. ויהי אחרי הדברים. ויהיו חיי שרה. ארבעתן פתוחות. ואברהם זקן סתומה. ויסף אברהם. ואלה תולדות ישמעאל. ואלה תולדות יצחק. ויהי רעב. ארבעתן פתוחות. ויהי עשו. ויהי כי זקן יצחק. ^ג ויצא יעקב. שלשתן סתומות. וישלח יעקב פתוחה. ויבא יעקב. ותצא דינה. שתיהן סתומות. ויאמר אלהים. וירא אלהים. ויהיו בני יעקב. ואלה

תלדוּת [ד] עָשׂוּ. אַרְבַּעַתָּן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה בְּנֵי שְׁעִיר סְתוּמָּה. וְאֵלֶּה
הַמְּלָכִים. וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב. וַיְהִי בָּעֵת. שְׁלֹשָׁתָן פְּתוּחוֹת. וַיּוֹסֶף הוֹרֵד
מִצְרַיִמָּה סְתוּמָּה. וַיְהִי [ה] אַחַר הַדְּבָרִים. וַיְהִי מִקֶּץ. שְׁתִּיחֹן
פְּתוּחוֹת. וַיִּגַּשׁ אֱלֹוֹ. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת. וְאֵת יְהוּדָה. שְׁלֹשָׁתָן
סְתוּמוֹת. וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים. וַיִּקְרָא יַעֲקֹב. שְׁמֵעוֹן וְלוֹוִי.
יְהוּדָה. זְבוּלֹן. יִשָּׁשְׁכָר. כָּלֶן פְּתוּחוֹת. וְהוּן שֵׁשׁ. דָּן. גָּד. מֵאֲשֶׁר.
נִפְתָּלִי. בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף. חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. בְּנֵימִין פְּתוּחָה. מְנַן
הַפְּתוּחוֹת שֶׁלֹּשׁ וְאַרְבָּעִים. וְהַסְּתוּמוֹת שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל
תִּשְׁעִים וְאַחַת :

סֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת - וַיִּקַּם מֶלֶךְ חָדָשׁ. וַיִּלְךְ אִישׁ. וַיְהִי בְיָמִים
הַרְבִּים. שְׁלֹשָׁתָן פְּתוּחוֹת. וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה סְתוּמָּה. וַיִּלְךְ מֹשֶׁה.
וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל אֶהְרֹן. שְׁתִּיחֹן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה
סְתוּמָּה. וַיְדַבֵּר יְיָ אֵל מֹשֶׁה. וַיְדַבֵּר יְיָ אֵל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן.
שְׁתִּיחֹן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה רְאִשֵׁי בַיִת אֲבֹתָם. וַיְדַבֵּר יְיָ אֵל מֹשֶׁה.
שְׁתִּיחֹן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְתִּיף. וַיֹּאמֶר יְיָ
אֵל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן. שְׁתִּיחֹן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה כָּבֵד
לֵב פְּרָעָה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה אָמַר אֵל אֶהְרֹן. שְׁתִּיחֹן סְתוּמוֹת.
וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה בֵּא פְתוּחָה. (וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה אָמַר אֵל
אֶהְרֹן נָטָה אֶת יָדְךָ). וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה אָמַר אֵל אֶהְרֹן נָטָה
אֶת כַּמֶּטֶף. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה הִשְׁכֵּם בַּבֶּקֶר. (שְׁלֹשָׁתָן) סְתוּמוֹת.
וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה בֵּא אֵל פְּרָעָה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה וְאֵל
אֶהְרֹן. שְׁתִּיחֹן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה הִשְׁכֵּם סְתוּמָּה.
וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה בֵּא אֵל פְּרָעָה. שְׁתִּיחֹן
פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה נָטָה יָדְךָ סְתוּמָּה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל
מֹשֶׁה שֶׁל וַיְהִי חֲשָׁף. וַיֹּאמֶר שֶׁל עוֹד נִגַּע אָחָד. שְׁתִּיחֹן פְּתוּחוֹת.
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה וְאֵל
אֶהְרֹן. שְׁלֹשָׁתָן סְתוּמוֹת. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה פְּתוּחָה. וַיְהִי בַחֲצֵי
הַלַּיְלָה סְתוּמָּה. וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן.

שְׁתִּיחַן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בְּעֶצֶם סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר יְיָ כּוֹי קִדְשׁ לִי.
וְהָיָה כִּי יִבְאֵד. שְׁתִּיחַן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בְּשִׁלַּח סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר יְיָ
וְכוֹי וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה מַה תַּצְעֵק. וַיֹּאמֶר יְיָ נָטָה
אֶת יָדָד. אִזּוּ יִשְׁיֵר מֹשֶׁה. וַתִּקַּח מְרִיס. חֲמֻשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וַיִּסַּע
מֹשֶׁה. וַיָּבֵאוּ אֵילָמָה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הֲנִנִי מִמַּטִּיר. שְׁלֹשְׁתָּן
סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה כְּתַב.
סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ כָּל עֵדֵת. וַיָּבֵא עֲמֹלֵק. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה כְּתַב.
וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי. חֲמֻשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים
אֶת כָּל הַדְּבָרִים. אֲנֹכִי. לֹא תִשָּׂא. שְׁלֹשְׁתָּן סְתוּמוֹת. זְכוֹר
פְּתוּחָה. כִּבֵּד. לֹא תִרְצַח. לֹא תִנְאַף. לֹא תִגְנֹב. לֹא תַעֲנֶה. לֹא
תַחְמֹד. [לֹא תַחְמֹד]. כָּלֵן סְתוּמוֹת וְהוּן (שֵׁשׁ). וְכָל הָעַם פְּתוּחָה.
וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה סְתוּמָה. וְאֵלֶּה הַמְּשֻׁפָּטִים פְּתוּחָה. וְכִי
יִמְכֹר. מִכָּה אִישׁ. וְכִי יִזְד. וּמִכָּה אָבִיו. וְגִנֵּב אִישׁ וּמְכָרוֹ. וּמְקַלֵּל
אָבִיו. וְכִי יִרְיֵב אֲנָשִׁים. וְכִי יִכֶּה אִישׁ. וְכִי יִנְצוּ אֲנָשִׁים. וְכִי יִכֶּה
אִישׁ. כָּלֵן סְתוּמוֹת וְהוּן עֶשֶׂר. וְכִי יִגַּח שׂוֹר פְּתוּחָה. וְכִי יִפְתַּח.
וְכִי יִגַּף. כִּי יִגְנֹב אִישׁ. כִּי יִבְעַר אִישׁ. כִּי תִצֵּא אֵשׁ. כִּי יִתֵּן. כִּי יִתֵּן
אִישׁ. כָּלֵם סְתוּמוֹת. וְהוּן שֶׁבַע. וְכִי יִשְׁאַל פְּתוּחָה. וְכִי יִפְתַּח.
מְכַשְׁפָּה. זִבְחַ לְאֱלֹהִים. שְׁלֹשְׁתָּן סְתוּמוֹת. אִם כֶּסֶף פְּתוּחָה.
אֱלֹהִים לֹא תִקַּלֵּל. לֹא תִשָּׂא. כִּי תִפְגַּע. כִּי תִרְאֶה. לֹא תִטֶּה.
חֲמֻשְׁתָּן סְתוּמוֹת. הִנֵּה אֲנֹכִי פְּתוּחָה. לֹא תִהְיֶה מְשַׁכְּלָה
סְתוּמָה. וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר יְיָ סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר יְיָ
פְּתוּחָה. וַעֲשׂוּ אֲרוֹן סְתוּמָה. וַעֲשִׂיתֶּם שִׁלְחָן. וַעֲשִׂיתֶּם מִנְרַת.
שְׁתִּיחַן פְּתוּחוֹת. וְאֵת הַמְּשֻׁכָּן סְתוּמָה. וַעֲשִׂיתֶּם אֶת הַקְּרָשִׁים
פְּתוּחָה. וַעֲשִׂיתֶּם פְּרֻכֹת. וַעֲשִׂיתֶּם אֶת הַמְּזֻבָּח. וַעֲשִׂיתֶּם אֶת הַחֲצֵר
הַמְּשֻׁכָּן. וְאֵתֶּה תִצְוֶה. וְאֵתֶּה הַקְּרֵב. חֲמֻשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַעֲשׂוּ אֶת
הָאֵפֹד פְּתוּחָה. וַעֲשִׂיתֶּם מְשַׁבָּצַת. וַעֲשִׂיתֶּם חֹשֶׁן. וַעֲשִׂיתֶּם אֶת מְעִיל.
וַעֲשִׂיתֶּם צִיץ. וְזֶה הַדְּבָר. וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. כָּלֵן סְתוּמוֹת וְהוּן שֵׁשׁ.
וַעֲשִׂיתֶּם מְזֻבָּח. וַיְדַבֵּר דְּכִי תִשָּׂא. וַיְדַבֵּר דְּוַעֲשִׂיתֶּם כִּיֹּר. וַיְדַבֵּר
דְּבִשְׁמִים. אַרְבַּעַתָּן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר דְּקַח לְךָ סַמִּים. וַיְדַבֵּר

דְּרָאָה קָרָאתִי. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר יְיָ פְּתוּחָהּ. וַיִּתֵּן אֶל
מֹשֶׁה סְתוּמָּה. וַיְדַבֵּר דְּלָדָּךְ רַד. וַיִּפֹּן וַיִּרְד. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר
דְּלָדָּךְ עָלֶיהָ מִזֶּה סְתוּמָּה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה.
וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה פָּסֹל. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה כָּתֹב. אַרְבַּעַתּוֹן
פְּתוּחוֹת. וַיִּקְהַל מֹשֶׁה סְתוּמָּה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֲכָם לֵב סְתוּמָּה. וַיַּעֲשׂוּ
יְרִיעַת פְּתוּחָהּ. וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַקֶּרְשִׁים סְתוּמָּה. וַיַּעֲשׂוּ בְּצִלְאֵל. וַיַּעֲשׂוּ
אֶת הַשִּׁלְחָן. וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַמִּנְרָה. וַיַּעֲשׂוּ אֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת.
אַרְבַּעַתּוֹן פְּתוּחוֹת. וַיַּעֲשׂוּ אֶת מִזְבַּח הָעֹלָה. וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכִּיּוֹר. וַיַּעֲשׂוּ
אֶת הַחֹצֵר. אֵלֶּה פְּקוּדֵי. כָּל הַזֶּהָב. חֲמִשָּׁתּוֹן סְתוּמוֹת. וַיַּעֲשׂוּ אֶת
הָאֹפֶד פְּתוּחָהּ. וַיַּעֲשׂוּ אֶת אֲבִנֵי סְתוּמָּה. וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַחֹשֶׁן. וַיַּעֲשׂוּ
אֶת מְעִיל. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכֶּתֶנֶת שֵׁשׁ. וַיַּעֲשׂוּ אֶת
צִיץ. וַתִּכָּל. שְׁלֹשָׁתּוֹן סְתוּמוֹת. וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן. וַיְדַבֵּר דְּבִיּוֹם
הַחֹדֶשׁ. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן. וַיִּקַּח. וַיִּתֵּן אֶת
הַשִּׁלְחָן. וַיִּשֶׂם אֶת הַמִּנְרָה. וַיִּשֶׂם אֶת מִזְבַּח. וַיִּשֶׂם אֶת מִסְדָּךְ.
וַיִּשֶׂם אֶת הַכִּיּוֹר. וַיִּקַּם אֶת הַחֹצֵר. כָּלֹן סְתוּמוֹת וְהוֹן שְׁמֹנֶה. וַיִּכַּס
הָעֵנָן פְּתוּחָהּ. מִנֵּן הַפְּתוּחוֹת תִּשַׁע וְשָׁשִׁים. וּמִנֵּן הַסְּתוּמוֹת
חֲמִשׁ וְתִשְׁעִים. הַכֹּל מֵאָה וְשָׁשִׁים וְאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת :

סֵפֶר וַיִּקְרָא - וְאִם מִן הַצֹּאן סְתוּמָּה. וְאִם מִן הָעוֹף פְּתוּחָהּ.
וְנִפְּשׁ כִּי תִקְרִיב. וְכִי תִקְרֹב. וְאִם מִנְּחָה עַל הַמַּחֲבֵת. וְאִם מִנְּחַת
מִרְחֶשֶׁת. וְאִם תִּקְרִיב. חֲמִשָּׁתּוֹן סְתוּמוֹת. וְאִם זָבַח. וְאִם מִן
הַצֹּאן. וְאִם עֹז. וַיְדַבֵּר. וְאִם כָּל עֵדֶת. אֲשֶׁר נָשִׂיא. וְאִם נִפְּשׁ. וְאִם
כָּבֵשׁ. וְנִפְּשׁ כִּי תַחֲטָא. כָּלֹן פְּתוּחוֹת וְהוֹן תִּשַׁע. וְאִם לֹא תִשָּׂיג.
וַיְדַבֵּר יְיָ. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וְאִם נִפְּשׁ. וַיְדַבֵּר דְּנִפְּשׁ. וַיְדַבֵּר כּוֹי.
שְׁלֹשָׁתּוֹן פְּתוּחוֹת. וְזֹאת תּוֹרַת סְתוּמָּה. וַיְדַבֵּר דְּזֶה קֶרְבֵּן. וַיְדַבֵּר
[1] דְּדַבֵּר אֶל אֱהֲרֹן. וְזֹאת תּוֹרַת הָאֲשָׁם. וְזֹאת תּוֹרַת זָבַח. וַיְדַבֵּר
דְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּקְרִיב. וַיְדַבֵּר דְּקַח אֶת אֱהֲרֹן. כָּלֹן
פְּתוּחוֹת וְהוֹן שֵׁשׁ. וַיְהִי בִּיּוֹם הַשְּׁמִינִי סְתוּמָּה. וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל

אֶהְרֹן. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה. וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה. שְׁלֹשְׁתֵּן פְּתוּחוֹת. וְזֶה
לָכֶם. וְכִי יָמוּת. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דָּאִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ.
וַיְדַבֵּר דָּאָדָם כִּי יִהְיֶה. נִגַע צָרַעַת. וּבָשָׂר. אַרְבַּעַתֵּן פְּתוּחוֹת. אוֹ
בָשָׂר סְתוּמָה. וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה פְּתוּחָה. וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה
בְּעוֹר בְּשָׂרָם. וְאִישׁ כִּי יִמְרֹט רֹאשׁוֹ. וְהִבְגֵּד. שְׁלֹשְׁתֵּן סְתוּמוֹת.
וַיְדַבֵּר ^{נח} דְּזֹאת תִּהְיֶה פְּתוּחָה. וְאִם דָּל סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּכִי
תָּבֹאוּ. וַיְדַבֵּר דְּדַבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וְאִישׁ כִּי
תֵצֵא סְתוּמָה. וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה פְּתוּחָה. וְאִשָּׁה כִּי יִזוּב סְתוּמָה.
וַיְדַבֵּר דְּאַחֲרֵי מוֹת. וַיְדַבֵּר דְּדַבֵּר אֶל אֶהְרֹן. וַיְדַבֵּר דְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל. שְׁלֹשְׁתֵּן פְּתוּחוֹת. אִישׁ אִישׁ. עֲרוֹת אָבִיךָ. עֲרוֹת אִשְׁתְּךָ
אָבִיךָ. עֲרוֹת אַחֻתְךָ. עֲרוֹת בֵּת בְּנֵיךָ. עֲרוֹת בֵּת אִשְׁתְּךָ. עֲרוֹת
אַחֻת אָבִיךָ. עֲרוֹת אַחֻת אִמְךָ. עֲרוֹת אַחֵי אָבִיךָ. עֲרוֹת כְּלִתְךָ.
עֲרוֹת אִשְׁתְּ אַחֻיךָ. עֲרוֹת אִשָּׁה וּבִתְךָ. כֻּלָּן סְתוּמוֹת וְהֵן שְׁתִּיחֵם
עֲשֶׂרָה. וַיְדַבֵּר דְּדַבֵּר אֶל כָּל עַדְתְּךָ. וְכִי תָּבֹאוּ אֶל. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת.
וְכִי יָגוּר סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּאִשְׁרֵי יִתֵּן מִזְרְעוֹ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה
אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וְהִכְהֵן הַגְּדוֹל. וַיְדַבֵּר דְּדַבֵּר
אֶל אֶהְרֹן. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּוִינְזָרוּ. וַיְדַבֵּר דְּדַבֵּר אֶל
אֶהְרֹן וְאֶל בְּנָיו שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר דְּשׁוֹר אוֹ כֶּשֶׁב אוֹ עֹז
סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'. וַיְדַבֵּר דְּכִי
תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. שְׁלֹשְׁתֵּן פְּתוּחוֹת. וּסְפָרְתֶם לָכֶם סְתוּמָה.
וַיְדַבֵּר דְּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי פְּתוּחָה. וַיְדַבֵּר דְּאִךְ בְּעֶשְׂרֵן סְתוּמָה.
וַיְדַבֵּר דְּבַחֲמֶשֶׁה עֶשֶׂר יוֹם. וַיְדַבֵּר דְּצוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְלִקְחֹת
סֶלֶת. שְׁלֹשְׁתֵּן פְּתוּחוֹת. וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּהוֹצֵא
אֶת הַמִּקְלָל. וַיְדַבֵּר דְּבַהֲרֵי סִינַי. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וּסְפָרְתֶם לָךְ. כִּי
יִמוּד אַחֻיךָ. וְאִישׁ כִּי יִמְכֹר. וְכִי יִמוּד אַחֻיךָ. ^{נח} וְכִי יִמוּד. וְכִי
תִשְׁיֵג יָד. כֻּלָּן סְתוּמוֹת. וְהֵם שֵׁשׁ. אִם בְּחֻקְתִּי. וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ
לִי. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וְאִם בְּזֹאת סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּאִישׁ כִּי יִפְלֵא
פְּתוּחָה. וְאִם בְּהִמָּה סְתוּמָה. מִנְּזֵן הַפְּתוּחוֹת שְׁתִּיחֵם וְחֻמְשֵׁים.
וְהַסְתוּמוֹת שֵׁשׁ וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנֶה :

סֹפֵר בַּמִּדְבָּר סִינִי - בְּנֵי רְאוּבֵן סְתוּמָה. לְבָנֵי שְׁמֵעוֹן. לְבָנֵי גַד.
לְבָנֵי יְהוּדָה. לְבָנֵי יִשָּׁשׁכָר. לְבָנֵי זְבוּלֹן. לְבָנֵי יוֹסֵף. לְבָנֵי מְנַשֶּׁה.
לְבָנֵי בְנֵימִן. לְבָנֵי דָן. לְבָנֵי אֲשֵׁר. בְּנֵי נַפְתָּלִי. אֵלֶּה הַפְּקָדִים.
וַיְדַבֵּר דָּאָדָּן אֶת מִטֵּה לֵוִי. וַיְדַבֵּר דָּאִישׁ עַל דְּגָלוֹ. כָּלֹן פְּתוּחוֹת
וְהוּן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה. דְּגָל מַחֲנֵה רְאוּבֵן. וְנָסַע אֶהֱל. דְּגָל מַחֲנֵה
אֶפְרַיִם. דְּגָל מַחֲנֵה דָן. אַרְבַּעַתֵּן סְתוּמוֹת. אֵלֶּה פְּקוּדֵי. וְאֵלֶּה
תּוֹלְדוֹת. וַיְדַבֵּר דְּהַקְרַב. וַיְדַבֵּר דּוֹאֲנִי. וַיְדַבֵּר דְּפָקֵד. חֲמִשָּׁתָן
פְּתוּחוֹת. וְלַקְהָת. וַיֹּאמֶר דְּפָקֵד. שְׁתִּיחֵן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּקַח.
וַיְדַבֵּר דְּנִשְׂאָ. וַיְדַבֵּר דְּאֵל תְּכָרִיתוֹ. וַיְדַבֵּר דְּנִשְׂאָ. אַרְבַּעַתֵּן
פְּתוּחוֹת. בְּנֵי מְרָרִי. וּפְקוּדֵי בְּנֵי גְרָשׁוֹן. שְׁתִּיחֵן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר
דְּצוֹ. וַיְדַבֵּר דָּאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ. וַיְדַבֵּר דָּאִישׁ כִּי תִשְׁטָה.
וַיְדַבֵּר דָּאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִפְלֵא. וַיְדַבֵּר דְּדַבֵּר אֶל אֶהְרוֹן. חֲמִשָּׁתָן
פְּתוּחוֹת. יְבָרְכֵךְ. יָאֵר. יִשָּׂא. וְשָׂמוּ. וַיְהִי בַיּוֹם כָּלֹת מִשֶּׁה. וַיְהִי
הַמִּקְרִיב. כָּלֹן סְתוּמוֹת וְהוּן שֵׁשׁ. בַּיּוֹם הַשְּׁנִי. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי.
בַּיּוֹם הָרְבִיעִי. בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי. בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. בַּיּוֹם
הַשְּׁמִינִי. בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי. בַּיּוֹם הָעֲשִׁירִי. בַּיּוֹם עֶשְׂתִּי עֶשְׂרֵי יוֹם.
בַּיּוֹם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי יוֹם. זֹאת חֲנֻכַּת. וַיְדַבֵּר דְּבַהֲעֵלְתֵךְ. וַיְדַבֵּר דְּקַח
אֶת הַלְוִיִּם. כָּלֹן פְּתוּחוֹת וְהוּן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה. וַיְדַבֵּר דְּזֹאת אֲשֶׁר
לְלוִיִּם סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דּוֹנִיעֲשׂוֹ. וַיְדַבֵּר דְּכִי יִהְיֶה טָמֵא. שְׁתִּיחֵן
פְּתוּחוֹת. וּבַיּוֹם הַקִּים סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּעֵשֶׂה לָךְ. וַיְהִי בַשָּׁנָה
הַשְּׁנִית. שְׁתִּיחֵן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר מִשֶּׁה לְחַבֵּב. וַיְהִי בְּנִסְעָ.
שְׁתִּיחֵן סְתוּמוֹת. וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאַנְנִים. וַיֹּאמֶר דְּאֶסְפָּה לִּי.
וַיֹּאמֶר דְּהִיָּד יְיָ תִקְצֹר. וַתְּדַבֵּר מְרָרִים. אַרְבַּעַתֵּם פְּתוּחוֹת.
וַיֹּאמֶר יְיָ פְּתֹאֵם סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר דּוֹאֲבִיחָה. וַיְדַבֵּר דְּשִׁלַּח לָךְ.
וַיֹּאמֶר דְּעַד אָנָּה יִנְאַצְנִי. וַיְדַבֵּר דְּעַד מָתִי. וַיְדַבֵּר דְּכִי תִבְאוּ.
וַיְדַבֵּר דְּבִבְאָכֶם. פְּתוּחוֹת וְהוּן שֵׁשׁ. וְכִי תִשְׁגּוּ. וְאִם נָפַשׁ אַחַת.
שְׁתִּיחֵן סְתוּמוֹת. וַיְהִיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר
דְּמוֹת יוֹמַת סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר דּוֹעֲשׂוּ לָהֶם. וַיִּקַּח קֶרֶת. שְׁתִּיחֵן
פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר דְּהַבְּדִלוּ. וַיְדַבֵּר דְּהַעֲלוּ. וַיְדַבֵּר דְּאָמַר אֶל

אֶלְעָזָר. שְׁלֹשֶׁתָן סְתוּמוֹת. וַיִּלְנוּ פְּתוּחָהּ. וַיְדַבֵּר דְּהַרְמוֹ סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דּוֹקַח מֵאֶתֶם. וַיֹּאמֶר דְּהֵשֵׁב. וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שְׁלֹשֶׁתָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל אֶהְרֹן סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר יְיָ אֵל אֶהְרֹן פְּתוּחָהּ. וְלִבְנֵי לֵוִי סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דּוֹאֵל הַלְוִיִּם. וַיְדַבֵּר דְּזֹאת חֻקֹּת. וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְדַבֵּר דְּקַח אֶת הַמָּטָה. אַרְבַּעֶתָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר דִּיעֵן לֹא הָאֲמִנְתֶּם. וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיִּסְעוּ מִקְדָּשׁ פְּתוּחָהּ. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנֵי סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ מֵהַר הָהָר פְּתוּחָהּ. אֲזִי יִשִּׁיר סְתוּמָה. וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל פְּתוּחָהּ. וַיֵּרָא בְּלֶק סְתוּמָה. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל. וַיְדַבֵּר דְּפִינְחָס. וַיְדַבֵּר דְּצָרוֹר. וַיֹּאמֶר יְיָ. אַרְבַּעֶתָן פְּתוּחוֹת. בְּנֵי שְׁמַעוֹן. בְּנֵי גַד. בְּנֵי יְהוּדָה. בְּנֵי יִשְׁשָׁכָר. בְּנֵי זְבוּלֹן. בְּנֵי יוֹסֵף. אֵלֶּה בְּנֵי אֶפְרַיִם. בְּנֵי בְנִימִן. אֵלֶּה בְּנֵי דָן. בְּנֵי אֲשֵׁר. בְּנֵי נַפְתָּלִי. כָּלֵן סְתוּמוֹת וְהֵן אַחַת עֶשְׂרֵה. וַיְדַבֵּר יְיָ פְּתוּחָהּ. וְאֵלֶּה פְּקוּדֵי הַלְוִי. וַתִּקְרַבְנָה. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר דְּכֹן בְּנוֹת צְלָפְחָד. וַיֹּאמֶר דְּעֵלֶה. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּצוֹ. וּבִיּוֹם הַשַּׁבָּת. וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁיכֶם. שְׁלֹשֶׁתָן פְּתוּחוֹת. וּבַחֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן. וּבִיּוֹם הַבְּכוֹרִים. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי פְּתוּחָהּ. וּבַעֲשׂוֹר. וּבַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר. וּבִיּוֹם הַשְּׁנַי. וּבִיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. וּבִיּוֹם הָרְבִיעִי. וּבִיּוֹם הַחֲמִישִׁי. וּבִיּוֹם הַשְּׁשִׁי. וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. בִּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. כָּלֵן סְתוּמוֹת וְהֵן תִּשְׁעֵ. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה. וַיְדַבֵּר יְיָ. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר. וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר. וַיֹּאמֶר דְּשָׂא. שְׁלֹשֶׁתָן סְתוּמוֹת. וּמִקְנֵה רַב פְּתוּחָהּ. וַיֹּאמְרוּ אִם מְצָאנוּ. וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם מֹשֶׁה. אֵלֶּה מִסְעֵי. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי. וַיְדַבֵּר דְּבַעֲרַבֹת. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּצוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְדַבֵּר דְּאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים. וַיְדַבֵּר דְּבַעֲרַבֹת מוֹאָב. וַיְדַבֵּר דְּדַבֵּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי חַמְשָׁתָן פְּתוּחוֹת. מִנֵּן הַפְּתוּחוֹת שְׁתֵּים וְתִשְׁעִים. וְהַסְּתוּמוֹת שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ. הַכֹּל מֵאֵה וְחַמְשִׁים וְשִׁמוֹנֶה :

סֵפֶר אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים - וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי. וַנִּפְּן וַנַּעֲבֹר. וַיְדַבֵּר יְיָ.
וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי רְאֵה. וְאֶתְחַנֵּן. חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. וְעֵתָה יִשְׂרָאֵל.
כִּי תוֹלִיד בְּנִים. אִזּוּ יִבְדִּיל. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה. אַרְבַּעַתָּן פְּתוּחוֹת.
אֲנֹכִי. לֹא תִשָּׂא. שְׁמוֹר. כְּבֹד. לֹא תִרְצַח. וְלֹא תִנְאַף. וְלֹא תִגְנֹב.
וְלֹא תַעֲנֶה. וְלֹא תִחְמַד. וְלֹא תִתְאַוֶּה. אֶת הַדְּבָרִים. כִּלְוֹן
סְתוּמוֹת וְהוֹן אַחַת עֶשְׂרֵה. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל פְּתוּחָה. וְהָיָה כִּי יִבְיֹאֵד.
לֹא תִנְסוּ. כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֵךְ. כִּי יִבְיֹאֵד. אַרְבַּעַתָּן סְתוּמוֹת. וְהָיָה
עֲקֹב פְּתוּחָה. כִּי תֹאמַר סְתוּמָה. כָּל הַמְצֹנָה. וְהָיָה אִם שָׁכַח
תִּשְׁכַּח. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל. בָּעֵת הַהוּא. וְעֵתָה יִשְׂרָאֵל. חֲמִשָּׁתָן
פְּתוּחוֹת. כִּי הָאָרֶץ. וְהָיָה אִם שְׁמַע. כִּי אִם שְׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן. רְאֵה
אֲנֹכִי. וְהָיָה כִּי יִבְיֹאֵד. כִּי יִרְחִיב. כִּי יִכְרִית. כִּלְוֹן סְתוּמוֹת וְהוֹן
שֶׁבַע. כִּי יִקוּם פְּתוּחָה. כִּי יִסִּיתְךָ. כִּי תִשְׁמַע. בְּנִים אֲתָם. לֹא
תֹאכַל. אֶת זֶה תֹאכְלוּ. כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה. כִּלְוֹן סְתוּמוֹת וְהוֹן שֵׁשׁ.
עֶשֶׂר תִּעֲשֹׂר פְּתוּחָה. מְקַצֶּה שְׁלֹשׁ שָׁנִים. מְקַץ שֶׁבַע שָׁנִים. כִּי
יְהִיָּה בְּךָ אֲבִיוֹן. כִּי יִמְכַר לְךָ. אַרְבַּעַתָּן סְתוּמוֹת. כָּל הַבְּכוֹר.
שְׁמוֹר אֶת חֻדְשׁ. שְׁתִּיָּהוּן פְּתוּחוֹת. שְׁבַעַה שְׁבַעַת סְתוּמָה. חֵג
הַסִּכַּת פְּתוּחָה. שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים. לֹא תִטַּע לְךָ. לֹא תִזְבַּח. כִּי
יִמְצָא בְּקִרְבְּךָ. אַרְבַּעַתָּן סְתוּמוֹת. כִּי יִפְּלֵא פְּתוּחָה. כִּי תִבֵּא. לֹא
יְהִיָּה לִכְהֻנִּים. וְזֶה יְהִיָּה. וְכִי יִבֵּא הַלְוִי. כִּי אֲתָה בָּא. כִּי יִכְרִית.
כִּלְוֹן סְתוּמוֹת. וְהוֹן שֵׁשׁ. וְכִי יְהִיָּה אִישׁ פְּתוּחָה. לֹא תִסִּיג. לֹא
יִקוּם עֵד. כִּי תִצָּא לַמִּלְחָמָה. כִּי תִקְרַב אֶל עִיר. כִּי תִצּוֹר אֶל
עִיר. חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. כִּי יִמְצָא חָלָל פְּתוּחָה. כִּי תִצָּא
לַמִּלְחָמָה. כִּי תִהְיֶיךָ לְאִישׁ. כִּי יְהִיָּה לְאִישׁ. וְכִי יְהִיָּה בְּאִישׁ. לֹא
תִרְאֶה אֶת שׂוֹר. לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר. לֹא יְהִיָּה כְּלִי גִבּוֹר. כִּלְוֹן
סְתוּמוֹת וְהוֹן שֶׁבַע. כִּי יִקְרָא פְּתוּחָה. כִּי תִבְנֶה. לֹא תִחַרֵּשׁ.
גְּדָלִים. כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה. וְאִם אֶמְתָּהּ הָיָה. כִּי יִמְצָא אִישׁ. כִּי
יְהִיָּה נֹעֵרָה בְּתוֹלָה. וְאִם בִּשְׂדֵה יִמְצָא. כִּי יִמְצָא. לֹא יִקַּח אִישׁ.
לֹא יִבֵּא פְצוּעַ. לֹא יִבֵּא מְזוֹר. לֹא יִבֵּא עֲמוּנִי. לֹא תִתַּעַב אֲדָמִי.
כִּי תִצָּא מִחֲנֶה. לֹא תִסְגִּיר. לֹא תִהְיֶה קֹדֶשֶׁה. לֹא תִשִּׂיד. כִּי תִדָּר

נָדָר. כִּי תִבֹא בְכָרִים. כִּי תִבֹא בְקָמַת. כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה. כִּי יִקַּח
אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה. כִּי יִמָּצֵא. הַשְּׁמֶר בְּנִגְעַת הַצָּרְעַת. כִּי תִשָּׂא
בְּרַעְדָּה. לֹא תַעֲשֶׂק שָׂכִיר עָנִי. לֹא יוֹמְתוּ אַבּוֹת. לֹא תִטָּה. כִּי
תִקְצֹר. כִּי תִחַבֵּט. כִּי יִהְיֶה רִיב. כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים. כִּי יִנָּצוּ אַנְשִׁים.
לֹא יִהְיֶה לָּךְ בְּכִיסְךָ. כָּלֵן סְתוּמוֹת וְהוּן חֲמִשׁ וּשְׁלֹשִׁים. זְכוֹר אֶת
אֲשֶׁר עָשָׂה. וְהָיָה כִּי תִבּוֹא. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹר.
הַיּוֹם הַזֶּה. שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל פְּתוּחָה.
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם. אֶרֶוֹר הָאִישׁ. אֶרֶוֹר מִקְלָה.
אֶרֶוֹר מִסִּיג. אֶרֶוֹר מִשְׁגָּה. אֶרֶוֹר מִטָּה. אֶרֶוֹר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה.
אֶרֶוֹר שֹׁכֵב עִם אַחֲתוֹ. אֶרֶוֹר שֹׁכֵב עִם חֲתַנְתּוֹ. אֶרֶוֹר מִכָּה. אֶרֶוֹר
לִקַּח שַׁחַד. אֶרֶוֹר אֲשֶׁר לֹא יִקַּח. כָּלֵן סְתוּמוֹת וְהוּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרִים.
וְהָיָה אִם שָׁמוּעַ. וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע. שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה
דְּבָרֵי הַבְּרִית סְתוּמָה. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה. אֲתֶם נְצַבִּים. שְׁתִּיחֶן
פְּתוּחוֹת. וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ. כִּי הִמָּצְוָה. רְאֵה נְתַתִּי. שְׁלֹשֶׁת
סְתוּמוֹת. וַיִּלְדָּה מֹשֶׁה פְּתוּחָה. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר יְיָ
אֵל מֹשֶׁה הֵן. הֲאֵזִינוּ הַשָּׁמַיִם. וַיִּבֹא מֹשֶׁה. וַיְדַבֵּר יְיָ אֵל מֹשֶׁה
בְּעָצָם. וְזֹאת הַבְּרָכָה. חֲמִשָּׁתָן פְּתוּחוֹת. וְזֹאת לִיהוּדָה סְתוּמָה.
וּלְלוֹי פְּתוּחָה. לְבִנְיָמִן. וּלְיוֹסֵף. וּלְזְבוּלֹן. וּלְגָד. וּלְדָן. וּלְאֲשֶׁר.
וַיַּעַל מֹשֶׁה. כָּלֵן סְתוּמוֹת וְהוּן שֶׁבַע. מִנֵּן הַפְּתוּחוֹת שֶׁל סֵפֶר זֶה
שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּע. וְהַסְתוּמוֹת מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע. הַכֹּל מֵאָה
וְחֲמִשִּׁים וּשְׁמוֹנֶה. מִנֵּן הַפְּתוּחוֹת שֶׁל כָּל הַתּוֹרָה מֵאַתִּים
וְתִשְׁעִים. וּמִנֵּן הַסְתוּמוֹת שֶׁלֹּא מֵאוֹת וּשְׁבַעִים וְתִשְׁעִים. הַכֹּל שֶׁשׁ
מֵאוֹת וּשְׁשִׁים וְתִשְׁעִים:

צוֹרֵת שִׁירַת הָאֵזִינוּ - כָּל שְׁיִטָּה וְשִׁיטָּה יֵשׁ בְּאִמְצַע רֹחַ אֶחָד
כְּצוֹרֵת הַפְּרָשָׁה הַסְתוּמָה. וְנִמְצָא כָּל שְׁיִטָּה חֲלוּקָה לְשִׁתִּים.
וְכוֹתֵבִין אוֹתָהּ בְּשִׁבְעִים שִׁיטוֹת. וְאֵלוֹ הֵן. הַתְּבוֹת שֶׁבְּרֵאשׁ כָּל
שְׁיִטָּה וְשִׁיטָּה. הָאֵזִינוּ. יַעֲרֹף. כְּשֶׁעִירָם. כִּי. הַצּוֹר. אֵל. שְׁחַת. [ט]
הַלֵּיִי. הַלּוֹא. זְכוֹר. שְׁאֵל. בְּהִנְחָל. יֵצֵב. כִּי. יִמָּצְאוּ. יִסְבְּבוּהוּ.

כְּנֹשֶׁר. יִפְרֹשׁ. יֵי. יִרְכָּבֶהוּ. וַיִּנְקֶהוּ. חֲמַאת. בְּנִי. וְדָם. שְׁמִנְתָּ.
וַיִּנְבֵּל. בְּתוֹעֵבֶת. אֱלֹהִים. לֹא. וַתִּשְׁכַּח. מִכַּעַס. אֲרָאָה. בְּנִים.
כְּעֶסוֹנִי. בְּגוֹי. וַתִּיקַד. וַתִּלְהֹט. חֲצִי. וְקָטַב. עִם. וּמַחְדָּרִים. יוֹנֵק.
אֲשֶׁבִיתָה. פֶּן. וְלֹא. וְאִין. יִבִּינוּ. וּשְׁנִים. וַיֵּי. וְאִיבִינוּ. וּמִשְׁדָּמֶת.
אֲשֶׁכֶּלֶת. וְרֹאשׁ. חֲתוּם. לְעֵת. וְחָשׁ. וְעַל. וְאָפֶס. צוּר. יִשְׁתּוּ. יְהִי.
וְאִין. מְחַצְתִּי. כִּי. אִם. אֲשִׁיב. אֲשֶׁכִּיר. מִדָּם. הֲרִנִּינוּ. וְנָקָם. כָּל
אֱלוֹ הַתְּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ. וְאֱלוֹ הֵן הַתְּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ כָּל חֲצִי שֵׁיטָה
אֲחֵרוֹנָה שֶׁהֵן בְּאֲמֻצַּע הַדָּף. וַתִּשְׁמַע. תִּזְל. וְכַרְבִּיבִים. הָבוּ. כִּי.
צַדִּיק. דוֹר. עִם. הוּא. בִּינוּ. זְקֵנִיךָ. בְּהַפְרִידוֹ. לְמִסְפָּר. יַעֲקֹב.
וּבִתְהוּ. יִצְרָנְהוּ. עַל. יִשְׁאַהוּ. וְאִין. וַיֹּאכֵל. וְשָׁמוֹ. עִם. עִם.
וַיִּשְׁמֹן. וַיִּטֹּשׁ. יִקְנֶאֱהוּ. יִזְבַּחוּ. חֲדָשִׁים. צוּר. וַיִּרְא. וַיֹּאמֶר. כִּי.
הֵם. וְאֲנִי. כִּי. וַתֹּאכֵל. אֲסֻפָּה. מְזִי. וְשֹׁן. מַחוּץ. גַּם. אֲמַרְתִּי.
לוֹלִי. פֶּן. כִּי. לוֹ. אֵיכָה. אִם. כִּי. כִּי. עֲנִימוּ. חֲמַת. הֲלֹא. לִי. כִּי.
כִּי. כִּי. וְאֹמֶר. אֲשֶׁר. יִקוּמוּ. רְאוּ. אֲנִי. וְאִין. וְאֲמַרְתִּי. וַתֹּאחֲזוּ.
וְלִמְשַׁנְּאִי. וְחַרְבִּי. מִרֹאשׁ. כִּי. וְכִפָּר:

שִׁירַת הַיָּם - כּוֹתֵבִין אוֹתָהּ בְּשִׁלְשִׁים שִׁיטוֹת. שֵׁיטָה רִאשׁוֹנָה
כְּדַרְכָּהּ וּשְׁאָר הַשִּׁיטוֹת אַחַת מִנִּיחִין בְּאֲמֻצָּה רְיֹח אֶחָד וְאַחַת
מִנִּיחִין הָרֹחַ בְּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת בְּאֲמֻצָּה עַד שֶׁתִּמְצָא הַשִּׁיטָה
חֲלוּקָה לְשִׁלְשׁ וְנִמְצָא רְיֹח כְּנֶגֶד הַכְּתָב וְכְתָב כְּנֶגֶד הָרֹחַ: וְזוֹ
הִיא צוּרְתָהּ

(מסיבה טכנית לא הבאנו ב"תורת אמת" את הצורה ואין להתייחס למופיע כאן)

אֲזַ יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לִיָּי וַיֹּאמְרוּ
לֵאמֹר אֲשִׁירָה לִיָּי כִּי גָאָה גָאָה סוּס וְרִכְבוֹ רָמָה בַּיָּם עֲזִי וְזִמְרַת
יְהוָה וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאֲנוּהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וְאֲרַמְּנֶהוּ יָי
אִישׁ מִלְחָמָה יָי שְׁמוֹ מִרְכָּבַת פְּרָעָה וְחִילוֹ יָרָה בַּיָּם וּמִבְּחַר
שְׁלִשׁוֹ טָבְעוּ בַּיָּם סוּף תְּהִמֹת יִכְסִּימוּ יָרְדוּ בְּמִצּוֹלֹת כְּמוֹ אָבֹן

יְמִינֶךָ יְיָ נֶאֱדָרִי בְּכַח יְמִינֶךָ יְיָ תִרְעַץ אוֹיֵב וּבָרַב גְּאוּנֶךָ תִּתְהַרֵס
קִמִּיךָ תִּשְׁלַח חֲרוֹנֶךָ יֹאכְלֵמוּ כֶּקֶשׁ וּבְרוּחַ אַפִּיךָ נְעַרְמוּ מִיָּם נִצְבוּ
כְּמוֹ גַּד נְזֻלִים קָפְאוּ תְהַלְמַת בָּלָב יָם אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אֲשִׁיג
אֲחַלֵּק שָׁלַל תִּמְלֵאמוּ נַפְשֵׁי אֶרִיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוּ יָדֵי נְשַׁפְתָּ
בְּרוּחֶךָ כִּסְמוּ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֹת בְּמִים אֲדִירִים מִי כִמְכָה בְּאֵלִים
יְיָ מִי כִמְכָה נֶאֱדָר בְּקִדְשׁ נוֹרָא תְהַלַּת עֲשֵׂה פְלֵא נְטִית יְמִינֶךָ
תִּבְלַעְמוּ אֶרֶץ נְחִית בְּחִסְדֶּךָ עִם זֶה גְּאֻלְתָּ נְהַלְתָּ בְּעֶזְךָ אֵל נוֹה
קִדְשֶׁךָ שְׁמַעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל אַחֲזוּ יֹשְׁבֵי פְלִשְׁתִּים אֲזוּ נִבְהָלוּ
אֲלוֹפֵי אֲדוּם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוּ רָעַד נִמְגוּ כֹל יֹשְׁבֵי כְנָעַן תִּפֹּל
עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וּפָחַד בְּגֹדֶל זְרוּעֶךָ יִדְמוּ כְּאֶבֶן עַד יַעֲבֹר עִמָּךָ יְיָ
עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנִּיתָ תִּבְאֵמוּ וְתִטְעֵמוּ בְּהַר נְחֻלְתֶּךָ מְכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ
פְּעֻלְתָּ יְיָ מִקִּדְשׁ אֲדָנִי כוֹנְנֵנוּ יְדִידֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעַד כִּי בָּא סוּס
פְּרָעָה בְּרִכְבוֹ וּבִפְרָשָׁיו בְּיָם וַיִּשָּׁב יְיָ עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַיָּם וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיַּבֵּשׁה בְּתוֹךְ הַיָּם.

כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה בֵּין בְּשִׁירוֹת בֵּין בְּשִׁאֵר הַכְּתָב יִתְפָּנוּ שְׁתֵּהִיָּה
אוֹת סְמוּכָה לַחֲבֵרְתָהּ בְּיוֹתֵר וְלֹא תִדְבַק בָּהּ וְלֹא תִתְרַחֵק מִמֶּנָּה
כְּדִי שֶׁלֹּא תִתְרַאֶה הַתְּבָה כְּשֶׁתִּי תִבּוֹת אֶלָּא יִהְיֶה בֵּין אוֹת לְאוֹת
כְּחוּט הַשְּׁעָרָה. וְאִם הִרְחִיק אוֹת מְאוֹת כְּדִי שֶׁתִּרְאֶה הַתְּבָה
כְּשֶׁתִּי תִבּוֹת לְתִינוּק שְׂאִינוּ רְגִיל הַרִי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיִּתְקַן:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק

תשיעי

א אין עושין ספר תורה לא ארכו יותר על הקפו ולא הקפו יותר על ארכו. וכמה הוא ארכו. בגויל ששה טפחים שהם ארבע

וְעֹשֵׂרִים אֲצַבְּעוֹת בְּרֹחַב הַגּוֹדֵל שֶׁל יָד. וּבְקֶלֶף אוֹ פְּחוֹת אוֹ יוֹתֵר
וְהוּא שְׂיֵהָא אֲרָכוּ כְּהֶקְפוֹ. וְכֵן אִם עָשָׂה בְּגוֹיִל פְּחוֹת מִשְׁשָׂה
טְפָחִים וּמַעֲט אֶת הַכֶּתֶב אוֹ יֵתֵר עַל שְׂשָׂה וְהִרְחִיב בְּכֶתֶב עַד
שְׂיֵהָיָה אֲרָכוּ כְּהֶקְפוֹ הֵרִי זֶה כְּמִצְוָה :

כסף משנה אין עושין ספר תורה וכו'. פרק קמא דבבא בתרא (דף י"ו) ת"ר
אין עושין ספר תורה לא ארכו יתר על היקפו ולא היקפו יותר על אורכו שאלו
את רבי שיעור ספר תורה בכמה א"ל בגויל בששה בקלף איני יודע. ופירש"י
לא ארכו יתר על היקפו צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפים ולכשיגמור יהא
חוט המקיף את עביו כמדת אורכו והן הן דברי רבינו: **ומה שכתב וכן אם
עשה בגויל וכו'.** טעמו משום דמשמע ליה ז"ל דרבי בכתב בינוני שיער להם
והכל לפי עובי הכתב ודקותו:

ב שְׁעוֹר הַגְּלִיּוֹן מִלְמֶטָה אַרְבַּע אֲצַבְּעוֹת וּלְמַעְלָה שְׁלֹשׁ אֲצַבְּעוֹת
וּבֵין דָּף לְדָף שְׁתֵּי אֲצַבְּעוֹת. לְפִיכָךְ צָרִיךְ שְׂיַנְיַח בְּתַחֲלַת כָּל
יְרִיעָה וּבְסוֹפָהּ רֹחַב אֲצַבְּעַת אַחַת וּכְדִי תִפְיָרָה. שְׂנַמְצָא כְּשִׂיתְפֹּר
הִיְרִיעָה יִהְיֶה בֵּין כָּל דָּף וְדָף בְּכָל הַסֵּפֶר כֻּלּוֹ שְׁתֵּי אֲצַבְּעוֹת.
וַיְנַיַח מִן הָעוֹר בְּתַחֲלַת הַסֵּפֶר וּבְסוֹפוֹ כְּדִי לְגַלֵּל עַל הָעֵמוּד. וְכָל
הַשְּׁעוֹרִין הָאֵלוּ לְמִצְוָה וְאִם חָסַר אוֹ הוֹתִיר לֹא פָּסֵל:

כסף משנה שיעור הגליון וכו' עד שתי אצבעות. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות
דף ל') : **ויניח מן העור וכו'.** ברייתא (בפ"ק דב"ב דף י"ו) תחלת הספר וסופו
כדי לגול ואוקמה רב אשי דהיינו כדי לגול עמוד ובס"ת עסקינן: **ומה שכתב
וכל השיעורין האלו למצוה.** נלמד מדאמרינן בגמרא שם דרב הונא כתב
שבעים ספרי תורה ולא אתרמי ליה חדא ארכו כהיקפו. ואין לנו לומר דכלהו
הוו פסולים. ועוד מדקתני אין עושים ס"ת ארכו יותר על היקפו כו' ולא קתני
ואם עשה פסול וכיון שכן הוא הדין לכל אלו השיעורין דלא הוי אלא למצוה:

ג כִּיצַד יִתְכַּוֵּן אָדָם עַד שְׂיַעֲשֶׂה הַסֵּפֶר שְׂיֵהָיָה אֲרָכוּ כְּהֶקְפוֹ.
מִתְחִיל וּמִרְבַּע הָעוֹרוֹת בְּשָׂוֶה וְעוֹשֶׂה רֹחַב כָּל עוֹר מִהֵן שְׂשָׂה
טְפָחִים, קָצָב אֶחָד לְכָל אֶחָד. וְאַחַר כֵּן גּוֹלֵל הָעוֹרוֹת בְּשָׂוֶה
וְעוֹשֶׂה מִהֵן כָּרֶד אֶחָד מְהֵדֵק יָפָה יָפָה וּמוֹסִיף בְּעוֹרוֹת וּמְהַדֵּק

עד שיעשה הקוף הכרד ששה טפחים שהוא רחב העור. ומודד בחוט של שני שיקיפו על הכרד:

ד ואחר כך יעשה קנה שוה יהיה ארקה ארבעים או חמשים אצבעות ויחלק אצבע מהן בקנה לשנים ולשלשה ולארבעה חלקים כדי שידע בו שעור חצי אצבע ורביע אצבע וכיוצא בזה החלק. וימדד כל עור בקנה זו עד שידע כמה אצבעות יש בכל עור עד שידע כמה אצבעות בארד כל הכרד:

ה ואחר כך לוקח עורות אחרות שנים או שלשה לבדק בהן שעור הכתב וכותב בהן דף אחד. ודבר ידוע שארד הדף שבע עשרה אצבעות. לפי שהוא מניח גליון למעלה שלש ולמטה ארבע. אבל רחב הדף הוא לפי הכתב אם דקה אם עבה. וכן מנין השיטות שבדף יבואו לפי הכתב לפי שבין שיטה ושיטה כמלא שיטה:

ו ואחר שכתב הדף שבדק בו לפי מה שירצה ימד רחב הדף באצבעות הקנה ויוסיף על רחב הדף שתי אצבעות שבין דף ודף ויחשב כמה דפין יבאו בכרד שגלל מאותו הכתב שבדק בו וידע חשבון הדפין ויראה כמה נכתב בדף זה שבדק בו מן התורה כלה. ומשער לפי הספר שהוא כותב ממנו ומחשב אם עלתה לו כל התורה לפי מנין הדפין מזה הכתב שכותב בו בכרד מוטב. ואם הוציא החשבון שהדפין יותר מן התורה ירחיב בכתב עד שיתמעט מנין הדפין ויבדק בדף אחר. ואם הוציא החשבון שהתורה יתר מן הדפין ימעט הכתב עד שירבה במנין הדפין ויבדק בדף אחר דף עד שיבוא החשבון אחד. מאחר שידע רחב הדף ושעור הכתב מתחיל באותו הכרד:

ז ומחלק כל עור ועור דפין דפין בשרטוט כפי רחב הדף שבדק בו ועלה בחשבון. וכשישאר בעור שלש אצבעות או ארבע יותר על הדף האחרונה שביריעה יניח ממונו רחב אצבע וכדי תפירה ויקץ השאר ואל יחוש, שבאחרונה יתוסף עורות אחרות על הכרד שגלל כנגד כל התוספות שקוצץ מכל עור ועור ואינו צריך לחשב דבר זה, שהכתב מושכו לפי מנין הדפין:

ח וכן הרוצה לעשות רחב הספר יותר מששה או פחות מששה על הדרך הזה הוא מחשב ויצא ארכו כהקפו בלא פחות ולא יותר. והוא שלא יטעה בחשבון:

ט רחב הגודל האמור בכל השעורין האלו ובשאר שעורי תורה בלה הוא אצבע הבינוני. וכבר דקדקנו בשעורו ומצאנוהו רחב שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדחק והן כארד שתי שעורות ברוח. וכל טפח האמור בכל מקום הוא ארבע אצבעות מזו. וכל אמה ששה טפחים:

י ספר תורה שכתבתי אני רחב כל דף ודף מדפיו ארבע אצבעות. ושירת היים ושירת [א] האזינו רחב כל דף משתייהן שש אצבעות. ומנין השיטין שבכל דף ודף אחת וחמשים. ומנין הדפין של כל הספר מאתים וששה ועשרים דף. וארד כל הספר אלה ושלש מאות וששים ושש אצבעות [ב] בקרוב:

יא אלו [ג] השש אצבעות היתרות בחשבון לגליון שבתחלת הספר וסופו. והעורות שכתבנו בהם עורות אילים. ובזמן שתראה לכתב על פי המדות [ד] האלו או קרוב להם מעט הן חסר דף אחד או שנים או שלשה או יתר דף או שנים או שלש לא תיגע ולא תהא צריך לחשבון אלא מיד יבוא לך ארכו כהקפו:

יב אין עושיין ביריעה פחות משלשה דפין ולא יתר על שמונה דפין. נזדמנה לו יריעה בת תשעה דפין חולק אותה ארבעה לכאן וחמשה לכאן. במה דברים אמורים בתחלת הספר או באמצע אבל בסוף הספר אפלו פסוק אחד בדרך אחד עושים אותו דף לבדו ותופרין אותו עם שאר היריעות:

כסף משנה אין עושיין ביריעה וכו' עד עושיין אותו דף אחד לבדו. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל'). ומ"ש תופרים אותה עם שאר היריעות. כך כתב הרי"ף בהלכות ספר תורה ופשוט הוא:

יג [ה] וכשתופרין היריעות אין תופרין אותן אלא בגידים של בהמה או חיה טהורה ואפלו מנבלות וטרפות שלהם כדרך שתופרין את התפלין. ודבר זה הלכה למשה מסיני. לפיכך אם תפרן שלא בגידין או בגידי בהמה טמאה פסול עד שיתירה ויחזר ויתפר בהלכה:

כסף משנה וכשתופרים היריעות וכו'. בפ"ב דמכות ס"ת שתפרו בפשתן ר' יהודה ור"מ חד אמר כשר וחד אמר פסול ואמרינן טעמא דמאן דאמר פסול דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כל התורה לתפילין מה תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין אף ס"ת כן. ובהדיא אמרו בפ"ב דמגילה (דף יט) דהלכה כמאן דפסל דגרסינן התם א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגלה נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה וסובר רבינו דכיון דס"ת איתקש לתפילין לענין לתופרה בגידין ה"ה דבעי גידי בהמה טהורה כתפילין. ובהדיא תניא בראש מסכת סופרים אין כותבין ספרים לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא תופרן בגידן:

יד כשתופרין כל היריעות אין תופרין כל היריעה בלה מתחלתה ועד סופה אלא מניח מעט מלמעלה ומעט מלמטה בלא [ו] תפירה כדי שלא תקרע היריעה באמצעה פשיגלל אותה. ועושה לו שני עמודים של יעץ אחד בתחלתו ואחד בסופו. [ז] ותופר העור ששיר בתחלתו ובסוף על העמודים

בְּגִידִים כְּדֵי שְׂיֵהָא נִגְלָל עֲלֵיהֶם. וַיִּרְחִיק בֵּין הָעַמּוּדִים וְהַכְּתָב
שְׁבַדָּף:

כסף משנה **כשתופרים כל היריעות וכו'.** בפרק ב' דמגלה (שם ע"ב) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן שיור התפר הלכה למשה מסיני ומחו לה אמוחא לא אמרו אלא כדי שלא יקרע: **ועושה לו שני עמודים וכו'.** ברייתא פ"ק דב"ב (דף י"ד) ועושה לו עמוד אילך ואילך: **ומ"ש ותופר העור וכו':**

טו סֵפֶר תוֹרָה שְׁנִקְרָעָה בּוֹ יְרִיעָה בְּתוֹךְ שְׁתֵּי שְׂיִטוֹת יִתְפָּר. בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ לֹא יִתְפָּר. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּיָשׁוּן שְׂאִין עֶפְצוֹ נִכָּר אֲבָל אִם נִכָּר הַגְּוִיל שֶׁהוּא עֶפּוֹץ תּוֹפֵר וְאֶפְלוֹ קָרַע הֵבֵא בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ. וְכֵן בֵּין כָּל דָּף וְדָף וּבֵין תֵּבָה לְתֵבָה יִתְפָּר. [ח] וְכָל הַקְּרָעִים אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֶלָּא בְּגִידִין שֶׁתּוֹפְרִין בָּהֶן הִירְיעוֹת זוֹ לְזוֹ. וּבְכָל הַקְּרָעִים יִזְהַר שֶׁלֹּא תִחָסֵר אוֹת אַחַת אוֹ תִשְׁתַּנֶּה צוּרְתָהּ:

כסף משנה **ספר תורה שנקרעה וכו'.** בהקומץ (מנחות ל"א): אמר רב זעירי אמר רב חננאל קרע הבא בתוך שלש לא יתפור ה"מ בעתיקתא אבל בחדתתא יתפור ולא חדתתא חדתתא ממש אלא הא דעפיצא הא דלא עפיצא וה"מ בגידין בעי רב יהודה בר אדא בין דף לדף בין תיבה לתיבה מאי תיקו. ומפרש רבינו הא דעפיצא הא דלא עפיצא הא שעדיין עפוצו ניכר הא שהוא ישן עד שאין עפוצו ניכר והכריחו לפרש כן כדי לקיים מ"ש בתחלה הא בעתיקתא הא בחדתתא ומדבעי רב יהודה בין דף לדף ובין תיבה לתיבה מהו משמע דרב חננאל בקרע העובר בין האותיות מיירי ואפ"ה בתוך שתים או בתוך שלש אי עפיצן מהניא להו תפירה. ומפרש רבינו בעיא דרב יהודה קרע העובר בין האותיות הא אמרת דיתפור כלומר ולא יקרא בו עד שיתפור אם לא היה עובר אלא בין דף לדף או בין תיבה לתיבה יכול לקרות בו בלא תפירה או לא ואסיקנא בתיקו ולחומרא. וז"ש רבינו וכן כלומר אפילו בין דף לדף ובין תיבה לתיבה יתפור כלומר צריך תפירה. ועי"ל שהיה מפרש בעיא זו כפשטא דמיבעיא ליה אי מהני ביה תפירה או לא ופסק לקולא משום דמידי דרבנן הוא: **ומ"ש ובכל הקרעים יזהר וכו'.** מילתא דפשיטא היא: **כתב** הריב"ש בתשובה דאע"ג דלישנא דגמרא הוה אפשר לפרושי דבחדתתא לית לן בה כלל ואפילו ביותר משלש יתפור אין סברא לומר כן אלא כמו שיש חילוק בעתיקתא בין שנים לשלשה כך יש חילוק בין שלשה לארבעה בחדתתא וכן

נראה מלשון הרמב"ם שכתב אפילו קרע הבא בתוך ג' ומינה הא ביתר מג' לא. וכן נראה מלשון רש"י ז"ל שפירש במאי דבעי בגמרא בין דף לדף והטעם מפני שהתפירה גדולה אין זה הדר ונתנו חכמים שיעור לחדש שניכר עפוצו ג' שיטין ולישן ב' שיטין לפי שהקריעה בישן מגונה יותר שנראה שהוא מחמת ריקבון עכ"ל:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה - פרק עשירי

א נמצאת למד שעשרים דברים הן שבכל אחד מהן פוסל ספר תורה. ואם נעשה בו אחד מהן הרי הוא כחמש מן החמשין שמלמדין בהן התינוקות ואין בו קדשת ספר תורה ואין קורין בו ברבים. ואלו הן. (א) אם נכתב על עור בהמה טמאה. (ב) שנכתב על עור בהמה טהורה שאינו מעבד. (ג) שהיה מעבד שלא לשם ספר תורה. (ד) שנכתב שלא במקום כתיבה על הגויל במקום בשר ועל הקלף במקום שער. (ה) שנכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף. (ו) שנכתב ^[א] על דוכסוסטוס. (ז) שנכתב בלא שרטיט. (ח) שנכתב בלא שחור העומד. (ט) שנכתב בשאר לשונות. (י) שכתבו אפיקורוס או פיוצא בו משאר פסולין. (יא) שכתב האזכרות בלא פונה. (יב) שחסר אפלו אות אחת. (יג) שהוסיף אפלו אות אחת. (יד) שנגעעה אות באות. (טו) שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עקר או תדמה לאות אחרת. בין בעקר הכתיבה בין בנקב בין בקרע בין בטשטוש. (טז) שהרחיק או ^[ב] שהקריב בין אות לאות עד שתראה התבה כשתי תבות או שתי תבות כתבה אחת. (יז) ששנה צורת הפרשיות. (יח) ששנה צורת השירות. (יט) שכתב

בְּשֵׁאֵר הַכֶּתֶב כְּשִׁירָה. (כ) שֶׁתִּפְרַר הִירִיעוֹת בְּלֹא גִידֵי טְהוֹרָה.
וּשְׂאֵר הַדְּבָרִים לְמַצָּוָה לֹא לְעֵכָב:

כסף משנה נמצאת למד שעשרים דברים הם שבכל אחד מהם פוסל ספר תורה וכו'. נתבארו בפרקים הקודמים וכו': ומ"ש ואם נעשה בו אחד מהם הרי הוא כחומש וכו' ואין קורין בו ברבים. נמצאת תשובה לרבינו שכתב בה שמברכין על ספר תורה פסול ושכך נהגו בפני גאוני עולם. והרשב"א תמה על דבריו בתשובה וכתב שני"ל שבילדותו כתב כן וחזר בו בזקנותו וכתב בחיבורו לפסול ולפי זה יקשה מ"ש שכן נהגו לפני גאוני עולם דאם כן משוינן להנדך גאוניים טועים. ואפשר לומר דהתם בדלא אפשר להו ומ"ש כאן שאין קורין בו בצבור הוא בדאפשר להו ומאחר שכן היכא שנמצא טעות בספר תורה מוציאים ספר תורה אחר ומתחילין ממקום שנמצא הטעות ומשלימין ז' על אותם שקראו במוטעה דכיון שהוא בדיעבד הוה ליה כמו לא אפשר להו והכי משמע שהרי מן הדין קורין לכתחלה בחומשין אם לא היה מפני כבוד הצבור ואף על גב דהאי חסר במילתיה בדיעבד מיהא יצא. ולישנא דרבינו הכי דייק שלא כתב ואם קראו בו בצבור לא יצאו ידי חובת קריאה אלא אין קורין בו ברבים דמשמע לכתחלה הוא דאין קורין בו אבל בדיעבד עלתה להם קריאה. ואם נמצא הטעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניו כי ברכה שבירך לפניו בספר תורה הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד וכן הנהיג מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בירב זלה"ה וכן אנו נוהגים אחריו:

ב סֵפֶר תוֹרָה כְּשֵׁר נוֹהֲגִין בו קִדְשָׁה יִתְרָה וְכְבוֹד גְּדוֹל. וְאֶסוּר לְאָדָם לְמַכֵּר סֵפֶר תוֹרָה אֶפְלוּ ^[ג] אֵין לוֹ מָה יֵאֲכַל. וְאֶפְלוּ הָיוּ לוֹ סִפְרִים רַבִּים. וְאֶפְלוּ יִשֶׁן לְקַח בוֹ חֶדֶשׁ. לְעוֹלָם אֵין מוֹכְרִין סֵפֶר תוֹרָה אֶלָּא לְשָׁנִי ^[ד] דְּבָרִים. שֶׁיִּלְמַד תוֹרָה בְּדָמָיו אוֹ שִׁישָׂא אִשָּׁה בְּדָמָיו. וְהוּא שְׂלֵא יִהְיֶה לוֹ דְּבַר אַחַר לְמַכֵּר:

כסף משנה ספר תורה כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכו'. פשוט הוא ובפ"ד דאבות א"ר יוסי כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכו': אסור לאדם למכור ס"ת וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף כ"ז) ת"ר לא ימכור אדם ספר תורה אף ע"פ שאינו צריך לו כלומר שיש לו אחר. יתר על כן אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם: ומ"ש אפילו ישן וכו'. שם בעיא דלא איפשיטא ומשום חומר קדושת ס"ת פסקה לחומר: וכתב ה"ר מנוח דטעמא משום פשיעותא הילכך אם היה

החדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו מחוסר אלא נתינת דמים מוכרים עכ"ל:
ומ"ש לעולם אין מוכרים ספר תורה וכו'. שם אמר ר' יוחנן משום ר' מאיר
אין מוכרים ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה ומפרש רבינו דהיינו
באין לו דבר אחר למכור: וכתבו הגהות שהרמ"ך תמה על רבינו שכתב אסור
למכור ספר תורה אפילו אין לו מה שיאכל שהרי בירושלמי סוף בכורים
גרסינן שאלו את רשב"ג מהו שימכור ספר תורה וכו' עד רבי פנחס ור' יוחנן
בשם רשב"ג אמרי אדם מוכר ספר תורה לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן
מפני חייו. וכן נראה דגם גמרא דידן שרי דאמרינן פרק בני העיר אמר רשב"ג
אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם
משמע דומיא דבתו דליכא איסורא עכ"ל. ואני אומר שאין אלו ראיות
דירושלמי הכי איתא ר' ינאי בשם ר' חייא בר ווא שאלו את רשב"ג מהו
שימכור אדם ספר תורה לישא אשה אמר לון אין ללמוד תורה א"ל אין מפני
חייו ולא אגיבון. רבי יונה בשם רבי חייא בר ווא שאלו את רבן שמעון בן
גמליאל מהו שימכור אדם ס"ת לישא אמר לון אין ללמוד תורה אמר לון אין
מפני חייו לא שאלו ולא אגיבון על דעתיה דרבי יוסי אין שאלון ליה ולמה לא
אגיבון כי אתא ר' חנניה ר' פנחס ר' יוחנן בשם רבי שמעון בן גמליאל מוכר
הוא אדם לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו ע"כ. והשתא כיון
דלרבי ינאי שאלון מפני חייו ולא אגיבון כלומר לא השיבם משמע דסבירא
ליה שאסור למכור מפני חייו ולר' יונה דלא שאלון משמע דס"ל דלא עדיף
להו כדי חייו כמו לישא אשה ולת"ת ואפשר דמשום דפשיטא להו לאיסורא
במפני חייו לא שאלון ואף על גב דרבי יוחנן אמר כל שכן מפני חייו הוה
פלוגתא דאמוראי ומשום חומר קדושת ס"ת נקטה לחומרא. ומ"ש מדקתני
ספר תורה דומיא דבתו דליכא איסורא איכא למידק מידי איריא הא כדאיתא
והא כדאיתא. ומכל מקום יש לתמוה היאך אפשר שלא התירו למכור ספר
תורה מפני חייו והלא פיקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה יש לומר דאה"נ
שאם יהיה פיקוח נפש ממש כגון שאחזו בולמוס פשיטא דמותר למכור ספר
תורה כדי להחיותו והכא במאי עסקינן בשמזונותיו מצומצמים ביותר אבל
לא הגיעו לגדר שיהיה בו פיקוח נפש:

ג ספר תורה שפלה או שפפסל נותנין אותו בכלי חרש וקוברין
אותו אצל תלמידי חכמים וזו היא גניזתו. מטפחות ספרים
שפלו עושין אותן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן:

כסף משנה ספר תורה שבלה או שנפסל נותנין וכו'. פרק בני העיר מגילה (דף כ"ו) מימרא דרבא ורב אחא בר יעקב: מטפחות ספרים שבלו עושין וכו'. גם זה שם מימרא דמר זוטרא משמיה דרב ששת:

ד תיק שהוכן לספר תורה והנח בו וכן המטפחות והארון והמגדל שפניחין בו ספר תורה אף על פי שהספר בתוך התיק וכן הפסא שהוכן להניח עליו ספר תורה והנח עליו ספר תורה הכל תשמישי קדשה הן ואסור לזרקן אלא כשיבלו או כשישברו נגנזין. * אבל הבימות שעומד עליהן שליח צבור ואוחז הספר והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן קדשה. וכן רמוני כסף וזהב וכיצא בהן שעושין לספר תורה לנוי תשמישי קדשה הן ואסור להוציאן לחל אלא אם כן מכר אותן לקנות בדמיהן ספר תורה או חמש:

ההראב"ד אבל הבימות שעומד עליהם שליח צבור ואוחז הספר והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן משום קדושה. כתב הראב"ד ז"ל אין דעתי נוחה מזה הפירוש, ושמעתי הלוחות שהמפטיר והמתרגם עומדין עליהם בשעת שימוש, ומה שאמרו שאין בהם קדושה כלומר שאין בהם קדושת תשמיש ספר תורה אבל יש להן קדושת בית הכנסת והכי איתא בירושלמי עכ"ל:

כסף משנה תיק שהוכן וכו'. ברייתא שם תשמישי קדושה נגנזין ומני בהדיהו תיק ספר תורה. וגרסינן בתר הכי אמר רבא מריש הוה אמינא כורסיא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינן דמותבן ספרא עליה אמינא תשמיש קדושה הוא. ומפרש רבינו דתשמיש דתשמיש היינו שהספר בתוך התיק והתיק על הכורסיא כיון דחזא שפעמים הרבה מוציאין הספר תורה מהתיק ומותבי ליה אכורסיא אמר ודאי תשמיש קדושה הוא וכן אמר רבא דפריסא תשמישי קדושה נינהו. וכתב בתיק ובכסא שהוכן לספר תורה והונח בו או עליו משום דאי הוכן ולא הונח ולא הוכן אינו קדוש וכמ"ש בפ"ד מהלכות אלו. ומ"ש וכן המטפחות נראה דהיינו פריסא שכתבתי בסמוך: **אבל הבימות וכו'.** שם (דף ל"ב) בסוף הפ' אמר רבי זירא אמר רבי מתנא אמר שמואל הלוחות והבימות אין בהם קדושה: **וכתב** הראב"ד אין דעתי נוחה מזה וכו'. והכי איתא בירושלמי עכ"ל. וגם הר"ן כתב שאמר בירושלמי שאין בהם משום קדושת ספר תורה אבל משום קדושת בה"כ יש בהן ואין מכאן השגה על רבינו

שהוא ז"ל העתיק המימרא ולשונה וכל מה שתפרש במימרא תוכל לפרש בלשונו: **וכן רמוני כסף וכו'**. כתב טור יו"ד סי' רפ"ב על לשון זה של רבינו ומיהו בפי בני העיר (מגילה דף כ"ו) קאמר על כל הנך דקתני בהם שאסור לשנותן לקדושה קלה אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא. וכתב א"א ז"ל הילכך יחיד שמכר ספר תורה שלו מותר להשתמש בדמיו דדמי לשבעה טובי העיר ולפי זה התפוחים יכולים בעליהם למוכרם והלוקח יכול לעשות כל מה שירצה עכ"ל. ואני אומר שאין זה סותר דברי רבינו דדינו של רבינו איתיה גם לדברי הרא"ש בבה"כ של כפרים ולא מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דכל כי האי גוונא אין מורידין אותן מקדושתן ומיהו בס"ת דיחיד משמע דפליג רבינו על הרא"ש וסבר דאסור למכרו ואם עבר ומכרו משמע דצריך לקנות ס"ת אחר:

ה ומתן להניח ספר תורה על גבי ספר תורה ואין צריך לומר על גבי חמשים. ומניחין החמשים על גבי נביאים וכתובים. אבל אין מניחין נביאים וכתובים על גבי חמשים ולא חמשים על גבי ספר תורה. וכל כתבי הקדש אפלו הלכות ואגדות אסור לזרקן. הקמיעין שיש בהם ענינים של כתבי הקדש אין נכנסין בקו לבית הכסא אלא אם כן היו מחפזות עור:

כסף משנה ומותר להניח וכו' עד ע"ג ס"ת. ברייתא פרק בני העיר (דכ"ז): **וכל כתבי הקדש וכו' אסור לזרקן**. בפרק בתרא דעירובין (דף צ"ח) אמר רב אחא אין מזריקין כתבי הקדש. וכתב ה"ר מנוח כלומר כשיתנם לחבירו לא יתן לו בזריקה: **ומ"ש והקמיעין וכו'**. בפי במה אשה (שבת דף ס"א ס"ב): **ועל מ"ש רבינו א"כ היו מחפזות עור**. כתב ה"ר מנוח אבל תפילין אפילו שהן מחופין עור אסור ליכנס בהם לבית הכסא מפני השי"ן ושאר אותיות העשויות בעור:

ו לא יאחז אדם ספר תורה בזרועו ויכנס בו לבית המרחץ או לבית הכסא או לבית הקברות אף על פי שהוא פרוץ במטפחות ונתון בתוך התיק שלו. ולא יקרא בו עד שירחיק ארבע אמות מן המפת (או מבית המרחץ) או מבית הכסא. * ולא יאחז את

סֵפֶר תּוֹרָה [ה] כְּשֶׁהוּא עָרִם. וְאָסוּר לַיֵּשֵׁב עַל מְטָה שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה
עָלֶיהָ : [ו]

ההראב"ד ולא יאחוז כו' עד עליה. כתב הראב"ד ז"ל ואם היה מקום גבוה
טפח וס"ת מונח עליו מותר והכי איתא בירושלמי עכ"ל:

כסף משנה לא יאחז אדם ס"ת וכו'. מ"ש שלא יכנס בו לבית הכסא או לבית
המרחץ פשוט הוא והכי אמרינן בפרק שני דסנהדרין (דף כ"א): גבי מלך שאין
ספר תורה זו ממנו אלא כשהוא נכנס לבה"כ או לבית המרחץ: ומ"ש ולא
יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת וכו'. פרק מי שמתו (ברכות י"ח) תניא
לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עשה
כן עובר משום לועג לרש ואמרו שם בגמרא דהיינו תוך ד' אמות דוקא אבל
חוץ לד' אמות שרי ואף ע"ג דפשטא דברייתא משמע דלא אסרה לילך לבית
הקברות וס"ת בזרועו אלא בקורא בו נראה שרבינו מפרש דתרתני קתני לא
יהלך בבית הקברות וס"ת בזרועו או קורא ובכל חד מהני איכא משום לועג
לרש דאחיזת ס"ת בזרועו אף ע"פ שאינו קורא בו מצוה היא ואית בה משום
לועג לרש. ומ"ש שירחיק מבית הכסא ארבע אמות טעמא דמסתבר הוא אבל
מ"ש שירחיק מבית המרחץ ד' אמות איני יודע לו טעם. ובטור י"ד סימן
רפ"ב העתיק דברי רבינו ולא נזכר שם מרחץ לענין הרחקת ד' אמות והיא
הגירסא הנכונה: ולא יאחוז ס"ת וכו'. ס"פ בני העיר (מגילה דף ל"ב) א"ר
פרנך אמר רבי יוחנן כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום בלא אותה מצוה:
ואסור לישוב על המטה וכו'. פרק ואלו מגלחין (מ"ק דף כ"ה) ובפרק הקומץ
(מנחות ל"ב) אמר רב תחליפא אנא חזיתיה לרב הונא דבעא למיתב אפוריי
והוה מנח ס"ת עלה וכף כדא אארעא ואותיב ס"ת עילוה אלמא קסבר אסור
לישב על המטה שס"ת מונח עליה ואף ע"ג דבהקומץ פליג ר' יוחנן פסק רבינו
כרב הונא משום דאיתא במ"ס דעבד ר' אליעזר כוותיה. וכתבו התו' דמדלא
אותיבו לס"ת בגבוה ממנו נראה שאפילו הס"ת מונח בגבוה ממנו לא שרי:
כתב הראב"ד ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר והכי איתא
בירושלמי עכ"ל. ורבינו סובר כמו שכתבתי בסמוך בשם התוספות שדייקו
מהאי עובדא:

ז בַּיֵּת שֶׁיֵּשׁ בוֹ סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ מְטָתוֹ בוֹ עַד שְׂיֻצִיאוֹנוֹ
אוֹ עַד [ו] שְׂיֻנִּיחָנוֹ בְּכָלִי וְיִתֵּן הַכָּלִי בְּכָלִי אַחַר שְׂאִינוֹ מְזַמֵּן לוֹ.
אָבֵל אִם הָיָה מְזַמֵּן לוֹ אֶפְלוּ עֲשָׂרָה כָּלִים זֶה בְּתוֹךְ זֶה כְּכָלִי אֶחָד
הֵם. אוֹ עַד שְׂיַעֲשֶׂה לוֹ מְחֻצָּה גְבוּהָה עֲשָׂרָה טַפְחִים אִם לֹא הָיָה

לו בַּיִת אַחֵר. אָבֵל אִם יֵשׁ לוֹ בַּיִת אַחֵר אָסוּר לְשִׁמֵשׁ עַד שְׂיוּצִיאָנוּ:

ח כָּל הַטְּמֵאִין וְאֶפְלוּ נְדוֹת וְאֶפְלוּ כּוֹתֵי מִתֵּר לְאַחַז סֵפֶר תּוֹרָה וְלִקְרוֹת בּוֹ. שְׂאִין דְּבָרֵי תּוֹרָה מְקַבְּלִין טְמֵאָה. וְהוּא שְׂלֵא יִהְיוּ יָדָיו מְטֻנְפוֹת אוֹ מְלַכְלָכוֹת בְּטֵיט אֶלָּא יִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם וְאַחֵר כָּךְ יִגְעוּ בּוֹ:

כסף משנה (ז-ח) בית שיש בו ס'ת וכו'. ברייתא סוף פרק מי שמתו (ברכות כ"ה) בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו עד שיוציאם או עד שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי דהיינו דוקא בכלי שאינו כליין וכמבואר בפ"ד. וגרסי' בתר הכי (שם כ"ז) אריב"ל ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה טפחים מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה א"ל כמאן כריב"ל אימור דאמר ריב"ל דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא א"ל לאו אדעתאי פ"י לא נתתי אל לבי. ומשמע לרבינו דכל דלית ליה ביתא אחרינא שרי להניחו כלי בתוך כלי וכדמשמע פשטא דברייתא דקתני בית שיש בו ספר תורה וכו' או שיניחם כלי בתוך כלי. ונ"ל לפי זה דאם אין לו בית אחר אם אפשר לו לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים עדיף מהנחת כלי בתוך כלי וזהו שחידש ריב"ל ואמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה עשרה טפחים כלומר אע"ג דבתפילין אע"פ שיכול להוציאם או לעשות להם מחיצה גבוה עשרה טפחים מותר ע"י הנחת כלי בתוך כלי בס"ת אינו כן דאם אפשר לו לעשות מחיצה גבוה י' טפחים אינו מותר ע"י הנחת כלי בתוך כלי והכי דייק לישנא דריב"ל דאמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים דמשמע שבא לחלק דין ס"ת מדין תפילין ואע"פ שאין דבר זה מפורש יפה בדברי רבינו ע"כ צריך לפרשם כן: **כל הטמאים ואפילו נדות וכו':**

ט כָּל הָרוּאָה סֵפֶר תּוֹרָה כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ חֲבִיב לְעֵמֶד מִפְּנָיו. וְיִהְיוּ הַכֹּל עוֹמְדִים עַד שְׂיַעֲמֵד זֶה שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בּוֹ כְּשֶׁיִּגְיַעֲנוּ לְמָקוֹמוֹ אוֹ עַד שְׂיִתְכַסֶּה מַעֲיִנֵיהֶם וְאַחֵר כָּךְ יִהְיוּ מִתְרִין לִישָׁב:

כסף משנה כל הרואה ספר תורה וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ג:) איבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת ר' חלקיה ורבי סימון ור' אלעזר אמרי ק"ו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש. ודין הנשיא איתא בההוא פירקא וכתבו רבינו פ"י

מהל' ת"ת שאינו יושב עד שישב במקומו או יתכסה מעיניו. וכתב רבינו שהוא הדין בס"ת דנשיא מטעם רבו הוא דחייב לעמוד דהא ממרע"ה גמרינן. וכתב רבינו עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו כלומר דאי עומד לפוש דינו כמהלך מאחר שאינו עומד דרך קבע:

ז מצוה ליחד לספר תורה מקום ולכבדו ולהדרו יותר [ח] מדאי. דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר. לא ירק אדם כנגד ספר תורה ולא יגלה ערותו כנגדו ולא יפשיט רגליו כנגדו ולא יניחנו על ראשו כמשאוי ולא יחזיר אחריו לספר תורה אלא אם כן היתה גבוהה ממנו עשרה טפחים:

כסף משנה מצוה ליחד לס"ת מקום וכו':

יא היתה מהלך ממקום למקום וספר תורה עמו לא יניח ספר תורה בתוך [ט] השק ויניחנו על גבי החמור וירכב עליו. ואם היתה מתפחד מן הגנבים מותר. ואם אין שם פחד מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על הבהמה והולך. כל מי שישב לפני ספר תורה ישב בכבד ראש [י] באימה ופחד. שהוא העד הנאמן לכל באי עולם שנקאמר [\(דברים לא-כו\)](#) 'והיתה שם בך לעד'. ויכבדהו כפי כחו. אמרו חכמים הראשונים כל המחלל את התורה גופו מחלל על הבריות וכל המכבד את התורה גופו מכבד על הבריות:

כסף משנה היה מהלך ממקום למקום וכו' עד והולך. ר"פ מי שמתו (ברכות דף י"ח): כל מי שיושב וכו': אמרו חכמים הראשונים כל המכבד וכו'. במסכת אבות:

נגמרו הלכות ספר תורה ברחמי שמיא

הלכות ציצית

מְצוֹת עֲשֵׂה אַחַת. וְהָיָא לַעֲשׂוֹת [א] צִיצִית עַל כְּנָפֵי הַכֹּסוֹת.
וּבְאֹר מְצוּה זֶה בְּפָרְקִים אֱלוֹ:

הלכות ציצית - פרק ראשון

א עֲנַף שְׁעוֹשִׁין עַל כְּנָף הַבְּגָד מִמִּין הַבְּגָד הוּא הַנִּקְרָא צִיצִית
מִפְּנֵי שֶׁהוּא דוֹמֶה לְצִיצִית שֶׁל רֹאשׁ. שְׁנַאֲמַר (נחזקאל ח-ג) 'וַיִּקְחֵנִי
בְּצִיצֵת רֹאשִׁי. וְזֶה הָעֲנָף הוּא הַנִּקְרָא לָבוֹן מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ מְצוּיִן
לְצַבְעוֹ. וְאֵין לְחוּטֵי הָעֲנָף מִנֵּן מִן הַתּוֹרָה:

כסף משנה ענף שעושין על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנקרא ציצית וכו'. בפי
התכלת (מנחות מ"ב) ת"ר אין ציצית אלא ענף וכן הוא אומר ויקחני בציצית
ראשי: ואין לחוטי הענף מנין מן התורה. אע"פ שכתב אחר כך כיצד עושין
את הציצית וכו' ומכניס שם ד' חוטין וכופלן באמצע הרי שיש להם שיעור,
י"ל דהכי פירושו בתורה לא נתפרש מנין חוטי הענף אבל מד"ס יש להם מנין
ד' חוטין וכופלן באמצע כדאמרי' בפי התכלת רב אחא בר יעקב רמי ד' ועייף
להו ור' ירמיה דהוה רמי תמניא פליג ארב אחא וסבר שמנין החוטין מד"ס ח'
שהם י"ו וכשמוסיף על המנין שקבעו חכמים עבר בבל תוסיף למר כדאית ליה
ולמר כדאית ליה והיינו דאמרינן בפרק הנחנקין (סנהדרין פ"ח) והא איכא
ציצית דעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע וקי"ל
כרב אחא בר יעקב דרב פפא אסיק התם (מנחות מ"א) הלכתא ארבעה. ומ"מ
יש לתמוה דאמרינן בפרק קמא דיבמות (דף ה'): גדילים למה לי ש"מ לאפנויי
ומקשה האי לשיעורא הוא דאתא גדיל שנים גדילים ארבעה והכי אמרינן
בפרק התכלת (מנחות ל"ט) משמע דמן התורה יש מנין לחוטי הענף וצ"ע:

ב וְלוֹקַחֵינ חוּט צָמֵר שֶׁנִּצְבַּע כְּעֵין הָרְקִיעַ וְכוֹרְכֵינ אוֹתוֹ עַל הָעֲנָף וְחוּט זֶה הוּא הַנִּקְרָא תְּכֵלֶת. וְאֵין לְמַנְיֵן הַכְּרִיכוֹת שְׁכוּרָךְ חוּט זֶה שְׁעוֹר מִן הַתּוֹרָה :

כסף משנה ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע וחוט זה הוא הנקרא תכלת. בפי התכלת אמרינן תכלת דומה לרקיע: ואין למנין הכריכות שכורך חוט זה שיעור מן התורה:

ג נִמְצְאוּ בְּמִצְוָה זוֹ שְׁנֵי צַוִּים. שְׂיַעֲשֶׂה עַל הַכֶּנֶף עֲנָף יוֹצֵא מִמֶּנָּה. וְשִׂיכְרֹךְ עַל הָעֲנָף חוּט תְּכֵלֶת שֶׁנֶּאֱמַר [\(במדבר טו-לח\)](#) 'וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית' [\(במדבר טו-לח\)](#) 'וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת':

ד וְהַתְּכֵלֶת אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַלֶּבֶן וְהַלֶּבֶן אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַתְּכֵלֶת. כִּיצַד. הָרִי שֶׁאֵין לוֹ תְּכֵלֶת עוֹשֶׂה לֶבֶן לְבָדוֹ. וְכֵן אִם עָשָׂה לֶבֶן וְתְּכֵלֶת וְנִפְסַק הַלֶּבֶן וְנִתְמַעַט עַד הַכֶּנֶף וְנִשְׁאַר הַתְּכֵלֶת לְבָדוֹ כְּשֵׁר:

כסף משנה והתכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת. משנה פרק התכלת (שם דף ל"ח) ובגמרא התינח לבן דאינו מעכב את התכלת תכלת דאינו מעכב את הלבן מאי היא ואסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם תכלת וקאי לבן ואי איגרדם לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים. ומשמע לי שרבינו אינו מפרש כפירוש רש"י אלא הכי מפרש לה התינח לבן דאינו מעכב את התכלת שאם עשה חוטי לבן אע"פ שלא כרך עליהם תכלת יצא אלא תכלת דאינו מעכב את הלבן מאי היא דמשמע שאם לא הטיל אלא חוט תכלת בלבד יצא ואי אפשר לומר כן דהא קרא כתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת משמע דאין מקום לפתיל תכלת אלא אי"כ יהיה ציצית דהיינו לבן ואסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דכיון דמעיקרא היו לבן ותכלת כי איגרדום כיון שמשירי כשרות אתא כשירה, ובסוף פרק זה יתבאר עוד:

ה אֵף עַל פִּי שֶׁאֵין אָחַד מֵהֶן מְעַכֵּב אֶת חֲבֵרוֹ אֵינָן שְׂתֵי מִצְוֹת אֶלָּא מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרֵאשׁוֹנִים [\(במדבר טו-לט\)](#)

וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית מְלֻמָּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם מְצוּה אַחַת. וְאַרְבַּע צִיצִיּוֹת מְעַכְבוֹת זוֹ אֶת זוֹ שֶׁאֲרַבְעָתָן מְצוּה אַחַת. וְהַלּוּבֵשׁ טְלִית שֵׁשׁ בָּהּ לָבָן אוֹ תַכְלֵת אוֹ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד הֵרִי קַיִם מְצוֹת עֲשֵׂה אַחַת:

כסף משנה אף ע"פ שאין האחד מעכב את חברו אינם שתי מצות אלא מ"ע אחת: וארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת. משנה סוף פרק הקומץ (מנחות כ"ח): והלובש טלית שיש בה לבן או תכלת וכו':

1 כִּיצַד ^[ב] עוֹשִׂין אֶת הַצִּיצִית. מִתְחִיל מְזוּיֹת שֶׁל טְלִית שֶׁהִיא סוֹף הָאָרוֹג וּמְרַחֵק מִמֶּנָּה לֹא יוֹתֵר עַל שְׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת לְמַעַלָּה וְלֹא פָחוֹת מִקָּשֶׁר גּוֹדֵל וּמְכַנִּיס שָׁם ^[ג] אֶרְבָּעָה חוּטִין וְכוּפְלֵן בְּאֶמְצַע. נִמְצְאוּ שְׁמוֹנֶה חוּטִים מְשֻׁלְשִׁין ^[ד] תְּלוּיִין מִן הַקֶּרֶן. וְאֶרְךְ הַחוּטִים הַשְּׁמוֹנֶה אֵין פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת. וְאִם הָיוּ יוֹתֵר עַל כֵּן אֶפְלוּ אִמָּה אוֹ שְׁתֵּים כְּשֶׁרִין. וְכָל הָאֶצְבָּעוֹת בְּגוֹדֵל. * וְיִהְיֶה אֶחָד מְשֻׁמוֹנֶה הַחוּטִים חוּט תַכְלֵת וְהַשְּׁבָעָה לְבָנִים:

ההראב"ד ויהיה אחד משמונה החוטין חוט תכלת והשבעה לבנים. כתב הראב"ד ז"ל טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והששה לבנים עכ"ל:

כסף משנה כיצד עושין את הציצית מתחיל מזוית של טלית שהוא סוף הארוג ומרחיק ממנה לא יותר על שלש אצבעות למעלה ולא פחות מקשר גודל ומכניס שם ד' חוטין וכופלן באמצע נמצאו ח' חוטין משולשין תלויין מן הקרן ואורך החוטין הח' אין פחות מארבע אצבעות ואם היו יותר על כן אפי' אמה או שתים כשרים. בפרק התכלת (שם מ"א) אמר רב פפא הלכתא ארבע בתוך ג' משולשת ופירש"י ד' חוטין נותן בחור הטלית וכופלו לשמנה משולשת תלויה הענף מן הגדיל ארבע אצבעות ארבע חוטין נותן בתוך ג' אצבעות שלא ירחיק מן השפה יותר משלש אצבעות. ואמרינן תו בגמרא למימרא דאית להו שיעורא ורמינהו ציצית אין לה שיעור למעלה אבל יש לה שיעור למטה. ופירש"י אין לה שיעור למעלה כמה דבעי ליהוי ארוך. ואמרינן תו בגמרא דף מ"ב א"ר יעקב א"ר יוחנן וצריך שירחיק כמלא קשר גודל. ופירש"י צריך שיגביהנה מן השפה מלא קשר גודל שיעור הציפורן עד פרק ראשון: ומ"ש מתחיל מזוית של טלית שהוא סוף הארוג. היינו לומר שצריך להטיל הציצית סמוך לזוית ששם הוא כנף הבגד: ומ"ש וכל האצבעות בגודל. כ"כ עוד רבינו

בפי"ט מהלכות תפילין ובפי"ז מהלכות שבת וכתב המרדכי בשם רבו שצריך לשער במקום רוחב הגודל: **ומ"ש ויהיה אחד משמנה החוטין חוט תכלת והז' לבנים. כתב הראב"ד א"א טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והששה לבנים עכ"ל.** וכדבריו כתבו התוספות וטעמו של רבינו מדכתיב פתיל תכלת פתיל חד משמע וכ"כ בתשובה לחכמי לוניל והכי משמע בספרי:

וְלוֹקַח חוּט אֶחָד מִן הַלָּבָן וְכוּרְךָ בּוֹ כְּרִיכָה אַחַת עַל שְׁאָר הַחוּטִין בְּצַד הַבְּגָד וּמְנִיחוֹ. וְלוֹקַח חוּט הַתְּכֵלֶת וְכוּרְךָ בּוֹ שְׁתֵּי כְּרִיכוֹת בְּצַד כְּרִיכָה שֶׁל לָבָן וְקוֹשֶׁר. וְאֵלוּ הַשְּׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת הֵם הַנִּקְרָאִין חֲלֵיאָה. וּמְרַחֵק מְעַט וְעוֹשֶׂה חֲלֵיאָה שְׁנֵייהָ בְּחוּט שֶׁל תְּכֵלֶת לְבָדוֹ. וּמְרַחֵק מְעַט וְעוֹשֶׂה חֲלֵיאָה שְׁלִישִׁית וְכֵן עַד חֲלֵיאָה אַחְרוֹנָה שֶׁהוּא כּוּרְךָ בָּהּ שְׁתֵּי כְּרִיכוֹת שֶׁל תְּכֵלֶת. וְכְרִיכָה אַחְרוֹנָה שֶׁל לָבָן. מְפִנִי שֶׁהַתְּחִיל בְּלָבָן מְסִיִּים בּוֹ שֶׁמְעַלִּין בְּקֶדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין. וְלָמָּה יִתְחִיל בְּלָבָן כִּי שִׁיחָא סָמוּךְ לְכַנָּף מִינָּה. וְעַל דָּרָךְ זֶה הוּא עוֹשֶׂה בְּאַרְבַּע הַכְּנָפוֹת:

ההראב"ד **ולוקח חוט אחד מן הלבן וכו' עד בארבע הכנפות.** כתב הראב"ד ז"ל זה הסדר אין לו שרש ולא ענף ולמה יותר בתכלת מבלבן שהוא מין כנף וממנו מתחיל ובו מסיים ובכריכותיו הוא ממעט אין זה כי אם שגיון גדול, והגאון רב נטרונאי ז"ל סידר אותו יפה סידור נאה מאד על דרך שאמרה ההלכה. וכמה שיעור חוליא כדי שיכרוך וישנה וישלש אתכלת קאי. ותנא דתנא הפוחת לא יפחות משבעה על הכריכות קאי שהן שלש מן התכלת וארבע מן הלבן מפני שמתחיל בלבן ומסיים בלבן. קושר תחלה סמוך לכנף קשר אחד בחוט לבן ובחוט של תכלת והוא שנקרא קשר העליון ואחר כך כורך שני חוטין אחד של לבן ואחד של תכלת עד שש כריכות והשביעית לבן לבדו וזהו שבע שאמרנו והן חוליא אחת ואלו הכריכות כולן על ששה החוטין המשלשלים והמשולשלים בכנף ובענין זה עושה ה' קשרים ובין כל קשר וקשר חוליא של שבע כריכות כאשר אמרנו, ונהגו לעשות חוליא אחת בשני קשרים סמוך לכנף ושתי חוליות בסוף הגדיל עם שלשה קשרים ובאמצע כורך בלא דקדוק בין מכונס בין מפוזר בתכלת ולבן עכ"ל:

כסף משנה **ומ"ש ולוקח חוט אחד מן הלבן וכו' בפרק התכלת (שם ל"ט)** אמר רב תכלת שדרך רובה כשרה ואפילו לא כרך אלא חוליא אחת כשרה ונויי תכלת שלישי גדיל ושני שלישי ענף וכמה שיעור חוליא

כדי שיכרוך וישנה וישלש תנא הפוחת לא יפחות מז' והמוסיף לא יוסיף על י"ג תנא כשהוא מתחיל מתחיל בלבן הכנף מין כנף וכשהוא מסיים מסיים בלבן מעלין בקודש ולא מורידין. ופירש"י תכלת זהו שם כל הציצית. שכרך רובה שעשה שני שלישי גדיל ושליש ענף כשרה. ונוי תכלת עיקר מצות ציצית שלישי גדיל ושני שלישי ענף כשהוא מתחיל לכרוך מתחיל בלבן שמניח שני חוטין ארוכים לעשות מהם גדיל ומתחיל לכרוך בלבן ובאמצע כורך של תכלת וחוזר ומסיים בלבן. מין כנף תחלה ואחר כך פתיל תכלת וכיון דאקדמיה קרא למין כנף ש"מ חשוב הוא לפיכך אי מסיים בתכלת הוה ליה מוריד סוף ציצית מתחלתה עכ"ל: **והראב"ד** כתב על דברי רבינו אמר אברהם זה הסדר וכו' בתכלת ולבן עכ"ל. וחכמי לוניל שאלו מרבינו שאלה זו והשיב להם יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן ויש לו להכניס כל חוט וחוט בפני עצמו וכופלו ושזרו עד שיהיה ז' חוטין לבן ואחד תכלת שנאמר פתיל תכלת פתיל אחד ולא שנים ולפי שהמצוה של תכלת שיהיה הפתיל כולו תכלת לא נעשה מהלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף ושאר החוליא עם החוליות כולן בתכלת חוץ מכריכה אחרונה שהיא בלבן הואיל והתחיל בו וכ"כ הגאון רבי שמעון בן חפני בספר שחיבר בציצית בלשון ערבי עכ"ל:

ח כַּמָּה חֲלִיּוֹת הוּא עוֹשֶׂה בְּכֹל כְּנָף. לֹא פָּחוֹת [ה] מִשֶּׁבַע וְלֹא יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ [ו] עֶשְׂרֵה. וְזוֹ הִיא מְצֻנָּה מִן הַמְּבַחֵר. וְאִם לֹא כָּרַךְ עָלֶיהָ אֶלֶּא חֲלִיא אַחַת כְּשָׂרָה. וְאִם כָּרַךְ הִתְכַלֶּת עַל רֹב הַצִּיצִית כְּשָׂרָה. וְנוֹי הִתְכַלֶּת שְׂיֵהִיו כָּל הַחֲלִיּוֹת בְּשִׁלִּישׁ הַחוּטִין הַמְּשֻׁלְּשִׁין וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁיהֶן עֲנָף. וְצָרִיךְ לְפָרְדוֹ עַד שְׂיֵהִיָּה כְּצִיצִית שְׁעַר הָרֵאשׁ:

כסף משנה ומ"ש וצריך לפרדו עד שיהיה כציצית שיער הראש. בפי התכלת (מנחות מ"ב) אמר אביי וצריך לפרודא כצוציתא דארמאי:

ט הָעוֹשֶׂה לָבֵן בְּלֹא תְּכֵלֶת לוֹקֵחַ אֶחָד מִשְׁמוֹנֵה הַחוּטִין וְכוּרֵךְ אוֹתוֹ עַל שְׂאֵר הַחוּטִין עַד שְׁלִישׁוֹן וּמְנִיחַ שְׁנֵי שְׁלִישֵׁיתָן עֲנָף. וְכָרִיכָה זֶה אִם רָצָה לְכַרֵּךְ אוֹתָהּ חֲלִיּוֹת חֲלִיּוֹת כְּעֵין שְׁכוּרֵךְ בְּתֵכֶלֶת הָרְשׁוֹת בְּיָדוֹ וְזֶה הוּא מְנַהֲגָנוּ. וְאִם רָצָה לְכַרֵּךְ [ז] בְּלֹא מְנִין חֲלִיּוֹת עוֹשֶׂה. כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר יִתְכַּוֵּן לְהִיּוֹת הַכְּרוּךְ שְׁלִישׁ

וְהֶעֱנָף שְׁנֵי שְׁלִישִׁים. וַיֵּשׁ מִי שְׁאִינוּ מְדַקְדָּק בְּדַבֵּר זֶה בְּלָבוֹ. וְאִם
כָּרַךְ הִלְכָן עַל רֹב הַחוּטִין אוֹ שֶׁלֹּא כָּרַךְ אֶלָּא חִלָּיָא אַחַת כְּשֶׁרָה :

כסף משנה העושה לבן בלא תכלת לוקח אחד מח' חוטין וכו' ואם רצה לכרוך
בלא מנין חוליות עושה. הטעם משום דמשמע ליה דלא הקפידו בכך למצוה
מן המובחר אלא בתכלת אבל כי ליכא אלא לבן לא: ומ"ש ויש מי שאינו
מדקדק בדבר זה בלבן. משום דמשמע ליה דדבר זה לא אמרו אלא בתכלת
ודייק לישנא דקתני (שם ל"ט) ונויי תכלת שליש גדיל ובי' שלישי ענף דמשמע
דבזמן דאיכא תכלת דוקא הוא שמדקדק בכך. ומי שמדקדק בכך סובר
דתכלת דנקט לאו דוקא אלא עיקר מצוה נקט והוא הדין להיכא דליכא תכלת
דלבן במקום תכלת קאי: ומ"ש ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך
אלא חוליא אחת כשרה. היינו לומר דלענין זה לא שאני לן בין תכלת ללבן
דאפילו בתכלת אם כרך על רוב הציצית כשרה כמו שכתב לעיל ואפילו בלבן
צריך שיכרוך חוליא אחת לפחות דמשמע דגדיל וענף בעינן לעכובא שאם
כרכה כולה עד שלא נשאר בה ענף וכן אם הניחה כולה ענף ולא כרך בה אפילו
חוליא אחת פסולה דגדיל וענף בעינן דאם לא כן מאי איריא כרך רובה אפילו
כרך כולה נמי וכן מאי איריא אם לא כרך בה אלא חוליא אחת אפילו לא כרך
שום חוליא נמי אלא ודאי כדאמרן. ובפרק התכלת (שם ל"ט): אפליגו
אמוראי במילתא דרבה בר בר חנה סבר כתיב גדיל וכתוב פתיל או גדיל או
פתיל ורב סבר לעולם פתיל בעינן וההוא גדילים למניינא אתא גדיל ב' גדילים
ד' עשה גדיל ופותלהו מתוכו: וכתב בנמוקי יוסף בשם רש"י ופותלהו מתוכו
כלומר שיהא הענף אחר הגדיל ולא שיעשה הגדיל בסוף החוטין. והתוספות
כתבו דבספרי דריש ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולם גדילים ת"ל
ציצית הא כיצד כדי שתהא גדיל מן הענף וציצית מן הגדיל והא ברייתא קשיא
לרבה בר בר חנה וכ"כ המרדכי בשם רש"י גבי כיון דאישתראי ליה עילאי
אישתראי ליה כוליה דכדברי רב עיקר. ועל מה דאמרינן ורב לעולם פתיל
בעינן כתב ר"י דה"פ לעולם פתיל נמי בעינן והעלה דבעינן פתיל וגדיל ובחד
לא מתכשר והכי עבדינן השתא והכי תני בספרי פי' שלח לך ע"כ: וכתב בנמוקי
יוסף אהא דאמר דאפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה דהיינו דוקא
כשעשה קשר אחר החוליא כדינו דחוליא בלא קשר אינו מתקיים ואין כאן
גדיל עד כאן לשונו:

2 * אָחַד חוּטֵי לָבוֹן וְאָחַד חוּטֵי תִכְלֶת אִם רָצָה לַעֲשׂוֹת [ח] שְׁזוּרִין
עוֹשֶׂה. אֶפְלוּ הָיָה הַחוּט כְּפוּל מְשֻׁמוֹנָה חוּטִין וְשְׁזוּר עַד שְׁנַעֲשֶׂה
פְּתִיל אָחַד אֵינוֹ נֶחְשֵׁב אֶלָּא חוּט אָחַד :

ההראב"ד אחד חוטי לבן כו' עד אלא חוט אחד כו'. כתב הראב"ד ז"ל זה טעות אלא צריך להיות שזורין דיליף בספרי תכלת ממשכן מה להלן שזורין אף כאן שזורין. ובעירובין נמי אמרינן המוצא תכלת בשוק לשונות פסולה וחוטין כשרה ואוקימנא בשזורין ומופסקין כעין שצריך לציצית:

כסף משנה אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשות שזורים עושה: כתב הראב"ד א"א זה טעות וכו' כעין שצריך לציצית עכ"ל. וחכמי לוניל הקשו לרבינו מההיא דספרי והשיב להם זה שלמד שזורין ממשכן ר"ש היא דסתם ספרי ר"ש ולפי שלא מצאתי שום אדם שיאמר דבר זה לא כתבתי כמותו שאם כן יהיו שזורין ששה כמשכן כן נ"ל ואין לי סמך אחר בדבר זה עכ"ל. וק"ל על דבריו הרי ההיא דפירקא בתרא דעירובין (דף צ"ז) דלא מצית למימר בה שהיא דחוויה משום דר"ש היא כדאמרת בההיא דספרי דהא רב יהודה שהוא אמורא קאמר לה ואפילו את"ל דאליבא דר"ש קאמר ורבנן פליגי עליה מכל מקום כיון דר"י קאמר לה סתם משמע דהכי ס"ל וה"ל למפסק כוותיה כיון דלא חזינן שום אמורא דפליג עליה. וי"ל שרבינו מפרש דהא דאוקימנא בשזורין לאו למימרא דא"א לציצית בלא שזורין אלא הכי קאמר כיון דלאריגה אין דרך לעשותן שזורין כלל הני ודאי לאו לאריגה נינהו אלא לציציות שלפעמים עושין אותן שזורין. ומכל מקום יש לתמוה על רבינו דכיון דלא אשכחן מאן דפליג על ההיא דספרי למה דחאה מהלכה מפני שהוקשה לו אם כן יהיו שזורין ששה כמשכן שהרי גם לפי דבריו ז"ל שסובר שאינן אלא דברי רבי שמעון יקשה כן וצריך ליישב דמשום דר"ש מפיק לאוקמינהו אשנים ואם כן כי מוקמינן לה ככ"ע נמי ניישב כך: ועוד ק"ל על דבריו מי הגיד לו ז"ל דההיא ברייתא דספרי דילפא שזורין ממשכן. ונראה שמפני שראה חולשות הללו בדבריו כתב ואין לי סמך אחר בדבר זה. ובעל מגדל עוז כתב שרבינו סובר דההיא דספרי לא לעכב נאמרה נראה שמפרש שמ"ש רבינו בתשובה זה שלמד שזורין ממשכן רבי שמעון היא היינו לומר שאילו היה לעכב לא לשתמיט גמרא בשום דוכתא למימר הכי ואין זה במשמעות דברי רבינו דאם כן למה הוצרך לומר רבי שמעון היא כיון דסבירא ליה דלא לעכב נאמרה אפילו אי אתיא ככ"ע ניחא שהרי כתב רבינו אם רצה לעשותן שזורין עושה דהיינו לומר שאינו מעכב הילכך ליתא להא דמ"ע. ומנהג כל ישראל לעשותן שזורין: וכתב הר"ן בספ"ק דיו"ט שאם נתפרקו משזירתן לית לן בה דה"ל כגרדומי ציצית דכשרים ומיהו משמע דבעינן שישתייר בשזור כדי עניבה כדאמרינן בפרק התכלת (מנחות ל"ט) גבי גרדומין. ובנמוקי יוסף כתוב שנראין דברי ר"ת שכל שזורין בתחלה יפה אע"פ שנתפרדה שזירתן ונעשו י"ו דה"ל כגרדומי ציצית וכשרים וכן פסק בעל הלכות עכ"ל. וכן כתב העיטור ולא הצריך שישתייר בשזור כדי עניבה כמו שהצריך הר"ן. ואפשר שגם הם לא הכשירו אלא ע"י שיוור ולא הוצרכו לפרש

דמכיון שכתבו דה"ל כגרדומי ממילא משמע: **ומ"ש רבינו אפילו היה החוט כפול משמנה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד אינו נחשב אלא חוט אחד:**

יא חוטי הציצית בין לבן בין תכלת צריכין טויה לשם ציצית. ואין עושין אותן לא מן הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצין ביניהם. ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה. ולא משיורי שתי שהאורג משיר בסוף הבגד. אלא מן הגזה של צמר או מן הפשתן. ואין עושין אותן מצמר הגזול ולא משל עיר הנדחת ולא משל קדשים. ואם עשה פסול. המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית. אבל המשתחוה לפשתן הנטוע הרי זה כשר שהרי נשתנה:

כסף משנה חוטי הציצית בין לבן בין תכלת צריכין טויה לשם ציצית. בפרק התכלת (שם מ"ב:) ובריש סוכה (דף י"א) אמר רב יהודה אמר רב עשה מן הקוצים ומן הנימין ומן הגרדין פסולה מן הסיסין כשרה כי אמריתה קמיה דשמואל אמר מן הסיסין פסולה בעינן טויה לשמה. ופירש"י ז"ל פקעיות כדוריות של חוט ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל הלכה כשמואל וכתב המרדכי שצריך להוציא בפיו בתחלת הטויה שהוא עושה כן לשם ציצית או יאמר לאשה טוי לי לציציות ותו לא צריך. וכתוב בנמוקי יוסף כותי וכותית לאו בני לשמה נינהו וזהו דעת רבינו בעיבוד לשמה אע"פ שהרא"ש חולק: **ומ"ש רבינו ואין עושין אותן לא מן הצמר הנאחז בקוצים וכו'.** נראה שזה פי' מה שכתבתי בסמוך עשה מן הקוצים פסולה. ומה שאמר ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה. הוא פי' מה שכתבתי בסמוך מן הנימין פסולה. ומה שאמר ולא משיורי שתי וכו'. הוא פי' מה שכתבתי בסמוך מן הגרדין. ונראה דטעמא דכל הני משום ביזוי מצוה: **ואין עושין אותה מצמר הגזול.** בפ"ק דסוכה (דף ט') ממעט גזול מדכתיב ועשו להם משלהם וכתב נמוקי יוסף דלא מיפסיל אלא בשגזל חוטין ממש אבל אם גזל צמר ועשה חוטין כשרה דקנייה ביאוש ושינוי הגוף אבל לכתחלה אסור משום שונא גזל בעולה. ורבינו שכתב מצמר הגזול פסול נראה דמיירי קודם יאוש א"נ אפילו אחר יאוש לא קני משום דהוי שינוי החוזר לברייתו: **ומ"ש רבינו ולא משל עיר הנדחת.** טעמא לאו משום דאיסור הנאה הוא דהא מצוות לאו ליהנות ניתנו אלא טעמא משום דכיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה וציצית יש לו שיעור למטה: **ומ"ש ולא משל קדשים: המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית.** בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מ"ו) בעיא דלא איפשיטא ולחומרא. **ומ"ש אבל המשתחוה**

לפשתן הנטוע ה"ז כשר שהרי נשתנה. נלמד ממה שאמרו בפרק הנזכר שם (דף מ"ו): המשתחוה לקמה קמחה מהו למנחות:

יב צִיצִית שְׁעָשָׂה [ט] אוֹתוֹ כּוֹתֵי פְּסוּל שְׁנֵאָמַר (במדבר טו-לח) 'דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (במדבר טו-לח) 'וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית'. אָבֵל אִם עָשָׂה אוֹתָהּ יִשְׂרָאֵל בְּלֹא כְּוִנָּה כְּשָׂרָה. וְצִיצִית שְׁנַעְשָׂה מִן הָעֲשׂוּי מְקַדָּם פְּסוּל:

כסף משנה ציצית שעשה אותו כותי פסול וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב) אמר רב יהודה אמר רב מניין לציצית בכותים שהוא פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית בני ישראל ולא הכותים. ומה שכתב אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה. לא בטוויית החוטין קאמר דהא בעינן שתהא לשמה כדבסמוך אלא בנתינת החוטין בכנף ועשיית הקשרים והחוליות דוקא קאמר שאם עשה ישראל שלא בכוונה כשר מדלא מצרכינן לשמה אלא בטוייה ועוד דאמר בפרק התכלת אמר רב יהודה אמר רב ציצית שעשאה כותי פסולה ואם איתא מאי איריא כותי אפילו עשאה ישראל שלא לשמה נמי אלא ודאי לא ממעיט אלא כותי אבל עשאה ישראל שלא בכוונה כשר: וציצית שנעשה מן העשוי מקודם פסול כיצד הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד וכו'. ברייתא שם (דף מ"א) טלית שנקרעה חוץ לשלש וכו' ושויין שלא יביא אפילו אמה על אמה ממקום אחר ובה תכלת ותולה בה. ופירש"י ממקום אחר מטלית אחרת ויש בה תכלת ותולה בה משום דעל כנפי בגדיהם בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה. ורבינו מפרש שהטעם מפני שדומה למי שנעשית מאליה:

יג כִּיצַד. הִבִּיא כְּנָף שְׂיֵשׁ בָּהּ צִיצִית וּתְפָרָה עַל הַבְּגָד אֶפְלוּ יֵשׁ בְּאוֹתָהּ הַכְּנָף אֶמָּה עַל אֶמָּה פְּסוּל שְׁנֵאָמַר (במדבר טו-לח) 'וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית', לֹא מִן הָעֲשׂוּי, שְׁהָרִי זֶה דוֹמָה לְמִי שְׁנַעְשִׂית מֵאֱלִיָּהּ. [ז] וּמִתֵּר לְהַתִּיר צִיצִית מִבְּגָד זֶה וְלִתְלוֹתָם בְּבְגָד אֲחֵר בֵּין לְבֵין תְּכַלֶּת:

כסף משנה ומ"ש ומותר להתיר ציצית מבגד זה ולתלותם בבגד אחר וכו'. בפרק התכלת (שם) ובפרק במה מדליקין (שבת כ"ב) רב אמר אין מתירין מבגד לבגד ושמואל אמר מתירין אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מתלת דעביד כשמואל וחד מינייהו הא דמתירין מבגד לבגד:

יד תְּלַהּ הַחוּטִין בֵּין שְׁתֵּי כְּנָפִים מִזּוּ לְזוּ וְקָשֶׁר כְּנָף זוֹ כְּהַלְכָתָהּ וְכָנָף זוֹ כְּהַלְכָתָהּ וְאַחַר כֵּךְ חִתְּכֶן בְּאִמְצַע וְנִפְרְדּוּ זֶה מִזֶּה פְּסוּל [כ] שְׁהָרִי בְּעֵת שֶׁקֶשְׁרוֹ הָיָה פְּסוּלִין לְפִי שְׁשֵׁתֵי הַכְּנָפִים מְעֵרוֹת זוֹ בְּזוֹ בַּחוּטִין שֶׁבִּינֵיהֶן וּבְשַׁעָה שֶׁפְּסָקוֹן נַעֲשׂוּ שְׁשֵׁתֵי צִיצִיּוֹת נִמְצָא עוֹשֶׂה מִן הָעֲשׂוּי :

כסף משנה **תלה החוטין בין שתי הכנפים מזו לזו וכו'.** בפ"ק דסוכה (דף י"א) אמרי' דרב מכשר בתלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהם ושמואל ולוי פוסלים ואקשינן עליה דרב מדתניא תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן פסולה וסליק בקשיא : **ויש** לדקדק בדברי רבינו דמשמע לכאורה שהוא מפרש דדוקא בתלה החוטין בין שתי כנפים הוא דפסלינן בתלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן אבל בחוטין שאינן תלויין אלא בכנף אחת אף ע"פ שכרד וקשר ואחר כך פסק ראשי החוטין כשרה דאם לא כן לשמועינן דאפילו בתלאן בכנף אחת פסולה. אבל קשה דכיון דטעמא משום תעשה ולא מן העשוי בתלאן בכנף אחת נמי יש לפסול לכן נראה לי דגם בתלאן בכנף אחת **פסל ומ"ש תלה חוטין בין שתי כנפים** הטעם מפני שהוא ז"ל מפרש שמה שאמרו בגמרא תלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהן בתלה החוטין בין שתי כנפים ואפילו הכי מכשיר רב משום דקסבר פסיקתן זו היא עשייתן והא תני שמואל הטיל לשתי הקרנות בבת אחת וכו'. ורבינו דרכו לכתוב הדין כמו שהוא שנוי בגמרא ולכך כתב דין תלה החוטין בין שתי כנפים כמו שהוא שנוי בגמרא לפי פירושו ומיניה נשמע להיכא דלא תלה אלא בכנף אחת כיון דהוי מן העשוי :

טו * הַטִּיל צִיצִית עַל הַצִּיצִית אִם נִתְּכֶן לְבִטֵּל אֶת הָרְאשׁוֹנוֹת מִתִּיר הָרְאשׁוֹנָה אוֹ חוֹתְכָהּ וְכִשְׁרָה. וְאִם נִתְּכֶן לְהוֹסִיף אֶף עַל פִּי שְׁחִתְךָ אַחַת מִשְׁתֵּיהֶן הָרִי זוֹ פְּסוּלָה. שְׁהָרִי כְּשֶׁהוֹסִיף פְּסַל אֶת הַכֹּל וְכִשְׁהִתִּיר אוֹ חִתְךָ הַתּוֹסֵפֶת נִמְצָא הַשָּׂאָר נַעֲשֶׂה מִן הָעֲשׂוּי שֶׁעֲשִׂיתָ הָרְאשׁוֹנָה פְּסוּלָה הִיָּתָה :

ההראב"ד **הטיל ציצית כו' עד פסולה היתה.** כתב הראב"ד ז"ל עיינתי בדבריו ולא מצאתי בגמרא כן שהרי אמרו הטיל למוטלת כשירה, ופירש רבא הטעם בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי הילכך הכא חתך את הראשונות והניח השניה מעשה קרינן ביה ורב פפא שהקשה עליו ממאי דהאי גברא לאוסופי אתי דילמא לבטולי אתי ובל תוסיף ליכא מעשה איכא לאו למימרא דאי לאוסופי אתי הוי מיפסלו חדא מינייהו אלא למיפטר גברא מבל תוסיף היכא

דאתא לבטולי קמייתא והטיל למוטלת כשירה סתמא הוא דאיתמר. והא דמסיק בסנהדרין בענין זקן ממרא דאי איכא ארבעה חוטיין ואייתא הוא חמישי אי קשר העליון דאורייתא גרוע ועומד הוא אלמא משום תוספת מיפסלא מצוה התם משום חציצה דהיינו החוט היתר שחוצץ בין החוטיין העיקרים והקשר שהרי למאן דאמר קשר העליון לאו דאורייתא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי וליכא גרוע והכא נמי אם היה שם קשירה כתקנה והטיל בה אחרת וקשרה כמו כן האי לחודיה קיימי והאי לחודיה קיימי וכשרה בין שנתכוון להוסיף בין שנתכוון לבטל וכן עיקר דהאי לחודיה קיימי והאי לחודיה כו' עכ"ל:

כסף משנה **הטיל ציצית על הציצית אם נתכוון לבטל את הראשונות וכו'.**
בפרק התכלת מנחות (דף מ') אמאי דאמר רבא הטיל לבעלת שלש והשלימה לדי' פסולה משום תעשה ולא מן העשוי פריך ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי והא אמר רבי זירא הטיל למוטלת כשרה אמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכוין דילמא לבטולי קא מכוין ובל תוסיף ליכא מעשה איכא. ופירש"י הטיל למוטלת שהיה לה ארבע ציציות והטיל לה ד' אחרות כשרה בהני בתראי ואע"ג דהדר פסקינהו לקמאי והא הכא דשלא לצורך עבדינהו בשעת עשייה ומכשרא בהו. אמר רבא לעולם שלא לצורך מן העשוי קרינן ביה והכא להכי מכשרא בבתראי דקאי בבל תוסיף כי עבדינהו ולא הוי מעשה דכוון דעובר על דברי תורה לא מיקרי מעשה הילכך כי פסיק לקמאי היא הויא עשייתן דבתראי אבל שלא לצורך בבעלת שלש שאינו עובר עליהם הוי מעשה לאקרוי ציצית העשויים בפסול ואיכא כשגמרה תעשה ולא מן העשוי: **וכתב** הראב"ד על דברי רבינו א"א עיינתי בדבריו וכו' דהאי לחודיה קיימא והאי לחודיה וכו' עכ"ל. ורבינו נראה שהוא מפרש דהא דאמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי היינו לומר דהטלת ציציות בתראי כיון דקאי עלייהו בבל תוסיף שפיר חשיב מעשה ולא קרינן ביה מן העשוי ולא דמי להטיל לבעלת ג' דחשיב מן העשוי משום דלא עבר בה משום בל תוסיף ולישנא בתמיה הוא השתא בבל תוסיף עבר בהטלת ציציות בתראי והיכי אפשר לומר דלא הוי מעשה ורב פפא פליג עליה ואמר ממאי דהא דמכשרינן בהטיל למוטלת במתכוין לאוסופי היא דילמא איפכא הוא דכי מכוין לאוסופי הוא כיון דעבר בבל תוסיף ליכא מעשה בכשרות ושתי הציציות פסולים ואין להם תקנה משום דכוון דנפסלו הראשונים כשהטיל השניים וכשחתך השניים הו"ל קמאי מן העשוי בפיסול וכל שכן אם חתך הראשונים שפסולים השניים שהרי תחלת עשייתן היתה בפיסול וכי מכשרינן בהטיל למוטלת כשנתכוון לבטל הראשונות דוקא הוא דמכשרינן דכוון דלא נתכוון להוסיף מעשה איכא כלומר מעשה העשוי בכשרות איכא בהטלת ציציות בתראי שמאחר שנתכוון לבטל הראשונות הוי

מעשה חשוב כיון שיש בטלית זו ארבע כנפות הילכך לא דמי לבעלת שלש. ולפי זה רב פפא גם כן בא לחלק בין הטיל לבעלת שלש להטיל למוטלת ונקטינן כוותיה:

טז וְכֹן הַמְטִיל לְבַעֲלַת שְׁלֹשׁ וְאַחַר כֶּךָ הַשְּׁלִימָה לְאַרְבַּע וְהַטִּיל לְרַבִּיעִית כְּלָה פְּסוּלָה שְׁנָאֲמַר (דברים כב-יב) 'תַּעֲשֶׂה' וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי:

יז [טז] אֵין כּוֹפְלִין אֶת הַטְּלִית לְשָׁנַיִם וּמְטִילִין צִיצִית עַל אַרְבַּע כְּנָפֶיהָ כְּשֶׁהִיא כְּפוּלָה אֶלָּא אִם כֵּן תִּתְּקַרְהָ כְּלָה וְאַפְלוּ מֵרוּחַ אַחַת:

כסף משנה אין כופלין את הטלית לשנים וכו'. שם (דף מ"א) ת"ר טלית כפולה חייבת בציצית ור"ש פוטר ושון שאם כפלה ותפרה שחייבת תפרה פשיטא לא צריכא דנקט בסיכי. ופירש"י טלית כפולה שהיתה ארוכה כשנים וכפלה. ור"ש פוטר שאם תפשט נמצאת ציציות באמצעיתה. שאם תפרה חייבת שלא תפשט. דנקט בסיכי תפירה רחבה בשטי"ר בלעז. ורבינו פוסק כר"ש וטעמו מדאיתא בגמרא רבה בר הונא איקלע לבי רבא בר רב נחמן חזייה דהוה מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עלויה כפילא איפשיטא ואתא חוטי וקם ליה להדי רישיה א"ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא אתא שדייה איכסי גלימא אחריתא אמר ליה מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית היא זיל רמי לה. ופירש"י אפשיט הטלית היו הציציות באמצעיתה שהיתה רחבה כפלים בקומתו והיתה כפולה והכפל מוטל על ראשו ושני הראשים של טלית למטה מאחוריו ושני ציציות היו בקרנות האחד ושנים בשני ראשי הכפל מקום שארכו כלה וכשנתפשט היה כולו חבוי בה ונמצאו שתי ציציות של כפל באמצע הטלית כנגד ראשו של רבא לאו היינו כנף דהא באמצעיתה עומדים עכ"ל. ומשמע לרבינו דכי א"ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא היינו לומר דאפילו קודם שתפשט נמי כיון שעשויה להתפשט לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא דאם לא כן הול"ל לא תפשוט אותה אלא התעטף בה כשהיא כפולה. והא דלא אמר ליה מעיקרא כי חזייה דמיכסי טלית כפולה לאו היינו כנף דכתב באורייתא מפני שרצה להמתין עד שיפשיטנה ויראה דקאי כנף להדי רישיה וכן משמע מדסיים בגמרא בהאי עובדא איכסי גלימא אחריתא ואם איתא אמאי איצטריך לאכסויי גלימא אחריתא הו"ל לכפול את זו ולאכסויי בה וגם רבה בר רב הונא אמאי א"ל זיל רמי לה לא הול"ל אלא כפלה הילכך משמע ודאי דס"ל דהלכה כר"ש. ואפשר שגם דעת הרי"ף והרא"ש כן וסמכו על מה שכתבו דרבה בר רב הונא ורבא בר רב נחמן דמשמע

מיניה דהלכה כר"ש. ומ"ש רבינו דבתפרה מרוח אחת סגי להטיל ציציות על כנפיה כמו שהיא כפולה. נראה שלמד כן מדפרכינן אמאי דתניא ושויס שאם כפלה ותפרה שחייבת פשיטא ושני לא צריכא דנקטה בסיכי וסובר רבינו דנקטה בסיכי היינו שתפרה מרוח אחת. אי"כ כיון דטעמא דאין מטילין בה ציציות כשהיא כפולה הוא משום דמפשיט וקאי חוטא להדי רישיה כל שתפרה מרוח אחת דליכא למיחש להכי שפיר דמי להטיל בה כשהיא כפולה וממילא דה"ה לנקטה בסיכי דהיינו תפירה רחבה כדפירש"י דתפרה סתם קאמר ואפילו תפירה רחבה במשמע. והא דפטר ר"ש היינו מלהטיל בכנפים הכפולים אבל בארבע כנפיה הפשוטים צריך להטיל דאטו משום דכפלה איפטר א לה והכי דייק לישנא דרבינו שכתב אין כופלים את הטלית לשנים ומטילין ציצית על ארבע כנפיה כשהיא כפולה משמע דוקא על ארבע כנפיה כשהיא כפולה אין מטילין אבל על ארבע כנפיה הפשוטין מטילין :

יח [מ] נְפִיִּסְק הַכֶּנֶף שְׁיֵשׁ בָּהּ צִיצִית חוּץ לְשֵׁלֶשׁ אֶצְבָּעוֹת תּוֹפְרָה בְּמִקּוּמָהּ. בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ לֹא יִתְפֹּר. נִתְמַעְטָה זְוִית שֶׁל בְּגָד שֶׁבִין חוּטֵי הַצִּיצִית וּבִין סוּף הָאָרוּג אֶפְלוּ לֹא נִשְׁאַר מִן הָאָרוּג אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא כָּשֵׁר. וְכֵן אִם נִתְמַעְטוּ [ג] חוּטֵי הַצִּיצִית אֶפְלוּ לֹא נִשְׁתַּיֵּר מֵהֶם אֶלָּא כִּדֵי עֲנִיבָה כָּשֵׁר. וְאִם נְפִיִּסְק הַחוּט מֵעֶקְרוֹ אֶפְלוּ חוּט אֶחָד פְּסוּלָה :

כסף משנה נפסיק הכנף וכו'. בפרק התכלת (שם) אמר רב יהודה טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור תוך שלש לא יתפור. ופירש"י חוץ לשלש למעלה משלש אצבעות משפת הכנף יתפור ולא חיישינן דילמא פייש מידי מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו שבעה חוטין לשם ציצית ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי דהא חוץ לשלש לא חזי לתלות ציצית. בתוך שלש דראוי להניח שם ציצית לא יתפור דחיישינן להכי כדפרישנא. וכתב הרא"ש ולפי זה יראה דטלית של צמר שנקרעה תוך שלש מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור בחוטי צמר אלא בחוטי קנבוס ואינם ראויים לציצית. ור"ע פירש חוץ לשלש יתפור כיון דאית ביה שלש על שלש אית ביה תורת בגד תוך שלש לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואע"ג דתפריה כמאן דפסיק דמי ולא רמינן ביה ציצית ואי עביד ביה ציצית לא פטר לטלית עכ"ל. ומשמע דלר"ע כל שנקרע תוך שלש דמיפסיל אפילו תפרו ל"מ דאין להכשיר ציצית שהיה תלוי בו באותה שעה דהא אית ביה משום תעשה ולא מן העשוי בפיסול אלא אפילו הטיל ציצית אחר שתפרו פסול מפני שחתיכה זו כיון שנפסקה אע"פ שתפרה תו לא חשיבא מבגד זה וכן כתב הרא"ש ז"ל ורבינו ירוחם. אבל ממ"ש נמוקי

יוסף בשם ר"ע משמע דלא נפסל אלא ציצית שהיו בו בעת שתפרו מפני שבעת שנקרע תוך שלש בטלו הציצית מיד שלא נשתייר בו שיעור כנף וכשחוזר ותופרו הו"ל תעשה ולא מן העשוי אבל ציצית שהטיל בו אחר שתפרו כשר ולזה נוטים דברי רבינו שכתב נפסק הכנף שיש בה ציצית משמע דדוקא לפסול ציצית שיש בו בשעת קריעה קאמר: **נתמעטה זוית של בגד וכו'.** שם (דף מ"ב) רב סמא ורבינא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב סמא לגלימיה דרבינא דסתר ובצר ממלא קשר גודל אמר ליה לא סבר מר להא דרבי יעקב דאמר צריך שירחיק כמלא קשר גודל אמר ליה בשעת עשייה איתמר: **וכן אם נתמעטו חוטי הציצית וכו'.** בראש פרק התכלת (דף ל"ח) תנן התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת ובגמרא לימא מתניתין דלא כרבי דתניא וראיתם אותו מלמד שמעכבים זה את זה דברי רבי וחכמים אומרים אין מעכבים ואסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדס תכלת וקאי לבן או איגרדס לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים וכמה שיעור גרדומים כדי לענבם. ובתר הכי (דף ל"ט) אמר רבה בר רב אדא אם נפסק החוט מעיקרו פסולה. והנה רבינו כתב בתחלת פרק זה התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר תכלת לבדו כשר: **ויש לתמוה עליו ממ"ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן משמע שאם נפסקו כל חוטי הלבן לגמרי ולא נשתייר מהם כלום מאחר שנשאר התכלת כשר וא"כ היאך כתב כאן שאם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה ועוד דמשמע דפסק כרבי דאליביה אמרינן דאי איגרדס לבן וקאי תכלת כשר ומשמע דרבנן לא סברי הכי ואמאי פסק כרבי ולא כחכמים ועוד דבגמרא אמרינן דר"י בן נורי פליג עליה ורביה הוא וקיימא לן הלכה כרבי מחבירו ולא מרבו ועוד דכיון דפסק כרבי דאיגרדס לבן וקאי תכלת כשר הוה ליה למיפסק נמי דתכלת ולבן מעכבין זה את זה כדסבר רבי ועוד אמאי נקט דתכלת אינו מעכב את הלבן שאם אין לו תכלת עושה לבן לבדו ובלבן אינו מעכב את התכלת נקט נפסק הלבן ונתמעט. ועוד יש לדקדק דמלשון רבינו משמע דמכשר איגרדס כוליה לבן אפילו לא נשתייר ממנו כלום והיאך אפשר לומר כן כיון דבגמרא לא הכשירו אלא בנשתייר כדי עניבה: **ויש לומר שרבינו פסק כרבנן וכפשטא דמתני' דקתני התכלת אינו מעכב את הלבן וכו' שאם אין לו אלא מין אחד עושה אותו וכתב שאם אין לו תכלת עושה לבן לבדו וממילא משמע דלבן אינו מעכב את התכלת וכו"ש הוא שהרי עיקר המצוה בתכלת ובאיגרדס לבן וקאי תכלת או איגרדס תכלת וקאי לבן פסק דכשר משום דסבירא ליה דאע"ג דלאוקומי מתני' אליבא דרבי איתמר לכולי עלמא דינא הכי הוי ובאוקימתא דמתני' הוא דמשוינן פלוגתא בינייהו דלרבנן אתיא מתני' כפשטה שאם אין לו לבן עושה תכלת ואם אין לו תכלת עושה****

לבן אבל לרבי דלא מצי לפרושי הכי משום דסבירא ליה שמעכבין זה את זה צריך לפרש דמתני' באיגרדס תכלת וכו' מיירי. **ולענין** שיעור הגרדומים משמע שסובר רבינו דאפילו לא נשאר אלא מין אחד והמין השני נפסק כולו לגמרי כשר דלישנא דגמרא דקאמר איגרדס לבן וקאי תכלת משמע ליה דאיגרדס לבן לגמרי ולא נשתייר ממנו כלום והא דבעינן שיעור גרדומין לאו אבני רבי חייא קאי אלא היכא דאיגרדוס כולהו ציציות בין דתכלת בין דלבן דאז הוא דבעינן שישתייר כדי עניבה אבל היכא דלא איגרדס אלא מין אחד אפילו לא נשתייר ממנו כלום כשר. נמצא לפי זה דהיכא שנפסקו חוטין של מין אחד לגמרי כיון שנשאר המין השני שלהן כשר והיינו ההיא דבני רבי חייא וזהו מ"ש **רבינו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר** ורבותא אשמועינן שאע"פ שאינו אלא חוט אחד כשר וכל שכן שאם נפסק התכלת ונשתייר הלבן דכשר. והיכא שנפסקו כל החוטין אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר והיינו דאמרינן וכמה שיעור גרדומין כדי לענבן וזהו מ"ש **רבינו וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר**. והיכא שנפסקו חוטין של מין אחד ומהמין השני נפסק חוט אחד מעיקרו פסול דעד כאן לא מכשרינן בנפסק מין אחד אלא כשהמין השני נשאר שלם אבל כשנפסק מהמין השני חוט אחד מעיקרו פסול וכן אם עשאן כולם ממין אחד אם נפסק חוט אחד מעיקרו, וזהו מה שאמר רבינו ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה: **ואפשר** לומר על פי שיטה זו דבני רבי חייא כי אמרי גרדומי תכלת כשרים בשנשתייר בהם כדי עניבה דוקא מכשרי דכי בעינן וכמה שיעור גרדומין ומהדרינן כדי לענבן אבני רבי חייא קאי כדמשמע מפשטא דשמעתא ובנפסקו כל החוטין מיירי דאז בעינן כדי עניבה דלכל החוטין קורין תכלת וכמו שכתב הרא"ש ורבא דאמר לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדס תכלת וקאי לבן או איגרדס לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים ה"ק אי איגרדס תכלת לגמרי וקאי לבן או איגרדס לבן לגמרי וקאי תכלת לית לן בה ומייתי ראייה מבני רבי חייא דאמרי גרדומי תכלת כשרים ואע"ג דאינהו בעו שישתייר בהם כדי עניבה שאני התם שנפסקו כל החוטין אבל הכא שמין אחד לא נפסק ממנו כלל אע"פ שהמין השני נפסק לגמרי כשר דלא מייתי ראייה רבא מבני ר' חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו ולפי זה מ"ש **וכן אם עושה לבן תכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר** היינו מאי דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדס לבן וקאי תכלת או איגרדס תכלת וקאי לבן כשר. ומ"ש **וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר** הוא מאי דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים: **ויש** לפרש בע"א שרבינו מפרש דהא דקאמר רבא אי איגרדס לבן וקאי תכלת או איגרדס תכלת וקאי לבן כשר היינו בשנשאר מהם כדי עניבה דוקא וכבני ר' חייא

דאילו איגרדס לגמרי פסול הוא וכדאמר רבה בר רב אדא אם נפסק החוט מעיקרו פסול. ולפי זה אין בדברי רבינו אלא שני דינין האחד היכא דאיגרדס אחד מהמינים ונשאר ממנו כדי עניבה וזהו **מ"ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף** אלא שבראש הפרק כתב הדין דרך כלל ובסוף הפרק פירשו דהיינו דוקא בנשתייר כדי עניבה וזהו **מ"ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר בהם כדי עניבה כשר** והיינו בשלא נפסק אלא המין האחד והמין השני קיים וסמך על מה שבתחלת הפרק לא הכשיר אלא בנפסק מין אחד ומין שני נשאר שלם. הדין השני הוא **מ"ש ואם נפסק החוט מעיקרו פסולה** והיינו דרבה בר רב אדא. ולפי דרך זה דעת רבינו כדעת רבינו תם: **ויש לפרש בע"א דשלשה דינין הם**, האחד כשנפסק מין אחד לבד אפילו נשתייר פחות מכדי עניבה כשר שמאחר שהמין השני קיים כולו בכל שהוא שישתייר ממין זה סגי וזהו שכתב וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר ודייק לכתוב ונפסק הלבן ונתמעט ולא כתב ונפסק מעיקרו וה"ק נפסק הלבן ונתמעט משיעור כדי עניבה ומכל מקום קצתו נשתייר. **ומ"ש עד הכנף היינו עד ולא עד בכלל** כלומר שבמקום שתלוי בכנף נשאר כל שהוא והיינו דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדס לבן וקאי תכלת או איגרדס תכלת וקאי לבן כשר וגרדומין היינו שנשתייר קצת דאי לא נשתייר כלום נפסק מעיקרו מיקרי ואם נשתייר כדי עניבה מאי איריא קאי לבן או קאי תכלת אפילו איגרדוס תרווייהו נמי כשר וכדאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים כשנשתייר בהם כדי עניבה כדאמרינן בגמרא ותכלת דאמרי בני ר' חייא היינו כל החוטין דלכולהו קרי תכלת ולא מייתי רבא ראייה מדבני ר' חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו וכיון דבנפסקו כל החוטין מכשרי בנשתייר בהם כדי עניבה בנפסק מין אחד לבד יש להכשיר בנשתייר פחות מכדי עניבה. הדין השני אם נפסקו כל החוטין וזהו שכתב וכן אם נתמעטו חוטי הציציות אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר והיינו דבני ר' חייא וכמו שכתבתי בסמוך. הדין השלישי **מ"ש ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה: ודע** דגרסינן בגמרא אהא דאמרינן וכמה שיעור גרדומין כדי לענבן איבעיא להו כדי לענבן כולהו בהדדי או דילמא כל חד וחד לחודיה תיקו והרי"ף ורבינו השמיטו דין זה משמע דסברי דאזלינן בה לקולא וטעמא משום דס"ל דשיעור זה אינו אלא מדרבנן דאילו מדאורייתא בכל דהו סגי. וגרסינן תו בגמרא בעי רב אשי אלימי ולא מיענבי ואי הוּו קטיני מיענבי מאי א"ל רב אחא כ"ש דמינכר מצותיהו. ופירש"י אלימי עבים. דאי הוּו קטיני דקים. הוּו מענבי שארוכי הם כל כך אבל מפני עביים הוּו קטיני לענוב. כ"ש דכשרים דהואיל ואילו הוּו דקים כ"כ כשרים דהא ארוכין הן כדי עניבה כ"ש שהם עבי דמינכרא מצותן טפי עכ"ל. והרי"ף והרמב"ם השמיטוהו וטעמא משום דכיון דאתא במכ"ש מילתא

דפשיטא היא ואעי'ג דמעיקרא הוה מיבעיא ליה לרב אשי בתר דשמע דאתיא במכ"ש קבלה וכיון דלפום קושטא לכולי עלמא אתיא במכ"ש לא חשו לכתבו :

הלכות ציצית - פרק שני

א תכלת האמורה בתורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כפתוך שבפחל. וזו היא דמות הרקיע הנראית לעין השמש בטהרו של רקיע. והתכלת האמורה בציצית צריך שתהיה צביעתה צביעה ידועה שעומדת ביפיה ולא תשתנה. וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אף על פי שהוא כעין הרקיע. כגון שצבעו באסטיס או בשחור או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית. רחל בת עז צמרה פסול לציצית :

כסף משנה תכלת האמורה בתורה וכו' וזו היא דמות הרקיע וכו'. כתב כן משום דתניא בפי' התכלת (מנחות מ"ג) מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר וכתוב אבן ספיר דמות כסא : והתכלת האמורה בציצית צריך שתהא צביעתה צביעה ידועה שעומדת ביפיה ולא תשתנה וכו'. מתבאר בפי' התכלת (שם מ"ב :) : רחל בת עז וכו'. בפ"ב דבכורות (דף י"ז) אמרינן שהכל מודים שצמרה פסול לתכלת ואמרי' נמי שהכל מודים שאין לוקין על צמרו משום כלאים וא"כ לא חשיב צמר כלל ואינו פוטר בציצית אלא במינו דוקא :

ב כיצד צובעין תכלת של ציצית. לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחים אותו באהל וכיוצא בו כדרך שהצבועין עושין כדי שיקלט את העין. ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת

וְדָמוֹ שָׁחוֹר כְּדִיו. וּבָיִם הַמֶּלֶח הוּא מְצוּי. וְנוֹתְנִין אֶת הַדָּם לְיֹרָה וְנוֹתְנִין עִמּוֹ סַמְמָנִין כְּמוֹ הַקְּמוֹנִיָּא וְכִיּוֹצָא בְּהוּן כְּדָרְדָּרִי שֶׁהַצְּבָעִין עוֹשִׂין וּמִרְתִּיחִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין בּוֹ הַצָּמֵר עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּעִין רְקִיעַ. וְזוֹ הִיא הַתְּכֵלֶת שֶׁל צִיצִית :

כסף משנה כיצד צובעין תכלת של ציצית לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחין אותו באהלא וכיוצא בו וכו'. נראה שזה כתב רבינו מדעתו שזה דרך הצבעין : ומ"ש ואח"כ מביאין דם חלזון והוא דג שדומה לעין התכלת. בפרק התכלת (מנחות דף מ"ד.) ת"ר חלזון זה גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחת לע' שנה ובדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים. ופירש"י גופו מראה גופו : ומ"ש ודמו שחור כדיו. ומ"ש וביים המלח הוא מצוי : ומ"ש ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהם כדרך שהצבעין עושים. שם (דף מ"ב :) א"ל אביי לרב שמואל בר יהודה האי תכלתא היכי צבעיתו לה א"ל מייתנין דם חלזון וסממנים ורמינן להו ביורה :

א התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה. ואם צבעה שלא לשמה פסולה. והיורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו נפסלה היורה כלה. אלא כיצד יעשה. לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן ומניח בו צמר שבודק בו ושורף את שבודק שהרי נצבע לבדיקה. ושופך הצבע שבכלי שבודק בו שהרי טעמו ופסלו. וצובע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם :

כסף משנה התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה ואם צבעה שלא לשמה פסולה והיורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו נפסלה היורה אלא כיצד יעשה לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן וכו' עד שהרי טעמו ופסלו. שם :

ד התכלת אינה נלקחת אלא מן הממחה, חוששין שפא נצבעה שלא לשמה. אף על פי שנלקחה מן הממחה אם נבדקה

וְנוֹדְעָה שְׁנִצְבָּעָה בְּאֶחָד מִשְׁאָר צְבָעוֹנֵי הַמְּשַׁחֲרִים שְׁאִינֶן
עוֹמְדִין פְּסוּלָה :

כסף משנה התכלת אינה נלקחת אלא מן המומחה וכו'. ברייתא שם : אף ע"פ
שנלקחה מן המומחה וכו'. נראה שלמד כן מדאמרינן שם בגמרא (דף מ"ג)
מר ממשכי אייתי תכלתא ובדקוה בדרב יצחק בר יהודה ואפריד חזותה בדרב
אדא ואשתני למעליותא סבור למפסלה אמר להו רב אחאי שמועתא אהדדי
איתמר היכא דבדקנא בדרב יצחק בר יהודה אי איפרד חזותה בדקינן לה
בדרב אדא אשתני למעליותא כשרה לגריעותא פסולה. ופירש"י מר שם חכם.
ממשכי שם מקום. הרי בהדיא שאע"פ שהיה חכם אע"פ כן כשבדקוה אי לאו
דא"ל רב אחאי שמועתא אהדדי איתמר הוּו פסלי לה. וא"ת למה בדקוה והא
תניא דאינה נקחת אלא מן המומחה משמע דמן המומחה נקחת ואינה צריכה
בדיקה. וי"ל דאין ה"נ שאינה צריכה בדיקה אלא שכך אירע מעשה שבדקוה
וכך הם דברי רבינו שכתב אם נבדקה :

ה [א] כיצד בודקין אותה עד שיודע אם נצבעה כהלכתה אם
לאו. לוקחין תבן וריר של שבלול ומי רגלים שנתחמצו
ארבעים יום ושורין התכלת בכלן מעת לעת. אם עמדה בעינה
ולא כהתה כשרה. ואם כהתה לוקחין בצק של שעורין
שמעפשין אותו למורזיס ונותנין את זו התכלת שנשתנית
בתוכו ואופה הבצק בתנור ומוציאים התכלת מן הפת ורואין
אותה אם כהתה ממה שהיתה פסולה. ואם הוסיף עינה
והשחרה יותר ממה שהיתה קדם האפיה כשרה :

כסף משנה כיצד בודקין אותה עד שיודע אם נצבעה כהלכתה אם לאו לוקחין
תבן וריר של שבלול וכו'. (שם מ"ב מ"ג) רב יצחק בר יהודה בדיק ליה מייתי
מגבייא גילא ומיא דשבילתא ומי רגלים בן מי יום ותרי לה בגווייהו מאורתא
עד צפרא אי איפריד חזותה פסולה לא איפריד חזותה כשרה רב אדא מייתי
חמירא ארכסא דשערי ואפי לה בגויה אי אישתני למעליותא כשרה לגריעותא
פסולה ואסיקנא דשמועתא אהדדי איתמר כמו שכתבתי בסמוך. ורבינו כתב
בצק חמירא אפשר שכך היתה נוסחתו :

1 חָצַר שְׂמוֹכְרִין בָּהּ תִּכְלַת וְהָיוּ מִחֲזָקִין בְּכַשְׁרוֹת לּוֹקְחִין מִמֶּנָּה סֵתֶם וְאִין צָרִיךְ בְּדִיקָה וְהָרִי הִיא בְּחֲזָקָתָה עַד שֶׁתִּחְשַׁד. הַמִּפְקִיד תִּכְלַת אֶצֶל הַכּוֹתֵי הָרִי זֶה פְּסוּלָה שְׁמָא הֶחְלִיפָהּ. וְאִם הִיָּתָה בְּכָלִי וְהָיָה חֲתוּם בְּשָׁנֵי חוֹתְמוֹת חוֹתֶם בְּתוֹךְ חוֹתֶם כְּשָׂרָה. בְּחוֹתֶם אֶחָד פְּסוּלָה:

כסף משנה חצר שמוכרין בה תכלת וכו'. בפרק שני דע"ז (דף ל"ט): המפקיד תכלת אצל הכותי וכו'. (שם) אמר רב דתכלת אסור בחותם אחד:

2 המוצא תכלת בשוק אפלו מצא חוטין פסוקין פסולה. (שזורין כשרה). הלוקח טלית מצציצת מן השוק, מישראל הרי היא בחזקתה, מן הכותי התגר כשרה, מן ההדיוט פסולה:

ההראב"ד המוצא תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין משזורין פסולה. כתב הראב"ד ז"ל אם תדקדק יפה בגירסא של עירובין תמצא באמת דהכי מסקנא דשזורין מופסקין כשרה דכולי האי לא טרחי. והא דתנן בהמוצא תפילין ישנות מכניסן זוג זוג אבל לא חדשות כרבי יהודה לאו משום דחיישינן שמא קמיעים הם דכולי האי לא טרחי לעשות קמיע כעין תפילין אלא מאי הן חדשות שאין מקושרות ומשום דלא אפשר למקטרינהו בשבתא ואפי' בעניבה דרי יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה היא עכ"ל:

כסף משנה המוצא תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין ושזורין פסולין. בפי בתרא דעירובין (דף צ"ו) א"ר אלעזר המוצא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטין כשרים מ"ש לשונות דאמרי אדעתא דגלימא צבעינהו חוטין נמי אדעתא דגלימא שרנהו פירוש טואם בשזורין שזורין נמי נימא אדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו במופסקין דכולי האי ודאי לא טרחי אינשי אמר רבא וכי אדם טורח לעשות קמיע כמין תפילין דתנן בד"א בישנות אבל בחדשות פטור אלא אמר רבא טרח ולא טרח תנאי היא דתניא המוצא תפילין מכניסן זוג זוג אחד חדשות ואחד ישנות דברי רבי מאיר ר' יהודה אוסר בחדשות ומתיר בישנות אלמא מר סבר טרח איניש ומר סבר לא טרח איניש והשתא דתני אבוה דשמואל בר רב יצחק אלו הן ישנות כל שיש בהם רצועות ומקושרות חדשות שיש בהם רצועות ולא מקושרו' דכ"ע לא טרח איניש ופירש"י בשזורים שאין דרך לארגם. דשיפתא דגלימא שכן דרך להסך שזורין בשפתו שקורין אורי"ל. במופסקין דכולי האי לא טרח לחזור ולקשרן ולהסך

אותן. וכי אדם טורח לעשות קמיע כמין תפילין ואפילו הכי חיישינן לה במתניתין דקתני חדשות פטור דילמא קמיע נינהו ולא מחללינן שבת עלווייהו. אחד חדשות שאין אדם טורח. והשתא דתני אבוה דשמואל דהאי חדשות כשיש בהם רצועות ואינן מקושרות כעין קשר של תפילין אלמא טעמא משום קשר דקשירה אב מלאכה. דכולי עלמא לא טרח דטעמא דחדשות לאו משום ספק קמיע הוא עכ"ל. נמצא לפי זה דקם ליה הלכתא כר' אלעזר דמכשיר בחוטינן שזורין ומופסקין. ויש לתמוה על רבינו שכתב אפילו מצא חוטינן פסוקין ושזורין פסולה וכבר השיגו הראב"ד. וחכמי לונז"ל שאלו שאלה זו מרבינו ז"ל והשיב להם ודאי אמת כדבריכם ובעיקר העתקתי לנוסחא שלי טעיתי וכך הם הדברים וכזה תקנו הנוסחא אפילו מצא חוטינן פסוקין פסולה ואם שזורין כשרה עכ"ל: **הלוקח טלית מצוייצת מן השוק וכו'.** ברייתא פ' התכלת (מנחות מ"ג) ופרש"י מן הכותי אם תגר הוא כשרה דלא מרע נפשיה וזבין לה מישראל וכשרה:

ח * **טלית שהיא כלה אדמה או ירקה או משאך צבעונין עושה** חוטי לבן שלה כעין צבעה. אם ירקה ירקין אם אדמה אדמין. היתה כלה תכלת עושה לבן שלה משאך צבעונין חוץ מן השחור מפני שהוא נראה בתכלת. וכורך על הכל חוט אחד תכלת כדרך שעושין בשאך ציציות שאינן צבועין:

הראב"ד **טלית שהיא כולה אדומה כו' עד שאינן צבועין.** כתב הראב"ד ז"ל ראיתי מי שהקשה עליו ועל זאת הברייתא שהקפידה על הצבע שיהא הציצית מצבע הטלית כדי שיהא ממין הכנף והוקשה עליו מה שאמר רבא בריש התכלת מידי ציבעא גרים להיותו מין כנף. ולא קושיא היא דהתם לענין אקדומי תכלת ללבן קא פריך דאין ראוי שיקדים תכלת ללבן בשביל הצבע אע"פ שהטלית כולו תכלת אלא ודאי מצוה להקדים לבן לתכלת אע"פ שהיא מינה והתורה אמרה על ציצית הכנף פתיל תכלת לעולם התכלת יבא על ציצית הכנף כלומר שיהא התכלת אחרון בו ומ"מ צריך שיהא בו ממין צבע הטלית כדי שיהיה בו ממין הכנף עכ"ל:

כסף משנה **טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה וכו'.** שם (מ"א:) ת"ר טלית שכולה תכלת כל מיני צבעונין פוטרינן בה חוץ מקלא אילן מיתבי טלית אין פוטר בה אלא מינה טלית שכולה תכלת מביא תכלת ודבר אחר ותולה בה וקלא אילן לא יביא ואם הביא כשר ל"ק כאן בטלית בת ד' חוטינן כאן בטלית בת ח' חוטינן. ופירש"י כל מיני צבעים פוטרים בה לשם לבן דכיון דמין כנף

ליכא לקיומיה ביה אין לך לחזר אחר לבן אלא שיהיו בה שני מינין חוץ מקלא אילן דדמי לתכלת וזמנין דמזבין לה לאיניש אחרינא וסבר דכל חוטיה תכלת וכי מצריך לטלית אחריתא שקיל תרי חוטי מהכא ונותן שם עם הלבן ותחת אלו יתן לבן ונמצאת אחת מהן נפטרה בקלא אילן לשום תכלת ושדי קלא אילן עם לבן בציצית ונמצאת כלאים בלא מצוה. טלית אין פוטר בה לשם לבן אלא מינה אם אדומה היא יטול בה שני חוטין אדומים ושני חוטין תכלת וכן שאר גוונים. מביא תכלת שני חוטין לשם תכלת ודבר אחר לשם לבן ואע"ג דהאי תכלת הוי מין כנף ואפ"ה שני מינין בעינן דאזלינן בתר רוב טליתות. ואם הביא כשר אלמא קלא אילן נמי פוטר בה. בטלית בת ד' חוטין ב' תכלת ושנים קלא אילן כשר. בטלית בת ח' חוטין ד' תכלת והטיל בה ד' קלא אילן לקיים מצות ב' מינים פסולין הואיל ולבר קלא אילן איכא חוטין כל צורכה דחיישינן דילמא מצריך לטלית אחריתא ושקיל הנך תכלת מהכא ותלי לה התם וליכא הכא אלא קלא אילן א"נ שקיל הנך דקלא אילן ותלי בה. ל"א ועיקר חוץ מקלא אילן דהא אשני מראות שבה קפדינן ואלו מראיהן שוין. מיתבי וכו' אם הביא כשר. טלית בת ח' חוטין ד' של תכלת ומין אחר וביקש להטיל בה עוד ד' אחרים לא יטילו קלא אילן שמא ימכרנו לאיש אחר ויהא סבור שהם תכלת ויתירם מכאן ויתן בטלית אחר במקום תכלת עם לבן ואם הביא כשר דהא נפטר בד' חוטין של תכלת ודבר אחר עד כאן לשונו. ויש לתמוה על רבינו שכתב היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור ובגמ' לא אמרו אלא חוץ מקלא אילן והוא צבע תכלת בשאר צבעים שלא בדם חלזון. ועוד יש לתמוה למה לא חילק בין טלית בת ד' חוטין לבת ח' חוטין כמו שחילקו בגמרא. ויש לומר לראשונה הוה אפשר לומר שרבינו מפרש דקלא אילן שם כולל בין לצבע תכלת שלא בדם חלזון בין לשחור ונקט רבינו לאסור שחור וכ"ש צבע תכלת שלא בדם חלזון ומפרש דטעמא דלא יטיל בה קלא אילן במקום לבן משום דבעינן שני מינין והכא מיחזי כאילו אין שם אלא מין אחד והשתא אע"פ שנאמר שרבינו מפרש ג"כ כדעת שאר המפרשים דבקלא אילן אינו נכלל שחור י"ל דמשמע ליה מסברא דכיון דטעמא דלא יטיל בה קלא אילן ללבן הוא משום דמיחזי כאילו אין שם אלא מין אחד ההוא טעמא שייך בשחור וממילא משמע ורבינו נקט שחור וכ"ש לקלא אילן. ולשנית י"ל דכיון דלכתחלה בכל גווני לא יטיל לא חש רבינו לפרושי דין עבר והטיל לבת ח' פסולה משום דלא שכיח: **כתב** הראב"ד ראיתי מי שהקשה עליו וכו' כדי שיהא בו ממין הכנף עכ"ל. והתוספות הקשו קושיא זו שכתב הראב"ד ותירצו דשמא משום זה אלי ואנוהו: **כתב** הטור וז"ל כתב הרמב"ם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית אם הוא אדום יעשה הציצית אדום ואם הוא ירוק יעשה הציצית ירוק וכן פירש"י ור"י פירש שאין צריך עכ"ל. וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל על דבריו וז"ל כשנדקדק בלשון הרמב"ם לא

נמצא מ"ש הרב בשמו כי כשנעריך סוף המאמר אל תחלתו יראה לי שעיקר כוונת הרמב"ם להזהיר בטלית שכולה תכלת שלא יהיו כולם מצבע תכלת או מצבע שחור הדומה לתכלת רק שיהא הלבן שלה לבן כמות שהוא או צבוע ירוק או אדום, אמנם בטלית אדומה או ירוקה עושה לבן שבה אם ירצה מאותו צבע עצמו ואם לא צבעו כלל אלא שהניחו לבן כמות שהיה הלא טוב כי לא כיון הרמב"ם באומרו עושה לבן שבה כעין צבעה אלא לומר שרשאי לעשותה כעין צבעה מה שאין רשאי לעשות כן בטלית שכולה תכלת אלא מן ההכרח צריך שיהיו בציצית ב' גוונים האחד פתיל תכלת והשני חוט לבן כמות שהן או צבועים ירוקים או אדומים והרי הרמב"ם כתב בתחלת פרק ראשון לשון זה ענף שעושין על הכנף ממין הבגד הוא הנקרא ציצית וכו' וזה הענף הוא הנקרא לבן מפני שאין אנו מצווין לצובעו ואם כוונת הרמב"ם כמו שהבין ממנו בעל הספר שצריך מן ההכרח לצבוע הציציות מצבע הטלית איך הניח הרמב"ם יסוד שאין אנו מצווין לצובעו. ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן זה ועם כל זה כוונתי לומר שאין אנו מוכרחים להבין בדברי הרמב"ם דין זה שיהיה מוכרח לעשות הציציות מצבע הטלית ועכ"פ לא דקדק הרב בעל הספר בהעתקת כוונת הרמב"ם באומרו בשמו סתם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית שה"ל לפרש זולת כשיהיה צבע הטלית תכלת כי בודאי יש מקום לטעות בזה למי שלא יעיין דין זה בספר הרמב"ם. ועתה שאין לנו תכלת העושה טלית תכלת יעשה כל הציציות לבן ולמה לא יעשה כן כשיהיה הטלית ירוק או אדום שיהו כל הציציות לבן ובזה נסכים עם סברת רבים מהפוסקים שאמרו שאין לחוש שיהו הציציות מצבע הטלית עכ"ל. ולא ידעתי מי דחקו לפרש כן בדברי רבינו בהיות דבריו מבוארים שכיון למ"ש הטור בשמו שאילו היתה כוונתו כמו שפ"י בו הרב הנז' ה"ל להקדים היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונים למ"ש טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה וכו' עושין חוטי לבן שלה כעין צבעה. ומ"ש בראש הפרק שזה נקרא הענף לבן מפני שאין אנו מצווים לצובעו הדבר ברור שאין אנו מצווים לצובעו תכלת קאמר וכל שאר צבעים מקרו בשם לבן וכבר הרגיש הרב עצמו בזה ומפני כך כתב ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן וכיון שכן יש לתמוה למה משכן נפשו לחלוק על פירוש הטור בדברי רבינו:

ט קִשָּׁה עֲנֵשׁ מִי שְׂאִינוּ מִנִּיחַ לָבָן יוֹתֵר מֵעֲנֵשׁ שְׂלֵא הַנִּיחַ תְּכֵלֶת לְפִי שְׂהִלָּבָן מְצוּי לְכֹל וְהַתְּכֵלֶת אֵינוּ מְצוּיָה בְּכֹל מְקוֹם וְלֹא בְּכֹל זְמַן מִפְּנֵי הַצָּבֵעַ שְׂאִמְרָנוּ:

הלכות ציצית - פרק שלישי

א * כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ארבע כנפים או יותר על ארבע. ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורבו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשמרו ולילך עמו. ותהיה הכסות של צמר או של פשתן בלבד:

ההראב"ד כסות שחייב אדם כו' עד ולילך עמו. כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר שלא בכל קטן משערין אלא בזה שיכול לילך לבדו בשוק שהרי אמרו והגדול יוצא בו עראי אלמא דלא בכל קטן משערין עכ"ל:

כסף משנה כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ד' כנפים או יותר על ד'. יתבאר לקמן: ומ"ש ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק וכו'. ברייתא בפרק התכלת (מנחות מ' מ"א) טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו והגדול יוצא בו דרך עראי חייב בציצית אין הקטן מתכסה בו ראשו ורובו אע"פ שהגדול יוצא בה עראי פטור: וכתב הראב"ד על דברי רבינו יפה אמר וכו' אלמא דלא בכל קטן אמרו עכ"ל: והטור כתב כל שקטן בן ט' שנים יכול לכסות בו ראשו ורובו. ונראה שאינו כדעת רבינו דהא פחות מבן ט' נמי מתהלך לבדו בשוק. ואפשר שהטור מפרש דה"ק רבינו קטן המתהלך בשוק עם טליתו ואינו צריך אחר לשומרו שלא יאבד הטלית וכדמשמע מדברי סמ"ג וסובר הטור שכל שהוא פחות מבן ט' צריך לשומרו שלא יאבד הטלית. ומתוך דברי רבינו שהשמיט גדול יוצא בו דרך עראי נלמוד שמה שאמרו בברייתא והגדול יוצא בה אינו תנאי לטלית להתחייב בציצית כי הכל תלוי באם קטן מתכסה בו ראשו ורובו דאז מיקרי כסות ואם לאו לא מיקרי כסות ומשום דקטן לאו בר חיובא הוא תלו הדבר בגדול ואמרו שהטעם שיתחייב הגדול בכסות כזה מפני שדרך הגדול לצאת בטלית כזה עראי והדר קתני סיפא שאם אין הקטן מתכסה בה

ראשו ורובו אע"פ שלפעמים על צד הדחק גדול יוצא בה עראי לא מיקרי כסות ופטור: ותהיה הכסות של צמר או של פשתן בלבד אבל טלית של שאר מינין וכו'. פלוגתא דאמוראי בפי התכלת (שם ל"ט): ופסק רבינו כרב נחמן דאמר הכי וכ"פ הרי"ף ואמרינן בירושלמי שאין קרוי צמר סתם אלא של אילים ורחלים בלבד. ומ"ש שכל הבגדים האמורים בתורה סתם וכו'. שם ורב נחמן כדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים: כתב הראב"ד אבל טלית של שאר מינין כגון בגדי משי וכו' א"א כמדומה לי שזהו כלך ולא מחוור עכ"ל. נ"ל דתרתוי קאמר חדא אשמעינן דמשי שכתב רבינו היינו כלך השנוי במשנה ועוד שרבינו כתב שאילו המינים אינם חייבים אלא מד"ס והראב"ד סובר כדברי התוספות והרא"ש שסוברים דהלכה כרבא דרמי כתיב הכנף מין כנף וכתוב צמר ופשתים הא כיצד צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן שאר מינין במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרינן דמשמע להו דס"ל לרבא דשאר מינין מיחייבי מדאורייתא אלא שאין פוטרינן אלא במינן:

ב אַבֵּל [א] טְלִית שֶׁל שָׂאָר מִיִּנֵין כְּגוֹן בְּגָדֵי מָשִׁי וּבְגָדֵי צֶמֶר גָּפוֹן וּבְגָדֵי צֶמֶר גְּמָלִים וְצֶמֶר אֲרָנָבִים וְנוֹצָה שֶׁל עֲזִים וְכִיּוֹצָא בְּהוֹן אִין חִיבִין בְּמִצְוֹת צִיצִית אֶלָּא מִדְּבָרֵי חֲכָמִים כְּדִי לְהַזְהִיר בְּמִצְוֹת צִיצִית. וְהוּא שֶׁתְּהִיָּה מְרַבֶּעֶת אוֹ יוֹתֵר עַל אַרְבַּע וַיְהִיָּה שְׁעוּרָה כְּשְׁעוּר שְׂאֵמְרָנוּ. שֶׁכֹּל הַבְּגָדִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה סִתָּם אֵינָם אֶלָּא צֶמֶר וּפְשֵׁתִים בְּלִבָּד:

ההראב"ד אבל טלית של שאר מינים כו' עד במצות ציצית. כתב הראב"ד ז"ל כמדומה אני שזה הוא כלך ולא מחוור עכ"ל:

ג (דברים כב-יב) 'על ארבע כנפות כסותך' בעלת ארבע ולא [ב] בעלת שלש. אם כן בעלת ארבע ולא בעלת חמש. תלמוד לומר (דברים כב-יב) 'אשר תכסה בה' אפלו בעלת חמש או יותר על זה. ולמה אני מחיב בעלת חמש ופוטור בעלת שלש ושתייהן אינן בעלי ארבע כנפות. מפני שיש בכלל החמש ארבע. לפיכך כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או שש אינו עושה אלא לארבע

כְּנָפִים הַמְרַחֲקוֹת זו מִזוּ מְאוֹתָן הַחֲמִשׁ אוֹ הַשֵּׁשׁ בְּלִבָּד. שְׁנֵאֵמַר
עַל אַרְבַּע כְּנָפֹת כְּסוּתָדָּ:

כסף משנה על ארבע כנפות כסותך בעלת ד' וכו'. ברייתא בפרק התכלת (שם מ"ג): וכן פסקו הר"ף והרא"ש וסמ"ג והא דתניא בספרי על כנפי בגדיהם אף בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ובעלי ח' כבר כתב הרא"ש דהכי פ"י אי לא כתיב אלא על כנפי בגדיהם ה"א דכל כנפים שיש לבגד אמרה תורה לעשות ציצית הן מעט הן הרבה ת"ל על ארבע כנפות ונתמעטו מעט והרבה בעלת שלש פסול אף אם הטיל בעלת ארבע בעיני וליכא, ונתמעטה בת חמש ויותר שאין להטיל בכל הכנפים אלא בארבע מהם עכ"ל. וכן משמע בסוף פרק הקומץ (מנחות דף ל"ז): דאינו מטיל אלא בדי'. **ומה שכתב רבינו המרוחקות זו מזו**. נראה דמסברא אמר כן:

ד כְּסוּת שֶׁל בְּגָד [ג] וְכִנְפֵיהָ שֶׁל עוֹר חִיָּבֶת. הִיא שֶׁל עוֹר וְכִנְפֵיהָ שֶׁל בְּגָד פְּטוּרָה שְׂאִין הוֹלְכִין אֶלָּא אַחַר עֵקֶר הַכְּסוּת. כְּסוּת שֶׁל שְׁנֵי שְׁתַּפִּין חִיָּבֶת שְׁנֵאֵמַר [\(במדבר טו-לח\)](#) 'עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם'. לֹא נֵאֵמַר [\(דברים כב-יב\)](#) 'כְּסוּתָדָּ' אֶלָּא לְמַעַט שְׂאוּלָה שְׁהַטְלִית [ד] הַשְּׂאוּלָה פְּטוּרָה מִן הַצִּיצִית שְׁלֹשִׁים יוֹם מְכָאן וְאֵילָף חִיָּבֶת:

כסף משנה כסות של בגד וכנפיה של עור וכו'. מימרא דרבא פרק התכלת (שם מ'): ואע"ג דרב אחאי פליג עליה פסקו הפוסקים כרבא. ופירש"י כנפיה של עור שנחתכו קרניה ותלה בהם עור. וכתב מהר"ק בשם ה"ר מנוח דטעמא משום דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד ומ"ה אזלינן בתריה בין לפטור בין לחיוב. ובההיא של עור כתב מהר"ק דפשיטא דלא מיקרי הכי א"כ רובו של עור: **כסות של שני שותפין חייבת וכו'**. בר"פ ראשית הגז (חולין קל"ו) אמרינן ציצית אע"ג דכתב רחמנא כסותך דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא על כנפי בגדיהם ואלא כסותך למה לי לכדרב יהודה דאמר טלית שאולה פטורה מן הציצית כל שלשים יום:

ה כְּסוּת שֶׁל צֶמֶר עוֹשִׂין לָבֹן שְׁלָה חוּטֵי צֶמֶר. וְכִסוּת שֶׁל פִּשְׁתָּן עוֹשִׂין לָבֹן שְׁלָה [ה] חוּטֵי פִּשְׁתָּן מִמֶּנָּה. וְשָׂאֵר בְּגָדִים עוֹשִׂין לָבֹן שֶׁל כָּל מִין וְמִין מִמֵּינוֹ כְּגוֹן חוּטֵי מְשִׁי לְכִסוּת מְשִׁי וְחוּטֵי נוֹצָה לְכִסוּת נוֹצָה. וְאִם רָצָה לַעֲשׂוֹת לָבֹן לְכָל שָׂאֵר מֵינִים מְצֻמָּר אוֹ

מִפְּשָׁתַיִם עוֹשֶׂה. מִפְּנֵי שֶׁהַצָּמֶר וְהַפְּשֵׁתוֹ פּוֹטְרִין ^[1] בֵּין בְּמִינָן בֵּין
שֶׁלֹא בְּמִינָן וְשָׁאֵר מִינֵין בְּמִינָן פּוֹטְרִין שֶׁלֹא בְּמִינָן אֵין פּוֹטְרִין :

כסף משנה כסות של צמר עושין לבן שלה חוטי צמר וכו' מפני שהצמר
והפשתן פוטרין בין במינן בין שלא במינן ושאר מינים במינן פוטרין וכו'.
בפרק התכלת (מנחות ל"ט:) אמר שמואל משמיה דלוי חוטי צמר פוטרין בשל
פשתן. ופירש"י אותן שני חוטיין של לבן אם של צמר הם פוטרין בסדין של
פשתן עם התכלת ואע"ג דליכא השתא מין כנף דהוי של צמר. ובתר הכי
איבעיא להו של פשתן מהו שיפטרו בשל צמר צמר בשל פשתים הוא דפטר
דכיון דתכלת פטר לבן נמי פטר אבל פשתים בצמר לא או דילמא כיון דכתיב
לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך ל"ש צמר בפשתים
ל"ש פשתים בצמר ת"ש דאמר רחבה אמר רב יהודה חוטי צמר פוטרין בשל
פשתן ושל פשתן פוטרין בשל צמר חוטי צמר ופשתים פוטרין בכ"מ חוץ מן
השיראין ופליגא דרב נחמן דאמר השיראין פטורים מן הציצית איתיביה רבא
לר"נ השיראין והכלך והסירקון כולם חייבין בציצית ומשני מדרבנן ה"נ
מסתברא דקתני סיפא הן במינן פוטרין שלא במינן אין פוטרין אי אמרת
בשלמא מדרבנן היינו דמפטרו במינן אלא א"א דאורייתא צמר ופשתים הוא
דפטר אי משום הא ל"ק כדרבא דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף וכתוב צמר
ופשתים הא כיצד צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן שאר מינן
במינן פוטרין שלא במינן אין פוטרין. ומפני שרבינו פסק בתחלת פרק זה
כר"נ דאינן חייבין בציצית מן התורה אלא טלית של צמר או של פשתים אבל
טלית של שאר מינן אינה חייבת בציצית אלא מדרבנן כשבא לכתוב כאן
דצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן ושאר מינן פוטרין במינן
ושלא במינן אין פוטרין לא הביא דרשא דרבא דכיון דס"ל דטלית דשאר
מינן לא מיחייבי אלא מדרבנן לא אתי מקרא אלא תקנת חכמים כך היא
וכדאמרינן אא"ב מדרבנן היינו דמיפטרו במינן :

1 ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן
בכסות של צמר אף על פי שהוא לבן לבדו בלא תכלת. בדין
הוא שיהא מתר שהשעטנז מתר לענן ציצית. שהרי התכלת
צמר הוא ומטילין אותה לפשתן. ומפני מה אין עושין כן. מפני
שאפשר לעשות הלבן שלה ממינה. וכך מקום שאתה מוצא
עשה ולא תעשה אם יכול אתה לקיים את שתייהן הרי מוטב.

וְאִם לֹא יָבֹא עֲשֵׂה וַיִּדְחָה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה. וְכֹאן אֶפְשָׁר לְקַיֵּם
אֶת שְׁתֵּי הֵן :

כסף משנה ומ"ש ומהו לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן וכו' וכ"מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שתיהם מוטב וכו'. גם זה שם אהא דאמרינן דסדין בציצית פטור ויהבינן טעמא גזירה משום קלא אילן. ופירש"י צבע שדומה לתכלת ואי שרית תכלת בסדין אתו למירמי צמר צבוע בקלא אילן והוי כלאים שלא במקום מצוה ופריך בגמ' ולא יהא אלא לבן. ופי' רש"י וקא פריך מאי איכפת לן אי רמי קלא אילן לא יהא האי קלא אילן אלא לבן בעלמא כלומר צמר לבן הא אמרן לעיל אין לו תכלת מטיל לבן ומשני כיון דאפשר במינו לא כדר"ל דאמר כ"מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לא יבא עשה וידחה את לא תעשה. ולכאורה נראה מדברי רבינו שסובר שאע"פ שמטיל תכלת אינו מטיל לבן של צמר לפשתים ולא של פשתים לצמר כיון דאפשר במינו וא"כ לא קי"ל כשמואל דאמר חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ולא כפשיטותא דבעיא דפשטינן לה מדאמר רחבה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ושל פשתן פוטרין בשל צמר אלא כדר"ל דאמר כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת וכו' וסובר דבזמן דאיכא תכלת נמי מיירי ר"ל מדאורייתא קאמר שאע"פ שהתירה כלאים בציצית לא התירה אלא היכא דא"א בענין אחר דהיינו תכלת בפשתים דא"א לקיים בו מצות תכלת אלא ע"י שידחה לאו דכלאים אבל לבן שבו כיון דאפשר להטיל בו ממינו לא דחי ל"ת דכלאים ואע"פ שכבר יש בו כלאים בטלית זו שהרי הטיל בה תכלת אין אומרים כבר נדחה כלאים בטלית זו ויהיה מותר להטיל גם הלבן מכלאים דכל מאי שאפשר למעוטי באיסורא ממעטינן אבל קשה דא"כ היאך כתב ואם רצה לעשות לבן של שאר מינין מצמר או פשתים עושה דכיון דבזמן דאיכא תכלת מיירי אם עשה לבן של שאר מינין מפשתים כשמטיל בו תכלת נמצא שהוא כלאים במקום שהיה אפשר לקיים שניהם שהרי היה אפשר לו לעשות חוטי לבן של צמר או ממינו דהשתא כשיטיל בו חוטי תכלת לית ביה איסור כלאים ועוד שמאחר שהוא סובר שטלית של שאר מינין פטורה מציצית מן התורה היאך מתיר לעשות לבן שלהם של פשתן שהרי כשיטיל בהם תכלת נמצא שהוא כלאים שלא במקום מצוה. לכך נ"ל דבמטיל לבן לבדו מיירי ובהכי הוא דקאמר דכסות של צמר עושה לבן שלה של פשתן ושל שאר מינין עושה ממינו או מפשתן ואח"כ כתב דלהטיל חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן בכסות של צמר במקום דליכא תכלת אסור דהוי כלאים שלא במקום מצוה כיון שיכול לקיים שניהם כשיטיל בו ממינו אבל טלית של פשתן שהטיל בה תכלת מותר לעשות לבן שלה של צמר כיון דבלאו חוטי לבן נמי אין אנו מקיימים שניהם שהרי יש בה תכלת שהיא

צמר ואין להקשות שלא יטיל בה תכלת כיון שאפשר לקיים בה מצות ציצית בלבן של פשתן שמאחר שהתורה אמרה להטיל תכלת בציצית ולא מיקיים מצות תכלת בטלית זו אלא ע"י כלאים הוי כא"א לקיים את שתיהן דאתי עשה ודחי את ל"ת. וא"ת אמאי שרינן תכלת בטלית של פשתן שהרי אפשר לקיים שתיהם כשלא ילבש אלא טלית של צמר כבר תירצו התוס' בפרק א"נ (כתובות מ') שאין זה חשוב אפשר. ול"נ דקושיא מעיקרא ליתא דכיון דדרשי' סמוכין למישרי כלאים בציצית אי אמרת דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן א"כ כלאים דשרא רחמנא היכי משכחת לה. ומיהו חוטי לבן של פשתן בשל צמר אע"פ שמטיל בו תכלת נראה דכיון דלא הוצרך לדחות לאו דכלאים מפני התכלת גם מפני הלבן לא ידחה שהרי אפשר לקיים שניהם ושלא כדעת ר"ת דאי הוי ס"ל לרבינו הכי לא הוה שתיק מיניה :

ז כָּסוּת שֶׁל פִּשְׁתָּן אֵין מְטִילִין בָּהּ תְּכֵלֶת אֶלָּא עוֹשִׂין הַלְבֵן בְּלֶבֶד שֶׁל חוּטֵי פִּשְׁתָּן. לֹא מִפְּנֵי שֶׁהַצִּיצִית נְדָחִית מִפְּנֵי הַשְּׁעֵטְנָז אֶלָּא גְזָרָה מִדְּבָרֵיהֶם שֶׁמָּא יִתְכַסֶּה בָּהּ בְּלִילָה שְׂאִינָה זְמַן חֵיּוּב צִיצִית וְנִמְצָא עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה בְּעֵת שְׂאִין שֶׁם מְצוֹת עֲשֵׂה. שְׁחוּבַת הַצִּיצִית ^[ז] בַּיּוֹם וְלֹא בְּלִילָה שְׂנֵאֶמֶר [\(במדבר טו-לט\)](#) וְיִרְאִיתֶם אֹתוֹ, בְּשַׁעַת רְאִיָּה. וְסוּמָא חֵיב בְּצִיצִית, אֶף עַל פִּי שְׂאִינוֹ רוֹאֶה אַחֲרַיִם רוֹאִין אוֹתוֹ :

כסף משנה **כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת וכו'.** שם מנחות (דף מ') ת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרים וב"ה מחייבין והלכה כב"ה א"כ למה אסרוה אמר רבא שמא יקרע סדינו בתוך שלשה ויתפרנו ורחמנא אמר תעשה ולא מן העשוי ר"ז אמר גזירה משום כסות לילה. וכתבו התוספות משום כסות לילה פירש ר"ת דכן עיקר כדאיתא בפרק ב"מ (שבת כ"א): ואינהו סבור משום כסות לילה. ובפרק ב"מ כתבו התוספות שרש"י כתב בתשובה שלא גזרו אלא על התכלת אבל במינו חייב וכן דעת רבינו והרי"ף ז"ל: **ומ"ש שמצות הציצית ביום ולא בלילה וכו' וסומא חייב בציצית וכו'.** גם זה בפרק התכלת (מנחות מ"ג) ת"ר הכל חייבים בציצית כהנים לויים וישראלים נשים ועבדים ר"ש פוטר בנשים מפני שמ"ע שהז"ג הוא וכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות מ"ט דר"ש דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אותו פרט לכסות לילה ומה ראית לרבות כסות סומא ולהוציא כסות לילה מרבה אני כסות סומא שישנה בראייה אצל

אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה בראייה. וכתב הרי"ף דהלכה כר"ש וכ"כ הרא"ש בשם ר"ת והביא ראייה מכמה דוכתי ואע"ג דאשר תכסה בה איצטריך לחייב טלית בעלת חמש כנפים הא אמרינן בגמרא דלר"ש מאשר נפקא ופירש"י אשר ריבויא הוא ואייתר תכסה בה לרבות כסות סומא: **ונראה** מדברי רבינו שאפילו בכסות המיוחד ליום יש בו משום כלאים אם לובשו בלילה שהרי כתב גזירה שמא יתכסה בה בלילה משמע דאכסות יום קאי שאם לא כן הל"ל גזירה משום כסות לילה כלישנא דגמרא. ועוד שכתב אח"כ מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע"פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך ומאימתי יברך על הציצית בשחר וכ"ו הרי שסתם וכתב שאינו מברך על הציצית בלילה ומברך עליו בשחר ולא חילק בין כסות המיוחד ליום לכסות המיוחד ללילה:

ח מִתֵּר לְאָדָם לְלַבֵּשׁ צִיצִית בַּלַּיְלָה בֵּין בָּחַל בֵּין בְּשֶׁבֶת וְאֵף עַל פִּי שְׂאִינוּ זְמַנָּה [ח] וּבְלִבְד שְׁלֹא יִבְרָךְ. וּמֵאִימְתֵי יִבְרָךְ עַל הַצִּיצִית בְּשַׁחַר. מְשַׁיְפִיר בֵּין תְּכֵלֶת שְׁבֵה לְלָבֹן שְׁבֵה. וְכִיצַד מְבָרָךְ עָלֶיהָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית. וְכָל זְמַן שְׂמִתְעַטֵּף בָּהּ בַּיּוֹם מְבָרָךְ עָלֶיהָ קֹדֶם שְׂיִתְעַטֵּף. וְאִינוּ מְבָרָךְ עַל הַצִּיצִית בְּשַׁעַת עֲשִׂיתָהּ מִפְּנֵי שְׁסוּף הַמְצָנָה הוּא שְׂיִתְעַטֵּף בָּהּ:

כסף משנה **ונראה לי שמ"ש רבינו מותר ללבוש ציצית בלילה.** כשאינו בו כלאים הוא דאצטריך לאשמועינן דאע"ג דלילה לאו זמן ציצית מותר ללבוש בו ציצית ולא עבר משום בל תוסיף ותו אשמועינן דבשבת מותר לצאת בטלית מצויצת אפילו בלילה דלאו זמן ציצית הוא משום דציציות אינה משאוי אלא מנויי הבגד ותכסיו וכמ"ש בפ"ט מהלכות שבת. ורבינו הגדול מהר"י אבוה"ב ז"ל כתב בביאורו לא"ח וז"ל כתב הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה פירוש אפילו שיהיה בו כלאים בזמן שהיה תכלת דכיון דהותר בזה הטלית כלאים שהיא מיוחדת ללבישה כל זמן שהוא רוצה ללבושה הותר עכ"ל. ותמהני עליו שהרי כתב רבינו כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה וכ"ו ואפילו בכסות המיוחדת ליום מיירי כמו שאכתוב בסמוך וא"כ הרי בהדיא דטלית שיש בה כלאים אסור להתכסות בה בלילה בין אם היא כסות המיוחדת ליום בין אם היא כסות המיוחדת ללילה ועוד שהרי כתב דכסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה ומשמע דמהאי טעמא גופיה אין עושין לטלית של צמר חוטי לבן

של פשתן וכ"ש הוא דהא אפשר לקיים בו מצות תכלת בלא כלאים וכיון דביום אסרו כלאים בציצית משום גזירה שמא יתכסה בה בלילה היאך אפשר לומר שמתיר ללבוש בלילה טלית שיש כלאים בציציותיה אלא ודאי כדפרישית עיקר: **ומאימתי מברך על הציצית בשחר וכו'.** נראה שלמד כן ממה שנתנו שיעור זה להתחלת זמן ק"ש שחרית בפ"ק דברכות (דף ט':): **ומברך להתעטף בציצית.** בתוספתא דברכות פרק בתרא: **וכל זמן שמתעטף בה ביום מברך עליה.** הכי אמרינן בפרק התכלת (מנחות דף מ"ג) כרבי דאמר תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן. **ומ"ש קודם שיתעטף.** הוא שנתבאר בסוף הלכות ברכות כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. **ומ"ש ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה מפני שסוף המצוה הוא שיתעטף בה.** בפרק התכלת (שם מ"ב): אמרינן דלמ"ד חובת גברא הוא אינו מברך עליה בשעת עשייתה משום דאין עשייתה גמר מצותה:

ט ומתן להפנס בציצית לבית הכסא ולבית המרחץ. נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקו באשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה. ואסור למכר טלית מציצת לכותי עד שיתיר ציציותיה. לא מפני שיש בגופה קדושה אלא שמא יתעטף בה ויתלנה עמו ישראל וידמה שהוא ישראל ויהרגנו. [ט] נשים ועבדים וקטנים [ז] פטורין מן הציצית מן התורה. ומדברי סופרים שכל קטן שיודע [כ] להתעטף חייב בציצית כדי לחנכו במצות. * [ז] ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה. [ט] וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותן [מ] בלא ברכה אין ממחין בגדן. טמטום ואנדרוגינוס חייבין בכלן מספק לפיכך אין מברכין אלא עושין בלא ברכה:

ההראב"ד נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה. כתב הראב"ד ז"ל דוקא בציצית שאין בה כלאים ויש שחילק ואומר אף בברכה ואומר שגם הברכה רשות ומביא סעד לדבריו מפ"ק דקידושין מדרב יוסף דאמר מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדנא ועבידנא ואם איתא דמאן דלא מיחייב לא חזי לברוכי א"כ איסורא קא עביד דאיהו בברכה קא עביד להו דאי בלא ברכה מאי יומא טבא איכא עכ"ל:

כסף משנה ומותר להכנס בציצית לבית הכסא ולבית המרחץ. כ"כ נימוקי יוסף בשם גאון והביא הוא ז"ל ראייה לדבר מדאמר בפרק התכלת (שם מ"ג) דר"י הוה מברך כל צפרא להתעטף בציצית משום דקסבר כל זמן שמניחה מברך עליה והא דלא הוה מברך אלא בצפרא משום דלא הוי שרי לגלימיה כוליה יומא ש"מ שמותר לעשות צרכיו בטלית מצויצת דאלי"כ היה צריך לסלקו כשהיה עושה צרכיו ונמצא שהיה מברך עליו כמה פעמים ביום: **נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקו לאשפה וכו'.** בפרק בני העיר (מגילה כ"ו): ת"ר תשמישי מצוה נזרקים אלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית. ופירש הר"ן דדוקא כשעבר מצותן וכ"כ בעיטור וכן הם דברי רבינו דלא שרי לזורקן לאשפה אלא דוקא בנפסקו ואפילו להשתמש בהם אוסר בשאלתות שכתב שאסור לבני ישראל למעבד צורכיהו במידי דעביד למיפק ביה ידי חובת מצוה כגון חוטין הקבועין בטלית למיסר בהו מדעם א"י הושענא לאורוחי ביה ואתרוג דמצוה למיכליה דילפינן מדם דאמר קרא במה ששפך יכסה שלא יהיו מצוות בזויות עליו דדוקא תשמישי מצוה בתר דאתעבדו בהו מצוה נזרקים ע"כ. ובהדיא אמר בפרק במה מדליקין (שבת כ"ב) דטעמא דאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו כמו גבי דם ואיבעיא להו מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבעה ואמר רב יוסף אבוהון דכולהו דם: **ואסור למכור טלית מצויצת לעכו"ם וכו'.** בפרק התכלת מנחות (דף מ"ג): **נשים ועבדים וקטנים פטורים וכו'.** כבר נתבאר בפרק זה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים ועבדים פטורים. **ומ"ש שכל קטן שיודע להתעטף וכו'.** ברייתא סוף פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב): **ומ"ש ונשים ועבדים שרצו להתעטף מתעטפים בלא ברכה וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן וכו'.** כתב ההגהות שרש"י היה אוסר להם לברך וכדעת רבינו ודלא כר"ת שכתב שיכולים לברך: **כתב הראב"ד ונשים ועבדים וכו' א"א דוקא שאין בה כלאים וכו' מאי יומא טבא איכא עכ"ל.** ויש לדחות סעד זה דאי הלכה כר' יהודא לא יעביד להו בברכה והוה ס"ד דטפי עדיף מי שאינו מצווה ועושה בלא ברכה ממי שמצווה ועושה בברכה. ומה שכתב בתחלה דדוקא בציצית שאין בה כלאים. פשוט הוא ולא הוצרך רבינו לכותבו: **טומטום ואנדרוגינוס חייבין בכולן מספק וכו'.** פשוט הוא:

2 **היאך חיוב מצות הציצית.** פל אדם שחייב לעשות מצוה זו אם יתכסה בכסות הראוי לציצית יטיל לה ציצית ואחר כך יתכסה בה. ואם נתכסה בה בלא ציצית הרי בטל מצות עשה. אבל בגדים הראויים לציצית כל זמן שלא יתכסה בהן אדם

אָלָא מְקַפְּלִים וּמְנַחִים פְּטוּרִין מִן הַצִּיצִית שְׁאִינָהּ ^[ג] חוֹבֵת הַטְּלִית אָלָא חוֹבֵת הָאֵישׁ שְׁיֵשׁ לוֹ טְלִית :

כסף משנה היאך חיוב מצות הציצית וכו' אבל בגדים הראויים לציצית כל זמן שלא יתכסה בהם אדם וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב) רב נחמן אשכחיה לרב אדא בר אהבה רמי חוטי וקא מברך לעשות ציצית אמר ליה מאי ציצי שמענא הכי אמר רב ציצית אין צריך ברכה. ופירש"י ציצי לגלג דאין צריך ברכה בשעת עשייה, ואמרינן בתר הכי דרב חסדא רמי דרב אדרב ומי אמר רב ציצית אין צריך ברכה והא אמר רב וכו' ואסיקנא דבהא קמיפלגי רב נחמן ורב חסדא אליבא דרב דרב חסדא סבר ציצית חובת טלית הוא הילכך עשייתה הוא גמר מצוותה ורב נחמן סבר חובת גברא היא ועטיפתה זו היא מצותה וכתבו הר"י והרא"ש והלכה כרב נחמן דאמר חובת גברא הוא דהא אנן לא מברכינן לעשות ציצית הילכך הא דאמר שמואל כלי קופסא חייבים בציצית ליתא. והכי כתב בעל הלכות ואיכא מ"ד הלכה כשמואל דאמר חובת טלית הוא ואנן כתבינן מאי דסבירא לן ע"כ: גרסינן בגמרא (שם דף מ"א) מודה שמואל בזקן שעשאה לתכריכין שפטורה מ"ט אשר תכסה בה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבידא: וכתוב בנימוקי יוסף ואע"פ שלובש אותה לפעמים בחייו כיון שאין עיקר עשייתו לאיכסויי מחיים הוה ליה ככסות לילה שפטורה אפילו ביום עכ"ל ואפילו לרבינו שמחייב ציצית לכל כסות שלובש ביום ואע"פ שהוא מיוחד ללילה שאני הכא דכתיב כסותך משמע דוקא כסות המיוחדת לאדם חי יצא זו שאינה מיוחדת לכסות אדם חי דהוה ליה כאילו אינה כסות כלל ופטור:

יא אף על פי שאין אדם מחייב לקנות לו ^[ס] טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית אין ראוי לאדם חסיד שיעטור עצמו ממצוה זו. אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחייבת ^[ט] בציצית כדי שיקיים מצוה זו. ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר ^[פ]. גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים:

כסף משנה אף על פי שאין אדם מחייב לקנות לו טלית ולהתעטף וכו'. בפרק התכלת מלאכא אשכחיה לרב קטינא אמר ליה סדינא בקייטא סרבלא בסיתוא ציצית מה תהא עליה אמר ליה ענשיתו אעשה א"ל בזמן דאיכא

אֶלָּא אִם כֹּן שְׁבַע שְׁנָאֲמַר וְאָכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכָתָּ. וּמִדְּבַרֵי
סוּפְרִים אֶכֶל אֶפְלוּ כְּזִית מְבָרֵךְ אַחֲרָיו :

כסף משנה מצות עשה מן התורה וכו'. כתב רבינו בסה"מ לשון התוספתא
ברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת: ואינו חייב מן התורה וכו'.
פרק מי שמתו (ברכות דף כ'): דרש רב עזירא אמר הקב"ה וכי לא אשא פנים
לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים על עצמם
עד כזית ועד כביצה. ופסק רבינו כסתם מתני' ואכתוב עוד בזה בסמוך:

ב ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואחר כך יהנה
ממנו. ואפלו נתפנו לאכל או לשותות כל שהוא מברך ואחר כך
יהנה. וכן אם הריח ריח טוב מברך ואחר כך יהנה ממנו. וכל
הנהנה בלא ברכה מעל. וכן מדברי סופרים לברך אחר כל מה
שיאכל וכל מה שישתה. והוא שישתה רביעית והוא שיאכל
כזית. ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד
רביעית:

כסף משנה ומדברי סופרים לברך על כל מאכל וכו'. ר"פ כיצד מברכין (שם
דף ל"ה) אמרו דילפינן לה מק"ו ומה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש,
וכתבו התוספות דלאו ק"ו הוא אלא ברכה דלפניו הויא דרבנן ואכתוב בזה
בפ"ג. ומ"ש ואפילו נתכוין לאכול או לשתות כל שהוא מברך ואח"כ יהנה.
כן כתב רש"י והתוס' בפרק הישן והרשב"א והרא"ש בפרק כיצד מברכין
משום דאסור ליהנות מהעה"ז בלא ברכה: ומ"ש וכן אם הריח וכו'. בפרק
כיצד מברכין (ברכות מ"ג). ומ"ש וכל הנהנה וכו'. ברייתא ר"פ כיצד מברכין
(שם ל"ה): וכן מד"ס לברך אחר כל מה שיאכל וכו'. בראש פרק כיצד מברכין
אמרינן דילפינן ברכה לאחרינו בכל הדברים משבעת המינין. ופירש"י דכתיב
חטה ושעורה וכו' וכתוב בתריה ואכלת ושבעת וברכת ודחי התם בגמרא
ראיה זו ואסיקנא אלא סברא הוא אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא
ברכה. ואיכא למידק שרבינו כתב מ"ע מן התורה לברך אחר אכילת מזון וכל
הדברים בכלל מזון חוץ מן המים ומן המלח כדתנן בר"פ בכל מערבין וא"כ
היכי קאמר בתר הכי דמד"ס לברך אחר כל מה שיאכל. וי"ל דכיון דקרא
דואכלת ושבעת וברכת כתיב בתר קרא דארץ חטה ושעורה וכו' אית לן למימר
דלא חייבה תורה לברך אלא על שבעת המינין הכתובים באותו פסוק וכמ"ש
סמ"ג בשם ה"ג, ולפי זה מ"ש רבינו דמן התורה לברך אחר אכילת מזון אחר

שבעת מינים קאמר וצ"ל דזייני טפי מדברים אחרים. ומיהו קשה דא"כ הו"ל לרבינו לומר שנאמר ארץ חטה ושעורה וכו' ואכלת ושבעת וברכת. ולכן נ"ל דרבינו דייק לישנא דתוספתא (ברכות מ"ח:) דקתני ברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת ומשמע ליה דאחמשת מיני דגן דוקא קאמר מדנקט ושבעת ואין לך דבר שמשביע אלא ה' מיני דגן: **ומ"ש והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית**. בפרק כיצד מברכין (שם ל"ח ל"ט) א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף א"ל ר' ירמיה לר' זירא ר"י היכי בריך על זית מליח כיון דשקליה לגרעינתא בצר ליה שיעורא א"ל מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן והא איכא. ופירש"י בצר ליה שיעורא וגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבא ואכילה בכזית. וכתב הרי"ף ש"מ דכל היכא דאיכא כזית בעי ברכה תחלה וסוף אבל היכא דליכא כזית תחילה בעי ברכה שאסור ליהנות מן העולם הזה כלום בלא ברכה ולבסוף לא בעי ברכה עכ"ל. וכ"כ התוס' והרא"ש. ובפרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה) תנן עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה. ובגמרא (שם מ"ט): למימרא דר"מ חשיב ליה כזית ור"י כביצה והא איפכא שמעינן להו א"ר יוחנן מוחלפת השיטה אביי אמר לעולם לא תיפוך הכא בקראי פליגי וכו' התם בסברא פליגי. וכתבו התוספות וק"ל בכזית דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר' יהודה בכזית ור"מ ור"י הלכה כרבי יהודה וגם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה בכזית נראה דהלכה הכא כר"מ ובכזית דהא קם ליה ר' יוחנן בשיטתו לעיל (דף מ"ח) דאינו מוציא את הרבים עד שיאכל כזית וכן לעיל גבי אכל זית מליח וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות עכ"ל. וכן כתבו עוד בפ' הישן ובירושלמי אמרו שאם הוא בריה כגון פרידה של ענב או של רמון אע"פ שאין בו כזית מברך עליו תחלה וסוף ומאחר שלא הזכירוהו הרי"ף ורבינו משמע דס"ל דפליג אגמרא דידן אעפ"י שהתוספות וה"ר יונה מיישבים בענין דלא פליג: **ומטעמת א"צ ברכה וכו'**. ברייתא פרק היה קורא (ברכות דף י"ד) מטעמת אינה טעונה ברכה והשרוי בתענית פולט ואין בכך כלום ר' אמי ור' אסי טעמו עד שיעור רביעתא וכיון דתענית וברכה שוין ממילא דרביעית בעי ברכה וכן כי אמרו דלא בעי ברכה ל"ש לפניו מלאחריו. וכתב ר"ח דהיינו כגון שחוזר ופולטו וכן כתב הרי"ף בפ"א דתעניות. וכתב הרא"ש שם דטפי מרביעית אע"פ שפולטו חשובה הנאה לענין תענית אבל לא לענין ברכה דהא בעינן שיהנה בתוך מעיו וכן נראה שהוא דעת רבינו דגבי תענית כתב בפרק ראשון מהלכות תענית והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט ולגבי ברכה כאן סתם דבריו נראה שאפילו בולע נמי אינה צריכה ברכה ואפשר לתת סמך לדבר דטעמא משום דכתיב ואכלת וברכת שיהא לו כוונת אכילה משמע ורביעית אף על פי שהיא מטעמת כוונת אכילה יש לה וכן פירש ה"ר מנוח. ואף על גב

דהאי קרא לענין ברכה אחרונה מיירי מכל מקום יש לסמוך למקרא זה ברכה ראשונה :

ג וְכַשֵּׁם שֶׁמְבָרְכִין עַל הַהֲנֵיחַ כֶּךָ מְבָרְכִין עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה וְאַחַר כֶּךָ יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. וּבְרָכוֹת רַבּוֹת תִּקְנֶנוּ חֲכָמִים דְּרַךְ שְׁבַח וְהוֹדָיָה וְדָרַךְ בִּקְשָׁה כְּדִי לְזַכֵּר אֶת הַבוֹרָא תָּמִיד אַף עַל פִּי שְׁלֹא נִהְנֶה וְלֹא עָשָׂה מִצְוָה :

כסף משנה **וכשם שמברכין וכו'.** עוד יתבארו מיני ברכות אלו בפרקים הבאים בס"ד :

ד נִמְצְאוּ כָּל הַבְּרָכוֹת כֶּלֶן שְׁלֹשָׁה מִיָּנִים. בְּרָכוֹת הֲנֵיחָה. וּבְרָכוֹת מִצְוֹת. וּבְרָכוֹת הוֹדָאָה שֶׁהֵן דְּרַךְ שְׁבַח וְהוֹדָיָה וּבִקְשָׁה כְּדִי לְזַכֵּר אֶת הַבוֹרָא תָּמִיד וּלְיִרְאָה מִמֶּנּוּ :

ה וְנוֹסַח כָּל הַבְּרָכוֹת עֲזָרָא וּבֵית דִּינֹו תִּקְנוּם. וְאִין רָאוּי לְשַׁנוּתָם וְלֹא לְהוֹסִיף עַל אַחַת מֵהֶם וְלֹא לְגַרְעַ מִמֶּנָּה. וְכָל הַמְּשַׁנָּה מִמְּטַבֵּעַ שֶׁטַּבְּעוּ חֲכָמִים בְּבְרָכוֹת אֵינֹו אֶלָּא טוֹעָה. וְכָל בְּרָכָה שְׂאִין בָּהּ הַזְּכָרֶת הַשֵּׁם ^[א] וּמְלָכוֹת אֵינָהּ בְּרָכָה אֶלָּא אִם כֵּן הִיְתָה סְמוּכָה לַחֲבֵרְתָּהּ :

כסף משנה **ונוסח כל הברכות וכו'.** נתבאר בהלכות קריאת שמע פ"א : **וכל המשנה וכו'.** פרק כיצד מברכין (שם מ' :) ראה פת נאה ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה ראה תאנה נאה ואמר כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא י"ח. וק"ל למה שינה רבינו הלשון וכתב אינו אלא טועה וכן יש לדקדק למה כתב ואין ראוי לשנותם וכו' ונ"ל דתרי גווני שינוי הן האחד שהוא אומר נוסח הברכה שתקנו חכמים אלא שהוא מוסיף בה או גורע ממנה או שהוא אומר כעין נוסח שתקנו חכמים אבל הוא אומר אותה במלות אחרות ומ"מ הם רומזות לנוסח שתקנו חז"ל וכיון שכוונת דבריו עולה למה שתקנו חז"ל אין כאן טעות אבל אין ראוי לעשות כן. השינוי השני הוא שמשנה כוונת הברכה כגון ברוך המקום שבראה שהיא ברכה כוללת וחז"ל תיקנו לברך על כל דבר בפרטות המוציא לחם מן הארץ בפה"ע וכיוצא ועל זה כתב שאינו

אלא טועה כלומר וכיון דטועה הוא לא יצא ידי חובתו וכדרכי יוסי. ועי"ל דפלוגתא דר"מ ור' יהודה לאו משום שבראה היא אלא מפני שלא הזכיר שם ומלכות שאילו היה מזכיר שם ומלכות ואומר בא"י אמ"ה שבראה לכ"ע יצא י"ח ומ"מ אע"פ שמזכיר שם ומלכות ואומר ענין הברכות בשינוי טועה הוא דמה בצע לשנות ועכ"ז יוצא י"ח. ולפי זה **מ"ש וכל המשנה וכו' אינו אלא טועה** אדלעיל קאי שכתב ואין ראוי לשנותה וזה עיקר דאילו לפירושא קמא תיקשי מי גרע מבריד רחמנא מאריה דהאי פיתא: **וכל ברכה שאין בה וכו'.** שם אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות כלומר עם הזכרת השם אינה ברכה ואע"ג דאמר התם אביי דמסתברא כוותיה דרב פסק רבינו כר"י כדקי"ל בכל דוכתי וכן פסק הר"י^ף, והרא"ש כתב שר"י היה מסופק הלכה כדברי מי ואמר שאם דילג מלכות שמים למי שפוסק כר"י צריך לחזור ולברך, וכתבו התוספות שלדעת זו אפילו דילג תיבת העולם צריך לחזור ולברך דמלך לבד אינה מלכות ולמאן דמספקא ליה דילמא הוי ברכה לבטלה. וא"ת ברכה אחת מעין ז' אין בה מלכות וי"ל דהאל הקדוש שאין כמוהו חשוב מלכות וי"א דאלהי אברהם הויא כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא הוא והודיע מלכותו בעולם כ"כ התוספות ובהכי ניחא לי ברכת אלהי נשמה שאין בה מלכות וגם אינה סמוכה לאשר יצר דהא מעיקרא לבדה התקינה כדאיתא פרק הרואה [ס:] כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה וכו' אלא ודאי כיון דקאמר אלהי חשיב כמו מלכות. **ומה שכתב רבינו אלא אם כן היתה סמוכה לחבירתה** הוא ממה שיתבאר פרק י"א שברכה סמוכה לחבירתה אינה פותחת בברוך וממילא אין בה מלכות דמלכות סמוך להזכרה ראשונה איתקן וכיון שברכה זו סמוכה לחבירתה בהזכרה ראשונה ה"ה במלכות ובהדיא אמרינן בפרק שלשה שאכלו ברכת הארץ מ"ט לית בה מלכות משום דסמוכה לחבירתה אלמא דסמוכה לחבירתה מהני אפילו למלכות:

וְכָל הַבְּרָכוֹת כִּלְוֵן נֶאֱמָרִין בְּכָל לְשׁוֹן וְהוּא שְׂיֵאמֵר כְּעִין שְׂתַקְנוּ חֲכָמִים. וְאִם שָׁנָה אֶת הַמְטָבֵעַ [ב] הוֹאִיל וְהַזְכִּיר אֶזְכָּרָה וּמְלָכוֹת וְעַנְיָן הַבְּרָכָה אֶפְלוּ בְּלִשׁוֹן חָל יֵצֵא:

כסף משנה **וכל הברכות כולן וכו'.** גם זה שם (מ'): מנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא אמר רבא יצא ידי ברכה ראשונה מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלשון חול תנינא ואלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה וברכת המזון איצטריך סד"א ה"מ היכא דאמרה בלשון חול כי היכי דתקינן רבנן בלשון הקדש אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקינן רבנן בלשון

הקדש כלומר אלא בנוסח אחר כי הא דמנימין אימא לא יצא קמ"ל, וזהו שחזר רבינו וכפל אפילו בלשון חול יצא לומר דאע"ג דאיכא תרתי שאין הברכה כתקנת חכמים והיא בלשון חול אפילו הכי יצא: **על מ"ש רבינו ואם שינה את המטבע וכו' יצא.** כתב הרמ"ך תימה דבהלכות ק"ש כתב לא יצא וכו' וצ"ע עכ"ל. ויש לתמוה על תמיהתו דברישי הלכות ק"ש מיירי ששינה שחתם בברוך או פתח במקום שהתקינו שלא לחתום או שלא לפתוח או ששינה ולא חתם או לא פתח בברוך במקום שהתקינו לחתום או לפתוח והכא מיירי ששינה בנוסח הברכה ולא אמר אותנו לשון ממש אלא שאמר ענין הברכה בנוסח אחר ולא שינה לא בפתיחה ולא בחתימה וזה מבואר בדברי רבינו:

ז **כָּל הַבְּרָכוֹת כִּלְוֹן צָרִיךְ שֵׁשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ מֵה שֶׁהוּא אוֹמֵר וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ ^[ג] יָצָא בֵּין שֶׁהוּצִיא בְּשִׁפְתָיו בֵּין שֶׁבִירַךְ בְּלִבּוֹ:**

כסף משנה **כל הברכות וכו'.** פרק היה קורא (דף ט"ו) תנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא ובגמרא אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל אבל בשאר מצות ד"ה יצא ופירש"י בכל המצות בכל הברכות ותניא נמי התם לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא. ופירש"י בלבו שלא השמיע לאזניו ומלשון רבינו שכתב בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלב משמע דאע"פ שלא הוציא בשפתיו יצא:

ח **כָּל הַבְּרָכוֹת כִּלְוֹן לֹא יִפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה וּבֵין הַדָּבָר שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו בְּדָבָרִים אַחֲרִים וְאִם הִפְסִיק צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ שְׁנֵיָהּ. וְאִם הִפְסִיק בְּדָבָרִים שֶׁהוּן מַעֲנִין דְּבָרִים שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנֵיָהּ. כִּי צָד. כְּגוֹן שֶׁבִירַךְ עַל הַפֶּת וְקָדַם שִׁיאֲכַל אָמַר הִבִּיאוּ מֶלַח הִבִּיאוּ תַבְּשִׁיל תִּנּוּ לְפָלוּנִי לְאָכַל תִּנּוּ מֵאֲכָל לְבַהֲמָה וְכִיּוֹצֵא בָּאֵלוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנֵיָהּ. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה:**

כסף משנה **כל הברכות כולן לא יפסיק וכו'.** פרק כיצד מברכין אמר רב טול ברוך אינו צריך לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפילו הבא מלח הבא לפתן אינו צריך לברך גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו. ופסק רבינו בהבא מלח כר"י דהלכה

כוותיה לגבי רב ועוד דרב ששת קאי כוותיה ובגביל לתורי פסק כרב ששת דבתרא הוא וכן פסק הרי"ף והרא"ש ז"ל:

ט כָּל הַבְּרָכוֹת כְּלָם מִתֵּר לְטָמֵא לְבָרֵךְ אוֹתוֹ. בֵּין שְׁהִיָּה טָמֵא טָמֵא שְׁהוּא יָכוֹל לְעֵלוֹת מִמֶּנָּה בּוֹ בַּיּוֹם. בֵּין טָמֵאָה שְׁאִינוּ יָכוֹל לְעֵלוֹת מִמֶּנָּה בּוֹ בַּיּוֹם. וְאָסוּר לְמַבְרֵךְ לְבָרֵךְ כְּשֶׁהוּא עָרֵם עַד שְׂיִכְסָּה עֲרוֹתוֹ. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּאִישׁ אָבֵל בְּאִשָּׁה יוֹשֶׁבֶת וּפְנִיָּה טוּחוֹת בְּקֶרֶקַע וּמְבָרְכֶת:

כסוף משנה כל הברכות וכו' מותר לטמא וכו'. בסוף פרק מי שמתו (שם כ"ו) תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה ור"י פוטר. כתב ה"ר יונה דמתניתין מקמי דבטלוח לטבילותא אבל השתא דבטלוח לד"ה אינם צריכין טבילה כלל וכ"כ רבינו בפירוש המשנה: **ואסור למברך וכו'**. ברייתא פרק מי שמתו (שם כ"ד) האשה יושבת וקוצה לה חלה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע אבל לא האיש ותרגמא רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע כלומר פניה של מטה. ופירש"י טוחות דבוקות ומכוסות בקרקע ומותרת לפי שכשפניה של מטה טוחות גם מהעגבות אינו נראה דבר אבל לא האיש מפני שהביצים והגיד בולטים ונראים:

י כָּל הַבְּרָכוֹת כְּלָן אֶף עַל פִּי שְׁבִירָה וְיָצָא יְדֵי חוּבְתוֹ מִתֵּר לוֹ לְבָרֵךְ לְאַחֲרִים שְׁלֵא יָצְאוּ יְדֵי חוּבְתוֹ כְּדִי לְהוֹצִיָּאן. חוּץ מְבָרְכֶת הַהֲנִיָּה שְׁאִין בָּהּ מְצוּה שְׁאִינוּ מְבָרֵךְ לְאַחֲרִים אֲלָא אִם כֹּן נִהְנָה עִמָּהּ. אָבֵל בְּרַכַּת הַהֲנִיָּה שְׁיֵשׁ בָּהּ מְצוּה כְּגוֹן אֲכִילַת מִצָּה בְּלִילֵי הַפֶּסַחִים וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם הַרִי זֶה מְבָרֵךְ לְאַחֲרִים וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִים אֶף עַל פִּי שְׁאִינוּ אוֹכֵל עִמָּהּ:

כסוף משנה כל הברכות וכו' עד אף על פי שאינו אוכל ושותה עמהם. סוף פרק ראוהו בית דין (ראש השנה דף כ"ט) תני אהבה בריה דרבי זירא כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא בעי רחבה ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו ופשטינן דכיון דאכילת מצה וקידוש אי"א בלא הנאה והנאה אי"א בלא ברכה נמצאת המצוה תלויה בברכת הנאה ומפיק כלומר ואפילו אינו אוכל ושותה עמהם דאילו אוכל ושותה פשיטא דמפיק ומאי קא מיבעיא להו:

יא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ בְּרָכָה מִן הַבְּרָכוֹת מִתְחַלְתָּהּ וְעַד סוּפָהּ וְנִתְכַּוֵּן לְצֵאת בָּהּ יְדֵי חוּבָתוֹ יֵצֵא וְאֵף עַל פִּי שְׁלֹא עָנָה אָמֵן. וְכָל הָעוֹנָה אָמֵן אַחַר הַמְּבָרֵךְ הָרִי זֶה כְּמְבָרֵךְ וְהוּא שְׂיִהְיֶה הַמְּבָרֵךְ חַיֵּב בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה. הָיָה הַמְּבָרֵךְ חַיֵּב מִדְּבָרֵי סוּפְרִים וְהָעוֹנָה חַיֵּב מִן הַתּוֹרָה לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ עַד שְׂיַעֲנֶנָּה אוֹ עַד שְׂיִשְׁמַע מִמֶּי שֶׁהוּא חַיֵּב בָּהּ מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹהוּ:

כסף משנה כל השומע ברכה וכו'. סוף פרק אלו דברים (ברכות נ"א:): תנן עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה ובגמרא (דף נ"ג:): למימרא דישאל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב כשלא אכל עמהם ובפרק לולב הגזול (סוכה ל"ח) אסיקנא דשומע כעונה א"כ כיון ששמע הברכה מתחלה ועד סוף יוצא י"ח ובראש פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה:): אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן שנים שאכלו כאחד אחד יוצא בברכת חבירו מאי קמ"ל תנינא שמע ולא ענה יצא. ואע"פ שדברי רבינו שמצריך שישמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה אמורים אצל יוצא בשמיעה לבד בלא עניית אמן ה"ה דאפילו עונה אמן אינו יוצא אלא אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה שהרי מאי דמשמע בגמרא שאינו יוצא אלא בשמיעת כל הברכה בעונה אמן היא: **וכל העונה אמן וכו'.** בס"פ אלו דברים (שם נ"ג:): ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך ואיכא תנא דפליג עליה התם דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן ופירש"י שממהרים לברך ליתן שכר ופסק רבינו דלא כרבי יוסי מדאמרין התם דא"ל רב לחייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך כלומר לפי שיותר טוב המברך מעונה אמן ולא אשכחן אמוראי דס"ל כר"י אלמא לית הלכתא כוותיה. וא"ת ע"כ בנתכוון לצאת עסקינן וא"כ מאי קמ"ל בעונה אמן הא אפילו לא ענה אמן אשמועינן רבינו דיצא. וי"ל דכשנתכוון ולא ענה אמן יצא ולא כמברך אבל כי ענה אמן יצא כמברך, א"י דאתא לאשמועינן דאע"ג דענה אמן צריך שיהא המברך חייב באותה ברכה: **והוא שיהיה המברך וכו'.** משנה בסוף פרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כ"ט) כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח: **היה המברך חייב וכו'.** למד כן מדבעיא לן פרק מי שמתו (ברכות דף כ') נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן למאי נפקא מינה לאפוקי אחרים י"ח אי אמרת דאורייתא אתי דאורייתא מפיק דאורייתא ואי אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח הא בהדיא שהמחוייב מד"ס אינו מוציא את המחוייב מן התורה. ומ"ש לא יצא י"ח עד שיענה קשה דהא בעונה עסקינן וכדפתח היה המברך וכו' והעונה

חייב מן התורה. וי"ל דעד אסיפא גריר דקאמר עד שישמע מפי מי שהוא חייב בו מן התורה כמוהו והכי קאמר בין שרוצה לצאת על ידי עניית אמן בין שרוצה לצאת ע"י שמיעה בלבד צריך שיהיה המברך חייב בה מן התורה כמוהו:

יב רבנים שנתוועדו לאכל פת או לשותות יין וברך אחד מהן וענו כלם אמן הרי אלו מתרין לאכל ולשותות. אבל אם לא נתכוננו לאכל כאחד אלא זה בא מעצמו וזה בא מעצמו אף על פי שהן אוכלין מכפר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו. במה דברים אמורים בפת ויין בלבד אבל שאר אכלים ומשקים אינן צריכין הסבה אלא אם ברך אחד מהן וענו כלן אמן הרי אלו אוכלים ושותין. ואף על פי שלא נתכוננו להסב כאחד:

ההראב"ד רבים שנתוועדו כו' עד להסב כאחד. כ' הראב"ד ז"ל תמיה אני למה הניח איכא דאמרי דמשמע לרבי יוחנן פת ויין מהניא לה הסיבה אבל שאר מילי לא מהניא להו הסיבה וכל חד מברך לנפשיה והוא חומרא עכ"ל:

כסף משנה רבים שנתוועדו וכו'. משנה פ' כיצד מברכין (שם דף מ"ב) היו יושבים לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן ופירש"י היו יושבים בלא הסיבת מטות שמנהגם היה לאכול ולשתות בהסיבה כל אי מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסיבה ואמרינן בגמרא דכי אמרו ניזיל וניכול נהמא בדוך פלן הרי הוא כאילו הסבו ואחד מברך לכולן וז"ש רבינו רבים שנתוועדו. וגרסינן תו בגמרא (דף מ"ג) אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ור' יוחנן אמר אפילו יין נמי בעי הסיבה א"ד אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסיבה אבל יין לא מהניא ליה הסיבה ור"י אמר אפילו יין נמי מהני ביה הסיבה, ופסק הרי"ף והרמב"ן ז"ל כלישנא קמא דר"י וכתב הרא"ש ז"ל דהיינו טעמא דכיון דברכות דרבנן הלך אחר המיקל ולישנא קמא מיקל הוא דבשאר דברים בלא הסיבה נמי אחד מברך לכולן. ובזה מתיישבים דברי רבינו ונסתלקה מעליו השגת הראב"ד שכתב תמיה אני למה הניח איכא דאמרי וכו' והוא חומרא עכ"ל. ומצאתי תשובה אחת שהשיב רבינו על זה לחכמי לוניל וז"ל השאלה יורנו מורנו ורבינו למה נניח איכא דאמרי דמשמע לר' יוחנן פת ויין הוא דמהניא להו הסיבה אבל שאר דברים לא מהניא וכל חד וחד מברך לנפשיה ולא הוי חיובא: **תשובה** הדבר ידוע כי הפת חשוב מן הכל וכן היין חשוב מכל המשקים ומכל הפירות ולפי חשיבות הדבר שמברכין עליו אנו מברכין לכל אחד ואחד בפני עצמו ולפי

זה הפירוש שעלה על דעתכם בהנהו תרי לישני נמצאו שאר הפירות והמשקין חשובים מהפת והיין שהרי הפת והיין אחד מברך לכולן אם נתוועדו או הסבו ובשאר הפירות אפילו שנתוועדו או הסבו לא יברך אחד לכולן אלא כל אחד יברך לעצמו הפך גדול יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא ולא הכין הוא פירוש הני תרי לישני אלא התרי לישני חד טעמא אית להו ואין לשם חילוק בענין אלא בשינוי המימרא בלבד ויש מקומות בגמרא כזה שמקפיד על נוסח המימרא היאך היתה אע"פ שאין ביניהם הפרש בענין וזהו הפירוש א"ר לא שנו אלא פת דבעיא הסיבה פירוש ואח"כ יברך אחד לכולן אבל לא הסבו לא אבל שאר דברים לא בעו הסיבה אלא אחד מברך לכולן אע"פ שלא הסבו ור' יוחנן אמר אפילו יין נמי בעי הסיבה איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה שיהא אחד מברך לכולן הא לא הסבו כל אחד מברך לעצמו ודין זה בפת בלבד אבל שאר דברים אין בהם דין זה כדי שנאמר מהניא להו הסיבה אלא בלא הסיבה נמי כן הוא ור"י אמר אפילו יין נמי כל אחד מברך לעצמו ואם הסבו אחד מברך דמהניא ביה הסיבה עכ"ל: ואיני יודע ליישב הסוגיא כפי פירוש רבינו בהני תרי לישני דאיתא בתר הכי מיתבי בא להם יין כל אחד מברך לעצמו עלו והסבו בא להם יין אע"פ שכל אחד בירך לעצמו אחד מברך לכולן כלומר דאין ברכה ראשונה פוטרנו כיון שאינו במקום סעודה להיאך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעיא הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה קשיא רישא שאני אורחים דדעתיהו למעקר ולהך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסיבה קשיא סיפא שאני התם דמגו דקא מהניא הסיבה לפת מהניא ליין עכ"ל הגמרא. והשתא בשלמא אם פירוש דברי רב בלישנא בתרא לא שנו אלא פת דמהניא לה הסיבה אבל יין וכל שאר הדברים לא מהניא להו הסיבה דאע"פ שהסבו כל אחד ואחד מברך לעצמו היינו דפריך ליה מסיפא דברייתא דקתני בא להם יין אחד מברך לכולן אבל אם פירוש דברי רב ללישנא בתרא כמ"ש רבינו בתשובה דה"פ לא שנו אלא פת דמהני ליה הסיבה שיהא אחד מברך לכולן הא לא הסבו כל אחד מברך לעצמו ודין זה בפת בלבד אבל שאר הדברים אין בהם דין זה כדי שנאמר מהניא להו הסיבה אלא בלא הסיבה נמי כן הוא מאי פריך לרב מסיפא אדרבא סיפא אתיא ליה שפיר דקתני אחד מברך לכולן ורישא הוא דקשיא ליה דקתני כל אחד מברך לעצמו כלומר אבל אחד לכולן לא. ועוד דלפי דברי רבינו בתשובה שאין חילוק בין שתי הלשונות לענין הדין לא שייך למימר להיאך לישנא קשיא רישא ולהאיך לישנא קשיא סיפא כיון דתרווייהו חד דינא קאמרי אי קשיא רישא לתרווייהו קשיא ואי קשיא סיפא לתרווייהו קשיא. וצ"ל שהיתה לרבינו גירסא אחרת בגמ'. אח"כ מצאתי כתוב שהרמ"ה השיג עליו השגה זו והשיג עליו עוד על מ"ש דלפי חשיבות הדבר שמברכים אנו מצריכים ברכה לכל אחד ואחד בפני עצמו אדרבא לפי חשיבות הדבר שמברכין עליו ברכתו חשובה להוציא בה את

הרבים י"ח. ואלולי תשובה זו דברי רבינו פה מיושבים כמ"ש לעיל שפסק כלישנא קמא לקולא במידי דרבנן. וכיוצא בזה מצאתי להרמ"ך שכתב וז"ל אע"פ שפסק כלישנא קמא נראים דבריו מההיא דפרגיות (ברכות ל"ח) שנתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך ומההיא דכותבות (שם ל"ו) שנתן ר"ג רשות לר"ע לברך ומההיא דאמרינן אחד מברך לכולן משום ברוב עם הדרת מלך נמצא דלכל דבר שיש בו רוב עם טפי עדיף כשמברך אחד בעבור כולם וכן דעת רב אלפס וההיא דפרק כל הבשר דבריק כל חד לנפשיה מפרשינן ליה דוקא בשנים עכ"ל:

לחם משנה רבים שנתועדו לאכול וכו'. על התשובה של הרמב"ם ז"ל כבר ידוע הספק שפסק ב"י ז"ל. ועוד יש לי להקשות דלמה ליה לרבינו לדחוקי נפשיה בהאי לימא דודאי כל שאר הדברים הם פחותין מהיין ומהפת ולכולהו לישני לא בעי הסיבה אלא בלא הסיבה נמי אחד מברך לכולן דלישנא קמא קאמר אבל יין לא בעי הסיבה דר"ל וכ"ש שאר הדברים ואפילו ר' יוחנן לא פליג אלא ביין אבל בשאר הדברים מודה ולישנא בתרא נמי לא קאמר דצריך הסיבה אלא בפת ולהכי לא מוקי מתניתין אלא בפת כדקאמר לא שנו אלא בפת דמהניא הסיבה ולא מוקי מתניי בשאר הדברים משמע דבשאר דברים אין צריך הסיבה כלל ואתא ר' יוחנן ופליג ביין ואמר דמועיל בו הסיבה ובשאר הדברים לא פליג אלא דאינו צריך. ולפי זה אתי רבינו ז"ל ככולהו לישני ודברי הגמרא מהניא הסיבה ולא מהניא הווי, זה נראה לע"ד בהאי שקלא וטריא כפשטן. ועוד קשה לחכמי לונז"ל דהקשו על רבינו ז"ל דפסק כלישנא קמא משמע דס"ל כדכתב הרא"ש ז"ל דלעולם שאר הדברים הם פחותים מן הפת אבל בהא פליגי תרי לישני ללישנא קמא מידי דחשוב בעי הסיבה מידי דלא חשוב לא בעי הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן דהחשיבות הוא לברך כל אחד ואחד לעצמו וכסברת רבינו ז"ל ולהכי שאר הדברים לא בעו הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן ור' יוחנן נמי לא פליג אלא ביין אבל בשאר הדברים מודה וללישנא בתרא הוי איפכא דמידי דחשוב מהניא הסיבה אבל מידי דלא חשוב לא מהניא ביה הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן דהחשיבות הוא לברך אחד לכולן דברוב עם הדרת מלך וכסברת הרמ"ה ז"ל שהזכיר הב"י ולהכי שאר הדברים שהם פחותים כל אחד מברך לעצמו. כך נראה מחכמי לונז"ל בדברי הגמרא וכן פירש הרא"ש ז"ל ולהכי הקשו על רבינו ז"ל דלמה הניח לישנא בתרא ופסק כלישנא קמא והשתא איכא לאתמוהי מנא להו הא בדברי הגמרא כדי להקשות על דברי רבינו ז"ל לימא דכולהו לישני סברי דהחשיבות הוא כל אחד מברך לעצמו וכדברי רבינו ז"ל ויפורשו הלשונות כדכתיבנא שפיר ולכולהו שאר דברים לא צריכים הסיבה ואל יהיה כאן השגה על רבינו ז"ל דלכאורה נראה הפירוש שכתבתי הוא מרווח יותר מהפירוש שהם פירשו בגמרא. ונראה לתרץ דרבינו סבר דכי היכי דהפת והיין הם

חשובים מכל שאר הדברים כן הפת ג"כ חשוב מן היין וכדדייק לישנא שהתחיל בתשובה, הדבר ידוע כי הפת חשובה מהכל וכן היין חשוב מכל שאר המשקים ומכל הפירות דבפת קאמר מן הכל כלומר בין באוכלין בין במשקים וביין הזכיר שהוא חשוב מן המשקים והפירות לבד וא"כ כי היכי דלא אמרי ששאר דברים חשובים מן הפת והיין משום יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא מהך טעמא גופיה לא נימא דהיין חשוב מהפת וא"כ אם יפורשו הלשונות כמו שפירשתי ע"כ ללישנא בתרא יהיה היין חשוב מהפת דבפת מהניא הסיבה וביין לא מהני הסיבה לכך פירש רבינו ז"ל מה שפירש דלפי פירושו ניחא וחכמי לונני"ל ג"כ הוכרחו לפרש מה שפירשו מהך טעמא כדי שלא נאמר דהיין חשוב מהפת ולכך פירשו דפליגי לישני בהכי מידי דלא חשוב בעי הסיבה מידי דחשוב לא בעי הסיבה והחשיבות הוא לברך כל אחד לעצמו או אחד מברך לכולן כדכתיבנא. והשתא אתי שפיר דלכולהו לישני שאר דברים פחותים מן היין והיין פחות מהפת. ורבינו ז"ל לא נראה לו לפרש כן משום דס"ל דאין להעלות על הדעת ללישנא בתרא דהחשיבות הוא לברך אחד לכולן אלא לעולם לכולהו לישני החשיבות לברך כל אחד לעצמו ולפיכך פירש מה שפירש. אך ליישב פירושו כפי הגירסא אשר בגמרא לא ידעתי ליישב הסוגיא אם לא שנאמר שגירסא אחרת היתה לו שם :

יג כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מִבְּרַךְ בְּרָכָה מִכָּל הַבְּרָכוֹת כְּלוֹן אֶף עַל פִּי שְׂלֹא שָׁמַע הַבְּרָכָה כְּלָהּ מִתְחַלְתָּהּ וְעַד סוּפָהּ וְאֶף עַל פִּי שְׂאִינוּ חַיֵּב בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה חַיֵּב לְעֲנוֹת אָמֵן. וְאִם הָיָה הַמְּבָרֵךְ (עֲכוּ"ם אוֹ) אֶפִּיקוֹרוֹס אוֹ כּוֹתֵי אוֹ תִּינוּק הַמְּתַלְמֵד אוֹ שְׁהָיָה גְדוֹל וְשָׁנָה מִמְּטַבֵּעַ הַבְּרָכָה אֵין עוֹנֵין אַחֲרֵיהּ אָמֵן :

כסף משנה כל השומע אחד מישראל וכו'. משנה סוף פרק אלו דברים (שם נ"א:) עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה משמע דבישראל אע"פ שלא שמע כל הברכה עונה לאחריו אמן והיינו בשאינו חייב בה דאילו חייב בה צריך שישמע כל הברכה כמו שנתבאר כאן ובגמרא וכתבתיו בפרק זה. וכתב הרא"ש ז"ל שאמרו בירושלמי עכו"ם שבירך עונין אחריו אמן לפי שאין דרך עכו"ם לכוין לעבודתו כשמזכיר את השם כלום אלא לבורא עולם הוא מכוין. וגם רבינו יונה ז"ל כתב דאיתא בירושלמי א"ר ברכיה אני עונה אמן אחר כל המברכין משום ברוך תהיה מכל העמים. ובפרק אלו דברים בעי שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן א"ל אחר הכל עונין אמן חוץ מהתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד הם עשויין. ויש לתמוה על רבינו שכתב דאין עונין אמן אחר עכו"ם

ואפשר לדחוק ולומר דלצדדין קתני אם היה עכו"ם או אפיקורוס או כותי לא יענה אם לא שמע כל הברכה אבל כששמע כל הברכה עונה אמן ובתינוק המתלמד אע"פ ששמע כל הברכה לא יענה. ויותר נראה לומר דס"ל לרבינו דכיון דבמתני' לענין עניית אמן הזכירו כותי ולא עכו"ם משמע דדוקא אחר כותי הוא דעונה כי שמע כל הברכה אבל אחר עכו"ם אפילו שמע כל הברכה לא יענה ואע"ג דבירושלמי אמרו דאחר עכו"ם נמי עונה כיון דבגמרא דידן לא הוזכר ופשטא דמתני' מוכח דאין עונין הכי נקטינן. והא דמפלגינן בין כותי לעכו"ם היינו בימי חכמי המשנה אבל אחר כן כשעשאו כעכו"ם גמורים לכל דבריהם כדאיתא פ"ק דחולין אין חילוק בין כותי לעכו"ם ואחר שום אחד מהם אין עונין אמן אפילו שמע כל הברכה מראש ועד סוף והיינו דרבינו בחדא מחתא מחתינהו לעכו"ם וכותי ותינוק. והטור בא"ח סימן רט"ו העתיק לשון רבינו והשמיט עכו"ם מלשון רבינו ואם כך היתה נוסחתו בספרי רבינו היא גירסא נכונה. ורבינו דקדק בלשונו שכתב או תינוק המתלמד כלומר דהא דאין עונין אמן אחר התינוק היינו דוקא בשעה שהוא מתלמד אבל כשאומר לפטור עצמו עונין אחריו לרמוז למה שאמרו בגמרא וה"מ בדלא עידן מפטריהו אבל בעידן מפטריהו עונין: **ומ"ש או שהיה גדול ושינה וכו':**

לחם משנה **כל השומע אחד מישראל וכו'.** לכאורה משמע דהכי קאמר לא מיבעיא אם חייב וצריך לצאת דיענה אמן אלא דאפילו שאינו חייב יענה וקשה דבחייב וצריך לצאת אינו יוצא בעניית אמן אם לא שמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה אפילו שיענה אמן כדמשמע בגמרא וכדכתב רבינו לעיל ורבינו קאי היכא דלא שמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה שכן כתב אע"ג שלא שמע וכו' ואע"פ שאינו חייב וכו'. וי"ל דהך אע"פ הוי כמו שאין לו לא מיבעיא וה"ק אע"ג שאינו חייב ואין צריך לצאת ואם כן לא היה לו לענות אפילו הכי יענה: **ואעפ"י שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן.** רבינו סובר שמ"ש במתניתין בפרק אלו דברים (דף נ"א): ועונים אמן אחר ישראל המברך דהוי חיובא לענות אמן אבל הטור בסימן רט"ו כתב דלא הוי חיובא אלא רשות אם רצה לענות עונה מה שאין כן בעכו"ם המברך שאינו רשאי לענות. וא"ת לדברי רבינו ז"ל מה הקשו בגמרא (דף נ"ג): למימרא דישאל אע"ג דלא שמע כל הברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק מאין ראה המקשה דמתניתין קאמרה דיוצא דלא קאמרה אלא דחייב לענות אעפ"י שאינו יוצא בשלמא לדברי הטור ז"ל יש לומר דהמקשה היה סבור דעונים דמתניתין חיובא הוא ולכך קאמר דודאי ליכא חיובא בעניית אמן כשאינו רוצה לצאת וכסברת הטור ז"ל ולכך על כרחין משמע ליה מתניתין ברוצה לצאת ולכך קאמר עונים דהוי חיובא לצאת ותירץ לו המתירץ דמתניתין לאו חיובא הוא אלא רשות ואיירי בשלא אכל עמהן והוא הדין כשאכל עמהן ואינו רוצה לצאת דהיינו הך אבל לרבינו ז"ל מהיכא תיסק אדעתיי דמקשה דמתניתין קאמר דנפיק. וי"ל דגם לדעת

רבינו ז"ל י"ל דהוא סבור בהמקשה כסברת הטור ז"ל דודאי בשאינו רוצה לצאת ליכא חיובא ולכך ודאי דמיירי בשרוצה לצאת וחדש לו המתרץ דאפילו בשאינו רוצה לצאת איכא חיובא וזהו שאמר כשלא אכל עמהן והוא הדין כשאכל ואינו רוצה לצאת והוא נכון לדעת רבינו ז"ל: **ואם היה המברך (עכו"ם או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריהן אמן.** אע"ג דבמשנה אמר דבכותי אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה יענה ס"ל לרבינו ז"ל דהיינו דוקא קודם שגזרו על הכותים וכדכתב בפירוש המשנה אבל השתא הוו כעכו"ם ובעכו"ם ס"ל דלא יענה אמן אחריו ודלא כירושלמי ועיקר הנוסחא בדברי רבינו ז"ל עכו"ם או מין או כותי דאי הנוסחא כותי ולא עכו"ם כנוסחת בעל הטורים דמשמע דבעכו"ם מודה דיענה אמן כירושלמי א"כ כותי למה לא כתב שאם שמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה שיענה דאפילו דדיינין ליה כעכו"ם יענה אלא ודאי עכו"ם לא יענה דלא כירושלמי והשתא הכותי כעכו"ם ולא יענה אפילו שמע כל הברכה וכן נראה מדברי רבינו ז"ל בפירוש המשנה, ע"כ לא הבינותי מה שכתב מוהררי"ק ז"ל בספרו דאם הנוסחא בדברי רבינו ז"ל כדברי בעל הטורים שלא הוזכר עכו"ם היא נכונה לא ידעתי ליישבו כדכתיבנא:

ד כָּל הָעוֹנָה אָמֵן לֹא יַעֲנֶה לֹא אָמֵן חֲטוּפָה וְלֹא אָמֵן קְטוּפָה וְלֹא אָמֵן קְצָרָה וְלֹא אָרְכָה אֶלָּא אָמֵן בֵּינוּנִית. וְלֹא יִגְבִּיחַ קוּלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְּבָרֵךְ. וְכָל [ד] מִי שֶׁלֹּא שָׁמַע אֶת הַבְּרָכָה שֶׁהוּא חָיֵב בָּהּ לֹא יַעֲנֶה [ה] אָמֵן בְּכָלֵל הָעוֹנִים:

כסף משנה כל העונה אמן וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ז) ת"ר אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה. ופירש"י חטופה שקורא את האל"ף בחטף ולא בפת"ח והוא צ"ל אָמֵן ואומר אָמֵן. קטופה שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא נכרת. יתומה שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן. ורבינו יונה כתב חטופה הוא שחוטף המלה ואומר במהירות. קטופה הוא שאינו מזכיר כל האותיות וי"ג קצרה ויהיה ההפרש שבין קצרה לקטופה שהקטופה ר"ל שאינו מזכיר הנו"ן וקצרה שאין מזכיר האל"ף. ורבינו אפשר שגורס ולא קצרה ואפילו אם לא גריס לה הכא למד שלא תהיה קצרה מדאמרינן שם כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו. ומ"ש ולא ארוכה. מימרא דרבה בב"ח שם שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה: **ולא יגביה קולו וכו'.** (שם מ"ה) בריש פירקא מימרא דרב חנן בר אבא: **וכל מי שלא שמע וכו'.** כבר כתבתי שכך פי' רש"י לאמן יתומה וכן פירש בירושלמי וכתב רבינו דהיינו דוקא בברכה שנתחייב

בה אבל אם לא נתחייב בה יכול לענות אמן יתומה וראיה מדאמרינן בהחליל (סוכה דף נ"א:) שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפין בסודרין כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעי וקא ענו אלא היינו טעמא לפי שכבר התפללו כל אחד ואחד ולא היו מחוייבין בברכות שמברך ש"ץ היו יכולים לענות אמן אע"פ שלא שמעו הברכה וכן דעת ה"ר יונה ז"ל ורש"י תירץ בע"א:

לחם משנה וכל מי שלא שמע את הברכה שהוא חייב בה לא יענה אמן בכלל העונים. משמע דמה שהוצרך לומר שהוא חייב הוא כדי לתרץ ההיא קושיא מאלכסנדריא של מצרים וכדחילק רבינו נסים ז"ל דהיינו בברכה שהוא חייב בה וצריך לצאת ולכך כיון דצריך לצאת לא יענה אמן דאינו יוצא באותה הענייה. וקשה דבמאי עסקינן אי דלא שמע הברכה כלל אפילו מי שאינו צריך לצאת לא יענה דהא למעלה אפילו במי שאין חייב הצריך שישמע הברכה שכן כתב אע"פ שלא שמע וכו' משמע דסופה מיהא בעי לשמוע, מיהו לזה י"ל דמ"ש רבינו למעלה הוא לחיובא דוקא אבל למצוה אפילו שלא ישמע סופה מצוה. אבל קשה מה השמיענו כאן הא למעלה השמיענו יותר דאפילו ששמע הברכה בסופה אם לא שמעה כולה לא יצא ידי חובתו וכל שכן היכא דלא שמעה כלל. ואי איירי רבינו ז"ל במי שלא שמעה כולה אלא סופה ולהכי קאמר דדוקא מי שחייב ורוצה לצאת לא יענה אבל מי שאינו רוצה לצאת יענה מכל מקום קשה דכבר אמר רבינו ז"ל הדין זה למעלה. וי"ל דרבינו איירי במי שלא שמע הברכה כולה אלא סופה ובא להשמיענו דאפילו יהיו רבים העונים ובודאי שהם אינן עונים אמן יתומה ואם כן הוה אמינא דיכול לענות עמהן קמ"ל דלא יענה אמן בכלל העונים ודלא כרבינו האי שכתב הרב ב"י בא"ח סימן קכ"ד שמי ששמע רבים מישראל שעונים אמן וחזקתן שאין עונים אלא א"כ שמעו הברכה כתיקנה אין חוששין לאמן יתומה:

טו כָּל הַמְּבָרֵךְ בְּרָכָה שְׂאִינָה צְרִיכָה הָרִי זֶה נוֹשֵׂא שֵׁם שְׁמַיִם לְשׁוֹא וְהָרִי הוּא כְּנֹשֵׁבֶע לְשׁוֹא וְאָסוּר לְעֲנוֹת אַחֲרָיו אָמֵן. הַתִּינוּקוֹת מְלַמְּדִין אוֹתָן הַבְּרָכוֹת כְּתִקּוּנָן וְאָף עַל פִּי שֶׁהוּא מְבָרְכִין לְבִטְלָה בְּשַׁעַת לְמוּד הָרִי זֶה מִתְּר. וְאִין עוֹנִין אַחֲרֵיהוֹן אָמֵן. וְהַעוֹנָה אַחֲרֵיהוֹן אָמֵן לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ:

כסף משנה כל המברך וכו'. בפרק אין עומדין (ברכות ל"ג:): התינוקות מלמדים אותן וכו'. ס"פ אלו דברים (שם נ"ג:): בעא מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר התינוקות של בית רבן אמר ליה אחר הכל עונים אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד הם עשויין. משמע מהכא שמלמדין

אותן הברכות בהזכרת השם כתיקונן בלא שום שינוי דאל"כ אפילו אחר גדול נמי אין עונין. ומ"ש והעונה **אמן וכו'**, היינו אפילו שלא בשעת לימודם אלא שמברכין לפטור עצמן העונה אחריהם **אמן** לא יצא י"ח לפי שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח כדתנן בסוף ראוהו ב"ד (ר"ה כט):

טז כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגנה. והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות הרי זה ^[נ] משבח. כגון אחר ^[ז] בונה ירושלים בברכת המזון ואחר ברכה אחרונה של קריאת שמע ^[ח] של ערבית. וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות עונה בה אמן אחר עצמו:

כסף משנה כל העונה אמן וכו'. ר"פ שלשה שאכלו (ברכות מ"ב): תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך ה"ז מגונה ל"ק הא דעני אמן אחר כל ברכה וברכה והא דעני אמן בבונה ירושלים והטעם דאמירת אמן מורה שכבר גמר ברכותיו ואין לו לומר יותר וכשעונה אחר כל ברכה וברכה ה"ז מגונה שמראה בכל פעם שמסיים ואח"כ חוזר ומברך. וכתב רש"י שאחר סיום כל ברכות עונה אמן ואפילו אחר גאל ישראל דשחרית וערבית ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפלה כיון שצריך לאומרו: **וכתב** ה"ר יונה ז"ל שהגאונים ז"ל כתבו עוד שאחר אכילת פירות צריך לברך ומ"ש בתוספתא אחר המצות ואחר הפירות ועונה בסוף אמן ה"ז דרך בורות לא אמרו אלא בברכה שלפניו שאם משברך על עשיית המצות יענה אמן קודם העשייה נראה כמפסיק וכן בברכת הנהנין אבל בברכה אחרונה סוף ברכה נקראת וצריך לענות אמן. ואין כן דעת רבינו אלא שאין לענות אמן אחר ברכותיו אלא בשני תנאים. האחד שיהיו הברכות ההם שעונה אחר אחרונה שבהם אמן בסוף הענין לא בתחלתו וזהו שמעטו בתוספתא ברכת המצות שרובן יש בהם ברכה בתחילה ולא בסוף. והתנאי השני שיהיו שתי ברכות או יותר סמוכות ואז יענה אמן אחר הברכה שהיא סוף כל הברכות ההם אבל אם היתה ברכה אחת לבד אע"פ שהיא אחרונה לא יענה אחריה אמן וזהו שמיעטו בתוספתא ברכת הפירות וסתמא קתני ל"ש ברכה שבתחלה ול"ש ברכה שבסוף ולמדנו כן רבינו במ"ש והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות שבאומרו סוף ברכות משמע שצריך שיהיו שתי ברכות או יותר ובאומרו אחרונות למדנו דדוקא בברכות אחרונות שייך עניית אמן אבל לא בברכות ראשונות ובאומרו ואחר ברכה אחרונה של ק"ש של ערבית נתכוון לומר דדוקא של ערבית שהוא מברך אחריה שתי ברכות אבל אחר ברכה אחרונה של ק"ש של שחרית שאין שם אלא ברכה אחת אינו עונה אחריה אמן וכ"כ ה"ר יונה שזה דעת רבינו שלא

לענות אמן אחר גאל ישראל דשחרית. ומ"ש בספרי רבינו פי"ט מה' תפלה סדר תפלות הציבור כך הוא וכו' עד שמברך גאל ישראל אמן י"ל דהתם לא שיענה אמן אחר ברכותיו אלא שימהר לגמור גאל ישראל קודם שליח ציבור ויענה אחר שליח ציבור. ויותר נראה לומר שאמן הכתוב שם ט"ס הוא וצריך למוחקו ובגירסת ה"ר מנוח ליתיה וכן מצאתי בספר מדוייק :

יז וְלָמָּה יַעֲנֶה אָמֵן אַחַר בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם וְהָרִי אַחֲרֶיהָ בְּרַכַּת הַטּוֹב וְהַמְטִיב. מִפְּנֵי שֶׁבִּרְכָּה זוּ בִּימֵי חַכְמֵי מִשְׁנָה תִּקְנוּהָ וְכֵאלּוּ הִיא תּוֹסֶפֶת. אֲבָל סוּף עֶקֶר הַבְּרָכוֹת שֶׁל בְּרַכַּת הַמְּזוּן הִיא ^[ט] בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. וְלָמָּה לֹא יַעֲנֶה אָמֵן אַחַר אֲהַבַת עוֹלָם מִפְּנֵי שֶׁהִיא סוּף בְּרָכוֹת רֵאשׁוֹנוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע, וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּהַ מְבָרְכוֹת שֶׁמְבָרְכִין אוֹתָן תִּתְחַלֵּה לְדַבֵּר, כְּגוֹן בְּרָכוֹת שֶׁמְבָרְכִין לִפְנֵי קְרִיאַת מְגִלָּה וְהַדְּלָקַת נֵר חֲנֻכָּה. לְמַעַן לֹא יִפְסִיק בְּאָמֵן בֵּין בְּרָכָה וּבֵין הַדְּבָר שֶׁבִּרְךְ עָלָיו :

כסף משנה ומ"ש רבינו ולמה לא יענה אמן אחר אהבת עולם וכו'. בא ליתן טעם לתנאי הראשון שאין עונין אמן בסוף ברכות שהם ראשונות :

יח וְלָמָּה לֹא יַעֲנֶה אָמֵן אַחַר בְּרַכַּת הַפְּרוֹת וְכִיּוּצָא בְּהַ. מִפְּנֵי שֶׁהִיא בְּרָכָה אַחַת וְאֵין עוֹנִין אָמֵן אֶלָּא אַחַר בְּרָכָה אַחְרוֹנָה שֶׁקִּדְמָה אוֹתָהּ בְּרָכָה אַחֶרֶת אוּ בְּרָכוֹת כְּגוֹן בְּרָכוֹת הַמְּלָךְ וּבְרָכוֹת כְּהֵן גְּדוֹל וְכִיּוּצָא בְּהֵן, לְהוֹדִיעַ שֶׁכָּבֵר הַשְּׁלִים כָּל בְּרָכוֹתָיו וּלְפִיכֵךְ עוֹנֶה אָמֵן :

ההראב"ד ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן. כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכבר אמרו הטעם לברכת המצות ומה בין ברכת הפירות לברכת המצות ואם אמר על ברכה אחרונה של ז' המינים גם זה הבל כי בודאי על אותה ברכה עונין אמן אחריה ואין חוששין לדבריו עכ"ל :

כסף משנה ומ"ש ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכו'. בא ליתן טעם לתנאי השני שהוא שאין עונין אמן אחר ברכה אחת אף ע"פ שהיא אחרונה וברכות המלך וברכות כ"ג מפורשות במשנה פרק ואלו נאמרים (סוטה דף מ' טעם

מ"א) וברכות כ"ג שנויות עוד ביומא פרק בא לו (דף ס"ח) שאחר קריאת התורה היה מברך שמונה ברכות ובסופן עונה אמן: **וכתב** הראב"ד לא ידעתי מהו זה וכו' ואין חוששים לדבריו עכ"ל. ביאור דבריו כי הוא ז"ל נסתפק במ"ש רבינו ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות אם אמר כן על ברכה ראשונה או על ברכה אחרונה ולכך אמר אם אמר על ברכה ראשונה טעמא בכלל ברכת המצות דהיינו כדי שלא יפסיק באמן בין הברכה ובין הדבר שבירך עליו ומה צורך לטעם אחר ואם בא ליתן טעם למה לא יענה אמן אחר ברכה אחרונה של שבעת המינין כלומר דאילו בשאר המינין ברכה אחרונה היא בורא נפשות רבות ולפום גמרא דידן אינה חותמת בברוך ס"ל להראב"ד דאינו עונה אמן אחריה ולכך אמר שאם כוונת רבינו ליתן טעם למה לא יענה אמן אחר ברכה אחרונה של ברכת הפירות של שבעת המינים גם זה הבל כו' ואין חוששין לדבריו כלומר אלא ברכה אחרונה מצטרפת לראשונה והו"ל שתים ועונה אמן אחריהם כדעת הגאונים ז"ל. ואין זו השגה לרבינו שהרי הוא מפרש פ"י יפה בתוספתא כמו שכתבתי ונתן טעם לשבח לדבריו כמבואר בלשונו:

יט | כָּל הָאוֹכֵל דָּבָר הָאָסוּר בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בְּשִׁגְגָה אֵינוֹ מְבָרָךְ
עָלָיו לֹא בִּתְחִלָּה וְלֹא בְּסוֹף. כִּי צָד. הֲרִי שְׂאֵכֵל טָבֵל שֶׁל דְּבָרֵיהֶם
אוֹ שְׂאֵכֵל מַעֲשֵׂר רָאשׁוֹן שֶׁלֹּא נָטְלוּ תְרוּמוֹתָיו אוֹ מַעֲשֵׂר שְׁנִי
וְהִקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ כְּהִלְכָתוֹ אֵינוֹ מְבָרָךְ. וְאִין צָרִיךְ לוֹמַר אִם
אָכַל נְבִלוֹת וְטִרְפוֹת אוֹ שָׁתָה יַיִן נִסְךְ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ:

ההראב"ד | כל האוכל דבר האסור כו' עד לא בתחלה ולא בסוף עד סוף הפרק.
כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה טעות גדולה שלא אמרו שאין מברכין אלא שאין
מזמנין עליהם לומר שאין להם חשיבות קביעות הואיל ואוכלין דבר האסור
והוא כעין אכילת פירות שאין להם קבע לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה
לא יברכו הואיל ונהנו עכ"ל:

כסף משנה | כל האוכל דבר האסור וכו': כתב הראב"ד טעה בזה טעות גדולה
וכו' למה לא יברכו הואיל ונהנו עכ"ל. טעמו מדתנן (ברכות מ"ה) שלשה
שאכלו כאחד חייבין לזמן אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר
שני והקדש שלא נפדו אין מזמנים עליהם ומשמע ליה ז"ל דלא אמרו אלא
שאין מזמנין עליהם אבל ברוכי מברכי. וכתב הרא"ש שנראה לו כדברי
הראב"ד ז"ל מדתניא בפרק קמא דסנהדרין (דף ו'): ובפרק הגוזל (ב"ק צ"ד)
ראב"י אומר הרי שגזל סאה חיטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה

כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' אלמא שחייב לברך אלא שברכתו הוא ניאוף עכ"ל. ואיני יודע למה דחה דברי רבינו בכך דהא תניא בפרק כל שעה ובפרק קמא דחלה ירושלמי תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר אושעיא ע"ש ובוצע ברך נאץ ה' הדא דאמרה בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר"י אומר אין עבירה מצוה א"ר אילא אלה המצות אם עשייתן כמצותן הרי הם מצות ואם לאו אינן מצות, ואין לדחות ולומר דאדרבה משם ראייה דטעמא דמצת מצוה היא הא לאו הכי שפיר מברך עליה, דהא איכא למימר דברכת המזון נמי מצוה היא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והא דנקט מצה להודיעך כחו דר' אושעיא דאע"ג דאיכא נמי מצות מצה מברך בסוף וההיא דגזל סאה חיטים נמי כדברי רבינו דייקא לפום נסחאי דידן שכתוב בהן כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ דמשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם היה מברך אינו אלא מנאץ הילכך לא יברך וגם לפי נוסחת הרא"ש י"ל דה"ק אם בא לברך אין זה מברך אלא מנאץ הילכך לא יברך ועוד דבהדיא תניא בתוספתא דמסכת דמאי פרק שני לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין לאדם דבר שהוא אסור לו ועל כולן אין מברכין עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אמן וגם מדברי רש"י בפירוש משנה קמייתא דפרק שלשה שאכלו משמע דס"ל דאין מברכין על דבר איסור וכן נראה שהוא דעת ה"ר יונה וגם הרשב"א סובר כן והביא ראייה מדתניא בפרק במה מדליקין (שבת דף כ"ג) הדמאי מברכין עליו ומזמנין עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק הוא לומר דמברכין כדי נסבא ואגב גררא דמזמנין ע"כ. וסובר רבינו שמה שאמרו אסור לברך עליה לאו דוקא אלא לומר שאינו צריך לברך עליה וכתב רבינו דאינו מברך לא בתחלה ולא בסוף משום דההוא טעמא דאבל בסוף דמים הוא חייב לו לא שייך אלא בגזל ולא בשאר איסורין ומעתה מתניתין דתנן בפרק שלשה שאכלו אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו אין מזמנין עליהן לאו דוקא זימון דה"ה אין מברכין עליהן אלא איידי דתנא רישא אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו מזמנין עליהם דאשמועי' דלא מיבעיא דמברכין עליהן אלא מזמנין נמי תנא נמי סיפא אין מזמנין אבל ה"ה דאין מברכין עליהן : **ומה שכתב רבינו בין בשגגה**. היינו לברכה שבסוף דאילו לשבתחילה לא שייך למימר בשגגה אינו מברך שהרי אינו יודע שהוא של איסור. ואמרו בגמרא טבל פשיטא לא צריכא בטבל דרבנן ה"ד בעציץ שאינו נקוב. מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו פשיטא לא צריכא שהקדימו בכרי כלומר שאחר שנתמרח ונעשה כרי קדם לוי ונטל מעשר ראשון קודם שנטל כהן תרומה גדולה נמצאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה וסד"א שיהא דינו כאילו הקדימו בשבלים שיתבאר בסמוך קמ"ל. מעשר שני והקדש

פשיטא לא צריכא שנפדו שלא כהלכתן מעשר שני שפדאו שלא בכסף צורה ואנן בעינן כסף צורה דכתיב וצרת הכסף הקדש שחללו ע"ג קרקע ואנן בעינן ונתן הכסף וקם לו ואשמועינן מתניתין דבכל הני אין מזמנין. ובהנך דקתני דמזמנים עליהם אמרינן דטעמא דדמאי משום דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילים את העניים דמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו היינו כגון שבעודו בשבלים קדם לוי ונטל מעשר ראשון קודם שנטל כהן תרומה גדולה נמצאת תרומה גדולה בתוך המעשר הזה ואשמועינן מתניי שכיון שהקדימו בשבלים דאכתי לא אידגן פטור מתרומה גדולה וכיון שיפריש תרומת מעשר מזמנין עליו ומעשר שני והקדש שנפדו כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש. ומ"ש רבינו או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו היינו אפילו ניטלה אחת מהן הואיל ולא ניטלה חבירתה אין מזמנין עליו:

לחם משנה כל האוכל דבר איסור וכו'. רבינו סובר מה שאמרו במתניתין בריש פרק שלושה שאכלו (דף מ"ה) דאין מזמנין ר"ל דאין מברכים עליהם. ונראה דהכריחו לזה הקושיא שהקשו התוספות התם מההיא דערכין דאע"ג דכהן אכיל תרומה וישראל חולין מצטרפין דאע"ג דאין הישראל יכול לאכול תרומה מדכהן יכול לאכול בישראל חולין א"כ ה"ה נמי באוכל טבל אע"ג דאין אחרים יכולים לאכול משלו הוא אוכל משלהם ולפי דעת רבינו ז"ל דסובר דבטבל אין מברכין מתורץ הקושיא דשאני הכא בטבל דאין ראוי לברכה וא"כ איך יצטרף בזימון שאומרים נברך שאכלנו וכו' הא הוא אין ראוי לברכה ולהכי סובר רבינו ז"ל דבכל דבר של איסור אין מברכין ומהך טעמא כתב לקמן בפרק תשיעי דבשמים של ערוה אין מברכין עליהם דאזיל לטעמיה וא"ת לדעתו הו"ל למתניתין לאשמעינן דאין מברכין וכל שכן דאין מזמנין תירץ הרב"י ז"ל דאידי דנקט רישא מזמנין להודיענו דאפילו זימון וכ"ש ברכה נקט סיפא אין מזמנין. אבל קשה לי על זה דא"כ אמאי לא הודיענו רבינו ז"ל לקמן בפ"ה גבי דין הזימון הנהו דמזמנין עליהן כיון דהוי חידוש טפי גבי זימון ולמה לא כתבם אלא לעניין ברכה דאיכא לאטעויי ולומר דבזימון אין מזמנין. והראב"ד ז"ל בהשגות סובר דדוקא נקט מתניתין זימון דאין מזמנין אבל ברכה מברכין וטעמא דאין מזמנין משום דהוי כאכילת פירות והרא"ש ז"ל הסכים לסברתו ואף על פי שהוא סבר דאפילו באכילת פירות מזמנין כשהשנים אכלו דגן והאחד פירות כדכתב הטור ז"ל בסימן קצ"ז מכל מקום גרוע הוא אכילת איסור מאכילת פירות לדעתו וחיזק סברת הראב"ד ז"ל מההוא דאמר בפרק הגוזל (ב"ק דף צ"ו) הרי שגזל חיטים טחנה ואפאה והפריש ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ משמע דמברך אלא דברכתו הוי ניאוץ. ול"נ לתרץ לדעת רבינו ז"ל דשאני התם דקנאה בשינוי דטחנה ואפאה ולכך מברך אלא שאמר נקרא ניאוץ אבל בשאין שם שינוי אסור לברך. וראיה לזה ממ"ש הרב המגיד בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה

דהיכא דגזל חיטים או קמח ועשאו פת דיוצא ידי חובתו בפסח שקנאו בשינוי ואי אמרת דלענין ברכה אפילו שקנאו בשינוי סובר רבינו ז"ל דאסור אי"כ היכי קאמר דלענין מצה יוצא הא שם השוה רבינו ז"ל הברכה והמצה שכן כתב שם זה הכלל כל שמברכין עליו וכו' משמע דברכה ומצה שוים אלא ודאי דהיכא דקנאו בשינוי סובר רבינו ז"ל שחייב לברך וא"כ אתי שפיר ההיא דגזל דאיירי בשינוי. וא"ת ההיא סברת ר' אליעזר היא דסבר דשינוי אינו קונה כדאמרו שם י"ל דהא דחי רבא לאביי התם דאמר דילמא דסבר שינוי קונה ושאני התם משום דהוי מצוה הבאה בעבירה וכוותיה קיימא לן. אבל מכל מקום קשה בעיני דרבא אמרו שם בדרך דילמא וליכא למפסק כוותיה וראיה לדבר דבשאר דילמא דקאמר שם רבא לא פסק כן רבינו ז"ל בהלכות גזילה כמבואר שם לכך נראה ודאי דרבי אליעזר סבר דשינוי אינו קונה וא"כ הדרא קושיא לדוכתא לדעת רבינו דהא קאמר התם דמברך אלא דהוא ניאוף והוא סבר דבשינוי אינו קונה ומניה נשמע לדידן דקי"ל דשינוי קונה היכא דליכא שינוי לא. ע"כ צריך לתרץ כתירוץ הרב ב"י בא"יח סימן קצ"ו ע"ש: **לא בתחלה ולא בסוף וכו'.** וא"ת למה כתב רבינו ז"ל בהלכות חמץ פרק ששי זה הכלל כל שמברכים עליו ברכת המזון ה"ל כל שמברכין עליו סתם דהא איהו סבר כאן דאינו מברך כלל. י"ל דנקט ברכת המזון דהוי מדאורייתא לדמותו למצוה דהוא חייב מן התורה:

ב אָבֵל אִם אָכַל דָּמַאי אָף עַל פִּי שְׂאִינֹו רָאוּי אֶלָּא לְעֲנִיִּים אוּ מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שְׁנֵטְלָה תְּרוּמָתוֹ אָף עַל פִּי שְׂלֵא נִטְל מִמֶּנּוּ חֶשְׁבֹּן תְּרוּמָה גְּדוּלָּה וְהוּא שְׁהִקְדִּימוּ בְּשֶׁבֶלִין, אוּ מַעֲשֵׂר שְׁנֵי וְהִקְדִּישׁ שְׁנֵפֶדוֹ אָף עַל פִּי שְׂלֵא נָתַן אֶת הַחֶמֶשׁ. הֲרִי זֶה מְבָרֵךְ תְּחִלָּה וְסוֹף. וְכֵן כָּל כְּיוּצָא בְּהוֹן:

הלכות ברכות - פרק שני

א סֵדֶר בְּרֵכַת הַמְּזוֹן כֶּךָ הִיא. רֵאשׁוֹנָה בְּרֵכַת הַזֵּן. שְׁנֵייה בְּרֵכַת הָאָרֶץ. שְׁלִישִׁית בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַּיִם. רְבִיעִית הַטּוֹב וְהַמְּטִיב. בְּרֵכַת

ראשונה משה רבנו תקנה. שניה תקן יהושע. שלישית תקן דוד
ושלמה בנו. רביעית חכמי משנה תקנוה:

כסף משנה סדר ברכת המזון וכו' עד והמטיב. ברייתא פי שלשה שאכלו
(ברכות מ"ח:): **ברכה ראשונה וכו'.** (שם) אמר רב נחמן משה תיקן לישראל
ברכת הזן בשעה שירד להם המן. יהושע תיקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו
לארץ. דוד ושלמה תיקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמד ועל ירושלים
עירך ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה ביום
שנתנו הרוגי ביתר לקבורה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. וכתב
הרמב"ן ז"ל בהשגות שאין מטבע לברכת המזון מן התורה אבל נצטוינו מן
התורה לברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו כענין ברכת מנימין רעיא בריך
רחמנא מאריה דהאי פתא ובאו הנביאים ותיקנו לנו נוסח מתוקן הלשון וצח
המליצה ושנינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך במהרה תחזירנה
למקומה ותבנה ירושלים כי הענין תיקון שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים
יאמר וכיוצא בזה כתבו הרא"ש והרשב"א ז"ל בפרק שלשה שאכלו:

ב הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית ואכלו פתן אין
מברכין לפניה. ומברכין לאחר סעדתן שתי ברכות בלבד כדי
שלא יבטלו מלאכת בעל הבית. ברכה ראשונה פתקונה. שניה
פותרת בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותרת בברכת
הארץ. ואם היו עושין בסעדתן בלבד או שהיה בעל הבית מסב
עמהן מברכין ארבע ברכות פתקונן כשאר כל אדם:

כסף משנה הפועלים שהיו עושין וכו'. ברייתא פרק היה קורא (ברכות דף
ט"ז) ופירש"י אין מברכין לפניה לפי שאינה מן התורה. וכתבו התוספות
וחותרת בברכת הארץ אף על גב דמדאורייתא הם יש כח ביד חכמים לעקור
דבר מן התורה הואיל וטרודים במלאכת בעל הבית, ואין צורך לזה שאין מנין
הברכות שאחר המזון מן התורה כנראה מדברי הרמב"ן ז"ל שכתבתי בסמוך
גם רבינו כתב בספר המצות שלו והמצוה י"ט שצונו לברכו אחר האכילה ולא
הזכיר מנין הברכות ולדעתם ז"ל הנך קראי דמייתי בגמרא ללמד על כל ברכה
וברכה אסמכתא בעלמא נינהו. וכתב רש"י ז"ל כולל שתי ברכות כאחת
שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות. וכתב ה"ר מנוח וכולל בבונה ירושלים
שאומר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה וירושלים עירך שתבנה
אותה במהרה בימינו ואם רצו לברך ארבע ברכות ב"ה יכול לעכב מפני ביטול

מלאכתו וש"מ שאסור לברך בשעת עשיית מלאכה והכי איתא בירושלמי א"ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה (עד) בשעה שיברך עכ"ל. והגהות מיימון כתבו בפ"א גבי הא דאמרי' אביי עני ליה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים דהאי טעמא לא שייך לדידן כי אדעתא דהכי משכירים פועלים שיהיו קורין ומתפללים כשאר כל אדם :

לחם משנה הפועלים שהיו עושים מלאכה וכו'. בפרק היה קורא (דף ט"ז) הקשו בתוס' דלמה עוקרים בונה ירושלים שהיא מן התורה כיון דכולהו נפקא לן בגמרא מקראי ותירצו דיש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה כלומר ומש"ה אמרו דכולל בונה ירושלים דרצו לעקור עם טעם כלומר שאומרים כל הברכות אע"פ שבונה ירושלים נאמרה בכללות לית לן בה אבל שלא יאמר אותה כלל לא רצו לומר כן שזו היתה עקירה בלי טעם, ומה שכללו יותר בונה ירושלים מהאחרות משום דדמיא לברכת הארץ כדכתב רש"י ז"ל. והרב בית יוסף תירץ דאין צורך לזה דאין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה ומאי דנפקא להו בגמ' מקראי היא אסמכתא בעלמא וכתב שכן משמע מדברי רבינו ז"ל במנין המצות שכתב המצוה י"ט לברכו אחר אכילה ולא הזכיר מנין הברכות. וקשה לי על דבריו דאם כן בברכת הזן לחודיה די כיון דכל השאר הוו מדרבנן והוו כברכת המוציא דאין אומרים אותה שהיא מדרבנן. ועוד קשה כשנעלם ולא ידע אם בירך ברכת המזון שחוזר ומברך כדכתב רבינו ז"ל בסוף פרק זה למה חוזר ומברך הכל לא היה לו לברך אלא ברכת הזן לחודיה דהיא מדאורייתא, ואולי יש לתרץ לדעתו ז"ל דכיון דיש להם אסמכתא בקרא רצו להחמיר בהם קצת. אבל ל"נ כדברי התוספות דודאי כל הברכות הם מן התורה אבל המטבע שלהם לא הוי מן התורה ומה שלא הזכיר רבינו ז"ל במנין המצות מנין הברכות הוא מפני שאין דעתו למנות אלא מצות ובין שתהיה ברכה אחת או ארבע ברכות מצוה אחת היא ואתו משה ויהושע דוד ושלמה ותקנוה בנוסח זה ולהכי בברכת המזון חוזר ומברך דהכל הוו מן התורה. ומ"מ ברכת הטוב והמטיב נראה לי לכאורה דאינו חוזר ומברך כיון שהיא מדרבנן אבל צ"ע :

ג בְּרֵכַת הָאָרֶץ צָרִיךְ לִזְמַר הוֹדְיָהּ בְּתַחֲלֹתָהּ וּבְסוּפָהּ וְחוֹתֶם בָּהּ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְּזוֹן. וְכָל שֶׁלֹּא אָמַר אָרֶץ הִמְדָּה טוֹבָה וּרְחֻבָה בְּבְרֵכַת הָאָרֶץ לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְצָרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהּ בְּרִית וְתוֹרָה וּלְהַקְדִּים בְּרִית לְתוֹרָה. שֶׁהַבְּרִית הַזֹּאת שְׂאוּמְרִים בְּבְרֵכַת הָאָרֶץ הִיא בְּרִית מִלָּה שֶׁנִּכְרְתוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת וְהַתוֹרָה כְּלָה נִכְרְתוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (דברים

כח-ט 'אֵלֶּה דְבָרֵי הַבְּרִית וְגוֹ', (דברים כח-ט) 'מִלְבַּד הַבְּרִית אֲשֶׁר
כָּרַת אֲתֶם בְּחָרְבִי', (דברים כט-ט) 'אֲתֶם נִצְבִים וְגוֹ' (דברים כט-יא)
'לְעִבְרָךְ בְּבְרִית וְגוֹ':

כסף משנה **ברכת הארץ וכו'.** פרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ט) ר' אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף ופירש רש"י בתחלה וסוף נודך ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך: **ומה שכתב וחותם בה וכו'.** בפרק שלשה שאכלו מקשה למאן דאמר דאין חותמים בשתים מדמברכינן על הארץ ועל המזון ומשני דכולה חדא חתימה היא דה"ק ארץ דעבדא מזון: **וכל שלא אמר וכו'.** (שם דף מ"ח:) תניא רבי אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח נחום הזקן אומר צריך שיזכיר בה ברית רבי יוסי אומר צריך שיזכיר בה תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בשלש בריתות וזו ניתנה ביי"ג בריתות. ופרש"י ביי"ג בריתות בפרשת מילה שניתנה לאברהם הם כתובים: **וכתב ה"ר יונה ז"ל** דמאי דבעי למימרא ארץ טובה ורחבה לפי שארץ ישראל נשתבחה בזה הלשון והא דבעי להזכיר ברית משום שבזכותו ירשו הארץ וכן בזכות התורה כדכתיב למען תחיון ובאתם וירשתם וכתוב ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקיו:

לחם משנה **וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו.** קשה למה בארץ חמדה ובמלכות בית דוד משיחך כתב רבינו ז"ל כל מי שלא אמר לא יצא ידי חובתו ובברית ותורה לא אמר כן אלא צריך להזכיר ברית ותורה לבד והוא בגמרא (דף מ"ט) בכולהו אמר ואם לא הזכירן לא יצא י"ח ואע"ג דרב אמר שם לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא לית הלכתא כוותיה כדמשמע שם. עוד שם בברייתא והפוחת לא יפחות מאחת כלומר גבי הודאה תחלה וסוף דלא יפחות מאחת או תחלה או סוף וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה ולא הזכירו רבינו ז"ל ולא ידעתי למה: **והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות שנאמר וכו'.** ואם תאמר למה במילה נכרתו י"ג בריתות מפני שבפרשת מילה הוזכרו י"ג בריתות והלא כמה פעמים בתורה כתיב ברית ושמרתם את הברית הזאת וגו' ורבים כמוהו. וי"ל דבשלש פעמים נתנה התורה כדכתב רש"י ז"ל באהל מועד ובהר גריזים ובערבות מואב ובכל מקום שנתנה לא הוזכר אלא ברית אחת אבל המילה כשנתנה הוזכרה בה שלש עשרה בריתות אבל כל שאר הבריתות שהוזכרו בתורה אין קפידא כיון שלא הוזכרו בשעת נתינת התורה די"ל דמה שקרא התורה אח"כ ברית אינו שכורת ברית עתה מחדש אלא קורא ברית מה שכרת אתם כשנתן אותה אבל המילה

בשעת נתינתה היו ייג וזהו שאמר זו נתנה בשלש בריתות וזו נתנה בייג
בריתות:

ד בְּרָכָה שְׁלִישִׁית פּוֹתַח בְּהַר רְחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל
עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכָּן כְּבוֹדְךָ. אוֹ נַחֲמֵנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ בִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ וְחוֹתֶם בְּהַר בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם אוֹ מְנַחֵם
עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּבָנֵן יְרוּשָׁלַיִם. וּלְפִיכֶךָ נִקְרָאת בְּרָכָה זוֹ נְחֻמָּה.
וְכָל מִי שֶׁלֹא אָמַר מְלָכוֹת בֵּית דָּוִד בְּבְרָכָה זוֹ לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ
מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲנֵן הַבְּרָכָה, שְׂאִין נְחֻמָּה גְמוּרָה אֲלֵא בְחֻזְרַת
מְלָכוֹת בֵּית דָּוִד:

כסף משנה **ברכה שלישית וכו'.** שם (מ"ט) אמר רב ששת פתח ברחם על
ישראל חותם במושיע ישראל פתח ברחם על ירושלים חותם בבונה ירושלים
ורב נחמן אמר אפילו פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלים כלומר
דרחמי ישראל היינו בנין ירושלים ושפיר הוי חתימה מעין פתיחה ופסקו
הרי"ף והרא"ש ז"ל כרב נחמן: **ומה שכתב רבינו או נחמנו וכו'.** הוא ממה
שאמרו שם (מ"ח ב) בברייתא בשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה וכתב
הרי"ף מתחיל בנחמה שאומר נחמנו וכו' וחותם מנחם עמו ישראל בבנין
ירושלים. ואע"ג דאמרינן בגמרא שאין חותמין מושיע ישראל ובונה ירושלים
לפי שאין חותמין בשתים ל"ק שאילו היה אומר מנחם עמו ישראל ובונה
ירושלים הי"ל חותם בשתים אבל כיון שאומר מנחם עמו ישראל בבנין
ירושלים דבר אחד הוא שינחמנו על ידי הבנין: **וכתב הרא"ש שיש מתרצים**
כן ושה"ר יונה היה אומר שגם זה חשוב לשתיים כמו שמצינו בהבינו וישמחו
צדיקים בבנין עירך שהוא מעין שתי ברכות על הצדיקים ולירושלים אבל
החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוי כחותם בשתים דירושלים וציון
חדא הוא. ולי נראה דלא קשיא מההיא דהבינו לומר דחשיבא כשתים
שאע"פ שאפשר שירמוז לשתי ברכות מ"מ פשטא דמילתא לא הויא אלא כעין
ברכה אחת. ומ"ש וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד וכו'. ג"ז שם בברייתא
כתבתיה בסמוך ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה
בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו:

לחם משנה **או נחמנו ה' אלהינו וכו'.** מה שאמרו בברייתא בפרק שלשה
שאכלו (דף מ"ח:): בשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה לא כפירוש רש"י ז"ל
מפרש לה רבינו ז"ל ולא כסברת הרי"ף ז"ל שהביא הטור בסימן קפ"ח אלא
פירוש שלישי אני רואה בדבריו. דרש"י ז"ל מפרש דמאי דקאמר מתחיל

בנחמה ומסיים בנחמה אין הענין שמזכיר לשון נחמה אלא כוונת הברייתא לומר דאין צריך להזכיר בתחלה וסוף של שבת אלא באמצע אבל מתחיל בענין נחמה שהוא ענין הברכה רחם ה' וכו' ומסיים בענין נחמה שהוא בונה ירושלים, ואין נראה כן דעת רבינו ז"ל שהוא מפרש דנחמה דקאמר רוצה לומר לשון נחמה משמע דמתחיל נחם ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. והרי"ף ז"ל מפרש דדוקא בשבת מזכיר לשון נחמה בתחלה וסוף ואין כן דעת רבינו ז"ל שהוא אינו מצריך לשנות משבת לחול אלא שהוא מפרש כפירש"י ז"ל והוא רצה לדייק לשון נחמה וקאמר דכוונת הברייתא לומר שאין צריך להזכיר של שבת בתחלה וסוף כדפירש"י ומ"ש מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה להודיענו דאם רצה לומר נחם בתחלה ומנחם עמו בין בתחלה בין לבסוף הרשות בידו אבל אין סברא לחלק בכך בין חול לשבת. וכי תימא אמאי לא מפרש מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה דוקא ולא בענין אחר י"ל דמשום דבברייתא אחרת אמר מהו חותם בבנין ירושלים משמע דבונה ירושלים לחוד סגי ואין הסברא לומר דהברייתות פליגי אלא בכל צד שירצה יעשה וברייתא אחת נקט לשון נחמה והאחרת לשון בונה ירושלים והא איתא:

ה בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמֵי טוֹבִים מִתְחִיל בְּנַחְמָה וּמְסִיִּם בְּנַחְמָה וְאוֹמֵר קִדְשֵׁת הַיּוֹם בְּאַמְצָע. כִּי־צַד מִתְחִיל. נַחְמָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּצִיּוֹן עִירָךְ אוֹ ^[א] רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ. וּמְסִיִּם מְנַחֵם עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם אוֹ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. וְאוֹמֵר בְּאַמְצָע בְּשַׁבָּת אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ הוּא מְלֻפְּנֶיךָ נְשַׁבֵּת בּוֹ וְנָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוֹת רְצוֹנְךָ בְּרְצוֹנְךָ הִנַּח לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַל תִּהְיֶה עָלֵינוּ צָרָה וְרָעָה וְיִגּוֹן וְאַנְחָה בְּיוֹם מְנוּחָתָנוּ. ^[ב] וּבְיָמֵי טוֹבִים אוֹמֵר יַעֲלֶה וְיָבוֹא. וְכֵן בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחֻלוֹ שָׁל מוֹעֵד מוֹסִיף בְּאַמְצָע בְּרִכָּה שְׁלִישִׁית יַעֲלֶה וְיָבוֹא:

כסף משנה בשבתות וי"ט וכו'. ברייתא שם ובשבת מתחיל בנחמה ואומר קדושת היום באמצע ופירש הרי"ף ז"ל כמ"ש בסמוך. ומ"ש שאומר רצה והחליצנו וכו' וכן מ"ש שבי"ט אומר יעלה ויבא. וכן בר"ח ובחש"מ וכו'. פרק במה מדליקין (שבת כ"ד) איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת

המזון אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים א"ל כתפלה מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה איבעיא להו מהו להזכיר של ר"ח בבהמ"ז את"ל חנוכה דרבנן לא צריך ר"ח דאורייתא צריך או דילמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה לא מדכרינן רב אמר מזכיר ור' חנינא אמר אינו מזכיר אמר רבי זירא נקוט דרב בידך דתני ר' אושעיא ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחיה"מ יש בהם הזכרה בברכת המזון וימים שאין בהם קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ושל מעמדות אין בהם הזכרה בברכת המזון כלומר בערבית של ליל כניסת התעניות וכ"ש בליל יציאתו שכבר עבר היום. ואף ע"ג דאמרין דחנוכה אינו מזכיר ועוד שאמר את"ל חנוכה דרבנן אינו מזכיר כתב רבינו שמזכיר מדאשכחן הנך אמוראי שהיו מזכירין ולא היו חולקים אלא באי זה מקום יזכיר וחנוכה ופורים דינן שוה ועדיף נמי פורים שהוא מכתבי הקדש. והרא"ש ז"ל כתב ותימא הוא שלא הביא הגמרא ברייתא דתני ר' אושעיא לפשוט דאין מזכיר חנוכה ב ל ל ל ל

לחם משנה **מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים.** הקשה רבינו אפרים ז"ל דהוה ליה חתימה בשתים ואין חותמין בשתים. ותירץ הרא"ש בפסקיו דאם היה אומר מנחם עמו ובונה ירושלים הוי חותם בשתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא היא שינחם עמו על ידי בנין ירושלים. ואם תאמר במגילה דחותם האל הנפרע להם מכל צריהם האל המושיע הא הוי חתימה בשתים. ותירץ מהררי"ק ז"ל בא"ח סימן תרצ"ב בשם אורחות חיים דהני שתים שייכי אהדדי ואין תשועה שלמה אלא בשתיהן אחת שנפרע לנו מאויבינו והאחרת גדולה מזו שהושיענו מידם ולא נפקד ממנו איש ע"כ. ואם תאמר אם כן למה ליה לומר כאן מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים אפילו שיאמר מנחם עמו ובונה ירושלים [לא] הוי חתימה בשתים דאין הישועה אלא בשתיהן כי היכי דאמרין התם. ויש לומר דשאני התם דשניהם בענין ישועת ישראל אלא שהם שני דברים אחת שנפרע מצריהם ואחת שלא נפקד מהם איש אבל הכא חד בישועת ישראל וחד בבנין ירושלים והווי תרי מילי אי לאו דקאמר בבנין ירושלים דהוי חדא מילתא כדקאמר הרא"ש ז"ל:

1 **בְּחִנְכָּה וּבְפִוְרִים מוֹסִיף בְּאֲמִצֵּעַ בְּרֶכֶת הָאֶרֶץ עַל הַנְּסִים כְּדָרָךְ שְׂמוֹסִיף בְּתַפְלָה. וַיּוֹם טוֹב אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחַל לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת מִזְכִּיר רְצֵה וְהִחְלִיצֵנוּ תַּחֲלָה וְאַחַר כֶּךָ יַעֲלֶה וַיָּבֹא. וְכֵן רֹאשׁ**

חֲדָשׁ טַבַּת שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשֶׁבֶת מְזִכִּיר עַל הַנְּסִים בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ
וְרִצָּה וְהַחֲלִיצֵנוּ וְיַעֲלֶה וְיָבֹא בְּנִחְמָה :

לחם משנה בחנוכה ופורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הנסים. ואם תאמר הא בפרק במה מדליקין (דף כ"ד) לא אמרו אלא אם בא להזכיר מזכיר משמע דהרשות בידו ואיך כתב רבינו חיובא. י"ל דבירושלמי אמרו דכשלא הזכיר על הנסים דחיובא חוזר וכמו שכתב ההגהות [מיימוני לקמן]. ורבינו לענין חוזר לא רצה לפסוק כירושלמי כיון דלגמ' דידן הוי רשות ההזכרה אם כן החזרה הוי ברכה לבטלה ולא שבקינן גמרא דידן ועבדינן כירושלמי אבל לענין חיוב ההזכרה פסק כירושלמי משום דאפילו לגמרא דידן אין כאן איסור דהרי קאמר דהוי רשות ואם כן ראוי להחמיר כירושלמי והוא טעם נכון :

**בְּרָכָה רְבִיעִית צָרִיךְ לְהִזְכִּיר בָּהּ שְׁלֹשׁ מַלְכוּתוֹת. וְכִשְׁמִבְרַךְ
הָאוֹרֶחַ אֶצֶל בַּעַל הַבַּיִת מוֹסִיף בָּהּ בְּרָכָה לְבַעַל הַבַּיִת. כִּי צַד.
אוֹמֵר יְהִי רְצוֹן שְׁלֹא יָבוֹשׁ בַּעַל הַבַּיִת בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִכָּלֵם
לְעוֹלָם הַבָּא וְכוּ'. וַיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהוֹסִיף בְּבִרְכַּת בַּעַל הַבַּיִת
וּלְהֶאֱרִיךְ בָּהּ :**

כסף משנה ברכה רביעית וכו'. בפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ט) אמר רבה בר בר חנה הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא דהיינו לומר שצריכה ג' מלכיות חדא שפותח בא"י אמ"ה ועוד תרתי אבינו מלכנו וכו' המלך הטוב והמטיב כלומר שמן הדין היה שלא להזכיר בה מלכות כלל כיון דסמוכה לברכה ראשונה כדאשכחן בכל ברכה הסמוכה לחבירתה אלא שלפי שהזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד צריך גם כן להזכיר מלכות שמים ולא תקנוה בברכה עצמה שלא להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דרקיעא אלא תקנוה בהטוב והמטיב וכיון שתקנו בה מלכות דבונה ירושלים תקנו גם כן מלכות כנגד ברכת הארץ : **וכתב** ה"ר יונה ז"ל שהטעם שאף על פי שהוא מטבע ארוך אין חותמין בה בברוך לפי שכל השמות האלו שמות התאר הם שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל וכל מה שאומר אצל הבורא משמות התאר ענין אחד הוא ואף על פי שאומר הוא יגמלנו הוא ענין אחד שגם זה תאר הוא שאנו אומרים שהוא גומל עלינו בכל יום. עוד נוכל לתרץ שמתחלה כשתקנו הטוב והמטיב לא תקנו בה כל זה הנוסח אלא הוסיפו בה כל אלו הדברים. ומפני איתרע ביה מילתא פתח וברוך הטוב והמטיב אל אמת וכו' ומסיים בה בגמרא גודר פרצות בישראל הוא יגדור הפרצה הזאת בישראל. וסובר רבינו דהא לישנא אינו מענין הברכה אלא בקשת רחמים על האבל והכל לפי מה

שירצה לבקש רחמים עליו הכל כפי צחות לשונו. ודע שבגמרא גרסינן שופט בצדק לוקח נפשות במשפט ורבינו לא כתב לוקח נפשות במשפט לפי שהרי"ף לא כתבו ובה"ג כתב דלא אמרינן ליה משום דכיון דאמרינן בפרק במה בהמה (שבת נ"ה:) יש מיתה בלא חטא היאך נאמר לוקח נפשות בצדק. וה"ר יונה והרא"ש ז"ל כתבו שאין למוחקו דאע"פ דיש מיתה בלא חטא כל דרכיו משפט:

ח וְכַשְּׁמִבְרָכִין בְּבֵית הָאָבֵל אֹמֵר בְּבִרְכָּה רְבִיעִית [ג] הַמְלִיךְ הַחַי הַטּוֹב וְהַמְּטִיב אֶל אָמֶת דִּין אָמֶת שׁוֹפֵט בְּצַדֵּק שְׁלִיט בְּעוֹלָמוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּרְצוֹנוֹ שְׂאֵנְחָנוּ עִמּוֹ וְעִבְדָּיו וּבְכָל אֶנְחָנוּ חַיְבִין לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ. וּמִבְּקֵשׁ רַחֲמִים עַל הָאָבֵל לְנַחֲמוֹ כְּפִי מַה שְּׁיִרְצֶה. וְגוֹמֵר הֶרְחֵמֵן כּוֹי:

לחם משנה בבית האבל אומר בברכה רביעית וכו'. בפרק שלשה שאכלו (דף מ"ו:) אמר רב נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרין אותה בבית האבל כדתניא מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר' עקיבא אומר דיין האמת הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב כך היא גירסת ספרינו ולפי זה פסק רבינו ז"ל כתנא קמא וגירסת הטור כפי הנראה מסי' קפ"ט הוא בהיפך וה"ג דיין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אימא אף דיין האמת. ואם תאמר לפי גירסא זו ממאן מייתי ראיה רב נחמן אי מרבנן הא אמר הטוב והמטיב דוקא ואין כאן עקירה ואי מרבי עקיבא הא איהו אמר תרווייהו הטוב והמטיב ודיין האמת ולא מיקרי עקירה אלא כשאומרים דיין האמת לבד ואין אומר הטוב והמטיב. וי"ל דמכל מקום מיקרי עקירה כיון שאין אומרים הטוב והמטיב לבדו וההוספה מיקרי עקירה. אי נמי יש לפרש דרב נחמן דמייתי ראיה סבר כרבי עקיבא דדיין האמת דוקא קאמר והוי עקירה, ובגמרא דחי וקאמר דיין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אף דיין האמת ולא הוי עקירה וליתא לראיה דרב נחמן:

ט בְּבֵית חֲתָנִים מְבָרְכִין בְּרִפְתַּת חֲתָנִים אַחַר אַרְבַּע בְּרָכוֹת אֵלוֹ בְּכָל סְעֻדָּה וְסְעֻדָּה שְׂאוּכְלִים שָׁם. וְאִין מְבָרְכִין בְּרָכָה זֹאת לֹא עֲבָדִים וְלֹא קְטָנִים. עַד כַּמָּה מְבָרְכִין בְּרָכָה זֹאת. אִם הָיָה אֶלְמוֹן שְׂנַשָּׂא אֶלְמָנָה מְבָרְכִין אוֹתָהּ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן בְּלֶבֶד. וְאִם בְּחֹר

שְׁנֵשָׂא אֶלְמָנָה אוֹ אֶלְמוֹן שְׁנֵשָׂא בְּתוּלָה מְבָרְכִין אוֹתָהּ [ד] כָּל שְׁבַע יְמֵי הַמְּשֻׁתָּה :

2 בְּרָכָה זוֹ שְׁמוֹסִיפִין בְּבֵית חֲתָנִים הִיא בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה מְשֻׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁל נְשׂוּאִין. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים כְּשֶׁהָיוּ הָאוֹכְלִין הֵם שְׁעָמְדוּ בְּבִרְכַת נְשׂוּאִין וְשָׁמְעוּ הַבְּרָכוֹת אֲבָל אִם הָיוּ הָאוֹכְלִין אַחֲרֵים שְׁלֹא [ה] שָׁמְעוּ בְּרַכַת נְשׂוּאִין בְּשַׁעַת נְשׂוּאִין מְבָרְכִין בְּשִׁבְלִים אַחַר בְּרַכַת מְזוֹן שְׁבַע בְּרָכוֹת כְּדֶרֶךְ שְׁמִבְרָכִין בְּשַׁעַת נְשׂוּאִין. וְהוּא שֶׁיְהִיוּ עֹשְׂרָה. וְחֲתָנִים מִן הַמְּנִיָּן :

כסף משנה (ט-י) בבית חתנים וכו'. פ"ק דכתובות (דף ז' ח') ת"ר מברכין ברכת חתנים בבית חתנים בעשרה כל ז' אמר רב יהודה והוא שבאו פנים חדשות רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו כלומר כל ז' ברכות מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא אפוש שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא: **ומ"ש עד כמה מברכין ברכה זו וכו'.** מימרות דרב הונא שם (דף ז') ותניא נמי מברכין לבתולה שבעה ולא למנה יום אחד ואוקמוה בגמרא דהכי קאמר ליכא בתולה דבצרה מז' וליכא אלמנה דבצרה מיום א' כלומר דאלמנה שנשאת לבחור ואלמון שנשא בתולה מברכין ז'. ומפרש רבינו דכל הנך מברכין היינו בשעת סעודה. ופנים חדשות היינו בני אדם שלא עמדו שם בברכת הנישואין ולא שמעו הברכות ולפיכך מברכין בשבילים בסעודה ראשונה ז' ברכות אבל אם עמדו שם בשעת נישואין ושמעו ז' ברכות אין מברכין ז' ברכות ואפי' בסעודה ראשונה. והרמ"ך כתב לפי סוגיית ההלכה ברכות חתנים בסעודה נתקנו וכיון שכן אין נכון שיפטור ברכות נשואין ברכות סעודה. ומנהגנו לברך ברכת חתנים בתוך הסעודה אע"פ שהיה כל הקהל בשעת נישואין ושמעו ברכת חתנים עכ"ל. וכ"כ הרא"ש אהא דאמרינן רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו י"מ סעודה קמייתא ומיהו אם לא אכל עד הלילה מברכין דלא גרע מפנים חדשות כיון דאכתי לא אכלו בני החופה עכ"ל וכ"כ הטור וכן פשוט המנהג: **ומ"ש וחתנים מן המנין.** שם (דף ח') מימרא דר' יצחק אמר ר' יוחנן אך מ"ש ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים [נראה פשוט דהא אפילו צרופי לא מצרפינן עבד וקטן בדבר הצריך עשרה כדאיתא ברכות (מ"ז) כ"ש שהם לא יברכו]:

יא וְאֵלוֹ הוּן שֶׁבַע בְּרָכוֹת. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר הָאָדָם. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַכֹּל בְּרָא לְכַבּוּדּוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצִלְמוֹ בְּצֶלֶם דְמוֹת תְּבַנְיָתוֹ וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בְנִין עַדִּי עַד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הָאָדָם. שׁוֹשׁ תְּשִׁישׁ וְתִגַּל עֶקְרָה בְּקִבוּץ בְּנֵיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה בְּרוּךְ [אַתָּה] יְיָ מְשַׂמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ. שְׂמַח תְּשַׂמַּח רַעִים וְאַהוּבִים כְּשִׂמְחָה יְצִירָהּ בְּגוֹן עַדוֹן מִקֶּדֶם בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמַּח חֲתָן וְכֵלָה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה חֲתָן וְכֵלָה גִילָה וְרִנָּה דִּיצָה וְחִדּוּהָ אֶהְבָּה אֲחִנּוּהָ שְׁלוֹם וְרַעוּת מְהֵרָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִשְׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כֵּלָה קוֹל מְצַהֲלוֹת חֲתָנִים [מִחֻפָּתָם] וְנִעָרִים מְנַגֵּינְתָם בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמַּח חֲתָן עִם הַכֵּלָה :

כסף משנה ואלו הם ז' ברכות כו'. כך הם סדורות בגמרא שם (ז' ח') ורש"י והר"ן ז"ל האריכו בפירושן ולא ראיתי לכותבן שלא להאריך :

לחם משנה משמח עמו ישראל ובונה ירושלים. כך כתוב בספרי הדפוס והוא קשה דהא אין חותמין בשתיים דהרי הרא"ש ז"ל כתב דאם היה אומר מנחם עמו ישראל ובונה ירושלים דהוה משמע דחתימה בשתיים, וכבר עלה בדעתי לקיים זה ולומר דרבינו ז"ל גריס כגירסת בה"ג דדחאה רש"י בפרק שלשה שאכלו כשהקשו התם ממקדש ישראל והזמנים. ותירצו חוץ [מזו] דבה"ג גריס שם ומאי שנא הני תרתני קדושי נינהו ומודה רבי דחתימין בהו כלומר דמודה רבי דחותמין בשתיים היכא דהוון תרי ענייני ולכך הכא דהוון תרי ענייני חד שמחת חתן וכלה דאיירי בה ענין הברכה דקאמר שמח תשמח וכו' ועלה קאמר משמח עמו ישראל והבי' ענין בנין ירושלים דעלה קאמר ובונה ירושלים הוון תרי ענייני וחותמין בהן אבל אין דעתי נוחה בזה. ועל כל פנים נראה לי שטעות נפל בספרים וצריך לומר משמח חתן וכלה וכך היא כתובה בגמרא וכן הביאה רבינו בהלכות אישות במקומו :

יב * שְׂכַח וְלֹא הִזְכִּיר בְּשַׁבָּת אוֹ בַיּוֹם טוֹב קִדְּשַׁת הַיּוֹם. אִם נִזְכַּר קִדְּם שְׂיִתְחִיל בְּבִרְכָה רְבִיעִית בְּשַׁבָּת אוֹמֵר בְּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר

נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְאוֹת וּלְבָרִית קִדְשׁ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מִקְדָּשׁ הַשָּׁבֶת. [נ] בְּיוֹם טוֹב אֹמֵר בְּרוּךְ אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים
לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל
וְהַזְמַנִּים. וּמִתְחִיל בְּבִרְכַּת רְבִיעִית וְגוֹמֵר. וְאִם נִזְכַּר אַחַר
שֶׁהִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית פּוֹסֵק וְחוֹזֵר לְרֹאשׁ שֶׁהוּא בְּרִכַּת הַזֶּן :

ההראב"ד **שכח ולא הזכיר בשבת או בי"ט כו' עד אינו חוזר.** כתב הראב"ד
ז"ל טעה בזה דלא גריעא ברכה רביעית ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו
שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה אע"פ שסיים שים שלום חוזר לעבודה
ואינו חוזר לראש הלכך הכא נמי פוסק וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ"ל :

כסף משנה **שכח ולא הזכיר וכו'.** פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ט) יתיב רבי
זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר טעה ולא
הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות וכו' טעה ולא הזכיר של י"ט אומר
ברוך שנתן י"ט וכו' טעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו
ישראל לזכרון ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה אי חתים
בה אי לא חתים בה וסובר רבינו דכיון דמספקא ליה לא מדכרינן בה שמחה
ולא חתמינן בה. וזה דעת הרי"ף. ונראה מדברי רבינו דבאינך חותם בהם בשם
ומלכות וכן דעת רוב המפרשים. וכן משמע מדמספקא ליה בר"ח אלמא
דבאינך פשיטא ליה דחתים. ובתר הכי אמר רב מנשיא בר תחליפא לא שנו
אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש אמר
רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר
של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו ומפרש רבינו
חוזר לראש לתחלת ברכת המזון : **וכתב** הראב"ד טעה בזה וכו' וחוזר לתחלת
בונה ירושלים עכ"ל. ורש"י כתב כרבינו דחוזר לתחלת ברכת המזון כדאמרין
עקר רגליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום ברכה
הוא עקירת הרגלים עכ"ל, ומ"ש אבל הכא סיום ברכה וכו' כלומר דהתחלת
הטוב והמטיב היינו גמר ברכת המזון כמו שעקירת רגלים הוא גמר תפלה
והטעם דברכת הטוב והמטיב אינה עיקר ברכת המזון דהא ביבנה תקנוה.
וכתב הרא"ש ז"ל דלא מסתבר ליה דעת הראב"ד דשאני התם דשלש ברכות
אחרונות חשובות כברכה אחת וכל שלא סיים תחנונים חוזר לרצה וכן ברכת
המזון חשובות כולן כברכה אחת וצריך לחזור לראש ומדכתב רבינו חוזר
לראש שהוא ברכת הזן ולא כתב חוזר לראש ברכת המזון יש לדקדק שאינם
צריכין לחזור ולזמן וכמו שכתב הטור. **ומ"ש וכן בחולו של מועד.** כלומר שדין
חולו של מועד שוה לדין ראש חדש דשניהם ימים שיש בהם קרבן מוסף ואינן
י"ט :

לחם משנה **שכח ולא הזכיר וכו'.** מדברי רבינו ז"ל נראה דצריך בהך ברכה שם ומלכות אע"פ שהוא לא הזכיר בה אלא שם ודאי דמסתמא מלכות נמי בעי דשם בלא מלכות לא מהני מידי. והטור כתב בשם הראב"ד ז"ל דאין לומר בהם שם ומלכות לפי שאינה ברכה קבועה ודומה לברכת המזון שאע"פ שהיא מן התורה אין בה לא שם ולא מלכות. ויש לתרץ לדעת רבינו ז"ל דשאני הכא דהך הזכרה היא באה תמורה להזכרה שאנו מזכירין בתוך הברכה. וכבר כתב הרשב"א הביאו שם הב"י דאע"פ שלא היה בהזכרה שם דהיינו משום דכל שהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה וחתמתה וכיון שכן הרי הוא כאילו היה באותה הזכרה שם ומלכות כיון שהיא בתוך ברכה שיש בה שם ומלכות וכיון דהזכרה זו באה תמורתה צריך שגם בזו יזכיר שם ומלכות:

יג **בְּרֵאשֵׁי חֻדָּשִׁים שָׁכַח וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹוא אִם נִזְכָּר קֹדֶם שְׂיִתְחִיל בְּרִכָּה רְבִיעִית אוֹמֵר בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנִתֵּן רָאשֵׁי חֻדָּשִׁים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְזָכְרוֹן וְאֵינוּ [ז] חוֹתֵם בָּהּ וּמִתְחִיל בְּבִרְכָה רְבִיעִית וְגוֹמֵר. וְאִם נִזְכָּר אַחֵר שֶׁהִתְחִיל בְּבִרְכָה רְבִיעִית גּוֹמֵר אוֹתָהּ וְאֵינוּ חוֹזֵר. וְכֵן בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד [ח] וּבְחֻנְפָה וּבְפוּרִים, שָׁכַח וְלֹא הִזְכִּיר הֶעֱנִין בְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן אֵינוּ חוֹזֵר:**

כסף משנה **ומ"ש ובחנוכה ובפורים שכח ולא הזכיר הענין בברכת המזון אינו חוזר.** כלומר אפילו נזכר קודם שיתחיל ברכת שלישית אינו אומר שום דבר. והטעם שהרי אמרו בגמרא שבת (כ"ד) גבי חנוכה אינו מזכיר בברכת המזון ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה ואע"פ שאנו מזכירין הבו דלא לוסיף עלה:

לחם משנה **אם נזכר קודם שיתחיל ברכה רביעית בשבת וכו'.** קשה דבגמרא השוו תפלה לאכילה בשבתות וימים טובים וא"כ למה בתפלה כששכח ולא הזכיר קודם שעקר רגליו חוזר לרצה וכאן אם לא התחיל בברכת הטוב והמטיב אין צריך לחזור אלא יזכירנו בברכה בפני עצמה גם בתפלה היה להם לעשות כן. וי"ל דשאני התם כיון דכבר סיימו כל הברכות צריך לחזור אבל הכא שעדיין יש לו ברכת הטוב והמטיב שצריך לאומרה לא מיקרי סיים כל כך כמו התם וכי תימא היכי עדיפא ברכת הטוב והמטיב מרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שצריך לחזור לראש הא הראב"ד ז"ל לא כתב בהשגות אלא דלא גריעא ברכה רביעית ממי שרגיל אבל שתהא עדיפא לא. וי"ל דודאי עדיפא ואם הראב"ד ז"ל כתב כן [הוא] מפני שכבר התחיל הברכה אבל קודם התחלה עדיפא. אי נמי אמר כן לכל הפחות כלומר אפילו שתחלוק עלי דלא חשיבא

לפחות לא גריעא: **וכן בחולו של מועד וכו'.** היכא שטעה ולא הזכיר בברכה בחול המועד לא ראיתי בגמרא ובמפרשים שיזכירו בברכה בפני עצמה קודם הטוב והמטיב כמו ביום טוב ושבת וראש חודש ולא ידעתי מאי שנא חול המועד מראש חודש ואולי דהוא הדין לחול המועד דהדין כן וצריך עיון: **ובחנוכה ופורים שכח ולא הזכיר בברכת המזון אינו חוזר.** ואם תאמר הא תינח ברכת המזון דלאו חיובא הוא משום דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל כדאמרו בגמרא אבל בתפלה דהוי חיובא למה כתב רבינו למעלה בהלכות תפלה פרק י"ד דאין מחזירין אותו הא משמע בגמרא דהיכא דהוי חיובא מחזירין אותו. וי"ל דהיינו בראש חדש ושבת דהוי דאורייתא אז מחזירין אותו בתפלה דהוי חיובא אבל בחנוכה דהוי דרבנן לא:

יד מי שְׁאַכַל וְשָׁכַח וְלֹא בִּרְךָ. אִם נִזְכַּר קִדְּם שְׁיִתְעַכַּל הַמֶּאֱכָל שְׁבִמְעִיו חוֹזֵר וּמְבָרְךָ. [ט] נִתְעַכַּל הַמְּזוֹן שְׁבִמְעִיו אִינוּ חוֹזֵר וּמְבָרְךָ. וְכֵן אִם נֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְלֹא יָדַע אִם בִּרְךָ אוֹ לֹא בִּרְךָ חוֹזֵר וּמְבָרְךָ וְהוּא שְׁלֵא נִתְעַכַּל הַמְּזוֹן שְׁבִמְעִיו:

כסף משנה מי שאכל ושכח וכו'. משנה בברכות ס"פ אלו דברים עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל מזון שבמעיו (שם נ"ג:) וכמה שיעור עיכול א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה: **וכתב** ה"ר יונה ז"ל שמשעה שמתחיל להיות רעב אע"פ שלא גמר להתעכל כמו שנתעכל לגמרי דינינן ליה. וכתב הרא"ש וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותם פירות יברך עכ"ל. ותימה לי מילתא אם אכל פירות ונתעכלו שהוא רעב אע"פ שאינו מתאוה לאותן פירות למה לא יברך: **וכן אם נעלם ממנו וכו' חוזר ומברך.** משום דברכת המזון דאורייתא ואתא רבינו למימר שאעפ"כ אם נתעכל כל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך:

לחם משנה נתעכל המזון וכו'. בגמרא (דף נ"ג:) פליגי כמה שיעור עיכול ואמר רבי יוחנן כל זמן שאינו רעב וכותיה קי"ל ולא הוצרך רבינו ז"ל לבארו דממילא משתמע: **וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך וכו'.** בסימן קפ"ד ובסימן ר"ט כתב מוהררי"ק ז"ל דרבינו כתב דין זה כאן בברכת המזון משום דהוי מן התורה דוקא אבל כל שאר הברכות שנסתפקו אם בירך או לא אינו חוזר ומברך. וצ"ע ליישב הסוגיא דריש כיצד מברכין (דף ל"ה) דמשמע התם דז' המינים הוי דאורייתא שכן אמר שם אלא דיליף מז' המינים מה לז' המינים וכו' ואע"ג דאמר שם במסקנא אלא סברא הוא וכו' דמשמע דמהא לא הדר ביה דודאי שבעת המינים הוי מדאורייתא

דליכא שום טעמא למיהדר מהא. ואפשר דאיכא טעמא כדכתב הרב"י בסימן ר"ט דודאי אם הוא מן התורה הוה לן למימר דבעינן ג' ברכות ממש ולא ברכה מעין שלש ולכך סבור ודאי דכשאמר בגמרא אלא משבעת המינים רוצה לומר אפילו דתאמר דשבעת המינים הוי מדאורייתא אבל לפי האמת אינו כן. מכל מקום קשה לי דלמאן דאמר נטע רבעי משמע התם בגמרא דאייתר חד הלול לכל דבר נטיעה דטעון ברכה ואע"ג דבגמרא אמרו אלא סברא הוא משמע דמהא לא הדר ואם כן קשה על רבינו ז"ל שפסק בהלכות מעשר שני ונטע רבעי כמ"ד נטע רבעי איך כתב דכל הברכות הוו מדרבנן הא בכל ברכה דנטיעה משמע דהוי מן התורה וצ"ע:

הלכות ברכות - פרק שלישי

א חמשה מינין הן. החטין והשעורין והכוסמין ושבלת שועל ושיפון. הכוסמין ממין החטין ושבלת שועל ושיפון ממין השעורים. וחמשה מינין האלו כשהן שבלים נקראים תבואה בכל מקום. ואחר שדשין וזורין אותן נקראין דגן. וכשטוחנין אותן ולשין את קמחן ואופין אותן נקראין פת. והפת הנעשה מאחד מהן היא הנקראת פת בכל מקום בלא לוי:

כסף משנה חמשה מינין הן וכו'. משנה פרק כל שעה (פסחים ל"ה) אלו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח בחטים ושעורין וכוסמין ושבלת שועל ושיפון ובגמרא תנא כוסמין מין חיטין שבלת שועל ושיפון מין שעורים: ומ"ש וחמשה מינין האלו וכו'. הוא מדתנן (נדרים נ"ה) פרק הנודר מן הירק הנודר מן התבואה אסור בפול המצרי יבש דברי ר"מ וחכמים אומרים אינו אסור אלא בה' מינין בלבד [משנתנו לא כך היא שנויה וצ"ע]: ומ"ש ואחר שדשין וכו'. בפרק כל שעה (פסחים ל"ה): ובפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ז) אמרינן מ"ש כשהקדימו בשבלים לכשהקדימו בכרי ואמרו האי אידגן והאי לא אידגן כלומר דכי הקדימו בכרי אידגן. ובסוף משנה דנדרים שכתבתי בסמוך (דף נ"ה) תנן ר"מ אומר הנודר מן הדגן אינו אסור אלא בה' מינין אבל הנודר מן

התבואה אסור בכל ומותר בפירות האילן ובירק ומשמע דרבנן מודו ליה בנודר מן הדגן ולא פליגי עליה אלא בנודר מן התבואה ובהדיא תנן בפ"ק דחלה ותכמים אומרים הנודר מן הדגן אינו אסור אלא בחמשת המינים והפת הנעשה מהם וכו' :

לחם משנה **חמשה מינין הם וכו'.** בפסחים פרק כל שעה (דף ל"ה) אמרו כוסמין מין חיטים שבולת שועל ושיפון מין שעורין. והקשו בתוספות מההיא שאמר במסכת חלה דהשעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין אי"כ כיון דמצטרפין עם הכוסמין משמע דכוסמין מין שעורים הם ותירצו דמ"ש בגמרא מין חיטים ר"ל אף מין חיטים וכ"ש מין שעורים. אבל רבינו ז"ל אי אפשר שהוא מפרש כן שאם כן היה לו לפרש ונראה שמתרץ הקושיא כך דכוסמין הם קצת מין שעורים ולכך מצטרפין עם השעורין אבל הם יותר מין חיטים ולכך קאמר כוסמין מין חיטים :

ב **הַאֹכֵל פֶּת חֵיב לְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ. וְלֹאֲחַרְיָה אַרְבַּע בְּרָכוֹת. אַכֵּל דָּגָן שְׁלֹק כְּמוֹ שֶׁהוּא מְבָרֵךְ לְפָנָיו בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְלֹאֲחַרְיוֹ [א] בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת. אַכֵּל קֶמַח מְבָרֵךְ [ב] לְפָנָיו שֶׁהַכֵּל וְלֹאֲחַרְיוֹ בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת :**

כסף משנה **האוכל פת וכו'.** כך פשוט פרק כיצד מברכין (ברכות ל"ה ל"ח) שעל הפת הוא אומר המוציא ובגמרא איפליגו אי אומר מוציא או המוציא ואסיקנא והלכתא המוציא : **אכל דגן שלוק.** ברייתא שם (דף ל"ז) הכוסס את החטה מברך עליה בפה"א ומפרש רבינו דהיינו אפי" בשלם כיון שהם שלימים שלא הוסרה קליפתן ולא חלקו אותו וז"ש אכל דגן שלוק כלומר דלא מיקרי מבושל כיון שלא הוסרה קליפתו ולא חולק ואמר כמו שהוא כלומר כמו שמביאין אותו מהגורן וכ"כ ה"ר יונה. וכיון שמברכין בורא פה"א מברכין לאחריו בני"ר. ואע"ג דקתני הכוסס את האורז מברך בפה"א ומשמע דהיינו דוקא אכלו חי שאני התם שדרכו לבשלו שלם ומ"מ צריך עיון למה לא כתב רבינו דין כוסס את האורז : **אכל קמח וכו'.** (שם ל"ו) קימחא דחיטי רב יהודה אמר בפה"א ורב נחמן אמר שהכל נ"ב. וכתב הרי"ף דפסקו רבוותא כר"נ דלא רגילי אינשי לספויי קימחא. וגרסינן תו בגמרא א"ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל אקרא חייא וקימחא דשערי מברך שהכל ולכן סתם רבינו וכתב אכל קמח דמשמע קמח מאיזה קמח מה' מינין מברך לפניו שהכל נ"ב וכו' :

לחם משנה **אכל דגן שלוק כמו שהוא וכו'.** נראה מדברי רבינו ז"ל דאע"ג דבגמרא (ברכות ל"ז) אמרו הכוסס את החטה סובר הוא ז"ל דהוא הדין לשעורה דמברך בורא פרי האדמה ודלא כדברי הכלבו ז"ל שכתב בשם רבינו הביאו הביי ז"ל סיי ר"ח דמברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאוכלו ודלא כה"ר דוד אבודרהם ז"ל שכתב שאינו מברך כל עיקר לפי שהוא מאכל בהמה. וא"ת כשהקשו בגמרא בכיצד מברכין (דף ל"ו) למ"ד קמחא דחיטי מברך שהכל מההיא דאמר קמחא דשערי מברך שהכל משמע הא דחיטי מברך בורא פרי האדמה דאלי"כ לאשמעינן אפילו דחיטי ומאי קושיא לדעת רבינו ז"ל אימא דאיצטריך לאשמעינן דדוקא קמחא דשערי שהכל הא שערי ממש בורא פרי האדמה ודלא כדברי הכלבו, בשלמא לכלבו אתי שפיר דכיון דאפילו שערי שהכל למה נקט קמחא אלא למעוטי קמחא דחיטי אבל לפירוש רבינו ז"ל קשה וכן לה"ר דוד אבודרהם אימא דנקט קמחא לומר הא שערי אינו מברך כל עיקר וי"ל דעדיף מינה משני דאשמעינן חידושא בקמחא דשערי ממש ולא דאתא לדיוקא :

א קמח של אחד מחמשת המינין ששלקוהו וערבו במים או בשאר משקים אם היתה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללעסו מברך עליו בתחלה ^[ג] בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה ועל הכלכלה. ואם היתה רך כדי שיהיה ראוי לשתיה מברך עליו בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות :

כסף משנה **קמח של אחד מחמשת המינין וכו'.** גי' שם (דף ל"ח) שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר במ"מ אמר רב חסדא ולא פליגי הא בעבה הא ברכה :

לחם משנה **ואם היה רך וכו'.** בגמרא (דף ל"ח) אמרו שאע"פ שהוא מכוין לרפואה ורבינו לא חש להזכירו מפני שסמך על הסתם :

ד קמח של אחד מחמשת המינין שבשלו בקדרה בין לבדו בין שערבו עם דברים אחרים כגון לביבות וכיוצא בהן. וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדרה כגון הריפות וגרש הפרמל וכיוצא בהן וכל זה הוא הנקרא מעשה קדרה. וכן כל תבשיל

שְׁעָרַב בּוֹ מִחֲמִשָּׁת הַמִּינִין בֵּין קָמַח בֵּין פֶּת. בְּתַחֲלָה מְבָרֵךְ עָלָיו
בּוֹרָא מִינֵי מְזֻנּוֹת :

כסף משנה קמח של אחד מחמשת המינים שבישלו וכו'. ג"ז שם (ל"ו) חביץ קדירה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל רב כהנא אמר במ"מ בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדרה רב יהודה אמר שהכל דובשא עיקר רב כהנא אמר במ"מ סמידא עיקר אמר רב יוסף כוותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברך עליהן במ"מ. וכתב הר"י וכן הלכתא. ומ"ש וכן הדגן וכו'. ברייתא (שם דף ל"ז) אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגיס סלת זריז וערסן ופירש"י במ"ק מפרש להו חילקי חיטי דמתברי באסיתא חד לתרי טרגיס חד לתלת זריז חד לארבע ערסן חד לחמש : וכן כל תבשיל וכו' אם עירב בו קמח. מתבאר מתוך מימרא דרב כהנא שכתבתי בסמוך ומשמע שהוא הדין לעירב בו את הפת :

ה בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים כְּשֶׁהָיָה הַמִּין הַזֶּה חָשׁוּב אֲצֵלוֹ וְלֹא הָיָה טְפֵלָה. אָבֵל אִם הָיָה אֶחָד מִחֲמִשָּׁת הַמִּינִין שְׁעָרַב טְפֵלָה אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא עַל הָעֵקֶר וּפּוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה. וְזֶה כָּלֵל בְּבִרְכוֹת כָּל שֶׁהוּא עֵקֶר וְעִמּוֹ טְפֵלָה מְבָרֵךְ עַל הָעֵקֶר וּפּוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה בֵּין שֶׁהִיְתָה הַטְּפֵלָה מְעַרְבֶת עִם הָעֵקֶר בֵּין שֶׁלֹּא הִיְתָה מְעַרְבֶת :

כסף משנה וזה כלל בברכות וכו'. משנה שם (דף מ"ד) :

ב כִּיצַד הִיא הַטְּפֵלָה הַמְעַרְבֶת. כְּגוֹן לֶפֶת אוֹ כְּרוֹב שֶׁבִשְׁלוֹ וְעָרַב בּוֹ קָמַח שֶׁל אֶחָד מִחֲמִשָּׁת הַמִּינִין כְּדִי לְדַבְּקוֹ אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרָא מִינֵי מְזֻנּוֹת שֶׁהִלְפֶת הוּא הָעֵקֶר וְקָמַחוֹ ^[ד] טְפֵלָה. שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁמְעַרְבִין אוֹתוֹ לְדַבֵּק אוֹ כְּדִי לִתֵּן רֵיחַ אוֹ כְּדִי לְצַבֵּעַ אֶת הַתְּבַשִּׁיל הָרִי זֶה טְפֵלָה. אָבֵל אִם עָרַב כְּדִי לִתֵּן טַעַם בְּתַעְרוּבוֹת הָרִי הוּא עֵקֶר. ^[ה] לְפִיכֵן מִינֵי דְבִשׁ שֶׁמְבַשְּׁלִין אוֹתָן וְנוֹתְנִין בָּהֶן חֶלֶב חֹטָה כְּדִי לְדַבֵּק וְעוֹשִׂין מֵהֶן מִינֵי מְתִיקָה אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרָא מִינֵי מְזֻנּוֹת מִפְּנֵי שֶׁהִדְבִּשׁ הוּא הָעֵקֶר :

כסף משנה ומ"ש כיצד היא הטפלה המעורבת עם העיקר וכו'. שם (דף ל"ט) אמר רב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסילקא דלא מפשו קימחא בפה"א דליפתא דמפשו קימחא טפי במ"מ והדר אמר אידי ואידי בפה"א והאי דשדו ביה קימחא לדבוקי בעלמא עבדי: ומ"ש אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר. הוא מדאמרינן בפ' משילין (לח:): מידי דעביד לטעמא לא בטיל: ומ"ש לפיכך מיני דבש וכו'. נראה מדברי רבינו שאם לא היו נותנין החלב חיטה כדי לדבק אלא כדי לאכול החלב חיטה בדבש היה מברך במ"מ ולפי זה ה"ה לכל הדברים המרוקחים בדבש שמרוקחים אותם כדי לאכלם בדבש שמברכין על הדבר המרוקח שהוא עיקר והדבש טפלה וכדברי החולקים על הטור בסימן ר"ד. ואיכא למידק שהרי כתב שאם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר והדבש כיון שהוא בא ליתן טעם בתערובות הוא עיקר ועליו יש לברך. ואפשר שכיון שהדברים המתרוקחים הם נתנים לתוך הדבש אינם מתבטלים לגבי דידיה שלא באו לדבק לבד וכיוצא בהם דס"ד דבש תשמיש לדבר המרוקח ודמי לפירות ששלקום במים שהם נכשרים לאכילה על ידי המים ומברכין עליהם ברכתן הראויה להם ולא ברכת המים הי"נ דכוותה:

ז כיצד היא הטפלה שאינה מעורבת. הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו כדי שלא יזיק המלח גרונו ולשונו הרי זה מברך על המליח ופוטר את הפת מפני שהפת טפלה לו. וכן כל פיוצא בזה:

כסף משנה כיצד היא הטפלה שאינה מעורבת וכו'. משנה (שם דף מ"ד) הביאו לפניו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת מפני שהפת טפילה לו:

לחם משנה הרי שצריך לאכול. כלומר שאכל פירות מתוקים שהם פירות גינוסר כדאמר בגמרא (דף מ"ד) וצריך עתה לאכול מליח להסיר המתיקות:

ח הפת שפתת אותה פתים ובשלה ^נ בקדירה או לשה במרק. אם יש בפתיתין כזית או שנכר שהן פת ולא נשתנה צורתה מברך עליה בתחלה המוציא. ואם אין בהן כזית או שעברה צורת הפת בבשול מברך עליה בתחלה בורא מיני מזונות:

כסף משנה **הפת שפתת אותה וכו'.** לשון זה הוקשה לרוב חכמי זמננו דמשמע דקשיא רבינו דידיה אדידיה שבתחלה כתב דבחד לטיבותא דליהוי בהו דהיינו יש בהם כזית אע"פ שנשתנה צורתה או לא נשתנה צורתה אע"פ שאין בהם כזית מברך המוציא והדר קתני דבחדא לריעותא דליהוי בהו דהיינו אין בהם כזית אע"פ שלא נשתנה צורתה או שנשתנה צורתה אע"פ שיש בהם כזית מברך במ"מ. והרב מהרר"י י' שושן כתב וז"ל בישל פתיתין או לשן במרק אם הם כזית אפילו נשתנה צורת הפת המוציא, אם הם פחות מכזית וצורת פת בהם גם כן בזה יברך המוציא, אם אין בהם כזית ונשתנה צורת הפת יברך במ"מ, אם אין בהם כזית אבל עברה צורת הפת שזהו איבוד יותר מנשתנה הנזכר מברך במ"מ. ואמר רבינו בחלוקה הרביעית בבישול לפי שלישה במרק ישנה ולא יעביר ולכן שינה דרכו שאמר תחלה בישול ולישה במרק עכ"ל הריב"ש וגם כי הוא מתיישב קצת בלשון רבינו לא מצאתי לו בגמרא על מה שיסמוך. וה"ר יהושע מבני בניו של רבינו כתב אומרו בסוף או שעברה צורת הפת פירושו אם עברה צורת הפת ועם זה יסכים למה שאמר בתחלה וה"ק אם אין בפרורין כזית אם עברה צורת הפת מברך במ"מ, ומצינו בכתוב או במקום אם או נודע כי שור נגח הוא או נודע אליו חטאתו וזה מסכים להלכה דגרסינן (שם ל"ז): אמר רב יוסף האי חביצא אי אית ביה כזית מברך המוציא ואי לא במ"מ רב ששת אמר אפילו פרוסות שאין בהם כזית אמר רבא והוא דאיכא עליהו תורתא דנהמא עכ"ל: **ומצאתי** שכתב הרב המובהק מהרר"י פאסי ז"ל שגדולי ספרד היו אומרים שטעות הוא שנפל בספרים בסוף לשונו והכי הל"ל ואם אין בהם כזית ועברה צורת הפת בבישול, ומ"מ הנראה לו ז"ל ליישב הלשון הוא שיש לחלק בין שינוי להעברה ששינוי הוא שינוי מה אבל העברה העברת כל הצורה מכל וכל הוא, וזהו נראה שדקדק בלשונו ברישא כתב אם יש בפתיתין כזית או שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה שר"ל שאם יש בפתיתין כזית אע"פ שיש שינוי מה או שאין בהם כזית אלא שאין בהם שינוי כלל וניכר שהם פת ולזה כפל לשונו שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה ר"ל שניכר היטב ולא נשתנה כלל מברך המוציא אבל אם אין בהם כזית אע"פ שלא עברה מכל וכל אלא שנשתנה או אע"פ שיש בהם כזית אם עברה מכל וכל בבישול ר"ל שבחלוקת הבישול שייך העברה שבלישה במרק לא שייך כי אם שינוי אמנם בבישול שייך שינוי לבד כשהבישול חלש אמנם כשהוא חזק שייך העברת הצורה מכל וכל ואז אפילו שיהיה בפתיתין כזית מברך במ"מ ולא המוציא ונמצא לפי דרך זה שהשוה הרמב"ם בישול למרק בצד וחילק ביניהם מצד השוה בשינוי המשותף ביניהם וחלקם בהעברה הנמצאת בבישול ולא בלישה במרק ובזה המיצוע יש מקום להרמב"ם להמלט מכל מה שהקשו עליו התוספות ושאר המפרשים ר"ל ממה שהקשו על רש"י ז"ל ששניהם רש"י והרמב"ם דבר אחד להם והחילוק הזה אפשר שגם רש"י יפרש אותו עכ"ל.

והעיד ז"ל שלשון זה נשאל בפומבי רבתי של חכמים ושל סופרים ובכללם הנשר הגדול מהרר"י אברבנאל ז"ל בהיותו לומד בישיבת הרב הגדול מהרר"י אבוהב ז"ל ושהרב מהרר"י פאסי ז"ל הגיד לפניהם יישוב זה וכשר בעיניהם מכל אשר הוגד שם והוא הוא דרך מהר"ר יהודה ן' שושן ז"ל וגם זה דעת מורי הרב הגדול מהר"י בי רב ז"ל שכתב וז"ל בתוספות הקשו דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הם בכזית וכו' והרבה ליישב אלו הסוגיות שבגמרא דידן והירושלמי ועשה ג' חלוקות האחד אם יש בפתיתין כזית אע"פ שיהיה בו אי זה שינוי מברך המוציא ואם ניכר שהוא פת ואין בו שינוי כלל אע"פ שהיה פחות מכזית [מברך] המוציא אבל אם יש בו אי זה שינוי ואין בהם כזית או אפילו יהיה בהם כזית אם עברה מהם צורת הפת לגמרי מברך במ"מ דדוקא בשיש בו קצת שינוי אם יש בפתיתין כזית מברך המוציא אבל אם עברה צורתם לגמרי אפילו יהיה בו כזית מברך בורא מיני מזונות עכ"ל: ולי נראה לומר דהכי פירושו הפת שפתת אותה פיתין ובשלה או לשה והתחיל לפרש למאי דסליק מיניה דהיינו אם לשה וכתב שבחדא לטיבותא דליהוי ביה דהיינו שיהא בפתיתין כזית אע"פ שנשתנה צורת הפת או שניכר שהן פת אע"פ שאין בהם כזית מברך המוציא והדר מפרש מאי דפתח ביה דהיינו אם בישלה וכתב דבחדא לריעותא דליהוי בה דהיינו אין בו כזית אע"פ שניכר שהוא פת או שעברה צורת הפת בבישול אע"פ שיש בו כזית מברך במ"מ. ולמד רבינו בבא דלשה במרק ממ"ש בסמוך (ברכות ל"ז) אמר רב יוסף האי חביצא וכו' וכרב האי ורב נתן בעל הערוך שפירשו דחביץ היינו שלש הפירורין במרק בלי בישול ואמר רב ששת אפי' פירורין שאין בהם כזית מברך המוציא ופירש רבא דבריו דהיינו בדאיכא עליה תוריתא דנהמא ופסק הרי"ף והלכתא כרב ששת ורבא הרי שאע"פ שאין בהם כזית כיון דאיכא עליה תוריתא דנהמא מברך המוציא ובאית בהו כזית לא פליג רב ששת ארב יוסף דמברך עליהם המוציא אע"ג דלית עלייהו תוריתא דנהמא דהא לאוסופי אדרב יוסף אתא ולא לגרועי ותוריתא דנהמא דקאמר רבא לא קאי אלא אין בפירורין כזית. ובבא שנייה למדה רבינו מדתניא התם (שם ל"ז) הכוסס את החטה מברך עלי' בפה"א טחנה אפאה ובישלה בזמן שהפרוסות קיימות מברך המוציא ושלש ברכות ואם אין הפרוסות קיימות מברך במ"מ וברכה אחת מעין שלש. וכתב רבינו יונה דמפרש בירושלמי דפרוסות קיימות היינו שיש בהם כזית ואין הפרוסות קיימות היינו אין בהם כזית וסובר רבינו דאף ע"ג דיש בהם כזית בעינן נמי דליהוי בהו תוריתא דנהמא לברך עליהם המוציא דלא עדיפי כשהן מבושלות אע"ג דאית בהו כזית מכשהם עשויות חביץ ואינם מבושלות אע"ג דלית בהו כזית וכיון דהתם בעינן תוריתא דנהמא ה"נ בעינן תוריתא דנהמא בהדי כזית כנ"ל:

לחם משנה **הפת שפתת אותה פיתין וכו'.** כבר נודע הקושיא אשר בלשון זה אל הרב מוהררי"ק ז"ל בא"ח ס"י קכ"ח והתירוץ שתירץ עליו מוהרר"י פאסי ז"ל והוא הקשה עליו דאין לדברים האלו שרש בגמרא ונראה דשרשו הוא שהוקשה לרבינו ז"ל ההיא ברייתא (דף ל"ז) דכוסס את החטה כו' טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא וכו' אם אין הפרוסות קיימות וכו' דהיכי סתם דכשאין הפרוסות קיימות כלומר שאין בו כזית מברך בורא מיני מזונות היה לו לבעל הברייתא לחלק ולומר דהיכא דאיכא תוריתא דנהמא מברך המוציא אע"ג דליכא כזית וכמו שהוקשה לה"ר יונה ז"ל קושיא זו ורבינו תירץ כפי דרך מוהרר"י פאסי זלה"ה דברייתא אליבא דרב ששת פירושה הכי בזמן שהפרוסות קיימות כלומר דלא עברה צורת הפת לגמרי אז מברך המוציא בין דאיכא כזית בין דליכא כזית אבל בזמן שאין הפרוסות קיימות כלומר דעברה צורת הפת לגמרי בין דאיכא כזית בין דליכא כזית אין מברכין משום דעברה צורתו ולהכי לא חלק בעל הברייתא בין דאיכא כזית בין דליכא כזית ומכאן יצא לו לרבינו ז"ל דהיכא דעברה צורתו לגמרי מברך בורא מיני מזונות אפילו דאיכא כזית כדי ליישב הברייתא דאי הוה כפי מאי דמשמע מפשט הגמרא דהיכא דאיכא כזית אפילו דנשתנה מברך המוציא א"א ליישב הברייתא ולומר בזמן שהפרוסות קיימות ר"ל דלא נשתנו דא"כ תיקשי היכא דאין הפרוסות קיימות דנשתנו אמאי אמר דרך סתם דאינו מברך המוציא היה לו לומר דהיכא דאיכא כזית מברך. ולפ"ז מה שאמר בירושלמי בזמן שהפרוסות קיימות שר"ל דאיכא כזית היינו אליבא דרב יוסף ולא אליבא דרב ששת. ודרך זה של הרב מוהרר"י פאסי ז"ל מתחזור דלדעת מוהררי"ק ז"ל קשה חדא היכי פתח בבישול ולישה ואינו מפרש אלא לישה לחודא דא"כ לא הוה ליה למפתח אלא בלישה לחודא. ועוד מנין לו לרבינו ז"ל דבזמן שהפרוסות קיימות דברייתא איירי דאיכא תוריתא דנהמא אדרבא מדברייתא לא חלקה משמע דבכל ענין מברך המוציא. ואני בעניי נ"ל לומר דרך אחר ולחלק בין היכא דהשינוי מחמת בישול להיכא דהשינוי הוא מחמת עצמו כלומר שהפת מפני יושנו נשתנה מצורתו לא שהגיע למדרגת פת שעפשה דודאי אז אין מברכין עליו אלא שהכל כמבואר לקמן בפ"ח אלא נשתנה צורתו מחמת יושנו דאז ודאי מברכים עליו המוציא היכא דאיכא ביה כזית דכיון דהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת וכמו שכתב רבינו יונה ז"ל גבי פת שאינו מהודר אבל כשנשתנה מחמת בישול כיון שהבישול היה כ"כ שהגיע לשנות צורת הפת הוה ליה כמו תבשיל ומברך עליו מיני מזונות. ומפני כן כתב רבינו ז"ל למעלה או שניכר צורת הפת ולא נשתנה צורתו ולא כתב לא נשתנה מחמת בישול אלא לא נשתנה לבד לומר דדוקא משום דלא נשתנה הא אם נשתנה אי איכא כזית דוקא מברכים משום דלא בא השינוי מחמת הבישול ולמטה כתב ואם אין בהם כזית כלומר ונשתנה

מחמת עצמו או שעברה צורת הפת בבישול אפילו דאיכא כזית אין מברכים המוציא משום דעברה צורתו בבישול ודייק רבינו שכתב למטה בבישול וכל לשונו הוא מדוקדק אלא דהוי דוחק לומר דהיכי תיסק אדעתין דמשום יושנו דלא נברך עליו ועדיין עומד בטעמו שלא נתעפש. ואפשר דיצא לו לרבינו ז"ל חילוקנו זה לתרץ הברייתא שהבאתי מן הפרוסות קיימות וכו' וכמו שהקשיתי ובכי הא אתי שפיר דהתם ברייתא איירי בבישול ולכך קאמר בזמן שהפרוסות קיימות שלא נשתנו צורתם מחמת הבישול בין דאיכא כזית בין דליכא כזית מברך המוציא בזמן שהפרוסות קיימות כלומר שנשתנו מחמת הבישול אז אפילו דאיכא כזית מברכים עליה במ"מ ומאי דאמר והוא דאיכא תוריתא דנהמא דמשמע דהיכא דליכא תוריתא דנהמא דאיכא כזית מברכין איירי בנשתנה הפת מחמת עצמו כנלע"ד :

ט עֶסָה שְׁנֵאָפִית בְּקֶרֶקַע כְּמוֹ שֶׁהָעֲרָבִים שׁוֹכְנֵי הַמִּדְבָּרוֹת אוֹפִים הוֹאִיל וְאִין עֲלֶיהָ צוֹרֵת פֶּת מְבָרֵךְ עֲלֶיהָ בְּתַחֲלָה בּוֹרָא מִינֵי מְזוֹנוֹת. וְאִם קָבַע מְזוֹנוֹ עֲלֶיהָ מְבָרֵךְ הַמוֹצֵיא. וְכֵן עֶסָה שְׁלֶשָׁה בְּדָבָשׁ אוֹ בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּחֶלֶב אוֹ שְׁעִירֵי בָּהּ מִינֵי תַבְלִין וְאַפָּאָה וְהִיא הַנְּקֵרָאת פֶּת הַבָּאָה בְּכֶסֶנִין [1] אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא פֶּת מְבָרֵךְ עֲלֶיהָ בּוֹרָא מִינֵי מְזוֹנוֹת. וְאִם קָבַע סְעֵדָתוֹ עֲלֶיהָ מְבָרֵךְ הַמוֹצֵיא :

כסף משנה עיסה שנאפת וכו'. שם (דף ל"ח) א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה א"ל מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכין עליה בורא מ"מ מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה ובריך עליה המוציא וגי ברכות ומפרש רבינו דכובא דארעא היינו עיסה שנאפת בקרקע: **וכן עיסה שלשה וכו'.** שם (דף מ"ב) רב יהודה הוה עסיק לבריה בי רב יהודה בר חיננא אייתי לקמייהו פת הבאה בכסנין כי אתא שמעינהו דקא מברכי המוציא א"ל מאי ציצי דקא שמענא דילמא המוציא קא מברכיתו א"ל אין דתניא ר' מונא אומר משום ר' יהודה פת הבאה בכסנין מברך עליה המוציא ואמר שמואל הלכה כר' מונא א"ל אין הלכה איתמר ואסיקנא דאי קבע סעודתיה עילויה מברך המוציא ומפרש שם בגמרא שאע"פ שזה לא קבע סעודתיה עליו כיון שאכל שיעור שאחרים קובעים אכילתן בכך טעון ברכת המזון. ומפרש רבינו דפת הבאה בכסנין היינו עיסה שלשה בדבש וכו' או שעירב מיני תבלין וכו'. והיה נראה לומר דהיינו דוקא בשלא נתן מים אלא מעט אבל אם נתן מים הרבה אע"פ שנתן ג"כ שאר משקין כיון דמיעוטא נינהו בטלים הם לגבי מים

ויש לאותה עיסה דין פת גמור לכל דבר והכי דייק לישניה שכתב שלשה בדבש דאם לא כן הל"ל עיסה שנתן לתוכה דבש וכו' אלא דמדכתב או שעירב בה מיני תבלין איכא למידק איפכא דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא ואפי"ה מוציאו מתורת לחם לענין המוציא ותדע דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן דחייבת בחלה ואפי"ה אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה הילכך ע"כ דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלוש ברכות אפי"ה בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובות אבל כל שיש בה שום תערובות ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא ושלוש ברכות אא"כ אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו והוא שיהיה טעם התערובות ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה וזה נראה עיקר :

לחם משנה **עיסה שנאפת בקרקע וכו'.** בפרק כיצד מברכין (דף ל"ח) אמרו מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה ובריך המוציא [ושלוש ברכות] אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח והבית יוסף סי' קס"ח אומר אליבא דבעל הטורים ז"ל דרב אשי פליג אדלעיל וסבר דכיון דהוי לחם לענין פסח הוא הדין לענין המוציא ובכל גווני מברכין עליו אע"ג דלא קבע סעודה עליה אבל רבינו ז"ל אין דעתו כן דהוא פסק שם דיוצא ידי חובתו בפסח והכא פסק דוקא היכא דקבע אבל היכא דלא קבע לא. וא"ת א"כ דאין ללמוד דין המוציא מדין פסח מה הקשה שם (דף ל"ז): אביי לרב יוסף גבי חביצא אלא מעתה לתנא דבי רבי ישמעאל וכו' וכ"ת ה"נ והתניא לקט מכולן כזית וכו' ואם מצה היא אדם יוצא ידי חובתו בפסח מ"ש דמקשי ליה דמדהוי לחם לענין פסח מברכין המוציא ומאי קושיא נימא דאע"ג דלענין פסח הוי לחם לענין המוציא בתר קביעותא אזלינן דומיא דטרוקנין ולא תיקשי לרב יוסף מידי דקאמר דאין מברכין בכזית דהיינו היכא דלא קבע סעודתיה עלוייהו. וי"ל דבשלמא בטרוקנין אע"ג דהוי לחם לענין מצה מ"מ כיון דאין דרך בני אדם לאוכלו כך בעו קביעותא לענין המוציא אבל הכא דודאי דרך בני אדם לאכול כך שיהיו מפוררין אע"ג דלית בהו כזית ואף אם הוא לחם לענין המוציא הכא לא בעי קביעותא :

אָרְזוּ ^[ח] שְׁבִשְׁלוּ או שְׁעֲשֵׂה מִמֶּנּוּ פֶת בִּתְחִלָּה מִבָּרֶךְ עָלָיו בּוֹרָא מִיְיָ מְזוֹנוֹת וּלְבִסוּף בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת. וּבְלִבְד שְׁלֵא יְהֵא מְעָרְב עִם דָּבָר אַחֵר אֶלָּא אָרְזוּ לְבִדּוֹ. אֲבָל פֶת דַּחַן או פֶת שֶׁל שְׂאֵר מִיְיָ קִטְנִית בִּתְחִלָּה מִבָּרֶךְ שֶׁהַכֹּל וּלְבִסוּף בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת :

כסף משנה אורז שבישלו וכו'. גיז שם (דף ל"ז) טחנו לאורז אפאו ובישלו אע"פ שהפרוסות קיימות מברך בתחלה במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והתניא לבסוף ולא כלום ואסיקנא תני בהדי קמייתא ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום וכתב הר"ף וקי"ל דכל ולבסוף ולא כלום מברך בני"ר עכ"ל: **וכתב** עוד הר"ף וה"מ בדאיתיה לאורז בעיניה אבל ע"י תערובות לא דקי"ל בהא כרב ושמואל (שם ל"ז) דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו במ"מ דליכא מאן דפליג עלייהו וכתב עליו הרא"ש ז"ל דהיינו כשהרוב מין אחר דבכה"ג בחמשת המינין אפילו רובו ממין אחר מברך עליו במ"מ: **ומ"ש רבינו אבל פת דוחן וכו'.** כ"כ הר"ף ז"ל וטעמו לפי שדרך הגמרא להזכיר אורז ודוחן בהדי הדדי ובהאי ברייתא לא הזכיר דוחן אלמא דדוקא אאורז מברך במ"מ אבל לא אדוחן ואע"ג דתניא התם (שם דף ל"ז) הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה דמשמע דפת אורז שוה לפת דוחן י"ל דברייתא לאו לענין נוסח ברכות איתניא אלא לענין שצריך לברך תחלה וסוף כשם שמעשה קדרה צריך לברך תחלה וסוף ומיהו הא כדאיתא והא כדאיתא דאורז בתחלה במ"מ כמפורש באידך ברייתא ודוחן שהני"ב. וה"ר יונה כתב דהיינו טעמא משום דא"ר יוחנן בן נורי אורז מין דגן הוא ואע"ג דלא קי"ל כוותיה מ"מ כיון דאשכחן דאיכא מאן דסי"ל דאורז מין דגן הוא ולא ס"ל הכי בדוחן אלמא דאין דינם שוה ודוקא באורז מברך במ"מ אבל לא בדוחן עכ"ל. ומ"מ למדנו מדאותבה בגמרא לרב ושמואל דאמרי כל שהוא מחמשת המינין מברך עליו במ"מ דמשמע הא אורז אין מברך עליו במ"מ מהך ברייתא דהביאו לפניו פת אורז ופת דוחן למדנו שדין פת אורז ודין האורז המבושל שוה ומינה דפת קטנית וקטנית מבושלים דינם שוה וכמ"ש רבינו. ודע שדעת ה"ר יונה והרא"ש ז"ל לומר דאורז ודוחן דינם שוה ומברך על שניהם במ"מ ובני"ר. והוסיף עוד רבינו יונה ז"ל שה"ה לשאר הדברים שאנו רואים דמיזן זיין כגון פניז"ו בלעז שמברך עליהם בורא מיני מזונות ובורא נפשות:

לחם משנה פת דוחן וכו'. ואע"ג דבגמרא (דף ל"ז) אמרו דמברך כמעשה קדרה תירצו כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה אמרינן הא משום דלא איתותב שמואל אלא גבי אורז בלבד כדכתבו התוספות:

יא כָּל שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו בְּתַחֲלָה הַמוֹצֵיאַ מְבָרְכִין לְאַחֲרָיו בְּסוֹף בְּרַכַּת הַמְּזוֹן כְּסֻדְרָה אַרְבַּע בְּרַכּוֹת. וְכָל שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו בְּתַחֲלָה בּוֹרֵא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת מְבָרְכִין בְּסוֹף לְאַחֲרָיו בְּרַכָּה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ חוּץ מִן הָאָרֶז:

כסף משנה כל שמברכין וכו' עד חוץ מן האורז. מתבאר בפרק כיצד מברכין ממשמעות הסוגיות. והרא"ש ז"ל כתב פרק הנזכר ירושלמי כל שאומר אחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא כל שאין אומרים אחריו שלש ברכות א"א לפניו המוציא. ולרבינו שכתב חוץ מן האורז י"ל דסבר דפליג אגמרא דידן ונתן טעם לדבריו דאין למדין מן הכללות:

לחם משנה חוץ מן האורז. אבל פת בכסנין מברך לבסוף ברכת המזון ומ"ש בפרק כיצד מברכין (דף מ"א:) שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון לאחריו אלא פת הבאה בכסנין איירי כשהביאו בתוך הסעודה כדכתבו התוס':

יב ^[ט] בַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים שְׁאָכַל מִכֶּזֶּית וּלְמַעַלָּה אָבַל אָכַל ^[ז] פָּחוֹת מִכֶּזֶּית בֵּין מִן הַפֶּת בֵּין מִשְׁאֵר אוֹכְלִין. וְהַשּׁוֹתֶה פָּחוֹת מִרְבִּיעִית בֵּין מִן ^[כ] הַיַּיִן בֵּין מִשְׁאֵר מִשְׁקִין. מְבָרֵךְ בְּתַחֲלָה בְּרָכָה הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ הַמֵּין וּלְבִסוּף אֵינוֹ מְבָרֵךְ כָּלֵל:

כסף משנה במה ד"א בשאכל מכזית ולמעלה וכו'. נתבאר בראש הלכות אלו. והא דאמרין בפחות מכשיעור מברך לפניו ולא לאחריו אע"ג דבריש כיצד מברכין (שם דף ל"ה) ילפינן ברכה לפניו מק"ו מברכה דאחריו וא"כ כיון שאינו מברך לבסוף לא הו"ל לברך בתחלה כבר כתבתי בראש הלכות אלו דלאו ק"ו גמור הוא אלא מדרבנן הוא שצריך לברך לפניו כדי שלא יהנה מן העולם הזה בלא ברכה כ"כ התוספות והרא"ש ז"ל. ואכתי קשיא לי מה ראו חכמים להחמיר בברכה שלפניו שהיא מדרבנן יותר מברכה אחרונה שהיא מדאורייתא. ונ"ל שלכך אמרו דבתחלה יברך אפילו על כל שהוא שמא ימלך ויאכל כשיעור ונמצא שהיה צריך ברכה לפניו ואין בידו לתקן אבל לאחריו אוקמוה אדינא שאם אכל כשיעור יברך ואם לאו לא יברך. ומ"ש רבינו דשיעורא דמשקין ברביעית טעמו מדאשכחן בעלמא לענין אכילת איסורין דחייב בשתיית משקין אסורין ברביעית דומיא דאוכלין בכזית:

יג וזו היא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם עַל הַמַּחֲיָה וְעַל הַפְּלִפְלָה וְעַל אֶרֶץ חֻמְדָּה טוֹבָה וּרְחֻבָּה שְׂרָצִית וְשֶׁהִנְחַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ וְעַל יְרוּשָׁלַּיִם עִירְךָ וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכָּן כְּבוֹדְךָ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׁמְחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וּנְבָרְכֶךָ עָלֶיךָ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטַהֲרָהּ בְּרוּךְ

אָתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמַּחִיָּה. וּבְשִׁבְתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים אָמַר
בְּבִרְכָּה זוֹ בְּכֻלָּהּ מֵעִין קִדְשָׁת [ט] הַיּוֹם כְּדָרְךָ שְׁמִזְכִּיר בְּבִרְכַּת
הַמְּזוֹן :

כסף משנה וְזוֹ הִיא בְּרַכָּה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ וְכוּ'. מִימְרָא דְרַב דִּימִי בְּסוּף פֶּרֶק
כִּיצַד מְבָרְכִין (שם דף מ"ד): וּמ"ש וּבְשִׁבְתוֹת וְכוּ'. כְּתַב רַבִּינוּ יוֹנָה בְּפֶרֶק
הַנִּזְכָּר דֵּהֲכִי אֵיתָא בִירוּשְׁלַמִי וְכוּ"כ ה"ר מְנוּח וְכַתְּב שְׂרַבִּינוּ מְשׁוּלָם לֹא הִיָּה
מְזַכֵּירוּ וְכַתְּב ה"ר מְנוּח דֹּאפְשֵׁר דְּדוּקָא בִימֵי רַבּוּתֵינוּ שֶׁהִיוּ קוֹבַעִין עַל הַיִּין
אַבְל אֲנוּ שְׂאִין אֲנוּ קוֹבַעִין לֹא מְדַכְרִינן וְאִין זֶה כְּדָאִי לְבַטַּל דְּבִרֵי הִירוּשְׁלַמִי :

לחם משנה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמַּחִיָּה. וְאִיִּת אֲמַאי לֹא אָמַר עַל הַמַּחִיָּה וְעַל הָאָרֶץ
כְּדַפְתַּח מַחִיָּה תַחֲלָה. וַיִּיֵּל דֵּה"ק עַל הָאָרֶץ דְּמַפְקָא מַחִיָּה כְּדֹאמְרוּ בְּגִמְרָא כִּי
הִיכִי דְלֹא לִיהוּי חוּתָם בְּשִׁתִּים וְלַכֵּךְ הַזְכִּיר אָרֶץ תַּחֲלָה :

הלכות ברכות - פרק רביעי

א כָּל הַמְּבָרֵךְ בְּרַכַּת הַמְּזוֹן אוֹ בְּרַכָּה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ צָרִיךְ
לְבָרֵךְ אוֹתָהּ [א] בְּמָקוֹם שְׂאֵכֵל. אֲכַל כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ יוֹשֵׁב בְּמָקוֹם
שֶׁפָּסַק וַיְבָרֵךְ. אֲכַל כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד [ב] יוֹשֵׁב בְּמָקוֹמוֹ וַיְבָרֵךְ. שְׂכַח
לְבָרֵךְ בְּרַכַּת הַמְּזוֹן וְנִזְכַּר קִדָּם שִׁיתַּעֲכַל הַמְּזוֹן שֶׁבְּמַעְיו מְבָרֵךְ
בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר. וְאִם הָיָה מְזִיד חוֹזֵר לְמָקוֹמוֹ וּמְבָרֵךְ. וְאִם בָּרֵךְ
בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר יֵצֵא יָדָיו חוֹבְתוֹ. וְכֵן אִם בָּרֵךְ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד אוֹ
כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ יֵצֵא יָדָיו חוֹבְתוֹ. [ג] וְלִכְתַּחֲלָה לֹא יְבָרֵךְ בְּרַכַּת
הַמְּזוֹן וְלֹא בְּרַכָּה שְׁמַעִין שְׁלֹשׁ אֶלָּא כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב וּבְמָקוֹם
שְׂאֵכֵל :

כסף משנה כֹּל הַמְּבָרֵךְ וְכוּ'. מִתְבָּאָר מֵתוֹךְ מַה שְׂאֲכַתוּב בְּסִמוּךְ. וְדַעַת רַבִּינוּ
כְּדַעַת רַשְׁב"ם בְּפֶרֶק עֶרְבֵי פִּסְחִים (פִּסְחִים ק"א): דְּבִרְכָּה מֵעֵין ג' טַעוּנָה בְּרַכָּה

במקומו והביאו שם בתוספות ראיות לדבריו אבל הרי"ף כתב דדוקא מיני דגן טעונין ברכה במקומם וכן דעת הרא"ש ז"ל: **אכל כשהוא מהלך וכו'.** ברכות (דף נ"א:) סי"פ שלשה שאכלו א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך: **שכח לברך וכו'.** משנה סוף פרק אלו דברים מי שאכל ושכח ולא בירך בש"א יחזור למקומו ויברך ובה"א יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו וכבר כתבתי סוף פרק ב' כמה שיעור עיכול ובגמרא (שם נ"ג:) אמר רב זביד מחלוקת בשכח אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך: **ומ"ש ואם בירך וכו'.** פשוט הוא דקנסא הוא דקנסוה במזיד לחזור למקומו שאכל אבל בדיעבד יצא: **ומ"ש וכן אם בירך כשהוא עומד וכו'.**

ב מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לא בירך המוציא אינו חוזר ומברך מפני שאינו מן התורה. שכח לברך המוציא. אם נזכר עד שלא גמר סעדתו חוזר ומברך ואם נזכר ^[ד] לאחר שגמר אינו חוזר ומברך:

כסף משנה מי שנסתפק לו אם בירך וכו' אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה. כך הוא הגירסא הנכונה לאפוקי מהטור שכתב בסימן קס"ז בשם רבינו שחוזר ומברך ונחלק עליו. ולענין ברכת המזון הוא שכתב רבינו בסוף פ"ב שחוזר ומברך לפי שהיא מן התורה: **שכח לברך המוציא וכו'.** בפ"ג שאכלו (שם דף נ"א) בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושכח ולא בירך מהו שיחזור ויברך א"ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הילכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך ודחי ליה דכיון דאידחי אידחי. והאי בעיא ע"כ בברכת המוציא היא דאילו בברכת המזון משנה שלימה היא בפרק אלו דברים:

ג ה"ה אוכל בבית זה ופסק סעדתו והלך לבית אחר. או שהיה אוכל וקראו חברו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ^[ה] ושנה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בפתחלה המוציא ואחר כך יגמר סעדתו:

ההראב"ד **היה אוכל בבית זה כו' עד יגמור סעודתו.** כתב הראב"ד ז"ל הפליג בזה דכל לפתח ביתו לאו עקירה היא וכל שכן אם רואה מקומו שאינה עקירה כלל עכ"ל:

כסף משנה **היה אוכל בבית זה וכו'.** ברייתא ריש ערבי פסחים (פסחים ק"א): שינוי מקום צריך לברך ודעת רבינו דמיתניא בין בדברים הטעונים ברכה במקומם בין בדברים שאין טעונין ברכה במקומם וכמו שאבאר בסמוך: ומ"ש או שהיה אוכל וכו'. תוספתא דברכות כתבוה התוספות בפרק הנזכר ב"ה שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך לברך לכתחילה. ונ"ל שרבינו מפרש דהא דתניא שאם הפליג צריך לברך למפרע היינו לומר שאם פירש והרחיק ממקום סעודתו צריך לברך למפרע אבל אם לא הפליג כלומר שלא הרחיק הרבה ממקום סעודתו אלא מפניה לפינה אינו צריך לברך וזהו שכתב או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו' כלומר דמאחר שיצא מפתח ביתו ה"ל כהפליג דהיינו שינה מקומו וצריך לברך אבל אם דבר עמו בתוך הבית אע"פ ששינה מקומו מפניה לפינה אינו צריך לברך וכדקתני רישא דברייתא קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע: **וכתב** הראב"ד הפליג בזה וכו' שאינה עקירה כלל עכ"ל. ואין כאן מקום לתמוה דכיון שיצא מביתו הוי שינוי מקום וצריך לברך: **ויש** לדקדק למה כתב רבינו היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' הרי בכלל בבא דחברים שהיו יושבים [הוא. וי"ל דמבבא דחברים שהיו יושבין] לא שמעינן אלא כשהם יוצאין טעונים ברכה למפרע וכו' אבל היכא דיצאו בלא ברכה ואח"כ חזרו לא משתמע מינה אם צריכין לברך למפרע כשיחזרו למקומם אם לאו ולכן כתב שאם היה אוכל בבית זה והלך לבית אחר ופסק סעודתו או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע, ואעפ"י שכתב בבא זו הוצרך לכתוב בבא דחברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן וכו' להשמיענו שאם הניחו שם זקן או חולה א"צ לברך לא כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים. ואין לדקדק אמאי נקט רבינו ברישא לישנא דהיה אוכל בבית זה דמשמע דמיירי בבעל הבית ובבא דסיפא נקט לישנא דחברים שהיו יושבים לאכול דההיא דחברים שהיו יושבים לאכול הכי הוי לישנא דברייתא בפרק ע"פ וההיא דהיה אוכל בבית זה וכו' הוי לישנא דברייתא דיומא דמיתניא בלשון יחיד דיבר עם חבירו והפליג וכן לישנא דתוספתא דברכות נמי הוי בלשון יחיד ורבינו כתב בלשון השנוי בברייתות או קרוב לו ולענין דינא לא שאני לן בין יחיד לרבים דבין יחיד בין רבים אם רוצה לשנות מקומו מברך כשהוא יוצא למפרע וכשהוא חוזר מברך לכתחילה ואם לא בירך כשיצא צריך לברך כשיחזור ואם הניחו שם זקן או חולה בין שהיו יוצאים רבים בין שהוא

יחיד א"צ לחזור ולברך. ואפשר עוד דברישא נקט לשון יחיד כי היכי דלא ליצטרך לפלוגי בין הניח שם מקצת חברים ללא הניח. וגם נראה דאין לדקדק בזקן או חולה דנקט דלישנא דברייתא נקט ולפי האמת בהניחו שם מקצת החברים סגי אפילו אינן לא זקן ולא חולה והיינו דבברייתא שאכתוב בסמוך מפליג ר' יהודה בין הניחו שם מקצת חברים ללא הניחו ולא אדכר זקן או חולה הילכך ע"כ לומר דברייתא דקתני הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט אם כולם בחורים ובריאים אין דרך ליעקר קצתם לקראת חתן וכלה ולישאר קצתם אבל אין הי"נ שאע"פ שכולם בחורים ובריאים אם נעקרו קצתם ונשארו קצתם אינם טעונים ברכה לא כשהם יוצאין ולא כשהן חוזרין דכיון דנשארו קצתם שם לא נעקר קביעותם:

ד חברים שהיו יושבים לאכל ויצאו לקראת חתן או לקראת פלה. אם הניחו שם זקן או חולה חוזרין למקומן וגומרין סעדתן ואינן צריכין לברך שניה. ואם לא הניחו שם אדם פשהו יוצאין צריכין ברכה למפרע וכשהן חוזרין צריכין ברכה לכתחלה:

ה וכן אם היו מסבין בשתייה או לאכל פרות. שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך שניה לכתחלה על מה שהוא צריך לאכל. והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית אחד אינו צריך לחזור ולברך. אכל * במזרחה של תאנה ובא לאכל במערבה צריך לחזור ולברך:

ההראב"ד במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך. כתב הראב"ד ז"ל והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל:

כסף משנה (ד-ה) חברים שהיו יושבים וכו'. שם (פסחים ק"א:) יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומן אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אין צריך לברך מאי טעמא לקיבעא קמא הדר ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך. מיתיבי חברים שהיו מסובים ועקרו רגליהם לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהם יוצאים אין טעונין ברכה

למפרע וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחילה בד"א בזמן שהניחו שם זקן או חולה אבל אם לא הניחו שם זקן או חולה כשהם יוצאים טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרים טעונין ברכה לכתחילה קשיא לרב חסדא אמר רב נחמן בר יצחק מאן תנא עקירות רבי יהודה דתניא חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע וכשהם חוזרים אין טעונין ברכה לכתחילה אמר ר' יהודה בד"א בזמן שהניחו שם מקצת חברים אבל אם לא הניחו שם מקצת חברים כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחילה. וכתב הר"י וקאמרי רבוותא הלכתא כרב ששת דת"כ ואף על גב דשני רב נחמן לא סמכינן אשינויא. וכתב עליו הרא"ש ז"ל ולא ידענא למה כתב הר"י לא סמכינן אשינויא דרב נחמן אין שינויא בגמרא מבורר יותר מזה דכיון דמצא ברייתא דעקירות רבי יהודה ופליג את"כ וא"כ ברייתא קמייתא דפריך מינה לרב חסדא יחידאה היא ואמאי פסיק כיחידאה עכ"ל. ואני אומר דכיון דאשכחן בפרק זה בורר (סנהדרין כ"ד כ"ה) דאיפלגו ריב"ל ור' יוחנן דלריב"ל כל מקום שאמר ר' יהודה בד"א אינו אלא לפרש דברי חכמים ור' יוחנן קאמר שהוא לחלוק וכתבו התוספות והר"ן פרק בני העיר דריב"ל ור"י הלכה כריב"ל וכיון שכן לפום קושטא ליכא פלוגתא בין ר' יהודה ות"כ וקשיא לרב חסדא אלא דשני רב נחמן דאפשר לרב חסדא למימר דס"ל דבמה ד"א לחלוק והוא דאמר כת"כ וההיא ברייתא כרבי יהודה ומכיון דקי"ל דבמה ד"א לפרש ממילא קם לה הלכה כרב ששת ושינויא דרב נחמן לא סמכינן עלה. ודע שבגמרות שלנו גרסינן תניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהם וחזרו אינן צריכים לברך וכתב הרא"ש ועוד דת"כ דרב חסדא, וי"ס שכתוב בהם ת"כ דרבי יוחנן וכן כתוב במגילת סתרים דרבינו נסים גאון ולא נהירא לי גירסא זו עכ"ל הרא"ש. ונ"ל דאפילו אי גרסינן ת"כ דרב חסדא ל"ק להר"י דאיכא למימר מדלא איתבנה לרב ששת אלמא דלא קשיא ליה מההיא ברייתא דיחידאה היא ורב ששת כת"כ אי"נ דהוה קים ליה לגמרא דלא מיתניא בי רבי חייא ורבי אושעיא ולפיכך לא היתה כדאי לאותובי מינה. כך נ"ל לדעת הר"י ורבינו ז"ל כהר"י ז"ל, וז"ש וכן אם היו מסובין לשתיה או לאכול פירות כלומר דאין חילוק בין מידי דסעודה לין ופירות בכולהו שינוי מקום צריך לברך. אבל נשאר לדקדק בלשון רבינו דוכן משמע דלאשמועינן חידושא אתא ואיפכא הוא דהא בפירות אפילו רב חסדא מודה דצריך לחזור ולברך ובמידי דסעודה דהיינו דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם הוא דפליג. ויש לומר דאכילה דלעיל הייתי מפרש מידי דאין טעונין ברכה לאחריהם במקומם ואתא לאשמועינן דה"ה לשתית יין ואכילת פירות שבעת המינין שהם טעונין ברכה לאחריהם במקומן כמ"ש בראש פרק זה דצריך לחזור ולברך ולא אמרינן לקבעיה קמא הדר: **ומ"ש והמשנה מקומו**

וכו'. שם (פסחים ק"א:) יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא מבית מבית אבל ממקום למקום לא ותניא כוותיה: **אכל במזרחא וכו'.** ירושלמי סוף פרק כיצד מברכין: **וכתב** הראב"ד והוא שלא היה דעתו מתחילה לכך עכ"ל. כוונת הראב"ד ז"ל לפרש הירושלמי דהיינו כשבעת שבירך בתחלה היה דעתו לגמור סעודתו במזרחא של תאנה ואח"כ נמלך לגמור סעודתו במערבה ולא שנמלך לאכול יותר ממה שהיה בדעתו לאכול כדברי ה"ר בעל מ"ע ז"ל אבל אם כשבירך בתחילה היה בדעתו לגמור סעודתו במערבה לית לן לאחשובי לגמרי כמבית לבית וא"צ לחזור ולברך ורבינו העתיק לשון הירושלמי כמנהגו ואע"ג דמזוית לזוית לא הוי שינוי מקום שאני התם שכתלי הבתים מקיפים לשתי הזויות הילכך חשיב כמקום אחד משא"כ באכל במזרחא של תאנה ובא למערבה שהתאנה כמקום שאין בה מחיצות הוא ולפי זה במקום שאין בו מחיצות אפילו שינוי מקום כל דהו הוי שינוי דתאנה דנקט אורחא דמילתא נקט ולא דוקא נקט. ומיהו אפשר דבמקום שאין בו מחיצות כל שרואה מקומו הראשון לא הוי שינוי מקום ומזרח תאנה ומערבה שאני דכיון דתאנה מפסקת ה"ל שני מקומות וזה נראה יותר:

לחם משנה **והמשנה מקומו מפינה לפינה בבית אחד.** בפרק ערבי פסחים (דף ק"א:) אמרו לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא ופירש רבינו ז"ל ממקום למקום בבית אחד והוצרך לפרש כן משום דהוקשה לו כדהקשה הר"ן ז"ל מ"ש דגבי קידוש אמר דמפינה לפינה הוא מקדש כדאמר להו רב ענן וכו' והכא מפינה לפינה לא. והר"ן ז"ל חילק בין קידוש לברכה ורבינו ז"ל משוה אותם ופירש הכא ממקום למקום בבית אחד והתם מחדר לחדר בדירה אחת וכדכתב הרב המגיד בפרק כ"ט מהלכות שבת אבל מפנה לפנה בבית אחת קידוש וברכה שוים:

1 **בִּירְךָ עַל הַפֶּטֶר פֶּטֶר אֶת הַפְּרֻפְרָת שְׂאוֹכְלִין בְּהֶן הַפֶּת מִמִּינֵי הַתְּבַשְׂיִל וּפְרוֹת וְכִיּוֹצֵא בְּהֶן. אֲבָל אִם בִּירְךָ עַל הַפְּרֻפְרָת לֹא פֶּטֶר אֶת הַפֶּת. בִּירְךָ עַל מַעֲשֵׂה קְדָרָה פֶּטֶר אֶת הַתְּבַשְׂיִל בִּירְךָ עַל הַתְּבַשְׂיִל לֹא פֶּטֶר אֶת מַעֲשֵׂה קְדָרָה:**

כסף משנה **בירך על הפת וכו'.** משנה פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב) בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה ובגמרא איבעיא להו ב"ש ארישא פליגי דקאמר ת"ק בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה כלומר דהיינו לאכול למזון ממש

ואתו ב"ש למימר ל"מ פרפרת דלא פטר להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטר או דילמא אסיפא פליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר אבל מ"ק פטרא ואתו ב"ש למימר אפילו מ"ק נמי לא פטר תיקו. ולפי זה נראה לפסוק דבירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדרה פטר. ורבינו שפסק בירך על התבשיל לא פטר מ"ק טעמו דכיון דאסיקנא בתיקו הא איפשר דב"ש ארישא הוא דפליגי וכלישנא קמא וסיפא דנקט פת לאו דוקא דהוא הדין דלא פטר מ"ק אלא איידי דתנא רישא פת תנא סיפא נמי פת אבל בירך על מ"ק פטר את הפרפרת דהא משמע דמ"ק עדיף מפרפרת. ויש לתמוה דכיון דספק ברכות להקל ה"ל למתפס מתניתין כפשטא דבירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר הא מ"ק פטר. וי"ל דכיון דבגמרא בעי אליבא דב"ש היינו כדי למשמע מינה פירושא דת"ק וה"פ ארישא קאי וא"כ אמרינן דפת דנקט בסיפא לאו דוקא דהוא הדין למ"ק אלא איידי דרישא נקט פת או אסיפא קאי ופת דנקט בסיפא דוקא הוא. אלא דאכתי קשה דהוה ליה למפסק להקל וזה נראה שהוא דרך הרשב"א ז"ל שכתב דהו"ל ספק בברכות דרבנן ולהקל. לכן נראה לי דכיון דבעי גמרא אליבא דב"ש משמע דס"ל לגמרא דהלכה כב"ש וכי אמרינן דקאי ב"ש אסיפא סברי דפרפרת לא פטר אפילו מ"ק פסק רבינו כן. ומיהו אכתי קשיא דא"כ למה פסק בירך על הפת פטר את הפרפרת הא אי קיימי ב"ש ארישא פת לא פטר אפילו מ"ק. וי"ל דבהא לא ה"מ למפסק הכי משום דקיי"ל כר' חייא דאמר בפרק כיצד מברכין (שם מ"א:) פת פוטרת כל מיני מאכל. ואח"כ מצאתי בתשובה לרבינו יהושע מבני בניו של הרמב"ם ז"ל שכתב ששאלוהו שהיה חילוף הנוסחאות בדבר והשיב הנכון בירך על התבשיל פטר מ"ק ולכן תגיהו הנוסחאות כך עכ"ל: ויש לדקדק מה ענין דינין אלו כאן גבי שינוי מקום צריך לברך, לעיל בפרק ג' הוא מקומם גבי מברך על העיקר ופותר את הטפלה. וי"ל דהתם שאני שאינו חפץ באכילת פת כלל מחמת עצמו אלא להעביר היזק הדג מליח אבל הכא חפץ הוא באכילת כל אחד מהם מחמת עצמו הילכך אינו ענין לשם. ומה שכתבו כאן גבי שינוי מקום צריך לברך לומר לך לפעמים אפילו בלא שינוי מקום צריך לברך שאם בירך על הפרפרת צריך לברך על הפת ואם בירך על התבשיל צריך לברך על מעשה קדירה: וא"ת במאי עסקינן אי בשברכותיהם שוות אמאי אין פוטרים זה את זה ואי בשאין ברכותיהן שוות היכי אפשר לומר במקצתם דפוטרים זה את זה ועוד שהרב ז"ל כתב דפרפרת היינו תבשיל ופירות וכיון דאין ברכתן וברכת הפת שוה פשיטא דאין פוטרות את הפת דהיאך הוה אפשר לומר דברכת בפה"א או העץ יפטור ברכת הפת וכן היאך אפשר דברכת מ"ק שהיא במ"מ יפטור ברכת תבשיל ופירות או איפכא וי"ל דכיון דתנן על הכל אם אמר שהכל נ"ב יצא וה"נ אפשר לומר שאם בירך על

הפת בורא פרי האדמה יצא דהא פרי האדמה הוא ואפשר דאפילו בירך בורא פרי העץ יצא וכמ"ד עץ שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה. וכן י"ל דברכת במ"מ פוטר ברכת תבשיל ופירות מיהו ה"מ כשבירך על הדבר עצמו ברכה שאינה מיוחדת לו כגון שבירך על הפת עצמו שהכל נ"ב יצא אבל אם בירך על הפרפרת שהנ"ב לא פטר את הפת וע"פ זה תקיש בשאר ברכות על הדרך שכתבתי. ועי"ל שאע"פ שאין ברכותיהן שוות אפשר שיפטרו זה את זה כמו שמצינו בפת שהוא פוטר כל מיני מאכל אע"פ שאילו היה מברך על השאר מיני מאכל ברכת הפת לא היו נפטרים בכך הכי אמרינן בברכת מעשה קדרה לגבי פרפרת או פרפרת לגבי מ"ק: **כתב** הרמ"ך בירך על מ"ק פטר את התבשיל וכו'. לא הבנתי למה פסק בהפך ממה שמפורש בהלכה כי לדעת ת"ק פרפרת דהיינו התבשיל כמו שפירש הוא פטר מ"ק אבל מ"ק לא חזינן שיפטור פרפרת ואם פסק כב"ש אין מעשה קדרה פוטר פרפרת ולא פרפרת מעשה קדרה. ועוד תימה שהוא פירש פרפרת תבשיל ופירות ואם כדבריו כן הוא הא אין ברכותיהן שוות עם מ"ק ופרפרת שהוא פת הבאה בכסנין עכ"ל. וכבר ישבתי דעת רבינו:

לחם משנה **בירך על הפת פטר את הפרפרת וכו'.** משנה בפרק כיצד מברכין (דף מ"ב) בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה ובגמרא איבעיא להו בית שמאי ארישא פליגי או אסיפא פליגי ואסיקנא בתיקו. ולכאורה נראה דרבינו פסק כבית שמאי דאמר דפרפרת לא פטר את הפת ולא מעשה קדרה ועל זה קשה חדא דלא הוה ליה למפסק כבית שמאי אלא כסתם מתניתין ותו דבפירוש המשנה כתב בהדיא רבינו ז"ל דאין הלכה כבית שמאי, ונראה דפסק כתנא קמא [נדלא] סבירא ליה דבית שמאי ארישא פליגי אבל בסיפא לא פליגי כלל דכולי עלמא לא פטר פרפרת מעשה קדרה ומה שהזכיר את הפת הוא הדין נמי מעשה קדרה אלא נקטיה אגב רישא וא"כ אליבא דכ"ע לא פטר פרפרת מעשה קדירה. ואם תאמר כיון דאסיק בתיקו ספק ברכות להקל ודילמא בית שמאי פליגי אסיפא ורבנן סברי דפרפרת פטר מעשה קדרה והלכה כוותייהו ואין לברך על מעשה קדרה אחר שבירך על הפרפרת. וי"ל דהוי כעין ספק ספקא דספק אי ארישא פליגי וכ"ע מודו דלא פטר פרפרת מעשה קדירה או אסיפא. ואם תמצא לומר אסיפא הא איכא ב"ש דסבירא להו דלא פטר ודילמא הלכה כוותייהו אע"ג דעל הסתם לית לן למפסק כוותייהו אהני לן הא לחלק בין ספק ברכות להקל דאמריי בעלמא להך דהכא ואמרינן דהכא דמי לספק ספקא: **שאוכלים בהן הפת.** לאו דוקא צריך שיאכל פת עמהם דאפילו לא אכל פת עמהם כיון שהם דברים הבאים בתוך הסעודה פטורים מברכה כדכתב לקמן אלא מה שכתב שאוכלין בהם פת כלומר שרגילים לאכול פת עמהם וכתב זה להודיענו ענין פרפרת מהו:

ז **גמר בלבו מלאכל או מלשתות ואחר כך נמלך לאכל או לשתות אף על פי שלא שנה מקומו חוזר ומברך. ואם לא גמר בלבו אלא דעתו לחזור לאכל ולשתות אפלו פסק כל היום פלו אינו צריך לברך שנית:**

ההראב"ד **גמר בלבו מלאכול או מלשתות כו' עד לברך שנית.** כתב הראב"ד ז"ל לא אמרו לענין אכילה אלא לענין שתיה בלבד, אבל לענין אכילה לא הויה הפסקה אלא במים אחרונים או בשינה או בנמנום עכ"ל:

כסף משנה **גמר בלבו וכו'.** זהו נמלך שאמרו שקובע ברכה לעצמו כלומר לפניו דוקא והכי דייק לשון רבינו שכתב חוזר ומברך ולא כתב מברך למפרע, ובפרק ע"פ (פסחים ק"ג): אמרינן דאמימר בריך אכל כסא וכסא משום דאמר נמלך אנא, ובפרק כל הבשר (חולין ק"ז): א"ר זירא א"ר השמש מברך על כל כוס וכוס לפי שבכל כוס הוא נמלך ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ור' יוחנן אמר מברך על כל פרוסה ופרוסה ואמר רב פפא דלא פליגי הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ופירש"י אי איכא אדם חשוב שבטוח השמש שיתנו לו לחם כל הצורך למדנו מכאן שאין חילוק בין אכילה לשתיה כל שהוא נמלך בעי ברכה לפניו: **וכתב** הראב"ד ז"ל לא אמרו לענין אכילה וכו' בנמנום עכ"ל. דעתו ז"ל דלא אמרינן טעמא דנמלך אלא בשתייה אבל לא באכילה ויש ראייה לדבריו מדאמרינן בפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ב): דאמר ליה רב הונא בר נתן לרב פפא לא ס"ל מר גמר אסור מלאכול א"ל סילק איתמר כלומר מותר לאכול עד שיסלקו האוכל מעל השלחן ואמרינן תו בגמרא דרבי זירא ורבה איקלעו לבי ר"ג לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו דיסתנא מבי ר"ג רבה אכל רבי זירא לא אכל א"ל רבי זירא לרבה לא ס"ל מר סילק אסור לאכול א"ל אנן אתכא דר"ג סמכינן כלומר ואין סילוקנו סילוק דאדעתא דידיה סמכינן אמר רב הרגיל בשמן שמן מעכבו. ואסיקנא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב תיכף לנט"י ברכה ופירש"י אין קיום הסעודה תלוי לא בגמר ולא בסילוק אלא במים אחרונים שכל זמן שלא נטל מים אחרונים מותר לאכול ומשנטל אסור וכ"כ הרי"ף וא"כ הא בהדיא דלהפסק אכילה בעינן מים אחרונים והא דאמר רבי יוחנן דמברך על כל פרוסה ופרוסה י"ל שמש שאני שאין לו קביעות אבל מי שיושב לאכול אע"פ שגמר בלבו מלאכול אינו צריך לחזור ולברך. ומ"ש או בשינה וכו'. נראה שלמד כן ממתני' דסוף פסחים (דף ק"כ) ישנו מקצתם יאכלו כולם לא יאכלו רבי יוסי אומר נתנמנומו יאכלו נרדמו לא יאכלו. וליישוב זה י"ל דרבינו לא גריס ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא הי"ג ולית הלכתא אלא

כי הא דאמר רב חייא וכו' וקאי אמאי דאמר רב אשי הרגיל בשמן שמן מעכבו כלומר מלומר ברכה ואסיקנא דאין שמן מעכבו אלא נט"י היא שמעכבת כדאמר רב חייא תיכף לנטילת ידים ברכה וכיון דאהא דאמרין סילק איתמר אמרינן אנן אתכא דר"ג סמכינן שמעינן שאין הדבר תלוי בגמר סעודתו או אפילו בסילק השלחן מלפניו אלא הכל תלוי בגמר הדעת שאם גמר בלבו שלא לאכול אסור כלומר עד שיברך לפניו וכל שלא גמר בדעתו שלא לאכול אוכל והולך כנ"ל. ויש הכרח לגירסא זו דאילו לרש"י והרי"ף היכי אסיקנא עד שיטול ידיו אוכל והולך הא אפילו לא נטל ידיו כיון שאמרו הב לן ונברך איתסר להו למשתי כדאמרין בפרק ע"פ ולא אשכחן דרש"י והרי"ף ליפלו בין אכילה לשתיה :

לחם משנה **גמר בלבו מלאכול או מלשתות וכו'.** לכאורה נראה דקשה על רבינו ז"ל מאי דאמרין בפרק כיצד (דף מ"ב) ולית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר וכו' דמשמע דאפילו גמר לאכול אינו חוזר ומברך אלא אם כן נטל ידיו דוקא והא לאו קושיא היא כלל דרבינו ז"ל מפרש דמאי דאמר גמר לאכול אסור לאכול רוצה לומר דהוי כמו הב לן ונברך דאמרין אסור לשתות אפילו שיברך ברכה לפניו אלא אם כן בירך ברכת המזון תחילה הכי נמי גמר אעפ"י שיברך ברכה לפניו אסור לאכול אלא אם כן בירך ברכת המזון תחילה וכמו שכתב רבינו ז"ל גבי הב לן ונברך שאסור לאכול עד שיברך בה"מ ואתי ליה שפיר לרבינו ז"ל דרבי זירא לא אכל ואמאי לא אכל לברך ברכה לפניו כדהקשו התוספות ז"ל אלא ודאי דאפילו בברכה שלפניו אסור עד שיברך ברכת המזון תחילה ודייק לפי זה לישנא דאסור לאכול דלשון אסור משמע אפילו שיברך לפניו כמו שאמר גבי הב לן ונברך אסור למשתי דרוצה לומר אפילו שיברך לפניו. ויש הכרח לפירוש רבינו ז"ל מההיא דהשמש מברך על כל פרוסה ופרוסה (חולין דף ק"ז:) דדמי להך הכא וכמו שדמו אותם התוספות ז"ל בפרק כיסוי הדם (דף פ"ז בד"ה משתא) ומשמע דבגמר מותר לאכול בברכה שלפניו לפי המסקנא דאמרי ולית הלכתא דאם לא כן השמש אמאי מותר לאכול כל פרוסה כיון דהוי נמלך מבלי ברכה לפניו אלא ודאי דאפילו לפי המסקנא מותר לאכול אפילו שגמר בברכה שלפניו. ומ"ש ולית הלכתא רוצה לומר דמאי דאמרו אסור לאכול כלומר דצריך לברך ברכת המזון תחלה כמו הב לן ונברך ועל דא קאמר דלית הלכתא דלא הוי דין זה היכא דנטל ידיו דוקא או היכא דאמר הב לן ונברך, זה נראה לי פשוט ונכון לדעת רבינו ז"ל. והראב"ד ז"ל מפרש כפירוש רש"י ז"ל ולכך הוצרך לחלק בין שתיה לאכילה. והרב הגדול מוהררי"ק ז"ל תירץ לדעת רבינו ז"ל בטור א"ח סימן קע"ט עד שהוצרך לשנות הגירסא ולהפוך פירוש הסוגיא :

ח **היו שותין ואמרו בואו ונברך ברכת המזון או בואו ונקדש קדוש היום נאסר עליהם לשתות עד שיברכו או יקדשו. ואם רצו לחזר ולשתות קדם שיברכו או יקדשו אף על פי שאינם רשאים צריכים לחזר ולברך תחלה בורא פרי הגפן ואחר כך ישתו. אבל אם אמרו בואו ונבדיל אין צריכין לחזר ולברך:**

ההראב"ד **היו שותין וכו' עד אבל אם אמרו בואו ונבדיל אין צריכין לחזר ולברך.** כתב הראב"ד ז"ל עירבובי דברים יש כאן שהפסקת הקידוש אף ע"פ שלא אמרו בואו ונקדש כיון שקדש היום חייב להפסיק מה שאין כן בהבדלה שאע"פ שחשיכה אינו מפסיק מ"מ אם אמר בואו ונבדיל הא סליק נפשיה משתיה ואסור למישתי בלא ברכה:

כסף משנה **היו שותים וכו'.** בפרק ע"פ (דף ק"ג) רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונברך לסוף אמרו ליה הב לן ונשתי אמרו ליה הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונברך איתסר לכו למישתי מ"ט דאסחיתו לדעתייכו. וגרסינן תו התם (שם דף ק"ד) רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלוייהו רב המנונא סבא אמרו ליה זיל חזי אי קדיש יומא אמר לכו לא צריכיתו שבתא קבעה נפשה דאמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש סבור מינה כי היכי דקבעה לקידוש כך קובעת להבדלה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב לקידוש קובעת ולא להבדלה עכ"ל הגמרא: **וכתב** הראב"ד ז"ל ערבובי דברים יש כאן וכו' ואסור למישתי בלא ברכה עכ"ל. דעתו ז"ל דכי אמרינן שבת קובעת לקידוש היינו בלא שיאמרו בואו ונקדש וממילא דכי אמרינן אינה קובעת להבדלה היינו בשלא אמרו בואו ונבדיל אבל אם אמרו בואו ונבדיל ס"ל להראב"ד דהוי היסח הדעת משתייה כמו הב לן ונברך. ודעת רבינו דכי אמרי' שבת קובעת לקידוש היינו כשאמרו בואו ונקדש וממילא דכי אמרינן אינה קובעת להבדלה היינו אפילו אמרו בואו ונבדיל. וא"ת היאך אפשר לפרש כן והא אסיקנא בריש ע"פ פורס מפה ומקדש וכתבו רבינו פכ"ט מהלכות שבת וא"כ אפילו לא אמר בואו ונקדש נאסר לשתות י"ל דהתם כשהחשיך כבר והכא אכתי לא החשיך ואמר להו דשבת קובעת עצמה לקידוש דמכיון שאמרו הב ונקדש איתסר להו למישתי אע"ג דאכתי לא קדש היום כשם שקובעת עצמה למעשר מספק חשכה וכן מבואר בדברי הרי"ף והר"ן ז"ל דהא דאמרינן כשם ששבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש בספק חשיכה היא והא דסבור דלהבדלה קובעת היינו למימרא שאסור לשתות עוד כיון שאמרו הב לן ונבדיל אבל לא לענין שיבדיל מבע"י דומיא דקידוש. והא

דנאסר להם לשתות פירש"י בפרק כסוי הדם דהיינו עד שיברכו וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל אבל דעת רבינו שאסור להם לשתות אפילו בברכה ואם רוצים לשתות אע"פ שאינן רשאים צריכין ברכה. ונ"ל דרבינו שכתב נאסר לשתות לאו דוקא אלא לשון הגמרא הוא שהעתיק וה"ה דאסור לאכול ולרבותא נקט לשתות דלא מיבעיא לאכול שהוא קבע דאסור אלא אפילו לשתות שאינו כ"כ קבע ונימא דמצטרף לסעודה דממילתא דעראי לא אסח דעתיה קמ"ל, ואע"פ שלעיל בסמוך גבי גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך כתב חוזר ומברך דמשמע שרשאי הוא לאכול או לשתות ובלבד שיברך כי אמרו הב לן ונברך חמיר טפי דהוי כאילו כבר התחילו לברך : **ודע** שבפרק ע"פ (שם ק"ג:) אמרינן דרב אשי אמר דלית הלכתא כתלמידי דרב דאמר כיון דאמרינו הב לן ונברך וכו' ואע"ג דרב אשי בתרא הוא פסקו הרי"ף והפוסקים כתלמידי דרב משום דרבים פליגי עליה ומר זוטרא דבתרא הוא ס"ל נמי התם כתלמידי דרב הילכך הכי נקטינן וכן דעת רבינו :

לחם משנה **היו שותין ואמרו כו'.** אף על גב דאפילו אם אמר הקידוש אין לברך בורא פרי הגפן כדכתב הרב המגיד בפרק כ"ט מהלכות שבת בשם הירושלמי מפני שפטר אותו היין שבתוך הסעודה גם אם שתה קודם הקידוש צריך לברך בורא פרי הגפן דבשלמא כשקדם פטר נפשיה בברכה שברך על היין קודם אבל הכא לא פטר שהרי הסיח דעתו מלשתות קודם הקידוש אלא שעדיין קשה לי למה פטר היין שבתוך הסעודה לקידוש הא יין שבתוך הסעודה הוי לשתות והקידוש [לא] הוי לשתות וכי היכי דיין שבתוך המזון לא פטר של אחר המזון מהך טעמא כדכתב רבינו ז"ל לקמן הכי נמי לא היה לו לפטור היין שבתוך הסעודה לקידוש דבודאי הקידוש לא הוי לשתות. וי"ל כיון דבא בתוך הסעודה מיקרי לשתות ועיין בבית יוסף סימן רע"א : **בואו ונבדיל.** עיין בבית יוסף סימן רצ"ט :

ט ^[1] **היו מסבין לשתות יין ובא להן מין יין אחר כגון שהיו שותין אדם והביאו שחר או יין והביאו חדש אינן צריכין לברך ברפת היין פעם שניה. אבל מברכין ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב :**

כסף משנה **היו מסובין וכו'.** ברייתא ריש ע"פ (שם דף ק"א) ופרק הרואה (ברכות נ"ט:) שינוי יין אין צריך לברך ואמר רב יוסף בר אבא אמר רב אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל מברך הטוב והמטיב ואוקימנא לה בפרק הרואה בדאיתא בני חבורה דשתו בהדיה ומשום הכי מברך הטוב והמטיב

שאיילו היה לבדו לא היה מברך הטוב והמטיב משום דהטוב והמטיב היינו הטוב לי והמטיב לאחרני ולכן כתב רבינו דין זה גבי היו מסובין שהוא לשון רבים כלומר דאילו יחיד אינו מברך הטוב והמטיב. ורבינו מפרש דשינוי יין היינו שינוי מין אבל כששניהם ממין אחד אינו מברך הטוב והמטיב. ואמרינן בירושלמי סוף פרק כיצד מברכין יין חדש וישן צריך לברך. ומשמע לרבינו דלאו דוקא חדש תחלה ואח"כ ישן שאין הדבר תלוי אלא כשיהיו שני מינים. וכתבו הגהות אבל מדברי רש"י משמע דוקא כשהשני משובח מהראשון וכן פירש רשב"ם. וכתבו התוספות שכן כתב בעל ה"ג וכן משמע בירושלמי דלפי שהישן טוב מן החדש צריך לברך מיהו עובדא דבתר הכי פליג דקאמר על כל חבית וחבית מברך הטוב והמטיב משמע בכל ענין אפילו מטבא לבישא, ומיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו אבל אם ידוע שהשני גרוע לא. ונראה דאפילו השני גרוע מברך דעל רבוי יינות מברך ובלבד שלא יהא האחרון גרוע יותר מדאי שאין יכולים לשתותו אלא מדוחק וכן דעת ר"ת:

לחם משנה **או ישן והביאו חדש.** דין זה ירושלמי. ומ"ש שם אח"כ רבי היה מברך על כל חבית וחבית שהיה פותח נראה שיבאר רבינו ממינים שונים:

2 **אין מברכין על אכל מן כל האכלין ולא על משקה מן כל המשקים עד שיבוא לפניו. ואם בירך ואחר כך הביאו לפניו צריך לחזור ולברך. נטל אכל וברך עליו ^[א] ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר נוטל אחר וחוזר ומברך עליו אף על פי שהוא מאותו המין. וצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ^[ח] על ברכה ראשונה כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה. עומד אדם על אמת המים ומברך ושותה אף על פי שהמים שהיו לפניו בשעת הברכה אינם המים ששתה מפני שלכך נתכוון בתחלה:**

כסף משנה **אין מברכין וכו'.** נראה דהיינו מדאמרינן בירושלמי פרק כיצד מברכין אהן דנסיב עגולא והוא לא אתיא בידיה צריך לברוכי עליה זמן תניינות כלומר והוא מי שתופס עגולא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו צריך הוא עכשיו לחזור ולברך: **נטל אוכל וכו' עד מפני שלכך נתכוין מתחלה.** ירושלמי פרק כיצד מברכין וכתבוהו ה"ר יונה והרא"ש והטור וכתבו דהא דקאמר שצריך לומר בשכמל"ו י"א לאחר שאמר אלהינו מלך העולם אבל אם

לא אמר אלא בא"י בלבד יסיים ויאמר למדני חוקיך כדי שיהא כקורא פסוק ולא יהא מזכיר שם שמים לבטלה:

יא [ט] דְּבָרִים הַבָּאִים בְּתוֹךְ הַסְּעֵדָה וְהוּן מְחַמֵּת הַסְּעֵדָה אֵינָן צְרִיכִין בְּרָכָה לְפָנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם אֶלָּא בְּרַכַּת הַמוֹצֵיא שְׁבִתְחִלָּה וּבְרַכַּת הַמְּזוּן שְׁבִסוּף פּוֹטְרַת הַכֹּל שֶׁהַכֹּל טְפִלָּה לְסְעֵדָה. וּדְבָרִים [י] שְׂאֵינָן מְחַמֵּת הַסְּעֵדָה שְׂבָאוּ בְּתוֹךְ הַסְּעֵדָה טְעוּנִין בְּרָכָה לְפָנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם. וּדְבָרִים הַבָּאִים לְאַחַר הַסְּעֵדָה בֵּין מְחַמֵּת הַסְּעֵדָה בֵּין שְׂלֵא מְחַמֵּת הַסְּעֵדָה טְעוּנִין [יא] בְּרָכָה לְפָנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶם:

כסף משנה דברים הבאים וכו' עד טעונין ברכה לפנייהם ולאחרייהם. פרק כיצד מברכין (ברכות מ"א:) אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחרייהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונין ברכה לפנייהם ואין טעונין ברכה לאחרייהם לאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפנייהם בין לאחרייהם. ופירש"י דברים הבאים מחמת הסעודה ללפת בהם את הפת בין מזון בין פירות כיון שהביאוהו ללפתן אינו מברך לא לפניו ולא לאחוריו. שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שלא הביאו אותם מתחלה ללפת בהן את הפת ואוכל אותם בפני עצמן מברך לפנייהם שאינן מצטרפין עם הפת ואינו מברך לאחרייהם שמצטרפין עם מה שאכל וברכת המזון פוטרת את הכל. דברים הרגילים לבא לאחר הסעודה כגון פירות אפילו הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת ליפתן טעונין ברכה בין לפנייהם דלאו טפלה נינהו ובין לאחרייהם דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזוני נינהו. והתוספות פירשו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר דברים הרגילים לאוכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה והביאן בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפנייהם ולאחרייהם אפילו אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הן באין הפת פוטרתן אבל דברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפנייהם דכיון דלאו משום ליפתן אתו אין הפת פוטרתן, לאחר סעודה גרסינן ותו לא ולא גרסינן דברים הבאים בסיפא וה"פ אם הביאו דברים שהזכרנו אחר הסעודה פירוש לאחר שמשכו ידיהם מן הפת שוב אין הפת פוטרתן והוי כמו שאכלן בלא שום סעודה ובין דברים הרגילים לבא מחמת הסעודה ובין דברים שאין רגילים לבא מחמת הסעודה טעונין ברכה לפנייהם

ולאחריהם דאכל דברים דלעיל קאי ועכשיו אין לנו דין זה דאין אנו מושכין ידינו מן הפת עד לאחר ברכת המזון עכ"ל. ורבינו נראה לכאורה דכרשיי סבירא ליה שכתב בסיפא דברים הבאים. ויש לדחות שכבר אפשר דכתוספות ס"ל דדברים הבאים דקתני היינו כל דברים הבאים ולכן אני אומר שאין בדברי רבינו הכרע:

לחם משנה **דברים הבאים וכו'.** דברי רבינו ז"ל נראין כפירוש התוספות ז"ל (דף מ"א : ד"ה הלכתא) :

יב **בשבתות ובקמים טובים ובסעודת הקזת הדם ובשעה שיצא מן המרחץ וכיוצא בהן שאדם קובע סעודתו על נטל היין.** אם בירך על היין שלפני המזון פטר את היין ששתה לאחר המזון קדם שיברך ברפת המזון. אבל בשאר הימים צריך לחזור ולברך בתחלה על היין של אחר המזון. בא להו יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו שאין בית הבליעה פנוי שיענו אמן ואינו פוטר את היין שלאחר המזון :

כסף משנה **בשבתות ובימים טובים וכו'.** משנה שם (ברכות מ"ב) בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ובגמרא אמר רבה בר מרי אריב"ל לא שנו אלא בשבתות ובימים טובים ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת הדם הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה ברך על היין שלפני המזון לא פטר את היין שלאחר המזון כך היא גירסת הרי"ף והיא גירסת רבינו יונה והרא"ש לא היה כתוב בספרו אלא ל"ש אלא בשבתות וי"ט אבל בשאר ימות השנה וכו' וכתבו שע"פ הגאונים הוגה במקצת ספרים שעת הקזה ושעה שיוצא מבית המרחץ משום דבנדריים משמע שאז גם כן היו קובעים סעודתן על היין : **בא להם יין וכו'.** משנה שם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו ובגמרא (שם מ"ג) יהבינן טעמא לפי שאין בית הבליעה פנוי פירוש אין לב המסובין אלא לבלוע. ובירושלמי אמרינן דטעמא שמא יקדים קנה לושט ויסתכן : **ומ"ש ואינו פוטר וכו'.** שם (מ"ב) : בעיא ואפליגו אמוראי בפשיטותא ופסק הרי"ף כמ"ד דאינו פוטר והרא"ש כתב רב אמר פוטר רב כהנא אמר אינו פוטר רב נחמן אמר פוטר רב ששת אמר אינו פוטר רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי אינו פוטר וכן הלכה אע"ג דקי"ל הלכה כרב באיסורי מסתמא כיון שכל תלמידיו נחלקו עליו שמעו מרב שחזר בו וקי"ל רב נחמן ורב ששת הלכה כרב ששת באיסורי עכ"ל. והטעם שאינו פוטר משום דאין שבתוך המזון הוא לשרות המאכל

ושלאחר המזון הוא לשתות ולשתות עדיף ואין יין דלשרות פוטרותו, וכל לאחר הסעודה או לאחר גמר הסעודה או לאחר המזון המוזכר בפרק זה עניינו אחר שגמרו סעודתן ועדיין לא ברכו ברכת המזון דאילו אחר ברכת המזון אין לך דבר שאינו צריך ברכה לפניו ולאחריו שהרי אינו מצטרף עם המזון שלפניו וכן כתב הרי"ף ופשוט הוא :

לחם משנה שאדם קובע סעודתו על היין. בפרק כיצד מברכין (דף מ"ב): ומשמע מהתם דאינו חייב לקבוע הסעודה על היין אלא רגילות קאמר שהיו רגילין בכך דהא אביי אמר שם דביום טוב היה מברך על כל כוס וכוס משום דלא היה רגיל לקבוע סעודתו על היין ועל זה קשה לי על מה שכתב הרב המגיד על מ"ש רבינו ז"ל בפרק שלשים מהלכות שבת שצריך לקבוע סעודה על היין בשבתות וימים טובים שנלמד מהכא דהא הכא לא אמרו אלא רגילות לקבוע: **אם בירך על היין שלפני המזון פטר וכו'.** עוד אמרו במשנה בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון ולא הזכירו רבינו ז"ל דסמך במ"ש בד"ן היין:

הלכות ברכות - פרק חמישי

א נָשִׁים וְעֹבְדִים חִיְבִין בְּבִרְכַת הַמְּזֻזָּן. וְסָפֵק יֵשׁ בְּדָבָר אִם הֵן חִיְבִין מִן הַתּוֹרָה לְפִי שְׂאִין קְבוּעַ לָהּ זְמַן אוֹ אִינִם חִיְבִין מִן הַתּוֹרָה. לְפִיכֹךְ אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַגְּדוֹלִים יְדֵי חוֹבְתָן. אֲבָל הַקְּטַנִּים חִיְבִין בְּבִרְכַת הַמְּזֻזָּן מִדְּבָרֵי סוּפְרִים כְּדֵי לְחַנְּכוֹן בְּמִצּוֹת :

כסף משנה נשים ועבדים וקטנים וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות כ'): ומ"ש וספק יש וכו'. גם זה שם בעיא ולא אפשריטא. ומ"ש אבל הקטנים וכו'. הוא מדין חינוך המוזכר בסוף לולב הגזול וכוונת לשון רבינו כך היא בנשים מספקא לן אם היא מדאורייתא או דרבנן אבל הקטנים ודאי היא דרבנן ופירש"י דאורייתא דכתיב ואכלת ושבעת וה"ל מ"ע שאין הזמן גרמא או

דרבנן דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והיא לא נתנה לנקבות להתחלק ואי משום בנות צלפחד חלק אביהם הוא דנטלו שהיה מיוצאי מצרים :

ב שְׁלֹשָׁה שְׂאֵכְלוּ פֶת כְּאֶחָד חֲיִבִין לְבָרַךְ בְּרַפְתּוֹ הַזְמוּן קִדְם בְּרַפְתּוֹ הַמְזוּן. וְאִי זֶה הִיא בְּרַפְתּוֹ הַזְמוּן. אִם הָיוּ הָאוֹכְלִים מִשְׁלֹשָׁה עַד עֶשְׂרֵה מְבָרַךְ אֶחָד מֵהֶם וְאוֹמֵר נְבָרַךְ שְׂאֵכְלָנוּ מִשְׁלוֹ וְהַכֵּל עוֹנִין בְּרוּךְ שְׂאֵכְלָנוּ וּבְטוֹבוֹ חֲיִינוּ. וְהוּא חוֹזֵר וּמְבָרַךְ [א] בְּרוּךְ שְׂאֵכְלָנוּ מִשְׁלוֹ וּבְטוֹבוֹ חֲיִינוּ :

כסף משנה **שלשה שאכלו וכו'.** משנה ר"פ שלשה שאכלו (שם דף מ"ה) : **ואיזו היא ברכת הזימון וכו'.** ג"ז משנה שם (מ"ט) : כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו ובגמרא אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל והא דתנן בשלשה והוא אומר ברכו ה"ק אף ברכו ומ"מ נברך עדיף : **ומ"ש והוא חוזר ומברך.** שם (מ"ו) : להיכן הוא חוזר רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק ופירשו התוספות דקאי אהא דאמרינן המברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו להיכן הוא חוזר המברך לאחר שיענו המסובין חוזר לראש שהמברך חוזר ואומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו וכן הלכתא וזה דעת רבינו. **ומה שכתב והן עונין אמן.** לאו למימרא שאם שמעו כל הברכות מתחלה ועד סוף ולא ענו אמן שלא יצאו אלא לומר שמצוה עליהם לענות אמן כדי שיטלו שכר כמברך וכמ"ש בפ"א מהלכות אלו :

ג וְאַחַר כֵּן אוֹמֵר בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם הַזֶּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוֹבוֹ עַד שְׁגוֹמֵר אַרְבַּע בְּרָכוֹת. וְהֵן עוֹנִין אִמֵּן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה :

ד הָיוּ הָאוֹכְלִין מַעֲשֶׂרָה וּלְמַעַלָּה מְזַמְנִין בְּשֵׁם. כִּיצַד. הַמְבָרַךְ אוֹמֵר נְבָרַךְ לֵאלֹהֵינוּ שְׂאֵכְלָנוּ מִשְׁלוֹ. וְהֵן עוֹנִין בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵכְלָנוּ מִשְׁלוֹ וּבְטוֹבוֹ חֲיִינוּ. וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵכְלָנוּ מִשְׁלוֹ וּבְטוֹבוֹ חֲיִינוּ. וּמִתְחִיל בְּרַפְתּוֹ הַמְזוּן :

כסף משנה היו האוכלין וכו'. ג"ז משנה שם (מ"ט:) בעשרה אומר נברך לאלהינו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא בקי הוא אומר נברך לה' אלהינו באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים, ובגמרא הא גופא קשיא אמרת אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אלמא כי הדדי נינהו והדר קתני במאה אומר באלף אומר ברבוא אומר אמר רב יוסף לא קשיא הא רבי יוסי הגלילי הא ר"ע אמר רבא הלכה כר' עקיבא דאמר אחד עשרה ואחד עשרה רבוא:

לחם משנה נברך לאלהינו. מ"ש כאן רבינו ז"ל לאלהינו בלמ"ד משום דהיכא דמזכיר שם לא איכפת לן שיאמר למ"ד דמוכחא מילתא דעל קודשא בריך הוא קאמר ולא מצינו למימר דאמר לבעל הבית דכן אמר בגמרא גבי למי שעשה ניסים וכו' וכן גבי בעשרה דמוכחא מילתא. משמע דהיכא דמוכחא מילתא לא איכפת לן לומר למ"ד ואדרבא טפי עדיפא לדמויי לברכה דלמי שעשה ניסים. אמנם פליג על מה שכתב הרב בית יוסף בסימן קצ"ב על מה שכתב הטור ז"ל דאין לומר נברך לאלהינו דהוא מטעם שאין לומר למי שאכלנו. ולעניות דעתי נראה כדכתיבנא דשאני היכא דמזכיר שם דיכול לומר למ"ד וכן הוא בעצמו כתב למטה. ונראה לי דמהאי טעמא מצי למימר למי שאכלנו כשהם עשרה:

ה הסועד ^[ב] בבית חתנים משיתחילו להתעסק בצרכי סעדת נשואין ולהכינה עד שלשים יום אחר הנשואין מברך נברך שהשמחה ^[ג] במעונו שאכלנו משלו. והם עונים ברוך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו וכו'. ואם היו עשרה מברך נברך לאלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו. והם עונים ברוך אלהינו שהשמחה וכו'. וכן סעדה שעושין אותה אחר הנשואין מחמת הנשואין עד שנים עשר חדש מברך שהשמחה במעונו:

כסף משנה הסועד בבית חתנים וכו'. פ"ק דכתובות (דף ח') רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא אפושי שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא מזי ועד תלתין בין אמר להו כלומר לקרואים מחמת הלולא קראתי אתכם בין לא אמר להו מחמת הלולא מברך שהשמחה במעונו מכאן ואילך אי"ל מחמת הלולא מברך שהשמחה וכו' ואי לא לא וכי אמר להו מחמת הלולא עד אימת אמר רב פפי משמיה דרבא עד י"ב ירחי שתא ומעיקרא מאימת כלומר מעיקרא מאימת התחלת שמחת החופה מכי רמו שערי באסינתא כלומר

משהתחילו לשרות שעורים בעריבת מים להטיל שכר לצורכי חופה, ורמו שערי באסינתא לאו דוקא דה"ה ענין אחר מצרכי סעודת החופה וז"ש רבינו משיתחילו להתעסק בצרכי סעודת נישואין :

1 הכל חייבין בברכת הזמון כדרך שחייבין בברכת המזון. אפלו כהנים שאכלו קדשי הקדשים בעזרה. וכן כהנים וישראלים שאכלו כאחד ואכלו [ד] הכהנים תרומה וישראל חליו חייבין בזמון כחייבין בברכת המזון :

כסף משנה הכל חייבין בברכת הזמון וכו'. בריש ערכין (דף ג'): תניא הכל חייבין בזמון כהנים לויים וישראלים ופריך פשיטא לא צריכא דאכלי קדשים סד"א ואכלו אותם אשר כופר בהם אמר רחמנא והא כפרה הוא קמ"ל ואכלת ושבעת אמר רחמנא והא איתנהו הכל מצטרפין לזמון כהנים לויים וישראלים פשיטא לא צריכא דאכלי כהנים תרומה או קדשים וזר אכיל חולין סד"א הואיל ואי בעי זר למיכל בהדי כהן לא מצי אכיל לא ליצטרף קמ"ל דכיון דכהן מצי אכיל בהדי זר מצטרף :

2 נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן אבל מזמנין לעצמן. ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מפני הפריצות. אבל נשים [ה] מזמנות לעצמן או עבדים לעצמן ובלבד שלא יזמנו בשם. אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים מפני שהוא ספק. והטמטום אינו מזמן כלל. [ו] קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואף על פי שהוא כבן שבע או כבן שמונה. ומצטרף בין למנין שלשה בין למנין עשרה לזמן עליו. והעכו"ם אין מזמנין עליו :

כסף משנה נשים ועבדים וכו'. משנה (ברכות דף מ"ה) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. ומ"ש אבל מזמנין לעצמן וכו'. ברייתא שם בראש הפרק נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנים לעצמן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין ומפרש בגמרא טעמא משום פריצותא דעבדים בנשים או בקטנים והטעם שלא הזכיר הברייתא וקטנים מזמנין לעצמן לפי שהקטנים אינם חייבים בשום מצוה אלא על אביהן מוטל לחנכן וכיון שהיא חברת קטנים אינם מצווים בזמון. ומה שכתב ובלבד שלא יזמנו בשם, מדאמרינן כל דבר

שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה גדולים ובני חורין כמו שנתבאר בפרק שמיני מהלכות תפלה: **אנדרוגינוס מזמן למינו וכו'.** כר' יוסי דאמר בסוף פרק הערל (יבמות דף פ') בריה בפני עצמו הוא וכיון שכן אינו מצטרף לא עם אנשים ולא עם נשים כיון שהוא גרוע מהם: **והטומטום אינו מזמן כלל.** כלומר דטומטום לפעמים הוא נקרע ונמצא זכר ולפעמים נקרע ונמצא נקבה ואם המברכים אנשים אינו מצטרף עמהם שמא הוא אשה ואם הם נשים גם כן לא יצטרף עמהם דשמה ימצא זכר ואם הם טומטומים לא יצטרף עמהם דשמה יקרעו הם וימצאו זכרים והוא ימצא נקבה או אפכא: **קטן היודע למי מברכין וכו'.** פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ז מ"ח) שקלינן וטרינן טובא בדין צירוף דקטן ואסיקנא ולית הלכתא ככל הנני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו. וכתב הר"ף דכיון דקרי ליה קטן אפילו בן עשר ובן תשע כשהוא יודע למי מברכין מזמנין עליו וזה דעת רבינו ומדאמר סתם מזמנין עליו משמע דבכל ענין מצטרף בין לשלשה בין לעשרה: **והעכו"ם אין מזמנין עליו.** משנה שם (דף מ"ה):

לחם משנה והעכו"ם. אמרו בגמרא (דף מ"ז): שאפילו מל ולא טבל ולא הוצרך רבינו להזכירו שהרי כתב שם בדין הגרים דהוי כעכו"ם כל היכא דלא טבל: **כזית פת.** בגמרא (דף מ"ח) אמרו כזית דגן וסובר רבינו ז"ל דדוקא פת דאיכא ביה ברכה דאורייתא אבל במעשה קדירה דליכא אלא ברכה מעין שלש דהוי מדרבנן לא מצטרף ולהרא"ש מצטרף דס"ל דהוי דאורייתא:

ח אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת ולמעלה. שבעה שאכלו פת ושלתשה אכלו עמהן ירק או ציר וכיוצא בהן מצטרפין לזמן בשם. והוא שיהיה המברך מאוכלי הפת. אבל ששה שאכלו פת וארבעה ירק אין מצטרפין עד שיהיו אוכלי הפת רב הנכר. בפה דברים אמורים בעשרה. אבל בשלתשה צריך שיאכלו כל אחד ואחד מהן כזית פת ואחר כך מזמנין:

כסף משנה אין מזמנין אלא על מי שאכל וכו'. משנה שם דמי שאכל פחות מכזית אין מזמנין עליו. ומ"ש שבעה שאכלו פת וכו'. שם (דף מ"ח) אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב ט' שאכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין אמר רבי זירא בעאי מיניה מרב יהודה חי מהו ז' מהו אמר לי ל"ש ששה ודאי לא מיבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא איבעי לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא ה"נ איכא רובא ואיהו סבר בעינן רובא דמינכר ופירש"י ר' זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על הששה סבר

דילמא רובא דמינכר שפיר בעינן דליכול דגן ואי בעאי מיניה ששה לא היה מתיר וכיון דלרבי זירא מספקא ליה הכי נקטינן וכן פסק הרי"ף. וכתב עוד הרי"ף וקאמרי רבנן דוקא לאצטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן. וגרסי' תו בגמרא אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף ולהוציא את הרבים י"ח אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן. ויש לדקדק בלשון רבינו למה כתב בתחלה אין מזמנין אלא על מי שיאכל כזית פת ולמעלה מאחר שכתב בסוף אבל בגי' צריך שיאכלו וכו', וצ"ל דה"פ בתחלה כתב דאין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת ואח"כ ביאר דלזמן בעשרה אפשר לזמן אפילו על שלשה שלא אכלו פת ולא נאמר דאין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת אלא בזימון של שלשה :

ט שְׁנַיִם שְׂאֵכְלוּ וְגָמְרוּ מְלֻאָכֵל וּבָא שְׁלִישִׁי וְאָכַל. אִם יִכּוֹלִין לֵאָכֵל עִמּוֹ כֹּל שֶׁהוּא וְאֶפְלוּ [ח] מְשֻׁאָר אֶכְלִין מְצַטְרֵף עִמָּהֶן. [ט] וְחֶכֶם גְּדוֹל שֶׁבְּמִסְבִּין הוּא שֶׁמְבַרֵךְ לְכֶלֶן אֵף עַל פִּי שְׂלֵא בָּא אֶלָּא בְּאַחֲרוֹנָה :

כסף משנה שנים שאכלו וכו'. שם (דף מ"ז) רב ושמואל הוו יתבי בסעודה אתא רב שימי בר חייא הוה מסרהב ואכיל כלומר ממחר לאכול כדי להצטרף לזימון ויזמנו עליו א"ל רב מאי דעתיד לאצטרופי בהדן אנן אכלינן לן א"ל שמואל אילו אייתי לי ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן. ופרש"י שמואל חביבן עליו ארדיליא בקינוח סעודה והם כמהין ופטירות ולרב היו חביבין גוזלות ושמואל היה קורא לרב אבא כדי לכבדו. ומשמע דכן הלכה דהא רב נמי לא פליג וא"כ כל היכא דאי מייתו להו מידי מצו למיכל מיניה מצטרף בהדיהו. ומ"מ כתבו התוספות שאם אמר הב לן ונברך שהסיחו דעתם מלאכול אין השלישי מצטרף עמהם : **וחכם גדול וכו'**. גם זה שם והלכתא גדול מברך ואף על גב דאתא לבסוף. וכתבו התוספות שהגדול יכול ליתן רשות לקטן כדא"ל רבי לרב משי ידך :

י שְׁלֹשָׁה שְׂאֵכְלוּ כְּאֶחָד אֵינָן רִשְׁאִין לְחֻלְקָא. וְכֹן אֶרְבָּעָה וְכֹן חֲמִשָּׁה. וְשֵׁשָׁה יֵשׁ לָהֶם לְחֻלְקָא עַד עֶשְׂרֵה. מְעֻשְׂרָה וּלְמַעְלָה אֵינָם רִשְׁאִים לְחֻלְקָא עַד עֶשְׂרִים. שְׁכָל זָמַן שֶׁיִּחְלְקוּ וְתִהְיֶה בְּרִפְתָּהּ הַזְּמַן לְכָל חֵלֶק וְחֻלְקָא כְּזָמַן הַכֹּל יֵשׁ לָהֶם לְחֻלְקָא :

כסף משנה שלשה שאכלו וכו'. משנה שם (דף נ') שלשה שאכלו כאחד אינן רשאים ליחלק וכן ארבעה וכן חמשה ששה נחלקים עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהיו עשרים:

יא * שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה אינן רשאין לחלק. ואם כבר זמן כל אחד ואחד מהן בחבורה שלו רשאין לחלק. ואינן חייבין בזמון שכבר זמנו עליהן. שלשה שישבו לאכל פת אף על פי שכל אחד ואחד אוכל משלו [1] אינן רשאין לחלק:

ההראב"ד ג' בני"א כו' עד שכבר זימנו עליהם. כתב הראב"ד ז"ל לא זימן ממש אלא אפילו זימנו עליו בני חבורה על כרחו פרח זימון מינייהו ואפילו אכלו שלשתן אחר מכאן לפי שאלו השלשה לא נועדו יחד תחלה עכ"ל:

כסף משנה שלשה בני אדם וכו'. שם אמר רב הונא ג' בני אדם שבאו מג' חבורות אינן רשאין ליחלק אמר רב חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם אמר רבא ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו: **וכתב** הראב"ד ז"ל לא זימן ממש וכו' לא נועדו יחד תחלה עכ"ל. כלומר שמלשון רבינו שכתב וזימן משמע שמפרש לא אמרן שאינן רשאין ליחלק אלא בשלא זימנו עם בני חבורתם דלא פקע זימון מינייהו אבל אם כבר זימנו בחבורתם פקע זימון מינייהו ואינן מזמנין ומקשה הראב"ד דהא ודאי פשיטא ולמה לרבא לאשמועינן אלא הכי פירושו כשרצה כל אחד מאלו לצאת וזימנו עליו ע"כ שהוא לא היה רוצה להפסיק שהיה רוצה לאכול עוד ונצטרפו שלשה אלו יחד סד"א אף על פי שזימנו עליהם בני חבורתם כיון שחזרו לאכול יחד צריכין לחזור ולזמן קמ"ל דכיון דאכילה זו היא גמר סעודה ראשונה ואלו השלשה לא נועדו יחד מתחלה אינם צריכין לחזור ולזמן. ודעת רבינו נראה שהוא כפירוש הראב"ד ומ"ש וזימן עניינו שנצטרף עמהם לזימון שרצו לפסוק אבל הוא לא היה דעתו לפסוק וע"כ אית לן לפרש דשלשה אלו גמרו סעודתן יחד וכדברי הראב"ד ז"ל שאם לא כן היאך שייך למימר בהו אינן רשאים ליחלק הא ודאי אין זימון אלא במקום ברכה וכיון שכל אחד צריך לחזור למקום שאכל ולברך היכי שייך למימר בהו אינן רשאין ליחלק ואין לומר דהכא במאי עסקינן כשחבורות רואות זו את זו ואם כן ה"ל כולו כחבורה אחת ופשיטא דאי לא אזמון עלייהו שאין רשאים ליחלק כנ"ל: **שלשה שישבו וכו'.** שם מימרא דר' אבא אמר שמואל:

לחם משנה שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות וכו' רשאים לחלק וכו'. קשה דהיה לו לומר דמצוה לחלק ולא מצו למעבד זימון ומדקאמר רשאים ואין חייבין משמע דהרשות בידם ואולי סובר רבינו ז"ל דלא אמרו (דף נ'): פרח זימון מינייהו אלא לומר דאינן חייבים אבל מכל מקום אם ירצו לזמן יכולים לזמן. ודעת הראב"ד ז"ל בהשגות נראה לי שהוא כפירוש רבינו יהודה שאומר שאפילו שלא זימן הוא אלא האחרים זימנו ולא היה שם, ובהכי מתורץ הקושיא דפשיטא שהקשה רבינו יהודה בדברי הרא"ש ז"ל כמו שהוזכר. ומה שאמר הראב"ד ז"ל ואפילו אכלו שלשתן וכו' מסברא אמר ליה ולא מכח הקושיא דפשיטא דאמר הרא"ש ז"ל דלדידיה מיתרצא הך קושיא בלאו הכי כיון דהוא מפרש כפירוש רבינו יהודה:

יב שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין בְּבֵית אֶחָד. בְּזִמּוֹן שֶׁמְקַצְתּוּ רוֹאִין אֵלּוֹ אֶת אֵלּוֹ מְצַטְרְפִין לְזִמּוֹן אֶחָד. וְאִם לָאוּ אֵלּוֹ מְזַמְּנִין לְעֶצְמוֹן וְאֵלּוֹ מְזַמְּנִין לְעֶצְמוֹן. וְאִם יֵשׁ שְׁמֹשׁ אֶחָד בִּינֵיהֶם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וּמְשַׁמֵּשׁ מִחֲבוּרָה זוֹ לְחֲבוּרָה זוֹ מְצַטְרְפִין לְזִמּוֹן אֶחָד אִף עַל פִּי שְׁאִין מְקַצְתּוּ אֵלּוֹ רוֹאִין אֶת אֵלּוֹ. וְהוּא שֶׁיִּשְׁמְעוּ שְׁתֵּיהֶן כָּל דְּבָרֵי הַמְּבָרָךְ בְּבֵאוֹר:

כסף משנה שתי חבורות שהיו אוכלין וכו'. משנה שם. ומ"ש ואם יש שמש וכו'. שם תנא אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן. וכתב רבינו והוא שישמעו וכו' וכן כתבו התו' ונ"ל שלמדו כן מדאמרינן בההיא פירקא (דף נ') אמר רבא כי אכלינן ריפתא בי ריש גלותא מברכין תלת תלת וליברכו עשרה עשרה שמע ר"ג ואיקפד וניפקו בברכתא דר"ג איידי דאוושי כ"ע לא שמעי כלומר שהיו שם מסובין רבים ולא היה קול מברך נשמע בביאור. וכתב רבינו דין זה כשהם שתי חבורות דאז הוא אורחא דמילתא שאין קול המברך נשמע אבל הי"ה לחבורה אחת כל היכא שאין קול המברך נשמע אין מצטרפין ונ"ל שאם קול מברך נשמע בברכת זימון אף כי לא נשמע בברכת המזון מצטרפין. ומ"ש רבינו והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך צ"ל דאברכת זימון קאי דברי המברך דאילו ברכת המזון אם רצה כל אחד לברך לעצמו ש"ד:

יג שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ וַיֵּצֵא אֶחָד מֵהֶן לְשׁוּק קוֹרְאִין לוֹ כְּדִי שְׂיִכְנוּ לְשִׁמְעַם מַה שֶׁהֵן אוֹמְרִים וּמְזַמְּנִין עָלָיו וְהוּא בְּשׁוּק וַיּוֹצֵא יָדָיו חוֹבְתוֹ. וְלִכְשֵׁי־חֲזָר לְבֵיתוֹ יַחְזֹר וַיְבָרֵךְ בְּרִפְתַּת הַמְּזוֹן לְעֶצְמוֹ [כ]

אָבֵל עֵשְׂרָה שְׁאָכְלוּ וַיֵּצֵא אֶחָד מֵהֶן לְשׁוּק אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו עַד
שְׁיַחְזֹר לְמִקְוָמוֹ וַיֵּשֶׁב עִמָּהֶן :

כסף משנה שלשה שאכלו ויצא אחד מהן וכו'. שם (מ"ה:) אמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו כאחד ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרי ליה ועני אמר מר זוטרא ולא אמרן אלא בגי אבל בעשרה עד דניתי ומסיק בגמרא דכיון דבעי לאדכורי ש"ש בציר מעשרה לאו אורח ארעא. וא"ת לדעת רבינו דגבי אוכל ירק אם מצטרף מחמרינן טפי בגי מבעשרה אמאי הכא מחמרינן בעשרה טפי מבשלשה י"ל הכא שאני דכיון דבעי לאדכורי ש"ש צריך שישב עמהם דליהוו בעשרה אבל לענין הצטרפות בגי שהם מועטים בעינן דכולם יאכלו דגן אבל בעשרה כיון דרובא דמינכר אכלו דגן הוה ליה כאילו כולם אכלו :

לחם משנה קוראין לו כדי שיכוין. מה שאמרו בגמרא (ברכות דף מ"ה:) קוראין לו מפרש רבינו ז"ל קוראין לו ואומרים לו כדי שיכוין לבו לשמוע דצריך כוונת שמיעה שיהא סמוך כדי שיענה ברוך שאכלנו וכו' :

יד שְׁלֹשָׁה שְׁאָכְלוּ כְּאֶחָד וְקִדְּם אֶחָד מֵהֶן וַיְבָרֵךְ לְעֶצְמוֹ ^נ
מְזַמְּנִין עָלָיו וַיֵּצֵאוּ הַשְּׂנִיִּם יְדֵי חוֹבֵת זָמוֹן וְהוּא לֹא יֵצֵא בְּזָמוֹן
זֶה שְׂאִין זָמוֹן לְמַפְרֵעַ :

כסף משנה שלשה שאכלו כאחד וקדם אחד מהם וכו'. גם זה שם (דף נ') מימרא דרבה תוספאה :

טו שְׂנִיִּם שְׁאָכְלוּ כְּאֶחָד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעֶצְמוֹ. וְאִם הָיָה
אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ וְאֶחָד אֵינּוּ יוֹדֵעַ זֶה שְׂיֹדֵעַ מְבָרֵךְ בְּקוֹל רָם
וְהַשְּׂנִי עוֹנֶה אִמּוֹן אַחַר כָּל בְּרָכָה וַיְבָרֵךְ וַיֵּצֵא יְדֵי חוֹבֵתוֹ. * וַיְבֹן
מְבָרֵךְ לְאָבִיו. וְעָבַד מְבָרֵךְ לְרַבּוֹ. וְאִשָּׁה מְבָרַכַת לְבַעְלָהּ. וַיֵּצֵא יְדֵי חוֹבֵתוֹ. אָבֵל אָמְרוּ חֲכָמִים תְּבוֹא מֵאֶרֶץ לְמִי שְׂאֵשְׁתּוֹ וּבְנָיו
מְבָרְכִין לוֹ :

ההראב"ד ובן מברך לאביו כו' עד אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו. כתב הראב"ד ז"ל אין הדברים כתקנן ואין מסכימין להלכה דקי"ל אכילה כזית וכביצה דאורייתא היא שהרי מוציאין אחרים שאכלו כדי שבען ולא

נאמרו דברים הללו אלא לרב עזרא דאמר כזית דגן מדקדוק שדקדקו ישראל על עצמן עד כזית וכביצה הוא וברייתא דקתני בן מברך לאביו וכן אשה ועבד במקרין אותו ועונה אחריהם מה שהן אומרים ואיתא בירושלמי עכ"ל:

כסף משנה שנים שאכלו כאחד וכו'. ברייתא שם (מ"ה:): שנים שאכלו כאחד מצוה ליחלק בד"א בששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא. וכתב רבינו והשני עונה אמן משום דכשעונה אמן חשוב כמברך עצמו ושומע ואינו עונה לא חשוב כמברך עצמו כמ"ש בפ"א מה' אלו: **ובן מברך לאביו וכו' עד מברכין לו.** ברייתא פרק לולב הגזול (סוכה דף ל"ח) וטעמא דאמרו תבא לו מארה משום דכיון דאשתו ובניו מברכין לו מפני שלא למד הוא. ובפ' מי שמתו (ברכות כ"ו) אוקימינא לה כגון שלא אכל אביו אלא שיעורא דרבנן הילכך אתי דרבנן ומפיק [דרבנן]: **וכתב** הראב"ד אין הדברים כתקן וכו' ואיתא בירושלמי עכ"ל. טעמו שהוא ז"ל סובר דלא קיימא לן כההיא אוקימתא דמי שמתו משום דההיא אוקימתא הוא לרב עזרא אבל לדידן דקיימא לן דכזית וכביצה דאורייתא כי תניא בן מברך לאביו ל"ש לן בין אכל כזית לאכל כדי שבעו והביא ראיה דקיימא לן כזית וכביצה דאורייתא שהרי מוציאין את הרבים י"ח כלומר מדאמרי' בפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ה) ולהוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן ומשמע ליה שאם אכל כזית דגן מוציא את הרבים אפילו שבעו דהא סתמא קתני להוציא את הרבים וא"כ מאי שכתב רבינו דבעינן שלא יאכל טפי מכזית ליתא ומשום דקשיא ליה א"כ ברייתא דקתני בן מברך לאביו היכי מיתוקמא הא אפי' לא אכל אלא כזית מיחייב מדאורייתא והיכי אתי בן דמיחייב מדרבנן ומפיק אב דמיחייב מדאורייתא לכך כתב וברייתא דקתני וכו' כלומר לא מיתוקמא כשהוא יוצא בברכתם אלא הן מקרין אותו והוא עונה אחריהם ויוצא בברכת עצמו דומיא דמתני' דהתם לגבי הלל דאשה עבד וקטן מקרין אותו והוא עונה אחריהם מה שהם אומרים ואיתניא עלה הך ברייתא: **ודעת** רבינו דק"ל כאוקימתא דפרק מי שמתו וכתב עזרא דהא לא אשכחן מאן דפליג עליה וכ"כ בראש הלכות אלו דמן התורה אינו חייב לברך אלא א"כ אכל כדי שבעו וההיא דאמרי' בפ' שלשה שאכלו ולהוציא את הרבים ידי חובתם עד שיאכל כזית דגן ה"פ להוציא את הרבים אינו מוציא בשאר אוכלים אפילו מי שאכל שיעורא דרבנן א"כ אכל כזית דגן דאז מצי לאפוקי למי שאכל שיעורא דרבנן וההוא דבן מברך וכו' לאו כגוונא דמתניתין מיתנייא אלא כשהן מברכין והוא עונה אחריהם אמן וכן דעת רש"י והתוספות והר"ן ז"ל ומתוך דברי נתבארה תשובת רבינו לחכמי לונל ששאלוהו יורנו מורנו והלא הלכה רווחת היא שלהוציא את הרבים י"ח אין מוציא עד שיאכל כזית דגן ואיהו דאורייתא מוציא ינאי וחבריו שאכלו כדי שבען ולגרמיה הוא דעבד שמעון בן שטח שהוציא באחד מן הז' [מינים] עכ"ל: **תשובה** תימה גדול יש בדבריכם והלא

דבר זה בפירוש הוא בפי' מי שמתו אי"ל רבינא לרבא נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן וכו' וזה אין בו ספק והך דאמר עד שיאכל כזית לאפוקי מי שאכל שאר אוכלין וזה ענין אחר הוא אם זה שאכל כזית דגן מוציא מי שאכל כל שובעו או אם אינו מוציא אלא מי שנתחייב מדרבנן כמו שנתבאר בפרק מי שמתו אותן הדברים ברורים ובנויים על עקרי הברכות עכ"ל: **ביאור** דבריו תימה גדול יש בדבריכם כלומר איך אתם מכחישין דברי דבן ואשה ועבד לא מפקי אלא למי שאכל שיעורא דרבנן והלא דבר זה בפירוש הוא בפרק מי שמתו וכו' כלומר ואין לדחות דבר מפורש בלא מחלוקת מפני דבר אחר שיכול להתפרש בלא מחלוקת כי זה שאמר להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן שהבאתם ראייה ממנו לאו למימרא דבכזית דגן מצי מפיק למי שאכל כל שובעו אלא לאפוקי שאר אוכלין איתמר דהכי איתא בפרק שלשה שאכלו ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא אתא שמעון בן שטח יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריק ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו שתייה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריק אמר ר' יוחנן שמעון בן שטח לגרמיה הוא דעבד דלעולם אינו מוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן ופירש"י לגרמיה הוא דעבד אין אדם מודה לו עכ"ל. והדבר ברור דהתם מפני שלא אכל דגן ובא להוציא אחרים בשתיית כוס יין הוא שאמרו לגרמיה הוא דעבד ולא נחת השתא ללמדנו כמה שיעור הדבר שצריך שיאכל כדי להוציא את הרבים י"ח. ומה שהזכירו כזית היינו לומר שמי שאכל כזית דגן אפשר שיוציא אחרים י"ח אם לא אכלו כדי שבען אבל מי שלא אכל דגן אע"פ שאכל שאר אוכלין אי"א להוציא אחרים אע"פ שהם לא אכלו כדי שבעם וז"ש ומה ענין אחר הוא כלומר ואינו מענין ההוא דפרק מי שמתו דאילו לענין השיעור שצריך שיאכל כדי שיוכל להוציא אחרים י"ח אם באכילתו כזית מוציא מי שאכל כדי שובעו או אם אינו מוציא אלא מי שלא נתחייב אלא מדרבנן זה לא נתבאר אלא בפרק מי שמתו שאמרו שאינו חייב בכזית אלא מדרבנן. ומה שאמר אותם הדברים ברורים ובנויים על עקרי הברכות כלומר אם תקשה לדברי למה הזכירו כזית ה"ל לסתום ולומר להוציא את הרבים י"ח עד שיאכל דגן אשיבך שאותם דברים ברורים שהם בנויים על עיקרי הברכות שנתבארו בפרק מי שמתו ולפיכך לא חשש ליזהר מלהזכיר כזית: **ודע** שכתבו רש"י והתוספות בפרק שלשה שאכלו שדעת בה"ג כדעת רבינו ודחו דבריו משום דהא ינאי וחבריו אכלו כדי שבען ואפקינהו שמעון בן שטח ואע"ג דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית הא אכל כזית ה"נ עכ"ל. ובמה שכתב רבינו בתשובה זו נתיישבה דחייה זו: **ויש** לדקדק בלשון רבינו שכתב בתחילה שנים שאכלו כל אחד וכו' ואם היה אחד מהם יודע וכו' ויוצא י"ח משמע דבכל גוונא יוצא י"ח דאפילו מי שלא אכל כדי שובעו מוציא את מי שאכל כדי שובעו מדסתים לה סתומי ואח"כ כתב בד"א שיצאו י"ח וכו'

ולפיכך מוציאים אותן קטן או עבד או אשה י"ח אבל אם אכל ושבע שהוא חייב בברכת המזון מן התורה בין אשה בין קטן אין מוציאים אותם דמשמע שלא כתב חילוק בין אכל כדי שובעו ללא אכל כדי שובעו אלא בעבד אשה וקטן אבל בישראל גדול אפילו לא אכל כדי שובעו מוציא אחרים י"ח שאכלו כדי שבעו דאלי"כ למה לו להזכיר עבד אשה וקטן בחילוק בין אכלו כדי שבעו ללא אכלו כדי שבעו אלא בכזית ויש לתמוה דמ"ש הא מהא. ואין לומר דמה שאמר תחלה סתם יוצא י"ח הוא משום דענה אמן אחר כל ברכה וה"ל כמברך עצמו והלכך אפילו אכל כדי שובעו יוצא בברכתו של זה שלא אכל כדי שבעו מאחר שענה אמן אבל ההיא דבן מברך לאביו וכו' כשלא ענה אמן דא"כ לפלוג וליתני בדידה וע"ק דלערבינהו וליתנינהו, והיה אפשר לומר שדעתו כדעת רש"י והתוספות והרא"ש שאפילו לא אכל כדי שבעו מוציא מי שאכל כדי שבעו משום דמן הדין היה שאפילו לא אכל כלל יפטור אחרים שאכלו דכל ישראל ערבים זה לזה אלא שחכמים הצריכוהו שלא יברך ברכת הנהנין אלא א"כ נהנה אבל קטן ועבד ואשה אינם בכלל ערבות ולפיכך אינן מוציאים אלא למי שחיובו דרבנן. ומ"ש אין מוציאים אותו מי"ח אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו איש גדול אע"פ שלא אכל חייב בדבר כמותו מיקרי מטעמא דאמרן אלא שמדבריו בתשובה שכתבתי בסמוך לא משמע הכי אלא דאפילו איש גדול אינו מוציא אחרים שאכלו כדי שבעו אלא א"כ אכל גם הוא כדי שבעו הילכך עכצ"ל דלא שאני ליה בין עבד קטן ואשה לאיש גדול ונקטה בהני וה"ה לגדול וסמך אכלל דכ"ל כל שחייב בדבר מן התורה אין מוציא אותו מי"ח אלא החייב בדבר כמותו ונקט הכי דמשום דמלתא פסיקתא היא דלעולם אין מוציאים אלא למי שלא אכל כדי שבעו אפילו אכלו הם כדי שבעו :

טז בַּמָּה דְּבָרִים אָמֹרִים שְׂיֻצְאוּ יְדֵי חוּבָתָן בְּזַמַּן שְׂאֲכָלוּ וְלֹא שָׁבְעוּ שֶׁהֵן חֵיבִים לְבָרֵךְ מְדַבְּרֵי סוּפְרִים וּלְפִיכָךְ מוֹצִיִּין אוֹתָן קָטָן אוֹ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה מִיְדֵי חוּבָתָן. אָבֵל אִם אָכַל וְשָׁבַע שֶׁהוּא חֵיב בְּבִרְכַת הַמְּזֹזֵן מִן הַתּוֹרָה. בֵּין אִשָּׁה בֵּין קָטָן אוֹ עֶבֶד אֵין מוֹצִיִּין אוֹתָן. שְׁכָל הַחֵיב בְּדָבָר מִן הַתּוֹרָה אֵין מוֹצִיִּין אוֹתָן מִיְדֵי חוּבָתָן אֲלָא הַחֵיב בְּאוֹתוֹ דְּדָבָר מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹתוֹ :

לחם משנה במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן וכו'. דעת רבינו ז"ל כמו שהשיב לחכמי לוניל שאף על פי שאמרו בגמרא (דף מ"ח) עד שיאכל כזית דגן דמשמע הוא אם אכל כזית דגן מוציא והיה מוציא רבי שמעון בן שטח לינאי אע"פ שינאי אכל כל שבעו דהא בגמרא לא אמרו לגרמיה הוא דעבד אלא משום שלא אכל כזית מ"מ סובר הוא ז"ל דמ"ש בגמרא כזית דגן לאו בדוקא

נקט כזית דהכונה למעט שאר אוכלין והכי קאמר דגן ולא שאר אוכלין ומשום הכי קאמר לגרמיה הוא דעבד שלא אכל דגן ופטר להם בשתיית יין מפני שהוא מן השבעה מינין אבל הדברים האמורים בפרק מי שמתו לא איירו בהני כללי וכמו שכתב באותו תשובה והם דברים ברורים. וחכמי לוניי"ל סבירא להו דההיא דפרק מי שמתו הוי אליבא דרב עוירא כדכתב הראב"ד ז"ל דלית הלכתא כוותיה אבל לדין קי"ל כזית או כביצה הוי דאורייתא דברייתא דפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ט:): דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה לא הוי אסמכתא כדכתבו התוספות ובהכי מיתרצא ההיא דשמעון בן שטח:

יז הנכנס אצל אחרים ומצאן מברכין בברכת הזמון. אם מצא המברך אומר נברך הוא עונה ברוך הוא [מ] ומברך. ואם מצא האוכלים עונין ברוך שפאכלנו משלו הוא עונה אחריהן אמן:

כסף משנה הנכנס אצל אחרים וכו'. ריש פרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ה) בא ומצאן כשהם מברכין מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי אשכחינהו דקאמרי נברך אומר ברוך ומבורך. אשכחינהו דקאמרו ברוך עונה אמן:

הלכות ברכות - פרק ששי

א כל האוכל הפת שפברכין עליו המוציא צריך [א] נטילת ידים תחלה וסוף. ואף על פי שהיא פת חלין ואף על פי שאין ידיו מלכלכות ואינו יודע להן טמאה לא יאכל עד שיטל שתי ידיו. וכן כל דבר שטבולו במשקין צריך נטילת ידים תחלה:

כסף משנה כל האוכל וכו'. משנה פרק אין דורשין (חגיגה י"ח) נוטלין ידים לחולין ולמעשר. ובגמרא חולין ומעשר מי בעו נטילת ידים ורמינהי התרומה והבכורים טעונין נטילת ידים משא"כ במעשר וכ"ש בחולין ואסיקנא לא

קשיא כאן באכילה דנהמא כאן באכילה דפירי. וסובר רבינו דכיון דהזכירו נהמא דוקא לפת שמברכין עליו המוציא הוא דבעינן נטילת ידים אבל כל מיני דגן שמברכין עליהם במי"מ אין צריך נטילת ידים אם אין טיבולן במשקה. **ומה שכתב שצריך נטילת ידים גם כן בסוף.** פשוט בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ה): **אף על פי שאין ידיו וכו'.** פ"ק דשבת (דף י"ג): מייתי מתניתין דתנן בסוף זבים אלו פוסלין את התרומה האוכל אוכל ראשון וכו' והידים ופירש"י והידים סתמן קודם נטילתן וכן מבואר במשנה פ"ז דטהרות: **וכן כל דבר שטיבולו במשקה וכו'.** פרק ע"פ (פסחים קט"ו) מימרא דרבי אלעזר אמר ר' אושעיא ופי' שטיבולו במשקה עניינו שהוא בלול בא' מז' משקין שהם המים והיין והחלב ושמן זית ודבש דבורים וטל ודם ופירש"י אע"ג דק"ל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח כיון דאיכא משקין וק"ל כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה ה"ל הנך משקין כמו נהמא וצריך ליטול כמו בנהמא. והתוספות כתבו דהך נטילה לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא אלא משום שלא יטמא משקין להיות תחלה ויהא אסור לשתותן ולפסול גופו כדמשמע בפ"ב דחולין:

ב כֹּל הַנוֹטֵל יָדָיו בֵּין לְאֲכִילָהּ בֵּין לְקָרִיאָתָא שְׁמַע בֵּין [ב] לְתַפְלָהּ מְבָרַךְ תְּחִלָּה אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם. שְׂזוּ מִצְוֹת חֲכָמִים שֶׁנִּצְטְוִינוּ מִן הַתּוֹרָה לְשִׁמְעַ מֵהֶן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז- **א**) **עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּדְי.** * וּמִיָּם אַחֲרוֹנִים [ג] אֵין מְבָרַכִין עֲלֵיהֶן שְׂאִינָם אֶלָּא מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. וּלְפִיכֹךְ חִיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהֶן בְּיוֹתֵר:

ההראב"ד ומים אחרונים אין מברכין עליהן כו' עד ביותר. כתב הראב"ד ז"ל אני שמעתי בשימושי הגאונים הקדמונים שכתבו על המים האחרונים ברכה על רחיצת ידים וחיי ראשידברים נכונים הם שהרי חכמים דרשו את שתיהן מפסוק אחד והתקדשתם והייתם קדושים וכן אמרו ידים שהן מזוהמות פסולות לברכה ובאמת ובברור אם אכל דבר שיש בו זוהמא צריך לברך על רחיצתן ואם אכל דברים יבשים אין טעון ברכה שאינן אלא משום רפואה וכן חברתי בחיבורי ועיקר עכ"ל:

כסף משנה כל הנוטל ידיו וכו'. בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ו) אמר רב אידי בר אבין אמר ר' יצחק נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה ועוד משום מצוה מאי מצוה אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים רבא אמר מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים אמר ר'

אלעזר בן ערך מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים מן התורה אמר ליה רבא לרב נחמן מאי משמע דכתיב וידיו לא שטף הא טבילה בעי הי"ק ואחר שלא שטף טמא. ופירש"י מפני סרך תרומה שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיו הונהגה בחולין. מצוה לשמוע דברי חכמים שתקנוה רבא אמר דאורייתא היא מצוה כר' אלעזר בן ערך עכ"ל. ואע"ג דכל היכא דפליגי אביי ורבא נקטינן כרבא מ"מ כתב רבינו שזו מצות חכמים וכו' משום דס"ל ז"ל כמו שכתבו התוספות מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך פי' דאסמיך ליה קרא דלאו דרשה גמורה היא וגם רש"י כתב דאסמכתא בעלמא היא וא"כ בין לאביי בין לרבא טעמא משום דמצוה לשמוע דברי חכמים: **ומה שאמר בין לק"ש בין לתפלה: ומים אחרונים אין מברכין עליהם.** כך כתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים בשם רבני צרפת ורב עמרם גאון: **כתב** הראב"ד אני שמעתי וכו' וכן חברתי בחבורי ועיקר עכ"ל: **והנה** התוספות בפרק כל הבשר כתבו שבה"ג סובר שאינן טעונין ברכה דברי הי"ג הם ודברי קבלה ורב עמרם כתב שאין מברכין עליהם לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה ונתן סימן לדבר בשמתא נר"ש. **ומה שכתב שאינן אלא מפני הסכנה** היינו שמא יסמא עיניו כמ"ש בסמוך. **ומה שכתב ולפיכך צריך להזהר** כדאמרינן חמירא סכנתא מאיסורא:

לחם משנה **ומים אחרונים אין מברכין עליהן.** והראב"ד ז"ל בהשגות עשה פשרה ואמר כשיאכל תבשיל ודבר שהוא מזהם את הידים יברך מפני שהידיים מזוהמות פסולות לברכה וכדנפקא לן מקרא דוהייתם קדושים אבל כשיאכל דבר יבש כגון פת שאז אין איסור מחמת הזיהום כלל אלא הכא נקיות משום מלח סדומית וזהו שאמר כלומר משום רפואה דמלח סדומית שהיא סכנה:

נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל רשות. רצה נוטל רצה אינו נוטל. ופרות של חלין אינן צריכין נטילת ידים בין בתחלה בין בסוף. וכל הנוטל ידיו לפרות הרי זה מגסי הרוח. * כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה שפא יש בו מלח סדומית או מלח שטבעו כמלח סדומית ויעביר ידיו על עיניו ויסמא. מפני זה חייבין לטל ידים בסוף כל סעודה מפני המלח. ובמחנה פטורים מנטילת ידים בתחלה מפני שהן טרודים במלחמה. וחייבין באחרונה מפני הסכנה:

ההראב"ד **כל פת עד מפני הסכנה**. כתב הראב"ד ז"ל עשה זה כנגד מה שאמר בגמרא כייל מיכל מאי ואמר ליה לא כ"ש וחיי ראשי קלקל עלינו את הלשון עכ"ל:

כסף משנה **נטילת ידים וכו'**. ברייתא פרק כל הבשר (שם דף ק"ה) ואמרינן התם בגמרא דה"מ בין תבשיל של בשר לתבשיל של בשר או בין תבשיל של גבינה לתבשיל של גבינה אבל בין תבשיל של בשר לשל גבינה חובה נינהו. וכתב סמ"ג ובנטילה שעושין בין גבינה לבשר אין טעונין ברכה שאין זה אכילה אלא כעין ניקור חלב ומליחת בשר: **וכל הנוטל ידיו וכו'**. (שם ק"ו) אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא לא אמרו נ"י לפירות אלא משום נקיות סבור מינה חובה הוא דליכא הא מצוה איכא אמר ליה רבא לא חובה ולא מצוה אלא רשות ופליגא דרב נחמן דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ופסק רבינו כרב נחמן דבתרא הוא ואע"ג דרבא אמר רשות לאו אליבא דנפשיה אמרה אלא לפרושי מילתיה דרבי אלעזר ולענין דינא אפשר דכרב נחמן ס"ל. ועוד דאוקמינן בפרק אין דורשין (תגיגה י"ח): הא דתנן התרומה והבכורים טעונין נטילת ידים מה שאין כן במעשר וכ"ש בחולין באכילה דפירות דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח אלמא דכוותיה קי"ל: **כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה**: כתב הראב"ד עשה זה וכו' קלקל עלינו את הלשון עכ"ל. ואני אומר שאם נוסחת ספרנו אמיתית קשה מנ"ל לרבינו דפת שהמלח בו טעון מים אחרונים ועוד קשה למה לא הזכיר דין כל מלחא המוזכר בפרק כל הבשר (חולין ק"ה) ובסוף פ"ק דעירובין (דף י"ז) א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי כל מלחא מאי א"ל לא מיבעיא ופירש"י כל מלחא מדד מלח כמו וימודו בעומר וכלו בעומר מאי צריך ליטול אחריו או לא ועוד מה היתה השגת הראב"ד שכתב עשה זה כנגד כו' כייל מיכל והשיג עליו קלקל עלינו את הלשון שאין דין שכתב רבינו דומה לכייל מיכל כלל אלא אם נאמר שעלה על דעתו של הראב"ד שרבינו היה מפרש כייל מיכל מלשון אכילה כלומר אכל פת שהמלח בו וזה דוחק וזר ואם באנו לשבש הספרים ולגרוס כל את המלח צריך נטילת ידים באחרונה וכמו שנזכר בפרק כל הבשר ובסוף פ"ק דעירובין וכן מצאתי בספר מוגה שכתוב בו כל את המלח קשה א"כ מה היתה כוונת הראב"ד כשהשיגו. ואפשר לומר שמשיגו שה"ל לכתוב מדד את המלח ולא כל את המלח שהוא לשון בלתי מובן לכל וזו אינה השגה דלישנא דגמרא נקט וגם לישנא דקרא הוא וכל בשליש: **ומ"ש או מלח שטבעו וכו'**. משום דאיכא למימר בא"י הוא דמשתכח מלח סדומית שסדום קרובה להם אבל בשאר ארצות לא חיישינן ובעלי הגמרא שהיו בבבל משמע דהווי חיישי להכי לכך כתב או מלח שטבעו כמלח סדומית: **ובמחנה פטורים וכו'**. משנה ספ"ק דעירובין ארבעה דברים פטרו במחנה מביאין עצים מכל מקום

ופטורין מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב ובגמרא אמר אביי לא שנו אלא מים ראשונים אבל אחרונים חובה :

לחם משנה כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה. זו היא הגירסא במקצת ספרי רבינו ז"ל וראיתי ספרים אחרים שכתוב בהן כל המלח צריך נטילת ידים וכו' וכך היה גורס בדבריו בעל מגדל עוז ובספר אחר ישן נמצא גירסא אחרת אכל המלח צריך נטילת ידים ונראה שכך היה גורס בדבריו הראב"ד ז"ל ומפני כך כתב בהשגות ואמר עשה זה כנגד מה שאמרו בגמרא כייל מיכל מאי וחיי ראשי קלקל עלינו את הלשון כלומר שפירש לשון כייל מיכל לשון אכילה ואין פירושו כך אלא לשון מדידה. ובודאי שאין לגירסא זו בדברי רבינו ז"ל עיקר ועיקר הגירסא כל המלח צריך וכו' או מלח שטבעו וכו' כלומר אע"פ שבזמן הזה אין לנו לחוש למלח סדומית מכל מקום נחוש למלח שטבעו כסדומית :

ד עד היכן היא נטילת ידים. [ד] עד הפרק. וכמה שעור המים. רביעית לכל שתי ידים. [ה] וכל שחוצצים בטבילה חוצץ בנטילת ידים. וכל העולה למדת מקוה עולה לשעור רביעית :

כסף משנה עד היכן היא נטילת ידים וכו'. ברייתא פרק כל הבשר (חולין ק"ו) ת"ר נטילת ידים לחולין עד לפרק לקידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לחומרא ורב ששת אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לקולא ואמר בר הדיא דרבי אמי ור' מיישא בר בריה דרבי"ל כשמואל ס"ל ופירש"י לחולין עד הפרק השני שבאמצע האצבעות לתרומה עד הפרק השלישי שהוא בגב היד לקידוש ידים ורגלים מן הכיור עד הפרק העליון שהוא חבור היד והזרוע ע"כ לחולין מראה היה בידו כמו שפ"י. ולפי זה עד סוף האצבעות סגי לחולין לדעת שמואל שמחמיר יותר מכולם. אבל הר"ף גורס בברייתא לחולין עד לפקק וכתב ואסיקנא עד לפרק בין לחולין בין לתרומה ופ"י רבינו יונה דבהכי פליגי אמוראי שרב גורס עד לפקק ומ"ה קאמר דלחולין עד הקשרים שבסוף האצבעות שבולטים כשאדם כופף באצבעותיו ולתרומה ולקידוש ידים עד הפרק דהיינו סוף היד ורב ששת מיקל יותר דלתרומה נמי סגי עד הקשרים שבסוף האצבעות כמו לחולין ושמואל גריס בכולהו לפרק ומ"ה קאמר דל"ש בין לחולין בין לתרומה בכולהו עד סוף היד והא דלא ערבינהו בברייתא משום דחדא חדא שמעינהו וגרסינהו, ורבינו כתב סתם עד הפרק ואין בדבריו הכרע אלא שיש לנו לומר דמסתמא כשיטת הר"ף רביה אמרה דסבר עד הפרק היינו סוף היד מקום חיבורה עם הזרוע: וכמה שיעור המים וכו'. הכי משמע

בריש מסכת ידים ובפרק כל הבשר (שם דף ק"ז) א"ל ר"ש לאמימר קפדיתו אשיעורא כלומר שיהא במים רביעית א"ל אין: **וכל שחוצץ בטבילה וכו'.** ברייתא פרק כל הבשר (שם ק"ו) וכבר ביאר רבינו דברים החוצצים בטבילה פ"ב הלכות מקואות עיין עליו: **וכל העולה למדת מקוה וכו'.** בפ"א מהלכות מקואות כתב שדברים העולים למדת מקוה הם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנרוק וכתב עוד שם שאפילו הביא שלג בתחלה והניחו בשוקת וריסקו שם הרי זה מקוה שלם וכשר וכל זה שנוי בפ"ז דמקואות. וכתב רבינו עוד שם כלי שהיה בו רביעית מים כשרים לנטילת ידים ונתן לתוכו מעט מים פסולים לנטילת ידים הרי אלו כשרים נטל מן הכלי כשיעור שנתן ונשארה רביעית בלבד כשהיתה הרי זו פסולה מפני שהמים הפסולים השלימו שיעור הרביעית וטעמו מדגרסי' בפ"ב דזבחים (דף כ"ב) אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור למי רביעית אינו משלים למעוטי מאי אמר רב פפא למעוטי נתן סאה ונטל סאה:

לחם משנה **וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית וכו'.** פרק שני דזבחים (דף כ"ב) אר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור [למ] רביעית אינו משלים ואמרו בגמרא למעוטי נתן סאה ונטל סאה. וכתב רבינו ז"ל דין נטל סאה בפרק י"א מהלכות מקואות וכאן כתב סתם כל המשלים למי מקוה משלים למי רביעית מפני שלא מיעטו בגמרא אלא ההיא דנתן סאה ונטל סאה וכבר כתבה בפרק ששה עשר מהלכות מקואות ובכל השאר שוים ולזה סתם כאן משום שסמך על מה שכתב שם בפרק י"א מהלכות מקואות גבי נתן סאה ונטל סאה. או אפשר כל הדברים שוים לענין נט"י לחולין וההיא דנתן סאה וכו' לענין תרומה איתמר דאינו משלים נתן סאה ונטל סאה אבל לענין חולין משלים ומפני כן כתב רבינו ז"ל בפרק י"א מהלכות מקואות דאיירי לענין תרומה:

ה * **כָּל הַצָּרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם וְהַטְּבִילָה יָדָיו בְּמֵי מְקוֹה אֵינוֹ צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר. וְאִם הַטְּבִילָה בְּמֵי שְׂאִין בָּהֶם שְׂעוֹר מְקוֹה אוֹ בְּמֵי שְׂאוּבִין שְׂבִקְרָקַע לֹא עֲשֶׂה כְּלוּם שְׂאִין הַמֵּי שְׂאוּבִין מְטַהְרִין אֶת הַיָּדַיִם אֲלָא [1] בְּנְטִילָה:**

ההראב"ד **כל הצריך נטילת ידים כו'.** כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחזור שהרי בעלי קריין טובלין בהן אע"פ שהן שאובין אם יש בהן ארבעים סאה בקרקע עכ"ל:

כסף משנה **כל הצריך נטילת ידים וכו'.** ומדאמרינן בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ו) בחמי טבריא במקומם כ"ע לא פליגי וכמ"ש בסמוך אלמא טבילה מהניא בהו וכן בפ"ק דידיים תנן דמים שנפסלו משתיית הכלב בקרקעות כשרים והיינו ודאי מדין טבילה ובפרק אין דורשין (חגיגה י"ח) תנן נוטלין לידיים לחולין לתרומה ולקדש מטבילין וכיון דמדיון טבילה אתי עלה פשיטא דבעינן דליהוי בהו שיעור מקוה וזהו שאמר רבינו ואם הטבילן במים שאין בהם שיעור מקוה ובפ"ק דמקואות הביא רבינו תוספתא דתני כל מקום שאדם טובל ידים וכלים טובלין אין אדם טובל אין ידים וכלים טובלין: **כתב סמ"ג** המטביל ידיו אין צריך שטיפה שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה ידיו כדתניא בפרק שני דידיים וכתב מהר"י חביב ז"ל שלזה נתכוון רבינו במ"ש כל הצריך נטילת ידים והטבילם אינו צריך דבר אחר: **ודע** דהא דמצריך רבינו שיעור היינו במים שאינם נובעים שאינן מטהרים אלא באשבורן ולכך לא הזכיר כאן אלא מקוה אבל מי מעין אפילו כל שהוא מטבילין בהם גוף שכולו עולה בהם לדעת רבינו בפרק ט' מהלכות מקואות וכ"ש שמטבילין בהם את הידיים כל שיש במים כדי לכסותם. **ומ"ש רבינו שאין המים שאובין וכו':** **כתב הראב"ד** זה אינו מחוור וכו' אם יש בהם ארבעים סאה בקרקע עכ"ל. דין זה שכתב הראב"ד בבעלי קריין הוא במשנה רפ"ח דמקואות ומכל מקום אין משם הכרח לומר דה"ה לנטילת ידים כיון דבשאר טמאין אין טובלין בהם. והא דפסל רבינו מים שאובין שבקרקע להטביל בהם את הידיים ה"מ כשלא המשיכום אבל אם המשיכום ש"ד דהא אפילו לטבול בהם כל הגוף יש מחכמי המערב מורים להכשיר וכמ"ש רבינו בהלכות מקואות פ"ד ואף על פי שכתב שלא ראה מי שעשה מעשה בזה היינו להטביל בהם טבילת כל הגוף אבל להטביל ידים בהם לכולי עלמא כשר:

לחם משנה **כל הצריך נטילת ידים וכו'.** כתב הראב"ד ז"ל בהשגות זה אינו מחוור שהרי בעלי קריין טובלין בהם אע"פ שהם שאובים וכו' ביאור דבריו דכיון דהך טבילת ידים הוי מדרבנן לא עדיף מטבילה שתיקנו לבעל קרי לדברי תורה שהיא מדרבנן ולא בעינן מ' סאה כדאמרו בגמרא פרק מי שמתו (דף כ"ב:) דפליגי שם בברייתא רבי יהודה ורבנן רבי יהודה אומר מ' סאה מכל מקום ופליגי שם בגמרא חד אמר דלא אמר רבי יהודה כן אלא בקרקע אבל לא בכלים ומכל מקום אתי לרבוויי מים שאובים וחד אמר דהאי דקאמר רבי יהודה הוי אפילו בכלים ונראה שהראב"ד פסק כמ"ד דמכל מקום אתי לרבוויי מים שאובים ומפני כך כתב אם יש בהם מים ארבעים סאה בקרקע כלומר ולא בכלים זאת נראה כוונתו ז"ל. ומכל מקום קשה מה שהשיג על רבינו ז"ל כיון דרבנן פליגי על זה דר"י סתם ומשמע דסברי דלא סגי במים שאובים וטפי עדיף לפסוק כרבנן. ואולי רצה לפסוק כוותיה מדאמוראי פ"י

בגמרא דברי רבי יהודה ושקלו וטרו אליביה ומי"מ אין זו השגה על דברי רבינו ז"ל:

ו כָּל הַנוֹטֵל יָדָיו צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים. בְּמֵים עֲצָמוֹן שְׁלֹא יִהְיוּ פְּסוּלִין לְנִטְיֵילת יָדִים. וּבְשַׁעוֹר שְׂיִהְיֶה בָּהוּ רְבִיעִית לְכָל שְׂתֵי יָדִים. וּבְכָלִי שְׂיִהְיוּ הַמֵּים שְׁנוּטְלִין בָּהוּ בְּכָלִי. וּבְנוֹטֵל שְׂיִהְיוּ הַמֵּים בְּאִין מִכַּח נוֹתָן:

כסף משנה כל הנוטל וכו'. כל זה יתבאר בסמוך: וכתב רבינו יונה בפרק אלו דברים שאף על פי שהוא מטביל ידיו יברך על נטילת ידים כיון שטבולו זה מכח חיוב נטילה נעשה אותה אבל להטביל לא יברך שאין טבילה בכלל נטילה ועל הטבילה לא נצטווה מעיקר חיובו. וכתב הרשב"א שכן עיקר ושכך מצא בתשובת הגאונים:

ז אַרְבָּעָה דְּבָרִים פּוֹסְלִין אֶת הַמֵּים. שְׁנוֹי מְרָאָה. וְגִלּוּי. וְעֲשִׂית מְלֹאכָה בָּהוּ. וְהִפְסֵד שְׁמוֹנֵעַ אֶת הַבְּהֵמָה מְלִשְׁתוֹת מְהוּ. כִּיצַד. מֵים שְׁנִשְׁתַּנּוּ מְרֵאִיתָן בֵּין בְּכָלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין מַחְמַת דְּבָר שְׁנִפְּל לְתוֹכוֹ בֵּין מַחְמַת מְקוֹמָן הָרִי אֵלּוּ פְּסוּלִין. וְכֵן אִם נִתְּגֵלוּ גִלּוּי הָאוֹסֵר אוֹתָן מְשִׁתְּיָה נִפְּסְלוּ לְנִטְיֵילת יָדִים:

כסף משנה מים שנשתנו וכו'. פ"ק דמסכת ידים נפל לתוך ידיו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין וסובר רבינו דהוא הדין אם נשתנו מחמת מקומן דמאי שנא: וכן אם נתגלו וכו'. פרק שני דע"ז (דף ל"ה) תנו רבנן מים שנתגלו לא ישפכם לר"ה וכו' ולא ירחץ בהם פניו ורגליו אחרים אומרים מקום שיש סירטא אסור מקום שאין סירטא מותר. ופסק רבינו כת"ק וס"ל ז"ל דכיון דלא ירחץ בהם ממילא פסולין לנטילת ידים ואפילו אם רחץ לא עלתה לו נטילה. ומיהו גלוי האוסר אותן נתבאר בדברי רבינו בהלכות רוצח ושמירת נפש וכתב הטור על דברי רבינו ואיפשר דהאידינא שאין חוששין לגלוי כשרים אף לנטילה ודברים נכונים הם:

ח כָּל מֵים שְׁנִעְשָׂה בָּהוּ מְלֹאכָה נַעֲשׂוּ שׁוֹפְכִין וּפְסוּלִין לְנִטְיֵילת יָדִים. כִּיצַד. מֵים שְׁאוּבִין שְׂהַדִּיחַ בָּהוּ כְּלִים אוֹ שְׂשָׂרָה בָּהֶם פְּתוּ וְכִיוֹצָא בָּזָה בֵּין בְּכָלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת פְּסוּלִין לְנִטְיֵילת

יָדַיִם. הַדִּיחַ בָּהֶן כָּלִים מוֹדָחִין אוֹ חֲדָשִׁים לֹא פָסָלָן. מֵיִם שֶׁהִנְחִיתוֹם מְטַבֵּל בָּהֶן אֶת הַכְּעָכִים פְּסוּלִין. וְשֶׁהוּא חוֹפֵן מֵהֶן בְּשַׁעַת לַיְשָׁה כְּשָׂרִים. שֶׁהַמֵּיִם שֶׁבְּחֻפְנָיו הֵן שֶׁנֶּעֱשׂוּ בָּהֶן מְלֹאכָה. אֲבָל הַמֵּיִם שֶׁחֻפֵּן מֵהֶם הָרִי הֵן בְּכַשְׁרוֹתָן :

כסף משנה כל מים שנעשה בהם מלאכה נעשו שופכין וכו'. פ"ק דידיים עשה בהם מלאכה או ששרה בהם פתו פסולים. ומפרש רבינו דלי"ש בכלים ולי"ש בקרקעות נפסלו לפי ששם מכלל השופכים מדלא מפליג בין כלים לקרקעות כדמפליג בנפסלו משתיית הכלב וכמ"ש בסמוך והיינו במים שאינן נובעים אבל במים נובעים או במי מקוה נראה מדברי רבינו דלא נפסלו בכך מדכתב מים שאובין שהדיח בהם כלים וכו' משמע דדוקא בשאובים הוא דפסל: הדיח בהם וכו'. משנה שם פ"ק דידיים כלשון רבינו: מים שהנחתום וכו'. ג"ז שם פ"ק דידיים מים שהנחתום מטביל בהם את הגלוסקים פסול שהוא מדיח ידיו בהם כשרים ומפרש רבינו שהוא מדיח ידיו שהוא חופן מהם. ומשמע מדברי רבינו בפירוש המשנה דהיינו כשלא נשתנו המים אבל אם נשתנו פסולים כמו שקדם ופשוט הוא:

ט וְכָל מַיִם שֶׁנִּפְסְלוּ מִשְׁתִּית כְּלָב. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מְרִים אוֹ מְלוּחִים אוֹ עֲכוּרִין אוֹ רִיחַ רַע עַד שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה מֵהֶן הַכְּלָב. בְּכָלִים פְּסוּלִין לְנִטְלֵת יָדַיִם [1] וּבְקַרְקָעוֹת כְּשָׂרִים לְהִטְבִּיל. חֲמֵי טְבֵרְיָא בְּמִקוּמָן מְטַבֵּילִין בָּהֶם אֶת הַיָּדַיִם. אֲבָל אִם נָטַל מֵהֶן בְּכָלִי אוֹ שֶׁהִפְלִיג מֵהֶן אִמָּה לְמָקוֹם אַחֵר אֵין נוֹטְלִין מֵהֶן לֹא רֵאשׁוּנִים וְלֹא אַחֲרוֹנִים מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְשְׁתִּית בְּהֵמָה :

כסף משנה וכל מים שנפסלו וכו'. ג"ז שם המים שנפסלו משתיית הבהמה בכלים פסולים ובקרקעות כשרים וכתב הרי"ף פרק אלו דברים י"א מים מלוחים שאין כלב יכול ללוק מהם ויש אומרים מים עכורים שקרובים להיות כטיט הנרוק וכתב הרא"ש בפרק כל הבשר דפירושא קמא עיקר אבל מדברי רבינו נראה שסובר דפירוש בתרא עיקר: חמי טבריא במקומן וכו'. בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ו) חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלים מהם לידיים ור"י אומר כל גופו טובל בהם ידיו לא כל שכן אמר רב פפא במקומן כ"ע לא פליגי דשרי למישקל מינייהו במנא כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי דפסקינהו בבת בירתא כלומר חריץ קצר והמים פונים שם ואין שם שיעור מקוה אבל מחוברים למקוה חזקיה סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ור"י סבר לא גזרינן

וכתב הרי"ף פרק אלו דברים והלכתא כחזקיה דרביה דר"י הוא. ודע דבגמרא אמרינן כתנאי מים שנפסלו משתיית בהמה בכלים פסולים בקרקעות כשרים רשב"א אומר אף בקרקע טובל בהם כל גופו אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל גופו טובל בהם ידיו ורגליו לא כל שכן אלא לאו דפסקינהו בבת בירתא דמר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומ"ס לא גזרינן ומאחר דקיימא לן כחזקיה דגזרינן בבת בירתא כרשב"א נמי קיימא לן דפסקינהו בבת בירתא פסולים לנטילת ידים ואם כן קשה למה לא כתב רבינו כן בפירוש גבי מים שנפסלו משתיית הכלב. ואפשר לומר דכיון דסתם לן תנא דידיהם כת"ק הוה ליה סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא וכסתם מתניתין קיימא לן. ואם תאמר אם כן נימא דהלכתא כר"י דקאי כת"ק דסתם לן כוותיה וי"ל אף על גב דבגמרא אמרינן כתנאי לאו למימרא דלגמרי הוי כתנאי דהא אפשר לדחות ולומר דחזקיה דאמר אפילו כת"ק דע"כ לא גזר חזקיה אלא בחמי טבריא שאין פיסולן ניכר שהרי זכים הם ואין טעמם רע ופיסולם הוי מפני שתחלת ברייתן לא היו ראויים לשתיה מחמת חומם ואף על פי שעכשיו נתקררו עודם עומדים בפסולם ולכך אתי למימר דל"ש בת בירתא מכלי אבל בשאר מימות שנפסלו משתיית הכלב שפיסולם ניכר אם בטעמם אם במראיהם לא גזרינן והא דלא קאמר הגמרא הכי משום דלא משכח תשובה לר"י דליתי כרשב"א שתק ומוקי לה כתנאי אבל לענין פסק הלכה כיון דאפשר לאוקמא לחזקיה ככ"ע כוותיה נקטינן: **ומה שכתב רבינו דפסולים למים אחרונים מפני שאינן ראויים לשתיה** לכאורה היה נראה שאין הכוונה המים שנוטל אחר אכילה דמהי תיתי אלא הכוונה מים שניים הבאים לטהר את המים הראשונים וה"ה לכל מים הפסולים שפוסלים בין בראשונים בין בשניים וכך כתב רבינו בפ"ה מהלכות מקואות אבל קשה למה לא כתב כן בתחילת הזכירו פסול המים ועוד דבהדיא כתב בהקדמת מסכת ידים במשנה דלחולין אינו צריך מים שניים ולא כתב בהלכות אלו אלא דיני אוכל פת חולין ובהלכות מקואות כתב דיני אוכל תרומה וכן נראה מדבריו שם ואם כן צריך לומר דמים אחרונים שכתב כאן היינו מים שאחר הסעודה. אבל קשה היאך אשכחן פסול במים שאחר הסעודה ואפשר דלעולם אמים שניים דראשונים קרי אחרונים דאף על גב דלחולין אינו צריך מים שניים מכל מקום צריך להטיל רביעית מים על ידיו ואם הטיל חצי רביעית ממים כשרים לא יטיל חצי רביעית אחרון ממים פסולים ומצינו בלשון המשנה דקרי לשניים אחרון דתנן בפרק שני דמסכת ידים שאין המים האחרונים מטהרים אלא המים שעל גב היד:

לחם משנה וכל מים וכו' או עכורים. נראה שמפרש כפירוש בתרא דהרי"ף ז"ל דהיינו טיט הנירוק וא"ת אמאי בקרקעות כשרים הא אמרו בפרק שני דזבחים דאי אין פרה שוחה ושוחה מהן אפילו במקוה פסולים. וי"ל דהיינו דוקא למקוה לטבילת טומאה אבל לענין טבילת ידים הקלו כמו שכתב רש"י

ז"ל חולין (דף ק"ז) גבי אי בזיע דוולא בכונס משקה דאע"ג דלענין חיבור מקואות בעינן כשפופרת הנוד הכא הקלו: **חמי טבריא במקומן וכו'.** הוא לענין הראשונים בלבד כדי לחלק מחמי טבריא לחמי האור דאע"ג דחמי האור כשרים לראשונים חמי טבריא פסולים מפני שהם מרים ואינן ראויים לשתיה אבל אין לפוסלם לחמי טבריא לאחרונים בשביל כך אלא טעם האחרונים הוא משום שהם חמין והחמין שהיד סולדת בהן הם פסולים לאחרונים כמו שמבואר בפרק כל הבשר (דף ק"ו ק"ז) וכתבו רבינו ז"ל לקמן בפרק זה וחמי טבריא ודאי שהיד סולדת בהן שהרי מבשל בהם בשבת הוא חייב מכת מרדות שעובר על איסור דרבנן כמו שנתבאר בהלכות שבת זה נראה לי ברור בדברי רבינו ז"ל, ועם זה נסתלקה הקושיא והתימה שתמה הרב הגדול מהררי"ק ז"ל בא"ח בסימן קפ"א דמאין לו לרבינו ז"ל לפסול מים אחרונים מפני שאין ראויים לשתית בהמה דודאי אין דעתו של רבינו ז"ל לפוסלם בשביל כך דא"כ לא היה כותב פיסול זה גבי חמי טבריא בדוקא היה לו לכתוב כן גבי וכל מים שנפסלו משתיית הכלב וכו' אלא ודאי טעמו כמו שכתבתי. ופירוש דבריו כך חמי טבריא כשהן במקומן אז מטבילין בהן לשם ראשונים אע"פ שלמים אחרונים לא מהני כלל אבל אם נטל וכו' אז לא ראשונים ולא אחרונים אין נוטלין וטעם הראשונים מפני שאין ראויים לשתית בהמה וכו'. ומה מאד תמהתי על מה שתירץ הוא ז"ל דלמים שניים קרי אחרונים דבחולין אין צריך שניים כלל לדעת רבינו ואם כוונתו לומר כשבא לחלק הרביעית לשנים וליתן מעט מעט שאותם המים שנוטל בפעם שניה אין נוטלין אכתי קשה למה כתב רבינו ז"ל דין זה גבי חמי טבריא בדוקא בכל הדינים ששייכים במים הראשונים היל"ל דאותם שייכי במים שניים כשנותן שתי פעמים על ידיו מרביעית אחת גבי חולין והיה לו לכתוב כמו שכתב גבי תרומה בפרק י"א מהלכות מקואות שכל הדינים הנוהגים במים הראשונים הם במים שניים ונתן כלל לכל הדינים אלא ודאי עיקרן של דברים כמו שכתבתי:

יש לנוטל לתן על ידיו מעט [ח] מעט עד שיתן כשעור. ואם נתן הרביעית פלה בשטיפה אחת פשר. נוטלין ארבעה או חמשה זה בצד זה או יד זה על גבי זה בשטיפה אחת. ובלבד שירפו ידיהן פדי שיבוא ביניהן המים. ויהיה באותה השטיפה פדי רביעית לכל אחד ואחד:

כסף משנה יש לנוטל וכו'. משנה פרק שני דידין נטל ידו אחת משטיפה אחת טהורה לשתי ידיו משטיפה אחת רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית כלומר שאינן טהורות אבל צריך עוד שיטול מים שניים לטהר את אלו ושיהיה במים

השניים ההם רביעית סובר רבינו דהיינו לרבי מאיר אבל רבנן פליגי עליה וסברי דנטל לשתי ידיו משטיפה אחת טהור והלכה כוותיהו וכן כתב בפירוש המשנה ועוד דההיא מתניתין לתרומה מיתניא דאילו לחולין א"צ מים שניים לדעת רבינו כמו שאבאר בסמוך: **נוטלין ארבעה וכו'**. משנה שם (פ"ב דידיים) נוטלים ארבעה וחמשה זה בצד זה או זה על גב זה ובלבד שירפו שיבאו בהם המים. **ומה שכתב ויהיה באותה השטיפה וכו'**, מדאמרינן בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר ליה רב ששת לאמימר קפדיתו אמנא אחזותא ואשיעורא אמר ליה אמנא ואחזותא קפדינן אשיעורא לא קפדינן דתניא מרביעית נוטלין לידיים לאחד ואפילו לשנים ולא היא שאני התם דאתו משיירי טהרה. וכתב רבינו בפירוש המשנה בריש מסכת ידים דה"פ דהיינו דוקא במים שניים אבל במים ראשונים לא יהיו פחות מרביעית לכל אחד וסבת מה שהקלנו במים שניים והיותם ראויים בפחות מרביעית לפי שהרי כבר נטהרו במים ראשונים והוא אומרם בסבת זה שאני התם דאתו משיירי טהרה ואין אנו צריכין אלא מה שימשח כל היד בלבד הרי בהדיא שצריך רביעית לכל אחד ואחד. ומדברי רבינו שלא הזכיר בהלכות אלו מים שניים נראה שסובר דלפת חולין אין צריך מים שניים שכיון שנטל ידיו מרביעית אפילו בשטיפה אחת טהורות וכן נראה עוד מדבריו בפרק י"א מהלכות מקואות ומהקדמת פירושו למסכת ידים:

לחם משנה **נוטלין ארבעה או חמשה וכו'**. ממה שכתב רבינו בפירוש המשנה בריש מסכת ידים נראה שהוא סובר דמה שאמרו במשנה נוטלין לאחד אף לשנים וכו' היינו במים שניים דוקא מפני שכבר נטהרו הידיים מחמת הראשונים. ונראה מדבריו שם שהוא מפרש מה שאמרו בגמרא בפרק כל הבשר (דף ק"ז) שאני התם דקא אתו משיירי טהרה שאין פירושו כפירוש רש"י ז"ל אלא הפירוש כפי דעתו הוא דאתו משארית מים אחרים שנטהרו הידיים בהם כלומר שכבר נטהרו הידיים במים הראשונים. כך נראה מדבריו שם וכאן אזיל לטעמיה שכתב שיהיה באותה שטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד. וקשה לפירושו חדא דשם במשנה כדפליג בסיפא בין ראשונים לשניים שאמרו שם מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים אמאי לא מפליג ברישא דהיינו דוקא בשניים אבל לא בראשונים ומדפליג בסיפא ולא ברישא משמע דרישא בכל גוונא הוי בין לראשונים בין לשניים. ועוד קשה דבפרק שני דגיטין (דף ט"ו:) איבעיא לן ידים טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין ואמרו שם אילימא דקא משו בי תרי מרביעית והתנן מרביעית נוטלין לידיים לאחד אפילו לשנים וכו' והשתא לדעת רבינו ז"ל מאי מקשה דלימא מתניתין במים שניים דוקא כמו שאנו אומרים לפי האמת והיינו דאיבעיא ליה למקשה אי מתניתין בשניים דוקא אבל בראשונים לא או דילמא אפילו לראשונים דמתניתין סתמא מיתניא וכדסבירא ל"י מ"ד אשיעורא לא קפדינן בפרק כל הבשר. ונראה לתרץ לזה לדעת רבינו ז"ל דודאי הך סוגיא דגיטין משמע ליה

דמתניתין סתמא מיתניא ולכך פריך מההיא מתניתין אבל כיון דבפרק כל
הבשר אמרו דדוקא במים שניים דוקא פסקינן כסוגיא דפרק כל הבשר דהוי
מקום סוגיא במקומה ועוד דהוי מסקנא דגמרא דקאמר התם ולא היא שאני
התם וכו' :

יא אין נוטלין מים לידיים לא בדפנות [ט] הכלים ולא בשולי
המחץ ולא בחרסים ולא במגופת החבית. ואם תקון המגופה
לנטילה נוטלין ממנה לידיים. וכן החמת שתקנה נוטלין ממנה
לידיים. אבל שק וקפה שנתקנו אין נוטלין מהן לידיים. ולא יתן
לחברו בחפניו שאין חפניו כלי. וכלים שנשברו שבירה
המטהרת אותן מידי טמאה אין נותנין בהם לידיים מפני שהן
[י] שברי כלים :

כסף משנה אין נוטלין מים וכו'. משנה פרק קמא דידיים אין נותנין מים לידיים
לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית ומשנה זו נשנית גם
כן בפרק חמישי דפרה וכתב שם רבינו וכבר ביארנו בפרק שני מכלים שמחץ
ר"ל הכלי השוקע מאליו בתוכו קערורית והוא אשר נקרא שולי המחץ. ובפרק
שני דכלים שנינו חבית דפונה בשולי המחץ וכתב רבינו מחץ הוא כלי גדול
מחרס ולו קצה דומה לו כדמיון בית יד והוא שולי מחץ ושוליים הם הקצוות
וזאת החבית היא קטנה חקוקה בקצה האחד של מחץ להכניס היד בו בעת
הגבהת המחץ ולזה לא תטמא לה שלא נעשה לקבלה עכ"ל. וכפי זה נראה
שאפילו מקבל רביעית אין נוטלין בו לידיים לפי שלא נעשה לקבלה וסמ"ג כתב
דטעמייהו לפי שאין מחזיקין רביעית אלא אם כן סומכים אותם בשום דבר
שאר יושבין אלא מסומכין וכן כתבו הגהות בשם הרמ"ך ובסמוך אכתוב שזה
מחלוקת רש"י והתוספות: **ומה שכתב רבינו ולא בחרסים: ואם תיקן
המגופה וכו'.** פרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר רבא מגופת חבית שתיקנה
נוטלים ממנה לידיים חמת וכפישה שתיקנן נוטלים מהם לידיים שק וקופה
אע"פ שמקבלים אין נוטלים מהם לידיים, ופירש"י מגופת חבית שתיקנה
חקקה לקבל רביעית אף על גב דמעיקרא לאו לאשתמושי בגווה עבידא ואין
חללה עשוי לתוכו. והתוספות כתבו נראה דבלא חקיקה היא רביעית אלא
שמשופעת ואינה יושבת אלא מסומכת ואין בית קיבול שלה חשוב כיון שאם
בא להושיבה בלא סמיכה היו המים נשפכים ולא היה נשאר בה רביעית
ותיקנה היינו שמרחיבה מלמטה עד שיושבת שלא מסומכת. ובשק וקופה
פירש"י אין מלאכתן למים דרובן אין מקבלין מים עכ"ל. וחמת וכפישה הם

מיני נודות של עור ותיקון דידהו אפשר דהיינו שיתפור אותן בענין שלא יהיו נקובין כלל. ומספר מצות גדול משמע שעשה להם בית מושב: **ולא יתן לחבירו וכו'.** משנה פרק קמא דידיים ולא יתן לחבירו בחפניו מפני שאין נותנין לידיים אלא בכלים וכתב שם רבינו לא יתן לחבירו בחפניו שלא ימלא ידיו וישפוך על ידי חבירו אשר רוצה לטהר ידיו: **וכלים שנשברו וכו'.** פרק כל הבשר אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידיים ואם כן כי תנן ולא בדפנות הכלים היינו אע"פ שעדיין מקבל טומאה ואפילו הכי אין נוטלין בהם דאי לאו הכי רבא מתניתין אתא לאשמועינן. ויש לדקדק על דברי רבינו אמאי לא נקט כלישנא דרבא דאמר כלי שניקב בכונס משקה. ונראה לי שהטעם מפני ששיעור זה הוא לכלי המיוחד למשקין אבל אם הוא מיוחד לאוכלים אינו עולה מטומאתו עד שניקב במוציא זית ואם הוא גיסטרא שהוא כלי העשוי לקבל המשקים הדולפים אע"פ שלא ניקב אלא במוציא משקה טהור כדאיתא בסוף פרק המצניע (שבת דף צ"ה:) וכמו שכתב רבינו (בפרק י"ט מהלכות כלים) ורבא אורחא דמילתא נקט דבכלי המיוחד למשקין רגילים ליטול לידיים ורבינו רצה לכלול דין כל הכלים בדבור אחד ולכן כתב סתם שאם נשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאתם כל אחד כפי דינו אין נותנים בהם לידיים וסמך על מה שכתב בהלכות כלים דין כל כלי וכלי באיזה נקב עולה מטומאתו כנ"ל: **ואפשר** עוד שדעתו לומר דכונס משקה דנקט רבא אורחא דמילתא נקט שדרך ליטול לידיים בכלי חרס ומינה נילף שאם בא ליטול בכלי שטף נקוב שיעור הנקב כשיעור ליטהר מידי טומאה ומפני כך סתם וכתב דבנשבר שבירה המטהרת מידי טומאה תליא מילתא כל כלי וכלי כדינו. וכתב סמ"ג שאם ניקב נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ובאים המים דרך הנקב על ידיו טהורות אפס הנוטל מן המים העוברים חוץ לנקב ונופלים דרך שפת הכלי פסולות כיון שבאו על הנקב דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו כיון שלא ניקב בכונס משקה עד כאן לשונו. ומשמע מדבריו שאם ניקב בכונס משקה אפילו שנוטל דרך הנקב לא נטהרו ידיו דאין תורת כלי עליו כלל אפילו מן הנקב ולמטה. אבל הרא"ש כתב בפרק כל הבשר וכלי שניקב ומחזיק רביעית למטה מן הנקב מותר ליטול דרך הנקב אבל לא דרך פיו דלמעלה מן הנקב לא חשיב כלל וכן כתב בספר התרומה ומשמע דבכל נקב אמרו אפילו הוא יותר מכונס משקה. ובתרומת הדשן נסתפק בדברי רבינו אם הם דוקא בניקב בכונס משקה בשוליו שאינו מחזיק רביעית למטה מן הנקב אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה כשר או (אי) אפילו בכה"ג נמי פסול. ונראה דמאי דמספקא לתרומת הדשן פשיטא ליה לטור דלדעת רבינו אינו נפסל בניקב בכונס משקה אלא אם כן אינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה כשר ולישנא דרבינו הכי דייק שכתב כלי

שנשבר ולא כתב כלי שניקב דכיון דאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה הרי הוא כאילו נשבר דמטעם זה הוא עולה מטומאתו בכך. וכן מצאתי להרשב"א שכתב בתורת הבית וזה לשונו כלי שניקב נקב גדול עד שהוא מכניס משקים כשאדם מושיבו על המים הרי זה פסול במה דברים אמורים בזמן שניקב בשולי הכלי עד שאינו מקבל רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מקבל רביעית מן הנקב ולמטה כשר במה דברים אמורים בכלי שאין שבירה זו מעלה אותו מטומאתו אבל כלי שניקב או נשבר שבר המעלה אותו מטומאתו פסול לפי שאין זה כלי אלא שבר כלי עכ"ל. נראה דמשכחת לה כלי העולה מטומאתו בניקב פחות מכונס משקה כגון שהוא גיסטרא וכדאמרין בסוף פרק המצניע שהוא עולה מטומאתו בניקב במוציא משקה וכתבו רבינו בפרק י"ט מהלכות כלים ומדברי רבינו שם נראה שהוא סובר כדברי הרשב"א דבסתם כלים דניקבו בכונס משקה מעלה אותן מטומאתם דוקא כשאין מחזיקין רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם הם מחזיקין רביעית עדיין שם כלי עליהן שאפילו שבר כלי אם הוא מחזיק רביעית כתב שהוא מטמא בפרק שני ובפרק שלישי דמסכת כלים ואע"פ שכתב בפרק זה אין נוטלין לידיים בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא בחרסים ולא במגופת החבית לאו משום שבר כלי פסול להו אלא מפני שאינן מקבלין שלא מסומכין דומיא דמגופת חבית דנקט בהדייהו. ואע"פ שכתב ואם תיקן המגופה לנטילה נוטלים ממנה לידיים הוא הדין דמהני תיקון לאידך אלא לישנא דרבא נקט דאמגופה אמרה בפרק כל הבשר דאם תיקנה נוטלין ממנה לידיים ורבא חדא מנייהו נקט והוא הדין לאינדך אי נמי לרבותא נקט מגופה אע"פ שאין חללה עשוי לקבלה מהניא בה תיקון וכל שכן לדפנות כלים ודומיהם :

לחם משנה **וכלים שנשברו וכו'.** מה שלא הזכיר רבינו ז"ל כונס משקה כתב הרב מוהרר"ק ז"ל בסי' קנ"ט מפני שסובר דרבא אורחא דמילתא נקט וכו' והוא הדין לשאר הכלים כל אחד ואחד לפי שיעורו. וקשה דדין זה ג"כ הוזכר בסוף פרק המצניע (דף צ"ה) גבי קידוש מי חטאת וכתבו רבינו בפרק ו' מהלכות פרה אדומה ושם כתב כלי חרס שניקב בכונס משקה אין ממלאים וכו' ולמה לא פי' שם כל כלי וכלי כפי שיעור טהרתו כמו שפירש כאן אלא שהזכיר כונס משקה בדוקא דמשמע דשיעור אחד לכל הכלים :

יב **בְּכֹל הַכֵּלִים נוֹטְלִים לַיָּדַיִם וְאֶפְלוּ כָּלִי גְּלָלִים וְכָלִי אֶדְמָה.**
וְהוּא שְׂיָהוּ שְׂלָמִים. כָּלִי שְׂאִינוּ מְחַזֵּיק רְבִיעִית אוּ אֵין בוּ
רְבִיעִית אֵין נוֹתְנִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם :

כסף משנה בכל הכלים נוטלים לידיים ואפילו בכלי גללים וכלי אדמה וכו'. משנה פרק קמא דמסכת ידים בכל הכלים נוטלין לידיים אפילו בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה כלומר אע"פ שכלי גללים אינן מקבלין טומאה וכן כלי אדמה והם כלי חרס שלא הוסקו בכבשן וגם הם אין מקבלין טומאה נוטלין מהן לידיים: **ומה שכתב והוא שיהיו שלמים**, כבר נתבאר והוצרך לכתוב כאן רבינו זה משום דלא תימא כי חיישינן לשבירה דכלי היינו בכלים המקבליים טומאה דכיון דמעיקרא מקבלי והשתא לא מקבלי בטלו מתורת כלי אבל כלי גללים וכלי אדמה כיון דמעיקרא נמי לא מקבלי טומאה השתא נמי כי ניקבו לא בטל מהם תורת כלי קמ"ל דלא מפלגינן כיון דגמרא לא מפליג בינייהו: **כלי שאינו מחזיק רביעית או אין בו רביעית וכו'**. בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר רבא כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידיים איני והא אמר רבא כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידיים הא מחזיק אע"ג דלית ביה לא קשיא הא לחד הא לתרי דתניא מי רביעית נוטלין לידיים לאחד ואף לשנים שמעינן מהא דלחד תרתי בעינן שיחזיק רביעית ושיהיה בו רביעית:

לחם משנה **כלי שאינו מחזיק רביעית**. מימרא דרבא בפרק כל הבשר (דף ק"ז) ומשמע דהא מחזיק רביעית [אע"ג דאין בו] נוטלין לידיים. ובגמרא הקשו מהך מימרא דרבא אמרימרא אחרת דקאמר כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידיים. ותירצו שם הא לאחד הא לשנים. ונראה דהיינו דוקא לשנים לדעת רבינו ז"ל דאז נוטלין לידיים לשניים מרביעית אחת אבל בראשונים אין נוטלין אלא ברביעית שלם כמ"ש. או אפשר דמימרא דרבא אפילו בראשונים וכדאסיקו בגמרא ולא היא וכו' דחו הא ולא הוי הך דינא אלא דוקא בשניים:

ג* הכל כְּשֶׁרִיִן לִתֵּן לַיָּדִים אֶפְלוּ חֶרֶשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן. אִם אֵין שָׁם אַחַר מְנִיחַ הַכְּלִי בֵּין בְּרַפְיוֹ וְצַק עַל יָדָיו. או יִטָּה הַחֶבֶת עַל יָדָיו וְיִטַּל. או נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת וְצַק בָּזוֹ עַל זוֹ וְחוֹזֵר וְצַק בְּרֵאשׁוֹנָה עַל הַשְּׁנֵיָהּ. וְהַקּוֹף נוֹטֵל לַיָּדִים:

ההראב"ד **הכל כשרים ליתן לידיים כו' עד והקוף נוטל לידיים**. כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרינן בגמרא דחולין דבעינן דניתו מכח גברא והוא עצמו כתב כן למטה אע"פ שהוא שנוי כן במסכת ידים לתנא קמא בעלי הגמרא לא הסכימו כן ואולי ידעו כי תנא קמא דר' יוסי דפליג עליה יחידאה הוא ולא הלכתא היא ומהיכא תיתי שהקוף יהיה עליו תורת אדם וחרש ושוטה וקטן יש להם מעשה אבל הקוף ולא כלום עכ"ל:

כסף משנה **הכל כשרים וכו'.** סוף פרק קמא דמסכת ידים הכל כשרים ליתן לידים אפילו חש"ו מניח חבית בין ברכיו ונוטל ומטה החבית על צדה ונוטל והקוף נוטל לידים ר' יוסי פוסל בשנים אלו. ופירש רבינו הקוף בלשון ערב קד"ר אמר ר' יוסי שהוא פסול בששפך המים על היד וכן אינו ראוי אצלו שיטה הכלי וישפכו המים ממנו על הידים ויהיה האדם עצמו אשר הטה אותם עד שישפכו המים על ידו ואין הלכה כר' יוסי: **וכתב** הראב"ד והלא אמרו בגמרא דחולין וכו' אבל הקוף ולא כלום עכ"ל: **וי"ל** שדעת רבינו לומר דהא ודאי כת"ק קי"ל ומ"ש בגמרא דבעינן דליתו מכח גברא לאו למעוטי כי אתו מכח קוף אלא למעוטי כי אתו מנפשייהו בלא כח שום בעלי חיים ואפשר דקוף לאו דוקא אלא ה"ה לכל ב"ח אלא דאורחא דמילתא נקט ואפילו תימא קוף דוקא לא אתא למעוטי אלא כי אתו מנפשייהו בלא כח אדם ובלא כח הקוף. וטעמא דר"י דפסל במטה חבית על צדה משום דבעינן כח אדם וליכא שהרי כשהוא מטה את החבית ומניחה כך מוטה על צדה המים יוצאים מאיליהם ות"ק מכשיר משום דכיון שהאדם הטה את החבית אפילו הלך וישב לו אח"כ והחבית שופכת מים כל היום כולו מחמת הטייתו כח גברא הוא ולא דמו לשוקת דהתם כיון ששפך הדלי בשוקת כבר פסק כח אדם וכך הם דברי רבינו שמשון בפרק קמא ועוד דכיון דאיכא כח כלי לא דמי לדין השוקת שכתב רבינו בסמוך דהתם ליכא כלי כמ"ש. ויש הוכחה למה שכתבתי דכח אדם לאו דוקא שכתב רבינו לעיל בפרק זה כל הנוטל ידיו צריך ליזהר בד' דברים וכו' שיהיו המים באים מכח נותן וכן לקמן בסמוך בדין השוקת כתב שהרי אין כאן נותן על ידיו הרי שלא הקפיד על כח אדם אלא על כח נותן יהיה אדם או זולתו ואע"פ שבסוף דבריו בדין השוקת כתב עד שנמצאו המים שטפו על ידיו מכח נתינת אדם נמשך אחר לשון הגמרא וכבר גילה דעתו דכח אדם לאו דוקא. ועוד דכשהזכיר כח אדם היינו כשיהיו ידיו קרובות לשפיכת הדלי דהתם קושטא דמילתא היא שבאו עליו מכח אדם אבל ברישא דלא עלתה לו נטילה נזהר מלכתוב שהרי אין כאן כח אדם דהוה משמע דכח אדם דוקא בעינן וכתב שהרי אין כאן נותן על ידיו והא דנקט השוקת שדולה אדם רבותא קאמר אפילו שאדם הוא הדולה לא עלתה לו נטילה וכבר ביאר הטעם מפני שאין כאן נותן על ידיו הא אילו הוה נותן אע"פ שאינו אדם עלתה לו נטילה ובסוף הלכות מקואות כתב גם כן שאין נוטלים לידים אלא מכח נותן וכן פעמים ושלש באותו פרק הזכיר כח נותן ולא הזכיר כח אדם. וכתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים שכן דעת רב יהודאי גאון דהלכה כת"ק וכן פסק הרשב"א בפרק כל הבשר ובת"ה:

יד השקת שְדוּלָה אָדָם בְּיָדוֹ אוּ בְגִלְגָל וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ וְהַמִּים נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּה בְּאֶמָּה וְהוֹלְכִין וּמְשָׁקִין הַיְרָקוֹת אוּ הַבְּהֵמָה וְהַנִּיחַ יָדָיו בְּשֵׁקֶת וְעָבְרוּ הַמִּים וְשָׁטְפוּ עַל יָדָיו [כ] לֹא עָלְתָה לוֹ נְטִילָה. שְׁהָרִי אֵין כָּאן נוֹתֵן עַל יָדָיו. וְאִם הָיוּ יָדָיו קְרוּבוֹת לְשִׁפְיֹת הַדְּלִי עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַמִּים שָׁטְפוּ עַל יָדָיו מִכַּח נְתִינַת הָאָדָם עָלְתָה לוֹ נְטִילָה :

כסף משנה **השוקת שדולה וכו'.** בפרק כל הבשר (חולין ק"ז) אמר רב פפא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא ואי מקרב לגבי דולא דקא אתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים ואי בזיע דולא בכונס משקה מילף לייפי ומטביל בה את הידים. ופירש"י האי אריתא צינור ששופכין לו מים מן היאור בדלי והוא מוליך מים לשדות אין נוטלין ממנו לידים לתת ידיו לתוכו ויקלחו המים לתוכן דלא מכח גברא אתו שכבר עבר כח השופך ואין כאן לא נטילה ולא טבילה נטילה דלאו מכח גברא קא אתו טבילה נמי בצינור ליתא שאין כאן שיעור מקוה ואי מקרב לגבי דולא כשהדולא שופך זה נותן ידיו סמוך למקום שפיכה והמים מקלחים מכח השפיכה לתוך ידיו ש"ד ואי בזיע דולא בכונס משקה והשופך שופך דרך פיו לצינור והנקב מקלח מאחוריו ליאור מילף לייף הצינור עם היאור ע"י כלי ומטבילין בצינור את הידים דלאו טבילה חמורה היא ודיה בחיבור זה. והר"י כתב מימרא זו פרק אלו דברים והוא גורס ואי בזיע דולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא וכתב עליו הרא"ש ולפי זה ג"כ אין מטבילין בו דלא חשיב חיבור בהכי כי היכי דלא חשיב חיבור לענין טבילת כל הגוף ונראה שכך היתה גירסת רבינו ולא הוצרך לכתוב שאם ניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים לפי שסמך על מ"ש כלים שנשברו שבירה המטהרת אותם וכו' :

טו * מִים שֶׁנִּסְתַּפְּקוּ לוֹ אִם נִעְשָׂה מֵהוֹן מְלֶאכֶה אוּ לֹא נִעְשָׂה. אִם יֵשׁ בְּהוֹן כְּשִׁעוֹר אוּ שְׂאִין בְּהוֹן. אִם הוּן טְהוֹרִין אוּ טְמֵאִין. סָפֵק נָטַל יָדָיו סָפֵק לֹא נָטַל יָדָיו. סָפֵקוּ טְהוֹר שְׁכָל סָפֵק שֶׁבְּטְהֵרַת יָדִים טְהוֹר :

ההראב"ד **מים שנסתפק לו כו' עד שכל ספק שבטהרת ידים טהור.** כתב הראב"ד ז"ל ועם כל זה אם יש לו מים לרחוץ אמרינן לו קום רחוץ והוציא עצמך מן הספק עכ"ל :

כסף משנה **מים שנסתפק לו וכו'.** משנה פרק שני דמסכת ידים ספק עשה בהן מלאכה ספק לא עשה בהן מלאכה ספק יש בהן כשיעור ספק אין בהן כשיעור ספק טמאים ספק טהורים ספיקן טהור מפני שאמרו ספק הידים ליטמא ולטמא ולטהר טהור: **ומ"ש רבינו ספק נטל ידיו וכו'.** כן פי' הוא ז"ל על משנה י"א דפי"ד דמסכת טהרות. ואפשר שסובר שזהו מ"ש בפרק במה אשה (שבת ס"ב:) אבל משא ולא משא לית לן בה אע"פ שרש"י מפרש שם בענין אחר ואע"ג דאסיקנא התם דלאו מילתא היא לאו משום דדינא הכי אלא כדי שלא יבא לידי עניות וכדמשמע מדמוכח לה מדאמר רב פפא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו' וה"ה לשאר ספקות דתנן דטהור דכי היכי דלא ליתי לידי עניות מיהא צריך לחזור וליטול: **כתב** הראב"ד אם יש לו מים וכו' והוציא עצמך מן הספק עכ"ל. וי"ל שאם היה כן לא הוו שתקי רבנן מלהזכיר כן ואע"ג דאמרינן בפרק אין מעמידין (דף ל"ז:): לענין ספק טומאה דאמרינן ליה הרי מקוה לפניך קום טבול שאני ידים שאין להם עיקר בדאורייתא:

טז * **מים הראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו** מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. ואחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו. מים ראשונים נטלים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע. ואחרונים אינן נטלין אלא על גבי כלי. מים ראשונים נטלין בין בחמי טהור האור בין בצונן. ואחרונים אינן נטלין בחמין. והוא שיהיו חמים שהיד סולדת בהן מפני שאין מעבירין את הזהמא, שאינו יכול לשפוף בהן. אבל היו פושרין נוטלין מהן באחרונה:

הראב"ד **מים הראשונים צריך שיגביה ידיו כו' עד כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו.** כתב הראב"ד ז"ל והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל:

כסף משנה **מים הראשונים צריך שיגביה ידיו וכו'.** פרק קמא דסוטה (דף ד') אמר רב מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה תנא הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים ודברי רבינו הללו מתבארים במה ששנינו ריש פי' מסכת ידים וכתבו פרק י"א מהלכות מקואות הידים מתטמאות ומתטהרות עד הפרק כיצד נטל את הראשונים עד הפרק ונטל המים השניים חוץ לפרק

וחזרו מחוץ הפרק לידי ידיו טהורות שהמים השניים טהורים נטל את הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו לידו נטמאת ידו שהמים הראשונים שחוץ לפרק טמאין מחמת ידיו ואין המים השניים מטהרין מים שחוץ לפרק ולפי שחזרו המים שחוץ לפרק לידי טמאות עכ"ל. ונראה מכאן שאם נטל ידיו בשטיפה אחת אינו צריך להגביה ידיו שהרי אין שם מים טמאים שיחזרו ויטמאו את הידים וגם חוץ ליד לא נטמאו דהא טומאתן אינה אלא עד הפרק כנ"ל ומצאתי סעד לזה שכתב סמ"ג וראיתי בתוספתא שהמטביל ידיו אין צריך להגביה ידיו ולא לנגב ידיו עכ"ל. ובודאי טעמם לפי שאין שם מים טמאות וכמו שכתבתי: **ועל מ"ש רבינו ומים אחרונים צריך שישפיל ידיו: כתב הראב"ד** והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל. כלומר עוד טעם אחר יש שראוי להשפיל ידיו שאם יגביהם אולי תעבור הזוהמא בכל היד במקום שהיה נקי שהוא לא אכל בראשי אצבעותיו זה נראה לי ברור בכוונתו ובעל מ"ע הפליג דעתו לדעת אחרת ואין דעתי נוחה בכך: **מים ראשונים וכו'.** ברייתא פרק כל הבשר (חולין דף ק"ה) ראשונים נוטלין בין בכלי בין ע"ג קרקע אחרונים אין נוטלין אלא על גבי כלי ואמרי לה אין נוטלין על גבי קרקע איכא בינייהו קינסא. ופירש"י קינסא שפאי עץ וקסמים למ"ד כלי הכא לאו כלי הוא למ"ד אין נוטלין על גבי קרקע ש"ד. ונראה שרבינו פוסק לחומרא ולא ידעתי למה כיון דמידי דרבנן הוא ואפשר דטעמא משום דלישנא קמא לישנא דגמרא ואידך בלשון אמרי לה. אי"נ י"ל דמשום דמילתא דסכנתא היא נקט לחומרא דמפרש התם דטעמא דאין נוטלין על גבי קרקע הוי משום רוח רעה: **מים ראשונים נוטלין וכו'.** ג"ז ברייתא שם מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן אחרונים אין ניטלין אלא בצונן מפני שהחמין מפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי ל"ש אלא שאין היד סולדת בהם אבל היד סולדת בהם אין נוטלין בהם ואיכא דמתני לה אסיפא אחרונים אין ניטלין אלא בצונן אבל בחמין לא אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי ל"ש אלא שהיד סולדת בהם אבל אין היד סולדת בהן ניטלין מכלל דראשונים אע"פ שהיד סולדת בהם מותר ופסק רבינו כלישנא בתרא. וכתב רבינו בחמי האור לאפוקי חמי טבריא כמ"ש בסמוך וצריך דקדוק בלשון רבינו למה כתב אבל אם היו פושרין וכו' שממה שכתב והוא שיהיו חמין וכו' שמעינן לה ואפשר דלהתיר ליטול בהם לכתחלה איצטריכא ליה דלא תיסק אדעתין דלכתחלה לא יטול בפושרים כדי שלא יבא ליטול בחמין:

לחם משנה (טו-טז) ספק נטל ידיו וכו'. כתב מוהרר"ק ז"ל בסימן ק"ס דיצא לו לרבינו כן מהא דאמרו בפרק במה אשה (דף ס"ב:) לא אמרן אלא

דלא משא ידיה כלל אבל משא ולא משא לית לן בה ולא מילתא היא דאמר רבא וכו' וקשה דאם הוא מפרש משא ולא משא שרוצה לומר שאינו יודע אם נטל או לא נטל איך דוחה אותו בגמרא מהא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חופנאי מיא וכו' בשלמא לפירש"י ז"ל דפירש דלא נטל מים כל הצורך אתי שפיר דדחי ליה מדרב חסדא אבל לפי זה דהוא ספק נטל או לא נטל רב חסדא לא אמר הפך זה אלא כשהוא נוטל צריך שיטול בשפע אבל כשנסתפק לו אם נטל אין בכך כלום. ואולי דעתו לומר דדחי ליה מדרב חסדא דכי היכי דרב חסדא היה נוטל יותר מן הדין שהוא רביעית והיו נותנין לו טובה הרבה כל אדם אף ע"פ שמן הדין אין לו ליטול ראוי לו ליטול כדי שיתנו לו טובה הרבה דכל מאן דעביד לפנים משורת הדין בנט"י משלמים לו ואין זה מספיק. אלא נראה דנפקא ליה לרבינו הא ממאי דהזכירו במסכת ידים כמה ספקות בידיה לטהר וסובר רבינו ז"ל דה"ה בהך ספיקא: **ואחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כח המלח וכו'.** הראב"ד ז"ל בהשגות נתן טעם אחר ואמר שאם יגביה ידיו יפלו המים של הזוהמא היכא שלא הגיע תחלה והוא טעם נכון:

נוֹטֵל אָדָם ^[מ] יָדָיו שְׁחָרִית וּמִתְנָה עֲלֵיהֶן כָּל הַיּוֹם וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְטַל אֶת יָדָיו לְכָל אֲכִילָה וְאֲכִילָה. ^[נ] וְהוּא שְׁלֵא יִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהוֹן. אָבֵל אִם הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהוֹן צָרִיךְ לְטַל יָדָיו בְּכָל עֵת שְׁצָרִיךְ נְטִילָה:

כסף משנה **נוטל אדם ידיו וכו'.** ג"ז שם (ק"י ק"ז) אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו א"ל רבינא לבני פקתא דערבות כגון אתון דלא נפיש לכו מיא משו ידיכו צפרא ואתנו עלווייהו לכולי יומא איכא דאמרי בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ופליגא דרב ואיכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק נמי והיינו דרב. ופסק רבינו כלישנא דקאמר דאפילו שלא בשעת הדחק שהרי סתם דבריו ולא חילק בין בשעת הדחק לשלא בשעת הדחק וכ"פ ה"ר יונה וכתב לא מפני שהוא לשון אחרון שאינו נקרא לשון אחרון אלא כשהלשון הראשון מביא הגמרא בסתם והלשון אחרון בלשון איכא דאמרי אבל היכא ששניהם מביא אותם בלשון איכא דאמרי לא נקרא לשון אחרון אלא הטעם הוא מפני שהנטילה מדרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל. ול"נ עוד טעם אחר שכל מה שאנו יכולים למעט במחלוקת יש לנו למעט ולהכי נקטינן כלישנא דקאמר אפילו שלא בשעת הדחק והיינו דרב ולא תיקשי להאי לישנא ממאי דאמר רבינא לבני פקתא דערבות אתון דלא נפיש לכו מיא וכו' דמשמע טעמא דלא נפיש להו מיא אבל שלא בשעת הדחק לא

דאיכא למימר דה"ק אתון דלא נפישי לכו מיא אתם צריכין להתנות דאילו הוה שכיח לכו מיא לא הייתם צריכין ליכנס בטורח זה. ומ"ש רבינו והוא שלא יסיח וכו' פשוט הוא ממתניתין דפרק ששי דמסכת טהרות וכ"כ רש"י ומתנה עליהם לאכילה ובלבד שיזהר מלטנפם ולטמאם :

יח לָט אָדָם אֶת יָדָיו [ס] בְּמִפָּה וְאוֹכֵל בְּהֶן פֶּת אוֹ דָּבָר שֶׁטְבוּלוֹ בְּמִשְׁקָה אֶף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו. הַמְּאָכִיל לְאַחֲרִים אֵינוֹ צָרִיךְ נְטִילַת יָדִים. וְהָאוֹכֵל צָרִיךְ נְטִילַת יָדִים אֶף עַל פִּי שֶׁאַחַר נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּמִאֲכָל. וְהוּא הַדִּין לְאוֹכֵל בְּמַגְרָפָה שֶׁצָּרִיךְ נְטִילַת יָדִים :

ההראב"ד **לט אדם את ידיו וכו'.** כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרו לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד עכ"ל :

כסף משנה **לט אדם וכו'.** ג"ז שם (ק"ז) איבעיא להו מהו לאכול במפה מי חיישינן דילמא נגע או לא ת"ש דשמואל אשכחיה לרב דקא אכיל במפה א"ל עבדין כדן א"ל דעתי קצרה עלי כלומר אסטניס אני שאע"פ שנטלתי ידי אי אפשי לאכול בידי ואמרינן בתר הכי אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות. ופ"י רש"י התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזים הם ולא נגעי ולא התירו לאוכלי חוליהן בטהרה לפי שאינן למודין להשמר כמו כהנים : **וכתב** ה"ר יונה ונראה דכ"ש לשאר בני אדם שאינן אוכלים חוליהם בטהרה ואינן נזהרים כל כך שאין להם לאכול פת וכל דבר שטיבולו במשקה ע"י מפה דגזרינן דילמא נגעי וזאת היתה דעת הראב"ד שכתב והלא לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד עכ"ל. אבל דעת רבינו דתרומה וחולין שנעשו בטהרה דינם שוה ברוב הדברים ומן הדין היה לגזור בשניהם דילמא נגעי אלא משום דכהנים זריזים הם לא גזרו בתרומה ומ"מ שאר חולין שאינן נאכלים בטהרה לא חמירי כולי האי למגזר בהו ותדע דא"כ הל"ל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי חולין ומדנקט טהרות משמע דלאוכלי טהרות דוקא הוא דלא התירו והא דשמואל אשכחיה לרב וכו' וא"ל עבדין כדן חולין בטהרה הוא דהוה אכיל ומשום הכי א"ל עבדין כדן שרב אוכל חולין בטהרה וכדאיתא בירושלמי פרק קמא דשבת ר' חייא מפקיד לרב אי את יכיל למיכל כולי שתא בטהרה אכול ומשום דחולין בטהרה הוה אכיל א"ל שמואל עבדין כדן ואהדר איהו דעתי קצרה עלי אבל אם לא היה אוכל חולין בטהרה לא הוה אמר ליה שמואל עבדין כדן ולא הוה צריך איהו לאהדורי דעתי קצרה עלי : **המאכיל לאחרים**

אינו צריך נטילת ידים וכו'. (שם ק"ו:) מסקנא דגמרא והלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים מאכיל עצמו אינו צריך נטילת ידים: **ומ"ש ה"ה לאוכל במגריפה וכו'.** פשוט הוא וכ"כ ה"ר יונה ז"ל בפרק אלו דברים:

לחם משנה **לט אדם ידיו** (ר"ל כורך את ידיו) **במפה וכו'.** בסימן קס"ג ביאר הרב ב"י טעמו וטעם ההשגות. וא"ת מאי שנא הכא דלא חייש לשמא יגע גבי חולין וגבי אוכל במגריפה צריך שיטול הא התם אינו נוגע וי"ל דמ"מ קרוב ליגע יותר וכן באוכל מחמת מאכיל קרוב ליגע יותר אבל כיון שידיו מעוטפות במפה הוא דבר קשה שיסיר המפה מידיו ויגע:

יט **אָסוּר לְהֶאֱכִיל מִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו. וְאָסוּר לְזַלְזַל בְּנְטִילַת יָדַיִם. וְצוּוּיִים הֶרְבֵּה צוּוּ חֻכְמַיִם וְהִזְהִירוּ עַל הַדָּבָר. אֶפְלוּ אֵין לוֹ מַיִם אֶלָּא כְּדֵי שְׂתִיָּה נוֹטֵל יָדָיו בְּמִקְצָתוֹ וְאַחַר כֵּן אוֹכֵל וְשׂוֹתֵה מְקַצָּתוֹ:**

כסף משנה **אסור להאכיל מי שלא נטל ידיו ואע"פ שהוא נותן לתוך פיו וכו'.** ברייתא שם והשמש שלא נטל ידיו אסור ליתן פרוסה לתוך פיו וסובר רבינו דלרבותא נקט לתוך פיו אע"ג שאינו נוגע וכ"ש שאסור ליתן בידו: **ואסור לזלזל וכו'.** בפ"ה דעדיות את מי נידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים: **אפילו אין לו מים וכו'.** למד כן ממעשה דר"ע בבית האסורים בפרק עושין פסין (עירובין כ"א). ומכאן אני אומר שמ"ש רבינו בסמוך לט אדם את ידיו וכו' היינו מי שא"א לו למצוא יותר אבל כל שאפשר לו למצוא מים ואפילו אין לו אלא כדי שתייה לא יאכל בלא נטילה:

לחם משנה **אפילו אין לו מים אלא כדי שתייה וכו'.** יצא לו לרבינו ז"ל מההוא מעשה דר"ע (עירובין דף כ"א:) ששפך לו השומר מקצתן של המים ולא רצה לאכול עד שהביאו לו מים ליטול ידיו. וא"ת מ"מ איך נלמוד שכשהוא במקום אחד ואין לו מים אלא כדי שתייה שיטול מקצת וישתה מקצת דילמא שאני התם שהיה יכול להביא לו מים. וי"ל דמ"מ היה סכנת דרכו דאם היה פוגע בו השומר היה אומר לו לחתור בית האסורין הוא צריך כיון שהוא חוזר להביא לו מים יותר אחר ששפכן ומכל מקום אפילו שהיה סכנה לא חשש ר"ע ג"כ נמי נלמוד שמי שאין לו אלא כדי שתייה שיטול מעט וישתה מעט:

כ **צָרִיךְ אָדָם לְנַגֵּב אֶת יָדָיו וְאַחַר כֵּן יֹאכֵל. וְכָל הָאוֹכֵל בְּלֹא נְגוּב יָדַיִם כְּאוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא. וְכָל הַנוֹטֵל יָדָיו בְּאַחֲרוֹנָה מְנַגֵּב**

ואחר כך מברך. ותכף לנטילת ידים ברכת המזון, לא יפסיק
ביניהם [ע] בדבר אחר. אפלו לשתות מים אחר שנוטל ידיו
באחרונה אסור עד שיברך ברכת המזון:

כסף משנה וכל האוכל וכו'. פרק קמא דסוטה (דף ד') מימרא: ותכף לנטילת
ידים וכו'. פרק כיצד מברכין (ברכות מ"ב) מימרא דר' חייא בר אשי אמר רב
תיכף לנטילת ידים ברכה ופירש"י לנטילת ידים דמים אחרונים ברכת המזון
ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו עכ"ל. ומשמע מדברי רבינו ורש"י
דלהפסיק בדבור בין מים אחרונים לברכה מותר והטעם שלא פי' תכף לנטילת
ידים ברכה שלא יפסיק ביניהם אפילו בדבור משום דלקמן אמרינן אין
מסיחין על כוס של ברכה כלומר משמזגו את הכוס אסור לדבר ואם איתא
אף קודם שמזג את הכוס אסור דתכף לנטילת ידים ברכה אלא ודאי לא
איתמר תכף לנטילת ידים ברכה אלא לענין שלא יאכל וייתה עד שיברך.
ונראה שאם אמרו הבו וניטול ידינו מותר לאכול ולשתות ובתנאי שיחזור
ויברך בתחלה דלא גרע מגמר בלבו מלאכול שצריך לחזור ולברך כמבואר
בדברי רבינו פ"ד מהלכות אלו:

הלכות ברכות - פרק שביעי

א מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה וכלן דרך ארץ.
ואלו הן. כשנכנסין לסעודה הגדול שבכלן נוטל את ידיו ותחלה.
ואחר כך נכנסין ויושבין מסבין. וגדול מסב בראש ושני לו
למטה הימנו. היו שלשה מטות גדול מסב בראש ושני לו
למעלה הימנו ושלישי לו למטה הימנו:

כסף משנה מנהגות רבות וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ו) אמר ליה
ריש גלותא לרב ששת אע"ג דרבנן קשישי אתון פרסאי בצורכי סעודה בקיאי
מינייכו בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה הימנו ובזמן
שהם שלש גדול מיסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו.

אמר ליה וכי בעי לאשתעווי מתריץ תרוצי ויתבי ומשתעי בהדיה אמר ליה שאני פרסאי דמחוי להו במחוג. ופירש"י ז"ל בזמן שהם שתי מטות רגילים היו לאכול בהסיבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת בזמן שהם שנים גדול מיסב בראש כלומר מיסב תחילה על מטתו ושני לו למעלה הימנו מטת השני לצד מראשותיו של גדול ובזמן שהם שלשה גדול מיסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה ממנו לצד מרגלותיו א"ל רב ששת לריש גלותא וכי בעי לאשתעווי מתריץ תרוצי ויתבי ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו צריך הוא לזקוף עצמו ממסיבתו לישוב זקוף דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא לפני הגדול מסובין לצד אחר וטוב לו שישוב שני לו למטה ממנו וישמע דבריו כשהוא מוטה. במחוג מראים בידיהם ובאצבעותיהם ברמיזה. מים ראשונים מהיכן מתחילין א"ל מן הגדול כלומר רב ששת א"ל לר"ג מהיכן מתחילין פרסיים מים ראשונים אמר ליה מן הגדול. ישב הגדול וישמור ידיו עד שנוטלים כולם אמר ליה לאלתר מייתו תכא קמיה. ופירש רש"י לאלתר מייתו תכא קמיה שלחן שלו מביאים מיד לפניו ואוכל ולפני כל אחד ואחד היו מביאין שלחן קטן. אמר רב ששת אנא מתניתא ידענא דתניא כיצד סדר הסיבה בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש שני לו למטה ממנו בזמן שהם שלש מטות גדול מיסב בראש שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו מים ראשונים מתחילין מן הגדול ופירש"י מתחילים מן הגדול ולאלתר מעיילי תכא קמיה עכ"ל. ויש לתמוה על רבינו שכתב סתם שהגדול נוטל ידיו תחלה ולא חילק בין היכא דמייתו תכא קמיה לאלתר להיכא דלא מייתו תכא קמיה לאלתר. ואפשר לומר שסובר רבינו דמאחר דהדר רב ששת למתניתין מים ראשונים מתחילים מן הגדול היינו לומר דלעולם מתחילים מן הגדול ואפילו לא מייתו תכא לאלתר קמיה ואע"ג דאיהו אקשי לר"ג ישב גדול וישמור עד שנוטלים כולם מבדק הוה בדיק לר"ג אבל לפום קושטא כי ישמור ידיו עד שנוטלים כולם לית לן בה והיינו דמתניתין קתני סתם מתחילין מן הגדול ולא מפלגא. ואמאי דתניא שני לו למטה הימנו פירש"י שאם הוצרך גדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף ובזמן שהן שלשה שני לו למעלה ואם בא לספר מספר עם השלישי ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה ממנו. ופסק רבינו כרב ששת:

לחם משנה **וגדול מיסב בראש וכו'.** וא"ת למה לא ישב גדול בראש ואחריו השני ואחריו השלישי ואם יצטרך לדבר עם השני אל יגביה ראשו. וי"ל דכבוד לו לגדול לעמוד באמצע:

ב בעל הבית מברך המוציא ומשלים הברכה ואחר כך בוצע. והאורח מברך ברכת המזון כדי שיברך לבעל הבית. ואם היו כָּלָן בעלי הבית הגדול שבהן בוצע והוא מברך ברכת המזון:

כסף משנה בעל הבית וכו'. ג"ז שם (דף מ"ו) רבי זירא חלש וכי אתפח עבד ר' אבהו סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למשרא א"ל ר' זירא לשרי לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דר' יוחנן דאמר ב"ה בוצע שרא להו כי מטא לברוכי א"ל נברך לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר בוצע מברך. ואיהו כמאן ס"ל כי הא דא"ר יוחנן משום רשב"י בעל הבית בוצע ואורח מברך בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לבע"ה. ומ"ש רבינו ואם היו כולם בע"ה וכו' נ"ל שכתב כן ליישב הני תרי לישני דאר"י משום רשב"י כשיש שם אורח ואידך לישנא דבוצע מברך כשכולן בעלי בית ומסתמא גדול שבהם הוא שבוצע והתוספות גם כן כתבו ליישבם. ומ"ש ומשלים הברכה היינו מדאסיקנא בפרק כיצד מברכין (שם ל"ט:) והלכתא כרבה דאמר מברך ואח"כ בוצע ופירש"י גומר כל הברכה ואח"כ מפריס הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם:

ג אין הבוצע רשאי לבצע ^[א] עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד אלא אם כן נתכוננו לאכל פת הרבה. ואינו בוצע לא פרוסה קטנה מפני שהוא נראה כצור עין ולא פרוסה גדולה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן. ^[ב] ובשבת יש לו לבצע פרוסה גדולה. ואינו בוצע אלא ממקום ^[ג] שנתבשל יפה יפה:

כסף משנה אין הבוצע וכו'. פרק כיצד מברכין (שם מ') אמר רבא בר שמואל א"ר חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד רבה בר שמואל איקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא אמרו ליה הדר ביה מר משמעתיה אמר לית דין צריך בשש. ונראה שמפרש רבינו כמו שפירש הערוך שבשש שם הליפתן כי היאכל תפל מבלי מלח תרגומו כמא דלא מתאכיל בשש מדלית מלחא ואמר אין פת זה צריך ליפתן וכיון דאין דעתי לאכול עמו ליפתן איני צריך להמתין עד שיביאו ליפתן: ואינו בוצע וכו'. נראה דהיינו מדאמרין בפ"ג שאכלו (שם דף מ"ו) בע"ה בוצע כדי שיבצע בעין יפה. ומ"ש ולא פרוסה גדולה הוא מדאמרין פרק כיצד מברכין (שם ל"ט:) ובפרק כל כתבי (שבת קי"ז) ר' זירא הוה בצע אכולה שירותא כלומר בשבת היה בוצע פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה א"ל רבינא לרב אשי והא

מתחזי כרעבנותא אי"ל כיון דכל יומא לא עביד הכי והאידינא קא עביד לא מתחזי כרעבתנותא. ושנינו במסכת דרך ארץ זוטא פ"ד לא יאחוז פרוסה כביצה בידו בפעם אחת והעושה כן ה"ז רעבתן: **ואינו בוצע אלא ממקום שנתבשל יפה וכו'.** פרק חלק (סנהדרין דף ק"ב):

ד **מְצוּה מִן הַמְּבַחַר לְבַצֵּעַ כְּפָר שְׁלֵמָה.** [ד] **אִם הָיְתָה שָׁם שְׁלֵמָה** שֶׁל שְׁעוּרִים וּפְרוּסָה שֶׁל חֲטִיִּם מְנִיחַ שְׁלֵמָה בְּתוֹךְ פְּרוּסָה וּבוֹצֵעַ מִשְׁתִּיחֶן כְּדִי שְׂיִבְצַע מִחֲטִיִּים וּמְשֻׁלְמָה. בְּשִׁבְתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים חָיֵב לְבַצֵּעַ עַל שְׁתֵּי כְּפָרוֹת נוֹטֵל שְׁתִּיחֶן בְּיָדוֹ [ה] וּבוֹצֵעַ אַחַת מֵהֶן:

כסף משנה **מצוה מן המובחר וכו'.** פרק כיצד מברכין (ברכות ל"ט) איתמר הביאו לפניהם פתיתין ושלמים אמר רב הונא מברך על הפתיתים ופוטר את השלמים ור' יוחנן אמר שלימה מצוה מן המובחר אבל פרוסה של חיטין ושלימה מן השעורים ד"ה מברך על הפרוסה של חיטין ופוטר את השלימה של שעורים ואסיקנא דירא שמים יצא ידי שניהם מניח שלימה בתוך הפרוסה ובוצע ופסק רבינו כר' יוחנן לגבי רב הונא דהא הלכה כר"י לגבי רב וכ"ש לגבי רב הונא תלמידו וכן פסקו התוספות. ומפרש רבינו ובוצע משתיהן ומדכתב מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה משמע דבאיכא פתיתין מיירי ומדלא חילק בין פתיתין גדולים לקטנים משמע בהדיא דאפילו בפתיתין גדולים ושלמים קטנים מצוה מן המובחר בשלמים וכדברי המפרשים שכתבו דרב הונא ור"י בפתיתין גדולים ושלמים קטנים פליגי והלכה כר"י: **בשבתות ובי"ט וכו'.** שם ובפרק כל כתבי (שבת קי"ז): אמר רבי אבא ובשבת חייב לבצוע על שתי ככרות מ"ט לחם משנה כתיב אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא אמר לקטו כתיב כלומר דמשמע אחיזה אבל בציעה לא כתיב משנה וכיון דטעמא משום לקטו לחם משנה ודאי דה"ה לימים טובים דהא מן לא היה יורד בימים טובים כן כתב הרי"ף בפרק ע"פ:

ה **הַבוֹצֵעַ נוֹתֵן** [ו] **פְּרוּסָה לְפָנָי כָּל אֶחָד וְאֶחָד.** וְהָאֲחֵר נוֹטֵל בְּיָדוֹ. וְאִין הַבוֹצֵעַ נוֹתֵן בְּיָד הָאוֹכֵל אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָבֵל. וְהַבוֹצֵעַ הוּא פּוֹשֵׁט יָדָיו תְּחִלָּה וְאוֹכֵל. וְאִין [ז] הַמְּסַבֵּין רִשְׁאִין לְטַעַם עַד שְׂיִטְעַם הַמְּבַרֵךְ. וְאִין הַבוֹצֵעַ רִשְׁאִי לְטַעַם עַד שְׂיִכְלָה אֶמֶן מִפִּי רַב הַמְּסַבֵּין. וְאִם רָצָה הַבוֹצֵעַ לְחַלֵּק כְּבוֹד לְרַבּוֹ אוֹ

לְמִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֻכְמָה וַיִּנְיַחֵנוּ לְפָשֶׁט יָדוֹ קֶדֶם לוֹ
הַרְשׁוֹת בְּיָדוֹ :

כסף משנה **הבוצע נותן פרוסה וכו' אלא א"כ היה אבל.** באיכה רבתי : **וכתב**
ה"ר מנחם בשם הגאונים דבשבת פורס כדרכו שאין אבילות בשבת : **והבוצע**
הוא פושט ידיו וכו'. ברייתא פ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ז) הבוצע הוא פושט
ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו : **ואין**
המסובין רשאים לטעום וכו'. שם מימרא דרב יהודה בריה דרב שילת משמיה
דרב : **ואין הבוצע וכו'.** שם מימרא דרבה בר בר חנה אין הבוצע רשאי לבצוע
עד שיכלה אמן מפי העונין רב חסדא אמר מפי רוב העונין כך הגירסא בספרים
אך הרי"ף ז"ל גורס אין הבוצע רשאי לטעום עד שיכלה אמן מפי רוב המסובין
וכו' והיא גירסת רבינו ודא ודא אחת היא : **ואם רצה הבוצע וכו'.** שם ברייתא
כתבתיה בסמוך ואם תאמר כיון דקתני רבינו שאין המסובין רשאים לטעום
וכו' מה צורך לכתוב שהבוצע פושט ידו תחילה שכיון שאינן יכולין לטעום עד
שיטעום הוא פשיטא שהוא פושט ידו תחלה לטבל בליפתן. ונ"ל דה"ק שאחר
שטעמו כל המסובין ברכת המוציא אחר כך כשיתחילו לאכול הבוצע פושט
ידו ומכניס ידו בקערה תחילה וכן כתבו בתוס' ופירשו עוד דה"ק אין המסובין
רשאים לטעום היינו להקדים ולבצוע מן הפת שבצע המברך אבל אחר שנתן
לכל אחד חלקו אין קפידא ועדיין צ"ע למה איחר רבינו דין זה דאם רצה
הבוצע ולא סמכו להבוצע פושט ידו תחילה. לכך נ"ל שמה שאמרו בברייתא
הבוצע פושט ידו תחלה הוא מ"ש רב יהודה משמיה דרב אין המסובין רשאים
לטעום ופירוש דברי רבינו הבוצע הוא פושט ידו קודם המסובין ואין המסובין
רשאים לטעום קודם לו וחדא קתני וכיון שהזכיר שהמסובין תלויים בבוצע
כתב ג"כ שהבוצע תלוי במסובין שיכלה אמן מפיהם ואח"כ חזר והשלים דין
הראשון שהבוצע פושט ידיו וכתב ואם רצה הבוצע וכו' :

1 **שְׁנַיִם מִמֵּתִינִין זֶה לָזֶה בְּקַעֲרָה. שְׁלֹשָׁה אֵין מִמֵּתִינִין. גָּמְרוּ**
מֵהֶן שְׁנַיִם הַשְּׁלִישִׁי מִפְּסִיק עִמָּהֶן. גָּמַר אֶחָד מֵהֶן הַשְּׁנַיִם [ח] אֵין
מִפְּסִיקִין לוֹ אֶלָּא אוֹכְלִין וְהוֹלְכִין עַד שְׁגוּמְרִין. אֵין מְשִׁיחִין
בְּסַעֲדָה כִּדִּי שְׁלֹא יָבֹא לְיַדִּי סַפָּנָה. וּמִפְּנֵי זֶה אִם בָּא לָהֶם יַיִן
בְּתוֹךְ הַמְּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד [ט] מְבַרֵךְ לְעַצְמוֹ. שְׁאִם בִּרְךָ אֶחָד
וְעוֹנָה הָעוֹנָה אָמֵן בְּשַׁעַת הַבְּלִיעָה יָבֹא לְיַדִּי סַפָּנָה. וְאֵין
מִסְתַּכְּלִין בְּפָנָי הָאוֹכֵל וְלֹא לְמִנְתּוֹ שְׁלֹא לְבִישׁוֹ :

כסף משנה **שנים ממתנינים זה לזה וכו'.** ברייתא שם ופירש רבינו יהונתן ז"ל שנים ממתניין זה לזה כשותה האחד אבל אם הם שלשה אין ממתניין לו דתרי עדיפי: **גמרו מהם וכו'.** שם (מ"ה): בראש הפרק מימרא דרבא ור' זירא שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד ואמרינן התם דרב פפא דפסק לאבא מארי בריה לפניו משורת הדין הוא דעבד ופירש רש"י אחד מפסיק לשנים אם גמרו השנים סעודתן ורוצים השנים לזמן דרך ארץ הוא שהיחיד יהא מפסיק סעודתו עד שיזמנו עליו וימתין עד ברכת הזן וחוזר וגומר סעודתו אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד וימתין עד שיגמרו ואפשר שזה דעת רבינו. ואפשר שרבינו ז"ל מפרש לענין אם היו שלשה אוכלים בקערה אחת ופסק אחד מהם מלאכול אין השנים מפסיקין אלא אוכלים והולכים אבל אם פסקו השנים מלאכול אינו דרך ארץ שיהא האחד אוכל והולך אלא יפסיק והא דרב פפא פסק לאבא מרי בריה היינו שהיו שלשה אוכלים וכיון שפסק אבא מרי מלאכול משך רב פפא את ידו אע"פ שלא היה חייב עשה כן לפניו משורת הדין כדי להחשיבו: **אין משיחין בסעודה וכו'.** משנה פ' כיצד מברכין (שם מ"ב) בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך ובגמרא (דף מ"ג) שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי ומפרש רבינו דכיון דאין בית הבליעה פנוי אם יענה אמן אולי יקדים קנה לושט ויחנק: **ואין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו וכו':**

ז **הַשֶּׁמֶשׁ שְׁעוֹמֵד לְפָנַי הַמְּסַבֵּין אֵינּוּ אוֹכֵל עִמָּהֶן. וְדַרְךְ רַחֲמָנוּת**
הוּא לִתֵּן לְתוֹךְ פִּי מִכֹּל תַּבְּשִׁיל וְתַבְּשִׁיל כְּדֵי לִישֵׁב דַּעְתּוֹ. וְאִם
נִתְּנוּ לוֹ יַיִן מִבְּרַךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס שְׁנוֹתְנִין לוֹ. מִפְּנֵי שְׂאִין
שְׁתִּיתוֹ תְּלוּיָהּ בְּרִצּוֹנוֹ אֶלָּא בְּרִצּוֹנָם:

כסף משנה **והשמש שעומד לפני המסובים וכו'.** בפרק אע"פ (כתובות דף ס"א) אבוב בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה. ופירש"י חד ספי מאכיל את השמש מכל מין ומין וחד ספי ליה ממין אחד בתחלת הסעודה לשובע ומשאר המינין משהו עד שיגמור סעודתו עכ"ל. וממילא משמע שאין השמש אוכל עם המסובים: **ואם נתנו לו יין וכו'.** פרק כל הבשר (חולין ק"ז): אמר ר' זירא אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא אי"כ יודע בו שנטל ידיו והשמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ורבי יוחנן אמר מברך על כל פרוסה ופרוסה אמר רב פפא בשלמא דרב ור' יוחנן לא קשיא הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב כלומר דאי איכא

אדם חשוב בסעודה בטוח השמש שיתנו לו מכל תבשיל ותבשיל עם פת לאכול אבל יין אולי לא יתנו לו וכל פעם שנותנין לו הוה ליי נמלך. ותימה שרבינו לא חילק בין איכא אדם חשוב לליכא אדם חשוב ואפילו תימא דהא דקאמר דלא פליגי רב ור' יוחנן לא קאמר ליה אלא בדרך בשלמא אבל לפי האמת מפלג פליגי מכל מקום כיון דקיימא לן דהלכה כר' יוחנן לגבי רב היה לו לפסוק דמברך על כל פרוסה. ואפשר לפי שכבר כתב בסמוך שדרך רחמנות הוא ליתן לתוך פיו מכל תבשיל ותבשיל אי"כ מסתמא בטוח השמש שיתנו לו מכל תבשיל ותבשיל ולכך אינו צריך לברך דלאו נמלך הוא ודוחק. ואפשר שמכיון שכתב דמברך על כל כוס וכוס מסתמא משמע דהוא הדין ממילא דמברך על כל פרוסה ופרוסה מאחר דלא סיים בה דאינו מברך על כל פרוסה ופרוסה :

ח יצא אחד מן המסבין להשתין מים נוטל ^ט ידו אחת ונכנס. דבר עם חברו והפליג נוטל שתי ידיו ונכנס. אם היו מסבין לשתיה נכנס ויושב במקומו ונוטל ידיו ואחר כך מחזיר פניו לאורחיו. ולמה נוטל במקומו שפא לאמרו לא נטל ידיו מפני שאין שם אכילה :

כסף משנה יצא אחד מן המסובין וכו'. פרק אמר להם הממונה (יומא דף ל') ת"ר הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס דיבר עם חברו והפליג נוטל שתי ידיו ונכנס וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ ונכנס מפני חשד אלא נכנס ויושב במקומו ונוטל שתי ידיו ומחזיר הטפיח על האורחים אמר רב חסדא לא אמרן אלא לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ ונכנס דמידע ידעי דאנינא דעתיה. פירש"י נוטל ידו אחת אותה ששפשף בה ניצוצות. נוטל שתי ידיו דכיון שהפליג שעה אחת או שתיים הסיח דעתו מסעודתו ולא נזהר לשמור ידיו והן עסקניות. ומחזיר הטפיח על האורחים פך שיוצקים ממנו מים על הידים מחזירו על האורחים המסובים והשמש מחזיר עליהם ואומר יש בכם הצריך ליטול ואין זאת אלא להודיע שנטל זה שנכנס את ידיו. לא אמרן אלא לשתות פירש"י וצריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו. מידע ידעי דאנינא דעתיה ולא חשדי ליה. ורבינו נראה שהיה גורס ומחזיר פניו לאורחים וה"פ נכנס ויושב במקומו ונוטל שתי ידיו וכשהוא נוטל מחזיר אחריו לאורחים כדי שיטול שאין דרך ארץ לרחוץ על השלחן ואחר כך מחזיר פניו לאורחים ודרך ארץ זה שלא ירחוץ על השלחן השמיענו במה ששנה ומחזיר פניו לאורחים. ורבינו יהונתן כתב בסוף פרק אלו דברים וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ שמא יחשדו אותו שלא נטל ידיו אלא נוטל ידיו לפניהם ואין די

לו בזה שמא אחד מן החבורה עסק באכילה ולא ראה חזרתו וראה יציאתו וכשיתן אל לבו יחשדנו ולפיכך צריך כשירחוץ שיחזיר פניו לאורחים :

ט אין מניחין בשר חי על הפת. ואין מעבירין כוס מלא על הפת. [כ] ואין סומכין את הקערה בפת. ואין זורקין את הפת. ולא את החתיכות ולא את האכלין שאין להן קלפין כגון תותים וענבים ותאנים מפני שהן נמאסין. ומתר למשך את היין בצנורות בבתים חתנים וזורקין לפניהם [כ] קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסין. ואין נוטלין ידיהן ביו חי בין מזוג. וכן אין מפסידין שאר אכלין ומשקין דרך בזוי ובעיטה :

כסף משנה אין מניחין בשר חי וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות נ':) ת"ר ארבעה דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין מזרקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת. כלומר אין מניחין בשר חי על הפת משום דממאס ואין מעבירין כוס מלא על הפת שמא ישפך מהיין על הפת וימאס ואין סומכין את הקערה בפת שמא ישפך המרק על הפת וימאס ואותביה התם ברייתות אהדדי דבחדא תניא כשם שאין מזרקים את הפת כך אין מזרקים את האוכלים ובאידיך תניא אע"פ שאין מזרקין את הפת אבל מזרקין את האוכלים ותירצו לא קשיא הא במידי דממאס הא במידי דלא ממאס. ופירש"י מידי דממאס שמתמעך בזריקתו כגון תאנים שבישלו כל צורכם ותותים : ומותר למשוך את היין וכו'. גם זה שם ת"ר ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים. ופירש"י ממשיכין יין משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלין אותו בראש פי הצינור בכלי בימות החמה שאין טיט בדרכים. ודע דמסיים בברייתא אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כלומר שאף בימות החמה הם נמאסין בזריקתן והשמיטה רבינו משום דמילתא דפשיטא הוא : ואין נוטלין ידיהם וכו'. שם בסוף פרק שלשה שאכלו. ומה שכתב וכן אין מפסידין וכו' :

ז אסור לאורחים לטל כלום ממה שלפניהם ולתן ביד בנו או בתו של בעל הבית שמא יתביש בעל הסעדה שהרי אין לו אלא

מה שְׁהָבִיא לְפָנֶיהֶם וְנִמְצְאוּ הַקֶּטְנִים נוֹטְלִים אוֹתָם וְהוֹלְכִים. לֹא יִשְׁלַח אָדָם לְחִבְרוֹ חֲבִית יַיִן וְשֶׁמֶן צָף עַל פִּיהָ שְׁמָא יִשְׁלַח לוֹ אָדָם חֲבִית שְׁכֵלָה יַיִן וַיִּדְמָה שֶׁהוּא שֶׁמֶן וְשֶׁמֶן הוּא שֶׁעַל פְּנֵיהָ בְּלֶבֶד וַיִּזְמֶן אוֹרְחִים וַיִּתְבַּיֵּשׁ. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּדַבְרִים אֵלּוּ הַמְּבִיאִים לַיָּדִי בּוֹשָׁה לְבַעַל הַסֵּעֵדָה אֶסוּרִין :

כסף משנה אסור לאורחים וכו'. ברייתא פרק גיד הנשה (חולין דף צ"ד) אין האורחים רשאים ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעל הבית אלא אם נטלו רשות מבעל הבית ומעשה באחד שזימן שלשה אורחים בשני בצורות ולא היה לו להניח לפניהם אלא כשלש ביצים בא בנו של בעל הבית נטל אחד מהן חלקו ונתנו לו וכן שני וכן שלישי בא אביו של תינוק מצאו שעוזק אחד בפיו ושתים בידו חבטו בקרקע ומת כיון שראתה אמו עלתה לגג ונפלה ומתה אף הוא עלה לגג ונפל ומת. וביאור דברי רבינו שאולי אין לו אלא מה שהביא לפניהם ובחשבם שיש לו להביא עוד יתנו מה שלפניהם לבנו של בעל הבית ונמצא בעל הבית מתבייש : לא ישלח אדם לחבירו וכו'. גם זה ברייתא שם לא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה ומעשה באחד ששיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחים ונכנסו מצאה שהיא של יין וחנק את עצמו. ופירש"י ושמן צף על פיה כסבור שהכל שמן ומזמן עליו אורחים ובטוח שיש לו שמן הרבה לצורכן וחנק את עצמו שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם :

יא גמרו ^[מ] מְלֶאכֶל מְסֻלְקִין אֶת הַשְּׁלֶחַן וּמְכַבְּדִין אֶת הַמָּקוֹם שֶׁאֲכָלוּ בוֹ וְאַחַר כֵּן נוֹטְלִין אֶת יְדֵיהֶם. שְׁמָא יִשְׁיֶרוּ שֶׁם פְּרוּרִין שִׂישׁ בָּהֶן כְּזִית שֶׁאֶסוּר לְהֵלֵךְ בָּהֶן וְלִרְחֹץ עֲלֵיהֶן. אֲבָל פְּרוּרִין שֶׁאֵין בָּהֶן כְּזִית מִתֵּר לְאַבְדֵן בַּיָּד :

כסף משנה גמרו מלאכול וכו'. משנה ברכות (דף נ"א) פרק אלו דברים ב"ש אומרים מכבדים את הבית ואחר כך נוטלין לידיים וב"ה אומרים נוטלין לידיים ואח"כ מכבדין את הבית ובגמרא (דף נ"ב) מאי טעמא משום פירורין וב"ה אומרים אם שמש ת"ח הוא נוטל פירורין שיש בהם כזית ומניח פירורין שאין בהם כזית מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד אמר רבי יוסי בר חנינא אמר רב הונא בכולי פירקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש ורבי אושעיא מתני איפכא ובהא נמי הלכה כב"ה ופירש"י מתני איפכא מפיד בהאי סיפא דב"ש לב"ה ודב"ה לב"ש וקבע

בהא נמי הלכה כבית הלל: **וכתב** ה"ר מנוח בדוכתא אחרינא אמרינן נשוורי בביתא עניותא בביתא. ופירוש נשוורי פירורין שאין בהם כזית:

יב * הַבִּיאוּ לָהֶם מִיַּם לְנִטְיֵלָה כָּל שְׁמֵבְרָךְ בְּרִכַּת הַמְּזוּן הוּא נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵשֵׁב הַגְּדוֹל וְיִדְּיו מְזַהְמוֹת עַד שֶׁיִּטֵּל אַחֵר. וְשָׁאֵר הַסּוֹעֲדִין נוֹטְלִין יָדָן בְּסוֹף זֶה אַחֵר זֶה. וְאִין מְכַבְּדִין בְּדָבָר זֶה שְׂאִין מְכַבְּדִין בְּיָדַיִם מְזַהְמוֹת וְלֹא בְּגִשְׁרִים וְלֹא בְּדָרְכַיִם אֲלָא בְּפִתְחַ הָרְאוּי לְמְזוּזָה וּבְשַׁעַת כְּנִיסָה:

ההראב"ד הביאו להם מים לנטילה כו' עד בסוף זה אחר זה. כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה שהרי הגדול נותן רשות לקטן ממנו לברך והטעם כדי שיעיין בברכת המזון בעוד שהאחרים נוטלין ידיהם וכשהם מאה די לו בחמשה לעיין ולא יותר כדי שיהא סמוך לנטילת ידים ברכה ונטילת ידים שבינתיים אינה הפסק בין תבין עכ"ל:

כסף משנה הביאו לפניהם מים וכו'. פרק כיצד מברכין (ברכות מ"ב) תנן והוא כלומר המברך ברכת המזון מברך על המוגמר ובגמרא (דף מ"ג) מכלל דאיכא עדיף מיניה ואמאי הואיל ונטל ידיו תחלה באחרונה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה וכבר קדם לרבינו בראש הפרק שאם כולם בעלי בית גדול שבהם מברך וסובר רבינו שמה שאמרו שהנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה היינו מטעם שגדול מברך ואין ראוי לגדול שישב וידיו מזוהמות עד שיטלו וכדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (שם מ"ו): שאמר רב ששת לריש גלותא יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן בתמיהא וכיון דמדינא גדול מברך אפילו כשנתן רשות לקטן ממנו לברך המברך נוטל ידיו תחלה דבמקום גדול קאי וכדאיתא פרק שלשה שאכלו רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דר' אמר ליה רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מרתת אמר ליה [ר"ה] בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך ומשמע דרב משא ידיה קודם רבי ומפני שהיה המברך: **וכתב** הראב"ד איני יודע מהו זה וכו' בין תבין עכ"ל. כלומר דבפרק שלשה שאכלו אמר רב ששת אנא מתניתא ידענא כיצד סדר הסיבה וכו' מים אחרונים בזמן שהם חמשה מתחילין מן הגדול ובזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל חמשה וחוזרין ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרים לשם ברכה חוזרת. ופירש"י בזמן שהם מאה לאו דוקא דהוא הדין עשרה ולכל יותר מחמשה שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כולם לפיכך כשהם יותר

מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין השלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו וחוזרים ומתחילין מן הגדול ונוטלין שולחן מלפניו. למקום שמים אחרונים חוזרים כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם צוה ליטול קודם לו הוא מברך הנוטל ידיו באחרונה תחלה אותו שנוטל בתחלת החמשה אחרונים קורא תחלה באחרונה וזה דעת הראב"ד וסובר לפסוק כהא מתניתא והוא משיג על רבינו למה לא כתב הא דמתחילין מן הקטן עד שהוא מגיע אצל חמשה וכו'. וי"ל לדעת רבינו דההיא מתניתא איתניא בימיהם כיון שנטל זה ידיו מיד מסלקין השולחן מלפניו כדפירש"י אבל השתא שאין מסלקין השולחן מלפני אותו שנטל ידיו אפילו הם מאה גדול נוטל ידיו תחלה כדי שלא ישב וידיו מזוהמות: **ואין מכבדין בדבר זה וכו'.** (שם דף מ"ז) תנו רבנן אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידים מזוהמות. **ומ"ש אלא בפתח הראוי למזוזה.** (שם מ"ז) מימרא דרבי יוחנן: **ומ"ש ובשעת כניסה.** [בדא"ז] אין מכבדין ביציאה:

יג * **גמרו לטל ידיהו ונגבו ידיהו וברכו ברפת המזון והביאו את המגמר. מי שברך ברפת המזון הוא מברך על המגמר וכלן עונין אמן:**

ההראב"ד **גמרו ליטול ידיהו כו' עד וכולן עונין אמן.** כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא בירך ברכת המזון אם לאחר סעודה בא הגדול מברך ואע"פ שנתן הגדול רשות לאחר לברך ברכת המזון כבר עברה רשותו וחזרה הברכה לגדול שלא אמרו דהוא אומר על המוגמר אע"פ דאיכא דעדיף מיניה אלא על המוגמר הבא בתוך הסעודה כדאיתא בירושלמי עכ"ל:

כסף משנה **מי שבירך ברכת המזון וכו'.** משנה פרק כיצד מברכין (דף מ"ד) היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו היסבו אחד מברך לכולם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולן והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה כלומר לאחר ברכת המזון שאינו מצורכי סעודה אפילו הכי כיון שמברך ברכת המזון מברך גם את זו: **וכתב** הראב"ד אע"פ שלא בירך וכו' כדאיתא בירושלמי עכ"ל. כלומר דס"ל ז"ל דמיירי שהביאוהו באמצע הסעודה וכבר נתן הגדול רשות לברך והוא מברך על המוגמר ואע"פ שאין מביאין אותו כלומר שאין דרך להביאו אלא לאחר הסעודה ואז היה אחד מברך וכבר עברה מעלתו של זה עכשיו שהביאוהו בתוך הסעודה אותו שנתנו לו רשות לברך ועדיין לא עברה מעלתו מברך על המוגמר. ופשט הירושלמי מסייע להראב"ד דמשמע דמיירי שבא בתוך הסעודה וכמו שפירש ה"ר יונה

ז"ל אך רבינו אינו פוסק כירושלמי משום דפשטא דמתניתין ודגמרא דידן משמע דבבא לאחר הסעודה עסקינן ועוד שאין דרך לתת רשות לברך קודם גמר סעודה ולכך לא קי"ל כירושלמי ועוד שהירושלמי יש לפרשו דלא קאי אמתני' דמתני' פשיטא דבמוגמר דאחר הסעודה מיירי אלא לפי שהזכירו במשנה מוגמר שאחד מברך לכולן ולא חילק בין בא בתוך הסעודה לבא אחר הסעודה דהכי ה"ל למיתני הביאו להם מוגמר בתוך הסעודה כל אחד וא' מברך לעצמו לאחר הסעודה אחד מברך לכלן ומדלא תני הכי אלמא דאפילו בא בתוך הסעודה אחד מברך לכולן ומשני מוגמר כולן מריחין וכיון שכולם נהנין ביחד אחד מברך ופוטר את האחרים בשמיעתן בלא עניית אמן אבל בין כיון שאין כולם נהנין כל אחד ואחד מברך לעצמו ולכן סובר רבינו דמתניתין כפשטא בלאחר הסעודה:

יד אִם הָיָה שֵׁם יַיִן מְבִיאִין כּוֹס מְחֻזֵּק רְבִיעִית אוּ יֵתֵר עַל רְבִיעִית. וּמְבִיאִין בְּשָׂמִים וְאוּחוּז אֶת הַיַּיִן בְּיַמֵּינוּ וְאֶת הַבְּשָׂמִים בְּשִׂמְאָלוֹ וּמְבִרְךְ בְּרִכַּת הַמְּזֻזָּן. וְאַחַר כֵּן מְבִרְךְ עַל הַיַּיִן. וְאַחַר כֵּן מְבִרְךְ עַל הַבְּשָׂמִים [ג]. אִם הָיוּ הַבְּשָׂמִים שְׂמֹן עָרֵב וְכִיּוֹצֵא בּוֹ טָחוּ בְּרֹאשׁ הַשְּׂמֶשׁ. וְאִם הָיָה הַשְּׂמֶשׁ תַּלְמִיד חָכֵם טָחוּ בְּכֶתֶל כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא מְבֻשָּׂם לְשׁוּק:

ההראב"ד אִם הִיָּה שֵׁם יַיִן מְבִיאִין כּוֹס מְחֻזֵּק רְבִיעִית וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני תמיה אם על כוס של ברכה הוא אומר בגמרא למה יאחוז הבושם בשמאלו ומה צורך שיהיה טרוד לשמור בידו הבושם עד שיגמור הברכה, ואנו אין מפרשים אלא על היין של רשות כמו שהבושם של רשות מ"מ מקדים את החביב לו או את החשוב לו ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל:

כסף משנה אִם הִיָּה שֵׁם יַיִן וכו'. (שם דף מ"ג:) תנו רבנן הביאו לפניהם שמן ויין בית שמאי אומרים אוחוז את השמן בימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן וחוזר ומברך על היין ובית הלל אומרים אוחוז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין ואח"כ מברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש תלמיד חכם הוא טחו בכותל מפני שגנאי הוא לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם ורבינו מפרש שזהו כוס של ברכה הוא והראב"ד מפרש כרש"י שכתב שזהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה ולכך כתב אני תמיה וכו' ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל. ואף על פי שרש"י פירש כדברי הראב"ד אין דבריהם מוכרחים. ומ"ש ומה צורך שיהיה טרוד וכו' אינו טענה דאין טירדא לאחוז דבר של ריח טוב המשמח את הלב. וכתב רבינו אם היה שם יין משום

דסבירא ליה דברכת המזון אינה טעונה כוס כמו שיתבאר בסמוך. ופירש"י שמן בימינו לפי שעליו מברך תחלה מברך על השמן בורא שמן ערב. וטחו בראש השמש כדי שלא יצא בידיו מבושמות לשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם:

טו אף על פי שאין בְּרַכַּת הַמְּזוֹן צְרִיכָה [ס] יין. אִם בֵּרַךְ עַל הַיַּיִן כַּמְּנֵהֶג שְׁאֵמְרֵנוּ צְרִיךְ שְׂדִיחַ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה מְבַפְּנִים [טז] וְלִשְׁטוֹף [טז] אוֹתוֹ מִבְּחוּץ. וַיִּמְלְאוּנוּ יַיִן חֵי. וְכִיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ לְבְּרַכַּת הָאָרֶץ [טז] נוֹתֵן לְתוֹכוֹ מַעַט [ק] מִיֵּם כְּדֵי שְׂיִהְיֶה עָרֵב לְשִׁתְּיָהּ. וְאִין מְשִׁיחִין עַל כּוֹס שֶׁל בְּרַכַּת הַמְּזוֹן אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹתְקִים עַד שְׂתַּכְּלָה [רז] בְּרַכַּת הַמְּזוֹן וּבְרַכַּת הַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ:

כסוף משנה אף על פי שאין ברכת המזון טעונה כוס וכו'. בסוף פרק שלשה שאכלו (שם דף נ"א) תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה אמר רבי יוחנן ואנו אין לנו אלא ארבעה בלבד הדחה שטיפה חי ומלא וכתב הרי"ף חי עד ברכת הארץ ובברכת הארץ נותן לתוכו מים: **ומ"ש רבינו שאין ברכת המזון טעונה כוס.** בפרק ערבי פסחים (פסחים קי"ז): תנן מזגו לו כוס שלישי אומר עליו ברכת המזון ובגמ' שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס אמר ליה רב אסי ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות הואיל ואיכא כל חד וחד נעביד ביה מצוה וכתבו הרי"ף וכתב עליו הר"ן וכיון שהביא זה הרי"ף בהלכותיו נראה שהוא פוסק דברכת המזון אינה טעונה כוס: **אין משיחין וכו'.** סוף פרק שלשה שאכלו (ברכות דף נ"א): אמר רב אסי אין מסיחין על כוס של ברכה. ומפרש רבינו שלא ידברו בעוד שמברך המברך ברכת המזון ורש"י כתב אין משיחין משאחזו עד שיברך:

הלכות ברכות - פרק שמיני

א כָּל פְּרוֹת הָאֵילָן מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בְּתַחֲלָה בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ וּלְבַסּוֹף [א] בּוֹרֵא נִפְשׁוֹת רַבּוֹת חוּץ מִחֻמְשַׁת הַמִּינִין הַכְּתוּבִין

בַּתּוֹרָה. וְהִם עֲנָבִים וְרִמּוֹנִים וְתַאֲנִים וְזֵיתִים וְתַמָּרִים שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בְּסוּף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ. וְעַל פְּרוֹת הָאָרֶץ וְהִירְקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה [ג] בּוֹרָא פְּרֵי הָאָדָמָה וּלְבִסוּף בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת. דְּבָרִים שְׂאִין גְּדוּלָן מִן הָאָרֶץ כְּגוֹן בָּשָׂר וּגְבִינָה וְדָגִים וּבִיּוֹצִים וּמִים וְחֶלֶב וְדָבֵשׁ וְכִיּוֹצָא בָּהֶן בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל וּלְבִסוּף בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת. [ג] וְהַשּׁוֹתָה מִים שֶׁלֹּא לְרוֹוֹת צָמְאוֹ אֵינוֹ טָעוֹן בְּרָכָה לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו :

כסוף משנה כל פירות האילן וכו'. ר"פ כיצד מברכין על הפירות (ברכות דף ל"ה) על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בפה"ג ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ. ורבינו לא כתב חוץ מן הפת לפי שכבר נתבארו דיני הפת בפ"ג ופ"ד מהלכות אלו ומסיים באותה משנה ועל הירקות אומר בפה"א רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים על דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שהכל ובסוף ההוא פירקא (שם דף מ"ד) אמר רבה בר מרי אמר ריב"ל כל שהוא משבעת המינים בתחילה מברך עליו ב"פ העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ותנן תו התם השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו רבי טרפון אומר בני"ר ואסיקנא דלית הלכתא כרבי טרפון אמר ר' יצחק בר אבדימי משום רבי על הביעא ועל מיני קיפר כלומר מיני בשר מברך שהכל ולבסוף בני"ר אבל ירקא לא ורבי יצחק אמר אפילו ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר אפילו מיא אמר רב אשי אנא זימנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו. ופסק רבינו כרב פפא ורב אשי דבתראי נינהו וכן כתבו התוס' וז"ל וכך אנו נוהגים כרב אשי דמברכין בתר מיא ובתר ירקא בני"ר. ואמאי דתנן השותה מים לצמאו אמרי' בגמרא (שם דף מה) לאפוקי מאי אמר רב אידי בר אבין לאפוקי מאן דחנקתיה אומצא וז"ש רבינו והשותה מים שלא לרוות צמאו אינו טעון ברכה :

ב הסוּחַט פְּרוֹת וְהוֹצִיא מֵהֶן מִשְׁקִין מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה שֶׁהַכֹּל וּלְבִסוּף בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת. חוּץ מִן הָעֲנָבִים וְהַזֵּיתִים. שֶׁעַל הַיַּיִן הוּא מְבָרֵךְ [ד] בּוֹרָא פְּרֵי הַגֶּפֶן וּלְבִסוּף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ. וְעַל הַשָּׂמֶן בַּתְּחִלָּה הוּא מְבָרֵךְ בּוֹרָא פְּרֵי הָעֵץ. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ בְּגִרּוֹנוֹ וְשָׁתָה מִן הַשָּׂמֶן עִם מֵי הַשְּׁלֵקוֹת וְכִיּוֹצָא בָּהֶן שְׁהָרִי נִהְיָה בְּשִׁתְּיָתוֹ. אָבֵל אִם שָׁתָה [ה]

הַשֶּׁמֶן לְבַדּוֹ אוֹ שֶׁלֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ בְּגֵרוֹנוֹ מִבְּרַךְ עָלָיו שֶׁהַכֹּל.
שֶׁהָרִי לֹא נִהְנֶה בְּטַעַם הַשֶּׁמֶן :

כסף משנה **הסוחט פירות וכו'.** דין יין מפורש במשנה שכתבתי בסמוך. ודין השמן שם (דף ל"ה): אמר רב יהודה אמר שמואל שמן זית מברכין עליו בפה"ע היכי דמי אילימא דקא שתי ליה משתא אזוקי מזיק ליה אלא דקא שתי על ידי אניגרון כלומר מי שלקות והבי"ע בחושש בגרונו כלומר שצריך לתת לתוך האניגרון שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל. ודין סחיטת שאר פירות אפילו הם סחיטת אחד משבעת המינין שאינו מברך עליהם אלא שהכל מפורש באותו פרק (שם דף ל"ח) דדובשא דתמרי מברך עליו שהכל מאי טעמא זיעה בעלמא הוא כמאן כי האי תנא דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוטר כלומר והלכה כרבי יהושע לגבי רבי אליעזר והיינו טעמא דפטר משום דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו: **ומ"ש שאם שתה השמן לבדו שמברך שהכל.** תימה דכיון דאזוקי מזיק אין לברך עליו וכן פירש"י וכן כתב הרי"ף ז"ל ואי שתי ליה משתא אזוקי מזיק ליה ולא מברך עליה וכבר תמה עליו הטור בסימן ר"כ. ורבינו מפרש שלא אמרו אי דשתי ליה אזוקי מזיק אלא לאפוקי מה שאמרו שיברך עליו בורא פרי העץ אבל כיון דאע"ג דאזוקי מזיק נהנה הוא מברך [שהכל]:

לחם משנה **במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו וכו'.** וסובר רבינו ז"ל דמה שאמרו בגמ' (ברכות ל"ו) הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו קאי על תירוצא דלעיל דקאמר דקא שתי ליה ע"י אניגרון ולכך תרתי בעינן חושש בגרונו ושתי ליה ע"י אניגרון והכריחו לומר כן מדלא קאמרו בגמרא אלא בחושש בגרונו משמע דלא הדר משינויא קמא ועוד דאקמר בגמרא קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה כלומר לבד הרפואה ואי קא שתי לבדו אין לו הנאה אלא רפואה לבדה אלא אדרבא אזוקי מזיק ליה אלא ודאי דקא שתי ע"י אניגרון:

ג פירות או ירקות שֶׁדִּרְכָן לְהֹאכֵל חַיִּים אִם בְּשֶׁלֶן אוֹ שֶׁלְקוֹן מִבְּרַךְ עָלֵיהֶן בְּתַחֲלָה שֶׁהַכֹּל וּלְבַסּוֹף בּוֹרֵא נִפְשׁוֹת. ^[ח] וַיִּרְקוֹת שֶׁדִּרְכָן לְהֹאכֵל שְׁלוּקִין כְּגוֹן כְּרוֹב וְלֶפֶת אִם אֶכְלֶן חַיִּין מִבְּרַךְ עָלֵיהֶן בְּתַחֲלָה שֶׁהַכֹּל וּלְבַסּוֹף בּוֹרֵא נִפְשׁוֹת רַבּוֹת. וְאִם בְּשֶׁלֶן אוֹ שֶׁלְקוֹן מִבְּרַךְ עָלֵיהֶן בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה וּלְבַסּוֹף בּוֹרֵא נִפְשׁוֹת

רבות. [ז] דְּבָרִים שֶׁדָּרְכָן לְהֶאֱכֹל חַיִּין וּמִבְשָׁלִין אֶכְלוּ בֵּין חַיִּין בֵּין מִבְשָׁלִין מְבָרַךְ עֲלֵיהֶן בְּתַחֲלָה בְּרָכָה הָרְאוּיָה לָהֶן. אִם הָיוּ פְרוֹת עַץ מְבָרַךְ בּוֹרָא פְּרֵי הָעֵץ וְאִם הָיוּ פְרוֹת הָאֲדָמָה אוּ יִרְקוֹת מְבָרַךְ בּוֹרָא פְּרֵי הָאֲדָמָה :

כסף משנה פירות או ירקות וכו'. גם זה שם (דף ל"ח) ועל הירקות אומר בפה"א קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה על ידי האור אף ירקות שנשתנו על ידי האור אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברכין עליהם בפה"א דרש רב חסדא משום רב שלקות מברך עליהם בפה"א ועולא משמיה דרבי יוחנן אמר שהכל נהיה בדברו. ואני אומר כל שתחלתו בפה"א שלקו שנייב וכל שתחלתו שהנייב שלקו בפה"א. ופירש"י ואני אומר ליישב דבריהם שאינן חולקין כל ירק הנאכל חי שתחלתו בפה"א שלקו אפקיה ממילתיה לגריעותא ומברך שהכל ולקמן מוקי לה בתומי וכתני. ופסקו התוספות והרא"ש ז"ל כרב חסדא וכן דעת רבינו ודלא כהר"י שפסק דאפילו תומי וכתני ששלקו מברך עליהם בפה"א :

ד יִרְקוֹת שֶׁדָּרְכָן לְהֶשֶׁלֶק שֶׁלְקוֹן מְבָרַךְ עַל מֵי שֶׁלֶק שֶׁלָּהֶן בּוֹרָא פְּרֵי הָאֲדָמָה. וְהוּא שֶׁשֶׁלְקוֹן לְשִׁתוֹת מֵימֵיהֶן שְׁמִימֵי הַשֶּׁלְקוֹת כְּשֶׁלְקוֹת בְּמָקוֹם שֶׁדָּרְכָן לְשִׁתוֹתָן. דְּבַשׁ תְּמָרִים מְבָרְכִין עָלָיו תַּחֲלָה [ח] שֶׁהַכֹּל. אֲבָל תְּמָרִים שֶׁמְעַכְּן בְּיַד וְהוֹצִיא גְרַעֲיָנִין שֶׁלָּהֶן וְעֲשָׂאֵן כְּמוֹ עֵסָה מְבָרַךְ עֲלֵיהֶן תַּחֲלָה בּוֹרָא פְּרֵי הָעֵץ וּלְבִסוּף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ :

כסף משנה ירקות שדרכן להשלק וכו'. גם זה שם (דף ל"ט) אמר רב פפא פשיטא לי מיא דסילקא כסילקא ומיא דליפתא כליפתא ומיא דכולהו שלקי כשלקי בעי רב פפא מיא דשיבתא מאי למתוקי טעמא עבידא או דילמא לעבורי זוהמא עבדי לה ופשיטנא דלמתוקי טעמא עביד ומברכין עליהן בורא פה"א. וכתב הרא"ש ז"ל ולא דמי למי פירות דאינו מברך אלא שהכל לפי שמשקה אין לו טעם הפרי ואפשר שאם בישל הפרי ונכנס טעם הפרי במים מברך בורא פרי העץ. ואפשר שמ"ש רבינו והוא ששלקו וכו' הוא למעט כששולקין איזה ירק לעבורי זוהמא : דבש תמרים וכו'. גם זה שם (ברכות דף ל"ח) מימרא דמר בר רב אשי. ומ"ש אבל תמרים וכו'. גם זה שם והלכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברך עלייהו בורא פרי העץ מאי טעמא במילתייהו

קיימי כדמעיקרא. וטרימא מפרש רבינו דהיינו שמיעכן ביד וכו' וזהו הנקרא
בלשון ערב עשיא"ה:

ה הקנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן עד
שיקפא וידמה למלח. כל הגאונים אומרים שמברכין עליו
בורא פרי האדמה. ומקצתם אמרו^[ט] בורא פרי העץ. וכן אמרו
שהמוצץ אותם קנים מברך בורא פרי האדמה. ואני אומר
שאין זה פרי ואין מברכין עליו אלא שהכל. שלא יהיה דבש
אלו הקנים שנשתנה על ידי אור גדול מדבש תמרים שלא
נשתנה על ידי האור ומברכין עליו שהכל:

כסף משנה **הקנים המתוקים וכו'.** נראה לי שרבינו חולק על הגאונים בשתיהן
וה"ק ואני אומר שאין זה פרי וכיון שכן המוצץ קנים האלו אינו מברך אלא
שהכל ואפי' אם היינו מודים שהוא פרי והמוצץ אותם הקנים מברך בורא פרי
העץ לפחות בסוקאר היוצא מהן לא יברך אלא שהכל לפי שלא יהיה דבש אלו
הקנים וכו', והטור כתב בסי' ר"כ ואפשר להשיב על דבריו שאינו דומה לדבש
תמרים שהתמרים הם פרי ונטעי להו אדעתא לאוכלם הילכך כשנשתנו
נשתנית ברכתן מידי דהוה אכל הפירות שמברכין על משקין היוצאים מהן
שהכל חוץ מהיין והשמן אבל אלו הקנים שאינן ראויים לאכילה ועיקר
נטיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברך עליו ב"פ העץ עד כאן לשונו. ואני
אומר שאילו היו קנים הללו נמצאים בארצות של הטור לא היה טוען כן
שבמקום שנמצאים מוכרים מהם לאלפים ולרבבות למצוץ אותם והרי המים
היוצאים מהם כשאר מי פירות:

י^[י] הקור והוא ראש הדקל שהוא כמו עץ לבן מברך עליו
בתחלה שהכל. קפרס של צלף מברך עליו בורא פרי האדמה
מפני^[כ] שאינו פרי. והאביונות של צלף הן הפרי שהן כצורות
תמרים דקים קטנים מברך עליהן בורא פרי העץ:

כסף משנה **הקור והוא ראש הדקל וכו'.** פרק כיצד מברכין (דף ל"ז) קורא רב
יהודה אומר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל נ"ב ואסיקנא דהלכתא
כשמואל ומפרש התם טעמיה משום דלא נטעי אינשי דיקלא אדעתא דקורא:
קפרס של צלף וכו'. הוא אילן הנקרא בערבי אלקפר ואביונות הוא הפרי

ואסיקנא והלכתא כמר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פרי הוא לגבי ברכות נמי לאו פרי הוא ולא מברכין עלויה ב"פ העץ אלא בורא פרי האדמה וכן פסקו הרי"ף והרשב"א :

ז הפלפלין ^[ט] והזנגביל בזמן שהן רטבין מברך עליהן בורא פרי האדמה. אבל יבשין ^[מ] אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם מפני שהן תבלין ואינן אכל. וכן אכלין שאין ראויין לאכילה ומשקין שאינן ראויין לשתייה אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן :

כסף משנה הפלפלין והזנגביל וכו'. גם זה שם פלפלת רב ששת אמר שהכל ורבא אומר ולא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלי ביומא דכפוריא פטור כס זנגבילא ביומא דכפוריא פטור והא אמר רבא האי הימלתא דאתא מבי הנדואה שריא ומברכין עליה בפה"א לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא ופסק רבינו כרבא דבתרא הוא : **וכתב** הרמ"ך תימה דכיון דפלפלין מיקרי עץ וחייב בערלה למה אין מברכין ברטובין ב"פ העץ עכ"ל וי"ל שאע"פ שהוא עץ מאחר דלא נטעי ליה אינשי לאכלן כמות שהן ראוי לשנות ברכתו קצת ואחר כך מצאתי להרשב"א שכ"כ בתשובה :

ח הפת שעפשה והיין שהקרים ותבשיל שעברה צורתו והנובלות שהן פגין והשכר והחמץ והגובאי והמלח והכמהין והפטרייות על כן מברך תחלה שהכל. וכל המברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך ^[ט] בורא נפשות. וכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו :

כסף משנה הפת שעפשה וכו'. עד על כולן מברך תחלה שהכל. הכל שנוי בפרק כיצד מברכין (שם דף מ') במשנה ובברייתא : **וכל המברכין לפניו שהכל וכו'.** כבר כתבתי בראש פרק זה מהיכא נפקא. **ומ"ש וכל הטעון ברכה וכו'.** משנה בנדה פרק בא סימן (סי' נ"א) :

ט שמרים שנתן עליהם שלשה והוציא מהן ארבעה מברך עליהן בורא פרי הגפן שזה יין מזוג הוא. הוציא פחות

מֵאַרְבָּעָה אָף עַל פִּי שְׁיֵשׁ בָּהֶם טַעַם יֵין מְבָרָךְ עֲלֵיהֶן שְׁהַכֵּל
תְּחִלָּה :

כסף משנה שמרים שנתן עליהם מים וכו'. ברייתא ומימרא דרבה פרק
המוכר פירות (בתרא דף צ"ו) :

ב בֵּרֶךְ עַל פְּרוֹת [ס] הָאֵילָן בּוֹרָא פְּרֵי הָאֲדָמָה יֵצֵא. וְעַל פְּרוֹת
הָאֲדָמָה בּוֹרָא פְּרֵי הָעֵץ לֹא יֵצֵא. וְעַל כָּלֶם אִם בֵּרֶךְ [ע] שְׁהַכֵּל
יֵצֵא. וְאַפְלוּ עַל הַפֶּת וְעַל הַיֵּין :

כסף משנה בירך על פירות האילן וכו'. משנה פי' כיצד מברכין (דף מ') בירך על
פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא
ובגמרא מאן תנא דעיקר אילנא ארעא היא אמר רב נחמן בר יצחק רבי יהודה
היא דתנן יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואנו קורא רבי יהודה אומר מביא
וקורא וכתבו התוספות והרא"ש דהלכה כרבי יהודה כיון דסתם לן תנא
כוותיה אבל רבינו סובר דלא אמרו בגמרא דרבי יהודה היא אלא ללמדנו
דמתניתין יחידאה היא ולא קיימא לן כוותיה. זה כתבתי לפי נוסחתנו בדברי
רבינו אבל מצאתי נוסחא שכתוב בה בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה
יצא והיא נכונה דאתיא כסתם מתניתין. ואין לדחות גירסא זו ממה שמצינו
לרבינו בפרק ד' מהלכות בכורים שפסק ביבש המעיין ונקצץ האילן מביא
ואינו קורא והיינו דלא כרבי יהודה דאיכא למימר דאע"ג דאמרינן דמתניתין
רבי יהודה היא אינו מוכרח דהא בירושלמי איכא מאן דאמר הכי ואיכא מאן
דאמר דמתניתין דברי הכל היא ומאחר דאיכא מאן דאמר הכי נקטינן כסתם
מתניתין דהכא וכתנא קמא דבכורים : **ומה שאמר ועל כולן אם אמר שהכל
נהיה בדברו יצא.** משנה שם ובגמרא (שם) : ועל כולן אם אמר שהכל נהיה
בדברו יצא איתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר אפילו
פת ויין ופסק רבינו כרבי יוחנן משום דהלכה כוותיה לגבי רב וכל שכן לגבי
רב הונא שהיה תלמידו של רב :

יא לְקַח כּוֹס שֶׁל שֵׁכָר בְּיָדוֹ וְהִתְחִיל הַבְּרָכָה עַל מְנַת לוֹמַר
שְׁהַכֵּל וְטָעָה וְאָמַר בּוֹרָא פְּרֵי הַגֶּפֶן אִין מְחִזִּירִין אוֹתוֹ. וְכֵן אִם
הָיוּ לְפָנָיו פְּרוֹת הָאָרֶץ וְהִתְחִיל הַבְּרָכָה עַל מְנַת לוֹמַר בּוֹרָא פְּרֵי
הָאֲדָמָה וְטָעָה וְאָמַר בּוֹרָא פְּרֵי הָעֵץ אִין מְחִזִּירִין אוֹתוֹ. וְכֵן אִם
הָיָה לְפָנָיו תְּבַשְׂיֵל שֶׁל דָּגוֹן [פ] וּפְתַח עַל מְנַת לוֹמַר בּוֹרָא מִיָּיִן

מְזוֹנוֹת וְטָעָה וְאָמַר הַמוֹצֵיא יָצָא. מִפְּנֵי שֶׁבִּשְׁעָה שֶׁהִזְכִּיר אֶת
הַשֵּׁם וְהַמְּלָכוֹת שֶׁהוּן עֶקֶר הַבְּרָכָה לֹא נִתְּכַּוֵּן אֶלָּא לְבְרָכָה
הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ הַמִּין. וְהוֹאִיל וְלֹא הָיָה בְּעֶקֶר הַבְּרָכָה טְעוּת *
אָף עַל פִּי שֶׁטָּעָה בְּסוֹפָהּ יָצָא וְאִין מְחִזְרִין אוֹתוֹ:

ההראב"ד אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו. כתב הראב"ד כל מה
שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכין אלא אחר הפירוש שהוציא בפיו
עכ"ל:

כסף משנה לקח כוס של שכר בידו והזכיר הברכה על מנת וכו'. כבר נתבאר
בארוכה פ"א מהלכות קריאת שמע:

לחם משנה לקח כוס של שכר בידו. דברי רבינו ז"ל נראים לכאורה תמוהים
דבסוף פרק קמא דברכות (דף י"ב) אמר פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא
בידיה וקא סבר דשכרא הוא וכו' אלא היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה וקא
סבר דחמרא הוא פתח ובריד אדעתא וכו' מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או
בתר חתימה אזלינן והך בעיא לא איפשיטא בגמרא. ונראה דודאי דדעת רבינו
לפרש כפירוש רש"י ז"ל שר"ל תחלת הברכה אמר על מנת לומר בורא פרי
הגפן וכיון שהגיע למלך העולם אמר שהכל וא"כ למה פסק רבינו ז"ל דבתר
עיקר ברכה אזלינן כיון דבעינן לא איפשיטא ואם דעתו לפסוק לקולא כדעת
האלפסי ז"ל היה לו לומר דבתר חתימה נמי אזלינן לקולא כשפתח אדעתא
דחמרא וסיים בשכרא דיצא ולמה פשט לקולא בצד זה יותר מזה. ועוד קשה
דאיך פסק דבתר עיקר אזלינן הא אמרו שחרית פתח ביוצר אור וסיים
במעריב ערבים לא יצא ואמאי לא יצא כיון דעיקר הברכה נתכוון לברכה
הראויה וכי תימא לדידך נמי תיקשי איך שאלו בגמרא אי בתר עיקר אזלינן
או לא הא בברייתא אמרו בשחרית פתח וכו' לא יצא זה אינו כלום דמה
ששאלו בגמרא אינו אלא דבתר עיקר אזלינן כלומר שצריך החתימה והעיקר
תהיה לשם ברכה הראויה וי"ל בתר עיקר ברכה נמי אזלינן אבל אינו רוצה
לומר ברכה עיקר לחוד ועוד שזה הוא קצת דוחק דמ"ש אחר כך או בתר
חתימה אינו ר"ל כן אלא פירושו בתר חתימה אזלינן לחודא ולא בתר עיקר
ברכה ולא ראי זה כראי זה מ"מ פירוש זה נראה מוכרח אבל לדברי רבינו ז"ל
שאינו מפרש כן קשה. ועוד יש להקשות דאיך כתב כאן רבינו ז"ל דאזלינן
בתר עיקר הברכה הא בהלכות קריאת שמע פרק ראשון כתב רבינו ז"ל שכל
הברכות הולכות אחר חתימתן. ועוד קשה לחכמי לוניל שכתבו לרבינו ז"ל
שעל דרך זה הולך הרי"ף ז"ל דאינו כן אלא הרי"ף ז"ל הולך לקולא
כדכתיבנא. ונראה לומר דרבינו ז"ל מפרש בגמרא בתר עיקר אזלינן לחודא

כלומר דאם העיקר הוא טוב יצא ואם לאו לא יצא והוכרח לפרש כן דומיא דבתר חתימה דבתר הכי כדכתיבנא ומפני שהוקשה לו דהיכי אזלינן בתר עיקר הא אמרו בברייתא שחרית פותח ביוצר וכו' לא יצא הוצרך לחלק דשאני התם דהסיום הוא שקר שהרי הוא ביום ואומר מעריב ערבים אבל הכא בשכר אע"פ שאין זו היא הברכה הראויה לו שהרי הברכה הראויה לו היא שהכל והוא אומר בורא פרי הגפן מ"מ אין זה שקר בשכר זה יוצא מן הגפן הוא דבהך איירי כדכתב רבינו ז"ל בתשובה דאין סברא שיטעה האדם בשכר שעורים וכן בפירות האדמה שאמר בורא פרי העץ אע"פ שאין זו הברכה הראויה לו אין זו שקר שהרי פירות האדמה פרי עץ מקרו דהא אמרינן בפרק כיצד מברכין (דף מ') דלרבי יהודה חטה מין אילן הוא ואיצטריך מתניתין לומר דבירך על פרי הארץ בורא פרי העץ לא יצא משום דסייד אמינא כיון דמין אילן הוא לברך עליה בורא פרי העץ קמ"ל וכו' היכא דשקלא ליה לפרי איתא לגוואא [והדר מפיק מברכין בורא פרי העץ] אבל היכא דאי שקלת ליה לפרי וכו' ואם כן הרי ודאי יש מקום לומר דפרי העץ מיקרי אע"ג דמן הדין לא יצא וכן בחלוקה האחרת בתבשיל של דגן שאמר המוציא לחם מן הארץ אין זה שקר שהרי דגן לחם מיקרי וא"כ כל הני אף ע"פ שמן הדין כך לא הוי שקר אבל מעריב ערבים דהוי שקר דהוא ביום ואומר שהוא חשך או איפכא לא יצא. ומה שהוצרך רבינו ז"ל לומר אלו השלש חלוקות הוא משום דהוי זו אף זו דבפרי הגפן גבי שכר ודאי דאינו מוציא שקר אבל בפירות האדמה כשאומר בורא פרי העץ אימא דהוי שקר ולא יצא קמ"ל ומ"מ בפרי האדמה ואמר בורא פרי הגפן לא הוי כל כך שקר אבל על דגן שאמר המוציא לחם והוא תבשיל הוה אמינא דהוי שקר ולא יצא קמ"ל דאינו שקר ולכך יצא בכל הני מה שאין כן במעריב ערבים ונאמר דרבינו פסק בהך בעיא לקולא כדברי הרי"ף ז"ל ובודאי דאזלינן כאן לקולא בתר חתימה או בתר עיקר ורבינו מאחר שכתב גבי קריאת שמע שכל הברכות אחר חתימתן סמך כאן דודאי גם כאן הולך אחר החתימה ויצא שהרי כתב שם כל הברכות וכו' אבל בא לחדש לנו כאן חידוש אחר דהכא אזלינן נמי בתר עיקר הברכה לקולא משום דאינו מוציא שקר מפיו מה שאין כן במעריב ערבים וכיוצא בו דהתם לא אזלינן בתר העיקר לקולא כדכתיבנא. וכן הוא דעת הרב אלפסי ז"ל שכתב דאזלינן לקולא ומפני כן סתם וכתב דבעיין לקולא ואף ע"פ שאינו מבואר כל כך בדבריו דאפשר שרוצה לומר דאזלינן בתר החתימה לקולא מ"מ פשט דבריו משמע או בתר פתיחה או בתר חתימה לקולא. וכל מה שכתבתי הבינו חכמי לוניל בדברי רבינו ז"ל אבל הוקשה בעיניהם שכתב רבינו שכר סתם דמשמע דהוי שכר של שעורים וזה ודאי מוציא שקר מפיו ודמי למעריב ערבים ולכך תפסו עליו והוא השיב להם כדכתיבנא וכתבו דעל זה הדרך הולך הרב אלפסי ז"ל כלומר דפושט לקולא כדכתיבנא ומפני שלא כתבו בפירוש אמרו ועל זה

הדרך והבינו בפירוש דברי הרב אלפסי שאמר פתח בדשכרא וכו' כפירוש רבינו ז"ל ורש"י ז"ל שר"ל אדעתא דשכרא זה נראה לי ישוב נכון לדברי רבינו ז"ל וחכמי לונל ז"ל:

יב כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלוּ אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ בְּהֵם אִם בִּירָךְ אוֹ לֹא בִּירָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ לֹא בִּתְחִלָּה וְלֹא בְּסוּף. מְפָנִי שְׁהוּ [צ] מְדַבְּרֵי סוּפְרִים. * שְׂכַח [ק] וְהִכְנִיס אֶכְלִין לְתוֹךְ פִּיּו בְּלֹא בְּרָכָה. אִם הָיוּ מְשַׁקֵּין בּוֹלְעוֹן וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בְּסוּף. וְאִם הָיוּ פְּרוֹת שְׂאֵם זָרְקוּ יְמָאָסוּ כְּגוֹן תּוֹתִים וְעֵנְבִים מְסַלְקוֹן לְצַד אֶחָד וּמְבָרֵךְ וְאַחַר כֵּן בּוֹלְעוֹן. וְאִם אֵינָן נְמָאָסִין כְּגוֹן פּוֹלִים וְאַפּוֹנִים פּוֹלְטוֹן מְפִיּו עַד שְׂיַבְרָךְ וּפִיּו פְּנוּי וְאַחַר כֵּן אוֹכֵל:

ההראב"ד שֶׁכַּח וְהִכְנִיס אוֹכְלִין כּו' עַד וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן. כְּתַב הַרְאֵב"ד ז"ל וְהוּא שְׁבַדְעָתוֹ לֹאכּוֹל יוֹתֵר דָּאִם לֹא כֵן הוּא לִיה גַּמֵּר עוֹד נִרְאָה לִי שֶׁאִם יֵשׁ לִפְנֵי מְשַׁקֵּין יוֹתֵר שֶׁאֵינוֹ בּוֹלַע מַה שְׁבִפּוֹ אֲלֵא פּוֹלֵט וּמַה חִסְרוֹן יֵשׁ בְּמֵלֵא פִּיּו מְשַׁקֵּין אִם יֵאבְדוּ וְלֹא יֵהֵנָּה מֵהֵם בְּלֹא בְּרָכָה אֲבָל כְּשֶׁאֵין לוֹ יוֹתֵר וְהוּא דְחוּק לְאוֹתָם שְׁבִפּוֹ הִתִּירוּ לְבַלְעוֹן וְלֹא יֵאבְדוּ וְתֵאבְדוּ גַם כֵּן הַבְּרָכָה שֶׁהִרִי גַמֵּר שֶׁאִם יִפְלוֹט אוֹתָם ג"כ תֵּאבְדוּ שֶׁאֵין לוֹ יוֹתֵר עַכ"ל:

כסף משנה כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלוּ אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ בְּהֵם אִם בִּירָךְ אוֹ לֹא וְכו'. כְּתַב רְבִינּוּ פ"ד שְׁבַרְכָּה שֶׁאֵינָה מִן הַתּוֹרָה אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ מִסְפֵּק וּדִיּוֹק רְבִינּוּ לְכַתּוּב כָּל בְּרָכוֹת הָאֵלוּ דְמִשְׁמַע דּוּקָא אֲלוּ הָאִמּוּרִים בְּפִרְקָא זֶה שֶׁהֵן מְדַרְבְּנָן אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ לֹא בִּתְחִלָּה וְלֹא בְּסוּף אֲבָל בְּרָכָה שְׁלֵאֲחַר הַמְזוּן שֶׁהִיא מְדַאֲוֵרֵיתָא חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ וְכִמּוֹ שְׁכַתַּב בְּסוּף פִּרְקָא ב'. וּמִשְׁמַע שֶׁהוּא סוֹבֵר שֶׁאֵפִילוֹ בְּרָכָה מַעִין ג' אֵינָה מִן הַתּוֹרָה וְאֵפִילוֹ עַל הַמַּחִיָּה וּלְפִיכֵךְ כְּתַב בְּסוּף פ"ב דִּין נַעֲלָם מִמֶּנּוּ וְלֹא יָדַע אִם בִּירָךְ לְאַחַר הַמְזוּן חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ קוֹדֵם שְׁכַתַּב בְּרַכַּת חֲמֶשֶׁת מֵינֵי דָגָן שְׁבִפ"ג: **שֶׁכַּח וְהִכְנִיס אוֹכְלִין לְתוֹךְ פִּיּו בְּלֹא בְּרָכָה וְכו'.** (שם) אִמֵּר רַב יְהוּדָה שְׁכַח וְהִכְנִיס אוֹכְלִין לְתוֹךְ פִּיּו בְּלֹא בְּרָכָה מִסְלַקָן לְצַד אֶחָד וּמְבָרֵךְ תְּנִי חֲדָא בּוֹלְעָן וְתְנִי חֲדָא פּוֹלְטָן וְתְנִי חֲדָא מִסְלַקָן לֹא קְשִׁיָּא הָא דְתְנִיָּא בּוֹלְעָן בְּמִשְׁקִין וְהָא דְתְנִיָּא פּוֹלְטָן בְּמִיּוֹדֵי דְלֹא מִמַּאִיס וְהָא דְתְנִיָּא מִסְלַקָן בְּמִיּוֹדֵי דְמִמַּאִיס בְּמִיּוֹדֵי דְלֹא מִמַּאִיס נְמִי לְסַלְקִינָהּ לְצַד אֶחָד וּלְבִרִיךְ תִּירְגַּמָּא רַב יִצְחָק מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם שְׁנֵאֲמַר יִמְלֵא פִי תְהִלְתֵּךְ. וּפִירְש"י בּוֹלְעָן בְּלֹא בְּרָכָה. פּוֹלְטָן וּמְבָרֵךְ וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל. מְשַׁקֵּין בּוֹלְעָן שֶׁאֵי אִפְשָׁר לְסַלְקָן לְאַחַד מִלּוּגְמֵיּוֹ וּלְבִרֵךְ וְלֹא לְפּוֹלְטָן שְׁמַפְסִידוֹן. וְהֵרָא"ש כְּתַב פִּירְש"י בְּמִשְׁקִין בּוֹלְעָן וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם דְּאִידְחוּ לְהוּ מִתּוֹרַת מְשַׁקֵּין דְּאֵינָם

ראויים לשתות הילכך אין להקפיד אפילו יכול לברך ע"י הדחק ולא משמע הכי דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין אחד שיברך עליהם ובמידי דלא ממאיס הצריכו רבנן לפלוט ולברך ובמידי דממאיס התירו לו לסלקו לצד אחד ולברך ובמשקין שאי אפשר בסילוק לצד אחד התירו לו לבלוע ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך שאני הכא שנוזר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת עובר לעשייתו מה שנוזר קודם לבליעה אלא שלא היה יכול לברך עכ"ל. ורבינו **שכתב משקין בולען ומברך עליהם בסוף** אפשר לפרש דבריו שסובר שאינו מברך ברכה ראשונה וכדברי רבינו חננאל ולפיכך כתב שמברך עליהם בסוף שמברך עליהם ברכה אחרונה בלבד. ויותר נראה לומר דמברך ברכה ראשונה בסוף קאמר דאם לא כן הכי הוי ליה למימר ואינו מברך אלא ברכה אחרונה בלבד ועוד דאי ברכה אחרונה קאמר מאי קמשמע לן פשיטא. וכן נראה מדברי הראב"ד שכתב עליו ומברך עליהם בסוף והוא שבדעתו לאכול יותר דאם לא כן הו"ל גמר עכ"ל. ומשמע שהוא מפרש שרבינו סובר שמברך ברכה ראשונה לבסוף כדברי הרא"ש והוא סובר שאם אין דעתו לשתות יותר הוה ליה גמר והא קי"ל דכל שגמר אינו חוזר ומברך למפרע. ונראה שמאחר שאפשר לפרש דברי רבינו שהם כדברי רבינו חננאל טפי עדיף לפרשם כן וכ"כ ה"ר מנחם שהוא דעת רבינו :

ג היו לפננו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחת מהם ופוטור את השאר. ואם אין ברכותיהם שוות מברך על כל אחת מהן ברכה הראויה לו. ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים. ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהם ^[ה] אחד משבעת המינים עליו הוא מברך ותחלה. וכל הקודם בפסוק קודם בברכה. והשבעה הן האמורים בפסוק זה (דברים ח-ח) 'אָרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֹרָה ^[ש] וְגִפְן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ. וְדָבָשׁ זֶה הוּא דָבָשׁ תְּמָרִים. וְהַתְּמָרִים קוֹדְמִין לְעֵנָבִים. שְׁהַתְּמָרִים שְׁנֵי לְאֶרֶץ וְהָעֵנָבִים שְׁלִישֵׁי לְאֶרֶץ :

כסף משנה היו לפנינו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות וכו'. בפרק כיצד מברכין (שם דף מ'): תנן היו לפנינו מינין הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהן ממין שבעה מברך עליו וחכמים אומרים מברך על אי זה מהם שירצה ובגמרא (דף מ"א) אמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות פירוש כגון אתרוג וזית דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל כשאין ברכותיהן שוות פירוש כגון צנון וזית דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה. ונראה

שרבינו מפרש דלא אפליגו רבי יהודה וחכמים אלא כשאחד מהמינין חביב לו יותר מחבירו דרבנן סברי חביב עדיף ורבי יהודה סבר מין שבעה עדיף אבל אם אין אחד מהמינין חביב לו יותר מחבירו לדברי הכל מקדים מין שבעה והוא סובר דהא דאמר עולא אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו וכמו שפירש הרא"ש לדעת בה"ג ופוסק רבינו הלכה כחכמים, והשתא מה שכתב היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחד מהן ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל אחד מהן ברכה הראויה לו לא לענין הקדמה קאמר אלא לומר דבברכותיהן שוות יברך על אחד ויפטור את חבירו ולא ירבה בברכות שלא לצורך וכשאין ברכותיהן שוות אין אחד פוטר את חבירו וכדעולא: **ומה שכתב ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים.** היינו לומר שאם היה מין אחד חביב לו מחבירו בין שברכותיהן שוות בין שאינן שוות בין שיש ביניהן ממין ז' בין שאינן ביניהן מקדים החביב כרבנן דאמרי חביב עדיף. **ומה שכתב ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה אם יש ביניהן ממין שבעת המינין עליו הוא מברך תחלה אתי ככ"ע** דבין ברכותיהן שוות בין שאינן שוות כיון שאין מין אחד מהן חביב יותר מחבירו אם יש ביניהם ממין שבעה מודו רבנן שהוא קודם. וממה שכתב איזה שירצה להקדים מקדים במקום מקדים את החביב תחלה נראה שאינו מפרש כפירוש ה"ר יונה והרא"ש דחביב היינו אותו שחביב עליו ברוב הפעמים אלא סובר דחביב היינו אותו שהוא חפץ בו עתה יותר וזהו שכתב אי זה שירצה להקדים כלומר אותו המין שהוא רוצה בו עכשיו יותר מחבירו ולכן הוא רוצה להקדימו דסתמא דמילתא מינא דחביב עליה דאיניש מקדים ליה הילכך כיון שהוא חביב עכשיו עליו יותר מקדים אותו: **כתב הרמ"ך** וכל הקודם בפסוק קודם לברכה תימה למה פסק כרבי יהודה דיחיד הוא וההיא דכל המוקדם בפסוק קודם לברכה בשניהם חביבים מפרשים לה רבותי עכ"ל, ובמה שכתבתי נסתלקה תמיהתו:

לחם משנה **היו לפניו מינין הרבה וכו'.** אע"פ שנאמר שרבינו ז"ל מפרש כפירש"י ז"ל שאמר אבל בשאין ברכותיהן שוות וכו' מברך על זה וכו' כלומר שמברך על החביב אתי שפיר דמה שאמר כאן רבינו ז"ל היו לפניו מינין הרבה וכו' אין זה פירוש דברי מי שאמר בגמרא (דף מ"א) מחלוקת כשברכותיהן שוות וכו' דפירוש אותן הדברים הם כפירוש רש"י ז"ל ורבינו פסק כחכמים ולכך כתב דלעולם מברך על החביב אבל זה הדין דהאחד פוטר טעמא דנפשיה הוא:

יד בְּרָכָה אַחַת שֶׁהִיא מֵעֵין שְׁלֹשׁ שָׁל חֲמִשָּׁת הַמִּינִין שֶׁל פְּרוֹת וְשֶׁל יַיִן הִיא שֶׁל מִינֵי הַדָּגָן. אֲלָא שְׁעַל הַפְּרוֹת הוּא אוֹמֵר עַל הָעֵץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֲמֻדָּה וְכוּ'. וְעַל הַיַּיִן הוּא אוֹמֵר עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן. וְחוֹתֵם ^[ת] בְּשִׁתִּיהֶן עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַפְּרוֹת. וְאִם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חוֹתֵם עַל הָאֶרֶץ וְעַל ^[א] פְּרוֹתֶיהָ. וַיֵּשׁ מִי שְׁמוֹסִיף בְּבִרְכָה שְׁמַעִין שְׁלֹשׁ קִדְּם חֲתִימָה כִּי אֵל טוֹב וּמְטִיב אֶתְּהָ שֶׁהוּא מֵעֵין בְּרָכָה רְבִיעִית. וַיֵּשׁ מִי שְׁאָמַר שְׁלֹא תִקְנוּ בְּרָכָה רְבִיעִית אֲלָא בְּבִרְכַת הַמָּזוֹן בְּלִבָּד :

כסוף משנה ברכה אחת שהיא מעין שלש וכו'. בסוף פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ד) א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש א"ל אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ וכו' דה' המינין על המחיה וכו' וחותם על הארץ ועל המחיה אפירי במאי חתים רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ורבי יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה ולא פליגי הא לן הא להו כלומר רב חסדא שהיה מבבל אמר על הפירות ורבי יוחנן שהיה מארץ ישראל אמר על פירותיה: **וכתב** רבינו יונה ש אין לומר על תנובת השדה אלא בה' מינין בלבד דבהו שייך לשון תנובה שנאמר ויאכל תנובות שדי אבל בנוסחת הרי"ף ורבינו איתיה. וראיית ה"ר יונה אינה מכרעת דאיכא למימר דפרי ויין תנובות שדי נמי הם. וכתב עוד ה"ר יונה ואע"פ שיש בה מעין ברכה רביעית לא אמרו מעין ד' לפי שלא הזכירו אלא שלש של תורה: **ועל מ"ש רבינו שעל היין הוא חותם על הארץ ועל הפירות.** כתב הראב"ד אנו חותמים על הארץ ועל פרי הגפן עכ"ל. וה"ר יונה והרא"ש כתבו כהראב"ד וסמ"ג בשם ר"י כתב כדברי רבינו. וטעם מחלוקת זה משום דבגמרא אמרינן דחתים אפירי על הארץ ועל הפירות וברכת היין לא נזכרה שם, רבינו סבר דבכלל ברכת הפירות היא ומפני כך לא הזכירוהו ואע"פ שבפתיחת ברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן מכל מקום בחתימת הברכה משמע ליה דכמו חתימת ברכת הפירות היא, והראב"ד סבר דלא הוצרכו להזכירה משום דמברכה ראשונה שמעינן שלעולם על היין אינו מזכיר בשם כולל אלא בשם פרטי הילכך ממילא משמע שבברכה אחרונה גם בחתימתה מזכיר שם פרטי:

טו שְׁתֵּה יַיִן וְאָכַל תְּמָרִים וְאָכַל תְּבַשְׂיִל שֶׁל חֲמִשָּׁת מִינֵי דָּגָן מְבֻרָךְ בְּאַחֲרוֹנָה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל הַמְּחִיָּה וְעַל הַפְּלִלָּה וְעַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן וְעַל הָעֵץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ וְעַל

תְּנוּבַת הַשְּׂדֵה וְעַל אֶרֶץ חֻמְדָּה וְכוּ' וְחוֹתֶם בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל
הָאָרֶץ וְעַל [ב] הַמַּחֲיָה וְעַל הַפְּרוּת :

טז אָבֵל אִם אָכַל בֶּשֶׂר וְשָׁתָה יַיִן מִבְּרֶךְ בְּסוּף עַל זֶה בְּפָנַי עֲצֹמוֹ
וְעַל זֶה בְּפָנַי עֲצֹמוֹ. אָכַל תְּאֲנִים אוֹ עֲנָבִים וְתַפּוּחִים וְאַגָּסִים
וְכִיּוֹצֵא בָהֶן מִבְּרֶךְ בְּסוּף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ וְהִיא כּוֹלֶלֶת
הַכֹּל מִפָּנַי שֶׁכֶּלֶן פְּרוּת הָעֵץ. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה :

לחם משנה **אבל אם אכל בשר ושתה יין וכו'.** כתב הרב בית יוסף בסימן ר"ח
דיש לדקדק דרבינו סובר כהרא"ש ז"ל דהיכא דאכל תפוחים ושתה יין אף על
פי שכולם פרי העץ הם מכל מקום מברך על כל אחד בפני עצמו וטעמו משום
דרבינו כתב כאן בסוף דבריו מפני שכולן פירות העץ וכי קאמר על העץ ועל
פרי העץ שפיר קאמר אבל אם קאמר על הגפן ועל פרי הגפן והוא אכל תפוחים
לאו שפיר קאמר דאין זה פרי הגפן. ומ"מ מרישא דלישניה דרבינו ז"ל איכא
למידק איפכא דמדכתב אבל אם אכל בשר ושתה יין משמע בתפוח דנפטר
בברכת היין כדכתבו ההגהות דאי לא לאשמועינן רבותא דאכל תפוחים ושתה
יין דהוי רבותא טפי כדכתב הרא"ש ז"ל:

הלכות ברכות - פרק תשיעי

א כָּשֶׁם שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְהִנּוֹת בְּמֵאֲכָל אוֹ בְּמִשְׁקָה קֹדֶם בְּרָכָה.
כִּד אָסוּר לוֹ לְהִנּוֹת בְּרִיחַ טוֹב קֹדֶם בְּרָכָה. וְכִיצַד מִבְּרֶךְ עַל רִיחַ
טוֹב. אִם הָיָה זֶה שְׂיֵשׁ לְהַרְיחַ עֵץ אוֹ מִין [א] עֵץ מִבְּרֶךְ בּוֹרֵא עֲצֵי
בְּשָׂמִים. וְאִם הָיָה עֵשֶׂב אוֹ מִין עֵשֶׂב מִבְּרֶךְ בּוֹרֵא עֲשָׂבֵי בְּשָׂמִים.
וְאִם לֹא הָיָה מִן הָעֵץ וְלֹא מִן הָאֲדָמָה כְּגוֹן הַמּוֹר שֶׁהוּא מִן
הַחֲמִיָּה מִבְּרֶךְ בּוֹרֵא מִיְּנֵי בְּשָׂמִים. וְאִם הָיָה פְּרִי הָרְאוּי לְאֲכִילָה

כְּגוֹן אֶתְרוֹג אוֹ תְּפוּחַ מְבָרֵךְ שְׁנַתְּנוּ רֵיחַ טוֹב בְּפִרוֹת. וְעַל הַכֹּל אָם
אָמַר בּוֹרָא מִיָּנִי בְּשָׁמַיִם יָצָא :

כסף משנה כשם שאסור ליהנות וכו'. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) אמר רב
זוטרא בר טוביה אמר רב מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל
יה אי זהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח :
וכיצד מברך וכו'. כך מתבאר מתוך מה שחילקו שם בגמרא באם הוא מין עץ
או מין עשב : ומ"ש ואם לא היה מן העץ וכו'. ג"ז מימרא דרב חסדא שעל
המוס"ק מברכין עליו בורא מיני בשמים : ואם היה פרי וכו'. ג"ז שם מימרא
דמר זוטרא : ומ"ש ועל הכל וכו'. זה פשוט שבורא מיני בשמים היא ברכה
כוללת בבשמים כמו שהכל בכל מיני מזון :

ב אין מברכין על המגמר עד שתעלה תמרתו. וכיצד מברכין
עליו. אם היה זה הנשרף שנתנו ריח מעץ מברכין בורא עצי
בשמים. ואם היה עשב עשבי בשמים. ואם היה ממין חיה
וכיוצא בה מברך עליו בורא מיני בשמים :

כסף משנה אין מברכין על המוגמר וכו'. (שם) א"ר זירא אמר רבה בר ירמיה
מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו. כלומר ואע"פ שעדיין לא הריח :
וכיצד מברכין עליו. פרק כיצד מברכין (שם) א"ר חייא בריה דאבא בר נחמני
אמר רב חסדא אמר רב כל המוגמרות מברכים עליהם בורא עצי בשמים חוץ
ממוסק דשמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתבי אין מברכין
בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ושל בית קיסר ועל ההדס
שבכל מקום תיובתא. ופירש"י מברכין עליהם בורא עצי בשמים ואף ע"פ
שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה. מיתבי אין מברכין עצי בשמים אלא
על אפרסמון שהעץ עצמו בא לפנינו. של בית רבי ושל קיסר נקט משום שאינו
מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה. ועל ההדס שבכל מקום והוא הדין לכל
הדומים להם שהעץ עצמו מריח בלא שריפה אלא דהדס שכיח ודברו חכמים
בהוה בכ"מ. והרי"ף והרא"ש כתבו להאי מימרא דרב חסדא וני"ל שלא היו
גורסין תיובתא אלא תנא הדס וכל דדמי ליה וכן היה גורס רבינו וכמו שכתבו
התוספות שגורס בה"ג כלומר כל דדמי שעיקרו להריח לאפוקי תפוחים
וחבושים שאין עיקרם להריח אלא לאכול. והא פשיטא שמה שאמרו שעל כל
המוגמרות מברכין בורא עצי בשמים אינו אלא כשהוא מין עץ וממילא נשמע
שאם הוא מין עשב מברך בורא עשבי בשמים :

ג שָׁמֶן שֶׁל אֶפְרָסִמוֹן וְכִיּוֹצֵא בּוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרָא שָׁמֶן עָרֵב. אֲבָל שָׁמֶן זֵית שֶׁכָּבְשׂוֹ אוֹ שֶׁטְחָנוֹ עַד שֶׁחָזַר רִיחוֹ נוֹדֵף מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרָא עֲצֵי בְּשָׂמִים. שָׁמֶן שֶׁבִשְׂמוֹ כָּעֵין שָׁמֶן הַמְּשַׁחָה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרָא מִיָּנִי בְּשָׂמִים. הֵבִיאוּ לְפָנָיו שָׁמֶן וְהִדַּס מְבָרֵךְ עַל הַהִדַּס וּפּוֹטֵר אֶת הַשָּׁמֶן מִפְּנֵי שֶׁבִרְכָּה אַחַת לְשִׁתִּיהוֹ וְהוּא עֲצֵי בְּשָׂמִים :

כסף משנה **שמן של אפרסמון וכו'.** (שם) מימרא דרבי יוחנן : **אבל שמן זית וכו'.** (שם) אמר רב אדא בר אהבה האי כשרתא מברכין עילויה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי אפילו משחא טחינא ופסק הרי"ף כנהרדעי וכתבו התוספות בשם ר"ח דמשחא כבישא היינו שכובשין שומשומין וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשומין הריח של בשמים וסוחטין וטוחנין אותו ויש בו ריח בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח. וכשרתא כתב בעל הערוך עיקרו שמן ומערבין בו כמה מינין מעצי בשמים שמכשרין אותו מעשה רוקח מפוטם ורבינו שכתב שמן שבשמו וכו' דהיינו כשרתא נראה שהיה גורס בגמרא האי כשרתא מברך עליה במ"ב וגם ה"ר מנוח כתב שאפשר שגירסת רבינו היתה כן והכי מסתבר לפי שיש בו ריח מהרבה מיני בשמים. ומה שפירש ר"ח במשחא כבישא נראה שלדעת רבינו אין מברכין עליו שהרי כתב בסוף הפרק שהמריח בבגדים מוגמרים אינו מברך לפי שאין שם עיקר הבושם אלא ריח בלא עיקר ולכן נראה שרבינו מפרש דמשחא כבישא ומשחא טחינא היינו שהשמן זית לבדו בלא שום בושם כובשין או טוחנין אותו עד שריחו נודף : **הביאו לפניו שמן וכו'.** שם (מ"ג :) ת"ר הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ופותר את ההדס ובי"ה אומרים מברך על ההדס ופותר את השמן כך היא גירסת הרי"ף אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו אמר רבי יוחנן הלכה כדברי המכריע רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא ס"ל מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא הלכה כבי"ה ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד כך כתוב בנוסחאות. ופסק הרי"ף כבי"ה. וכתבו התוספות דמשמע שלא היה בספרו ולא היא ונ"ל שאע"פ שישנו בספרו לא רצה לפסוק כר"ג משום דלא מכריע הוא אלא נותן טעם לדברי ב"ש ומ"ש ולא היא לא נתכוונו לומר שאין הלכה כבי"ה אלא שרבא לא אמר כן. **ומה**

שכתב רבינו מפני שברכה אחת לשתייהן אינו טעם למה מברך על ההדס אבל הוא טעם למה פוטר את השמן :

ד היו לפניו בשם שהוא עץ ובשם שהוא יושב אין ברכה אחת מהן פוטר את חברו. אלא מברך על זה לעצמו ועל זה לעצמו. הביאו לפניו יין ושמן או חזו יין בימינו ושמן בשמאלו ומברך על היין ושותהו וחוזר ומברך על השמן ומריח בו וטחו בראש השמש. ואם היה השמש תלמיד חכם טחו בפתל :

כסף משנה היו לפניו בושם שהוא עץ וכו'. זה פשוט : וכתב הטור וז"ל יראה שאם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים ובירך מיני בשמים פטר הכל שהכל מיני בשמים אבל כשעצי בשמים ועשבי בשמים לפניו אז צריך לברך על כל אחד וכן יראה דעת הרמב"ם שכתב היו לפניו בושם שהוא עץ ובושם שהוא עשב מברך על כל אחד ואחד לבד ולא הזכיר מיני בשמים עמהם אבל ר"ע כתב היו לפניו שלשה מינים עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד בפני עצמו עכ"ל. ואני אומר שדברי ר"ע אינן אלא לכתחילה דאילו בדיעבד על כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא. והשתא י"ל שרבינו ור"ע לא פליגי דלא נקט רבינו בדוקא עץ ועשב דה"ה אם היה עמהם דבר שאינו לא עץ ולא עשב דלכתחילה מברך על כל אחד ואחד ברכה הראויה לו וכדברי ר"ע : הביאו לפניו יין ושמן וכו'. כבר נתבאר זה סוף פ"ז מהלכות אלו ושנאו רבינו כאן לפי שהוא עסוק בדיני הריח :

לחם משנה הביאו לפניו שמן ויין וכו'. ברייתא היא בפרק כיצד מברכין (דף מ"ג:) הביאו לפניהם שמן ויין וכו'. וקשה דמכאן נראה דמפרש רבינו שלא בזמן הסעודה וכדפירש הראב"ד ז"ל בהשגות לעיל סוף פרק ז' ושם נראה שרבינו מפרשה על היין של ברכה וא"כ קשה מנין לו מה שכתב שם כיון שהוא מפרש כאן על יין של רשות ומאין למד שמביאין זה בתוך הסעודה וכו'. ואולי דהוא מפרש לענין של ברכה כדכתב לעיל ומ"מ כתבה כאן דלמד לענין יין של רשות דה"ה כיון דהוי יין של רשות יברך על השמן תחלה קא משמע לן :

ה דבר שהוא ספק אם מן העץ אם מן האדמה מברך עליו בורא מיני בשמים. בשם שערבו הרוכל ממינין הרבה מברך עליו בורא מיני בשמים. נכנס לחנותו של בושם שישיש בה מינין הרבה מברך עליו בורא מיני בשמים. אם ישב שם כל היום כלו

אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא אַחַת. נִכְנָס וְיֵצֵא נִכְנָס וְיֵצֵא מְבָרֵךְ עַל כָּל [ב]

פְּעָם וּפְעָם :

כסף משנה דבר שהוא ספק וכו'. כ"כ התוספות בפי' כיצד מברכין (ברכות מ"ג) בשם הר"מ מקוצי : **בושם שעירבו הרוכל וכו'.** פשוט הוא : **נכנס לחנותו של בושם.** ברייתא בברכות פי' אלו דברים (דף נ"ג) ואיתא נמי בירושלמי פי' הרואה היה יושב בחנותו של בושם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם :

1 [ג] הַשּׁוֹשְׁנָה וְחִלְפֵי הַמַּיִם מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא עֲצֵי בְּשָׂמִים. נִרְגִּיס שֶׁל גֶּנֶה בּוֹרֵא עֲצֵי בְּשָׂמִים וְשֶׁל שְׂדֵה בּוֹרֵא עֲשָׂבֵי בְּשָׂמִים. הַוּרְדִּי וְיָמֵי הַוּרְדִּי וְהַלְבוֹנָה וְהַמַּסְטָכִי וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן בּוֹרֵא עֲצֵי בְּשָׂמִים :

כסף משנה הַשּׁוֹשְׁנָה וְחִלְפֵי הַמַּיִם מְבָרְכִים וכו'. שושנה אינו ורד שהרי כתב בסמוך הורד וא"כ צ"ע מהו שושנה, ובפרק כיצד מברכין (שם מ"ג): א"ר חננאל אמר רב הני חלפי דימא מברכין עליה בע"ב ופירש"י שהוא שבולת נרד וקורין לו אישפיי"ג. ורבינו יונה כתב שהוא רוזמרי"ן : **נרגיס של גנה וכו'.** שם מימרא דרב משרשיא ופירש"י דהיינו חבצלת השרון. ורבינו יונה כתב ש"א שהוא לירי"או בלעז ויש בכל אחד ואחד עלים לבנים : **הורד ומי הורד והלבונה וכו'.** כתב רבינו יונה שאף על פי שאין מי הורד באים מעץ הורד אלא מהפרי הנברא בתוכו מברכין עליו בע"ב כיון שנברא מדבר הנברא בתוכו וכן כתב הרא"ש זכרונו לברכה : **וכתב** ה"ר יונה שהראב"ד חלוק בדבר דס"ל דעל מי הורד והלבונה והמצטכי אינו מברך אלא במ"ב :

2 שְׁלֹשָׁה מֵינֵי רֵיחַ טוֹב אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן וְאֵלוֹ הֵן. רֵיחַ טוֹב שְׂאֵסוֹר לְהַרְיַח בּוֹ. וְרֵיחַ טוֹב שֶׁעָשׂוּי לְהַעֲבִיר רֵיחַ רַע. וְרֵיחַ טוֹב שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה [ד] לְהַרְיַח בְּעֶצְמוֹ שֶׁל רֵיחַ זֶה :

כסף משנה שלשה מיני ריח טוב וכו'. בברכות ס"פ אלו דברים (דף נ"א): תנן אין מברכים לא על הנר ולא על הבשמים של כותים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ועל הבשמים של עכו"ם ובגמרא (דף נ"ג) מאי טעמא בשמים לעבורי ריחא עבידי כלומר להעביר סרחון המת הם עשויין ולא להריח. אמר רב הונא בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את

הזוהמא אין מברכין עליו ואמרינן התם דמוגמר לאו לריח עבידא כלומר אין עושין המוגמר להריח בו ואינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים. ואמרינן תו התם אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המהלך בע"ש בטבריה ובמו"ש בצפורי והריח ריח אינו מברך מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים ומכל שכן שאין מברכין על ריח הבגדים עצמן:

ח פיצד. בְּשָׂמִים שֶׁל עֲכוּ"ם וּבְשָׂמִים שֶׁל עֶרְוָה מִן הָעֲרִיּוֹת אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן לְפִי שְׂאָסוּר לְהַרִיחַ בָּהֶן. בְּשָׂמִים שֶׁל מִתִּים וּבְשָׂמִים שֶׁל בֵּית הַכֶּסֶא וְשֶׁמֶן הָעֲשׂוּי לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהָמָא אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן לְפִי שֶׁנַּעֲשׂוּ לְהַעֲבִיר רִיחַ רַע. מְגַמֵּר שְׂמֵגְמָרִין בּוֹ אֶת הַכְּלִים וְאֶת הַבְּגָדִים אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן לְפִי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְהַרִיחַ ^[ה] בְּעֶצְמוֹ שֶׁל מְגַמֵּר. וְכֵן הַמְרִיחַ בְּבְגָדִים שֶׁהֵן מְגַמְרִים אֵינוֹ מְבָרֵךְ לְפִי שֶׁאֵין שָׁם עֵקֶר בְּשָׁם אֶלֶּא רִיחַ בְּלֹא עֵקֶר:

כסף משנה כתב הטור על מ"ש רבינו שהמריח בכלים מוגמרים אינו מברך. לא הבנתי דבריו כיון שהוא חושב אותנו עשוי להריח שכן משמע דבריו שהרי לא פטר מלברך עליו אלא מפני שאין בו עיקר וכן הוא אמת שנעשה להריח כדי שיתבשמו הכלים וא"כ למה אין מברכין עליו, ואפשר שרוצה לדמותה לריח רע דלא חשבינן ליה ריח לענין הרחקת תפלה כשאין לו עיקר ואינו דומה דבהנאה תליא מילתא והרי נהנה וראוי לברך עליו וגם בתפלה צריך להרחיק עד מקום שכלה הריח עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הרמ"ך על דברי רבינו. ויש לתמוה על הטור שכתב גבי כשרתא ומשחא כבישא שאם סיננו השמן ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין עליו כלל שאין עריבות זו ממנו אלא שקולט אותו מדבר אחר הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו כיון שאינו מגופו של שמן וזו היא סברת רבינו ממש ולא כתב שם שאינו מבין דבריו וטעם סברא זו נראה משום דכיון דריח אינו צורך הגוף כ"כ כיון שאין לו עיקר אע"פ שנהנה אינו מברך עליו: **ומה שכתב או של ערוה מן העריות.** כתב הרשב"א בתשובה שלא ידע לו מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשויין להעביר את הזוהמא א"נ שהם עשויים לעבירה להטיל ארס יצה"ר עכ"ל. וה"ר דוד אבודרהם כתב בשמים של ערוה היינו כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותם הבשמים שמא יבאו לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר עכ"ל:

ט בְּשָׁמַיִם שָׁל מְסֻבָּה שָׁל עֲכוּ"ם אִין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם שְׁסֻתָם מְסֻבַּת עֲכוּ"ם לְעִבּוּדַת כּוֹכָבִים. הָיָה מְהֵלֵךְ חוּץ לְכָרְדִּי וְהָרִיחַ רִיחַ טוֹב. אִם רַב הָעִיר עֲכוּ"ם אִינוּ מְבָרְךְ. וְאִם רַב יִשְׂרָאֵל מְבָרְךְ. נִתְעַרַב רִיחַ שְׁמֵמְבָרְכִין עֲלָיו בְּרִיחַ שְׁאִין מְבָרְכִין עֲלָיו הוֹלְכִין אַחֲרֵי הָרֵב:

כסף משנה בשמים של מסיבת עכו"ם וכו'. נלמד ממה שבא בסמוך: היה מהלך חוץ לכרד וכו'. ברייתא בברכות פרק אלו דברים (דף נ"ג): נתערב ריח שמברכין עליו וכו'.

הלכות ברכות - פרק עשירי

א בְּרִכּוֹת אַחֲרוֹת וּדְבָרִים אַחֲרֵים הִרְבֵּה שְׁאִין בְּהֵן פְּתִיחָה וְלֹא חֲתִימָה תִּקְנֵנו חֲכָמִים דְּרָךְ שְׁבַח וְהוֹדָיָה לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. כְּמוֹ בְּרִכּוֹת הַתְּפִלָּה שְׁכָבֵר כְּתַבְנוּם. וְאֵלּוּ הֵן. הַבּוֹנֵה בַּיִת חֲדָשׁ וְהַקּוֹנֵה כָּלִים חֲדָשִׁים בֵּין יֵשׁ לוֹ כִּיּוֹצֵא בְּהֵן בֵּין אִין לוֹ ^[א] מְבָרְךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֵךְ הָעוֹלָם שֶׁחֲחִינּוּ וְקִיָּמְנוּ וְהִגִּיעְנוּ לְזַמַּן הַזֶּה:

כסף משנה ברכות אחרות וכו'. ביאור לשון רבינו כך הוא ברכות אחרות מלבד ברכות ההנאה שכתבנו תיקנו חכמים וכן תיקנו דברים אחרים שאין בהם לא פתיחה ולא חתימה כמו שתיקנו בכניסתו לעיר או למרחץ או להקוץ דם וביציאתו מהם דברים שאין בהם לא פתיחה ולא חתימה והברכות האלו והדברים האלו אע"פ שאינו נהנה בשעה שהוא מברך כדי שיצטרך לברך תיקנו אותם חכמים דרך שבח והודאה להקב"ה כמו ברכות התפלה שאע"פ שאינו נהנה באותה שעה צריך להתפלל וזה כאילו אמר שהברכות והדברים האלו הן נכנסות תחת סוג התפלה לא תחת סוג ברכות ההנאה: **ואלו הן הבונה בית חדש וכו'.** משנה פרק הרואה (ברכות נ"ד) בנה בית חדש וקנה כלים

חדשים אומר ברוך שהחיינו ואפליגו בה אמוראי בגמרא (דף נ"ט ס') וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל וקיי"ל כר' יוחנן וכלישנא בתרא דאמר בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהם בין שיש לו כיוצא בהם בין שאין לו כיוצא בהן צריך לברך. ומדברי רבינו **שכתב בין שיש לו כיוצא בהן בין אין לו כיוצא בהם** ולא כתב בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהם נראה שהוא פוסק כלישנא קמא דר' יוחנן וכבר תמה עליו הרמ"ך. וטעמא דמילתא נ"ל לדעת רבינו שהוא משום דבגמרא איתבין לר' יוחנן ללישנא בתרא ואע"ג דשני שינויא דחיקא הוא דקא משני כחא דהיתרא עדיף ליה כלומר שאין צריך לברך לישנא דהיתרא לא שייך שפיר באין צריך לברך ולישנא קמא דלא איתותב עדיף טפי כנ"ל:

ב וְכֵן הָרוּאָה אֶת חֵבְרוֹ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם [ב] מְבָרֵךְ שֶׁהִחְיֵנוּ. וְאִם רָאָהּ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ מְבָרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים. הָרוּאָה פָּרִי הַמֵּתֶחֱדָשׁ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה בְּתַחֲלַת רְאִיתוֹ [ג] מְבָרֵךְ שֶׁהִחְיֵנוּ:

כסף משנה וכן הרואה את חבירו וכו' עד מחיה המתים. שם (נ"ח): מימרא דריב"ל. וכתבו התוספות אומר שהחיינו אור"י דוקא חבירו החביב עליו אבל בענין אחר לא: **הרואה פרי וכו'**. בסוף פרק בכל מערבין (עירובין מ'): אמר רב יהודה אנא אקרא חדתא אמינא זמן. ופירש"י כשאני רואה דלעת חדש משנה לשנה אמינא זמן ואמרינן התם בגמרא דהאי זמן רשות הוא ולא חובה:

א שָׁמַע שְׂמוּעָה טוֹבָה מְבָרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם הַטּוֹב וְהַמְּטִיב. שָׁמַע שְׂמוּעָה רָעָה מְבָרֵךְ בְּרוּךְ דַּיִן הָאֱמֶת. וְחָיֵב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה בְּטוֹב נֶפֶשׁ כְּדָרֵךְ שֶׁמְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה בְּשִׂמְחָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו-ה) 'וְאָהַבְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' (דברים ו-ה) 'וּבְכָל מְאֹדֶךָ'. וּבְכָל אֲהָבָה הִיתְרָה שֶׁנֶּצְטוּיֵנוּ בָּהּ שֶׁאֶפְלוּ בַּעַת שֶׁיֵּצֵר לוֹ יוֹדָה וַיִּשְׂבַּח בְּשִׂמְחָה:

כסף משנה שמע שמועה טובה וכו' עד דיין האמת. משנה פרק הרואה (ברכות נ"ד): **חייב אדם לברך וכו'**. ג"ז משנה שם:

ד הגיעה אליו טובה או ששמע שמועה טובה אף על פי שהדברים מראין שטובה זו תגלם לו רעה מברך הטוב והמטיב. וכן אם נגעה אליו רעה או שמע שמועה רעה אף על פי שהדברים מראים שרעה זו גורמת לו טובה מברך דין האמת. שאין מברכין על העתיד להיות אלא על מה שארע עתה :

כסף משנה הגיעה אליו טובה וכו'. ג"ז משנה שם מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה ובגמרא (דף ס') על הרעה מעין הטובה הי"ד כגון דשקל בדקא בארעיה אע"ג דטבא הוא לדידיה דמסקא ארעא שרטון ושבחא השתא מיהא רעה היא ועל הטובה מעין הרעה הי"ד כגון דאשכח מציאה אע"ג דרעה היא לדידיה דאי שמע בי מלכא שקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא. ופרש"י דמסקא ארעא שרטון מחמת המים וה"ל לזבל השתא מיהא רעה היא שמחבלת תבואה ומברך דיין האמת :

ה ירדו גשמים רבים. אם יש לו שדה מברך שהחינו. ואם היתה שלו ושל אחרים מברך הטוב והמטיב. ואם אין לו שדה מברך מודים אנחנו לך יי אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואלו פיננו מלא כו' עד הן הם יודו וישבחו ויברכו את שמך מלפנו ברוך אתה יי אל רב ההודאות והתשבחות :

כסף משנה ירדו גשמים רבים וכו'. גם זה שם (נ"ד) משנה על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ובגמרא (דף נ"ט:) ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך והאמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברכין אמר רב יהודה מודים אנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי ואילו פיננו מלא שירה כים וכו' עד תשתחוה בא"י רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו רוב ההודאות ואל ההודאות ואלא קשיא ל"ק הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואי בעית אימא הא והא דאתא טובא ולא קשיא הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא כלומר דכי לית ליה ארעא מברך מודים אנו לך וכו' ופסק רבינו כתירוצא בתרא ואקשינן אית ליה הטוב והמטיב מברך והתנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחינו שלו ושל אחרים אומר

הטוב והמטיב ל"ק הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות והתניא קצרו של דבר על שלו אומר ברוך שהחיינו על שלו ושל חברו מברך הטוב והמטיב: **וכתב** הרי"ף כלומר הא דתנן על הגשמים מברך שהחיינו בדלית ליה שותף בארעיה אבל אי אית ליה שותף בארעיה מברך הטוב והמטיב כי הא דתניא שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב והיינו בדאית ליה ארעא אבל אי לית ליה ארעא אינו מברך לא הטוב והמטיב ולא שהחיינו אלא כדאמר ר' אבהו מודים אנו לך וכו' וזה דעת רבינו. אבל הרא"ש כתב ולא נהירא מה שכתב שצריך שיהיה לו עמו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכניו משותפין עמו הילכך נראה כגירסת הספרים אידי ואידי דאית ליה לדידיה ול"ק הא דאית להו לאחריני בהדיה הא דלית להו לאחריני בהדיה פירוש בית חדש וכלים חדשים דלית להו לאחריני בהדיה שותפות מברך שהחיינו אבל גשמים דאית אחריני בהדיה שטובת גשמים היא לכל בעלי שדות מברך הטוב והמטיב והיכא דלית ליה ארעא מברך מודים וכו' עכ"ל:

ו **מַאימְתִי מְבָרְכִין עַל הַגְּשָׁמִים מְשִׁירְבָּה הַמַּיִם עַל הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ אֲבַעְבוּעוֹת מִן הַמָּטָר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּלְכוּ הָאֲבַעְבוּעוֹת [ד] זֶה לְקִרְאתָ זֶה:**

כסף משנה פי' משיצא חתן לקראת כלה הוא מ"ש משירבו המים על הארץ ויעלו אבעבועות וכו': **וכתב** הר"ן פ"ק דתעניות בשם הרמב"ן דרבי יוחנן הוה מסיים רוב ההודאות ומשמע ליה לשון רבוי כדכתיב ברוב עם הדרת מלך וברוב גאונך ואקשינן דהא משמע נמי רוב ההודאות ולא כולם כדכתיב ורצוי לרוב אחיו ולפום הכי תירץ רבא אימא אל ההודאות ואתא רב פפא ואמר אל ההודאות ורוב ההודאות דכיון דאמר אל ההודאות הרי פירש שאין רוב זה אלא לשון סגיאנות ורבוי ומפני שכל טפה וטפה צריכה שבח והודאה צריך בחתימה לשון רבוי מעין פתיחה. ובמקצת הנוסחאות כתב ברוך רוב ההודאות והוא לשון הספרים כולם שאמרו ברוך רוב ההודאות ולדברי הכל צריך תיקון לומר כן ברוך אל רוב ההודאות או מלך רוב ההודאות ואל ההודאות ושמה עשו רוב זה תואר כמו רב וכן מרוב אונים ואמיץ כח הוא תואר על משקל ועוז פניו ישונה מעוז לתום דרך ה' וכן רבים עד כאן לשונו:

ו **אָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו וַיִּרְשֶׁהוּ. אִם יֵשׁ עִמּוֹ אַחִין מְבָרְךְ בְּתַחֲלָה דִּין הָאֵמֶת וְאַחַר כֵּן הַטּוֹב וְהַמְּטִיב. וְאִם אֵין עִמּוֹ אַחִים מְבָרְךְ:**

שְׁהַחֲיִנוּ. קָצְרוּ שֶׁל דְּבַר כָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁהִיא לוֹ וְלֵאחֲרַיִם מְבָרֵךְ
הַטוֹב וְהַמְּטִיב. וְטוֹבָה שֶׁהִיא לוֹ לְבַדּוֹ מְבָרֵךְ שֶׁהַחֲיִנוּ:

כסף משנה אמרו לו מת אביו וכו'. ברייתא שם (ברכות נ"ט) מת אביו והוא יורשו בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר הטוב והמטיב ואוקמה בגמרא בדאיכא אחי דקא ירתי בהדיא אבל אי ליכא אחי בהדיא מברך שהחיינו: ומה שכתב קצרו של דבר וכו'. כבר כתבתיו בסמוך:

ח אַרְבַּעַה צְרִיכִין לְהוֹדוֹת. ^[ה] חוֹלָה שְׁנִתְרַפָּא. וְחָבוּשׁ שְׂיָצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים. וְיוֹרְדֵי הַיָּם כְּשֶׁעָלוּ. וְהוֹלְכֵי דְרָכִים כְּשֶׁיִּגְיֵעוּ לְיִשׁוּב. וְצְרִיכִין לְהוֹדוֹת בְּפָנֵי עֶשְׂרָה וּשְׁנַיִם מֵהֶם חֲכָמִים שְׂנֵאָמַר [\(תהילים קז-לב\)](#) 'וְיִרְמְמוּהוּ בְּקֶהֱל עָם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יִהְלֻוּהוּ'. וְכִי־צַד מוֹדָה וְכִי־צַד מְבָרֵךְ. עוֹמֵד בִּינֵיהֶן וּמְבָרֵךְ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לְחַיִּיבִים טוֹבוֹת שְׂגָמְלָנִי כָּל טוֹב. וְכָל הַשּׂוֹמְעִין אֲזַמְּרִים שְׂגָמְלָךְ טוֹב הוּא יְגַמְלָךְ סָלָה:

כסף משנה ארבעה צריכין להודות וכו'. שם בר"פ (נ"ד): אמר רב יהודה ארבעה צריכין להודות יורדי הים הולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא מאי מברך אמר רב יהודה ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב אביי אמר וצריך לאודוויי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם מר זוטרא אמר ותרין מינייהו רבנן שנא' ובמושב זקנים יהללוהו מתקיף ליה רב אשי ואימר כולהו רבנן מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב ואימר בי עשרה שאר עמא ותרי רבנן קשיא. ואע"ג דאסיקנא בקשיא פסקו הפוסקים כמר זוטרא דמילתא דרבנן היא ולקולא. וכתב רבינו וכיצד מודה וכיצד מברך ונראה שהוא לשון מיותר וי"ל שכיצד מודה עניינו בפני כמה אנשים מודה ואם יהיה עומד או יושב וכיצד מברך עניינו מה יהיה נוסח הברכה: ומ"ש עומד ביניהם. צ"ע מנא ליה ומה שכתב היא גירסת רבינו והרי"ף והרא"ש ודלא ככתוב בגמרות שלנו מאי מברך הגומל חסדים טובות:

ט הַרְוָאָה מְקוּם שֶׁנַּעֲשׂוּ נְסִים לְיִשְׂרָאֵל כְּגוֹן יַם סוּף וּמַעֲבְרוֹת הַיַּרְדֵּן אֹמֵר בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נְסִים לְאֲבוֹתֵינוּ בְּמְקוּם הַזֶּה. וְכֵן כָּל מְקוּם שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ נְסִים לְרַבִּים. אֲבָל מְקוּם שֶׁנַּעֲשָׂה בוֹ נֵס לְיַחֲיד אֹתוֹ הַיַּחֲיד וּבְנוֹ וּבְנוֹ בְּנוֹ מְבָרֵךְ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי נֶס בְּמָקוֹם הַזֶּה אוֹ שֶׁעָשָׂה נֶס לְאַבוֹתַי בְּמָקוֹם הַזֶּה. הַרְוָאָה גַּב אַרְיֹת וְכַבְּשֹׁן הָאֵשׁ שֶׁהִשְׁלַךְ בּוֹ חֲנֻנִיָּה מִיִּשְׂאֵל וְעֲזָרָה מִבְּרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נֶס לְצַדִּיקִים בְּמָקוֹם הַזֶּה. הַרְוָאָה מָקוֹם שֶׁעוֹבְדִין בּוֹ עֲכוּ"ם מִבְּרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁנָּתַן אֶרֶץ אֲפִים לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ. מָקוֹם שֶׁנֶּעְקְרָה מִמֶּנּוּ עֲכוּ"ם אִם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא ^[1] מִבְּרַךְ שֶׁעָקַר עֲכוּ"ם מֵאֶרְצֵנוּ. וְאִם ^[2] בְּחוּץ לְאֶרֶץ הוּא מִבְּרַךְ שֶׁעָקַר עֲכוּ"ם מִמָּקוֹם הַזֶּה. וְאוֹמֵר בְּשִׁתִּיהֶן כָּשֵׁם שֶׁעָקְרָת מִמָּקוֹם זֶה כֶּךָ תַּעֲקֹר מְכַל מְקוֹמוֹת וְתִשֵּׁב לֵב עוֹבְדֵיהֶם לְעַבְדֶּךָ :

כסוף משנה **הרואה מקום שנעשו בו נסים וכו'.** ברכות בריש פרק הרואה (דף נ"ד) מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ואסיקנא בגמרא דאניסא דרבים כ"ע צריכי לברוכי אניסא דיחיד הוא ובריה ובר בריה צריכי לברוכי וכ"ע לא צריכי לברוכי כך גריס הרי"ף והיא גירסת רבינו: **וכתב** רבינו יונה הוא מברך שעשה לי נס ובריה ובר בריה מברכין שעשה נס לאבותי. וכתב עוד שכל נס שאינו לכל ישראל או לרובן נקרא של יחיד ואין מברך עליו אלא הם ובניהם ובני בניהם לבד. ודע דאיתא בגמרא דמר בריה דרבינא אתרחיש ליה ניסא בפתקא דערבות ותו אתרחיש ליה ניסא דאישתזיב בריסתקא דמחוזא מגמלא פריצא כי מטא לערבות אמר ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לריסתקא דמחוזא אמר ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות. ולמד מכאן הרא"ש שיחיד שנעשו לו נסים בהגיעו אל אחד מהמקומות שנעשה לו נס יכלול כל שאר הנסים עם זה ורבינו לא כתב כן משום דמשמע ליה שאינו מן החיוב אלא להזכיר נס הנעשה לו במקום ההוא לבד ומר בריה דרבינא לפנים משורת הדין הוא דעבד וגם הרי"ף ז"ל לא כתב ההוא עובדא דמר בריה דרבינא: **ומה שכתב רבינו כגון ים סוף ומעברות הירדן.** שם בברייתא הרואה מעברות הים מקום שעברו ישראל ים סוף ומעברות הירדן בימי יהושע ומני טובא התם בברייתא ורבינו נקט הני תרי לדוגמא: **הרואה גוב האריות.** שם (נ"ז): דרשא דרב המנונא: **הרואה מקום שעובדים וכו'.** שם בדרשא דרב המנונא ראה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארץ אפים לעוברי רצונו וסובר רבינו דה"ה לכל עכו"ם ובירושלמי נעקרה ממקום אחד ונקבעה במקום אחר מקום שניתנה בו אומר ברוך שנתן ארץ אפים ובכל עכו"ם מיירי: **מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים ומזלות וכו'.** שם ת"ר הרואה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אומר ברוך שעקר עבודת

כוכבים ומזלות מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה וכו' ובחוצה לארץ א"צ לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובם גוים. רשב"א אומר אף בחוצה לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגיייר שנאמר כי אז אהפוך על עמים וכו': **כתב** הטור אורח חיים וז"ל כתב הרמב"ם ואומר בשתייהם כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כך תעקור אותה מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד דרשב"א הוא דאמר הכי אבל לתנא קמא אין צריך לומר כן אלא בארץ ישראל שרובם ישראל אבל לא בח"ל עד כאן לשונו. ואין דבריו מכוונים דהא לדברי הכל צריך לומר כשם שעקרת וכו' ולא הוי דברי יחיד אלא מה שאומר בשתייהן והשב לב עובדיהם לעבדך. ולענין מה שתמה למה פסק כיחיד יש לומר דמשום דמסתבר טעמיה. ועוד דת"ק לא קאמר אלא שאינו צריך לומר כן אבל אם רצה אומר ואין בכך כלום ורשב"א מצריך שיאמר כן ואם לא יאמר עביד דלא כרשב"א הילכך למימר עדיף דלא פליג אשום תנא. ועוד דמשמע בירושלמי דרבי יוחנן סבר כרשב"א דדרש כל זמן שאדם חי יש לו תקוה:

ו הַרְוֹאָה בְּתֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָשׁוּבָן מִבְּרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם מְצִיב גְּבוּל [ח] אֱלֹמָנָה. בְּחֶרְבָּנָן אֹמֵר בְּרוּךְ דַּיָּן הָאֱמֶת. הַרְוֹאָה קִבְרֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בְּדִין וְדָן אֶתְכֶם בְּדִין וְכִלְכַּל אֶתְכֶם בְּדִין וְהִמִּית אֶתְכֶם בְּדִין וְהוּא עֲתִיד לְהַקִּים אֶתְכֶם בְּדִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

כסף משנה **הרואה בתי ישראל וכו' עד דין האמת.** ברייתא שם (דף נ"ח): ופשטא דברייתא משמע דבבתי גדולי ועשירי ישראל קאמר מדאייתנין בגמרא בסמוך עובדא דעולא ורב חסדא דמטו אפיתחא דבי רב חנא בר נהילאי דהוה חריב. אבל מצאתי בהרי"ף הרואה בתי כנסיות ישראל וכתב ה"ר מנוח דוקא בא"י: **הרואה קברי ישראל וכו'.** שם ברייתא וסיומא דמר בריה דרבינא בגמרא דאמר דצ"ל ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם. וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל ורבינו נראה שגירסא אחרת היתה לו:

יא הַרְוֹאָה שֵׁשׁ מְאוֹת אֶלְף אָדָם כְּאֶחָד. אִם עֲפוּיִים הֵם אֹמֵר **(ירמיה נ"ב)** 'בוֹשָׁה אִמְכֶם מְאֹד חֲפָרָה יוֹלְדֶתְכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מְדַבֵּר צִיָּה וְעַרְבָּה'. וְאִם יִשְׂרָאֵל הֵם וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֹמֵר בְּרוּךְ

אֶתְּהָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּדֶד הָעוֹלָם חֲכַם הַרְזִים. הָרוּאָה מְחַכְמֵי
אֲמוֹת הָעוֹלָם אוֹמֵר בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּדֶד הָעוֹלָם שְׁנַתָּן
מְחַכְמָתוֹ לְבָשָׂר וְדָם. חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל מְבָרְךְ שְׁנַתָּן מְחַכְמָתוֹ
לִירָאִיו. מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר שְׁנַתָּן מְכַבֹּדוֹ וּמְגִבּוֹרָתוֹ לִירָאִיו.
מַלְכֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם מְבָרְךְ שְׁנַתָּן מְכַבֹּדוֹ לְבָשָׂר וְדָם :

כסף משנה הרואה ת"ר אלף וכו'. שם (דף נ"ח) אמר רב המנונא הרואה
אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עכו"ם אומר בושא אמכם
וכו' תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא: **ומה שכתב רבינו ובארץ
ישראל.** כתב ה"ר מנוח שלמד כן מדאיתא בגמרא בן זומא ראה אוכלוסא
בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים משמע דוקא בארץ ישראל עד כאן ולא
נהירא דאם כן נימא דוקא בהר הבית אלא ודאי אין משם ראייה כלל דמעשה
שהיה כך היה והוא הדין בחוץ לארץ. ואפשר שטעם רבינו מדאמר עולא אין
אוכלוסא בבבל כלומר שאף על פי שיראה ששים רבוא אין להם דין אוכלוסא
לברך עליהם. וקשה מדאיתא בגמרא בפרק הנזכר דרב חנינא בריה דרב איקא
בריך ארב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברוך חכם הרזים משום דהוו
חשיבי עליה כששים רבוא אע"ג דבבבל הוו, ואפשר דסבר רבינו דההיא פליגא
אדעולא ופסק כעולא דמיקל בברכות הוא: **הרואה מחכמי וכו' עד מכבודו
לבי"ו.** ברייתא שם [אלא שבגמרא שלפנינו איתא הגירסא אצל חכמי ישראל ברוך שנתן
מחכמתו ליראיו ואצל מלכי ישראל ברוך שחלק מכבודו ליראיו]:

ב הָרוּאָה אֶת הַכּוֹשֵׁי וְאֶת הַמְּשַׁנִּין בְּצוּרַת פְּנִיָּהּן או
בְּאִיבְרִיָּהֶם מְבָרְךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּדֶד הָעוֹלָם מְשַׁנֶּה אֶת
הַבְּרִיּוֹת. הָרוּאָה סוּמָא אוֹ קִטְעַ וּמְכָה שְׁחִין וּבוֹהֶקְנִין וְכִיּוּצָא
בְּהוֹן מְבָרְךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּדֶד הָעוֹלָם דִּין הָאֲמָת. וְאִם
נוֹלְדוּ כֵּן מִמְעֵי אֲמֹן מְבָרְךְ מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת. הָרוּאָה אֶת הַפִּיל
וְאֶת הַקּוֹף וְאֶת הַקִּיפּוֹף אוֹמֵר בְּרוּךְ מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת :

כסף משנה הרואה את הכושי וכו' עד דיין האמת. ברייתא שם ואותביה מינה
לריב"ל דאמר הרואה את הבוהקנין אומר משנה הבריות ופרקינן ל"ק הא
ממעיי אמו הא בתר דאתיליד ובוהקנין עניינו לינטיל"יושו כעדשים: **הרואה
את הפיל וכו' עד בעולמו.** ברייתא שם וקפוף פירש"י עוף שקורין וולטו"ר ויש
לו לסתות ולחיים כאדם:

יג הַרוּאָה בְּרִיּוֹת נְאוֹת וּמִתְקַנּוֹת בְּיֹתֵר וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת מְבָרָךְ שְׁפָכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. הַיּוֹצֵא לְשָׁדוֹת אוֹ [ט] לְגִנּוֹת בְּיֹמֵי נִיסּוֹן וְרָאָה אֵילָנוֹת פּוֹרְחוֹת וְנִצְנִיִּים עוֹלִים מְבָרָךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חָסַר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בּוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת וְנְאוֹת כְּדֵי לְהַנּוֹת בְּהֵן בְּנֵי אָדָם :

כסף משנה **היוצא בשדות וכו'.** פרק כיצד מברכין ברכות (מ"ג):

יד * על הַרוּחוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ בְּזַעַף [י] וְעַל הַבְּרָקִים וְעַל הַרְעָמִים וְעַל קוֹל הַהֶבְרָה שֶׁתִּשְׁמַע בְּאַרְץ כְּמוֹ רִיחֵים גְּדוֹלִים וְעַל הָאוּר שֶׁבְּאוּר שְׂיִרְאוּ כְּאֵלוֹ הֵם כּוֹכְבִים נוֹפְלִים וְרָצִים מִמְּקוֹם לְמִקּוֹם אוֹ כְּמוֹ כּוֹכְבִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם [כ] זָנָב עַל כֹּל אֶחָד מֵאֵלוֹ מְבָרָךְ בְּרוּךְ שֶׁכָּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מְלֵא עוֹלָם. וְאִם רָצָה מְבָרָךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית :

ההראב"ד **על הרוחות שנשבו עד ואם רצה מברך עושה בראשית.** כתב הראב"ד ז"ל בגמרא יש מברך תרתי עכ"ל:

כסף משנה **על הרוחות וכו'.** משנה שם (ברכות נ"ד) על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרוחות אומר ברוך שכתב מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול אימתי בזמן שרואה אותו לפרקים וזיקים מפרש רבינו אור שבאויר כאילו הם כוכבים וכו' וזועות היינו קול ההברה וכו' ובגמרא על ההרים וכו' אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית נינהו והא כתיב ברקים למטר עשה אמר אביי כרוך ותני כלומר לכולהו בחד בבא ועל כולם שתי ברכות הללו רבא אמר התם מברך תרתי שכתב מלא עולם ומעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא שכתב מלא עולם ליכא. ופירש"י על ההרים לא מצי לברוכי מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל אחד ואחד במקומו: **וכתבו** הרי"ף והרא"ש ז"ל מברך תרתי כלומר הי מינייהו דבעי מצי אמר וכך הם דברי רבינו ולאפוקי מהראב"ד שכתב בגמרא יש מברך תרתי עכ"ל שהוא סובר דתרתיה צריך לברך. ופסק רבינו כר' יהודה ותמה עליו הרמ"ך וי"ל שטעם רבינו מדאמרין בגמרא לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא אמר ר' יצחק עד שלשים יום וכיון ששאלו והשיבו אליביה אלמא הלכתא כוותיה. ועוד י"ל

שלא לחלוק בא אלא לפרש כאילו אמר אימתי הוא אומר על הימים מעשה בראשית כשאינו ים הגדול אבל על הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול וכן כתב הרא"ש בתשובה וכתב דים הגדול הוא ים אוקיינוס והוא הים שעוברים לארץ ישראל ולמצרים. וכתב רבינו גם בהרים וכו' דדוקא משלשים לשלשים יום בעי ברוכי דומיא דים הגדול והכי משמע בירושלמי אבל בזיקין וזועות וכו' אמרי' התם שאם הם מופסקים מברך על כל פעם ופעם :

טו על ההרים ועל הגבעות על הימים ועל המדברות ועל הנקרות אם ראה אחת מהן [ט] משלשים יום לשלשים יום מברך עושה בראשית. הרואה את הים הגדול משלשים יום לשלשים יום או יותר מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שעשה את הים הגדול :

טז הרואה קשת בענן מברך [מ] ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם זוכר הברית ונאמן [נ] בבריתו וקיים במאמרו. [ס] הרואה לבנה בחדושה מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם פועלי אמת ופעלתם צדק וללבנה אמר שתתחדש עטרה תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על כבוד מלכותו ועל כל מה שברא ברוך אתה יי' מחדש החדשים :

כסף משנה הרואה את הקשת וכו'. שם (דף נ"ט) מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא נאמן בבריתו וקיים במאמרו אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו : הרואה לבנה בחדושה וכו'. נוסח הברכה בסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ"ב) מימרא דרב יהודה :

יז וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ מְעֻמָּד. שְׁכַל הַמְבָרֵךְ עַל הַחֹדֶשׁ בְּזִמְנוֹ
כְּאֵלוֹ הַקָּבִיל פְּנֵי הַשְּׂכִינָה. אִם לֹא בֵרַךְ עָלֶיהָ בְּלִיל הָרֵאשׁוֹן
מְבָרֵךְ עָלֶיהָ עַד שְׁשָׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ עַד שֶׁתִּמְלֵא פְּגִימָתָהּ :

כסף משנה ומ"ש וצריך לברך ברכה זו מעומד. שם מימרא דאביי: ומ"ש
שכל המברך על החדש בזמנו וכו'. שם מימרא דרב אחא בר חנינא: אם לא
בירך עליה וכו'. שם (מ"א) אמר ר' יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד
שתתמלא פגימתה וכמה א"ר יעקב בר אידי א"ר יהודה עד ז' נהרדעי אמרי
עד י"ו ופסק רבינו כנהרדעי דרבים ניהו וכן פסק הרא"ש כלומר דבתר הכי
לא שייך לומר מחדש החדשים שהרי כבר נושנת היא: וכתב ה"ר מנוח עד ט"ז
ולא ט"ז בכלל שהרי אחר שעברו ט"ו יום נתמלא פגימתה והולכת הלוד
וחסור דהא קי"ל אין חדשה של לבנה פחות מכ"ט יום וחצי ותשצ"ג חלקים:

יח הַרְוָאָה אֶת עַת הַחֲמָה בְּיוֹם תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל תְּחִלַּת הַמַּחְזוֹר
שֶׁל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁהַתְּקוּפָה בְּתַחֲלַת לַיִל רְבִיעִי
כְּשֶׁרוּאָה אוֹתָהּ בְּיוֹם רְבִיעִי בְּבִקְרַם מְבָרֵךְ בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרָאשִׁית.
וְכֵן כְּשֶׁתַּחְזוֹר הַלְבָנָה לְתַחֲלַת מִזֵּל טָלָה בְּתַחֲלַת הַחֹדֶשׁ וְלֹא
תִהְיֶה נוֹטָה לֹא לְצָפוֹן וְלֹא לְדָרוֹם. וְכֵן כְּשֶׁיַּחְזוֹר כָּל כּוֹכָב וְכוֹכָב
מִחֲמַשֶּׁת הַכּוֹכָבִים הַנְּשֹׂאָרִים לְתַחֲלַת מִזֵּל טָלָה וְלֹא יִהְיֶה נוֹטָה
לֹא לְצָפוֹן וְלֹא לְדָרוֹם. וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְאֶה מִזֵּל טָלָה עוֹלָה
מִקְצֵה הַמַּזְרָח עַל כָּל אֶחָד מֵאלוֹ מְבָרֵךְ עוֹשֶׂה בְּרָאשִׁית :

כסף משנה הרואה את החמה וכו'. פרק הרואה (ברכות נ"ט): ת"ר הרואה
חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר
ברוך עושה מעשה בראשית ואימתו הוי אמר אביי כל כ"ח שנין והדר מחזור
ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלתא נגהי ארבעא ע"כ בגמרא ושאר
הברייתא פירשה רבינו ע"ד זו דלבנה בגבורתה היינו כשתחזור הלבנה לתחלת
מזל טלה וכו' וכוכבים במסילותם היינו וכן כשיחזרו כל כוכב וכו' ומזלות
כסדרן היינו וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה וכו' :

יט הָרוּאָה בְּתֵי עֲכוּ"ם בְּיָשׁוּבָן אוֹמֵר [\(משלי טו-כה\)](#) 'בֵּית גָּאִים יִסַּח יי'. בְּחֶרֶבְגָּן אוֹמֵר [\(תהילים צד-א\)](#) 'אַל נִקְמוֹת יְיָ אֵל נִקְמוֹת הוֹפִיעַ'. רָאָה קִבְּרֵי עֲכוּ"ם אוֹמֵר [\(ירמיה נ-ב\)](#) 'בוֹשָׁה אִמְכֶם מְאֹד' וְגו':

כסף משנה **הרואה בתי עכו"ם וכו'.** ברייתא שם (נ"ח:): ומשמע לי מדברי רבינו שהוא מפרש בתי עכו"ם בתי גדולי עכו"ם ועשיריהם דאי בתי עבודת כוכבים קאמר ברכה הוא דבעי ברוכי כמ"ש רבינו לעיל הרואה מקום שעובדים בו עכו"ם וכו' ואפשר לפרש ולומר לדעת רבינו שהוא מפרש בתי תפלת העכו"ם בלא עכו"ם: **ראה קברי עכו"ם וכו'.** ברייתא שם:

כ הַנִּכְנָס לְמֶרְחָץ אוֹמֵר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי שְׁתַּכְנִיסֵנִי לְשָׁלוֹם וְתוֹצִיאֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנִי מִזָּה וּמִכַּיּוֹצָא בְּזֶה לְעֵתִיד לָבוֹא. וְכַשֵּׁיִצֵּא מִן הַמֶּרְחָץ אוֹמֵר מוֹדָה אָנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי שֶׁהִצַּלְתָּנִי מִן הָאוּר וְכו':

כא הַנִּכְנָס לְהַקִּיז דָּם אוֹמֵר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי שְׂיֵהֵא עֶסֶק זֶה לִי לְרַפּוּאָה כִּי רוּפֵא חָנַם אֶתָּה. וְכַשֵּׁיִצֵּא אוֹמֵר בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוּפֵא חוֹלִים:

כסף משנה **הנכנס וכו' עד רופא חולים.** ברייתות ומימרי דאמוראי שם (ברכות דף ס'):

כב הַהוֹלֵךְ לְמֹד גָּרְנוֹ אוֹמֵר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי שְׁתַּשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדַי. הַתְּחִיל לְמֹד אוֹמֵר בְּרוּךְ הַשּׁוֹלַח בְּרָכָה בְּכָרִי זֶה. מְדַד וְאַחַר כֵּן בְּקֶשׁ רַחֲמִים הָרִי זוֹ תִּפְלֵת שְׂוֵא. וְכָל הַצּוֹעֵק לְשַׁעֲבֵר הָרִי זוֹ תִּפְלֵת שְׂוֵא:

כסף משנה **ההולך למוד גורנו וכו'.** פרק קמא דתענית ופרק המפקיד (מציעא מ"ב): **וכתב** הריטב"א פ"י ברכה שלימה בשם ומלכות ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומה ומעשרות שהבטיח הקדוש ברוך הוא בברכתו עליהם שנאמר והביאו את המעשר וגוי והריקותי לכם ברכה עד בלי די ועל כן תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקדוש ברוך הוא קיימת

ואין זו ברכה לבטלה עכ"ל: **וכל הצועק לשעבר וכו'.** משנה סוף פרק הרואה (ברכות נ"ד):

כג הנכנס לבית המדרש אומר יהי רצון מלפניך יי אלהי שלא אפשל בדבר הלכה שלא אמר על טהור טמא ועל טמא טהור ולא על מתר אסור ולא על אסור מתר ולא אפשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ואל יפשלו חברי ואשמח בהם:

כד וביציאתו מבית המדרש אומר מודה אני לפניך יי אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלין אני עמל לדברי תורה ומקבל שכר והם עמלין ואין מקבלין שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת:

כסוף משנה (כג-כד) הנכנס לבית המדרש וכו' עד לבאר שחת. משנה וברייתא פרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ח):

כה הנכנס לכרך אומר יהי רצון מלפניך יי אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום. ואם נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך יי אלהי שהכנסתני לשלום. וכשיבקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך יי אלהי שתוציאני מכרך זה לשלום. ואם יצא בשלום אומר מודה אני לפניך יי אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך:

כסוף משנה הנכנס לכרך וכו' עד סוף הפרק. משנה וברייתא פרק הרואה (שם דף נ"ד):

כו כללו של דבר לעולם יצעק אדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר ויודה וישבח כפי כחו. וכל

המְרַבֵּה לְהוֹדוֹת אֶת יְיָ וּלְשַׁבְּחוֹ תְּמִיד הָרִי זֶה מְשַׁבַּח:

הלכות ברכות - פרק אחד עשר

א כָּל הַבְּרָכוֹת כֵּלָּן פּוֹתֵחַ בָּהֶם בְּבִרּוּךְ וְחוֹתֵם בָּהֶם בְּבִרּוּךְ חוּץ מִבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע וּבְרָכָה הַסְּמוּכָה לְחִבְרָתָהּ וּבְרַכַּת הַפְּרוֹת וְהַדּוּמָה לָּהּ וּבְרַכַּת עֲשֵׂית הַמְּצוֹת. וּמֵאֵלוֹ הַבְּרָכוֹת שְׁאֵמְרָנוּ שֶׁהֵן דְּרָךְ שְׁבַח וְהוֹדָיָה יֵשׁ מֵהֵן פּוֹתֵחַ בְּבִרּוּךְ וְאֵינוֹ חוֹתֵם בְּבִרּוּךְ. וְיֵשׁ מֵהֵן שֶׁהוּא חוֹתֵם בְּבִרּוּךְ וְאֵינוֹ פּוֹתֵחַ בְּבִרּוּךְ, אֲלָא מְעַט מִבְּרַכַּת הַמְּצוֹת כְּגוֹן בְּרַכַּת סֵפֶר תּוֹרָה וְרוּאָה קַבְרֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵלוֹ שֶׁהֵן דְּרָךְ שְׁבַח וְהוֹדָיָה. אָבָל שְׁאֵר בְּרָכוֹת הַמְּצוֹת כֵּלָּן פּוֹתֵחַ בָּהֶן בְּבִרּוּךְ וְאֵינוֹ חוֹתֵם:

ההראב"ד כל הברכות כו' עד כגון ברכת ס"ת. כתב הראב"ד ז"ל ומה חסרה לו זו המדה ולא מצא ממנה אלא מעט והנה קידוש והבדלה שהן שבח והודאה ופותח וחותם בברוך אלא שאין הדבר תלוי אלא במטבע ארוך לפי מה שיש בה להאריך האריכוה וחתמוה עכ"ל:

כסף משנה כל הברכות כולן וכו'. מצאתי נוסחא ישנה שכתוב בה אלא מעט מברכת המצות כגון ברכת ספר תורה ורואה קברי ישראל מאלו שהם דרך שבח והודאה עד כאן וכן כתוב בדפוס וינציאה. וביאור הלשון כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בברוך חוץ מברכה אחרונה של ק"ש וברכה הסמוכה לחבירתה ואעפ"י ששתי מינין אלו ענין אחד להם מנאם כשתים משום דברכה הסמוכה לחבירתה היינו סמוכה לה ממש וה"ה לברכה אחרונה של הלל אלא שרבינו חדא מינייהו נקט וברכת הפירות והדומה לה וברכת עשיית המצות ואלו שאמרנו שאין פותחות וחותמות יש מהם פותח ואינו חותם וכו' והכלל הזה צודק בכל אלו הברכות אלא במעט מברכת המצות כגון ברכת ספר תורה שפותח וחותם ומהברכות שהם דרך שבח והודאה רואה קברי ישראל, וה"ה לקידוש והבדלה אלא חדא מינייהו נקט אבל שאר המצות כולן חוץ מברכת ספר תורה הכלל הזה צודק בהם שפותח ואינו חותם: **כתב**

הראב"ד ומה חסרה לו המדה וכו' האריכוה וחתמוה עכ"ל. ומה שהוקשה לו והנה קידוש והבדלה כבר ישבתי דחדא מינייהו נקט. ומה שכתב אלא שאין הדבר תלוי אלא במטבע ארוך אינה טענה על רבינו שלא בא רבינו ליתן טעם לדבר אלא להודיענו כללי הדברים :

ב יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדף עד שיעשה אותה כגון תפלין וספה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה. לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכן בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכן כל ימיו באהל או בספינה ישב. וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה. וכל מצות עשה שבין אדם למקום בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה מברך עליה קדם לעשייתה :

כסף משנה וכל מצות עשה שבין אדם למקום וכו'. פ"ק דפסחים (דף ז' ע"א וב') אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן כלומר קודם עשייתן ודקדק רבינו לכתוב שבין אדם למקום לומר דבמצות שבין אדם לחבירו כגון עשיית צדקה וכדומה אין מברכין עליהן :

ג וכן כל המצות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגלה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה. בין מצות שאינן חובה כגון ערוב ונטילת ידים. מברך על הכל קדם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות. והיכן צונו בתורה. שכתוב בה [\(דברים יז-יא\)](#) 'אשר יאמרו לך תעשה'. נמצא ענין הדברים והצען כך הוא. אשר קדשנו במצותיו שצוה בהן לשמע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה או לקרות את המגלה. וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים :

כסף משנה והיכן צונו בתורה וכו'. בפי' במה מדליקין (שבת דף כ"ג) מאי מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. וכתב רבינו טעמו של רב אויא שהוא נראה יותר ועוד דאמרינן בברכות פ' מי שמתו (י"ט) :

כל מילתא דרבנן אסמכוה אלאו דלא תסור אלמא כרב אויא קיימא לן. וכתב רבינו אשר יאמרו לך תעשה שהוא בלשון עשה וכתוב בפסוק עצמו:

ד ולמה אין מברכין על נטילת ידים באחרונה. מפני שלא חיבו בדבר זה אלא מפני הסכנה ודברים שהם משום סכנה אין מברכין עליהם. הא למה זה דומה למי שסגן את המים ואחר כך שתה בלילה מפני סכנת עלוקה שאינו מברך וצונו לסגן את המים. וכן כל פיוצא בזה:

כסף משנה ולמה אין מברכין וכו'. כן כתב רבינו יונה בסוף פרק אלו דברים בשם ר"ע שאין מברכין עליהם כלל:

ה העושה מצוה ולא בריך. אם מצוה שעדין עשיתה קימת מברך אחר עשייה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך. כיצד. הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפלין או שישב בסכה ולא בריך תחלה חוזר ומברך אחר שנתעטף אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. וכן מברך אחר שלבש להניח תפלין. ואחר שישב לישב בסכה. וכן כל פיוצא באלו:

ו אבל אם שחט בלא ברכה אינו חוזר אחר שחיטה ומברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה. וכן אם כסה הדם בלא ברכה או הפריש תרומה ומעשרות או שטבל ולא בריך אינו חוזר ומברך אחר עשייה. וכן כל פיוצא בזה:

ז אין לך מצוה שמברכין אחר עשייתה אלא [א] טבילת הגר בלבד שאינו יכול לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו שעדין לא נתקדש ולא נצטוה עד שיטבל. לפיכך אחר שיטבל מברך על הטבילה מפני שהיה דחוי מעקרו ולא היה ראוי לברך:

כסף משנה אין לך מצוה שמברכין אחר עשייתה אלא טבילת הגר בלבד וכו'. פרקא קמא דפסחים (דף ז'): גבי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות

מברך עליהם עובר לעשייתן כו' עד חוץ מן הטבילה מאי טעמא דאכתי גברא לא חזי. וכתב הר"י ומפרשי לה רבנן דבטבילת גר בלבד אמרינן אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואחר כך טובלין: **ומה שכתב מפני שהיה דחוי מעיקרו.** כלומר דאילו היה ראוי מעיקרו והדר נדחה אינו חוזר ונראה דהכי אמרינן בסוף פרק שלשה שאכלו (ברכות דף נ"א) בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושכח ולא בירך מהו שיחזור ויברך א"ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הילכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה בעלייתו הוא אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי:

ח כָּל מִצְוָה שֶׁעָשִׂיתָּהּ הִיא גִּמְרַ חַיּוּבָהּ מִבְּרַךְ בְּשַׁעַת עֲשִׂיהָ. וְכָל מִצְוָה שֶׁיֵּשׁ אַחַר עֲשִׂיתָּהּ צְוּי אַחַר אֵינוֹ מִבְּרַךְ אֶלָּא בְּשַׁעַת שְׁעוֹשָׁהּ הַצְּוּי הָאֲחֵרוֹן. כִּי צַד. הָעוֹשֶׂה סִכָּה אוֹ לוּלָב אוֹ שׁוֹפָר אוֹ צִיצִית אוֹ תְּפִלִּין אוֹ מְזוּזָה אֵינוֹ מִבְּרַךְ בְּשַׁעַת עֲשִׂיהָ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת סִכָּה אוֹ לוּלָב אוֹ לְכַתֵּב תְּפִלִּין מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ אַחַר עֲשִׂיתָּהּ צְוּי אַחַר. וְאֵימְתִי מִבְּרַךְ בְּשַׁעַת שֶׁיֵּשֵׁב בְּסִכָּה אוֹ כְּשִׁינְעֵנֵעַ הַלוּלָב אוֹ כְּשִׁישָׁמַע קוֹל הַשׁוֹפָר אוֹ כְּשִׁיתַּעֲטֹף בְּצִיצִית וּבְשַׁעַת לְבִישׁת תְּפִלִּין וּבְשַׁעַת קְבִיעַת מְזוּזָה. אֲבָל אִם עָשָׂה מַעֲקָה מִבְּרַךְ בְּשַׁעַת עֲשִׂיהָ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲקָה. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזָה:

כסוף משנה כל מצוה שעשייתה וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב):

ט כָּל מִצְוָה ^[ב] שֶׁהִיא מְזַמֵּן לְזַמֵּן כְּגוֹן שׁוֹפָר וְסִכָּה וְלוּלָב וּמִקְרָא מְגֵלָה וְגַר חֲנֻכָּה. וְכֵן כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁהִיא קִנְיָן לוֹ כְּגוֹן צִיצִית וְתְּפִלִּין וּמְזוּזָה וּמַעֲקָה. וְכֵן מִצְוָה שֶׁאֵינָה תְּדִירָה וְאֵינָה מְצוּיָה בְּכָל עֵת שֶׁהָרִי הִיא דּוֹמָה לְמִצְוָה שֶׁהִיא מְזַמֵּן לְזַמֵּן כְּגוֹן מִילַת בְּנוֹ וּפְדִיּוֹן הַבֵּן, מִבְּרַךְ עָלֶיהָ בְּשַׁעַת ^[ג] עֲשִׂיתָּהּ שֶׁהִחֲיֵנוּ. וְאִם לֹא בִּירַךְ עַל סִכָּה וְלוּלָב וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁהִחֲיֵנוּ

בְּשַׁעַת עֲשִׂיַּה מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן שֶׁחֲחִינּוּ בְּשַׁעַה שְׂיֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּהֶן.
וְכֵן כָּל פְּיֹצֵא בְּהֶן :

כסף משנה כל מצוה שהיא מזמן וכו'. לפי שראה רבינו קצת מצות שמברכין עליהן שהחיינו וקצתן שאין מברכין בא ליתן טעם בדבר דכל מידי דמזמן לזמן קא אתי או שאינו מצוי בכל עת דדמי למצוה הבאה מזמן לזמן וכן כל מצוה שהיא קנין לו בכל אלו מברך שהחיינו וסוכה ולולב מפורשים בברייתא בפרק לולב וערבה (סוכה מ"ו) שמברכין עליהם שהחיינו וציצית ותפילין בתוספתא דברכות פרק אחרון ומקרא מגילה מפורש בריש הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"א) ונר חנוכה מפורש פרק במה מדליקין (שבת דף כ"ג) ומילה יתבאר פרק ג' מהלכות מילה אך שופר ומזוזה ומעקה יליף להו מהני :

2 אֶחָד הָעוֹשֶׂה מְצוּה לְעַצְמוֹ וְאֶחָד הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְאַחֵרִים
מְבָרֵךְ קִדְּם עֲשִׂיתָהּ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת. אָבֵל
אֵינוֹ מְבָרֵךְ שֶׁחֲחִינּוּ אֵלָּא עַל מְצוּה שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְעַצְמוֹ. הֵיוּ
לְפָנָיו מִצְוֹת הָרֶבֶה אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל
הַמִּצְוֹת אֵלָּא מְבָרֵךְ עַל כָּל [ד] אַחַת וְאַחַת בְּפָנָיו עֲצָמָה :

כסף משנה אחד העושה מצוה לעצמו וכו' אקב"ו לעשות. כלומר אינו מבחין עתה בין אם מברך בלמ"ד או בעל אלא כוונת רבינו שמברך על העשייה אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו ולמד כן מדתניא בסוף פרק לולב וערבה (סוכה מ"ו) העושה לולב או סוכה לעצמו מברך שהחיינו משמע דדוקא בעושה לעצמו הוא דמברך שהחיינו אבל לא העושה אותה לאחרים : כתב הרמ"ך אבל אינו מברך שהחיינו אלא על המצוה שעושה נראה מדבריו שהמקדש בבית אחד להוציא הנשים אינו מברך שהחיינו. ומנהגנו לברך וכן ראוי לעשות דכיון דחובה היא לאשה לברך אותה ברכה מברך אותה בעבורה וחשבינן נמי שמברכת היא דשומע כעונה עכ"ל. ומ"ש וכן ראוי לעשות וכו' דבר פשוט הוא וגם רבינו יסבור כן : היו לפניו מצות הרבה וכו'. פרק לולב וערבה ת"ר היו לפניו מצות הרבה אומר אקב"ו על המצות ר' יהודה אומר מברך על כל אחת בפני עצמה אמר ר' זירא הלכה כר' יהודה ומפרש התם טעמא משום דכתיב ברוך ה' יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו :

יא כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה בֵּין שְׁהִיְתָה חוֹבָה עָלָיו בֵּין שְׁאִינָה חוֹבָה עָלָיו אִם עָשָׂה ^[ה] אוֹתָהּ לְעַצְמוֹ מְבָרֵךְ לַעֲשׂוֹת. עָשָׂה אוֹתָהּ לְאַחֲרִים מְבָרֵךְ עַל ^[ו] הָעֲשִׂיָּה :

יב כִּי־צַד. לְבַשׁ תְּפִלִּין מְבָרֵךְ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין. נִתְעַטֵּף בְּצִיצִית מְבָרֵךְ לְהִתְעַטֵּף. יָשָׁב בְּסֶפֶה מְבָרֵךְ לִישֵׁב בְּסֶפֶה. וְכֵן הוּא מְבָרֵךְ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְלִגְמֹר אֶת הַהֶלֶל. וְכֵן אִם קָבַע מְזוּזָה לְבֵיתוֹ מְבָרֵךְ לְקַבֵּעַ מְזוּזָה. עָשָׂה מַעֲקָה לְגִגּוֹ מְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲקָה. הִפְרִישׁ תְּרוּמָה לְעַצְמוֹ מְבָרֵךְ לְהִפְרִישׁ. מָל אֶת בְּנוֹ מְבָרֵךְ לְמוֹל אֶת הַבֵּן. שָׁחַט פְּסָחוֹ וְחִגְּגָתוֹ מְבָרֵךְ לְשַׁחֵט :

יג אָבֵל אִם קָבַע מְזוּזָה לְאַחֲרִים מְבָרֵךְ עַל קְבִיעַת מְזוּזָה. עָשָׂה לָהֶם מַעֲקָה מְבָרֵךְ עַל עֲשִׂיַת מַעֲקָה. הִפְרִישׁ לָהֶם תְּרוּמָה מְבָרֵךְ עַל הִפְרִישַׁת תְּרוּמָה. מָל אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ מְבָרֵךְ עַל הַמִּילָה. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּאֵלוֹ :

יד עָשָׂה הַמִּצְוָה לוֹ וְלְאַחֲרִים כְּאֶחָד אִם הִיְתָה מִצְוָה שְׁאִינָה חוֹבָה מְבָרֵךְ עַל הָעֲשִׂיָּה. לְפִיכֶךָ הוּא מְבָרֵךְ עַל מִצְוֹת יְעֻבָּד. הִיְתָה חוֹבָה וְנִתְפָּוֶן לְהוֹצִיא עַצְמוֹ מִיַּד חוֹבָה וְלְהוֹצִיא אַחֲרָיו מְבָרֵךְ לַעֲשׂוֹת. לְפִיכֶךָ הוּא מְבָרֵךְ לְשִׁמְעַ קוֹל שׁוֹפָר :

כסף משנה (יא-יד) כל העושה מצוה וכו'. רבינו בא לתת טעם למה קצת מצות אנו מברכין עליהן בעל וקצתן אנו מברכין עליהן בלמ"ד וכלל דבריו דלברך בלמ"ד בעינן שיעשה אותה לעצמו ושתהיה הברכה קודם עשיית המצוה אבל אם מברך אחר עשייתה כביעור החמץ שאחר שגמר בלבו לבטל נעשית המצוה וכן לולב מדאגביה נפק ביה כמוזכר פרק קמא דפסחים (דף ז') וכן אם סח בין תפילין של יד לשל ראש מברך על מצות תפילין מפני שכבר נעשית מצות תפילין של יד וכן על ספירת העומר מפני שכבר קרב העומר ואנו מונים ממנו ולא מונים לו תקנוה בעל וכן ברכת על דברי תורה לפי שבכל יום ובכל שעה אנו מצווים ללמוד וא"כ קודם שעה זו נצטוו ללמוד תקנוה בעל.

וזה הכלל הוא בברכת מצות שהם חובה אבל בברכה של מצות שאינן חובה כנט"י ושחיטה דלא ליכול ולא יטול ידיו או לא ישחוט אינו מברך בלמ"ד להורות שאינה חובה והאי טעמא סגי נמי לעירוב דמצוה שאינה חובה דלא יערב ולא יוציא מביתו מאומה אלא לפי שמצא בו טעם אחר כתבו שעירוב לא שייך ביה עשאו לעצמו לבדו אלא לו ולאחרים וכן אינה חובה. ואפשר שכתב אותו טעם בעירוב לומר דמשום דכשעשה דברי הרשות לו ולאחרים אינו מברך אלא בעל לא רצו חכמים לשנות הברכה אפילו כשעושה אותם לעצמו כיון שאינן מצוות של חובה ואפילו שנטילה עושה אותה לעצמו לא רצו חכמים לחלק במצות שאינן חובה בין קצתם לקצתם. אך קשה שכתב בתחלת דבריו בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו אם עשה אותה לעצמו מברך לעשות לכך י"ל דתלתא גווני נינהו חובה ואינה חובה ודבר הרשות ונט"י ושחיטה הם דברי הרשות שהרי אפשר לו שלא לאכול בשר ולא דבר שיצטרך נטילת ידים אלא פירות או ירקות אבל עירוב אע"פ שאינו חובה מצוה עליו לעשות עירוב שמא ישכח ויוציא ולא תיקשי לרבינו מעל הטבילה דמילתא דרשות היא לא ליטבל ולא ליטהר ואע"ג דחייב אדם לטהר עצמו ברגל לאו חיוב גמור הוא א"נ דלא רצו חכמים לשנות הברכה שלש פעמים בשנה מבכל השנה, וטבילת גר דמצוה היא כבר נתבאר טעמא משום דמברך אותה אחר עשייתה. אך קשה ממקרא מגילה ואכילת מצה ומרור ובשר הפסח שהוא מברך עליהם בעל. ועל מה שכתב רבינו מל את בן חבירו מברך על המילה הקשה הר"ן דאליבא דמאן דאמר לבער איתמר הכי אבל למאן דאמר על ביעור אבי הבן נמי מברך על המילה וכתב הר"ן כן לפי שהוא ז"ל מפרש דכל הני מיתבי שאכתוב בסמוך הם למ"ד לבער וסייעתא למאן דאמר על ביעור ולשון הגמרא (פסחים דף ז' ע"א וע"ב) אמר רב יהודה הבודק צריך שיברך מאי מברך רב פפי אמר לבער חמץ ורב פפא אמר על ביעור בלבער כ"ע לא פליגי דודאי להבא משמע כי פליגי בעל ביעור מר סבר מעיקרא משמע ומר סבר להבא משמע מיתבי אקב"ו על המילה היכי נימא למול לא סגיא דלאו איהו מהיל אבי הבן מאי איכא למימר אין הכי נמי. מיתבי אקב"ו על השחיטה התם נמי היכי נימא לשחוט לא סגיא דלאו איהו שחיט פסח וקדשים מאי איכא למימר אין ה"נ מיתבי נטל לולב לצאת אומר על נטילת לולב שאני התם דמעידנא דאגבהיה נפיק ביה והלכתא על ביעור חמץ. ורבינו אפשר שמפרש דמאן דאמר לבער פירושו אף לבער דעל נמי להבא משמע ואין לשון בברכה שיוורה על העבר ומאן דאמר על ביעור פירושו דוקא על ביעור דלשון על משמע שכבר נעשה המצוה והכא נמי משעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק ואותביה למאן דאמר על ביעור מעל המילה דבשלמא למאן דאמר לבער כך לי לברך בלמ"ד כמו לברך בעל דעל נמי להבא משמע אלא למאן דאמר דעל מורה על העבר בשחיטה ומילה ולולב מאי עבר

איכא דליברוך עלייהו בעל ומשני דבשחיטה ומילה הוי טעמא משום דלא סגי דלאו איהו מהיל ושחיט בתמיה כלומר מילה אחר הוא המצווה בה דהיינו האב ושחיטה אינו מצווה עליה וכיון שזה אינו מצווה עליהן אלא שמוציא אחרים ידי חובתן תיקנו בעל לעשות היכרא בין בשמוציא עצמו לכשמוציא אחרים ופריך ממל את בנו ושוחט פסחו דהוה משמע ליה דמברכי נמי בעל ומשני דאה"נ דבלמ"ד מברכי ובלולב תירץ דהכא במאי עסקינן כשנטלו כבר דהוי עבר. ואסיקנא והלכתא על ביעור כלומר דשאני לן בין לבער לעל ביעור דלבער הוי להבא ועל ביעור לשעבר וכיון שכן למדנו דכל היכא דהוי לשעבר א"נ שעושה אותה לאחרים אעפ"י שהיא להבא מברך עליה בעל וכשעושה אותה לעצמו והיא להבא מברך בלמ"ד ולכן המל את בנו מברך למול את הבן וכמו שכתב רבינו. א"נ דרבינו מפרש דמעיקרא הוה ס"ל לגמרא כרב פפא ולהכי אקשי לרב פפי ממילה שחיטה ולולב והוה בדעתיה נמי לאקשויי ליה מברכות טובא מצה מרור תורה ספירת העומר וזולתן אבל מכיון דתריץ גמרא דבלולב מברכי בעל אף לרב פפי מטעמא דכיון דאגבהיה וכו' הא ודאי דמהך תירוצא שמעינן דבכולהו מילי דדמו ללולב דכיון דחשב או הגביה נעשית המצוה שפיר מברכים בעל אף לרב פפי ולהכי לא הדר אקשיה משום ברכה אחרת דכי פסק והלכתא על ביעור לא כרב פפא הוא אלא ככ"ע ומיהו עיקר חדוש לרב פפי הוא מטעם דכיון דאגבהיה דלרב פפא [היכא] דלא הוי טעמא נמי ס"ל בעל. ויש ללמוד דס"ל כשיטה זו מדכתב בסוף פרק זה וכך הוא מברך על ביעור חמץ וכו' עד כמו שיתבאר במקומו :

טו * נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שפיון שהגביהו יצא ידי חובתו. אבל אם בריך קדם שיטל מברך לטל לולב כמו לישב בספה. מכאן אתה למד שהמברך אחר שעשה מברך על העשיה. אבל נטילת ידים ושחיטה הואיל ובדברי הרשות הן אפלו שחט לעצמו מברך על השחיטה ועל פסוי הדם ועל נטילת ידים. * וכך הוא מברך על בעור חמץ בין שפדק לעצמו בין שפדק לאחרים שמשעה שגמר בלבן לבטל נעשית מצות הבעור קדם שיפדק כמו שיתבאר במקומו :

ההראב"ד נטל את הלולב כו' עד מברך על העשייה. כתב הראב"ד ז"ל הנה לדבריו אם שכח בעטיפת ציצית או בהנחת תפילין ולא בירך תחלה כשיזכור ויברך מברך על עטיפת ציצית ועל הנחת תפילין ואינו כן שהרי מצותו כל היום לפניו אבל נטילת לולב כיון שהגביהו נפטר ממנו כל היום וכן הוא מברך על

ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים שמשגמר בלבו נעשית מצות ביעור עכ"ל: **וכך הוא מברך על ביעור חמץ כו'.** כתב הראב"ד ז"ל קשה לי על מקרא מגילה ואם יאמר כל מצוה שהיא מדבריהם אומר על שהיא כעין רשות קשיא לי נר חנוכה ואולי מפני שאין לה קצבה שמהדרין מוסיפין וכן המהדרין מן המהדרין יותר. א"נ מפני שזו הברכה הוקבעה על הנרות שבמקדש שהן של תורה לפיכך עשאוהו כשל תורה. ובין כך ובין כך קשיא לי על אכילת מצה ועל אכילת מרור. ועוד שיש תימה איך לא הקשה אותם בגמרא למ"ד לבער ומסתברא דלאכול אמרינן בהני ורמיזן הכי בגמרא דאמר מברך ב"פ האדמה ולאכול מרור עכ"ל:

כסף משנה כתב הראב"ד הנה לדבריו וכו' נפטר ממנו כל היום עכ"ל. דעת הראב"ד ז"ל דכשאמרו בגמרא דלולב משום דכיון דאגבהיה נפק ביה מברך על נטילת לולב דוקא בלולב אמרו שכיון שהגביהו נפטר ממנו כל היום ומשום הכי מברך עליו בעל אבל ציצית ותפילין שמצותן להניחן עליו כל היום אפילו אחר שלבש ונתעטף מברך בלמ"ד ודעת רבינו דלא שנא ואין בזה הכרע. ובמ"ע הפליג דעת הראב"ד לדברים אחרים: **כתב הראב"ד** וכך הוא מברך וכו'. א"א קשיא לי וכו' ולאכול מרור עכ"ל: **וכתב בעל מ"ע** ואני אומר הנני משיב על ראשון וכו' ואיני מבין דבריו שרבינו בתשובתו לחכמי לוניל לא הזכיר במקרא מגילה ונר חנוכה אלא שהם דרבנן. וזה דבר פשוט ומה צורך להביא ראיה מתשובתו ועוד שאפילו שהם מדרבנן חובה נינהו לקרות מגילה ולהדליק נר של חנוכה וכבר כתב רבינו שדבר שהוא חובה אפילו נתכוון להוציא גם לאחרים מברך בלמ"ד ועירוב שכתב רבינו שאינו חובה היינו משום שאילו היה ידוע לנו שלא היה שוכח והיה מוציא מביתו דבר לא היינו מצריכין אותו עירוב והיאך רצה בעל מ"ע להשוות מגילה ונר חנוכה לעירוב. וע"ק על בעל מ"ע שכתב שמצה ומרור מצותן בחבורה ולפיכך מברך בעל וקשה דהא ודאי חובה נינהו וכתב רבינו היתה חובה ונתכוון להוציא עצמו מידי חובה ולהוציא אחרים מברך לעשות: **ויש שואלים** היאך כתב רבינו בפ"ז מהלכות לולב מברך תחלה על נטילת לולב והרי כתב כאן שאם בירך קודם שיטול מברך ליטול לולב והתם כשלא נטלו עדיין עסקינן שכך כתב וכשהוא נוטלן לצאת בהם מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן וכו' ואח"כ נוטל האגודה הזאת וכו'. וי"ל ששם אינו מקפיד על נוסח הברכה אלא כוונתו לומר שמברך על הלולב ואינו מברך על שאר המינין ולשונו מוכיח כך שכך כתב וכשהוא נוטלן לצאת בהן מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולם סמוכים לו:

טז * כל דבר שהיא מנהג אף על פי שפנהג נביאים הוא כגון נטילת ערבה בשביעי של חג ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון

קְרִיאַת הַלֵּל בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁל פֶּסַח אִין מְבָרְכִין עֲלָיו. וְכֵן כָּל דְּבַר שֶׁיִּסְתַּפֵּק לָךְ אִם טָעוּן בְּרָכָה אִם לֹא עוֹשִׂין אוֹתוֹ בְּלֹא בְרָכָה. וְלַעוֹלָם יִזְהַר אָדָם בְּבְרָכָה שְׂאִינָה צְרִיכָה וַיִּרְבֶּה בְּבְרָכוֹת הַצְּרִיכוֹת. וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהילים קמה-ב) 'בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָ':

ההראב"ד כל דבר שהוא כו'. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שלא אמרו אלא על חולו של פסח בלבד אבל על של ראש חדש בברכה תקנוהו כדי לפרסמו שהוא ר"ח, ואנו מנהגנו לברך בכולן ואין לנו ללמוד מערבה לפי שאין בה לא שבח ולא הודאה בנטילתה ומה צורך בברכה אבל קריאת ההלל בימים המקודשים וקרוב מוסף בהם אם תקנו בהן ההלל משום היכר לקדושתן יפה עשו וצריך ברכה עכ"ל:

כסף משנה כל דבר שהוא מנהג אף ע"פ שמנהג וכו'. בפרק לולב וערבה (סוכה מ"ד) גרסינן אמר איבו הוה קאימנא קמיה דר' אליעזר ב"ר צדוק ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה שקיל חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים ואמנהגא לא מברכינן וסובר רבינו דכל שכן לשאר מנהגים שאינן מנהג נביאים שאין מברכין עליהן ומשום הכי בר"ח אין מברכין על ההלל דהא מנהג הוא כדאמרינן בפרק בתרא דתענית (דף כ"ח:) דרב איקלע לבבל בר"ח חזנהו דהוו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו כיון דחזנהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם. ודעת רבינו להשוות חולו של מועד של פסח לראש חדש והרמב"ן חילק ביניהם ואמר דבחולו של פסח כיון דאיקרו מועד מחייבינן למיקרי הלל בדילוג ולברך וגם הראב"ד מחלק ביניהם אבל ר"ת כתב דבר"ח נמי מברכין דאם איתא דלא מברכין מאי קאמר כיון דשמעינהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם וכי לא היה לו להכיר אי משום מנהג קרו ליה לא הוו מברכי ואין לומר דלא בא בתחלת קריאת ההלל דאי הכי הוה למימר רב איקלע לבי כנישתא. והא דאמרינן בסוכה דאמנהג לא מברכין היינו דוקא במנהג דערבה דלא הוי אלא מנהג טלטול בעלמא. ונ"ל לדעת רבינו שלא בא בתחלת קריאת ההלל והא דלא אמר איקלע לבי כנישתא משום דהוה משמע שכבר היה זמן שהיה בבבל ולא נכנס לבית הכנסת ואין הדבר כן לכך אמר איקלע לבבל ונכנס לבית הכנסת מיד ומצאן קורין את ההלל ולא ידע אי ברכו עליו אי לאו ואפילו נאמר שהיה שם מתחלה ולא ברכו עליו מ"מ סבר לאפסוקינהו מפני שחשש שאם יקראוהו שלם יבאו לברך עליו לאחריו כיון שאין היכר בין הלל דר"ח ליום שגומרים בו את ההלל וכיון דחזנהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם כלומר הרי הם יודעים דמשום מנהג הוא דקרו והרי הם עושים לו היכר ולא אתו למטעי לברוכי עליה. ועוד הביא ר"ת

ראיה לדבריו וכתבה רבינו נסים בפרק לולב וערבה ודחאה ודברי מגיד משנה בזה בפרק שלישי מהלכות מגילה: **וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמר אלא על חולו של פסח בלבד וכו' וצריך ברכה עכ"ל**. דעתו ז"ל בראש חדש כר"ת ולכן מברכין עליו לפרסם שהוא ראש חדש אבל בחולו של פסח דלא שייך האי טעמא אין מברכין עליו כיון שאינו מועד גמור: **וכן כל דבר שישתפק לך אם טעון ברכה אם לאו וכו'**. כן כתב הרא"ש בפרק מי שמתו בשם השאלתות וטעמא דמסתבר הוא דהוי ספק עובר על לא תשא. ועל מה שכתב רבינו כל **דבר שישתפק לך אם טעון ברכה אם לאו עושים אותו בלא ברכה** קשה שהרי כתב רבינו פרק ב' מהלכות קריאת שמע ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפנייה ולאחריה והרי מספק הוא חוזר וקורא ולמה הוא חוזר ומברך. ויש לומר שכשהדבר עשייתו מחוייבת אעפ"י שהוא ספק כגון ספק קרא קריאת שמע כיון דקיימא לן ספיקא דאורייתא לחומרא ומחוייב הוא לקרות הילכך מברך לפנייה ולאחריה כאילו ודאי לא קרא אבל כשמן הדין לא היה חייב לחזור ולעשות המצוה ההיא אלא שתקנת חכמים היא כגון דמאי שמן הדין אינו חייב לעשר משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם אלא שחכמים החמירו לחייבו לעשר וכן יום טוב שני לדין דבקיאין בקביעא דירחא אלא דשלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם כדאיתא בפרק קמא דיום טוב (דף ד:): וכיון דמדינא אין בהם איסור א"כ הם ספק דרבנן ולא בעי ברוכי, וכן על יום טוב שני לא הוה בעי לברוכי אם לא מפני שלא יזלזלו בו כדאיתא בפרק ב"מ (שבת כ"ג). ומה שיש לדקדק עוד בזה כתבתי בפ"ב מהלכות ק"ש בשם הרשב"א ז"ל: **סליק הלכות ברכות בס"ד**

בְּרָכוֹת

הַלְכוֹת

סְלִיק

הלכות מילה

מְצוֹת עֲשֵׂה אַחַת. וְהִיא לְמוֹל הַזְּכָרִים בְּיוֹם שְׁמִינִי. וּבְאוֹר
מְצוֹה זו בְּפָרְקִים אֵלּוּ:

הלכות מילה - פרק ראשון

א מילה [א] מצות עשה שחייבין עליה כרת שנאמר [\(בראשית יז-יד\)](#) 'וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה'. ומצוה על האב למול את בנו ועל הרב למול את עבדיו [\(בראשית יז-יב\)](#) 'יליד בית ומקנת כסף'. עבר האב או האדון ולא מל אותן בטל מצות עשה ואינו חייב כרת שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו. ובית דין מצוים למול אותו הבהן או העבד בזמנו ולא יניחו ערל בישראל ולא בעבדיהו :

ב אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שבת דין מלין אותו בעל כרחו. נתעלם מבית דין ולא מלו אותו. כשיגדל הוא חייב למול את עצמו. וכל יום ויום שיעבר עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה. * אכל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד :

ההראב"ד אבל אינו חייב כרת עד שימות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין בזה תבלין וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים וכל יום עומד באיסור כרת עכ"ל :

ג אחד עבד שנולד ברשות ישראל ואחד עבד הנלקח מן הכותים חייב הרב למול אותן. אלא שיליד בית נמול לשמונה. ומקנת כסף נמול ביום שנלקח אפלו לקחו ביום שנולד נמול ביום :

ד יש מקנת כסף שנמול לשמונה ויש יליד בית שנמול ביום שנולד. כיצד. לקח שפחה ולקח עברה עמה וילדה הרי זה נמול

לְשִׁמוּנָהּ. וְאֵף עַל פִּי שֶׁלְקַח הָעֶבֶר בְּפָנָי עֲצָמוּ וְהָרִי הָעֶבֶר עֲצָמוּ
מִקֶּנֶת כֶּסֶף הוֹאִיל וְקָנָה אִמּוֹ קִדָּם שְׁנוּלָד נְמוּל לְשִׁמוּנָהּ :

ה * לְקַח שִׁפְחָה לְעֵבֶרֶיָהּ. אוֹ שֶׁלְקַח שִׁפְחָה עַל מִנְתַּ שְׁלֹא
לְהִטְבִּילָהּ לְשֵׁם עֲבָדוֹת. אֵף עַל פִּי שְׁנוּלָד בְּרִשׁוֹתוֹ נְמוּל בַּיּוֹם
שְׁנוּלָד. שֶׁהָרִי הַנּוּלָד הִזָּה כְּאֵלוֹ הוּא מִקֶּנֶת כֶּסֶף לְבַדּוֹ וְכְאֵלוֹ
הַיּוֹם קָנָהּ. שְׁאִין אִמּוֹ בְּכָלֵל שִׁפְחוֹת יִשְׂרָאֵל כְּדִי שְׁיִהְיֶה הַבֵּן
יְלִיד בֵּית. וְאִם טְבִילָה אִמּוֹ אַחֵר שְׁיִלְדָה הָרִי זֶה נְמוּל לְשִׁמוּנָהּ :

ההראב"ד * לְקַח שִׁפְחָה לְעוֹבְרִיָהּ אוֹ שֶׁלְקַח וְכוּ' כְּדִי שִׁיֵּהָא הַבֵּן יְלִיד בֵּית. כְּתַב
הַרַאב"ד ז"ל א"א לְדַעַת רַבִּי חַמָּא מַחֲלָקִים בֵּין יְלִדָה וְאַח"כּ הַטְּבִילָה
לְהַטְבִּילָה וְאַח"כּ יְלִדָה עַכ"ל :

ו * לְקַח עֶבֶד גָּדוֹל מִן הָעֶבְרִיִּים וְלֹא רָצָה הָעֶבֶד לְמוּל מִגְלָגְלִין
עֲמוּ כָּל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. יִתֵּר עַל כֵּן אֲסוּר לְקַיְמוֹ כְּשֶׁהוּא עָרַל.
אֲלֹא חוּזֵר וּמוֹכְרוֹ לְעֶבְרִיִּים. וְאִם הִתְנָה עָלָיו מִתְחִלָּה וְהוּא אֲצֵל
רַבּוֹ הָעֶבְרִיִּים שְׁלֹא יְמוּל אוֹתוֹ מִתֵּר לְקַיְמוֹ וְהוּא עָרַל. וּבְלִבְד
שְׁיִקְבֵּל עָלָיו שְׁבַע מְצוֹת שְׁנִצְטוּוּ בְּנֵי נֹחַ וְיִהְיֶה כְּגַר תּוֹשֵׁב. אֲבָל
אִם לֹא קִבֵּל עָלָיו שְׁבַע מְצוֹת יִהְרַג מִיָּד. וְאִין מְקַבְּלִים גַּר תּוֹשֵׁב
אֲלֹא בְּזִמְן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג :

ההראב"ד * לְקַח עֶבֶד גָּדוֹל מִן הָעֶבְרִיִּים כִּי עַד יִהְרַג מִיָּד. כְּתַב הַרַאב"ד ז"ל
יִמְכַר מִיָּד אִין לָנוּ עֵתָה לְהַרוּג אִישׁ עַכ"ל :

ז * גַּר שְׁנִכְנַס לְקַהֵל יִשְׂרָאֵל חֵיב מִיָּלָה תְּחִלָּה. וְאִם מָל כְּשֶׁהָיָה
עֶבְרִיִּים ^[ב] צָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דָם בְּרִית ^[ג] בַּיּוֹם שְׁנִתְגַּיֵּר. וְכֵן קָטָן
שְׁנוּלָד כְּשֶׁהוּא מְהוּל צָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דָם ^[ד] בְּרִית בַּיּוֹם
הַשְּׁמִינִי. אֲנִדְרוּגִינוּס וְהוּא הַיְלֹוד שְׁיֵשׁ לוֹ זְכָרוֹת כְּזָכָר וְנִקְבוֹת
כְּנִקְבָה צָרִיךְ לְמוּל אוֹתוֹ בְּשִׁמְיָנִי. וְכֵן יוֹצֵא דָפָן וּמִי שְׁיֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי
עָרְלוֹת מְלִין אֶת שְׁתֵּיהֶן בְּשִׁמְיָנִי :

ח אין מלין לעולם אלא ביום אחר עלות השמש. בין ביום השמיני שהוא זמנה בין ^[ח] שלא בזמנה שהוא מתשיעי והלאה שנקאמר [\(ויקרא יב-ג\)](#) 'ביום השמיני ביום ולא בלילה. מל משעלה עמוד השחר כשר. וכל היום כשר למילה. ואף על פי כן מצוה להקדים בתחלת היום שזריזין מקדימין למצות:

ט מילה בזמנה דוחה את השבת. ושא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. ובין בזמנה ובין שלא בזמנה דוחה את הצרעת. כיצד. שאם היתה בהרת בעור הערלה חותכה עם הערלה. אף על פי שקציצת נגע הצרעת בלא תעשה יבא עשה וידחה את לא תעשה:

י כשם שמילת הבנים דוחה את השבת כך מילת העבדים שהן נמולים לשמונה דוחה את השבת אם חל שמיני שלהן בשבת. חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה שאף על פי שנמול לשמונה אינו דוחה את השבת:

ההראב"ד כשם שמילת הבנים כו' עד אינו דוחה את שבת. כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלכה כרבי חמא דמפליג בטבילה ולענין מידחי שבת לחומרא ולא דחי וא"כ במקנת כסף שנמול לשמונה נמי איכא לספוקי כי האי עכ"ל:

יא קטן ^[ח] שנולד כשהוא מהול. ומי שנולד בחדש השמיני לעבורו קדם שתגמר בריתו שהוא כנפל מפני שאינו חי. ויוצא דפן ^[ח] ואנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות אין דוחין את השבת אלא נימולין באחד בשבת שהוא יום תשיעי שלהן:

יב מי שנולד בין השמשות ^[ח] ספק ביום ספק בלילה מונין מן הלילה ונמול לתשיעי שהוא ספק שמיני. ואם נולד ערב שבת

בין השמשות אינו דוחה את השבת אלא נמול באחד בשבת.
שאין דוחין את השבת מספק:

יג מי שנולד בחדש השמיני. אם היה שלם בשערו ובצפרניו
הרי זה נולד שלם ובן שבעה הוא אלא ^[ט] שנשתתה. ומתן
לטלטלו בשבת ואינו כאבן. ומלין אותו בשבת. אבל אם נולד
ושערו לקוי ואין צפרניו שלמין כברייתן הרי זה בן שמונה ודאי
שלא היה ראוי להולד אלא בתשעה ויצא קדם שיגמר. ולפיכך
הוא חשוב כאבן ואסור לטלטלו בשבת. ואף על פי כן אם שקה
שלשים יום הרי הוא נולד של קימא. והרי הוא כשאר הנולדין
לכל דבר. שכל שקה שלשים יום באדם אינו נפל:

יד מי שנולד בחדש השביעי לעבורו אם נולד שלם הרי זה נולד
של קימא ומלין אותו בשבת. ספק בן שבעה ספק בן שמונה
מלין אותו בשבת על כל פנים. אם בן שבעה הוא ושלם הוא
בדין הוא שידחה שבת. ואם בן שמונה הוא הרי זה שמל
כמתד בשר הוא לפי שזה נפל אם הוא בן שמונה:

טו הוציא העבר ראשו חוץ למעי אמו בין השמשות אף על פי
שלא יצא כלו אלא בלילי שבת אין מלין אותו בשבת. וכך מי
שאינו דוחה את השבת ^[י] אינו דוחה את יום טוב ראשון ודוחה
את יום טוב שני. ובשני ימים טובים של ראש השנה אינו דוחה
לא את הראשון ולא את השני. וכן מילה שלא בזמנה אינה
דוחה את שני ימים טובים של ראש השנה:

טז חולה אין מלין אותו עד שיבריא. ומונין לו מעת שיבריא
מחליו שבעה ימים מעת לעת ואחר כך מלין אותו. במה דברים
אמורים בשחלצתו חמה וכיוצא בחלי זה. אבל אם ^[כ] כאבו לו

עֵינָיו בָּעֵת שֶׁיִּפְתְּחוּ עֵינָיו וַיִּרְפְּאוּ מְלִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא
בָּזֶה :

יז קָטָן שֶׁנִּמְצָא בְּשִׁמְיָנִי שְׁלוֹ יָרוֹק בְּיוֹתֵר אִין מְלִין אוֹתוֹ עַד
שֶׁיִּפְלֵ בּוֹ דָם וַיִּחְזְרוּ מֵרְאִיו כְּמֵרְאֵה הַקְּטַנִּים הַבְּרִיאִים. וְכֵן אִם
הָיָה אָדָם בְּיוֹתֵר כְּמִי שֶׁצָּבְעוּ אוֹתוֹ אִין מְלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּבְלַע בּוֹ
דָמוֹ וַיִּחְזְרוּ מֵרְאִיו כְּשֶׁאָר הַקְּטַנִּים מִפְּנֵי שֶׁזָּה חֲלִי הוּא. וְצָרִיךְ
לְהִזְהַר בְּדַבָּרִים אֵלּוֹ הַרְבֵּה :

יח אִשָּׁה שֶׁמְלָה בְּנָה רֵאשׁוֹן וַיִּמַּת מִחֲמַת מִיָּלָה שֶׁהַכְּשִׁילָה אֶת
כָּחוֹ. וְכֵן מְלָה אֶת הַשְּׁנִי ^[טז] וַיִּמַּת מִחֲמַת מִיָּלָה. בֵּין מִבְּעֻלָּה
הָרֵאשׁוֹן בֵּין מִבְּעֻלָּה הַשְּׁנִי הָרִי זֶה לֹא יִמּוּל אֶת הַשְּׁלִישִׁי בְּזִמְנוֹ.
אֲלָא מִמִּתְיַנֵּן לוֹ עַד שֶׁיִּגְדִיל וַיִּתְחַזַּק כָּחוֹ. אִין מְלִין אֲלָא וְלָד
שֶׁאִין בּוֹ שׁוּם חֲלִי. שֶׁסְּכָנַת נַפְשׁוֹת דּוֹחָה אֶת הַכֹּל. וְאֶפְשָׁר לְמוּל
לְאַחַר זְמַן וְאִי אֶפְשָׁר לְהַחְזִיר נַפֶּשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְעוֹלָם :

הלכות מילה - פרק שני

א הַכֹּל כְּשֶׁרִין לְמוּל. וְאֶפְלוּ עָרַל וְעֶבֶד ^[א] וְאִשָּׁה וְקָטָן מְלִין
בְּמָקוֹם שֶׁאִין שָׁם אִישׁ. אֲבָל עַכּוּ"ם לֹא יִמּוּל כָּלָל. וְאִם מָל אִינוֹ
צָרִיךְ לְחַזֵּר וְלְמוּל ^[ב] שְׁנִיָּה. וּבְכָל מְלִין וְאֶפְלוּ בְּצוּר וּבְזָכוּכִית
וּבְכָל דָּבָר שְׁכוּרָת. וְלֹא יִמּוּל בְּקְרוּמִית שֶׁל קָנָה מִפְּנֵי הַסְּכָנָה.
וּמִצָּוָה מִן הַמִּבְחָר לְמוּל בְּבִרְזָל בֵּין בְּסַכִּין בֵּין בְּמַסְפְּרִים. וְנִהְיֶה
כָּל יִשְׂרָאֵל בְּסַכִּין :

ב כִּיצַד מוֹהֲלִין. חוֹתְכִין אֶת כָּל הָעוֹר הַמְּחַפֶּה אֶת הָעֶטְרָה עַד שְׂתַתְּנָלָה כָּל הָעֶטְרָה. וְאַחַר כֵּן פּוֹרְעִין אֶת הַקְּרוֹם הַרֶדֶךְ שְׁלֹמֶטָה מִן הָעוֹר בְּצַפְרֵן וּמְחִזְיָרוּ לְכָאן וּלְכָאן עַד שְׂיִרְאָה בְּשַׁר הָעֶטְרָה. וְאַחַר כֵּן מוֹצֵץ אֶת הַמִּילָה עַד שְׂיִצֵּא הַדָּם מִמְּקוֹמוֹת רְחוֹקִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לִיְדֵי סַכְנָה. וְכָל מִי שְׂאִינוֹ מוֹצֵץ מְעַבְרִין אוֹתוֹ. וְאַחַר שֶׁמוֹצֵץ נוֹתֵן עָלֶיהָ אֶסְפְּלָנִית אוֹ רְטִיָּה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן :

ג יֵשׁ צִיּוֹן מְעַכְבִּין אֶת הַמִּילָה וַיֵּשׁ צִיּוֹן שְׂאִין מְעַכְבִּין אֶת הַמִּילָה. כִּיצַד. אִם נִשְׂאָר מֵעוֹר הָעֶרְלָה עוֹר הַחוּפָּה רֹב גְּבָהָה שֶׁל עֶטְרָה הֵרִי זֶה עָרַל כְּמוֹת שְׁהִיָּה. וְזֶה הָעוֹר הוּא צִיץ הַמְּעַכֵּב. וְאִם לֹא נִשְׂאָר מִמֶּנּוּ אֶלָּא מְעַט שְׂאִינוֹ חוּפָּה רֹב גְּבָהָה שֶׁל עֶטְרָה זֶהוּ צִיץ שְׂאִינוֹ מְעַכֵּב :

ד הַמָּל כָּל זְמַן שְׁעוֹסֵק בַּמִּילָה חוֹזֵר בֵּין עַל הַצִּיּוֹן שֶׁמְעַכְבִּין בֵּין עַל צִיּוֹן שְׂאִין מְעַכְבִּין. פֶּרֶשׁ, עַל צִיּוֹן הַמְּעַכְבִּין חוֹזֵר, עַל צִיּוֹן שְׂאִינָן מְעַכְבִּין אֵינוֹ חוֹזֵר. מָל וְלֹא פָּרַע אֶת הַמִּילָה כְּאֵלוֹ לֹא מָל :

ה קָטָן שֶׁבְּשָׂרוֹ רֶדֶךְ וּמִדְּלָדֶל בְּיוֹתֵר אוֹ שְׁהִיָּה בַּעַל בְּשָׂר עַד שְׂיִרְאָה כְּאֵלוֹ אֵינוֹ מְהוּל רוֹאִין אוֹתוֹ בְּעֵת שְׂתִתְקַשֶּׁה. אִם נִרְאָה שֶׁהוּא מְהוּל אֵינוֹ צָרִיךְ כְּלוּם. וְצָרִיךְ לְתַקֵּן אֶת הַבְּשָׂר מִכָּאן וּמִכָּאן מִפְּנֵי מְרִאִית הָעֵין. וְאִם בְּעֵת שְׂתִתְקַשֶּׁה לֹא נִרְאָה מְהוּל חוֹזְרִין וְקוֹצֵצִין אֶת הַבְּשָׂר הַמְּדַלְדֵּל מִכָּאן וּמִכָּאן עַד שְׂתִתְרָאָה הָעֶטְרָה גְּלוּיָה בְּעֵת קִשּׁוּי. וְדָבָר זֶה מְדַבְּרֵי סוּפְרִים. אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא נִרְאָה כְּעָרַל הוֹאִיל וּמָל אֵינוֹ צָרִיךְ לְמוּל פְּעַם שְׂנִיָּה :

ז עוֹשִׂין כָּל צְרָכֵי מִילָה בְּשַׁבָּת. מְלִין וּפּוֹרְעִין וּמוֹצְצִין. וְחוֹזֵר
עַל צִיצִין הַמְּעַכְבִּין אֶף עַל פִּי שְׁפָרֵשׁ וְעַל צִיצִין שְׂאִין מְעַכְבִּין כָּל
זְמַן שְׁלֹא פָּרַשׁ. וְנוֹתֵן עָלֶיהָ אֶסְפְּלָנִית. אֲבָל מְכַשִּׁירֵי מִילָה אֵינָן
דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת. כִּיצַד. הֲרֵי שְׁלֹא מְצָאוּ סְכִין אֵין עוֹשִׂין סְכִין
בְּשַׁבָּת ^[ג] וְלֹא מְבִיאִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹם לְמְקוֹם. וְאֶפְלוּ מְבוּי שְׂאִינוּ
מְעַרְבִין אֵין מְבִיאִין אוֹתוֹ מִחֲצָר לְחֲצָר. וְאֵין עָרוּב מִדְּבָרֵיהֶם
נִדְחָה מִפְּנֵי הַבָּאֵת הַסְּכִין הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר לְהַבְיֵאוֹ מְעַרְבֵי שַׁבָּת:

ח וְכֵן אֵין שׁוֹחֲקִין לָהּ סְמָמָנִין וְאֵין מְחַמִּין לָהּ חֲמִין. וְאֵין עוֹשִׂין
לָהּ אֶסְפְּלָנִית. וְאֵין טוֹרְפִין יַיִן וְשֶׁמֶן. וְאִם לֹא שָׁחַק כְּמוֹן מְעַרְבֵי
שַׁבָּת לוֹעֵס בְּשֶׁנָּיו וְנוֹתֵן. וְאִם לֹא טָרַף יַיִן וְשֶׁמֶן נוֹתֵן זֶה לְעַצְמוֹ
וְזֶה לְעַצְמוֹ. ^[ד] זֶה הַכֶּלֶל, כָּל שְׂאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ מְעַרְבֵי שַׁבָּת אֵינּוּ
דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת. אֲבָל אִם שָׁכַח וְלֹא הִכִּינוּ הַמְּכַשִּׁירִין תִּדְחָה
הַמִּילָה לְתַשְׁיַעִי:

ט מָלוּ אֶת הַקָּטָן בְּשַׁבָּת וְאַחַר כֶּדֶן נִשְׁפְּכוּ ^[ה] הַחֲמִין אוֹ נִתְפָּזְרוּ
הַסְּמָמָנִין עוֹשִׂין לוֹ הַכֹּל בְּשַׁבָּת מִפְּנֵי שְׁסַכָּנָה הִיא לוֹ. * מְקוֹם
שֶׁדָּרְכָן לְהִרְחִיץ אֶת הַקָּטָן מִרְחִיצִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת בְּיוֹם הַמִּילָה
בֵּין לְפָנֵי הַמִּילָה בֵּין לְאַחַר הַמִּילָה, אוֹ ^[ו] בְּשִׁלְיֵשִׁי שֶׁל מִילָה
שָׁחַל לְהִיּוֹת בְּשַׁבָּת. בֵּין רְחִיצַת כָּל גּוּפוֹ. בֵּין רְחִיצַת מִילָה. בֵּין
בְּחֲמִין שֶׁהוֹחֲמוּ מְעַרְבֵי שַׁבָּת בֵּין בְּחֲמִין שֶׁהוֹחֲמוּ בְּשַׁבָּת. מִפְּנֵי
שְׁסַכָּנָה הִיא לוֹ:

ההראב"ד **מקום שדרכן להרחיץ את הקטן כו' עד מפני שסכנה היא לו.** כתב
הראב"ד ז"ל שחממן עכו"ם דבשלמא אחר המילה סכנה היא לו ואפילו
ישראל מצי מחמם ליה אבל לפני המילה לא משכחת לה אלא שחממם עכו"ם
ואין אומר לו אלא שחממם מעצמו עכ"ל:

ט שְׁכָחוּ וְלֹא הִבִּיאוּ סְכִין מְעַרְבֵי שַׁבָּת אוֹמְרֵי לְעַכּוּ"ם לְהַבְיֵא
סְכִין בְּשַׁבָּת. ^[ז] וּבְלִבָּד שְׁלֹא יָבִיא אוֹתוֹ דְּרָדָּךְ רְשׁוֹת הַרְבִּים. כָּלְלוּ

שֶׁל דְּבַר כָּל דְּבַר שֶׁעָשִׂיתוּ בַשַּׁבָּת אֲסוּרָה עָלֵינוּ מִשּׁוּם שְׁבוּת
מִתֵּר לָנוּ לֹאמַר לְעִבּוּיִם לַעֲשׂוֹת אוֹתָן כִּדִּי לַעֲשׂוֹת מִצְוָה בְּזִמְנָה.
וְדְבַר שֶׁעָשִׂיתוּ אֲסוּרָה עָלֵינוּ מִשּׁוּם מְלֹאכָה אֲסוּר לָנוּ לֹאמַר
לְעִבּוּיִם לַעֲשׂוֹתוֹ בַּשַּׁבָּת :

2 מְכַשְׂרֵי מִלָּה אֶפְלוּ בְּזִמְנָה אֵינָן דּוֹחִין אֶת יוֹם טוֹב הַזֶּה
וְאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מִעֲרַב יוֹם טוֹב. וְקַל וְחֹמֶר הַדְּבָרִים, אִם לֹא
דָּחוּ מְכַשְׂרֵי מִלָּה שְׁבוּת שֶׁהוּא מְדַבְּרִיהֶם הַיָּאָדָּ וְדָחוּ לֹא
תַעֲשֶׂה שְׁבִתוֹרָה. אֲבָל שׁוֹחֲקִין לָהּ סְמָנִין בְּיוֹם טוֹב הַזֶּה
וְרְאוּי לְקַדְרָה. וְטוֹרְפִין לָהּ יֵין וְשִׁמּוֹן :

הלכות מילה - פרק שלישי

א הַמֵּל מְבָרֵךְ ^[א] קִדְּם שְׂיִמּוּל אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל
הַמִּלָּה, אִם מֵל בֶּן חֲבֵרוֹ. וְאִם מֵל אֶת בְּנוֹ מְבָרֵךְ וְצִוָּנוּ ^[ב] לְמוֹל
אֶת הַבֵּן. ^[ג] וְאָבִי הַבֵּן מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרָת. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ
בְּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. מִצְוָה עַל הָאָב לְמוֹל אֶת בְּנוֹ יִתֵּר עַל
מִצְוָה שְׂמִצּוּיִן יִשְׂרָאֵל שְׂיִמּוּלוֹ כָּל עָרַל שְׂבִינִיָּהוּ. לְפִיכֵךְ אִם אִין
שֵׁם אָבִיו אִין מְבָרֵכִין אַחֲרֶיהָ בְּרָכָה זוֹ. וַיֵּשׁ מִי שֶׁהוֹרָה שְׂבִיבְרָכוֹ
אוֹתָהּ בֵּית דִּין אוֹ אֶחָד מִן הָעַם. וְאִין רְאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן :

ההראב"ד ואבי הבן מברך ברכה אחרת וכו' ואין ראוי לעשות כן. כתב
הראב"ד ז"ל מסתברא כמאן דאמר בית דין או מיוחד שבעם מברך. ונהגו
אצלנו שהסנדקוס מברך :

ב ואם היו שם עומדין אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחפה ולמעשים טובים :

ג ואמר כך מברך אבי ה' או המל או אחד מן העומדין שם. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדש ידיד מבטן וחך בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו. ברוך אתה יי' כורת הברית. ואבי ה' מברך שהחיינו :

ד המל את הגרים מברך. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את הגרים ולהטוי ממונו דם ברית שאלמלא דם הברית לא נתקיימו שמים וארץ שפאמר [\(ירמיה לג-כה\)](#) 'אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיי' :

ה המל את עבדו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את העבדים ולהטוי מהן דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ. ואם מל עבד של אחרים מברך על מילת העבדים. והמל אדם גדול צריך לכסות ערותו עד שיברך ואחר כך מגלהו ומל אותו :

ו גר שפל קדם שנתגיר וקטן שנולד כשהוא מהול כשפטיפין ממונו דם ברית אין צריכין ברכה. * וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מלתו מפני שהוא אינו זכר ודאי :

ההראב"ד וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו זכר ודאי. כתב הראב"ד ז"ל אם אנדרוגינוס ספק מברך עליו מפני שהוא ספק דאורייתא ועל ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן עכ"ל :

ז עֲכוּפִים שְׁצָרִיד לַחֲתָד עָרְלָתוֹ מִפְּנֵי מָכָה אוּ מִפְּנֵי שְׁחִין שְׁנוּלָד בּוֹ הָיָה אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לַחֲתָד לּוֹ אוֹתָהּ, שֶׁהָעֲכוּפִים אֵין מְעֵלִים אוֹתָם מִיַּדֵּי מִיתָה וְלֹא מוֹרִידִין אוֹתָן אֵלֶיהָ, אֶף עַל פִּי שְׁנַעֲשִׂית מִצְוָה בְּרַפּוּאָה זֹ, שֶׁהָרִי לֹא נִתְכַּוֵּן לְמִצְוָה. לְפִיכָךְ אִם נִתְכַּוֵּן הָעֲכוּפִים לְמִילָה מִתֵּר לְיִשְׂרָאֵל לְמוּל אוֹתוֹ :

ח מְאוּסָה הִיא הָעֵרְלָה שֶׁנִּתְגַּנְנוּ בָּהּ הַגּוֹיִם שֶׁנֶּאֱמַר [\(ירמיה ט-כה\)](#) 'כִּי כָּל הַגּוֹיִם עֵרְלִים'. וְגִדּוּלָה הִיא הַמִּילָה שֶׁלֹּא נִקְרָא אַבְרָהָם אָבִינוּ שָׁלֵם עַד שֶׁמָּל שֶׁנֶּאֱמַר [\(בראשית יז-א\)](#) 'הִתְהַלַּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תַמִּים' [\(בראשית יז-ב\)](#) 'וְאֶתְנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וְגוֹ'. וְכָל הַמִּפְר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ וְהֵנִיחַ עָרְלָתוֹ אוּ מִשְׁכָּה אֶף עַל פִּי שֵׁישׁ בּוֹ תוֹרָה וּמְעֵשִׂים טוֹבִים אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא :

ט בּוֹא וּרְאֵה [\[ה\]](#) כַּמָּה חֲמוּרָה מִילָה שֶׁלֹּא נִתְּלָה לְמִשָּׁה רַבְּנוּ עָלֶיהָ אֶפְלוּ שָׁעָה אַחַת אֶף עַל פִּי שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ. וְכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה נִכְרְתוּ עָלֶיהֶן שְׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כח-ט\)](#) 'אֵלֶּה דְבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ', [\(דברים כח-ט\)](#) 'מִלְבַּד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אֲתָם בְּחַרְבִּי. וְשֵׁם הוּא אוֹמֵר [\(דברים כט-ט\)](#) 'אֲתָם נִצְבִים הַיּוֹם כְּלֶכֶם' [\(דברים כט-א\)](#) 'לְעִבְרָךְ בְּבְרִית יְיָ אֱלֹהֶיךָ, הָרִי שְׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת. וְעַל הַמִּילָה נִכְרְתוּ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ. [\(בראשית יז-ב\)](#) 'וְאֶתְנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ'. [\(בראשית יז-ד\)](#) 'אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אֶתְּךָ'. וְהַקְּמֹתִי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ. לְבְּרִית עוֹלָם. [\(בראשית יז-ט\)](#) 'וְאֶתְּךָ אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר'. [\(בראשית יז-ז\)](#) 'זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ'. [\(בראשית יז-א\)](#) 'וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית'. [\(בראשית יז-ג\)](#) 'וְהָיְתָה בְּרִיתִי בְּבִשְׂרֹכְךָ'. לְבְּרִית עוֹלָם. [\(בראשית יז-ד\)](#) 'אֶת בְּרִיתִי הַפֵּר'. [\(בראשית יז-ט\)](#) 'וְהַקְּמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ. לְבְּרִית עוֹלָם'. [\(בראשית יז-כא\)](#) 'וְאֶת בְּרִיתִי אֶקִּים אֶת יִצְחָק':

סדר תפילות כל השנה

נְהַגוּ הָעַם לְקָרוֹת בְּכָל יוֹם [א] בְּשַׁחַר אַחַר שְׁקוֹרִין פְּרֻשֶׁת צוֹ וּבִרְפֹת כְּהַנִּים קוֹרִין מִשְׁנָה זו. אֵלּוּ דְבָרִים שְׂאִין לָהֶם שְׁעוֹר הַפֶּאֶה וְהַבְּכוֹרִים וְהַרְאִיוֹן וְגַמְיֵלוֹת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה. אֵלּוּ דְבָרִים שְׂאָדָם אוֹכֵל פְּרוֹתֵיהֶן בְּעוֹלָם הִזָּה וְהַקֶּרֶן קִיָּמַת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. כְּבוֹד אָב וָאִם וְגַמְיֵלוֹת חֲסָדִים וְעִיוֹן תְּפִלָּה וּבִקּוֹר חוֹלִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמְדָרֶשׁ וְהַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים וְהַבָּאָת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֵבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֵם. אָמַר רַבִּי זִירָא בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֵן הַחֲמִירוּ עַל עֲצָמָן שְׂאָפְלוּ רוֹאוֹת טַפַּת דָּם כְּחֶרֶדֶל יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שְׁבַע נְקִיִּים. תִּנָּא דְבִי אֵלֶיהוּ כָּל הַשּׁוֹנָה הַלְכוֹת בְּכָל יוֹם מִבְּטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא שְׂנַאֲמַר הַלִּיכוֹת עוֹלָם לוֹ אֵל תִּקְרִי הַלִּיכוֹת אֵלָא הַלְכוֹת. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַלְמִידֵי חֲכָמִים מֵרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם שְׂנַאֲמַר וְכָל בְּנֵי־דְּלְמוּדֵי יְיָ וְכוּ'. מִזְמוֹר לְדָוִד יְיָ מִי יִגוֹר בְּאַהֲלָהּ מִי יִשְׁכֵּן בְּהַר קְדֻשָּׁה הוֹלֵךְ תְּמִים וּפִעֵל צָדֵק. לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם יִרָא שְׁמִים בְּסִתְרָא וּמוֹדָה עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בְּלִבָּבוֹ וַיִּשְׁכֵּם וַיֵּאמֶר. רַבּוֹן הָעוֹלָמִים לֹא עַל צְדָקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מִפִּילִים תַּחֲנוּנְנוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הַרְבִּים מָה אָנוּ מָה חֵינְנוּ מָה חֲסִידְנוּ מָה צְדָקָתְנוּ מָה כַּחֲנוּ וּמָה גְבוּרָתְנוּ מָה נֵאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֵלֵהֵינוּ הֲלֹא כָּל הַגְּבוּרִים כָּאִין לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשָּׁם כָּלֵא הֵיוּ וְחֲכָמִים כְּבָלִי מַדְעָ וּנְבוֹנִים כְּבָלִי הַשֶּׁכֶל כִּי כָּל מַעֲשֵׂינוּ תַהוּ וְבַהוּ וַיְמִי חֵינְנוּ הַבֵּל

לְפָנַי כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב בְּדַבְרֵי קִדְשֶׁךָ וּמֹתֵר הָאָדָם וְגוֹ'. אָבֵל אֲנַחְנוּ
עֲמָךָ בְּנֵי בְרִיתְךָ בְּנֵי אַבְרָהָם אוֹהֲבֶךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה.
זָרַע יִצְחָק יַחֲדֶךָ שֶׁנֶּעְקַד עַל גְּבִי מִזְבַּחְךָ. עֲדַת יַעֲקֹב בְּנֶךָ בְּכָרְךָ
שֶׁמֵּאֱהַבְתָּךְ שֶׁאֱהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשְׁמַחְתְּךָ שֶׁשְׂמַחְתָּ בּוֹ קָרַאתָ אוֹתוֹ
יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁרוּן. לְפִיכֶךָ אָנוּ חִיְבִין לְהוֹדוֹת לָךְ וּלְשַׁבַּחְךָ וּלְפָאֵרְךָ
וּלְתַן שְׂבַח וְהוֹדָאָה לְשִׁמְךָ. וְחִיְבִין אָנוּ לוֹמַר לְפָנֶיךָ בְּכָל יוֹם עָרֵב
וּבִקְרָ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד. אֲשֶׁרִינוּ מֵה טוֹב חֲלָקְנוּ
מֵה נְעִים גּוֹרְלָנוּ מֵה יָפָה יְרֻשָׁתְנוּ. אֲשֶׁרִינוּ שְׁאָנוּ מִשְׁכִּימִין
וּמִעֲרִיבִין בְּכָל יוֹם תְּמִיד עָרֵב וּבִקְרָ וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ
אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד. אַתָּה הוּא קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא אַחַר
שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לְעוֹלָם הַבָּא
אַתָּה הוּא רֵאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן. קִדְשׁ שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ
בְּעוֹלָמְךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תְּרוּם וְתִגְבִּיָּה קִרְנֵנוּ בְּרוּךְ הַמְּקִדֵּשׁ שְׁמוֹ
בְּרַבִּים. אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת
וּבְשָׁמַיִ הַשְּׁמַיִם הָעֲלִיוֹנִים. אַתָּה הוּא רֵאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן
וּמִבְּלַעַדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים קִבְּץ קוֹיֶךָ מֵאַרְבַּע כְּנַפּוֹת הָאָרֶץ יִכִּירוּ
וַיִּדְעוּ כָּל בְּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכָל מַמְלָכוֹת
הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשְּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּמִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
בְּעֲלִיוֹנִים אוֹ בַתְּחִתּוֹנִים מִי שֶׁיֹּאמֶר לָךְ מֵה תַעֲשֶׂה. אָבִינוּ
שֶׁבְּשָׁמַיִם עָשִׂה עֲמָנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי חוּזְךָ בְּעֵת הַהִיא
אָבִיא אֶתְכֶם וּבְעֵת קִבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלַתְּהִלָּה
בְּכָל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ. וְנֹאמַר
אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדְּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשְּׁמַיִם שְׁמֵי הַשְּׁמַיִם וְכָל
צְבָאֵם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיָּמִים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה
מְחַיֶּה אֶת כָּלֶם וּצְבָא הַשְּׁמַיִם לָךְ מִשְׁתַּחֲוִים. אַתָּה הוּא יְיָ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשִׁמְתָּ
שְׁמוֹ אַבְרָהָם. אַתָּה הוּא וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתְמוּ. יְיָ מְלֹךְ יְיָ מְלֹךְ יְיָ
יְמֹלֵךְ לְעוֹלָם וָעַד. יְיָ מְלֹךְ כּוֹי עַד בְּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן :

בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שְׁמֵבְרָכִין לְפָנַי פְּסוּקֵי הַזְמִירוֹת זֶהוּ גִסְתָּהּ.
בְּרוּךְ שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בְּרוּךְ הוּא בְּרוּךְ אֹמֵר וְעוֹשֶׂה בְּרוּךְ
גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם בְּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ בְּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת
בְּרוּךְ מַעֲבִיר אֶפְלָה וּמְבִיא אוֹרָה בְּרוּךְ מְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לִירְאִיו
בְּרוּךְ שְׂאִין לְפָנָיִךְ לֹא עוֹלָה לֹא שְׂכָחָה וְלֹא כָזָב וְלֹא מְרָמָה לֹא
מִשׂוֹא פָּנִים וְלֹא מְקַח שְׂחָד בְּרוּךְ אֵל חַי לְעַד וְקַיֵּם לְנֶצַח. בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאֵל הַמְהַלֵּל בְּפִי עַמּוֹ מְשַׁבַּח
וּמְפָאֵר בְּלִשׁוֹן כָּל חֲסִידָיו וְעַבְדָּיו וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדְּךָ מְשִׁיחְךָ
נְהַלְלֶךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשִׁבְחוֹת וּבְזְמִירוֹת נוֹדֶךָ וּנְשַׁבְּחֶךָ וּנְפָאֲרֶךָ
וּנְזַכִּיר שְׁמֶךָ מְלַכְנוּ אֱלֹהֵינוּ יַחֲיד חַי הָעוֹלָמִים מְשַׁבַּח וּמְפָאֵר
עַדִּי עַד שְׁמוֹ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהַלֵּל ^{נב} בַּתְּשֻׁבָּחוֹת. וְקוֹרִין
פְּסוּקִין אֵלֹהֵי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׁמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו כֹּי אֲשֶׁרִי
כֹּי עַד סוֹף תְּלִים. וְאַחַר כֵּן קוֹרֵא פְּסוּקִים אֵלֹהֵי בְּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם
אָמֵן וְאָמֵן. יְמַלּוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן. וַיְבָרֶךְ דָּוִד אֶת יְיָ לְעַיְנֵי
כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ':

בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל אַחַר פְּסוּקֵי הַזְמִירוֹת זֶהוּ גִסְתָּהּ. יִשְׁתַּבַּח
שְׁמֶךָ לְעַד מְלַכְנוּ הָאֵל הַמְּלַךְ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי
לָךְ נָאָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ'. וְקוֹרֵא הַשִּׁירָה עַד
סוֹפָה כְּמִנְהַג הַמְּקוֹם. בְּשִׁבְתָּ נְהַגוּ כָּל הָעָם לְהוֹסִיף לְפָנַי בְּרָכָה
זוֹ נִסַּח זֶה. נִשְׁמַת כָּל חַי תִּבְרַךְ אֶת שְׁמֶךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל
בָּשָׂר תִּפְאֵר וּתְרוֹמֵם זְכָרְךָ מְלַכְנוּ תִּמְיֵד לְדוֹר וָדוֹר וּמַעוֹלָם וְעַד
עוֹלָם אַתָּה אֵל וּמַבְלַעַדִּיךָ אֵין אֱלֹהִים וְאֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל
וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה אֵלָּא אַתָּה מְפָרֵס
וּמְרַחֵם אֱלֹהֵי כָּל בְּרִיּוֹת אֲדוֹן הַתּוֹלְדוֹת הַמְהַלֵּל בַּתְּשֻׁבָּחוֹת
הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים רַבִּים. אֱלֹהִים אֲמַת לֹא
יָנוּם וְלֹא יִישָׁן הַמְעוֹרֵר יִשְׁנִים וְהַמְקַיֵּץ נִרְדָּמִים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים
וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמְתִיר אֲסוּרִים וְלֶךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים. וְאֵלֹהֵינוּ מְלֵא
שִׁירָה כִּיִּם וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כְּהֶמוֹן גְּלִיו וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שֹׁבַח כְּמִרְחָבֵי

רְקִיעַ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כְּשֶׁמֶשׁ וְכַזְרַח וַיְדִינוּ פְּרוּשׁוֹת כְּנִשְׂרֵי שָׁמַיִם וְרַגְלֵינוּ קָלוֹת כְּאַיִלוֹת אֵין אָנוּ מִסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרְךָ אֶת שְׁמֶךָ עַל אַחַת מֵאַלְפֵי אֲלָפִים וְרַב רַבֵּי רַבּוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת נְסִים וּגְבוּרוֹת שְׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעַם אֲבוֹתֵינוּ. מִלְּפָנִים מִמְצָרִים גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בָּרַעַב זָנַתָּנוּ וּבִשְׁבַע כִּלְכַלְתָּנוּ. מִחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ וּמִדָּבָר מְלֻטָּתָנוּ וּמִחֲלָאִים רָעִים רַבִּים דָּלִיתָנוּ. וְעַד הִנֵּה עֲזָרוֹנוּ רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְלֹא עֲזָבוֹנוּ חֲסָדֶיךָ עַל כֵּן אֵיבָרִים שְׁפַלְגַת בָּנוּ וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנִּפְחַת בְּאַפֵּנוּ וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁמַת בְּפִינוּ הֵן הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ אֶת שְׁמֶךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ' יִשְׁתַּבַּח וְכוּ'. וְכֵן נִהְגוּ לְקָרוֹת כָּל מְזֻמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת קֹדֶם שֶׁיִּתְחִילוּ פְּסוּקֵי הַזְּמִירוֹת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וּבְיוֹם הַכַּפּוּרִים. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְגוּ לְקָרוֹת הַלֵּל הַגָּדוֹל בְּשַׁבָּתוֹת קֹדֶם פְּסוּקֵי הַזְּמִירוֹת. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְגוּ לְקָרוֹת שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַכֹּל כְּמִנְהַגָּם :

בְּרַכָּה רֵאשׁוֹנָה שְׁלִפְנֵי קְרִיאַת שְׁמַע זֹו הִיא נִסְחָה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ כּוּ' [ג] עַד יוֹצֵר [ד] הַמְּאוֹרוֹת. בְּרַכָּה שְׁנִיָּה אֶהְבֵּת עוֹלָם אֶהְבֵּתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֲמֻלָּה גְּדוֹלָה וַיִּתְּרָה חֲמֻלָּתְ עָלֵינוּ אָבִינוּ מִלְּפָנֵינוּ כּוּ' עַד בְּעֵמוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה :

בְּרַכָּה אַחֲרוֹנָה שְׁלֵאֲחַר קְרִיאַת שְׁמַע זֹו הִיא נִסְחָה. [ה] אָמֵן וַיִּצִיב וְכוּ' עַד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל. וּבְעֶרְבִית בְּרַכָּה רֵאשׁוֹנָה בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּדַבְּרוֹ מַעְרִיב עֶרְבִים עַד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּעְרִיב עֶרְבִים. בְּרַכָּה שְׁנִיָּה אֶהְבֵּת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ אֶהְבֵּת וְכוּ' עַד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אוֹהֵב עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בְּרַכָּה רֵאשׁוֹנָה שְׁלֵאֲחַר קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עֶרְבִית זֹו הִיא נִסְחָה. אָמֵן וְאַמוֹנָה כָּל זֹאת קִיָּם עָלֵינוּ כּוּ' עַד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל. בְּרַכָּה אַחֲרוֹנָה זֹו הִיא נִסְחָה. הַשְּׂפִיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְכוּ' עַד בְּרוּךְ שׁוֹמֵר עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְעַד. בְּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם

אָמֵן וְאָמֵן כּוֹי עַד פְּדִיתָהּ אוֹתֵי יְיָ אֵל אֲמֶת. יִרְאוּ עֵינֵינוּ וַיִּשְׁמַח
לְבַנו כּוֹי עַד יְיָ מְלֹךְ יְיָ מְלֹךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעַד. וְנִהְגוּ מִקְצֵת
הָעַם לְבָרֶךְ פְּסוּקִים בְּאִמְצַע בְּרָכָה וְקוֹרְאִין בְּנִסְחָ זֶה. וַיִּרְא כָּל
הָעַם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים יְיָ הוּא
הָאֱלֹהִים. הוֹשִׁיעֵנו אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם
לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהִשְׁתַּבַּח בְּתִהְלֶתְךָ. כִּי לֹא יִטּוֹשׁ יְיָ אֶת
עַמּוֹ בְּעַבּוֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְיָ לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעַם וְעָלוּ
מוֹשָׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת הָרַע עֲשׂוֹ וְהִיָּתָה לַיְיָ הַמְּלוּכָה וְהָיָה
יְיָ לְמֹלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד.
אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים יַחַד שְׁמֶךָ הַקְּרוֹי עָלֵינוּ קַיִם אֶת שְׁמֶךָ
וּמְלֻכוֹתֶךָ עָלֵינוּ תָּמִיד. בְּיַדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ
נִפְּשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל בֶּשֶׂר אִישׁ בְּיַדְךָ אֶפְקִיד רוּחֵי פְּדִיתָהּ אוֹתֵי
יְיָ אֵל אֲמֶת. וַאֲנַחְנוּ עִמָּךְ וְצֵאן מִרְעִיתֶךָ נוֹדָה לָךְ לְעוֹלָם לְדוֹר
וָדוֹר נִסְפָּר תִּהְלֶתְךָ. יְיָ הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְׁפַּת שְׁקָר מִלְשׁוֹן רַמְיָה.
יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיְיָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא תִבְשׁוּ וְלֹא תִכְלְמוּ עַד
עוֹלָמֵי עַד. יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אֵל
יַעֲזֹבֵנוּ וְאֵל יִטְשֵׁנוּ לְהַטּוֹת לְבַבֵּנוּ אֵלָיו לְלַקֵּת בְּכָל דָּרְכָיו לְשֹׁמֵר
מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ. כָּל הַנְּשָׁמָה
תִּהְלַל יְהִי הַלְלוּיָהּ. בְּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם בְּרוּךְ יְיָ בַּלַּיְלָה בְּרוּךְ יְיָ
בְּשִׁכְבֵנוּ בְּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ תָּמִיד נְהַלְלֶךָ סֵלָה וְנִשְׁיַח בְּחֻקֶיךָ
וּבְאַמוּנָתְךָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמּוֹלֵךְ בְּכַבּוֹדוֹ ^[1] חַי וְקַיִם תָּמִיד
יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וְכוּ':

סדר תפילות כל השנה - נסח ברכות
התפלה וסדורן

(א) בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא וְכוּ':

(ב) אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מַחִיָּה מִתִּים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ (מוֹרִיד הַטֶּל) (מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם) מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מַחִיָּה מִתִּים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוּמֵךְ נוֹפְלִים וְכוּ':

(ג) אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ וְקְדוּשֵׁים בְּכָל יוֹם יְהִלְלוּךָ סֵלָה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקְּדוֹשׁ:

(ד) אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לְאִנוּשׁ בִּינָה וְחֲנִנּוּ מֵאַתָּה דַּעַת חֲכָמָה וּבִינָה וְהַשְׁכֵּל בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן הַדַּעַת:

(ה) הַשִּׁיבֵנו אֲבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקַרְבֵנוּ מִלְכֵנוּ לְעַבֹדְתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בְּתַשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַרוֹצֵה בְּתַשׁוּבָה:

(ו) סֵלַח לָנוּ אֲבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל לָנוּ מִלְכֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ לָךְ כִּי אֵל טוֹב וְסֵלַח אַתָּה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנוּן הַמְרַבֵּה לְסֵלַח:

(ז) רְאֵה נָא בְּעֵינֵינוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וְדוֹן דִּינֵנוּ וּמַהֲרָ לְגַאֲלָנוּ כִּי אֵל מְלֹךְ גּוֹאֵל חֲזַק אַתָּה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

(ח) רַפְּאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנִרְפָּא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִשְׁעָה כִּי תַהֲלִתֵנוּ אַתָּה וְהַעֲלֵה רַפּוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל תַּחֲלוּאֵינוּ כִּי אֵל רוֹפֵא וְרַחֲמָן אַתָּה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

(ט) בְּרַכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵינוּ וּבְרַךְ אֶת שְׁנוֹתֵינוּ וְתַן (טל וּמָטָר ל') בְּרַכָּה עַל כָּל פְּנֵי הָאָדָמָה וְשַׁבַּע אֶת הָעוֹלָם מִבְּרַכּוֹתֶיךָ וְרוּחַ פְּנֵי תִבֵל בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרַךְ הַשָּׁנִים:

(י) תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֲרוּתֵנוּ וְשָׂא נֶס לְקַבֵּץ אֶת כָּל גְּלוֹתֵינוּ
מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת כָּל הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִקְבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל:

(יא) הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרָא שׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבִתְחִלָּה וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ
יָגוֹן וְאַנְחָה וּמְלֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים בְּצַדִּיק
וּבְמִשְׁפָּט בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט:

(יב) לְמַלְשִׁינִים אֵל תְּהִי תִקְוָה וְכָל הָאֲפִיקוֹרוֹסִין כְּלֵם כְּרָגַע
יֵאבְדוּ וּמַלְכוּת זָדוֹן תִּעֲקַר וּתִשָּׁבַר בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה
יְיָ שׁוֹבֵר רְשָׁעִים וּמְכַנְיַע זֵדִים:

(יג) עַל הַחֲסִידִים וְעַל הַצְּדִיקִים וְעַל גְּרֵי הַצְּדִיק וְעַל שְׂאֵרֵי
עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל יְהִמוּ רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל
הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת וְכוּ':

(יד) תִּשְׁכַּח בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עֵירְךָ כְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ וּבָנָה אוֹתָהּ בְּנֵן
עוֹלָם בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם:

(טו) אֶת צָמַח דָּוִד בְּמַהֲרָה תִצְמַיֵחַ וְקִרְנוֹ תִרְוֵם בִּישׁוּעָתְךָ בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מִצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה:

(טז) שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְחוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים
וּבְרָצוֹן אֶת תַּפִּלָּתֵנוּ מִלִּפְנֵי רִיקָם אֵל תִּשְׁיבֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ
וְכוּ':

(יז) רַצָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּלְתַפִּלָּתָם שְׁעָה וְהִשָּׁב
הָעֲבוּדָה לְדַבֵּיר בֵּיתְךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתַפִּלָּתָם וְכוּ' בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ
הַמְחַזֵּיר שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

(יח) מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שְׂאֵתָה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
צוּר חַיֵּינוּ וּמִגֵּן יְשָׁעֵנוּ אֶתָּה לְדוֹר וָדוֹר נוֹדָה לָךְ וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ
עַל חַיֵּינוּ וְכוּ' :

(יט) ^[א] שְׁמֵי שְׁלוֹם טוֹבָה וּבִרְכָּה חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל
יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וּבְרַכְנוּ כְּלָנוּ מִמְּאֹר פְּנִיךָ נְתַתְּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תוֹרָה
וְחַיִּים אֶהְבָּה וְכוּ'.

בִּימוֹת הַחֲמָה אוֹמֵר בְּבִרְכָּה שְׁנֵיהָ רַב לְהוֹשִׁיעַ מוֹרִיד הַטָּל
מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד וְכוּ'. וּמְבָרֵךְ בְּרַכָּה תְּשִׁיעִית בְּנִסְחָה זֶה בְּרַכְנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵינוּ וּבְרַךְ אֶת שְׁנַתְנוּ בְּטָלְיֵי רָצוֹן בְּרַכָּה
וּנְדָבָה כְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.

בְּלֵיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים וּבְמוֹצָאֵי יָמִים
טוֹבִים מְבָרֵךְ בְּרַכָּה רְבִיעִית בְּנִסְחָה זֶה. אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת
וּמְלַמֵּד לְאֲנוּשׁ בִּינָה אַתָּה הַבְּדִלְתָּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחַל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ
בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים בֵּין יוֹם הַשַּׁבָּעִי לְשֵׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה כְּשֵׁם
שֶׁהַבְּדִלְתָּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחַל כֵּן פָּדַנוּ וְהַצִּילָנוּ מִכָּל מִיַּיִ מִשְׁחִית
וּמִכָּל מִיַּיִ פְּרַעֲנִיּוֹת הַמְתַּרְגְּשׁוֹת לְבוֹא בְּעוֹלָם וְשִׁמְרָנוּ מִן הַכֹּל
וְחַנְּנוּ מֵאֲתָךְ וְכוּ'.

בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבַחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד מוֹסִיף בְּבִרְכַּת י"ז בְּעֶרְבֵית
וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה וּמְבָרֵךְ אוֹתָהּ בְּנִסְחָה זֶה. רְצָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ'
עַד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְכוּ'
וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ וְכוּ'.

וּבַחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹמֵר בְּיוֹם מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה בְּיוֹם מוֹעֵד חַג
הַמִּצּוֹת הַזֶּה אוֹ בְּיוֹם מוֹעֵד חַג הַשְּׁבוּעוֹת הַזֶּה אוֹ בְּיוֹם מוֹעֵד חַג
הַסֻּכּוֹת הַזֶּה.

בְּיוֹם תַּעֲנִית מְבָרַךְ הַיְחִיד בְּרַכַּת יְיָ בְּנִסְחָ זֶה. שְׁמַע קוֹלְנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ
מִלִּפְנֵי מַלְכֵנוּ רִיקָם אֵל תִּשְׁיבֵנוּ עֲנֵנוּ אָבִינוּ עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוּם
תַּעֲנִיתֵנוּ כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ אֵל תִּסְתַּר פְּנֵיךָ מִמֶּנּוּ וְאֵל
תַּעֲלֵם אֲזָנְךָ מִשְׁמוֹעַ בְּקִשְׁתֵּנוּ וְהָיָה קָרוֹב לְשׁוֹעֲנוּ טָרָם נִקְרָא
וְאִתָּה תַעֲנֶנָּה נִדְבָר וְאִתָּה תִשְׁמַע כַּדְבָר שְׁנֹאמַר וְהָיָה טָרָם
יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶנָּה עוֹד הֵם מִדְּבָרִים וְאֲנִי אֶשְׁמַע כִּי אִתָּה שׁוֹמֵעַ
תְּפִלַּת כָּל פֶּה בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. וְשְׁלִיחַ צְבוּר אוֹמֵר
לִסְחָ זֶה בְּרַכָּה בְּפָנַי עֲצָמָה אַחַר בְּרַכָּה שְׁבִיעִית אוֹמֵר עֲנֵנוּ וְכוּ'
עַד כִּי אֵל עוֹנֶנָּה בְּעַת צָרָה פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוֹקָה בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ הָעוֹנֶנָּה בְּעַת צָרָה.

בְּתַשְׁעָה בָּאָב מְבָרַךְ בְּרַכַּת אַרְבַּע עֶשְׂרֵה בְּנִסְחָ זֶה. רַחֵם יְיָ
עָלֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ הָעִיר הָאֲבֵלָה הַחֲרֻבָּה
הַשׁוֹמְמָה הַנְּתוּנָה בְּיַד זָרִים הַיּוֹשֶׁבֶת וְרֹאשׁ לָהּ חֲפוּי כְּאִשָּׁה
עִקְרָה שְׁלֵא יִלְדָה וַיִּבְלְעוּהָ לַגִּיוֹנוֹת וַיִּרְשׁוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים וַיִּתְּנוּ
נְבִלַת עֶבְדֶיךָ מֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ עַל כֵּן צִוּוּ
(בְּמִרְר) [בְּמִר] תִּבְכֶּה וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ לִבִּי לִבִּי עַל חַלְלֵיהֶם
מְעִי מְעִי עַל הַרוּגֵיהֶם רְאֵה יְיָ וְהִבִּיטָה וּרְאֵה שׁוֹמְמוֹתֶיהָ
וְנַחֲמֶנָּה כִּי בָאֵשׁ הִצַּתָּהּ וּבָאֵשׁ אִתָּה עֲתִיד לִבְנוֹתָהּ כְּכַתוּב וְאֲנִי
אֶהְיֶה לָּהּ נֶאֱמַר יְיָ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכַבּוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם.

בְּפוּרִים מְבָרַךְ בְּרַכַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּנִסְחָ זֶה. מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ
שְׁאִתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ עַל נְשָׁמוֹתֵינוּ
הַפְּקוּדוֹת לָךְ עַל נְסִיךָ שְׁבָכָל יוֹם וַיּוֹם וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ שְׁבָכָל עֵת
כוּי עַל הַנְּסִים וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְכוּ'. וְעַל כָּלֵם יְיָ
אֱלֹהֵינוּ אָנוּ מוֹדִים לָךְ הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ וְכוּ'.

**בְּחִנּוּכָהּ מְבָרַךְ בְּרָכָה זוֹ בְּנִסְחָה זֶה. מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ כּוֹי עַד וְעַל
נִפְלְאוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת עָרַב וּבִקְרֹן וְצִהָרִים עַל הַנְּסִים כּוֹי עַד וְאַחַר
כֵּן בָּאוּ [ב] בְּנִיךָ וְכוּי.**

**שְׁלִיחַ צְבוֹר מְבָרַךְ לְעוֹלָם בְּרָכָה שְׁלִישִׁית בְּנִסְחָה זֶה. נִקְדִּישְׁךָ
וְנִמְלִיכְךָ וְנִשְׁלֵשׁ לָךְ קִדְשָׁה מְשַׁלֶּשֶׁת כְּדָבָר הָאָמוֹר עַל יַד נְבִיאָךְ
וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֵא כָּל
הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. כְּבוֹדוֹ וְגִדְלוֹ מְלֵא עוֹלָם וּמְשַׁרְתּוֹ שׁוֹאֲלִים אֵי
מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְהַעֲרִיצוֹ לְעַמְתָּם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ כְּבוֹד
יְיָ מִמְּקוֹמוֹ. מִמְּקוֹמְךָ מִלְּכָנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים
אֲנַחְנוּ לָךְ מְתִי תִמְלֹךְ בְּצִיּוֹן בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ תִשְׁכֹּן תִּתְגַּדֵּל
וְתִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר לְנֶצַח נְצָחִים וְעֵינֵינוּ
תִּרְאֶינָה בְּמַלְכוּת עֲלֶיךָ כְּדָבָר הָאָמוֹר בְּדַבְּרֵי קִדְשְׁךָ עַל יְדֵי דָוִד
מְשִׁיחַ צְדָקָה יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ.
לְדוֹר וָדוֹר נִגִּיד גְּדֻלָּתְךָ וּלְנֶצַח נְצָחִים קִדְשֶׁתְךָ נִקְדִּישׁ וְשַׁבְּחָךְ
אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ כִּי אֵל מְלֶךְ גְּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקְּדוֹשׁ. בְּעֵת שֶׁשְׁלִיחַ צְבוֹר אוֹמֵר בְּבְרָכָה זוֹ וְקָרָא
זֶה אֵל זֶה כָּל הָעַם עוֹנִין קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ וְכוּי. וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר
אֵי מְקוֹם כְּבוֹדוֹ כָּל הָעַם עוֹנִין מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ כּוֹי.
וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ כָּל הָעַם עוֹנִין אָמֵן. וְכִשְׁהוּא
אוֹמֵר עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צְדָקָה כָּל הָעַם אוֹמְרִים יִמְלֹךְ יְיָ
לְעוֹלָם. וְכָל אֱלוֹ הַדְּבָרִים שֶׁעוֹנִין הַצְּבוֹר הוּא קוֹרָא עִמָּהוּן. וְלֹא
יִגְבִּיהַ קוֹלוֹ בְּעֵת שֶׁהוּן עוֹנִין עִמּוֹ. וְאַחַד הַיְחִיד וְאַחַד הַשִּׁיחַ
בְּעֵשְׂרָה יָמִים שֶׁמֶרְאֵשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכַּפּוּרִים אוֹמֵר בְּסוּף
בְּרָכָה זוֹ כְּאָמוֹר וְיִגְבֶּה יְיָ צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט וְהָאֵל הַקְּדוֹשׁ נִקְדֵּשׁ
בְּצְדָקָה בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ. שְׁלִיחַ צְבוֹר אוֹמֵר קִדִּישׁ
לְעוֹלָם קִדֵּם כָּל תְּפִלָּה וְאַחַר כָּל תְּפִלָּה וְאַחַר שֶׁאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם
בְּכָל עֵת שֶׁיאֲמַר סֵדֶר הַיּוֹם יִתְחַנֵּן מְעַט וַיֹּאמֵר קִדִּישׁ.
וְכִשְׁיִשְׁלִים לְקִרְוֹת בְּתוֹרָה וּבְכָל עֵת שֶׁיִּתְחַנֵּן בְּדַבְּרֵי תַחֲנוּנִים**

סדר תפילות כל השנה - נסח הקדיש

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ [א] שְׁמִיהַ רַבָּא בְּעֵלְמָא דְבְּרָא כְּרַעוּתִיהַ וְיִמְלִיךְ
 מְלְכוּתִיהַ וְיִצְמַח פּוֹרְקַנְיָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחִיהַ וְיַפְרֹק עַמִּיהַ
 בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיִּיהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּעַגְלָא וּבְזַמֵּן
 קָרִיב וְאָמְרוּ אָמֵן יְהִי שְׁמִיהַ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא
 יְתַבְּרַךְ וְכוּ'. בְּעֵת שְׁיֹאמֵר שְׁלִיחַ צְבוּר יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמִיהַ
 רַבָּא כָּל הָעַם עוֹנִין אָמֵן. וּבְעֵת שֶׁהוּא אוֹמֵר תְּחִלָּה וְאָמְרוּ אָמֵן
 כָּל הָעַם עוֹנִין אָמֵן יְהִי שְׁמִיהַ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמֵי
 עָלְמַיָּא. וּמִצְוֹת חֻמְּוֵי הָרַאשׁוֹנִים לְעֲנוּת אָמֵן יְהִי שְׁמִיהַ רַבָּא
 מְבָרַךְ בְּכָל כַּחוֹ שֶׁל אָדָם. וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר יְתַבְּרַךְ כָּל הָעַם עוֹנִין
 אָמֵן. וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר בְּרִיךְ הוּא כָּל הָעַם עוֹנִין אָמֵן. וְכִשְׁהוּא
 אוֹמֵר בְּסוּף וְאָמְרוּ אָמֵן כָּל הָעַם עוֹנִין אָמֵן. וְכִסְדֵּר הַזֶּה עוֹנִין
 בְּכָל קְדִישׁ וְקְדִישׁ. קְדִישׁ בְּתַרְא כָּל קְדִישׁ שְׁאוֹמֵר שְׁלִיחַ צְבוּר
 אַחַר שְׁגוּמֵר הַתְּפִלָּה שְׁאִינוּ אוֹמֵר אַחֲרָיו כְּלוּם אֵלָּא כָּל הָעַם
 שׁוֹמְעִין אוֹתוֹ וְנִפְטָרִין נְהַגוּ הָעַם לְהוֹסִיף בְּסוּפוֹ גִּסְחָא זוּ.
 תַּתְּקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן וְתַתְּעַבֵּד בְּעוֹתְהוֹן וְצְלוֹתְהוֹן וּבְעוֹתְהוֹן דְּכָל
 בֵּית יִשְׂרָאֵל קָדָם אָבוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא. יְהִי שְׁלָמָא רַבָּא וְסִיעֻתָּא
 וּפּוֹרְקָנָא מִשְׁמַיָּא עֲלֵיכוֹן וְעֲלָנָא וְעַל קְהֵלְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ
 אָמֵן. עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל
 כָּל יִשְׂרָאֵל אָמֵן. קְדִישׁ דְּרַבָּנָן כָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל אוּ יֵתֵר
 שְׁעוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה שְׁעַל פֶּה וְאַפְלוּ בְּמִדְרָשׁוֹת אוּ בְּהַגְדוֹת
 כְּשֵׁהוּ מְסִימִין אוֹמֵר אֶחָד מֵהוֹן קְדִישׁ בְּנִסְחָא זֶה. יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ
 שְׁמִיהַ רַבָּא דְּעֵתִיד לְחַדְתָּא עֵלְמָא וְלֹאֲחִיא מִתְּיָא וְלִמְפָּרַק חִיָּיא

וּלְמַבְנֵי קִרְתָּא דִּירוּשָׁלַם וּלְשַׁכְלָלָא הֵיכְלָא קִדְיִשָׁא וּלְמַעְקָר
פּוּלְחָנָא נּוּכְרָאָה מִן אַרְעָא וּלְאַתְבָּא פּוּלְחָנָא דְשִׁמְיָא לְאַתְרֵיהּ
בְּזִיּוּיָהּ וַיְחַוְדִּיהּ וַיִּמְלִיךְ מַלְכוּתֵיהּ וְכוּי עַד וַנְחַמְתָּא דְאַמִּירוֹן
בְּעֻלְמָא וְאַמְרוּ אָמֵן. עַל רַבָּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל תַּלְמִידֵי
תַּלְמִידֵיהוֹן דְּעֶסְקִין בְּאוּרִיתָא דֵי בְּאַתְרָא הָדִין וְדֵי בְּכָל אַתְר
וְאַתְר יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן חָנָא וְחֻסְדָּא וְרַחֲמֵי וְסִיעֻתָּא וְרוּחָא
מְקַדָּם אַבוּהוֹן דְּבִשְׁמֵיָא וְאַמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁלָמָא וְכוּי. וְזֵהוּ
הִנְקָרָא קִדְיִשׁ דְּרַבָּנָן.

מְנַהֲגֵנוּ לְהִתְחַנֵּן בְּנִפְיִלְת פְּנִים בְּדַבְרִים וּפְסוּקִים אֱלוּ פְּעָמִים
בְּכָלן וּפְעָמִים בְּמַקְצָתוֹן. לְפִיכָךְ אָנִי כּוֹרַע וּמְשַׁתַּחֲוֶה וּמִתְחַנֵּן
לְפָנֶיךָ אֲדוֹן הָעוֹלָם אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים כִּי לֹא עַל
צְדָקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מִפְּיִלִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הִרְבִּים.
יְיִ שְׁמַעָה יְיִ סְלַחָה יְיִ הַקְּשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אֵל תְּאַחֵר. מַה נֹּאמֵר
לְפָנֶיךָ הַשֵּׁם מַה נְדַבֵּר וּמַה נְצַטְדֵּק חֲטָאנוּ עֲוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ
וּמַרְדְּנוּ וְסָרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמְשַׁפְּטֶיךָ לָךְ יְיִ הַצְדָּקָה וְלָנוּ בְּשֵׁת
הַפְּנִים. הִשְׁחָרוּ פְּגִינוּ מִפְּנֵי חֲטָאֵתֵינוּ וְנִכְפַּפְהּ קוֹמַתֵנוּ מִפְּנֵי
אַשְׁמוּתֵינוּ אֵין לָנוּ פֶּה לְהַשִּׁיב וְלֹא מִצַּח לְהַרִים רֹאשׁ. אֱלֹהֵי
בְּשֵׁתִי וְנִכְלַמְתִּי לְהַרִים אֱלֹהֵי פָנֵי אֱלִיךָ כִּי עֲוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ עַד
לְמַעַלָּה רֹאשׁ וְאַשְׁמַתֵנוּ גְדָלָה עַד לְשָׁמַיִם. אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה
עִמָּנוּ צְדָקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי נְבִיאֶךָ
לְמַעַן שְׁמִי אֲאָרִיךְ אִפִּי וַתְּהַלֵּתִי אַחֲטָם לָךְ לְבַלְתִּי הַכְרִיתֶךָ לֹא
לְמַעַנְכֶם אָנִי עֲשֵׂה בֵית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קִדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם
בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם. לֹא לָנוּ יְיִ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד עַל
חֲסִדֶךָ עַל אֲמַתֶּךָ לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיָה נָא אֱלֹהֵיהֶם אָנָּה יְיִ
אֵל תִּפְּו אֵל קִשִׁי הָעַם הַזֶּה וְאֵל רִשְׁעוֹ וְאֵל חֲטָאתוֹ סִלַּח נָא לְעוֹן
הָעַם הַזֶּה כְּגִדֵּל חֲסִדֶךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׂאתָה לְעַם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד
הַנֵּה וְסִלַּחְתָּ לְעוֹנֵנוּ כִּי רַב הוּא. יְיִ שְׁמַעָה יְיִ סְלַחָה יְיִ הַקְּשִׁיבָה

וַעֲשֵׂה וְאַל תִּתְאַחַר לְמַעַן אֱלֹהֵי כִּי שָׁמַךְ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל
עַמְּךָ :

נְהַגוּ הָעַם לְהִתְחַנֵּן אַחֲרֵי נִפְיֵלֵת פְּנִים כְּשֶׁמִּגְבִּיחַ פְּנֵיו מִן הַקְּרָקַע
בְּפִסּוּקִים אֱלוֹ. וְאַנְחֵנוּ לֹא יָדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ. זְכוֹר
רַחֲמֶיךָ יְיָ וְחִסְדֶּיךָ כִּי מַעֲוֹלָם הִמָּה. אֵל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רֵאשִׁינִים
מִהָרַ יִקְדָּמוֹנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד. קוֹמָה עֲזָרְתָה לָנוּ וּפְדָנוּ
לְמַעַן חִסְדֶּךָ. יְיָ חִסְדֶּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לָךְ. אִם עֲוֹנוֹת
תִּשְׁמַר יְיָ מִי יַעֲמֵד כִּי עַמְּךָ הִסְלִיחָה לְמַעַן תִּתְּנָה. יְיָ הוֹשִׁיעָה
הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ. כִּי הוּא יָדַע יַצְרָנוּ זְכוֹר כִּי עֲפָר אֲנַחְנוּ.
עֲזָרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהִצִּילְנוּ וְכִפֵּר עַל
חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְכֵן נְהַגוּ הָעַם לְהִתְחַנֵּן אַחֲרֵי סֵדֶר הַיּוֹם
בְּתַחֲנוּנִים אֱלוֹ. יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יַצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שְׁמָרָה
זֹאת לְעוֹלָם לִיצָר מַחֲשָׁבוֹת לִבָּב עַמְּךָ וְהִכּוֹן לִבָּבְךָ אֱלֹהֵי וְהוּא
רַחוּם יַכִּיף עוֹן וְגוֹ'. כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב וְסֶלַח וְרַב חֶסֶד לְכָל
קוֹרְאֶיךָ צְדִקְתֶּךָ צְדִק לְעוֹלָם וְתוֹרַתֶּךָ אֱמֶת. מִי אֵל כְּמוֹךָ נוֹשֵׂא
עוֹן וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע יָשׁוּב יִרְחַמֵנוּ יִכַּבֵּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְגוֹ'. בְּרוּךְ יְיָ
יוֹם יוֹם יַעֲמֵס לָנוּ הָאֵל יִשׁוּעָתָנוּ סֶלָה. יְיָ צְבָאוֹת עֲמָנוּ מִשְׁגָּב
לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה יְיָ צְבָאוֹת אֲשֶׁרִי אָדָם בּוֹטַח בָּךְ. בְּרוּךְ
אֲדוֹנֵנוּ בְּרוּךְ בּוֹרְאֵנוּ בְּרוּךְ שֶׁבְּרָאֵנוּ לְכַבּוֹדוֹ וְהִבְדִּילָנוּ מִן
הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תוֹרַת אֱמֶת עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְחַיֵּי עוֹלָם נִטַּע
בְּתוֹכָנוּ. הִרְחַמְנוּ יִפְתַּח לִבֵּנוּ לְתַלְמוּד תוֹרָתוֹ וְיִתֵּן בְּלִבֵּנוּ אֶהְבֵּתוֹ
וְיִרְאֵתוֹ וְתוֹרָתוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וְלַעֲבֹדוֹ בְּלִבָּב שְׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חַפְצָה
לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נִלְד לַבְּהִלָּה. כֵּן יְהִי רְצוֹן וְרַחֲמִים
מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁנִּחְיָה לְשִׁמְרַת חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלִימּוֹת
הַמְּשִׁיחַ כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה וְנִירָשׁ טוֹב לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא לְמַעַן יִזְמַרְךָ
כְּבוֹד וְלֹא יָדָם יְיָ אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲוֹדָךְ. יְהִיו לְרְצוֹן אֲמָרֵי כִּי
וְהִגִּיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרֵי וְגוֹאֲלֵי :

נְהַגוּ מִקְצַת הָעַם לְקִרְאָה בְּכָל יוֹם אַחַר תְּחִנוּנָיִם אֱלוֹהֵי שִׁיר מִזְמוֹר
שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם וְקוֹרִין לְדוֹד
אֱלֹהֵי יְיָ נִפְשֵׁי אֲשָׁא כָּל הַמִּזְמוֹר. וְקוֹרִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר
רַבִּי חֲנִינְא תַלְמִידֵי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם וְכוּ'. אֵין כְּאַלְהֵינוּ אֵין
כְּאַדוֹנֵנוּ אֵין כְּמַלְכֵנוּ אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ מִי כְּאַלְהֵינוּ מִי כְּאַדוֹנֵנוּ מִי
כְּמַלְכֵנוּ מִי כְּמוֹשִׁיעֵנוּ נוֹדָה לְאַלְהֵינוּ נוֹדָה לְאַדוֹנֵנוּ נוֹדָה לְמַלְכֵנוּ
נוֹדָה לְמוֹשִׁיעֵנוּ אֲתָה הוּא אֱלֹהֵינוּ אֲתָה הוּא אֲדוֹנֵנוּ אֲתָה הוּא
מַלְכֵנוּ אֲתָה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. אֲתָה תִקּוּם תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי עַתָּה
לְחַנְּנָה כִּי בָּא מוֹעֵד. אֲךָ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יֵשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת
פְּנֵיךָ וַיִּבְטְחוּ בְּךָ יוֹדְעֵי שִׁמְךָ כִּי לֹא עֲזַבְתָּ דַרְשֵׁיךָ יְיָ. כִּי כָּל
הָעַמִּים יִלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וְאַנְחֵנוּ נִלְךָ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ
לְעוֹלָם וָעֶד.

כָּבֵר אֲמַרְנוּ בִּסְפָר הַזֶּה שְׁבִימֵי הַשְּׁבֻתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים מִתְּפִלָּה
אָדָם בְּכָל תְּפִלָּה שֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁלֹּשׁ רֵאשׁוֹנוֹת וְשֶׁלֹּשׁ אַחֲרוֹנוֹת
וּבְרָכָה אַחַת אֲמֻצָּעִית מֵעֵין הַיּוֹם. וּבְרֵאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם
הַכְּפוּרִים שֶׁל יוֹבֵל מִתְּפִלָּה בְּאֲמֻצָּע שֶׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת וּבְתִפְלַת מוֹסָף
בְּלֶבֶד. וְנִמְצָא מִתְּפִלָּה בְּמוֹסָף בְּשָׁנֵי יָמִים אֱלוֹהֵי תִשְׁעַ בְּרָכוֹת.
וּבְמוֹסָף רֵאשׁ חֲדָשׁ וּבְמוֹסָף חֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד מִתְּפִלָּה שֶׁבַע שֶׁלֹּשׁ
רֵאשׁוֹנוֹת וְשֶׁלֹּשׁ אַחֲרוֹנוֹת וּבְרָכָה אַחַת בְּאֲמֻצָּע:

סדר תפילות כל השנה - וזהו נסח כל

הברכות האמצעיות

בְּרָכָה אֲמֻצָּעִית שֶׁל לַיְלֵי שַׁבָּת אֲתָה קוֹדֶשֶׁת אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי
לְשִׁמְךָ תִּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּבִרְכָתוֹ מִכָּל הַיָּמִים וְקוֹדֶשֶׁתוֹ

מִכָּל הַזְּמַנִּים כְּאִמּוֹר וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ
אוֹתוֹ וְגוֹ'. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רָצָה נָא בְּמִנוּחַתְנוּ וְכוּ'.
בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל יוֹצֵר יִשְׁמַח מִשֶּׁה בְּמִתְנַת חִלְקוֹ כִּי עֶבֶד
נֶאֱמַר קָרָאתָ לוֹ כְּלִיל תִּפְאָרֶת בְּרֵאשׁוֹ נְתַתָּ בְּעַמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר
סִינַי הוֹרִיד בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים וְכָתוּב בְּהוֹ שְׁמִירַת שַׁבָּת וְכֹן
כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ'. יִשְׁמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי
שַׁבָּת קוֹרְאֵי עֲנֵג עִם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
רָצָה נָא בְּמִנוּחַתְנוּ כֹּי עַד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדְּשׁ הַשַּׁבָּת. בְּרָכָה
אֲמַצְעִית שֶׁל מוֹסֵף שַׁבָּת. לְמִשֶּׁה צְוִיתָ עַל הַר סִינַי מְצוֹת שַׁבָּת
שָׁמּוֹר וְזָכוֹר וְבוֹ צְוִיתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב לְךָ קָרְבַּן מוֹסֵף
כְּרָאוּי. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ לְאַרְצֵנוּ וְכוּ' וְאֶת
מוֹסֵף יוֹם הַמְּנוּחַ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב כֹּי עַד עַל יְדֵי מִשֶּׁה עֶבֶדְךָ.
וְלֹא נִתְּנוּ מִלְּכָנוּ לְגוֹיֵי הָאָרְצוֹת וְלֹא הִנְחַלְתָּנוּ מִלְּכָנוּ לְעוֹבְדֵי
אֱלִילִים גַּם בְּמִנוּחַתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרָלִים לְבֵית יִשְׂרָאֵל נִתְּנוּ זֶרַע
יִשְׂרוּן אֲשֶׁר בָּם בְּחִרְתָּ חֲמֻדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ רָצָה נָא בְּמִנוּחַתְנוּ כֹּי עַד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדְּשׁ הַשַּׁבָּת.
בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל מְנוּחַת שַׁבָּת אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד וּמִי
כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ עֵטְרַת תְּהִלָּה וְעֵטְרַת יְשׁוּעָה לְעַמְּךָ
נִתְּתָ אֲבָרָהֶם יְגַל יְצַחֵק יִרְנֵן יַעֲקֹב וּבְנָיו יְנוּחוּ בּוֹ מְנוּחָה שְׁלֵמָה
שְׂאֵתָה רוּצָה בָּהּ יִכְיֶירוּ בְּנֵיךָ וַיִּדְעוּ כִּי מֵאַתָּה הִיא מְנוּחַתְּם
תִּנְחִילְנוּ אֲבִינוּ וְאֵל תְּהִי צָרָה וַיְגוֹן בְּיוֹם מְנוּחַתְנוּ. אֱלֹהֵינוּ
וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ'. בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל מוֹסֵף רֵאשׁ חֲדָשׁ.
רֵאשֵׁי חֲדָשִׁים לְעַמְּךָ נְתַתָּ זְמַן כְּפָרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתֶם לְהִיוֹתֶם
מִקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זְבַחֵי רְצוֹן וְשַׁעֲיֵרֵי חֲטָאת לְכַפֵּר בְּעֵדָם. זְכָרוֹן
לְכֻלָּם יִהְיוּ תְּשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׁוֹנֵא. מְזַבַּח חֲדָשׁ בְּצִיּוֹן תִּכְיֶין
וְעוֹלַת רֵאשׁ חֲדָשׁ נַעֲלָה עָלָיו. שִׁירֵי דָוִד נִשְׁמַע בְּעִירְךָ הָאֱמוּרַיִם
לְפָנֶי מְזַבְּחֶךָ. אֶהְבֵּת עוֹלָם תִּבְיֵא לָהֶם וּבְרִית אֲבוֹת לְבָנִים
תִּזְכֹּר. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ
וְנִתְּרַחֲקֵנוּ מֵעַל אֲדַמְתָּנוּ יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ

לְאַרְצֵנוּ וְאֶת מוֹסַף יוֹם רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה כּוֹי עַד עַל יְדֵי מֹשֶׁה
עֲבָדְךָ. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּחַדְּשׁ
עֲלֵינוּ אֶת רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה לְחַן וְלַחֲסֵד
וְלִרְחֻמִּים לְחַיִּים וְלְשָׁלוֹם וַיְהִי רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה קֶץ וְסוֹף לְכָל
חַטָּאתֵינוּ וְצָרוֹתֵינוּ תַּחֲלָה וְרֵאשׁ לְפָדוֹת נַפְשֵׁנוּ כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
מִכָּל הָאֲמוֹת בְּחִרְתָּ וְרֵאשִׁי חֲדָשִׁים לָהֶם נָתַתָּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרֵאשִׁי חֲדָשִׁים. בְּרָכָה אֲמַצְעִית מִמוֹסַף רֵאשׁ
חֹדֶשׁ שֶׁחַל לְהִיּוֹת בְּשַׁבָּת. אַתָּה יִצְרָתָ עוֹלָמְךָ מִקְדָּם כְּלִיתָ
מִלְּאֲכֻתְךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּחִרְתָּ בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְרָצִיתָ בָּנוּ מִכָּל
הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדְשָׁתָנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקִרְבַּתָּנוּ מִלְּכָנוּ לְעִבּוֹדְתֶךָ וְשָׂמְךָ
הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ עֲלֵינוּ קָרָאתָ וַתִּתֵּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שְׁבֻתוֹת
לְמִנוּחָה וַיּוֹם רֵאשׁ חֹדֶשׁ הַזֶּה לְכַפֵּר בְּעַדְנוּ שֶׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ.
וּמִפְּנֵי חַטָּאֵינוּ וְכוֹי עַד וּמוֹסָפִים כְּהִלְכְּתוֹ וְאֶת מוֹסָפֵי יוֹם
הַמְּנוּחַ הַזֶּה וַיּוֹם רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב אֶת קִרְבָּנוֹת
חוֹבוֹתֵינוּ תַּמִּידִין כְּסִדְרוֹן כְּמִצְוֹת רְצוֹנְךָ כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתָּ עֲלֵינוּ
בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּחַדְּשׁ וְכוֹי עַד לְפָדוֹת נַפְשֵׁנוּ. רְצֵה נָא בְּמִנוּחַתָּנוּ
וְקִדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ כּוֹי עַד וַיְנוּחוּ בָּם כָּל יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִקְדָּשׁ הַשַּׁבָּת וַיִּשְׂרָאֵל וְרֵאשִׁי חֲדָשִׁים. בְּרָכָה
אֲמַצְעִית שֶׁל יוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח עֲרַבִּית שְׁחֵרִית וּמִנְחָה. אַתָּה
בְּחִרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים אֲהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת
וְקִדְשָׁתָנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקִרְבַּתָּנוּ מִלְּכָנוּ לְעִבּוֹדְתֶךָ וְשָׂמְךָ הַגָּדוֹל
וְהַקְּדוֹשׁ עֲלֵינוּ קָרָאתָ וַתִּתֵּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה
חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׁשּׁוֹן אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה אֶת יוֹם חַג
הַמִּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֲרוּתָנוּ בְּאֶהֱבָה זְכָר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. אֱלֹהֵינוּ
וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וַיְבֹא כּוֹי. וְהִשִּׂיאָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת בְּרַכַּת
מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וְלְשָׁלוֹם כְּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ וְרָצִיתָ לְבָרְכָנוּ כִּן תִּבְרַכְנוּ
סָלָה וְתַן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ וְשִׂמַח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ וְכוֹי. בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמִנִּים. בְּרָכָה אֲמַצְעִית מִמוֹסַף

הַפֶּסַח. אֶתְּהָ בְּחֵרְתָנוּ מִכָּל הָעַמִּים כֹּי' עַד זְכָר לִיְצִיאַת מִצְרָיִם.
וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאֶרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אֲדַמְתָנוּ וְאִין אָנוּ
יְכוּלִין לַעֲלוֹת לְהָרָאוֹת וּלְהַשְׁתַּחֲוֹת לְפָנֶיךָ בְּבֵית בְּחִירְתֶּךָ בְּנוֹה
הַדֶּרֶךְ בְּבֵית הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד
שֶׁנִּשְׁתַּלַּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּשׁוּב
וְתִרְחַם עָלָיו וְעָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים וְתִקְבֹּץ פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין
הַגּוֹיִם וְנַפּוּצוֹתֵינוּ כִּנְס מִיִּרְכְּתֵי אֶרֶץ וְהַבִּיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה
וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת
קַרְבָּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תִּמְיָדִין כְּסִדְרָן וּמוֹסָפִין כְּהִלְכָתָן וְאֶת מוֹסֵף
יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב
לְפָנֶיךָ כְּמִצּוֹת רְצוֹנְךָ כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרְתֶךָ עַל יַדֵי מֹשֶׁה
עַבְדֶּךָ. מְלֶדֶךְ רַחֲמָן רַחֵם עָלֵינוּ וְכוּ'. וְהַשִּׂיאֵנוּ וְכוּ'. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים. וּבִנְסַח הַזֶּה הוּא מִתְפַּלֵּל בְּחַג שְׁבוּעוֹת
וּבְחַג הַסִּכּוֹת בְּלֹא חֶסְרוֹן וּבְלֹא יִתֵּר. אֵלֶּא שֶׁבְּחַג הַשְּׁבוּעוֹת הוּא
אוֹמֵר אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה אֶת יוֹם חַג הַשְּׁבוּעוֹת הַזֶּה
זָמַן מִתֵּן תּוֹרְתָנוּ בְּאַהֲבָה זְכָר לִיְצִיאַת מִצְרָיִם. וּבְמוֹסֵף הוּא
אוֹמֵר וְאֶת מוֹסֵף יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם חַג הַשְּׁבוּעוֹת
הַזֶּה. וְכֵן בְּסִכּוֹת הוּא אוֹמֵר אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם
חַג הַסִּכּוֹת הַזֶּה זָמַן שֶׁמִּחַתָנוּ בְּאַהֲבָה וְכוּ'. וּבְשִׁמְיָי עֲצָרַת
אוֹמֵר אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה אֶת יוֹם חַג שְׁמִיָי עֲצָרַת
הַזֶּה זָמַן שֶׁמִּחַתָנוּ כֹּי'. וְכֵן בְּמוֹסֵף אוֹמֵר וְאֶת מוֹסֵף יוֹם טוֹב
מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם חַג שְׁמִיָי כֹּי'. וְאִם חָל יוֹם טוֹב לַהֲיוֹת
בְּשַׁבַּת אוֹמֵר אַתָּה בְּחֵרְתָנוּ כֹּי' עַד וְתִתֵּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שְׁבֻתוֹת
לְמַנוּחָה מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חֲגִים וְזְמַנִּים לְשִׁשּׁוֹן אֶת יוֹם הַמְּנוּחַ
הַזֶּה וְאֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה אֶת יוֹם פְּלוּגֵי כֹי'. וְכֵן
בְּמוֹסֵף אוֹמֵר וְאֶת מוֹסֵפֵי יוֹם הַמְּנוּחַ הַזֶּה כֹּי'. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא
מִזְכִּיר הַשְּׁבֻת בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה וּבִיּוֹם הַכַּפּוּרִים אִם חָלוּ לַהֲיוֹת
בְּשַׁבַּת בֵּין בְּשָׂאֵר תְּפִלוֹת בֵּין בְּמוֹסֵף. וְחוּתָם בְּכָל הַתְּפִלוֹת שֶׁל
שְׁלֹשׁ רְגָלִים מִקְדָּשׁ הַשְּׁבֻת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים. [א] וּבְרֵאשׁ הַשָּׁנָה

חֹתֶם מִלֶּדֶד עַל כָּל הָאָרֶץ מִקֹּדֶשׁ הַשַּׁבָּת וַיִּשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַזְּכוּרֹן.
וּבַיּוֹם הַכַּפּוּרִים מִלֶּדֶד עַל כָּל הָאָרֶץ מִקֹּדֶשׁ הַשַּׁבָּת וַיִּשְׂרָאֵל וַיּוֹם
הַכַּפּוּרִים. רֵאשׁ הַשָּׁנָה. נִהְגוּ רַב הָעַם מֵרֵאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם
הַכַּפּוּרִים לְהוֹסִיף בְּכָל תְּפִלָּה בְּעֶשְׂרֵת הַיָּמִים. בְּבִרְכָה רֵאשׁוֹנָה
מוֹסִיפִים זְכוּרֵנוּ לְחַיִּים כּוֹי בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִגּוֹן אֲבָרְהָם. וּמוֹסִיפִין
בְּבִרְכָה שְׁנִיָּה מִי כְמוֹד אֲב הַרְחַמְתָּ זוֹכֵר יִצְחָק בְּרַחֲמִים בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מִחַיֵּה הַמֵּתִים. וּמוֹסִיפִין בְּבִרְכַת יִיח זְכוּר רַחֲמֵיךָ
וְכוֹי. וּבְבִרְכָה אַחֲרוֹנָה מוֹסִיפִין וּבִסְפָר חַיִּים וְכוֹי. וּבִתְפִלַּת
נְעִילָה שֶׁל יוֹם הַצּוּם אוֹמֵר בְּבִרְכָה זְכוּרֵנוּ לְחַיִּים חֲתֻמָּנוּ וְכָל
אֵלוֹ הַתּוֹסְפוֹת מְנַהֵג מְקוֹמוֹת. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֵא יוֹסִיפוּ
דָּבָר. מְנַהֵג פְּשוּט שְׁמִבְּרַכִּין בְּרַכָּה שְׁלִישִׁית בְּנִסְחָה זֶה בְּשָׁנֵי יָמִים
שֶׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מֵאַרְבַּע הַתְּפִלוֹת וְכֵן נִהְגוּ
מִקְצַת לְבָרֶךְ אוֹתָהּ בְּאוֹתוֹ הַנִּסְחָה בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מִחֲמִשׁ
תְּפִלוֹת שֶׁל יוֹם הַכַּפּוּרִים וְזֶהוּ נִסְחָה. אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ
וְקְדוּשֵׁיךָ בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֵלָה. וּבְכֵן תֵּן פְּחָדֶךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל
כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְאֵימָתֶךָ עַל כָּל מַה שֶׁבְּרָאתָ וַיִּירָאוּךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל הַבְּרוּאִים וַיַּעֲשׂוּ כְלָם אֲגָדָה אַחַת לַעֲשׂוֹת
רְצוֹנְךָ בְּלִבָּב שְׁלָם כּוֹי. וּבְכֵן תֵּן כְּבוֹד לְעַמְּךָ תְּהַלֵּל לִירְאֵיךָ
וּתְקוּהָ טוֹבָה לְדוֹרְשֵׁיךָ וּפְתַחוֹן פֶּה לְמִיחְלִים לְךָ שִׁמְחָה לְאַרְצֶךָ
שְׁשׁוֹן לְעִירֶךָ וְצִמְיַחַת קֶרֶן לְדוֹד עֲבָדֶךָ וְעָרִיכַת נֵר לְבֹן יִשְׂרָאֵל
מְשִׁיחֶךָ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְאַז צְדִיקִים יִרְאוּ וַיִּשְׁמְחוּ וַיִּשְׂרָאֵל
יַעֲלִזוּ וְחִסִּידִים כּוֹי כְּפָתוּב בְּדַבְּרֵי קְדֻשָּׁתְךָ יְמִלְךָ יְיָ לְעוֹלָם
אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וְדוֹר הַלְלוּיָהּ וְכָתוּב וַיִּגְבֶּה יְיָ וְגוֹי בְּרוּךְ אַתָּה
יְיָ הַמְּלֶכֶת הַקְּדוֹשׁ. בְּרַכָּה אֲמַצְעִית שֶׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה עֲרַבִּית
שְׁחָרִית וּמְנַחָה. אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים כּוֹי. וּתְתֵן לָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קְדֻשׁ הַזֶּה זְכוּרֹן תְּרוּעָה בְּאַהֲבָה
זְכָר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֵהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא כּוֹי.
[ב] אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֵהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְלוּךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ בְּכַבּוּדֶךָ
וְהַנְּשֵׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקְרָךָ וְהוֹפֵעַ בְּהַדָּר גָּאוֹן עֲזָךָ עַל כָּל יוֹשְׁבֵי

תבל ארצה וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה
יצרתו ויאמר כל אשר רוח ונשמה באפו יי וכו'. קדשנו כו'.
ברוך אתה יי מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון.
ברכה ראשונה משלש ברכות אמצעיות של מוסף ראש השנה.
אתה בחרתנו. ומפני חטאינו כו'. ואת מוספי כו' כמו שכתוב.
עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא
עשנו כגויי הארצות וכו'. אוחילה לאל אחלה פניו אשאלה
ממנו מענה לשון אשר בקהל עם אשירה עזו אביעה רננות בעד
מפעליו כו'. ברוך אתה יי למדני חקיך. על כן נקוה לך יי
אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך וכו'. אלהינו ואלהי
אבותינו מלוך כו'. ברוך אתה יי מלך על כל הארץ מקדש
ישראל ויום הזכרון. היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל
יצורי עולם אם כבדים אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם
אב על בנים אם כעבדים עינינו לך תלויות וכו'. ברכה שניה
אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם כו' כי זוכר
הנשכחות אתה הוא מעולם ואין שכחה לפני כסא כבודך
ועקדת יצחק לזרעו תזכר וכו'. היום הרת עולם היום יעמיד
במשפט כל יצורי עולם אם כבנים אם כעבדים אם כבנים
רחמנו כרחם אב על בנים כו'. ברכה שלישית אתה נגלית בענן
כבודך על עם קדשך לדבר עמם מן השמים השמעתם קולך כו'
כי אתה שומע כו' ברוך אתה יי שומע תרועה. היום הרת עולם
כו' ככתוב למעלה. ברכה אמצעית של צום יום הכפורים
בערבית ושחרית ומנחה ונעילה אתה בחרתנו כו'. ותתן לנו יי
אלהינו את יום הכפורים הזה ואת יום מקרא קדש הזה
למחילה וכו'. אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא יגיע יראה
וירצה ישמע ויפקד ויזכר לפניך זכרוננו זכרון אבותינו זכרון
ירושלים עירך וזכרון משיח בן דוד וכו'. אלהינו ואלהי
אבותינו מחל לעונותינו וכו'. אלהינו ואלהי אבותינו מלוך כו'.
קדשנו כו'. ודברך אמת וקיים כו' ברוך אתה יי מלך על כל

הָאָרֶץ מְלֶדֶת מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ וְכוּי'. בְּרָכָה אֲמַצְעִית שֶׁל מוֹסֵף אֶתְּהָ בְּחֶרְתָּנוּ וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ וְאֶת מוֹסְפֵי יוֹם מִקְרָא קִדְשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ כְּמִצְוֹת רְצוֹנָךָ כּוּי'. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְחַל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בַּיּוֹם צוֹם הַכַּפּוּרִים הַזֶּה מְחַה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ כּוּי' עַד וּמִבְּלַעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מְלֶדֶת מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ וְכוּי'. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְלוֹדֶךָ עַל כָּל הָעוֹלָם כֵּלּוּ בְּכַבּוּדֶךָ וְהִנָּשָׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקְרָךָ וְהוֹפֵעַ בְּהַדָּר גָּאוֹן עֲזָךָ וְכוּי' עַד וּמִלְכוּתוֹ בְּכֹל מְשָׁלָה. קִדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹן חֲלָקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשִׁבְעֵנוּ מִטּוֹבֶךָ וְשִׁמְחָנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהַר לִבָּנוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאַמֶּת וּדְבָרֶךָ כּוּי' עַד בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקֻדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים. נְהַגוּ הָעָם בְּכֹל תְּפִלוֹת הַמוֹסָפִין כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר כְּמוֹ שֶׁכְּתִבְתָּ עֲלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מִשָּׁה עִבְדֶּךָ מִזְכִּיר קִרְבָּנוֹת אוֹתוֹ הַיּוֹם כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּתוּבִים בְּתוֹרָה וְקוּרָא אוֹתָם הַפְּסוּקִים. [ד] וְאִם לֹא הִזְכִּיר כִּיּוֹן שֶׁאִמֵּר כְּמוֹ שֶׁכְּתִבְתָּ עֲלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ [ה] שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ:

סדר תפילות כל השנה - נסח הודו

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ תְּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתָנוּ וְאֵל תִּתְעַלֵּם מִתְחַנְתָּנוּ שְׂאִין אָנוּ עֲזֵי פָנִים וְקָשִׁי עֶרֶף שֶׁנֹּאִמַר לְפָנֶיךָ צְדִיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חֲטָאֵנוּ אֲבָל אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ אֲשַׁמְנוּ בְּגִדְנוּ גִזְלָנוּ דִּבְרָנוּ דָּפִי הֶעֱוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ זָדְנוּ חִמְסָנוּ כּוּי'. עַד כִּי אָמַת עֲשִׂיתָ וְאֲנַחְנוּ הִרְשַׁעְנוּ. מַה נֹּאִמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹשֵׁב מְרוֹם וּמַה נִּסְפָּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים הֵלֵא הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנְּגִלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ. אַתָּה יוֹדֵעַ רְזִי עוֹלָם וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָּל חַי אַתָּה חוֹפֵשׁ כָּל חֲדָרֵי בֵּטוֹן וּבוֹחוֹן כְּלִיּוֹת וְלֵב אֵין כָּל דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָ וְאֵין נִסְתָּר מִנְּגִד עֵינֶיךָ. וּבְכוֹן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ

שְׁתַּמְחַל לָנוּ עַל כָּל חַטָּאתֵינוּ וּתְכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִסְלַח
לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִנּוּס וְעַל חַטָּא
שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִלִי דְעַת. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי וְעַל
חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמִרְמָה. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ
בְּהִרְהוּר הַלֵּב וְעַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי פָּה. עַל חַטָּא
שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזָדוֹן וְעַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחֶזֶק יָד. עַל
חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטִמְאַת שְׁפָתַיִם וְעַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ
בְּיֶצֶר הָרַע. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֹדְעִים וְעַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ
לְפָנֶיךָ בְּלֹא יוֹדְעִים. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכַזָּב וְעַל
חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלִשׁוֹן הָרַע. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ
בְּמִרְאִית הָעֵין וְעַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנִשְׁךָ וּבְמִרְבִּית. עַל
חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׁיחַ שְׁפָתוֹתֵינוּ וְעַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ
בְּעֵינַיִם רָמוֹת. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּפִתְחוֹן פֶּה וְעַל חַטָּא
שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצַעֲדֵי רַגְלַיִם. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקִפְצַת
יָד וְעַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִצּוֹן וּבְדַעַת. עַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ
לְפָנֶיךָ בְּשִׁגְגָה וְעַל חַטָּא שְׁחַטָּאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתַמְהוֹן לֵב. עַל
חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין עֲלֵיהֶם חַטָּאת. עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין
עֲלֵיהֶם עוֹלָה. (עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין עֲלֵיהֶם קֹרְבָן). עַל
חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין עֲלֵיהֶם אֲשֶׁם וְדָאִי. עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין
עֲלֵיהֶם אֲשֶׁם תְּלוּי. עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין עֲלֵיהֶם קֹרְבָן עוֹלָה
וְיֹרֵד. עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין עֲלֵיהֶם עֲשָׂה. עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ
חִיבִין עֲלֵיהֶם לֹא תַעֲשֶׂה (שְׁנַתְּקוּ לַעֲשֶׂה. עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ
חִיבִין עֲלֵיהֶם מִיתָה בְּיַדֵי שְׁמַיִם. עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין
עֲלֵיהֶם כְּרַת. עַל חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין עֲלֵיהֶם מְלָקוֹת. עַל
חַטָּאִים שְׁאֲנוּ חִיבִין עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין סְקִילָה
שְׂרָפָה הֶרֶג וְחֶנֶק. עַל הַגְּלוּיִים לָנוּ וְעַל שְׂאִינָן גְּלוּיִים לָנוּ
הַגְּלוּיִים לָנוּ כְּבָר אֲמַרְנוּם לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְשְׂאִינָם גְּלוּיִים לָנוּ
כָּל חַטָּאֵינוּ אֶתָּה יוֹדֵעַ כָּל הַנְּסֻתוֹת כְּפִתּוּב הַנְּסֻתוֹת לַיְיָ
אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגִלַת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם וְכוּ'. כִּי אֶתָּה [א] סְלַחֵן

לְיִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וּמַחֲלוֹן לְשִׁבְטֵי יִשְׁוֹרוֹן וּמִבְּלַעֲדֵיךָ אֵין לָנוּ
מִלֶּךָ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ. אֱלֹהֵי עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְּדָאֵי וְעַכְשָׁיו
שֶׁנוֹצַרְתִּי כְּאֵלוֹ לֹא נוֹצַרְתִּי עֶפֶר אֲנִי בְּחַיֵּי קַל וְחֹמֶר בְּמִיתַתִּי הָרִי
אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי כִכְלִי מְלֵא בּוֹשָׁה וּכְלָמָה יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ
שֶׁלֹּא אֶחְטָא עוֹד וּמָה שֶׁחֲטָאתִי מִחַה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים אֲבָל לֹא
עַל יְדֵי יִסּוּרִין. יְהִיו לְרָצוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרֵי
וְגוֹאֲלֵי.

כִּסְדָר הַזֶּה מִתְנַדֶּה בְּעַרְבִית שְׁחָרִית וּמוֹסָף וּמִנְחָה בֵּין יַחִיד בֵּין
שְׁלִיחַ צְבוּר. אֲלֹא שֶׁהַיַּחִיד אוֹמֵר וְדוּי זֶה אַחַר תְּפִלָּתוֹ אַחַר
שְׁגוּמֵר שִׁים שְׁלוֹם קִדְם שֶׁיִּפְסִיעַ שֶׁלֹּשׁ פְּסִיעוֹת וּשְׁלִיחַ צְבוּר
אוֹמְרוֹ בְּתוֹךְ בְּרָכָה אֶמְצָעִית קִדְם שֶׁיאֲמַר אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ מְחַל לְעוֹנוֹתֵינוּ מִתְנַדֶּה וְדוּי כִּסְדָר הַזֶּה וְאַחַר כֵּן
אוֹמֵר מְחַל לְעוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם צוֹם הַכְּפוּרִים :

בְּנֵעִילָה מִתְנַדֶּה כִּסְדָר הַזֶּה. מָה נֹאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מְרוֹם כּוֹי כִּי
עוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ מִלְּמִנּוֹת כּוֹי מָה אָנוּ מָה חֵיִינוּ מָה חֲסִידָנוּ מָה
צְדָקָנוּ מָה מַעֲשֵׂינוּ מָה נֹאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא כָּל
הַגְּבוּרִים כְּאֵין לְפָנֶיךָ וְאֲנִשֵּׁי הַשֵּׁם כָּלֵא הָיוּ וְחֲכָמִים כְּבָלִי מִדַּע
וּנְבוֹנִים כְּבָלִי הַשֶּׁכֶל כִּי כָּל מַעֲשֵׂינוּ תִּהְיוּ וַיְמִי חֵיִינוּ הֶבֶל לְפָנֶיךָ
כְּתוֹב וּמוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין כִּי הַכֹּל הֶבֶל. אֲבָל אַתָּה
הַבְּדִלְתָּ אֲנוֹשׁ מֵרֹאשׁ וּתְכִירָהוּ לְעַמּוֹד לְפָנֶיךָ כִּי מִי יֹאמַר לָךְ מָה
תַּעֲשֶׂה וְאִם יִצְדַק מָה יִתֵּן לָךְ וּתִתֵּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵת יוֹם
הַכְּפוּרִים הַזֶּה קַח מְחִילָה לְכָל חֲטָאתֵינוּ לְמַעַן נִחְדָּל מֵעַשְׂק
יְדֵינוּ וְנָשׁוּב לַעֲשׂוֹת חֻקֵי רְצוֹנְךָ בְּלֵב שָׁלֵם כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר דַּרְשׁוּ
יְיָ בְּהַמְצָאוֹ קִרְאֵהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן
מִחֲשַׁבְתּוֹ וַיֵּשֶׁב אֶל יְיָ וַיִּרְחַמְהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסִלּוֹחַ.
וְאַתָּה אֱלֹהֵי סְלִיחוֹת טוֹב וּמְטִיב חֲנוּן וְרַחוּם אֶרְךָ אַפִּים וְרַב
חֶסֶד מְרַבֶּה לְהִיטִיב רוּצָה בְּתִשׁוּבָתְךָ שֶׁל רָשָׁעִים וְאֵין אַתָּה חֹפֵץ
בְּמִיתַתְךָ כְּתוֹב חֵי אֲנִי נָאִם יְיָ אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַרָשָׁע כִּי אִם

בְּשׁוּב רָשָׁע מִדְרָכּוֹ וְחָיָה שׁוּבוֹ שׁוּבוֹ מִדְרָכֶיכֶם הֲרַעִים וְלָמָּה
תָּמוּתוֹ בַּיַּת יִשְׂרָאֵל. הֲשִׁיבֵנו וְקַבְּלֵנוּ וּמַחֲל לָנוּ וְסַלַּח כְּגֹדֶל
חַסְדְּךָ. יְהִי לְרָצוֹן אֱמֹרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ כּוֹי. עֲשֵׂה שְׁלוֹם
וְכוֹי:

סדר תפילות כל השנה - נסח ברכת המזון

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם הַזֶּה אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוֹבוֹ
בְּחוֹן וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וּמִפְרִינֶס לְכָל כְּאֲמוֹר פּוֹתַח אֶת יָדְךָ
וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן וּמְכִין מְזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ הַזֶּה אֶת הַכֹּל. נוֹדָה לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּנְבָרְכֶךָ מִלְּפָנֶיךָ כִּי
הִנְחַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וּרְחֻבָּה בְּרִית וְתוֹרָה עַל
שְׁהוֹצְאָתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עַבְדִּים עַל תּוֹרַתְךָ
שְׁלַמְדַתָּנוּ עַל חֻקֵי רְצוֹנְךָ שְׁהוֹדַעְתָּנוּ עַל כָּלֶם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אָנוּ
מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אֶת שְׁמֶךָ כְּאֲמוֹר וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַתָּ
אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל
הָאֶרֶץ וְעַל הַמְּזוֹן. רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם
עִירְךָ וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכָּן כְּבוֹדְךָ וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא
שְׁמֶךָ עָלָיו וּמַלְכוּת דָּוִד מְשִׁיחֶךָ תַּחֲזִיר לְמִקּוֹמָהּ בְּיָמֵינוּ וּבִנְיָה
יְרוּשָׁלַיִם בְּקִרְוֹב כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו אֶת
יְרוּשָׁלַיִם. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם הָאֵל אֲבִינוּ מִלְּפָנֶיךָ
אֲדִירָנוּ בּוֹרְאָנוּ גּוֹאֲלָנוּ קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב הַמְּלֶכֶת הַטוֹב
וְהַמְּטִיב שֶׁבְּכָל יוֹם וַיּוֹם גּוֹמְלָנוּ חוֹן וְחֶסֶד וּרְחֻמִּים וְכָל טוֹב.
הֲרַחֲמֵן יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. הֲרַחֲמֵן יִתְפָּאֵר לְנֶצַח נְצָחִים.
הֲרַחֲמֵן יִזְכֵּנוּ לִימֹת הַמְּשִׁיחַ וְלִבְנֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלַחַיִּי הָעוֹלָם

הָבֵא. מִגְדוֹל יִשׁוּעוֹת מִלְכוֹ וְגוֹי כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִבוּ וְגוֹי הוֹדוּ לַיְי
כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חִסְדּוֹ:

הַמִּפְטִיר בְּנְבִיא מְבַרֵךְ לִפְנֵיהָ בְרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם הַנְּאֻמִּים
בְּאַמֶּת. בְרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁפָּחָה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבְנְבִיאֵי הָאַמֶּת וְהַצֶּדֶק. וּמְבַרֵךְ לְאַחֲרֶיהָ בְרוּךְ אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוֹר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל
הַנְּאֻמָּן הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה מְדַבֵּר וּמְקַיֵּם אֲשֶׁר כָּל דְּבָרָיו אֶמֶת וְצַדִּיק
נְאֻמָּן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנְאֻמָּנִים דְּבָרֶיהָ וְדַבָּר אֶחָד מִדְּבָרֶיהָ
אֲחוֹר לֹא יָשׁוּב רִיקָם כִּי אֵל נְאֻמָּן אַתָּה בְרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל
הַנְּאֻמָּן בְּכָל דְּבָרָיו. רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲגוּמַת
נַפְשׁ (תוֹשִׁיעַ) מְהֵרָה בְּיָמֵינוּ וְתִבְנֶה מְהֵרָה בְרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה
ירוּשָׁלַיִם. אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תִצְמַח וְקָרְנוֹ תִרוֹם
בִּישׁוּעָתְךָ בְרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶגֶן דָּוִד. עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל
הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַמְּנוּחַ הַזֶּה שֶׁנִּתְּתָ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקַדְּשָׁה
לְכַבּוֹד וְלִתְפָּאֶרֶת עַל הַכֹּל אָנוּ מְבָרְכִין שְׁמֶךָ בְרוּךְ אַתָּה יְיָ
מִקֹּדֶשׁ הַשַּׁבָּת. וּבַיּוֹם טוֹב הוּא אוֹמֵר וְעַל יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ
הַזֶּה שֶׁנִּתְּתָ לָנוּ לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה בְרוּךְ אַתָּה יְיָ מִקֹּדֶשׁ יִשְׂרָאֵל
וְהַזְּמַנִּים. וְאִם הָיָה שַׁבָּת וַיּוֹם טוֹב כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם וְחוֹתֵם מִקֹּדֶשׁ
הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים. כִּלְסַח שֶׁהוּא חוֹתֵם בַּתְּפִלָּה בְּבִרְכָה
אֲמֻצָּעִית בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם כִּךְ הוּא חוֹתֵם בְּבִרְכָה אַחֲרוֹנָה זוּ.

**(הַעֲנִינוֹת שֶׁנֶּהְגוּ רַב הָעַם לְקִרְוֹת מִן הַנְּבִיאִים בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת
וּמִפְטִירֵיהֶן בְּהֵן וְאֵלוֹ הוּן:)** בְּרַאשִׁית. הֵן עַבְדֵי אֲתֶמֶךָ בּוֹ עַד אֵלֶּה
הַדְּבָרִים עֲשִׂיתֶם וְלֹא עֲזַבְתֶּם בִּישְׁעֵיהָ. תוֹלְדֹת נַח. רָנִי עֲקָרָה
לֹא יִלְדָה עַד הֵטוּ אֲזֻזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי בִּישְׁעֵיהָ. לָךְ לָךְ. וְאֵל מִי
תִּדְמִיוֹנִי וְאֲשׁוּהָ עַד כִּי אָנִי יְיָ אֲעֲנֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בִּישְׁעֵיהָ.
וַיֵּרָא אֱלֹהֵינוּ. וְאֲשֶׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים עַד וְתִשָּׂא אֶת בְּנֵהָ
וְתִצָּא בְּמַלְכִים. וַיְהִיו חַיֵּי שָׂרָה. תַּחֲלַת הַסֶּפֶר עַד יַחֲיֵי אֲדָנִי

הַמֶּלֶךְ לְעַלְמֵי בְּמַלְכִים. תּוֹלְדֹת יִצְחָק. מִשָּׂא דְבַר יְיָ אֶל יִשְׂרָאֵל
בְּיַד מְלָאכִי עַד וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת וְגוֹ' בְּתַרְי עֶשֶׂר. וַיֵּצֵא יַעֲקֹב.
וְעַמֵּי תְלוּאִים לְמִשׁוּבְתֵי עַד וּבְנַבְיָא הֶעֱלָה בְּתַרְי עֶשֶׂר. וַיִּשְׁלַח
יַעֲקֹב. חֲזוֹן עֲבֻדָּה עַד סוּף סִפְרוֹ בְּתַרְי עֶשֶׂר. וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב. עַל
שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל עַד אַרְיָה שָׁאֵג מִי לֹא יִירָא בְּתַרְי עֶשֶׂר. וַיְהִי
מִקֶּץ. וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהֵנָּה חֲלוּם עַד וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ
בְּמַלְכִים. וַיִּגַּשׁ אֱלֹוֹ. וְאַתָּה בֶן אָדָם קַח לָךְ עֵץ אֶחָד עַד וַיִּדְעוּ
הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְיָ בִּיחֻזְקָאֵל. וַיְחִי יַעֲקֹב. וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָוִד לְמוֹת
עַד וּשְׁלֹמֹה יָשָׁב עַל כְּסֵא דָוִד אָבִיו בְּמַלְכִים. וְאַלְהָה שְׁמוֹת. בֶּן
אָדָם הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלַם עַד וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בִּיחֻזְקָאֵל. וְאַרְא. (וְלֹא
יְהִי עוֹד לְבֵית) יִשְׂרָאֵל עַד בַּיּוֹם הַהוּא אֲצַמִּיחַ קֶרֶן לְבֵית
יִשְׂרָאֵל בִּיחֻזְקָאֵל. בֹּא אֶל פְּרַעָה. מִשָּׂא מִצְרַיִם עַד אֲשֶׁר בָּרְכוּ
הִ' צְבָאוֹת בִּישְׁעָיָה. וַיְהִי בְּשַׁלַּח. שִׁירַת דְּבוּרָה מִן וַיִּכְנַע אֱלֹהִים
עַד וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּשׁוֹפְטִים. וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. בְּשַׁנַּת
מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזִיָּהוּ עַד לְמַרְבֵּה הַמִּשְׁרָה בִּישְׁעָיָה. וְאַלְהָה
הַמִּשְׁפָּטִים. הַדְּבַר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ עַד לֹא יִכָּרַת אִישׁ
לְיוֹנָדָב בֶּן רֶכֶב בִּירְמְיָהוּ. וַיִּקְחוּ לִי. וַיְיָ נָתַן חֲכָמָה לְשְׁלֹמֹה עַד
וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַלְכִים. וְאַתָּה תִּצְוֶה. הַגִּד אֶת (בְּנֵי)
יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּיִת עַד וְרָצִיתִי אֶתְכֶם בִּיחֻזְקָאֵל. כִּי תִשָּׂא.
וַדְּבַר יְיָ הָיָה אֶל אֱלֹוֹהֵי עַד וַיִּרְכַּב אַחָאָב וַיֵּלֶךְ בְּמַלְכִים.
וַיִּקְהַל. וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת חִירָם מִצֹּר עַד וַתִּתֶּם
מְלָאכֶת בְּמַלְכִים. וְאַלְהָה פְּקוּדֵי. וַיַּעַשׂ חִירוֹם עַד וְהַפְתּוֹת
לְדַלְתוֹת הַבַּיִת. וַיִּקְרָא. עַם זֹו יִצְרַתִּי לִי עַד כֹּה אָמַר יְיָ מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל בִּישְׁעָיָה. צוּ אֶת אֶהְרֹן. עֲלוּתֵיכֶם סָפוּ עַל זְבַחֵיכֶם עַד
בְּאֵלְהָה חֲפָצִיתִי נְאֻם יְיָ בִּירְמְיָהוּ. וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי. וַיִּסָּף עוֹד
דָּוִד אֶת כָּל בַּחּוֹר בְּיִשְׂרָאֵל עַד כָּל אֲשֶׁר בְּלִבָּבָד בְּמַלְכִים. אֲשֶׁה
כִּי תִזְרִיעַ. וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שְׁלֹשָׁה עַד וַיֵּלֶךְ אֶתוֹ כְּבָרַת אָרֶץ
בְּמַלְכִים. זֹאת תִּהְיֶה. וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים (וּמִדְּלָג) עַד וְלֹא
הַשְּׁלִיכֶם מֵעַל פְּנֵיו בְּמַלְכִים. אַחֲרֵי מוֹת. הַתִּשְׁפֹּט הַתִּשְׁפֹּט עַד

וְנַחֲלֶתָ בְּךָ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם בְּיַחְזִיקָאֵל. קְדָשִׁים תִּהְיוּ. בָּאוּ אַנְשֵׁים
מִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל עַד צָבִי הִיא לְכָל הָאָרְצוֹת בְּיַחְזִיקָאֵל. אָמַר אֶל
הַכֹּהֲנִים. וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צְדוֹק עַד כָּל נְבִלָה וְיִטְרָפָה
בְּיַחְזִיקָאֵל. בָּהֵר סִינִי. יְיָ עֲזֵי וּמַעֲזֵי עַד רַפְאֲנֵי יְיָ וְאַרְפָּא
בִּירְמִיָּה. אִם בְּחַקְתִּי. הִנֵּבֵא עַל רוּעֵי יִשְׂרָאֵל עַד וְהַצִּלְתִּים מִיַּד
הָעֹבְדִים בָּהֶם בְּיַחְזִיקָאֵל. בְּמַדְבַּר סִינִי. וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַד וְאַרְשָׁתֶיךָ לִי בְּאַמוֹנָה בְּתַרְי עֶשֶׂר. נָשָׂא. וַיְהִי אִישׁ אֶחָד
מִצָּרְעָה עַד וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיִּבְרַכְהוּ יְיָ בְּשׁוֹפְטִים. בְּהַעֲלֶתְךָ. רְנִי
וְשִׁמְחֵי בַת צִיּוֹן עַד יְדֵי זֶרְבָבֶל יִסְדּוּ הַבַּיִת בְּתַרְי עֶשֶׂר. שְׁלַח לָךְ.
וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן עַד וְגַם נִמְגּוּ כָּל יִשְׂבֵי וְגוֹ' בִּיהוֹשֻׁעַ. וַיִּקַּח
קָרַח. וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם עַד כִּי לֹא יִטֹּשׂ יְיָ אֶת עַמּוֹ
בְּשְׁמוּאֵל. זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. וַיִּפְתַּח הַגִּלְעָדִי עַד מִיָּמִים יְמִימָה
בְּשׁוֹפְטִים. וַיֵּרָא בָלָק. וְהָיָה שְׂאֵרִית יַעֲקֹב עַד וְהַצַּנֵּעַ לָכֶת עִם
אַלְהֵיךָ בְּתַרְי עֶשֶׂר. פִּינְחָס. וַיַּד יְיָ הִיָּתָה אֶל אֱלֹהֵיהוּ עַד וַיִּקָּם
וַיִּלְךְ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהוּ בְּמַלְכִים. רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת. וַיִּתֵּן מִשֶּׁה לְמִטָּה
בְּנֵי רְאוּבֵן עַד מַחֲלֵק אֶת הָאָרֶץ בִּיהוֹשֻׁעַ. אֵלֶּה מִסְעֵי. אֵלוֹ
הַנִּחַלְתָּ עַד וַיִּתְּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוּיִם בִּיהוֹשֻׁעַ. אֵלֶּה הַדְּבָרִים.
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אֶל יִשְׂרָאֵל עַד וְהִיָּתָם לִי לְעָם בִּירְמִיָּה. וְאַתְחַנֵּן.
וְאַתְפַּלֵּל אֶל יְיָ אַחֲרֵי תֵת אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה עַד שְׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ
בִּירְמִיָּה. וְהָיָה יַעֲקֹב. הַלֵּךְ וְקִרְאתָ בְּאֲזֵנֵי יְרוּשָׁלַם עַד וְהַתְּבָרְכוּ
בּו כָּל גּוֹיִם וְבוֹ יִתְהַלְּלוּ בִּירְמִיָּה. רָאֵה אֲנֹכִי. הִנֵּה יָמִים בָּאִים
נְאֻם יְיָ וְהִקְמַתִּי עַד אִם יִסְתֵּר אִישׁ בְּמִסְתָּרִים בִּירְמִיָּה.
שְׁפֹטִים. וַיְהִי כְּאֲשֶׁר זָקַן שְׁמוּאֵל עַד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל אַנְשֵׁי
יִשְׂרָאֵל לָכוּ בְּשְׁמוּאֵל. כִּי תִצֵּא. וַיֹּאסְפוּ פְלִשְׁתִּים אֶת מַחְנֵיהֶם
עַד וַיְיָ יְהִיָּה עִמָּךְ בְּשְׁמוּאֵל. וְהָיָה כִּי תָבוֹא. אֲזִי יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ
מִזְבֵּחַ עַד וְלֹא הָיָה כִּיּוֹם הַהוּא בִּיהוֹשֻׁעַ. אַתֶּם נֹצְבִים. וַיִּאָּסֶף
יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל עַד כְּרָמִים וְזִיתִים אֲשֶׁר לֹא
נִטְעַתֶם בִּיהוֹשֻׁעַ. הֶאֱזִינוּ. וְלִקְחֹתִי אֲנִי מִצְּמֶרֶת הָאָרֶז עַד
וְהִשִּׁיבוּ וַחֲיוּ בְּיַחְזִיקָאֵל. וְזֹאת הַבְּרָכָה. וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מִשֶּׁה

עָבַד יְיָ וּמְדַלֵּג עַד וַיְהִי יְיָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּיהוֹשֻׁעַ. כָּל שַׁבַּת שְׁקוֹרִין
בָּה שְׁתֵּי פְרָשִׁיּוֹת מִפְּטִירֵינָהּ בְּהַ מְעַנֵּן פְּרָשָׁה אַחֲרוֹנָה וְזוֹ הַמְּנַהֵג
בְּרַב הַמְּקוֹמוֹת. וְכֵן נִהְגוּ רַב הָעַם לְהִיּוֹת מִפְּטִירֵינָהּ בְּנִחְמוֹת
יִשְׁעֶיהֶן מֵאַחַר תְּשׁוּבָהּ בְּאָב עַד רֵאשִׁית הַשָּׁנָה. בְּשַׁבַּת שְׁאֲחֵר תְּשׁוּבָהּ
בְּאָב נִחְמוּ נִחְמוּ עִמִּי. בְּשִׁנְיָהּ וְתֹאמְרוּ צִיּוֹן. בְּשִׁלִּישִׁית עֲנִיָּה
סְעֶרָה. בְּרַב־יְעִית אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֵמְכֶם. בְּחַמִּישִׁית קוֹמִי
אוֹרִי. בְּשִׁשִּׁית רְנִי עֲקָרָה. בְּשַׁבְּעִית שׁוּשׁ אֲשִׁישׁ בְּיָיִ:

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְסִיעָן - נִגְמַר סִפְרֵי שְׁנֵי סִפְרֵי אֲהָבָה בְּסִיעֵתָא
דְּשַׁמְיָא.

הַלְכוֹתָיו שֵׁשׁ. וּמִנֵּן פְּרָקִיו שְׁשָׁה וְאַרְבָּעִים. וְאֵלוֹ הֵן:

הַלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע ד' פְּרָקִים: הַלְכוֹת צִיצִית ג' פְּרָקִים:
הַלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַת כְּהֻנִּים ט"ו פְּרָקִים: הַלְכוֹת בְּרָכוֹת י"א
פְּרָקִים: הַלְכוֹת תְּפִלִּין מְזוּזָה וְסִפְרֵי תוֹרָה י" פְּרָקִים: הַלְכוֹת
מִילָה ג' פְּרָקִים: